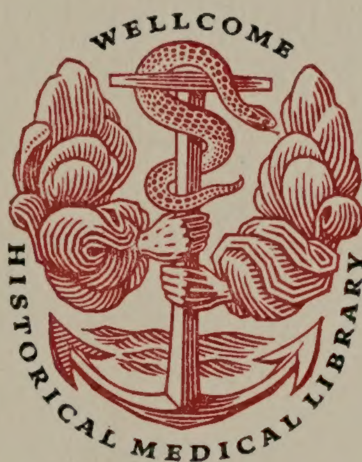

WELLCOME
HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

IOAN FRANC LŒVV S·R·I· et Provinc: Hæred: Eques
ab Erlsfeld et Dom. Loijowitz, Phil: I·V· et Med: Doct· ejusd: in Alma
Cæsar: Reg: et antiquiss: Universitat: Carolo Ferdinandea Prag: Profes
sor Primar: Facult: Med: Senior S·C·R· Majest: Consiliar: Sac. Lat:
Palat: Aulæq Cæsar: Comes et Medicus. Bis Rector Magnificus.
Ætat: 63 · A°. 1711.

NOVA ET VETUS APHORISMORUM DIVI SENIS HIPPOCRATIS INTERPRETATIO

IUXTA MENTEM

VETERUM ET RECENTIORUM

IN PUBLICA CATHEDRA

INGENUÆ JUVENTUTI MEDICÆ PRAGENSI EXPLANATA

A

JOANNE FRANCISCO LEONE ab ERLSFELDT,

Philosophiæ, Juris Utriusque & Medicinæ Doctore, ejusdemque in Antiquissima & Celeberrima Universitate Carolo-Ferdinandea Pragensi, Professore Regio, Primario, Publico & Ordinario, Facultatis Medicæ Seniore, Sacræ Cæsareæ, Regiæque Majestatis Consiliario, Sacri Lateranensis Palatii, Aulæque Cæsareæ Comite & Medico, p. t. RECTORE MAGNIFICO.

ANNO

In qVo AphorIsMI HIppoCratIs LeonIno arDore
NoVIter InterpretatI sVnt IngenVæ IVVentVtI PragensI.

]*******[

FRANCOFURTI & LIPSIÆ,

IMPENSIS JOHANNIS ZIEGERI, BIBLIOPOLÆ NORIMBERG.

ANNO M. D. CC. XI.

Noſcitur ex ungue Leo : Legendo enim & ſedulo revolvendo præſentem in Aphoriſmos Hippocratis fundatiſſimum Interpretem , novæque cum veteri ſententia accuratiſſimum Conciliatorem , nil vidi , nil reperi , quod ſolidiſſimam in re Medica non ſaperet doctrinam. Digniſſimus proinde cerebri Leonini fatus , qui , obſtetricante prælo , quantocius lucem publicam , in ſingulare publici emolumentum , videat , eosque , pro more aliorum partuum Leoninorum , apud docentes & diſcentes ſolitos fructus abunde ferat. Dabam è Muſæo Micro-Pragæ , Die 26. Januarii Anno 1709.

Leonardus Ferdinandus Meisner,
de Löwenberg /
Philoſophiæ & Med. Doctor, Inclyti Regni Boëmiæ Regius Phyſicus Juratus.

PRÆFATIO.

In Nomine Domini Noſtri JEſu CHriſti.

INcipit Lectio & Interpretatio Aphoriſmorum Hippocratis, juxta unanimem Veterum & Recentiorum mentem: Priusquam autem ad ipſius textûs explanationem deſcendamus, nonnulla præloqui & præmittere operæ pretium duximus, quæ

faciliorem aditum & captum ad futuram doctrinam efficient.

Arduam inimus Provinciam Doctiſſimi Domini Medicinæ Auditores, dum Viam ad antiquiſſimum Hippocratis Sanctuarium, ſeu ad oraculoſa Divini Hippocratis Aphoriſtica Dicteria, ſternimus, in qua Via tot obſcuritatum ſcopuli, tot difficultatum ſyrtes obtingunt.

Ac præprimis in magni hujus Sanctuarii Aphoriſtici Authoris Divi nempe Hippocratis laudes excurrere, idem mihi fore videtur, ac juxta magnum fluvium, puteum fodere. In ejus Encomia æternum duratura, jam olim & hodie diſertiſſima primariorum Medicorum diffluxerunt ingenia, & ſuperabundantia undique, quotquot de re Medica ſcripſerunt, ſcripta & impreſſa exſtant teſtimonia.

Galenus, poſt Hippocratem Medicorum Coryphæus, hunc Divum Senem *Medicorum Principem* appellat; *Veteres*, *Deitatis Simulacrum* nominant: *Duratus*. Hippocratis Scripta, *Medicorum tribunal* palam profitetur. *Recentiores*, ut *Paracelſus*, Priſcorum omnium cenſor ſeveriſſimus, ita & *Helmontius*, ejus dicteria reverentur & commendant, eundemque rariſſimi Doni Virum, intitulant: Imo *Macrobius* de eo ſcribit magnifice, & dicit, eum tam fallere quàm falli neſciviſſe, ejusque ſen-

ſententias cum Galeno, DEI vocibus æquiparat, & Divum appellat. Ego ut paucis dicam omnia, quod *Theologis* eſt *Divus Thomas*; *Juris-Conſultis Juſtinianus*: *Philoſophis Ariſtoteles*, hoc nobis Medicis eſt *Hippocrates*. Nam ſicut Theologis & Juris Conſultis ſentire & diſſentire prohibitum eſt, ubi Sacra Pagina & Lex loquitur: ità apud Medicos ſentire & diſſentire non licet, dum Divinus loquitur Hippocrates; cujus ſcripta veluti oracula habentur, quæ in dubium vocare, aut publicô calamô impugnare, nefas eſt.

Inter hæc Hippocratica Scriptorum oracula, primum locum obtinent Libri Aphoriſtici, in quibus generalis Doctrinæ Theorico-Practicæ continetur compendium, & breviſſima inibi memoriæ loçalis comprehenditur ſententia, nam teſte Horatio:

Quidquid præcipies eſto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles.

Et teſte Tullio: nihil difficilius & rarius eſt, quàm reperire parvum ex omni parte abſolutum: Nam teſte Seneca, nihil parum & parvum eſt, quod ſatis eſt. Atque ut verbô dicam, Aphoriſmi Hippocratis ſunt quaſi Sacer textus & Regulæ Juris in Medicina: unde maxima omnibus ſæculis fuit dignitas & æſtimium *Aphoriſmorum Hippocratis*. Cujus tanquàm Medicorum Primatis, tum alia ſcripta, ſum-

mâ referta ſunt ſapientiâ, & Artis Medicæ genuinis arcanis: tum Aphoriſmi illi velut reliquorum omnium, rerumque Theologicarum, Moralium & Politicarum, quoddam compendium ſiſtunt. Sanè ut verum fateamur, quoties *Hippocratem* legimus, toties doctiores recedimus, tam inexhauſtæ doctrinæ fonte imbuti, quàm ad ulteriorem meditationem invitati. Adeoque Author eſt Medicinæ Parens, magnus Hippocrates, Patriâ Cous, ex familia Aſclepiadeorum oriundus, Vigeſimus à Jove, decimus octavus ab Æſculapio, & Nonus à Chryſanide Rege; cujus vita undique patet, & cujus dicta omnibus Medicis ob *αξίαν* ſuam debent eſſe commendatiſſima, nec Medicus dicendus vel habendus eſt, qui non hos Aphoriſmos aliquoties & legerit & relegerit, in uſum trahere eoſdem gnarus.

Inter omnes Hippocratis libros, nulli magis quam Aphoriſtici, interpretatione egent, in quibus enodandis, maxima quæque Veterum deſudârunt ingenia, ſed ex Recentioribus hactenus, quantum huc uſque ſcio, repertus eſt, vix unus aut alter qui Hippocratis Aphoriſmos interpretatus fuiſſet. Conabor ego favente Numine, ad DEI Gloriam, publicam, & veſtram Doctisſimi Auditores, ac meam propriam utilitatem, primus glaciem frangere, & hanc doctrinam Aphoriſticam ad mentem Veterum & Recentiorum

ex-

explicare: in quo arduo opere ſi exſpectationi aliorum minus ſatisfecero, cum Ovidio me excuſo:

> Quod ſi deficiant vires, audacia certe
> Laus erit: in magnis & voluiſſe ſat eſt.

Tanta enim horum aphoriſmorum in Republica Medica eſt authoritas, ut vulgo. *Conſiliorum condimentum*; *Scriptorum Sal*, & *Praxeos fundamentum* audiantur. Et ſicut Juris Conſultis indecorum eſt ſine Lege, ita pudoris eſt Medico ſine aphoriſmo loqui: Loquar & ego aphoriſtice, id eſt vere & ſerio, non tamen intermittam ſeriis quandoque curioſa quædam & rara, ad animos veſtros erigendos, intermiſcere, ſequarque conſilium Horatii:

> Miſce ſtultitiam Conſiliis brevem.

Nam Macrobio teſte:

> Amœnitas intertexta, faſtidio narrationum medetur.

& juxta illud:

> Omne tulit punctum qui miſcuit utile dulci
> Lectorem delectando, pariterque movendo.

ſic enim cum delectamento utilitatem haurient.

Nunc ergo ante alia ſciendum eſt, quid ſit aphoriſmus? Aphoriſmus à verbo ἀφορίζω, id eſt divido, definio, breviter rem explico, concludo; finitore *Galeno* 1. aph. 1 omnes rei proprietates quàm breviſſimis verbis circumſcribit: ceu regula in morbis obſervata & ex praxi deſumpta, brevis conciſa, paucis multa dicens. *Philotheus* antiquiſſimus Aphoriſmorum Interpretes dicit: Aphoriſmum eſſe, *Sermonem verborum inopem, ſenſibus autem locupletem.*

Noſtro ore vocari poteſt, ein kurtzer Lehr-Satz/Lehr-Spruch. Breviſſima hac loquendi ratione, nuda quaſi veritas, & ſine veſte, proponitur, unaque acumen non leve inibi continetur, ut citra ambages, quidquid eſt rei, emicet palàm. Vel Aphoriſmus eſt ſententia univerſalis, gravis, brevis, ſeparata & vera.

Enim verò eſt ſua laus quoque deductiori loquendi vel ſcribendi generi; quis enim ſatis eloquatur vaſtum ſcientiæ naturalis, nè Medicæ dicam, pelagus? Interim tamen & ex Aſiatico ſtylo eruendum eſt, quod intellectus breviter & accuratè velut in theſi aſſequatur. Quia Hippocrates in aphoriſtica ſua Doctrina, aliud non intendit, quàm docere artem Medicam in compendio, & in hoc imitatus eſt Coſmographos, qui univerſum Orbem in anguſtiſſimam Mappam contrahunt: Idem fecit Hippocrates, dum vaſtiſſimam & longam artem Medicam, ob vitæ noſtræ brevitatem in compendium redegit. Eſt enim hæc Doctrina brevis, ſed plena nectareô ſuccô & omnibus abſoluta: & in hac, ſumma Medicinæ capita comprehenduntur, & quæ graviora ſparſim alibi Hippocrates docuit, in hoc uno opere collegit omnia generaliora & principaliora Medicinæ Theoremata; certumque eſſe exiſtimo, Hippocratem Aphoriſmos, non in juventute, ſed in ſumma Senectute, tanquàm cumulum ſui laboris & Experientiæ, eosque partim ex infuſione Divina, partim ex propria induſtria, partim ab Anteceſſoribus ſuis, ex genere materno, *Hercule & Jove*: ex paterno Æſculapio,

lapio, ſuoque Patre Heraclite, aliisque, ſcripſiſſe & hauſiſſe. Conſtat pariter, Hippocratem multa practica collegiſſe ex tabulis templi Æſculapii, in quo multi ægri convenerunt curandorum morborum causâ, illa autem, quibus curati fuerunt, remedia, parietibus templi affigebantur, quas utpote nudas & ſimplices morborum obſervationes, præceptis & documentis firmiſſimis ſtabilivit. Noſtræ autem morborum tabulæ non ſunt parietes templi Æſculapii, ſed Authores noſtri.

Traduntur aphoriſmi ſeptem libris, octavus enim utpote ſuperfluus ferè, & interjectos continens, minùs attenditur, nec à Galeno nec aliis æquè agnoſcitur. Et hujus quoque diviſio concinnior ac receptior eſt præ aliis, ità ut 404. aphoriſmi numerentur in univerſum; quamvis repetitus viſatur unus & alter.

Primus liber Victum, ſeu immittenda & emittenda deſcribit. *Secundus, Sextus* & *Septimus* ſigna morborum conquirunt. *Tertius* morbos juxta anni tempora & ætates diſtinguit. *Quartus* excrementorum, evacuationum & Criſium rationem affert.

Utut verò connexio quædam videri poſſit deſiderari in aphoriſmis hiſce primo intuitu, ex contextu tamen ipſo ſymbolica quædam tractandi ratio emicat, vel ſub certis claſſibus ordinatè concipi poteſt. Hinc quod in proverbio eſt, velut ex ungue leonem, ex aphoriſmis de reliquis Divini *Coi* fontibus, imò amplius judicare fas eſt, quorum ſunt rivuli & deſectæ portiones. Sunt hi

 apho-

aphorismi magisterium quoddam artis, non nisi longo usu & experientia, à Viri summo ingenio, maximo cum judicio, in ætate sua provecto ut dixi, exasciati, & ceu statuæ quædam mercuriales propositi.

Quamobrem & in examinibus solennibus aphorismorum resolutio est è præcipuis, & Hippocratis effata, fundamentum primum omnis Medicæ Scientiæ, seu antiquitatem spectes, seu veritatem, struxêre, in nova etiam sententia.

Neque enim audiendi sunt, vel mitius interpretandi, qui in dubium vocare fidem aphorismorum, satagêre. Cum enim ex praxi & longâ experientiâ ut dixi, nati sint, non ex vana & sterili speculatione, sistunt reverà historias ac casus, observationes factas, vel lemmata & regulas indè ductas. Neque etiam veritas vel illustratio æquè apud interpretes invenitur, quàm in genuino examine textûs & re ipsa.

Non potuimus, licèt in praxi sat diu exercitati, sæpe assequi hujus vel illius aphorismi rationem priùs, quàm similis aliquis casus nos manu ad assensum plenarium duxit: Exemplo sit 7. aph. 36. Si quibus verò è renibus laborantibus, præter suprà dicta signa, dolores etiam circa spinæ musculos fiant, siquidem ad loca exteriora sentiantur, extrinsecùs abscessum quoque fore exspecta: Si verò dolores ad interiora magis vergant, abscessum etiam intrinsecus futurum potiùs exspectandum & sperandum est.

Quem

Quem aphorismum optimè intelleximus ex observatione: Fœmina 24. annorum, ante quatuor hos annos, à tribus mensibus ἄμηνος, unde gravidam se putabat, nobis renuentibus, offerebat circa sinistram lumborum regionem, tumorem grandem, quasi fungosum, durum & ad natem ac coxam vergentem, occasione casûs ante biennium, præviis signis ab Hipp. laudatis, sensim enatum & neglectum, cum aridura quadam corporis reliqui, & pulsu frequenti.

Hic cum discuti non posset, rubore & dolore prævio in abscessum abibat, suppuratus, apertusque. Inde parumper levata visa, calore hectico perdurante cum diarrhæa aliqua, sensim consumpta, vitam cum morte commutabat. Opinione graviditatis oblata sectione cadaveris, deprehendimus inter alia, hepar calidum & exsangue, lienem maximum, lividum & ad putrilaginem pronum, pancreas totum scirrhosum & durum, renem dextrum majorem & bene habentem, sinistrum vero vix sui vestigium relinquentem, instar ovi columbini ad summum, glandosum, durum excarnem, suppuratum & pus fundentem, ut & vestigia trium vel quatuor foraminum, circa hujus clima, ex quibus foras ad lumbos progressus puris factus, quorum unum stylum adhuc foras ad abscessum jam fere sanatum admittebat; uterum parvum, durum & quasi scirrosum; circa pulmonem sinistrum aquam purulentam copio-

ſam, & pleuram conſumptam, aquam pericardii itidem corruptam & quaſi purulentam.

Accuratiſſimus igitur fuit obſervator Hippocrates nec temere quicquam prætervidit. Sicque occurrunt dubia vel aliter ſe habentia aſſerta, ſupplendum eſt, intelligenda utplurimum & ordinarie, cæteris paribus, confirmanda ex praxi, cujus ſunt cynoſura, ſecundum quam tuto procedit, & feliciter medendi artifex, ſub latitudine illa temperamentorum, ætatum, ſexus, regionum, & circumſtantiarum aliarum.

Offert ſe hic ad explicandum ampliſſimus campus, ſi ſenſus verbalis & realis eruatur, ut verba examinemus, maximè verò rem ipſam, ſi rationes & cauſæ, ſi ſubjecti & prædicati ambitus ac connexiones, ſi methodum analyticam & demonſtrativam, cujus callentiſſimus artifex fuit Hippocrates, in ſubſidium vocemus; ſi in partes ſuas locemus & diſtribuamus textus ſingulos, penitiùs ſic in emphaſin cujusvis penetrantes.

Adde ſi exempla, ſimilitudines, contraria,& ex Chimia, anatome, mechanica, diæta, vita communi,huc pertinentia penſitemus, quæ omnia experti loquimur, emenſi illud latifundium, & quaſi pelagus Medicum. Sint etiam quædam exoleta, protrita, nec amplius in uſu, vel aliter ſe habentia, nil obſtat: dies enim diem docet, mitius explicari poſſunt & debent ſingula, quorſum & ſpectant Georgii Friderici Laurentii Exercitationes,

nes, in nonnullos minùs abſolutè veros Hippocratis Aphorismos, eorumque rationes à Commentatoribus adductas. Non poſſumus hinc quin & Commentatorum mentionem aliquam faciamus. Nullus fortè liber fuerit ex Medicis in univerſum, vel Hippocratis ſeorſim, qui tot Commentatores fuerit ſortitus, quàm libri hi aphorismorum, non ſolùm Veteres, *Galenum*, omni laude & in hoc dignisſimum: *Philotheum, Oribaſium, Celſum, Leonicenum, Gorræum, Duretum, Martianum, Cornarium, Ætium, Paulum, Alexandrum, Aurelium*; ſed & Recentiores, è ſuperiori & noſtro ſæculo plurimos, & inter hos ipſos *Paracelſum, Actuarium, Braſſavolam, Cardanum, Fonſecam, Fontanum, Heurnium, Holerium, Mercurialem, Oribaſium, Argenterium, Montanum, Fuchſium; Bartholinum, Vegam, Valeſium, Viſcherum, Sorbait, Holerum, VVedelium, Tozzium* & plures alios. Tres tamen poſteriores ſingulare in enodanda ſcientia Aphoriſtica, tum Veteri tum nova præbuerunt emolumentum, præ cæteris vir Eximius Lucas Tozzius qui omnem propè adimplevit claritatis & eruditionis paginam cujus Laudatiſſimis inſiſtendo veſtigiis, ejus potius Laudem his in terris hucusque ignotam potius propalare quâm meam facere lubens conſtitui.

Medicos etiam ſecuti ſunt Juris Conſulti & Theologi; ità & ex Theologis ſatis grandi volumine, Medicas, Politicas, Morales & Theologicas interpretatio-

nes

nes edidit Canonherius. Alii integris locârunt operám, alii aliquibus ſaltim, quæ latius fuerit recenſere, nè dicamus de modo tractandi diverſo, uti *Offredus* commentarium analyticum ſcripſit, meris ſyllogismis explicationem complexus. *Lygræus* meram paraphraſim, ut *Marinellum*, *Braſſavolam*, *Hollerium*, *Heurnium*. Commentatorem in Gallica lingua Anonymum, & alios ſilentiô prætereamus.

Nos ut majorem nobis, aliisque conciliemus fructum & utilitatem, eo collimabimus, ut eâ, quâ poſſumus ſuccincta, clara tamen brevitate, hoc arduum opus, tum in Veteri tum in nova ſententia ordiamur & abſolvamus, ut mens, textus & uſus facile patere queat: quod ut tanto ardentius & fructuoſius fiat, Vos quotidie ſeduli eſtote in auſcultando, ego omni die aſſiduus futurus in explicando. *Nemo enim Iter ad cœlum perficit niſi qui quotidie incipit.*

LIBER

LIBER PRIMUS
SEU
SECTIO PRIMA
APHORISMORUM HIPPOCRATIS
DE
VICTU SEU IMMITTENDIS ET EMITTENDIS.

Aphorismus I.

Vita brevis, ars longa, occasio præceps, experimentum periculosum, Judicium difficile: oportet autem non modo seipsum exhibere promptum, ad ea quæ decent facienda, sed & ægrum & præsentes, & externa.

Contentum seu Intentio.

De ratione aphoristicæ doctrinæ & concursu personarum circa morbos.

Cum hic aphorismus sit primus à parte ante, nullam habet connexionem, quia nullus præcessit; cohæret tamen cum subsequenti ea ratione ut sit futuræ doctrinæ quasi principium & fundamentum. Quin imo ipse Galenus in ipso limine dubitat, an hic unus sit an plures aphorismi:

rismi: quod dubium increpando Galenum ſolvit *Cardanus: hoc enim eſſet* (inquit) *ipſum Hippocratem accuſare, qui duo diverſa in unum compegerit:* Cardanum hucusque ſecuti omnes Interpretes (ut paſſim videre eſt) aſſerunt unicum hunc eſſe aphoriſmum, ſed duo ejus eſſe membra: *Primum*: movet difficultates ex parte Medici, & aphoriſticæ doctrinæ neceſſitatem, quia vita humana brevis eſt ad tam arduam & longam artem addiſcendam. *Secundum*: difficultates & Medici & ægri, asſiſtentium & rerum externarum conſiderat; nempe requiſita ad obtenti operis conſecutionem, ſcilicet obtemperationem ægri, asſiſtentium diligentiam, & externorum debitam præparationem & adminiſtrationem: unde videtur hic aphoriſmus univerſi operis Prodromus & Prooemium. In hoc ergo aphoriſmo Hippocrates prudentis Patris & Præceptoris officio functus eſt, qui filio aut diſcipulo ad ſtatum aſpiranti, prius deguſtandam offert putaminis amaritiem, antequam apertæ nucis dulcedinem porrigat. Vel agit aquilam quæ pullorum ſuorum conſtantiam & fortitudinem, per fulminantium nubium tonitrua prius explorat, antequam ad Solis aſpectum dignos judicet: Unde ergo patet, nihil eſſe intermittendum quod ad illuſtrandam & ampliandam artem faciat; Tantoque magis quanto illuc concurrentia facile poſſunt vel elabi, ut occaſio, vel fruſtrare ut experimentum. Medicus omnia ea conferre debet, quæ ullo modo ab ipſo poſſunt deſiderari. Hinc Medicus (ut ejus officium paucis comprehendamus) non ſolum debet eſſe peritus artis, diligens ac ſolers, occaſionis captator, exercitatus & Natura prudens, verum etiam apud ægros & adſtantes, morum honeſtate & elegantia, vitæ gravitate, humanitate, fide, taciturnitate, temperantia, pietate, induſtria, Vitæ integritate & caſtitate, officiorumque omnium promptitudine, authoritatem & gloriam ſibi conciliare ſtudeat, ut ipſos ad omnia conſilia & juſſa habeat obedientes & benevolos; curet quoque ut externa univerſa ægro ſint grata & commoda: cautus ſit & circumſpectus, ne clandeſtinis adſtantium machinationibus decipiatur; deſperatis non temere ſpem ſalutis polliceatur, neve inani ſpe impleat, aut ægrotantes leviter deſerat: non quicquam inconſiderate præcipiat, memorque ſit eorum quæ ante mandavit; corporis habitu majeſtatem quandam, faſtu ac ſuperbia carentem ſervet: vultu ſit hilari erga ægros; ſuæ nobilitatis non immemor, ne dum ſe ægris gratioſum præbeat, illis

manci-

mancipii ritu obſequatur; ſermones non ſint fatui ac inſulſi nec de alienis: veſtes habeat non ſordidas nec tamen ſumptuoſas: Vulgi & imperitorum judicia non animo effæminato pertimeſcat, ſed infracto & forti fabellas muliercularum contemnat, conſcientia recte actorum fretus, accurate de ſingulis accidentibus ægrorum quærat, ut ipſorum ſalutem ei curæ eſſe intelligant. Denique operam det, ut omnis medicatio ſit tuta, cita, & jucunda, ne tamen nimia feſtinatio periculum creet, quare feſtinet lente, prout morbi natura, virium conſtantia, ætas, ſexus, & ſimilia requirere videbuntur.

Non ergo in ſolo Medico eſt ſemper relevetur ut æger, interdum docta plus valet arte malum, ſed plures concurrunt: nempe ægri, adſtantes & externa.

Horum alterutro deficiente, præter fatalem moriendi neceſſitatem, facile per errorem eadem promovetur, & acceleratur, ut ſæpe fit.

Vita, (tempus ad ampliandum & cognoſcendam artem) *brevis*, (eſt) id eſt: Vita brevis eſt, facta comparatione ad artem quæ longa eſt; licet enim homines centum & ultra annos viverent, facta comparatione ad Medicinæ difficultatem & multifariam rerum cognitionem, vita illorum brevis dicenda foret, cum nec ætas hominis, nec multa ſæcula ſufficerent pro iis, quæ Veteres tradiderunt, & quæ Recentiores (veteribus ignota) invenerunt & amplificarunt, v. g. de motu cordis, ſanguinis, venis lacteis, lymphaticis, fermentis, generatione animalium &c. vel facta comparatione ad brevem aphoriſmorum doctrinam, quæ vitæ brevi optime convenit: vel facta comparatione ad alia quæ diutius durant, quam hominis Vita. Unde ſi ars aphoriſtice, id eſt breviter, omiſſis rebus inanibus tractetur, & ſedulitas adſit, vita erit ſufficiens. *Ars* (Medica) *longa*, (tum quoad amplitudinem regnorum, tum morborum, tum ſubjecti) id eſt, *ars longa:* longisſimam inter artes, Medicinam eſſe,

I. probant ſexcentæ morborum ſpecies, quorum eſſentiæ, cauſæ, ſigna, prognoſes, indicationes, curæ, ex tempore & cito innoteſcant Medico, neceſſe eſt.

II. innumeræ ſunt ſublunarium varietates, ex regno vegetabili, animali, minerali, quorum omnium naturas & qualitates manifeſtas &

occultas callere debet Medicus, & eas in cerebro, quasi viva Bibliotheca circumferre oportet.

III. quam admiranda est, & infinitis partibus contexta, corporis humani statua, & quævis pars suo temperamento, actione, usu, nomine dotata?

IV. Medicus debet esse anatomicus, chirurgus, Philosophus, Botanicus, Pharmacopæus, Chymicus, & quæ non in his est farrago? unde pro his vix vita sufficit, nec plures ad obtinendam perfectionem sufficerent. Proinde miramur sane aliquorum volatilium ingeniorum immaturam curiositatem, qui in Arte Medica, multas horas in addiscendis inutilibus & curiosis quæstionibus collocantes, utilem & ægrotis tantopere necessariam Theoriam & Praxim cum magno illorum damno gignunt; Prudentissime sane Chylo Philosophus ajebat; *ideo necessaria ignoramus quia necessaria non didicimus.* Hos Medicinæ Studiosos vivis coloribus depingit Poëta.

Unde istud? nisi quod pars horum maxima nescit
Quid faciat: quid sit prorsus Medicina: sed ipsi
Dum tantum incumbunt Sophiæ & Dialectica discunt
Vincla quibus valeant indoctum nectere vulgus.
Vix Elementa artis Medicæ & primordia libant;
Sic labyrintheis ambagibus ad sua tecta
Instructi redeunt, atque enthymemata vibrant:
Hinc tumidi incedunt, hinc publica proemia poscunt,
Id satis esse putant (nec decipiuntur) ad hoc ut
Carnifices hominum sub honesto nomine fiant.

Tales ergo magis Vespilonum quam Medicorum numero adscribendi. *O. casio* (agendi cum effectu quæsito) *præceps* (subito labens in puncto sæpe consistens) *occasio*, id est tempus idoneum exhibendi, *quæ anima curationis est: Præceps* est ob continuas & repetitas mutationes v. g. in acutis & aliis; si ergo hæc negligatur, actum est: sicut & fit si Medici post festum & tarde vocentur: Vel Medici curas procrastinent, & nimis naturæ fidant, est enim occasio sæpe momentanea & irreparabilis: nam teste Stobæo: *qui deserit occasionem ab occasione deseritur*: nam principiis obsta, sero medicina paratur. Hinc Ovidius:

Oppri-

Opprime dum nova sunt subiti mala semina morbi.

Omittendæ sunt longæ & superfluæ consultandi ceremoniæ, quibus remedia opportuna differuntur, vel omnino negliguntur. Nam quos Medici occidunt, plures occidunt passive quam active, id est remedia convenientia non exhibendo, vel inani timore differendo. Unde Plutarchus dicit: *hostem domare cum potes, est armare ut pereas. Cito* ergo curandum & malignitas ocyus suffocanda est; primæ viæ expiandæ, antequam massa sanguinis fermento illo exotico inquinetur: Non autem illud cito curandum cum temeritate fiat, quia hoc non esset tuto, sed cum periculo & morte curare, de quibus Poëta:

Non sinis in longo miseros putrescere morbo
Absolvisque brevi morte, benignus homo es.

Tunc ergo operandum est Medico cum Natura vel omnino non, vel erroneè aut imperfecte operatur; quiescendum vero cum Natura bene operatur. Recte profecto *Oribasius*, præcipitem occasionis lapsum comparavit, fluenti aquæ fluvii, ut quemadmodum quis digitum in fluvium immergens, mox elevans, ac subinde denuo immergens, non eandem tangit aquam, ita singulis horarum momentis corpus ægrotantis (utpote valde labile & innumeris obnoxium mutationibus) variat, & occasio agendorum præterit: Unde Veteres *occasionem* descripsere occipitio calvam, fronte vero capillatam: Et Galenus *I prognost.* inquit: *occasio ita volat ut aliqui moriantur prius quam vocetur Medicus*: Illam equidem tanti fecit Hippocrates, *ut libro de arte doceat omnem morbum curari posse si Medicus occasionem opportunam agendorum non omittat. Experimentum periculosum*: (tum ob inquirendorum difficultatem, tum subjectorum varietatem, & in singulari, tum etiam propter humani corporis dignitatem, variamque ægrotantium habitudinem & symptomatum conditionem) loquitur hic Hipp. de Experientia quæ rationi non conjungitur, ut Empyrici, nam qui facile experitur, facile necat. Experientia non nisi longo usu contrahitur, juxta illud Ovidii:

- - - - seris venit usus ab annis.

Experientia à Gal. definitur lib. de optima Secta ad Thrasyb. *memoria ejus, quod sæpius & eodem modo visum est*: Hinc subdit Gal. in commentario hujus aphorismi: *In corpore humano illa experiri, quæ non sunt experientia comprobata, non est citra periculum; cum mala experientia ad totius animalis interitum terminetur.* Unde eleganter dixit *Plinius Lib. 29. cap. I.* Medicos insectatus: Negotiantur animas nostras & experimenta per mortes agunt.

Hæc experientia in aliis artibus, quæ lutum, ferrum & lignum &c. pro subjecto habent, tam periculosa non est sicut in arte Medica. Delet pictor suos errores, figulus suos, faber suos; Jurista ad altius Tribunal appellat: sed Medici errores (in corpore humano) mors ipsa excipit: unde Poëta

- - - - erravi sæpe necando
Dicere seu mavis errando sæpe necavi.

Nam de corio humano non licet impune ludere, & perdita semel causa non datur appellatio, unde Italorum adagium:

Morto io, morto tutto il mondo.

Nova experiri res fallax & plena periculi est; expertis uti etiam periculosum ob varietatem Naturarum, morborum, temporum, ætatum &c. Unde Medicus debet esse circumspectus, & à levioribus incipiat, ægrosque sæpe visitet, rationem cum experientia conjungat, & non ut Empyrici, qui sola experientia, nulli rationi juncta procedunt; hinc optima etiam remedia in Empyricorum manibus, sunt velut gladii in manibus furiosorum.

Iudicium difficile: quod est vera ratio agendorum: Judicium generale in Medicina non est difficile: particulare & circa individua difficillimum ægri curantur in Scholis, & moriuntur in lectis; ratio est in promptu: quia doctrina solius ingenii & memoriæ foetus est: dexteritas autem agendi est partus judicii. Rarum autem est boni ingenii & solidi judicii connubium, juxta illud Epitaphium.

Hic jacet memoria & exspectat Judicium.

Quanta non est difficultas in judicandis temperamentis, quæ tot sunt, quot homines: Unde Gal. 3. meth. med. dicit: *Si ego temperaturam corporis scire possem, qualisnam sit in toto corpore, me esse Æsculapium profiterer.*

Taceo

Taceo diversitatem morborum, taceo partes, taceo consensum, taceo dyscrasias partium & humorum, taceo ætates, anni tempora, regiones: taceo Authorum Veterum & Recentiorum volumina, & super ea ferenda judicia, dum illi hæc, hi alia sentiunt & docent: taceo alia sexcenta v. g. signa, causas, prognosin, curam & millia millium remedia. Et licet remedium optime profecerit, ambigendum tamen adhuc est, quibus viis & qua efficacitate contulerit.

Oportet autem (ad consequendum feliciter sanitatem seu finem) *non modo (Medicum) seipsum exhibere promptum ad ea quæ decent* (intus vel extus lege artis) experientia & ratione, *facienda sed & ægrum* (ipsum in applicatione & diæta) ægri enim qui vivunt prout volunt, curantur prout possunt, & moriuntur sicut solent; unde bene Poëta:

Qui fugienda facis, qui facienda fugis.

Caveat Medicus ne ægros curet simulatos, inobedientes suaviter admoneat, alias frustra curat, juxta illud:

Frustra Apothecarii medicatas ingeris offas
Quas Germana tibi Paule culina negat.

Frustra adhibentur sudorifera, ubi stragula deficiunt; frustra ordinatur aqua ubi famuli vinum clam porrigunt. Sæpe præcox gustus & ciborum sapor multos convalescentes, fermentis & morbis nondum restitutis ad mortem deduxit: juxta illud:

Millia sanctorum Rex sapor multa peremit
Occidit dulcis millia plura sapor.

Prudentiâ tamen Medici opus est, quâ facilè dignoscet simulationes, inobedientiam & peccata Patientûm, hac etiam gratificari poterit in his quæ parum nocere possunt, ægrúmque consolando & persvadendo.

Et præsentes: adstantes, mulieres clinicas seu expertas, domesticos, aliosque Medici ministros, Chirurgos, Pharmacopæos, domesticas ancillas, servos &c. qui attendant ut omnia fiant & Medicus non decipiatur. *Ars* enim inquit Hipp. I. Epidem. Sect. 2. Tit. 51. *Tribus constat, morbo, ægro, & Medico artis ministro, ægri autem est unà cum Medico morbo reluctari*:

Et externa. (in rebus sex nonnaturalibus v. g. aëre, animi affectibus) terror, strepitus, canum latratus, tristis aut lætus nuntius &c. motus, importunæ medicamentorum exhibitiones, vel malè præ-

parata

parata & data medicamenta, nè natura impediatur in opere ſuo. Ea verò quæ fortuito & caſu fiunt, DEO committenda & prognoſtico. Et Medicus etiam in his prudentiâ utatur. Confidentiam pariter ægroti in Medicum valde conferre ad morborum curationem docet Gal. *Ille plures*, inquit, *curat, in quem plures confidunt*.

Dices. Si ars ſit longa & vita brevis, ergo nullus erit perfectus Medicus. ℞. Vita hic brevis intelligitur diſtracta, non ſoli Medicinæ vacans, Medicina enim tantùm hominem requirit, quod nec fecit Hippocrates, nec Gal. nec nos facimus. Interim bonum erit & conſultum, nullum in Doctorem promovere, qui non ſit bene fundatus, minus enim habens, licèt Doctoris nomen gerat, Doctor tamen reverà non eſt, ſed talis velatis oculis currentem capere nititur, de quo Poëta:

Si vis ſanari de morbo neſcio quali
Accipias herbam ſed qualem neſcio vel quam
Ponas neſcio quò, curabere neſcio quando.

Quæres cur Vita hominis tam brevis ſit? ℞. propter communem interitûs cauſam, nempe Elementorum contrarietatem & indè ortas in nobis mutationes, violentias, corporis & animi motus, officia, diſturbia, perſecutiones, exceſſus &c.

Quæres II. Quid ſit Vita. ℞. Cum D. Thoma Vitam eſſe duplicem, *ſubſtantialem*, quæ eſt principium, quo quid in ſe immanenter & intrinſecè operatur: *accidentalem*, quæ eſt ipſa animæ operatio. Vivere enim & eſſe in animatis eſt idem, hinc animata ſolâ vitâ ab inanimatis differunt.

Quæres III. Utrùm verum ſit illud: Turba Medicorum perdidit Cæſarem. ℞. Cum Seneca: multitudo Conſiliariorum & confuſio conſiliorum nec decet eſſe multos, nec nullum, ſed nec unicum: Tres ergo cùm faciunt collegium, etiam poſſunt facere conſilium, tres ergo vel quatuor ſed boni & veri Medici ſufficiunt.

Quæres IV. Quasnam virtutes verus Medicus habeat neceſſe eſt? ℞. Cum Poëta breviter, fuſiùs autem in Inſtitutionibus, & mox ſuprà diximus:

Comis & indulgens miſeris, minimumque ſuperbus
Alloquii facilis, ſit pronus ſemper adiri
Inter opes contemptor opum, contemptor honorum.

Apho-

Aphoriſmus II.

In perturbationibus ventris & vomitibus ſponte evenientibus, ſiquidem qualia oportet purgari, purgentur, confert & facile ferunt, ſin minus, contra: ſic vero & vaſorum evacuatio, ſiquidem fiat, qualem fieri decet, confert & facile ferunt, ſin minus contra: quocirca conſiderare oportet & regionem & anni tempus, & ætatem & morbos, in quibus expedit aut non.

Contentum & Intentio.

De modulo Evacuationum.

Connexio: Priori aphoriſmo docuit difficultates artis, Medici, ægri, & adſtantium, & externorum, & media oſtendit ad eas tollendas; In hoc aphoriſmo ſigna docet & notas bonarum & malarum evacuationum, ανω και κατω à natura ſponte factarum. Hic aphoriſmus tres habet partes: In prima ponit medium ſuæ concluſionis de evacuationibus: in ſecunda ponitur Hippocratis intentio, ſi fiat evacuatio humoris peccantis, inducit conferentiam, ſin minùs, contra: In tertia adducit utilia quædam, quæ & pro probanda ſua doctrina, ità & ipſi Medico multùm ſerviunt; uti eſt Regio, ætas, tempus, morbus, temperamentum, victus, conſvetudo.

Vomitus & diarrhæa, ut ab arte, ita & ſæpe ſponte, vitio bilis, acidi, & ſimilium irritatorum & oneroſorum eveniunt.

Omnis excretio menſuranda eſt tum quantitate, tum qualitate, licèt ut Galenus tenet, hic ſolam qualitatem intelligat Hippocrates, cùm dicat qualia evacuari oportet; raro autem qualitas abſque quantitate eſt, ergo utraque ſaltèm implicitè intelligitur, ut patet in vaſorum inanitione; tum inſtar omnium ευφορία in utramque partem: *Euphoria*: id eſt debet evacuatio judicari non ſemper ex multitudine, ſed ex euphoria id eſt conferentia & tolerantia, ſeu melioratione:

B per

Per ſpontaneas evacuationes non excluduntur ſymptomaticæ quæ fiunt à Natura irritata, quæ etiam ſunt ſpontaneæ, quia non fiunt ope Medici aut medicamenti, & eas etiam ſequitur melioratio.

Præterea docet Medicum eſſe miniſtrum naturæ & imitatorem, ut nempe naturam bene agentem imitetur, juxta illud: *quò natura vergit eò ducere oportet*: dando etiam ſimul ſpecifica & humori peccanti appropriata: & hoc eſt talia purgare qualia purgare oportet, & leviter ferent. Et irritatam non ſequatur. Neque Medicus etiam Naturam irritet violentis remediis, ſic enim non leviter ferent, imò ægros in extremam virium jacturam & hypercatharſin conjiciet: In Medici enim poteſtate non eſt exceſſum purgantis ſiſtere, ſicut ſanguinem è vena ſecta effluentem cohibere.

Videre etiam oportet utrùm ſit critica evacuatio, id eſt cum conferentia & humorum coctione, die critico: vel ſymptomatica cum diſpendio Naturæ & cruditate humorum, & non die critico, ſed in principiis morborum maxime, uti & aliis temporibus contingentes: v. g. ſudores ſyncoptici, atræ bilis excretio ſupra & infra, hæmorrhagiæ majores vel pauciores. Euphoria conſequitur evacuationem nocivorum & ſuperfluorum, relictis & imperturbatis humoribus bonis. Hæmorrhagiæ narium, uteri, hæmorrhoidum, evacuationum reliquarum æmulantur legem, in utramque juvantium & nocentium partem.

Excretionum modulus & prognoſis variat pro circumſtantiarum & rerum naturalium, nonnaturalium & præternaturalium conſtitutione varia: ac I. *Regio*, quæ plurimum poteſt in purgando corpore: aliter & facilius evacuantur Galli, Itali, Hiſpani: aliter & difficilius Germani & Septentrionales. *II. Tempus*: unde dicit 4. aph. 5. ſub cane & ante canem difficiles ſunt purgationes: & in hyeme faciliores, & in Vere & autumno. Difficiles etiam ſub ſolſtitiis, æquinoctiis, quia in iis magnæ fiunt mutationes. *III. Ætas*: quia infantes, pueri & ſenes, magnas humorum & ſanguinis evacuationes non tolerant, iis tamen, ſed lenioribus quandoque egent. *IV. Morbi*: v. g. inflammationes, tabes, hydrops, lypothymiæ & ſyncope, evacuationes magis prohibent, quam tolerant.

V. Temperamentum, conſuetudo, victus ratio, etiam difficilem vel facilem faciunt evacuationem: ſic ſanguinei & bilioſi facilius, pituitoſi

&

& melancholici difficilius: facilus assueti, difficilius inassueti: facilius temperati, difficilius ingluviosi & helluones.

Dices: Medicus non potest esse imitator Naturæ: I. Quia Natura per se agit: II. Natura agit in statu, sed Medicus in statu non audet: III. Quia Medicus non potest facere crisim sicut Natura; ℞. I. Si Natura bene agit, prorsus non eget Medico Imitatore. ℞. II. Non agit in principio & augmento status concedo, in fine status nego. ℞. III. Non facit Crisin dispositive nego, formaliter concedo.

Aphorismus III.

Athletarum seu Exercitatorum, seu boni habitus, ad summum (id est bonitatis) progressi; periculosi, si in extremo constiterint: neque enim possunt in eodem statu permanere, neque quiescere; cum vero non quiescant, neque ultra possint in melius proficere, reliquum est ut in deterius decidant. Horum igitur causa bonum eum habitum solvere conducit, non cunctanter, quo rursum novæ nutricationis initium, corpus sumat: Neque vasorum conciden. tiæ ad extremum perducendæ, periculosum enim: Sed qualis natura fuerit ejus, qui id perpessurus est, eo usque progrediendum. Sic & evacuationes quæ ad extremum tendunt, periculosæ: & rursus refectiones cum extremæ fuerint, periculosæ.

Contentum & Intentio.

De extremis repletionis & inanitionis.

Connexio: Egimus priori aphorismo maxime de qualitate evacuanda; in hoc agimus de quantitate educenda ad virium tolerantiam.

rantiam. Id est tantum evacuare oportet, quantum vires ferunt. Scopi evacuationis sunt: I. An. II. Quid: III. Quare. IV. Quo loco. V. Quo tempore. VI. Quomodo?

Omnis habitus corporis plus justo obesior, aliquid monstri alit, seu in infantibus seu in adultis occurrat.

Athletæ dicuntur quorum institutum erat luctari & in Palæstris sese variis certaminibus exercere, ideo alimentis vescebantur multis & optimis, ut tanto speciosiores & formosiores se in lucta exhiberent: Cum igitur hi multa euchymorum ciborum copia se ingurgitarent, tantam carnium & sanguinis plenitudinem sæpe sæpius adipiscebantur, ut non raro subita & inopinata morte succumberent. Talis ergo obesus habitus est improportionatus humoribus, vasis, spiritibus, actionibus, ob orgasmum, ruptionem & virium lapsum. Solvitur diæta, laboribus, & medicamentis attenuantibus, aperientibus & aliis decenter adhibitis.

Ut repletio nimia onerosa, ita & evacuatio extrema vitanda & quovis modo arcenda. Unde duæ sunt partes hujus aphorismi. I. Extrema plenitudo de qua jam diximus; & extrema inanitio. II. Extrema evacuatio non convenit fortibus, ergo minus debilibus, propter vires, *quia omne nimium naturæ inimicum* ob virium lapsum & irreparabile damnum. Et teste Seneca, *quidquid ad summum pervenit, ad exitum properat*: sicut nimium sanguinis, ita etiam nimius ejus defectus circulari apte non potest: & ex illo inflammationes & febres; ex hoc convulsio & syncope; & ex illo suffocatio, ex hoc mors.

Athletæ igitur & summe repleti evacuandi sunt, ne vasa distenta rumpantur, vel humores ad partem principem ruant. Vasa enim sanguifera vel copia turgida, vel rarefactione distenta, secta vena concidunt, & sanguis sicut mustum in fermentatione constitutum aperto foramine ocyus defervescit. Venæsectio sanguinis irritationem & Archæi excandescentiam cohibet & minuit, calorem temperat, rarefactionem refrænat, motum præternaturalem inhibet, deficientem stimulat.

Ab evacuatione nimia seu positive seu privative, id est à natura vel Medico facta, subsident & connivent fibrillæ & oscula vasorum, unde ut dixi impeditur circulatio sanguinis. Facta subsidentia osculorum non simul & semel, sed successive magis refectio est instituenda.

da. In his autem omnibus considerandæ vires, tempus, ætas, Regio, consuetudo. Neque etiam evacuatio facienda simul & semel, sed successive: ita etiam refectio, alias enim recidiva vel aliud malum evenit, in illa calor exstinguitur, in hac debilis obruitur, & impeditur cordis & sanguinis motus.

Dices: habitus athleticus tolli potest per inediam, frictiones, purgationes, ergo non tantum per venæsectionem. ℞. Potest tolli sine periculo & tam cito nego, cum periculo & molestia concedo: mora autem in hoc casu est periculosa.

Dices II. Extremis morbis extrema debentur remedia, ergo etiam extremæ repletioni extrema evacuatio. ℞. Distinguo in debilioribus & simul & semel facta nego consequentiam: in fortioribus & successive & paulatim facta concedo.

Quæres cur Athletæ in eodem bonitatis statu permanere nequeat? ℞. Siquidem in Athletis semper fit major sanguinis accretio, ex nova ab alimentis additione, unde postremo arteriæ & venæ novi sanguinis incapaces, vel rumpuntur vel intercipiuntur.

Quæres II. Cur in melius proficere non possint Athletæ? ℞. Quia absque hoc ad summum bonitatis sunt evecti, ultra quod proficere impossibile est.

Aphorismus IV.

Victus tenuis & exquisitus, tum in morbis longis semper, tum in acutis ubi non convenit, periculosus; ac rursus qui ad extremum tenuitatis devenit victus, gravis; nam & repletiones ad extremum perductæ graves sunt.

Contentum & Intentio.

De victu tenui & exquisito.

Connexio: Hactenus egimus de detractione per purgationem & phlebotomiam: nunc convertimus nos ad adjectionem. Nam Medicina est adjectio deficientium, & detractio redundantium. Duas

habet partes hic aphorismus: in Prima ostendit unum victum non omnibus convenire. In secunda ut doceat Medicum diversas victus species pro morborum diversitate præscribendas esse.

Victus triplex est: *tenuis*, qui vires restituit, sed debiliores quam ante erant v. g. sorbitio, & convenit acutis morbis. *Mediocris*, qui vires in eodem statu conservat; ab aliis diciturMedicus; uti sunt juscula carnium & convenit valetudinariis, senibus convalescentibus, morbis chronicis. *Plenus* qui vires auget, v. g. carnes, & convenit sanis.

Alius victus aliis, ægris & morbis convenit; id est victus tenuis & exquisitus non convenit omnibus morbis: chronicis prorsus non, teste Hipp. 1. Aph. 9. infra. Nec semper acutis qui extenduntur, ob virium lapsum, quia minus reficit quam deperditum est. Unde bene dicit 2. Aph. 7. quæ longo tempore extenuata sunt corpora, lente reficere oportere, quæ vero brevi, breviter. Victus tenuis (in quantitate & qualitate, subtrahit, exquisitus subtrahit magis, strictus & ad demensum, imprimis ultra quam ferre & subsistere possit æger. Victus tenuis & exquisitus habet suos gradus diversimode applicandos, de quibus abunde agitur in Institutionibus. Quo magis ad extremum inclinat victus alteruter, eo magis naturæ inconveniens & periculosus, sed *Dices*: in morbis acutis tenuissimo victu utendum est teste Hipp. 5. Aph. 8. ergo. ℞. Hippocrates loquitur de morbis extreme acutis, vel cum in vigore sunt.

Victus tenuis & exquisitus morbis longis incongruus, attenuans vero proportionatus morborum à repletione remedium optimum. Distinguitur autem victus tenuis & attenuans: tenuis non tantum parcum sed & nullius substantiæ alibilis cibum significat: attenuans vero substantiæ nutribilis est, sed virtutis attenuantis & aperientis.

Quæres quænam vires sint reficiendæ ℞. maxime vitales, consecutive etiam animales & naturales.

Dices: Hippocrates dicit in morbis acutis tenuissimo victu utendum esse, ergo hic male dicitur esse periculosum. ℞. Hippocrates intelligendus est de extreme acutis, vel de summo morbi vigore.

Dices II. In Peste qui diæte & parce vivunt, pereunt, qui plene salvantur. ℞. I. Sit fides penes Authorem: ℞. II. Noster aphorismus loquitur de morbis humoralibus in quibus fit humorum coctio, non vero

vero qui pendent à qualitate maligna: & revera in his plus plenus quam tenuis victus ob vires debiles potest, quia facit resistentiam per cibos roborata non autem obruta natura.

Dices III. Quod in morbis à maxima evacuatione pendentibus summe quoque vires languent, quæ licet exigant pleniorem victum quo refici possint, illum tamen non sufferunt, quia nequit imbecilla virtus illum conficere. ℞. Esto vires brevi extenuentur, solidæ partes vigent, à quibus plenior cibus conficitur, quia ciborum digestio potius ad solidas partes, earumque fermenta pertinet, quam ad spiritus. Sed bene notandum in hoc & simili casu semper aliquid esse condonandum Regioni, anni tempori, ætati, consuetudini, id quod in prudentis Medici judicio est collocatum.

Aphorismus V.

In victu tenui delinquunt ægri, ob id magis læduntur, quicunque enim error committitur, major in tenui fit, quam in paulo pleniore victu. Propterea etiam sanis periculosus est valde tenuis constitutus & exquisitus victus, quoniam errores gravius ferunt: hac igitur de causa tenuis & exquisitus victus, eo qui sit paulo plenior, maxima ex parte periculosior.

Contentum & Intentio.

De erratis victus collatis.

Connexio: Sicut in priori aphorismo egimus de modo exhibendi victum tenuem, mediocrem vel crassum, ita & in hoc de illo agimus: & sicut ibi damnavit, ita & hic damnat, quia dicit quod delinquant, & eo magis quo tenuior, una enim victus species, qualis tenuis est, non potest competere omnibus morbis.

Hic ergo aphorismus dividetur in tres partes: in prima concludit quo tenuior est victus ratio, eo periculosior. In secunda dicit hoc etiam

etiam ſanis accidere: in tertia concludit errata, quæ in tali victu conſiſtunt, ſunt magni momenti & ægrum perdere poſſunt.

In omnibus morbis ſufficere ſpiritibus fomitem ſufficientem par eſt, alias natura ſuccumbit ex defectu refectionis.

Quo minor eſt plenitudinis præſentis indicatio, eo magis victus tenuis non ſolum in cibo ſed & potu nocet: unde Hipp. tres caſus ponit. primus eſt de omnibus qui à victu tenui læduntur: ſecundus etiam ſanis nocet; tertius ergo magis ægris.

Nulla exacta victus ratio ultra appetitum, euphoriam, & corporis ſenſum imperanda vel admittenda. *Homo ſanus nullis legibus obſtringi debet teſte Celſo.* Ex duobus malis præſtat exceſſu peccare quam defectu, largius repleri quam minus: cum enim Medicus evidenter prævidere nequeat mox à principio, quo & quoto die morbus judicabitur, melius facit ſi pleniorem victum inſtituat, quam tenui ægrum exhauriat. Sequatur Juriſtarum regulam quæ docet, *favores ampliandos & odia reſtringenda eſſe*: alias enim contingit ut poſtea ſub ſtatu plenius debeat nutriri, quod eſt periculoſum & tunc potius debet detrahi victus quam addi: unde Hipp. dat exemplum à navigio; ſicut in navigio error qui tempore tranquillitatis, licet magnus contingat, vix nocet, tempore autem tempeſtatis minimus navem perdit: ita in ſanis & morbis levibus error factus parum nocet; ſic morbis gravibus, periculoſis & acutis, hominem error perdet. Unde etiam ſanis non ſemper delicati cibi conveniunt, quia talia facile diſſolvuntur, & facile tales delicatuli à levi cauſa læduntur: Id quod obſervavit quidam Advocatus Juris, qui ruſtico vitulum donanti ſic reſpondit:

Quid mihi cum vitulo pullis & mollibus ovis
Flaccida, ſubtilis, rara fit inde caro.
Conſuluit Medicus mihi duris carnibus uti
Sit tibi cura mei ruſtice, mitte bovem.

Sed *dices:* Hippocrates toties ordinat victum tenuem in acutis: ℞. Quia frequentius morbi acuti prohibent victum plenum, quam ut vires conſervandæ tunc exigant: Et Medicus magis debet attendere ad id quod magis urget. Et Hipp. maxime loquitur de ſtatu morbi, ubi cibus detrahendus eſt, ſed cum diſcretione ne lædat.

Dices II. Multi multos morbos per inediam curarunt: ℞. Si adſit

ſit magna repletio & ſimul vires, concedo, alias nego. Sed

Dices III. In principio morbi ſemper adeſt repletio, ergo victus tenuis convenit. ℞. Diſtinguo Conſequens: Si morbi brevi ante reſolutionem virium terminentur, concedo, alias nego.

Dices IV. Avicennas dicit: cum ignoras morbi cauſam, tenuiori victu utitor, ergo convenit. ℞. Avicennas non loquitur de adeo tenui victu, ſed tantum de aliqua ſubtractione ciborum, quæ in principio morbi ignoti tuta eſſe ſolet.

Dices V. Hipp. Lib. 2. de victus rat. in acutis dicit: *ciborum* adjectioni *multo minus incumbendum, ſubtrahere vero omnino expedit:* ℞. Hunc textum Hippocratis intelligendum eſſe, in morbi vigore eſſe ſubtrahendum: & hoc non eſt contra nos, nec contra Hippocratem & Gal. qui Lib. 2. de vict. in acutis comm. 49. idem dicit. Ut verbo dicam: longe magis peccat, is qui cibum dat ubi non convenit, quam ille qui negat ubi convenit. Hippocrates optime in hoc aphoriſmo re ipſa contulit, damna victus tenuis & plenioris, atque rationabiliter pronuntiaſſe periculoſiorem eſſe *tenuem paulo pleniori*, quia ille viribus detrimento eſt, hic autem prodeſt. Sed in his reſpicienda maxime eſt Natura, modus & mos vivendi, ætas, conſuetudo, & alia.

Accurate victus rationem determinantes, tantum abeſt ut ideo ſani ſint magis, ut magis ſæpenumero valetudinarii, & erroribus aliis facile lædendi. Unde Hipp. 6. Epid. dicit: *illos citius mori quo exquiſitius vixerint*: quia ut ſupra diximus, *ſanus homo nullis ſe legibus obligare debet.*

Aphoriſmus VI.

Vid. aph. 6. libr. 8.

Ad extremos morbos, extrema exquiſite remedia optima: unde huc bene quadrat aph 6. ſect. 8. quæcunque non ſanant medicamenta, ferrum ſanat, quæ ferrum non ſanat, ignis ſanat, quæ ignis non ſanat, ea incurabilia judicare oportet.

Contentum & Intentio.

De remediis extremis.

Connexio: In prioribus aphoriſmis Hipp. ſtatuit extremam evacuationem & repletionem eſſe periculoſas; in hoc aph. extremis morbis extrema & debita remedia proponit. Ut enim extremi morbi, ita & extrema dantur remedia. Brevitas aphoriſmi non patitur diviſionem. Hippocrates reprehendit eos, qui ſemper à levioribus curationem inchoant: licet alibi dictum remedia extrema eſſe periculoſa, illa tamen in neceſſitate non ſunt omittenda. Unde Philoſophus Dio dicit: *cunctatio in ſalute conſervanda malis non cunctantibus eſt intempeſtiva.*

Extremi morbi ſunt, qui vel neceſſario occidunt, vel qui frequenter occidunt, quandoque tamen præter ſpem ſanantur, vel tum gravius à ſtatu naturali recedentes tum urgentes, utrique periculoſi, deſperatis proximi, mortem illaturi, ſive tales ſint *actu* v. g peracuti: ſive *potentia* v. g. orgaſmus ſeu turgentia: Vel in Athletis ubi ex parvo fieri poteſt magnus; vel ob periculum in mora; ſputum ſanguinis, vel partis nobilis; vel abſceſſus, hydrops, gangræna, calculus, apoplexia, epilepſia, peſtis, magna ſymptomata, ex quibus Natura graviter afficitur cum manifeſto vitæ periculo: Et hi extremis remediis debent curari.

Extrema remedia ſunt heroica, chirurgica imprimis & Pharmaceutica. ferrum, ignis, opiata, Mercurialia, antimonialia; venæſectio in plethora, purgatio in cacochymia: item moxa, ſtuppa, cura lignorum, theriaca &c. Et hæc remedia dicuntur extrema, licet reipſa non ſint, ſortiuntur tamen ſæpe vim extremi remedii, v. g. venæſectio in apoplectico, quæ occidit vel liberat.

Sunt nonnulli inter Recentiores qui negant venæſectionem & purgationem eſſe extrema remedia: Si enim nomine extremorum intelligere velint contraria diſtantiſſima, ut uſurpat Ariſtoteles 10. metaphyſ. certe phlebotomia & pharmacia, nullam habent cum morbis contrarietatem, cum vera contrarietas, ſolum verſari dicatur à Veteribus, inter qualitates; nec inſuper ſi ejuſmodi forent, tuto poſſent adhiberi; nam præter alia in Inſtitutionibus demonſtrata *Galenus* expreſſe docet, 3. ſimpl. medicament. 12. & alibi; ab his, inquit, omnino caven-

cavendum, ne morbus alter priore prior insequatur. Si vero extrema remedia à Veteribus appellentur, quia extremam corporibus commotionem inferunt, humores concitando & educendo; sub quo sensu solertiores Veteris Sectæ Medici, illa exponere consueverunt; Sane non erit ut à prudenti Viro sub ancipiti eventu, illa tam facile possint commendari, cum, eadem celeritate qua juvare possunt, soleant pariter & frequentius irreparabiliter interimere: quare si periculis implicita sæpissime fallant, rarissime & maxima præmeditatione administranda: Neque Hipp. neque Galenus absolute asseruit venæsectionem & purgationem extrema seu magna esse remedia, sed solum hæc esse præcipue & nonnunquam atque tantum in genere evacuantium, dum dixit: *si quid movendum videtur, move:* Imo etiam alibi dixit extremum remedium febris ardentis esse *potum aquæ frigidæ*: & in dolore Colico præsentaneum remedium ac veluti incantamentum esse cucurbitulam magnam ventri & umbilico adhibitam: sic etiam Balnea tanquam exquisitissima remedia commendat: sæpe etiam meri potum. Qua de causa sana ratione evincere quis poterit quodcunque Medicamentum, cum juverit, extremum & maximum dici posse. Potius ergo sanguinis missio & purgatio, extrema & magna remedia dicentur, quia magnam & ingentem in toto corpore commotionem excitant; aut quia generalia præsidia sunt, quamcunque partem respicientia; aut quia in locum reliquorum medicamentorum cum ignorantur, substituuntur. Si enim unicuique morbo congruentia, propria & specifica remedia adhibere sciremus, minime generalibus ejuscemodi medicamentis egeremus: Phlebotomia & Pharmacia, non nisi, illa ad venas deplendas, hac vero ad alvum laxandam uteremur.

Præterea Hipp. magnum & extremum remedium constituit ignem, ut mox à principio diximus ex aph. quæ medicamentum non sanat, ferrum sanat, quæ ferrum non sanat, ignis sanat, quæ ignis non sanat incurabilia sunt: Sic similiter sternutamentum in retentis secundinis & fœtu mortuo: somnus in delirio: aquæ frigidæ perfusio in tetano: Paracenthesis in Empyemate & hydrope, & alia id genus innumera extrema remedia dicuntur: unde inferunt Recentiores, nullatenus ex mente Hipp. ad hæc duo duntaxat Venæsectionem & purgationem extrema remedia esse coarctanda: patet enim hæc duo

in multis & magnis morbis locum non habere, v. g. hectica, diabete, lienteria, Syncope,

Verum enim vero utut sit, plus standum esse credimus experientiæ quam solis rationibus; illa autem multifarie constat, venæsectionem & purgationem magna & extrema esse remedia, quod ipse *Helmontius*, horum remediorum infestus hostis, suo damno luit, dum pleuritide correptus, venæsectionem à prudentibus Medicis suasam, obstinate renuit, ubi vero ad fata adactus, eam celebrandam institit, occasio præceps vitam cum morte commutavit. Sunt ergo quidquid oggmanniant *Recentiores*, Venæsectio & purgatio duo magna & extrema remedia, non quidem sola & unica, neque semper, quod nunquam disputatum est. Extrema ergo & magna remedia tum ex mente *Veterum* & *Recentiorum*, dicimus ea quæ statim prodesse possunt, cujuscunque generis illa sint, sive cum, sive sine evacuatione.

Inter morbum & remedium perpetua, eaque prudens requiritur proportio: unde ubi necessitas non urget, satius est curam à levioribus incipere, & ad extrema sensim venire. Ubi vero necessitas urget, melius est teste Gal. 12. meth. med. lædere, quam permittere ut æger moriatur. *Duro namque nodo durus cuneus applicandus*, & teste Solone: *nunquam periculum sine periculo superatur*: teste Livio: *audendum est atque agendum, non consultandum in acutis & extremis.* Nullibi major quam in his requiritur ἀκρίβεια, id est accurata ratio, ut prosit remedium, non noceat. Præstat prius omnia tentare, quam ad extrema devenire, præstat abstinere tum ab aliis, tum extremis, imprimis remediis, quam nocere, sic enim Natura conservatur.

Dices I. Curatio semper incipienda est à levioribus teste Hipp. & Galen. ℞ non urgente necessitate concedo, ubi morbus summe urget nego.

Dices II. Extremi morbi quandoque à Natura ipsa & sola curantur, ergo his non opus est. ℞ à forti Natura concedo, à debili nego: deinde non omnes morbi curantur à Natura, ut gangræna, luxatio. *Instabis*: In natura debili non habent locum extrema remedia, ergo. ℞ in Natura extreme debili concedo, in Natura oppressa tantum & non resoluta nego.

Dices III. Extremum remedium non modo morbo, sed & Naturæ est contrarium, ergo non habet locum. ℞ Morbo omnino esse con-

contrarium, ſed non ſequitur quod ſit contrarium Naturæ ut patet in alexipharmacis quæ peſti ſunt adverſa ſed Naturam roborant.

Dices IV. Chymici porrigunt antimoniata, mercurialia &c. etiam in levibus morbis, ergo non ſunt extrema. ℞ Dant in levibus tendentibus ad maximum morbum concedo, in levibus manentibus nego vel dant præſervative potius quam curative.

Aphoriſmus VII.

Ubi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores, & extreme tenuiſſimo victu utendum eſt: ubi vero non, ſed plenius licet cibare, & tantum à tenui recedendum, quanto morbus ab extremis remiſſior eſt.

Contentum & Intentio.

De victu acutorum.

Connexio: Hipp. docuit in 4. aph. unam victus ſpeciem in omnibus morbis non poſſe convenire, jam ad particularem morbum deſcendit, ad morbum acutum, & docet qui victus ipſi conveniat, nempe victus extreme tenuiſſimus. Alii dicunt: cum Hipp. in prioribus extremis morbis ſummam diætam convenire dixerit, nunc in hoc veluti rationem adjiciens, ſubdit, quia ubi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos labores affert, ex cita ad augmentum & ſtatum feſtinatione, gravibus afflicta ſymptomatibus Natura, conficiendis & diſſolvendis cibis impotens, & ideo potius gravari quam refici contingit. Morbi acuti ſunt, qui celerius ſua decurrunt tempora, & ſymptomata in ἀκμῇ, id eſt vigore habent.

Duo ponit membra hujus aphoriſmi. *I.* in morbo peracuto, tenuiſſimo victu uti oportere. *II.* quo morbus magis diſtat ab extremo, plenior ei convenit victus: nolumus hic ſequi Fonſecam qui quatuor ſpecies victus tenuis ponit morbis acutis: extreme acuto duranti quatuor diebus, inedia convenit: ſecundo, qui durat ſeptem diebus, convenit ſolus potus; tertio duranti quatuordecim diebus, debetur ſor-

bitio: quarto qui viginti diebus durat, cibus competit ſolidior. Hunc modum Italis fami magis aſſuetis relinquimus. Germanis vero magis ad mortem quam ſanitatem profuturus, hi enim pleno victu aſſueti ſunt: Conſuetudini autem teſte Hipp. aliquid concedendum eſt, & vires præ cæteris conſulendæ. Gradus morborum acutorum diverſi & in ſe & reſpectu curationis, ſive medicamentorum & diætæ æſtimandi. Sic prout morbus eſt v. g. angina, cujus una ſpecies eſt periculoſior altera: vel ſi accedat malignitas vel cauſa violenta, vel error in cura & diæta. Peracuti ergo morbi nullatenus hic intelligendi qui ad ſeptimum usque diem protrahuntur, ſed qui non prætergrediuntur quartum diem, nam hi ſtatim extremos labores habent. Et licet morbus peracutus etiam quatuor habeat tempora, & ideo extremus dici non poſſit, quia tamen illa celeriter percurrit, extremus eſt. In definiendo victu, & morbus ejusque intenſio & remiſſio, & appetitus ipſe, & vires reſpiciendæ; Unde morbus extremus tenuiſſimum victum requirit, quo minus vero eſt extremus, plenior victus ei debetur.

Non unum curandi momentum in diætæ regimine provido conſiſtit, ſed juxta circumſtantias debet mutari. Vires & conſuetudo attendenda.

Victu nunquam morbus augendus, ſed imminuendus, corpus vero conſervandum eſt. Nempe dum prodeſſe volumus, non obſimus.

Dices: Extremi labores non ſemper faciunt morbum peracutum ut patet in Colica, dolore dentium, podagra. ℞. labores & dolores intelligi illos qui ſunt morbis acutis juncti, qui hominem offendunt non autem ſeparatos.

Dices II. Corpora impura quo plus nutries, plus lædes: ſed magis ſunt impura in principio quam in ſtatu, ubi potior pars cocta eſt & ſeparata, ergo in ſtatu tenuis victus non convenit. ℞. In principio non nutrimus ob puritatem vel impuritatem, ſed ut vires reliquo tempore durent. ℞. non nutrimus pleno victu, ſed mediocri.

Dices III. Vires tum reficiendæ ſunt quando maximè ſunt debiles, ſed in ſtatu ſunt maxime debiles, ergo. ℞. negando ſemper in ſtatu vires eſſe maxime debiles, licet ſint ſummi labores, ob naturam in excretione occupatam, nihilominus materia concocta eſt, & conſequen-

ſequenter Natura eſt morbo ſuperior, ergo non eget tanto alimento.

Aphoriſmus VIII.

Cum morbus in vigore fuerit, tunc vel tenuisſimo victu uti neceſſe.

Contentum & Intentio.

De victu in vigore morbi.

C*Onnexio*: in priori aphoriſmo egit de victu ſecundum morborum ſpecies, jam de eodem agit ſecundum morborum tempora. De quibus morbis hunc aphoriſmum ſcripſerit Hipp. non eſt adeo facile divinare: etenim ſi de omnibus ſermo ſit, plane errore non vacabit, quoniam in morbis longis vigor aut ſtatus ad plures dies ſæpiſſime protrahitur, ut potiſſimum in quartanis annuis, quarum vigor aut ſtatus univerſalis, menſes complectitur; jam vero ſi per menſem victu tenuiſſimo uteremur in ejusmodi generibus morborum, procul dubio vires conciderent, & æger præ ſumma inedia periret. Nec inſuper de ſolis peracutis intelligendus eſt aphoriſmus, hoc enim modo ſupervacaneus foret, cum jam ſuperiori aph. dictum ſit, in peracutis victum extreme tenuiſſimum exhibendum eſſe. Et quamvis dici poſſit ibi de toto morbo, hic ſolum de ejus vigore ſermonem haberi, quia tamen totus morbus tempus etiam vigoris comprehendit, profecto ſi in toto morbo præcipitur victus extreme tenuisſimus etiam in vigore & ſtatu credendus erit imperatus. Probabilius ergo dicendum videtur, locutum hoc loco Hippocratem de victu tenuisſimo exhibendo in vigore omnium acutorum, etiamſi ex aliquo accidenti commentabilis eſſet paulo plenior, ut propterea in omnibus morbis acutis, licet inter initia & declinationis tempora paulo plenior victus foret adhibendus indicatione à viribus deſumpta: cum nihilominus ad vigorem & ſtatum ii pervenerint, extremis laboribus ſtipati, ne ex pleniori cibo Natura diſtrahatur à concoctione & ſecretione cauſæ morbificæ, cui plurimum tunc temporis vacare cogitur, tenuisſimus victus præſcribendus eſt. Voluit autem hic primum de acutis tantum morbis ſermonem habere,

bere, in quibus majus vitæ periculum imminet, à ſymptomatibus eo tempore augeſcentibus, & citiore mutatione quæ contingere ſolet, comprehenſurus in ſequenti etiam chronicos. Hic aphoriſmus ob brevitatem non patitur diviſionem.

Tempora morborum aliam atque aliam tractandi methodum requirunt: unde docet Hipp. ſi morbus in vigore ſeu ſtatu eſt, ſeu quando ſymptomata maxime urgent, increſcunt, vel nova & graviora ſuperveniunt, tunc vigere morbus dicitur, juxta illud quod ſcribit 2. aph. 30. *Circa initia & fines, omnia imbecilliora, circa ſtatum vero vehementiora*, id eſt, ut interpretatur Gal. ſymptomata quæ potisſimum accidunt à commotione & fermentatione vehementi ſuccorum, & ab eorundem inverſione, tunc temporis contingente: & ideo fit, ut ſi ſecretis inutilibus & pravis humoribus, fermentatio in præcipitationem, quam coctionem appellant, deſinat, morbi & febris ſtatum excipiet declinatio, cum priſtino ſalutis ſtatu: Sin ſecus, ingraveſcentibus ſymptomatibus, à ſanguine cœterisque liquoribus vitæ tuendæ neceſſariis, in degenerem à naturali ſtatum adductis & aliquando etiam corruptis, partes cunctæ corporis elanguent, cor in ſuo motu fatiſcit, concreſcente vel diſſolutionem ſubeunte ſanguine, ejusque motum vitiando vel impediendo vita deſinit.

In vigore ergo æger tenuisſime ali debet, & ideo uniformis per omnia morbi tempora victus non conceditur.

Ætatem morborum definiunt ab intra, ſymptomata, item coctio & cruditas, & motus morbi. Ab extra dies, quo incipiunt & finiri ſolent. Unde quatuor conſtituuntur tempora, principium, augmentum, ſtatus & declinatio: declinatio autem in morbis ad mortem tendentibus non datur.

Morbi ſtatus æquipollet acutiei gradui majori.

Quo magis gravatus & impetitus in ſtatu Archæus, eo minora ferre & ſubigere poteſt ſuccendicula. Unde bene notandum hunc aphoriſmum non tantum de victu in vigore morborum minuendo intelligendum eſſe, ſed etiam de medicamentorum prope omnium adminiſtratione, atque eorum potisſimum, quæ naturam ſalubriter operantem avertere poſſunt, eo enim tempore, omnia fere importune exhibentur, niſi illius motum adjuvent, ſi fortaſſe deficerere videatur.

Equi-

Equidem bene & prudenter advertit *Galenus in Comment.* hanc Hippocratis doctrinam iis tantummodo morbis aptandam, quorum causas superare Natura atque depellere potest, & in quibus post vigorem sequitur declinatio: Nam in illis quorum vigorem mors excipit, exactam hanc inediam nequaquam præscribemus, ne infaustus eventus nostro adscribatur errori; quare in his casibus rem omnem solo prognostico exequemur memores illius dicti Valesiani; *quod ad Medici honorem & artis admirationem magis referat, prædicere mortem in morituris, quam salutem in convalituris.* Etiam Galen. docet 11. meth. cap. 9. *Ubi omnino salus desperata est, imprudentis consilii esse apud vulgum infamare, præsidia, quæ multis fuere saluti:* Et 2. aph. comment. 29. deploratos attingere non oportere, sed magis abscedere, eventu morbi prænuntiato.

Tenuissimus victus principaliter in cibo & potu, adæquate & in medicamentis valet: estque tenuissimus victus vel inedia, vel sola sorbitio seu potus.

Dices: in morbis desperatis non est opus victus præscriptione, ergo non in omnibus morbis præscribendus. ℞. in morbis desperatis ad mortem tendentibus concedo, tendentibus ad declinationem non est præscribendus nego.

Dices II. Sæpe causa morbi plus viget in principio quam statu v. g. in quartana principium plerumque est ferocius quam status, ergo non semper in statu præscribendus est tenuis victus. ℞. Nos loqui de statu morborum peracutorum non chronicorum ut est quartana, cujus vigor aliquando per duos menses durat, ubi tanto tempore victus tenuis suaderi non potest.

Dices III. Licet sæpius in accessione particulari cibare ubi vires concidunt; purgare in magna turgentia, sanguinem mittere si adest plethora, ergo etiam licebit in statu; sic in febre syncopali nutrimus: in febrium paroxysmis & colica purgamus. ℞. id fieri quando majus adest periculum ex repletione vel virium defectu, quam humorum motu; sed ista in statu morbi universalis practicare non licet.

Aphoriſmus IX.

Conjicere autem oportet an ſufficiat ægro is victus usque ad morbi vigorem, & utrum prius ille deficiet, neque cum eo victu perdurare poterit, vel morbus ante deficiet & remittet.

Contentum & Intentio.

De victu è viribus æſtimando.

Connexio: Cum tria ſint à quibus maxime cibandi ratio petitur; *morbi ſpecies, vigor* ejusdem, & *vires ægri*, de cibandi autem ratione ex morbi ſpecie in peracutis, & in vigore morbi jam egerit Hippoc. in hoc aph. agit de cibandi ratione à viribus ſumpta: utrum nempe illæ ſufferre poſſint ejusmodi victus tenuitatem, quousque morbus conſtiterit. Si enim ejus ſit roboris æger ut citra cibi mutationem morbum ſuſtinere valeat, diætæ innovatio nulla facienda eſt; ſin ſecus, pro illius varietate varie quoque æger alendus erit. Hic aphoriſmus licet multis verbis conſtet, unicam habet concluſionem. In hoc ergo aph. Hippocrates vult dicere: licet morbus indicet talem vel talem victus rationem; ſi tamen vires non permittant, in hoc caſu Medicus dextro oculo primario vires, ſiniſtro demum cauſam morbi intueatur; id eſt conferantur morbi vires cum viribus ægri, quod fiet & dimetiri debet ex facultatum robore, pulſu æquali, excrementorum egeſtione facili, morbi remisſione &c.

In definiendo victu, vires reliquis omnibus præponderant, veluti menſura diætæ; quia vires principaliter diætam præſcribunt & gradus ejus limitant: Sed bene oportet diſtinguere an vires ſint oppreſſæ vel reſolutæ: Nam oppreſſæ nunquam victum pleniorem & adjectionem petunt, ſed potius tenuem & detractionem: ſed reſolutæ de quibus hic loquitur, quas morbus & malignitas, vel ſpirituum & ſanguinis defectus minuit.

Ita ſemper alendus æger, ut ſubſiſtere & perdurare poſſit citra virium jacturam atque defectum, usque ad vigorem morbi.

Quæres

Quæres utrum idem de sanis dicendum? ℞. Negative: nam in sanis robur indicat cibi additionem, debilitas vero abstractionem; in morbis fit contrarium, quia oppressæ vires à morbi vi requirunt inediam, resolutæ vires victum exigunt.

Non solum autem in præsens sed & in futurum ægro semper prospiciendum ut perdurare possit, ne in declinatione pereat.

Appetitus in acutis victum fere nullum nisi tenuem, imprimis quoad fluida admittit.

Abstinentia & victus tenuis, morbis curandis commoda, modo vires & cætera consentiant; unde hæc ponderanda sunt ex pulsu, urina, fæcibus, sudoribus, anni tempore, victu, ætate, sexu, temperamento, habitu, labore, dolore, vigiliis &c. & licet vires respectu sui à principio sint debiles, respectu tamen morbi sunt robustiores: quia licet à principio agant & debilitentur, quia tamen morbo fiunt superiores in statu sunt robustiores.

Quæres utrum morbus in principio dicendus sit malignior quam in statu? ℞. Natura vincente concedo, quia major est in principio cruditas quam in statu: Natura vero victa est morbus in statu malignior, quam in principio.

Aphorismus X.

Quibus igitur statim vigor adest, tenuiter statim alendi, quibus vero postea vigor futurus est, iis sub illud tempus & paulo ante subtrahendum, prius vero uberius alendum, quo durare possit æger.

Contentum & Intentio.

De victu variando juxta morborum vigorem.

Connexio: hic aphorismus est quasi idem cum priore: in prioribus egit de victu à morbi specie, vigore, & viribus sumpto, jam de illo agit qui convenit in uno eodemque morbo: hic aphorismus duas habet partes, in prima dicit non esse cibandum quando morbus statim in

vigore est, adeoque nullam esse faciendam mutationem: In altera dicit quando & quomodo ante vigorem vel remote ab eo cibandum, sive qualis in cibatione mutatio fieri debeat.

Pro morbi augmento vel remissione libranda est victus ratio. Cibus ergo tenuis exhibendus in summo morbi vigore: quanto autem morbus magis recedit à statu, tanto magis est cibandum, cum autem in principio magis recedat à statu, in principio magis erit cibandum, sensim tamen subtrahendo quo magis acceditur ad statum, observata virium tolerantia, ut nempe durare possit, ne morbus Naturæ fiat superior, meliusque est errare in excessu quam defectu. Hippocrates enim ipse 6. Epidem. dicit: *illos citius mori qui exquisitius vixerint.* Plenior victus, etiamsi æger velit, non promiscue concedendus, in febribus & aliis, ne alias verificetur illud: *plus oneras Baccho ventrem, quam Pallade mentem.*

Omnis vel concessio vel imminutio victus pleni debet per gradus & secundum naturam fieri.

Ad victum tenuem spectant etiam decocta aquosa, ad plenum vel quasi, syrupi. Nota victus acutorum ab Hipp. in tres classes dividitur: *extreme tenuissimum* & est sola inedia seu abstinentia à re nutriente: *tenuissimum*, estque potus hydromellitis, *tenuem*, & est cremor hordei, juscula substantifica cum vitello ovi & mica panis, poma, pruna, spinacchia. Primus nunquam conceditur, maxime Germanis, quia citius deficerent, quam morbus deficeret. Reliqui duo habent, sed cum discretione, nempe in vigore nullatenus obruendus est æger, quia nemo potest duobus dominis servire, ita nec natura morbo & alimento, maxime si adsit cruditas & impuritas: *corpus enim impurum quo plus nutries, plus lædes.* Vel enim calor relicto morbo cibum coquet, vel relicto cibo morbum, utrumque est periculosum ut cuique patet. Itaque à duobus videtur in cibis exhibendis ratio & indicatio desumi ab Hippocrate, nimirum à virium constantia, & à morbi summo vigore, ut proinde cum vires constant & morbi status imminet, cibum subducendum velit: at vero imbecillis viribus & forte non duraturis ad morbi usque vigorem, pleniorem exhibendum. Quæ quidem omnia jam priori aphorismo deducta, clarissime patent; non est ergo, ut crambem recoquamus.

Dices: In vigore febris quartanæ non est tenui victu utendum, ergo

ergo hic aphorismus non loquitur de omnibus morbis. ℞. Negando antecedens, nam in omni vigore tenui victu utendum est, non quidem æqualiter, sed in uno plus quam altero.

Dices II. Multi à principio per inediam morbos superant. ℞. hos morbos ad vigorem non pervenire, sed paulatim solvi ex bonitate naturæ.

Dices III. Impura corpora nutrire est lædere, ergo in principio non est alendum, quia cruditas augeret symptomata. ℞. non est alendum stomacho cruditatibus repleto concedo, neque etiam urgentibus symptomatibus, sed præmissis præmittendis.

Aphorismus XI.

In paroxysmis cibum subtrahere oportet, exhibere enim noxium, & quicunque morbi per periodos exacerbantur, in eorum paroxysmis subtrahere oportet.

Videatur etiam Aph. 19. qui est quasi idem.

Contentum & Intentio.

De victu in paroxysmis.

Connexio est, quia Hippocrates inhæret priori sententiæ, quomodo æger in, & extra paroxysmum cibandus.

Hic aphorismus duas habet partes: in prima dicit in accessionibus esse abstinendum: in secunda enarrat damna quæ contingunt dum ægri cibantur in accessione; in prima agit universaliter, in secunda magis particulariter.

Prima aphorismi pars comprehendit accessiones seu paroxysmos febrium continuarum, altera vero pars continet invasiones febrium intermittentium, quæ per statutos circuitus redeunt, ut videre est ex Hipp. 4. de rat. victus in acut. 39.

Paroxysmi æquipollent morbis acutis, & statum repræsentant particularem. Unde æger cibandus non est, quo magis Natura

 pugnat

pugnat & occupata eſt circa morbum, hoc autem fit in paroxyſmo; ergo cibandum non eſt, ne ex uno malo plura fiant.

Hic nota: *Paroxyſmi* ſeu acceſsiones, ſunt exacerbationes incertæ morbi, in aliqua remiſsione conſtituti: idque in variis morbis, v. g. febribus, aſthmate, epilepſia, hiſterica paſſione, Colica &c.

Paroxyſmus ſeu *circuitus* autem eſt reditus ejusdem morbi certo tempore factus, qui febribus intermittentibus & continuis eſt proprius: in illis eſt evidens, in his obſcurus reditus ſeu acceſſio. *Quæres*: quando acceſſio eſt in febre continua vel intermittente, quando ſit cibandus æger? ℞. In intermittente extra paroxyſmum; in continua in vel poſt declinationem. In paroxyſmis Archæus æque impetitur, licet tranſitorie, ac in morbi ſtatu alio.

In paroxyſmis Natura nec alimentis nec medicamentis actuandis ſufficit, ſed vel læditur facile, vel operationem differt, ut jam mox diximus: quia I. initiantibus paroxyſmis, frigus ſæpenumero corpus ægri excruciat, cum rigore vel horrore, & cor ſive humoribus ſive vaporibus infenſis & adverſis plurimum gravatur & angitur, unde ſi cibus tum temporis exhiberetur, graviora procul dubio hæc omnia evaderent cum majori febris incremento & non ſine manifeſto vitæ periculo. Unde 7. aph. 67. dicitur: *Cibum febricitantibus morbum fieri.* II. quia tunc Natura ſymptomatibus laceſſita, non debet ingeſtis cibis opprimi, cum utrisque æque intenta eſſe non poſſit, eoque magis ingruente vigore in quo omnia evadunt fortiora. III. quia acceſſionis tempore morbificam cauſam agitari contingit, omnemque Naturæ conatum adverſus eandem promoveri, unde cæteræ functiones quodammodo feriantur ac deficiunt, præſertim ea quæ in Ventriculo peragitur, cum in unam ciborum confectionem complures cauſas concurrere neceſſe ſit, quæ per id tempus plurimum immutantur & languent, unde facillime evenit eos corrumpi potius & in alienam & diſſentaneam ſubſtantiam degenerare, quam in alibilem humorem verti & commutari, potiſſimum in confluxu ſuccorum è pancreate & cyſti fellea derivantium, qui in febribus fere ſemper depravantur, & à naturali & convenienti conditione plurimum recedunt. Quod hactenus diximus de cibis idipſum, ut innuimus, intelligendum eſt de medicamentis, & longe magis, ſi ægrum exagitent & turbent, inde enim vires imminui, ſanguinem liquari, viſcera infici aut proritari contingit:

Pro-

Proinde idem Hipp. *1. & 4. de rat. victus*, consuluit nec sorbitionem nec aliud quicquam exhibendum, priusquam calor ad pedes descenderit & cor reliquerit. Nec potus tamen omnis sitientibus denegandus.

In Paroxysmis non denegandus penitus omnis cibus, magis vero respective & ordinarie detrahendum quam addendum; unde etiam in ipso paroxysmo, præsertim in initio teste Galen. 10. Meth. cap. 3. & 4. cibandus æger Picrocholus, vel juvenis, vel senex, si vires deficiant & animi deliquia urgeant, maxime in febribus subintrantibus, sed tunc dandum alimentum medicamentosum.

Quæres an ergo nulla possint dari medicamenta in paroxysmo? ℞. Vomitoria, purgantia, venæsectio, si natura & morbus ea insinuet, ita & clysteres.

Nota: Hipp. in prima aphorismi parte intelligit accessiones febrium continuarum: in secunda, febrium intermittentium, ut jam supra fusius diximus.

Præstat in febribus etiam ante paroxysmum subtrahere, quam ordinario vel pleniori victu uti.

Dices: in summa peste licet ægros cibare, ergo etiam in paroxysmo. ℞. licet sit in summa peste major debilitas quam in paroxysmo, tamen licet cibare, quia pestis est morbus malignus, non humoralis, adeoque non est periculum ne humores augeantur, per cibum autem malignitas obtunditur.

Quod diximus de febribus, eadem prorsus aptanda cæteris morbis qui per circuitus exacerbari solent, ut sunt catarrhi, hemicraniæ, colica, melancholia hypochondriaca, calculus, podagra, vertigo, palpitationes, passiones hystericæ, & similes ut docet *Galen. Cardanus, Heurnius.*

Aphorismus XII.

Paroxysmos vero & constitutiones indicabunt morbi & anni tempora, & periodorum ad se mutuo incrementa: sive quotidie, sive alternis diebus, sive ex longiore fiant intervallo: quin etiam per ea

quæ

quæ juxta apparent, eadem indicantur, velut in pleuritide laborantibus, si sputum statim appareat inter initia, eam abbreviat: si vero postea appareat, producit: urinæ quoque & alvi excrementa & sudores, cum apparuerint, judicatu faciles vel difficiles, & breves vel longos fore morbos indicant.

Contentum seu Intentio.

De typo & phænomenis, morborum indiciis.

Connexio: in priori docuit modum cibandi in accessionibus, in hoc signa tradit, quibus accessiones, statum seu vigorem, & constitutionem dignoscere possimus. Hic aphorismus duas habet partes: In prima ponit signa per quæ Medicus universale & particulare morbi tempus cognoscit: in altera vero signa, per quæ & tempus universale morbi & illius exitus deprehenditur. Cum enim ex *Galen. in Comment.* tria sint consideranda in victu rite exhibendo, *vires* nempe, *accessiones*, & *vigores morborum*, vel citius vel serius futuri, idcirco omissis indiciis virium, de quibus supra diximus, reliquum erat, ut traderet signa prænoscendarum accessionum & constitutionum morborum, quæ in hoc aphorismo commemorans, ad quatuor classes revocat; atque alia desumit ab ipsis morbis, alia ab anni temporibus, quædam ex circuituum incrementis, inter se invicem collatis, & demum pleraque alia ab his quæ mox apparent.

Morborum quorundam velut essentiale est, paroxysmos velut totidem insultus, exhibere; Nota: *constitutio* hic significat tempus universale morbi, an breve vel longum, an morbus acutus, vel chronicus. *Accessio* dicit tempus particulare, quo invadit: sic tempus universale est longum in chronicis morbis v. g. hydrope, quartana, podagra &c. In phrenitide, febre ardente &c. breve. Ex anni temporibus metiri paroxysmos, ex paroxysmis distinguere morbum, integrum est: sic æstas ponit morbos ac vigores breves, hyems longos, ut de quartana testatur infra Hippocrates 2. aph. 23. Sic etiam si accessiones

nes majores vel minores sunt, item si anticipent vel postponant, morbus major vel minor, longior vel brevior judicatur. In æstate sunt succi tenues, in hyeme lenti & crassi.

Typus paroxismorum cum reliquis collatus, morborum, & febrium maxime genium patefacit: unde si paroxismi fuerint crebri, alternis vel singulis diebus accedentes, non diu durent, morbum brevem juxta Hipp. 4. aph. 59. *febris tertiana exquisita septem circuitibus terminari solet.* Sin è contra, longum ostendunt.

Ex febribus intermittentibus quotidianæ, tertianæ, quartanæ, præprimis sunt ordinariæ.

Non omnis quotidiana est quotidiana, nec omnis tertiana, tertiana, variant enim causæ ita & febres, ut legitimæ qua tales esse nequeant.

Phœnomena morborum, eorundem statum manifestant absolute & relative: sic si sit angina, apoplexia, febris ardens, erit morbus brevis; si hydrops, scirrhus &c. longus.

Phœnomena morborum alia communia, alia propria, exquisita & spuria, diagnosin & prognosin eorundem variant. Sic proprium signum in pleuritide est punctura lateris, febris, tussis, & si illa sint mitia, brevem, si fortia, longum morbum denotant & periculosum.

Signa spuria sunt quæ accidentaliter superveniunt morbo, & de natura ejus non sunt: v. g. deliria, convulsiones, quæ morbum magnum vel parvum indicant, vel crisin, vel durationem.

Sic etiam ex urina, fæcibus & sudoribus, cum variis modis à statu naturali recedant, cruda vel cocta sint, morbi magnitudinem, vel parvitatem denotant; & hæc sunt quæ mox apparent ut supra diximus, quia ista non semper à principio, sed vel in augmento vel statu comparent, ad differentiam assidentium signorũ, quæ statim ab initio cum morbo conjunguntur: exemplum est sputum in morbo laterali, illud enim in initio deesse solet, at vero in statu comparet, & quo citius comparuerit, eo brevior morbus erit. Sic etiam signa concoctionis, sudoris &c.

Quæ vero de urinis memorantur à Medicis, sæpissime fallunt, præsertim quia nuperis observationibus Anatomicis compertum est, non omnem urinæ materiam una cum sanguine permanare, neque per venas emulgentes dictas in renes derivari, ibique secerni, ut à Veteribus proditum est, sed per compendiosiores vias quas *Pecquetus* & *Bartholinus* primi indicarunt, ad renes, ureteres & vesicam deferri;

quod vel hinc etiam constare potest, quia ubi quis asparagos, aliaque olera diuresim moventia, vel etiam terebinthinam assumpserit, statim urinam egerat peculiari odore & colore inquinatam; quin & in potu quarundam aquarum thermalium mox statim mictum promoveri observamus, atque epotas aquas vix ac ne vix quidem immutatas excerni. Unde conjecturæ ab urina, quæ venarum exploratrix fida antiquitus credebatur, desumptæ, fallacissimæ evadunt.

Aphorismus XIII.

Senes facillime jejunium ferunt, deinde qui constanti sunt ætate, minime adolescentes, ex omnibus vero præcipue pueri, præsertim illi, qui inter ipsos sunt vividiores.

Contentum & Intentio.

De victu secundum ætates.

Connexio: In prioribus aphorismis dixit de victu in morbis, accessionibus, anni temporibus: hic loquitur de victu ætatum, qui uni vel alteri conveniat. Hic aphorismus posset dividi in quatuor partes, juxta quatuor ætates, quas ad invicem comparat, quamvis ex omnibus una conclusio fieri possit: nempe corpora, quo fuerint generationi propinquiora, minus jejunium ferunt. Inter expositores hujus aphorismi non convenit, num de sanis an de ægris per ætatum differentias, scriptus sit hic aphorismus; siquidem nonnulli existimant, Hippocratem hactenus locutum fuisse de ratione victus ægrorum, imposterum de victu sanorum, ad aphorismum usque vigesimum sermonem instituere. Alii vero de victu ægris solum per ætates præscribendo canones hic descripsisse contendunt, cum non omnes æque jejunium & summam diætam sufferant, propter virium & corporis diversam habitudinem; adolescentium enim corpora robustissima sunt, debilissima vero senum & puerorum. Verum quæcunque demum sit mens Hippocratis in hoc aph. id tamen certum erit, peculiarem ætatum rationem hic illum habere voluisse in victus administra-

nistra-

nistratione; ideo senes ait facillime jejunium ferre, deinde in ætate consistenti constitutos, minus juvenes & adolescentes, minime omnium pueros, atque inter hos qui vividiores & agiliores sunt.

Pro statu & gradu calidi dissipantis variat appetitus tum absolute, tum comparate: unde quo seniores sunt, eo facilius jejunium ferunt; hinc in sequenti aph. 14. dicit: senibus parum calidi innati inest, parum nutriuntur, & parum consumunt, quare copiosa restauratione non egent, quia calor debilis & exstinctioni proximus, à quantitate cibi suffocaretur per modum flammæ debilis, à nimio lignorum cumulo: Senum partes sunt duræ, aridæ, non amplius attrahunt alimentum, & ideo à jejunio non ita læduntur, quia tardissime parum conficiunt. Contra fit in pueris, qui plurimum habent calidi innati, plurimo egent alimento, ut patet ex sequenti aphorismo.

Ætates sunt quatuor, alii magis accurate ponunt sex (prout magis vel minus subdividunt) *Pueritia*, à die generationis, usque ad *pubertatem*, id est 14. annum: quando semen erumpit, vel menstruum, incipit *Adolescentia*; deinde *Iuventus* quæ durat quamdiu crescit ad 33. annum vel 40. *ætas consistens* à 40. ad 50. ubi nec crescit nec decrescit. Postea *Senectus* ubi decrescit & durat ad finem vitæ, estque duplex, *prima* & *decrepita*: & de hac decrepita non loquitur aphorismus, quia hi inediam ferre nequeunt, quia penitus deficerent.

Tantum ergo senibus edendum ut vires reficiantur, non opprimantur. Ætates autem variant juxta diversitatem & bonitatem naturæ, alii citius alii tardius pubescunt & senescunt: Non minus & pro statu humidi, ad nutrimentum corpori impendendi necessarii.

Quo ergo calor est vegetior & humidum magis impenditur, eo magis urget appetitus, & contra.

In senibus acidum fixius, in pueris *ἰδδηφαγία* seu potentia eundem variant calorem.

Dices. Senes sunt sicci, ergo non ferunt jejunium. ℞. Sunt sicci quoad continentia, humidi vero quoad contenta, ideo sunt sicci ob consumptionem humidi radicalis, humidi vero propter humores pituitosos contentos, quibus abundant.

Aphorismus XIV.

Qui crescunt plurimum habent calidi innati, plurimo igitur egent alimento, alioquin corpus absumitur: Senibus vero parum calidi innati inest; paucis propterea fomitibus indigent, quia à multis id exstingitur: hanc etiam ob causam febres senibus non perinde acutæ fiunt, frigidum enim eorum corpus.

Contentum & Intentio.

De ratione victus senum & puerorum.

Connexio: Hic aphorismus prioris rationem & causam exponit, & quoad primam partem cum priore convenit. Hic aphorismus in duas partes dividitur: in prima ut diximus, repetuntur eadem quæ in priori, nempe juvenes difficulter, senes autem facile jejunium ferunt: in altera probat sequenti argumento: Tantum corpori est suggerendum de alimentis, quantum & opus habet & ferre ac subigere potest: cum autem crescentes plurimum habeant calidi innati, ii magis sunt nutriendi, & quo vivaciores, eo plus, cum vivacitas sit signum caloris copiosi & intensi.

Calidum innatum est idem quod spiritus innatus, una cum sanguine, tanquam forma & subjectum simul, hoc est in concreto sumptum, de quo fuse tractavimus in Institutionibus.

Alimenta sunt calidi & humidi continuo reparandi materia.

In senibus sanguis & spiritus pauciores, sulphur depressum, humidum minus balsamicum, magis vero acetosum, temperiem frigidam & siccam inferunt.

Febres pueris & adolescentibus minus periculosæ; juvenibus & viris frequentiores & periculosiores, senibus rariores sed frequentius lethales, juxta illud: minus periculosi sunt morbi cognati quam dissimiles.

Dices: Plus in juvenibus digeritur quam in pueris, ergo plus nutrimenti requiritur. ℞. Plus digeritur in juvenibus spectata proportio-

portione vel comparatione corporum concedo, absolute nego: Si enim corpora æque magna essent in pueris ac in juvenibus, plus nutrirentur & plus digererent.

Dices II. Qui habent frigidum stomachum plerumque plus appetunt, & minus jejunium ferunt, sed senes habent frigidum stomachum, ergo. ℞. Si una cum frigido stomacho reliqua viscera sint calida concedo, si minus nego. Et nego etiam illam antipraxiam viscerum dari, cum Neotericis. Vid. Praxim meam de hoc.

Aphorismus XV.

Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi, per ea igitur tempora, copiosiora alimenta sunt exhibenda, siquidem calidi innati plus habent, unde & copiosiore indigent alimento; indicio sunt ætates & Athletæ.

Contentum seu Intentio.

De victu, ratione hyemis & Veris.

Connexio: In prioribus egit de cibandi ratione ætatum, in hoc agit de cibandi ratione in anni temporibus. Hic aphorismus duas habet partes: in prima suam thesim ponit dicens: ventres hyeme & vere, natura calidissimi: in secunda probat per exemplum ætatum, & Athletarum, qui plurimum alimenti ideo requirunt, quia calido innato plurimum abundant.

Quibus temporibus calor magis viget, & somnus est longior, plus alimenti consumitur, adeoque plus suggerendum est: somnus enim longior subactionem ciborum etiam juvat.

Hyeme stringuntur magis fibræ nerveæ, & acuuntur spiritus; Vere moderate laxantur: utrobique calor est sibi magis relictus; experientia constat, fermentorum & caloris nativi operationes, hyeme & vere esse potentissimas:

Si appetitus instrumentum sit sal acidum nitrosum, hoc in aëre

hyemali copiose delitescit. Sic pura vitalis lympha eodem tempore copiose stomacho suppeditatur. In hyeme appetitus comedendi est quasi duplex: unde proverbium, hyeme duobus coquis, uno cellario, æstate duobus cellariis & uno coquo opus esse.

Dices: In hyeme plus pituitæ generatur. ℞. Quia etiam plus comeditur, & sic quandoque etiam non digeritur.

Nota: per ventres intelliguntur omnes partes, caput, pectus &c.

Quo melior somnus, eo melior coctio & appetitus, somnus optimus coquus est & appellatur.

Pro ætheris & motus quoque ratione diversa, modificatur & variat etiam caloris ratio, pro caloris vero, alimenti.

Nota: anni tempora quatuor ab Astrologis numerari, juxta quatuor Zodiaci puncta: Duo scilicet æquinoctia quæ faciunt ver & autumnum: duo Solstitia quæ constituunt hyemem & æstatem. Æquinoctium unum est vernum, alterum autumnale. Solstitium unum æstivum alterum hyemale. In illo est Sol altissimus: in hoc profundissimus quoad nos.

Dices: Quo plus resolvitur in corpore, tanto magis alendum, sed in æstate plus resolvitur ut patet ex frequentibus sudoribus. ℞. Quanto plus resolvitur à calore innato, tanto magis est nutriendum concedo, à calore extraneo nego. Calor enim extraneus in febribus plurimum resolvit, nec tamen ob id febricitantes sunt alendi.

Dices II. Quo major est calor in corpore, eo minor est somnus, sed in hyeme major est calor, ergo. ℞. Quo major est calor absque humiditate, id est calor extraneus concedo: cum humiditate seu calor innatus, nego. Calor enim innatus facit ad concoctionem, humiditas ad somnum.

Quæres, utrum omnes sudores sint præter naturam, juxta illud: ubi sudor, ibi morbus. ℞. Etiam sudores præcipue criticos à calore innato expelli, ergo sunt naturales, sicut urina per renes, & excrementa per alvum. Non ergo est universalis illa sententia, ubi sudor ibi morbus, sed tantum in statu præternaturali.

Dices III. Si ventres hyeme essent calidissimi, sequeretur quod etiam in hyeme essent plures febres quam æstate. ℞. Negando hanc sequelam, calor enim innatus qui hyeme dominatur, non fabricat febres sicut æstivus extraneus, qui vere destructivus est.

Dices IV.

Dices IV. Ventres frigidi plurimum appetunt, ergo si ventres essent æstate frigidiores, plurimum appeterent, sed fit contrarium. ℞. Veram appetentiam à calore innato provenire, ab extraneo vero dejici. Si autem frigiditas appetentiam excitat ut in hydropicis & quartanariis, non est naturalis appetentia.

Quæres: cur pulsus non est frequentior in hyeme quam æstate, cum major est calor in corpore. ℞ Quia non est usus auctus, sed abundantia caloris innati, qualis est in hyeme: ubi autem non est usus auctus, non opus est ut pulsus sit frequentior.

Aphorismus XVI.

Victus humidus febricitantibus omnibus convenit, maxime vero pueris, & aliis qui tali victu uti consueverunt.

Contentum seu Intentio.

De victu humido.

Connexio: In priori aph. egit de quantitate victus juxta anni tempora, in hoc agit de victu febricitantium & aliorum. Hic aphorismus duas habet partes: in prima præscribit febricitantibus victum: in secunda pueris & aliis.

In febribus, potu & humectantibus frustra & majori fere noxa ægris interdicitur. Per humidum non tantum intelligitur quod actu est tale, sed etiam potentia, id est fluidum & potabile & non solidum, sed facilis distributionis, lacteasque venas facile transeat. Quale est ptisana & ejus cremor, humida enim non tantum ideo prosunt quod humectent, sed etiam quod facile concoquantur & distribuantur, calori resistant, vias aperiant, incidant, attenuent & roborent: humido enim vivimus & nutrimur: humida enim facile uniuntur substantiæ aliti: hinc bene dicit Hippocrates 2. aph. 11. *facilius est refici potu* (id est alimento liquido) *quam cibo*, id & alimento duro est solido. Neque tamen largiori humectationi indulgendum, unde dispositio ad cachexiam & tumorem pedum invehitur. Sed

Quæ-

Quæres: cur non etiam frigidum sed tantum humidum cibum commendaverit Hippocrates? cum calori magis contrarietur frigiditas quam humiditas? ℞. Quia non ab indicatione curandi febrem per contrarias qualitates, sed à viribus reficiendis, & à facilitate & promptitudine coctionis & distributionis, victus humidus ab Hipp. præscriptus est, veluti conducibilior febricitantibus.

Febribus intermittentibus aperientia, humectantia; continuis temperantia & demulcentia optima.

Quo magis ætas, Regio, consuetudo, temperamentum & tempus anni id jubet, eo magis in febribus humectandum est; uno verbo: servanda est hic illa regula, ut similibus similia conserventur, & contraria contrariis curentur: febricitantes enim ab incendio febrili multum exsiccati, victu humido indigent, ut substantia à febre absumpta iterum resarciatur, idque jusculis & humidis, de quibus Poëta:

Jurista & Medicus sunt Juris uterque peritus,
Hic ægros, alter Jure tuetur agros.
Jus dare cuique suum didicit Legista clienti
Ægroto Medicus Jus dare cuique suum.
Jus Legistarum quid differat à Medicorum
Jure rogas? siccum est istud, at hoc liquidum.

Unde hic vere verificatur illud: contraria contrariis curantur.

Sic pueri è contra temperamento humido præditi per similia, id est victum humidum conservandi: & hæc est ratio cur vix nati solo lacte materno utamur.

Aves etiam semina prius in stomacho emolliunt, antequam ex ore juvenibus porrigunt.

In febribus continuis maxima lymphæ ratio habenda est, ne plus justo incoquatur sanguini, & deficiat.

Dices: Multi in febribus sæpe adhibent, zinziber, piper, spiritum vini &c. ergo. ℞. Hæc adhibentur non ratione febris, sed ratione causæ morbi, quæ sæpe est pituita, crassi & crudi humores, putredo & obstructio, quæ per talia corrigitur.

Dices: Frigidum potius quam humidum victum opponere debuisset Hippocrates. ℞. Hippocrates brevitatis amator unius tantum contrarii mentionem fecit, alterum subintelligendo implicite, nempe frigidum.

Dices II.

Dices II. In febre cum hydrope, & in febre maligna non convenit victus humidus; sic nec febribus ab obstructione. ℞. Hippocratem hic loqui de febribus simplicibus, non vero complicatis cum aliis morbis. ℞. II. Non convenire febri nego, morbo cum febre juncto concedo.

Instabis: in febre quotidiana à pituita vel quartana non competunt humectantia. ℞. Ratione febris non convenit, nego, ratione causæ concedo. Causæ enim debentur remedia, dum morbus est in fieri, ipsi morbo vero dum est in facto esse.

Dices III. Victus humidus non videtur convenire febribus putridis, quia putredo provenit à calore & humiditate. ℞. Ratione causæ concedo, ratione morbi nego.

Dices IV. Sæpe à principio in febribus nulla adest siccitas, ergo non convenit humidum. ℞. Si febris est in fieri concedo, in facto esse nego.

Aphorismus XVII.

Et quibus semel aut bis, plura aut pauciora, & per partes offerre oportet, considerandum; concedendum autem aliquid tempestati anni, regioni, ætati, & consuetudini.

Contentum seu Intentio.

De offerendorum modulo.

Connexio: In priori aphorismo non sufficit dixisse victum humidum convenire: sed in hoc bimembri aphorismo docet I. tempus, an semel aut sæpius qualibet die vel nocte, plus vel minus, una vel pluribus vicibus sit exhibendus. II. Addit ea quæ faciunt ad ejus observationem v.g. consuetudo, anni tempus, regio & ætas, juxta illud Scholæ Salernitanæ:

Quale, quid, & quando, quantum, quoties, ubi, recte
Debent hæc Medico in victus ratione notari.

Unde non sufficit Medico scire quo victu, an tenui, pleno, hu-

mido, ſicco &c. æger tractandus, ſed quoque modus & tempus cibandi obſervandum.

Tripliciter cibus adjici vel detrahi poteſt: *Adjici I. in quantitate*, id eſt dando plus. *II. In tempore*, id eſt dando ſæpius. *III. In qualitate*, id eſt dando cibum copioſi nutrimenti. *Detrahi*: dando *parum, raro*, & pauci nutrimenti.

Definiendo victui, in quantitate continua & diſcreta, virium & morbi ratio principaliter inſerviunt: an nempe vires durent ad vigorem morbi. Prima ergo indicatis ſemper à viribus ſumenda eſt, pro illarum ergo ratione cibi erunt offerendi; & quidem parum alimenti ſed ſœpius exhibendum, præſertim cum ægri vires debiles fuerint: quippe languidæ vires, etſi reſtauratione egeant, multum tamen alimenti ſufferre nequeunt, à quo potius obrutæ ſuccumberent, quam increſcerent; alimentum autem parum & ſæpe exhibitum æquivalet morbo. *Dicimus parum*, & *ſæpe*, id eſt nullus debet eſſe defectus. Nihilominus tamen, ut innuit Hippocrates, aliquid indulgendum eſt tempori, Regioni, ætati, conſuetudini.

Ut in victu, ſic & in medicamentis pluribus vel paucioribus propinandis eædem ſequendæ regulæ.

Victus & medicamentorum rationem ab eſſentialibus indicatam limitant imprimis res naturales. v.g. temperamentum, ætas, regio &c. Rationi congrua viſa alium ſæpe adſciſcunt modum ab his ipſis penitius conſideratis cibandi ægrum. Sic in Regionibus variis, aeris aut aquarum ratione, cibi facilius & citius concoquuntur, vel contra difficulter & tarde.

Conſuetudo ad res naturales merito referenda, quia conſuetudo eſt altera natura. Alii enim ſunt aſſueti multum, alii parum comedere: alii ſæpe, alii raro. In hyeme raro & multum, quia tunc ut diximus ſupra, ventres ſunt validiores, unde homines magis appetunt & melius digerunt, quia vero multam ciborum copiam, non niſi poſt longius tempus poſſunt conficere, propterea rarius alendi ſunt ægri in hyeme. In vere & autumno minus & raro, cum eo tempore tonus virium & ventriculi mediocriter ſe habent. In æſtate ſæpe & rarum, copioſioribus & humentibus ob ventriculi & virium languorem, ciborum multitudo minus toleratur, idcirco parcius ſed ſæpius alendum, ne vires alimenti paucitate deficiant. Pueris & adoleſcen-

lescentibus sæpe & plus quam senibus; sic pariter qui consveti frequentiores & abundantiores cibos sumere, sæpe & plus dare oportet. Ita quoque *graciles*, copiosioribus & humentibus; *obesi* vero tenuioribus & extenuantibus; *Carnosi* solidioribus & moderatis nutriendi. Septentrionalibus plus, Meridionalibus minus.

Dices: In morbis à corruptione ortis non videtur convenire plenior victus ob impuritatem quæ adest. ℞. Nos intelligere corruptionem sanguinis quæ est in fieri, sicut enim vinum quod incipit acescere corrigitur reassumpto alio, ita etiam sanguis recenti adveniente corrigitur.

Instabis: Si novus sanguis affundatur in corruptione quæ provenit à repletione, fiet major corruptio. ℞. Si sit plethora seu repletio ad vasa concedo, ad vires nego.

Aphorismus XIIX.

Æstate & autumno cibos difficillime ferunt, hyeme facillime, deinde vere.

Contentum & Intentio.

De victu ratione æstatis & autumni.

Connexio: In præcedenti aph. dixit quantum & quoties cibandum: hic particulariter ad quatuor anni tempora, quando difficulter & facile admittatur. Unde hic aphorismus duas habet partes: in prima dicit æstate & autumno cibos difficillime: In secunda in vere & hyeme facilius ferri. Hujus aphorismi causam & rationem prodidit divus Senex in aphorismo decimo quinto.

Pro diverso anni tempore variat appetitus, & consequenter ciborum exhibitio; unde Hippocrates in præcedenti aphorismo bene dixit, condonandum aliquid esse anni tempori, Regioni, & consuetudini. Calore magis exoluto vel gravato, minus commode appetitus & coctio, etiam quoad tempora anni fit.

Æstivo tempore major fit lymphæ difflatio, unde potus largior quam cibus appetitur.

Æstivo & autumnali tempore errores diætæ quoad repletionem facilius nocent, non tantum in præsens sed & in futurum: æstate enim calor externus internum à corporis centro ad superficiem non tantum attrahit, sed plurimum de eo resolvit; humores omnes fiunt alcalini & fervidi, acidum esurinum deprimitur. Idipsum in autumno fit, in quo calor naturalis ob præviam æstatem, omnino debilis efficitur. E contra in hyeme ut dixit 1. aph. 15. ventres hyeme & vere sunt calidissimi, ergo cibi facilius tolerantur. In aphorismo 15. locutus est de sanis, hic loquitur de ægris; ibi locutus est de quantitate, hic de partitione; ibi continetur causa plus aut minus nutriendi, hic vero de tolerantia majori vel minori.

Dices: Tunc facilius toleratur plenitudo, quando calor est vegetior, sed in hyeme est, ergo. ℞. Nego majorem: quia plenitudo est objectum improportionatum caloris.

Dices II. In autumno sunt chronici morbi, quibus competit plenus victus, ergo facilius toleratur. ℞. Alius victus competit morbis, alius tempori.

Dices III. In æstate plus resolvitur quam hyeme, ergo plus cibi requiritur. ℞. Plus resolvitur à calore extraneo concedo, ab innato nego, & nego consequentiam; calor enim extraneus dissipat innatum.

Aphorismus XIX.

Quibus per circuitus accessiones contingunt, nihil dato, neque cogito, sed de cibis ante judicationes detrahito.

Contentum seu Intentio.

De modulo victus in paroxysmis.

C*Onnexio*: In priori aph. dixit de partitione cibi inter anni tempora: hic autem repetit aph. 11. ubi dixit: in accessionibus abstinere oportet &c. In aphorismo 11. locutus est universaliter, hic vero loquitur particulariter, nempe de morbis qui ordinate suos habent circuitus, ut sunt febres ordinatæ, non vero erraticæ.

Duas habet partes aphoriſmus: in prima vetat cibationes in acceſſionibus: in ſecunda, etiam prohibet cibos ante mutationes ſeu criſes, quæ plerumque fiunt in acceſſionibus.

Quamvis quidem in hoc aphoriſmo indefinite ſcribat Hippocrates; *iis quibus per circuitus accesſiones contingunt*; adeoque videatur quamçunque morbi acceſſionem periodicam complecti, ſpecialius tamen intelligit recurrentes febrium invaſiones, quæ à Galen. lib de tempore morborum cap. 6. diviſit in *accesſiones* & *remisſiones*: & rurſus *accesſiones* in principium, in æqualitatem, augmentum & ſtatum: *remisſiones* vero in declinationem & intervallum. Statis enim paroxyſmis & exacerbatione quavis, natura maxime affligitur.

Ubicunque ergo vacare nequit ordinariæ actioni, nec appetit, præſtat abſtinere, id eſt in principio, in æqualitate, augmento & ſtatu; in declinatione vero & intervallo poſſe tuto exhibere cibum: rationes omnium jam in ſuperioribus ſunt datæ.

Coactiva remedia etiam diætetica, quæ natura invita & renuente fiunt, magis damnoſa quam proficua.

Conſultum eſt aliquando plane abſtinere & quieſcere ut in paroxyſmis, aliquando tantum detrahere.

Natura occupata circa criſin, roboranda quidem medicamentis accommodis & cibis, ſed non oneranda eſt. At vero ſi ſtomachi languor urgeat, vel Syncope immineat, nonnihil tamen pro viribus offerendum inſtante etiam paroxyſmo, ut jam alibi diximus: ubi vero vigor & ſtatus accesſionis adeſt, bene monet Hippocrates, non cogendos eſſe ægrotantes ad ſumendum cibum ante judicationem, id eſt ante criſim, ne impediatur, hoc enim tempore particulares criſes diſponuntur, præſertim vero ſudores, qui à cibo impediti, indubitanter nocent, imo cum interitu ægri accidunt: Unde tali tempore dum ſtatus adeſt aut criſis inſtat, nulla ratione cogendi ſunt ad cibum, cum ut docet Hipp. 2 aph. 13. *quotiescunque criſis fit, iis nox gravis ante accesſionem eſſe ſolet*; ideoque nec cibus appetitur, ergo multo minus cogendi ut cibum ſumant; quemadmodum pleriſque fieri ſolet, qui ægros vel invitos compellunt epulari, ut pugnam cum morbo, ut ipſi dicunt, ſtrenue poſſint ſuſtinere: prudentius facerent monente Hippocrate, non tantum non cogere, ſed potius detrahere, id eſt ex priori & conſueto cibo aliquid demere, & proxime tenuisſimo victui accedere, ne

futura crisis impediatur, & interturbetur, ut videre est 4. aph. 63. Non loquimur autem hic de integra & omnimoda subtractione, id est inedia, qua ægri summum vitæ periculum subirent, essetque hoc Hippocratis documentum ad perniciem potius quam ad salutem indictum.

Quæres: à quo proveniat vere circuituum determinata repetitio? ℞. Plerique ab astris dicunt provenire. *Galenus* dicit fieri à natura irritata ad humorum expulsionem, à putredinali humorum qualitate seu proprietate periodice illi superveniente, & sanguini aliunde suppeditata; quæ in sanguine existens in quolibet paroxysmo ejicitur, idque quandoque omni die, vel tertio, vel quarto. Et hæc est sententia Veterum & Recentiorum.

Alii refundunt ad motum humorum: & cum pituita sit copiosa in ventriculo & prima regione quotidie cordi communicata, quotidianam efficit: Bilis cum sit pauca sed facile mobilis, tertianam: melancholia quia pauca & lenta difficulter mobilis, quartanam producit.

Aphorismus XX.

Quæ judicantur & judicata sunt perfecte, ne moveto, neque innovato sive purgantibus medicamentis, sive aliis irritamentis, sed sinito.

Contentum & Intentio.

De regimine Criseos.

Connexio: dixit supra Hippocrates aph. 2. & 3. de quantitate & qualitate evacuationis, interpositis aliis aphorismis de variis cibandi rationibus; in hoc docet an & quando Medicus evacuare debeat nec ne: præsertim quando natura critice, bene & perfecte agit.

Hic ergo aphorismus nullas habet partes sed una conclusione, ut jam diximus, textum suum absolvit. Dicit ergo Hipp. mox à principio quæ judicantur, id est quæ salubriter à victrice Natura convenienter morbificam causam expellente peraguntur; *judicium enim seu crisis* teste *Galen.* comment. 13. lib. 2. Aph. est repentina mutatio morbi,

bi, ad salutem vel mortem: mutatio autem quæ paulatim fit, non est crisis, sed solutio seu coctio. Crisis ergo fit Natura separante à bonis mala, atque ea ad evacuationem disponente: subita quippe ut diximus esse debet, & tota causa morbifica simul expelli, vel saltem ad ignobiles partes transferri.

Nihil magis Naturæ circa crisin occupatæ nocet, quam purgantia.

Natura bene agens in opere suo nunquam turbanda. In crisi perfecta Medicus spectator seu minister esse debet magis quam turbator. Nam natura morbo superior facta, assistentia Medici non indiget: Unde in hoc casu nulla medicina est inter omnes optima; teste Livio dicente: Medici interdum plus quiescendo quam agendo proficiunt: & Poëta:

Non semper scriptis cedunt mala dira Receptis
Sæpius utilior charta bianca fuit.

Hinc non inepte *Galenus* comparat Medicum perito Nauclero, qui opportunis temporibus vela aptat & demittit; præposterus enim illorum usus profecto naufragium pareret. Hinc patet quam longissime à ratione & recta methodo medendi Hippocratis & Galeni, deflectant ii, qui quo tempore Natura crisin aggreditur & labores ingentes subit, in ipso morbi vigore, ægrum importuna remediorum multitudine ác varietate obruunt, & ne parum solliciti ac diligentes videantur, ipsam vexant, atque á proprio & salutari munere distrahunt, immemores illam esse morborum Medicatricem.

In hoc casu enim, natura bene operante purgantium motus, cum caloris naturalis & spirituum assistentiam requirat, sic avocatis ab expulsione morbi Naturæ principali instrumentis, corpus in limine sanitatis jam constitutum, temerarie alio avocatur. quare nec promovere nec turbare, nec distrahere aut impedire illam ullo modo & Medico licet, sed ut addit Hippocrates; *sinere oportet*. Neque etiam post perfectam crisin aliquid movendum, quia ut dicit Hipp. *judicata sunt integre:* & ex hac nil morbi in corpore relinquitur, ideoque nec Medico ulla superest purgandi indicatio. hinc Poëta:

Judicio facto nacta est curatio finem
Unde quis appellet, nemo tribunal habet.

Signa

Signa criseos præcipua sunt hæc tria: signa concoctionis in urina: nox præcedens inquieta: euphoria seu tolerantia, seu alleviatio. Crisis imperfecta & perfecta excedens ut & fiens, à Medico dirigi, juvari, corrigi debet; ut in sudore, hæmorrhagia imperfecta, facta vero non temere turbanda. Imperfectæ autem crises, seu judicationes fiunt, vel ob virium languorem, vel ob morbificæ causæ repugnantiam, aut ob viarum per quas motiones & evacuationes tentantur, impedimenta, præter ea quæ ex erroribus Medici vel ægri proficiscuntur. quæ omnia cum naturæ impedimento sint, totis viribus per congruentia & opportuna remedia, prudens Medicus removere conetur. Quoniam vero specialius crises distrahi & impediri possunt, usu medicamentorum vel *evacuantium* vel *irritantium*; propterea dicitur in aphorismo, *sive medicamentis sive aliter irritando*: Hæc ergo duo duntaxat medicamentorum genera potissimum notantur: excipiuntur autem quæ naturam non turbant, sed roborant, ut efficacius inchoatum opus perficiat: Sic in ipsa etiam crisi ad reficiendas vires tutissime exhibentur cordialia, quorum farago passim apud Autores habetur.

Sed *dices*: huic sententiæ obstare videtur sequens aphorismus, quo admonet Hippocrates eo ducere oportere vitiosos humores, *quo natura vergit per loca conferentia*: unde infertur licere Medico congrua adhibere remedia, quæ crisim per loca conferentia adjuvent ac promoveant.

℞. nullam in Hippocrate inveniri contradictionem, si consideremus hic crisim integram & perfectam memorari, ut patet ex verbo *integre*, id est perfecte, ut etiam notat *Galenus* in commentario: In sequenti autem aphorismo, agit de crisi imperfecta, qua non ex integro morbifica causa depellitur, ut propterea opus Medicum exquiratur. Quare Avicenna prima 4. in unum recolligens, ambas has Hippocratis sententias dixit: *Si Natura non movet, move tu motu ejus, at si ipsa movet, & actu movet, dimitte eam & operationem ejus.*

Quæ imperfecte sunt judicata, nisi corrigantur, facile recidivam patiuntur, ut testatur 2. aph. 12. In hoc casu lene purgans prodest. Plura de crisibus videantur in Institutionibus.

Apho-

Aphorismus XXI.

Quæ educere oportet, quo maxime vergunt, eo ducenda, per loca convenientia.

Contentum & Intentio.

De loco evacuandorum.

C*onnexio*: in priori dixit an & quando evacuandum, nec ne: in hoc locum evacuationis aptum docet.

Non solum addendo & roborando, sed etiam expellendo & evacuando, naturæ succurrendum est. Sicut autem in priori dixit, quæ judicantur & judicata sunt integre, neque movere, neque novare oportet, sed sinere; ita in hoc aph. dicit, cum imperfecte moventur aut mota sunt, toto conatu adjuvare expediet, ut propterea hic aphorismus sit veluti appendix præcedentis, cumque imperfecte judicata à Natura, sint arte perficienda, ut omnino causa morbi depellatur, & morbus ipse plane desinat, docet nunc Hippocrates, per eadem loca, quæ natura ipsa indicaverit, esse promovendam totius causæ morbificæ evacuationem. Hinc tria potissimum videntur hoc aphorismo comprehensa: *Primum* oportere Medicum arte perficere quod Natura explere non potuit: *Secundum*: ut per loca conferentia & quæ Natura ipsa in Crisi jam inchoata indigitaverit. *Tertium*, ut ex variis fortasse illius motionibus, ea speciatim seligatur, ad quam maxime vergere videtur, & humor ipse deponendus promptior, paratior & magis dispositus est.

Hic aphorismus cum brevis sit, non patitur quasi divisionem: potest tamen partiri si quis velit: quod in prima parte doceat motum Naturæ imitandum esse: in altera cautionem esse adhibendam, ut mox diximus.

Plurimæ sunt viæ per quas morbi è corpore vel à natura vel arte expelluntur: vomitus, secessus alvi, urinam, menstrua, hæmorrhoides, sudores, sputa, hæmorrhagiam &c.

Cum ergo Natura ſit morborum medicatrix, Medicus vero ejus Miniſter, ergo ad quas illa vergit, eo illam ducere debet: naturæ enim operatio, quæ eſt intrinſeca rerum cognitio, fallere nequit, juxta illud:

Qui Medicus credit Natura doctior eſſe
Stultitiæ primum jam tenet ille gradum.
Hæc ſuperat celebres Lecturæ ignara Magiſtros
Hæc ſine luminibus cuncta futura videt.
Servulus eſt Medicus; Domina eſt Natura, ſequaces
Hæc inter dominas, ſola petit famulos.
Nam cœco Natura ſagax manuducta Magiſtro
Incidet in foveam, mors inopina tuam.

Quænam ſint iſta quæ ducere oportet, explicat *Galenus* in comment. quæ v. g. neque judicantur, neque ſunt integre judicata, nempe cauſæ materiales morborum, quia criſes non accidunt, niſi morbis pendentibus à materia ſive humoribus qui degenerarunt: Et niſi ſenſibili evacuatione hi tollantur, illi non deſinunt: quod ſi ergo contingat imperfecte ejusmodi vitioſos humores morborum cauſas repurgari ope Naturæ, beneficio artis oportebit diminutam eorundem evacuationem abſolvere, ut æger in priſtinum ſalutis ſtatum reducatur & non recidat. Sed per quas vias educi debeant, quas ſæpe ignoramus docet Hippocrates, ut per ea loca promoveatur evacuatio per quæ Natura ipſam inchoaverat, unde dicit *quo natura maxime vergit*. *Naturæ* vero nomine intelligitur ab Hipp. vis illa & internus motus tam partium fluidarum quam ſolidarum, rectam corporis œconomiam conſtituentium, unde fermentationibus, diſſolutionibus & ſecretionibus, coctiones, nutritiones, mutationes & ſalubrium ab inſalubribus humoribus repurgationes abſolvuntur, indeque cordis & arteriarum motus ac totius animalis vita perſiſtit. Hunc ergo partium omnium mutuo cohærentium atque in unum conſentientium complexum & ſtructuram, meditatus aliquando ipſe Hippocrates dixit eſſe in homine ejusque partibus conſenſum unum, conſpirationem unam, per quam ſibi viciſſim auxiliantur diverſis fermentorum proprietatibus, viſcerum ſecerniculis, humorum propenſionibus, mutuisque ſuccorum actionibus & fermentationibus, ut exinde huc aut illuc ferantur,

unde

unde observamus pro varia partium affectarum habitudine & vitiosorum succorum inclinatione, quod alii humores aliis viis commodius evacuentur: Sic melancholia & lenti humores per secessum: bilis, sanguis, serum, utpote humores tenues, acres & sulphureos per vomitum, hæmorrhagiam, sudores educuntur. Datis locis inconvenientibus, convenientior quantum licet, assignandus. Unde dixit Hipp. *per loca conferentia*: sic *primæ* regionis excrementa per vomitum & alvum; *secundæ* per urinas: *tertiæ* per sudores: tota massa sanguinis per urinas & sudores. Loca non conferentia sunt I. partes principes, unde Avicennas ait, cave dum evacuas ne per membrum principale humor transeat: II. partes debiles & læsæ: III. partes quæ non habent meatus patentes v. g. cavitates pectoris verbo: morbi species, humoris peccantis natura, patientis temperamentum, viam maxime ostendunt, præsertim etiam si tali evacuationi gravia symptomata socientur, v.g vomitui cardialgia, singultus, lypothymia jungatur, locus conferens censeri non potest.

In educendo tum materiale, & humorum qualitas ac dispositio, tum naturæ inclinatio attendenda est, ut jam diximus. ad quod etiam multum facit habitus corporis, anni tempus, & humorum copia: sic graciles per vomitum, obesi per alvum teste Hipp. 4. aph. 6. & 7. Sic æstate per superiora, hyeme vero per inferiora: 4. aph. 4. Sic humorum copia potius per alvum quam vomitum, meliusque per has vias, quam per urinas & sudores repurgantur.

Quæ educere non oporet, mature refrænanda & aliorsum divertenda. Sic si v. g. menstrua per pulmones & hæmorrhagiam narium tendant, revelli debent. Sic etiam ab oculis ad fauces, à cerebro ad parotides, palatum & nares; à centro ad peripheriam revellendi humores &c.

Dices: in dysenteria evacuamus per loca affecta: ℞. ut materiam auferamus concedo, ut ibi permaneat nego: licet, si per vomitum evacuari possit, melius sit, teste Hipp. 6. aph. 15. *Quæres*: utrum non liceat quandoque retrahere ad suam originem? ℞. affirmative si pars mandans sit ignobilior quam recipiens.

Dices: Medicus non videtur esse imitator Naturæ sed ductor, cum illam ducat ad conferentia loca. ℞. Medicus diverso actu & respectu potest esse imitator, dum natura nihil operatur, sed aliquando

taliter bene operata eſt, vel defacto inclinat: dicitur etiam adjutor & ductor, dum imperfecte agit: dicitur corrector dum irritata male agit.

Aphoriſmus XXII.

Concocta medicari oportet non cruda, neque per initia, niſi turgeant, plurima vero non turgent.

Contentum & Intentio.

De tempore purgandi.

Connexio: In priori aph. egit de loco evacuationis: in hoc agit de tempore, quando materia cocta & non cruda eſt. Duæ ſunt partes hujus aphoriſmi: in *prima* agit de humoribus quietis & concoctis expurgandis: in *ſecunda* de inquietis & turgentibus evacuandis. Proponitur autem in hoc aphoriſmo opportuna occaſio purgandi & tempus aptum egeſtioni vitioſorum humorum, ut tuta & conveniens morbificæ cauſæ propulſio ſuccedat absque ulla innoxii humoris evacuatione: equidem non ſemper humores nocui evacuante medicamento, utiliter educuntur, cum primum concoqui ac poſtremo debeant evacuari. Non enim ſine urgenti neceſſitate in principiis acutorum purgandum eſt electivis; principia autem complectuntur totum tempus cruditatis, (nam laxativa excipiuntur, uti ſunt manna, caſſia, tamarindi &c. quæ tamen non niſi exigente cauſa etiam locum habent, cum ſæpe ex his quoque ægri in vitæ diſcrimen deducti ſint) ratio eſt, quia materia ut diximus in principio morbi non eſt concocta, ſed cruda, id eſt particulæ fermentativæ heterogeneæ & craſſæ, naturæ hoſtiles, ſunt adhuc ſanguini confuſæ & ita unitæ, ut malum ſine boni conſortio abſolute educi nequeat. ubi autem materia cocta eſt, id eſt, particulæ heterogeneæ, naturæ inimicæ, ab amico ſanguinis conſortio deſpumatæ & ſolutæ & præcipitatæ (quod poſt ſtatum fit) tunc facile purganti cedunt, & impermixta educuntur, quia ipſa natura tunc cooperatur homogenea ab heterogeneis ſeparando. Facienda ergo evacuatione vel digerendum & præparandum prius pro morbi genio,

vel

vel citra hæc purgandum est. Fluxilia per se & ad motum apta, imo urgentia & turgentia brevi manu expurganda.

Turgens materia (materia autem turgens est) quam alii orgasmum appellant (quæ vel à natura est insuperabilis, vel adeo & impetuose mobilis, ut metus sit raptus ad partem nobilem, v. g. malignitas) in febribus acutis maturius per emetica, hinc & per decocta lenientia evacuatur, & non purgantia.

Quæres utrum turgentia etiam per venæsectionem tolli possit? ℞. Quod sic, maxime quando Natura tendit ad superiores partes: si vero ad inferiores requirit purgationem potius. Cum enim turgentia ut diximus, (stante circulatione sanguinis & humorum) sit humorum motus impetuosior quam par est per venas & arterias, atque eas inæqualiter agitans, & in tumorem attollens, & simul multitudine & pravitate concitans, irritans, & viscera gravans, per quæ transit, unde periculum suffocationis minatur, nisi cito evacuetur: ergo huic malo & venæsectio & purgatio convenit ne periculum vitæ afferant.

Ejusmodi autem orgasmus seu impetuosus & fluctuosus humorum motus raro accidit, quia raro sanguis cum adjunctis humoribus, adeo multitudine turget & gravat, ut venas & arterias distendendo & tumefaciendo irruat in viscera corporis; unde bene subdit Hippocrates, *plurimum vero non turgenti* quametsi in motu perpetuo sint, ne quis tamen temere & inconsiderate statim à principio sub specie turgentis humoris, ad purgans deveniat; raro enim ita turgent, ut cathartico educi debeant, quippe qui non semper ad alvum vergunt. Hinc prudenter monet *Sanctorius*, non esse exhibendum medicamentum purgans in turgente materia, nisi ea inclinationem habeat ad intestina, quo scilicet ferri videatur: quodsi enim vergere viderentur ad vias urinæ, aut in articulis aliisque partibus externis, cum abscesserint, immorari; profecto in alvum ducere & aliorsum distrahere non liceret. Denique animadvertendum aliquando ægros summa inquietudine & molestia affici, absque eo quod humores turgeant & cum impetu vagentur, cum nimirum præcordia æstuant & phlogosi vel inflammatione corripiuntur, unde gravis anxietas, ingens sitis, febris ardens, vigiliæ & dolores exoriuntur: In his plane purgans medicamentum mortiferum omnino est.

Coctio, aliis dicitur humorum præparatio; aliis perfectio: aliis maturatio; aliis assimilatio & alteratio; estque duplex: una *alimenti*, estque conversio humoris in substantiam corporis, ut cum ex cibo chylus, & ex chylo sanguis conficitur, ut is in aliti substantiam transeat. Altera *excrementi*: quæ consistit in reductione humoris ad temperiem, id est mutatio noxiorum humorum non tamen ut nutriant, sed ut subacti ac domiti, imo etiam à salubribus secreti, facilius possint per consueta emissaria expurgari, & de hac secunda loquitur Hippocrates, ut nimirum prius tales humores concoquantur, id est mox dicto modo disponantur, antequam medicamento expurgentur, ut dicitur 2. aph. 9. *Corpora cum quis purgare voluerit, ea fluida facere oportet.* Duo ergo videntur in universum exigi ad coctionem & promptam humorum purgationem, viarum scilicet laxitas, & humorum extenuatio. Coctio humorum crudorum fit eorundem præparatione, alteratione, contemperatione; id est crassos attenuare, tenaces incidere, tenues & calidos incrassare, acidos edulcorare, absorbere, præcipitare. Coctio igitur ab Hippocrate hic memorata erit proprie & genuine solum dissolutio ac secretio innutilium humorum ab utilibus & præsertim à sanguine, eo prorsus modo quo in musto, cum in vinum perfectum prævia fermentatione transit, experimur. Sepositis enim partibus inutilibus & fæculentis, utpote Naturæ dissentaneis, causa morbi evicta dicitur & concocta: Si ergo ante ejusmodi dissolutionem & secretionem purgatio instituatur, tum boni tum mali humores à cathartico indiscriminatim educentur, vel boni solum & magis fluentes, magna cum virium jactura.

In inflammationibus, tussi, catarrhis, febribus, materia cruda minus purganda est, hæc enim in hoc aph. excipiuntur.

Cruditas & coctio humorum, partim ex urina universaliter, partim ex materia singulorum cognoscitur, quia Hipp. non tantum loquitur de medicamento purgante, sed de omni alia excrementi eductione, sive per urinam, sive per sudorem, ista enim non sunt movenda, nisi cocta materia.

Quæres: Cur humores utplurimum non turgeant? ℞. Turgere præcipue dicuntur in morbis peracutis, sed quia isti raro invadunt, ideo raro turget materia. ℞. II. Quia raro tenuitas & acrimonia in principiis morborum adest, sed potius crassities & cruditas. *Dices*: Aristo-

Aristoteles 4. Meteor. dicit, quæ concoquuntur calidiora evadere, ergo major erit turgentia in coctis quam crudis. ℞. Quæ concoquuntur coctione maturativa, calidiora fiunt v. g. fructus, concedo, concoctione fermentativa seu elixativa nego.

Aphorismus XXIIII.

Confer Aph. hujus Sectionis 2. & 25.

Excreta non copia sunt æstimanda, sed si qualia oportet exeant, & facile ferat æger: atque ubi ad animi deliquium educere expedit, faciendum id quoque si æger par esse possit.

Contentum & Intentio.

De mensura evacuandorum.

Connexio: In priori egit de tempore concocta evacuandi, in hoc agit de modo & mensura, ejusque judicio.

Duas habet partes hic aphorismus: in prima suam proponit sententiam, quod bona evacuatio non debeat judicari ex quantitate ducti humoris, sed peccantis cum tolerantia. In secunda probat suam sententiam.

Medicus & in judicio de exeuntibus, sponte vel arte promotis, ultra vulgus sapere debet. Imo reprehendendi sunt homines, qui remedia, quæ moderate agunt, vilipendunt, & illa laudant quæ excessive & multum operantur; cum ex his vires dejiciantur, cum utiles cum inutilibus humoribus & simul spiritus & alibilis substantia evacuentur. Propterea irrisione digni sunt, qui magnopere admirantur, quomodo aut quare quis ægrotet, postquam oppido multa dejecerit: quasi vero fuerit ita cum Natura comparatum, ut aliud quid, nisi vitiosus humor per cathartica educi nequeat.

Non tam quantitas quam qualitas singulorum æstimanda, & illa ex hac & viribus seu tolerantia, v. g. in exemplo: Petro tertiana legitima laboranti detur phlegmagogum v. g. turbith, jaloppa &c, purgabitur

bitur quidem & sat copiose, sed inutiliter, quia non expurgatur materia morbifica, quæ est sincera bilis, sed serum & phlegma pro ea frænanda necessarium educitur, & causa redditur malignior: ut diximus supra 1. aph. 3. & infra 25. dicemus.

Morbi graviores ad alterationem majorem & spirituum imminuendam copiam & ferociam, etiam venæsectionem vel purgationem largissimam sæpe exposcunt: unde Hipp. in hoc aph. non loquitur tantum de evacuationibus alvi, sed etiam de sanguinis missione, & alia quacunque evacuatione, à cujuslibet medicamenti ope commendabili, si ejusmodi sit, ut per eam peccantes humores egerantur, recuperandæ salutis causa: licet enim in vulgata latina traductione legatur, *si talia dejiciantur qualia conveniunt*: in Græco tamen Codice habetur τὰ χαρέοντα, quod non significat dejectiones, sed quamcunque evacuationem ut docet *Fuchsius* & *Cenomanus*, unde congruentius legendum foret juxta interpretationem *Iani Cornarii*, *quæ prodeunt seu excernuntur, non multitudine æstimare oportet, sed quamdiu prodeant, qualia oportet & facile æger ferat*: Quamvis specialius & *utplurimum* dejectiones seu per alvum egestiones, sub hoc nomine comprehendantur, tanquam illæ quæ frequentius eveniunt & à vulgo plausibilius commendari solent. Utut sit, dummodo *conveniant*, seu *convenienter* fiant, id est, ut inde *modus*, *locus*, & *tempus oportunum* cum aliis conditionibus ad bonam & salutarem evacuationem requisitis designentur. Hinc perinde est dicere: *si talia ejiciantur qualia conveniunt*, quam dicere: *si illi humores qui morbum faciunt, egerantur*, & quidem tempore oportuno, prævia coctione, per loca convenientia, atque citra ullam symptomatum supervenientium molestiam, ab his enim evacuationibus præsto erit salutaris eventus, unde morbus desinat & consistentibus viribus æger sufferat.

Ad animi deliquium, si non inclusive, tamen exclusive, quandoque etiam evacuandum, teste Hipp. & Gal. 9. meth. cap. 4. tam per alvum quam sanguinis missionem, modo vires sint fortes, & tolerantia magna, magnus morbus, & magna necessitas.

Dixi non inclusive, hoc est, non usque ad syncopen ut omnes vires concidant: sed exclusive, ad aliquam lypothymiam, per quam vires non totaliter dejiciuntur, sed manet adhuc robur & pulsus, talis ergo evacuatio fieri potest in febre ardente, magna inflammatione, magno

magno dolore, magna plethora: idque per venæsectionem non autem purgationem. Antiqui hoc frequenter faciebant, illi enim à ℔j. ad ℔iij. & ultra emittebant. Hoc autem intelligitur de venæsectione non autem de purgatione, licet morbus postulet, quia purgatio non est in nostra potestate sicut venæsectio. Ultra vires quam ferre possit æger non evacuandum, & omnis evacuatio vel operatio juxta illas regulanda est, prout facimus hodierno sæculo. Unde *Averroës II.* collect. cap. 8. prudenter utrique Hippocrati & Gal. adversatur & tribus argumentis quamcunque evacuationem & præsertim sanguinis ad lypothymiam usque, vituperat. I. Medicus (inquit) Naturam recte operantem debet imitari, atqui hæc recte operans nunquam ad animi defectionem educit, quare nec Medicus eandem tentare audebit. II. Medici intentio in curationibus esse solum debet, superfluum atque inutile evacuare, atqui per evacuationem ad lypothymiam usque, non tantum superfluum & inutile, sed utile & necessarium inanitur, ergo nocua censenda est. III. Medicum oportet ut non tantum ægrorum saluti, verum etiam vitæ tuitioni prospiciat. atqui evacuatio usque ad animi defectionem non est cum vitæ custodia, quin potius illam in grave discrimen adducit, ergo prorsus evitanda. Hinc communiter Arabes cum ipsorum Principe Avicenna contendunt, meliorem & tutiorem esse parcam, sed iteratam, quam semel actam & immoderatam quamcunq; evacuationem: cui sententiæ & nos subscribimus.

Aphorismus XXIV.

In acutis morbis raro & in principiis medicamentis purgantibus utendum, idque diligenti ante adhibita circumspectione faciendum.

Contentum & Intentio.

De purgantibus in acutis.

Connexio: In priori egit de omnibus evacuationibus; hic de illa sola agit quæ fit per purgantia. Et cum Hippocrates in præcedenti aph. docuerit turgentem humorem expurgandum, etsi nulla coctio appareat, acuti autem plerumque morbi, tali molesta anxietate stipantur, de his propterea speciatim nunc admonet Hippocrates, qua ratione, quo tempore, & quibus cum cautionibus purgantia medicamenta sint exhibenda.

Hic aphorismus duas habet partes: in prima dicit raro esse purgandum, & si faciendum, in principio hoc præstandum. In secunda dicit diligenter examinandum, antequam fiat purgatio, ne damnum inferatur.

Nota: de morbis chronicis non meminit hic Hippocrates, vel quia Aph. 22. illos comprehensos voluit, si fortasse ab humorum multitudine & copia sint progeniti, vel quia sub illorum initia, peccans materia neque concocta & secreta esse potest, neque tam facile turgere solet: ideoque minime ad evacuationem est prompta; unde in illis semper oportet exspectare coctionem. *Morbi acuti* quid sint jam supra diximus, nempe qui cito & celeriter ac cum vehementia suum absolvunt terminum. Quidque sit illorum principium pariter alibi diximus: principium nempe sumi vel pro primo insultu, vel pro primis tribus diebus, vel quousque cruditas in humoribus manet, sine ullo coctionis signo.

In acutis morbis ergo magis leniendum, quam purgandum, quia natura raro in acutis vergit ad alvum, nisi materia turgeat, quod raro fit, ut dixit Hipp. aph. 22.

Et in acutis melius agimus cum venæsectione quam purgatione; lenientia autem quæ vias aperiant & corpus fluxile reddant, dari possunt, cum magna tamen præmeditatione, & quidem prima statim die, quia Galenus principium morbi sumit primam diem. Per purgantia autem crises impediuntur: materia etiam est cruda: febris accenditur, quia purgantia omnia calida sunt: unde nec obstat 4. aph. 10.

aph. 10. Medicari in valde acutis si humores turgeant eodem die oportet &c. id est, si turgeant, alias non, idque tamen cum magna circumspectione, & præmeditatis multis circumstantiis.

In febribus malignis fortiora purgantia facile bilem exacuunt, & hypercatharsin cient, malo cum eventu.

In morbis acutis maxima principiorum vitalium, & imprimis lymphæ habenda est ratio.

In adhibendis remediis heroicis & activioribus, probe prius omnia pensitanda, ne noxa aliqua inde oriatur: id est, debet bene considerari, an phlebotomia vel purgatione utendum, an hoc vel illo remedio, fortiori an debiliori, quod semper tutius est, id est cum præmeditatione. Res enim quæ magni momenti est, magna quoque eget circumspectione & judicio, in morbis autem nihil est magis periculosum teste Seneca, quam immatura Medicina, præsertim purgans, quæ naturam plurimum divexat & distrahit ab opere coctionis, & ab expulsione causæ morbificæ, quod est magni momenti, & magna egens præmeditatione. Quæ vero oporteat Medicum præmeditari antequam purgans exhibeat, colliguntur ex Hippocrate & Gal. & reducuntur ad quinque capita generaliora spectantia, *ægrum*, *morbum*, *medicamentum*, *humorem turgentem purgandum*, *& vires*. *Æger* nec puer sit nec senex, uterque enim facile ab evacuationibus concidit: ille ob promptam carnium dissolutionem, hic vero ob virium languorem: æger neque obnoxius sit cardialgiæ, lypothymiæ, magnæ cruditati, hypochondriorum distensioni & inflationi, visceris alicujus inflammationi: huc quoque spectant utero gerentes, asthmatici, tabidi, phthysici &c. *Morbus* non sit cum inflammatione viscerum, neque cum febre junctus, neque cum obstructione & vehementi dolore. *Medicamentum*, morbo & causæ morbi respondeat, sit correctum bene præparatum, gratum palato, probatum & decenti dosi datum. *Humor turgens* citra molestiam educatur per alvum & patentes ductus quo vergit, alias anceps erit remedium. *Vires debiles* inhibent purgans medicamentum 7. aph. 4. ita etiam viscus languens præsertim imi ventris. Hæc ergo omnia bene sunt præmeditanda: His adhuc accedunt, tempus oportunum, modus, habitudo, & forma medicamenti. Sed *Quæres*: quare ergo tam accurate Hippocrates præci-

piat & inquirat pro usu medicamenti purgantis in morbis acutis sub initio, etiamsi materia turgeat? ℞. Quia est dubius hujus medicamenti eventus, nam alii difficulter, alii parum evacuantur: II. Quia totum corpus turbat. III. Quia sapit naturam veneni, utpote naturæ infensum. IV. Sanguinem attenuat, carnes eliquat, fermenta depravat, ventriculum subvertit, intestina rodit & erodit, sitim & æstum affert, viscera laxat, spiritus dissipat, motum cordis & arteriarum turbat & alia incommoda excitat, imo sæpe in venenum abit ex malo succorum apparatu corruptum in ventriculo.

Aphorismus XXV.

Confer Aph. 2. 3. 4. & 23. ita etiam Section. 4. Aph. 3.

Si qualia oportet purgari purgentur, confert, & facile ferunt, si contra difficulter.

Contentum & Intentio.

De effectu purgantium.

C*onnexio*: In prioribus egit de evacuationis scopis, an, quid, quantum, quando, quo loco & quomodo evacuandum; in hoc signa bona & mala exponit evacuationis. Hic aphorismus ob brevitatem non admittit divisionem. Mirum tamen est, quod tam anxie studeant Interpretes hunc aphorismum præcedentibus annectere, eumque fuisse inutiliter repetitum, sicuti deduci videtur ex Gal. qui illum existimat omnino contineri in secundo, in quo hæc ipsissima verba leguntur: Verum nos credimus præter eam mox in connexione datam, etiam ex alia causa, fuisse ab Hipp. denuo pronuntiatum hunc aphorismum, quippe qui Laconica seu succincta dicendi methodo summe præcellens, non nisi premente necessitate plusquam semel idem repete-

petere, nunquam consuevit: Id vero illum fecisse hic, rationes sunt, sive quod ibi de sponte habitis, hic de arte promotis tantum evacuationibus; sive quod de evacuatione in communi ibi, hic autem de purgationibus quæ fieri solent in principiis morborum solum turgente materia; sive quod hoc ultimo aphorismo generaliter comprehensas omnes simul conditiones ad bonam evacuationem per quascunque vias, artis auxilio promovendam requisitas, atque adeo Epilogi loco hic tandem relatas voluerit.

In purgantibus ergo indicantia & vires à priori, à posteriori effectus maxime attendendus. Lynceis profecto oculis, Medico causa morbi indaganda est, nam ablata causa tollitur effectus seu morbus, quod est primarium Medici intentum.

Hinc conferentia & tolerantia laudabilem faciunt evacuationem: imo etiam quandoque non solum cruda sed prava quoque cum conferentia & tolerantia educuntur, v. gr. crisis per urinas nigras aliquando accidit. Evacuatio autem bona est, quæ fit humore cocto, debita quantitate, tempore, loco convenienti: omnium autem optima est quæ fit cum conferentia & tolerantia, sive illa fiat à Natura vel arte. Nota: tolerantia intelligitur de præsenti virium statu, conferentia de futuro. Illius signa sunt, quando mox natura manifeste fortior evadit, vel si est fortis in eodem statu manet nec debilior fit. Hujus signa sunt, durante evacuatione, obscura, sed post evacuationem magis patent, ut æger ab illo onere omnino liberatus esse videatur.

Quandoque etiam medicamenta non μοχθηρά, id est laboriosa, seu mala, sed benigna magis, per accidens minori cum euphoria operantur.

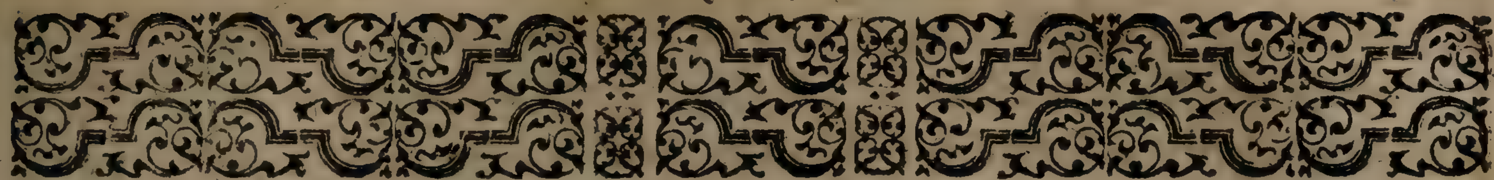
Qui ad lypothymias & passiones hystericas dispositi, magis provide purgandi. Etiam fortius operatum medicamentum, si cum euphoria id fiat, non habendum in malis.

Dices: hic aphorismus idem prorsus docet teste Galen. in commentar. quod secundus in hac Sectione, ergo nihil docet. ℞. Hunc aphorismum non tantum agere de spontaneis evacuationibus, sed etiam de arte factis, quas facile ferunt ægri si talia purgentur qualia oportet. Ergo nihil docet, nego Consequentiam, & dico in hoc aphorismo velut coronide Hippocratem hunc primum Aphorismorum Librum clausisse, fecitque bonorum Concionatorum more, qui in Epilogo breviter vel ex toto vel ex parte repetunt, quæ præcedenti dictione protulerunt, ut tanto aptior & genuina priorum cum posterioribus eruatur connexio

&

FINIS.

LIBER SECUNDUS SEU SECTIO SECUNDA DE REBUS NONNATURALIBUS, NATURALIBUS, TEMPORIBUS MORBORUM, DOLORIBUS, CONSUETUDINE, PURGANTIBUS, FEBRIBUS, APOPLEXIA, LYPOTHYMIA, EPILEPSIA. &c.

Aphorismus I.

Quo in morbo Somnus noxam (seu laborem) adfert, lethale, si vero Somnus prosit (seu juvet) minime lethale.

Contentum seu Intentio.

De Somno morbum juvante & minus juvante.

Connexio: Cum divus Senex de una rerum non naturalium Cibo nempe, & cibandi modo in plurimis aphorismis Sectionis primæ egisset, pariterque ibidem de morborum curatione per diætam, pharmaciam & Chyrurgiam pertractasset: in hac secunda Sectione reliquas res non naturales pertractare velle videtur, cum in primo hoc aphorismo incipiat agere de Somno ad prognosim facien-

faciendam, pro qua non tantum plurimos confecit aphorismos, sed etiam libros prognosticorum, prænotionum, prorheticorum, Coacarum &c. Perbelle novit Divus Senex in fundata prognosi, Medici gloriam, artis dignitatem, & ægri salutem, qui quandoque non nisi facto prognostico territus obedit, consistere: Unde *Hippocrates* in hoc libro, ut plurimum in cognoscendo morbi eventu laborat, licet non nulla interponat quæ ad dignotionem & curationem magnopere conducunt.

Hic Aphorismus bimembris est, & in duas partes dividitur, in quarum prima noxam ex somno, faciente mortem: in altera salutem ex eodem prædicit.

Somnus quid sit patet ex *Philosophia* & *Aristotele*: qui eum definit esse: *refrigerationem seu quietem primi sensorii, & facultatis sentientis vinculum*: *Plinius*: *Animæ in se recessum* appellavit. *Willisius*: *famem cerebri* asseruit; & non inepte, quemadmodum enim in nutrimenti defectu, stomachus appeteret cibos quo corpus nutriretur, ita in Spirituum animalium defectu cerebrum appeteret somnum, quo mediante Spiritus animales restaurarentur. Est ergo somnus *formaliter* acceptus *quædam cessatio naturalis*, vel potius *obtusa & insensibilis perceptio sensus communis, seu primi sensorii, una cum exterioribus sensibus gratia salutis animalium facta*: *Efficienter* & *materialiter* est *refrigeratio, vel potius humectatio primi sensorii à vapore dulci, suavi & humido, à cerebri frigiditate in lympham & rorem insipidum conversio.* Seu (ut ad mentem recentiorum loquar) fit ex serosa sanguinis parte in glandulosa cerebri substantia extravasata, qua mediante spiritibus animalibus influxus in organa sensus & motus intercluditur, oleosa Spirituum indoles phlegmate diluitur, & per consequens vis eorum elastica ad tempus saltem, quasi omnino refrænatur, unde pori non rite inflati, subsident, & sic Spiritibus animalibus passum per accidens intercludunt. *Finaliter* somnus nihil aliud est, quam *cessatio actionum animalium*, ut sic calor naturalis ab exercitio actionum animalium, non impeditus, sed sibi relictus, deficientes Spiritus animales resarcire, & pro ulteriori actionum continuatione, novos generare possit: unde elapso somno per Spirituum animalium abundantiam matutinis horis maxime Serenus, & ad quascunque actiones animales aptissimus est: nam juxta illud

Mane

Mane color rebus, faciesque reducitur orbi
Corporibusque redit mens animoque vigor.

Et juxta ſententiam *Ariſtotelis* qui dicit: *Neceſſe eſt omne quod vigilat dormire*; quemadmodum enim aëris diurni & nocturni, cibi & abſtinentiæ, motus & quietis, ita ſomni & vigiliarum viciſſitudo mortalibus abſolute eſt neceſſaria. Cum enim vitæ noſtræ decurſus ſit perpetuus torrens, quo plurimum de ſubſtantia noſtri corporis decedit: Sic abſoluta fuit neceſſitas, ut illud nova in dies ſubſtantia, id eſt cibo & potu, ſomno & quiete reſtauraretur, quod actione caloris nativi, abſtinentia, motibus & vigiliis deprædatum fuit: Etenim Spiritus animales in Vigiliis, ſeu effectivo ſenſuum exercitio partes organicas inflare, tendere, & ſic quaſi motu aliquo & labore concurrere ſolent. Requirebat igitur neceſſaria rerum viciſsitudo, ut laborem requies, motum ceſſatio, tenſionem laxatio exciperet: Et ipſa natura ſemel in die feſſa, partes continuo tenſas permodum arens remitteret: Nam teſte *Ovidio*

Arcus & arma tibi ſunt imitanda Dianæ:
Si nunquam ceſſes tendere, mollis erit.

Ut nempe naturæ vires remisſione nocturna per modum arcus robuſtiores factæ in novum actionum animalium exercitium vegetiores inſurgant: teſte *Statio*

- - - - Vires inſtigat alitque
Tempeſtiva quies, major poſt otia virtus.

vel juxta illud *Ovidii*

Quod caret alterna requie durabile non eſt.

Notandum autem eſt, ſomnum aliquando eſſe *Naturalem*, aliquando *Præternaturalem*: Naturalis coctiones, digeſtiones & fermenta juvat, hominem alacrem reddit, Spiritus animales & vitales multiplicat, corpus humectat & laſſitudinem tollit, dolores corporis & animi aufert, utilia ab excrementis ſeparat: Unde quanta ſomnus naturalis ſeu moderatus corpori noſtro afferat emolumenta docet *Tertullianus*; *Somnus*, inquit: eſt *Recreator corporum, Integrator virium, Probator valetudinum, Pacator operum, Medicus Laborum, quo legitime fruendo cedit dies, nox legem facit*. *Hippocrates* tantam in ſomno latere confortandi interiora corporis, potentiam deprehendit, ut 6. Epid. palam profiteatur, his verbis: *Ut motus articulis, ita ſomnus viſceribus cibus.*

Somnus Præternaturalis seu *immoderatus*, & intempestivus è contra fluxiones movet, caput gravat, corpus enervat, & plus justo humectat & refrigerat, omnesque evacuationes suspendit, & inde cruditates in toto corpore prædominantur, & Spirituum animalium torpor & gravedo. Genealogiam hujus somni si quis scire cupit: Ejus *Pater Bacchus* est: nunquam enim cerebrum fuliginosis vaporibus magis obscuratur, quam dum culina Stomachi fumat, latrans enim Somachus etiam dormientes è Somno excitat; Hinc proverbium: Absque *Cerere* & *Bacho* friget *Venus* id est Somnus:

Mater Somni *Pigritia* est, hinc *Ovidius*:

- - - - *Somnique ignavia mater*

Frater, Somno simillimus *Mors*, hinc *Seneca* de Somno

Frater duræ languidæ Mortis

Filius Somni est Catharrus & Pituita: unde Poëta

Est frater gelidæ mortis sopor unicus: unde
Lethæis cerebrum lentus in undat aquis.

Nepotes Somni cacochymia, hydrops, apoplexia, aliique morbi frigidiores; unde Poëta

Filius est Spurius generosi Somnus Iachi
Filius undâ homines afficit igne Pater.

Hæc Somno naturali & præternaturali, juvante & nocente in genere, breviter dicta sufficiant, multum servitura posthac in sequentibus aphorismis.

Jam rursum ad nostrum præsentem aphorismum: in quo præprimis sciendum *Hippocratem* per *laborem* tria intelligere: *Exercitium*, *dolorem* & *molestiam* seu *læsionem* seu *nocumentum* Græce πόνον dictum: & in hoc tertio significatu loquitur hic aphorismus. Si enim dicit in uno membro *juvare*, in altero oppositum est intelligendum nempe *nocere*. Non autem intelligenda hic est læsio seu noxa quæcunque, sed *gravis*, *magna*, & *perseverans*: Dico *gravis* & *magna* id est gravioris morbi V. S. delirii, convulsionis, inflammationis, difficilis respirationis, syncopis, comatis, dolorum inquietudinis continuæ &c. à Somno inducti. Dico *perseverans*: Nam possunt ex Somno extremæ læsiones fieri, nempe nocte antecedente crisim, sed cum hæc non perseveret, non hic intelligitur, sed læsio durabilis: Hinc neque etiam hic generaliter credendum est, in omni morbo, & omni tempore morbi,

bi, nocentem somnum esse mortalem, nam v.g. in morbis paroxismos habentibus, in principio & augmento paroxismi, licet somnus noceat, mortale non est, quia illud communiter evenit; si vero in declinatione noceat, vere est mortale, nec in ullo alio morbi tempore magis fatale est, quam in hoc, in quo alias semper juvat. Unde bene concluditur generaliter, ubi somnus nocet in morbo & in morbi tempore, quibus nocere non debet, mortale est: Nam revera si, quæ juvare solent & debent, non juvent, passim malum est signum, idque non solum intelligendum de solo somno, sed de omnibus rebus non naturalibus & etiam medicamentis.

Proinde somnus placidus per totum morbum, vel saltem potiorem partem, & naturam levans, morbumque minuens, jure merito in bonis numerandus est. Quod si vero somnus alioquin virium & laborum refectorium, quo magis laborem facit, eo minus officium suum facit, & eo magis nocet, dum actu est, tum etiam post ipsum.

Sed quæres; unde autem hæc mala proprie & genuine ægris ex somno proveniant? ℞. scire & credere oportet, roridam illam substantiam qua cerebrum in ejus modi ægrotantibus perfunditur, suggeri à sanguine depravatam, maleque affectam, ut proinde nervorum fibræ graventur, obtundantur, vel etiam vellicentur & doleant in morboso. Ejus enim conditionis ros ille, è cerebro in nervos defluens esse debet, ut leni quadam aptaque irroratione demulceat, & flexiles illos faciat. Quamobrem cum ab hac naturali constitutione recesserit, potius conturbat, torquet, exasperat, adeoque animalibus operationibus obeundis ineptos eos reddit, unde postmodum dolores, lassitudines, aliaque graviora mala & defluxiones oriuntur. Porro roridus hic humor plurimum per vigiliam extenuatur & dissolvitur, qui propterea ex somno potius reficitur, quadam veluti ex arteriis per cerebrum transcolatione ejus potissimum liquoris, qui in ipso albicat & à concoctiori chyli portione procedit, perenni plane suggestu: Quare si per id tempus nocuus omnino sufficiatur, procul dubio cerebro, nervis, cunctisque partibus infensus & molestus accedet. Sed

Quæres II. Quomodo huic malo sit occurrendum? ℞. Non satis esse Medico laborem ex somno exitialem præsagire, nisi etiam solerti industria imminens ex inde periculum vitæ & infaustum exitum, quoad fieri potest prudens Medicus præcavere nitatur; operæ præ-

tium proinde esse duximus, ea hic in medium afferre, quæ valeant ejusmodi infortunato omini occurrere & sanguinem liquoremque nerveum ab inquinamentis mortiferis repurgare. Ea autem sunt quæ sudorem blandum atque urinam movere valent: optima censentur omnia bezoardica, uti sunt 🜍 auratum antimonii, tinctura antimonii, antimonium diaphoret. Arcan. duplicat. Mynsicht. Sal volatile Succini, C.C., viperarum, liq. C.C. Succinat. Sal volatile oleosum Silvii, vel meum nobile, mixtura simplex &c. Per vias urinæ specialius conferent, Spiritus urinæ volatilis, Spiritus ♀ volatilis, vel compositus, Spiritus Salis armoniaci correctus, vel aromatizatus, Spiritus Salis marini dulcis, vel aromatiz. in aquis & vehiculis specificis: atque id genus alia (quæ in mea Praxi videri poterunt titulo de soporosis affectibus) quæ nempe sanguini cæterisque humoribus corporis repurgandis ratione & experientia conferre & contulisse sæpe observata sunt.

Aphorismus II.

Ubi delirium somnus sedaverit bonum.

Contentum seu Intentio.

De somno in Deliriis.

Connexio: Parum aut nihil differt hic aphorismus à præcedenti, imo quasi pars ejus esse videtur: cum enim in præcedenti aphorismo egisset de læsione & juvamento ex somno, in hoc quasi exemplum quoddam adducit prioris sententiæ, ubi dixit, quando juvat somnus in morbo, non esse mortale, & quando somnus dolorem sedat bonum, hic tandem addit, quando somnus accidentia seu symptomata, v. g. delirium, dolorem, febrem, inflammationem &c. Sedaverit, etiam bonum esse.

Hujus Aphorismi brevitas non patitur divisionem, sed unimembris est.

Quid Delirium (quod Hippocrates paraphrosyne vocat) sit, patet ex Institutionibus & Praxi nihil aliud in genere esse, quam: *notabilem functionum seu actionum animalium, imaginationis, ratiocinationis*

&

& memoriæ depravationem, seu motum depravatum : Delirantes enim omnia depravate judicant, & aliter quam se habeat apprehendunt. Vel brevius: *Delirium est aberratio à rectæ rationis semita*, ut, cum ægrotantes absurda & vana loquuntur aut imaginantur, idque vigilando & dormiendo; unde non immerito inquit *Hippocrates*: *Vbi somnus delirium sedat*, quia non semper per somnum delirium sedatur, imo dormientes quandoque delirant & obloquntur. Delirium autem fit, cum sanguis per arterias carotides in plexus cerebri delatus, nimiaque fermentatione subactus exstillat in vaporem acrem & exardescentem, qui deinde per substantiam cerebri diffusus, continua & inæquali agitatione internam & medullarem ipsius substantiam percellit, & quaquaversum ejus poros pervadens ad delirium & vigiliam lacessit, quin & roridam substantiam qua ipsum & nervorum fibræ irrorantur, adeo exagitat & perturbat, ut subinde omnes propemodum operationes animales depraventur & vacillent.

Delirium autem est multiplex, *Cardanus ex Hippocrate* septem deliriorum genera colligit; nempe: *phrenitidem, insaniam, delirium, mentis motionem, stuporem, melancholiam, furorem seu maniam*; quid & quæ illa sint ex *Institutionibus* & *Praxi* mea patet: Inter hæc iterum aliud cum *risu*, aliud cum *Studio*, de quibus loquitur 6. Aph. 53. *Desipientiæ quæ cum risu fiunt, securiores, quæ cum Studio, periculosiores*: ratio est, quod illæ quæ cum risu fiunt leviorem in sanguine mutationem, & minorem cerebri læsionem designent; quæ vero cum studio fiunt graviorem & majorem à statu naturali utriusque recessum arguunt: aliud rursum est *sine febre*, atque aliud *cum febre*; *sine febre*, vel est *iners*, ut *stultitia*, quæ quidem quibusdam naturaliter accidit, aut ex contusione, ictu, vel sanguinis immodica evacuatione: Vel *Studiosum* & *melancholicum* dicitur, per quod homo cum metu & mœrore delirat, vel furibunde insanit, idque fit vel per *Idiopathiam* seu à cerebro, vel per *Sympathiam*, seu ab hypochondriis & utero. Delirium *cum febre* vel est *soporosum*, quale est lethargicum, caroticum, comaticum, aut stupidum: aut *vigil*, & hoc est *continuum* ut phrenitis, vel *interpolatum*, seu ex intervallo adveniens, quale per ardentium febrium accessiones oritur.

Positis his deliriorum differentiis, notandum est *Hippocratem* (licet expresserit omnem sedationem delirii ex somno bonam esse)

loqui de ea sedatione, quæ fit in *febre acuta* & *cum vigilia*, seu continuo & non interpolato, seu secundum accessiones, quia hoc ultimum potest per somnum solvi, cui tamen fidendum semper non est, quia etiam ejus sedatio constans & durabilis non est: sed pure pute loquitur de delirio cum febre acuta seu vigili, & tunc est bonum signum, si tale delirium somnus sedet, quia ista sedatio fit secundum rationem & perdurat, tunc enim certam salutem denuntiat, quia fida & secura est; quæque sedatio non tantum intelligenda est de delirio solo, sed etiam de aliis accidentibus & symptomatibus, nempe convulsionibus, anxietatibus, animi deliquiis, syncope, inflammatione &c. Non ergo loquitur *Hippocrates* in hoc aphorismo de delirio sine febre, neque de comatoso seu soporoso, quia tale delirium somnus sedare non potest, cum illud potius augeat.

Notandum præterea, eo ipso quod somnus delirium vel aliud symptoma sedaverit, bonum est, quia signum est naturam morbum superasse: E contra vero, si hoc vel illud excitaverit, vel post somnum evenerit, malum est, quia signum, Naturam à morbo superari.

Somni proinde maxima habenda est ratio, præprimis in febribus, hinc etiam in aliis morbis: Somnus etenim & ut *causa*, & ut *signum* deliria sedat; ut *Causa*, nempe spiritibus placide irretitis & placatis; id est placita quiete & molli irroratione acredinem sanguinis & roridæ substantiæ cerebri retundendo, vaporesque illud & fibras nervorum pervadentes lenes admodum & blandas reddendo, nec non vires ex vigilia immoderata fatiscentes commode instaurando, coctiones adjuvando, perspirationem adeo vitæ necessariam & sæpe etiam sudorem promovendo. Ut *signum*, cum denotet Lympham sufficientem vel minus deficientem.

Cur autem *Hippocrates* solius delirii ejusque sedationis mentionem fecerit, causa potissima illius videtur esse, quod *primo* delirium omnium accidentium & symptomatum terribilium sit terribilissimum, summam depravationem principum functionum & ipsius mentis inferens, & ex homine non hominem efficiens. *Secundo*: ut exprimeret periculum & violentiam causæ; constat enim deliria, irrequietum & eccentricum motum Spirituum (qui Spiritus præstantissima nostræ animæ & animalitatis sint instrumenta) ac observantium

inde

inde idearum ſequantur. Nam deliria ſunt inſomnia vigilantium: & quo magis vigilant, eo pertinaciora & periculoſiora.

Dices: Hippocrates I. Epid. aſſerit in Felini Uxore delirium per ſomnum fuiſſe ſedatum, & tamen illam eſſe mortuam, ergo non ſemper eſt bonum ſignum ſi delirium per ſomnum ſedetur? ℞. Delirium illud fuiſſe per conſenſum, non per eſſentiam, adeoque etſi per ſe bona fuerit illa ſedatio delirii, non tamen fuit fida & ſecura, quia non duravit, ſed per intervalla, & per conſenſum affligebat illud delirium, adeoque facile rediturum.

Quæres Quomodo intelligendus ſit Hippocrates *in Coacis præſagiis*, dum agit: inſomnia in phreniticis evidentia bonum eventum portendere: in *Prorrheticis* è contra dicit: inſomnia phrenitidem portendere, quæ formalis eſt contradictio? ℞. Hippocratem in *Coacis* loqui de ſomniis minus turbulentis: in *Prorrheticis* vero de turbulentis, adeoque nulla eſt contradictio: turbulenta autem deliria ſunt, & dicuntur, quia pariter ab adſtantibus & ipſis ægris vociferantibus ac terrefactis præſentiuntur.

Quæres ſecundo. Quomodo ergo deliriis ſit ſuccurrendum? ℞. I. Nihil convenientius & exoptabilius eſſe, deliris & vigilantibus ægris, quam blando ſopore affici, quo nimirum ſenſus omnes non tantum conquieſcunt & reficiuntur, verum etiam morboſis moleſtiis vacant: unde *Paracelſus* ſomnum exiſtimavit maximum in Medicina arcanum, ſuperans omnia arcana. ℞. II. In deliriis atque vigiliis immoderatis oportet prudenti Medico ſomnum conciliantibus remediis uti, caute tamen & oportune, ne ſcilicet pro delirio *Lethargus*, & pro vigilia *Carus* inducatur: Quamobrem & doſis, & tempus, & modus in ſomniferis maxime erit attendendus: & quidem ſeligenda erunt ea ad hunc uſum Medicamenta quæ ſenſim & blande tranquillam quietem inducant, non vero ſubitam & violentam.

Prius ergo tentanda cura per externa balnea, pediluvia, epithemata &c.

Mox vero ſi iſta non ſufficiant per interna temperata prius, tandem urgente morbo per opiata rite præparata & caute adhibita: ne vero hæc dentur viribus jam proſtratis, neque iis quibus ſanguis mox detrahendus, vel jam extractus eſt, neque infantibus qui facile in

ſomnum

somnum labuntur, neque etiam cachecticis, hydropicis, stipticis, empiicis &c. plura vide apud Practicos, qui consulendi.

Aphorismus III.

Somnus & vigilia, utrumque si modum excesserint malum. Nota Cum hoc aphorismo confertur aphorismus Sect. 7. Aph. 11.

Contentum seu Intentio.

De somni & vigiliarum immoderatione.

C*onnexio*: Egit. Hippocrates in antecedentibus aphorismis de somno in particulari, quatenus in morbis acutis bonum vel malum portendit, & Medicus prognosim ex ipsius *effectibus* facere potest: in hoc autem aphorismo universaliter non tantum de somno sed & de vigilia agit, ad eandem prorsus prognoseos intentionem, quomodo nempe ex somno tanquam *causa* effectus & eventus colligere debemus:

Hic aph. ob nimiam brevitatem divisionem non patitur sed unimembris manet.

Præsciendum autem hic est generaliter, omne diætæ seu rerum non naturalium regimen consistere in medio, seu debita moderatione; punctum autem medietatis & consequenter sanitatis in alteratione decenti quoque consistere. Proinde in hoc aph. ostendit divus senex, non solum res præter naturam nocere, verum etiam *naturales* (quales sunt *somnus* & *vigilia* quæ revera reliquis velut sedem quandam & fundamentum concedunt) si modum & moderamen excedant.

Præterea innuit ut si hæc sanis accidant, Medicus futurum morbum præcaveat qui ex illis significatur, frigidus nempe, seu ex stagnatione à somno, calidus vero seu ex resolutione à vigilia; somni enim effectus morbosi in spirituum torpore præcipue, vigiliarum autem in eorundem motu & activitate continuitatis consistunt. Tandem

etiam

etiam docet, ut in morbis ex utroque malum conjectemus, & utriusque excessum quovis modo corrigamus & ad medium redigamus.

De somni differentiis jam actum est in aph. I. qui nempe somnus *moderatus* seu *naturalis*, & qui *immoderatus* & *præternaturalis*, in quanto, quali, & tempore sit: hinc multus, profundus & commutatus in *quanto* excedit: inquietus & minus suavis in *quali* peccat, intempestivus seu insuetus in *tempore* delinquit.

Notandum autem est, Hippocratem in hoc Aph. non loqui simpliciter de somno præternaturali seu actu morboso: nam de hoc nemo dubitat, & absque hoc clarum est, idque testatur *Galen. Lib. de opt. Sect.* non debere tradi præcepta de rebus omnino notis. Neque etiam loqui de somno puerorum, aut senum fatigatorum, crapulatorum, &c. qui longior esse solet, sed præcise de illo somno sermo est, qui modum excedit, quem natura requirit ad corporis dispositiones corrigendas, is enim censetur oriri à causis, quæ nisi tollantur, morbos pariunt. Somnus etenim præter modum plenitudinis indicium est in sanis, & morbi nuntius, in ægris malus, & ut *causa* quia naturam debilitat, & ut *signum*, quia excedentem humiditatem aut frigiditatem significat: unde *convulsiones, paralysis podagra, hydrops, catharri, tusses, &c.* eadem ratione vigilia in sanis calidum & resolutionis morbum indicat: in ægro, & ut *causa* vires dissolvit, & ut *signum* cerebri siccidatem aut caliditatem denuntiat; inde bilis copia ut excessus, morbi acuti, inflammationes, hectica, atrophia &c. Somnus naturalis & moderatus tantæ est efficaciæ, ut non solum ad sanitatem, sed & ad vitæ longitudinem sit potentissimus: maximum enim cruditatis est remedium, & virium restauratio. Sanitas enim in moderatione sita est, ideoque mediocria sunt valetudini conservandæ etiam ipsi naturæ sunt valde consentanea: hanc mediocritatem quoque in vigilia & somno, veluti necessariam tacite Hipp. hic videtur commendare, præsertim quia non tantum ad salutem sed etiam ad vitam somnus & vigilia, sibi invicem succedere debent, & se vicissim interrumpere, utrumque autem si excesserit nocuum existimat: sive enim aliquis vel immodice dormiat, vel nimium vigilet, contra valetudinis præscripta faciet, & multa mala procreabit, quia *omne nimium naturæ inimicum*, Sed

Quæres: Quænam mensura sit determinanda in somno & vigilia?

lia? ℞. Licet in determinanda horum mensura certa & statuta sit difficile: nihilominus si ætati, consuetudini, propriæque corporis & regionis constitutioni prospiciatur, poterit magna ex parte de longioris aut brevioris somni aut vigiliarum usu determinari. Pueri enim, & qui humidiorem nacti sunt temperaturam; longiori indigent somno ut & illi qui frigidiores plagas inhabitant, & crassioribus vescuntur alimentis: è contra vero alii ita natura sunt comparati, ut breviorem somnum exposcant, velut graciles &c. ita etiam aliqui morbi breviori, alii longiori somno vel vigilia curantur pro varia humorum peccantium conditione, quæ omnia bene sunt perpendenda & ponderanda.

Quæres II. Utrum deterius sit plus æquo dormire, quam vigilare? ℞. Licet & in hac nihil certi determinari possit, nihilominus si experientiam & rationem consulamus, facile conjiciemus longe deteriorem esse somnum immoderatum quam vigilias: etenim lethargici, comatosi, pervetusta Medicorum observatione infra septem dies pereunt, & apoplectici vix quartum pertingunt, imo sæpe eodem die moriuntur. At vero vigiles plures dies & menses vivere observati sunt. Sic teste *Fernellio* delirum quendam menses 14. insomnes duxisse legimus: *Heurnius de Nizola* sibi narratum refert, quod per decennium somno caruerit. *Seneca* etiam narrat *Mæcenatum* integro triennio exsomnem extitisse. Accedit quod somnus morti comparetur, vigilia vitæ, quia per somnum hebetantur sensus & motus cordis, ac sanguinis cunctatur; per vigiliam vero illi acuuntur, hic incitatur & viget;

Aphorismus IV.

Non satietas, non fames, neque aliud quidquam quod naturæ modum excedat bonum.

Contentum seu Intentio.

De sacietatis & famis immoderatione.

Connexio: Præsens aph. parum aut nihil differt à præcedenti, sed unus idemque fere esse videtur, in priori enim egit de excessu somni

somni & vigiliæ, in hoc, ejusque prima parte de satietate & fame, in altera parte de omnium rerum aliarum excessu ait, velut naturæ hoste & noxa.

Quemadmodum autem somnus & vigilia intra limites naturæ contenta, quæ in mediocritate consistunt, multa bona & utilia præstant, ita etiam sacietas & fames & alia quæcunque: si vero hæc & alia naturæ modum excedant, morbifica & damnosa evadunt: omnis enim res non naturalis & præternaturam, æquitatem naturæ utrinque excedens, damnosa evadit, alia tamen pro diversitate excessus magis, alia minus: omnis autem immoderatio naturæ sensum incurrit, quæ tamen à volentibus & prudentibus facile caveri & præcaveri potest: & quo major in excessu vel defectu error committitur, eo læsio & morbus brevi præsens vel futurus est gravior. Quemadmodum enim in structura & constitutione corporis omnia membra & partes certam exigunt mensuram, atque extensionem, quam si excesserint, vitiosa fiunt: ita pariter quæcunque nutricationi atque conservationi eorundem usui esse possunt, certum modum & æquabilem quandam mensuram, quæ ipsis congruat, exposcunt. Et quidem à satietate, seu ciborum plenitudine gravatur ventriculus, diaphragmatis motus impeditur, adeoque respiratio offenditur, viscera circumjacentia comprimuntur, & succi dissolventes infringuntur, inde mala digestio & cruditas exoritur, atque subinde innumera detrimenta: à fame vero seu nimia à cibis abstinentia, præter morbum illum quem *bulimum Græci* vocant, *macies, languor, stomachi morsus, lypothymia* & similes ægritudines proficiscuntur.

Videtur *Hipp.* in hoc *aph. satietatem* pro *repletione, famem* pro *inanitione* (quamvis hæc etiam à Cacochymia & discrasia liquorum provenire possit) accipere: fames autem alia *naturalis* est, alia *præternaturalis*: naturalis juxta *Aristotel.* est appetitus calidi & sicci; sicut sitis est appetitus frigidi & humidi ad restaurationem & conservationem corporis humani: hanc famem veteres cum *Gal.* crediderunt oriri in orificio ventriculi superiori à prævia suctione universali partium corporis trahentium à venis sanguinem, atque harum à jecore, hujus autem per venas meseraicas, ab intestinis tenuibus, & à ventriculo ejusque stomacho, qui cum non habeat unde ulterius sugat, in se ipso coarctatus, sensum quaqua ratione molestum subeat, qui ipsis fames dicitur.

Juxta recentiores vero qui se facilius expediunt, fames est tristis quædam sensatio in ore ventriculi propter titillationem vel corrugationem fibrillarum & villorum (à tractatione partium exinanitarum) ad corporis sustentationem: partes enim inanitæ attrahunt alimentum ex arteriis proximis & capillaribus, hæ ex majoribus & corde, & hoc rursum à receptaculo chyli & vasis lacteis, hæ tandem ex ventriculo propria famis sede: unde quam primum ille tractionis sensus sentitur, stomachus sese corrugat, & contrahit, allicitque animal ad sibi cibum suggerendum: sensitivum enim habet appetitum, quo cibos, ut iis tanquam familiaribus fruatur & gaudeat, avide & sollicite appetit.

Brevius & Clarius hanc rem explicat *Tozzius* famem nempe oriri titillatione quadam inducta in tunicis ventriculi, ea potissimum in parte quæ nervosior est, & stomachus appellatur, à succis quibusdam acido acribus illuc confluentibus: *Helmontius* & *Castellus* è liene, alii ab arteriis gastricis & cæliacis id fieri crediderunt; probabilius autem videtur à glandulis in cavum & plicaturas ejusdem ventriculi desinentibus. Etsi autem isti succi in statu salutis perpetim exinde exstillent pro ciborum dissolutione, si tamen contingat ventriculum inveniri vacuum, proritatione quadam stomachum vellicant, & alimenta acquirenda sollicitant, quin & non raro acredine & acore plurimum excedente nec cibis ipsis infringuntur, sed eos veluti momento extenuant & colliquant, ac mox iterum iterumque ad nova alimenta ingurgitanda lacessant inexplebili sane appetitu, quem caninum aut lupinum vulgo appellant: quare ab hac etiam fame plurimum quandoque corpus affici contingit, cum in confinia ægritudinum per ipsam transeantur. Hinc bene *Horatius Lib. I. Satyr. I.* cecinit.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Fames dupliciter excedit, vel secundum *quantitatem* & dicitur *non naturalis*, non autem toto genere præternaturam, nam aliud est præternaturam, quo in *modo* peccat, aliud quod in *essentia*. Vel fames excedit secundum *qualitatem*: *prima* fames (id est secundum quantitatem vel excedentem vel deficientem) contingit egenis & jejunantibus, estque noxia quia humores malos & nocivos ad stomachum attrahit, eumque iisdem replet. *Secunda fames* (id est secundum quali-

tatem)

tatem) est toto genere præternaturam, quia dependet à causis præternaturam à cacochymia seu dyscrasia humorum & liquorum circulantium, partes rodente & inaniente, neque ad corporis sustentationem & indigentiam, quæ est causa finalis naturalis famis.

Hippocrates in hoc aph. loquitur de fame quæ in *quanto* peccat, cui satietas opponitur, non vero de illa quæ in *quali* fit, qualis est *bovina* seu *bulimia*, cum qua satietas stare potest, & ideo ipsi non opponitur, licet etiam mala sit: omnia enim quæ excedunt mala sunt: quia *qua talia* tanquam causa omnia sunt mala: cum ab his vel resolvitur, vel opprimitur natura; de priori autem præcipue loquitur à Græcis λοιμος dicta.

Satietas duo significat: *inappetentiam*, & *nimiam repletionem*: de *prima* quidem potissimum loquitur Hipp. sed etiam de *secunda*, verificatur aphorismus, magnam enim vim habere ad sanitatem docet Hipp. dum dicit 6. Epid. *non satiari cibis & impigrum esse ad labores sanitatis studium est*. Et alibi in Epidemiis dicit: Cibus, motus, somnus, venus, omnia mediocria quia sanitas ut supra diximus in mediocritate consistit, à qua si recedatur, statim ægrotare contingit: sed notandum hic bene est, quod minus peccare videantur illi qui sensim modum & mediocritatem excedere assuescunt, longe gravius vero qui, cum jam diu à repletione cibi & potus, vel à venere & exercitiis abstinuerint, quandoque tamen cibis copiosis implentur, vel nimio coitu exsolvuntur, tunc enim æquabilitas destruitur.

Aphorismus V.

Lassitudines spontaneæ morbos prænuntiant.

Contentum seu Intentio.

De lassitudine spontanea & ejus effectu.

Connexio: Hippocrates in prioribus aph. signa à rebus non naturalibus assumpsit, non modo ad dignotionem, sed prædictionem: in hoc aph. res præter naturam assumit, non tamen in eo excessu, quo

morbos constituunt, sed prænuntiant. Hic aph. propter brevitatem etiam divisionem non patitur.

Lassitudo est *dispositio*, seu accidens, quæ refertur ad motum cum molestia & pigritia, & ideo omnis *lassitudo* est dolor, quia omnis molestia dolor est. *Lassitudo* ab *effectibus* quos producit in membris, varias ponit differentias: si dolor est gravans, lassitudo dicitur *tensiva* si pungens *ulcerosa*; si ambo sentiantur *phlegmonosa*; si ossa veluti contundi videantur, ut in quartanis.

Lassitudo à causis rursum varias patitur differentias: alia fit *sine motu* & dicitur *spontanea*: id est spontanea lassitudo ea est, quæ citra causam manifestam exercitii ac laboris evenit, & hæc instantem morbum præsignat: cumque hæc ex causis manifestis & naturalibus jam dictis non fiat, proculdubio ab occultis & morbosis exoritur. Alia ex nimio *motu* seu *labore*, & non spontanea nominatur, hæcque tripliciter accidere potest: *primo* aut in exercitatis cum multum se exercent: *secundo* in inexercitatis seu exercitio non assuetis; *tertio* in exercitatis assueto exercitio si exercitium sit excessivum.

Galenus tam in *commentario* hujus *aphor.* quam 4to *de sanitate tuenda Cap. 2.* Tres adhuc enumerat lassitudinis spontaneæ species, à triplici molestia sensûque corporis desumptas: *Primam ulcerosam* vocat, quæ nimirum cum sensu ulceris fit. *Alteram* quæ cum *sensu tensionis*: *Tertiam* cum *sensu inflammationis* cum scilicet partes quasi inflammatæ percipiuntur. *Vlcerosam* à *cacochymia*, sive à vitiosis humoribus membra lacessentibus: *Secundam* à *plethora* seu humorum inflantium & distendentium nimia plenitudine: *Tertiam* seu *Phlegmonosam* denique ab utraque causæ superfluitate, nempe ex vitio humorum, qui repleant simul & distendant, vellicent & proritent, partes & artus corporis oriri ait.

Cum ergo à sanguine præter naturam vitiato spontaneæ istæ oriantur lassitudines, qui sanguis diversimode affectus, diversas infert partibus molestias, proinde fit ut morbi portendantur: & quidem ab ejus plenitudine vasa corporis tumefiunt & inflantur, unde sensus ponderis, atque ad motum ineptitudo, imminentque mala 1. aph. 3. memorata: *athletarum corpora.* &c.

Cum vero acritatem, salsedinem, aliamve pravam conditionem contraxerit, pruritus, febres, inflammationes, ulcera &c. excitare potest.

ſt. Oportet autem muſculos potiſſimum & artus, ejusmodi vitiis humorum affici ut laſſitudines habeantur, quippe per hos motus ſpeciatim offenditur & corpus ad ſe regendum & exercendum impotens evadit. Sed nec à ſanguine ſolum vitiato ſed à lympha quoque ſucco nerveo imo à reliquis etiam ſuccis præter naturam affectis poſſunt laſſitudines oriri: unde illæ præcedunt vel comitantur ſæpe ſæpius catharros, arthritides, hyſtericas paſſiones, cardialgias, epilepſias, apoplexias &c. Sæpe etiam quorundam morborum ea eſt natura, ut antequam invadant & ſenſibiliter affligant, veluti prodromos laſſitudines præmittant, ut experimur in renum calculo quibus multos ante dies contingit laceſſere. Etiam aëris mutationes id præſtant & laſſitudines afferunt ut teſtatur Hipp. 3. aph. 5. auſtri auditum hebetant, calligine viſum offendunt, caput gravant, fluxiones movent, tarditatem & languorem inducant.

Omnis quidem laſſitudo morbum parere poteſt, ſed magis *ſpontanea*, quia à cauſa interna occulta & morboſa naſcitur, ideo magis timenda: omne enim vitium ſolutu facilius eſt, à cauſa externa & manifeſta ortum ducens, dummodo naturam humanam non ſuperet, ut in peſte. Unde patet ſicut à motu extraneo corporis vel membrorum fortiori, ita & cauſa interna laſſitudo fieri poteſt. Patet *ſecundo* quod motus partium ſolidarum motum fluidarum & ſpirituum ſupponat. Patet *tertio* laſſitudinem quamcunque ſpiritus vel imminutos, vel gravatos vitio liquorum ſeu humorum arguere. Poſito enim torpore fluidorum & ſpirituum extra ſtatum morboſum laſſitudo ipſa in propinquo eſt.

Cum igitur à ſanguine cæteriſque humoribus veluti à cauſis internis vitiatis laſſitudines fiant & morbos vel inſtantes, vel etiam præſentes denuntiant, oportebit iis edomitis, correctis ac repurgatis, morbos ipſos adventantes avertere & impedire, prout ſpecies laſſitudinis deſignaverit.

Imprimis autem perpetuo conferent omnia alkalia tum fixa, tum volatilia, quæ diaphoreſim & diureſim promovere apta ſunt: unde Hipp. 2. prædict. adnotavit, ſanguinis mictu ſolvi laſſitudines, ſi præſertim absque dolore & febre contingat: ita etiam ſi cacochymia vigeat & corpus excrementis abundet, adhuc catharctica conventiora pro-

prodesse possunt; instituta interea diætæ quæ præfatis causis & patientis constitutioni ac ætati melius congruere videbitur.

Aphorismus VI.

Qui aliqua parte corporis dolentes, dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.

Contentum seu Intentio.

De dolore insensili vel signis mentis laborantis.

Connexio: In præcedenti aph. tractavit Hipp. de lassitudine quæ species est (ut diximus doloris seu tristis sensationis) in hoc aphor. præsente, pergit dicere de iisdem tristibus sensationibus & celebre atque magnæ utilitatis ad ipsum dolorem seu tristem sensationem pertinens tradit præceptum, *causa nempe doloris præsente si dolor non sentitur, mens ægrotat*: quo præcepto monet contra vulgi opinionem doloris ablationem non semper bonam esse, quin imo magnum malum ex hoc significari, si præsente causa dolor non sentitur: præterea ut ex hoc mentis turbationem Medicus prænuntiet. Sed

Nota: Pugnantia atque omnino absurda videtur hic locutus Hipp. quippe qui dolentem asserat, posse dolorem non sentire: quomodo enim fieri potest ut quis dolorem non sentiat, cum revera doleat? quamobrem *Celsus* & *Galenus* de causa doloris potius, quam de dolore ipso sententiam hanc interpretantur. Profecto ergo sic exponendus est aph. *quicunque aliqua corporis parte doloris causam habentes omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Et forsan *Heurnius* id ipsum meditatus præ reliquis interpretibus è Græco Codice vertit & agit: *Quicunque ex parte aliqua corporis laborant, & nullo modo eam læsionem percipiunt, iis mens laborat.*

Notandum secundo. Non pro dolore quamcunque morbosam affectionem, hic intelligendam esse, ut plerique arbitrantur, sed eam solum læsionem, quæ cum molesto sensu affectæ partis, à re vehementer tactum percellente ac vexante fit, ut clare deducitur ex contextu ejus-

ejusdem aphorismi, ita ut sensus sit, eos qui à re dolorem, sive molestam sensionem in tactu inferrre valentem afficiuntur, si fortasse dolorem illum non percipiant, mente laborare. At vero si de quacunque læsione sermonem hunc protulisset Hipp. procul dubio maligna febre affecti, *hactici* & *tabidi*, qui se febrire non sentiunt, mente quoque laborarent. Itaque ergo de dolore proprie sumpto exponendus est aphorismus, id est cum quis inflammationem, vulnus, ulcus, vel quid simile quod dolorem inferre aptum est, re ipsa non persentit, is plane mente læsus est.

Notandum tertio. Quod mirari liceat, quam sicco transeant pede interpretes, causam ejuscemodi læsionis in mente, à partis laborantis indolentia, cum hæc non semper illam ægrotantem arguat, ut in *Gangræna* & *Sphacelo*: Verum qui novit omnes sensiones in cerebro fieri, ut in Anatomia quondam ostendimus, facile difficultatem diluet: quia omnes sensiones excitantur in membris corporis sed percipiuntur à mente in cerebro; hæc autem distracta ecstasi abducta minimeque advertente licet partes reliquæ acriter afficiantur, sensio nihilominus nulla fit; qua ratione *Lethargici*, *Apoplectici*, &c. ligaturas, ustiones, & alia id genus tormenta, si adhibeantur, minime persentiunt. Sæpe etiam evenit ut sani licet homines, alio intenti & cogitabundi, adstantes nec videant, nec audiant, licet in oculos & aures color & sonus appulerint. Mens ergo advertere debet in ea quæ est perceptura: *Sola enim mens videt, & audit; reliqua cæca & surda.*

Quamobrem cerebrum illius sedes, bene se oportet habere ut sensiones istæ fiant, quæ tametsi per propria organa ab externis objectis promoveantur, revera tamen in cerebro perficiuntur. Hinc sagax *natura nervos* omnes, quibus sensiones peraguntur in cerebri meditullio colligavit, ut in ipsum quæ ex organis percipiuntur, recta pertingant, atq; in commune sensorium devolvantur, ut de illis judicium ferat. Hoc autem si forte consopiri aliterque ægrotare contingat, motiones, licet periculosiores vehementes & dolorifice, minime percipientur; ut proinde recte dictum sit ab *Hippocrate* cerebri & mentis læsionem inde designari.

Hujus Aphorismi brevitas & continuitas divisionem non patitur.

Omnis ergo morbus, qui non sentitur & animadvertitur, vel minus

nus æstimatur quam debet, semper gravior est habendus: Non animadvertuntur autem morbi, non solum ex negligentia, sed etiam & præcipue quando mens laborat, vel quando alio intenta est: ut in iis qui pugnant, non sentiunt dolores eo tempore. Vel quando sensus partis est abolitus ut in *Paralysi*: vel quando instrumentum sensus est læsum.

Mens dupliciter sumitur *late* & *stricte*; late sumitur pro anima in genere, de hac non intelligendus Aphorismus. Stricte & usitatius mens significat vim ac virtutem animæ humanæ, *rationativam*, *dijudicativam & cognoscentem*: & de hac ultima loquitur *Hippocrates*.

Egregiam differentiam *animæ* & *animi* proponit doctissimus *Linden*: Animus & anima in hoc inquit distant: *Animus* est quo sapimus: *Anima* qua vivimus: Sapimus *animo*: Fruimur *anima*: Medicis anima *vitalis* est, animus *animalis*.

Mens laborat tum quæ dolorem vel aliud malum gravissimum, levem vel plane non æstimat, tum quæ dolorem vel aliud malum externum obvium non sentit; tum quæ objecta tristia, dolorifica, læta, supina, confusa, turbata, non percipit.

Mens quoque laborat quando spiritus laborant, vel dum eccentrici seu turbati (ut in febribus maxime in phrenitide, ut diximus, in qua mens intense laborat) vel suffocandi seu exstinguendi sunt. Unde periculosissime illi degunt ægri qui in periculo versantes, nec ægrotare se credunt.

Dices sola memoriæ læsio & oblivio, videtur esse causa, quod dolentes dolorem non sentiant? ℞. Negative: nam stulti & obliviosi etiam quando feriuntur sentiunt, quamvis non ita acute & distincte.

Instabis: In stultis mens ægrotat, ergo non sentiunt? ℞. in stultis mens ægtotat in gradu remisso & confuso *concedo*, in gradu intenso seu distincto *nego*.

Aphorismus VII.

Quæ longo tempore extenuata sunt corpora, sensim (seu lente) reficere oportet, quæ vero brevi, celeriter. (seu breviter. seu repente.)

Con-

Contentum seu Intentio.

De reficiendi seu alterandi modis.

CONNEXIO: Cum in superioribus egisset de præcautione *neutrorum* decidentiæ, in hoc de restauratione neutrorum convalescentiæ ait, & tradit perquam utile præceptum de adjectione seu refectione extenuatorum. Ante omnia autem bene notandum: *Hippocratem* non de ea hic agere extenuatione, quæ viventibus etiam sanis ad extremum senium atque ad interitum usque perenniter accedit, cum ut alibi dictum animalium corpora donec vivunt, continuo absumantur, ac propterea perenni indigeant per cibos restauratione, ne omnino contabescant, & citius quam deceat extenuata emoriantur: sed solum de ea loquitur extenuatione, quæ à morbis inducta est, ex quibus quandoque tanta fit brevi tempore corporis consumptio, ut indicio sit ipsam carnium substantiam colliquari & absumi. Pertinet hic aphorismus ad eam Medicinæ partem quæ *Analeptice* vocatur, si quidem docet, quo pacto nos gerere oporteat in reficiendis iis, qui nuper à morbo convaluere.

Hic Aphorismus duas habet partes: *Prior* pertinet ad eos, qui ex longo tempore extenuati sunt, illos lente esse reficiendos: *Altera* vero ad illos qui brevi extenuati sunt, breviter etiam esse reficiendos: debet enim reditus ad statum naturalem esse similis recessui: & ideo corpora quæ longiori tempore sunt extenuata, longiori etiam tempore sunt reficienda, quia sunt languida, & in iis non tantum humores & spiritus sunt consumpti, sed etiam partes solidæ, & eorum fermenta sunt exsoluta, quæ cito refici non possunt, veluti corpora quæ celeriter extenuantur: in his enim tantum humores, & potissimum spiritus sunt consumpti, qui brevi tempore refici possunt. Experientia docet, in quibusdam morbis paulatinam magis, in quibusdam celeriorem curationem locum habere: natura enim non facit saltum, nec alteratio in instanti æque fieri potest: Etenim quotidie videmus in longis extenuationibus, non tantum de substantia nostri corporis spirituosa & humorosa, sed insuper de solida plurimum consumi; ipsa viscera squalidam & hecticam contrahunt siccitatem & contabescentiam, ex qua calor partibus insitus in tantum debilitatur, ut copioso conficiendo a-

limento non sufficiat, imo ab ejus nimia copia opprimeretur & suffocaretur: & cum restauratio deperditarum partium solidarum durum & viscosum requirat nutrimentum, cujus subactio caloris nativi vigorem præsupponit; hinc *lente reficere oportet*; quia multo cibo gravantur potius, quam reficiantur, ideoque in cruditates labuntur, & non raro etiam in obstructiones, cachexias & tumores: exhibendo nempe cibos paulatim, in pauca quantitate, repetitis vicibus (id est præterpropter omni sex horio, non autem in singulis duabus horis, ut quidam putant) qui sunt boni succi, facilis concoctionis, seu Euchimi & Eupepti, tenuium partium, id est modici alimenti, substantifice humectantes, quales sunt: juscula destillata, consummata, contusa, expressa seu pista, ova sorbilia, vinum &c. ut sic facile coquantur & ventriculus melius conficiat atque nec difficulter per exsuccas corporis partes & viscera penetrent (solidæ enim partes ac membra corporis jam diu à morbo conflictata quasi exaruerunt, alvusque præ morbi diuturnitate reddita ignava, negligentius in ea, quæ nutricatui inserviunt, incumbit, conveniuntque valvulæ ac ostiola meatuum, atque extabefactæ glandulæ suo quoque desunt officio) nec non tandem viribus insensibiliter & sensim addendo, corpus nostrum ad victum pleniorem paulatim disponunt. Quæ dicimus de cibo & potu in refectione corporis, idem intelligimus de reliquis rebus non naturalibus nempe: *Somno, exercitio, aëre, animi passionibus* moderatis.

Quæ vero brevi & celeriter extenuantur corpora, ea etiam brevi & celeriter reficienda sunt: quia quæ corpora brevi tempore extenuantur, in his salvis omnino visceribus sola spirituosa & humorosa substantia consumitur, & robur viscerum non tam graviter labefactatum est, viscera ergo robusta, cibum etiam copiosum concoquere & partis subtilioris jacturam brevi tempore resarcire possunt, quia facilius est absumptos humores & sanguinem ipsum restaurare, quam membra & solidas partes, quæ ex diuturniori morbo omnino exarefacta, longe difficilius reficiuntur, segniusque consumptam substantiam recuperant. Hæc ergo via Medico prudenti perpetuo est eligenda, quæ licet longis ducat callium ambagibus, ad indubitatam tandem perducit sanitatem, è contra vitanda, quæ licet brevissimo ducat tramite, per invia deducit præcipitia non sine periculo superanda. *Extenuatio est totius vel partis alicujus diminutio præter solitam magnitudinem*

nem

vem seu molem. Ejusmodi autem corporum ex morbis *extenuatio* non unius modi est, aut æqualiter omnibus contingit; molliora enim puerorum corpora facillime ex inedia vel levi etiam ægritudine extenuantur, difficilius vero senum & aliorum: In gracilibus etiam, atque ex morbis urgentibus, major equidem fit carnium consumptio, at vero longe minor in obesis & succi plenis, atque ubi morbi accidunt ex crassiori humore progeniti.

Extenuatio ergo duplex est, *una* quæ *celeriter* & *sensibiliter*, *altera* quæ *insensibiliter* & *tarde* fit: *alia* quæ ab evacuatione *sensibili* fit, aut *insensibili*, si modum excedat, *altera* quæ oritur ex cacochymia: *Prima* repletione curatur: *altera* vero evacuatione. Extenuatio sensibiliter fit per hæmorrhagiam cujuscunque partis, fluxum alvi, sudores, dolores, inedias, curas, vigilias, motus, deliria, ut in febribus ardentibus, & colliquativis; ita quoque ab obstructionibus.

Cito autem reficiunt, præter dicta mox ante, præprimis odores, hinc potus, inde sorbitiones, & gelatinæ, postea cibi humidiores, & tandem sicciores: Inter mille alia, quæ apprime huic scopo inserviant, quæ nempe alendo humefaciant & exsuccas partes irrorent illarumque poros promptius subeant & repleant, inserviet inductus jurium usus, præsertim ex viperarum carnibus ad reficienda convalescentium & tabidorum corpora utilissimus. Hinc patet quam male plerique Medicorum agant, qui famem ut expleant convalescentium illos permittunt multo cibo gravari, putantes, oportere plurimum eos ali, ut vires amissas & carnes absumptas resumant, cum tamen eo hebetentur magis atque in morbos recidant: Et enim propterea quod langueant, moderato cibo atque paulatim nutriendi sunt. *Extra:* epithemata cordi, pulsibus, ventriculo, admoveri possunt.

In Praxi generaliter *sciendum*: Morbos *chronicos* ob paulatinam congestionem, *successivam*, *acutos*, magis *celerem* curationem & refectionem exposcere.

Sciendum II. Spirituum penuriam celerem restitutionem amare, humorum alterationem longiori mora egere.

Dices Gal. 6. Epid. Mulieri cuidam extenuatæ plurimum sanguinis extraxit & sic restituit: Ergo non refecit per additionem sed per subtractionem? ℞. Illam extenuationem factam fuisse à repletione,

 deficien-

deficientibus ſcilicet menſtruis; ergo bene fecit *Gal.* præſertim cum repetitis vicibus id præſtiterit.

Inſtabis: Si id per Venæ ſectionem fiat, id quoque fieri poterit per purgationem, quæ tamen magis attenuat? ℞. Id per purgationem non tantum poſſe, ſed etiam debere practicari, quando corpus pravis humoribus impedientibus nutritionem, vel promoventibus magis ejus abſumptionem, eſt refertum:

Dices II. Vires multum dejectæ (ut in chronicis) multam petunt refectionem, ergo non lentam? ℞. Multam petunt refectionem affatim factam *nego*, ſenſim factam & proportionatam, ut vires durare poſſint *concedo*.

Aphoriſmus VIII.

Si à morbo cibum capiens, quiſpiam vires non recipiat (ſeu corroboretur) copioſiore alimento corpus uti indicat: ſi vero cibum non capienti, idem eveniat, vacuatione indigere ſciendum eſt.

Contentum ſeu Intentio.

De Robore corporis reparando.

Nota vid. 2. aphor. 31. qui fere idem eſt.

C*onnexio*: Hic aphoriſmus tam cohæret (inquit Expertiſſimus Paulus de Sorbait Comm. in aphor. hoc loco. m. fol. 185.) cum præcedente, ut ſit velut annulus in catena.

In priori dixit quæ lente extenuantur, lente ſunt reficienda, quæ brevi, breviter, agens de refectione convaleſcentium, eo nempe modo reficiendi eſſe, quo modo conſumpti fuerunt: in hoc aph. reddit rationem hujus dicti: Si enim quæratur quomodo corpora ſint reficienda, hic vere rationem docet, dum agit: Si quis à morbo cibum capiens non corroboratur, copioſiore alimento uti ſignificat: ſi vero cibum non capiente (id eſt juxta Gal. & Hipp. non appetente) id fiat, quod evacuatione egeat.

Divi-

Dividitur hic Aphor. in duas partes: in *prima* docet quando per excessum alimenti corpus non reficitur & nutritur: In *secunda* autem quando per cacochymiam illud ipsum prohibetur: & tandem quid in utroque casu faciendum.

Si quis ergo in statu convalescentiæ constitutus, postquam scilicet morbum superavit, & vivendi modum mutavit (ante v. g. sorbitionibus, jam vero solidiore victu utebatur) non reficiatur, quin imo in dies magis & magis deficere videatur, signum est ægrum copiosiore victu quam decet uti, adeoque detrahendum, & iterum ad sorbitiones & tenuiorem victum redeundum esse: quia probabile est, corpus ita per morbum exsiccatum esse, temperaturam mutatam, aut vasa corrugata exstare, ut cibus solidior aptus non sit ad reficiendum, vel calor naturalis ita debilis, ut cibo conficiendo non sufficiat: convalescentis enim corpus nisi reficiatur vel cibi detractionem vel evacuationem requirit: cruditas etenim & improportio, detractionem, corruptio, evacuationem exigit; quia nulla alia assignabilis est ratio, cur à cibo non reficiatur corpus? quam vel quia crudus & indigestus manet ab excessu, quod ex appetentia cognoscitur, vel quia corrumpitur à morbi reliquiis adhuc in corpore existentibus, hujus indicia sunt, inappetentia, sitis, amaritudo, vigilia, aut aliud excedens naturæ limites: assumptum enim alimentum minime in succum alibilem commutatur, quem viscera conficere nequeunt, sed majori ex parte degenerat in excrementum; veluti non recte à concoquente vi ex præcedente morbo labefactata confectum, & elaboratum. Ideo oportebit parciorem cibum assumere, quantum scilicet vis concoctrix viscerum conficere & congruenter transmutare queat. Bonæ autem vel malæ refectionis signa nobis præbent omnium actionum tum naturalium tum vitalium in dies crescens vel decrescens vigor, hinc si nec faciei color redeat, nec actiones quotidie melius exerceantur, sed potius in deterius ruant, cibum imminuendum esse, signum evidens est, aut qualitatem ejus esse immutandam. Palam enim constat robur corporis, si non omne, præcipuum tamen & substantificum ex assumptis cibo & potu repeti: Hinc posito appetitu bono, & assumptione sufficienti, vires consequuntur vel reparantur. Dupliciter autem potest cibum appetere convalescens vel *naturaliter* exinanitione, tum nisi reficiatur, plus assumit quam decet: vel *præternaturaliter* ob intemperiem frigi-

frigidam (ut Veteres) ob acidum esurinum (ut Recentiores) aut mordentem & acrem humorem (prout utrique) tunc non solum indiget detractione, sed purgatione: In *primo casu* calorem innatum, seu spiritum vitalem fovemus, cibum detrahimus (obrutum enim corpus alimentorum copia commode uti nequit, quin debiliter, cum à tali addypaxia seu voracitate sæpe obstructiones, inflationes & ariduræ oriantur) In *secundo casu*, paulatim seu per epicrasim (seu intervallatim) purgamus, quia talis purgatio, sæpe appetitum & consequenter vires reddit.

Sciendum autem est quod status corporum passim statuatur triplex à Medicis I. secundum naturam *sanorum*, II. præter naturam *ægrorum*, III. medius *neutrorum*: in omni statu alimentum ad proportionem ejus, quod consumitur, & virtutis, dari debet: si quis vero alimentum sani, Neutro, neutri vero ægro exhibeat, magnopere lædet, magis enim offendere in ægris sanorum alimentum scripsit *Hipp. 7. aph. 75. & lib. de vet. Med.* quam neutrorum sanis; veluti etiam si quis sano ægri alimentum & nutrimentum adhibeat, sano morbus sit; In unaquaque natura tantum dare oportet, quantum vires conficere possunt sine detrimento. Nutrimenti etenim concoctio, distributio, assimilatio, utpote actiones naturales, per robur partium promoventur plurimum: robur autem partis in soliditate, & caloris nativi & spirituum copia essentialiter consistit, quæ una appetitum reconvalescentibus quantocyus redeunt, unde si quis in hoc casu ad satietatem commedat, in manifestum alicujus recidivæ, vel alterius morbi, excruditate oriundi, imo ipsius mortis periculo se committit. Unde Poëta

Æger cui morbum macra quadragesima claudit.
Cum Christo rursus paschale surget ovans,
Æger post morbum, qui Bacchanalia vivit
Nunc manet æterna, parca jejuna fame.

Hinc Medicus in reconvalescentibus, non ad appetitum, sed ad vires respiciat: docente *Hipp. Lib. de locis: si corpus superat cibos ingestos, floret, corroboratur, bene coloratum efficitur & succulentum; sed si vincatur atque succumbat, ipsi quidem cibi per alvum secedunt, & alia mala faciunt, corpus autem gracile redditur.* De hoc reconvalescentium victu etiam loquitur infra *2. Aph. 10. Impura corpora, quo plus nutrieris, plus lædes.*

Redra-

Redeamus nunc ad secundam aphorismi partem: si nempe convalescens, seu qui à morbo convalescere videtur nullumque habeat appetitum, nec tamen largiori cibo indulgeat (quamvis melius sit à minori appetitu ad paulo majorem ascendere, quam à magno statim deficere, unde *Hipp.* ipse in convalescenti magis laudat inappetentiam, quam immoderatam appetentiam) signum est, corpus esse repletum malis humoribus cacochymicis seu excrementitiis, qui etiam attractionem & appetitum, vel sensum obtundunt, unde nulla in stomacho sentitur fames; quod ipsum contingit si non tantum in stomacho, sed etiam in aliis partibus humores cacochymi exstant; in quibus casibus purgatione epicratica tamen opus est, nam si tales bis, aut etiam ter expurgentur, paulatim incipiunt nutriri, appetitumque recipiunt, ingestos cibos exactius conficiunt, & omnino curantur; quia in corporibus impuris assumptum alimentum in succum inutilem degenerat: Teste *Hippocrate*: *Corpora impura quo plus nutrieris plus lædes 2. aph. 10.* nam non assumere seu non appetere perpetuum est imperfectæ criseos, & saburræ biliosæ in corpore stagnantis indicium, quæ utique repetitis blandioribus cholagogis educenda est, nisi velis tuum patientem evidenti superventuræ recidivæ periculo exponere, teste *Hippocrate*, mox infra sequente aph. 12. h. s. *quæ morbis relinquuntur* (post judicium) recidivas facere consueverunt. Et aph. 17. h. s. *ubi alimentum præternaturam plus ingestum est, hoc morbum facit, ostendit autem sanatio*: de quibus in sequentibus. Sed

Quæres an ejusmodi malorum succorum evacuatio per vomitum potius, an per dejectionem facienda sit? ℞. Hoc internoscere oportet ab eorundem humorum inclinatione, loco, constitutione & consuetudine ægri, anni tempore, aliisque ab *Hippocrate* notatis; maximo 4. aph. 4. 6. 7. 8. & 9. etenim graciles & facile vomentes, æstate per superiora, hyeme vero & difficulter vomentes ac carnosi per inferiora opportunius purgantur. Sic pariter ducere oportet, quo maxime natura vergit & per loca conferentia teste *Hipp. 1. aph. 21.* quæ sane in convalescentibus præcedenti morbo, non leviter conflictatis observanda sunt.

Aphorismus IX.

Corpora cum quis purgare volet, ea fluxilia facere oportet.

Nota. 7. Aphorismum 70. qui fere idem est.

Contentum seu Intentio.

De præparatione purgationum.

Connexio: Postquam præcedente Aphorismo Hipp. præcepisset quosdam assumentes cibum, & non proficientes, vel esse purgandos, vel iis cibum esse detrahendum, in hoc aphorismo adoptatam purgationem rite & tuto perficiendam necessarias conditiones, utile & necessarium præceptum affert; dum inquit: *corpora cum quis purgare volet, ea fluxilia facere* (id est præparare) *oportet.* Generale ergo ponit præceptum corpora esse præparanda, antequam pharmacum assumatur: & quidem, sive illa nuper à morbis convaluerint, sive etiam re ipsa ægrotent, modo cacochyma sint.

Hic autem ante omnia sciendum; *primo* per purgationem non tantum eam per inferiora & alvum, sed etiam eam quæ per superiora, seu vomitum fit, intelligendum esse; ad quam procurandam, tam Antiqui, quam etiam nos cum illis corpus præparamus variis remediis v.g. per oximel &c. antequam ad elective purgantia descendamus. Præterea, ut in claris terminis versemur, & non ignotum per ignotius explicemus, operæ pretium est prius scire quid præparationem Medici proprie vocitent & quid intelligant. Unde

Sciendum *secundo*! Cum palam constet variarum rerum depurationes, ex professo certos præesse artifices, qui certo artificio illas ita disponunt & præparant, ut suas alias pertinacius adhæsuras impuritates, ultroneè & illibenter à se avelli patiantur: Sic *Aurifabri* prævia coctione cum tartaro; *Sclopetarii* unctione olei: *Lotrices* immersione in lixivium & affrictione saponis sua subjecta ita dealbant, poliunt & mundant, ut ad summam puritatem naturæ possibilem deducant. Ipsi *coqui* variis artibus cibos antecedenter præparant, ut palato magis grati & stomacho minus reluctantes efficiantur, nunc macerando,

v.g.

v. g. Carnes duriores Cervorum &c. nunc aëri exponendo v. g. Carnes molliores gallinarum, caponum &c. nunc fustibus contundendo, v. g. carnes mediocres, vituli castrati, seu vervecis &c.

Hoc eodem artificio Medici non raro indigent, maxime ubi cacochymiæ adjunctus lentor vel acrimonia non solum sui eductionem, sed præviam ad iter dispositionem requirit: Cum enim omnis humor, ut proportionatum naturæ expellenti evadat subjectum, certam & quidem mediocrem consistentiam habeat necesse sit; ne vel vim expulsivam eludat vel obstinate eidem refragetur: hinc sequitur infallibiliter, deficiente natura, humores artis opera eo deducendos esse: Quis quæso, mucilaginis pituitosæ lentorem, per modum crassioris visci partibus adhærentem, nunc cerebri substantiam, nunc pectoris, stomachi, intestinorum, uteri &c. pariter oblinentem, simplici medicamento solutivo & dejectorio evacuabit? nisi prius abstersorio & incisorio glutinositatem attenuaverit, à partibus absterserit & in fluidiorem formam deduxerit: Quis nisi temerarius & Empyricus, humorem acrimonia biliosa suspectum suapte natura facile irritabilem per irritationem purgantis remedii factum effrænem, periculosos causaturum orgasmos, in sua sincera forma quantocius susque deque purgantibus movere audebit? nisi prævia edulcorantium & præcipitantium humidorum copia acrimoniam diluerit, fixiorum usu volatilitatem correxerit, amaricantium temperatiorum adminiculo eandem partibus impactam absterserit, & sic ad purgationem habilem reddiderit, quis, nisi in arte Medica minus fundatus, *acidum*, vel sero involutum, vel bili confermentatum, partes per quas transit non semel corrosurum, sæpius excoriaturum, & vix non semper in transitu, superstite hac acrimonia, aquæ fortis æmula per partes summe sensiles, torminosum deducere præsumet? nisi prævia invertentium conchiliorum, crustaceorum, martialium, aut alkalium fixorum opera ejus acuminosa spicula aliqualiter obtuderit: idem dicendum de humoribus coagulationis charactere infectis, à circulo deligatis, in substantiam partium à sanguine præterfluente, veluti limus à flumine, relictis & stagnantibus, ab acido præter naturam, in grumosam lardeaceam, imo scirrhosam duritiem deductis: Certum enim & evidens est, quod quis prius optimi etiam sanguinis & succorum vitalium, per cathartica integras colliquabit libras, quam ut vel unicam hujus coa-

guli unciam expurgabit. Ipsi quoque qui in massa sanguinea fluctuant humores cacochymici, non æque sine prævia præparatione ad purgationem apti sunt; si enim sint crudi (id est particulæ heterogeneæ, naturæ hostiles, cum bonis mixtæ, sanguini & sero alte incoctæ) dum sine boni consortio non dimittuntur: in quo casu si quis purgare tentet, infertur vis naturæ, vires sine necessitate diminuuntur, tormina, colliquationes, anxietates, spirituum dissipationes, virium inutiles dissolutiones, aliaque gravia symptomata excitantur, aut consequuntur, atque quod pessimum est, rebus semper in pejus ruentibus, & sine ulla Euphoria seu conferentia; si vero sint cocti (id est heterogenea ab homogeneis per actionem caloris naturalis vel febrilis separata & præcipitata & sic sero superficialiter innatantia) tum jussui purgantium facile auscultant.

De hac quidem humorum præparatione jam abunde egimus supra lib. I. Aph. 22. *concocta medicari oportet, non cruda.* Aphorismus autem noster magis respicit præparationem *corporis*: dum inquit *Corpora cum quis purgare voluerit fluida facere oportet*: id quod expressius ostendit 4. aph. 13. ubi inquit: *prahumectanda esse corpora eorum, qui helleborum sunt assumpturi*: ne nimirum pharmacum magna vi & inani conatu parum aut nihil educat. *Et 7. Aph. 70. Corpora cum quis repurgare volet fluxilia faciat oportet, & siquidem supra velit, alvus sistenda, si vero infra, humectanda.* Si enim corpus, id est partes continentes, cum contentis ante purgationem prævie humectentur, id est fluidiores & humidiores reddantur; non tantum ad purgationem, sed omnes universim evacuationes optime prædisponuntur: *Primo* enim viæ efficiuntur capaciores, magis patulæ, lubricæ, à stimulo præterfluentis excrementi tutiores, ad transitum corporum etiam duriorum habiliores.

Secundo quod excrementorum lentor attenuetur, crassities diluatur, acrimonia enervetur, maligna qualitas obtundatur. Huic doctrinæ laudabiliter inhærentes Galli, omnibus magnis curis, sive per repetita violenta catharetica, sive per longa lignorum decocta, sive per inunctiones mercuriales &c. instituendis, & institutis; nunc lactis, nunc seri lactis, nunc jusculorum humectantium, nunc balneorum, nunc clysterum lenientium, verbo, convenientis diætæ usum præmittunt, ut sic corpus reddatur fluidius, & humores Medicinis

magis

magis obedientes, viæ ab excrementis non lædantur, excrementa à viis non impediantur: quam methodum nos quoque in nostris partibus, cum euphoria & fructu passim imitamur, maxime ubi præternaturalis corporis siccitas coindicantis rationem habet. Eandem fere sententiam (ut mox supra diximus) repetit divus senex 4. aph. 13. *qui ad elleborum non facile supra purgantur, eorum corpora ante potionem copiosiore alimento & quiete prahumectanda*: ciborum enim maxime liquidorum, & omnis acrimoniæ expertium copia, si quid aliud corpora nostra succulenta efficit, cui si quies cum somnis longioribus accedat, quid mirum humores solito fluidiores & ad purgationem aptiores fieri.

Ex his ergo hactenus dictis, patet, cuique præparationem esse duplicem: *una*, quæ pertinet ad humores: *altera*, quæ spectat ad partes corporis, per quas educitur humor: Humor præparatur, attenuatione, incrassatione, coctione. Corpus vero viarum apertione, humectatione, assuefactione, vigilia & motu: viarum apertio comprehendit canales per quos excrementa & humores educi possunt & solent, idque vel per intestina, menses, urinas, os, nares, aures &c. unde bene notandum quod vox ista *purgatio* non solum de dejectione sit intelligenda, sed de omni alia expulsione seu per vomitum, urinas, menses, hæmorrhoides, sudores, illa fiat.

Observandum & notandum II. Medicamenta præparantia vulgo digestiva appellantur, mutuato nomine ab operationibus chymicis & chyrurgicis, nam eo modo, quo digestivus calor in furno chymico, subjectum spagiricum optime reserat, ejus cruditates corrigit, virtutes exaltat; quo medicamenta digestiva chyrurgica materiæ purulentæ optimam & laudabilem conciliant consistentiam, simili modo hæc præparantia humores nostri corporis digerunt. Ab aliis Authoribus *Alterantia* vocantur, nec alio respectu alterantia ab his digestivis differunt, nisi quod alterantia ad simplicem quoque intemperiem seu discrasiam sine materia adhibeantur, nec semper sint purgantium prodromi, prout digestiva esse solent.

Notandum III. Longæ præparatoriæ ceremoniæ *Italis, Gallis* & *Hispanis* usuales ex decoctis & syrupis herbaceis compositæ, malæ & sapore nauseosæ, nostrorum Germanorum stomachos longo usu destructuræ infallibiliter, prædictis nationibus relinquendæ sunt, quæ à

Juventute similibus jusculis & deliciis dulcibus enutriuntur: Germanorum enim stomachus, carnibus & vini generosi potui asvetus, talia nimium refrigerantia & dulcia ac nauseosa lavacra supportare nequit: Hinc Poëta

Dum Tevto rubrum potat, commeditque cruentum
Sangvineos latices, tunc edit atque bibit;
Contra Italus gelidam potat, commeditque polentam
Sangvineos latices esurit, atque sitit.

Praxis moderna, & hodiernum fertile sæculum gratiora mole, virtute tamen non minora substituit.

Notandum 4. Methodum ordinariam esse ut per 4. vel 5. dies digerantur, sexta deinde expurgentur, repetendo vicissim usque ad totalem causæ morbificæ ablationem, vel saltem manifestam symptomatum remissionem. Quandoque in nodulis laxativis, pulveribus, aliisque formulis, digerentium & purgantium vires conjunguntur, non infelici successu: In hoc atque simili casu purgantia in dosi incompleta & quasi pro stimulo adduntur, ita ut singulis diebus ultra tres vel quatuor sedes non efficiant.

Notandum 5. Qui sensu intestinorum acutiori præditi sunt, ex usu præparantium, salinorum, abstergentium, in tormina facile deducuntur, à quibus admixto opio in dosi refracta sese præservare possunt.

Notandum 6. Alvus in usu digerentium quotidie respondeat, vel clystere sollicitetur, ne materia mota & deligata alio feratur.

Notandum 7. Acidum austerum ponticum, & ut vulgo dicitur melancholicum ex ratione duplici, correctione indiget. *Primo* ne transeundo partes, eas convellat vel corrodat. *Secundo* ne purgantium vim & activitatem eludat & infringat: chalybs in hoc nemini cedit, alcalia quoque fixa & testacea eundem effectum faciunt: ubi vero acor omnino fixus ad scorbuti naturam accedit, alcalibus volatilibus v. g. nasturtio, beccabunga, cochlearia &c. admixtis quoque aromaticis, eodem sale volatili turgidis, aut etiam salibus volatilibus C. C. succini, ♀, viperarum, sanguinis humani, &c. melius corrigitur.

Notandum 8. Biliosa acrimonia non tam in vertentibus acidis, quam dilatantibus insipidis & aquosis & diluentibus contemperanda est.

Notan-

Notandum 9. Lympha (seu serum, utpote omnium humorum & medicamentorum vehiculum & menstruum universale) viscosa & glutinosa, nunc medicamentis incidentibus, nunc aliis calidis, acribus, aromaticis, attenuantibus & resolventibus præparanda est, si vero acrior & salsa nimis, absorbentibus & edulcorantibus id præstandum. Si vero sit defectus lymphæ ea humectantibus substantificis ad augenda, nihil enim remoratur magis purgantia, vel alvum adstrictam reddit, quam siccitas & lymphæ defectus, vel fixitas ejusdem, & coagulum

Notandum tandem, nos formulas horum & singulorum digerentium & præparantium huc non apponere, cum passim in Autorum voluminibus abunde tractentur.

Quæritur ergo pro conclusione hujus aphorismi: Quando in morbis humores & corpus præparandum, vel quando non præparandum? ℞. tunc præparatione non indigemus, quando humor ex natura sua est fluxilis v. g. ubi serum liquidum; *Secundo* ubi subitanea fit turgescentia & orgasmus, & humorum raptus ad partem nobilem cum subitaneo mortis periculo, in hoc casu enim mora locum non habet, quia majora damna & lethum affertur. V. G. Apoplexia, Hidrops, colica &c. *Tertio* ubi particulæ heterogeneæ à succis volatilibus jam sunt separatæ: *Quarto* ubi cruditates & obstructiones absunt, & humores primis tantum qualitatibus peccant, &c.

E contra: præparatione indigemus, I. ubi humores, præter naturam inducias præbent, ut prævia coctione & secretione tutius repurgentur & educantur, ut potissimum fit in febribus. II. In morbis chronicis, ubi primarum qualitatum excessui lentor, crassities, aut acrimonia conjuncta est: III. ubi vitium in via. IV. Ubi humores natura sua immorigeri & rebelles &c. in his & similibus casibus præparatio prævia absolute necessaria est.

Aphorismus X.

Impura corpora quo plus nutrieris, eo magis læseris.
Nota: 7. Aph. 65. & 67. qui fere idem dicunt.

Con-

Contentum ſeu Intentio.

De nutritione cacochymicorum ſeu impurorum corporum.

Connexio: In præcedenti aphoriſmo *Hippocrates* retulit conditiones prærequiſitas ad bonam purgationem, in hoc vero aph. oſtendit, quænam corpora purgatione maxime indigeant, ſtatuitque impura, quæ quanto magis nutriuntur, tanto magis læduntur.

Connectitur quoque cum Aphoriſmo octavo h. ſ. ſicut cauſa cum ſuo effectu, docet enim, cur corpora purgatione indigeant, quæ à cibo modico non roborantur ex cibo.

Brevitas hujus Aphoriſmi diviſionem non patitur. Ante omnia autem ſcire oportet, quid & quotuplex ac unde ſit impuritas. Impuritas eſt vitium vel corruptio quædam humorum, ſeu liquorum circulantium, in prima, ſecunda & tertia regione, qua mediante fiunt naturales vitioſi, & alendo corpori inutiles, & ad morbos generandos apti & idonei.

Duplex eſt impuritas: *Vna* quæ Plethora, ſeu ſolius ſanguinis longe lateque ſparſa, quæ improprie impuritas, magis proprie potius corruptio quædam dicitur. Et hæc iterum duplex eſt, *una* ob *plenitudinem*, quæ evacuationem largam & longam requirit; altera ob aliam cauſam, nempe *defectum*, ſeu *diuturnam inediam* &c. quæ quandoque refectionem exigit, & alimento ſubinde poteſt corrigi:

Hæc Plethora ſeu Saguinis impuritas iterum *duplex* eſt: *Perfecta* & *Imperfecta*. *Perfecta* eſt, quando ſanguis ex toto corruptus eſt (a quibusdam plethora cacochymica ſanguinea dicta) quæ corrigi amplius non poteſt, ſed neceſſario evacuari debet, quod corruptum eſt: *Altera* ſeu *Imperfecta*, in qua non totus ſanguis ſed pars ejus corrupta eſt, & illa pars ſanguinis quæ nondum corrupta eſt, poteſt præſervari, & propter hanc partem quæ adhuc integra eſt, alimentum porrigimus.

Impuritas alia eſt, quæ *cacochymia* dicitur, ſeu aliorum humorum ſeu liquorum; quæ rurſum *duplex* eſt, *cum*, vel *ſine* putredine: & in hac alimentum detrahendum eſt, ad procurandam eorum coctionem, quæ

quæ novi alimenti accesſione impeditur: quia ex adjectione alimenti in corpore impuro augetur quantitas & conſervatur qualitas: omnis autem nutritio quæ adhibetur corpori, vel eſt ad robur & refectionem vel ad conſervationem & vitæ neceſſitatem: Impuritas vero corporis neutrum ſecure admittit.

Corpora equidem impura pravis omnino ſcatent humoribus, quia tum ſanguis, tum fermenta viſcerum perpetim inquinantur, eaque præſertim quæ coctionibus & ſecretionibus ſunt dicata.

Hæc impuritas cacochymica plerumque in ventriculo, hepate, liene, vaſis, & habitu corporis reperitur, alimentumque liberius prohibet, non quidem ſemper & perpetuo, ſed tam diu ſolum, donec humores cacochymici fuerint evacuati.

Patulum enim eſt fermenta morboſa eſſe ſui ſemper multiplicativa: Sic enim chylus (ut à primitivo quodam fermentorum ante incipiamus) inquinatus & conſpurcatus, faceſſit in cauſam morbificam ſanguinis, ſanguis in aliam; juxta illud: *Qualis chylus talis chymus, qualis chymus talis ſanguis, qualis ſanguis, tale alimentum, & tandem ſanitas vel morbus.* Quamobrem, alimentum quod primo incipit in ventriculi digeſtione à naturali conditione deflectere, mox etiam in reliquis viſceribus, magis magisque depravatur, ac deinde arterias & venas ingreſſus, nec nutrire, nec vitam ſuſtinere valet, unde cachexia, marcores, febres mali moris exoriuntur. Impura ergo corpora quo plus cibis implentur, eo copioſioribus ſuccis inutilibus infarciuntur, & conſequenter magis læduntur, quam nutriuntur.

Corpus impurum dicitur dupliciter: vel *extra ſolum*, vel *intus ſolum*, vel *intus* & *extra*. In *primo* caſu licet aliqualiter corpus, in *ſecundo*, nequaquam nutrire. Impuritas ad *intra* cognoſcitur ex impuritate excrementorum, urina potisſimum: ubi vero pura ſunt excrementa, tunc corpus mundum eſt ad *intra*; ut docet Hippocrates 2. Aph. 15. infra.

His prælibatis nunc ſupereſt rationem dare ulteriorem aphoriſmi, cur impura corpora nutriendo lædamus; & hic eſt: quod alimenta impuritatibus miſceantur, ab illis corrumpantur, malumque augeatur; cacochymia enim per nutrimentum ſuperfluum quantitate augetur & qualitate non imminuitur: viſcera etenim præternaturali quocunque ſapore, vel quocunque denique fermento ex cacochymia aliqua deli-

N teſcen-

tescente inquinata per modum ollæ rancidæ vel dolioli acetarii, optimos etiam cibos corrumpunt, & in similem saburram transmutant.

Dices: quo major est corporis impuritas, eo major est alimenti necessitas? ℞. si nihil aliud obstet *concedo*, si majus malum impediat *nego.* aliquod alimentum est necessarium, sed non uberius.

Dices 2. Omnia quasi corpora sunt impura, ergo nullum erit nutriendum? ℞. si impuritas sit notabilis *concedo*, si exigua *nego.*

Dices 3. *Hippocrates* dicit illos, qui corruptione humorum laborant, plurimo cibo egere: Idem dicit *Avicenna*, ergo corpora impura sunt nutrienda ℞. transeat *antecedens*, distinguo *consequens.* sunt nutrienda nutritione pure alitiva seu resumptiva *nego*, alitiva & alterativa simul *concedo:* alterativa enim moderate adhibita cacochymiam corrigit.

Dices 4. *Hippocrates I. Epidem.* refert: Eos solum ex peste esse servatos, qui se liberaliter infarcirent: Ergo saltem aliquando, ut diximus, conferre videtur impura licet corpora lautius nutrire & cibis replere? ℞. si lues ejus tempestatis exactius perpendatur, palam fiet, id speciatim ægris tunc accidisse quod omni prorsus appetitu destituerentur. Quamobrem ii duntaxat evadebant, qui sibi ipsis vim veluti inferentes, cibum assumerent, quo nimirum pestiferæ illius luis conditio & malitia retunderetur, & vires quodam modo servatæ violentiam morbi evaderent, ne omnino extrema inedia fatiscentes corruerent. Cæterum res aliter in aliis tractanda est.

Aphorismus XI.

Facilius est potu saturari (id est refici seu impleri) quam cibo.

Contentum seu Intentio.

De refectivis fluidis.

Connexio: Cum *Hippocrates* supra aphorismo septimo statuisset convalescentes extenuatos, ad amussim & pro ratione extenuationis esse reficiendos, *sensim nempe illos, qui longo tempore extenuati fuerunt,*

runt, breviter vero illos, qui brevi erant extenuati. In hoc ſimplici Aphoriſmo, qui ob brevitatem diviſionem non patitur, utilem ſententiam mox dictæ conformem affert, nempe: *facilius eſſe refici potu, quam cibo:* Hic previe.

Notandum: quod deperdita corporis noſtri ſubſtantia tripliciter reficiatur: *Primo* ſecundum partes ſpirituoſas: *Secundo* ſecundum partes humidas ſeu humores: *Tertio* ſecundum ſolidas: quæ omnes & ſingulæ proportionato ſibi alimento nempe ſpirituoſæ ſpirituoſo, humidæ humido, ſubſtantifico, ſolidæ ſolido debent refici.

Per *potum Hippocrates* hic non intelligit potum ſimpliciter, quatenus opponitur cibo, ſed alimenta liquida (quæ ſorbitione, vel hauſtu capiuntur, & maſticatione non indigent, quæ ab Hippocrate plurimis in locis potulenta, ab aliis cibi potabiles, ſeu in potionis formam diſſoluti appellantur (ut clare liquet ex his quæ ab eodem ſcripta ſunt *Lib. de aliment.* inquit enim: *Quotiescunque opus eſt certisſima & promptisſima refectione, tunc humidum alimentum, ad inſtaurandas vires, valde eſt conducibile: quemadmodum ubi adhuc celerius eſt reficiendum, opus eſt odoratu*) eo quod multo facilius ſubigantur, cito in cor, cæteraſque partes corporis per arterias trajiciantur, celerius nutriant & reconvaleſcentibus magis conveniant, quam cibi ſimpliciter ſeu ſolidi, quos Hippocrates ſemper ſub nomine *cibi* intellexit: & ratio eſt I. quia ſolida potentiorem requirunt calorem concoquentem, qui in convaleſcentibus adhuc deficit; quippe à morbo & calor & æger languidus eſt, illiusque operationes univerſæ hebetes & imbecilles, unde ſolida alimenta, nec tam bene, nec tam cito confici queunt, ut in ſubſtantiam aliti commutentur. II. Quod non liceat devenire ab uno extremo ad alterum, id eſt à victu tenui ad plenum ſine medio maxime in morborum declinatione, ubi calor naturalis adhuc eſt debilis. Liquida autem omnia facilius ſubeunt, actuantur, evaporantur & diſtribuuntur: Præterea, quo citius ad vitalia datur acceſſus, eo facilius fit refectio & deficientis ſupplementum. Quamvis autem attenta faciliori ciborum digeſtione & diſtributione in rationabilem ſenſum, Hippocratis ſententia revocetur, non tamen quis hic generatim exiſtimet, liquidum ac potabile alimentum ſolido ſemper eſſe præferendum: Etenim quæ dentibus conficiuntur non tantum citius exſolvi ſolent, & in perfectum chylum commutari ſed etiam in accomodatius alimentum converti. Valde

ſiquidem conducit ad ciborum in ventriculo diſſolutionem *ſaliva*, quæ ſale quodam abundat, fermentationi promovendæ peropportuno, quo videlicet & panificium fermentum quis excitare poſſet, ac forte fortuna amiſſum reſtituere. Conſtat autem aliunde ocyus ſalita quam inſulſa fermenteſcere & exſolvi atque ciborum reliquias in dentium intercapedinibus remanſas, ſponte ſua per ſalivam quodam modo chylificari. Tunc igitur ſatius erit, potulenta convaleſcentibus commendare, cum ſanguis acrior videtur, & corpora ſalivario rore carentia, multa maciæ confecta ſunt, atque viſcera, imi præſertim ventris exaruere, ut potisſimum hecticis accidit: Quibus vero ſtomachus à mucoſis ſuccis langvet, ſalivæ abundantia eſt, & acidi ructus frequenter accidunt, ſolidi potius cibi, illorum malitiam temperantes commendabuntur. Cum vero ſubſtantia noſtri corporis triplex ſit (ut mox de refectione deperditæ ſubſtantiæ innuimus) *ſpirituoſa*, *humoroſa*, *& ſolida*: ſic ratio requirit ut primo loco ſpirituoſa, mox vel ſimul humoroſa, & ultimo tandem loco ſolida reſarciatur.

Reſarcitur autem *ſpirituoſa*, tam juxta mentem *Veterum Pithagoræ, Platonis, Hippocratis*, quam etiam juxta conſenſum omnium prope Medicorum tam in ſanis debilibus, quam convaleſcentibus ſæpisſime per ſolos odores. Talem refectionem præſtat mica panis vino generoſo madida & naribus admota, hoc remedio *Democritus* referente *Diogene* vitam ſuam ad plures dies prolongavit: *Ariſtoteles* refert, quendam ſolo mellis odore (utpote rem ex meris floribus odoriferis conflatam) ultra quadraginta dies vixiſſe: Talia etiam odorata porriguntur in ſacculis vel nodulis impletis caryophillis, cinnamomo, meliſſa, thymo, flor. aurantiorum &c. intinctis in aceto & naribus ſæpius admotis, idem præſtant ungventa, balſama, olea odorata &c. ventriculi cordis & pulſuum regioni admota; nam odorifera immediatum & citisſimum habent cum ſpiritibus contactum. Sed

Dices *Ariſtoteles Lib. de Senſu* aſſerit: odorem non facere ad alimentum ſeu nutritionem aut refectionem ſed ad ſanitatem; rationem allegat dicens, nullum ſimplex poteſt nutrire, ſed odor eſt ſimplex, ergo non poteſt nutrire: quia iisdem nutrimur, ex quibus conſtamus, ſed conſtamus ex mixtis, ergo ex mixtis nutrimur & non ex ſimplicibus ℞. licet *Ariſtoteles* hoc dicat, non negat tamen abſolute odorem non ſuo modo nutrire ſeu reficere, fatemur quidem & nos odores

dores plus facere ad ſanitatem, quam alimentationem: Experientia tamen conſtat ſyncope laborantibus illos odoribus ſtatim refici: Patet etiam ſpiritus ex aëre & vaporibus fieri & ex eo etiam nutriri & conſervari: Si ergo ex aëre & vaporibus nutriuntur ſpiritus, quanto magis ex evaporatione odoriferorum: Neque vero quis ambigat, tenuisſimos ejuscemodi halitus nulla ratione nequire ſolida quoque membra reſtaurare, cum & illi queant denuo intra corpus cum cæteris liquoribus ſubacti in concreſcentem ſuccum converti nutricationi aptisſimum: Hoc pacto arbores è terræ ſucco in vaporem elato, imo & plæreque plantæ ſolo vapore aqueo augeſcunt & nutriuntur; atque ex Phyſicis melioris notæ viri ſunt, qui volunt animalium partes tenuisſimo ſolum ſucco, ex chyli portionibus purioribus elicito, ali atque compingi: Sic etiam ex durisſimis corporibus tenuisſimos liquores, ope chymica extrahi videmus, ipſosque in duriora deinde corpora coagulari, ut propterea vicisſim nullo pene negotio res quascunque & dilui & concreſcere poſſe, jam ſatis unicuique notum ſit.

Præter ea autem, quæ extra odoratum, pro virium & ſpirituum reſtauratione, conducere diximus, etiam ad intra talia ſpirituoſa adhiberi commode queunt v. g. Elixir vitæ, aquæ magnanimitatis, ſpiritus refectivus, confectio alkermes, pulvis analepticus, eſſentia ambræ, eſſentia ſatyrionis (quæ vere euporiſton eſt) & ſimilia, quæ veluti momento temporis cor & diſtractas vires reficiunt, quia nulla in ventriculo mora illico vitales partes petunt, & cum ſanguine commixta, cordi, totique corpori ſuccurrunt; & quidem nihil æque ac ***vinum, vinique ſpiritus***, eique analoga id citisſime præſtare videntur, cum experiamur vix ore deguſtata, palati & linguæ papillas, poruloſque ſubire, ſeque in auras extenuata, interiores partes pervadere & vivificare.

Humoroſa ſubſtantia reſarcitur per alimenta liquida, tenuium partium, boni ſucci & facilis digeſtionis; per liquores carnium ſeu juſcula, colliſa, contuſa, expreſſa, deſtillata, conſummata, gelatinas, ptiſanam vel cremorem hordei, vinum lymphatum &c. quæ ſua humiditate, quoquo verſum penetrant, & ſucci ex iisdem homogenea bonitate facile concoquntur, & ob partium tenuitatem, minimis etiam viribus conficiuntur.

Ultimo tandem loco ad carnes ipſas caponum, perdicum, phaſia-

norum accedendum, & per plenam victus rationem partes etiam solidæ nutriendæ sunt.

Dices *Hippocrates Lib. de alimento* dicit, siccum alimentum aliquando facilius transmutari, quam humidum, ergo falsus est aphorismus: probatur *antecedens*, quia sicca membra ob similitudinem facilius à siccis nutriuntur, facilior enim est transitus in symbolis. ℞. Licet in sicco membro facilius transmutetur siccum alimentum, quando jam est appositum illi immediate; attamen quia nutritio fit per mutationes multas, cibi in chylum, & hujus in sangvinem, ideo fit ut citius & facilius per istas mutationes transeat humidum, quare mediate semper facilius transmutatur humidum.

Aphorismus XII.

Quæ in morbis post crisim seu judicationem relinquuntur, recidivas facere consueverunt.

Contentum seu Intentio.
De Recidivis Morborum.

Connexio: Hic Aphorismus ob brevitatem uni membris divisionem non patitur, & connectitur cum octavo hujus Section. à quo tanquam Filius à Patre productus videtur, nam quando cibos assumit convalescens & non nutritur aut corroboratur, signum est aliquid fuisse de morbi causa relictum per crisim imperfectam (crisis enim imperfecta ea est, ex qua aliquid de materia morbifica in corpore relinquitur) quod recidivam facturum est: quia morbi qui imperfecte judicantur, facile recidivant, nisi mature expurgetur: judicantur autem plerumque morbi salubriter criticis evacuationibus, per sudorem, vomitum, dejectionem, urinam, similesque ejectiones, quibus eorundem causæ omnino subactæ & secretæ, à natura, extra corpus expelluntur: At vero aliquando, licet exacte terminati ac devicti videantur ob reliquias tamen vitiosorum humorum alicubi relictas, post aliquot tempus redeunt, & exinde recidivi morbi appellantur, de iis ergo in hoc *Aphor.* monet *Hipp.* ne omnino fidant Medici ejuscemodi morborum remissioni-

ſionibus, quoties criſes perfectæ non ſunt, nec cauſæ morborum fuerint penitus ſecretæ, atque extra corpus expulſæ. Evidens autem eſt, omnes morbos, quos medici *materiales* appellant, eousque perſeverare, quousque cauſæ eos foventes & conſervantes in corpore perduraverint, Hæ autem vitium in ſanguine & viſceribus inducentes, fermentationem procul dubio indebitam promovent, qua portiones utiles & ſalutares, cum inutilibus & nocivis commixtæ, commotionem non levem univerſo corpori inferunt, uti eſt febris, inquietudo, vigilia, dolor, aliaque graviora ſymptomata: quia concitatam modo fermentationem, & præcipitationem, ut morbus in ſalutem deſinat, ſin ſecus, mors præſto erit. Repetentes enim & recidivantes morbi deteriores ſunt ſua Matre: ad novum enim conflictum, priori longe periculoſiorem (cum viribus jam fractis fiat) naturam provocare ſolent: In his igitur feriandum non eſt, ſed movendum, etiam repetitis vicibus, ſi neceſſitas exigat: recidivæ enim optime purgantibus, præcipitantibus & balſamicis præcaventur: Et revera in omnibus morbis præcipue febribus eo reſpiciendum ut curatio ſit conſtans, ne recidivent. Debent itaque, cauſæ morbificæ, & fermenta viſcerum præternaturam excitata, omnino ab utilibus & ſalubribus humoribus ſejungi, ac tandem eliminari, ut corpus in naturalem ſtatum redeat, idque criſis eſt ſeu Judicium, de quo idem *Hipp.* alias protulit *1. Aph. 20. Quæ judicantur & judicata ſunt integre, neq; movere neq; novare oportet, ſed ſinere.* Quod ſi contingat reliquias ſaltem præternaturalium fermentorum, in corpore remanere, atque alicubi latitare, procul dubio morbus, ex nova in convenienti fermentatione evectus, brevi redibit. Contingit autem quandoque ut nulla ſuperſit materia morbifica, ſed nuda (ut veteres;) intemperies vel ſimplex (ut Recentiores) diſcraſia, quæ paulatim humores vitiat & corrumpit, & in die critico, vel etiam die paroxiſmi recidivam facit: Frequentius tamen victus intemperans, ſeu vitium diætæ, aſſumptorum, aëris, vel cauſæ ſeu injuriæ externæ recidivas cauſant & efficiunt; Frequentiſſimæ autem recidivarum cauſæ ſunt internæ, præſertim fermentum morboſum, non penitus deſtructum vel repululans.

Hinc tamen bene notandum eſt *Hipp.* non dixiſſe, *quæ relinquuntur in morbis poſt judicationem recidivas neceſſario facere* ſed tantum *ſolere*: Ratio eſt: interdum enim reliquiæ iſtæ ſenſim poſt judicium diſſi-

dissipantur, cum observemus, lente admodum à morbo convalescentes, forte ex istiusmodi reliquiis, paulatim appetitum, consuetum colorem, robur & carnes recuperare, absumptis interea atque evanescentibus his quæ in corpore relicta erant; Jure merito ergo recidivæ tantum timendæ sunt, cum evacuationes naturales & consuetæ denuo supprimuntur, vires nihilum reficiuntur, stomachus adhuc languet, vel nausea tenetur, nec cibum bene conficit etsi convenienter alatur, non tamen in melius proficit convaliturus. Præterea si morbus sine causa evidenti, aut manifesta crisi remittatur, non erit de recidiva dubitandum, nam his quæ non ex justa causa fiunt, fidere non oportet, ut docet infra h. s. aph. 27. Adjicit & aliud novum relabentis morbi judicium, Ipse *Hipp. in Coacis prænotion.* Si videlicet urina in febricitantibus, crassum, densumque sedimentum contineat, divulsum tamen atque distractum: Etenim quod densum est, difficulter dissolvitur, difficiliusque repurgatur, quo circa saltem ex parte in venis & arteriis remanens, febrem facillime revocabit, ni sudor ubertim profluat, aut alvi fluxus superveniat, quibus scilicet crassiores succi egeri queant.

Signa perfectæ crisis (in qua nihil relinquitur) sunt alleviatio, coctionis signis apparentibus, & in die judicatoria, per aliquam effatu dignam evacuationem vel abscessum.

Signa vero imperfectæ crisis & futuræ recidivæ è contra juxta Hipp. 9. Epid. sunt. si morbus alleviet, non secundum rationem, hoc est sine coctionis signis, vel extra diem criticum, vel sine evidenti evacuatione aut abscessu sic v. g. ex *antecedentibus* si hæmorrhagia imperfecte facta fuerit, conjicimus adhuc aliquid superesse de materia illa morbifica, futuræ recidivæ causæ. Ex *consequentibus*, si remaneat siccitas & amaritudo oris, cibi nausea, seu inappetentia, sitis vigilia, seu noctes insomnes & turbulentæ, aut somnus præternaturam, tristitia, corpus à cibo non corroboretur &c. unde si talia occurrant, eorum causæ sunt oppugnandæ, nempe: repletio per phlebotomiam, cacochymia per purgationem, intemperies seu discrasia per alterantia, & diætam, quæ ad amussim est servanda.

Notandum autem est, aliam esse recidivam *veram*, aliam *non veram* seu *spuriam*. *Vera* accidit in *imperfecta crisi*, quoties natura non potuit in totum causam morbificam eradicare, sed remanet dispositio in ma-

in materia antecedente vel in parte quasi nidor, unde rursum morbus renovatur. *Recidiva non vera* est illa, quæ accidit in *crisi perfecta* ob aliquam causam externam v. g. diætæ vitium, aut aëris injuriam ut mox supra diximus.

Notandum II. quod Crisis (ut patet ex institutionibus) *sit subitanea & repentina in morbo facta mutatio, ad salutem vel mortem cum notabili materiæ motione.* Illam autem aliter fieri non contingit, quam concoquente, & segregante natura, bona à malis, adeoque per fermentationem subigente, quæ ipsi adversa, totius corporis œconomiam perturbarunt, ut in apostematum maturatione atque puris concoctione manifestè patet. At verò in hac concoctione & secretione magna percipitur agitatio, eo quasi modo, ac in musto fermentescente experimur, cujus partes tenues & mobiles à crassioribus & fœculentis necesse est extricari, ut in perfectum vinum commutetur. Sed de crisi multa diximus in Institutionibus & dicemus plura in sequenti Aphorismo.

Notandum III. Quod morbus qui succedit morbo, vel est ejusdem rationis, quod plerumque fit in recidiva, vel diversæ rationis, sed in hoc casu potius morbus in alium transmutari dicitur, quam veram facere recidivam, id autem fit vel errore Medici, vel ægri, naturæ imbecillitate, morbifici fermenti repugnantia, remediorum contrarietate, copia &c. inducente contrarium morbum, vel morbo ipso alterum morbum generante, uti v. g. sanguinis sputum, Tabem, peripneumoniam, phrenitidem. Unde bene notandum quæ de revertentibus & de recidivantibus morbis scribit Hipp. nos ad commutantes quoque retrahimus: rem exemplo à pleuritide & peripneumonia desumpto declaramus: siquidem non raro experimur, depressam ex pleuritide aut peripneumonia subacta, febrim protinus redire, inducto nimirum empyemate, quoniam purulentus humor ex pleuritide domita relictus, thoracis cavum occupans, febrim denuo promovet, & quandoque priore pejorem. Differt tamen ut diximus recidivus morbus à commutato, quoniam in hoc causa variat cum symptomatibus, sed in illo utroque in variata plerumque perseverant.

Diximus autem mox ante hanc transmutationem morbi unius in alium seu etiam ex relictis causis morbificis, recidivam fieri ex multiplici capite, vel *errore Medici*, vel *ægri*, vel *imbecillitate naturæ*, vel

O *fermen-*

fermenti morbifici repugnantia, vel *remediorum contrarietate*, *copia &c.* *Errore Medici* quidem, si fortasse in declinatione morbi, inchoatam crisim impediat, vel prævertat, v. g. si comparente sudore critico pharmacum exhibeat, cohibentia medicamenta propinet, cutim & humores constipantia. *Errore ægri*: si diætam debitam non servet, seque aëri frigido exponat. *Naturæ imbecillitate*: si v. g. præ languore non valeat crisim perficere, atque universa recrementa morbosa repurgare. *Fermenti morbifici repugnantia*: si tenax, viscosum, multum, rebelle, vel malignum illud sit, ut in parotidibus & aliis abscessibus contingit. *Remediorum contrarietas*: si nimirum ignota causa, aut in consueto fundato Medico remedia quævis obvia, vel plus solita & necessaria adhibeantur ab adstantibus, vel ab ipsis patientibus appetantur, vel assumantur. His accedunt speciales quandoque temporum constitutiones, quæ recidivantes morbos afferre solent, ut loquitur *Hipp. I. Epid. tanta*, inquit *est vis aëris, in perturbanda humani corporis œconomia, non tantum inspiratione*, *sed & abitu.* Sed

Quæres, quomodo his incommodis, ac recidivanti morbo sit occurrendum? ℞. Solers Medicus his facile occurret si inchoatam & imperfectam crisim expleat, rebelles ac viscosos succos attenuet ac dissolvat, obstructos meatus reseret, naturæ robur adiiciat, nervosque omnes una intendat, ut relicta inquinamenta per convenientia loca & emissaria educat: Fieri autem facile potest, ut *protrusus* magna ex parte vitiosus humor critice per vias urinæ, vel sudores, residuus per alvum sit egerendus, quia crassior & compactior non aliter quam cathartico medicamento exturbari potest. Notandum, non raro etiam accidere, ut reliquiæ ejusmodi morborum certam quandam fermenti vim & conditionem nanciscantur, aptam utiles quoq; liquores inquinare, quæ sensim adeo increbescere solet, ut tractu temporis potentior reddita, majora detrimenta pariat: in his autem morbis etsi magna promoveatur evacuatio, nisi ejusmodi quoque fermentum educatur, nunquam ægri bene convalescent: E contra vero sæpissime fit, ut modico sudore, levi vomitu, pauca dejectione, vel etiam per urinam excretione, graves cæteroquin morbi desinant, qui magis & iteratis evacuationibus abigi non potuerunt.

Dices. Recidivæ non possunt fieri, quia nihil relinquitur in morbis, cum morbi post crisim non amplius sint. ℞. Si crisis sit perfecta, nihil relinquitur *concedo*, in imperfecta *nego*. Dices

Dices II. Recidivæ maxime fiunt in declinatione, postquam morbus in totum remisit, & natura jam maximum separavit. ℞. Concedimus in declinatione recidivas fieri, idque ex diformitate materiæ, cujus una pars à natura superata levamen dedit, altera parte remanente, quam natura non expulit, postquam irritata repululat.

Quæres quomodo combinandus sit Hippocrates, ubi dicit: *Morbos qui ad suppurationem tendunt recidivas non facere*: & sic v. g. parotides, quæ dum non suppurantur, faciunt recidivam, quæ vero suppurantur non redeunt: Et in alio loco 3. prognos. 7. dicit: *aurium suppurationes recidivas facere & seniores plerumque occidere* ℞. Hippoc. in uno loco loqui de magnis & perfectis suppurationibus, in alio loco de exiguis, quæ in auribus contingunt, & quæ à continuo affluente materia, facile recrudescunt.

Aphorismus XIII.

Quibus crisis fit (seu instat) iis nox, quæ accessionem præcedit, gravis, quæ vero subsequitur, levior fere (seu maxima ex parte) solet existere.

Contentum seu Intentio.

De Crisim antecedentibus & consequentibus.

C*Onnexio*: Cum Hippocrates in antecedente aphorismo mentionem fecerit crisis, & docuerit, reliquias imperfecti judicii morbos revocare; modo in hoc aphorismo modum ostendit, cognoscendi ipsam crisim, & prædicendi illam: signum enim futuræ crisis tradit, nempe *molestiam*, quæ nocte præcedente crisim, ægrum molestat: præterea ipsum Medicum erudit, ut præcognitis signis crisim antecedentibus, non turbetur, si quid gravius accidat, sed crisim prope futuram denuntiet, in suo judicio se firmet, & confidat.

Duas hic aphorismus habet partes: In *prima* dicit, noctem crisim præcedentem, esse *gravem*: In *secunda* dicit, noctem quæ sequitur, esse quietiorem.

Galenus quidem *primo* ad *glauconem* dicit, quod in omni crisi,

 sive

ſive ſit ad ſalutem, ſive ad mortem, mox præcedens gravis ſit: contrarium tamen evenit in ſecunda aphoriſmi parte, nam in criſi mala, nox conſequens non poteſt eſſe quieta.

Ut vero clarior, & ad captum facilior fiat hujus aphoriſmi interpretatio, operæ pretium ducimus, modum enodare, quæ & qualia, ante criſim contingat. Unde

Notandum I. Criſim aliter non fieri (ut diximus præcedenti aphoriſmo) quam concoquente & ſegregante natura, bona à malis, adeoque per fermentationem ſubigente, quæ ipſi adverſa totius corporis œconomiam perturbarunt, ut in apoſtematum maturatione, & puris concoctione manifeſte patet, in hac vero concoctione & ſecretione magna percipitur agitatio, eo quaſi modo ac in muſto fermentante experimur, cujus partes tenues & mobiles à craſſioribus & fœculentis neceſſe eſt extricari, ut in perfectum vinum commutetur. Hac ergo de cauſa, contingit futuram criſim, agitationes & moleſtias præire, quibus ægri noctes plurimum inſomnes & inquietas patiuntur: Hinc quod plerisque dicitur ante *acceſſionem*, vertunt alii, ante *Judicationem.* Sed revera nunquam criſes accidunt, niſi in paroxiſmis morborum, cum nimirum natura, cauſam morboſam adoritur, ac ſubigere conatur; unde perinde erit ante acceſſionem, ac ante judicationem in acceſſione contingentem moleſtias & inquietudines perſentiri, ut mox diximus.

Notandum II. Antequam criſis fiat & maſſa ſanguinis clarificetur & depuretur, ſolet natura noſtra ſanguinem extraordinaria concuſſione & motu exagitari, & veluti tempeſtas aliqua, ingentes in liquore ſanguineo ſuſcitare fluctus: vocatur hæc tempeſtas perturbatio critica, de qua divus ſenex in hoc aphoriſmo loquitur, omnia ergo in prævia ſanguinis concuſſione & motu exacerbantur ſymptomata; calor fit magnus, ſitiis major, inquietudo maxima: Nunc fluctus illi, ſeu illa mala, criſim præcedere ſolita, *caput* feriunt, unde vigiliæ, ſomni præternaturam, deliria, dolores, vertigines, convulſiones, oculorum inflammationes ſeu rubor, ſplendores, ſquallores, lachrymæ, aurium tinnitus, pruritus narium, vaſorum in oculis, collo & facie intumeſcentia, capitis dolor, temporum pulſatio, phantaſmata & ſomnia de præliis, rixis, igne &c, futuræ narium hæmorrhagiæ ordinaria præſagia.

Nunc

Nunc Regionem *pectoris* inundant; unde pulsus inæqualis, difficilis & crebra respiratio, cordis anxietas, palpitatio, præcordiorum æstus, partium externarum calor & mador, corporis denudatio &c. Sudorum paulo post subsecutorum vel subsequendorum, aut urinæ compressionis, manifesta indicia.

Nunc *viscera inferioris abdominis* concutiunt, unde hypochondriorum tensio, nausea, & ciborum fastidium, dolor & morsus stomachi, oris amaritudo, intestinorum tormina & murmura, labii inferioris tremor & contractio, faciei rubor, somni turbulenti, corporis jactitatio, cordis palpitatio, urinæ turbatio & ardor, &c, materiæ per vomitum, vel alvi fluxum excernendæ, perpetui quasi præcursores.

Verum quemadmodum Iris in Cœlo, fœderis symbolum, sine prævíis obscuris nubibus apparere nescit: eodem modo, ex præcedentibus perturbationibus criticis, paulo post secutura naturæ victoria colligitur, venti enim desituri violentissime spirare solent.

Notandum III. Mirum non esse hæc ita fieri, nam sicuti, ubi fit pus adest febris & dolor, ita quando naturæ cum morbo magna est lucta, in venis & arteriis, pro separanda materia morbifica, tum excitantur vapores, vasa distenduntur & vellicantur, distorquentur fibræ ultra modum, insurgentes ad expulsionem.

Notandum IV. Non tantum durare aliquando istam perturbationem criticam per unam diem aut unam noctem, sed aliquando per duas, tres & quatuor: Imo duæ vel tres quandoque fiunt crises, præcipue in nostris regionibus ubi materiæ crudæ magnus est apparatus, adeoque prima crisis fit imperfecta, sic tandem natura sese iterum post aliquot tempus accingit ad novam crisim, donec tandem tota materia morbifica sit excussa & exclusa. Proinde

Notandum V. Crisim habere *tres* partes *I. Perturbationem*, dum separatur bonum à malo: *II. Excretionem III. Solutionem*: Et quamvis una quæque istarum, crisis dici possit, magis tamen secundam intelligit *Hippocrates*, quia in separatione magis perturbatur æger, quæ excretionem præcedit.

Notandum VI. Quod prima pars crisis quæ *perturbatio* dicitur, magis fiat in nocte, quam die; Rationes hujus dant Authores varias. Primo (ut aliqui opinantur; quia luna) utpote cujus regimini multa

à vulgo adscribuntur) quæ humores ad motum concitat, magis eo tempore dominatur, unde terræ motus, inundationes, & partes eo tempore plerumque contingunt: *Secundo.* Quia vis naturalis eo tempore fortior & unita magis, tum quia humoris irritatio magis etiam sentitur in nocte, somno interrupto, & natura non occupata, & distracta, in actionibus diurnis. *Tertio.* Quia nocte etiam levia, graviora percipiuntur, cum id tempus quieti destinatum sit, & mens minus distracta esse soleat; ideo dolores, perturbationes & cætera symptomata per noctem experimur molestiora. *Quarto* Quod nocte ex aëre densiori & frigidiori, perspirationes in nobis quodammodo impediuntur ac retardantur, unde sanguis ipse & viscera corporis magis infici & divexari solent. *Quinto* Eo quod in illo tempore calor concentratior, materiam violentius exagitet, ipsaque nox ordinarie omnia ægrotantium symptomata intendere & duplicare soleat: Cum enim omnis tristis sensatio, secundum modernorum Philosophorum mentem, pertristem & pungentem contactum, particularum plus minus acutarum, fiàt: Hinc Poëta dat rationem, cur omnia accidentia noctu magis sint sensibilia

Sol globus est, nocturna gerit duo cornua luna,
Jam scio, cur noctu, pungere luna queat.

De die tamen etiam fieri crises, ostendit experientia, & virorum Practicantium authoritas, & ratio quoque subest, quia motus humorum sive excretio, magis fit in die adjuvante solis calore, promovente, effundente, & meatus aperiente: Unde Crises quæ diurnæ sunt, nox præcedens gravis est, quæ nocturnæ, dies prægressa gravior exstitit.

Tertia pars Crisis, quæ est Levatio seu Solutio, ad sequentem noctem sequitur. Videtur nobis perturbationem hanc criticam pro depurando sanguine ordinatam, non multum dissimilem esse exagitationibus illis, quæ clarificationes rerum turbidarum v. g. decoctorum, musti, & lactis præcipitationem præcedere debent: ubi *Decocta* prævia despumatoria coctione; *Vinum* fermentationis motu; *Lac* concussione diuturna & violenta per baculum, heterogeneas tandem particulas à se dimittunt ad vasis fundum vel superficiem separandas. In hoc ergo exagitationis motu, omnia intenduntur symptomata, exemplo puris ut mox diximus, & teste *Hipp.* 2. aph. 47. dum pus fit, dolor & febris intenditur, pure autem confecto omnia remittunt.

Hæc

Hæc ergo & id genus alia pro crisium varietate accident, nocte præcedente, sequenti vero, leviora plane erunt omnia, & æger ipse melius se habebit, imo si critica evacuatio perfecta fuerit, atque causa morbi omnino fuerit evicta & expulsa, non solum nox quæ sequitur, magna ex parte levior fit, sed etiam æger convalescet: Ægrum autem ferendo esse oportet, nam viribus ex crisi infractis de vita verendam; unde dicebat *Hippocrates* in *Coacis prænotionibus*: *quandoque in optimis crisibus ægri pereunt*: præsertim ubi vires non sufferunt. Atque hinc salutaris criseos signa & indicia patebunt, nec non cujuscunque evacuationis exitus: quippe si subinde morbus cum adjunctis symptomatibus penitus vel magna ex parte cesserit, & vires tulerint, profecto res succedet ex voto, sin secus, omnia ruent in interitum.

Dices: nox ante quemlibet paroxismum est gravis, ergo istud signum non tum pertinet ad crisim. ℞. *nego* sequelam, imo & omnes sentiunt, quemlibet paroxismum esse crisim, vel saltem ei æqui pollere, unde mirum non est noctem ante paroxismum esse gravem.

Dices 2. Quando nox est gravis non instat crisis sed adest, ergo non bene dicitur instare? ℞. Adest crisis inchoative *concedo*, terminative *nego*. Ergo bene dicitur instare.

Dices 3. Crisis bona fit materia jam concocta, ergo non debet fieri cum gravitate & labore? ℞. Quamvis materia sit concocta, tamen eo ipso quod confertim agitetur & evacuetur, percipitur ingens agitatio & motus in corpore, & partes per quas transit vellicat.

Instabis: Si materia est concocta & separata, non opus est tanta agitatione. ℞. Licet sit cocta, non tamen est educta, & hæc eductio omnia illa symptomata causare potest.

Quæres: Unde fiat, quod etiam non nunquam nox crisim subsequens sit gravis? ℞. Vel quia crisis adhuc terminata non est, vel quod æger errorem commiserit, vel in alium morbum inciderit, vel quod crisis fuerit infida.

Aphorismus XIV.

In profluviis alvi, mutationes excrementorum juvant, nisi in prava mutentur.

Con-

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſt alvi fluxuum ex fœcum mutatione.

Connexio: Cum in præcedenti *Aphoriſmo Hippocrates* mentionem feciſſet de criſi, illam nempe cognoſci poſſe futuram, per noctem gravem: In hoc oſtendit ſignum terminatæ & factæ criſis, vel ad bonum, vel ad malum, dum dicit: *In profluviis alvi* &c. ſimul in hoc *aphor.* profert ſignum criſis, quæ fit per evacuationem, eamque communiſſimam, alvi dejectionem. Egeſtiones enim per alvum habitæ, quemadmodum ſæpe numero ſalutares ſunt, ita nonnunquam valde perniciosæ.

Brevitas hujus Aphoriſmi diviſionem non patitur, brevis omnino eſt, ſed in ſe pulcherrimus & artificioſus, ex hoc enim Medicus poteſt diſcere, in omni morbo mutationes, quomodocunque fiant, eſſe attendendas; præterea ex hoc poteſt diſcere, alvi profluvium vel eſſe ſymptomaticum, vel criticum, malum aut bonum; Excrementa enim alvi, coctionis & cruditatis arbitrium ſuggerunt. Ratio hujus *Aphor.* hæc eſt: ubi excrementa perſeverant in uno eodemque ſtatu, cauſæ pertinacia ex hoc demonſtratur, at ubi mutatio fit ad bonum, ſuperans natura oſtenditur & valida ejus actio in materiam peccantem: & ideo *Hipp.* dixit 6. Aph. 1. *Acidum ructum in diuturno alvi profluvio bonum ſignificare, coctionem enim ex illo ſigno perfici quodam modo oſtenditur.*

Non autem ſolum, ut habet hoc loco *Hipp.* Egeſtiones debent exiſtimari malæ, quando ſuccedentes mutationes fiunt ad mala, verum etiam cum immoderatæ ſunt, & tormina ac dolores inducunt, internamque inteſtinorum tunicam erodunt, ſiquidem præter diarrhæam & dyſenteriam, ſolent tabem, & totius corporis conſumptionem afferre.

Utut autem iſta ſe habeant, memorat hic *Hippocrates*, mutationes excrementorum juvare in alvi profluviis, niſi ad mala mutatio fiat: Etenim cum in lienterico & cæliaco fluxu egeſtiones quæ antea albæ, chyloſæ & fluentes admodum erant, coloratæ comparent, repurgatæ & conſiſtentes, naturalem conditionem inducunt, ut etiam de acido ructu ſuperveniente protulit idem *Hippocrates* 6. Aph. 1. mox ante citato: Sic pariter excrementa, diarrhæam ac dyſenteriam comitantia,

tia, nigra, fœtida, purulenta, ubi malitiam horum exuerint, atque in flavum, minusque olentem humorem commutantur, argumento sunt naturam, in pristinum sanitatis statum redire, facileque inposterum moderari posse fluentium excrementorum malitiam & originem: At vero, quotiescunque evacuationes unius modi sunt, & sibi similes continuo prodeunt, morbum, causamque morbi persistentem & contumacem significant. Melius igitur erit in alvi profluviis excrementa sensim apparere mutata, neutiquam vero in pejorem deducta conditionem, ut cum è flavo in nigrum, è minus olente in fœtidum, è consistente in corruptum humorem abeunt, ut propterea prudenter sane adjecerit *Hipp. nisi ad mala mutatio fiat.* Hac de causa exitiosæ sunt dejectiones in dysenteria, quæ è pallidis in croceas, in virides, in atras, è crassis in dilutas & putridas, è stercorariis in pingves & strigmentosas abeunt: mutationes etenim istæ nulla ratione prodesse possunt, utpote à naturali statu plurimum recedentes: quamobrem utiles tantum censendæ sunt, quæ ad naturæ statum redeunt vel saltem non multum à sanitatis statu deflectunt. Unde

Nota: Excrementorum mutatio duplex est: *primo*: Excrementa mutantur secundum *substantiam*; ut quando humor primo exit crudus, deinde coctus, vel dum primo exit adustus, deinde minus adustus, vel semper idem est & exit. *Secundo*: Excrementa mutantur secundum *speciem* (id est de specie in speciem) ut quando post excretionem pituitæ, seu lymphæ acidæ & coagulatæ, fit excretio bilis, vel è contra quod melius est: vel quando in diuturno alvi profluvio, acidus ructus ut diximus, salutis nuntius habetur. Bona ergo est ejusmodi excrementorum mutatio, nisi ad prava fiat, quæ mala est.

Plerique Medici distingvere consveverunt, ejuscemodi per alvum evacuationes in *stomachicas*, & *jecorarias* seu *hepaticas*, atque illas à *ventriculo male concoquente*, & in excrementa cibos commutante oriri ajunt: has vero è jecore intemperato ad *frigidum* quidem (ut veteres passim loquntur) v. g. è fluxu quem *hepaticum* vocant, ad *calidum* vero, ut in diarrhæa & dysenteria.

Verum (ut sentiunt recentiores) licet in lienteria & cæliaca affectione, dejiciantur ubi nondum digesti, qui ventriculi defectum arguant, non tamen putandum, ejusdem semper vitio hujus generis dejectiones haberi: siquidem non raro à depravatis succis pancreatico

nempe & felleo, importunæ ac immodicæ evacuationes oriuntur: cum enim in eundem usum ſucci iſti à natura ſint deſtinati, ut tranſeuntem chylum per inteſtina gracilia diluant, atque à fœculentis portionibus repurgent, ſi fortaſſe aquei viſcoſi, inertes, aut aliter præternaturam ſint affecti, vel illorum ductus obſtructi, nulla vel mala ſecretio fit, unde ſimul cum fœculentis partibus, chyloſæ & alibiles pariter egeruntur: atque hinc eſt, quod in his conferant ſalida, acida, acria, auſtera, quibus ſcilicet ſucci illi corrigantur, vigorentur, vel per proprios ductus confluant in inteſtina.

De *fluxu* vero *hepatico*, nemo eſt vel leviter in rebus anatomicis verſatus, omni culpa carere *jecur* in hujusmodi alvi profluviis, cum jam ſatis ſuperque conſtet nec ipſum ſangvificandi munere fungi, nec ex illo per venas ſangvinem ad inteſtina permeare, ſed potius ab his ad illud revehi: atqui in dyſenteria & diarrhæa, ſi ab hepate per venas in inteſtina, acres illi & erodentes humores derivarent, procul dubio laxatis & apertis venis, una ſimul cum humoribus, ſangvis ipſe affluenter proſiliret. Pro majori & faciliori captu.

Notandum alvi fluxum vel eſſe *ſpontaneum*, vel eſſe factum ope Medici: *Spontaneus* vel eſt criticus vel ſymptomaticus: *Symptomaticus* rurſum triplex: *diarrhæa*, *dyſenteria*, & *lientheria*: Si ergo ope Medicamenti procuretur purgatio & alvi fluxus, juvat mutatio etiam, tametſi fiat ad prava, ſaltem ratione *cauſæ*, quamvis non ratione *ſigni*, bonum enim eſt humorem pravum eſſe extra corpus: Sed de hac evacuatione & profluvio, ope Medici facto non loquitur hic *Hippocrates*: Si vero fiat evacuatio, & in illa mutatio ad prava critice, juvat etiam, nam & per nigras urinas, & æruginoſum vomitum, morbum expelli, ſed raro, notamus. Verum enim vero etiam in ſymptomatico fluxu juvat mutatio, non ſolum ſi ſit ad bonum, ſed ſi ſit ad æquale ſeu proportionatum quia mutatio arguit robur naturæ; ſed hoc valde rarum eſt: communiter enim omnis motus ſymptomaticus abſolute malus eſt, ſicut bonus eſt motus criticus, qui fit de ſpecie in ſpeciem, quando humores à natura perfecte evacuantur, ut quando v.g. primo à natura evacuatur bilis, deinde pituita, tunc ſignum eſt naturam perfecte evacuare: præterea bonus eſt motus, quando excrementa mollia, cohærentia, non admodum fœtentia, ſubrufa, & juxta ciborum ingeſtorum copiam ejiciuntur: Quando autem humores qui evacuantur ſunt verſicu-

ſiculores, tunc teſte *Hippocrate 2. prognoſt. commentar. 23.* morbus eſt diuturnior, quia opus eſt diuturniore tempore, ad coctionem humorum variegatorum, qui plures morbos indicant, & procreant: atque etiam, quando excrementa ſunt liquida, alba, extreme rufa, viridia &c.

Sed omnium pesſimus eſt motus, per quem evacuationes fiunt prave ſynceræ, putridæ, nigræ, lividæ, pingves, cruentæ, æruginoſæ, ramentoſæ &c. quæ colliquationem ſignificant teſte *Hipp. 3. Aphor. 6.* ubi agit: *in morbo diuturno faſtidium cibi, & dejectiones ſynceræ malæ*:

Synceræ autem dejectiones ſunt humores privati humiditate, vel alterius humoris admixtione qui indicant omnem prope humiditatem eſſe conſumptam, uti v.g. eſt atra, æruginoſa, livida bilis, dyſenteriam faciens lethalem: idem tenemus de colliquativis, & enormiter fœtentibus, quæ extremam putredinem & cadaveroſum ſtatum arguunt.

Quæ diximus hactenus de alvi excrementis, idem quoque intelligi volumus de urina, ſputo, ſudore, vomitu &c.

Aphoriſmus XV.

Ubi fauces ægrotant (ſeu dolent) aut tubercula exoriuntur in corpore, excrementa ſpectare oportet, nam ſi bilioſa fuerint, una corpus ægrotat: ſi vero ſanorum ſimilia exſtiterint, tuto corpus alere poteris.

Contentum ſeu Intentio.

De Dolore faucium, tuberculis corporis, de judicio excernendorum, & alendo corpore.

Connexio: Attulit in præcedente Aphor. Hippocrates loco exempli criſes per dejectiones factas: nunc eas quæ per abſceſſum contingunt examinans, utitur exemplo glandularum tumefactarum, atque tuberculorum in corpore erumpentium, aitque intumeſcentibus

faucium glandulis, vel erumpentibus tuberculis in corpore, an non idem nutriendum sit, excretiones obſervandas eſſe: etenim ſi illæ bilioſæ fuerint, indicium erit corpus, ejusque interna viſcera, una ſimul ægrotare; ſi vero ſanorum egeſtionibus ſimiles ſint, tutum erit corpus nutrire. Ubi ergo natura totum humorem ad partem aliquam deponit, tuto corpus alere poſſumus, ubi vero aliquid intus manet, non tuto.

Dividitur hic Aphoriſmus in duas partes, in prima docet quomodo impurum corpus cognoſcatur, in altera vero quomodo cognoſcatur purum. Quando in aliquo corpore materia abſcedit ad fauces (morbi enim glandularum tum alibi, tum maxime in faucibus & habitu corporis emicant) vel cutim cum excrementis bilioſis, eo ipſo corpus impurum arguit, bilioſum enim excrementum, indicat pravos humores non totos in illas partes miſſos, ſed intus adhuc manere; ergo talia corpora utpote impura, nutrire non licet, ut diximus ſupra aphor. 10. quando autem corpora intus ſunt pura & ſana, tuto ali poſſunt, ſi autem abſceſſus ſit perfectus, eo ipſo ſanum corpus, & intus purum judicatur; *ab intra enim ferri foras bonum, è contra malum*: humor enim in abſceſſu contentus, non amplius inficit alimentum, quin imo roborat naturam.

Ut autem hæc penitius cognoſcamus, bene monet *Hippocrat.* inſpicienda eſſe excrementa ſeu excretiones, non tantum alvinas ſed omnes alias, potisſimum vero urinas & quæ per alios ductus fiunt, undecunque enim illæ prodeunt, corporis ſtatum bonum deſignant. Hæ enim totius venoſi & arterioſi generis, imo totius fere corporis præbent notitiam & corporis ſtatum deſignant, maxime autem quando cacochymia eſt in vaſis.

Si ergo dum fauces dolent, vel adſunt tubercula, ſimiles urinæ reddantur, ſignum eſt, totam materiam bilioſam (idem de omni alio vitio, pituitæ, lymphæ acidæ, frequentisſime autem de bile, utpote ſæpius accurrente dici & intelligi poteſt (nondum totam eſſe ad habitũ corporis, aut fauces propulſam, ſed adhuc in infimo corpore plurimum reſtare, quod alimentationem ob rationes in Aphor. 10. allatas (*corpora impura quo plus nutrieris, plus læſeris*) prohibet.

Non autem tantum ejusmodi faucium dolor & tubercula ſunt æſtimanda poſt judicationem aut criſim, ſed etiam extra criſim, quando

do nempe natura non poteſt extra corpus educere noxiam materiam, ſed illam ſaltem ad ignobiles partes transmittit, aures, fauces, axillas, inguina, articulos, cutim &c. ad quæ loca ordinarie tubercula, exanthemata, & abſceſſus fieri ſolent. In his & ſimilibus caſibus non tantum *purgatio* requiritur, ſed etiam quandoque *venæſectio*, quia illi humores in profundo corporis latentes poſſunt utroque modo, melius tamen per *purgationem*, minus aptæ per *venæ ſectionem* (cum non ſemper ſubſit plethora) evacuari: Experientia autem conſtat, in dolori-bus colli, imo etiam in vera angina ubi excretiones fuerant bilioſæ præmiſſa *venæ* ſectione, purgatione, malum ex toto ſuſtuliſſe. Bilioſa autem Cacochymia facile colligitur adeſſe, ex oris ſiccitate, ſiti, amaritudine lingvæ, ciborum faſtidio &c. & tunc maxime purgandum eſt.

Notandum hic: quod contingat aliquando, pura eſſe excrementa, & tamen ægrum peſſime habere, uti v. g. in peſte, & maligna febre, urina apparet naturalis, morbus tamen hominem occidit: Verum id contingit quia natura, ob præſentiam tantæ malignitatis, & tantam inde conceptam debilitatem, materiam non poteſt aggredi.

Notandum 2. Hunc *Aphoriſmum Hippocratis* non de angina eſſe intelligendum, ut male plerique interpretantur. Etenim ſi de ea, quæ muſculorum gutturis & inflammatio eſt, ſermonem inſtituiſſet *Hippocrates*, non plane de convaleſcentibus ex abſceſſu, & de omnino morboſis corporibus ageret, adeoque male fuiſſet adjectum: *Si vero ſanis ſimiles, tutum eſt corpus nutrire*: Igitur de abſceſſibus ad glandulas faucium & colli: itemque de tumoribus erumpentibus ad cutim omnino locutus eſt, & quidem obſervationibus iteratis eſt compertum, ſolere glandulas, tum internas, tum ſubtercutaneas, quibus univerſum fere corpus refertum eſt in plerisque morbis vitiari, imo reliquorum omnium viſcerum affectiones prompte ſubire, quod vaſa quæcunque, tum ſangvinem & nervorum liquorem, tum lympham deducentia in ſe excipiant & moderentur, unde harum male affectarum cauſa plerumque accidit ægrotare, vel morborum criſes per abſceſſus admittere. Quamobrem non immerito *Hippocrates* tumefactarum adenum & tuberculorum in habitu corporis prodeuntium exemplo ſpeciatim hic uſus eſt: quippe humores quicunque per vaſa corporis excurrentes, in ipſas deducuntur, ibique commiſcentur, atque ab impuritatibus repurgantur:

Hinc triplici de causa, non tantum facium glandulas, sed cunctas propemodum contingit ægrotare, indeque tubercula progigni: vel scilicet vitio sangvinis, lymphæ, & liquoris nervorum, minime à recrementis expurganti: vel impedita per poros cutis perspiratione: vel denique earundem glandularum vitio, quæ nimirum non excipiant, nec deducant, nec bene permeantes succos repurgent, & emendent: Meminit autem *Hippocrates*, biliosarum solummodo hic excretionum, non quot à reliquis aliis excrementorum vitiis, illas affici non contingat, sed quia in acutis morbis, hujus generis excrementa, plerumque excitari solent, quippe quæ acriorem sangvinis constitutionem & inflammabilem naturam consequntur, unde febres æstuosæ, sitis, oris amarities, dolor, vigilia, & consimilia symptomata exoriuntur. Cum ergo excreta ista mala sunt, totum corpus adhuc infectum denuntiant, nec sufficienter ex abscessibus fuisse repurgatum, ideoque tuto nutriri non posse, nisi fuerit omnino ab inquinamentis detersum & evacuationes similes sanis habeantur.

Notantur pariter hic tubercula, speciatim extrinsecus apparentia, licet consimilibus tumoribus fere semper interiora afficiantur, Anatome quippe sæpius observatum est tumores in collo & faucibus erumpentes, occupasse primum Mesenterium, pancreas aliaque viscera glandulosa seu adenosa, ut in variolis quoque accidit: quamobrem non mirum si ob consensum partium, per glandulas putaverint plerique, ab ipsis bene vel male affectis, de totius habitudine judicium ferri posse. Frustra igitur hujusmodi tubercula tollere adnituntur, qui toti sunt in lituris seu unctionibus, lotionibus & emplastris adhibendis occupati, cum tamen oporteat internis medicamentis, concretos ibidem humores dissolvere & extenuare, purgatis quoque à sangvine, cæterisque utilibus humoribus, quæ retenta sunt excrementis, in hunc sane usum valde conferunt (præ cæteris purgantibus) antimonium diaphoreticum, sangvis hircinus, C.C. pulvis viperarum & omnia salia volatilia &c. quibus scilicet & diaphoresis & diuresis facile possit promoveri.

Dices: ubi corpus est repletum bile, non oportet subtrahere alimentum, picrocholi enim minime ferunt famem, imo exasperantur. ℞. Nos non dicimus, quod in tali casu, alimentum liquidum, humidum & moderatum prohibeatur, sed siccum, multum, crassum, & calidum interdicitur.

Apho-

Aphoriſmus XVI.

Ubi fames, laborandum non eſt.

Contentum ſeu Intentio.

De Laboris & victus relatione.

Connexio: Dixit Hippocrates in præcedenti aphoriſmo de criſi, ſeu evacuatione, vel abſceſſu, bene vel male evomentibus: in hoc brevi & uni membri aphoriſmo, qui diviſionem ob brevitatem non patitur, docet, quando evacuandum, quando quieſcendum & non laborandum ſit, monetque *Hippocrates*, non eſſe ſimul, convaleſcentibus potiſſimum, injungendam *inediam* & *laborem*, cum natura duplicem evacuationem ferre nequeat; unde ait: *Ubi fames, laborandum non eſt*; vel (ut alii volunt) *ubi corpus inedia conficitur vel confectum eſt, laborare non debet.* Connectitur etiam hic *aph.* cum octavo, ubi ex nimia fame recidivam fieri ſtatuit: Jam de fame loquitur & docet, quid vitare debeant fameſcentes: Quamvis autem de fame ſolum videatur locutus fuiſſe *Hippocrates*, facile tamen (ut monet Gal. in Comment.) cætera quoque inanientia ſubintellecte voluit, & proinde ſumma hujus ſententiæ ſit, duplici evacuatione nunquam utendum ne vires diſſolvantur, & natura omnino ſuccumbat, cum alias ex eodem *Hippocrate* doceamur, magnum ſtudium habendum eſſe, præſertim in ægris, fortem ſervare virtutem. Atque hinc ſane non leve argumentum ſumere licet, ad redarguendos eos, qui ex *Hippocrate* cum præcipiant victum valde tenuem, & quandoque etiam tenuiſſimum, in morbis acutis, iteratas tamen phlebotomias, aliasque evacuationes præſcribere non verentur magno virium diſpendio. At vero prudenter hic *Galenus* monet: *Sanis non ſunt præcipienda exercitia ſimul & inedia, neque etiam ægris aliquis vehementior motus adhibendus una cum cibi abſtinentia, neque ſanguinem mittere oportet, neque citare vomitum, neque purgare, neque multa uti frictione, neque in univerſum aliquo forti motu, vel corporis alteratione: In talibus ſiquidem motibus omnibus, ubi cibus defuturus ſit vires diſſolvuntur, ſive ægrotent, ſive etiam ſani ſint homines.*

Famis

Famis nomine hic intelligitur *tristis sensatio in ore ventriculi, ob alimenti & nutritionis indigentiam & magnam partium inanitionem orta, cum adjuncta virium debilitate.*

Optime & rationaliter ergo dicit *Hippocrates*: *ubi fames, laborandum non est*: *neque evacuandum.* Hoc est, corporibus fame (sive voluntaria sive coacta, seu ex defectu sit) exhaustis, non sunt imperanda & concedenda violenta exercitia, aut labores, aut alia, quæ illud ulteriore humiditate privare possunt: Hunc quidem Aphorismum sensu nimis stricto operarii nostri hodie interpretantur: summus enim ipsorum labor est, laboribus detrahere, & cibis adjicere. Hinc Poëta

Inter sartores, sunt isti Pamphile mores
Cum comedunt sudant, frigescunt quando laborant.

Certum quidem est, violentos labores victum omnino plenum & vix non pleniorem requirere: hinc tempore messis, triturationis &c. duplex prandium & duplex cæna, id est: Jentaculum, prandium, merenda & cœna operariis exhibetur; & digne quidem, ut qui pro duobus hominibus laboraverint, duplici quoque cibo nutriantur, succumberent enim naturæ vires per violentos labores prostratæ, nisi quantocyus copiosiore nutrimento restaurarentur: Cum è contra labores leves pauciori indigeant nutrimento, eo quod per similes labores parum de corpore nostro decedat. Eadem ratio in præsenti aphorismo militat; longa enim fames, exsugendo partes solidas, & humidas resolvendo, spirituosas deprædando, magnam in humana œconomia inducit debilitatem, quæ utique omnia per labores augerentur: Hinc non labor, sed quies imperanda, eo quod juxta *Politicos* & *Iuris Consultos ad L. navis. 4. §. cum autem 2. ff. ad legem Rhodiam de jactu. L. Divus marcus 14. in principio ff. de officio Præsidis*: Afflicto non sit addenda afflictio. Nec duplici pœna reus castigandus; ut habetur in citata lege *divus Marcus*. *Hippocrates* autem in hoc *aphor.* (ut ex dictis, & ex sensu ipso colligimus) non quemcunque motum, laborem vocat, sed qui lassitudinem infert: Medici enim solertiores simplicem motum ab exercitio & labore distingunt, ac per sudorem & lassitudinem dimetiuntur, & quidem levem corporis agitationem motum appellant. Cum sudore & anhelitu *Exercitium*: *Laborem* vero ad lassitudinem & defatigationem usque deductum. Hoc autem loco specialius

cialius ſumitur *labor*, quo nimirum corpora virium diſpendium patiuntur, quos plurimum licet credere inedia exſolutos: Per laborem etiam ſanguis citatior redditur, ac tenuior, qui profecto facillime exſpirat per poros corporis, eadem occaſione redditos patentiores, unde ſudores etiam affluentius emanant, & univerſa fere membra fatiſcunt; Quoniam vero famis mentio ab *Hippocrate* fit: Jure quis dubitare poteſt, de qua fame Author loquatur: Sane cum de convaleſcentibus magis agat, famem potius naturalem intelligere videtur, cujus nimirum cauſa ſollicitamur ad exquirenda alimenta: Alibi enim alias jam meminimus, à ſuccis quibusdam acidoacribus, os ventriculi ſuperius proritari, cum is vacuus eſt, alimenta vero ingeſta diſſolvi, cum eſt repletus, cumque per laborem ſanguis potenter extenuetur, & vires langueant, ſi fortaſſe è vacuo per famem ventriculo nil poſſit ſuggeri, quod ſanguinem & vires reficere queat, profecto ex languore nimio, totum corpus, grave periculum ſubiret: Verum tamen famem idem Author, conſuluit ſolum in humidioribus naturis & temperamentis lib. 7. aph. 59.

Quod de labore corporis dicimus, idipſum de labore mentis, & animi pathematibus intelligimus, ne nimirum etiam ipſa mens inquietetur, cum & hujus labor multum inaniat & conſumat: Ante famem quidem accommodatus labor non obſtat, quia adjuvat alimenti coctionem, diſtributionem, & excrementorum expulſionem: Quare tam diu laborandum & exercendum corpus, quousque fames ſuccedat, & ſuccedente fame quieſcendum.

Si pariter nomine *laboris* intelligimus, qui fit per *purgationem* vel *venæ ſectionem*, quæ æque ſubſtantiam, ſpiritus & vires abſumunt: nam ſicut *plenus venter non laborat libenter*, ita multo magis vacuus, illibenter laborem ſuffert.

Hic ergo Aphoriſmus univerſalis eſt, tam ægris, quam ſanis & convaleſcentibus: nam per evacuationem & diſſipationem, in penuria factam, univerſaliter omne corpus ſive ſanum, ſive ægrum exſiccatur, vires magis proſternuntur, convulſiones & mors procuratur: Hinc *Hipp.* 4. aph. 16. dicit; *Carnes ſanas habentibus helleborus pernitioſus eſt*, quia facile excitantur convulſiones & vires demuntur, quibus ceſſantibus, omnes Medici operationes ceſſant, adeoque his præ

omnibus incumbendum est & hæ prius restaurandæ; deinde ad alia medicinæ instrumenta manus est admovenda.

Quæres: Quousque vita, summa cum inedia, & absque ullo cibo ac potu sustineri queat? ℞. Licet ab *Hipp.* scriptum sit Lib. de *carnibus*, seu de *principiis*, ante septimam diem, illam non esse exitialem. Et *Plinius* lib. 11. cap. 54. adhuc ultra undecimum plerosque durasse referat: Experimentis nihilominus innumeris observatum ab aliis est, etiam ad menses integros atque ad annos incolumem fuisse productam. At quamvis crediderim id factum in quibusdam, ex peculiari corporum & succorum constitutione, forte etiam non sine eorundem vitio atque acrimonia: In cæteris tamen universim, non diutius vitam naturaliter prorogari posse, ut sine cibo ac potu, hebdomadas transcendant, vix induci possum ut credam; Si potissimum succi ciborum dissolutionibus dicati, & ventriculus in suis operibus bene se habeant. In multis animalibus expertum se fatetur Clarissimus Redi infra quadragesimum diem duntaxat perduraturam, verum tamen homines, beneque valentes ipse existimaverim, haud difficulter decimum quartum transilire posse, quin & post octavum, bulimon incurrere, quo nec amplius deinde famescant, nec cibum capiant, illumque fortasse assumptum, vel per vim inditum, nec retineant, nec conficiant, ut sæpe observatum est. Qui ergo referuntur ad plures menses & annos, sine ullo cibo vixisse, præter naturam plane affecti, in succis ventriculi, & intestinorum dissolventibus vitium aliquod passi sunt, unde ad cibos exquirendos minime sollicitantur.

Sed & sanguis pariter ejusmodi sane constitutionis fieri potest, ut vel minimum, vel nihil admodum extenuetur & absumatur, æque ac animalibus illis accidit, quæ per hyemem in latibulis degunt absque cibo: viscerum quoque & membrorum textura, plurimum in idipsum confert, si non tam laxa ac tenuis sit, ut celeri consumptioni subjiciatur; Etenim quibus cutis densior est, nec facile perspirationi patet, leviorem sane patiuntur corporis dissolutionem. Simile quid accidit iis, qui ingenti timore & vehementi mœstitia correpti, omni pene ciborum desiderio, destituuntur, & inediam ad plures dies sufferunt. Qua ratione crediderim ob quam rem nonnulli sub ædificiorum ruina, ad hebdomadas supervixerint, & pleræque volucres intra nives semestri spatio immobiles persistant, & adhuc in vita perdu-

perdurent. Porro in his impedita perſpiratione, ſanguis non difflatur, ideoque nec novo pabulo eget ut continenter reficiatur. Quanquam & aër ipſe ſive inſpiratus, ſive per poros cutis, aut aliter exceptus, poteſt in aliquibus ita ſanguinem temperare, ut ſine evidenti conſumptione, is diutius perennet; & ſicut peculiares quædam aëris conſtitutiones ſolent quibusdam talem famem excitare, ut pluries in die cibum ſumere cogantur, ita ex adverſo poterunt, in certis ſaltem habitudinibus corporum illam obtundere, ut queant absque cibis in longum tempus perdurare, cujus forte conſtitutionis fuit ille, quem memorat *Ariſtoteles* ſolo aëre & ſole ſuſtentatum: hinc non omnino fabuloſum putandum eſt, quod ſcribit *Plinius Lib. 7. cap 2.* & confirmat *ſtrabo Lib. 15. de ſitu orbis.* Ad extremos fines Indiæ ab oriente, circa fontem Gangis Aſtomorum Gentem, ſine ore, halitu tamen viventem, & odore, quem naribus trahunt, nullum illis cibum, nullumque potum eſſe.

Odore etiam plurimos ſibi vitam prorogaſſe poſteritati traditum, ut de *Democrito Laërtius & de Homero*, qui ejus vitam deſcripſit, memorat: Refert quoque *Xiphillinus ex Dione*, *Britannos* cibum parare conſueviſſe, qui ad unius fabæ quantitatem deguſtatus, & famem, & ſitim penitus inhiberet: Feruntur & Indi, beneficio cujusdam herbæ *Coca*, ipſis dictæ, ac ore geſtatæ, famem à ſeipſis repellere, quod etiam à *ſcythis* factitatum meminit *Mathiolus* in *præfatione* ad *Dioſcoridem*: Sic pariter milites, tabaca fumali utentes, famem obtundunt, & ludrice credunt eam nutrire, cum interea nil præſtet, quam alkama ſua vi, acidum ventriculi, appetitum alias acuens, obtundens, & famem eo ipſo minuens. Cæterum in aliis, qui diutius cibis caruiſſe narrantur, vel impoſtura locum habuit, vel virtus divina præluxit.

Dices I. In acutis morbis imperatur inedia, ergo falſus eſt *aphoriſmus?* ℞. Si corpora in acutis morbis laborantia ſint repleta & cacochymica *concedo*, ſi vero inanita, imperatur inedia *nego.*

Dices II. *Hippocrates 7. Aph. 5. & 9. dicit*: in febribus eſſe fameſcendum & laborandum, ergo contradicit ſibi? ℞. *Diſtinguo antecedens* in corporibus humidis & repletis *concedo*, in ſiccis & conſumptis *nego.*

Dices III. Bilioſi facile fameſcunt, imo ſi iis cibus negetur & potus, teſte *Hippoc. 4. acutorum*, in graves affectus incidunt, ergo tales

 les

les nunquam essent purgandi, nec laboribus afficiendi? ℞. *Distinguo consequens*: si sint biliosi deficientes *concedo*, si autem sint biliosi *cacochymici* & constantes viribus *nego*. Præterea in Praxi bene notandum, in picrocholis seu biliosis, labores & exercitia potius post pastum convenire, quam ante pastum, humidis vero & Eusarchis ante pastum, & sic intelligendus est locus *Hipp. I. de diæta. in fine*: ubi dicit: ut labores cibos præcedant, id est in humidis, non vero biliosis.

Dices 4. Illi qui plurimum acidi habent in stomacho, plurimam habent famem, & tamen ii non sunt cibandi, sed potius evacuandi, ergo loquitur contra nostrum aphorismum, ubi fames potius laborandum, id est evacuandum & movendum est? ℞. Per famem ut diximus intelligimus inopiam alimenti, qui autem multum acidi habent, non carent alimento & materia, quæ evacuationem facile tolerant: id quod innuisse videtur *Hippocrates* 2. aph. 21. quando ait: *Famem thorexis sive vini potio solvit*, id est vini generosi, acidum infringentis & absumentis.

Aphorismus XVII.

Ubi præter naturam, copiosior cibus ingestus est, morbum id creat, quod ostendit etiam curatio (seu sanatio.)

Contentum seu Intentio.
De Cibi immoderatione.

Connexio: Quamvis hic *aphorismus* connexionem habere possit cum quarto, ut vult *Galenus in Commentariis*: *Non satietas, non fames, nec aliud quidquam quod naturæ modum excedat, bonum.* Siquidem sicut ibi, ita & hic mediocritatem omnino servandam esse, in natura apud omnes, præsertim in alimentorum sumptione nervose inculcat: Nihil ominus tamen illum connectimus cum præcedente, qui huic videtur occasionem dedisse, cum enim in præcedenti dixisset: *ubi fames laborandum non est*, imo potius replendum & alimentandum: in hoc autem innuit, cibum quidem assumendum esse, sed

ſed non nimium, nec ultra vires & ultra repletionem debitam vaſorum: hoc enim à natura regi non poteſt, unde humorum corruptio, & tandem morbus, ut patet ex illius ſanatione: & revera hic verificatur illud: *Plures occidit Gula quam Gladius*; Sic ſi nimium ſevum, ſimul & ſemel liquefactum ad flammam candelæ affluat, eandem non alit, ſed extinguit. Unde illud ſymbolum

Nutrimento exſtinguitur.

Nimia ſimiliter alimentorum copia, ſanitatem (id eſt noſtram naturalem flammam) non alit, ſed extinguit & deſtruit.

Diogenes dicere ſolebat: ubi frumentorum copia, ibi mures, ubi alimentorum ſuperabundantia, ibi morbi. Vitandas ergo in hoc aphoriſmo docet Hippocrates ſatietates, quoniam ab illis morbi ex plenitudine fiunt.

In duas partes dividitur hic *Aphoriſmus*, in *prima* ſuam mox allegatam intentionem exponit; in altera vero cauſam ſuæ intentionis adducit: imo primam Aphoriſmi partem probat ſecunda, dum dicit: *Hoc indicat ſanatio*, quæ eſt probatio à poſteriori, ſeu ab eventu & effectu, qui hic non fortunæ filius, uti apud *Empyricos*, ſed veri conſilii & Judicii ſoboles, uti habet *Hippocrates Lib. de natura humana*:

Generatur autem ex nimia ciborum quantitate, vel *Plethora* vel *Cacochymia*: Plethora in robuſtis, cacochymia in debilibus, utrumque fames & cauſa communis ac univerſalis eſt variorum morborum, vulgo notum eſt & teſtatur *Socrates* Dicens: *Ingluvies & luxuria, morborum monſtra è lateribus eliciunt*: Guſtui tamen & conſuetudini aliquid in cibo & potu tribuendum, juxta illud: *Quod ſapit nutrit*: Attamen probe ponderandum, ut quo debilius eſt naturæ robur, eo minus cibo eget, eoque facilius ab ingeſtis læditur etiam alioquin ſanus.

Notandum I. Per verbum *ubi* duo ſignificari, locum nempe & *tempus*: in quemcunque locum cibus præter naturam ingreditur, morbum creat: Sic etiam quocunque tempore præter naturam aſſumitur, morbos pariter gignit.

Notandum II. Cibus præter naturam talis eſt, vel *quantitate*, vel *qualitate*: *Quantitate* excedit dupliciter, vel *continua* vel *diſcreta*: De quantitate *continua* ſeu *molis* ſcripſit *Hippocrates Lib. de affectionibus*, cibos etiam temperatos & naturæ familiares, ſi quis illis vel intempeſtivis aut pluribus utatur, quam tempeſtivum eſt, morbos gignere,

re, & ex morbis mortes. De *quantitate discreta* scripsit quoque ob-sonia variis intritis præparata, quia diversas inter se vires habent, æstuosa esse & noxia. De *Qualitate* quoque præter naturam in cibo, qualis est salsus, acris, amarus, acidus, monuit idem *Hippocrates*, fieri in corpore turbationes, quia alimentum & augmentum non fit nisi per id, quod probe temperatum est & edomitum.

Dicitur etiam *præter naturam*, sive ut legunt ultra naturæ exigentiam, cibus, qui licet speciei humanæ sit familiaris, alicui tamen particulari, seu in individuo adeo est invisus, ut fugiat illum velut venenum, qualis est caseus quibusdam, vinum aliis, pisces aliis, panis aliis & alia aliis de quibus tractant fuse Authores

Notandum III. Quod verbum illud: *præter naturam* designet ex mente Hippocratis cibi ingesti quantitatem mensurandam esse, à peculiari cujusvis corporis constitutione: quæ enim quantitas uni indebita & excedens videtur, alii erit naturalis & consentanea: Quamobrem semper est habendus respectus ad ætatem, propriam constitutionem, exercitia, incolatum, in ciborum administratione. Vel etiam ly verbum *præter naturam* explicari potest, prout vires gravat, & ventriculum plus justo replet; concoquentis quippe ventriculi vis limitata est, & succi ejusdem non omnem ciborum copiam dissolvere queunt, sicut nec certa aquæ stygiæ quantitas illimitatam metallorum molem diluere & erodere valet. Und 3. ly *præternaturam* vel indicat parvum excessum vel magnum: In hoc *aphoris.* juxta mentem *Galeni* intelligitur excessus magnus, quia parvus excessus morbum non procreat: Verum nos salvo *Galeni* arbitrio, etiam de parvo excessu veram hanc esse *Hippocratis* sententiam, credimus: de magno excessu nemo dubitat, quia à plenitudine & semel & repente, morbus creari potest, ut in *ebriis*; Sed etiam à parvo excessu, si duret & continuet, paulatim morbus fieri potest, & fit; nam teste *Hippocrate 6. epid. Lib. de diæta, morbus paulatim fit, sed repente invadit.* Quoniam vero *Hippocrates* in hoc *aphorismo* inquit: *ex cibo præternaturam plus ingesto morbum fieri*, non *mortem*, adeoque admittere sanationem: Inde profecto deducere possumus, excessum duntaxat cibi assumpti, illum hic notare voluisse; sive autem excessus sit relatus ad cibum solito abundantiorem, ut de fœmina quadam idem Author in *Epidemiis* testatur, quæ liberalius pasta, quo die judicata fuerat, recidit; sive ad vim

vim & facultatem ventriculi etiam moderatam ejusdem quantitatem exacte conficere nequeuntes, cum multum & paucum ad aliquid referantur, parum intererit: Nam & importunus & insvetus & impræparatus & crudus, atque nec debito ordine, nec convenienti modo sumptus cibus, non tantum convalescentibus, sed etiam sanis nocuus & periculosus esse solet: *Cibus profecto* (inquit idem Hippocrates Lib. de locis in homine (*si vincit naturam, efficit morbum.* Verbo? quocunque demum modo naturam superet, præter naturam erit, atque adeo morbum faciet.

Notandum 4. Duplicem esse plenitudinem seu repletionem, unam ad *vasa*, alteram ad *vires*: Ad *vasa*, quando nimio humore distenduntur: ad *vires*, ea est humoris id est sangvinis copia ut à natura superari non queat.

Notandum 5. Plenitudo in genere dicitur & fit, ubi cibi superant labores: ita testatur *Hippocrates de diæta 4. de morbis*: *de locis in homine.*

Notandum 6. Quod una quæque plenitudo sua habeat signa: v. g. ventriculi, intestinorum, ex ructu, oscitatione, flatu, gravitate segnitie, dormituritione, capitis dolore, nausea, torminibus, *venarum*: ex tumore earum, colore rubicundo, capitis dolore, tussi, stillicidio sangvinis: *Humorum.* sunt cujuscunque humoris sua quæque indicia propria. *Partium & membrorum*: ex lassitudine.

Notandum 7. Per illud verbum: *ostendit autem sanatio*: docet nos *Hippocrates*, quod sanatio, quæ fit in repletione in *quanto*, vel repletione in *quali* procuratur per evacuationem seu depletionem.

Evacuatio autem ex mente unanimi *veterum* & *recentiorum* fit per *venæ sectionem* in *plethora* seu in repletione in *quanto*: per *purgationem* in cacochymia, seu in repletione in *quali*, præterea etiam per clysteres, exercitia, balnea, frictiones, inedias, & alia alterantia convenientia: Patet quidem ex hoc *Aphor.* ex cibo præter naturam plus ingesto, morbum oriri, & hoc ipsum sanationem ostendere; nullam tamen mentionem facit de morbi specie aut de ejusdem sanatione: fortasse voluit subintelligendas ægritudines ex cruditate, quam fere omnes morbi consequi possunt, nisi etiam eandem prægressam ægritudinem, & graviorem ex indigestis corruptisque cibis redire existimaverit, aut etiam morbi nomine abusus, damnum atque detrimentum

inde

indefinite expresserit. Sanationem vero per vomitum aut dejectionem vel per inediam implicite complexus est: Etenim mala ex cibis uberioribus vel infestis orta, quam citissime vomitu, aut exacta diæta corriguntur.

Quod si interiores ductus subierint, & viscera ac sangvinem infecerint, non nisi alexipharmacis curabuntur: Cæterum à cibis abundantius ingestis, depravatis aut corruptis, præter cruditates proficiscuntur obstructiones, tumores, alvi profluvia, cholera, colica, febres, idque genus alia & pejora mala; si præterea ut diximus cacochymi ii sint, seu insalubres, malique succi, etiam febres pestilentiales oriri consveverunt, item vertigines, syncopes, lethargi, apoplexiæ, & alii perniciosi morbi, quos memorat *Galenus de cibis boni & mali succi.* Quamobrem si ex his morbi provenerint, pro illorum ratione varia, diversimode quoque tractandi sunt.

Quæres utrum plenitudo sit morbus? ℞. stricte loquendo non est morbus, sed causa morbi, posset tamen minus stricte dici morbus pro materiali.

Dices: Hic *Aphorismus* idem est cum *Aph. 4.* Ergo entia multiplicantur sine necessitate? ℞. *Nego antecedens*: nam hic agit de excessu præternaturam, ille *quartus* de excessu præter modum, seu supra mediocritatem, qui non est præter naturam: ita *Galenus de differentiis morborum.*

Aphorismus XVIII.

Eorum quæ confertim (alii dicunt universim) & celeriter alunt, celeres quoque fiunt excretiones.

Contentum seu Intentio.

De Excrementis juxta assumptorum qualitatem.

Notandum prævie, duplicem passim ab *Autoribus* afferri hujus Aphorismi sensum & interpretationem: alii dicunt: Eorum quæ *universim*, hoc est secundum totam substantiam & velociter nutriunt, celeres quoque fieri residuorum excretiones. Aliis sic placet

cet (non *universim* sed *affatim* seu *confertim* seu non sensim) exponere, adeoque Aphorismum sic interpretantur, quod ea quæ abundantem & celerem suggerunt nutrientem substantiam, celerem quoque patiuntur excretionem. De quibus mox clarius.

Connexio: In Aphorismo 16. dixit *Hippocrates*: *Ubi fames, laborandum non est*: In decimo septimo seu præcedente nos cautos reddit in nutriendo esurientes: In hoc decimo octavo jam monstrat quomodo nutriendi sint ne lædantur, ut sciamus cognoscere, quod illa, quæ celeriter alunt, etiam celeriter difflentur, distribuantur, & evacuentur, id est quæ citissime digeruntur & concoquntur, atque distribuuntur, etiam citissime nutriunt, & citissime eorum fiunt eductiones. Ut simul exinde cognoscat Medicus, cibos, qui facile & breviter reficiunt, & qui aptissimi sunt convalescentibus, & maxime iis, qui celeri refectione indigent. Pabulum autem apud Medicos est, quod velox nutritio, velocem quoque excretionem referat; quia sicut se habet digestio ad nutritionem, ita se habet secretio ac distributio ad evacuationem: Unde si velox facta sit nutritio, velox quoque designatur absoluta digestio & distributio adeoque excrementorum repurgatio & expulsio.

Hic Aphorismus ob brevitatem divisionem non patitur. Si ergo sumpto cibo brevi tempore, id est, interpositis paucis horis, subsequatur ejusdem per alvum excretio, manifestum est signum, illum cibum fuisse facilis concoctionis, & consequenter etiam facilis nutritionis: Est enim concoctio & excretio, una eademque continuata actio, ab eadem causa efficiente, calore nempe naturali emanans, unde absoluta concoctione, quantocyus cibus excernitur. *Primo* quidem per duodenum ad intestina, in quibus nutribili sua emulsione, per venas lacteas exhaustus, in fœces degenerat, mox per alvum excernendas, natura enim feriari nequit. Verum enim vero qua ratione universim seu affatim nutrientia, celerem subeant evacuationem, non bene intelligi potest, cum pleraque nutriant & abundanter, nec tamen celeriter evacuantur; sic v. g. carnes melius & abundantius nutriunt quam olera, cum tamen ista facilioris sint & celerioris excretionis: Multa alia ut v. g. astaci, tardius plane concoquntur, mox vero in intestina tenuia delapsa, statim ventrem movent, & plus quam ratio exi-

git egeruntur: Ova insuper facilis & citæ dicuntur coctionis, multumque nutrire, & cum tamen robustum quid habeant & inflent teste *Hippocrate* de diæta. 2 quin & *Galen.* ipse multa alia in hunc locum congerit, quibus *Hippocratis* effatum, non levibus videtur implexum difficultatibus. Sed tamen, ut ipse credo voluisse hic *Hippocratem* indicare, quod alia phrasi dixerat, *in lib. de alimento: Cibum scilicet, qui difficulter transmutatur ægre consumi, qui vero facile alteratur & apponitur, absumi etiam facile*: Cum enim refectio virium celerrime habeatur à vino, vinique spiritu, aut à rebus consimilem naturam participantibus, profecto, quemadmodum ista velociter restaurant, ita velociter quoque sua tenuitate dissolvuntur: alimenta pariter tenuiorem substantiam nacta, & labilis appositionis, celeris etiam sunt difflationis, & adhuc per poros cutis perspiratione: Contra vero succum sortita crassiorem & compactiorem, sicuti difficilius in ventriculo dissolvuntur, ita tardius in succum nutritium transmutantur, partibus apponuntur, atque pari ratione serius absumuntur & perspirant.

Pro majori ergo claritate hujus aphorismi explicandi: *Notandum* ea alimenta, quæ universim & velociter nutriunt, quæque vertuntur in alimentum in ventriculo, simulatque ingesta sunt, concoqui incipiunt & distribuuntur, ut mox diximus, velociter per venas, & universim secundum omnes *partes alibiles*, non vero secundum *partes excrementitias* (nihil enim sub cælo reperibile est, quod nobis undequaque simillimum non sit, ita nulla pars excrementitia sit, non enim omnia quæ cito alterant & nutriunt æque constanter & firmiter id præstant) ergo inquam, secundum omnes *partes alibiles*, non vero secundum *excrementitias* corporis nostri partes alunt: Palam constat, nutrimenti seu alimenti duas esse partes, *alteram utilem* quæ trahitur, alteram inutilem quæ *expellitur*.

Triplices sunt corporis excretiones, sicut tres sunt coctiones: *Primæ* sunt stomachi & intestinorum: *Secundæ* urinæ & sudoris quæ in visceribus naturalibus potissimum contingit: *Tertiæ* sunt sordium quæ efficiuntur in morbis. De omnibus loquitur *Hipp.* sed manifestius de fœcibus alvi & urinis.

Quando ergo dicitur *excretiones quoque celeriter fiunt*, id est distributiones & eductiones (seu ut *Galen.* interpretatur) difflationes, per modo dictas partes, non autem præcise alvi subductiones, si quidem enim

enim quo plus quid nutrit, eo pauciores causat excretiones, & celeriter nutrit. Nam coctio est propter distributionem, distributio propter nutritionem, nutritio propter restaurationem. Cibi qui celeriter coquntur, sunt liquidi & fluidi, qui caloris impressionem facile recipiunt (citior enim est fluidorum nutritio & excretio, tardior vero solidorum, quia solida carent vehiculo) talia sunt ova, testes Gallinacei, sorbitiones & similia, quæ fere tantum nutrimenti afferunt, quantum ponderant, quia nimirum ejusmodi cibi sunt facilis concoctionis, facilis distributionis, & pauci excrementi, paucæque cruditatis, & sic quia partes non habent crassiores, calori sese protinus submittunt & coctionem recipiunt. Ut paucis dicamus omnia; hoc *Aphorismo* censuit *Hippocrates* generale quoddam documentum tradere, quo sciamus quibus alimentis, ægros & convalescentes oporteat reficere, & quibus indiciis utiliora internoscamus. At vero à liquiditate & mollitie ciborum fallax judicium sumitur, *facilis & citæ refectionis*; nam si vini spiritum excipias & ipsum vinum, reliqua propemodum omnia, non æque cunctis conferunt, nec pari modo se habent- cum non desint, qui melius & promptius restaurentur solidioribus, quam mollioribus cibariis.

Dices: quæ alunt non excernuntur, quia quæ alunt convertuntur in substantiam aliti, ergo non excernuntur, ergo falsus est Aphorismus? ℞. Non hic intelligi excretiones alvinas crassiores sed tenuiores, seu potius distributiones & difflationes ut dictum supra: illa enim quæ cito fiunt, cito pereunt, ita etiam quæ cito aggenerantur, cito etiam resolvuntur.

Dices 2. Quæ confertim alunt, debent etiam confertim converti in substantiam aliti, sed hoc non videtur fieri posse, quia alimentum primo confertim in chylum, postea in sangvinem, & tandem circulo aliquoties facto in substantiam aliti commutatur. ℞. Ly *alunt*, in hoc Aphorismo sumi metaphorice, id est vertuntur confertim in alimentum & coquntur: Est igitur potius hic Aphorismi sensus: Eorum quæ *velociter* & *universim* nutriunt, quæcunque vertuntur in alimentum in ventriculo simul ac ingesta sunt, concoqui incipiunt & verti confertim in alimentum, id est secundum omnes partes alibiles convertuntur, ita & velociter distribuuntur per venas, uno verbo velociter difflantur.

Instabis: Illa quæ jam sunt, & fuerunt alimenta, non est opus

converti in alimenta, ergo nulla solutio? ℞. Illa quæ sunt & fuerunt alimenta *proxima*, non est opus converti in alimenta *concedo.* Illa quæ fuerunt alimenta *remota*, non erat opus converti in alimenta *proxima nego.*

Aphorismus XIX.

Morborum acutorum, non omnino certæ sunt prædictiones, neque mortis, neque salutis.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Acutorum.

Connexio: Cum in antecedentibus *Hippocrates* multa de felici aut infelici morborum successu & prognosi, ob evacuationes, tum per purgationes, tum per venæ sectiones factas discurrisset & scripsisset; in hoc autem *Aphor.* videtur progredi in prognostico seu morborum eventu, dum dicit *acutorum morborum non omnino &c.*

Brevitas hujus Aphorismi non patitur divisionem & compositionem.

Notandum hic præliminariter, inter alias morborum divisiones notissimam illam esse, qua alii *acuti*, alii *chronici* dicuntur, cumque acuti ob citam eorundem solutionem intra breve tempus de ægrotantis vita decernat, cujus eventus præsagio, ab ignominia plerumque Medicos vindicat, ne tamen exinde multum faciles in prædicendo illi sint, idcirco *accuratissimus Hippocrates*, ut quorundam conjectorum impudentiam & arrogantiam reprimat, qui etiam à prima die se jactant, morborum exitum prænuntiare. Hic monet non omnino certas esse, & infallibiles acutorum morborum vel ad salutem vel mortem prædictiones. Hinc *idem magnus Hippocrates lib. 2. prædiction:* postquam hos deriserit, subdit: *Consulo autem* (inquit) *ut quam prudentissime agant, tum in reliqua arte, tum in hujusmodi prædictionibus, illius probe memores quod si cui successerit prædictio, is apud ægrotum, intelligentia præditum in admiratione fuerit; si vero quis aberraverit, supra hoc quod odio habe-*

habetur, fortasse etiam insanire videbitur: quapropter jubeo, ut cum alias omnes tum has prædictiones prudenter faciunt, quanquam sane & audiam & videam, neque judicare recte homines ea, quæ dicuntur ac fiunt in arte neque narrare.

Quinam autem morbi acuti dicendi sint, jam supra, & etiam in Institutionibus abunde ostensum est. Nempe eos breves ac symptomatum magnitudine & vehementia sociatos esse debere; etenim febres Euphemeræ dictæ, quamvis brevissimæ sint, ob defectum tamen symptomatum graviorum, acutæ minimæ dicuntur; sed & nec Hydrops, empyema, tabes, aliique morbi *vehementissimis pernitiosissimisque symptomatibus conjuncti, acuti morbi nominantur*, quia breves non sunt. Quamobrem merito novit *Hippocrates* 1. Aph. 7. *morbos acutos statim extremos afferre labores.*

Unde autem morbis accidat acute lædere & ægros affligere profecto à partis affectæ præstantia, & à vitiosi humoris conditione deducere licet: *à partis præstantia quidem*, nam hæc diu molestiam, gravemque noxam sustinere non potest, qua ratione apoplexiæ, lethargi, phrenitides, syncopes, palpitationes, ob cerebri & cordis cum vita necessitudinem non multum protrahuntur: *à noxii humoris natura* vero, qui plerumque in acutis morbis sangvini infensus, vitæ conservandæ ineptum illum reddit, sive quod dissolvat & erumpat, sive quod cogat, aut aliter inficiat, ut solutus, concretus, & effœtus nequeat tandem motum cordis tueri. Hæc plane damna sæpe numero eveniunt, è degenerantibus inversis & corruptis fermentis viscerum, quibus sangvis permeans inficitur.

Quamvis vero morbi quicunque inchoant, augescunt, consistunt, & declinant, non tantum inter initia de illorum exitu certo præsagire nequimus, verum etiam fallax judicium & incerta prædictio erit, quousque ex acte non constiterint, cæperintque declinare: cum enim nondum devicti pugnantem causam in corpore latentem adhuc habent, vitæ possunt insidias moliri, & ob agendi rapiditatem, quacunque de causa, momento temporis permutantur, & symptomata quæ remitti visa sunt, denuo exasperantur, imo quandoque graviora redeunt.

Hanc incertitudinis causam referunt fere communiter interpretes in humorum peccantium mobilitatem & tenuitatem, quoniam scilicet facile ii de loco in locum feruntur, & quascunque corporis par-

tes pervadunt, ut propterea chronici morbi à crassis humoribus progeniti, cum lente procedunt, soleant facilius & tutius futuri eventus indicia prodere. Verum enim vero, potius petenda videtur causa à motu particularum in sangvine, cæterisque liquoribus fermentescentium: Etenim quamdiu fermentatio perseveraverit, & in depressionem & excretionem non desierit, quæ sola salutarem exitum ægris prænuntiat, morbus ipse in ancipiti est, quandoquidem in coagulationem & resolutionem abire potest. *Hippocrates* ergo notanter dicit: *non omnino certæ sunt prædictiones*: id est non dari talem prognosticandi certitudinem in acutis, ut Medicus rem pro infallibili vendere possit, sed tantum pro dubia, licet à potiori verificetur. Si enim Medico in acutis ab omni prognostico abstinendum esset, ad quid *Hippocrates* tot prognosticandi libros reliquisset? *Aphorismos, prognostica, prorhetica, coacas prænotiones* &c. qui potissimum de prognosi auctorum scripti sunt. Præterea in nostro Aphor. adjecit prudenter *Hippocrates*: *non omnino*: ne nimirum Medici prorsus desperent de prognosi, cum cæteroquin magnam laudem exinde consequi soleant teste *Hippoc 1. prognost.* Quare ut quis rationabiliter conjiciat de sucessu ægrorum docuit *Galenus 3. de Crisibus 4.* ad tria hæc respicere debere: *Ad ideam morbi, ad magnitudinem, & ad morem*: nempe cujus generis morbus sit, quæ symptomata illum comitentur & num à benignis vel malignis succis ortum ducat: Perpendat etiam sagax Medicus Naturæ vires, an validæ, an imbecilles sint, & quidem examinando singulas corporis operationes animales, vitales & naturales, ab his nempe bene vel male habentibus levius & gravius probabiliter saltem cujuscunque morbi eventum conjectabit.

Insuper adhuc addit & subdit *Hippocrates*: *non omnino sunt certæ prædictiones*: si quidem Medicina tota conjecturalis est, & universa conjecturis inhæret, ideo 1. Aph. 1. *Iudicium fallax* dicitur. Et *Celsus Lib. 2. cap. 6.* inquit: *Spes ejus interdum frustratur, & moritur aliquis de quo Medicus securus primo fuit*: ut mox dicemus pluribus. Attamen non sunt ex hoc omnino parvi faciendæ ejusmodi conjecturæ, nam etsi aliquando fallant, sæpe tamen colimant, unde idem *Celsus*: Sed est tamen Medicinæ fides, quæ multo sæpius perque multo plures ægrotos prodest.

Rationes proinde nostri Aphorismi ejusque incertitudinis nobis prin-

principaliter ſunt quatuor. *Prima* eſt judicii critici incertitudo: O! quoties natura cocto jam morbo ſuccumbit in expulſione, & ubi heri ſigna coctionis in urinis erant, hodie cruda omnino viſa urina & ſigna potius mortis quam ſalutis præſefert, quia nimirum natura vi ſymptomatum obruta, deſtitit à coctionis opere, & quæ heri victrix & morbo ſuperior, hodie ſuccumbit. O! quoties è contra ſuccumbere viſa, inopinate reſurgit, & quæ heri erant peſſima omnia, hodie ſunt meliora, remittentibus ſcilicet ſymptomatibus natura coctioni incumbere cæpit, atque ita morbo ſuperior evaſit.

Utrumque ergo Medicos etiam oculatisſimos fallit: Hinc Hippocrates ait *Lib. de Decenti ornatu*: *Inſtabilia ſunt, quæ in humidis conſiſtunt, quare facile & à natura, & à fortuna transmutantur.* Morbi acuti enim ſæpe aliud præſeferunt, quam in receſſu minitentur.

Secunda ratio: Eſt periculum metaſtaſis, ſeu translationis humorum ad partem *nobilem* ſeu *principem*: Materia acutorum eſt ſubtilis, tenuis, calida, movetur motu frequenti, violento, & impetuoſo, effervescentia præternaturali rarefacta, vaſa dilatat, diſtendit, implet, hinc ſummum inflammationis periculum, quæ ſi in parte *Nobili* fiat (quod Medicus prævidere neſcit) jam mutata eſt ſcena, & Medicus in ſua prognoſi deceptus.

Tertia ratio: Eſt morbi malignitas, hæc dum blanditur, nocet, & dum nocet, decipit, uno verbo adulatorum & Pſeudo Politicorum naturam habet, de quibus Poëta

Annis mille jam peractis
Nulla fides eſt in pactis
Mel in ore, verba lactis
Fel in corde, fraus in factis.

In benignis enim febribus, bona ſigna raro fallunt, in malignis raro verificantur.

Quarta ratio eſt: quod ſubinde longo tempore varii abſceſſus, arte medica inperſcrutabiles in corpore deliteſcunt, qui ſi febrili calore maturati crepent, & rumpantur, non ſemel improviſa morte morbo epilogum imponunt. Si ergo Propheta infallibilis audiri velis, *morbi ſpeciem, ideam, mores, partem affectam, humoris peccantis quantitatem, motum, naturæ robur, pulſum, mutationes*, emergentia exacte perſpecta omnia habeas neceſſe eſt.

Vulgare

Vulgare & tritum est Philosophorum axioma: *de futuris contingentibus non datur determinata veritas*: ista autem sunt in triplici differentia: quædam ut plurimum eveniunt, ut in æstate calor, in hyeme frigus: quædam raro accidunt ut Cometæ: quædam sunt ad utrumlibet, quia æqualiter fieri & non fieri possunt, ut quæ à voluntate nostra pendent: de *primis* & *secundis* est determinata veritas, quod erunt, vel non erunt, ut plurimum vel raro: At de contingenti futuro ad utrumlibet, non est determinata veritas; talis est in universum eventus acuti morbi, quia potest occidere vel non occidere.

Notandum 1. Quod in ipso morbo adhuc triplex illud contingens reperiatur: Exemplo sit *pleuritis*, si omnia signa bona habeat, æger sanabitur, si omnia mala, morietur. Si autem partim bona, partim mala, dubius erit morbus: In *primo* & *secundo* casu Medicus fere semper vera prædicit; quia ut plurimum contingit sanari cum signis bonis, & mori cum malis: At in *tertio* dubius est eventus, ideo in omnibus his incertæ sunt prædictiones ut plurimum, in primo autem & secundo casu raro incertæ.

Notandum 2. Quod morbi quidam dicantur *boni moris*, alii *mali moris*: *Boni moris* est ille, qui servat sua signa exquisita: Exemplo sit *Causus*, sitim, vigilias, calorem ardentem servans, *Benignus* dicitur: At *Causus* sine siti, vel cum somno, *Malignus* dicitur: In *benigno* raro contingit errare apparentibus signis optimis vel pessimis; in *maligno* autem contingit errare ut plurimum quia inconstans: Ideo bene dicit *Hippocrates* 3. Aph. 8. *In inconstantibus temporibus inconstantes morbos fieri, & dubii, & mali judicii.*

Notandum 3. Quod in omni morbo acuto prædictio fieri possit vel in principio, vel in augmento, vel in statu ipsius morbi: in principio ut plurimum incertæ sunt prædictiones; ita etiam in augmento: Ideo *Hippocrates* præcepit, non esse prædicendum, donec statum acceperit morbus, eo enim tempore coctiones accidunt, & quidquid natura potest, ostenditur.

Notandum 4. Quod abs re non sit facilius in acutis diem & horam, quam in longis & chronicis prædicere posse Medicum, in his enim sæpissime errant Medici, dum v. g. Hydropico vel Phtisico diem vel horam mortis prædicere satagunt, in cujus septimana, imo mense prædicendo sæpissime hallucinantur: Attamen, cum ut mox diximus

insta-

instabiles sint acuti, etiam in his incertæ sunt prædictiones: Unde, ut verbo dicamus omnia, nullibi magis cautus & providus esse debet Medicus, quam in prognosi acutorum.

Notandum 5. Quamvis meminerit *Hippocrates, salutis* duntaxat & *mortis*; sub his nihilominus, aliæ in morbis mutationes comprehenduntur, ut proinde non modo cauti simus, in præsagiendo salutis aut mortis eventu, verum etiam omnium accidentium & mutationum, quæ in morborum decursu contingere possunt. Notavit autem speciatim acutos, quibus ex brevitate & impetu facilior accidit mutatio: at vero chronici cum in longius protrahantur, nec tam subitam motionem subeunt, nec sine alicujus visceris affectu divexent certiora & firmiora signa imminentis quandoque interitus proferunt.

Dices: *Hippocrates III. prognosticor.* dicit: *breves morbos facilius discerni, quam longos*, ergo est contradictio? ℞. Breves morbi facilius discernuntur quoad diem vel horam *concedo*, quoad salutem vel mortem *nego*.

Dices II. Apoplexia fortis est morbus & acutissimus, atqui in ea est certa & non incerta prædictio; quod *probatur*, quia ipsemet *Hippocrates* dicit: *Apoplexiam fortem solvere* impossibile est, ergo est certa prædictio? ℞. I. *Distinguo majorem*: Apoplexia est morbus acutissimus quoad accessionem vel prognosim *concedo*, quoad causam & essentiam *nego*. ℞. II. Apoplexiam fortem solvere impossibile est, intelligitur ly *impossibile* absolute, quod nempe apoplexia fortis nunquam solvatur, quin non in paralysim vel hemipleciam desinat, unde tali sensu bene dicitur, absolute apoplecticum talem integre sanitati non restitui, quin non fiat vel paralyticus vel hemiplecticus: Ly impossibile autem si respective sumatur, respectu puræ putæ apoplexiæ, illa quidem suo modo solvitur, sed majori ex parte in alios sibi affines morbos degenerat.

Dices III. Morborum chronicorum incertæ sunt prædictiones, ergo acutorum erunt certæ; contrariorum enim contrariæ sunt rationes, Imo *Hippocrates* ut diximus *3. prognost.* dicit: breves morbos facilius discerni, quam longos: Item *Hipp. Lib. de natura humana* dicit, Medicum certo prædicere non posse salutem aut mortem in mor-

S bis

bis qui paulatim gignuntur, uti sunt morbi chronici. ℞. *Hippocrat.* in his locis loqui de prædictione durationis virium, & non de duratione morbi: Ex his autem nulla contrariæ durationis ratio elici potest.

Dices 4. Morbus in declinatione sua etiam dicitur acutus & tamen ejus tunc certa datur prædictio, nullus enim in declinatione moritur, teste *Gal. 3. de Crisibus cap. 5.* qui dicit: nullum esse mortis periculum statu morbi elapso, id est in declinatione, quia materia est cocta & natura victrix, ergo datur certa prædictio. ℞. I. In declinatione morbi acuti eo ipso quod declinet; non dici proprie amplius acutum cæteris consentientibus. ℞. II. Licet morbus in declinatione sit, non tamen certa prædictio, quia facile æger pati potest recidivam, vel portio materiæ residuæ potest regredi & transferri ad partem nobilem, & sic inferre insperatum periculum, vel alia accidentia vehementia naturam dejicientia accedant. ℞. III. Nullus in declinatione moritur si vere & absolute declinet *concedo*, si vero recidivet, aut in partem mobilem regrediatur, *nego* ℞. IV. Ergo est certa prædictio, quoad declinationem morbi *concedo*, quoad causam & errorem naturæ vel Medici supervenientem est certa prædictio *nego*. ℞. V. Ægros mori in declinatione particulari v. g. status, non autem in declinatione universali.

Dices 5. *Hippoc. Lib. I. prognost.* ait: In febribus idem est terminus salutis & mortis, ergo certa est prædictio. ℞. In febribus idem est terminus, id est, iidem sunt dies indicatorii, dum per crisim terminantur *concedo*, ergo terminus ultimus certus est, *nego*. Aliud enim est prædicere de crisi, quæ est tendentia ad salutem vel mortem, aliud est prædicere de ipsa salute vel morte.

Quæres, quid hic intelligat *Hippocrates* per morbos acutos? ℞. Intelligere ut supra diximus eos morbos, qui cum celeritate & vehementia moventur & terminantur, idque fit vel ob partis nobilitatem vel materiæ potens vitium.

Aphorismus XX.

Quibus per Juventutem, alvi sunt humidæ, iis senescentibus exsiccantur: Quibus vero in juventute alvi sunt siccæ, iis senescentibus humectantur.

Nota:

Nota: Similis si non prorsus idem est aphoris. hujus Sect. 53. qui sic sonat: *Quicunque alvos humidas habent, si quidem Iuvenes fuerint, melius degunt his qui siccas habent; at in senectute deterius degunt, nam senescentibus ut plurimum siccantur.*

Contentum seu Intentio.

De Diversitate alvi excretorum ratione ætatis.

Connexio: Præsens *Aphorismus* non tam bene connectitur cum præcedente, quam cum decimo octavo, in quo docuit alimenta celeriter nutrientia, etiam celeriter excerni; In hoc autem ostendit, quomodo dejectiones fiant & mutentur in ætatibus; dicit enim eos, qui in Juventute sunt laxi, in senectute fiunt stiptici & è contra, & hoc *divus senex* habet à diuturna observatione & experientia potius quam rationibus, prout Interpretes faciunt, de quibus mox dicemus: ostendit præterea *Hippocrates* non loqui hic de *morbosa*, sed de *naturali* alvi siccitate, & humectatione, dividitur hic Aphorismus in duas partes, in prima, primam facit conclusionem, in altera parte alteram illi contrariam: Idque breviter & philosophice probat. Causæ contrariæ, effectus pariunt contrarios; sic etiam constitutiones contrariæ, contrarios habent effectus: sed causæ dejectionis in Juvene & sene sunt contrariæ, sicque constitutio Juvenilis est contraria senili, ergo etiam contrarios habebit effectus, & per consequens alvus in Juventute humida, sicca fiet in senectute & è contra,

Hippocrates in hoc aphorismo non est locutus de *pueris*, quam potius de *Iuvenibus*, ratio est, quia pueri plerumque sunt alvi humidioris, ob totius & præcipue capitis majorem humiditatem: *Iuvenes* autem non ita sunt humidi, sed sicciores fiunt, ob majorem caloris activitatem, & cum in senectute non tantus adsit calor, sed potius status contrarius, hinc etiam fit ut contrarii generentur effectus. Quod autem alvus quæ in juventute fuit humida, in senectute siccetur, causa est, quia humiditas per tot juventutis excretiones tollitur: E contra in alvo juvenum adstricta paulatim humiditas colligitur, quæ in senectute operarii incipit: Quamvis quidem hæc res difficilis explicatu videatur, si tamen ea quæ ad ciborum confectionem, dissolutionem & excrementorum alvi secretionem alibi diximus, hic in memo-

riam revocentur, causæ ejusmodi permutationis in ætatum varietate rationabilius quæri poterunt.

Evidens enim, & in Praxi quasi res patula est: quod statum corporis, tum quoad alia, tum potissimum quoad excretiones mutet ætas, & hinc excrementorum frequens vel tardior secundum naturam (de morbosa enim non loquimur) dejectio, à tempore seu Crisi diversa corporis partium atque ciborum assumptorum proportione contingit: Ciborum enim dissolutionem, atque utilium ab inutilibus partibus secretionem promovent potissimum confluentes succi illi, è pancreate per *VVürsungii* ductum, & cysti fellea per cholydochum in intestina: Debent autem hi ita esse à natura comparati, ut alter alterum nec mole, nec conditione prævaleat aut exsuperet: Si vero felleus humor fortasse præcellat & acrior atque tenuior sit, alvus lubricior redditur, at contra adstrictior fit, si præpolleat è pancreate deductus. Quandoque etiam serosus humor, qui è potu & cibis humidis derivat, totus fere in intestina delabitur, & cum fœcibus commiscetur ad alvi lubricitatem, aliquando vero majori ex parte ad renes percolatur & ad vesicam; unde urina copiosior fit, alvus vero siccior evadit; quamobrem in urinæ profluviis ventrem constipari, & fœces durissimas excerni: Hinc dicebat *Hippocrates*: *multa urinæ profusio, paucam significat dejectionem.* Hinc viscera calidiora humiditates suspendunt & attrahunt, non secus, ac in magno calore aëris humiditates è terra in altum sublimantur: Viscera vero è contra discrasiata, obstructa aut debilitata, magis cadere & delabi sinunt, quia vim non habent humores sublimandi, sed eos potius reddunt ponderosiores, hinc etiam facilius decidunt, nisi accedat magna siccitas, aut ariditas, quæ etiam in senibus expulsionem potest impedire. Non tamen negamus etiam viscera calidiora, multum attrahentia & humiditates cumulantia successu temporis sicciora reddi, simulque stomachus hebetatus & acido infarctus, multum appetit & parum digerit, exinde multas cumulat humiditates, alvi laxioris causas: quia error primæ digestionis non corrigitur in altera, multo minus in tertia.

Bilis itidem ad alvi laxationem non parum facit velut clyster seu stimulus naturalis. Patet etiam mutationes in ætatibus, ac vicissitudines non semper ad amussim inter se contingere, ob errores in diæta commissos, quæ contenta & excernenda variare possunt.

Pro

Pro hujus nostri *aphorismi* veritate, debet supponi (ut plerique sentiunt (à nobis idem homo, non diversi, idem cibus, eodemque modo paratus, & denique æqualitas in rebus cæteris non naturalibus: Et juxta illos solum debet esse differentia in ætatibus: sed de hoc paulo post infra explicatius loquemur.

Atque ut rem totam paucis reddamus clariorem, breviter *notandum* est; quod humiditas seu lubricitas alvi in Juvenibus ex duplici potissimum causa fiat: *Primo* ex nimia fervidioris, acris, & volatilis bilis (*bilis enim director omnium operationum* à multis dicitur) in duodenum effusione, quam natura (ut diximus) veluti clystere acri irritata, cum chylo nutribili, copiosà lympha salivali, & succo pancreatico salsiori & fluxiliori permixtam ad intestina crassiora amandat, mox per alvum excernendam; sunt autem hæc excrementa solito liquidiora, cum defectu competentis, in intestinis tenuibus moræ, humiditas illa nutribilis per venas lacteas sufficienter non fuerit separata; Contrarium autem fit, si bilis prænominata parcior, austerior, & effœta, atque succus pancreaticus acidior & consistentior fuerit: Hinc quoties felleus humor austeritate alvum in juventute constipat, succedente senectute aquosior redditus, eandem relaxat; id ipsum parcitate & copia evenit, quibus nimirum diversimode afficitur ac permutatur confluens alter succus pancreaticus, ut proinde egestiones excrementorum in intestinis varient, pro eorundem succorum varia affectione & permutatione. Multum etiam (ut mox diximus) in hanc rem valet habitudo lactearum venarum, an non partes chyli puriores admittant vel respuant, inde enim non raro accidit, fœces diminui & obdurari vel contra multiplicari & humescere, quod etiam ex urina parciori aut abundantiori jam supra ex *Hippocrate* notatum est.

Secunda causa est nimia ingluvies, juvenes enim appetitui indulgentes, plus commedunt, quam corpus ab incremento jam desistens requirat, natura enim non nisi necessarium attrahit: Utraque hæc ratio in senio cessat, nam parum appetunt, & corpus plurima restauratione indiget, bilis enim una cum calore viscerum, in quantitate & qualitate plurimum decrescit.

Contrario modo: si *juvenibus alvus est sicca*, hoc fit ex dictis mox causis & rationibus, vel ex calida & sicca viscerum inferioris ventris

 intempe-

intemperie & dyscrasia: vel ex multiplicato per insensibilem transpirationem effluvio, cui serum est vehiculum, vel acrioris bilis prædominio, quæ sua indorosa amaritie, fermentum stomachi pervertendo, appetentiam ciborum dejicit, hinc pauca illa assumptorum quantitas à canina venosi generis fame ulterius exhausta, excrementis alvinis, paucam, eamque exsuccam subministrat materiam. Omnes hæ rationes cessant in *senio.* I. Intemperies præfervida detepescit. II. Insensibile effluvium propter resolutionem caloris evaporantis diminuitur: III. Bile paulatim deficiente appetitus novas reassumit vires: in similem senem loquitur Poëta.

Dum Petre canescis, gustum juvenescere mirum est!
Tempore fis edens, tempore rursus edens.

Quod autem mutationes ejusmodi, ætatum varietate contingant plane liquet, cum & coctiones, nutricationes, & secretiones, pro ætatum diversitate, diversimode habeantur: quo etiam fit ut sæpe numero qui in juventute graciles fuerant, in ætate consistente & senili pinguescant, quique Juvenes obeso erant corpore, procedente ætate gracilescant, atqui obesorum alvi plerumque laxiores esse solent.

Pro coronide tandem advertere oportebit, quod etiam notavit *Galenus* hoc loco, hunc *aphorismum* non simpliciter & absolute esse intelligendum, sed majori ex parte collatis invicem ætatibus ut deducetur ex *aphorismo 53.* hujus *libri*, ubi non nisi comparate eandem fere sententiam concessit. Sed & eadem victus ratione servata, sub eodem cœli statu & cum iisdem exercitiis, nullaque interea per ætates ægritudine suborta, quæ viscerum fermenta immutaverit, ejusmodi permutationes alterne contingent: prout fuse hac de re discurrit *Galenus* in hunc aphorismum. Firmum proinde manet, non tantum de ætate, sed & Regione, exercitiis, usu medicamentorum, atque contracta aliqua viscerum naturalium ægritudine (prout de affectione Hypochondriaca experimur) aphorismum intelligendum esse.

Dices: Multi sunt & fuerunt, qui tota sua vita constipati fuerunt, ergo falsus est aphorismus. ℞. I. Rabi Moysen & Hugonem Senensem hunc aphorismum plane negare, sed ℞. II. Hoc fieri per accidens, id est, vel ob mutationem Regionis, victus, & ob temperamenti bonitatem, sunt enim multi senes, qui mentiuntur Juvenes.

Dices II. *Galenus I. Aphorif. 15.* dicit copiosa per hyemem esse excrementa: ℞. Quia in hyeme etiam plus cibi assumimus. *Secundo Galenus* loquitur de hyeme humidiore, non ficciore.

Aphorismus XXI.

Famem vini potio (id est Thorexis) solvit.

Contentum seu Intentio.

De remediis famis morbosæ.

CONNEXIO: Cum multa de convalescentium refectione supra dixisset Hippocrates, sæpiusque autem contingat, non proficere corpora, ob nimiam alimentorum assumptionem: In hoc ergo Aphorismo docet, quomodo sit reprimendus appetitus, nempe vini potu, quod etiam docuit aphorismo decimo sexto, alia ratione, & modo; imperando nempe quietem, dixit enim, *ubi fames laborandum non est.*

Hujus aphorismi brevitas divisionem nullam patitur. Omnes plerumque Authores putant in hoc aphorismo tantum præternaturalem famem intelligendam esse, quæ est symptoma quoddam præter naturam seu affectus, qualis est Pica Bulimos &c. qua potissimum utero gerentes insecta & extranea appetentes afficiuntur, quam Plinius malaciam gravidarum appellat. Sed nostro Judicio etiam verificari potest *de fame* naturali & sanorum, quæ multipliciter contingit, vel ob insuetam inanitionem, id est alvi profluvium, fluxum sanguinis &c. *& mediocris est.* Vel convalescentium, & vehementior est, vel ob nimiam corporis (per nimia exercitia, inediam) consumptionem, & *Vrgens est.*

Omnis vero fames præter naturam in excessu consistit: Estque duplex: Canina, per quam homo nunquam expletur, sed quantumvis edat, ad vomitum redit, sicut canis. Alia autem dicitur, per quam homo in principio quidem, vehementer appetit, sed paulo post deficiente Cibo deficit & linquitur animo, oritur ab ingenti ventriculi frigore, in iis, qui per nives, & glacies plus minus, nimium Jejuni iter faciunt, rapitur enim, & concentratur calor

lor ad cor, non habens unde pascatur; vel humor acris ad ventriculum attractus, consensu cor afficit, und syncope oritur.

Intelligitur igitur aphorismus tam de præternaturali quam etiam naturali fame, siquidem videmus bibulos minus esse edaces, idque maxime probatur, quia vinum famis causam oppugnat, famis autem cujusque causa est inanitio, & corrugatio oris ventriculi.

Fames ergo quæcunque optime curatur saturantibus; saturant autem spiritus, & corpus inanitum restaurant non solum alimenta & imprimis panis, sed etiam ocyus potulenta & præcipue vinum generosum per se, vel cum pane sumptum: Saturant quoque acidum esurinum, quod famem excitat, alcalia, inter quæ etiam vina generosa censentur: hæc enim præ aliis reficiunt spiritus, prompte nutriunt, & poros subsidentes blande reserant, maxime ea vina, quæ sulphure magis pollent, eo magis etiam saturant.

Cum ergo solum vinum inter omnia creata, hanc prærogativam habeat, ut sit *alimentum*, *Potus*, *& Medi amentum*, ut *alimentum* nutrit, significat, & partes suggerit alendo corpori idoneas: ut *Potus* extinguit sitim: ut *Medicamentum* calefacit, exsiccat, spiritus restaurat, & tenuitate sua naturæ amicissima, intima corporis nostri penetrantia quoquo versum pervadit, & hinc vehiculum medicamentorum convenientissimum audit: si autem alicui nocere debeat, hoc fit, vel excessive potum, vel minus defœcatum, vel nimis adustum, quod calefacit & exsiccat nimium, vel saltem fumoso suo spiritu caput ferit; quæ tamen omnia incommoda facile admixta aquæ portione præcaventur, juxta illud:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci
Jam dulci miscere mero licet utile flumen.

Notandum, quod vinorum aliud est *generosum*, aliud *mediocre*, aliud *debile*: Rursum in *sapore* aliud *dulce*, aliud *austerum* aliud *medium*: Et demum aliud *fragans* & *odoratum* aliud minus *odoratum*. Vinum itaque hic intelligit Hippocrates, calidum odoratum: quale est vinum Græcum, malvaticum vel simile generosum: Hoc enim tollit tam naturalem famem, quam præternaturalem: Sed

Notandum II. in Naturali fame dandum cum cibo & post illum,

cum

cùm pane & offa intinctum, ac vacua vasa reperiens caput offendat, In fame vero præter naturali, & ante & post cibum exhibendum, nam fames canina eo curatur, præsertim si in vino infundantur aut decoquantur salvia, melissa abrotanum, vel in illo dari possunt 4. vel 5. guttæ olei anisi, quod omnem famem mirabiliter sedat.

Notandum III. Vinum non tantum reficit intro sumptum, sed etiam odoratum, præcipue quando animi deliquia sunt conjuncta fami, vel potius famem præcedant; odores enim vini protinus penetrant & reficiunt.

Notandum IV. Hippocratem non tantum intelligere hic simplicem & parcam vini potionem, quia *Thorexis* venit à verbo Græco θώρων quod significat *furere* adeoque vini potio debet esse generosa & ex vino generoso, ut lætificet & restauret juxta illud: Vinum lætificat cor hominis, & Vinum est lac senum & infirmorum.

Dices: Galenus in *Comment.* tantum loquitur de fame canina, ergo non naturali. ℞. Curative Concedo, prophylactice etiam & tacite loquitur de naturali, quia vinum replendo tollit inanitionem, quæ etiam in fame naturali est.

Dices 2. Vinum non potest sedare famem, hæc siquidem est appetitus calidi & sicci, vinum autem frigidum & humidum. ℞. Vinum actu est frigidum & humidum Concedo, potentia Nego, quia est calidum & siccum: Neque etiam vinum præcise datur ob appetitum calidi & sicci, nec etiam præcise, quia calidum & siccum est vinum, sed propter inanitionem, quam curat.

Dices 3. Fames quandoque à bile excitatur, atqui hanc vinum non tollit, sed auget. ℞. I. Non facile legitur à bile famem excitatam esse. ℞. II. Posito etiam famem à bile excitari, eam tamen facile tollet vinum, illam abstergendo & per urinas evacuando.

Dices 4. Si per Thorexim intelligat Hippocrates furorem, ergo sine furore non sedabitur fames. ℞. Non intelligi hic furorem intensum, sed alacritatem, vel ut Germani loquuntur ein Spitzl. si enim nimium excedatur, haud dubie non modo fames non tollitur, sed etiam spasmus, tremor, phtisis, apoplexia, &c. caussari posset.

Quæres cur Hippocrates 3. *Acutorum* pueris usque ad decimum quartum annum vinum prohibeat. ℞. Quia vini potus thorexim parit velut furorem caputque puerorum debile summopere impedit, & Epilepsiam, & stupiditatem inducit, & calculum procreat: Imo vinum etiam nutricibus, ob rationes dictas, inhibendum est.

Quæres 2. Cur adeo absurda v. g. in gravidis & chlorosi laborantibus non noceant? ℞. Ideo non nocere, quia sunt remedia causarum morbificarum intus latentium, sic v. g. bolus, armena, creta, calx corrigit pituitam acidam & aquosam.

Aphorismus XXII.

Morbos, qui ex repletione fiunt, curat Evacuatio, eos vero qui ex Evacuatione repletio, & in cæteris contrarietas remedio est.

Contentum seu Intentio.

De Methodo medendi per contraria.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo de famis remedio tractasset, nempe de vini potione: In hoc aphorismo causam reddit, cur vinum famem tollat, quia illi contrarium est: cum palam constet contraria contrariis curari: Ergo infert, si contraria contrariis curantur, Judiciose infertur, repletio curatur Evacuatione, & Evacuatio seu Inanitio repletione: Ex quo quisque (contra quosdam vulgo sentientes) certo, & propemodum evidenter infert, dari morbos ex inanitione, & non omnes fieri à repletione.

Hic aphorismus duas habet partes: In prima parte causam sui propositi & intentionis divus senex affert. In secunda parte ejusdem conclusionem nempe *contraria contrariis curari.* Omnis enim morbo-

morborum curatio debita tum respectu morbi tum causæ fit per contraria. Morbi etenim per appositionem similium, & detractionem contrariorum curantur. Nam juxta Hippocratem Medicina seu Ars Medica est adjectio deficientium & detractio redundantium. Hoc ipsum clarissime dilucidavit divus senex aphorismo decimo septimo, dicens, ubi cibus, plusquam ratio postulat, assumptus est, sanatio fit stomacho evacuato aut vomitu aut dejectione: Et è contra in præcedente Aphorismo asseruit: Fames repletione tollitur: Ergo rursum infertur *contraria contrariis curantur.*

Hic Aphorismus est Columna & fundamentum totius medicinæ practicæ emanans ex doctrina *Hippocratis de flatibus*, ubi dicit contraria contrariis curantur. Status enim naturalis ideo conservatur per similia, quia natura & sanitas consistunt in temperamento unde amant sibi similia id est temperata: E contra status morbosus per contraria curandus est, cum sit recessus à temperamento, quod non nisi per suum contrarium ad temperiem reduci potest, vel enim præternaturalis illa & morbifica humorum dispositio consistit in *substantia*, *quantitate*, & *qualitate*, omnia hæc contrarium suum expostulant: Et licet quidem ut Philosophi docent, substantiæ nihil sit contrarium, medice tamen loquendo, substantia peccans remedia tota substantia contraria expostulat v. g. venena, Alexipharmacum, quantitas autem evacuationem teste Hippoc. supra Aphor. 17. *Ubi alimentum præter naturam plus ingestum est, hoc morbum facit, ostendit autem sanatio*, id est quod hujus plenitudinis sanatio per Evacuantia fieri debeat: Quantitas diminuta repletionem, prout textus citati Aphorismi docet; dicitur *repletionem*, non autem quamcunque aut subitam, sed mediocrem ac paulatim promotam.

Si sit qualitas, vel peccat hoc vel illo modo, omnia suo curantur contrario, calidum frigido, humidum sicco, amarum acido, acidum alcalico, crassum tenui, viscosum abstergente, specificum contrario specifico.

Siquidem omne remedium contrarium sit nostro malo ut illud expellat necesse est, sive id actu, sive potentia mediate vel

immediate, per se vel per accidens fiat, sicuti vomitus vomitum, fluxus fluxum curat, modo habeat vim contrarium terminum & effectum inducendi, auferendo causam; Sive jam illa contrarietas lato modo contrarietas dicatur, sive magis proprie *oppositio* dicatur, quæ quocunque modo suo contrario se opponit, ut jam diximus non tantum de calido & frigido, sed etiam de amaro & acido &c. Omnis enim status onerosus evacuari & depleri desiderat, sive ab extrinseca sive ab intrinseca causa proveniat, ita tamen ut pro humoris diversi statu diversa præsidia depletiva, in ejus vero defectu completiva adhibeantur.

Quid autem plenitudo seu repletio sit, & quot sint illius genera, abunde diximus supra Aphorismo decimo septimo: Hoc interim certum est plenitudinem præsertim eam, quæ ex satietate & ciborum ingluviæ fit, de qua genuine hic aphorismus intelligendus est, frequentissimam & maxime familiarem morborum causam esse: Plus enim ventri & Ebrietati indulgemus, quam temperantiæ.

Notandum autem est primo. Per evacuationem non tantum intelligi venæ sectionem & purgationem sed etiam vomitum, sudores, insensibilem transpirationem, Errhina, masticatoria &c.

Notandum II. Per repletionem intelligi eam quæ fit ad vasa & ad vires, de qua jam supra egimus, & ex institutionibus res patula est.

Dices 1. Conservatio corporis sani non potest fieri sine additione & demptione, ergo nec contrariis, quod tamen est contra rationem. ℞. Breviter corpus sanum, cum non patiatur affectus sensibiles non cadere sub Medici curam, alias enim homo esset perpetuo patiens, ergo nec etiam eget contrariis. Et licet homo sanus addat cibos & demat excrementa, illa additio & demptio potest fieri sine Medici auxilio seu ab ipsa natura.

Dices 2. Similia similibus curantur, scorpio v. g. mordens appositus parti medetur proprio veneno, viperæ morsu medetur ejus pulvis intro sumptus; Pili canis rabidi morsui applicati sunt contra rabiem & hydrophobiam &c. Nec hanc curam fieri per similia sed per

contra-

contraria: potuit enim forma animalis producere venena, forma mixti vero Alexipharmaca, quæ à proprietate juvant. Neve dicas scorpionem (idem de aliis) venenum attrahere per similitudinem: Nam hoc falsum esse experientia docet, quia scorpio mortuus venenatus amplius non est, ut rursum patet experientia, quod oleum scorpionum simplex & compositum Mathioli (quod revera alterum est aurum potabile (innoxie imo summo cum fructu, tam intra quam extra adhibeatur.

Nota hic obiter, quod similitudo in eo potissimum consistere videatur, quod per medicamenta natura tanquam primaria morborum medicatrix, adjuta ac vigorata morbificam causam efficacius adoriatur & deprimat: quidquid enim causam morbi corrigit, removet aut depellit, ipsis contrariari dicitur, sive cæteroquin similia vel dissimilia, consentanea, vel dissentanea reipsa sint, qualitate, conditione, natura.

Dices 3. Aqua frigida effusa curat Paralysim morbum frigidum: Rhabarbarum calidum & siccum, curat febrem calidam & siccam, ergo similia similibus, & non contraria contrariis curantur. ℞. I. Primum fieri per accidens, quod poros occludendo calorem concentret, causæ paralyseos utpote frigidæ interne contrariatur, virtus enim unita id est concentrata fortior. ℞. II. Rhabarbarum non curat febrem quia calidum & siccum, sed quia suffert ejus causam id est bilem, unde causæ non morbo tantum est contrarium.

Dices 4. Calor naturalis curat morbum calidum præterea calor naturalis curat partem inflammatam pus generando, ergo simile curat simile. ℞. Calorem naturalem calori præternaturali saltem quoad effectum esse contrarium, prior enim generat, alter corrumpit, prior coquit, alter cruditates generat.

Dices 5. Dolor solvit dolorem teste Hippoc. 7. 2. Ejusdem Cap. 4. & dolor major obscurat minorem ergo similia similibus & non contrariis curantur. ℞. Id fieri per accidens v. g. quando aperitur abscessus dolor, qui infertur per vulneris inflictionem, solvit alium dolorem, quia sequitur materiæ purulentæ eva-

cuatio. Deinde dolor major non solvit minorem sed obscurat, sicut majus lumen obscurat minus.

Dices 6. Sanguinis missio solvit hæmorrhagiam, & tamen sanguinis missio non est contraria sanguinis missioni, ergo similia similibus & non contrariis curantur. ℞. Per sanguinis missionem conciliari contrarium motum sanguini & consequenter curam adhuc fieri per contrarium nempe revulsionem, quæ fit per contraria.

Dices *ultimo* Vomitus vomitum, fluxus fluxum curat, ergo per similia & non contraria. ℞. Hoc ipsum fieri per contraria, quia causam aufferunt, ergo causæ sunt contraria, licet symptomati sint similia, symptoma autem ut symptoma nihil evincit.

Nota pro Coronide: Quamvis Hippoc. dixerit morbos ex repletione factos evacuatione sanari, si tamen ista non persistat, & proxime illos foveat, haud quaquam evacuantibus desinent: sic calculus renum & vesicæ ex ciborum ingluvie, atque adeo ex cruditatibus progeniti; Itemque tumores, obstructiones, febres, nequaquam curabuntur sola ventriculi inanitione, sed necesse erit aliis, aliisque remediis calculum conterere, vias aperire, diaphoresim, vel diuresim movere, ut curatio absolvatur. Itaque conferet solum inanitio persistente causa in ventriculo aut intestinorum ductibus, quæ morbum inducat vel foveat, cæterum in aliis evacuationibus potius præcavendo, quam curando conferent.

Aphorismus XXIII.

Morbi acuti judicantur intra quatuordecim dies.

Contentum seu Intentio.

De termino Acutorum.

Connexio: Postquam in antecedenti aphorismo egisset Hippocrates de curatione morborum à repletione provenientium, nempe per

per inanitionem esse perficiendam, cum autem plerumque morbi acuti, qui per crisim judicantur proveniant à repletione; In hoc aphorismo agit de termino morborum acutorum, qui plerumque est quatuordecim dierum: *Decimus plerumque* quia non opus est, ut ipso decimo quarto die fiat illa judicatio totalis, verum sufficit ut intra quatuordecim dierum spatium fiat, nam quandoque septimo, quandoque undecimo, quandoque sexto, octavo vel duodecimo judicantur, sed tamen sæpe infeliciter.

Hic Aphorismus ob brevitatem non patitur divisionem sed unimembris est.

In hoc ergo Aphorismo divus senex quasi Propheta principium morbi, augmentum, statum, declinationem & finem seu terminum revelat. Ratio autem hujus Aphorismi est, quod tam cito terminentur, quia natura tantos labores diutius perferre non potest, adeoque decimi quarti diei terminum raro prætergreditur. Potest autem decimus quartus dies numerari non tantum à principio morbi, sed etiam ab ejusdem vehementia. Interim experientia constat terminum morborum acutorum, ut diximus esse plerumque decimum quartum.

Altera ratio, quod tam cito terminentur morbi acuti, est, quia pars princeps diu pati non potest, & calor in ea plerumque multus, aut vinci aut vincere festinat.

Tertia Ratio, quia morbus acutus, est morbus magnus, & qui celeriter & simul consociatis vehementioribus symptomatibus movetur, præsertim si sit uniformis, qui statim viget & perseverant in suo vigore: Non autem de difformibus & interpolatim, vel per decidentiam seu degenerum, qui etiam usq; ad quadragesimum perdurare possunt, quia non habent continuos labores à principio usque ad finem.

Quarta Ratio, quia in acutis omnia concurrunt, quæ motum despumativum sanguinis celerem & impetuosum reddunt: calor movens est præternaturalis: Materia mobilis summe volatilis tenuis & calida; Ipse sanguis acrimonia hostili præditus, sine intermissione naturam irritat, nec feriari sinit, donec vel ipsa natura (quod ordinarie spatio quatuordecim dierum contingere solet) longo conflictu delassata succumbat, vel superior & victrix hostem è corpore humano expellat.

Aliam

Aliam adhuc rationem reddit Poëta dicens:

Cur sit Acutorum tam curta tragædia quæris?
Pallida cur rapidis Parca feratur equis?
In promptu causa est; dum morbus acumine pungit,
Per plenam postam, currere Parca solet.

Dices Anaxion pleoriticus duravit usque ad trigesimam diem, ergo non fuit Judicatus decima quarta die. quod est contra Hippoc. 3. *Epid. comment. 3.* ubi dicit pleoriticum intra 14. dies Judicari vel in suppurationem transire. ℞. Anaxionem fuisse Judicatum die undecima, quia tunc temporis incœpit exspuere & consequenter evidens mutatio facta est: Unde sunt nonnulli docti viri qui sentiunt illos quatuordecim dies numerandos esse à principio exspuitionis, non morbi. Et cum exspuitio facta fuerit undecimo, potuit morbus pervenire ad 24. imo etiam ad trigesimam obstetricante debilitate virium, materiæ copia & cruditate.

Dices 2. Epilepsia, apoplexia &c. sunt morbi acuti, qui tamen non judicantur intra 14 dies, ergo falsus est Aphor. ℞. Hi morbi sunt acuti secundum accessionem particularem, non secundum universalem: In Apoplexia tamen fiunt magnæ mutationes intra illos 14. dies, nam vel occidit, vel mutatur in Paralysin.

Dices 3. *Morborum acutorum incertæ sunt prædictiones*, ut supra diximus Aph. 19. ergo nec certo prædici poterit 14. dies. ℞. Aliud est prædicere terminum morbi, aliud termini qualitatem, potuit itaque prædicere terminum, minime prædicta qualitate termini scilicet salute vel morte.

Quæres, quæ ergo sit causa hujus diei critici & aliorum dierum criticorum? ℞. Montanus & cum eo plures alii referunt ad oppositionem lunæ quæ magnas facit in morbis mutationes: Verum hæc ratio à pluribus exploditur, quia si causam horum ad motus lunæ diversitatem referamus, profecto reperiemus, quod alios etiam naturæ motus illuc referre debeamus v. g. crises, Partus variorum animalium v. g. canis intra novem septimanas, hominis intra novem menses. Item Paroxismi febriles eo referri deberent &c. De his autem abunde

egimus

egimus in institutionibus, quo lectorem brevitatis causa & materiæ scitu dignæ ablegamus. Breviter insinuandæ criseos & dierum criticorum rationem & genuinum fundamentum esse positum in proportione morbi & naturæ, remotius solum in lunæ decursu.

Aphorismus XXIV.

Septimorum (seu septenariorum) quartus insignis (id est, Index est) sequentis (seu alterius) septimanæ octavus initium: Notandus quoque est undecimus dies, siquidem is secundæ septimanæ quartus est: rursum quoque decimus septimus observandus, is enim à decimo quarto, quartus est, & ab undecimo septimus.

Contentum seu Intentio.

De Diebus criticis.

Connexio: Cum in antecedenti Aphorismo de tempore eventus in acutis morbis tractasset & statuisset quatuordecim dies: In præsenti modo Aphorismo de diebus contemplabilibus egit in iisdem malis. Hæc materia de diebus decretoriis ab Hippocrate tacta, tantæ difficultatis est, qua fere nulla in tota Medicina difficilior, & in qua tot se torserunt ingenia, tum Medica tum astronomica: Nam in materiam de crisibus, quæ certo dierum numero contingunt, plurimi & celeberrimi medici & Astronomi magnos scripserunt codices: Ipsi quoque Philosophi, Oratores & Poëtæ in naturæ operationibus criticam aliquam mutationem fieri observarunt. *Pytagoras septimum numerum vitæ humanæ vehiculum, & complementum: Cicero* libro de

ſomnio Scipionis, *omnium rerum nodum appellat*: Cui conſentit Virgilius

Numero DEUS impare gaudet.

Alii *ſeptem* numero *Planetas*, non ſine magno myſterio creatos arbitrantur, utpote quibus *ſeptem metalla* in ſublunari mundo correſpondent: Aurum ſoli, Argentum lunæ, Cuprum Veneri, Plumbum Saturno, ferrum Marti &c. Hippocrates ipſe L. 4. de morbis ſcribit: *Natura die pari trahit, expellit in Impari.* Et ideo credit naturæ motus magis fieri die impari, quare fit ut morbi, qui per dies pares habent acceſſiones, ſint difficilis judicii, & febres quæ in imparibus non ſolvuntur recidivas faciant.

Nos in hac materia nolumus eſſe prolixi, cum raræ in hac noſtra Patria perfectæ criſes dentur: humores enim hic locorum raro ſunt ita ſinceri, calidi & impetuoſi, ut in Græcia Patria Hippocratis: à potiori ſpurii & ſero copioſo diluti: Accedit & hoc quod moderno noſtro tempore, exquiſita illa victus ratio ab Hippocrate in acutis præſcripta nullatenus obſervetur. Victus noſter tenuiſſimus vix tenuis eſt, ſi ſcripta Hippocratica examinentur: quam parce olim veteres vixerint, docet Juvenalis:

Hæc olim noſtri jam luxurioſa ſenatus
Cæna fuit: Curius primo quæ legerat horto,
Ipſe focis brevibus ponebat obuſcula (id eſt dolera) quæ nunc
Squallidus in magna faſtidit compode foſſor.

Sed hodierno ſæculo mutata multum ſcena eſt,

Atque ultra Gangem, ultra Garamantas & Indos
Quæſitis Epulis: Ventres diſtendere mos eſt.

Ipſe Amatus Luſitanus fatetur in Germania criſes rariſſimas, Venetiis & Paduæ raras Anconæ frequentiores, in Affrica autem & aliis climatibus calidioribus frequentiſſimas obſervaſſe.

Criſis ut ſupra diximus eſt ſubita & repentina in morbis facta mutatio, quæ ad ſalutem vel mortem terminatur. Nos proinde ut diximus, nolumus eſſe in hac materia prolixi, nec noſtri fori hic eſt (prout fuit in inſtitutionibus) eam omnino perluſtrare & recalcitrare,

citrare, sed allaborabimus tantum, hunc præsentem Aphorismum, pro loci & temporis angustia illustrare.

Cum ergo ut meminimus noster Hippocrates in præcedenti Aphorismo de termino acutorum egisset, in hoc de diebus criticis indicibus, quas diximus cum Hippocrate quartum septimi, undecimum decimi quarti, decimum septimum vigesimi indices.

Contingit autem crisis seu illa mutatio vix non semper diebus imparibus, ut patet ex hoc nostro Aphorismo: Ut autem hæc debite intelligantur, consonum duxi quædam breviter & enucleate scitu digna præmittere: Vitæ humanæ juratus & hæreditarius hostis est morbus: Solet autem nostrum corpus variis morbis oppugnari: Nunc (cum malignus est maxime & sanguinem sitit) amicitiam simulat, sed

O Pueri fugite hinc, latet anguis in herba.

Nunc longa quasi obsidione & fame, in *Phtisi & hectica* nunc paulatina aquarum inundatione, in *Cachexia* & *hydrope*. Nunc subterraneis cuniculis, nempe in *abscessibus* & *ulceribus internis*: tam insensibiliter & clandestine corpus nostrum oppugnat, ut nostra natura tum demum se prostratam cognoscat, cum amplius surgere & debitam defensionem suscipere nequit: unde in his morbis vel nullæ vel rarissimæ fiunt crises.

Ubi vero, quod frequentissimum est, morbus aperto certamine naturam provocat (quæ lucta vulgo *febris* dicitur) tunc certaminis hujus finis & victoria, crisis appellatur, quæ cum potissimum in septimo (seu in cujusvis septimanæ ultimo) fiat, hinc pro meliori nostri citati Aphorismi intelligentia dies in morbis acutis in *quatuor* classes dividendi sunt. I. Sunt dies critici: II. *Indices*. III. *Intercidentes* seu *provocatorii*. IV. *Vacui seu Medici*. *Critici* proprie tantum sunt ultimi cujusvis septimanæ id est *septimus*, *decimus quartus* & *vigesimus*; Omnia ergo illa, quæ prædictis diebus contingunt, sive bona sive mala, maximam vim habent & Medico practico accurate observanda sunt.

Dices: *Indices* seu *Contemplativi* sunt itidem *tres* quartus Index

 septimi;

septimi, undecimus decimi quarti, decimus septimus vigesimus. *Dies Intercidentes* seu *Provocatorii* sunt, in quibus natura, quantitate, qualitate, vel malignitate lacessita ante coctionem materiæ excretionem molitur. Prima septimana duos habet *tertium* & *quintum*. Secunda septimana itidem duos *nonum & decimum tertium*. Tertia septimana tantum unum id est decimum nonum. *Vacui* denique seu *Medici* illi sunt in quibus neque decretione neque irritative operatur, & si quæ mutationes in illis fiant à puro morbo victore & natura superata contingunt;

In prima septimana est sextus à Galeno Tyrannus appellatus: In secunda septimana *decimus & duodecimus*. In tertia septimana *decimus sextus & decimus octavus*.

Tanta fuit *numeri septimi* omni sæculo (nescio an superstitiose vel rationabiliter) authoritas ut (tacendo de aliis Professionibus) ipsi medici in hoc numero semper aliquid ominosum & occultum suspicarentur, unde massam pilularum vix non semper in *septem* vel impares saltem globulos repartiendam & exhibendam præscribant: Ætates septimis potissimum annis mutari, & annos clymactericos evenire potissimum statuant.

Sit autem, quidquid sit, non sumus soliciti cum aliquibus otiosis ingeniis, hujus arcani fundamentalem causam afferre, qui super hac re longos, sed inutiles scripserunt tractatus, hoc enim esset *Pulicem aurea catena circumducere*: Sufficit nobis dicere cum doctissimo *Montano præter principia naturalia etiam numeros septenarios assumpserunt Medici, non quod vim aliquam habeant numeri, sed propter aliam causam occultam*, nam Galenus in hujus causæ investigatione *nec sibi nec aliis satisfacit, sed quidquid sit de causa, experimento certo constat rem ita se habere*: Hæc Montanus. Nos breviter repetimus, quæ in priori Aphorismo ad finem diximus criseos & dierum criticorum rationem & fundamentum genuinum habemus in proportione, morbi & naturæ remotius solum in lunæ decursu: qui ergo meliora sapit, nos eruditiones amantes erudiat. Hic interim notan-

notandum quod numerus dierum diversâ ratione fiat: aliquando enim numeramus ab ea hora, in qua sensibiliter homo male valet: aliquando ab illa hora, in qua morbus maxime viget; aliquando vero ab aliquo accidente, à quo morbus pendet, ut in *abortu* & *partu*, si succedat aliquis acutus morbus.

Cum igitur tria ista principia concurrunt, nullus contingit error in ratione numerandi, at si non concurrant, potest numerari unus dies pro alio & sic dies septimus videbitur sextus aut octavus.

Contingit etiam error ob Idiotas ægros, qui primam diem morbi non recte accipiunt: si enim quis ægrotavit, prima v. g. die mensis ad vesperam, numerant illam diem unam, cum tamen una dies sit accipienda, viginti quatuor horarum ab ea hora, in qua cecidit homo: Et ex hoc contingere potest, ut dies septima videatur octava: quæ omnia à Medico bene sunt consideranda.

Sunt quidem nonnulli, qui pro *Indicibus* volunt accipere *contemplabiles*, & hinc etiam latius hoc nomen extendunt, ponuntque etiam septimum, decimum quartum & vigesimum tanquam dies maxime contemplabiles, qui tamen ratione sunt contemplabiles, quam ratione alterius.

Et quamvis hic Aphorismus à quibusdam *Incompositus* dicatur, nos tamen putamus in hoc non tantum dies *Indices* patefieri, sed etiam principia & fines *septimanarum* indicari. Innuit enim Hippocrates *diem octavum* esse principium secundæ septimanæ, ergo decimus quartus erit finis: Deinde dicit *decimum septimum* esse quartum tertiæ septimanæ, cujus finis est vigesimus.

Unde autem hoc fiat, nunc inquirendum est apertius. Mutationes in morbis fieri singulis lunæ quadris, olim & hodie apud plerosque in confesso est: Cum autem unus lunæ quadrans, non integros septem dies in se contineat, sed tantum sex dies & sedecim horas, cum una tertia horæ parte, hinc quatuor *quadræ* habent

Viginti ſex dies, viginti & unam horam cum tertia circiter parte horæ.

Prima igitur *ſeptimana* diſtinguitur à *ſecunda* quia primus dies ſecundæ ſeptimanæ non incipit à *ſeptimo* ſed ab *octavo*; ut enim inciperet à ſeptimo, deberet ſecunda ſeptimana, *dimidium* vel *plus diei ſeptimæ* participare, quod non eſt, nec eſſe poteſt, ſunt enim tantum ſex horæ cum dimidia, ergo non habet ſex dies.

Secunda ſeptimana die *decimo quarto* finitur circa horam decimam tertiam cum tertia horæ parte, hinc eſt, quod *tertia ſeptimana* eodem die incipiat, non die decimo quinto, & finiatur uti dictum eſt die *vigeſimo* cum dictis quatuor horis mutuatis à vigeſima prima: Hinc factum eſt quod multi *vigeſimam primam* criticam putarint: Inde eſt, quod *quarta ſeptimana* inchoetur à *vigeſimo primo* & abſolvatur vigeſimo ſeptimo, hora vigeſima prima cum una tertia, quia unusquisque lunæ quadrans habet ſex dies, ſedecim horas & unam tertiam.

Quinta ſeptimana inchoatur à vigeſimo octavo & finitur trigeſimo quarto, cujus tantum quatuordecim horas vendicat, hinc ab eodem die ſextæ quadræ relinquuntur decem horæ cum una tertia, atque adeo ſexta hæc quadra finitur quadrageſimo die hora ſeptima; Propterea hæ mutationes, quæ tunc temporis fiunt quadrageſimæ potius quam quadrageſimæ primæ adſcribuntur.

Ex his *lunæ quadris* & mutationibus metiri debemus quæ fiunt non tantum diebus *Indicibus*, ſed etiam criticis.

Hæc quidem ſcitu curioſa ſunt, & qui lunæ operationibus ſe confidunt, ſacro ſancta habentur & tenentur præſertim à Galeni Aſſeclis: cum interim palam conſtet pauciſſimos morbos cum luna incipere, niſi tot velimus lunationes facere, quot morbos: Galeniſtæ autem credunt ſatis eſſe, quod à puncto à quo morbus incepit, & à quo facienda eſt ſupputatio finita ſeptimana luna ad oppoſitum ſignum perveniat.

Sed & hæc omnia magis curioſa quam certa & neceſſaria ſunt: Patet enim ipſum Hippocratem ſi in cæteris ſuis operibus

ribus consulamus varium, & differentem imo dissentientem comperiemus, quippe qui omnibus diebus crises accidisse commemorat, sive pares sint, sive impares. Quamobrem Jure optimo Celsus ex sententia Asclepiadis vanum statuit criticorum dierum observationem, atque oportere Medicos non dies in morbis numerare, sed ipsas accessiones intueri.

Dices: quivis dies criticus indifferenter crisin promittit præcipue is, quem præcessit perfecta, & manifesta concoctio, ergo crisis non adscribenda diei critico, sed humorum concoctioni. ℞. Galenistæ se non negare humorum concoctiones, sed & hos à lunæ motu tamquam humorum dominatrice (teste Hippocrate (dirigi posse.

Dices 2. Morbi qui paribus diebus judicantur plerumque ut diximus male judicantur, ergo non bene judicabuntur die decimo quarto qui est unus ex paribus. ℞. Diem decimum quartum non esse parem sed imparem, & finem secundæ septimanæ incipiendo nempe ab octavo & sic erit septimus secundæ septimanæ.

Aphorismus XXV.

Æstivæ quartanæ plerumque breves sunt: Autumnales vero longæ, & maxime quæ ad hyemem pertingunt.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi quartanæ juxta tempora Anni.

Connexio: Postquam Hippocrates in præcedenti Aphorismo indicia mutationum in morbis tractasset, in hoc Aphorismo mor-

morborum adducit Indicia ex ipsis anni temporibus petenda.

Hic Aphorismus bimembris est & in duas partes dividitur. In prima parte brevitas, in secunda diuturnitas febrium quartanarum ob diversa anni tempora attingitur, id est in prima parte de quartana æstiva, in altera de quartana autumnali vel hyemali conclusionem ponit. Hic prænotandum est febrium brevitatem aut longitudinem à natura & conditione fermentorum sive peccantium humorum præter loci & affectæ partis habitudinem oriri.

Hoc etiam apud Medicos habetur pro irrefragabili, quod omnes morbi æstivi sint autumnalibus & hyemalibus breviores, cujus ratio est, quia materia febrim generans in æstate non adeo crassa est, sed volatilis & subtilis in æstate, in autumno vero ut hyeme magis crassa & fixa: Volatilis in æstate ob calorem solis omnia subtilisantem, attenuantem & poros corporis, imo internos ipsos ejusdem corporis meatus reserantem crassa & fixa in autumno & hyeme ob aëris humidioris & intensioris frigoris præsentiam, contrarios id est crassitudinis & fixitatis effectus producentem: Hinc etiam minus adest materiæ morbificæ in æstate, in hyeme plus quo corpora sunt densiora, viæ occlusæ & humores crassi in iisdem difficulter mobiles.

Accedit quod plerumque in æstate quartanæ sint nothæ quæ bilem sibi habent commixtam, morbi autem biliosi & calidi breves, acidi vero, melancholici, frigidi chronici, serosi, longi esse consveverunt: Quartanæ æstivæ fermentum acido biliosum magis dissipabile & expugnabile; Autumnales & hyemales acidum fixum tenax & magis rebelle obtinent, ad quod non parum facit, humorum adustio ab æstate causata, ita pariter virium ab excessivo solis calore resolutio corpori relicta.

Quartana vulgo duplex est. *Exquisita* & *nota* illa à syncero humore vel melancholico seu acido; hæc ab iisdem cum bile mixtis humoribus oritur.

Quartana rursum alia est *simplex* id est nulli alteri affectui conjuncta: Alia *composita*, quæ ex tumore lienis &c. enascitur: Utraque

Utraque iterum vel est *Intermittens* vel *continua*: Intermittens rursum vel unica vel duplex aut triplex: *Vnica* quarto quoque die corripit: *Duplex* bis intra quatuor dies: *Triplex* ter intra illud spatium. Hinc etiam una periculosior altera: *Simplex* licet longa sit, est tamen secura: Duplex vel triplex intermittens vel simplex continua magis periculosa: Quartana vero cum tumore & scirrho lienis &c. periculosissima, quia in hydropem transit.

Diximus quartana simplex est secura, intellige in Juvenibus, quia teste Hippocrate illos à magnis morbis liberat: In senibus vero non vacat periculo ob varias rationes, virium nempe corporis improportionem &c.

Quamvis autem Hippocrates quartanarum febrium solummodo hoc loco meminerit, solent tamen & reliquæ febres, imo plerique alii morbi, cum ex autumno in hyemem excurrerint fieri diuturniores, qui sane per æstatem breviarentur. Ea enim est aëris, qui nos ambit, vis & efficacia, ut præ cæteris causis, humana corpora alterare valentibus primas obtineat, quamobrem secundum varias illius affectiones, diversimode quoque illa afficiantur, unde experimur tempestatum mutatione quosdam morbos desinere, alios invadere, siquidem non modo extimo contactu, verum etiam inspiratione, intimas corporis partes pervadit, & cum sanguine ipso permixtus, plurimum valet, vel inficere vel emendare. Accedit summa illa utilitas; quæ ex perspiratione est, quæque per multos morbos delet, impedita provocat vel confirmat: Sudores etiam tantopere conducibiles in febribus aëris calore plerumque prompte emanant algore vero reconduntur.

Verum bene notandum hæc ex Hippocrate memorata, tum potissimum accidere, cum anni tempora, suas proprias, debitas & consuetas servant constitutiones: Nam si fortasse æstas à suo calore desciscat, autumnus vero exæstuet, proculdubio ea quæ hic ab Hippocrate suntpræscripta, non recte experientiæ cohærerent.

Præterea nec quartanæ ab infarctu viscerum progenitæ hoc aphorismo possunt comprehendi, quippe quæ sive per æstatem, sive

per autumnum minime curabuntur, nisi prius obstructa fuerint reserata.

Curantur tamen moderno tempore plures morbi autumnales quam olim, quia Medicis prioris ævi fere immedicabiles crediti, eo quod hominem sagacitas & industria, plura & potentiora ac specifica adinvenerit remedia, quæ cito & jucunde omnis generis febres etiam quartanas curant, prout inter mille summum Euporiston est cortex Peruvianus seu china chinæ &c. de quibus vide meam praxim.

Dices Tunc breviores sunt morbi, quando virtus est fortior, sed in hyeme est fortior, Ergo. ℞. Si virtus est fortior & materia fixa & rebellis Nego. ℞. 2. Virtutem absolute in hyeme non esse fortiorem, sed *Instabis*: Ventres hyeme calidiores esse ait Hippoc. 1. Aph. 15. ergo virtus est fortior. ℞. Licet in hyeme calor sit fortior intensive id est magis concentratus ad coquendum, non tamen extensive est fortior ad fundendos humores. ℞. 2. Calor est major in hyeme *quantitate*, in æstate vero auctior *qualitate*: ille coquit, iste fundit humores, & liquat.

Vrgebis Calor externus nempe æstivus fundit humores utiles & inutiles, ergo vires debilitat. ℞. Negando suppositum æqualiter resolvi & fundi humores bonos & malos: Natura enim semper diutius, quod optimum est retinet, & quod malum est, rejicit.

Vltro instabis. Calor externus nihil confert ad cibi concoctionem, ergo etiam nihil conferet ad materiæ morbificæ fusionem & resolutionem. ℞. Transeat antecedens nego consequentiam & paritatem.

Nam etsi calor externus non juvet immediate concoctionem (quamvis de moderato calore id falsum sit) potest tamen juvare fusionem & resolutionem humorum:

Videmus enim quod applicato pane ex clibano recenter extracto, vel etiam lagenis aqua calida plenis excitemus sudores, qui ante multo medicamento elici non potuerunt. Si ergo hæc fundant humores, quanto magis moderatus solis calor: dicimus autem moderatus,

deratus, nam moderatus tam potenter resolvit ut sudores potius impediat.

Dices 2. Hippocrates lib. prædictionum dicit, ver & æstatem ad pessimos & vetustissimos morbos movendos majorem præstare commoditatem, quam autumnum & hyemem. ℞. Quod ver & æstas faciant ad morbos submovendos, est, quia tunc concoctio & expulsio materiæ morbificæ facilius perficiuntur ob majorem humorum dispositionem.

Dices 3. Tetanus curatur aquæ frigidæ affusione ergo frigidis, ergo citius hyeme, quam æstate. ℞. Tetanum curari per accidens, nempe concentrato calore adeoque non frigore immediate, sed à calore.

Dices 4. Hectica in æstate orta est longissima ergo morbi æstivi non sunt breviores. ℞. Hunc nostrum Aphorismum intelligi de morbis humoralibus, ad quos hectica non refertur.

Aphorismus XXVI.

Febrem convulsioni supervenire satius est, quam convulsionem febri.

Contentum seu Intentio.

De Febris & convulsionis relatione.

C*onnexio*: Cum quartana se ad convulsionem habeat, ut superveniens convulsioni illam solvat, ideo occasionem est nactus, cum in præcedenti de quartana tractasset, nunc de convulsione agit, quomodo se ad febrem habeat: Unde in hoc Aphorismo, generale aliquod prognosticum in febribus præscripsit dicens: melius esse ut convulsioni succedat febris, quam è contra: ut nempe ostendat unum morbum per alterum curari posse, & licere Medico aliquando ad unius morbi curationem alterum in-

ducere, atque hoc exemplo doceat morbos frigidos à febre juvari.

Hinc multi errare quasi videntur, qui ut vulgo credunt febrem morbum esse, cum ut experientia & præsens aphorismus docet, ejus beneficio morborum causæ subiguntur ac debellentur: Morbi enim ab humoribus pendentes, febre carentes, longiores plerumque observantur, qui per eam cæteroquin plurimum subacti breviarentur: Sic apostemata, catharri & quicunque ex lentis & crassis succis progeniti morbi maturationi promptius subjiciuntur. Febre superveniente, atque omnes fere causæ morbosæ citius egerantur, natura febrem concitat; nec unquam crises evenirent febre vehementi non promota: ea enim internus motus naturæ est secernere & expurgare conantis, quidquid ipsi adversum insolescit in corpore. Non sunt itaque febres sua natura malæ, sed prout causam morbificam in corpore latentem, ac vitæ infensam arguunt, unde operationes cunctas depravari contingit & de exitu periclitari.

Febris ergo commodum considerans in hoc aphorismo Hippocrates ait, præstare illam convulsioni supervenire quam vice versa ut mox dicemus infra.

Hic Aphorismus ob brevitatem divisionem non patitur.

Ratio præter dictam alterior nostri Aphorismi est, quia febris convulsioni succedens dupliciter est bona, & ut signum & ut causa: Ut *signum* quia ostendit convulsionem fieri à repletione, quæ per calorem febrilem consumitur, atque curatu facilior est convulsio, quæ fit à repletione, quam quæ fit ab inanitione, quia repletio facilius tollitur, quam inanitio, præcipue quam sequitur convulsio, signum enim est pervenisse ad partes solidas adeoque inductam esse siccitatem quasi habitualem. Febris præterea convulsioni superveniens naturam designat conatus suos adhibere in exsolvenda & depellenda materia, quæ convulsionem parit: excitata scilicet in humoribus nervos & musculos afficientibus fermentatione, per quam discussi & extenuati extra corpus vel diaphoresi vel diuresi propelluntur. Hinc ipse Hippocrates 5. Aphorism. 5. inquit, *si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi*

nisi febre corripiatur, & 4. Aphorism. 37. *qui à convulsione aut distensione nervorum tenetur, febre superveniente liberatur*: & Lib. de locis in homine: *à convulsione si febris invaserit, sedatur eadem die aut sequenti, aut omnino tertia.*

Vt causa bona est, quia febris causam convulsionis coquit, attenuat, resolvit, fundit, obstructiones reserat, humores absumit. Et licet etiam convulsio à calida & acri materia serosa fiat (prout fieri potest) etiam discutere potest superveniens febris imo citius.

E contra convulsio febri superveniens mala est, ut *signum*, quia ostendit à siccitate & defectu lymphæ & exhaustis viribus fieri, quæ est perniciosa: & ut *causa* quia auget malum. Designat enim causam febrilem tantæ pravitatis, ut non tantum febrem concitando naturam exagitet, sed & cerebrum & nervos divexando convulsionem inferat: adeoque utilitas, quæ ex febre forte speraretur, cedat in noxam, si eadem die, qua invadit, non remittat, & febrem terminet. Hinc non dixit Hippocrat. bonum simpliciter esse sed melius, nam aliquid mali adhuc per febrem corpori accessisse denotatur, quod naturam non leuiter lacessat: quamquam etiam ex febre nervorum succus cum fibris notabiliter exarescit, unde supervenientem convulsionem vereri licebit, ortam ex inanitione teste Hippoc. 6. Aph. 39. *Eam vero restaurare est omnino difficillimum* In pueris autem hæc omnia semper evadunt mitiora, quippe qui ex levissima quaque causa convelluntur, modo id cerebri vitio seu Idiopathice non patiantur.

Quæritur autem, quænam aut qualis febris sit intelligenda? plerique Authores respondent, non quamcunque febrem id efficere posse: nam magna vires dissolvit, parva non sufficit ad materiæ dissolutionem: si vero materia pauca sit, etiam diaria potest, sed plerumque intelligitur febris solennis, qualis est quartana, ut dicebat priori Aphorismo, tertiana quidem etiam febrem acutum adstruunt, dummodo non nimis potens aut malignitatis compos.

Potissimum autem Hipp. intelligit & adducit quartanam: dicit

enim 5. Aph. 70. à *quartanis capti non admodum convulsionibus corripiuntur, si vero prius capiantur, & quartana supervenerit, liberantur*; utræque enim ab uno eodemque humore acido videntur oriri, qui sive inferius deponatur, sive per corporis concussionem dissolvatur, sive etiam sudore & alia evacuatione egeratur, nequit in quartanis febribus nervorum fibras lacessere & convulsionem excitare. Eadem ratione accidit, nec comitiali morbo corripi quartanarios & correptos per ipsas sanari.

Verum nos credimus, alias quoque febres convulsis profuturas, modo leviores sint, intermittentes, & symptomatibus vehementioribus exutæ, quæ nimirum levi fermentatione, & blando calore humores nervos replentes aut vellicantes, sensim valeant solvere, ac sudorem potissimum amandare.

Dices. Febris magis replet nervos convulsos, ergo augebit convulsionem, quia vapores ad caput tanquam principium nervorum transmittit. ℞. Negando Ant. & consequentiam, ad illius probationem dicimus, licet vapores febrilis materiæ caput impetant, quia tamen admodum tenues sunt, facile discutiuntur, & quia tenues & calidi sunt, si nervos petant, stabulantes in iis crassos & viscosos acidosque humores potius resolvunt.

Dices 2, Febris sæpe convulsiones & membrorum resolutiones causat, ergo non curat. ℞. Si inducta sit siccitas actualis & inanitio concedo, si convulsio præcedat à repletione nego.

Dices 3. Febris non curat Apoplexiam ut refert Hippoc. in Epidem. de Numeni filio apoplectico, cui febris excitata, tamen interiit. ℞. I. Nos non dicimus omnem febrem omnem convulsionem curare. ℞. II. In Numeni Filio febrem non fuisse sufficientem, ut materiam adeo crassam & tam profunde hærentem dissolveret.

Dices 4. Hippocrates in coacis asserit contrarium & dicit convulsio febri superveniens eam solvit. ℞. Hippocratem eodem loco addere *secundo aut tertio die*, adeoque specialius loquitur in hoc ultimo textu quam in primo, posterior enim voluntas (ut docent Juristæ) derogat priori: Et hæc convulsio ordinarie evenit pueris translata ad nervos materia & febri exiguæ, non autem auctæ aut malignæ,

ſignæ, de quibus Hippocrates hoc loco non loquitur, ſed de humoribus & in ſpecie potiſſimum de quartana, de qua priori Aphoriſmo, non gratis egit.

Nota: Convulſio eſt nervorum, muſculorumque verſus originem ſeu ſuum principium continua & perpetua retractio. Sed

Dices: In Tetano non eſt motus, ergo mala definitio ℞. Non eſt motus localis & interpolatus concedo, non eſt tonicus & continuus, Nego.

Inſtabis. In multis convulſionibus non eſt dolor, quia non ſentitur ℞. Non ſentitur dolor tranſeat, non eſt dolor Nego: Poteſt autem eſſe dolor & non ſentiri patet ex Aphoriſmo ſexto hujus ſectionis, *qui dolentes aliqua corporis parte, dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.*

Urgebis. Non adeſt judicium nec triſtis ſenſatio, ergo nec dolor. ℞. Non adeſt libera ſenſatio concedo, impedita Nego.

Dices tandem: Galenus Lib. de convulſione ait eos qui ex ſiccitate convelluntur protinus mori, nec de remedio aliquo tempus deliberandi concedi, ergo eſt incurabilis. ℞. Si convulſio fiat ab extrema ſiccitate concedo, à minus intenſa Nego.

Quæres ergo: Utrum ad convulſionem vel Paralyſim vel aliam nervorum affectionem ſanandam liceat febrem excitare? ℞. Quamvis multi Galenum & Hippocratem 5. Aph. 21. ſequentes, aquæ frigidæ affuſione largiori, poros conſtipent & febrim procurent; *ſecundo*, ſunt non nulli, qui omnino affirmant, eo argumento ducti, quod poſſit Medicus, ut imitator naturæ proſequi, aut tentare, quæ natura ipſa ſalubriter agere conſuevit.

Tertio. Alii vero applicent manuum carpis ſcarabæos cornutos pulveriſatos, & in Emplaſtri formam cum aliquo liquore redactos & febrem excitant: Nos tamen cum aliis exiſtimamus tutius convulſiones, aliis exſiccantibus ſudoriferis appropriatis & alexipharmacis quam febrium periculoſa inductione curari. Non enim quod natura ſalubriter promovere ſolet, poteſt tuto à Medico excitari, multa enim naturæ ſunt nota, nobis ignota, id eſt agendi opportunitas quantitas & qualitas medicamenti: ſic non

ſemper

ſemper ab exhibito purgante evacuatio ſuccedit, qualis & quanta ſponte naturæ conatu contingeret; nec ab epoto ſudorifero certa ſpes eſt futuri ſudoris: ſine naturæ adminiculo vanum & irritum eſt omne remedium imo ſæpe noxium: ergo etiam difficillimum præbere remedium, quod febrem adferat convulſis & eos ſanet. Poterimus igitur, ut diximus ipſis opitulari medicamentis attenuantibus & diaphoreticis, quæ ſub nomine ignis & febris fuere ab Hippocrat. 2. prorrhet. & 1. Epidem. Lib. de locis in homine commemorata. Talia ſunt nervina, cephalica v. g. ſpiritus C. C. Eſſent. caſtorei cum aquâ ſalviæ, ſpiritus ſanguinis, magiſterium ſuccini, ſalia volatilia & alia interna & externa, de quibus vide meam Praxim *titulis de capitis affectibus*. Quod autem hoc ipſum dicto loco fecerit Hippocrates multa aquæ frigidæ affuſione, id præſtitit in Juvene bene carnoſo, media æſtate, ſine vulnere & inflammatione, quæ nullam noxam intulit, quod exemplum tamen non eſt ſequendum.

Aphoriſmus XXVII.

His, quæ non cum ratione ſublevant, non oportet fidere, neque multum reformidare mala, quæ præter rationem eveniunt, plurima enim horum incerta ſunt, nec admodum perſeverare aut longo tempore durare conſueverunt.

Contentum ſeu Intentio.

De emergentium mutationum potiſſimum in febribus ratione.

Connexio: Cum Hippocrates multa hactenus de prognoſtico tractaſſet, & poſthac multa de eo dicturus ſit; In hoc aphoriſmo

risimo celebrem animadversionem affert circa prædictionem, prout etiam fecit in Aphorismo decimo nono; *morborum acutorum non omnino certæ sunt prædictiones, neque mortis, neque salutis.* Et in coacis prænotionibus breviter dicit: *qui morbi cum malis signis levantur, & qui in bonis non remittunt difficiles.*

Hic Aphorismus bipartito dividitur: In prima ejus parte asserit: Signis quæ levamen afferunt citra evidentem rationem, id est citra crisim vel insignem evacuationem &c. non esse fidendum: In secunda vero parte, causam hujus suæ propositionis affert, quia scilicet talia neque permanere, neque morari diu solent, iis credendum non est, quæ levant absque evidenti ratione, atqui quæ levant absque crisi aut evacuatione aliqua sensibili aut medicamento, levant absque ratione, ergo iis credendum non est.

Generaliter notandum I. quod alleviationes absque ratione dicantur esse, cum criticam evacuationem non sequuntur, vel si fortasse illa præcessit, diminuta & imperfecta illa fuit, nec per eas vias per quas fieri oporteret; aut non ejus humoris, qui expurgandus est: Hac de causa dejectiones in morbis pectoris non conferunt: Stillæ sanguinis in febribus pravitatem indicant: sudores frigidi in internis inflammationibus mortem portendunt; & id genus alia. Sic etiam si absque illa evacuatione videantur morbi ab humoribus pendentes declinari & subito remitti, proculdubio redibunt, & fortasse impetuosiores, quia eorum causa injecta non est, sed in corpore latens, fieri non potest, quin denuo resurgat & vehementius invadat. Ejusmodi ergo mutationibus, quibus ægri videntur melius se habere nullatenus oportet fidere, quoniam alleviationes hæ stabiles non sunt, & persistente adhuc in corpore causa morbifica, necesse est ut morbus redeat, non sine vitæ periculo: Porro indubitatum est; eatenus morbos & morborum symptomata duratura quoad causæ eorundem non fuerint è corpore penitus eliminatæ.

Verum enim vero, visæ sunt tamen aliquando febres, imo & pleuritides & Anginæ aliique similes morbi ex humoribus progeniti, sponte ac sine omni sensibili & manifesta evacuatione salubriter desiisse sine recidiva aut alterius morbi impetu; Fortassis quia soluti & atte-

nuati insensibiliter perspirarunt. Hinc ut in his judicium recte feratur perpendere oportebit, num morbus omnino desinat, simulque symptomata omnia recedant ipsis enim penitus ablegatis indicio erit, causam quoque morbificam funditus esse deletam: At vero si unum vel alterum perduraverit, de regressu morbi timendum. Quemadmodum non fidendum iis (inquit) quæ absque ratione fiunt, ita non metuenda mala (subdit) quæ præter rationem eveniunt, cujusmodi sunt symptomata crises concomitantia & antecedentia, de quibus locutus Hippoc. Aph. 13. cum enim hæc accidunt ex instante crisi, instabilia merito dicuntur, scilicet quia mox ab illa desinunt, quod si præterea perdurarent, non omnino parvi facienda forent, utpote aliud quid indicantia, quam quod ex motu naturæ critico contingere solet: Utraque autem debent morbo, morbique causæ respondere, ne spes infida sequatur.

Generaliter autem notandum 2. quod in acutis febribus, præter calorem, pulsum, & vires, etiam Phænomena seu signa emergentia, id est mutationes sint attendendæ. Signum triplex est in significando: Vel enim est omnino *fidum* & *rationale* v.g. alleviatio seu remissio morbi totalis in die critico, præcedente coctione & evacuatione, & facta crisi perfecta omnino fida est ad bonum.

Vel est omnino *infidum* & *irrationale* v.g. gravitas quæ cruditates sequitur ad malum. Si v.g. apparente coctione & evacuatione, morbus ingravescat, vel nullo ex iis apparente levetur.

Vel est partim *fidum* partim *infidum* seu *neutrum*. V.G. si apparente coctione & evacuatione morbus ingravescat, vel etiam si nec coctione nec evacuatione præsente, morbus omnino remittere videatur: Vel etiam alleviatio sine coctione sed in die critica: Vel apparente coctione, sed sine evacuatione; vel apparente coctione & evacuatione, sed non in die critica.

Signa Infida (de quibus maxime in hoc Aphorismo loquitur Hippocrates) iterum dividuntur dupliciter seu in duas classes. Vel enim apparent in morbo uniformi seu suam naturam servante (morbus enim uniformis est qui signa suæ naturæ convenientia servat) uti sunt sitis, dolor capitis, vigilia, seu nox insomnis &c. in

febre

febre ardente: Vel in morbo difformi v. g. si febris ardens sit, nec tamen signa habeat uniformia suæ naturæ convenientia, si absit sitis, dolor capitis &c. certum est, quod non sit febris ardens exquisita & uniformis, sed difformis: Hinc signum uniforme est fidum, difforme vero infidum. *Signum* uniforme & conforme est summa lassitudo à principio durans, & perservans, cum pulsu bono, & laudabili urina, quod evidenter malignitatem indicat, adeoque ejusmodi signis fidendum est, quia sunt perdurabilia & non instabilia.

Sæpe autem cum bonis signis morbus invalescit, ut v. g. quando pleuritis transit in peripnevmoniam, à parte nempe sensibili ad insensibilem, dolor quidem mitescit sed male: Vel etiam fiunt alleviationes ob sensum partis mortuum, quod utique malum est, & sic cum malis signis mitescit morbus, quod fit vel ob causas externas, v. g. temporum & aëris mutationes, astrorum influxus, commissos in victu errores: Vel ob causas internas, nempe ob humorum perturbationes instante crisi: vel ob materiæ cruditates & constitutiones inæquales, quas natura uniformi actione superare non potest; vel ob malignam aliquam humorum dispositionem; vel ob novas de parte in partem materiæ morbificæ translationes, quæ etsi à parte nobili ad ignobilem fiant, non sunt contemnendæ, semper enim maximum & importunum naturæ laborem significant; vel ob animi pathemata, quorum quædam calorem suscitant ut ira, quædam suffocant, ut tristitia. Et sic de pluribus aliis.

Hic Aphorismus, ut paucis multa dicam, inter primas Practicantium maximas habendus: Medicum enim ignorantem à docto exactissime distinguit: Et in hoc Aphorismo Hippocrates, nimiam confidentiam præter rationem & nimium timorem sine ratione à Medico aufferre conatur; quæ duæ passiones Medicum à recto operationis tramite non raro seducunt, ita, ut non ita operetur, uti deberet: Hinc occasio quæ in morbis est momentanea & præceps teste Hippoc. 1. Aphorismo 1. præterlabitur, cum manifesto ægri periculo: Medicus igitur tamquam Minister rationalis naturæ, solida prius rationis trutina exacte omnes consideret cir-

cumstantias, omnia examinet symptomata, antequam temerariam ferat prognosim, quia perversum & solidum vulgus, mortem à Medico non prævisam ordinarie Medico adscribere solet de quibus Poeta

- - - O stulti! morbo non arte peritur
Ars non peccavit, sed Adamus & Eva, neposque
Posthumus & quotquot nuper tumulavimus una,
Quid Medicum vexas insontem vane sophista
Debita naturæ damnati solvimus omnes,
Solvemusque: Cinis sumus in ceneremque redimus.

Rem declaramus exemplo: Calor in febre est igneus, ratio requirit. ut symptomata quoque veluti effectus sint intensissima & propterea in tantum non reformidanda, quia *propter rationem eveniunt*: E contra si urgente febrili incendio, ut supra diximus, absit sitis, urinæ mingantur crudæ & albæ &c. status multo periculosior est, quia symptomata morbo non correspondent, adeoque *præter & contra rationem fiunt*.

Aliud exemplum quod etiam jam supra attulimus, & pro meliori captura repetimus: Febris v. g. remittat sine coctionis signis, sine excretione critica, die non critico: hinc alleviationi fidendum non est *quia fit sine ratione*: E contra augeantur in febribus improviso omnia symptomata, accedat difficultas spirandi, delirium, anxietas, jactitatio &c. Medicus propterea non ocyus fiat pusilanimus & terreatur; si enim coctionis signa præcesserint fiat die critico, signum est perturbationis criticæ, quam mox superventura evacuatio & hujus pedissequa sanitas excipiet.

Notanter dixit Hippocrat. *Plurima stabilia non sunt neque multum durare consueverunt*: Morbus enim corpus est, symptoma ejus umbra, adeoque umbra magnitudinem corporis præsentet necesse est, si omnia in corpore secundum rationem & naturam fiant.

Fallit quidem subinde umbra juxta illud Poëtæ:
Curtus es & quovis tibi longior esse videris
Umbram mane tuam aut vespere mensus eras.

Fallit

Fallit inquam ſubinde umbra: ſi enim morbo creſcente decreſcat umbra id eſt ſymptoma, vel morbo decreſcente creſcat res ſuſpecta eſt, & mutatio hæc diu durare nequit: Nam ſi morbo declinante hoc fiat, ordinariæ à cauſis externis ortum trahit, quod Medicum non terrefaciat, brevi enim tempore talis tempeſtas diſparere ſolet.

E contra non fidendum, ubi ſymptomata creſcente morbo remittunt, nam & hoc diu durare nequit, cum ſit infida & ſymptomatica morbi remiſſio, ſeu potius naturæ de obtinenda victoria deſperatio, ex qua ſymptomata detepeſcunt, vergente ad exitum ægroto.

Hæc omnia hactenus dicta, ut perbelle perpendat Medicus methodicus, tanquam verus & unicus naturæ miniſter ſumme neceſſe eſt: annuente Ovidio:

Non eadem eſt ratio, ſentire & demere morbos
Senſus ineſt cunctus: tollitur arte malum.

Hinc eſt quod antiqui Apollinem pingebant ceu judicem in ſolio ſedentem, dextra Scipionem, draconis caput ſiniſtra prementem, cane domeſtico ad ejus pedes devoluto:

Indicaturi, judicium Medicum tribus indigere conſiliariis: *Reſolutione: Prudentia & fidelitate.*

Dices Hippocrat. in coacis prænotionibus: faciem bonam laudavit in morbis malignis: Et præter rationem extenuatam in morbis pravis damnavit: iiſque fidem adhibuit, cum tamen non ſint ſecundum rationem, quod eſt contra Aphoriſmum. ℞. Ideo Hippocrates iis fidem adhibuit ibi, quia vidit eſſe durabilia? In hoc autem aphoriſmo loquitur Hippocrates de ſignis præter rationem, quæ non diu durant.

Dices 2. In malignis febribus ſæpe fiunt concoctiones apparentes in urinis & excretiones diebus criticis imo etiam alleviationes, nihilominus ægri moriuntur. Illa priora ſunt ſecundum rationem & tamen his fidendum non eſt. ℞. Has alleviationes non eſſe durabiles: ℞. II. Coctiones in febribus malignis

ut diximus fallunt cum sit occultum quid & non cruditas aut putredo.

Dices 3. Perturbationes quæ fiunt instante mala crisi, fiunt cum ratione, & tamen maxime sunt reformidandæ. Ergo dantur perturbationes cum ratione, quæ sunt formidandæ. ℞. In his perturbationibus non præcessisse signa concoctionis, ergo non sunt cum ratione.

Instabis: perturbationes istæ fiunt die critico, ergo sunt secundum rationem. ℞. Negando antecedens, quia crises malæ plerumque non attingunt dies criticos.

Quæres, quænam sint mala, quæ fiunt secundum rationem. ℞. Ea esse, quæ fiunt à causis, quæ semper lædere sunt aptæ v. g. si aquæ frigidæ aspersione febris calorem mitigemus, qui paulò post vehementior redit, quia tale quid ex medendi ratione prohibetur, utpote quæ jubet, potius aperire poros quam occludere, ita etiam calor in principio paroxismi & sitis, epota frigida in principio mitescit, sed redit auctior, eo quod bibendi tempus non fuerit. Ita sanatur ulcus sordidum, obducta cicatrice, ante basis sublationem, sed alleviatio hæc & sanatio non durat. Ita vulneratus à cane rabido facile sanatur & ulcus occluditur, sed lupus in stabulo clauditur, estque mendax alleviatio, quia venenum paulo post suas vires exerit: Et omnes tales alleviationes fiunt præter artem & rationem.

Aphorismus XXIIX.

Febricitantium non omnino leviter corpus sibi constare (id est permanere) & nihil minui, aut etiam plus æquo colliquefieri, malum: Illud siquidem morbi longitudinem hoc vero imbecillitatem significat.

Con-

Contentum seu Intentio.

De statu corporis febricitantium.

C*onnexio*: Cum Hippocrates in præcedenti Aphoris. statuisset non esse fidendum signis infidis & irrationalibus: In hoc Aphorismo signum sumit à corporis constantia vel extenuatione, quando præter rationem fit: nempe in magnis febribus nimia permanentia corpulentiæ humoralis in eodem statu longum morbum: nimia vero extenuatio, virium imbecillitatem & brevi futuram partium solidarum aggressionem, à febris vehementia significat; ut nempe Medicus febrium longitudinem & brevitatem hisce signis notam habeat.

Hic Aphorismus in duas partes dividitur, in prima conclusionem affert: In secunda causam suæ intentionis allegat. Quidquid enim morbi longitudinem, vel virium imbecillitatem significat, est malum, atqui corporis nimia & durans constantia, ita & nimia ejusdem extenuatio, vel morbi longitudinem vel virium imbecillitatem significat, ergo est malum.

Sciendum autem est, quod febris quædam sit vehemens, alia levis, alia mediocris. Leves seu parvæ febres uti diaria, nisi malignitatem eximiam conjunctam sibi habeant, extenuare per se non solent; Mediocres & vehementes febres frequentius extenuant, hinc si mediocres extenuent, præter rationem id faciunt, & consequenter major subesse censenda est virium debilitas; Ita etiam robur & vires corporis sibi constantes, per se quidem nobile laudabile præbent signum, sed comparatione facta ad morbum, quando non sunt secundum rationem morbi longitudinem, in corpore scilicet denso & minus perspirante, præsupposita scilicet humorali corpulentia & copia humorum vitiosorum.

Extenuatio seu colliquatio etiam nimia seu præter rationem semper censetur esse mala & præcipue si fuerit extrema, vel si appareat in primis tribus diebus sine causa manifesta, mortalis est apud Hippocratem.

Ubi

Ubi igitur corpus constat seu permanet præter rationem, Medicus debet humores attenuare & calefacere, habitum rarefacere seu poros aperire, & prohibitam transpirationem reserare & reseratis ductibus evacuare per loca conferentia.

At ubi præter rationem corpus extenuatur, debet humores incrassare, habitum densare, poros & transpirationem obtundere & vires corroborare adhibitis etiam Alexipharmacis.

Signum autem extenuationis vel permanentiæ corporis manifestissimum sumimus à facie, ideo hanc imprimis considerandam esse à Medico scripsit Hippocrates I. prognosticorum: quando nasus est acutus, oculi concavi, collapsa tempora, ungues curvi &c. quia primo se offert: Præterea extenuationis signum desumitur à ventre inferiori, siquidem etiam ibi manifeste hoc signum patet quoniam magis in illa parte quam alibi viget pinguedo: Ideo scripsit Hippocrates infra 2. Aphor. 35. *Partes ad infimum ventrem pertinentes, crassiores esse præstare: Illarum vero extenuationem malam esse.*

Illa autem quæ præcipue corpus nostrum extenuant, sunt, causa morbi morbus & symptoma, efferatio, malignitas, spirituum debilitas, raritas corporis & cutis, abusus rerum non naturalium, humores acres, anni tempus calidum, evacuationes extremæ, ætas senilis &c.

Dices. Raritas corporis in febribus facit ad expulsionem causæ morbificæ, ergo non facit ad extenuationem corporis. ℞. Non tantum per raritatem excludi humores noxios sed etiam utiles, adeoque adhuc eam posse corpus extenuare.

Dices 2. Hectica laborantes non febricitant fortiter, & tamen extenuantur. ℞. Non febricitant fortiter intensive concedo, non febricitant fortiter extensive nego, totus enim habitus in hectica afficitur: ℞. Varios esse gradus hecticæ ergo etiam major vel minor potest fieri extenuatio.

Apho-

Aphoriſmus XXIX.

Incipientibus morbis, ſi quid movendum videtur move: vigentibus autem, quieſcere multo præſtat.

Contentum ſeu Intentio.

De Tempore Evacuantium in febribus.

Connexio: Cum Hippocrates in duobus prioribus Aphoriſmis ſtatuiſſet, non eſſe fidendum ſignis, quæ præter rationem gravant vel levant, & per conſequens, non debere Medicum victus rationem ob illa mutare: In hoc Aphoriſmo de medici actione tractat. docens magis operandum à principio morborum, quam in ſtatu ſeu vigore. Connectitur ſecundo hic Aphoriſmus cum 24. ubi intra quatuordecim dies judicari dixit acutos morbos, ideo ſvadet in hoc Aphoriſmo ſtatim in principio ſubveniendum.

In duas dividitur partes præſens Aphoriſmus: In prima dicit maxime operandum in morborum initiis. In ſecunda vero magis in vigore illorum quieſcendum. Et ratio utriusque partis eſt, quia in morbi principio vires ſunt fortiores, & morbus debilior atque ſymptomata mitiora & remisſiora, ergo cum tunc temporis omnia adminiculentur, tutius erit operari magnis & univerſalibus remediis, ut pote venæſectione, purgatione, vomitivis, & ſudoriferis, quam in ſtatu, ubi & vires naturales præcipue in ratione ſui debiles ſunt & morbus fortis & ſymptomata maxima, quæ ſingula mox dicta remedia limitant, & Medicum monent, ne tunc Naturam cum morbo pugnantem & ſe defatigantem, minime à ſuo opere divertant, & magis his remediis affligant, Medicus enim Miniſter, Imitator, & Corrector Naturæ eſt: Ideo quando illa non movet, ſtimulanda eſt, ubi neceſſitas urget, ideo dum Natura quieſcit moveat Medicus, dum natura movet, Medicus quieſcat.

Morbi enim ordinarie, cum inchoant ab humoribus pendent, qui in primis ductibus consistunt, & nondum in arterias & venas permanarunt: quandoque etiam multi sunt, atque ad exitum parati, ut quocunque levi auxilio promptissime egerantur. Hos ergo antequam naturam obruant, interiora viscera inficiant & graviora pariant symptomata, monet Hipp. statim inter initia, ne altiores figant radices posse promoveri, at vero ubi constiterint, quiescere satius esse putat. Morbi autem in principio esse dicuntur, cum ut diximus nondum vires per symptomata adepti sunt, quamvis aliqui primos tantum tres vel quatuor dies ex eodem Hipp. interpretentur qui 4. acutorum 64. Hos *si ab initio* (inquit) *purgare volueris id ante diem quintum facito*: Cum tamen 4. *Epidem.* famulæ Aristidis idem Hipp. purgans medicamentum propinaverit & *3. Epidem. 5.* Anaxioni, sangvinem detraxerit octava die.

Ly verbum *movere in principio* intelligendum est de magno remedio, id est de venæ sectione, & purgatione electiva (minorativa enim & lenitiva à multis semper & sine scrupulo adhibentur) *quando materia turget seu orgasmus adest*, (non autem quando non turget) juxta Hipp. *in principio statim movendum in acutis, tardare enim in talibus malum*: Et quo acutior morbus eo magis indicat à principio operandum, turget enim semper materia in acutissimis morbis:

Hippocrates autem (quod bene notandum) non dixit *simpliciter & omnino* movendum esse, sed si videatur prudenti Medico faciendum. Quare non perpetuo vult ejuscemodi evacuationes promoveri oportere, sed cum occasio tulerit, & humores ad exitum dispositi sint, nec semper solis purgantibus, sed iis omnibus, quibus congruenter Naturæ moventi succurrere valeamus. Unde *ipse Hipp. 1. Aph. 24. existimavit, raro & in principiis medicamentis purgantibus, uti licere, idque, si aliquando fieri necessum sit, maxime cum præmeditatione faciendum.*

Quemadmodum autem in hoc Aphorismo initiantibus morbis movendum consulit, ita pariter in eodem idem dehortatur, cum consistunt ac vigent, atque ad augmentum & statum pervenerint; his enim temporibus ut diximus, natura à symptomatibus tunc ingruentibus maxime affligitur, vires langvent, & coctio ac secretio, quæ tantopere desideratur, usu medicamentorum, præsertim purgantium pluri-

plurimum interturbatur. *Verum tamen non omnino malum esse* dicit, aliquid movere, sed solum melius esse, si illo tempore quiescamus, nam si fortasse necessitas urgeat, vel opportuna agendi occasio præstetur, nil prohibet, quin & per eadem tempora moveamus, indicationes enim operandi, non à temporibus, sed à motu Naturæ, ab indicantium dispositione & virtutis robore, sumuntur,

Hic Aphorismus noster videtur è diametro contrariari Aphorismo Sectionis primæ 22. ubi dicit *concocta medicari oportet non cruda, neque in principiis morborum.* Plurimi tamen in hoc conveniunt, dicendo Hipp. in Aphorismo 1. Aph. 22. loqui de principio secundum concoctionem, in hoc præsente Aphorismo autem de principio secundum accidentia: cum autem principium accidentium coctionem præcedat; qui ergo in horum principio purgat concoctionis principium antevertat necesse est, adeoque rationi magis consonum videtur, ut quis purgationes per tempora partiatur, ita ut hæc sententia de *minorativa*, illa autem, *concocta mederi oportet* de *eradicativa* purgatione intelligatur.

Quamvis Hippocrates autem de morbis omnibus hanc sententiam protulerit, magis tamen illa febribus congruit, in quibus quatuor illa tempora sensibilibus observantur majus imminet vitæ periculum, cum ob intempestivam medicamentorum exhibitionem, natura plurimum avertatur ab opere coctionis & secretionis, quibus valetudo recuperatur. Compertum enim habemus, se pejus semper habuisse febricitantes ab importuno usu medicaminum purgantium, vel saltem sero admodum convaluisse, quam à solis corrigentibus & coctionem morbificæ causæ adjuvantibus: Si quid vero unquam primam ventris regionem occuparit, plani feliciter primo, secundo aut tertio die vomitoriis eductum, febrem vel extinxit vel remisit: Et hoc ex Antimonio parata præcellunt ceteris veluti tutiora & efficaciora, quæque simul superne & inferne vitiosos succos extrudunt.

Dices primo: Concocta medicari oportet, sed in vigore morbi sunt concocta, ergo tunc medicari oportet. ℞. In principio vigoris seu status sunt concocta nego, in fine vigoris (id est vergente ad declinationem concedo; in fine ergo status non prohibetur purgatio cæteris consentientibus.

Dices secundo: Medicus non est imitator naturæ, quia in statu

movere non debet, quando Natura movet. ℞. Medicus non est Imitator Naturæ male agentis & semper concedo, bene agentis & aliquando nego.

Instabis: In statu Natura bene agit movendo, id est pura ab impuris segregando, ergo etiam Medicus Naturam imitari debet & movere. ℞. quando dicitur Natura est imitanda, id est illo die, per illas vias & illo modo, quo bene agit est imitanda concedo, simul & semel & dum male agit, nego.

Dices tertio: Omne remedium purgans electivum est calefaciens, ergo nec in principio febrium convenit, sed potius refrigerans, dicit enim Hipp. 4. de victus ratione in acutis; purgantia carnes colliquare. ℞. *Primo* transeat Catharcticum aliqualiter calefacere, ergo non convenit nego consequentiam, quia licet omnis febris indicet refrigerans ratione sui, ratione tamen causæ febris id negatur, à causa autem indicationem purgationis desumimus non à febre ipsa. ℞. *Secundo*: Hippocratem dicere medicamentum in principio carnes colliquare intelligit de vehementissimo medicamento.

Dices quarto: Plurimi purgant materiam febrilem elective, quæ nec turget nec urget nulla exspectata concoctione teste Rhasi lib. 3. tract. 3. cap. 4. Et Hippoc. 2. de victus ratione textu 11. in pleuritide cruda exhibet veratrum seu elleborum: Ita etiam Galen. Lib. *quos*, *quibus* & *quando*; docet tenues humores statim esse evacuandos. ℞. in locis illis ab Hippoc. & Galen. adductis vel intelligi Cacochymiam primæ regionis evacuari, à qua materia morbi dependebat aut poterat augeri; vel humores massæ sangvineæ non commixtos expurgari debere.

Dices quinto: Humor tantum crudus causat febrem, coctus enim non amplius nocet, ergo purgatio debetur humori crudo & non cocto, ergo in principio debet purgari. ℞. Licet coctus humor non creditur nutritioni aptus, imo retentus in corpore causat recidivam & est adhuc cacochymicus per purgationem requirit, nam etiam cocta si retineantur febrem causare possunt. Si vero coctus humor sit laudabilis, ille non amplius nocet, quia talis humor per coctionem fit aptus nutritioni.

Dices sexto: Dum adest indicans purgationis, debet adhiberi purgatio, sed in principio adest indicans, nempe humor cacochymicus,

micus, ergo debet adhiberi purgatio. ℞. Si humor cacochymicus sit separatus à sangvine concedo, si conjunctus nego, quia in hoc casu requiritur venæsectio & non purgatio.

Dices septimo: Quando Natura movet, Medico quiescendum est, sed Natura movet in principio, quia turget, ergo Medico quiescendum est. ℞. Quando Natura movet humores coctos critice, Medico quiescendum est, quando movet humores crudos, uti hic fit, nego.

Aphorismus XXX.

Circa initia & fines morborum, remissiora (seu imbecilliora) sunt omnia, vigentibus vero (id est circa statum,) vehementiora, seu fortiora.

Contentum seu Intentio.

De Temporibus morborum.

C*Onnexio*: In priori Aphorismo Hippocrates statuit, magis movendum esse à principio morborum, quam in eorum statu: In hoc vero causam hujus affert & rationem reddit; interroganti enim cur inchoantibus morbis aliquid movere conveniat, in vigore vero & statu potius quiescere? apte responderi potest, quia circa principia & finem omnia symptomata sunt mitiora, circa statum vero validiora: Cum evacuationes ut conferant & facile tolerentur robustas vires exigunt & Naturam à symptomatibus vel nihil vel leviter divexatam: In statu vero morbi Natura maxime affligitur & à causa morbi exagitatur vehementior, ideo non est lacessenda amplius, & quod pejus avocanda ab opere coctionis & criseos.

Connectitur proinde hic Aphorismus cum priori tamquam causa cum effectu. Cum ergo in priori dixerit potius in principiis morborum movendum esse quam in statu, in hoc rationem, inquam, reddit, dicens, circa initia & fines omnia remissiora sunt, id est omnia symptomata sunt magis quieta *in principiis morborum* præprimis, cum natura nondum certamen aggressa sit circa morbum & ejus causam pro inchoando pepasmo seu concoctione, hinc nondum sese dolorose movet, nec humores pellit de parte in partem, nisi adsit turgentia, nec tanta adhuc humorum adest fermentatio, nec ii tantam adhuc contraxerunt acrimoniam, unde natura & partes corporis non adeo stimulantur, punguntur & dolent.

In *Declinatione* vero similiter omnia sunt quietiora, quia humores jam sunt concocti & à natura superati, imo alienis & acribus suis qualitatibus corpori noxiis exuti, naturam non amplius molestantes, stimulantes aut sua mole opprimentes.

Hic Aphorismus ob brevitatem suam unimembris est & nullam patitur divisionem, simpliciter enim docet tempora morborum diversum symptomatum statum distingvere, id est, tempora morborum universalia variare remedia tum universalia tum particularia.

Unde autem tempora ista morborum internosci possint, ne unum pro altero sumatur breviter dicimus & declaramus: quatuor potissimum signorum genera traduntur: *Primum* desumitur à viribus: *Secundum* à symptomatibus: *Tertium* à motibus Criticis: *Quartum* à cruditate vel coctione causæ morbificæ, & quidem cum vires ægrotantis validæ sunt, symptomata mitia, & motus critici non apparent, imo sæpe numero omnes fere evacuationes consvetæ magna ex parte deficiunt, ac demum cruditas viget: *Principium* morbi *universale* dicitur; concussis vero viribus, augescentibus symptomatibus vel consistentibus & apparentibus criticis evacuationibus, *augmentum* & *status* appellatur: Denique cum symptomata remittuntur vel desinunt, criticæ evacuationes libere prodeunt & coctiones in uno quoque genere persistunt, quamvis vires remaneant imbecilles, *universalis declinatio erit.*

Quia ergo in principio, morbifica causa, nondum per fermentationem in arterias & in sangvinem irrepsit; vel saltem non usque quaque exagitavit vel infecit nec viscerum operationes deturbavit; in declina-

clinatione vero ſubacta atque evicta foras extruditur, idcirco circa initia & fines, omnia ſunt debiliora.

In hoc ergo Aphoriſmo quatuor perpetuo & potisſimum morborum tempora manifeſtantur, *principium* nempe & *declinatio*, in quibus omnia ſymptomata ſunt remisſiora, *augmentum & ſtatus*, in quo ſunt vehementiora, quia illo tempore, ut diximus omnia ſunt fortiora, quia magis patitur æger, atqui hoc fit in ſtatu ſeu vigore morbi, ergo omnia ſunt fortiora.

Hic autem non accipitur morbi vigor penes coctionem & cruditatem, ſed pro illo tempore quo patiens magis patitur & affligitur. Aliud enim eſt *ſymptomatum*, aliud *concoctionis* vigor: Vigor *ſymptomatum* per ſe non prohibet remedia, quia tunc temporis natura non poteſt agere contra morbum, ergo medicamenta ipſam non impediunt ab actione, cum non agat? E contra vigor *concoctionis* remedia prohibet, quæ naturam à ſuo opere revocant & impediunt.

Quando ergo ſymptomatum vigor ſeparatur à vigore coctionis, non omnia in illo ſunt vehementiora ut in pleuritide, quando vero cum eo conjungitur tunc omnia in eo ſunt vehementiora.

Sunt nonnulli morbi ut *ſynochæ febres*, quæ tantum vigoris tempus ſenſibile obtinent, principium vero & augmentum percurrunt inſenſibiliter: Alii morbi peracuti ſua tempora ita habent conjuncta, ut fere unum ſint ſenſibiliter, alio tamen modo inſenſibiliter ſeſe habeant.

Dices primo: Initium febris v.g. tertianæ eſt moleſtisſimum cum vomitu, ſiti, inquietudine, quod non eſt in ſtatu, ergo falſum eſt, quod circa initia omnia ſint imbecilliora. ℞. In principio febris tertianæ omnia ſunt fortiora, quoad ſymptomatum vigorem concedo, quoad coctionis vigorem, nego, taliter enim ſunt imbecilliora.

Dices ſecundo: In morbo ſalutari omnia in ſtatu ſunt mitiora, quia in lethali omnia ſunt vehementiora, contrariorum enim eadem eſt ratio. ℞. In morbo ſalutari omnia ſunt mitiora in ſtatu quam in lethali, concedo, quia reſpective cauſa morbi & conſequenter ipſe morbus mitior eſt, & magis quidem quam in principio ubi aderat major malignitas, nihilominus vigor coctionis eſt major: Ex hoc tamen non ſequitur, quod in ſtatu ſemper mitiora ſint omnia, quo ad omnia.

Apho-

Aphorismus XXXI.

Si à morbo belle comedenti corpus non proficiat, malum.

Nota hic Aphorismus quasi idem est cum Aphorismo 8. hujus Sectionis: si à morbo cibum capiens quispiam vires non recipiat copiosiore alimento corpus uti indicat, si vero cibum non capienti idem eveniat, vacuatione indigere sciendum est.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi appetitus reconvalescentium.

Connexio: Cum Hippocrates in mox allegato Aphorismo octavo hujus Sectionis, causas retulisset, cur convalescentes cibati non reficiantur: Dixit enim Aphor. 8. *Si à morbo cibum assumens quis non corroboratur, pluri alimento corpus uti significatur: si vero non assumenti, nec appetenti hoc accidat, scire oportet, quod indiget evacuatione.* In hoc Aphorismo, illius octavi facit prognosticum & dicit malum esse si appetens non proficiat, & quod lateat angvis in herba, subsitque periculum recidivæ, vel pejoris alicujus affectus. Hunc ergo Aphor. Divus Senex in *Signum* tantum, illum vero in *Causam* adduxit, quo nimirum & causam sciamus *Cur* quis per cibum non corroboretur, & medelam simul adhibeamus auxilio evacuationis. Addit pariter *Cardanus, majus & deterius esse nihil proficere quam non corrobari: non corroborari enim necessario non est malum, sed nihil proficere, nec viribus, nec carne, nec colore, quæ tria in morbis reperiri solent, hoc malum est.* *Malum* inquit *simpliciter*, sed in quo genere non explicat Hippocrates. Arbitramur nos, in digestione, trajectione & nutricatu: si quidem avide comedentes, nihil tamen inde proficientes incidere solent in ciborum fastidium & vomitum, mox etiam in obstructiones, cachexiam, ventris profluvia, aliaque hujus generis mala.

Specialius autem meminit Hippocrates sequenti Aphorismo pro-

proſtrati appetitus, veluti ab oppoſito provenientis: etenim ubi primum avide comedentes nihil profecerint, tandem cibum faſtidientes, non amplius appetent, ab excrementis in ventriculo congeſtis.

Verum nec hi procul aberrant à vero, qui exiſtimant (ut à principio innuimus) hic non de convaleſcentibus de quibus Aphoriſmus octavus, ſed de ægrotantibus ſermonem habere, ſi fortaſſe ex morbo ſeu morbi cauſa avide comedant & nihil inde proficiant, quandoquidem malum erit, cum univerſa illa ciborum quantitas cupide ingeſta, nec in alimentum transmutata, neceſſario in excrementitios ſuccos ſit convertenda, qui deinceps non tantum morbo priori ſuppetias dabunt, ſed etiam novum generantes, Naturam opprimient, cum vitæ diſcrimine, ut latius in ſequenti Aphoriſmo dicemus. Hic Aphoriſmus cum brevisſimus ſit, non patitur diviſionem.

In praxi paſſim obſervatur, à morbo reconvaleſcentes ut plurimum impenſe eſſe voraces, præſertim juvenes. Certum præterea eſt, quod appetitus in morbis revertens vires brevi reparare ſoleat: Accedit; quod ſi quis reconvaleſcens (vel etiam quiscunque) appetat, neceſſe eſt ſtomachum bene ſe habere; quando autem non proficit, ſignum eſt adeſſe, vel pravos humores, vel partium intemperiem ſeu diſcraſiam, vel alias cauſas externas vel internas, unde rurſum corrumpatur & vitietur alimentum: Uti v. g. ſi lateat in venoſo genere, aut meſenterii tractu ſaburra aliqua cacochymica, quæ chylum etiam optimum corrumpit, ut teſtatur Hippocrates in *Coacis, qui à morbo bene reficientes non proficiunt, ii maligne in recidivam incidunt. Vel* ſi calor naturalis copiæ ciborum aſſumptorum ſit adhuc impar, ut teſtatur Hippoc. in dicto Aphor. octavo. *Vel,* ſi prævio febrili calore ſucci nimis evaporati & particulis activis depauperati, acorem præternaturalem eſurinum contraxerint, quo mediante non tantum cibos, ſed etiam ipſam corporis ſubſtantiam (non obſtante ciborum euchimorum uſu adhibito) depaſcuntur, ita ut fame quaſi perpetua reconvaleſcentes lancinati, acſi ſtomachus fundo careret, inſtar pullorum comedendo emarceſcat: In hos Poëta:

Sunt tria queis nunquam ſatis eſt, mare, fæmina, flamma
Tu macilente vorax hectice quartus eris.

In his itaque caſibus, quando tale quid accidit, Medici requiritur officium & auxilium ut corpus per Epicraſim ſeu paulatim & per vices

evacuet, deinde nutriat & reficiat: præterea debet Medicus intemperiem vel discrasiam viscerum corrigere alterantibus & cordialibus seu corroborantibus &c.

Signa autem quæ corpus refici docent, sunt coloris in dies melioratio, marcoris deperditio, corporis profectus, actionum omnium restauratio: Secus autem fit, quando etsi bene cibetur in dies homo magis gracilescit, calorem amittit, actiones deficiunt, ut patet in Cachexia.

Dices: Hipp. 4. Aph. 23. dicit: *qui ventriculo sunt calido præditi, frigidas habent carnes, tenuesque existunt* &c. hoc loco agere videtur de sanis, calidum ventriculum habentibus, & ob id gracilibus non proficientibus, ergo id non tantum dicitur de convalescentibus. R. Aliud est esse graciles à natura, aliud à morbo, prout nostri convalescentes sunt & de his agit noster Aphorismus.

Aphorismus XXXII.

Ut plurimum omnes male habentes, circa initia quidem cibum bene sumentes, neque quidquam proficientes, tandem cibum rursum aversantur: qui vero circa initia, cibum vehementer fastidiunt, postea autem bene appetunt, ii melius evadunt.

Contentum seu Intentio.

De Appetitus in morbis alteratione seu varietate.

Connexio: Hippocrates in præcedenti Aphorismo dixit appetentiam, quæ fit sine ullo profectu esse malam & damnandam: In hoc præsenti Aphorismo dicit ejusmodi appetentiam ad finem rursus in fastidium mutari.

Hic Aphorismus in duas partes dividitur: in prima de his agit, qui in principio appetunt: in secunda vero de his, qui cibum fastidiunt.

Duos

Duos differentes casus proponit in hoc Aphorismo Hippocrates: *Primus Casus* est illorum, qui Crisi imperfecta judicati, appetunt quidem cibos sed comedendi non proficiunt: *Appetunt*, cum morbi reliquiæ non hæreant in primis viis; non *proficiunt*, cum chylus depravetur antequam in alimentum transeat, ex quo non corpus sed morbus nutritur; hi ergo rursus inappetentes fiunt, eo quod fermentum morbificum, in dies magis dilatatum, succos tandem laudabiles, & fermenta viscerum de novo inquinet: Nam teste Aristotele, *omne agens agit, ut assimilet sibi passum*, ex quo appetentia rursus dejicitur: teste Ovidio:

Parva subinducta latuit scintilla favilla,
Crescere & inveteres agitata resurgere flammas.

Secundus Casus illorum est, qui *circa initia non valde appetunt*, id est non magnum habent appetitum, quod cum ex levi causa oriatur, nihil mirum, *si rursum appetentes fiant*, cum dispositiones leviores natura sola facile superet.

Casus ergo ultimus melior est quam primus; fastidium nempe converti in appetentiam, quam è contra appetentiam converti in fastidium.

Quæres utrum hic Aphorismus de convalescentibus, an etiam de ægris intelligendus sit? ℞. *Primo*: Galen in commentario dicit eum de convalescentibus scriptum esse, alii autem etiam de morbi affectis interpretantur, eo quod ægrotantes, si circa initia morbi cupide comedant, nec inde quidquam proficiant, in declinationem perducti, cibos non appetant: Si vero ineunte morbo cibum valde fastidiant postea bene appetentes proficiant in melius procedunt. ℞. *Secundo*: Sive Hipp. de convalescentibus sive de ægris exponatur, certum illud erit, præstare illos inter initia fame destitui, mox progressu temporis appetere atque edendo proficere, quam à principio, citra commodum avide comedere, & ut diximus postremo non appetere. Ratio hujus desumitur ex eo, quia avide ab initio cibum assumentes nec proficientes, illum nec bene conficiunt, nec in aliti substantiam convertunt, unde necessario excrementitios & viscosos succos cumulant, qui ventriculum opplentes, nauseam tandem & stomachi fastidium inferent; qui vero circa initia cibos abhorrent, diffusos per ventriculi cavum humores, quibus fames obtunditur, inedia tandem corrigunt ac dige-

runt, hisque exſolutis appetitus redit, quo per cibum convenienter ingeſtum debite reficiuntur. Succi pariter ciborum digeſtioni & diſſolutioni addicti, licet inter initia inertes ſint, ſenſim per inediam acuuntur, & vegetiores fiunt: Unde poſtmodum appetitum excitant, & aſſumptos cibos in ſuccos alibiles permutant pro virium & carnium inſtauratione.

Cur autem convaleſcentes plus appetant, quam quod poſſint concoquere, præter cauſas ſupra allatas eſt, quod ſint exſangves, unde cibi ex prima regione velocius & præpropere attrahuntur, hinc crudi permanent, qui poſtea corrumpuntur, unde cacochymia & vitioſa viſcerum fermenta, ut mox ſupra diximus, ſuboriuntur. Et revera melius eſt à principio reconvaleſcentiæ minus appetere, debilis enim natura non plus appetit, quam neceſſe eſt, dummodo inappetentia non diu duret, ne nimirum deficiant.

Hinc modo colligere eſt, perperam eos agere, qui ſtatim à principiis morborum immodice cibos ingurgitant, putantes hoc pacto ſe viribus pro toto morbi decurſu opportune proſpicere: tantum autem abeſt, ut id aſſequatur, ut potius excrementa multiplicantes, morbificam cauſam adaugeant, & morbum ipſum, ſi non deteriorem certe longiorem reddant. Non tamen hinc quis ſcrupuloſus exiſtimet, cibos ab initio morbi appetere, malum eſſe, cum alias in *quovis morbo mente conſtare & bene ſe habere ad ea, quæ offeruntur bonum* dicatur in ſequenti Aphoriſmo, ſed ſolum malum eſſe ut ægri ſtatim inter initia, multum ex appetitu comedant, quod plane digerere exacte nequeunt, præſertim quia appetitus in principiis morborum vigens naturalis & verus plerumque non eſt, quippe qui fieri ſolet à vitioſis & acidis humoribus ventriculum occupantibus; quod ſi adhuc conſentaneus & naturalis ſit, neque tamen multo cibo gravandus, ne plenitudine diſtrahatur natura ab opere coctionis cauſæ morbificæ, quæ ſæpe etiam increpeſcit à cibis, eorumque recrementis, unde poſtremo nauſea ventriculi torpor & diutius ſaltem morbus perdurat. Cæterum ſententia hæc non tam eſt univerſalis, ut aliquando non fallat, quo circa Hippocrates dixit *omnes fere*, ut nimirum ſignificaret, non ſemper, ſed plerumque fieri, ut id quod ipſe notavit, eveniat.

Appetentia duplex eſt: Naturalis & præternaturalis.

Prima eſt, quæ fit à ventriculo ſano, ſed in reliquo corpore adeſt caco-

cacochymia, sive in una sive in pluribus partibus subsistat, quæ postea ventriculo communicatur.

Secunda est, quando ventriculus vel est affectus intemperie seu discrasia, vel repletus acribus, acidis aut austeris humoribus.

Svademus proinde Praxim exercere volentibus ægros convalescentes circa initia bene appetentes parce cibandos esse, juxta illud Hippocratis *corpora impura quanto magis nutries, tanto magis lædes*: Idem tenendum in febricitantibus & in neutro statu constitutis, de quibus etiam intelligendus est noster Aphorismus.

Pro coronide hujus Aphorismi. Nota: His, qui à principio multum appetunt, nec quidquam proficientes, cupide comedunt, *moderata diæta* remedio erit; *Purgatio* vero, vel vomitus, his qui cibos fastidiunt, si fortasse stomachum roborantia non profecerint.

Aphorismus XXXIII.

In quovis morbo valere ratione (id est mente bene constare) recteque se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum, contrarium vero, malum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi ex ratione & appetitu.

Connexio: Cum in antecedenti Aphorismo Hipp. magis laudasset inappetentiam, quam appetentiam in convalescentibus: Ne quis putaret, hoc in universum verum esse, in hoc Aphorismo, appetentiam cum ratione conjungit; magni enim momenti sunt in morbis ista duo.

Hic Aphorismus ob brevitatem non admittit divisionem, nisi quis secare velit in duas partes, propter duas conclusiones contrarias.

Duo in hoc Aphorismo Hippocrates universalia & præstantissima signa ad prædicendam sanitatem adducit nempe *mente constare, & bene se habere ad ea, quæ offeruntur*.

Certissima eaque Universalia in Praxi signa salutis & mortis: brevitatis & longitudinis morbi ab excrementis desumuntur, quæ si fuerint cocta, salutem, si depravata & corrupta, mortem; si cruda morbi longitudinem indicant.

Ex majori enim vel minori recessu à consveto sanitatis statu, morbos graviores vel leviores conjicere solemus: illum autem à læsis operationibus metimur & quidem quo magis vel minus, vel plures vel pauciores illæ offendantur. Id ergo considerans hic Hipp. inquit: bonum signum esse in morbis quibuscunque operationes, tum ad partem animalem, tum ad naturalem spectantes bene se habere quippe quæ leviorem & minorem recessum à naturali statu fecisse ægrum, arguant.

Post excrementa vim prædicandi & prognosticandi magnam habent, hæc duo mox dicta in Aphorismo proposita præcepta: *Mente constare & bene se habere ad ea quæ offeruntur*: *Primum* facultatis animalis integritatem: *Alterum* facultatis naturalis vigorem denotat: hinc optima salutis spes, cum facultates principes in membris principalibus robore polleant, in operationibus mentalibus nihil præter rationem & consvetudinem agere.

Depravatur hæc actio *quatuor* modis; *primo* delira & absurda contra rationem loquendo: *Secundo* motus habere incompositos & inconcinnos: *Tertio* in moribus & ingenio immutari: *Quarto* dolorem non sentire. Hæc omnia in acutis pessimum præsagiunt effectum, cum febris vel debeat esse violentissima vel saltem maligna, quæ tantam spirituum animalium confusionem suscitet (delirium enim nonnisi malis ægri rebus contingere potest, si illud excipias, quod rarissime criticas evacuationes præcedit) maxime si fuerit continuum, quod ordinarie ipsius cerebri inflammationem denotat.

Appetitus itidem 4. modis depravatur.

Primi consvetos tantum cibos sumunt: *Alii* consvetos nauseant & recusant, atque insvetos desiderant: *Alii* appetunt & appositos respuunt: *Alii* nec appetunt nec assumunt: Et hi omnium ultimo pessime habent: Signum enim est ipsam facultatem appetitricem paulatim extingvi.

Patulum est Naturam optimum esse Medicum, si ergo robur Naturæ vigeat semper bene sperandum: E contra si ad morbi vim accedat Naturæ debilitas, vix non desperandum: cognoscitur primum, ut diximus quod se ægri bene habeant ad ea quæ offeruntur: Alterum elucescit à contrario.

Per *mentem* intelligit Hippocrates, omnem sensum internum, ita

ut

ut æger nihil præter consvetudinem agat, vel sibi imaginetur, nec judicet, nec timeat, nec lætetur, nec tristetur, nec furiat, nec turpia loquatur nec obliviscatur, nec vigilet, nec sopiatur, nec alimenta nec medicamenta respuat, nec difficulter spiret &c. Ratio enim status facultatis animalis appetitus naturalis præcipuum est argumentum. Meminit ergo Hippocrates in hoc Aphorismo *operationem animalium* quæ mentis & rationis: & *naturalium* quæ ventriculi appetentis & concoquentis sunt; tacuit vero *vitales*: Fortasse, quia fuit illi in animo, eos potissimum morbos commemorare, quæ vitæ cominus insidiantur; vel quia vitales non omnino labefactatas putavit, cum naturales & animales constant; vel quia vitalibus læsis comparare voluit naturales & animales bene valentes, vel quia demum, non omnes ad cerebrum & ad viscera naturalia pertinentes, sed duntaxat ratiocinationi & appetitui inservientes operationes specialius perpendentes existimavit. Dicit enim *mente constare & bene se habere ad ea quæ offeruntur*: quasi hic duabus constantibus, reliquæ etsi deficiant, sint ægroti convalituri. Tantum autem ejusmodi facultatibus, videtur tribuendum, ut ad vitam quoque spectantes inde foveri, sint, qui crediderint, cum & cor moveri non posse dicatur, nisi per nervos & roriferum nervorum succum à *Cerebro*, ac puriorem chyli substantiam è Ventriculo suggestam. Unde non solum in hoc, sed etiam superioribus Aphorismis, plurimi fecit Hippoc. appetentis & concoquentis virtutis, quam, prout bene vel male se habeat, cæteræ pariter eodem modo affectæ consequantur. Atque hinc *sicut bonum dixit*, si æger mente constet, *& bene se habeat ad ea, quæ offeruntur*; ita ex adverso, *malum si ad utrumque se male habeat*: quandoquidem præter læsas alias vitæ operationes, contingit quoque animales & naturales depravari; unde profecto diu vita prorogari nequit, ob maximum & remotissimum recessum à consueto sanitatis statu, ergo his duobus, ut diximus, veluti generibus signorum & gravioris & levioris morbi fidelibus seu fidis testimoniis, verisimile est, voluisse Hippocratem de morborum acutorum eventu tradere prædictiones, de quibus antea meminerat, non licere tam certo præsagire.

Dices: Appetitus caninus & pica quandoque fit in morbis v.g. in chlorosi absque damno, nam bene valent etiam comedentes cretam, calcem, corium &c. ℞. Etsi in pica non videantur statim lædi, tamen illa tolerantior non est permanens, quia plerumque incidunt in

in summum fastidium, ideoque non possunt dici ad ea quæ offeruntur se bene habere.

Dices secundo: Maniacus mente non constat, cibos respuit & tamen curatur, ergo falsus est Aphorismus: ℞. Etsi maniacus curetur, attamen caput velut partem nobilissimam ægrotare malum est: Præterea quod Maniacus cibos respuat, sæpe non fit ob defectum appetitus, sed quia judicium habet depravatum.

Dices tertio: In principio febris tertianæ ægri sese male habent ad ea quæ offeruntur, & tamen non est malum, ergo falsus est Aphorismus. ℞. Illam intolerantiam non esse permanentem, de qua intelligendus est Hippocrates.

Quæres: Quomodo ægri dicantur appetere medicamenta, cum illud rarissimum sit. ℞. Hic appetere significare non respuere.

Aphorismus XXXIV.

In morbis minus periclitantur, quorum Naturæ & ætati & habitui, & anni tempestati morbus magis cognatus fuerit, quam quibus in nullo horum cognatus fuerit.

Contentum seu Intentio.

De Morbis congruis.

C*onnexio*: Cum in præcedenti Aphorismo mentis constantiam & stomachi appetentiam, veluti certissima duo salutis prognostica, attulisset Hippocrates: In hoc Aphorismo aliud universale signum adducit, quod ad prognosticandum de ægri salute maximum affert emolumentum.

Quamvis quidem exitus morborum in ancipiti perpetuo sint, ut alibi dictum, nihilominus, si illi congruant Naturæ, ætati, consvetudini, habitui, anni tempori &c. minus de vita ægrotantis, vereri contingit, quam si omnino dissentiant.

Hic

Hic Aphorismus propter materiæ unitatem, dividi non potest, sed unimembris manet.

Aphorismus autem præsens, aureo calculo & omnium practicantium memoria dignissimus est: vult enim Hippocrates, morbos esse salubriores, si consentiant *Naturæ*, periculosiores vero si dissentiant, per naturam Galen. intelligit temperiem, Neo-terici crasim, seu potius propriam cujusque corporis constitutionem, unde ratione hujus dicuntur morbi consentientes, vel dissentientes: v. g. febris ardens in temperamento pituitoso: morbus in assveto repugnat consvetudini, ætati v. g. febris in sene; unde dixit Hippocrates 1. Aphorismorum 14. senes raro & difficulter acutis febribus corripi, facillime Juvenes: *Habitui* v. g. febris in corpore crasso, densiore. *Tempori* v. g. febris in hyeme vel autumno: Et hoc non tantum de vitæ periculo, sed etiam de longitudine morbi intelligendum est: Verificatur autem hæc regula primario, si morbus cum temperamento nostro dissentiat; Ratio est, quia cum morbus auferri nequeat, nisi ablata causa morbifica, sequitur morbum illum curatu difficiliorem esse, cujus causa est vehementior, major & violentior: Præsupponitur autem, causam, quæ cum natura nostra dissentit, talem esse: nam teste Aristotele, *inhabentia symbolum, facilis est transitus*; Et magna nostræ naturæ debet inferri violentia, si in corpore bilioso, in juventute, in macilento, in æstate, pituitosus humor colligatur: Hæc eadem est ratio cur juvenes robustissimi, ex morbis acutis citius intereant, quam imbecilles & valetudinarii; robusti enim non nisi ex causa vehementissima decumbunt; Imbecilles levis etiam causa prosternit. Non inepte, & non absque Joco ex hoc Aphorismo Poëta quidam ingeniosus conatur diducere rationem, cur parvi fures catenis ferreis suspendantur, magni aureis exornentur.

Fur dives splendet, fur pauper ab arbore pendet,
Qui nescit causam, consulat Hippocratem.
Cum Natura malum fovet, est ait, absque periclo,
Res est divitibus, congenita accipere
Magnates sunt Magnetes: quia ferrea magnes
Corpora, Magnates aurea dona trahunt.

Id quod diximus de Natura, ætate, habitu, consvetudine, tempore etiam de aëre, sexu, regione, & vitæ conditione &c. debet intelligi.

Hæc enim & ſimilia ſive congrua ſint, ſive incongrua, variant prognoſim, ſic morbi congrui diſpoſitionem humorum, incongrui indiſpoſitionem & ſic majorem receſſum à ſtatu naturali denotant, & ideo incongrui præ congruis magis periculoſi.

Verum in his omnibus hactenus dictis, contrarium viſum eſt Diocli Caryſtio, qui proximis poſt Hippocratem temporibus claruit, exiſtimans longe pejus ſe habere ægros à ſimilibus quam à contrariis, quippe qui à ſimilibus afficiantur, ab oppoſitis vero curentur, ut ipſemet Hippocrates ſtatuit *Lib. de flatibus*: Et quidem videntur minus reſiſtentes facilius ſuccumbere, quam qui diſſentientem nacti ſunt temperaturam, corporis conſtitutionem ac habitudinem: Unde graciles faciliime evadunt tabidi, & obeſi, & otioſi, quacunque levi ex cauſa incidunt in hydropem; & pituitoſi ſenes, gravedines ac raucedines immedicabiles incurrunt.

Verum his aliisque argumentis ſatis abunde feciſſe videtur Gal. in commentario, qui aliter ac Diocles à cauſa temporis, ætatis & habitudinis contrarietatem ſuperante, Hippocrates hic tuetur: *Cum enim*, ipſe inquit, *anni tempus cohibere non potuerit cauſæ magnitudinem, cum tamen haberet ſanitatem ſibi ſuffragantem, multo minus jam facto morbo ſuperaverit, non asſiſtente ſanitatis robore.* Atqui Hippocrates dixit, minus periclitari eos, quibus aliqua ratione congruit morbus, quia minorem receſſum patiuntur à ſanitatis ſtatu, qui vero in diſſentientes ſibi morbos incidunt, à potentiori ſane cauſa corripiuntur, quæ ſcilicet valuerit omnino diſſimilem ætati, naturæ, conſvetudini, & anni tempori morbum inferre: Finge ſenem incidiſſe in ardentem febrem, vel alium acutum morbum, procul dubio cauſa, quæ acutum ejusmodi morbum intulit, validiſſima exiſtimanda eſt, quæ ſenilem ætatem cum tanto receſſu à ſuo ſtatu deturbavit: Sic etiam quod ſenibus contingant, Podagræ, calculi, catharri, nihil mirum, cum vel levi ex cauſa hos morbos incurrant; ſed iiſdem juvenes vexari, gravius omnino, quoniam cauſæ deſignantur adeo validæ, ut potuerint cum tanto receſſu à naturali & conſveto ſtatu juventutem prævertere & labefactare. Hic animadvertere decet, non dixiſſe Hippocratem minus affici, corripi aut laborare, ſed *minus periclitari* quorum Naturæ, *ætati, conſvetudini aut anni tempori congruit morbus*, ſiquidem licet omnino verum ſit, difficilius homines ardente febri corripi hyemali tempore, quam

quam æstivo; senes quam juvenes; pituitosos quam biliosos, sedentarios quam excitatos, attamen quandocunque ardens febris hyeme aliquem invaserit ea vehementia, qua solet æstate, tum profecto æger in magno discrimine censendus est ob causæ vehementiam, quæ potuerit febrem ardentem hyeme progignere.

Dices primo: Convulsio seu Epilepsia teste Hippocrate 4. de morbis: est pueris familiaris, & tamen est illis periculosissima, quia plurimos inde mori quotidie contigit. ℞. Pueri à convulsionibus sæpissime moriuntur per accidens, vel quia minus possunt resistere ob debilitatem, vel quia plures convulsionibus afficiuntur, ergo etiam plures mori necesse est.

Dices secundo: Sputum sangvinis est affine juvenibus, & tamen ex hoc teste Hippocrate 4. de morbis facilius moriuntur, quam senes, ergo non subsistit Aphorismus. ℞. hoc etiam fieri per accidens, & non per se, id est, quia juvenes facilius & magis inflammantur quam senes, & magis acutioribus morbis afficiuntur quam senes.

Dices tertio: Hippocrates 2. Aph. 4. dicit Catharros in senibus non concoqui, sed comitari usque ad mortem, atqui catharri sunt affines senibus, ergo Aphorismus fallit. ℞. Catharros per se non esse causam mortis in senibus, sed caloris debilitatem, qui eos non potest amplius concoquere.

Instabis: Isti debili calori sunt affines catharri, ergo affines morbi sunt magis periculosi. ℞. Affines morbi sunt magis periculosi per se nego. Per accidens concedo. Negatur etiam suppositum, quod catharri sint affines senectuti, quia senectus quo ad partes solidas consistit in sicco & non in humido.

Dices quarto: Febres in æstate sunt breviores, & tamen non omnes febres sunt æstati cognatæ. ℞. Sunt breviores, transeat, sunt semper salubriores nego, de periculo enim hic loquitur Hippocrates.

Dices quinto: Aristoteles Problematum 25. dicit omnes morbos periculosius afficere in æstate, quam hyeme, ergo febris biliosa erit periculosior, etsi sit tempori cognata. ℞. Quando Aristoteles loquitur, omnes morbos æstate esse periculosiores, facit comparationem ad vires, quæ tunc temporis sunt debiliores, non vero ad tempus.

Dices sexto: Hippocrates dicit febres autumnales aut longæ aut

lethales, sed hæ conveniunt tempori, ergo non subsistit Aphorismus. ℞. Febres autumnales conveniunt tempori ratione causæ concedo, ratione essentiæ nego. Quartana enim est intermittens, & periculo vacans: si vero febris quartana degeneret in continuam, fit lethalis, quæ tempori non est cognata, vel etiamsi degeneret in hydropem, quæ non fit ratione febris, sed ratione errorum commissorum.

Quares primo: an robusti, & etiam ii, qui nunquam ægrotarunt, periculosius ægrotent, quam debiles & valetudinarii. R. Quod sic, quia major est recessus à statu naturali & causæ sunt violentiores.

Quares secundo: Quinam demum sint morbi ætatibus & constitutionibus temporum congruentes: ℞. Eos late prosequitur Hippocrates Sect. 3. ubi singulorum morbos enumerat.

Aphorismus XXXV.

In omnibus morbis partes, quæ ad umbilicum, & imum ventrem sunt, crassitudinem habere melius est: valde vero tenues, & labefactatas esse, pravum, sed & hoc quoque ad infernas purgationes periculosum.

Contentum seu Intentio.

De Examine & constitutione infimi ventris.

Connexio: Cum in antecedentibus Aphorismis de universalibus signis, ad prædictionem egisset, quæ ex appetentia, mentis constantia, morbi affinitate, ejusque intensione & remissione, tempore & eventu &c. petuntur: In hoc Aphorismo aliud signum assumit ad eandem intentionem à ventris inferioris dispositione & constitutione: dicitque ejus crassitiem, carnositatem, figuram hemisphericam, nonnihil tamen depressam esse bonam: Macilentiam & tabem præter naturam & consvetudinem esse malam præcipue ad infernas purgationes.

Hic

Hic ergo Aphorismus in duas dividitur partes, in prima ponit signum, à dispositione ventris ad bonum, in secunda vero ad malum. Ut ergo Medicus ex hoc signo de morbi eventu certior fiat; primo prognosticorum 37. statim à principio monet Medicum, ut visu & tactu eos diligenter exploret, an tumeant, reniteant, caleant, inquit enim citato loco optimum esse, hypochondria absque dolore esse mollia & æqualia &c. Tales enim partes bene constitutæ ad alimentorum digestiones, distributiones, ad excrementorum separationes, receptiones & tam naturales quam artificiales excretiones plurimum faciunt, ex quibus boni vel mali toti corpori accidit, dependet: nam quod est terra plantis, hoc est venter animali; hic enim robur maxime declarat, quod nempe earum partium pingvis substantia nullo morbo sit absumpta, crassities enim partium ventris inferioris ex duplici causa bonum promittit effectum.

Primo: quia significat partium nutritarum (quæ sunt viscera inferioris abdominis) vigorem, ipsiusque sangvinis nutrientis, tam laudabilem esse conditionem, ut à statu naturali nondum (ut mox diximus) recesserit: hæc autem omnia in omnibus morbis bene sperare faciunt.

Secundo: quia crassities partium abdominis, etiam ut *causa* omnes digestiones, concoctiones, & separationes plurimum promovet, eo quod calor naturalis in partium crassitie conservetur diutius & operetur intensius.

Hinc patet ratio, cur macilenti illi Hypochondriaci, quibus umbilicus vix non dorso alligatus, & omentum omni pingvedine destitutum, per modum telæ aranearum intestina involvit; quibus stomachus, intestina, & mesenterium, omnino macilenta & carnosa eorum tunica, omnino subtilis, velut membrana pergamena existit, perpetuam accusent stomachi debilitatem: Nam calor digestivus ad chylosim necessarius in partibus tam tenuibus, quam macilentis, nec est satis intensus, nec satis copiosus, adeoque ad stomachi digestionem insufficiens.

Consistit autem hæc ab Hippocrate deprædicata abdominis crassities in musculorum abdominis & viscerum debito & molli incremento, nec non proportionata abdominis pingvedine quæ veluti culcitra partes tegendo, & fovendo, calorem naturalem non parum intendit:

Dicitur *debito, & molli incremento*: nam si viscera solito duriora & majora forent, ipseque venter quasi inflatus excresceret, non pro bono, sed malo omine habendum est: Nam venter solito durior & major, inflammationes, obstructiones, scyrrhos &c. Solito flaccidior crudorum humorum abundantiam: solito magis inflatus, caloris nativi pauperiem & flatuum copiam denotat. Sagacissime proinde celebriores Medici in Italia, & Gallia, utpote genuini Hippocratis filii perpetuam tenent ventris inferioris rationem, & vix non in omnibus morbis, Hypochondria, & abdominis partes tangendo, crassitiem, vel macilentiam, duritiem, vel mollitiem, calorem, vel frigus explorant: qui mos laudabilis imo medico Hippocratico dignissimus, & absolute necessarius est: Mirari proinde licet aliquorum in Germania Medicorum etiam celeberrimorum vel inexcusabilem negligentiam vel culpabilem pudicitiam (supponimus enim Medicos in tangendo corpore debere esse Angelos) qui nullo habito hujus Aphorismi & Ventris inferioris respectu in chronicis & acutis, nec semel ventris aut Hypochondriorum regionem tangere dignantur, cum tamen hæc cognitio ad prognosim & curationem absolute sit necessaria. Et hoc est quod vult Hippocrates, dum dixit, *sed & hoc quoque ad inferiores purgationes periculosum*: quasi vellet dicere: si velis ægrotum violentiore cathartico evacuare, explora prius abdominis regionem, nam crassities harum partium in violentis purgationibus absolute necessaria est: primo, quia in magnis purgationibus partium expellentium robur requiritur, quod per partium crassitiem plurimum promovetur: *Secundo*, quod intestina tenuia & subtilia pingvedine destituta à medicamenti purgantis violentioris acrimonia facile excoriarentur. Unde Hippocrates ante magnas & violentas sui temporis purgationes corpora, longo lactis usu humectare & nutrire solebat: Et hinc sequitur crassiores ventres catharticis etiam violentioribus tuto; raræ texturæ corpora non nisi lenitivis tractari debent.

Hunc totum Aphorismum in compendio tradit Poëta:

Si pingvis venter, purgat Medicina libenter,
Si pingvedo perit, tunc Medicina ferit.

Sed nota: Hippocrates in hoc Aphorismo dixit *melius esse*, non autem omnino bonum, nam nullam pati ista interiora in morbis extenuationem, bonum non est, ut supra diximus, sed & obstructionem, hydro-

hydropem, & alium ſimilem affectum oſtendit: unde ſubjunxit; *multum vero extenuari & contabeſcere malum*: multam opponens extenuationem craſſitudini. Sicut enim impoſſibile eſt, nullam ex morbis quibuscunque ſubſequi in abdomine extenuationem, ita multam & excedentem, malam omnino credere oportebit: quippe hæc non tantum viſcerum in imo ventre contentorum magnam noxam oſtendit, ſed etiam ſucci alibilis malitiam & ineptitudinem: quare iſtæ ingentes emaciationes in malignis, & pernicioſis morbis plerumque obſervantur.

Quid autem abdomen ſeu venter inferior ſit, ubi incipiat & finiat, quæ in eo contineantur partes &c. ex Anatomia cuique ſatis patet.

Quæres, an etiam Hippocrates in hoc Aphoriſmo purgationes per ſuperiora intelligat. ℞. Implicite quod ſic, quia etiam in valde extenuatis non facile vomitoria propinamus: Nec obſtat Aphoriſmus 4. Aph. 6. *graciles, & facile vomentes per ſuperiora* eſſe purgandos, ergo etiam graciles & extenuati per inferiora ſunt purgandi. ℞. Hic non intelligi omnino graciles, & valde extenuatos, ſed aliqualiter graciles & lati pectoris facile vomentes & pronos ad vomitus: Extenuatis autem purgationes potenter nocent, quia privantur auxilio neceſſario, auſferendo utile neceſſarium quod absque hoc eſt exiguum, & præterea etiam partes nudæ & graciles potenter vellicantur, & eroduntut à medicamentis purgantibus.

Aphoriſmus XXXVI.

Sana habentes corpora, pharmacis purgata, cito exſolvuntur, ut & qui pravo utuntur victu.

Contentum ſeu Intentio.

De Diſpoſitis ad Hypercatharſim.

Connexio: Expoſuit in præcedenti Aphoriſmo, eos qui ventris gracilitatem ſeu extenuationem habent, ineptos eſſe ad medicamenta

menta purgantia; in hoc Aphorismo dicit sana corpora, vel simpliciter seu absolute talia, vel ut non talia, victu pravo nempe utentia, medicamentis purgantibus facile exsolvi, adeoque non esse temere fortibus movenda: Verbo, in hoc & sequenti Aphorismo memorat Hippocrates medicamentorum purgantium damna, in sanis præsertim corporibus: Nam quæ corpora malo victu utentia fortiter movent & exagitant, eadem facile exsolvunt, sed medicamenta fortia id faciunt, ergo eadem facile ersolvunt, ergo ab iis abstinendum est. Præterea medicamenta, ubi in corporibus sanis humores peccantes non reperiunt, adoriuntur utiles & alibiles, ut in priori Aphorismo diximus, hypercathartice spiritus & corpora resolvunt.

Duas ergo habet partes hic Aphorismus: prima ad sana corpora, altera ad male nutrita refertur.

Corpora proinde sana, seu minus succorum vitiosorum cumulo affecta, graviter, & fortiter afficiunt purgantia, id enim quod Naturæ familiare est aggrediuntur. Sic pariter corpora, quæ alias ob pravum victum aliis, meliori victu utentibus sunt imbecilliora, acrimoniamque domesticam jam foventibus, per medicamentum facilius & potentius dissolvuntur, diutius hærendo in stomacho, tetros vapores tum cordi tum capiti communicando, partes vellicando, & multa alia symptomata excitando: satius est ergo talia adhibere, quæ per Epicrasim seu paulatim evacuant, & à viribus debilibus sufferuntur.

Cum enim medicamenta purgantia & cathartica irritando quadam vi partibus infensa humores educant, si fortasse vitiosi succi non adsint, utiles liquores ad expulsionem solicitari, pravos vero ad irritationem ingentem moveri necessum est, unde corpora labefactari contingit. Ejuscemodi autem perturbationis, atque exsolutionis mala, attestantur, sitis, ciborum fastidium, vomitus, dejectio, ventris tormina, coloris faciei mutatio, macies, & id genus alia, quæ catharsim comitantur, vel consequntur importunam. Quod autem irritante vi purgantia medicamenta humores expurgent, & educant, liquido constare potest ex eo, quod glandes seu suppositoria podici indita, à superioribus etiam intestinis, ad motum peristalticum lacessitis fæces submoverant: Mercurius vitæ lingva degustatus vomitum provocat, & dejectionem: Ungventum de Arthanita abdomini & umbilico illitum alvum solvit: Purgantia per inferiora, in majori dosi exhibita vomitum

mitum movent, non alia ex causa, nisi quia vehementius ventriculum vellicant, & citius quam dissolutio peragatur, stomachi tunicas & fibras lacessunt.

Non autem sana omnino corpora, aut ea quæ pravo utuntur victu, à purgantibus offenduntur, & debilitantur, sed etiam quæ nuper à morbo convaluere, post evictam, & extrusam causam morbificam, atque in pristinum sanitatis statum sunt restituta: quin imo longe majus futurum damnum timere est in restitutis, quæ sane imbecilliora esse solent, quam in his, quæ antea ægrotarunt: siquidem illa non sunt pravis cibis infarcienda, ita neque catharticis molestanda, cum perinde sit, membra suo & convenienti alimento privare ac malis succis replere.

Notandum autem, quod sanum corpus duplex sit: unum simpliciter *sanum*, quod sanum simpliciter dicitur: alterum sanum ut nunc tale, quod suam propriam habet sanitatem; de utroque loquitur Hippocrates in Aphorismo.

Dices: Juxta hunc Aphorismum nunquam essent purgandi humores vitiosi, ergo est falsus. ℞. Si adsit cum humoribus vitiosis magna virium debilitas & inferioris ventris gracilitas, nunquam erunt purgandi fortibus remediis concedo lenioribus & per intervalla nego.

Dices secundo: Corpora robusta facile ferunt purgationes, sed sana corpora sunt robusta, ergo. ℞. Corpora robusta quatenus ægrotant & ægra sunt, facile ferunt purgationes concedo quatenus sana sunt. Nego.

Dices tertio: Rustici & laboratores seu Opifices pravo utuntur victu, & tamen facile ferunt purgationes. ℞ Negando consequentiam, imo pessime se habent post medicinas, & licet pravo utantur victu, ob labores tamen, pauca progenerant excrementa, & ideo ad sumendas medicinas inepti sunt.

Dices quarto: Ergo purgationes majales & præservativæ in sanis corporibus erunt frustraneæ. ℞. Corpora in Majo non expurgantur ut absolute sana, sed ut sana secundum quid, ergo etiam secundum quid purgari possunt.

Dices quinto: Humores cacochymici & vitiosi sunt expurgandi, atqui qui pravo utuntur victu, tales habent, ergo. ℞. dicendo minorem sunt expurgandi fortibus remediis de quibus loquitur Hipp. nego lenioribus concedo.

Dices sexto: Natura ipsa expellit humores, ergo etiam potest fieri per medicamenta. ℞. Naturam irritatam etiam expellere utiles & alibiles humores, atqui hoc non fit à Natura per se, sed per medicamenti acrimoniam Naturam irritantem, ergo per accidens.

Aphorismus XXXVII.

Qui bona (id est) integra sunt corporis valetudine purgationes difficulter ferunt.

Contentum seu Intentio.

De Purgatione sanorum.

Connexio: Jure merito hic Aphorismus ordine doctrinæ, antecedenti præponi aut saltem eidem adjungi debuisset; Universalior enim est priore, utpote qui ad omnem medicationem, & non tantum ad pharmaca, sed ad omne genus medicamenti, sive ex pharmaceutico, chirurgico, aut diætetico desumptum sit se extendere videtur.

Unde nonnulli sunt, qui utrumque hunc Aphorismum nectunt hoc modo: *qui sanitate corporis fruuntur, medicamenta purgantia assumentes, statim debilitantur: quoniam qui corpore valent, difficulter ferunt purgationes.*

In hoc Aphorismo ob brevitatem nulla datur divisio, sed breviter Divus senex ostendere vult, corpora sana, non tantum à purgante medicamento exsolvi, & in alia multa incommoda incidere (quia nulla adest medicamenti cathartici indicatio) sed etiam ab omnibus aliis medicamentis lædi: Nam primo purgatione offendi in præcedente Aphorismo probatum est: quod secundo à venæ sectione lædatur quandoque, apparet, & docet experientia, quia sæpe in vertigines, lethargum, deliquium incidunt ob motum humorum per venæ sectionem factum.

Quod autem Hippocrates in hoc Aphorismo potius meminerit purgationis, quam venæ sectionis, ratio est, quod frequentior committatur error in purgatione quam venæ sectione; præterea, quia citius mederi

mederi possumus erroribus à venæ sectione commisſis quam à purgatione: Sanis enim & ægris sæpe nocet purgatio, si non bona & attenta habeatur Naturæ, humorum, & ipsius medicamenti fortioris aut lenioris consideratio, ex his enim tormina, humorum motus, vertigo, syncope, & alia mala eveniunt.

Omnis denique quæcunque sit medicatio, sano corpori obest; Nam sana corpora se bene habent ad conservationem, ergo male se habent ad curationem; conservatio enim fit per similia, curatio per contraria, quæ dum non contrariantur morbo, ut pote non existenti, contrariantur corpori illud aggrediendo. Patulum enim in quotidiana praxi est, à medicamentis purgantibus bene valentia corpora plurimum turbari, & concuti, atque irritatione visceribus illata, fermenta depravari, sangvinem fundi, & succos nutritios & alibiles exsolvi: sunt enim purgantia, ut alibi diximus, de genere venenorum, & ut Celsus habet, humano corpori inimica, quæ si fortasse inveniant, quos extenuent ac dissolvant pravos humores, leviorem noxam inferunt: si vero ut in corporibus sanis non habeant, quod Cacochymicum exturbent, utiles ac salutares humores invertunt, depravant, corrumpunt, unde non sine gravi virium jactura tolerantur, ni forsan plane perimant, & occidant.

Neque tamen verum est, quod Galen. in Commentario habet, evenire ejusmodi mala in sanis, quia purgantia medicamenta, cum sibi proprium, quem attrahere appetunt, non inveniant humorem, necessario sangvinem & carnes eliquant, ut ex ipsis illum seligant. Satis enim, superque liquet, omnes, & quoscunque humores indifferenter educi, quocunque purgante Medicamento, nisi quod à benignioribus levius, à vehementioribus efficacius promoveantur, & expurgentur, ut latius alibi diximus & dicemus.

Quamvis autem supra dictum sit, cathartica in sanis difficulter tolerari, non tamen hinc quis existimet, facilius illa sufferri in ægris, quippe in utrisque eadem vel paria symptomata comperimus. Id vero in his discrimen aderit, quod purgatio in ægris, si recte & opportune instituatur, morbificam causam eliminando prodesse poterit; in sanis vero præter noxam ab irritamento etiam utiles succi evertuntur, & evacuantur viribus infractis. Quamobrem jure optimo animadversum hic est ab Hippocrate ægrius ferri à sanis quam ab ægrotanti-

bus medicationes, cum revera cacochymica corpora ex quovis levissimo pharmaco subitas sortiantur evacuationes, euchymorum vero purgationes difficilius fiant, & maxima cum universi corporis perturbatione.

Dices primo: Venæ sectio prodest hominibus sanis, ergo in hoc Aphorismo non comprehenditur. Prob. Anteced. Prodest Athletico corpori, sed Athletæ sunt sani, ergo prodest sanis corporibus venæ sectio. ℞. Athleticos non haberi pro vere sanis, de quibus loquitur Aphorismus; quia tales ad summum repletionis gradum pervenerunt, & licet de facto non ægrotent, brevi tamen futurum est teste Hipp. 1. Aph. 3.

Dices secundo: Diæta medicamentosa non videtur in sanis prohiberi ex hoc Aphorismo, quia hæc corpori non obest. ℞. Etiam diætam medicam in corporibus vere sanis superfluam esse, imo ex supposito, quod omnia sint bene constituta in corpore, plus obesse, quam prodesse.

Plura repete ex Aphorismo præcedente, quæ hic locum habent.

Aphorismus XXXVIII.

Paulo deterior & potus & cibus, suavior tamen, melioribus quidem, sed insuavioribus (seu ingratis) præferendus.

Contentum seu Intentio.

De assumptorum gratia & salubritate comparata.

Connexio: Cum in antecedenti Aphorismo tractasset Hippocrates: quomodo sana corpora se habeant ad Medicamenta, in hoc Aphorismo ostendit, quomodo sese habeant tum sani tum ægri ad cibi & potus, vel melioris vel deterioris exhibitionem, dum ait (quod multis paradoxum videtur) paulo deteriorem, sed svaviorem ad gustum saltem. Ita & svavem seu ad gustum, meliori & saniori non tamen ad gustum, id est ingrato, præferendum esse, dicitur paulo deteriorem, id est, non nimis

nimis malum, aut ex ſe omnino pravum & malum, de quo non loquitur Aphoriſmus.

Brevitas hujus Aphoriſmi nullam patitur diviſionem. Hoc tamen brevi Aphoriſmo Hippocrates (licet paſſim conſtet, quod nemo in propria cauſa poſſit eſſe Judex, & arbiter) inſinuare velle videtur, quod Medicus miſſa omni moroſitate & ſcrupulo, aliquando ſed prudenter, guſtui patientum debeat indulgere, & gratificari quantum fieri poteſt, & licet; imo ejusdem decreto aliquid concedendum eſt, conſvetudini, ætati, anni tempori, Regioni &c. dum non noceat, prout faciunt quidam Adulatores Medici & medicaſtri, qui ne Patientes offendant, deterrima quæque concedunt, & potius à patientibus reguntur, quam patientes à Medicis. Cordatus vero & fundatus Medicus in rebus nocentibus debet eſſe inexorabilis teſte Gal. 1. Meth. inquiente: Medicus debet imperare ægris, ſicut Imperator & Dux imperat ſubditis.

Cum ergo pateat *primo* cibos alios, ita & potus, ab aliis ſapore, guſtu, gratia, & ſalubritate differre: Patet *ſecundo* optimum ciborum & aſſumptorum omnium condimentum, & intrinſecum eſſe appetitum.

His ergo ſuppoſitis facile eruitur ratio hujus Aphoriſmi, quod ille cibus, etſi in ſe ſit deterior, modo magis ſapiat ægroti palato, vel conſvetus ſit (conſvetudo enim altera Natura) vel ſolidus & nutritivus ac utilis ſubſtantiæ, vel habens aliquam ſympathiam & proprietatem cum noſtro corpore (ſicut enim per antipathiam multa averſamur, ita per ſympathiam multa appetimus) præferendus ſit meliori. Ratio rationis datur; ad quæ enim Archæus ſeu Natura magis fertur, eo facilius feruntur & concoquntur, quæ vero averſatur, minus feruntur, & concoquntur: quod enim ſapit, nutrit, & conducit, quod non ſapit, nocet, gravat, & deſtruit. Hinc experientia videmus, plurimos curatos, vel per avide devoratos crambes (vulgo Köhl-Kraut) quibus ſe à quartana liberarunt: alios halecum eſu idem præſtitiſſe. Non autem horum & ſimilium ciborum ſvavitas, extendi debet & poteſt ad omnes ſeu ad totam ſpeciem, ſed tantum ad quædam individua v.g. Petrum vel Paulum, ejusmodi cibos appetentes, quos forſan Joannes & Jacobus, & omnes alii averſarentur.

Et licet, ejusmodi cibi, vel cauſæ morbi, vel morbo ipſi ſimiles

esse videantur, attamen quod tam avide appetantur, vel his ita delectetur Natura, eosdem in sinu suo fortissime constringit, virtusque unita fortior efficiatur, Natura enim optima alimentorum coqua, & optima morborum medicatrix est. Ratio ergó generalis hujus nostri Aphorismi deducitur à *suavitate*: quia suaviorem cibum aut potum ventriculus arctius amplectitur, retinet, melius digerit, atque in probum chylum transmutat, unde vires & membra reficiuntur. De hoc plura vide in Hippocrate Lib. de Affectionibus: Item 6. Epidem. f. 4.

Hinc & Autopsia docemur laxiorem paulo diætam & copiosiorem sæpe strictiori, modo intra terminos maneat, & appetitus eam ferat, præferendum esse.

Docemur secundo: Multos langventes & ægrotos, diuturno alicujus desiderio percitos (dictante indubia Natura, eo tandem obtento sanatos esse.

Similem nacti sunt conditionem (ut seriis jocosa misceam) plurimi juvenes qui vetulas edentulas non ex amore sed ob divitias duxerunt, qui ægram, miseram & molestam vitam duxerunt, quibus tandem (faventibus superis) per mortem sublatis, & obtenta aliqua diu fortassis desiderata & sibi præfixa sponsa quasi rejuvenescunt: Ecce tantum potest immissio possessoris in rem diu desideratam: Idem fit si Natura cibum aliquem avide appetat, nullumque ad alia prorsus habeat appetitum, etsi paulo deterior sit, concedendus est: Nam Natura non gratis rem tam avide appetit, & nemo Naturæ tam conscius est, quam ipsa sui ipsius.

Quod diximus de alimentis & potulentis, id quoque de medicamentis intelligendum volumus, quantum fieri potest, & licet: Nam morbi vix semper svavibus curari queunt, qui sæpe amara dulcibus miscere oporteat. Et bene attendendum ne per svavitatem vim medicamenti tollamus.

Quæres: Cur stomachus plerumque nauseet ingrata? ℞. quia illa neque amplectitur neque digerit & multa alia procreat.

Dices: In febre ardente partes appetunt aquam frigidam, á qua tamen læduntur. ℞. Id fieri per accidens, quatenus aqua diu in stomacho stagnans bilescit, aut corrumpitur, aut concoctu fit difficilior, exinde materia febris, quod Natura appetens ignorat, & ideo lædit: non

non tamen sequitur inde, aquam febrili calori non esse opponendam, licet aliqua minora inde sequantur incommoda.

Dices II. Intemperies omnis præternaturalis appetit contraria, ergo ea semper sunt concedenda. ℞. Si morbus sit à sola intemperie concedo si autem ab aliis fiat. v. g. obstructionibus, quæ à refrigerantibus augentur nego.

Dices III. Febricitantes multi appetunt vinum ut simile, ergò etiam illis illud erit concedendum juxta Aphorismum. ℞. Appetunt non tanquam potentia calidum, sed tanquam actu frigidum, & humidum, id est non appetunt vinum ratione caliditatis, sed ratione humiditatis, ergo illis concedendum nego Consequentiam. quia vinum non est potus paulo deterior, sed multum nocens, adeoque non concedendus. Et revera plerique potius appetunt aquam, quia consvetudo in causa est.

Dices IV. Similia debentur viribus, sed paulo deteriora non sunt similia, quia quatenus deteriora sunt, necessario aliquid habent, quod est Naturæ nostræ contrarium, alias talia proprie non dicerentur. ℞. Non ideo contraria dici, quod multum contrarientur nostræ naturæ, sed quod sint vel difficilioris digestionis, & crassioris substantiæ, vel licet quasdam qualitates habeant contrarias, eæ tamen non sunt tam intensæ, ut noceant, cum Natura ea affectet.

Dices V. Mulieres gravidæ pica laborantes appetunt cretam, carbones &c. Sed hæc sunt multo deteriora, quæ tamen conceduntur, ad præcavendum abortum. ℞. Etsi hæc substantia noceant, qualitate tamen prosunt, nempe humorem acidum picam excitantem absorbendo, abstergendo ab orificio stomachi. Præterea talia non regulariter & semper conceduntur, sed tantum coacte ad evitandum majus malum.

Dices VI. Non in omnibus morbis & morbi temporibus hæc regula aphoristica locum habet, nam in morbis acutissimis exquisitissimo victu, ergo non deteriori utendum est juxta Hipp. 1. Aph. 8, ne morbi causa augeatur, & deterius fiat. ℞. Hic non est quæstio de morbi temporibus, in quibus omnino abstinendum est, sed si cibi vel potus minimum sit dandum, semper eligi potest illud, quod suavius est, etsi paulo sit deterius, neque hoc inter errores computandum, siquidem ad coctionem, & distributionem plurimum facit suavitas, ideò à multis

tis

tis varietas ciborum præfertur simplicitati, ob svavitatem & facilem coctionem.

Duplex autem est svavitas in cibis, naturalis, quam ex se habent, & artificialis, quæ arte culinaria & condimentis comparatur.

Quæres ergo, cur Hippocrates non nomine deterioris sed svavioris usus sit? ℞. Ex Hippocrate deterior is cibus intelligendus est, qui minus ad vires restaurandas valet, minusque causæ morbificæ adversetur; at vero svavior qui gustum voluptuosius afficiat, & ventriculum ad appetendum, & conficiendum, jucundius alliciat, ut si quæ nausea, vel stomachi subversio aderat, tollatur, vel remittatur, eadem profecto tunica lingva, fauces, & ventriculus vestiuntur.

Solent autem svaviores esse cibi, qui tempore sanitatis sumi consveverunt, nam quæ consveta sunt, minus molestare solent, præsertim si materno desiderio ab incunabulis appetivimus, vel ab uberibus depulsi, primos à lacte esitavimus: Unde Hippoc. de ratione victus in acutis inquit, facilius ferri malos cibos consvetos, quam bonos insvetos, quia ut dictum, consvetudo altera natura. Deteriores etiam cibi si rite & recte condiantur, salubriores fiunt, & aviditatem excitant. Attamen non sunt illa in escam concedenda, à quibus nullus utilis succus elicitur qualia esse solent, quæ à picacea fame laborantibus expetuntur, ea etenim veluti deterrima, omnino sunt interdicenda; sed & neque permittenda sunt, quæ dulcem succum præseferre videntur, ut sunt bellaria omnis generis ex saccharo potissimum confecta, hæc enim facillime, aut amarescunt, seu bilescunt, aut acescunt, & in succos ventriculo infensos, quam citissime vertuntur.

Aphorismus XXXIX.

Magnam partem senes juvenibus minus ægrotant; quicunque vero morbi iis accidunt, diuturni plerumque commoriuntur, id est eos comitantur ad mortem.

Con-

Contentum seu Intentio.

De valetudine senum.

Connexio : Cum in præcedentibus signa tum à partibus ventris extenuatis, tum à corporibus sanis expurgatis, tum à cibo & potu paulo deterioribus, sed svavibus desumpsisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo signa desumit ab ætate, senectute nempe & juventute.

Duas habet partes & conclusiones hic Aphorismus: Prima dicit senes minus ægrotant quam juvenes: Secunda asserit, senes diuturnis morbis comprehensi, eos usque ad ipsam mortem comitari.

In hoc Aphorismo ostendit Hippocrates, quantum possit moderatus vivendi modus: siquidem senes licet invalidi, & imbecilles, tali tamen victu moderato utentes, minus ægrotant, quam juvenes, licet robusti sint, per inordinatam temperantiam sæpius & frequentius ægrotant, errores enim in victu majores & frequentiores sunt juvenibus quam senibus, qui utpote prudentiores, & quid prosit, vel obsit agnoscentes attentius suam curant valetudinem: Præterea senes præ juvenibus ob longe moderatius calidum innatum rarius corripiuntur morbis acutis febrilibus, quia senes putredini minus obnoxii. Verum hæ causæ, quia nimis communes sunt, nisi alia magis specifica causa accedat, per quam rarius illos acutis morbis laborare contingat, non plene Hippocratis sententia censebitur explanata. Existimandum ea propter, senectutem idcirco rarius acutis morbis corripi, quia sangvis ætatum mutatione descifcit ab illa prompta & facili, quæ per juventutem vigere solet acredine, ac fermentatione, sensim enim hebescit, & alkali suo vivifico ac volatili spoliatur, quo levi ex causa in juvenibus concitatur, & effervescit: Succi etiam ex illo provenientes effæti fiunt, & in acidum declinant, quo potius concrescit sangvis, & ideo raro acutæ febres senes invadunt. Si enim ex supra dictis causis, & temperantia solum victus non ægrotarent, illa profecto non minus quoque prodesset, ne in chronicos morbos inciderent, cum tamen his frequentius capiantur *& correpti fere commoriantur*: Itaque à conditione potius sangvinis mutata, quæ per ætatem sensim acquiritur id illis accidere dicendum est.

E contra vero licet ex hactenus dictis ſenes non ita facile corripiantur, correpti vero difficilius curantur, & difficilius etiam evadunt, ſed commoriuntur: Unde in ſenibus quam primum curare & non tardare debet Medicus: Nam *principiis obſta, ſero medicina paratur, cum mala per longas invaluere moras.* Si enim morbus in ſenibus perſeveret, non amplius tolli poteſt. Unde ratio, cur ſenes ſuis diuturnis morbis commoriantur hæc eſt: Natura duabus utitur alis, quibus operationes ſuas perficit, & evolando morbo ſuperior evadit: *calore* ſcilicet naturali, & ſpirituum asſiſtentia. Ambæ hæ alæ ſenili muco veluti viſco oblinitæ, ad ulteriores operationes in dies magis, magisque inhabiles redduntur; hinc natura beneficio harum alarum deſtituta, ſolito modo evolare neſcit, ſed à priori materiæ morbificæ onere impar ſuccumbit. Cum enim ad Victoriam de morbo, neceſſario requiratur ut materia peccans, vel reſolvatur vel expellatur, vel concoquatur. *Reſolutio* autem corporis *raritatem*: *Expulſio* humorum *tenuitatem*. *Coctio* caloris naturalis *vigorem* præſupponat, quid mirum? ſi nulla ex his operationibus in ſenio perficiatur: obſtat enim *reſolutioni cutis crasſities*, & *caloris evaporantis pauperies*: *Expulſioni* humorum omnium præſertim ſangvinis effæti & inutilis *glutinoſitas*: *Coctioni* ſumma & extinctioni proxima caloris naturalis *imbecillitas & penuria*: adeoque morbi plurimi in juvenibus vix periculoſi, ſenibus decrepitis lethales ſunt, & fiunt, per modum terræ motuum, qui licet ſint mediocres, domum tamen ruinoſam & ex ſe proxime lapſuram facile proſternunt. Plurimi enim morbi maxime autem per ſe chronici in ſenibus magis radicantur, longius durant, & facile vel repetunt, vel ad mortem usque comitantur: quos Hippoc. 3. Aph. 31. plerosque enumerat. Vix enim aliquis morbus per criſim in ſenibus terminatur, ex rationibus jam datis: Non male proinde Hippocrates 1. de diæta dixit: *Inter ætates maxime ſani ſunt pueri, ſecundo loco juvenes, morboſisſimi qui maxime ſenes & his proximi.* Senes itaque ſunt juvenibus inſalubriores, id eſt ex ſe & natura ſua, licet juvenes juxta Aphoriſmi tenorem frequentius ægrotent quam ſenes, id enim fit, quod juvenes magis (ut diximus) ſint dediti excesſibus, quam ſenes, quia mortem timent, & ideo ſunt abſtinentiores, adeoque minus infirmantur; ſi tamen infirmantur, deſperate ut multi volunt, id eſt usque ad mortem (niſi ocyus ſuccurratur) morbidi degunt.

Notan-

Notandum autem hic bene est: Istas duas conclusiones in Aphorismo allatas, veras tantum esse ut plurimum, non autem absolute, quandoque enim etiam falsas: Unde non gratis Hipp. dixit ut *plurimum seu vere*, non enim omnino ex chronicis quibuscunque morbis senes decedunt, cum à quibusdam saltem liberari possint, adhibita præsertim diligenti curatione: Illos vero plerumque insanabiles experimur, qui langvorem partium consequntur atque à perversis & hærentibus humoribus dependent: ut asthma, hydrops, renum & vesicæ affectus, suffusio oculorum, surditas, & alii similes. Rationes autem cur etiam acutis morbis corripi, vel etiam à chronicis morbis liberari vel non liberari possint præter dictas sunt *primo*, quia senes, qui mala utuntur victus ratione, vel qui in juventute multum deliquerunt, non rarius ægrotant quam juvenes, de his senibus autem non loquitur Hippocrates quia cum illi in juventute & ætatis progressu fuerint morbidi, quomodo in senio sani evadent, imo tales ante tempus senescunt.

Secundo: Potest tamen fieri (licet rarius) saltem aliquando, ut morbus per illa tria nempe resolutionem, expulsionem, vel coctionem solvatur in senibus ut testatur Hipp. 5. Epidem. Sed (quod bene notandum) illos ibi intelligit senes, qui à juventili ætate sunt connutriti: vel loquitur in citato mox textu de prima senecta, in qua multi morbi curantur: hic vero in Aphorismo loquitur de senectute decrepita, quæ morbis commoritur. Nam multi sunt primæ senectutis homines adeo robusti & validi, ut multos sanitate & viribus juvenes facile superent: Verum proinde est meum à pluribus annis usitatum vulgare proverbium: Vir senex robustus, juvenis. Vir juvenis morbidus, senex. In teutonico sensu sic sonat. **Ein alter Mann/ ein gesunder Mann/ ein junger Mann/ ein junger Mann/ ein krancker Mann/ ein alter Mann.**

Comparatio igitur senum ad juvenes, multipliciter fieri potest. *Primo*: Vel fit in eodem homine, vel diversis hominibus, utroque modo vera est prima Aphorismi conclusio.

Secundo: Fit ad morbos in universum, & sic etiam vera est.

Tertio: Potest fieri comparatio de cognatis morbis, ut minus ægrotent senes morbis frigidis quam juvenes calidis & hoc modo etiam vera est prima conclusio.

Quarto: Vel fit comparatio quo ad pericula, & sic periculosius ægrotant juvenes quam senes quo ad acutos morbos, contra senes magis quam juvenes in longis seu chronicis. Sed

Dices: Morbi frigidi sunt cognati senibus, calidi juvenibus, ergo periculosius deberent ægrotare senes calido quam frigido morbo. ℞. Omnes morbos tam acutos quam chronicos esse senibus periculosos, præcipue in extrema senectute propter imbecillitatem virium, licet etiam leviores morbi sint: Juvenes autem magis periclitantur in acutis, propter inflammationem, quæ in iis tam violenta est, ut calorem innatum facile ex toto dissipet.

Dices Senectus ipsa est morbus, ergo falsus est Aph. R. dicendo Ant. per se & ex Natura sua concedo per accidens in temperatis, & libidini minime obnoxiis senibus, & qui in juventute magnos excessus non fecerunt, adeoque illorum corpus validum conservarunt: Nam quando Hipp. dixit senes minus ægrotare quam iuvenes, vitam spectavit, non ætatem, quod bene notandum est. Neque etiam negari potest, senes, qui mala utuntur victus ratione, aut qui in juventute multum & sæpe excesserunt, multo frequentius ægrotare, quam juvenes: de his enim non loquitur noster Aphorismus, sed de senibus temperatis & amantibus suam sanitatem, noxia prudenter fugiendo, quæ juvenes audaces & imprudentes ambabus manibus amplectuntur, & luxui, conviviis, luctis, cursibus, venationibus & aliis vitiis dediti sunt.

Dices III. Hectica etiam est morbus longus, sed huic magis sunt obnoxii juvenes, quam senes, ergo senes non sunt magis obnoxii morbis longis quam juvenes. ℞. Licet magis obnoxii sint hecticæ juvenes, non tamen tam periculosa est illis, quia eorum ætati magis convenit.

Dices IV. Qui minus ægrotant, sunt minus insalubres sed senes juxta Aphorismum minus ægrotant, ergo sunt minus insalubres. ℞. Negando majorem; licet enim senes minus ægrotent quam juvenes, sunt tamen juvenibus longe insalubriores, quare morbosissimos senes appellat Hippocrates Lib. I. de Diæta: Sunt igitur juvenes salubres, senes vero insalubres: sed non est idem, sed longe aliud esse insalubre, & actu ægrotare: Insalubre enim duo significat, nempe male sanum esse, & actu ægrotare: possunt autem ægrotare, & non esse male sanos, seu insalubres, id est, non habere illam contractam longo

tem-

tempore insalubritatem, seu valetudinariam dispositionem, quam habent senes, adeoque in hoc sensu, qui minus ægrotant, non sunt ideo minus insalubres: ergo primo modo sunt salubriores juvenes; secundo modo senes, quia calorem habent imbecillum & sangvinem paucum, quare etiam non tot ac juvenes morbis v. g. febribus, inflammationibus &c. obnoxii. Uno verbo totum dicimus: Juvenes magis ægrotare, & minus mori: Senes vero minus ægrotare & magis mori. Nec mirum, si enim homo uni pedi innixus facile prosternitur, hinc levis sufficiet causa, quæ seniculos dejiciat, cum unum jam pedem in cymba Charontis habent: hinc Ovidius de senectute dicit:

In te corruimus tua sunt quæcunque fatiscunt,
Ultima quæque suo, conficis ipsa malo.

Dices V. Senes etiam laborant morbis acutis & curantur, ergo non tantum juvenes his laborant, & curantur. ℞. Senes laborant morbis acutis & curantur, si morbi calidi sunt curantur, sed raro concedo si morbi sint frigidi, curantur, nego. Sunt enim etiam morbi non acuti calidi, à quibus senes aliquando juvantur v. g. Cephalæa, hemicrania, arthritis &c. alii frigidi, astma, calculus, paralysis &c. ab his raro, aut nunquam senes liberantur.

Dices VI. Hipp. 6. Epidem. ait sese vitia renum & vesicæ post 50. annum nunquam vidisse sanata. ℞. à negante autoritate non sequitur firmum argumentum. ℞. Licet Hippocrates & plures alii non viderint renum & vesicæ vitia sanata fuisse solius naturæ ope perfecte, arte tamen & sectione id fuisse factum, quamvis rarissima exstent exempla.

Aphorismus XL.

Raucedines & gravedines in valde senibus non concoquuntur (seu concoctionem non admittunt.)

Contentum seu Intentio.

De Catharris senum.

Connexio: In priori Aphorismo dixit Divus senex morbos longos senibus commori: In hoc vero prioris exemplum affert, & illius

rationem reddit, cur nempe longi morbi in senibus non curentur, dicit enim *raucedines & gravedines* in valde senibus non concoquntur, sunt enim ambæ hæ valde senibus infestæ, ut quacunque ex causa etiam ambientis frigoris, vel venti austrini illos divexent.

Hic Aphorismus ob brevitatem nullam patitur divisionem.

Antequam ad debitam hujus Aphorismi explicationem nos conferamus, operæ pretium erit, pauca quædam scitu digna præmittere.

Sciendum ergo est primo Hippocratem per raucedines & gravedines, non tantum intelligere has præcise affectiones, sed etiam quoscunque Catharros & fluxiones, imo alios morbos chronicos & longos intelligere:

Sciendum secundo: Quod raucedo fiat ex humectatione asperæ arteriæ & faucium, unde vox aut nulla aut obscura redditur, quia aër impulsus & repercussus nequit libere excurrere, & reflecti, ad vocis modulationem, sed tubæ interius humefactæ vix sonum edunt. Huic contrarius est clangor, per quem vox sonora redditur, & solet accidere in acutis febribus cum pernicie ægri, exsiccata humiditate asperæ arteriæ. *Gravedo* vero seu *coryza* vox attica est humoris fluxus ad nares vel palatum.

Sciendum tertio: Quod vulgus & plerique veteres passim sed erroneè crediderint, omnem Catharrum esse fluxionem à capite ad quamvis corporis partem: quod falsum ipsa ratio dictat, autoritas & experientia tum veterum tum recentiorum convincit.

Non negamus quidem caput ob figuram & situm, tanquam alembicum esse capax omnis repletionis: Unde à veteribus fons & origo pituitæ, & consequenter catharrorum dictum est. Accedit, quod cerebri substantia tam corticalis seu cineritia, quam medullaris seu albicans, sit tota glandulosa, quæ exsugit facillime & recipit: Verum his non obstantibus:

Præsciendum quarto: Sangvinem nostrum (idem dicendum de aliis humoribus, & liquoribus circulantibus) ad omnes partes totius corporis moveri (motu circulari) & in quibusdam earundem aliquam mutationem (vi fermentorum particularium) pati & subire, imprimis quidem in visceribus internis, maxime in iis, in quibus fiunt solennes digestiones & secretiones: & inter cætera viscera, vix non primatum

locum & nomen obtinent, quando prædictus ſangvis & liquores ad glandulas moventur ut in iisdem aliquid ſeparetur, quod ad ſeri ſeu lymphæ conſtitutionem ſeu elaborationem requiritur. Unde:

Præſciendum quinto: Subjectum ſeu partem affectam mandantem primariam & univerſalem eſſe maſſam ſangvineam variis liquoribus præſertim lympha ſeu ſero inundatam, ut mox diximus. Partem affectam vero partim *mandantem* partim *recipientem*, eſſe glandulas tam conglomeratas, quam conglobatas, cum ſuis vaſis lymphaticis, ob quamcunque cauſam diſtentis, ruptis, aut quocunque alio modo læſis, vel vitiatis, quibus cerebrum, omnesque aliæ partes inundantur. Ergo

Præſciendum ſexto: Materiam catharrorum eſſe lympham, quæ aut quantitate peccat, & nimia eſt: aut qualitate excedit, & acris, & acida, ac tandem nimia ſalſedine prædita lixivialis, & corroſiva evadit. Proinde:

Præſciendum ſeptimo: Per glandulas lympham recentiorum, ſeu ſerum veterum, aut copioſe ſeu nimis abundanter excluſum, aut vitiatum, ſeu vitioſe conſtitutum, excretum, catharros, id eſt defluxus lymphæ aut copioſæ aut vitiatæ ex glandulis præprimis conglomeratis circa caput, collum, laryngem, aſperam arteriam, aliasque ſimiles partes vicinas conſtituere: Hinc

Præſciendum octavo: Opiniones veterum, & recentiorum de Catharri materia, non eſſe contrarias & diſcrepantes; ſive enim ſerum ſive lympham, ſive laticem cum Helmontio appellemus, parum intereſt, dummodo eandem rem intelligamus: Hoc quidem verum eſt veteres in modo quo Catharri fiunt aliqualiter erraſſe, eo quod in motu circulari ſangvinis & lymphæ ſeu ſeri minus fundati & inſtructi, & præterea de vaſis lymphaticis minime informati hanc rem obiter, & magis ſpeculative, quam practice pertractaverint. Sed de his enucleatius & fuſius tractatum eſt in Praxi Titulo de Catharris.

Præſciendum nono: Quod ſenectus ſit illa ætas, in qua diminuitur animal, ſeu imminutio animalis à tempore contingens: Seu eſt menſura durationis vitæ humanæ ſub frigido, & ſicco temperamento, ratione multitudinis annorum proveniens: Dicitur ſub temperamento frigido & ſicco: Licet enim ſenes ex defectu caloris multis ſcateant humiditatibus, & excrementis, & ſic potius frigidi & humidi di-

cendi

cendi forent; nihilominus quia ex se & natura sua omnes partes habent siccas & aridas, meliori jure & magis proprie sicci dicuntur.

Præsciendum decimo: Sicut ætates aliæ, ita etiam senilis quandam inter se latitudinem habet. Senectus vulgo triplex statuitur. *Prima* dicitur cruda, seu viridis senectus, eaque extenditur ad sexagesimum annum. *Secunda* dicitur media ad septuagesimum. *Tertia* præcipitata seu decrepita, quæ proprie senium dicitur seu marasmus usque ad mortem naturalem.

His ergo præscitis, & præcognitis manifeste patet Aphorismum nostrum non intelligendum esse de constitutis in primo senio seu viridi senectute, quam quidam esse putant à sexagesimo usque ad septuagesimum; cum in hac multæ defluxiones coquantur, & curentur & sæpe ut diximus Aphorismo antecedenti tales senes multos juvenes in Naturæ vigore & bonitate superent; sed Aphorismus loquitur de majori & extremo senio ab anno septuagesimo usque ad ipsam mortem, in quibus catharri raro, imo sæpe nunquam concoquntur, sed comites sunt ad æternam vitam.

Ratio autem (licet jam aliqualiter insinuata) in promptu est, quia serum in senio, non sola quantitate sed omnibus qualitatibus simul sumptis peccat, *primo* quia frigidius, *secundo* quia crassius & viscosius; *tertio* quia aëre corrosivum, acidum &c. quæ omnia originem debent defectui caloris naturalis, qui cum arte resarciri nequeat, hinc producta quoque morbifica ab ejus exstinctione paulatina emanantia coctionem non admittunt: Et hinc emergit, quod senes defluxionibus seu Catharris præ aliis ætatibus sint obnoxii: & revera clare exinde patet, ætatem maximum esse remedium vel impedimentum ad sanationem morborum: nam autoritate & experientia docemur Epilepsiam sanari ætatis mutatione: gravedines vero & raucedines, ratione ætatis non sanari: Serum enim salsum & vapescens quale est in senioribus minus pepasmum admittit, sed potius Catharri, & raucedines in valde senibus per λύσιν id est paulatinam discussionem & assumptionem, quam expectorationem & coctionem curantur: Hinc consultius est, ut quod Natura per se præstare nequit in senibus, artis seu medicamentorum & diætæ ope aliquando curetur & adjuvetur coctio, vini nempe generosioris potu, vinum enim lac senum; alimento boni succi & calido, jusculis restaurantibus, somno, quiete, frictionibus, detra-

ctione

ctione copiosioris cibi, qua sola observata plures à Cathartis liberati sunt.

Unde bene notandum binas supra ægritudines, gravedinem nempe & raucedinem, non adeo & semper perniciosas esse, ut perpetuo insanabiles credantur in senibus, quinimo sæpissime observentur curatu faciles præsertim si illi cautius res suas agant, & in victus genere errata non admittant: Lepide quidem, & acute respondit olim Alberto Savarolæ hunc Aphorismum objicienti Leonicenus, cum fere centenarius raucedine laboraret, eum non fuisse pro Medicis scriptum, indicans prudentem & temperantem hominem posse infaustum Aphorismi omen cavere, & à raucedine liberari, ut evenit; nam jure caponum & seminibus gossipii tandem convaluit: Plures alii referuntur exacta diæta id ipsum assecuti, conferente tamen plurimum valida corporis constitutione, & spiritalium partium amplitudine, atque energia, Verum tamen etsi raucedo & gravedo inemendabiles non sint, evadunt nihilominus plerumque tales in valde senibus ob langvorem ejus ætatis, quasi dixerit Hippocrates & gravedines in aliis ætatibus facile curabiles, imo nullius fere momenti, si in ultima senectute contingant, ob viscerum laxitatem & sangvinis jam effæti, viriumque langvorem coctionem non admittunt, & ferme insanabiles fiunt. Quamobrem animadvertendum est, speciatim notasse Hippocratem *valde senes*, id est in summa senectute constitutos, qui plerumque langvidi cum sint & cadaverosi, etiam levibus superandis morbis impotentes evadunt, ut hinc facile inferatur, quod minime curationi subjici queant, Astma, Hydrops, Empyema, tussis, morbi longe graviores, quos consulto tacuit, si leviores, ut raucedo & gravedo difficulter in illis maturescant: Sed revera raucedinem & gravedinem in decrepitis, nec insanabiles ipse asseruit, sed solum coctionem non admittere, ut postremo prorsus desinant, cum non raro extremo senio confecti interquiescunt quidem, sed non omnino ejuscemodi morbis potissimum productis convalescant, etsi valentiores videantur, & opportunis remediis sint adjuti. Coctionem autem in his vel nunquam vel raro admittunt, tum à confluente continuo humore eas partes relaxante, qui sæpissime in senibus tenuior plerumque est, tum à sangvinis vitio, quam à cerebri, & glandularum laxitate, tum etiam ob contractum acorem in provecta senectute increpescentem qui suo alkali

vivifico non coërcitus, nec subactus coctioni refragatur. Et hoc non tantum valde senibus sed & aliis langvidis contingit.

Quæres cur Asthma non curetur in senibus? ℞. quia plerumque mutatur in hydropem transeunte materia ad capacitatem abdominis. Hinc illud

Hydrops, & Asthma mirabile phantasma,
Quod nullum curat Cataplasma.

Quæres II. An opiata & incrassantia in valde senibus locum habeant? R. raro aut potius nunquam.

Aphorismus XLI.

Qui sæpe & vehementer, sine causa manifesta animo linquuntur, ii derepente moriuntur.

Contentum seu Intentio.

De prognosi syncopes.

Connexio: In præcedenti Aphorismo Hippocrates præmisit prognosticum gravedinis & raucedinis in senibus, in hoc Aphorismo progreditur & statuit aliud prognosticum, de iis, qui sæpe & vehementer ac sine causa manifesta animo delinquuntur, quod illi derepente moriantur. In hoc Aphorismo Hippocrates docet Medicos mortem vel prævenire, vel saltem summa sui nominis gloria prædicere. Est enim ejusmodi exsolutio præceps omnium virium lapsus, quomodo ægri derepente concidunt, fiunt aphoni (id est perdunt usum lingvæ & vocis) sudores frigidos emittunt, calorem totius corporis mutant, nec ullus (sicut in solo animi deliquio fit) remanet pulsus, adeoque potius syncopen intelligit Hippocrates, quam animi deliquium.

Brevitas Aphorismi non patitur divisionem. Ut autem hujus Aphorismi veritas perpetuo constet, *tria* simul hæc ab Hippocrate recensita jungi oportet, ut nempe *sæpe vehementer & sine causa manifesta* defectus animi insequatur, cum in hystericis affectibus, in melancholicis, inedia confectis, & aliis, quos sæpe sæpius linqui animo contingit,

ut

ut sæpe vel vehementer, non certo repentinus interitus timeatur, ut in Aphorismo dicitur: Itaque junctim exposuit Hipp. *frequentiam* id est iteratas animi defectiones & pluries brevi repetentes: *Vehementiam*, ob quam pulsus omnino langveant, vires dissolvantur, corpus concidat, vultus palleat, & partes præsertim extremæ frigescant, quin & frons, & collum glutinoso sudore perfundantur: Demum sine causa manifesta; Nam si à mœrore inedia immodica, quacunque evacuatione, aliave evidenti causa animo deficiat æger (quamvis & ab his quoque perire possit) repentinus interitus minime contingeret, de quibus mox infra fusius.

Delinquentia ergo seu exsolutio est repentinus omnium virium lapsus, ejusque diversi sunt gradus, alia levis, & transitoria, alia vehemens, & constans: ubi igitur omnes vires repente concidunt cum prædictis mox signis, & accidentibus syncope dicitur: ubi vero deficiunt vires, lypothymia seu defectus animi nascitur, constante adhuc motus, & pulsus robore.

Dicitur autem *sine causa manifesta*, non quod si fiat à manifesta, non occidat, sed quia non ita necessario quoniam cognita causa, illius ablatione fortasse tolli potest; per manifestam autem causam intelligit causam cognitam, sive illa sit externa, seu interna in ipso sangvine vel corde sita, tales sunt cordis intemperies seu dyscrasia, abscessus, tumor præternaturalis in ipso corde vel pericardio, frequentissima est Polypus cordis, qui sæpe derepente mortem infert, aqua nimia in pericardio; tetri vapores à febre maligna, vel miasmate venenato attracto vel assumpto, cholera, dysenteria, diarrhæa, lienteria, hæmorrhagia, Hypercatharsis, ingens fames, morsus & ictus venenati, inflammatio visceris, Gangræna, dolor ingens, vigiliæ nimiæ, graves obstructiones, spirituum excessus, vel defectus &c. Epilepsia sæpe & valide recurrens: Apoplexia, sangvinis nimia copia, ut patet ab effectu venæ sectionis; affectio hysterica fortior & continua.

Omnium autem causa frequentissima hujus tum vehementis animi defectionis (ut subito ac repente perimat) est vitalium spirituum dissolutio, qui vel deleterio humore infecti penitus exstingvantur, vel crasso & frigido succo suffocentur, vel maxima exsolutione dispereant, ut in pestilentia. Huic causæ nos alteram addimus nempe sangvinem vitiatum: is enim cum nimia crassitie, acore, aliove vitio,

in additu dextri & ſiniſtri ventriculi concreſcit, & hæret, ſyncopen mortiferam infert: ſic in multis peſtiferis conſtitutionibus repente concidunt exſtincti homines, ac beſtiæ, quia peſtilentes halitus, ſeu vapores per aërem diffuſi, ejus ſunt conditionis, ut inſpirati, atque in pulmonibus cum ſangvine cor ingreſſuro commiſſi illum concreſcentem, & hærentem reddant, inter valvulas arteriæ venoſæ, vel in ipſo ſiniſtri ventriculi hiatu, atque ſimul ejus cavum exitiali contagione inficiunt, & labefactant: Unde motu cordis & ſangvinis intercepto, ſyncope accidit & mors.

Sed & non raro evenit, ut ſangvinis vaſa quæ ad cor tendunt, ſenſim lentis & tenacibus ſuccis obſtruantur veluti ut diximus polypis, qui poſtmodum præter fluentem ſangvinem retardent, ſintque in cauſa, ut hic in alias partes irruens, vel opprimat, vel diſrumpat, quæ cordis motui ac vitæ ſunt omnino & penitus neceſſaria. Quoniam vero hæc & alia valde differentia ſolent plerumque paulatim fieri, & ex variis cauſis augeri aut miteſcere, ideo eſt, ut iterato redeant gravius vel lenius, pro circumſtantiarum varietate, potiſſimum vero quia ſangvis inductus cordis libere permeare nequit, & quouſque obſtaculum à novo ſuperveniente propulſu vicerit, animi defectio perdurabit: at vero cum propelli nequit, non tantum ſibi, ſed & ſuccedenti ſanguini impedimento eſt, quare intumeſcens vaſa primum dilatat, mox diſcindit, unde mors ſequitur repentina. Si diutius præterea ſangvis grumefactus alicubi remoretur, vel contra impetuoſius & uberius in dextrum cordis ventriculum influat, id ipſum plane eveniet, ut cum à diuturno mœrore, & ſubito metu, immodico, & inſperato gaudio quis deprehenditur. Hinc & hujus mali externæ cauſæ ſunt balnea, motus, ira, triſtitia, metus, gaudium (omnia excedentia.)

Cum autem ſyncope ſit pernicioſiſſima paſſio, & quidem membri principaliſſimi adeoque hominem citiſſime necans, nec ullum tempus Medico concedens, ideo ſine mora illi occurrendum, tum ne fiat, tum etiam magis poſtquam facta eſt, partes principes roborando frequenter & fortius internis & externis remediis, epithematibus, odoribus aquarum, inſperſione, frictionibus, extremorum ligaturis, aduſtionibus, ſeu cauteriis actualibus: Interne cordialibus, aromaticis, ſpirituoſis, volatilibus de quibus vide in Praxi. Si vero ab utero, Antihyſtericis, Epilepticis 1. hic mirari non ſatis poſſum quorundam cru-

crudelitatem, qua ſibi perſvadent ad cordis vigorem & ſpirituum refectionem valere margaritas, & lapides pretioſos &c. quæ nullam analogiam cum ſangvine & ſpiritibus habent, cum potius à ſpirituoſis, aromaticis, volatilibus, odoratis id aſſequi liceat, quæ concreſcentem ſangvinem diſſolvunt, & acidum coagulans infringunt.

Notandum adhuc, ut ſyncope fiat, requiri magnam & validam debilitatem, & exſolutionem, unde non omnis debilitas cauſa eſt ſyncopes, alias enim omnes debiles eſſent ſyncoptici.

Notandum ſecundo: Sive debilitas illa ſit facultatis animalis, ſive vitalis, poteſt induci ſyncope, in illa per conſenſum, in hac per eſſentiam.

Aphoriſmus XLII.

Solvere apoplexiam vehementem (ſeu fortem) impoſſibile quidem, levem vero (ſeu debilem) non facile.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Apoplexiæ.

Connexio: In priori Aphoriſmo de affectu periculoſo mortem repentinam inferente egit Hippocrates, in hoc agit de alio, nempe Apoplexia, quæ æque exſolutio quædam eſt, & mortem repentinam infert.

Hic Aphoriſmus dividitur in duas partes, una loquitur de forti Apoplexia, & incurabili, altera de levi, & difficulter curabili.

In hoc Aphoriſmo Divus ſenex Medicum docet debite & caute prognoſticare, ne temere promittat ſalutem in morbo tam deſperato, ſed præmiſſo ſemper prognoſtico providi Medici officium faciat.

Apoplexia ut patet ex praxi eſt ſenſus & motus omniumque functionum animalium privatio, ſuperſtite reſpiratione, licet & hæc multum quoque offendatur, unde differentiæ ſeu gradus illius juxta læſionem reſpirationis & ſtertoris magnitudinem, aut parvitatem, quatuor

recenſentur à Galen. maxima, ſeu fortiſſima apoplexia eſt, in qua fere nullus patet reſpirationis ſenſus: Magna ſeu fortis, in qua reſpiratio violentiſſima eſt, & intermittens: Mitis ſeu levis, in qua non eſt violenta ſed intermittens reſpiratio: Leviſſima ſeu debilis, in qua ordinata, & non intermittens reſpiratio. Unde fortiſſimam & fortem ſolvere ut plurimum impoſſibile eſt: Levem non facile, quia priores ſeu fortiſſima & fortis hominem ſuffocat, adeoque lethalis eſt: Levis autem difficulter curatur, quia eſt gravis affectus & obſtructio partis principis ſeu ſtagnatio motus circularis ſangvinis & ſpirituum animalium per tubulos impedimentum à multis cauſis antecedentibus ortum ducens, & ab hac non niſi pauci & juvenes & robuſti evadunt, & plerumque in paralyſim commutatur, de quibus fuſe actum eſt in praxi, quo lectorem remittimus.

Dices: Hippocrates in Prorrhet. dicit apoplexiam febre ſuperveniente ſolvi, ergo poteſt curari. ℞. Poteſt ſolvi apoplexia ab arte nego antecedens, poteſt ſolvi à Natura concedo.

Dices II. Ab arte poteſt induci febris, ergo ab arte poteſt curare. ℞. Licet multi ſe jactent, applicatis ſcarabæis cornutis ad pulſus manuum febres ſe inducere poſſe, attamen fides ſit penes Autorem: deinde etſi per artem febris induci poſſet, adhuc manet naturæ curatio, quæ eſt morborum medicatrix.

Inſtabis à contrario: à cerebri inflammatione Eriſipelatoſa fit Apoplexia, ergo à febre, ergo ab eadem non curatur. ℞. Eſſe cauſarum diverſitatem; nam in hoc caſu excitatur tumor, qui comprimit cerebrum, in altero vero calor febrilis conſumit materiam ſtagnantem apoplexiæ cauſam: ubi nota, ſi Apoplexia fortis eſt, nec eam febrem ſupervenientem ſolvere vel ſaltem rariſſime: ſi vero levis, facilius negotium ſuccedere poſſe non dubitamus,

Dices III. Hyſtericæ mulieres poſſunt aliquot horis vivere abſque reſpiratione, ergo etiam apoplectici. ℞. Eſſe magnam diſparitatem, quia apoplexia eſt morbus organicus, hyſterica paſſio, eſt morbus humoralis ſeu potius à vapore maligno & narcotico ortus.

Quæres, quænam ergo genuina ſit ratio, quod Apoplexia immedicabilis cenſeatur? ℞. Veteres obſtructionem ventriculorum cerebri & impeditum tranſitum ſpirituum animalium in nervos incuſant: Sed ℞. ſecundo: Hæc veterum opinio vana & levis eſt, & jam à cunctis refu-

refutata, cum omnibus jam innotuerit, cerebri ventriculos, repurgandis potius recrementis, quam generandis spiritibus usui esse, qui nec, si sibi in nervos deduci possent, quod nulli ductus ibi pateant, in cerebri meditullium, atque nervorum principium, quin & amplo hiatu patuli requirent illi genitos spiritus continere, qui tenues cum sint ac valde mobiles, sponte sua citissime evolarent.

Verum verisimiliorem nos cum recentioribus adstruimus rationem, nimirum cum ea potissimum cerebri pars, quæ nervorum origo est, ab humore illuc appellente vitiato obstruitur, aut hebetatur, vel ab intercepto sanguinis motu perplexus, nempe reticularem & choroidem, aliave de causa afficitur, gravatur, aut stupet, ut nervis, sensui & motui addictis minime suffragari queat, attonitum, syderatumque corpus evadit: ab hoc autem nervorum principio, his & similibus modis affecto, fit ut respiratio in apoplecticis tam graviter offendatur, quippe quæ nervis & musculis egeat, ut perennet, ea vero omnino impedita sensibiliter læsa, sive interrupta nequit sanguis ex dextro cordis ventriculo libere per pulmones in sinistrum permeare, quamobrem is, tum in eodem dextro cordis ventriculo, tum in ipsis pulmonibus, penitus vel majori ex parte restagnet, exhausto interea sinistro, qui exceptum antea sanguinem propellere non cessat in aortam arteriam: Unde in exstinctis, apoplexia, non aliter ac in præfocatis, dexter cordis ventriculus, multo & concreto sanguine turgidus invenitur, sinister vero penitus inanitus: Liquet igitur quam ob causam apoplectici cum gravi respirationis læsione omnino pereant, & cum leviori non tam facile convalescant, quia difficile admodum est eos sanguinis ductus medicamentorum ope reserare, atque sanguinem absque ulla remora circumeuntem tueri, cum pulmones sensim concidant, & respirationi inhabiles fiant: Accedit quod motus ipse cordis etiam non sine nervorum influxu habeatur, ut proinde isto deficiente ille quoque desinat.

Quamvis autem Hippocrates in Aphorismo asserat impossibile esse fortem solvere apoplexiam, quod & argumenta mox allata svadere videntur, non tamen non tentandum (quo ad naturæ vires tulerint) quodcunque prodesse poterit, aut aliquando contulisse visum sit; & quidem sub duplici classe continentur, quæ proficere sunt observata:

Eva-

Evacuantia nimirum, quæ reſpiciunt cauſam hebetantem, aut obſtruentem, & corrigentia humoris malitiam ac cerebri torporem, Antiapoplectica dicta. Inter priora præſtat Extractum Catholicum & Extract. Ellebori nigri cum modico Caſtorei. Inter poſteriora vero præcellunt ſpiritus Antiapoplecticus, ſpiritus ſangvinis humani, ſpiritus ſalis armoniaci correctus ſimplex vel aromatizatus, Spiritus C. C. Liquor C. C. ſuccinatus, Sal volatile oleoſum Silvii, vel Sal volatile oleoſum meum nobile, mixtura ſimplex, Spiritus ceraſorum nigrorum, Elixir Cephalicum, vel magnanimitatis, Elixir vitæ Mathioli, oleum cinamomi, cariophillorum. *Extra.* Oleum ſuccini, rutæ, aniſi, roriſmarini, & ſimilia, quæ Diaphoreſim & diureſim moveant. Cætera remedia plerumque adhiberi nequeunt in attonitis, omni motu & ſenſu privatis, quin imo, etſi illa per vim indantur, ægre admodum ob hebetem & conſopitam virtutem proficiunt.

Aphoriſmus XLIII.

Ex iis qui ſtrangulantur, ſeu ſuffocantur & diſſolvuntur, nec dum tamen mortui ſunt, non ſe recolligunt (id eſt ad ſe non redeunt) quibus ſpuma circa os fuerit.

Contentum ſeu Intentio.

De prognoſi ſtrangulatorum ſolutorum.

CONNEXIO: Hic Aphoriſmus eſt Exemplum celebre prioris, in qua de magna & forti apoplexia egit, in hoc vero Aphoriſmo ſignum fortis apoplexiæ adducit, nempe *ſpumam circa os.* Apoplectici enim non aliter intereunt, ac ii, qui ſuffocati moriuntur.

Hic Aphoriſmus ob ſuam unitatem & brevitatem non patitur diviſionem.

Reſpirationis maximam eſſe neceſſitatem ad vitam ſuſtentandam palam conſtat, vita enim & reſpiratio pari paſſu ambulant, nam impoſſibile eſt vivere ſine reſpiratione, & reſpirare ſine vita.

Reſpi-

Reſpirationis autem abolitionem adeſſe in ſtrangulatis demonſtrat ſpuma circa os, unde quando ad illum terminum devenerit apoplexia, inter mortales reponenda, extinctionem enim caloris nativi denotat, quod mortale eſt.

Nota quæ Hippocrates hic de apoplectica ſuffocatione videtur indicare, plerique etiam extendunt in ſtrangulatis laqueo vel angina, in ſubmerſis aqua, & aliis non diſſimili fato enecatis, adeo ut generalius locutus fuiſſe videatur de quibuscunque ab intercluſo ſpiritu pereuntibus: Et quidem in his omnibus ſpuma circa os apparens funeſtum eſt ſignum, denuntians ſpiritalium partium læſionem, & reſpirationis noxam, unde referri in vitam difficile eſt. Verum

Notandum ſecundo: Quod Hippocrates dicit: *qui ſuffocantur, & à vita deficiunt*: non enim ſatis eſt ſuffocari, ſive ſpiritalium ductuum anguſtia premi, ſed etiam eſt opus vita deficere, quod ſcilicet cordis & ſanguinis motum interceptum arguat, quamobrem utrumque junctim ægros perpeti neceſſum eſt: hac quippe ratione præter ſpiritalium viſcerum læſionem, deſignatur pariter cordis labefactio: quare cum res ita ſe habet, de vita ſperare amplius non licebit, ubi ſpuma os occupaverit. Sed qua de cauſa mors inde certo ſit exſpectanda, cum cæteroquin ſpuma plerisque accidat, ſine ullo vitæ periculo, & epileptici ore ſpumoſi non raro fiant, attamen reviviſcunt: Hanc difficultatem mox in ſequentibus ſolvemus.

Spumæ cauſa materialis eſt aër & aqua ad invicem commixta, & commota, vel ut dicit Galen. in Commentario, cauſa ſpumæ eſt duarum ſubſtantiarum mixtio, *una ſpirituoſa, altera humida*, ex quibus in multa perfractis, & mutuo complexu commixtis ampullæ gignuntur; ſicut enim ſpuma in aqua maris fit poſt magnam ejusdem agitationem & motum, qui eſt cauſa efficiens una cum calore: Vel in vino & cereviſia poſt fermentationem, vel in loquacibus & garrulis poſt magnas & ferventes concertationes, ita & iratis in pugna & ultimo conatu contra inimicum funeſte facto, & extinctione caloris vitalis, tandem prodit illa ſpuma circa os: vel ſicut in lebetibus igne ferventibus.

Cum autem humida ſubſtantia tenax eſt ſpiritus ſeu ſubſtantia aërea concluſa difficulter evolat, diuque conſiſtit, qua de cauſa ſpuma diu quoque perdurat. Duplicem autem hanc ſubſtantiam eſſe in apoplecticis & ſuffocatis evidens eſt; ſpiritum, nimirum, qui exſpira-

tione propellitur, atque à compresso pulmone per angustos ipsius ductus quodammodo intercipitur, & lymphaticum illum humorem ac salivalem rorem è glandulis faucium & gutturis exstillantem, qui ex impedito sanguinis circuitu, non tam fluidus esse solet, imo aliquantum crascescit, ut propterea arctius offendentem spiritum, & pulmonis halitus devinciat, atque ampullas & spumam pariat consistentiorem: atqui hæc omnia in strangulatis sensibiliora esse solent, quippe qui præter crebritatem & violentiam pectoris & pulmonis commotionem, loci angustiam, & aëris plus justo perfracti exagitationem cum impedito prorsus sanguinis, & lymphæ circuitu, subitam & maximam subeunt in faucibus & gutture præfocationem. Atque hinc apta modo deducetur ratio, cur non redeant in vitam, quibus spuma circa os apparet: nimirum quia ingentem pulmonis compressionem, summam respirandi difficultatem, & viarum tum sanguinis tum aëris interceptionem maximam denuntiat: quod etiam indicare usus est Hippocrates *Lib. de morbo sacro, & Lib. de flatibus.* Cæterum in Epilepticis vel nulla, vel levis noxa accidit pulmonis & cordis motui, cum respiratio in illis perennet, & sanguis per pulmonis ductus in cor traducatur: quamobrem spuma in ore comparens, nullatenus sequitur offendentis spiritus & perfracti ex tracheolis pulmonum aëris interceptionem, sed solius salivalis roris ob concussionem musculorum mandibularium expressionem, atque addentes, aliasque oris partes collisionem, una cum intercluso aëre, in concamerato palati fornice commixti. Itaque ut de veritate Aphorismi perpetuo constet, neutiquam reviviscent, qui spumam emittunt, ab intercepto spiritu in pulmonis ductibus, atque impedito sanguinis per eosdem motu: qui vero aliis de causis spumant, bene possunt in vitam revocari.

Per strangulatos seu suffocatos eos intelligimus, qui ex defectu respirationis male, imo sæpe pessime habent. Strangulationis autem variæ sunt causæ. Externæ, & internæ: Externæ sunt laqueus, aër venenatus summa aëris densitas: Internæ sunt bronchiorum pulmonis, asperæ arteriæ, & venarum omnimoda interceptio, vel per obstructionem vel compressionem, vel subsistentiam & resolutionem factam, vel per luxationem spinæ dorsi, vel per tuberculum, & tumorem præter naturam v. g. in angina, & peripnevmonia, tales ægri neque loquuntur ob resolutionem sextæ conjugationis nervorum nempe vocalium,

calium, neque moventur, neque sentiunt, intercepto nempe animali spiritu per nervos resolutos, vel obstructos: Intercepto etiam vitali spiritu per arterias carotides, vel etiam intercepta sanguinis circulatione per venas jugulares compressas, vel obstructas, tandem jugulantur eo quod ob copiam retentæ fuliginis & prohibitam aëris intromissionem calor nativus suffocetur.

Ad Aphorismi autem nostri stabiliendam ulterius veritatem oportet supponere, non modo *strangulatos*, sed & *resolutos*, ideo Hippocrates dixit, *nondum mortui*, quia in Epilepsia, seu paroxismo epileptico suffocantur & convulsi fiunt, sed non moriuntur, etiamsi spuma appareat in ore, quia non sunt *resoluti*: Nam spuma in Epileptico fit magis à pituita, seu potius salivali rore, in ore à mandibularum & linguæ violento motu agitata, ut mox ante pluribus diximus: In apoplectico autem fit ex fuligine, quæ oritur ex cordis, & præcordiorum, seu pulmonis resoluto calore: in hoc adest maxima resolutio, in illo autem non, quia liberatur: fit tamen sæpe ut apoplexia fortissimo Epilepsiæ insultui succedat, & tunc nulla est distinctio.

Notandum bene: Non ita pridem excogitatum esse modum, quo isti, & qui sub aquis sunt demersi, in vitam referantur, nisi tamen penitus sint exstincti, quod plerumque post duas horas evenit. Primum sunt inverso corpore, & sublatis sursum pedibus, ac capite deorsum pendulo, eo usque detinendi, circum accenso interea igne, quousque recalescere incipiant, & aquam per asperam arteriam eructent; facto sensim corde, totoque pectore cum spiritu vini, Elixir vitæ, vel pane calente, generoso vino irrorato, hisque sæpius, & sæpius iteratis: fiet enim, ut mox (nisi omnino decesserint) cor in suo motu restituatur & paulatim sanguinem admittat, atque in arteriam propellat cum vitæ restauratione. Qui vero laqueo suspensi ac strangulati nondum perierunt in vitam facile redire solent, in sufflato per asperam arteriam aëre, ut nimirum pulmonum bronchiis turgentibus, sanguis possit è dextro in sinistrum ventriculum protrudi, subindeque restitui motus tum cordi, tum sanguini qui ex strangulata substiterat.* Ad promovendum autem sanguinis motum, atque ad dissolvendum eum, qui forte in dextro ventriculo, & in vasis pulmonicis hærere, ac concrescere cœperat, plurimum conferent Elixir Vitæ, magnanimitatis, proprietatis, spiritus salis armoniaci, spiritus theriacalis,

 oleum

oleum cinamomi volatilia ſpirituoſa aromatica, & id genus alia, ſenſim atque iterato, ut res ipſa tulerit, exhibita. Cæterum quiqui ultra duas horas præfocati ſupervixerunt, ut de eo confert Cardanus, cui aſpera arteria oſſea erat, ſicuti ductuum aëris interclusionem omnino non ſunt paſſi, ita ſanguinis & cordis motu revera non ſunt defecti, niſi etiam hi parem cum Amphybiis & nobili illo Urinatore *Cola* Caranenſe piſce cognominato, ſortiti ſint Naturam.

Dices: Irati, imo homines loquaces generant ſpumam, ergo etiam illi inter ſtrangulatos erunt numerandi? ℞. In loquacibus, & iratis ſpuma generatur ex ſaliva fortiter, & frequenter agitata, cum qua vapor & aër ex pulmone affatim miſcetur: In apoplecticis & ſtrangulatis vero, omnis ferme ſpiritus ſupprimitur, hinc etiam hæc ſpuma non generatur ore, ſed per modum vaporis ex pectore exſurgit, & exprimitur, & in extremo ore concreſcit.

Inſtabis: Si ejusdem ſpuma naturaliter præcederet ex pectore, deberet tuſſim cauſare, quod tamen non facit. ℞. Eſſe ſvavem humiditatem, quæ naturam non ſtimulat deinde etſi ſtimularet, non ſentiretur, hinc nec eſſet tuſſis.

Dices ſecundo: Qui laqueo ſtrangulantur non emittunt ſpumam, & tamen cenſentur à pleriſque apoplexia interire. ℞. Id fieri, quando laqueus immediate infra mentum injicitur ſupra laryngem, & ſic via præcluditur, per quam vapor è pulmonibus ſpumæ materia fieri deberet, arcte intercluditur.

Dices tertio: Dictum eſt, ſpumam fieri vel à motu ſeu agitatione, vel à calore, ſed neutrum eſt in apoplectico, id eſt nec motus, nec calor, quia eſt affectus frigidus. ℞. Motum fieri in pectore: *Secundo* calorem eſſe concentratum, & in illo conflictu ultimo contra morbum inſtitutum.

Dices quarto: Cum Galen. in Comment. aſſerat, non evadere apoplecticos cum ſpuma niſi rariſſime, ergo tamen aliquando evadunt. ℞. ſi fortis ſuccedat febris, ſecundum Hippocratem evadunt, ſed rariſſime.

Quæres: Utrum omnis ſpuma in Apoplectico ſit ſignum lethale? ℞. non ſed rubra maxime, quæ ſummam cordis compreſſionem, & quaſi crepaturam oſtendit, ob quam etiam ipſum ſanguinem expellere cogitur; tale Exemplum triſtiſſimum obſervavi in meo Digniſſimo

Pro-

Professore piæ memoriæ Domino --- Franchimont, qui apoplexia forti correptus, eidem copiosissima spuma sanguinolenta ex ore effluxit.

Aphorismus XLIV.

Qui Natura sunt valde crassi (seu obesi) citius moriuntur, quam qui graciles.

Contentum seu Intentio.

De obesis & gracilibus comparatis.

Connexio: In præcedenti Aphorismo Hippocrates egit de strangulatis, & suffocatis: In hoc vero agit de obesis, & gracilibus, & dicit obesos esse facilioris suffocationis, quam graciles, hoc est, citius ex Apoplexia, animi defectione, ac suffocatione obesos interire quam graciles. Alioquin enim certum est valetudinariam perpetuo vitam magis ducere pingues quam graciles.

Hic Aphorismus ob brevitatem non patitur divisionem. Hippocrates hoc Aphorismo Medicum docet, quomodo de obesis & gracilibus prognosin facere, de longitudine & brevitate pronuntiare, & debitam prophylaxim seu præcautionem seu præservatoriam curam instituere per diætam; tandem etiam prædicere possit, quibusnam morbis magis obnoxii sint obesi, quam graciles; quod nimirum crassi à prima ætate & naturali conformatione citius suffocentur: Dicimus à Natura seu à naturali conformatione, quia qui vitam sedentariam ob lautam diætam crassi & carnosi magis quam pingues evadunt, magis longævi, magisque salubres esse possunt, quam extreme graciles, quia illis non deest amplitudo venarum & robur partium. Aphorismus ergo *valde crassos* intelligit, qui non tantum multo adipe scatent, sed & venas & arterias habent exiles & ossa tenuia, quæ ingentem corporis molem ægre admodum regere valent, & alia incommoda sufferunt, ut mox dicetur. Non vero intelliguntur etiam Athletæ, & carnosi, & lacertosi, eysarca enim corpora cunctis præferuntur.

Hinc benenotandum, quod habitus corporis quidam est extremus in crassitie, alius in tenuitate, alius inter hos mediocris, de prioribus duobus loquitur Hippocrates.

Crassitiei & obesitati multa passim adscribuntur damna, & effectus: Pigritia ad motum; humiditas & frigiditas superflua, vasorum angustia, & ideo modicus sanguis saltem comparate ad carnium multitudinem; paucitas calidi innati, & vivifici caloris, vitæ fomitis, & vigoris, cutis densitas, & transpirationis defectus, inde multa congerunt excrementa, & inutilibus succis scatent, & gravantur, gravissimisque morbis succumbunt, difficilis respiratio, obstructio vasorum & viscerum; Circulationis sanguinis impedimentum; sterilitas, hebetudo: verbo, obesitas, & humiditas superflua est putredinis *fomes: Causa* variarum corruptionum; *Effectus* deficientis nativi caloris: *Signum* fermentorum exoletorum: de illis Poëta:

> Pinguia nam tenuem suffocant corpora sensum,
> Et mala farta suas, conculcant viscera mentes.

Pinguedo enim & crassities ordinarie & communiter defectui caloris naturalis suam debet originem; sanguis etenim in hoc casu, neque debite attenuatur, neque dextre distribuitur, sed pinguedines, seu glutinis forma membranosis partibus adhæret, & ob mucilaginosiorem consistentiam semi crudus assimilatur, quo scilicet ii adeo pinguescunt: Unde corporis molem, & inconcinnam crassitiem jam olim Pythagoras carceri comparuit, in quo velut in tenebris calor naturalis inclusus emarcesceret; suntque præterea obesi ordinarie torpidini actionibus obeundis unde Poëta:

> Omnia crassa tibi, Venter, pes, labra, manusque
> Crassus es, at nihil est crassius ingenio.

Quod est evidens signum, quod tales spirituum & sanguinis penuria laborent, ob angustata illorum vasa, cum tamen calor & vita in spirituum & sanguinis copia, mors & frigus in spirituum & sanguinis paucitate consistat. Aliam rationem, cur pingues citius moriantur quam macilenti invenit Poëta dicens:

Quo

Quo magis aule bibis, mirum! minus hoc bibis aule:
Quo magis aulus edit, quo minus aulus edit.
Mors jugulat crassos Ventres: pinguescere vellet
Nempe saginatis mors macilenta cibis.

Præterea obesi variis iisque gravissimis morbis obnoxii sunt, Cachexiæ, Asthmati, hydropi, Apoplexiæ &c.

Graciles quoque sua damna & difficultates habent: debilitatem & magis in quovis motu, à calore, & frigore externo afficiuntur, difficile ferunt violentias, & casus, vigiliis infestantur, facile læduntur, famem non tolerant: obnoxii sunt febribus biliosis, ardentibus, tabi, hecticæ, etsi sunt valde extenuati, brevem vitam ducunt ob defectum caloris, & humidi.

Sed Hippocrates non loquitur de nimium gracilibus, seu omnino macilentis, vel plane extenuatis seu tabidis, sed de moderate gracilibus, qui venas & arterias latas & amplas habent, & robusta membra, & moderate quoque carnosi, sanguinis vivacitatem, corporis perspirabilitatem. Si ergo corpora fuerint nimium crassa & obesa, illa sunt extenuanda secundum Hippocratem *Lib de diæta*: Pingues inquit, qui graciles fieri volunt omnes labores jejuni facere debent, & cibos assumere anhelantes, non nisi fatigati, & non refrigerati præ poto vino, vel diluto, vel puro & generoso, abstineant à refrigerantibus, obsonia condiantur aromatibus, semel tantum & moderate in die comedant, mollia lecti sternia fugiant, aceti squillitici, vel oximellitis squillitici cochlear unum vel alterum matutino tempore sumant &c.

E contra si graciles sunt & pingues fieri volunt, non nimium corpus moveant, aut laborent, jejunium vitent, cibis vescantur Euchymis, & multi nutrimenti, vinum aqua temperatum bibant, refrigerantibus & substantifice humectantibus nutriantur, aromata & condimenta respuant, molliter dormiant, iram & tristitiam vitent.

Dices: Mors fit per consumptionem humidi à calido sed hæc potius fiet in gracilibus quam obesis, ergo falsus est Aphorismus: ℞. Universaliter negando majorem quia multi pereunt per suffocationem calidi ab humido quod est contrarium: ℞. II. Negando minorem, nam calor in obesis potius exiguum humidum primigenium

absumit,

absumit, quam multum in gracilibus, obesi enim multum habent humidi adventitii parum radicalis.

Dices secundo: Dilatatio corporis est signum ex superantis caloris, sed hæc est in obesis, ergo. ℞. Dilatatio venarum & arteriarum concedo dilatatio corporis per pinguedinem nego. Pinguedo enim fit potius per concretionem quam per rarefactionem.

Dices tertio: Qui parum nutriuntur, brevius etiam vivunt, sed tales sunt graciles, ergo. R. Tales sunt graciles temperati nego. Extreme graciles concedo de his autem non loquimur.

Dices quarto: Obesi habent humidum radicale magis oleosum, & minus siccabile, ergo etiam vita illorum erit longior. ℞. Habent magis oleosum seu humidum adventitium concedo humidum oleosum radicale. Nego.

Dices quinto: Illi diutius vivunt, qui sunt minus obnoxii morbis, sed tales sunt obesi, ergo. ℞. Negando majorem. Nam valetudinarii quandoque sanis diutius vivunt, quia salubrius & attentius vivunt sanis, qui multis excessibus dediti: si autem sani moderate vivunt, diutius etiam vivunt valetudinariis: Deinde obesi sunt minus obnoxii morbis à causa externa ortis concedo interna. Nego.

Aphorismus XLV.

A comitiali morbo juvenes qui laborant mutatione potissimum ætatis, seu temporis & regionum, seu loci, id est aëris, & victuum liberantur.

Nota: Aphor. 7. Sect. 5. esse fere eundem: Epilepsia, quibus ante pubertatem contingit, mutationem recipit, quibus post vigesimum quintum annum, eos fere comitatur usque ad mortem.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Epilepsiæ.

Connexio: Postquam supra Hippocrates statuisset de Apoplexia, eam aut non, aut cum difficultate curari, in hoc Aphorismo agit de

de Epilepsia (tanquam valde affini apoplexiæ affectu) eam non solum curari posse, sed simul modum ostendit ipsius curationis.

Hic Aphorismus ob brevitatem non admittit divisionem.

In hoc Aphorismo Hippocrates ostendit per tria remedia velut extrema, difficiles alias curatu morbos, nullaque prorsus alia re juvante curari, adeoque Medico in desperatis & rebellibus morbis esse amplectenda: Patet enim *primo* morbos plerumque solvi per *alterantia, digerentia, & evacuantia.* Ergo Epilepsia maxime solvetur, *mutatione ætatis,* seu temporis, *victus & regionum* seu loci, siquidem hæc alterant, digerunt, seu coquunt & evacuant. Patet *secundo*: Longos morbos, & qui sensim geniti sunt, sensim quoque esse curandos, id est tribus jam dictis remediis, quibus Medicus se confidere potest: Ac si vellet dicere, morbus Epilepticus à primordio contractus non curatur, nisi tota individui Natura immutetur, mutatur autem ætate, victu & loco: si ergo puer v.g. in loco humido laborat epilepsia, transportetur ad locum, & regionem sicciorem; vel si accedat ad pubertatem, procul dubio magnam sentiet alterationem, causa epilepsiæ digeretur, & tandem statuta per naturam crisi (quæ plerumque in mutatione ætatis fit) evacuabitur.

Huic Sententiæ & Aphorismo contradicit Ethicus:

Quod morbos tollat, non credo Juventa caducos,
Nil Juvene ad lapsum, pronius esse potest.

Epilepsia quid sit ex praxi abunde patet, affectio seu passio, seu motus convulsivus, per quem homo concutitur sine sensu, ita ut nec videat, nec audiat, nec præteritorum reminiscatur, calcitrat, quandoque ululat, & repente concidit.

Epilepsiam morbum esse puerorum, vel Juvenum, seu pueris propriam tradidit Hippocrates *Lib. de morbo sacro*; *Lib. de aëre, locis, & aquis*: 6. Epidem. & mox allato Aphorismo Sect. 5. Aphor. 7. Quid autem Medici intelligant per pueros vel Juvenes, parum interest: Hoc solum breviter hic dicimus Hippocratem universam hominis vitam in duo solum tempora discriminare, Juventutis nimirum & senectutis: qua ratione non tantum Juvenes, sed etiam pueri, & adolescentes morbo comitiali correptos mutatione ætatis, temporum, locorum, & victuum sanari poterunt.

De causis illius videatur: Differentia illius principalis est,

quod vel ſit *primaria* ſeu eſſentialis, ſeu Ithiopathica, id eſt primario affecto cerebro, ejusque partibus: *Secundaria* ſeu per conſenſum aliarum inferiorum partium ſeu ſympathica, id eſt quando ab aliis partibus vicinis & inferioribus cerebrum in conſenſum trahitur v.g. utero, ventriculo, inteſtinis, veneno vel morſu venenato, quæ non niſi curatis fermentis prædictorum viſcerum curatur.

Epilepſia invadit in pueritia, alia poſt pueritiam à decimo quarto ad vigeſimum quintum annum, prima igitur, ſi duret usque ad vigeſimum quintum annum & tranſcendat decimum quartum annum incurabilis ponitur, ut diximus ex Hippocrate 5. Aph. 7. & plerumque usque ad mortem comitatur.

Puer ſeu pubertas vulgo dicitur, quando vir ſemen, fæmina menſtrua emittit, quare qui morbi ab ortu, in hac ætate non ſolvuntur, ad mortem usque perdurant, recte enim dixit Celſus comitialem morbum in pueris veneris, *in Puellis menſtruorum initium tollere.*

Ab ætate enim in curandis morbis plurimum ſperandum eſt: ad ætatem nos etiam tempora referimus, ne entia multiplicemus ſine neceſſitate, ætas enim tempora, & tempora ætatem faciunt & conſtituunt.

Per victum non ſolum alimentum ſeu cibum eſt potum ſed abſolutum regimen in ſex rebus non naturalibus intelligimus, ſi nempe in contrarium cauſæ morbificæ mutetur.

Per locum non tantum intelligimus diverſum ſitum in ea civitate, vel regione, ſed ad diverſas & diſſitas etiam regiones, non tamen extremas, ſed temperatas & morbi cauſæ contrarias.

Quamvis autem Hippocrates pro ſolutione & curatione hujus morbi, prædicta tria remedia tum ſigillatim, tum conjunctim ſvadent, non tamen interim omittenda ſunt apta remedia ad hunc morbum curandum; nam licet Natura prima ſit morborum medicatrix, nihilominus in arduis & difficillimis morbis opem & ſuppetias exquirit ab arte. Et cum conſtet pueros hoc morbo tum intra tum extra uterum corripi, mox ergo dum naſcuntur ab omni impuritate mundandi ſunt, ipſisque nutricibus quoque proſpiciendum eſt: reliquum naturæ & ætati committendum; major enim mutatio in humido corpore, toto vitæ decurſu non fit quam pubertatis tempore:

pore: Imo nova quasi Natura tunc temporis individuo inducitur; quod non fit in aliis ætatibus, in quibus quidem mutationes etiam fiunt sed non ita confertim, & solennes.

Quæres: Utrum motus Epileptici à sola Natura vel à solo morbo fiant. ℞. Motum Epilepticum fieri à Natura non libera sed irritata, ergo à Natura & morbo simul.

Aphorismus XLVI.

Duobus doloribus simul obortis, non eadem tamen in parte (seu non eundem locum infestantibus) vehementior alterum obscurat.

Contentum seu Intentio.

De doloribus non una in parte concurrentibus.

Connexio: In præcedenti Aphor. Hippocrates docuit exemplo Epilepsiæ, ejus curationem fieri per contrarium, nempe ætatis, loci & victus: In hoc vero Aphorismo docet exemplo doloris, ejus curationem fieri per similia.

Hujus Aphorismi brevitas non patitur divisionem.

Hic notandum quod Hippocrates de doloribus fatetur, non nulli de cæteris quibuscunque affectibus intelligendum volunt, ita ut non tantum vehementior debiliorem dolorem obscuret, sed etiam quilibet affectus præter naturam gravior, minus gravem insensibilem reddat, adeoque inflammatio pulmonis, meningum, cerebri, hepatis & alterius interni visceris, externos humores præoccupet: Sed revera sensus genuinus Aphorismi ad dolentes tantum partes, videtur congruentius optari posse, quia per dolorem sensibiliter afficiuntur, indeque judicium ferri potest gravioris, vel levioris affectus, cum cæteroquin in aliis morbis falli sæpissime possint patientes, æstimantes leviorem, aliquo tamen dolore vel molestia sociatum, longe graviorem eo, qui revera infensior foret, sed dolore vacat. Dolorifici itaque affe-

ctus inter sese duntaxat comparantur, & quidem acerbiores cum mitioribus, qui tales erunt, relati ad causas dolorem inferentes, & ad partes ipsas dolorem subeuntes; quo enim illæ acriores & vehementiores fuerint; atque hæ nervosiores & sensibiliores, eo quoque dolor acerbior & molestior erit. Hac plane ratione humores acredine præditi, acidi, salsi, tenues, mobiles, asperius excruciant, dolentque sensibilius membranæ quam parenchymata.

Non debent autem duo dolores eandem omnino partem infestare, nam aliter mutuo confunderentur, & potius alter alterum adaugeret, ut cum dolens membrum inciditur, & cutis ex admotis cucurbitulis tumida, adeoque dolens scarificatur; sed diversas & distinctas partes afficere ut comparatio fieri possit: puta si una simul doleant cerebri meninges & dentes pleura, & lumbi: renes & femur; tunc quippe vehementior, aut propter causæ acerbitatem, aut ob loci & sensus præstantiam, alterum debiliorem obscurabit, seu in causa erit, ut minus sentiatur.

Sed unde deveniat, non est adeo facile explicatu: sunt qui dicunt, vim sentientem unius partis distrahi ad vehementiorem, aut spiritus in partem vehementius dolentem, subsidii ergo demandari, adeoque in parte minus dolente sensionem impediri aut infringi. Sed inania isthæc verba sunt eorum, qui rem sibi fingunt pro more sufficienter explicatam, quam revera magis implicant; cum cæteroquin sensiones, quæ fieri videntur in sensibus externis, præcipiantur ab interno; nihil enim est in intellectu, qnod non prius fuit in sensu. Qui insuper id ipsum explicare conantur exemplo luminis majoris obscurantis lumen minus, longe etiam, lateque falluntur, cum non ex eo quod diurno tempore, lucente sole stellarum lumen non conspicitur, bene inferri possit, stellarum lumen obscurari à lumine solari; nam ex profundo puteo, quis cælum interdiu suspiciens, stellas saltem primæ magnitudinis, perpendiculariter sitas clarissime intuetur: Et nihil est novi *Venerem* per diem conspici posse: licet aliæ videri nequeant ad aspectum luminis solaris, quia ita eo oculi nostri afficiuntur, ut ad perceptionem minorum inidonei reddantur.

Sic pariter auditus organa ingenti strepitu perculsa nequeunt exiles sonitus percipere: & tactu ipso non persentiuntur, quæ leniter contrectantur, cum fortasse ustione vel sectione illius organa percelluntur.

ſuntur. Hæc autem omnia non alia de cauſa contingunt, niſi quia ſenſiones omnes in cerebro fiunt per motum in organis ſenſuum externis excitatum, atque per nervos, nervorumque fibras illi communicatum, ut propterea, quæ moleſta partibus ſubjectis accidunt, percipiantur à mente, prout in eas partes intenta eſt, unde ea abalienata, vel alio diſtracta, dolor, vel voluptas nec percipitur: Cum igitur à vehementiori motu dolorificæ cauſæ affecta eſt, nequit profecto leviores perſentire; hi quippe mitius nervorum fibras commovent, & lenius cerebri meditullium concitant: quam ut valeant mentem avocare in partem lenius affectam.

In hoc Aphoriſmo plurimum gloriantur chymici eo quod ſuis innixi principiis ſtatuunt curationes morborum non per contraria (ut methodici ſentiunt) ſed per ſimilia eſſe inſtituendas: Et hujus Aphoriſmi occaſione etiam alios adhuc arripiunt Aphoriſmos, quos pro ſe citant, nempe quod vomitus vomitu curetur. Verum hæc chymicorum gloria, vanitas & fumus eſt, & famoſis hoc in puncto innituntur fundamentis, immemores præcedentis Aphoriſmi nec credentes hoc levamen ſeu obſcurationem non eſſe veram curationem, ſed tantum palliativum, ſeu ad apparentiam tantum. Voluit enim in hoc Aphoriſmo Hippocrates inſinuare Medico, quandoque ad minuendum unum dolorem alterum excitare, ut ſcilicet, retractis ex uno ſenſorio ſeu parte ad aliam ſpiritibus & ſanguine, doloris ſenſus in una parte minueretur, ad eum enim locum maxime fluit ſanguis & ſpiritus, qui magis dolet.

Cauſa autem quod ſanguis & ſpiritus ad partem dolentem confluant, eſt Naturæ providentia, quæ ſuppetias mittere cupiens per accidens, non ex propoſito dolorem auget, parte ſcilicet magis inflammata & diſtenta, unde major continui ſolutio contingit: ſi vero ſpiritus & ſanguis retrahantur ad aliam partem, fit remiſſio doloris.

Duplex autem eſt dolor, unus corporis, alter animi, de utroque verus eſt Aphoriſmus: Unde comparatio hæc fieri poteſt, vel inter duos dolores corporis, vel duos dolores animi: Vel unum animi, & alterum corporis: ſic dolor corporis v. g. Colica obſcurat podagram & è contra: ſic dolor capitis, ſcarificatis & ligatis auribus lenitur: ſic etiam in dolore animi, major triſtitia tollit minorem: timor vitæ obſcurat timorem perdendæ pecuniæ, vel veſtis, ira lætitiam.

Sic etiam non tantum dolor major ejusdem ſpeciei tollit dolorem minorem ejusdem, ſed etiam diverſæ ſpeciei, nam dolor animi tollit dolorem corporis juxta Aphoriſmum Hippocratis, *qui dolentes aliqua corporis parte, dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat*; Ita è contra corporis dolor animi dolorem tollit v. g. in pueris flentibus ſi flagellentur &c. quia Natura diſtrahitur circa ſingula minus attenta Raro autem duæ partes ita æquales ſunt ſibique ſimiles ut æqualiter objecto violento reſiſtant, & ab eodem æqualiter patiantur: Interim tamen regula communis eſt *urgentiori dolori pıæ altero minus urgente eſſe ſuccurrendum.*

Sed nota, non licere tamen tenore Aphoriſmi dolorem dolore levare, & ad partes ignobiles referre, ſicut deduci videtur ex eodem Hippocrate 6. Epidem. Sect. 8. Cum Hippocrates hic dixerit dolorem vehementiorem *obſcurare* non autem tollere aut ſedare minorem. Nec boni Medici eſt graviorem dolorem excitare ſub dubia ſpe, quod minor deſinat. Sed & perperam & inutiliter agere experimur, qui in gravibus morbis partium ſupernarum tibias & pedes aſperius attrectando, vitioſos humores in artus avocare nituntur, putantes ſe ita illas exſolvere.

Dices: Si tollit dolor dolorem, ergo ſimile ſimili curatur. ℞. Licet dolor ſit dolori ſimilis quo ad cauſam, eſt tamen diſſimilis & contrarius quo ad affectum quia revellit & attrahit in partem contrariam ſeu oppoſitam: Doloris enim ſicut caloris eſt attrahere.

Inſtabis: Major dolor in eadem parte obſcurat minorem, ergo nulla ſolutio. ℞. Etiam in una, eademque parte ut mox diximus dantur partes ſibi oppoſitæ, pars enim non eſt indiviſibilis & una partis particula præ altera magis vel minus ſentit: Poteſtque in una parte eſſe duplex dolor v. g. in pleuritide dolor pungens & diſtendens: alias autem duo dolores ejusdem ſpeciei in una eademque particula ſe ipſos potius augent quam minuunt, ut diximus.

Apho.

Aphoriſmus XLVII.

Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis quam confecto.

Contentum ſeu Intentio.

De Dolore ſuppurationis ejusque Indice.

Connexio: Poſtquam in Antecedenti Aphoriſmo Hippocrates egiſſet de dolore majori, obſcurante minorem; In hoc Aphoriſmo, utiliſſimum nobis reliquit diagnoſticum de dolore, vigore & declinatione inflammationum, quando dicit: *Dum pus fit, dolores ac febres magis accidunt, quam confecto*: denotat nobis tempus Divus ſenex, quo fit pus, cum illo quo factum eſt juxta illud ſupra dictum, *circa principia & fines omnia ſunt remisſiora, in ſtatu vero fortisſima.*

Hic Aphoriſmus ob brevitatem non dividitur.

Hic notandum: Cum ſanguis alicubi reſtagnat, & tumorem ac inflammationem parit, concreſcit primum, mox ſenſim corrumpitur, & vertitur in pus, in cujus generatione vehementi quadam fermentatione ſubigitur, & ſimul carnes quodammodo diſcerpendo dolorem excitat, atque per commotionem & disjunctionem partium tenuium à craſſioribus calorem excitat, & febrem accendit. Id autem conſiderans Hippoc. inquit, *dolores & febres accidere majores, dum conficitur, quam jam confecto pure.* Equidem in ipſa puris confectione, partes illæ tenuiores per fermentationem adiguntur & adnituntur craſſiores ſubigere unde tumefactionem, expanſionem, & pulſationem moleſtam inferunt: Poſtquam autem pus confectum fuerit, extricatis tenuioribus particulis agitatio, atque commotio ceſſat, fermentatione ad præcipitationem perducta, niſi quod ſolum moleſtia illa perſiſtit, quæ ab ipſo pure, veluti à re morboſa provenit, cujus cauſa circumjacentes partes infici atque in ſuis operationibus deinceps lædi poterunt, niſi

nisi cito data porta educatur: Id quod plane expertum in cujuslibet tumoris suppuratione, & mox à sectione confecti puris expulsione: Sed & non raro per suppurationem egeruntur ea, quæ vix ac ne vix quidem aliter extrudi poterant, omni adhibita diligentia; sic spica digito infixa, nisi aliter possit extrahi, suppuratione promota subducitur: sic etiam ossium squammulæ seu ramenta in vulneribus & ulceribus sponte foras educuntur, aliaque plura præter naturam corpori ingenita, vel adverso casu affixa.

Quoniam vero à suppuratione habita dolores mitescere solent, hinc videmur apprime admoneri in tumoribus atque inflammationibus internis, quæ diris cruciatibus miseros ægros divexarunt, si fortasse deinde sedentur, cautos esse oportere, tum in prognosi facienda, tum in remediis adhibendis, ne rupto apostemate, effusoque in partem vitæ necessariam pure, mors repente accidat, aut saltem gravior morbus insequatur, cum æger se jam curatum credat: Id quod in vomica Pulmonis, Empyemate, Angina, Pleuritide, aut hepatide suppuratis, aliisque sæpe evenit.

Confectio ergo puris sua habet tempora ut alii morbi principium, augmentum, statum, & declinationem: per ly *fit* intelligenda sunt tria prima principia, per ly *confecto* intelligitur declinatio.

Notandum *secundo*: Quod actio Naturæ duplex est in materiam: Una agit in materiam (seu humorem) Naturæ familiarem, domesticam, & benignam, unde fit alimentum quæ proprie dicitur nutritio: altera agit in materiam extraneam: Et hæc triplex est, vel Naturæ vincentis, & dicitur coctio & resolutio: Vel Naturæ victæ & dicitur corruptio seu putrefactio: vel medio modo se habet, & hæc pus generat. Terminus ergo actionis qua fit alimentum est *nutritio* in qua solum humor benignus mutatur: Sed dum fit corruptio seu purifactio, non solum humor benignus seu sanguis solum, sed etiam pars ipsa præcipue carnosa transit in pus: juxta illud: *Carnes contusas necesse* est *putrefieri*, ut patet in vulneribus capitis.

Quatuor passim sunt tumores præter naturam Phlegmone, Erysepelas, œdema, scirrhus: Et hi tumores quinque modis terminari possunt; resolutione, transudatione, suppuratione, induratione, & corruptione: Priores duo ut plurimum boni, ultimi duo ut plurimum mali, suppuratio vero medio modo se habet. Phlegmone

sæpius

ſæpius ſuppuratur quam Eryſipelas, & reliqui tumores, quia fit a ſanguine ad ſuppurationem maxime apto. Eryſipelatis materia ut pote tenuis non facile ſuppuratur, niſi per ſuppurantia externa frigida incraſcetur, & concentretur & dum exulceratio peſſima fit. Oedema difficilius ſuppuratur, ſcirrhus difficillime; non autem ſuppuratio tantum fit in tumoribus ſed etiam in ulceribus.

De puris bonitate abunde diximus in inſtitutionibus & praxi, quod nempe debeat eſſe album leve & æquale: Oportet autem bene diſtingvere inter *Pus, Saniem,* & *Ichorem.* Pus enim fit ex ſanguine ſolo vel mixto vel etiam ex partibus præcipue carnoſis contuſis. Sanies quam Barbari virus appellant eſt excrementum tenue & aquoſum, quod emanat extra ulcus, ex calore debili, cui ſuccedit corruptio fætida & tandem Gangræna. Ichor eſt aquoſa vel ſeroſa humiditas intra corpus proveniens ab humore quocunque.

His præſuppoſitis, nunc danda eſt ratio noſtri Aphoriſmi, quod dum pus fit id eſt à principio inflammationis, adſit dolor & febris cauſa eſt, dum quia circa principia & fines (ut diximus) omnia mitiora, circa ſtatum vero omnia vehementiſſima, quia maxime eo tempore ſolvitur continuum, eſt ſummus naturæ & morbi conflictus: Et tum cauſa eſt ebullitio ſeu efferveſcentia, quæ fit in parte, in qua fit ſuppuratio, à qua calidi & putridi vapores per adjacentes venas cordi communicantur, qui illud accendunt, & illud poſtmodum accenſum, eundem calorem per totum corpus, mediante circulatione diffundit, & hinc febris oritur.

Dolor autem fit, quando fit pus, quia Natura copioſis ſpiritibus ad hoc opus perficiendum ad partem confluxit, unde fit diſtenſio partium, nempe membranarum, fibrarum, panniculi carnoſi. &c.

Febris autem ut mox diximus adeſt ob putrefactionem; pus enim fieri non poteſt absque magna fermentatione & putrefactione, unde febris ſymptomatica non eſſentialis excitatur. Proinde optimo jure dixit Hippocrates *Lib. de flat.* omnem morbum eſſe ulcus aut ulceris ſeu putredinis aut putrefactionis conditionem præſeferre.

Poſtquam vero pus confectum eſt, victrix natura quieſcit, omnia ſymptomata v. g. dolor & febris remittunt, quia ceſſat efferveſcentia, & diſtenſio, coctumque pus extra corpus natura eliminat, modo ſit pus

leve, æquale, album & minime graveolens: si vero sit fæculentum lividum & fætidum (uti fit in vomica integra vel rupta) in hoc casu superata est Natura, & ad expurgandam hanc materiam vires sæpe non sufficiunt, sed æger moritur, Hipp. 2. prognosticorum.

Signa fientis uti & facti puris in externis tumoribus describit Poëta:

Durities longa, pulsus, dolor & calor auctus,
Signat pus fieri, sed facto dicta remissa,
Sub digitis undans, albescens pars & acuta.

Cæterum quæcunque possunt tenues particulas concitando & exagitando crassas & adhærentes fermentationem promovere, atque poros cutis obturando, perspirationem in partibus tumefactis impedire, valent pariter suppurationis opus adjuvare, qualia sunt pingvia & calorifica dicta, *calidum* enim inquit Hippocrates est *suppuratorium*.

Dices: Hippocrates in Aphorismo dicit destillationes in Ventrem superiorem suppurantur intra viginti dies, ergo alii humores præter sanguinem & carnes suppurantur. ℞. *Primo*: Per destillationes Hippocratem intelligere inflammationes, quæ dictis partibus incumbunt. ℞. *Secundo*: Hippoc. per ly suppurantur, in citato loco intelligere concoquuntur non proprie suppurantur.

Dices II. Hippocrates primo prognosticorum dicit molles tumores suppurari, sed molles tumores sunt œdematosi, ergo. ℞. Molles tumores, qui à sola pituita fiunt, & puri œdematosi sunt suppurantur nego à pituita mixta cum sanguine concedo.

Dices III. Si sanguis possit in pus mutari intra venas, ergo etiam in febribus putridis continuis generabitur pus in venis quod est falsum. ℞. Si in febribus putridis tanta fiat humorum putredo, ut ipse sanguis in specie corrumpatur concedo, sed tanta putredo non est, nisi summa adsit malignitas, si vero hoc fiat, homo moritur, quia à purulenta materia ad verum sanguinem nullus datur regressus; ut abunde diximus de putredine, titulo de febribus in genere.

Dices IV. Putredo est passio mixtorum, sed humores v. g. bilis, lympha, pituita cum sanguine sunt mixta, ergo possunt putrescere, ergo in pus converti. ℞. Concedo totum, negando ultimam consequentiam, si enim omnia mixta putrescibilia possent verti in pus, etiam

herbæ

herbæ & ligna, putredini alias obnoxia possent verti in pus, quod est falsum.

Dices V. Dicitur pus fieri per coctionem, cum tamen etiam fiat per putredinem, atqui coctio & putredo utpote contraria non possunt esse in eodem subjecto, ergo pus non potest fieri per coctionem à calore naturali, sed potius à calore putredinali. ℞ Contraria esse circa idem subjectum, & sese ex eodem subjecto expellere, adeoque ut sese ex eodem subjecto expellant, debent esse in eodem subjecto; nec calor putredinalis & naturalis contraria immediate dici possunt, sed tantum mediate, ratione effectus contrarii, quia calor naturalis generat, putredinalis corrumpit.

Aphorismus XLVIII.

In omni corporis motu, ubi fatigari cœperit, quies statim lassitudinem levat.

Contentum seu Intentio.

De termino motus.

Connexio: Cum in duobus præcedentibus Aphorismis Hippocrates egisset de doloribus, nunc in præsenti Aphorismo ad doloris speciem quam gignit lassitudo, progreditur.

Hic Aphorismus ob brevitatem unimembris & indivisibilis est. Nemo autem hunc brevem sed enucleatum Aphorismum secundum exteriora verba accipiat, & credat Hippocratem tam fuisse simplicem, ut id docere voluerit, quod quies lassitudinem, & defatigationem à motu causatam aufferat; nam tali modo hic Aphorismus Hippocrate dignus non foret: Hoc enim noverunt Rustici, hoc naturali instinctu callent ipsæ bestiæ, quæ post exantlatos magnos labores sua membra humi prosternunt, remedium in quiete consistere non ignorantes. Sensus ergo verus & genuinus hujus Aphorismi est, juxta illud tritum *contraria contrariis curantur*, quod si membra laborent lassitudine naturali ex motu, tunc quiete tanquam contrario opposito, *statim* (id

est brevi tempo[...]ntervallo) restituuntur: si vero quies lassitudinem non *statim* auferat, signum est lassitudinem illam esse præternaturalem & morbosam seu morbi prænuntiam quam Hippocrates supra hac Sectione Aph. 5. *Spontaneam* appellavit, adeoque eidem quantocyus congruis remediis obviandum esse, cum eodem teste citato loco morbos prænuntiet. Ostendit ergo in hoc Aphorismo Hippocrates ad ablationem causæ tolli effectum: ostendit etiam exercitii terminum & effectum esse lassitudinem: ostendit pariter motum omnem ultra suos terminos productum facile evadere morbificum: ostendit tandem ut cognoscat Medicus, quando à quiete non tollitur lassitudo, esse jam confirmatam & morbum parituram, nisi ocyus & convenienter remedia adhibeantur.

Motus naturalis terminus est fatigatio sudor & Euphoria seu tollerantia, quam transcendere non temere licet: quies est optimum fatigationis, doloris, & virium recuperandarum remedium. Proinde omnis motus corporis & animi mature quiete interpolandus, & curandus est: Præterea sicut motus excedens exasperat humores & spiritus, sic quies nimia torpidos reddit, & ad motum minus aptos efficit.

Motus ergo corporis duplex est, unus carnium & partium externarum; alter viscerum: carnes & partes externæ recreantur exercitiis loco motivis; viscera vero cibo, potu & somno. Motus rursum duplex est, unus levis, qualis est ambulatio, alter validus, qui proprie dicitur exercitium: *Primus* omnibus naturis convenit, calidis seu frigidis, pueris ac senibus atque debilibus; *Secundus* magis robustis pituitosis & torpidis.

Cum autem is, qui se movet (sive ad partes externas nempe ambulando, luctando, ludendo in palæstra & quovis modo immoderate laborando, venerem exercendo &c. sive quoad viscera edendo aut bibendo, aut dolendo, fatigetur, corpusque lassari incipiat, ei quies imperanda est: Nam

Quod caret alterna requie durabile non est,
Hæc reparat vires, fessaque membra levat.

Vel:

Sterne diu nescit, quod non aliquando quiescit:

Et Seneca:

Quis-

Quisquis medium defugit iter
Stabili nunquam tramite curret.
Nam:
Omne quod est nimium, vertitur in vitium,
Quia:
Omne nimium Naturæ inimicum.

Sic ergo per laboris & exercitii intermissionem & quietis vicissitudinem, suum lassitudo remedium invenit, siquidem, ut diximus, ablata causa tollitur effectus, lassitudinis autem causa est motus immoderatus qui duratione sua resolvit, liquat, & exsiccat aliquatenus humidum.

Quies per quam tollitur lassitudo tria significat: vel absolutam motus privationem; vel ejusdem remissionem, vel somnum. Omnia hæc tria lassitudinem tollunt, quæ ex motu nascitur: Nam *primo* quies seu privatio motus omnino motum tollit, quia otiantur, quæ prius laborabant membra. *Secundo:* Motus etiam remissus tollit lassitudinem, unde ambulandum esse leniter post exercitium (id est lusum, vel saltum etc.) monuit Hippocrates, id quod in equis Equites observant post vehementem cursum, eos dembulare lente præcipiunt, ut eo leni motu, humiditates per carnes dispersæ difflentur. *Tertio*: De somno quoque non est dubium, quod lassitudinem tollat.

Per quietem ergo spiritus dissipati recolliguntur, debilitati reficiuntur, diminuti restaurantur: quies autem non sit excessiva: Nam

Otia damnantur, quæ nulla negotia tractant.
Et Ovidius:
Cernis ut ignavum corrumpant otia corpus,
Et capiant vitium, ni moveantur aquæ.
Et Silius:
Plandoque veneno
Desidiæ virtus paulatim evicta senescit.

Quemadmodum enim ferrum nimis quiescendo rubiginem & aquæ stagnando putredinem contrahunt, eodem modo calor nativus continua quiete emarcescit, putrescit, nisi ex eo veluti ex lapide pyrio attritione & motu flamma elidatur.

Per somnum pariter partes, motu & vigiliis exsiccatæ iterum humectantur, exhaustæ replentur, laxatæ restringuntur, hinc ortum est illud proverbium: *qui cum siti dormitum eunt, surgunt cum sanitate:*

ſomnus enim ſtatim ſitim levat, quia humectat, è contra qui bene poti cubitum eunt, plerumque ſurgunt male habentes, ut vulgo dicitur: Es thuen die Haar wehe.

Si ergo per ſomnum laſſitudo non ſit ſublata, ſignum eſt, eam jam eſſe radicatam, & morbi imminentis prodromum.

Dices: Quies non reponit, quod per motum eſt deperditum, quia non reponit liquatum humidum, ergo nec tollit laſſitudinem, quia non reponit quod eſt deperditum. ℞. Quies non reponit, quod deperditum eſt, per ſe concedo per accidens, quatenus nempe vires non amplius fatigantur, & quatenus moti & diſſipati ſpiritus quieſcunt, & reuniuntur; & tandem quatenus per motum violentum alimenta non amplius diſtrahuntur. Nego. Verum quidem eſt per quietem tolli recentem, & quæ eſt in fieri, laſſitudinem, eam vero quæ eſt in facto eſſe, non tollit, ſed tamen impedit, ne magis invaleſcat.

Quæres: Utrum hoc præceptum ſpectet ad Therapeuticam ſeu ad tuendam ſanitatem, an vero ad aliam partem. ℞. *primo*: Therapeutice, tam curam prophylacticam, quam eradicativam reſpicit, ergo optimo Jure ad eam pertinet. ℞. *ſecundo*: Si laſſitudo ſit ſymptoma morbi de qua ſupra 2. Aph. 5. & hic etiam diximus, concedo non pertinere proprie ad prophylaxin: ſic vero non eſt ſymptoma cauſæ aut morbi. Nego. Hic autem Hippocrates ſumit laſſitudinem non quatenus eſt ſymptoma, & jam producta à morbo, ſed quatenus accidens à nimio motu inducta, quod facile per quietem miteſcit. Sed contra

Dices: In laſſitudine eſt actionum læſio, ergo morbus. ℞. Eſt læſio & morbus tranſiens concedo eſt permanens ſeu in facto eſſe, quod requiritur ad morbum, & ejus ſymptoma. Nego.

Inſtabis: Cum laſſitudine debet adeſſe dolor teſte Galen. in Comment. ſed ubi eſt dolor eſt ſolutio continui, ergo & morbus, quia ſolutio continui eſt morbus. ℞. Pariter. Dolor & ſolutio continui tranſiens concedo permanens nego. Et hæc requiritur adeſſe vere morbum.

Vrgebis: Motus calorem nativum auget, partes roborat, excrementa tertiæ regionis evacuat, ergo laſſitudinem non inducit, ſed bona efficit. R. Motus calorem nativum auget & roborat. Dicendo motus brevis & moderatus in corporibus moderatis, temperatis,

tis, & bene affectis concedo, longus, & immoderatus in impuris corporibus nego.

Dices II. Quies ſanis hominibus non prodeſt, ſed obeſt, Ergo. R. Sanis hominibus non laſſis & fatigatis tranſeat, laſſis & fatigatis nego.

Dices III. Triſtitia & mœror inducit corporis laſſitudinem per longas meditationes, atqui hæc laſſitudo non quiete, ſed motu tollitur, nempe per diſtractionem animi & corporis, ergo falſus eſt Aphoriſmus. R. Etiam hæc laſſitudo per ſe requirit quietem, licet fortaſſis cauſa ejus motum requirat, quia per motum melancholici & fixi vapores diſcutiuntur, & hoc nihil facit contra Aphoriſmum.

Dices tandem: Per nimiam cibi & potus ingurgitationem, fit repletio, ergo non fatigatio ſeu laſſitudo, quia hæc fit à contrario, ab inanitis nempe partibus, ergo falſus adhuc eſt Aphoriſmus, qui ex cibo & potu (ut interpretes volunt) dicit fieri laſſitudinem. R. Nos & omnes alii tenemus laſſitudinem fieri non tantum ab exhauſto vel diſſipato humido, ſed etiam ab exceſſu & repletione: Nam ut diximus

Omne nimium Naturæ inimicum.

Aphoriſmus XLIX.

Conſueti ſolidos (id eſt quotidianos) labores ferre etſi fuerint invalidi aut ſenes, non conſuetis (ſeu inſuetis) quamvis robuſtis & juvenibus facilius ferunt.

Contentum ſeu Intentio.

De conſuetis laboribus, eorumque tollerantia.

Connexio: In præcedenti Aphoriſmo nobis præceptum tradidit Hippocrates de laſſitudine orta ex motu: In præſenti Aphoriſmo docet & oſtendit nobis effectum ulteriorem motus, laboris, & exercitationis, tam in aſſuetis, quam inſuetis, ſimulque vim conſuetudinis, quæ tum à Galen. 2. de tuenda ſanit[illegible] tum ab Ariſtotele 7. Ethic.

acqui-

acquisititia seu altera Natura dicitur, declarat. Est autem consuetudo habitus seu facilitas in nobis, qua prompte operamur in his, quæ exercuimus.

Duas hic Aphorismus patitur partes, in prima consuetudinem ejusque vim explicat, in altera docet consuetudinem & exercitia consueta ob ætatem vel imbecillitatem non esse omittenda.

Consuetudinem ergo alteram esse Naturam audivimus jam, & quotidie etiam in nobismet ipsis abunde experimur, sic quoque contestatur Princeps Poëtarum Virgilius:

Nimirum quidquid primis adolevit ab annis,
Non facile auffertur, Naturam parturit usus.

Sanctus Augustinus Lib. 6. de *Musica. Consuetudinem secundum & quasi affabrefactam Naturam appellat*: Curtius asserit imperium consuetudinis Natura potentius esse credit: hinc est, qud Juris consulti vim legis seu Jus non scriptum consuetudini attribuant, unde Poëta:

Consuetudo & mos vim legis habere videntur,
Improbitas hodie vim quoque legis habet,

Seneca hanc consuetudinis in Naturæ vires potentiam admiratur & exclamat!

O gravissimum consuetudinis Imperium.

Fertur enim Natura in consuetudinem & consuetudo in Naturam, fraterno quasi vinculo & Amore: & tanto quidem ut Natura illatas sibi à consuetudine injurias, ridente quasi & benigno suscipiat animo. Testes hujus harmoniæ sunt sensus exteriores: Nonne *gustus* cibos assuetos & familiares, licet pessimos, aliisque stomachum eversuros v. g. Hispanus ita & Polonus Raphanum, Gallus Lardum, Germanus Brassicam conditam (vulgo Sauer-Kraut) Ungarus allium &c. avido amplectitur appetitu: Sic fætor vicinæ cloacæ, aut putrescentis fimi, rusticorum nares non ferit: Sic limarum insuperabilis stridor fabri ferrarii aures non offendit: Sic consuetis Africanis nigredo Æthiopum oculos non male afficit: Hæc autem & similia in non assuetis, heu! quam tristem, & contrariam sensationem sensorio imprimunt, quæ tandem sola consuetudine in amicitiam Naturæ recepta non amplius nauseoso, fœtido, stridulo, & ingrato, sed blando omnino contactu Naturam afficiunt unde Ovidius:

Quod male fers, assuesce, feres, bene cuncta vetustos
Lenit.

De

De *Tactu* res etiam clara est: Nam Italus patrium calorem, Germanus patrium frigus consuetum facile sufferunt: Hinc Aristoteles tradidit veteres Germanos, filios Neo-natos, gelidis intinxisse fluminibus ut explorarent, an à genitoribus suis, non degeneres, connatam haberent Naturæ Germanæ duritiem, & omnibus injuriis resistendi potentiam, de qua Poëta:

Explorabat aquis spurios Germania partus
Nunc Teuto Vini se probat inditio.

Quanta autem sit consuetudinis in Naturam Potentia præter quotidianam experientiam docet Plinius de Milone Cratoniate, qui vitulum in dies portare assuetus, tantum roboris suo corpori adjecit, ut bovem etiam ex vitulo factum ad stadium circumtulerit: Unde vere verificatur noster Aphorismus, *qui consueti solitos labores ferre, & fuerint imbecilles & senes* fortioribus atque Juvenibus facilius ferunt: quod Ovidius de se ipso in exilio existens canit:

Quique fugax rerum, securaque in otia natus
Mollis, & impatiens ante laboris eram.
Nunc mea continuo cedens Natura labori,
Accepit vires, vixque ferenda tulit.

Sic multi assueti sunt ter vel quater, imo semel tantum de die, hoc est à mane usque ad vesperum vorare & cibum sumere: carnibus infumatis & suillis, bubula, vervecina crambe condita (Köhl- oder Kraut-Fleisch). pane siligineo etiam nigerrimo qualem pinsunt Westphali vulgo Pompernickel vesci, & cerevisiam crassam haurire: & illi tamen, etsi sint debiles & senes, quam insueti, facilius ejusmodi victum ferunt: Imo vini potatores, si abstemii fiant de mala concoctione & ventriculi languore conqueruntur. Idem dici potest & observatur de omnibus aliis laboribus durioribus, quos assueti facile sufferunt, inassueti sufferre non possunt.

Ratio autem, quod continuati labores corpus efficiant robustius duplex est: *Primo*: Quia consuetudo motus facilitatem & tollerantiam promovet: Facilitas seu habitus ex frequentatis actibus oritur, musculi enim ad hunc vel illum motum sæpius applicati multo facilius sese contrahunt, & extendunt, quod etiam in rotis & aliis rebus mobilibus contingit, in quibus omnes motus primi sunt difficiliores subsequentibus.

Tollerantia per robur acquiritur; roborantur autem partes per consuetos labores; cum consuetudo teste proverbio, *rebus quasi callum inducat*: Cutis enim exinde evadit crassa, dura, callosa, minus sensibilis, robustior, omnibus injuriis, igni etiam & ferro resistens: juxta illud: *ab assuetis non fit passio.*

Secundo: Ratio est, quia per motum calor partis duplicatur humidum radicale fit magis vegetum, spiritus sunt agiliores, sanguis elaboratus, & ab excrementis purus atque ad circulationem aptior; partes ipsæ, articuli, tendines, ligamenta, musculi licciores & spissiores evadunt: In calore autem & siccitate robur partis consistit; sicut in frigiditate & humiditate segnities & ad motum ineptitudo tum fluidorum tum solidorum.

Accedat & hoc quod Natura ad partem labore exercitum continuum mandet spirituum & sanguinis commercium, quod novum quoque vigorem parti addit, ambi dextrorum exemplo res clara est. Præterea consuetudine fibræ musculorum motrices aptantur certa serie ad ejusmodi munera peragenda imo ex his usu habitis magis roborantur & virtute cæteris omnibus præcellunt.

Natura & consuetudo igitur uno passu ambulant, in hoc tamen differt Natura à consuetudine, quod Natura unum finem terminate petat v. g. seminis virtus formationem fætus, seu hominis, unde formato homine sentit, attrahit, coquit, expellit, nulla facta assuetudine, sed à Natura. Quia vero Natura fertur in finem cum quadam latitudine, ideo confunditur Natura cum consuetudine; appetit enim stomachus naturaliter, sed quod hunc victum magis quam illum id ex assuetudine sequitur; moventur membra à Natura, sed quod adhuc motum magis quam illum, id à consuetudine est: Consuetudo enim determinat Naturam, quæ alias in unum finem certum collimabat, ut in alium terminaretur.

Tanta ergo est vis consuetudinis, ut quidam Philosophi fuerint, qui asseruerunt mundum universum consuetudinem esse & gubernari, non secus ac contingere videmus in gubernatione regnorum & urbium vulgo Lands Gebrauch / oder ländlich sittlich: Plura de consuetudine dicemus sequenti Aphorismo 50.

Dices ex hoc sequeretur Aphorismo, quod senex debilis laboriosus sit validior Juvene robusto, quia exercitati nunquam essent debilio-

res

res inexercitatis. ℞. Juvenem absolute esse fortiorem sene debili habito tamen respectu ad certas consuetudines censetur debilior v. g. senex assuetus injurias temporum & itinera difficilia, usum medicamentorum (de quibus etiam intelligendus Aphorismus) & ciborum, facilius tolerat quam Juvenis insuetus.

Dices II. Senes in universum facilius jejunium ferunt, quam Juvenes (ut supra in Aphorismis dictum) etsi Jejunio non sunt assueti senes. ℞. Senes facilius jejunium ferunt, verum est, id autem non fit ob consuetudinem, sed ut supra diximus, ob temperamentum & crasin frigidam & siccam, quæ tantum non appetit quam Juvenum, ergo nihil est contra Aphorismum.

Quæres: Utrum per Imbecilles intelligendi sint à morbo tales, & per fortes à Natura tales. ℞. Ad utrumque negative: quia imbecillitas à morbo seu morbosa, ad gravia quævis sustinenda censetur incepta, quamvis etiam morbis assueti, morbos ipsos facilius tolerent, quam qui nunquam fuerunt ægroti. Unde per imbecilles intelligimus à Natura per fortes non à robore sed à consuetudine tales: Et hæc est ratio nostri Aphorismi.

Dices III. Robur facit, ut quoscunque labores feramus, ergo Juvenes omnes labores ferent, quod est contra Aphorismum. ℞. Verum est, quod robusti omnes labores tolerent, consueti tamen facilius ferunt quam insueti.

Dices IV. Per labores perduntur vires, ergo non acquiruntur. ℞. Deperduntur vires ad tempus concedo perduntur ita ut per consuetudinem non reddantur eo tempore fortiores & habiliores nego.

Quæres: Utrum qui à cibo abstinere assueti sunt, facilius abstineant, quam non assueti? ℞. Affirmative. Hoc probant antiqui milites, qui multo graviora, quam Juvenes pati & sustinere possunt.

Aphorismus L.

Consueta longo tempore, etiamsi deteriora sint, insuetis minus molesta esse solent: quam ad insolita quoque facienda mutatio.

Contentum seu Intentio.
De Euphoria seu tolerantia consuetorum.

Connexio: Tractavit in Antecedenti Aphorismo Hippocrates de consuetudine, facta comparatione ad labores: In præsenti autem de eadem universaliter & generaliter agit, non tantum demonstrando consuetudinem esse alteram Naturam, sed etiam mutationem exprimit, quomodo nempe ad insueta quandoque mutationem facere oporteat, quod præceptum & exemplum aphoristicum medico medenti plurimum est observandum; quomodo nempe ab assuetis paulatim recedendum sit, & ad insueta meliora transeundum sit, pro consequenda, & obtinenda, & conservanda vitæ securitate.

Hic ergo Aphorismus duas habet partes: in prima loquitur de consuetudine: In secunda deducit consuetudinis mutationem, in omnibus rebus, quæ humano corpori possunt adhiberi, aut quocunque modo in vitæ usum evenire.

Primæ partis ratio est, quia consueta longo tempore, etiamsi deteriora sint, Naturæ tamen sunt amica, adeoque minus molesta, usus enim continuatus amicitiam parit inter Naturam & assueta, unde hic vim & efficaciam consuetudinis includat.

Secundæ partis ratio deducitur ex prima; nam si minus molesta sunt assueta, ergo ad securitatem vitæ, facienda est ad contraria mutatio. Consuetudinem autem in conferenda sanitate posse plurimum extra dubium est, & abunde demonstravimus præcedenti Aphorismo unde Ovidius:

Fac tibi consuescat, nil consuetudine majus.

Sic Jure merito consuetudo dicitur Natura ascititia, quæ primævam corrigere & permutare valet.

Nam si quis tota die hypocausto vel lecto conclusus & inclusus fuerit, porrecto è fenestra capite facile Catharro corripietur, quia inassuetus aura, ejus injurias minus suffert. Sic alii cum stomachum suum ex Natura alias robustum, & durioribus digerendis non imparem, non nisi ad tenerrima etiam debiliore calore superabilia, inertiore menstruo solubilia assuefaciant, tam delicatum & subtilem sibi efficiunt ventriculum, ut non nisi mollioribus digerendis aptus, cibos duriores

riores indigestos & crudos cum magno sanitatis & longævæ vitæ dispendio relinquat: Id ipsum quoque accidit iis, qui corpus suum continuo otio, somno, & deliciis marcidum, & effæminatum reddunt, hi ad quosvis graviores labores subeundos plane inepti, ad superandos varios internos & externos excessus inhabiles & in media & florente sanitate valetudinarii efficiuntur.

Sic è contra videmus, quod aër frigidissimus, & incolatus borealium & nivosarum regionum, non tantum commode & salubriter, ab illorum locorum incolis toleratur sed etiam valde proficit ad corporum firmitudinem: si deinde in calidiorem commutetur, & in regiones temperatas, graviter afficiet, & noxam adferet. Sic qui purgantibus medicamentis assvescunt, inde succedentes facillime sufferunt evacuationes, quo facto, ut Medici inter coindicantia purgationis consuetudinem retulerint. Sic pariter qui Toxica & venena sumere consveverat, nullo unquam tempore ab aliis visus est damnum persentire: Taceo plura, quæ passim in Autoribus legi possunt.

Ut vero consvetudo id præstet, longo tempore inducta sit, oportet, quo circa apposite notavit Hippocrates, *quæ ex longo tempore consueta sunt*: Etenim quo vetustior illa est, eo radices altiores figit, atque firmam ac stabilem inassuetis promptitudinem & repugnantiam ad opposita operatur.

Consvetudo autem triplex est: alia bona, alia mala, alia pessima: Bona est, quando homo alias bene temperatus, temperatis assuefactus est: Mala est, quando intemperans aliqualiter est: Pessima est, quando homo est excessive intemperans. *Prima* licet ad sanitatem commendetur, non tamen ad vitæ securitatem utilis est, quare monet faciendam esse mutationem per intervalla ad contraria, sic v. g. qui vino est assvetus & illi conducit, confert aliquando aquam bibere. Mala consvetudo si fuerit recens, statim mutanda est, nam temporis progressu solet valde lædere; At vero si *mala* consvetudo fuerit vetus & antiqua, non est subito, sed paulatim tollenda, & sensim mutanda in contrarium, ne ab uno extremo ad alterum fiat transitus cum Naturæ dispendio; nam quod mollissimum est, non potest una statim vice fieri durissimum, & è contra. *Pessima* consvetudo, seu à Natura sua sit excessus, seu per accidens sic v. g. si quis aquam bibat, & illi sit assvetus usque ad senectutem, & talis laboret cruditatibus, & sit imbecillis,

mutanda est consvetudo & transeundum ad vinum, quia aqua senibus & imbecillibus pessima est, vinum autem lac senum, quia lætificat cor hominis præcipue senis.

Unde pessime illi faciunt, qui in Juventute sese vario cibo & potui non assvefaciunt, cum delicata & uniformis diæta tam sit periculosa teste Celso: qui dicit Lib. 1. Cap. 1. Hominem sanum, nullam vivendi rationem servare oportere, sed modo plus quam decet indulgere, modo abstinere, modo vigilare, modo dormire, modo foris, modo domi esse debere.

Corpus ergo nostrum ita & animus (nam teste proverbio animus duris assvefactus minus læditur) ad aspera etiam & violenta assvefaciendus est: Hos enim postea neque aëris injuria, neque ciborum quantitas aut qualitas facile offendit: Imo Arabes pro sanitate conservanda, ebrietatem semel in mense etiam ad vomitum usque continuatam proficuam esse voluerunt: Ex qua Arabum regula Poëta in ebriosum sic invehitur:

Quovis mense semel Medicus jubet, ebrius esto:
Quovis mense semel, sobrius esse soles.

Uno verbo, ut Natura nostra, indusium ferreum (ut proverbium Germanorum sonat) vulgo ein Pantzer per consvetudinem induat: non semper temperato, sed quandoque calido & frigido, non semper moderato sed subinde pauco, & nimio, non semper molli, sed suo tempore aspero & duro assvefacienda est: Hinc Fabri ferrarii, ut ferro duritiem concilient, ignitum in aqua frigida semel iterumque extingvunt.

Hoc autem neutiquam in hoc sensu intelligendum volumus ac si ab uno extremo ad alterum Natura violenter deducenda foret: hoc enim esset Naturæ vim & violentiam inferre à lege Naturæ damnatam: Nec mens nostra est, quod solis aëris, ciborum, aliarumque sex rerum non naturalium excessibus sit assvefacienda; nam pessimus exinde contraheretur habitus, qui utique sine subjecti corruptione diu superesse non posset.

Notandum autem mutationem consvetudinis, vel fieri in sanis, vel in ægris: si fiat in sanis, paulatim facienda, unde docet Hippocrates 6. Epidem. *contraria paulatim esse adhibenda*: In ægris vero repente facienda mutatio, neque ideo lædit, quia corpus per morbum etiam

repente

repente mutatur, & quo major fuerit morbus, eo major sit mutatio, ideo in acutissimo morbo nihil exhibemus, & pro vino aquam pro cibo sorbitionem præbemus, & quietem sine noxa imperamus. Præterea hæc mutatio securius instituitur in Juventute: Et sensim sine sensu fieri debet: Inveterata vix sine periculo mutari potest, maxime in senio juxta illud: *Antiquus Canis catenæ non assuefit.* In genere ergo à malis ad bona, & à bonis ad meliora tutior semper est mutatio.

Dices I. Multi Catharris tota vita sunt obnoxii & iis consequenter assveti, & tamen ab uno catharro moriuntur, ergo. ℞. hic Aphorismus non intelligitur de morbis, sed de victu, & sex rebus non naturalibus spectantibus ad valetudinem conservandam.

Dices II. Hic Aphorismus contradicit priori: in hoc dicit consveta immutanda: in priori dixit consveta etsi etiam deteriora, minus esse nociva adeoque in iis persistendum & non immutanda esse ad meliora. ℞. Non esse immutanda etsi meliora repente (nisi consvetudo sit recens in illa licet repente) concedo paulatim nego. Repentinæ enim mutationes nocent, paulatinæ ob vitæ securitatem sunt proficuæ.

Dices III. Longo tempore consveta transeant in habitum nec amplius possunt nocere, sicut venenum Regi Mithridati ergo non sunt immutanda. ℞. Licet consveta transeant in habitum etiam ipsa venena, & nec amplius noceant pro nunc concedo in futurum nego, venenum ut venenum non potest nutrire, ergo tamen successu temporis nocere.

Dices IV. Ex dictis consveta longo tempore derepente possunt mutari in morbis, ergo magis in sanis, quia ad mutationem requiruntur vires, quæ in sanis sunt fortiores quam in ægris. ℞. Nego consequentiam; mutantur enim tempore morbi velut summe noxia actu, tempore sanitatis velut moderate noxia in futurum, ergo non est par ratio nec par necessitas.

Instabis: Omnes mutationes repentinæ ab uno extremo ad alterum sunt noxiæ, ergo etiam in morbis. ℞. Mutationes sunt noxiæ ratione virium transeat, ratione morbi & causæ ejus nego semper autem illud quod magis nocet & urget, agendum, sed magis urget & nocet morbus & ejus causa, quam vires, quæ in principiis morborum

semper

ſemper ſunt fortiores, adeoque illarum tanta non eſt habenda ratio, quam morbi & ejus cauſæ.

Dices V. Victus mutatio eſt periculoſa, ſed iſta ſvadetur, ergo. ℞. Svadetur paulatina pravi victus mutatio concedo. Repentina. Nego.

Aphoriſmus LI.

Plurimum & repente evacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, aut alio quovis modo corpus movere, periculoſum: omne ſiquidem nimium Naturæ inimicum: Paulatim autem quod fit, tutum, & præſertim, ſi quis ab uno ad aliud tranſierit.

Contentum ſeu Intentio.

De Mutationibus ſubitis.

Connexio: In præcedenti Aphoriſmo dixit Hippocrates oportere ad inſveta mutationem fieri; in hoc Aphoriſmo docet, quomodo mutatio facienda; & cum Natura non poſſit ferre ſubitaneam mutationem (omne enim nimium Naturæ inimicum, quale eſt ſubita mutatio) ergo eam dicit ad ſecuritatem vitæ, tarde & paulatim eſſe faciendam: ſi v. g. aliquis ſeptem vel octo diebus bene jejunaverit, & derepente multis ſeſe cibis repleverit: Vel ſi ſiti & calore confectus aliquis repentine gelido hauſtu ſeſe ingurgitaverit, in maximum vitæ periculum, ob ſubitaneam mutationem Naturæ inimicam incidit: Vel ſi quis ex intenſiſſimo frigore ſeſe recipiat in locum calidiſſimum, utique periclitatur, quia calor ex frigore violente concentratus ad præſentiam alterius caloris ſeſe violente exerit, & ita diffundit, ut penitus una cum ſpiritibus & ſangvine diſſipetur, & mox ſequitur ſyncope aut plane extinctio. Sic videmus eos, qui in denſisſimis tenebris diu detenti

tenti fuerunt, derepente in locum lucidissimum adductos cæcutire, de quibus Poëta:

Heu miser! in medio perdo mea lumina sole,
Quique diem generat, surripit ille mihi.

Quia omne nimium, in quanto, quali, tempore, modo, & more Naturæ inimicum, sed mediocritas Naturæ amica & proficua.

Hic Aphorismus duas habet partes, in una de mutatione repentina loquitur, & eam damnat: in altera de mutatione paulatina, eamque commendat.

Natura ergo cum in mediocritate quadam & harmonia consistat, mutatio subitanea eam dissolvit, unde non hac, sed illa, nempe paulatina, id est, quæ fit transitu per medium non ab uno extremo ad alterum, delectatur. Sive enim fit mutatio à bono in malum, vel à malo in bonum, sive in sanis sive in ægris, parum vel multum calidis, aliisque quibus cunque naturalibus & non naturalibus semper debet esse paulatina & per medium, non violenta aut repentina & ab uno extremo aliud. Apprime proinde inquit Hipp. *Plurimum ac repente*, ut scilicet denotet vehementiam simul & violentiam alterationis: quædam enim alterant quidem plurimum, sive calefaciendo, sive refrigerando, at sine violentia & longo temporis tractu: quædam vero violenter ac citissime, at non cum tanto successu; si autem utrumque præstent, *plurimum* sane exagitabant, *subitam* simul ac ingentem mutationem inferendo. Et quamvis alterutrum si humano corpori accidat, grave sit, & potenter immutet, ac depravet illius œconomiam, ubi tamen utrumque conjungatur, periculum vitæ minabitur, divexata nimirum impense Natura, quæ mediocritate solum, ut diximus, gaudet, & immoderationem ferre nullatenus potest: Subdit insuper Hipp. *Evacuare vel replere, calefacere, vel refrigerare*: De evacuationibus & repletionibus immoderatis dixerat etiam 1. Aph. 3. illas ad extremum ductas esse periculosas; quia inanitionibus immodicis exsolvitur corpus, membra lassantur, & vires deficiunt: Repletionibus vero, cuncta gravantur, infarciuntur, suffocantur. Vehementer quoque *calefacere* periculosum, quia à calore nimio, carnium mollities & laxitas, imbecillitas nervorum, mentis torpor, sanguinis profluvium & animi defectio oboritur, quibus tandem mors succedit, ut dicitur 5. Aph. 16. *Frigidum* vero, convulsiones, tetanos, livorem, & rigores febriles parit, estq; inimicum ossibus, dentibus, nervis, cerebro, spinali medullæ. 5. Aph. 17. & 18.

Utque omnem violentam & repentinam mutationem complectatur, addit; *sive quovis alio modo corpus movere:* omne enim nimium naturæ inimicum, sanitas quippe in mediocritate subsistit: quo etiam argumento ductus Hipp. docuit *somnum & vigiliam utroque excedentia malum*: Item: *nec satietatem nec famem*, neque aliud quidquam quod modum naturæ excesserit bonum.

Tam ergo ad sanitatem conservandam quam ad morbos abigendos, & tum in casu alimentorum, tum etiam in usu medicamentorum sententiam hanc prolatam esse demonstrant adjecta verba *evacuare vel replere*: Unde medicamenta cathartica validiora, sanguinis detractiones, victus plenioris frequens exhibitio, immoderata quies &c. sunt omnino devitanda.

Cum hoc Aphorismo concordat aurea illa *Avicennæ* sententia, dicentis: *In morborum curationibus à levioribus progrediendum esse:* quia quod paulatim fit, tutum est. Hanc regulam ipsa Natura in omnibus suis operationibus exacte observat: quæ hyemi & æstati vernum tempus, æstati & hyemi autumnum interposuit, quin imo in ipso generationis & corruptionis opere, non nisi per paulatinos gradus, omnia ad suum esse, & perfectionem insensibiliter deducit: si vero inverso naturæ ordine ab uno extremo ad aliud simultaneus fiat transitus, summa omnibus rebus infertur violentia: Paulatinis ergo gressibus ad fortiora deveniendum, nec non nisi levioribus in cassum tentatis; sæpe enim levioribus remediis ducendo & cunctando plus proficitur, quam gravioribus pellendo & festinando. Teste Seneca:

Quisquis medium defugit iter,
Stabili nunquam tramite curret.

Olim oraculi loco in Delpho ante fores templi Apollinis tabulæ inscripta fuit majusculis verbis hæc sententia: *Ne quid nimis*: Ratio est, quia cum Natura in omnibus actionibus sui conservationem intendat, necessario odit extremum & amat medium, id est temperatum, nam teste Aristotele 2. Ethicorum Cap. 6. *Virtus in medio consistit*: Per temperatum enim omnes actiones viventium meliorantur: per intemperatum quocunque modo excedat, destruuntur: Est enim violentum repentina vis, ex qua natura fortis violenter concutitur, debilis omnino prosternitur. Nonne multi ex violenta majorum tormentorum

torum bellicorum explosione auditum? alii ex pestifera exhalantium fætorum aporrhæa olfactum perdiderunt? quis nescit vitrum quantocyus crepare, si à summo calore repentino frigori exponatur: Baculus vel arbor simul & semel flexa rumpitur, teste Ovidio:

Flectitur obsequio curvatus ab arbore ramus
Frangas, si vires experiere tuas.

Interim non absolute negamus, cum extrema necessitas urget, etiam extremam mutationem esse arripiendam, quia ut diximus Sect. 1. Aph. 6. *Extremis morbis extrema remedia optima*: Sed hæc est cura coacta, non regularis; de coacta autem in nostro Aphorismo Hippocrates non loquitur: Nam dum etiam in extremis morbis extrema adhibentur remedia, non negat Hippocrates, ea etiam cum periculo adhiberi, sed inter duo mala minus eligendum, ut majus evitetur.

Dices: Nonne faciendum malum, ut bonum eveniat. ℞. Moraliter concedo. Medice nego, sic urimus, secamus, ut sanemus.

Instabis: Galen. ait corporis sanitas in mediocritate consistit, ergo per extrema contraria acquiri non potest. ℞. Per extrema contraria velut ultimos fines acquiri non potest concedo per extrema contraria velut media tendentia ad fines, vel quibus fines sanitatis acquiruntur nego.

Instabis: In extremis morbis extrema tentari debent, ergo etiam ultimi fines. ℞. Tentari debent coacte & cum periculo concedo regulariter & sine periculo nego.

Dices secundo: Hippocrates dicit: *quod paulatim fit tutum est*: ergo etiam paulatim erit agendum in morbis acutis, nec elective purgandum, nec sanguis in copia mittendus, quod est contra experientiam. ℞. Dicendo pariter est paulatim agendum, regulariter concedo urgente necessitate nego. Mensurare enim oportet dispositiones corporum, si enim summe ægri, insigniter oportet agere, si minus ægri, mediocriter, si sani parce.

Aphorismus LII.

Omnia secundum rationem facienti, si non (seu minus) succedant secundum rationem, non est transeundum (id est protinus) ad aliud, manente eo, quod ab initio visum fuit.

Contentum seu Intentio.

De Mutatione methodi medendi.

Connexio: Facilis & manifestus est nexus hujus Aphorismi cum priore: In priore egit variis mutationibus circa res naturales, non naturales & præternaturales, in hoc Aphorismo tradit utilissimum præceptum, nempe rationale remedium, non debere mutari, etiamsi non succedat; vel quando in morbis mutanda sunt remedia & quando non sunt mutanda.

Hic Aphorismus proinde duas habet partes: In prima ponit hoc præceptum: In secunda autem illius cautionem adducit.

Ubi ergo primo notandum: Methodum medendi esse viam Regiam omnis curationis morborum: eam autem obtentam, & semel initam, temere nunquam derelinquendam.

Notandum secundo: Indicationes esse medium terminum demonstrationis in quovis morbo decenter curando: tunc enim dicuntur secundum rationem fieri remedia, quando per suas indicationes rite & recte examinatas fuerint opportune adhibita: Cognita nempe à Medico prudenti causa morbi congruentibus ex diæta & pharmacia desumptis utitur auxiliis,& licet ea non statim juvent,causam hujus adferat, vel quod morbus in augmento, vel statu sit, vel crassities & tenacitas causæ obstet, vel coctio & secretio non fiat &c. Unde potius inceptæ curæ insistat, nec ad aliud transeat, quamdiu eadem ratio, & indicatio subsistit: ubi vero causa & morbus & symptomata mutata fuerint, & eadem indicatio non persistat, ad alia tuto transitus faciendus est.

Non tamen hinc velim, ut quis pertinaciter insistens præconceptæ suæ opinioni, idem prorsus medicamentum commendare ac præscribe-

scribere non desinat, dum illud visum est, non solum non profuisse, sed etiam obfuisse ægrotanti: non enim desunt, ut mox dicetur, qui errorem semel conceptum, adhuc in perniciem hominum tueri non verecundantur, & cum inconstantes, aut falsi videri nolunt, grave dedecus & propriæ famæ jacturam sibi pariunt: Imo quod gravius est, nec morbum multoties, nec causam morbi cognitam habentes, sibi multa fingunt & congerunt, ac in medium afferunt. His profecto effatum Hippocratis nullatenus suffragatur, nihilque rationabile suppetit, quod à principio rectum & probatum sit: tales enim nec de eventu aut successu judicare possunt, cum secundum rationem non sint operati, cum penetralia Naturæ illos lateant, cujusmodi sunt medicæ Notiones à juvantibus & lædentibus rationabiliter desumpta. Quare non transeundum ad aliud, ex Hippocrate monemur, cum exhibitum medicamentum, licet omnino non juverit, minime nihilominus nocuerit, quippe aliquando juvare subito non solet, *vel ex repugnantia causæ morbificæ*, quæ successu temporis superabitur, *vel ex languore Naturæ*, quæ sensim oppressa & morbum excutiet.

Verum enim vero, quæ per morborum tempora variant, diversum plane exigunt temperamentorum usum, ut propterea ad alia atque alia pro ratione transeundum sit, sicut enim cum re mutare consilium prudentis est, ita expediet omnino in his pro re nata permutare medicamenta. sic v. g in inflammationibus internis, quæ ab initio probantur proficere coctioni & suppurationi, omnino mutanda deinceps erant in detergentia, expurgantia, consolidantia, postquam maturuerint.

Notandum tertio: Punctum seu momentum feliciter curandi situm esse in initio: juxta illud

Dimidium facti qui bene cæpit habet.

Notandum quarto: Immutari quidem quandoque posse remedia seu medicamenta, eorumque formulas, sed mutare methodum non facile licere, quia incerta redditur curatio.

Curatio autem morborum (ut patet ex methodo) duplex est, una scientifica, altera conjecturalis: *scientifica* est illa, quæ fit per indicationes & semper secundum rationem, & derivatur ex perfecta morbi, ejusque causæ cognitione, provenitque ex notitia temperamenti & crasis, loci seu partis affectæ, virium, anni temporis, regionis, aëris, consuetudinis,

ſexus, ætatis ſecundo, quæ omnia ſcientifice inventa, ſcientificam indicant morbi curationem, & de hac loquitur noſter Aphoriſmus.

Conjecturalis curatio eſt iterum duplex: Nam una prope eſt accedens ad ſcientificam: altera procul recedens: quia vero non ſemper poſſumus habere ſcientificam morborum curationem utpote quæ ſæpe in obſcuro & profundo corporis ita latet, ut ſagaciſſimis etiam Medicis laborem imponat, & neceſſe ſit quandoque confugere ad conjecturalem.

Scientificam autem eruimus, eo quod manifeſta ſit morbi cauſa ſeu manifeſtum adſit indicans, illudque perſiſtat & ſigna à principio perſeverent: Unde ſi curationem per auxilia & medicamenta inceperimus, etiamſi nullum inde evidens perſentiamus commodum, nullamque meliorationem, eo quod morbi adſit pertinacia, cruditas & inſuperabilitas, quæ medicamentorum activitatibus & viribus licet generoſis cedere recuſat, vel quod medicamenta exhibita brevi tempore ſuam operationem non perficiant ex defectu naturæ actuantis, ad medicamenta contraria ſeu diverſi generis (nam ejusdem generis medicamenta, quandoque doſim, vel gradum augere & formulam immutare licet) refugere non licet.

Nam ſi rationale remedium permutetur in contrarium fit irrationale, & ſumme noxium: Et hoc ipſum obſervandum eſt in curatione conjecturali prope accedente ad curationem ſcientificam: In curatione autem conjecturali recedente & valde remota à ſcientifica, ut quando aliquid divinum eſt in morbis, ob propria delicta à DEO vindice immiſſis, vel quando morbi ſunt confuſi & ipſam Promethei figuras induunt; in conjecturali hac cognitione licet tranſire ad remedia contraria ſecundum illud: ubi remedia ordinaria non proſunt, tranſeundum eſt aliud: teſte Hippocrate *Lib. de locis in homine:* inquiente: *ſi quis morbum non cognoſcat,* medicamentum præbeat non forte, ſi itaque levatur æger, demonſtratur, quod curandus ſit, ſi non levatur, faciendum eſt contrarium: unde ubi morbus non cognoſcitur, licet mutare remedia omnibus modis.

Deinde morbi acuti plerumque ſunt evidentes & cito curantur vel occidunt: E contra morbi Chronici longi ſunt & occulti ſæpe, unde lente tractari deſiderant: ſic v. g. ſi qui curam quartanæ medicamentis violentioribus, purgantibus, diaphoreticis, febrifugis calidioribus

bus & fumosis maturare laborant, non tantum contra rationem faciunt, & fine suo sæpe frustrantur, sed eandem in continuam manifesto ægri periculo transmutant: Unde in his & similibus properandum & festinandum non est: *Sat enim cito si sat bene*: Nam sicut indulgentis & præcipitis est Medici aliquid obiter facere, ita inconstantis est subito auxilium & consilium mutare, ut innuit *Fabius* dicens: Medicos & Imperatores sæpe magis proficere quiescendo, quam multum agendo: Unde non tantum manus & pedes ad cognitionem morbi animent rationales Medici, sed & oculos & præcipue mentem, ab omni affectatione, ita & crapula liberam & serenam habeant. Maxime enim interest, quia nihil boni præstare potest, qui morbum ignorat: Morbus autem cognitus (inquit Hippocrates) morbus est curatus; sive morbi cognitio est media curatio: Patientia & discretione opus est, *gutta enim cavat lapidem non vi sed sæpe cadendo*: & juxta illud, *applicata juvant, continuata sanant*: Patientia enim colligit rosas, & sola patientia desperati alias morbi curati sunt.

Hic igitur Aphorismus scriptus est iis Medicis, qui nescio ex qua animi inconstantia, per modum mulierum & vetularum, ut mox diximus, praxim medicam exercentes, ut aliquid sapere videantur, & ne si moriatur æger, infamentur, ob auxiliorum inopiam, vel ne frustra mercedem suscipere videantur, singulis diebus, imo in qualibet visitatione, ad minimarum circumstantiarum variationem, novam sibi fabricant medendi methodum; vel si quid ab adstantibus exhibendum propositum fuerit, ambabus quantocyus manibus, ad auram vulgi captandam amplectuntur, & medicamentorum copia Naturam à salubri opere & officio abstrahunt & disturbant: Cum tamen teste Hippocrate: *Secundo Acutorum quiescendum sit dum morbi vigent*: seu, vigentibus morbis quiescere multo præstat. Hos Medicos seu potius Medicastros vivis coloribus depingit Poëta:

Quod cupis id cupio, quod spernis, sperno: tuumque
Velle meum velle est, nolleque nolle meum:
Propter te varios, ut Protheus in duo vultus.

Dices I. Empyrici pleraque remedia in omnibus morbis tentant, continuo mutant, & tamen curant, ergo hic Aphorismus non est observandus, ℞. Hoc Empyrici audacter faciunt, & etiam sæpe audacter occidunt, quia ignorant & non considerant morbi naturam, tempera-

men-

mentum &c. Et licet curent, hoc sorti, fortunæ, casui, & Naturæ robori non iis adscribendum.

Dices II. Sunt multi qui totum negotium Naturæ committunt, & voti sui fiunt compotes, ergo. ℞. Hoc facere meticulosos medicastros, non vero rationales medicos, qui tales procrastinationes odiunt: Natura enim multitudine materiæ morbificæ oppressa ope medica secundanda est, ne obruatur.

Dices III. Medicina duobus cruribus innititur *ratione & experientia,* ergo defectuose dixit Hippocrates omnia secundum rationem facienti, sed debuisset addere etiam secundum experientiam. ℞. Etiam medicamenta quæ per experientiam inveniuntur, maxime à rationabilibus Medicis rationi subjici, adeoque implicite saltem experientiam inclusisse.

Dices IV. Natura, temperamentum, tempus & alia multa mutantur quotidie in morbis, ergo quotidie erit transeundum ad aliud. ℞. si mutatio fiat per contrarium statum concedo si minus. Nego. Mens autem Hippocratis est de iis morbis, qui permanent sub eodem genere non de iis qui transeunt in aliud genus.

Dices V. Medicamenta per longum usum ita nobis familiaria redduntur, quæ tandem amittunt omnem virtutem & actionem, ergo nullatenus continuanda sunt. ℞. Medicos rationales ordinarie & regulariter incipere à mitioribus & progredi ad fortiora, adeoque non possunt fieri omnino familiaria.

Instabis: A mitioribus ad fortiora transire est ad alia transire, ergo vel errat Medicus primo dando mitiora, vel eo ipso transit ad alia. ℞. est transire ad alia diversi generis nego. Ejusdem generis concedo. Ergo erravit Medicus nego consequentiam, quia non transit ad contraria.

Aphorismus LIII.

Quicunque alvos humidas habent, siquidem Juvenes fuerint, melius degunt iis, qui siccas habent: At in senectute deterius degunt, nam senescentibus ut plurimum siccantur.

Nota: *Hic Aphorismus est prorsus idem cum illo quem hac Sectione supra Aphorismo vigesimo explicuimus: qui sic sonat.*

Quibus

Quibus per juventutem alvi sunt humidæ, iis senescentibus exsiccantur: quibus vero in juventute alvi sunt sicca iis senescentibus humectantur.

Contentum seu Intentio.

De Diversitate alvi excretorum ratione ætatis.

Connexio: Hic Aphorismus ut diximus abunde explicatus est supra in Aphorismo vigesimo hujus Sectionis, quo Lectorem remittimus: nihilominus tamen paucula quædam doctrinæ gratia subnectemus.

Connectitur ergo hic Aphorismus cum Antecedente: in illo egit de actione Medici seu mutatione facienda per Medicum, in hoc agit de actione Naturæ seu mutatione, quæ fit per ætatem.

Hic Aphorismus duas habet partes, quia etiam duas conclusiones; in prima parte ponitur conclusio, nempe, *juvenes, quibus est humida alvus, melius degunt iis, quibus est sicca:* In secunda parte ponitur altera conclusio, nimirum, *juvenes facilis dejectionis in senectute pejus habent.*

Differt tamen ergo hic Aphorismus à vigesimo supra allato, quia ibi solum de commutatione alvi per ætatem agit, in hoc vero docet melius esse alvos humidas habere absolute quam siccas: *Secundo*: Melius esse, senes esse humidæ alvi quam juvenes. *Tertio*: Rursus ibi absolute dixit transmutari alvum à sicca ad humidam, & è contra in juventute & senectute: In hoc magna ex parte fieri dicit & simul meliorem vel deteriorem ex his constitutionem addidit; Nam in hoc Aphorismo non tantum agit de Naturæ actione, sed etiam de ejus qualitate: dicit enim meliorem esse Naturæ actionem in juventute, quæ alvum apertam & laxam servat, quam quæ strictam habet: sed & dicit juvenibus laxis difficiliorem contingere senectutem, eo quod secundum *Aphorismum 20.* hujus Sect. iis alvus exsiccetur.

Strictam autem alvum nunquam esse salutarem, patet ex hoc, quod obstructi plurima in corpore retineant excrementa, unde obstructiones, putredines, febres, & vapores plurimi ad caput feruntur, unde defluxiones catharrales & arthriticæ: Flatuum copia retenta & inde colica, Tympanitis; & ex retenta per obstructiones bile, sitis, oris siccitas &c. Alvi è contra facilitatem tanti fecit Hippocrates, ut scripserit *Lib. de aëre, locis & aquis. Homines facilis egestionis fere acutis morbis non laborare.* Generaliter alvus lubrica semper melior est adstricta.

Cur autem ſenes obſtructi pejus habeant quam Juvenes, ratio eſt, quia in Juvenibus adhuc magna fit perſpiratio excrementorum per poros, motu & exercitiis apertos: *Secundo*: Calor Juvenum moderatus plurimos humores concoquit, ſuperfluitates diſſolvit, & per varia corporis emunctoria rejicit, quod non fit in ſenibus: *Tertio*: plus etiam in Juvenibus, pro temporis nutritione conſumitur quam in ſenibus, in quibus perſpiratio eſt exigua, ob habitus corporis exiccationem, pororum conſtipationem, egerendi impotentiam, hinc ſenes tot abundant excrementis: unde illud *ſenectus ipſa eſt morbus*.

Dices I. Celſus ait, melior eſt in Juvenibus fuſior ſeu laxior in ſene ſtrictior alvus, ergo falſa ſunt quæ diximus. ℞. Celſus hic putat meliorem eſſe alvum ſtrictiorem in ſene, quam exceſſive lubricam, quod & nos concedimus.

Dices II. Juvenes ſunt Naturæ calidæ & ſiccæ, ſed tales ſunt ſtrictioris alvi, quia obſtructio alvi provenit à calore, ergo non ſunt laxioris alvi. ℞. Diſtinguo majorem, ſunt calidæ & ſiccæ Naturæ denominative à toto ſeu à partibus principalioribus, concedo, denominative à parte v.g. inteſtinis nego: ℞. *Secundo*: Non omnes qui ſunt calidæ & ſiccæ Naturæ eſſe conſtipatos, imo plurimos bilioſos obſervamus eſſe alvi laxioris, ob bilem ad inteſtina delatam eaque ſtimulantem.

Inſtabis: Quale eſt totum, tale etiam eſt pars, ſed ex conceſſis totum eſt calidum & ſiccum, ergo etiam pars. ℞. Si totum ſumatur pro omnibus partibus totius corporis concedo, ſi pro una vel altera parte nego.

Dices III. Dictum eſt in ſuperioribus ſenes quoad contenta eſſe humidos, ergo non habebunt alvum ſiccam. ℞. Senes ſunt humidi quoad contenta, qui in Juventute fuerunt alvi ſtrictioris concedo, qui fuerunt alvi laxioris ſunt humidi quoad inteſtina nego.

Inſtabis: Omnes ſenes abundant pituita, ergo etiam ii, qui fuerunt alvi laxioris in Juventute. ℞. Omnes ſenes abundant pituita quoad inteſtina nego quoad alias partes tranſeat.

Pro coronide Nota: cum hactenus dicta tam varie accidant hominibus ex cauſis jam fuſe allatis, nos paucis dicendo omnia credimus, quod ex hoc certa regula deduci nequeat, cum multi ſic, alii alio modo ſe melius habeant.

Apho-

Aphorismus LIV.

In procero corpore Juventutem exigere, liberale est, nec indecorum: eidem vero insenescere incommodum & deterius brevitate. (alii aliter habent.)

Longa corporis statura in juventute quidem degenda, liberalis nec indecora est; in senectute vero inutilis & brevitate deterior.

Contentum seu Intentio.

De Staturæ proceræ commodis & incommodis.

Connexio: In præcedenti Aphorismo comparavit Hippocrates humidam alvum Juventutis cum sicca senectutis & è contra: In hoc Aphorismo proceram staturam Juventutis comparat cum procera statura senectutis; & è contra parvitatem Juvenis, cum parvitate senis: Dicitque longitudinem corporis, in Juvene quidem esse decoram, spectabilem, & authoritativam, sed in senectute esse inutilem & deteriorem parvitate.

Unde hic Aphorismus duas habet partes: In prima ut mox diximus, comparat Juventutem ad magnitudinem: in secunda senectutem ad magnitudinem.

Damnatur ergo corporis magnitudo in senectute, & damnatur parvitas in Juventute: *Medium* ergo ***tenuere Beati***, mediocritas itaque magis laudanda in corpore, quam magnitudo & parvitas, ad commoda vitæ & sanitatis.

Hoc quidem vulgariter verum est corporis quadraturam & carnositatem semper magis quam gracilitatem, ita & magnitudinem magis, quam parvitatem in hominum delectu & æstimatione esse.

Magnitudo consideratur vel secundum unam dimensionem v. g. in ***longam*** vel secundum omnes id est, longam, latam, & profundam: de utraque acceptione verus est Aphorismus, licet Galenus, & ex eo Fuchsius & Celsus magis de longitudine intelligat, sed non bene, quia

longitudo ſine latitudine non videtur formoſa & liberalis, quia tales deſpiciuntur, unde Cardanus invehitur in Galenum de ſola longitudine ſententiam hanc interpretaſſe.

Quando comparatio fit magni ad parvum, debet fieri cæteris paribus: ſi ergo fiat ſecundum longitudinem, dicimus corpora breviora eſſe magis laudanda, quia prudentiora, agiliora, robuſtiora: *Virtus enim unita fortior.* Vitæ ſunt diuturnæ, nec gravantur mole corporis, aut torquentur in ſenectute, & calor ſufficit corpori parvo regendo & movendo. Magna vero & procera corpora inepta ſunt ad labores & inagilia & in ſenectute inutilia, irregibilia à paucitate caloris, ſanguinis & ſpirituum, hinc fiunt gibboſi, impotentes, claudi, multis infirmitatibus obnoxii, vires effœtæ, flammula vitæ à mole nimia & obeſitate ſuffocatur, languent, & pigreſcunt, ingenii ſunt ſtupidi & puerilis, unde illud: *Senes bis pueri.*

Cauſa proceritatis eſt calidi & humidi copia: hinc Hippocrates *Lib. de aëre, locis, & aquis* dicebat Aſiaticos eſſe præ Europæis magnitudine præſtantiores: Cauſa parvitatis calido & ſicco magis accommodata, & ideo prudentiores, & ſagaciores.

Nota: Hippocratem hic pro Juventute etiam pueritiam & adoleſcentiam intelligere, ut ſupra monuimus.

Quares: Cur viri mulieribus plerumque ſint proceriores cum tamen hæ plus humiditatis obtineant, quæ facit ad extenſionem. ℞. id fieri ob majorem virorum calorem, & licet mulieres ſint humidiores, calor tamen debilis materiæ humidæ extendendæ, plerumque non ſufficit: Sufficiat autem nobis hujus Libri & Sectionis Aphoriſticæ

FINIS.

LIBER TERTIUS
SEU
SECTIO TERTIA
DE
VARIETATE MORBORUM
SECUNDUM ANNI TEMPORA ET ÆTATES.

Aphorismus I.

Mutationes temporum potissimum pariunt morbos: & in quibusdam temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione eodem modo.

Contentum seu Intentio.
De Mutationibus temporum morbosis.

PRiusquam ad Aphorismi explanationem me conferam necesse est, aliqua præmittere ad ejus meliorem captum: Sciendum proinde *primo* : Intentionem Hippocratis in hoc Libro esse breviter explanare, quam vim & virtutem tempus & ætas ad procreandos morbos habeant, non tantum unius hominis, sed integrarum

etiam Provinciarum generandos & solvendos, dignoscendos & prænoscendos, præservandos & curandos. Hanc Doctrinam Hipp. 1. prognost. in proëmio teste Galen. prorsus divinam, simul & difficillimam vocavit.

Sciendum secundo: Hanc Doctrinam magnum afferre emolumentum, ex eo, quod in hac compendiosissime tradantur, quæ firma ratione, & longa experientia in libris Epidemiorum, in libro de aëre & aquis aliisque voluminibus, longe lateque tradidit & congessit.

Sciendum tertio: Hanc Doctrinam demonstrare Medicis morbos qui ex aëre pendent, non solum ad manifestas, sed & occultas qualitates, ad ventos & astrorum mutationes referri.

Sciendum quarto: Pro mutatione caloris & frigoris sicci & humidi in Macrocosmo, alterationem etiam suo modo fieri earundem qualitatum in Microcosmo seu corpore humano.

C*onnexio*: Quamvis hic Aphorismus, cum primus sit in ordine, & antecedentem non habeat, connecti non posse videatur; cum tamen Hippocrates in præcedentibus damnasset magnas & repentinas mutationes generaliter, inter eas autem etiam sit mutatio temporis, ideo ab universali ad particulare discendit, & in hoc Aphorismo, magnas temporum & aëris mutationes, velut morborum genitrices affert, ut ostendat aërem maximopere, corpora nostra immutare: Inter cæteras enim causas externas, morbos inferre valentes, præcipuus plane est aër, qui, cum nos perpetuo ambiat, & per habitum, poros nempe & canaliculos attrahatur, atque assidua inspiratione, viscera vitalia subeat, & cum sanguine in pulmonibus misceatur, ita quidem, ut ubi purus & salubris est, vitam & valetudinem tuetur, si vero alieno vitio afficiatur, aut halituum labefactetur, potenter admodum sanitatem immutat & eandem inquinat: proinde ejus necessitas indispensabilis est, & spirituum indoles & sanguinis Natura & ciborum transmutatio, imo & terræ fertilitas & sterilitas, de hoc plurimum participat, sed nulli mortalium mirum videri queat, ab eodem magnas & repentinas morborum mutationes fieri. Hinc Ovidius in Exilio:

Nec

Nec coelum, nec aquæ faciunt, nec terra nec auræ;
Heu mihi! perpetuus corpora languor habet.

Per has mutationes enim Naturæ violentia infertur, teste Hippocrate 2. Aph. 51. *omne nimium Naturæ inimicum, quod autem paulatim fit tutum*: Etenim ex hoc repentino impetu, temperamentum robustum concutitur, debile omnino prosternitur: accinente Ovidio:

Cum modo frigoribus premimur, modo solvimur æstu:
Aëre non certo, corpora languor habet.

Hic Aphorismus in duas partes dividitur: In prima parte ponitur conclusio magis universalis: In secunda vero magis particularis, in qua etiam explicatur, quarum rerum mutatio aërem alteret.

Aër autem, ut testantur Autorum volumina, & autopsiæ quotidianæ convincunt, innumeris propemodum mutationibus obnoxius est, & variis, atque differentibus, vaporibus, halitibus, fuliginibus, nebulis, rore, pruina, nivibus, ventis &c. depravatur, unde & nos diversimode afficit, propterea factum puto, cur Hippocrates illius rationem maximam præ ceteris habuerit, atque Libro de Nat. homin. decreverit, à spiritu seu aëre & à cibis & potibus omnia morborum genera proficisci, idem testatur Libro de flatibus. Hoc autem Libro speciatim memorans mutationes aëri contingentes à temporum varietate, primum inquit, illas potissimum morbos parere, ut propterea cæteris aliis causis externis morbos inferre valentibus, temporum mutationes præferat.

Verum quænam sint ejusmodi mutationes? non levis est inter Autores disceptatio, proinde:

Notandum quod mutatio temporum, à Philosophis & Medicis dupliciter consideretur: *Una* ratione ejus quod mutatur: *altera*: ratione illius quod mutat. Prima rursum duplex est: Vel *naturalis* ubi tempora sibi invicem succedentia qualitates suas servant: vel *fortuita præternaturalis* cum peregrinas habent qualitates, seu id in una anni parte vel in pluribus vel etiam in toto anno fiat. *Naturalis* iterum temporum mutatio alia est mediocris ut in Regione temperata: alia *Magna* quæ in Regione intemperata succedit, qualis est Regio ad Aquilonem vergens. *Altera* mutatio temporum ratione ejus quod mutat: ea multis modis contingere potest in aëre vel secundum primas qualitates vel secundas vel tertias quas Neoterici proprietates,

Philo-

Philoſophi ſubſtantificas nominant vel etiam ſecundum tranquillitates & ventos, vel ſerenitates & nebulas, vel ſecundum influxum ſtellarum & aſtrorum vel totius ſubſtantiæ corruptionem.

Notandum II. Mutationes aëris alias iterum eſſe regulares alias irregulares, *regulares* ſunt, quas ſol conſtanti velut naturæ regula, ſingulis annis, in æquinoctiorum & ſolſtitiorum viciniis cauſat; has mutationes Hippocrates Lib. de aëre aqua & locis periculoſiſſimas dicit: præprimis ſolſtitia maxime autem æſtivum, ita & æquinoctia præſertim autumnale, quippe tunc valde mutabilis fieri ſolet aëris flatus, & repentini plerumque contingunt caſus & alterationes. *Irregulares* mutationes ſunt, quando æſtas v. g. multum à ſuo flatu naturali deflectit, & tum ſi multum deflectat, magnos & multos, ſi parvum, parvos & paucos generat morbos & hos quidem in corporibus irritabilibus, qualia ſunt potiſſimum, quæ morborum cauſam habent quietam in corpore latitantem. His prænotatis:

Quæritur quænam ex his mutationibus temporum in hoc Aphoriſmo intelligatur? Nonnulli eas ſolum exiſtimant, quæ in quatuor anni temporibus contingunt, præſertim cum vices illæ commutant & novos etiam morbos generant. Sed hanc opinionem refutat Galenus in commentario hujus Aphoriſmi, propter adjectionem verbi *potiſſimum*, nam hæ mutationes paulatim fiunt, & morbos antiquos potius corrigunt, quam novos producunt; itaque intelligendæ ſunt non *paulatina* ſed *magnæ & repentinæ* temporum alterationes nunc in calidum, nunc in frigidum, nunc in humidum nunc in ſiccum, & præcipue à contrario in contrarium, ſemper enim anomalia ſeu inæqualitas iſta noxia eſt. Imo non ſola iſta mutatio quæ fit de calido in frigidum morbos gignit, ſed etiam illa quæ fit à parum calido, in calidiſſimum: Exemplo eſſe poſſunt, Pleiadum, Hyadum & Arcturi atque caniculæ exordia, ſub quibus teſte Hippocrate citato loco, graviſſimi caloris exceſſus, & ad eorum occaſum ejusdem caloris in frigus receſſus, ac per conſequens morbi, præcipue in ſubjectis debilioribus, & ad morbos recipiendos diſpoſitis fiunt. *Alii* mutationem eam intelligunt, ubi prædicta Anni tempora debitam temperiem non ſervant, ut cum æſtas autumni, & ver æſtatis morem referre videtur. Plerique autem juxta verba Aphoriſmi caloris & frigoris in æqualibus viciſſitudinibus adſcribunt.

Verum

Verum ut meam super hac re feram sententiam existimo, omnem & quamcunque mutationem subitam, ac humanis corporibus incongruentem in hoc nostro aphorismo intelligendam esse, cum indefinite illas Hippocrates memoraverit, & ab omnibus pari modo nostra corpora præternaturam affici possint. Et quidem cum ab hyeme in ver mutatur temporis constitutio, quemadmodum aër incalescit, dies noctes superant & sol diutius nostrum Horisontem illustrat, sic pariter humana corpora ad alia disponuntur, valde differentia ab his, quibus ex præcedenti hyeme fuerant affecta; & multo magis cum ex temperato vere fit transitus in æstatem, per quam ex maximo aëris æstu ob solis accessum ad nostrum verticem vehementius corpora alterantur, & in acutas admodum ægritudines incidunt, quæ & longe graviores accidunt sub autumno, aliter aliterque affectis corporibus, ex immutato in aliam habitudinem aëre, ut & adventante hyeme, in aliam omnino differentem, uti subsequentibus aphorismis, singulatim recensebimus.

Notandum tamen bene est, quod istiusmodi supra dicta quaternaria anni divisio, quæ nobis Europæis zonam temperatam incolentibus congruit, minime cæteris omnibus terræ habitatoribus pariformiter respondet: cum sub Zona torrida aliquibus scilicet sub æquatore sitis æstas duplex accidat, sole perlustrante signa arietis & libræ, quæ nobis sunt æquinoctialia: aliis vero videlicet Accolis cum sol utrinque posita signa migrat, quæ cæteroquin fixa dicuntur, prout in alterutram, ab æquinoctiali partem declinant: In aliis vero signis à vertice remotioribus hyemes, aut potius caloris remissiones, veri & autumno quodammodo respondentes fiunt. Sed & Atæcis diversa quoque accidunt; nam quibus in signis sol nobis æstatem facit, illis parit Hyemem & è contra: & ubi nobis incipit ver, illis inchoat autumnus: Silentio prætereo, quas diversas etiam sortiuntur tempestatum mutationes, qui antipodes nobis sunt, & qui frigidas Zonas inhabitant, ab Astronomis & Geographis abundantissime recollectas. Unde ridiculus plane fuit ille, qui inter Theses quasdam publico propugnatas, primam fecit, qua indefinite atque universim se defensurum asseverabat,

quatuor ſolum eſſe omnibus anni tempora: huic apprime conveniebat illud Plinianum ex Apelle: Non ſutor ultra crepitam. Ad clariorem hujus rei doctrinam, non omittenda eſt quæ veteribus fuit in uſu anni temporum diſtributio; Illis enim etſi communem zonam, eademque climata nobiſcum colerent, annum aliter partiri viſum eſt, & quidem in ſeptem tempora, ut memorat Gal. hoc eodem libro comment. 14. & fuſius 1. Epid. Comment. 1. *Primum* autem ab æquinoctio verno, ſive ab ingreſſu ſolis in ſignum arietis ad ortum Vergiliarum ſeu Pleiadum, ver conſtituebant; ab iſtarum ortu ad ſolſtitium æſtivum *tempus ſecundum* & quodammodo æſtatis initium: *Tertium* æſtivum à ſolſtitio ad ortum caniculæ extendebatur: *Quartum* ab ortu caniculæ ad ortum arcturi, opora dictum, *Quintum* autumnale, ab ortu arcturi ad Pleiadum occaſum vocabant σπωρατον: *Sextum* ab occaſu Pleiadum ad ſolſtitium hybernum: *Septimum* demum à ſolſtitio hyberno ad vernale æquinoctium quod την φυτωλιαν appellabant, ſeu tempus inſitionis, cum nempe à flante Favonio purpureæ violæ exoriuntur.

Cum his quoque obſervabiles ſunt dies caniculares ab ortu utriusque canis ad finem usque Auguſti de quibus Hippocrates 4. Aph. 5. ſub cane & ante canem purgationes id eſt medicationes difficiles: *Item* dies Halciony qui circa feſtum divi Martini tranquilli & aprici eſſe ſolent: *Item* ortus & occaſus Hyadum elabente Majo atque imminente Decembre: *Item* lunæ elationes & depreſſiones circa tellurem in ſuis Apogæis & Perigæis; aliaque hujus generis plura, ab agricolis potiſſimum & nautis paſſim obſervata, cum ex his putent aërem plurimum immutari, exoriri ventos, grandines, procellas, unde corpora etiam vehementer affici contingit.

Præterea cum anni tempus naturalem & conſuetam (ut ſupra innuimus) non ſervat conſtitutionem, varias & diverſas ægritudines progignit: V.G. cum per æſtatem pluviæ ingruunt: & per hyemem Auſtri perflant impetuoſius: Ver alget, æſtuat autumnus; Ita namque graves & morboſas conſtitutiones accidiſſe refert Hippocrates in libris epidem. & hujus libri variis Aphoriſmis.

Licet autem Hippocrates ſolum caloris & frigoris in noſtro Aphoriſmo mentionem fecerit non tamen credendum ſolum caloris & frigoris vehementes & ſubitas alterationes ſed etiam humiditatis

tis & ſiccitatis mutationes morbificæ eſſe conſueverunt, ut propterea quacunque de cauſa aër permutetur, aut afficiatur, humana corpora perturbari contingat; unde ſi craſſus, nebuloſus, turbulentus, nimboſus, ventis agitatus; mox omnino tranquillus, apricus, fervidus, denſatus, aut laxatus fiat, non leviter nocebit: Natura enim noſtra ſicut congruentibus & aſſuetis gaudet, ita repentinas & incongruentes mutationes atque viciſſitudines ægre ferre ſolet: quamobrem ſubdit Hippocrates: *& in quibusdam temporibus, magnæ mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione, eodem modo:* quibus quoque comprehendi videntur, quæ incolatu, exercitiis, veſtimentis, aliisque ſimilibus ſubitæ mutationes fiunt, ut quotidie experimur, ab his etenim mutatis repente, diverſimode quoque aër nos afficit, turbata præſertim perſpiratione, quanta autem ſit vis aëris in corporibus quibuscunque permutandis & alterandis, vel ex eo quisque conjiciet, quod omnia quæ ab eo defenduntur, diutiſſime perdurent; Sic v. g. vinum ad annos integros ſervatur, ferens æſtatem & vigorem inconcuſſum, quando oleo ab ambiente aëre præmunitur: Fructus recentes, cera obliti ad remotiſſimas regiones deferuntur, & nedum incorrupti, ſed perinde ac ab arboribus mox decerpti, pari modo multa ſervantur in melle, vino, ejusque ſpiritu, aliisque liquoribus: ſed & in milio arena, cineribus, aliisque quibus illa ab aëris contactu præcaveantur: Et in machina pnevmatica Boyle, exhauſto aëre, diutiſſime carnes fraga, mora, ceraſa, pruna, atque alii fructus & varii flores adeo illibata conſervantur, ut nec marceſcant, nec acorem contrahant: Vinum quoque cereviſia ac ſanguis ipſe ab animalibus eductus, etſi longo tempore in eadem ſint repoſita, non aliter inde poſtea extrahuntur ac fuerunt incluſa: aëris quippe vi, atque efficacia, quam elateris nomine inſignitam recentiores Philoſophi voluerunt, ſuſcitantur in corporibus fermentationes & commotiones internæ, ut & acerba quæque maturitati ſubjiciantur, atque in jam maturis mobiles, tenuioresque partes adigantur & exſolvantur, quin imo pro variorum corporum halituum & vaporum cum ipſo intermixtione, variæ & multigenæ excitentur mutationes: Unde experimur ædificia ad oras maritimas expoſita per elaterem, cum vaporibus acido-muriaticis æquoris commixtum ſenſim corrodi atque manifeſte conſumi, quamobrem optimo jure credi poteſt, vorax tempus cuncta conſumere dentibus

ab aëre mutuatis, præsertim cum diversimode is affertur per tempestatum vicissitudines, multifariam quoque halituum, & vaporum commixtione acuitur & erodentior evadit: unde illud Nemesiani:

Omnia tempus alit, tempus rapit, usus in arcto est.

Ab uno siquidem aëre consumimur simul & alimur, unde principium alimenti aër Hippocrati dicitur, & enarratorum hactenus accidentium causa: usus quoque ejus in arcto est, nam sicuti juvat in plerisque, ita in multis aliis nocere solet: unde causa indifferens statuitur à Medicis, cum pro vario illius usu & obesse & prodesse possit.

Verum præter temporum anni varietates, notabiles quoque in aëre fiunt mutationes, indeque corporum alterationes, atque ægritudines à *Ventis*: Hi namque non solum aërem vel repurgant, vel inquinant, adeoque serenitatem vel nebulas afferunt, æstum vel algorem, sed etiam variis & multigenis vaporibus & halitibus inficiunt, nitrosis, sulphureis, alumnosis, vitriolicis, Mercurialibus & aliis quibus respiratio in animantibus, non minimum offenditur, & permeans sanguis per pulmones inficitur, unde sæpe numero catharri, tusses, hæmoptoes, pleuritides peripneumoniæ & periculosissimæ exoriuntur. Sunt autem ex his ventis aliqui statis temporibus perflantes, ut etiam aves ad certas regiones perducant; Sunt & alii qui indifferenter flant: Verumtamen & regiones pleræque certis quibusdam ventis subjiciuntur aliæ Provinciæ peculiares ventos sunt sortitæ, statis temporibus prosperos vel adversos. Notum abunde est pestes ex una regione in alteram fuisse delatas ventorum afflatu, quas solus ignis correxit & delevit accensis etiam ipsis sylvis, ut testatur Hippocrates. Plura dicemus de ventis aphorismo quinto hujus sectionis, Verum non omnes homines in ejusmodi temporum mutationibus & aëris alterationibus æqualiter afficiuntur vel ægrotant, sed ii solum qui aut habitudine aut humoribus sunt dispositi: propterea sequentibus aphorismis quibus tempestatibus ac particularibus temporum mutationibus corporum habitudines specialiter subjiciuntur sigillatim enucleabimus. Aërem salubrem in intima corporis penetrantem fortius operari quam cibum & potum patet 1. in Medicarum rerum & præcipue prognosticorum vero scrutinio, ut patulum est cunctis in arte versatis Medicis: Patet 2. ex eo quod si transitus aëris ex morbi-

fica

fica constitutione in salubrem fiat morbi qui prius facti sunt mitescunt, ex data mox ratione.

Aër autem vario modo se habet & varie quoq; agit sic 1. aër tenuis & rarus, influentiis cælestibus impraegnatus, vitam in corporibus conservat, & animalem spiritum excitat, eoque semper melius, quo minus alienæ insolitæ & excedentis mixtionis, ex sublimibus & infimis seu ex coelo, terra & aquis &c. participat; secus vel agitatus per ventos, vel alteratus per calores frigora &c. magnos facit in humoribus & spiritibus motus quibus facile sanitas è corpore eliditur. Unde si simpliciter aëris catastemata consideremus, ille magis salubris est, qui moderate frigidus, siccus & serenus est, aër autem quovis modo excedens nocet. Aëris flatus frigidus & humidus, nisi sit congener tempori, calori nativo plurimum contrariatur: frigiditas quidem temperat, sed cum humiditate non purificat, hinc actionum læsiones. Prioribus longe deterior est aër calidus & humidus velut vaporosus, turbulentus & febrilis. Hinc si aëris alteratio contingat ad caliditatem atque siccitatem, febres ardentes seu causones sunt insidiis: aër qui ferret aut alget, cum humiditate vel siccitate, corpora quibus contrarius est disponit ad intemperiem seu discrasiam, quam sequuntur aliæ primis cognatæ qualitates & passiones, à quibus humores ad infligendos morbos apparantur; Exemplo sunt austrini venti, diuturnæ pluviæ & exsuperans humiditas, decubitus sub radiante luna, aut in cubiculo humido, vel cujus parietes, cemento recenter sunt incrustati, diuturna versatio in locis palustribus; hinc mirum non est si insueta aliqua derepente exorta & terrifica tempestas, atque irregularis constitutio ingentes in corporibus nostris jam ante dispositis excitent meteorismos, & consonum est, vel ipsis senibus; si talia fiant in Macrocosmo, si aqua in diluviis & ex intimis terræ visceribus in superficiem eliciatur, profecto idem, humiditates corporis nostri fermentare, alterare & fovere poterit, quæ omnia nobis sub concisa hac Aphorismi brevitate Hippocrates innuere videtur.

Dices 1. Arist. in Problemat. dicit graviorem esse mutationem aquæ quam aëris, atqui hoc est contra nostram doctrinam ℞. Gravior est aquæ quam aëris mutatio, in minori terræ spatio concedo: in majori vero non.

Dices 2. Mutatione temporis curantur morbi, ergo non generantur.

rantur. ℞. Mutatione temporis naturali temperata & paulatina curantur morbi concedo: præternaturali immoderata & repentina nego.

Inſtabis etiam naturalis temporis mutatio parit morbos ergo ℞. Naturalis temporis mutatio parit morbos per ſe nego, per accidens concedo; quatenus nempe corpora diſpoſita tangit, alias autem corpora temperata & ad morbos indiſpoſita conſervat.

Urgebis non fit actio, niſi in paſſum diſpoſitum: Ergo etiam præternaturalis mutatio temporum per ſe nihil poterit. ℞. Magnas etiam & vehementes mutationes corpora indiſpoſita aggredi, ad morbos diſponere, & tandem morbis afficere, magis tamen diſpoſita.

Dices 3. Singulis annis fiunt vehementes ejusmodi mutationes; Ergo ſingulis annis etiam corpora indiſpoſita ægrotabunt, quod eſt contra experientiam. ℞. Alia corpora magis, alia minus ejusmodi mutationibus objici, non eſſe opus, ut quæ minus objiciuntur ægrotent.

Dices 4. Mutationes à calido moderato ad calidum immoderatum ſunt etiam noxiæ, ergo Galeni commentaria in quibus ſolum meminit contrariorum, non ſubſiſtunt. ℞. Licet calor moderatus, cum intenſiſſimo non ſint contraria per ſe, ſunt tamen contraria per accidens, & ratione effectuum; nam ſicut calor moderatus & temperatus conſervat, ita intemperatus deſtruit: majus enim lumen obſcurat vel extinguit minus, major dolor ſepit minorem. Sic dupliciter generantur morbi, nempe per qualitates ſpeciem mutantes, & per ea quæ modum non ſervant.

Dices 5. In hoc Aphoriſmo tautologice id eſt de eadem re bis & repetitim loquitur. ℞. Alias eſſe mutationes temporum, alias caloris in frigus, vel frigoris in calorem ergo non tautologice loquitur.

Inſtabis: Non videtur poſſe dari unum absque altero, nempe mutationem caloris in frigus absque mutatione temporum ergo nulla ſolutio prioris argumenti ℞. Nego antecedens, quia poteſt eſſe mutatio temporum, absque hoc quod magna caloris in frigus vel è contra fiat mutatio: Deinde mutatio caloris in frigus non eſt formaliter temporum mutatio, ſed tantum quid conſecutivum.

Apho-

Aphorismus II.

Naturarum quædam ad hyemem, quædam ad æstatem melius pejusve sese habent.

Contentum seu Intentio.

De Temperamentis ad anni tempora collatis.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo Hippocrates dixisset: quod temporum mutationes morbos producant in hoc præsente Aphorismo exponit, quæ potissimum sint illæ mutationes, & in cujus naturæ corporibus temporum mutationes eosdem morbos producunt.

Innumeris enim exemplis & quotidiana docemur experientia non omnes homines, quovis anni tempore, æque bene vitam degere, atque inculpata valetudine frui, sed quosdam in una, alios in alia salubrius vivere. Hic Aphorismus utpote brevis, unam, tantum eamque brevem habet conclusionem, & ideo divisionem non admittit. Quid per *naturam* intelligatur, variæ tam veterum quam recentiorum sunt sententiæ. Veteres cum Galeno dicunt 1. quod per naturam intelligi posset *temperies* simplex vel composita, totalis vel partialis, temperata vel intemperata; siquidem veteres omnia humanis corporibus contingentia, calore, frigore, humiditate ac siccitate, velut primis qualitatibus sunt metiti. 2. Dicunt naturæ nomine intelligi potest, *calidum innatum* prout accipitur, ubi dicitur *ventres hyeme & vere natura calidissimi.*

3. Natura ab ipsis sumitur pro toto corporis habitu, nempe pro corporis compositione ex omnibus prædictis: Et de his omnibus intelligitur aphorismus iisque substernitur natura, quæ potiori ex parte melius sese habet, ad dissimilem aëris statum quam ad similem: nam à simili plerumq; exasperatur, à dissimili vero corrigitur & emendatur, nunquam enim æstivus aut hybernus aër, nostræ naturæ tam similis est, ut eam non excedat, ipsique noceat, nam ad conservationem nostri corporis, non solum requiritur qualitas similis sed etiam quantitas gradus

æqualis,

æqualis, ſimile enim quod modum mutat æque parum nobis confert quam diſſimile, etſi quoad qualitatem ſuam nobis ſit familiare: Sic v. g. æſtivus calor, bilioſo temperamento ſimilis quidem eſt & magis quidem quam hyemale frigus, attamen æſtivus calor, non conſervat, temperamentum bilioſum in ſubjecti bonum ſed potius in ruinam, hybernum autem frigus, bilioſum temperamentum corrigit ac præſervat, quæ præſervatio hic non ſecus ac curatio potius fit à contrariis quam à ſimilibus. Sic bilioſo temperamento ſeu calidioribus naturis benè eſt in hyeme pituitoſo ſeu frigidioribus in æſtate; ita etiam iis quibus ſerum eſt exuperans, vel intemperatum, ſalſum, acre &c. Vere & autumno pejus habent: Dicta autem hæc de intemperatis ſolum intelligenda eſſe volunt nam temperata verno tempore temperato, bene habent male vero ad hyemem & æſtatem. Verbo, temperamenta alterationes accipiunt ſecundum temperiem temporum, in pejus declinantia ad ſtatum morboſum; in melius conformi magis contrarietate: ſic intemperata natura, quæ non nihil excedit, bene ſeſe habet ad ſimilia, quia ſervatur, ſi vero multum excedit male ad ſimilia, bene ad contraria ſeſe habet: Scorbutici vero cum heteroditis & hetrogeneis abundent humoribus, alii ad calidum alii ad frigidum cœli ſtatum exacerbationem vel meliorationem perſentiunt. Si per naturam intelligat Hippocrates calidum innatum, illud quoque vel bene vel male ſeſe ad hyemem vel ad æſtatem habet, prout eſt in ſubjecto, nam ſi eſt in corporibus obeſis, bene ſeſe habet in hyeme, quia fortius eſt, male in æſtate, quia deficit, eo quod diſſipetur: calidum innatum in gracilibus & ex ſanguibus male ſeſe in hyeme habet, quia frigus penetrans illud vincit, bene autem vivit in æſtate, nam ſub hac augetur.

Si natura ab Hippocrate ſumatur pro habitu corporis & toto compoſito, ii homines, qui ſunt denſi habitus bene ſeſe habent in hyeme, etſi ſint frigidiores quia frigus non penetrat, obſtante ſcilicet ſubacuta illa naturali, nempe pinguedine aut carnoſitate. Hinc non bene ſequitur, læditur à frigido, ergo eſt rari habitus, quem frigus facile penetrat; ſimiliter homo calidi, ob raritatem habitus facile læditur & è contra.

Phtiſici & Tabidi male ſeſe habent ad autumnum univerſaliter loquendo, ſanguinei in vere, bilioſi in æſtate, melancholici in autumno,

tumno, pituitosi in hyeme: nam iis temporibus, fiunt fermentationes sui generis, hinc vel pejus habent, vel saltem mutationes quasdam experiuntur, quibus bene instituta victus ratione ex sex rebus non naturalibus occurrendum est.

Hæc est sententia veterum Medicorum, de quiditate naturæ seu quid ly natura sit, & juxta quam hactenus Aphorismi intentum explicarunt: Nunc autem audiendi sunt Neoterici, quid illi per naturam intelligant.

Neoterici æque ratione, Authoritate, & experientia ducti, tenent, non omnes homines quovis anni tempore, eodem prorsus modo se habere, & valere, sed quosdam in uno melius, quosdam in alio deterius vivere: prout nimirum ipsorum habitudo & propensio id est vulgo natura, huic vel illi tempori magis subjicietur.

Per naturam igitur Neotorici aliud non intelligunt, quam certam quandam materiæ proportionem, pro cujus variis gradibus & modis, magnitudinis, situs, figuræ, connexionis &c. exoritur certus & peculiaris quidam effectus, in aliquo corpore naturali: Unde dicunt sic verum esse, naturam esse principium sive causam certi alicujus motus aut quietis, in quo est primo & per se; Sive certum & peculiarem materiæ in singulis corporibus dispositionem seu texturam esse causam, juxta quam necessario actiones sive effectus, illi texturæ possibiles ita fiant & non aliter, nisi quid præternaturam accidat. Alii brevius dicunt, quod ly natura aliud non sit, quam corporum constitutio & habitudo, desumpta à textura, dispositione seu modificatione, partium similarium, organicas componentium, una cum sanguinis, illas irrigantis, conformatione. Unde dicunt 2. (suppositis jam dictis de nomine naturæ) quibus inest sanguis, floridus, vegetus, vividus, qui quaqua versum partis subeat, & ad obeundas operationes agitet, hos calidam temperiem seu crasim seu constitutionem nactos asserunt, quibus vero parte auctifica potius refertus est, obesiores fieri, sed minus calida præditos temperatura affirmant.

Ac proinde hiſce pariter prælibatis pro explicatione hujus noſtri aphoriſmi dicunt: Conferre ambientem aërem ſive calidior ſive frigidior evadat, ad ejusmodi corporum conſtitutiones vigorandas vel permutandas, inſpiratione ſimul ac perſpiratione; quamobrem tempore æſtivo, quia tenuior ſanguis evadit, ex inſpirato aëre, & ex cute rariori promptius perſpirant, craſſiora ejusdem repurgamenta, propterea hebetes & humidæ corporum conſtitutiones, ſalubrius tum degunt, deterius vero hyeme, impedita ejuscemodi perſpiratione, & ſanguine à frigidiore aëre aliquantulum conſtipato: Ita pariter reliquæ corporum habitudines, melius æſtate, pejus hyeme degent, quatenus ab utroque hoc vel alterutro aëris beneficio, emolumentum aut detrimentum ex adverſo ſortientur.

Neque vero perpetuo verum eſt, frigidas, quas veteres vocant, aut calidas temperaturas, æſtate bene hyeme male, ac viciſſim ſe habere, niſi ex memoratis cauſis, inſpirationis & transſpirationis, ſanguis bene vel male afficiatur: ſiquidem fieri poteſt ut frigido præditi temperamento, ſicut & calido, obeſi ſimul ac graciles neque male ſe habeant, in hyeme ac in æſtate, ſi nimirum effœtus in illis ſanguis, in his valde tenuis, facile diſperdatur & evaneſcat, ab ingenti aëris æſtu, & opprimatur atque hebetetur à Brumæ algore: Unde experientia conſtat, ex utraque anni tempeſtate aſpera, fere quotannis ægrotare, & ſolum vitam ducere, ſalubriorem tempore verno, aut etiam æſtivo, modo calor remiſſior foret, aut aërem incolerent temperatiorem, Zephyrisque perflatum, quoniam in his imbecilla ſanguinis conſtitutio, & laxa textura membrorum, utrumque exceſſum ferre non poterat; Sic levis lucernæ flammula, cito extinguitur, cum ſi algenti, denſatoque aëri exponatur, tum ſi diſtracto & ventilato, imo etiam radiis ſolaribus vehementer verberato aut aliter intenſius calefacto. Jure ergo optimo Hippocrates, naturas hominum indiſcriminatim comparavit, nulla caloris aut frigoris, alteriusve qualitatis mentione.

Quæſtio famoſa inter Medicos movetur an magis conducat totum annum temperatum eſſe, ſicut in vere, an vero melius ſit temporum varias eſſe mutationes & contrarias? Reſpondemus breviter, in univerſum neceſſariam eſſe contrariorum viciſſitudinem ſed quo minor & frequentior eſt, eo etiam eſt præſtantior, uti v. g. ſub æqui-

noctia-

noctiali, nam ibi tot mutationibus terra est fertilissima: Et Hippocrates Lib. de aëre & aquis scripsit, ob temporum æqualitatem omnia esse grandiora & pulchriora. Et licet validæ temporum mutationes, simpliciter non sint meliores, ad robur tamen, fortitudinem & audaciam magis desiderantur: Unde idem Hippocrates testatur, fortissimas gentes, uti sunt Helucti populi Alpini &c. hyemes & æstates habere validissimas, regiones asperas & montanas inhabitare, ventis validis expositas.

Dices 1. Ventres hyeme & vere calidissimi sunt juxta aphorismum, ergo tum temporis minime patientur corpora: Prob. conseq. quia quo major est calor innatus, eo minor etiam erit morbus, ergo etiam mutationes illæ temporum minus nocebunt, & omnia corpora ad hyemem melius habebunt, quia universaliter ventres sunt hyeme & vere calidissimi.

℞. 1. Etsi ventres sint calidissimi, non tamen sequitur quod mutationes temporum non noceant:

℞. 2. Quod quædam naturæ ad hyemem melius, aliæ pejus habeant, nam ut supradictum nimium frigus, corporibus sanguine & calore destitutis, summe nocere, siquidem satis resistere non possunt.

Dices 2. Si aliqui homines ad hyemem sese bene haberent, tales essent biliosi, atqui si non bene se habent ad hyemem ergo Prob. Min. ab hyeme, utpote macilenti & rari habitus facile offenduntut Ergo ℞. Alios esse biliosos macilentos, alios carnosos & quadratos, illi ab hyeme læduntur concedo, hi nego.

Instabis Hyems, auget bilem ergo semper & omnes læduntur Prob. Ant. Hyems concentrat calorem ergo auget bilem, ergo omnes biliosos lædit. ℞. Bilem augeri à calore extraneo & ascititio concedo, à naturali nego; imo ab hoc concoquitur & expellitur: Urgebis conservatio fit à similibus, sicut curatio à contrariis, ergo omnes biliosi in æstate melius habebunt quam in hyeme. R. Conservatio intemperatorum fit à similibus nego, temperatorum concedo de prioribus autem est nostra sententia.

Instabis denuo leo est calidissimæ naturæ, & tamen bene se habet ad similia, quia optime vivit in regionibus calidissimis, in frigidis vero pessime, atqui leo est intemperatus, ergo in temperata

similibus & non contrariis conservantur. R. Leonem esse intemperatum respectu aliorum animalium concedo. Respectu sui ipsius nego, quia illi proprium est habere naturam calidissimam. ℞. 2. Leonem se bene habere à calidis quo ad conservationem, non vero quo ad correctionem.

Dices 3. Si corpora quadrata bene habent ad hyemem, ergo male habebunt ad æstatem, eo quod dictum, calor innatus dissipetur in iis: sed hoc videtur esse falsum, quia dictum est macilenta corpora, æque ab æstate ac hyeme lædi, siquidem ab extrinsecis facilius, quam ab intrinsecis læduntur, è contra obesa ab intrinsecis facilius quam extrinsecis offenduntur, ergo tuentur carnosa à calore æstivo & in iis calor nativus non dissipabitur ut dictum est. ℞. Alia esse corpora carnosa, alia obesa & pinguia, obesa sunt constipati habitus & à pinguedine instar subuculæ custodiuntur, sed carnosa sæpius sunt rari quam densi habitus, hinc calor solaris in æstate magis penetrat, & calorem innatum dissipat.

Dices 4. Quædam corpora se melius habent ad ver, quædam ad autumnum, ergo hic aphorismus est defectuosus quia ista duo tempora sunt omissa. ℞. Ver ad æstatem spectare, secundum partem posteriorem, secundum priorem ad hyemem: Sicut autumnus, secundum priorem partem ad æstatem, secundum posteriorem ad hyemem spectat, ergo hoc modo omnia quatuor tempora anni complexus est Aphorismus.

Quæres utrum per naturam hic intelligatur genuina vel ascititia ℞. utraque sive ratione æstatis sive aëris, sive victus sive cujusvis alterius consuetudinis fuerit contracta. Hoc siquidem à similibus suæ temperie aut craseos causis læditur, servatur autem à modico contrariorum usu, quæ vero nullum excessum habet à simili bene habet, male à contrario.

Aphorismus III.

Morbi quoque alii ad alia tempora, bene vel male se habent, & quædam ætates, ad tempora, & loca, & aliud victus genus.

Con-

Contentum seu Intentio.

De morbis & ætatibus, ad anni tempora collatis.

Connexio: Adeo pendet hujus aphorismi sensus & sententia, à priori seu mox præcedente, ut fere unum cum illa efficiat aphorismum, cumque in antecedenti comparasset naturas & corporum constitutiones, ad tempora: modo ea ipsa tempora, loca, victus, morbos & ætates & sic non solum res naturales v.g. ætatem, non naturales v.g. victum (ut in priori fecit) sed etiam morbos, tamquam res præter naturales comparat, ad tempora, regiones & victus, unde Medicus colligat tum ad conservandam sanitatem tum ad pellendos morbos, magnam vim habere tempus, ætatem, & regionem, quemadmodum enim temporum ad naturam aliquod est maleficium ita etiam beneficium, nam sicuti morbi quibusdam temporibus similibus generantur, ita contrariis curantur, quæ generatio & solutio maxime attenditur in hoc aphorismo. In duas partes dividitur hic aphorismus: In *prima* comparat morbos ad anni tempora: In *secunda* ætates ad loca & victus genera.

Sensus ergo hujus aphorismi est, morbos in quibusdam mitiores evadere & securiores; in aliis vero graviores & periculosiores, prout ægri ipsi hac vel illa natura seu habitudine præditi, in unam vel alteram morborum constitutionem proclives fuerint.

Notandum 1. Quod morbus quatuor modis possit comparari ad anni tempora, regiones, & victus: 1. Quoad generationem: 2. Quoad periculum: 3. Quoad brevitatem: 4. Quoad solutionem. *Primo modo*, morbus male se habet semper ad simile; morbi autem nomine ægrum intelligimus. *Secundo modo*, melius se habet ad simile juxta illud; minus periculose ægrotant, à morbo proportionali tempori homines: *Tertio modo* melius se habent omnes morbi ad æstatem, quia eo tempore omnis morbus brevior est, ut quartanæ exemplo demonstravit Hippocrates 2. Aph. 25. *Quarto modo* considerati morbo correpti, omnes bene sese habent ad contraria; male vero ad similia, ideo morbos hyemales sanari ad æstatem, autumnales vero ad ver docuit Hippocrates.

Notandum 2. Quod si morbi comparentur ad regiones, eadem ratione se invicem respiciunt: habet autem regio unaquæque suos peculiares morbos, ratione situs ad solem, ac ventos, seu ratione aquarum & victus, qui endemii græce dicuntur, tam vel illam Provinciam communiter infestantes.

Dices aër patrius similis est & tamen magis curat morbos quam contrarios ℞. Id fieri per accidens, scilicet ratione consuetudinis & naturæ quæ similia indicant, unde majus fit Juvamentum quam à contrarietate aëris. Si iterum morbus comparetur ad victum, non diversa ratione id efficietur, etsi aliquando similia sanent, ut v. g. piper & cæpe febrem, id enim à multa contrarietate fit seu sympathia quam plerumque licet ignorare videamur, attamen in sententia neotericorum & veterum facile eruitur, tum talia causæ crudæ, crassæ, acidæ prospiciendo febrem tollunt.

Notandum 3. Quod ætates cum sint secundum naturam, ideo fit ut bene se habeant ad similia, quæ temperatæ sunt, ad contraria vero quæ intemperatæ, quare pueri & adolescentes vere & prima æstate, bene se habent & valent: æstate autem & ad autumni partem senes: reliquo tempore & hyeme, mediæ ætatis homines: celsus Lib. 2. Cap. 1. ætas autem *Puerilis* licet humida sit, similia possit, & tempore & regione & victu, quia ea humiditas nativa est, & necessaria ad augmentum; vel etiam quia talem temperiem seu crasim temperatam veteres calidam & humidam, neoterici crasim optime constitutam appellant. Ætas autem *senilis* licet frigida & sicca, quia vitæ repugnat talis temperies & crasis, bene se habet ad victum calidum & humidum, licet si primæ intentioni attendamus, cum ætas sit res naturalis similia exposceret, nihilominus tamen Hippocrates, per contrarium victum regit ætates, qui respicit tutiorem victum; nam à natura & ætate, quamvis intemperatis sumi debet indicatio ad similia, cum de ratione naturæ sit, conservatio, non vero reductio aut curatio.

Notandum 4. Quod aër dupliciter nos immutare solet vel ut *alimentum*, vel ut refrigerans seu *alterans*: *Primo modo* similis esse debet nostræ naturæ; *Secundo modo* vero contrarius: & hoc est illud quod scripsit Hippoc. *Libro de alimento*: *omnia membra simile trahere alimentum, pulmonem vero contrarium.* His ergo notatis: Patulum jam

jam est, quod sicut æstas calida & sicca, congeneres producit morbos, ita frigidos & humidos solvit, & è contra in hyeme. Eodem modo ætas juvenilis, calida & sicca, generat morbos calidos & siccos, curat frigidos & humidos, velut Epilepsiam, Paralysim &c. Sic juventus excessive biliosa pejus in æstate, melius valet in hyeme: Sic senes gaudent regionibus calidis, juvenes frigidis, senes gaudent calida victus ratione, juvenes frigida. Sic morbi quicunque generati frigidis temporibus vel ætate decrepita, vel in regione frigida, vel à victu humido, & vita otiosa seu sedentaria &c. calidis temporibus, regionibus calidis, victu calido &c. curantur & è contra.

Sic graciles & macilenti, ex destillationibus, tussi dysenteria; obesi & pingues vero ex asthmate, hydrope sopore gravius afficiuntur; Sic in ætate Puerili minus periculosæ sunt variolæ quam in ætate consistenti vel senili. Sic facilius pariter desinunt quartanæ, obstructiones & articulorum dolores in æstate, quam hyeme. Hydropes & cachexiæ in montanis ac maritimis locis levius affligunt, & melius curantur, in campestribus vero Phtyses & atrophiæ. Sic attenuans victus, gravior in juventute, & in morbis à tenuibus humoribus exortis, uti & plenior ac consistentior in succi plenis. Horum autem latissime meminit in Lib. *Epidemiorum Lib. 1. & 3.* ubi Epidemios morbos referens, populariter grassantes, non omnes tamen ægros, æqualiter affectos narrat, sed pro varia cujusque habitudine, natura, ætate, tempore, regione, diæta alios gravius, alios levius ægrotasse, neque singulos, cum uno eodemque genere symptomatum.

Restat notabilis quæstio, num Hippocrates in hoc aphorismo potius an verius ad causas respexerit, & unde bene vel male ægritudines se habere dixerit ad alia atque alia comparatas. ℞. 1. Et quidem in textu videtur solum ægritudines memorasse, tanquam effectus nostris sensibus magis obvios. R. 2. Revera magis causas respexisse dicendum videtur, nam morbi bene vel male se habent, ad alia aut alia, quatenus causæ illos efficientes, aut conservantes abscinduntur vel emendantur, aut è contra augentur & exasperantur: non enim alia de causa tertianæ febres æstate breviantur & ingravescunt, nisi quia humor illas fovens, promptius dissipatur aut è contra acuitur: Sic pariter dolores articulares, citius desinere solent æstate, serius hyeme, quia per æstum, vitiosi succi attenuantur & solvuntur, per hybernum

num vero frigus detinentur & incrassescunt. Perperam proinde agunt, qui in præscribendo victu ægrotantibus, summo studio adnituntur adversus morbos pugnare, cum in calidis quos vocant morbis refrigerantia cibaria præcipiunt, etiamsi humores prædicent crudos & phlegmaticam & tenacem pituitam; quamobrem omnes febricitantes, pari modo cibant oleribus, jusculis consumptis, cum seminibus, syrupis & electuariis refrigerantibus, ut propterea morbos insanabiles reddant, & diutissime protrahant. Adjecit præterea Hippocrates quasdam ætates, ad quædam tempora, loca, & victus genera, etiam vel bene vel male se habere, quorum omnium rationes jam supra dedimus, de iis qui mala utuntur victus ratione, hic dicendum non est, cum patulum sit tales raro aut nunquam se bene habere posse, hi enim plerumque vel in phtisim vel hydropem incidunt: Sic Helluones & Bibulos corripit phtisis & hydrops teste Poëta.

Ut valeant reges, diadematique Monarchæ:
Sæpius & plusquam sit satis, aule bibis
Unde tibi sitiens num venit & aridus hydrops,
Hoc bibere est aliis, aule, sitire sibi,

De gulosis & voracibus, tamquam plenis catharris & obstructionibus, canit idem Poëta:

Non sola nobis mors insidiatur in olla
In pateris etiam, lancibus, inque cibis.

In omnibus ergo hactenus dictis pro bono hominum conservando & malo avertendo, prudens Medicus pro varia corporum constitutione & habitudine, diversimode in illorum morbis se gerat, & prout noverit in hanc vel aliam, tum morbos, eorumque causas tum ægros & eorum naturas atque ætates propendere constitutionem, ita hoc vel illo utetur victu & medicamento, cavendo ea, quæ omnino dissentanea ejuscemodi temporibus & constitutionibus videntur & videbuntur.

Verumtamen sæpe contigit, experientia duce, populares quosdam morbos feliciter depulisse in dicto statim á principio vomitu: alios potionibus frigidis alexipharmacis. Sic præstat sæpe morbum protinus validissimis remediis adoriri interdum vero ejus impetum effuge-

effugere ac declinare, *Celsi* consilio Lib. 2. Cap. 5. Qui itaque sciverit morbos per suos impetus ac tempora, in variis corporum temperaturis & habitudinibus, atque ætatibus, secundum vicissitudines moderari, is plane in facienda Medicina magnus erit.

Objicies 1. Ægroti melius habent & non tam periculose laborant à morbo proportionato suæ ætati, temperamento, regioni &c. Ergo juxta aphorismum ad contraria melius non habebunt. ℞. Melius habent, ad similia, ratione periculi & generationis concedo; ratione solutionis nego, morbus enim variis modis comparatur ad anni tempora ut supra diximus vel ratione generationis, vel periculi vel brevitatis vel solutionis.

Dices 2. Aër patrius similis est, qui tamen potius curat morbos quam Extraneus ℞. Aërem patrium curare morbos per accidens, nempe ratione naturæ & consuetudinis, quæ sibi indicant similia.

Dices 3. In multis locis præsertim Regionibus Septentrionalibus febres curantur pipere, zingibere & aromatibus in spiritu vini sumptis, ergo similibus ℞. Distinguo consequens, curantur similibus quoad febrem ipsam, transeat, quoad causam febris nego consequentiam, causa enim sæpe est humor crassus, viscidus, acidus, crudus, cui talia calida tamquam contraria opponuntur, sicque tali causa correcta & sublata, etiam effectus seu febris tollitur.

Dices 4. Ætas est res naturalis ut supra dictum ergo requirit similia ergo non debet corrigi per contraria. ℞. Tutius corrigi ætates, præcipue si excedant per victum moderate contrarium; nempe, cum intenditur paulatina reductio prodest.

Dices 5. Tempore & signis morbi origini oppositis fiunt crises bonæ vel malæ ergo ad contraria tempora morbi non bene habent ægri seu morbi ut dictum est ℞. Aphorismum loqui de temporibus anni non vero morbi, illa tempora autem ab his de quibus agere, mens Hippocratis minime fuit, plurimum differunt.

Dices 6. Si ad frigida corpora, requirantur calida, ergo ad frigidum corpus, requiritur aër calidus, ergo cor non refrigerabitur; Ergo pulmo (ut mox supra ex Hippocrate Lib. de aliment. diximus) non attrahit alimentum frigidum, sicut omnia alia membra calidum ℞. Etsi aër calidus attrahatur, tamen cor refrigeratur utpote calidissimum, quod ab aëre minus calido sufficiens recipit refrigerium.

Quæres 1. Cum pueri sint humidi, cur vinum potentia siccum ipsis non possit? ℞. Humiditatem in pueris non esse molestam modo non excedat, sed potius naturalem & convenientem, quia facit ad corporis extensionem & incrementum &c. ergo non eget correctione: cum autem pueri obtineant substantiam, cito difflabilem, & resolubilem, hinc est quod vinum ipsis ante decimum octavum annum ut vult Galenus non competat.

Quæres 2. Cur temperata corpora similibus, Intemperata dissimilibus gaudeant? ℞. Quia temperata sunt ejusdem rationis, intemperata vero diversæ hinc à se invicem multis modis distant, & dissimilibus gaudent.

Dices cum intemperata sint diversæ rationis, & appetant heterogenea, illa heterogenea videntur esse similia, quia ratione partium heterogenearum, quas habent, quævis harum sibi similia appetit; Ergo adhuc sibi videntur appetere similia. ℞. Etsi illa quæ appetunt, sint similia disjunctive, non tamen sunt collective.

Aphorismus IV.

In temporibus, quando eadem die modo calor, modo frigus fit, autumnales morbos exspectare oportet.

Contentum seu Intentio.

De inæqualitate temporis dierum morbifera.

Connexio: Præsens Aphorismus, non tam exacte cum præcedente, quam cum primo connectitur, in quo nimirum dictum est in genere, mutationes temporum morbos gignere: In hoc vero in specie seu in particulari, de mutationibus loquitur, quæ fiunt vel in uno die vel duobus, tribus, aut quatuor diebus, ut patet 7. Epidem. ubi inquit, quod dum fiunt ejusmodi mutationes & inæqualitates temporum, generentur morbi, non generaliter seu universaliter & indeterminate ut in primo dixit, sed in specie seu particulariter;

Ratio

Ratio autem est, quia tempus morbos non gigneret nisi alterato aëre.

Hic aphorismus ob tantam brevitatem non patitur divisionem. Ad faciliorem captum hujus aphorismi autem est prænotandum 1. toto anno non esse majorem temporum inæqualitatem, quam in autumno, omnibus notum videtur: Fervet enim subinde in meridie calor, æstivo similis; cum tamen aurora redux, ob noctium longitudinem, frigus; vix non hyemale reducat & producat, & hinc est quod morbi autumnales sint plerumque longi aut mortales, præceps enim aëris mutatio, naturæ nostræ infert violentiam, & causis morbificis addit incrementum & vim, quod jam olim cognovit juvenalis dum de Medico aliquo in Satiris canit:

Quod Themison ægros, autumno occiderit uno.

Quo enim major est aëris inæqualitas, & quidem citiori vicissitudine contingens, eo magis corpus alterat & afficit, quia revera motus nimis contrarios, minus natura sufferre potest, ex eo quia valde à se differunt: si ergo tempora imitentur naturam autumni id est quando eodem die, modo calor, modo frigus fit, non est mirum morbos quoque ab illa mutatione productos autumnales, id est curatu difficiles, longos periculosos & mortales esse.

Prænotandum 2. Hunc aphorismum ab Hippocrate allatum, non simpliciter & solum de autumno intelligendum esse, sed etiam de aliis anni temporibus, quando illa quoad mutuationes, autumno sunt similia, ut passim fieri observamus, sicque per anamolias & inæqualitates illorum morbi autumnales vel autumnalibus similes, ab humoribus mixtis, variegatis, & crudis generentur, quique modo torpent, modo exasperantur, nullumque servant ordinem, in temporibus suis universalibus, & modo per certas periodos, modo non, raro per crises, sæpe hoc vel illo incerto modo fauste vel infauste terminantur. Unde:

Prænotandum 3. Quod quatuor anni tempora suas habeant qualitates, quatuor elementis peripateticorum correspondentes: *Ver* calidum est & humidum: *Æstas* calida & sicca: *Autumnus* frigidus & siccus: *Hyems* frigida & humida: cum ergo ita se habent illa tempora, suas servant naturas. & sibi peculiares ac proprios procreant morbos, de quibus infra dicemus: at cum ut mox diximus al-

terius temporis, potissimum autumni naturam assumunt, morbos illius progenerant, id quod Hippocrates in hoc aphorismo de autumno pro exemplo adducit.

Prænotandum 4. Morbos autumnales (ne crambem repetamus) Hippocrates infra Aphorismo vigesimo secundo hujus libri per extensum refert, quo lectorem causa brevitatis remittimus, morbique tales sunt qui vel cito occidunt vel corpora nostra diu affligunt.

Prænotandum 5. Cum autumnus frigidus & siccus sit, similes morbos, frigidos nempe & siccos, difficulter mobiles, periculosos graves & incerti prorsus judicii producit.

His prænotatis ad aphorismi explicationem accedimus: quemadmodum autem damna ex mutationibus temporum universaliter & passim contingunt, sic pariter & speciatim morbi autumnales id est morbi difficiles, longi, maligni, periculosi, nullius judicii, imo lethales oriri possunt, quandocumque nempe eodem die, modo calor modo frigus viget, idque sive in vere, æstate, autumno aut hyeme contingat. Neque autem quis credat, hoc evenire, si solum eadem die, sed etiam longa dierum serie, ejusmodi mutationes fiant: id tamen extra dubium non est, quod eodem die contingentes, frigoris & caloris mutationes, procul dubio, longe periculosiores sint, quia nimirum subitaneæ & repentinæ celeriter corpora agitantes & perturbantes, atque quasi vi violenta trahentes ad opposita nempe frigoris & caloris alternationem utpote quæ sensibilius, liquidas & solidas corporis partes commovent, & in contraria deducunt: calore enim humores liquantur attenuantur atque ad sudores disponuntur viscera laxantur, pori cutis rarefiunt, & halituum perspiratio uberior fit; frigore vero ista cohibetur, densantur humores, & promotus sudor impeditur, quare ex inæquali & subita hac commotione graves noxas ingruere necessum est, quales passim Medici per antonomasiam morbos autumnales vocant, idque vel propter illorum inconstantiam & pessimum morem, quia nullum plane anni tempus majores habet inæqualitates quam ut plurimum præsefert autumnus, etenim mane & circa solis occasum frigus persentitur & longe majus noctu; meridie vero calor nimius quandoque invalescit, quæ ratio est, ut ea tempestate plurimi & graves morbi passim ingruere soleant. Non tamen

quis

quis existimet, ex unico duntaxat die mutationem ex calido in frigidum vicissim habitam, morbos portendere graves & autumnales, sed cum diu perduraverit: Siquidem quod semel accidit facile à quocunque etiam debili toleratur, neque tantæ efficacitatis esse potest, ut vehementer corpora concutiat & sensibilem noxam imprimat; itaque oportet ut iteratis diebus tales permutationes contingant, subitæ igitur & repentinæ vicissitudines, non tantum ipso vigente autumno, sed etiam extra hoc tempus quandocunque contingunt, timendæ sunt, cum subinde vagari soleant, illa morborum genera quæ ea tempestate grassantur, siquidem non à tempore, sed ab ipsa vicissitudine causæ morborum, ipsique morbi propter subitas corporum alterationes progignuntur; quamobrem plurimum degenerabunt à consueta & naturali constitutione, reliquæ anni tempestates, si fortasse non æquabilem servaverint, aut caloris aut frigoris habitudinem, sicque necessario, & à potiori longe deterior fiet autumnus, si & ipse in sua inæqualitate adhuc sit justo inconstantior & inæqualis.

Cæterum si mutationes istæ, & vicissitudines aëris repentinæ nocent sanis, multo magis afficient ægrotos, unde experimur ægritudines cæteroquin leves ac benignas, ob autumnalis tempestatis varietatem, & inconstantiam protinus in malignas & exitiales commutari: perperam proinde agunt, qui præter aëris inclementiam, ultroneas sibi excitant hujusmodi permutationes, cum modo calido, modo frigido aëri se exponant modo æstuent & sudent, modo refrigescant & frigida laventur, modo integumentis duplicatis, modo simplicioribus utantur.

Dices Galenus de causis pulsuum cap. 6. ait pulsus in autumno sunt vehementissimi ergo tunc fortior erit natura, & consequenter nec tot nec tam graves morbi juxta aphorismum generabuntur. ℞. Galenum intelligendum esse de principio, autumni quod non est tantæ intemperiei & inæqualitatis, & non de ejusdem medio & fine de quibus intelligendus est aphorismus.

Dices 2. Toto anno sunt tales dierum vicissitudines ergo semper erunt morbi autumnales ℞. Sunt vicissitudines remissæ & inconsiderabiles concedo, intensæ & consideratione dignæ nego.

Aphoriſmus V.

Auſter auditum hebetat, caliginem viſus inducit, caput gravat, pigros & languidos reddit: cum hic dominatum tenuerit, talia in morbis patiuntur: Si vero aquilonia fuerit tempeſtas, tuſſes, farcium aſperitates, aliis duræ, urinæ difficultates, horrores, laterum & pectoris dolores fiunt: cum hæc tempeſtas dominatum tenuerit, talia exſpectare oportet.

Nota Aphoriſmus decimus ſeptimus ejusdem quaſi eſt ſenſus & contextus, tantum aliis verbis explanatus.

Contentum ſeu Intentio.
De Ventis morbificis.

C*Onnexio*: In præcedenti aphoriſmo Hippocrates deſcripſit damna & effectus caloris & frigoris, unius vel plurium dierum, in hoc præſente aphoriſmo, detrimenta & effectus, à ventis præcipue auſtris & Boreæ ſeu Aquilone utpote cæteris infenſioribus, frequentioribus & principalioribus, oriundos deducit.

In duas partes dividitur hic aphoriſmus: *Prima* agit de effectibus Auſtri; *altera* de effectibus aquilonis ſeu Boreæ:

Antequam autem ad deductionem Aphoriſmi nos convertamus, operæ pretium erit prius enodare, quid, quot & quales venti ſint, qui in Macrocoſmo, tum à Philoſophis tum Medicis notabiles obſervantur. Quid venti ſint patet ex Philoſophia quo lectorem remittimus. Plinius cæterique veteres *quatuor* ventos Cardinales ſeu principales, à quatuor mundi cardinibus ortos & ſecundum quatuor Horiſontis partes dictos, nempe *orientalem*, *occidentalem*, *meridionalem* & *ſeptentrionalem* adſtruxerunt; Et hi ſunt *Auſter* ſeu *Nothus*: *Boreas* ſeu *Aquilo*; *Zephyrus* & *Eurus*: Penes hos adhuc numerant alios minus

minus principales seu collaterales: *Orientalis* partis; nempe medium, *Subsolanum* & *Zesiam*: *occidentalis*; *Favonium Corum* & *Affricum*; *Meridionalis*; *Euronothum* & *Libanothum*: *Septentrionalis*; Coryzeam & Boream.

Auster de quo Hippocrates loquitur est calidus & humidus, nebulosus, pluvius, mollis & quandoque vehemens spissat & laxat, torporem & putrilaginem humoribus infert, & quia à meridie spirat, lentus & evaporationibus aquosis gravidus (illa enim mundi plaga, magis aquosa est; septentrionalis è contra magis terrea) unde ob motus tarditatem, & copiosas, quas secum vehit, humiditates, terræ potissimum incumbit: hinc quoque super abundantem illam humiditatem, potissima sui parte, aquæ marinæ sobolem, non facile discutit, sed à potiori in copiosas pluvias resolvit; vel saltem humido extraneo, inferiorem nostrum aërem ita inquinat, ut non tantum corpus humanum, sed ipsa saxa & trabes, præternaturali humido irrigentur: de hoc Virgilius;

— Ingeminant Austri nunc & densissimus Imber
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.

Alterius Austri mentionem facit Hippocrates *in Epidemiis*, qui siccum & serenum facit cœlum, sed hoc loco dicitur siccus non absolute, sed respective, quia minus est altero humidus, nec hunc in nostro aphorismo intelligimus sed primum, qui etiam rursus considerandus venit, prout certum è certo loco perflat locum, nam si à mari flet, *maritimus* dicitur, & est valde in salubris, si à media terra *Mediterraneus* nominatur, estque magis salubris, nisi proveniat à locis stagnosis & palustribus qui etiam ut vult aphorismus, non tantum auditum sed cæteros etiam sensus hebetat: quia Auster sua humiditate aërem humectat, & tenebrosum reddit, cerebrum replet multis humiditatibus & crassis vaporibus, quibus congeneres generantur spiritus, nervique redduntur flaccidi, imbecilles & languidi, unde motus impotentia, somnolentia, pigrities, ulcera cacohectica, & putrida, capitis dolores, catharri, rheumata, vertigines, auditus hebetudo, & oculorum caligo &c. ubi tamen bene nota, hæc & similia non contingere à quovis Austri flatu, sed tantum ab eo, qui diu continuat & perdurat regionem pervadendo: Cum enim aër in auditu & visione sit medium necessarium, hic diaphanus & serenus sit oportet; si ergo

aporrhæis

aporrhæis copiosis per Austrinam tempestatem congregatis fiat crassior & spissior, eo ipso ad prædictas functiones minus est habilis: Et quis ignorat? quod nebularum, nivium vel pluviarum decadentium tempore sonus campanarum multo obtussior audiatur; Tympanum enim in auribus, ut debitum tremorem ad auditum necessarium, concipiat, non nimis flaccidum sit est necesse: Hinc similitudine à Tympano bellico sumpta, Poëta aliam dat hujus Aphorismi rationem:

Tympana si madeant pluviis, quasi laxa catharro,
Dissona & obtuso murmure rauca strepant,
Tympana in aure hominum, sensus hebetantibus Austris,
Sic nequeunt claros, pulsa referre sonos.

Præterea cerebro utpote visceri ex sua natura molliori humidum extraneum præternaturale valde inimicum esse patet, exinde enim, flaccessit, effæminatur & quasi concidit: Spiritus animales itidem in hac aëris constitutione ut diximus, generantur solito æquosiores & tardioris motus; qui cum partes debite non inflent, hinc pigritia seu inertia sensuum ortum ducit: Nervosum quoque genus per austrinum aërem de robore suo congenito (quod in nervorum siccitate & spirituum animalium vigore consistit) plurimum deperdit. Accedit, quod superfluæ in massa sanguinea serositates per insensibilem transpirationem obstante aëris humiditate, non facile resolubiles, in capite tanquam parte mere glandulosa facillime deponantur. Nunc ad alteram Aphorismi partem transeamus: Aquilo seu Boreas, ventus tota natura austro contrarius & ideo aquilo dictus, quod celeritate & vehementia flandi aquilæ volatum imitetur, qui alias censetur omnium ventorum saluberrimus, sicut ver inter partes anni, attamen non credendum est, quod ab aquilone nulli morbi generentur, sed quod pauciores, quam ab aliis ventis fiant; Est frigidus & siccus, & ideo pectori inimicus, siquidem tusses excitat, ob aërem frigidum inspiratum, qui laryngem & reliqua respirationis instrumenta lædit: Tussis ab aquilone excitata, vel est sicca, in qua nihil vel parum exspuitur: vel est humida, præcipue quando præcessit Auster humidus, cujus collectas in capite humiditates exprimit cerebrum, & ejus membranas condensando, velut spongias, hinc plurima exspuuntur: vel ab eodem aquilone fauces exsiccantur & exasperantur unde raucedines & anhelitus difficultates fiunt; Aquilo enim concentrat

aërem

aërem, fibras ſtringit, exaſperat, & humores ad coagula magis diſponit; Hinc etiam alvi obſtruuntur, ab ejusdem frigore, ſphincterem ani, & inteſtinum rectum condenſante, vel quia calor concentratus, excrementa minuit, & quia vis exiccandi Aquilonis major eſt, quam ſolis etiam intenſiſſimi, ut teſtantur ruſtici, & ipſa experientia, plus ventis quam ſole terram exſiccari, vel quia totum corpus exſiccatum, ab externo frigore attrahit humores à centro ad Peripheriam. Urinarum quoque difficultates, cum maximis horroribus contingunt, quia veſica à frigore offenditur, velut pars nervoſa, cui frigus eſt inimicum. Sic pariter oriuntur Pleuritides & peripneumoniæ, à frigore quoque humores repercutiente & impingente. Denique venti, non tantum manifeſtis qualitatibus nos afficiunt, ſed etiam occultis & venenatis, maxime quando oriuntur à Plagis, vel morte piſcium, vel aliorum cadaverum, vel putridorum terræ hiatuum, unde aura putrida & maligna efflatur, & calamitates mortalibus affert.

Quæres cum tanta & tam varia ſit ventorum vis & efficacia, quænam ſit hujus genuina cauſa & origo? ℞. Hanc quæſtionem hactenus, tantum Phyſiologorum fatigaſſe ingenia, ut inter arcana naturæ, illam plerique repoſitam exiſtimaverint, cum poſt longam & continuam inquiſitionem necdum hactenus patuerit. Antequam nos ad motam quæſtionem reſpondeamus, prius notandum eſt:

1. Certum ac notum eſſe unicuique, ventis aërem diverſimode agitari, atque huc vel illuc violentius commoveri, unde plerisq; putatum, ventum non eſſe aliud, quam aërem motum, quibus aſſentitur Hippocrates *Lib. de flatibus*, definiens ventum, *aëris fluxum & fuſionem*.

Notandum 2. Ut autem aër impetuoſius moveatur, quidpiam omnino alienum, ac differens, quod agitet, & impellat, cum illo intermiſceri neceſſum eſt, cujus cauſa, varias quoque excitet alterationes.

Ariſtotelici, halitus, è terraqueo globo erumpentes cauſam commoti aëris dixerunt, qui vi ſolis in altum elati, ubi ad ſecundam ejus Regionem offenderint, repercutiuntur, ac nequeuntes deorſum, contra levium naturam tendere, in gyrum primum revolvuntur, deinde huc aut illuc diſſiliunt, & ventos gignunt, in hanc vel illam Plagam excurrentes. Verum ſi exhalationes iſtæ ejusmodi ſunt, eandemque

ſemper terream naturam participant, profectò omnes venti, ſiccitatem præſe ferrent, & ejusdem obſervarentur conditionis. Neque verum eſt, quod Macrobius aſſerit *Lib. 2. in Somn, Scipio cap. 5.* Variari ventos, à locorum, per quæ tranſeunt varietate, adeoque auſtrum in ſua origine gelidum, per zonam torridam commeatu, ſenſim incaleſcere, atque poſtremo ad nos calidum pervenire; ut & ventum ſeptentrionalem, ad eos qui Auſtrales regiones inhabitant propter eandem rationem: Nam deberent quoque, qui æſtate calidi ſunt, fieri per hyemem frigidi, & qui hyeme frigidi, per æſtatem calidi, dum regiones ex oppoſito rigentes, aut ferventes pervaderent, quin & nulli per æſtatem frigidi forent, & nulli per Hyemem calidi, ſed omnes temporis conſtitutionem ſequi deberent, aut etiam locorum conditionem; atque ſub zona torrida calidiſſimi, in temperata moderati, in frigida frigidiſſimi ſemper eſſent: Atqui falſum omnino eſt, ventos ſub zona torrida æſtuoſos eſſe, etenim qui eas Regiones perluſtrarunt, referunt ſuaves Zephyros, ac largos imbres, & ventos, ibi vigere, & temperare plurimum perpendiculares ſolis radices, & propterea perperam creditum ſit Ariſtoteli, cæteriſque veteribus, zonam illam eſſe inhabitabilem; Neque præterea verum eſt, ventos tam vaſtas, & remotas Regiones percurrere, cum peculiaribus quibusdam locis concluduntur, & ſuos unaquæque Regio proprios, & particulares habeat flatus, quibus ſerenitate gaudeat, aut Imbribus irrigetur, caleat aut frigeat. Auſter & notus, aliis locis ſunt humidiſſimi, aliis ſerenitatem afferunt, quibus tamen pluit, flante Euro vel Cæcia: Sed & non raro alicubi venti perflant ſæviſſimi quo tempore alibi, modico telluris tractu interjecto, neque levis aura perſentitur, Cum Neapoli 1588. Nonis Junii, horribilis ille terræ motus accidit, quieſcente poſt dirum præſterem aëre, viguit Romæ Auſter vehementiſſimus; Unde liquet, oriri, aut perire flatus, & ventos longe propius, quam ut vulgo putatur, ex ſpecubus, è clivis, faſtigiis, & radicibus montium, è mari fretis ſinubus, nec è tam diſſitis locis proficiſci. At vero, varietas ventorum, ferentium ſive frigus ſive calorem, referenda videtur ad halitus quidem, & vapores, qui è terra vel mari erumpentes, per aërem diffunduntur, ſed naturam diverſam referunt Spirituoſo-Salinam, halinitri, armoniaci, aluminis, ſulphuris, vitrioli, bituminis, aliusve, quique ſæpe numero diſſiliunt,

atque

atque feruntur, quo radii solis impellunt, & luna telluri propinquior deprimit, aut peculiaris quædam loci habitudo coarctat; Equidem Halinitrosi, aërem infrigidant, aluminosi, sulphurei, & ammoniaci calefaciunt; mixti, grandines simul & procellas adducunt, & bituminosi etiam tonitrua, ac fulmina; ut propterea sit, cur primi post æstatem imbres, procellis, grandinibus, tonitruis, ac vehementissimis flatibus consocientur, quia ex præarefacta tellure, varii ac diversi salium spiritus, per aërem sunt interspersi, qui mox nubibus conclusi, procellas excitant. Statis etiam temporibus, spirant non raro venti, ejus plane prauitatis, ut illis sata, fructus, flores, folia, palmites urantur, & veluti siderata vita priventur, ob hostilem & pessimam vaporum, aut exhalationum, flatus ipsos promoventium conditionem, unde ros etiam ac pruina ex his decidua, infensissima vegetantibus esse solet, & transit in rubiginem: Sic quoque experimur, sale nitro aquam congelari, & congelatam à spiritibus, ex alumine & ammoniaco elicitis, exsolvi & cale fieri. Etesiæ venti ab Hippocrate memorati, circa solstitium æstivum, cum aquæ exundare incipiunt, quot annis spirant, atque aëris æstum mirifice temperant, quoniam tum aquæ ipsæ, tum spiritus perflantes, plurima nitri copia sunt referti. Hinc etiam est, quod Boreales venti, aërem serenum & frigidum faciant, austrini vero turbent, & nubilum ac pluviosum reddant, quia vapores aquei, à spiritibus nitrosis conglaciantur, ac præcipitantur; ab aluminosis vero dissolvuntur, & attolluntur, sed & radii solis, & lunæ motus, propinquior nostræ telluri, solent quoque sæpe sæpius, ventos in hanc vel illam plagam propellere, unde oriente sole, venti plerumque spirant orientales, Eurus, subsolanus, & vulturnus, ita & occidui. Favonius, Circius & Zephyrus, ipso in occasum declinante: In signis Australibus, Austrini, & in Borealibus Borei, sæpissime perflant, quin imo ab Austrinis flatibus, calor in aëre sensibilius persentitur, frigus vero in Borealibus. Luna insuper circa tellurem depressior, vim aëris elasticam seu impetuosam & penetrabilem comprimendo, & coarctando, ventos quoque excitat, plerumque turbulentos, & irregulares, ob variam Elateris commotionem & protrusionem, nisi tamen recta, ex concordi impetu feratur, diversa demum locorum habitudo flatus etiam

iam excitat vel variat; Etenim in montibus speluncis, Asthmis, & in cujusvis generis fodinis, peculiares quidem flatus observantur, item in quibusdam maris Sinubus, fretis, scopulis, quia nimirum halitus, aut vapores, illinc erumpunt, aërem commoventes, & magis minusque agitantes, huc aut illuc, pro loci & vaporum conditione. Hac ratione, venti in montibus, plerumque frigorifici esse solent, in oris maritimis humectantes & calorifici, atque in aliis locis alii, pro fossilium varietate, quibus aër diversimode refertus, diverso quoq; modo, nostra corpora afficit.

Hinc his prælibatis, facile responsio dari, & ratio reddi potest, cur Austri complura, corporibus præcipue debilibus incommoda afferant præsertim vero auditum hebetent, caliginem visui offundant, caput gravent; quia nempe vapores plurimos concitant, & aërem turbant, qui viscera laxat & inquinat, cunctos liquores fluxiliores reddit, sed speciatim sanguinem à sua compage laxiorem, unde morbi & incommoda, supra recensita oriuntur. Ejusmodi autem à ventis impetuosioribus, tum austrinis tum Boreis. Incommoda, qua ratione vitari & remederi possint, docuit Vitruvius, Palladius, atque medice magis Galenus, *in Libris de Sanitate tuenda*: memorabile vero est, quod olim est molitus Acron Agrigentinus (Laërtius id etiam factum scribit ab Empedocle, ejusdem Acronis Auditore) insignis sui temporis medicus, atque Hippocrate vetustior, ad vindicandam ab immani peste Siciliam: Is enim coriis bubulis, ad id affabre comparatis, ventos primum quorundam montium, unde illi spirabant, angustiis interceptis, coercuit, mox ignes plurimos accendi jussit, ut pravi halitus per aërem dispersi absumerentur, isque meliorem nactus conditionem, remedio imposterum foret sanguini & cordi, quod prius infecerat. Idipsum quoque factum legimus ab Hippocrate, qui integras Sylvas, comburi jussit, cum Græcia pravo ventorum afflatu, peste vexaretur. Cæterum partibus speciatim affectis, ex mala earundem tempestatum constitutione, succurrendum erit iis præsidiorum generibus, quæ alibi docuimus in praxi. Breviter pro coronide respondemus ad supra allatam quæstionem; Causam ventorum *Materialem* esse exhalationem nitro sulphuream *formalem* entia meteorologica: *efficientem* eorundem motum ab una regione in aliam: *finalem* aëris ventilationem.

Dices

Dices 1. Dantur Austri & Favonii, qui terram reddunt fertilem, laxando emolliendo. Ergo falsus est aphorismus quod ita noceant ℞. Hippocratem hic non intelligere Austrum moderatum, & in limite se continentem, sed eum qui diu durat, & terminos excedit.

Dices 2. Venti ut dictum est, sunt nitro sulphureæ exhalationes, ergo non sunt noxii, sulphur enim & nitrum corpus conservant. ℞. Ventus ut ventos non esse insalubres, sed prout, vel à Regionibus in salubribus oriuntur, vel dispositiones in corporibus nostris inveniunt.

Dices 3. Venti purgant aërem, ergo non inficiunt ℞. Impurum purgant concedo, purum vero aliquando inficiunt, nimirum impuros humores aliunde advehendo.

Dices Similia non agunt in similia, sed Auster utpote calidus & humidus, est similis naturæ nostræ, ergo non agit in corpus nostrum ℞. Similia temperata non agunt in consimilia concedo, in temperata nego, hæc enim ut supra dictum est, ad sui correctionem requirunt contraria, non similia, ergo suo modo agunt in corpora.

Aphorismus VI.

Quando æstas fit veri similis, sudores in febribus multos exspectare oportet.

Contentum seu Intentio.

De Sudore febricitantium.

Connexio: Hic aphorismus non tam cum præcedente, quam cum quarto connectitur, in quo dixit, *quando eodem die, modo calor modo frigus fit, autumnales morbos exspectare oportet*: Potest autem etiam cum antecedente connecti, cum enim in priori Hippocrates egerit de his quæ accidunt ægris, ab austrina & Aquilonia tempestate, in hoc præsente Aphorismo, ea prosequitur, quæ à mutata & varie-

variata constitutione temporum eveniunt, præsertim autem æstatis meminit, cum veris naturam æmulatur, & dicit, febricitantes plurimum sudaturos, quando nempe æstas fit veri similis, id est ingenti suo ardore deficit, & temperiem quandam refert, non absimilem vi, quæ in vere naturaliter contingit; & quoniam morbi per æstatem vagantes, plerumque sudore finiuntur, quo carere solent ægritudines hybernæ, idcirco de æstate solummodo hæc specialiter notavit.

Hic aphorismus, ob brevitatem suam, divisionem non patitur.

In hoc ergo Aphorismo Hippocrates rursum demonstrat, quod tempora anni, non solum ad gignendos, sed etiam ad solvendos morbos vim habeant, maxime autem per sudores; id est non videtur innuere tantum solutionem morborum per sudores fieri ob similem causam, nempe quando æstas est veri similis, sed etiam quod corpora apta sint ad morbos generandos, eosque etiam solvendos, quod autem in febribus sint exspectandi sudores, ubi æstas veri similis, in promptu causa est, quia juxta Galenum, causa sudoris *efficiens* est calor, & materialis ipsa humiditas; calor enim rarefacit corpora, & humiditates à centro pellit ad habitum, hinc fiunt in febribus sudores, qui multam requirunt humiditatem, & temperatum calorem; nam si calor est excessivus in æstate, vel sudores insensibiliter consumit, & in halitum solvit, vel corpora exsiccando condensat, unde vel pauci vel nulli fiunt in febribus sudores.

Neque vero, meo Judicio, à temperie solum aëris vernali, per æstatem contingente, futuros in febribus sudores evenire sed (ut plerique mecum sentiunt) etiam à pluviosa constitutione, quippe quia ver pluviosum esse solet; unde Aristoteles in meteoris, asseruit, pluviosum magis esse tempus vernum quam Hybernum, tum enim sol moderato calore, vapores è terraqueo globo elicit, elevat, & in imbres commutat, qui sane per æstatem extenuati dispereunt, & in hyeme congelantur, vel alio ab Aquiloniis ventis amandantur, cum igitur æstas fit veri similis, imbribus abundans, sudores multi in febribus aderunt, consequenter ejus tempestatis humidam & pluviosam constitutionem: Hinc 2. Epidem. Sect. 1. dicitur *pluvias minutas in æstate, febres sudorificas efficere*: quia minutæ pluviæ, sunt propriæ vernalis tempestatis.

Ex his autem facile deducere licebit, qua ratione Hippocrates, sudo-

sudores afferat multos in febribus exspectandos; cum enim corpora multo humore, per id temporis imbuantur, necesse est motu naturæ, causam morbificam depellere conantis, illam subinde educi sudoribus, qui tam febris impetu, quam æstivi temporis ratione, plurimi fient, quin imo etiam à principio comparebunt, exsudante nimium sponte aqueo humore, poros cutis, & glandulas subtercutaneas occupante & impetente.

Memoravit autem Hippocrates speciatim febres, non quod in cæteris morbis, qui eo tempore contingere possunt, sudores ejusmodi nulli fiant, sed quia hi potissimum febres comitantur, & ab æstu febrili promptius erumpunt.

At vero non distinxit febris speciem, forte quia omnes voluit comprehensas, ea solum differentia, quod in quibusdam sudores isti critici & salutares sint, in aliis symptomatici & inutiles; utrosque enim hic intelligit.

Quamobrem tacite Medicos admonet, ne sudoris copiam ac promptitudinem omnino reformident, aut ultro commendent, quasi vero damnum aut emolumentum pro re nata non sit interdum allaturus, omne enim nimium naturæ inimicum; etenim ab humida temporis constitutione, non vero à causa morbifica sudor ille provenit; Quamquam possit etiam cum humore febrili conjungi, & simul excerni salubriter, si nimirum cætera concurrunt, quæ crisim salutarem comitantur. Hinc quemadmodum præcedenti aphorismo adjectum est, *talia in morbis expectare oportet*, sic pariter nunc dicitur, *sudores multos in febribus expectare oportet cum æstas sit veri similis*, non quidem à febre, ejusque causa, sed ab ambientis humidi ac pluviosi constitutione.

Quod si autem fortasse ejusmodi verna constitutio vigeat per æstatem, nec tamen febricitantes sudare videantur, oportebit omnem industriam adhibere, ut illi ad sudorem disponantur, secus duplici malo conflictabuntur, altero à febrili causa, altero à tempestate pluviosa, unde impedita perspiratione, febris in longius producetur, vel in priorem commutabitur: Verbo videndum eo, ut in febribus sudores fluant, sed iisdem ne diffluant ægri sedulo cavendum. Sudorum autem differentiæ (ut patet ex institutionibus) desumuntur vel à *quantitate* unde sunt vel pauci vel multi: vel à *qualitate*

tate

tate idque vel *primis*, & hinc sunt vel calidi vel frigidi, vel *secundis*, unde sunt salsi, acres, amari dulces: vel à *tempore morbi* hinc alius est criticus, alius symptomaticus; Vel *à diei naturalis partibus*, & sic alius est diurnus, alius nocturnus; Vel *à subjecto*, adeoque alius est universalis in toto corpore, vel particularis in aliqua tantum parte; Vel *ab Eventu*, hinc alius est bonus, melior, optimus, alius malus, pejor, pessimus.

Dices 1. Quo magis temperata erit æstas, eo pauciores fient febres, & consequenter pauciores sudores, sed ubi æstas erit veri similis erit magis temperata ergo pauciores febres. ℞. Nego min. nam æstas veri similis non est temperata, quia degenerat à sua naturali temperie, nempe calida & sicca.

Dices 2. Æstas humida majorem habet putredinem, & consequenter majorem calorem, ergo pauciorem sudorem, quia calor absumit ℞. Habet majorem calorem cum humiditate majori concedo, sine illa, nego ergo pauciorem sudorem, si sit sine humiditate concedo, cum illa, nego.

Dices 3. In æstate calida & sicca plus bibitur quam in æstate verisimili ergo &c. plures erunt sudores in æstate vera quam verisimili ℞. Si plus bibatur plus etiam per urinas excernitur, & plus transpirat, in æstate verisimili, humiditas illa retinetur & postea febre accedente excernitur.

Dices 4. Omnis æstas est calida & sicca, ergo nulla veri similis Prob. Ant. calor & siccitas est de essentia æstatis ergo æstas ut est & manet æstas, est calida & sicca concedo, ut deflectens à sua natura, & alterius temporis naturam induens, nego.

Dices 5. In vere absolute magis quam æstate sudores fiunt ergo falsa est propositio aphorismi ℞. Æstate suam naturam servante plures fiunt sudores numero, in vere autem plures quantitate.

Aphorismus VII.

Per siccitates febres acutæ fiunt, & siquidem annus, magna ex parte, talis exstiterit, qualem effecerit constitutionem, tales ut plurimum quoque morbos exspectare oportet.

Con-

Contentum ſeu Intentio.

De Morbis tempeſtati conſonis.

Connexio: Hic quoque aphoriſmus, magis cum quarto, quam præcedente connectitur ubi de qualitatibus activis, calore & frigore, temporis, & diei egit; In hoc de paſſivis agit, adducens ſiccitatem, temporibus dominantem, dicitque eam febres acutas generare, & quod ſi totius anni decurſus ſit talis temperamenti, quod etiam ſimiles morbi ſint exſpectandi.

Prima fronte videtur hic aphoriſmus opponi 15. hujus ſectionis, in quo dicitur. *Siccitates ſunt imbribus ſalubriores & minus mortiferæ*: nam ſi ſiccitates dicuntur ſalubriores, cur eſt quod nunc febres acutas parere dicantur? Verum ſoluitur hæc oppoſitio facile, quia in græco codice ſcribitur ἐν τοῖσιν αὐχμοῖσι id eſt *in ſqualoribus*, qui extremam ſiccitatem, illamque diuturnam ſignificant, ut propterea non quamcunque ſiccitatem, ſed ſummam & vehementem adnotat in hoc aphoriſmo Hippocrates, ut plerique famoſiores authores tenent, qua ſcilicet nimio ardore cuncta pene exarefacta, atque ambuſta videntur: Neque autem abſolute protulit ſalutares omnino eſſe ſiccitates, ſed tantum imbribus, ſeu Auſtrinis tempeſtatibus pluvioſis ſalubriores, facta nimirum inter ſe invicem comparatione, de qua re in ſequentibus dicemus.

Hic Aphoriſmus duas habet partes: in *prima* ponitur concluſio: magnis ſiccitatibus febres acutæ fiunt: in *ſecunda*, qualis fuerit in anno temporis flatus, tales morbi exſpectandi. Ex quibus concluſionibus Medicus & prædicere & præcavere poſſit morbos, qui in ſiccitatibus fiunt, atque in univerſum intelligat morbos ſequi conſtitutionem temporum,

Hic quæſtio ſolennis & intricata oritur, cur in ſiccitatibus extremis febres acutæ fiant? Plerique Authores rationem deſumendam putant, ex ipſamet natura ſiccitatis, quæ fere ſemper cum calore jungitur, ut propterea vigente conſtitutione calida ſicca, febres acutas oriri neceſſum ſit. Verum revera ego non video, quo jure iſti mentem Hippocratis ſic temere velint extorquendam: Si enim de tempeſtatibus

calidis, ſiccis, hanc ſententiam protuliſſet, ſane potius dixiſſet, in *caloribus* aut *æſtibus*, quam in *ſiccitatibus*; cum cæteroquin, calor habeatur potior & efficacior qualitas, vi longe excellentiori prædita inter eas, quas vulgo *Primas* vocant: at vero videtur congruenter Hippocrates notaſſe *ſiccitates*, non *calores*, quia mens ejus erat, referre detrimenta conſtitutionis oppoſitæ vi, quam in præcedenti aphoriſmo protulerat de æſtate, in *humidum* vergente, ut proinde gratia exempli notatum voluerit, quod quemadmodum ab humida tempeſtate, longi ſeu autumnales morbi, ita ab arida breves ſeu acuti oriantur. Accedit, quod à ſiccitate longa, & deprædatoria, extenuentur humores, abſumentur aquoſæ corporis ſuperfluitates, lympha difflatur, & ſanguis ipſe bilioſior, acrior, calidior, ſincerior redditur, abſumpta nempe quæ ipſum diluebat & frænabat humiditate, quæ morbos vel protrahit, vel hebetat ſi adſit, ſi vero abſit vel abſumpta ſit, eos præſertim febres, reddit breviores & acutiores, quia liquores circulantes acutioribus inſtructi particulis, non tantum ad coctionis ſed etiam excretionis opus, naturam inceſſanter ſtimulant. Habere autem acria hæc & ſalina ſubjecta, particulas hamatas, pungentes, irritativas, & quaſi dentatas, docet experientia & ipſe ſenſus teſtis eſt, omni exceptione major: licet eas particulas dentatas magis tamen aſcetico quam ſyncero modo quidam facetus Poëta conſtanter neget, ex ratione & experientia, quod fœmina nunquam mordacior quam dum edentula: inquit enim:

Particulas quis dentatas, mordacibus eſſe
Credat? anus mordax fœmina dente caret.

Præterea ulterius de ſiccitate probatur noſtra ſententia: cum enim inſuper aphoriſmus, ſingulas anni tempeſtates complectatur, æque enim de æſtate, ac de autumno, hyeme & vere videtur pronuntiatus, propterea uſus eſt Hippocrates ea (loco exempli) conſtitutione, quæ communis omnibus eſſe poteſt, & indifferenter per utraslibet vagari, modo & ver & autumnus, æſtas & hyems ſiccitatem præſeferre poſſunt, id eſt pluviarum vacuitatem & carentiam: neque enim aliter res ſiccæ fieri dicuntur, niſi quia extenuatæ atque exſuccæ, omni penitus humore exhauriuntur, ut in expreſſa & exſucta ſpongia palam fit. Quando enim per ſiccitatem extremam pori cutis, ſupra modum conſtipantur, partes obdureſcunt, & perſpiratio plurimum

mum impeditur, quin & sanguis ipse, per pulmones trajectus, non leviter, ut diximus, à sua crasi, & fluiditate declinat, unde alicubi restagnans & præsertim, in apicibus arteriarum, febres excitat vehementissimas, & admodum periculosas: Sicut enim præhumidus aër & austrinus ex una parte nocuus est, sic ex altera parte aquilonius, & plus justo attenuatur, distracto videlicet, & ut ita dicam, nimium furente ejus Elatere id est expansione & impetu.

Secunda Pars seu secunda Conclusio hujus aphorismi desumpta est, *ex Libro de Humoribus*, ubi & plura alia, ad annorum tempestates pertinentia scripta leguntur: neque aliud ex illa inferre vult Hippocrates, nisi quod morborum per tempora affectiones, magna ex parte sequantur ipsius anni constitutionem, ut propterea si tempestas sicca admodum esse pergat, per universa anni tempora, per omnes etiam tempestates febres acutæ, magna ex parte sunt exspectandæ, sicut quoque alius generis ægritudines, pro ratione vagantis constitutionis; quo enim diutius squalor in aëre ac tellure perduraverit, eo etiam acuti morbi graviores fient, scriptum est autem *magna ex parte, seu ut plurimum*, nam satis est, si plerumque tellus & aër imbribus non madescat, nec humectetur, & raro pluat; vix enim fieri potest, totum & integrum annum in nostris Regionibus, imbribus fore cariturum. Sed utrum per idem omnino tempus, quo sicca & imbribus vacua constitutio viget, acutæ febres, hic ab Hippocrate notatæ, observandæ sint, an vero imposterum? non levis est hujus loci difficultas: Et quamvis aliquibus videri possit, non nisi, quo tempore arida tempestas viget, acutas febres vagari, juxta effatum illud Philosophorum, *causas tum reipsa effectus parere, cum adsunt, & vi atque impulsu operationes promovent*; Nihilominus, si verba aphorismi perpendantur, plane etiam imminentes, & futuras comprehensas affirmabimus; dicitur enim; *Tales morbos oportet exspectare*; Si ergo exspectandi, igitur per idem tempus, quo sicca viget constitutio, non sunt: Neque vero effatum illud Philosophorum, perpetuo verum est in causis Procatarticis & externis, sed solum synecticis, conjunctis & proximis, illæ namque, ut morbos inferant, debent primo internas causas excitare, inter quas & morbos est necessaria connexio, secus vero cum causis Procatarticis: Etenim adhuc vitato aëre, atque remoto cibo, aut motu, qui morbus ab his semel inductus est perseverat, nec desinit, nisi

causa interna & proxima auferatur: Cum itaque Hippocrates de caussis externis & procatarticis, hic agat, nimirum de anni constitutionibus, proculdubio non modo de præsentibus, sed & de imminentibus quoque & futuris morbis exponendus erit: recte ergo dicebat Celsus Lib. 2. Cap. 1. *neque solum interest, quales dies sint, sed etiam quales ante præcesserint.*

Sciendum præterea verba in secunda conclusione addita *magna ex parte* seu *ut plurimum* non significare esse necessarium tales fore morbos, qualis temporum constitutio indicat; quia victus ratio cibus, potus, motus & alia, sicut male usa, ut mox diximus, possunt eos producere, sic etiam debite celebrata eas prohibere possunt.

Sciendum tandem per febres acutas continuas (& non intermittentes, nisi & illæ intermittentes acutæ quo ad paroxismum forent) intelligi, febres autem auctæ intelliguntur vel essentiales vel symptomaticæ, cito & cum periculo cursum suum absolventes inter quas etiam malignæ, pestilentes &c. subintelliguntur.

Dices 1. Hæc sententia Hippocratis videtur esse falsa, ergo non admittenda Prob. Ant. siccitas juncta frigori, potius generat melancholiam quam bilem: præterea siccitas juncta calori non videtur generare morbos, quia est qualitas passiva, calor autem activa, cui attribuendi morbi. ℞. Nego primum antecedens, & distinguo secundum, summa siccitas juncta frigori generat melancholiam, transeat, non ita intensa nego ℞. Quod actio productionis morborum acutorum, non tribuatur calori sed siccitati, jam mox ante diximus, id non fit ratione producentis sed ratione producti, id est advertere, oportet quod humiditas juncta calori, morbis acutis & malignis producendis tam apta non sit quam siccitas. Denique Hippocrates, non dicit à siccitatibus fieri morbos, sed in siccitatibus.

Dices 2, In siccitate sanguis adustus fit crassior, ergo non tenuior, ergo potuis in melancholiam degenerabit quam in bilem, sed melancholia ob crassitiem non est apta inproducendis morbis acutis ergo. ℞. Sanguis multum adustus seu per secundum terminum fit crassior, concedo, per primum nego; nam sanguis dum calefit, pro primo termino habet tenuitatem, & non crassitiem, quæ primum fit consumpta, ut plurimum humiditate; Et licet etiam sanguis sit valde

valde adustus, non statim degenerat in melancholiam sed in bilem adustam.

Dices 3. In aphorismo nono dicit Hippocrates, in autumno morbos in universum esse acutissimos, cum tamen eo tempore siccitas cum frigore dominetur, ergo falsus est aphorismus: ℞. In autumni parte æstati proxima sunt morbi acutissimi, concedo, in medio aut fine autumni nego.

Aphorismus VIII.

Constantibus temporibus, si tempestiva tempestive fiant, morbi stabiles, & boni judicii accidunt: Inconstantibus autem instabiles & mali judicii.

Contentum seu Intentio.

De Tempestatis constantia & inconstantia.

C*onnexio*: Cum in præcedentibus aphorismis Hippocrates, de hac vel illa temporis mutatione egisset in particulari, & statuisset tales fore morbos, quales sunt anni mutationes nunc idipsum magis explicat, & dilucidat, assumendo omnes mutationes totius anni, & omnium ejus temporum. Hic aphorismus duas habet partes seu duas conclusiones; *Prima est* constanti tempore, constantes fieri morbos, ac judicatu faciles, id est specie, idæa, numero, tempore, &c. *Secunda* & primæ contraria est: Inconstantibus temporibus inconstantes fieri morbos, & judicatu difficiles.

Sermonem igitur hic habet Hippocrates, de morborum successu in anni temporibus, ut nimirum ex his varie procedentibus, sagax Medicus præsagire sciat, quem modum illi sint observaturi, & quem quoque finem habituri; dicitque morbos legitimos, & boni judicii futuros, si anni tempora convenienter processerint: Illegitimos vero malique judicii, si præpostere atque intempe-

ſtive ſe habuerint, & à propria, & naturali conſtitutione declinaverint.

Quamobrem inquit *conſtantibus temporibus* vel ut alii vertunt *legitimis*, vel ut Fuchſius *certis* & *moderatis*: Legitima autem conſtantia, & certa tempora, intelligit, cum ſingula propriam ſervant naturam, & ſuis unumquodque limitibus concluditur, ut ſcilicet ſtato tempore incipiat, & deſinat, nec ultra quam deceat, & conſueverit, progrediatur aut morem, conditionem, idæam &c. naturalem excedat vel prævertat: Hac ratione ſi ver ſub æquinoctio ſtrictis, moderato calore inchoet, ſenſim aërem, ab exceptis ſolaribus radiis, hyemali exuere rigore, & ſuccedens à ſolſtitio cancri æſtas, calorem augeat, qui deinde paulatim miteſcat, ſole in æquinoctium libræ inflexo, legitima & conſtantia tempora dicentur, ſuamque ſervare temperaturam, & conſuetudinem: Itaque tunc tempora legitima erunt, & conſtantia, cum tempeſtive adveniant, & deſinunt, & convenienti viciſſitudine invicem ſuccedunt. Inſuper dicitur in Aphoriſmo *ſi tempeſtiva tempeſtive fiant*, ſeu ut alii, *convenientem ſervantibus temperaturam*: ubi nimirum *Ver*, moderatum referat calorem; longe majorem & excedentem *Æſtas*, temperatiorem *Autumnus*, commutatum vero in algorem *Hyems*, prout ipſæmet temporum conſtitutiones expoſtulant: Quæ ſane non alia ratione variant, & viciſſitudine regulari commutantur, quam à motu ſolis accedentis, vel recedentis à noſtro vertice, qui prout ſpiras efficit modo ſublimiores, modo humiliores, ſupra noſtrum Horizontem, ita radios immittit, vel prope perpendiculares, vel admodum demiſſos, adeoque æſtatem & Hyemem parit, atque in mediis temporibus, ver & autumnum.

Præterea addit, *morbos ſtabiles ſeu conſtantes ſeu legitimos oriri*: Stabiles ſeu legitimi autem morbi intelliguntur, aut qui ſimplices & uniformes ſunt, eundem ſemper modum ſervantes, atque ab eodem fomite pendentes: aut qui, cum aliorum morborum ſymptomatibus non junguntur: aut etiam qui conſtantes & ſynceri obſervantur, non autem inæquales, fallaces & varii, ut autumnales, (quia autumnus hoc habet particulare, ut ſua natura inconſtans ſit ſemper & ideo morbos inconſtantes gignit) nec male morati, velut maligni.

Demum addit *boni judicii*, id eſt ſalutaris judicationis, & exitus, absque

absque ulla recidiva, neque cum ingenti corporis perturbatione, aut in locis incongruentibus & periculosis: cum enim ab inæquali, & heterogenea materia non dependent, citius ac facilius naturæ viribus subiguntur, atque coctione & secretione extra corpus, debito tempore, ordine, & competentibus viis (quod manifestissimum est naturæ victricis indicium,) critice ablegantur & expelluntur; est enim teste Hippocrate, *natura morborum Medicatrix, Medicus autem ejus minister*: juxta Poëtam:

Cur miser ægrotus, Medica sine sponte resurgit?
Eludit Medicas, mors Libitina manus?
Est Medicus Medico, natura potentior omni:
Langueat hic Physicus, nil poterit Medicus.

Hinc elucescit ratio, quod non alia de causa, spuriæ & illegitimæ febres dictæ, graviores & difficiliores solutu esse solent, nisi ex commixtione diversorum succorum, aut ex varia fermentorum febrilium conditione: Hippocrates etiam hemitritæum periculosum dixit, quia unius generis febris non est, sed quotidianæ & tertianæ naturam æmulatur.

Quod si ergo hæc non servaverint, sed intempestiva, inconstantia, & immoderata fuerint, puta, si æstas humida sit, & nequaquam calida; Vere nix & grandines cadant, aliæque tempestates, sibi ipsis pro more non respondeant, inconstantes illegitimi, & mali judicii, oppositis plane de causis, morbi fient.

Unde autem, boni vel mali judicii signa petenda sint, inquisitione videtur dignum; Et quidem à symptomatibus potissimum adjunctis, atque à coctione, vel cruditate, illa desumi poterunt: symptomata enim leviora, vel morbo non dissentanea, salutarem exitum portendere solent: graviora vero & morbo dissimilia, periculosum finem denuntiant. Coctiones etiam cito comparentes, non tantum bonum, sed & brevi futurum morbi judicium significant; coctio siquidem prævalentem naturam arguit, & causam morbificam jam evictam aut secretam, adeoque certam salutem portendit.

Unde Hippocrates 1. *Epidem. Sect.* 2. *Coctiones* inquit, *judicii celeritatem, & sanitatis securitatem significant: cruditates vero judicationis sublationem, aut diuturnitatem, aut mortem, aut eorundem recidivas.*

Dices

Dices 1. Autumnus suam temperiem servans est inconstans, ergo inconstantes morbos, & judicatu difficiles generat, ergo falsum est tempora anni, suam temperaturam servantes, morbos judicatu faciles producere ℞. Morbi autumnales sunt inconstantes, respectu autumni, nego, quia ipsi sunt connaturales, respectu aliorum temporum sunt inconstantes, concedo: Imo totum argumentum non est contra nos, quia certum est quod morbi autumnales, licet inconstantes ut plurimum, non sunt tamen tam difficiles judicatu, quam curatu; juxta illud: *Morbi autumnales aut longi aut mortales.*

Dices 2. Legitima passim dicuntur, quæ qualitatem, modum, ordinem &c. servant; Ergo morbi, quia à simplicibus humoribus oriuntur, erunt legitimi, atqui hoc est contra Hippocratem, qui *7. Aph. 23. & Gal. ibid in comment.* asserit, synceras, id est, à simplicibus humoribus oriundas dejectiones, esse pessimas. Ergo unum vel alterum erit falsum. ℞. Concedo primum antecedens & consequentiam, & subsumptum distinguo, dejectiones syncerae sunt pessimæ, si pure ab uno eodemque humore oriantur, nego, si ab uno humore aliis commixto, illo tamen prædominante oriantur, sunt pessimæ, concedo ut plurimum, non autem semper teste experientia.

Dices 3. Ex hoc sequeretur quod hyems excessive frigida non noceret, quia suam debitam observat qualitatem ℞. Hyems si modum excedat noxia est, quia non sufficit ut solum speciem qualitatis, sed & speciem & modum, & si hæc non observet noxia est, omne enim violentum est noxium.

Aphorismus IX.

Autumno, in universum morbi acutissimi & perniciosissimi: Ver autem saluberrimum & minime exitiale.

Contentum seu Intentio.

De Autumno, & vere comparatis.

Connexio: Hic aphorismus dupliciter potest connecti, vel cum quarto, in quo dixit fieri morbos autumnales, cum eodem die

viget

viget modo calor modo frigus: in hoc autem refert, & declarat, qui isti morbi sint, nempe acutissimi & exitiosissimi. Vel connecti potest cum præcedente, in qua dixit, constantibus anni temporibus constantes morbos, inconstantibus vero inconstantes fieri, cum autem ver, tempus constans maxime sit, autumnus vero inconstans, ideo nunc de autumni & veris natura, & in iis obvenientibus morbis agit.

In duas ergo dividitur partes hic Aphorismus: In *prima* agit de autumno ejusque morbis: In *secunda* de vere, & ejusdem morbis.

Notandum autem bene est non omnes, eodem modo tempus autumni metiri: *Nonnulli* ex Priscorum monumentis, ab ortu arcturi ad occasum Vergiliarum ejus limites definiunt: *Alii* cum Astronomis circumscriptum putant, æquinoctio libræ, & solstitio hyberno capricorni. *Agricolæ* & vulgus hominum, in primoribus imbribus Septembris, inchoari, & usque ad suprema sationis tempora protendi. Medicorum denique plerique, cum primum inæquales vicissitudines caloris & frigoris, dies subeunt, & quousque frigus æqualiter in aëre consistere videatur; idque cohærenter Hippocrati, qui autumnales ægritudines portendit à temporis inæqualitate & inconstantia: Et sane potior causa, cur morbi in autumno acutissimi & exitiales accidant, videtur esse illius vicissitudo atque inæqualitas.

Quamvis autem Hippocrates, dicat vagari per autumnum morbos acutissimos, qui scilicet brevi finiantur, non tamen omnes eo tempore evenientes tales erunt, cum & non raro plerique in longius tempus protrahantur, ut clare patet ex Aphorismo 22. hujus sectionis, ubi plures eosque chronicos morbos in autumno evenientes commemorat: Quamobrem, plerique authores non *semper* sed *ut plurimum* vel *magna ex parte* fore exitiales intelligendum esse; id est quasi dicere voluerit, qui acutissimi, accidunt plerumque in exitium terminantur, aut si exitiosi futuri sint, in longius tempus nequaquam protrahentur: Et si fortasse diutius protrahantur, vacabunt exitio, ut in quartanis, vel in quartanas desinentibus febribus præsertim experimur. Verum credere quoque licet, paroxismos duntaxat morborum, in ejusmodi extrema morborum acutie voluisse designare, exclusa eorundem remissione, seu

declinatione; quare cum dixit acutissimos fieri morbos autumnales, idem fere intelligere voluit ac cito ad augmentum illos pervenire: Sunt etenim morbi qui tarde admodum omnia quatuor tempora percurrunt, quales chronici sunt, & alii qui licet tardum exhibeant principium, celerius tamen augmentum pertranscunt, quemadmodum videntur esse inflammationes, & abscessus interni: Alii denique vix inchoant, ut statim ad augmentum & statum deducantur, sicut ardentes febres & partium principalium ægritudines, lethargi & apoplexiæ, atque de his videtur mentionem fecisse hoc loco Hippocrates, statuens morbos autumnales acutissimos, id est ejus fore conditionis & naturæ, ut postquam inceperint, statim augmentum acquirant; & quidem si exitiales sunt, proculdubio declinatione carent, cum certum sit apud omnes, lethales morbos ad declinationem non pertingere, sed vel in augmento vel statu interimere ægrotantes.

At vero adjicit Hippocrates ut *plurimum* seu *maxima ex parte*: nam non omnino ac perpetuo mortem afferunt, quandoquidem in longius tempus perducti, sicuti acutiem amittunt, ita & perniciem: qua ratione observamus ægrotantes autumno si mortem effugerint, longissimam pati declinationem sed tandem convalescere.

Unde autem tanta acuties & pernicies autumnalibus morbis veniat? Variæ variorum sunt opiniones: Major pars Medicorum incusat, pravitatem *humoris Atrabilarii* eo tempore exundantis, qui cum suapte natura virulentus existimetur, morbos proinde lethales progignit. *Alii* ad immoderatum fructuum esum referant, quibus ajunt plurima congeri in humanis corporibus excrementa, atque sanguinem generari valde obnoxium corruptioni: *Galenus* autem in *commentario* plures causas commemorat, inquit enim; *Autumno hoc imprimis inesse, quod eadem die aliquando calor, aliquando frigus percipiatur: deinde æstivum subsequitur tempus, in quo multis quidem humores assati sunt, quibusdam vero & vires sunt debilitatæ: neque solum hac ratione autumnus malus est, sed etiam quia primum quidem humores movebantur ad cutem, atque difflabantur, autumno vero ab aëris ambientis frigiditate traduntur, atque ad interiora impelluntur.*

Verum qui *atram bilem* insimulant, coguntur ejus humoris tunc geniti ac prævalentis causam referre & probare; quam enim ab

æstate

æstate bilem naturalem adurente desumunt, non levioribus implicatur difficultatibus, quam ipsiusmet atræ bilis generatio, utraque autem (ex mente neotericorum) fictitia est, fucati coloris speciem nobis imponens, ejusdem omnino aspectus interius extitisse. Verumtamen quo pacto se res hæc habeat, explicabimus in commentariis libri quarti.

Qui præterea ab esu fructuum causam deducunt, naturam ipsam rerum omnium opificem, primam atque supremam infamare non verecundantur, quod fructus procreaverit, quo tempore in perniciem hominum conspirent, cum tamen compertum habeamus, ipso quoque confirmante Galeno, opimari id est impinguari rusticos, agricolas, atque vinitores, ab assiduo, uvarum, ficuum similiumque fructuum esu. Summo quippe consilio, atque divina providentia factum est, arbores per æstatem & autumnum fructus suos edere, ut humano forent usui, in alimentum ventribus eo tempore debilibus valde accommodum: Atqui damna accidunt, ex cibis solidioris substantiæ & difficilioris digestionis, qui cum fructibus commiscentur, atque intemperanter & intempestive ingeruntur, unde cruditates, putrefactiones, atque ex his vomitus, lienteriæ, choleræ, diarrhææ, dysenteriæ, febres & alia mala exoriuntur. Vicissitudo vero aëris videtur quoque verno tempori convenire, quod adhuc tum contingat, è frigido in calidum aërem mutari, neque minor mutatio sit frigoris in calorem vere, quam caloris in frigus autumno.

Verum tamen quia sol veris tempore propius semper accedit nostro vertici, & dies efficit longiores noctibus, sensimque aërem calefacit, quo congruentius vitæ fovendæ pro usu respirationis utamur, propterea fit, ut salubrior sit mutatio frigoris in calorem vere, quam ea quæ contingit autumno, caloris in frigus: Calore enim cuncta viventia invalescunt & vigorantur, frigore vero hebetantur & languent: aër quoque qui per æstatem tenuior & laxior est effectus, confertioribus vaporibus, adventante autumno inficitur, imbribus & frigore crassescit, ac densatur, unde perspirationes, & inspirationes non leviter interturbantur. Vere insuper repurgantur in nobis humores & leni quadam atque insensibili fermentatione, cuncta viscerum fermenta, impuritatum, & superfluitatum secretionibus reflorescunt, & sanguis ipse floridior redditus atque vegetior tum

vivificandis tum nutriendis partibus accommodatior evadit, & quemadmodum tunc annum veluti repuerascere observamus, ita viventia quoque omnia repubescere & reflorescere & novam videntur induere corporis habitudinem. Hic non immerito *Plautus*, vitam humanam, herbam solstitialem appellare solebat, eo quod omnes vitales motus à sole tamquam primo motore potissimum dependerent: Hinc quoque ortum illud *Aristotelis* adagium; *sol & homo generant hominem.*

Rem totam exemplo & experientia reddemus evidentiorem; Ros & pluviæ vernales quæ v. g. in Martio colliguntur, propter sal aliquod astrale, & balsamicum occultum in iisdem delitescens, ad plures annos sine corruptione perdurant; cum è contra ros aut pluviæ autumnales, quantocyus fætorem & putredinem concipiant: Hinc est quod aliqui Philosophi & Medici, ut mox ante innuimus ver anni juventutem, autumnum anni senectutem appellarint, eo quod tempore vernali omnes ægritudines veluti in juventute mitiores, tutiores & facilioris sint curationis.

Non tamen credendum & fatendum est, hactenus dicta cunctis terræ habitationibus, eodem tempore evenire; nam ut supra innuimus, cum hominibus zonam temperatam septentrionalem inhabitantibus ver accidit, sole perlustrante signa Arietis, Tauri & Geminorum, aliis è contra vel æstas fit, vel hyems, vel etiam tempestas alia autumno non dissimilis. Neque præterea indiscriminatim ver omnibus saluberrimum evenit, cum in Ægypto mense Majo, vel ineunte Junio, epidemica quadam ægritudine incolas illos affici contingat, qua non nisi *gutta* ut vocant, decidente, paulo ante Nili inundationem evadere datum est.

Etenim quæ Hippocrates protulit, non sunt adeo catholica & immutabilia, ut alicubi saltem non fallant, quippe is ea, quæ vidit, ac pluries observavit, summa qua decuit ingenuitate, litteris mandavit, ac posteris in usum hominum consideranda tradidit, quæ aut locorum varietate, aut temporum differentia, non mirum si varient. Constat enim diversis omnino dogmatibus tractari Medicinam, apud Ægyptios, Chinenses, Japponenses, Tartaros, Americanos, quæ monumentis Hippocratis parum vel nullatenus cohærent; cum & his alii morbi aliæque tempestates accidant, & alia quoque alimentorum ac Medicamentorum genera sint in usu: Nobis autem plerum-

rumque congruunt, quia in pluribus, cum Græcis aliqua ſaltem differentia excepta convenimus, & quæ his accidere Hippocrates expertus eſt, plane cæteris Europæis, nulla vel modica varietate, in ſingulis anni tempeſtatibus, ſerius modicum aut citius contingunt; At vero reliquis Terræ habitatoribus, ſive Antæcis ſive Antipodibus non item, ſicuti nec aliis hinc procul diſſitis, aut ſoli, aut ventorum, aut ciborum & potuum varietate, vel propter vitæ genus varium, differentemque ab incunabulis conſuetudinem.

Dices 1. Hippocrates *Lib. de aëre locis & aquis* ait ſolſtitia eſſe periculoſiora æquinoctiis, ergo æſtas & hyems erunt periculoſiores autumno, quia in illis fiunt ſolſtitia, ergo etiam morbi erunt periculoſiores ℞. Solſtitia & ſub iis actu contingentes morbi, & mala ſunt periculoſiora quoad excedentes qualitates caloris & frigoris concedo, quoad alias pravas, occultas in autumno obvenientes qualitates, nego.

Inſtabis: In æſtate morbi ſemper fiunt acutiores quam in autumno, ergo nulla ſolutio ℞. Fiunt acutiores morbi ratione brevitatis, tranſeat, ratione pravorum ſymptomatum nego; Vel ſic diſtinguo, in æſtate morbi benigni ſunt acutiores quam in autumno, transeat, maligni & pravi nego.

Vrgebis: Autumnus parum aut nihil diſtat à vere, quia etiam in vere eſt inæqualitas frigoris & caloris ergo tanta mala autumno non ſunt attribuenda. ℞. 1. Autumnus & ver parum diſtant in qualitatibus manifeſtis, tranſeat, in occultis nego. ℞. 2. Negando abſolute ea non diſtare, ver enim eſt calidum & humidum autumnus frigidus & ſiccus; Præterea multum differunt in eo, quod ver hyemem ſequatur, autumnus vero ſequitur æſtatem; tranſitus autem à frigore ad calorem laudabilior eſt, quam tranſitus caloris in frigus, ille vivificat, hoc perimit & occidit.

Inſtabis: Denuo Hippocrates ait 6. Epidem. 7. ver tabidis eſſe lethale ergo idem fit in vere quod in autumno, qui tabidis eſt malus, ut dicitur ſequenti Aphoriſmo. ℞. Hippocratem intelligendum eſſe de principio veris, non de medio & fine, quod in multis ver in principio hyemem adhuc æmuletur.

Dices 2. Hippocrates 2. Aphoriſm. 25. ait; æſtivæ quartanæ breves, autumnales longæ, ergo morbi autumnales non ſunt acutiſ-

fimi id est brevissimi. ℞. Hippocratem ibi addidisse ut *plurimum seu magna ex parte*, ergo non semper.

Dices 3. Ver est calidum & humidum ergo non temperatum, quod est contra Hippocratem. ℞. Distinguo, est calidum & humidum excessive nego, temperate concedo, ergo & temperatum. Calidum autem & humidum excessivum, haud dubie est pessimum, quia in illis putredo & corruptio consistit.

Instabis: in vere juxta Aphor. 20. hujus sectionis tot & tanti morbi fiunt, ergo ver non erit saluberrimum, imo morbiferum ut autumnus. ℞. Ver dicitur saluberrimum comparative ad alia tempora, interea tamen negari non potest in eo morbos generari, licet non tam exitiales quam in autumno.

Quæres obiter, si ver sit saluberrimum cur ergo in vere mittatur sanguis? ℞. Cum Galeno Comment. 14. Sect. 1. ubi ait, hoc ex usu & ratione, observatione hominum, & præcautione majorum malorum evenisse.

Dices: Tandem vel hic Aphorismus est falsus, vel præcedens: quia in præcedenti dixit, in constantibus anni temporibus fieri morbos facilis judicii: in hoc dicit contrarium, nempe quod in autumno in universum sint morbi difficilis judicii, nempe periculosissimi, ergo non fiunt constantes & facilis judicii, ergo male. ℞. Hippocratem comparare in hoc Aphorismo autumnum cum aliis anni temporibus, & sic sumptus, generat morbos periculosissimos: In præcedenti autem Aphorismo, comparavit autumnum cum autumno, nempe constantem cum constanti, ergo sibi non contradixit.

Aphorismus X.

Autumnus tabidis malus.

Contentum seu Intentio.

De Fatalitate Tabidorum ex tempore anni.

Connexio: Exitiosum ægrotantibus dixit autumnum præcedenti aphorismo Hippocrates, quod nimirum exitiales generet morbos,

bos, nunc ſpecialius aſſerit, etiam tabidis eſſe exitialem & funeſtum, ut non tantum acutos, ſed etiam chronicos morbos complectatur, & in exemplum adducat.

Hic Aphoriſmus ob ſummam brevitatem, diviſionem non habet. Indefinite autem Hippocrates in hoc Aphoriſmo *Tabidos* nominat, non diſtinguens, qua marcoris ſpecie affectos velit: Quo circa Galenus ipſe in Commentario hæc habet: *Vtrum vero illos ſolum nominet Tabidos, quibus pulmo eſt exulceratus, vel omnes quomodocunque extrema confectos macie non poſſumus conjectari.* Verum tamen τῶν φθίνεσι, quæ voce utitur Hippocrates, magis proprie ſignificare videtur eos, qui ex affecto Pulmone maciem incurrunt.

Plura autem tabis genera memorat idem *Hippocrates 2. de morbis & Lib. de internis affectionibus. Vna eſt ſenilis* in qua absque ullo pulmonis ulcere ejiciuntur purulenta, ſeu potius compacta, & phlegmatica excrementa, ſimilia puri. *Altera* dicitur *Dorſalis*, in qua juxta dorſum & ſpinam ſentiuntur quædam titillationes, veluti decurrentes formicæ: de alia huic congenere, eruditum, libellum edidit *Franciſcus Gliſſonius de Rachitide* inſcriptum. *Tertia* appellatur Pulmoniaca quæ ex ulcere Pulmonis oritur, & primum ſanguinis, mox puris excreatione ægros perimit: *Aliæ* rurſum Tabes ab aliis referuntur, nempe ab affectis atque obſtructis viſceribus, potiſſimum vero à menſtruis & hæmorrhoidibus detentis; ſic Hippocrates mulierem tabidam, à menſtruis detentis, frequenti venæſectione, præter omnium ſpem, priſtinæ ſanitati reſtituit: oritur autem ordinarie tabes à retentis menſtruis aut hæmorrhoidibus, quando nimirum ſanguis retentus, redditur acrior, & ſic ineptus, à partibus non attrahitur, multo minus iisdem apponitur, & ſic deficiunt & contabeſcunt: Idem etiam poteſt facere materia podagrica in corpore & ſanguine retenta, partes pnevmonicas erodente aut conſumente. *Celſus* Lib. 3. Capite 22. pleraque Hippocratis dogmata ſectatus, tam Atrophiam quam cachexiam, præter phtiſin, nec non *alii* colliquationem & Maraſmum, tum torridum tum frigidum dictam, ad Tabem tamquam ad genus retulerunt. Ex his autem peſſima procul dubio reputatur, quæ exulceratum pulmonem ac ſputum purulentum ſequitur, de qua idem Hippocrates *in coacis* prænotionibus: Item 5. Aph. 11. 12. 14. & Celſus Lib. 2. Cap. 8. abunde loquitur.

Neque

Neque vero solum his tabescentibus, nocuus est autumnus, sed etiam emaciatis quibuscunque. Pluries enim experti sumus à diabete, ab ulcere renum, ab obstructione inveterata, à doloribus coxendicis, ab immodico hæmorrhoidum profluvio, similique ægritudine diuturna, extenuatos autumno interiisse.

Neque etiam solum Tabidis autumnus lethalis, sed & Hydropicis, Astmaticis, & aliis morbis chronicis.

Neque tandem solum autumnus Tabidis noxius sed & ver (præsertim in ejus principio) ut testatur Hippocrates 6. Epidem. Sect. 7. *Tabescentibus*, inquit, *autumnus malus*, *malum item ver*, *cum fici folia cornicis pedibus similia fuerint*: quando nimirum sub veris tempore, algorem spirat Favonius vel inæqualitatem refert, atque vicissim modo calore, modo frigore, aut vario ventorum afflatu aër inficitur.

Cur autem autumnus Tabidis malus sit? Galenus in Comment. rationem dat, quia siccus frigidus & simul inæqualis est. At sibi ipsi & Hippocrati contradicere videtur ex 2. Aph. 34. ubi dicitur: *In morbis minus periclitantur, quorum naturæ & ætati, aut consuetudini, aut anni tempori magis congruit morbus, calidæ enim naturæ* (subdit ibidem Galenus) *& ætati & consuetudini & tempori & anni constitutioni, ac Regioni, morbi calidiores sunt congruentes, frigidioribus vero frigidiores, eadem ratione & siccioribus sicciores, & humidioribus humidiores.* Sequeretur etiam, & ob urentem siccitatem, quod tabidi periclitarentur æstate, atque ob siccitatem simul & algorem, magis adhuc hyeme: Atqui siccus aër Pulmonis ulceri magnopere prodesse consuevit, ad saniem abstergendam, exiccandam, & ulcus consolidandum, ut patet ex Galeno 5. Meth. Cap. 12. qui propterea Tabierum aërem, pulmonis exulcerationibus conferentem scribit, imo Hippocrates ipse phtisicos ad Tabies ablegavit, quod ibidem siccior aër haberetur.

Nostro ergo judicio potius Tabidis nocuus videtur autumnus, quia aërem sua inæqualitate perturbans, atque heterogeneis, fixis, & salinis halitibus inficiens, lympham intemperatam & acriorem reddens, in causa est, ut sanguis & lympha per pulmones trajecta, atque cum eodem aëre commixta, magis magisque indebita fermentatione exagitetur & dissolvatur: Constat etenim sanguinem tabidis fluidum dilutumque nimis fieri, atque muriatica quadam acri-

tudine

tudine dissolutum, ineptum evadere partium nutritioni: Cum autem ambientis aëris inæqualitate, is gravius afficitur, atque tot vicissitudinibus perturbatur, non tantum ipsum pulmonem, sed & reliqua alia viscera acrius molestat, adaucta non minimum præconcepta acredine ac dissolutione. Atqui hæc longe graviora fiunt in Tabidis ex pure & ulcere pulmonis, cum inquinatus & commotus tam repente aër, proximius partem ipsam affectam, pervadens, ulcus, pus & circumeuntem sanguinem inficiat, unde majora procul dubio mala exspectanda sunt. Per idem quoque tempus destillationes vagantur, à compresso & gravato aëre, perspirationem interturbante, & quodam modo coarctante glandulas, atque aquosos liquores per illas excurrentes; unde Catharri, tusses, gravedines: Sudor quippe per æstatem uberrimus, omnino, vel magna ex parte supprimitur in autumno, unde hos aliosque graviores morbos parere solet: proinde si hæc nocent sanis, quam acerbius oberunt tabefactis, quibus revera perniciosissimæ sunt istiusmodi alternationes, atque cujusvis generis vicissitudines, sanguine & carnibus consumptis.

Dices 1. Autumnus est siccus, sed ut diximus, siccitas prodest ulceribus, ut etiam testatus est Gal. & Hippoc. Ergo non est nocuus. ℞. Autumnus est siccus tantum, nego, siccus & frigidus concedo; magis autem nocet ratione frigoris & vicissitudinariis caloribus.

Dices 2. Autumnus multis prodest & multi saniores sunt in autumno, ergo non nocet. ℞. Transeat totum quia nihil probat: vel distinguo; Autumnus prodest calidis & humidis seu sanguineis concedo, Tabidis nego.

Dices 3. Æstas videtur hecticis magis officere quam autumnus ℞. Pure hecticis transeat, hecticis & phtisicis ulceratis simul nego:

Dices 4. Multi sunt qui ob immodicam difflationem à motu excessivo in æstate sive corporis sive animi cadunt in atrophiam & tabem, qui tamen accedente autumno reficiuntur, quia pori occluduntur, & difflatio impeditur, ergo autumnus non est noxius. ℞. Tales non esse Tabidos confirmatos, de quibus Hippocrates loquitur: deinde per solum autumnum non curantur, sed per victum analepticum, Balnea dulcia & similia: Ergo hæc objectio nihil probat.

Dices 5. Hippocrates sibi contradicere videtur; nam *I. Epid. Sect. I.* scribit: tabidos citius mori, quibus natura ad tale malum prompta, &

 incli-

inclinata est, cum tamen videatur major recessus, à statu naturali, in iis tabidis, qui ad Tabem à natura inclinati non sunt, adeoq; ii potius morientur: sicuti tam periculosi non sunt morbi, qui naturæ ægrorum magis conveniunt, ut dictum est *2. Aph. 34. ii in morbis minus periclitantur, quorum naturæ, ætati &c. morbus magis* congruit. ℞. Quando Hippocrates præcitatis locis dicit, Tabidos citius mori, quibus à natura tale malum est, intelligendus est de Tabe habituali, qualitas autem habitualis dicitur naturalis seu radicata quia producitur ab ipsa forma per habitum, hæc qualitas ergo non est naturæ debilitatæ, amplius proportionata, und magis & citius lædit: Et sic non videtur sibi contradicere Hippocrates.

Instabis: Promptum esse ad tale malum, non est esse talem habitualiter ergo nulla solutio. ℞. Actus non tollit potentiam, nec promptitudo actualis, tollit actum tabis habitualis, ergo promptum esse, potest esse tale, habitualiter actu.

Aphorismus XI.

Inter anni tempora (seu partes) si hyems sicca & Aquilonia; Ver autem pluviosum & australe fuerit, æstate necesse est, febres acutas fieri, & lippitudines (seu ophtalmias) & dysenterias (seu intestinorum difficultates) mulieribus præsertim, & viris natura humidioribus.

Contentum seu Intentio.

De Hyemie aquilonia, & vere Austrino.

C*Onnexio*: Cum hactenus variis in locis, præsertim autem in primo hujus sectionis Aphorismo, multa, de temporum mutationibus, quasi in universum disputasset Hippocrates, & affectus ex iisdem provenientes recensuisset: Nunc in hoc aphorismo, de mutatione agit in particulari, plurium temporum, quatenus sibi invicem succedentes, varios morbos gignunt, id est, pergit speciatim enarrare effectus hyemis degenerantis, justo scilicet siccioris & aquiloniæ, & veris pluviosi & austrini; quod nempe posita hac vicissitudine, & alteratione, in Æstate febres acutæ, lippitudines, dysenteriæ exspectandæ sint;

ſint; nam talis viciſſitudo, facta prius pororum coarctatione, & hinc humorum ad fermentationem majori diſpoſitione humiditatumque congregatione, oculi & inteſtina potiſſimum læduntur, morbique acuti, bilioſi, inflammationes, & alii ſiniſtri effectus conſequuntur.

Hic Aphoriſmus unicam continet concluſionem, & ſic diviſionem non admittit.

Hanc ſententiam Hippocratis, Celſus *Lib. 2. Cap. 1.* paucis immutatis verbis ſic vertit: *Si hyems ſicca, ſeptentrionales ventos habuit; ver autem Auſtros, & pluvias exhibet, fere ſubeunt lippitudines, tormina, febres, maximeque in mollioribus corporibus, præcipue in mulieribus.*

Hanc aphoriſticam ſententiam Hippocrates ipſe *in Libro de aëre, aquis & locis* (unde mihi deſumpta eſſe videtur) longe clariorem, una cum ejuſdem ratione transſcripſit, unde ex utriusque loci contextu, mentem Hippocratis, facile aſſequemur: *Siquidem hyems ſicca* (inquit) *& aquilonia fuerit, ver autem pluvioſum & auſtrale, neceſſe eſt, æſtate febres & lippitudines fieri:* Et mox citato loco addit: *Cum enim æſtas derepente accedat, dum terra adhuc humida eſt, à vernis imbribus & auſtris, neceſſe eſt æſtum duplicatum eſſe, & à terra irrigua ac calida, & à ſole urente; cum ventres in hominibus nondum conſtricti ſint, neque cerebrum reſiccatum: Non enim fieri poteſt, cum ver tale exiſtat, ut corpus & caro, non humore fluida fiant, adeo ut febres acutiſſimæ in omnes irruant, maxime autem in pituitoſos. At dyſenterias par eſt fieri, & mulieribus, & viris humidioribus: Et ſi circa canis exortum accedat, aqua ac tempeſtas, & Eteſiæ ſpiraverint, ſpes eſt ceſſationis, & ut autumnus ſalubris fiat; ſin minus periculum eſt ne & pueri, & mulieres moriantur, minime vero ſenes, & ne, qui ſuperſtites evadunt, in quartanas deſinant, & ex quartanis in hydropes.* Hæc Hippocrates citato loco.

At vero quamvis ſententia hæc uberius explicata videatur, non tamen omnino difficultatibus vacat: Et quidem *Primo* dubitare contingit, cur Hippocrates hyemem voluerit conſiderandam, in morbis eventuris in æſtate: Si enim morbos acutos æſtate contingentes, non aliunde deduxit, niſi ab humida terra, ob imbres, & ventos Auſtrinos, in vere; procul dubiò ſatis erat, notaſſe vernum tempus pluvioſum, & auſtrale, nulla mentione facta, hyemis ſiccæ, & aquiloniæ. Verum quia ex ſicca & aquilonia conſtitutione hyemali, terra aridior effecta, vernis imbribus magis & largius humeſcit,

neque solum superficie tenus, sed altius in hiatibus, & voraginibus pluvias excipit, propterea fit, ut per æstatem vapores inde elevati aërem inficiant & coinquinent, unde postmodum morbi acuti, febres, ophtalmiæ, & dysenteriæ: quod enim toti corpori est febris, id oculis est (ait Aristoteles) lippitudo seu ophtalmia; addo ego, & intestinis dysenteria; una omnium communis causa nempe fervens, acris, salsa & mordax materia. Cur præterea Hippocrates dixerit, *necesse esse æstate febres acutas fieri?* Forte quia inevitabiles; quippe quod necessarium dicitur inevitabile quoque est: Sed revera, non adeo futura certo est, ejusmodi acutorum morborum constitutio, ut penitus vitari non possit, cum & insalubritas illa aëris, correctionem arte vel natura admittat; arte quidem locus facile alterari potest, natura vero, si victus ratio mutetur, & corpori exsiccantibus prospiciatur: Neque audiendus Galenus, asserens, id pronuntiatum ab Hippocrate, velut ex natura rei persuaso, & non ex observatione; nam nulla convincens ratio apparet, quæ cogat isthæc omnino eventura; Sed & contrarium docet experientia nostra propria, ab hyberna tempestate sicca, & succedente vere pluvioso, nullas per æstatem exstitisse ægritudines acutas, sed, quas ante retulimus, medio fere autumno, etsi hujus initium fuerit æstuosissimum: neque vero Hippocrates quod scripsit ex fictis ejuscemodi (ut Galenus) argumentis, colligere unquam ausus est, sed potius ex iteratis & acuratis observationibus, quas fortasse etiam aliis, à vetustioribus habitis comparavit: His ergo solum fisus, omissis fallacibus argumentis, ex necessitate dixit, sic morbiferam futuram æstatem, cum naturæ effectus plerumque conformes esse soleant, ubi eadem ad illos gignendos concurrunt. Verum quemadmodum à ventis Etesiis & ab imbribus, circa canis exortum supervenientibus, spes est cessationis, ut ipse subdit, ita poterit ejusmodi constitutio, aliis quoque de causis, vel infringi vel aboleri. Ne quis vero objiciat, Hippocratem (asserendo, *cessare hos morbos, non solum si spiraverint Etesiæ, sed si pluat in æstate*) commisisse terminorum repugnantiam, siquidem humida constitutio à pluvia non videatur corrigi, quin potius augeri posse: Verum facilis ad hoc datur responsio, Hippocratem hic locutum fuisse, de pluvia moderata, & æstati connaturali & tempestiva, non vero de longa, intemperata & intempestiva: prima autem cum sit tempestiva & naturalis multum facit ad curationes, & non productiones

nes

nes morborum, non secus ac patrius aër, cui multum passim tribuitur in curandis deploratis morbis.

Cur insuper Hippocrates dixerit, *à terra irrigua & à vernis imbribus, duplicatum æstum fieri*, cum potius (ut multi docent) imbres & terra humectata, calorem & æstum temperare debeant, ex doctrina Aristotelis & Galeni, qui volunt humidum, actione saltem in directa, igni & calori obsistere. Galenus pro more suo consueto confugit ad putredinem, *habiles enim* (is inquit) *sunt humiditates modum excedentes, ad putrescendum*: Sed nimis inaniter; inde enim inquinari potest aër, non incalescere; Potius ergo à vaporibus in aëre confertioribus æstas geminatur: Etenim cum aër crassior & densior fit, radii solis ad terram trajecti, ex regulis dioptricæ (dioptra est instrumentum quo res quævis depuratur & decantatur) magis intenduntur & impensius nos feriunt, quin & incidentes in madidam tellurem resiliunt, iterumque deducuntur in aëre, unde tot, tantisque solaribus radiis, veluti spiculis, non tantum aër ipse exæstuat, sed & animantia cuncta, urenti ardore, moleste admodum lacessita, graves & ardentes subeunt ægritudines, ut sæpe in rabiem agantur, in iis præsertim Regionibus, quæ suapte natura, calidiores esse solent. Hinc autem contingit, ut ex aëre vaporibus confertiori, æstum molestissimum patiamur, atque ab apparentibus, per ipsum staminibus, veluti in aranearum telis, futuros imbres congerere soleamus, quos præsentientes quoque anseres, & anates, impensius obstrepunt, & præter modum volitant; Muscæ vero solito infensiores fiunt, unde & ab his futurum imbrem Meteorologici præsagiunt: Eadem de causa, loca quæcunque fluminibus, aut stagnis, circumvallata, aut prope palustres aquas exstructa, æstatem patiuntur æstuosissimam, ab aëris crassitudine, quæ non nisi à vaporibus, cum illo plurimum intermissis exoritur. Cur etiam ultro Hippocrates subjunxerit, *febres acutissimas exoriri ab Austris & Imbribus quibus carnes molles, & humores fluidi & aquosi fiunt, imo corpora potissimum pituitosa, ac mulieres, & viros humidiores affici doceat*: Febres siquidem acutissimæ, hic præsagitæ potius Picrocholos, & biliosos, quam homines pituitosos corripiunt: Pituitosi namque succi, diuturnas & spurias febres pariunt, ex Galeno *1. Epidem. & 2. de febr. differentiis.* Verum hæc difficultas sicuti Galeni doctrinam vulnerat, ita Hippocratis dogmatibus suffragatur:

Hic enim, nec ab humoribus, febrium periodos deduxit, nec ab iisdem putrescentibus, febres pendere arbitratus est, sed solum à motu sanguinis perturbato, vel ab ejusdem recrementis vitiatis, atque in acidum, salsum, amarum, aliumve degeneratis, quemadmodum expresse docet, *Libro de veteri Medicina*, ubi *non propter calidum simpliciter, homines febricitare, neque hoc esse febrium causam,* inquit, *sed amarum, acidum, salsum aliaque innumera.* A commotis autem, & turbatis humoribus, febres cæterosque morbos acutos proficisci, sæpius repetit *Lib. 4. de morbis.* Neque vero, acutas febres, hic fieri dixit, ab humoribus pituitosis, ut putat Galenus, sed futuras febres, aliasque ægritudines acutas, ex temporum inæqualitate, illasque magis fœminas & humidiores viros afficere, desumpta fortassis ratione, vel à majori horum corporum impuritate, vel ob minorem hujuscemodi causis alterantibus repugnantiam: Sunt etenim in his carnes molliores, laxior cutis, & sanguis ipse hebetior, unde facilius alterationibus subjiciuntur. Auster enim pluviosus & mollis, aquiloni frigido, & rigido immediate succedens, subitanea contrariarum qualitatum introductione, & corpus debilitat, & plurimis excrementitiis humoribus infarcit; qui cum obstante Austri ambientis inclementia & naturæ debilitate, impotentia, per sudorem vel insensibilem transpirationem resolvi nequeunt, à succedente æstivo calore funduntur, unde *febres* prodeunt; particulæ enim insensibilis effluvii, summe spirituosæ, agiles & activæ, in massa sangvinea, præternaturaliter accumulatæ, sanguinem attenuare, volatilizare, impellere, & ad concipiendum impetum & incendium disponere solent, maxime si ab æstivo calore fiant impetuosæ, vel etiam quando in loco aliquo collectæ fermentantur, & mox effervescendo citatiorem motum acquirunt & febres excitant: Sunt autem plerumque *febres acutæ*, quia fiunt æstate, à particulis turgescentibus, & à calore extraneo fundente. *Ophtalmiæ seu lippitudines* autem fiunt, quia cum palam constet, oculos ob lacertosam illorum substantiam, sensum habere acutissimum, qui hyemali tempore, dentatas ex nitro, aëris particulas in adnata ejus tunica restagnantes & in ejusdem arteriolis incrassescentes supportare nequit: aquilonico ergo frigore, debilitati oculi, humiditatem per Austrum collectam, sole æstivo liquefactam, facile suscipiunt, & ophtalmias pro-

procreant: Nec obstat, mens *Majoli* asserentis lacertosum (id est ex meris musculis, nervis, & membranis constantem) visum, obtutu solis non mediocriter acui, & certum esse, oculum delectari calore, & offendi frigore: cum ille magis virtutem oculi quem igneæ naturæ, syderum cœlestium æmulæ dixit, & non naturam, & compagem ipsam oculi expresserit. *Dysenteriæ* pariter fiunt, quando particulæ heterogeneæ, humidioris Austri intemperie accumulatæ, æstivi solis calore fusæ, vel extrinsece tantum sanguini cohærent, vel eidem radicaliter, & intrinsece sunt unitæ, & incoctæ: Si ultimo modo, sine febrili exagitatione ad intestina prævio Aquilone debilitata, austrina constitutione laxata facile feruntur, ibique propter contractam, tum stagnatione tum caloris æstivi ustione acrimoniam, dysenteriam producunt, præsertim in mulieribus & viris humidioribus tanquam præ cæteris excrementosioribus & aluum nactis lubriciorem.

Postremo quare Hippocrates *spirantibus Etesiis* spem faciat *cessationis malæ tempestatis æstivæ*, causa in promptu est, quoniam *Etesiæ* venti sunt salutares, & spirare solent, quotannis ab exortu Caniculæ, quem & alii præcedunt Prodromi dicti, quasi Præcursores. Inter cætera autem commoda illud videtur præcipuum, quod serenitatem afferant, & aërem ab inquinamentis repurgent: participant enim Boream & nitrosam conditionem, valentem superfluitates humorum ab obesis, & muliebribus corporibus absumere atque emendare.

Verum tamen his aliisque ingruentibus ex hac tempestate morbis, expediet obsistere, recto & convenienti usu ciborum attenuantium, parco potu, exercitiis ad sudorem usque promotis, & medicamentis, tum caput tum ventriculum roborantibus.

Dices 1. Hyemis siccitatem corrigit ver humidum, ergo non nocet, ut intendit Aphorismus ℞. Hyemis siccitatem corrigit ver humidum, exiguo tempore durans concedo diutius nego: Sic enim corpus ad contrariam constitutionem deducit & debilitat.

Dices 2. Febris acuta cholerica plerumque fit post siccitates, ergo non fit post veris pluvias ut dicit Aphorismus ℞. Febres acutas esse duplices: simplices & complicatas: priores uti est synochus simplex Biliosa maxime fuit à siccitatibus; posteriores, uti est synochus putri-

putrida cum vel ſine malignitate, & hæ fiunt à calido & humido excedente, de quibus ultimis Aphoriſmus loquitur.

Dices 3. Oculi ſunt natura humidi, Inteſtina vero ſicca ergo ab eadem cauſa non lædentur ℞. Licet inteſtina velut partes continentes ſint ſicca, illorum tamen contenta ſunt humida, quæ inteſtinis communicantur, maxime quando diutius, in iisdem detinentur, & acriora facta, corrodunt.

Dices 4. Galenus *in Commentario* dicit, pueros & mulieres affici quartana, præviis prædictis hyemis & veris tempeſtatibus, cum tamen hi morbi à ſucco melancholico fiant; pueri autem, & mulieres, utpote humidiores, tali ſucco non abundant. ℞. Hanc commentationem Galeni non eſſe attendendam quia certe nullius fundamenti & rationis, ita mecum ſentiunt plures Autores.

Aphoriſmus XII.

Si vero hyems auſtralis & pluvioſa (alii habent & clemens alii & ſerena) fuerit: Ver autem ſiccum & Aquilonium, mulieres quibus partus in ver incidit, quavis occaſione abortiunt, quæ vero pepererint, imbecilles & morboſos infantes edunt, ita ut vel ſtatim intereant, vel tenues & valetudinarii vivant: Cæteris vero mortalibus dyſenteriæ & ophtalmiæ ſiccæ fiunt, & ſenibus catharri perniciem brevi allaturi.

Contentum ſeu Intentio.

De Hyemis, & Veris commutata temperie.

Connexio: Cum in præcedenti Aphoriſmo, Hippocrates hyemis ſiccæ & Aquiloniæ, veris autem auſtrini & pluvioſi effectus, morbos nempe æſtivos adduxiſſet: nunc in hoc Aphoriſmo, contrariam conſtitutionem, nimirum hyemis Auſtrinæ & pluvioſæ veris autem aquilo-

aquilonii & ſicci producit, ſimulque eos, qui in iis accidunt morbos enumerat.

Cum autem hic Aphoriſmus licet amplior unicam tantum concluſionem habeat, qui nempe morbi, ſub his temporibus contingant, nullam diviſionem patitur, ſed uniformis manet.

Hic etiam Aphoriſmus ſicut præcedens eſt deſumptus ex libro *de aëre aquis, & locis*, ubi fuſiori ſermone eundem, ejusque conſtitutionem deſcribit, & morbos ſubinde futuros, cum ſuis cauſis per extenſum enarrat: Sic autem à Cornario & Cardano exponitur: *Si vero hyems auſtralis fiat, & pluvioſa & clemens* (Cardano ex veteri verſione *tranquilla*, clarius forſitan *placida*) *ver autem boreale, & ſiccum & tempeſtuoſum, primum quidem mulieres, quæ uterum geſtant, & partus ipſis ad ver inſtat, abortum facturas eſſe veriſimile eſt: quæ vero etiam pepererint, impotentes ac morboſos pueros parere, ita ut aut ſtatim pereant, aut tenues, aut debiles, ac morboſi vivant: atque hæc quidem mulieribus, reliquis vero dyſenterias & lippitudines ſiccas, & aliquibus defluxiones à capite in pulmonem. Pituitoſis igitur dyſenterias fieri veri ſimile eſt, & mulieribus pituita de cerebro defluente, propter naturæ humiditatem. Bilioſis vero lippitudines ſiccas, propter carnis caliditatem ac ſiccitatem. Valde autem ſenibus defluxiones, propter raritatem ac eliquationem venarum, adeo ut aliqui quidem derepente pereant, aliqui vero ſeni ſyderati, aut dextra aut ſiniſtra parte fiant. Cum enim hyems ſit auſtralis & pluvioſa ac calida, & corpus non adſtringatur, neque venæ; Vere accedente boreali, & ſicco ac frigido, cerebrum poſtquam ipſum diſſolvi ac purgari contigit à gravedine, ac raucedine, tunc ſimul cum vere ſtabilitur ac conſtringitur; quare repente æſtate accedente & ardore, ac mutatione contingente, hi morbi incidunt, & inteſtinorum ſanitates, & aqua intercus, fere reliquis morbis deſinentibus, ſuperveniunt, cum non queant facile ventriculi, à concepta humiditate exiccari.* Cum ergo in *Libro de aëre aquis & locis*, unde hic Aphoriſmus transſcriptus eſt, expreſſe refertur, *hyems auſtralis, pluvioſa, & clemens* ſeu *placida*, non videtur expungenda vox hæc ἔνδιος, licet minus apte à Leoniceno *Serena* exponatur; unde factum eſt, ut pleriq; non tantum illam omiſerint, ſed acriter in eos interpretes ſint invecti, qui retinendam illam omnino voluerunt: quin imo Cardanus ad confuſionem omnium inquit, id pertinere, quamquam poſtea putet in libro *de aëre aquis & locis*, utrumque,

tranquillum ſcilicet & *tempeſtuoſum*, veluti invicem oppoſita bene convenire in hoc autem aphoriſmo neutrum.

Ut autem res agatur, non ea tanti momenti eſt, ut vel mentem Hippocratis extorqueat, vel ſententiam depravet, vel cauſas morboſæ iſtius tempeſtatis adulteret: perinde enim eſt, ſi dictio hæc adjiciatur, aut expungatur, & ſi *clemens*, *tranquilla*, *placida*, vel ut aliis placet *tepida*, aut etiam *ſerena* exponatur, modo id retineamus, voluiſſe Hippocratem, hyemem ita conſtitutam, ut à rigida & conſueta ſua conditione, non minimum deflectat: Equidem hyems, ob extremum ſolis receſſum à noſtro vertice, frigorifica eſſe ſolet, at vero, ut morbiferam conſtitutionem hanc afferat, auſtralis ſimul & pluvioſa, atque à conſueto rigore declinans, hic ab Hippocrate expoſtulatur, quo nimirum fiat, ut vices permutet, cum ſuccedente vere, quod eadem de cauſa, oportere ſiccum & aquilonium eſſe, ipſe animadvertit. Cæterum poſſe hyemem, placidam ſimul & auſtrinam haberi, fatetur idem Author 2. *Epidem. Sect.* 3. cum inquit: *in Perinthum circa ſolſtitium fere æſtivum venimus; facta autem eſt hyems clementi Cœlo auſtrina &c.* Atqui paſſim in Regionibus Siciliæ, ad mare mediterraneum poſitis, experimur hyemes tam placidas, clementes & auſtrinas ſimul, ut vernum tempus referant. *Placida* autem & clemens hyems dicitur, cum algida non eſt: *Auſtrina* vero, quæ auſtralibus plerumque ventis, haud quaquam tamen impetuoſis, & per ſublimiora diſcurrentibus perflatur, ſed & pluvioſa quoque erit, ſi per intervalla, imbres admittat exiguos & fugaces: aliter etiam auſtrinam & tranquillam hyemem ſtudent alii compoſitam explicare, documento Galeni *Lib.* 3. *Epidem. Sect.* 3. *Comment.* 1. Annum tranquillum & auſtrinum, ab Hippocrate ibidem memoratum exponentis, quem videre cuique placeat, nobis interim ſuffecerit, hæc breviter, in eruditionem juventutis, & ejuſdem confuſionem avertendam adnotaſſe. Talem igitur exigere videtur hyemem Hippocrates, quæ cutis poros potius laxet, caput vaporibus repleat, & ſanguinem dilutiorem, atque aquoſitatibus imbutum reddat, & univerſum corpus molle, languidum & ſucci plenum officiat, ut proinde adventante vere, frigorifico & aquilonio, ob compreſſas & denſatas partes, detentis humoribus, & halitibus, fætus in utero gerentibus, & viſcera interiora, in cæteris hominibus, graviter inficiantur: Neque enim à

ſola

sola hyeme Austrina, sed à succedente vere aquilonio, prædicit Hippocrates futuros abortus in gravidis, aliosque morbos in viris cum scilicet perspiratio interturbatur, & sanguis nequit sufficienter repurgari: Coacervatur enim, per austrinam constitutionem plurimum, de serosa & lymphatica colluvie, quæ cum ad uterum fertur (fertur autem facillime eo, cum uterus totius corporis cloaca vulgo audiat) lubricando parietes, & ligamenta emolliendo, frequentissima fit abortus causa: maxime autem, quando aquilonia ut diximus, succedat tempestas, quæ penetrante suo frigore, partes membranaceas irritando, plurimum cooperatur; atque simul infantes ipsos in utero debilitat: similitudine desumpta à fructibus quo allusisse videtur Poëta:

Quos maturat hyems præcoces fervida fructus,
Insolito veris frigore sponte cadunt.

At vero nec ista tempestatum indebita vicissitudo, semper sufficiens est, ut abortum provocet, sed sæpius tantum disponit, ut is, quacunque alia de causa, vel interna, vel externa accedente subsequatur; quamobrem tunc abortient utero gerentes, cum animi motibus & passionibus perturbatæ, aut immodicis exercitationibus commotæ, aut largiori victu & potu usæ, cumulatas, ex præcedenti temporum vicissitudine, & dentatas humorum superfluitates, veluti consopitas excitent & exagitent; unde uterus, ejusque vasa ut mox diximus laxentur, atque lubriciores viæ redditæ deponant, quod interius est reconditum: Hinc in Aphorismo adjectum est, *ex quacunque occasione Gravidas abortire*, quæ nimirum commoveat & agitet, excrementa, per hyemem austrinam congesta, atque ab aquilonio vere detenta, ut hæc commota, & agitata, relaxent vasa uteri, & abortum procurent: Contingit autem potissimum fætum ab his labefactari, quia cum tenerior sit, facile quascunque alterationes suscipit & succumbit.

Quod si causæ istæ externæ desint, nullamque præbeant utero gerentes, ejuscemodi perturbationis occasionem, adeoque ad legitimum pariendi tempus perveniant, fore adhuc, subdit Hippocrates, ut ipsæ mulieres partus edant imbecilles & valetudinarios, quippe humores illi antea cumulati, per partum fieri nequit, quin commoveantur, & commoti tenellum fætum non inficiant & perturbent: sed & verendum valde, ne per tempora partum præcedentia, ad uterum cum fætus alimento delati, teneras ejus partes etiam defædaverint

& coinquinaverint circa ſanguinem, unde poſtmodum languor, & mala valetudo, vel etiam interitus ſtatim à partu, cum præſertim aëri, per aquiloniam tempeſtatem algido ſubjiciuntur.

Hæc ergo ſpeciatim de gravidis atque enixis adnotat Hippocrates: Cæteris vero hominibus, dyſenterias & ophtalmias ſiccas, ut explicat in Commentario Galenus, quæ ſunt ſine fluxu, nam cum oculis illachrymantibus humidæ dicuntur, At vero praxis & experientia docet, lippitudines ſeu ophtalmiæ potius graciles & picrocholos corripient, obeſos vero & humidos inteſtinorum difficultates ſeu dyſenteriæ; quod & idem Hippocrates expoſuit *citat. Libro de aëre aquis & locis*; *pituitoſis igitur difficultates inteſtinorum fieri veriſimile eſt, & mulieribus, pituita de cerebro defluente, propter naturam humidiorem; bilioſis autem lippitudines ſiccas, propter carnis caliditatem & ſiccitatem.* Quod autem dyſenteriæ tales oriantur hac tempeſtate, ratio jam ſæpe data, Auſter enim non tantum congregat ſuccos, ſed etiam caloris & acrimoniæ characterem iisdem imprimit: Hi potiſſimum ad inteſtina confluunt, utpote prævio Aquilone debilitata, ibique propter acrimoniam excoriantem facile *dyſenteriam* excitant.

Ophtalmiæ ſiccæ autem ex eo contingunt, quod quidem oculi, ab Aquilone debiliores redditi, ſuſcipiunt illud quod ab Auſtro collectum eſt, ſed effluere non permittunt obſtante aëris algore & rigore atque exinde facta pororum conſtrictione & conſequenter *ophtalmiæ ſiccæ*, denique in hoc Aphoriſmo ait Hippocrates, *ſenibus accidere deſtillationes quæ cito interimunt.* Has autem non ſimplices eſſe, quales ad os & nares feruntur, manifeſte deducitur ex eo, quod hic in textu ſubjicitur, *cito interimere*: Imò clarius explicatur in *ſupra citato Lib. de aëre, aquis & locis*: *ubi propter raritatem & eliquationem venarum*, ejusmodi defluxiones in ſenibus fieri dicitur, *quibus aliqui repente pereant, & alii ſemiſyderati dextra aut ſiniſtra parte fiant.* Jam ergo, etſi defluxiones & deſtillationes in ſenibus difficulter concoquantur, non tamen repente interimere ſolent aut ſyderationem afferre: Quare putandum ex Aquilonia tempeſtate cerebrum, per hyemem Auſtrinam humoribus aquoſis & craſſis repletum quodammodo comprimi, ejusque ductus atque emiſſaria impediri, quo minus valeat ſeipſum ab hiſce ſuperfluitatibus repurgare, quæ propterea ex vitio per moram & per frigidum aërem contracto, ſi principium nervo-

nervorum & nervos ipsos occupent, Apoplexiam vel Hemiplexiam afferent, quia ibidem circulatio impeditur: Si vero venas aut vasa lymphatica subeant in abdomine, lævitates intestinorum & hydropes, similesque alios morbos parient, ut ipsemet Hippocrates prosequitur in sæpe *cit. Lib. de aëre aquis & locis*, quin & si in fauces aut Pulmones, decumbant, & cordis vascula pervadant, anginas, pleuritides (quæ rigidissimo & Aquilonari potissimum tempore generantur) procurant & cito interimunt.

Hæc autem facilius videntur senioribus evenire, quippe qui destillationibus sunt obnoxii, & capite ac pectore prælanguidi, ambarum partium ægritudinibus sæpe numero laborare solent. Quamvis vero hæc mala senibus accidere dicat Hippocrates, verisimile tamen est etiam prænotata mala juniores arripere; quamobrem rationi consentaneum videtur, non solum pro ætatum diversitate, sed etiam pro cujusque varia constitutione, & corporis habitudine, vitaque anteacta, diversimode tum viros, tum fœminas, tum juvenes tum senes, tum pingues tum macilentos, ab ejusmodi tempestate laboraturos, iis vero præsertim in partibus quæ affectæ & debiles fuerint.

Num autem ægritudines hic ab Hippocrate recensitæ, ipso quidem vere, an vero succedente æstate futuræ sint, non convenit inter expositores. Verum cum in Aphorismo dicatur: *quibus partus in ver incidit*: & in *Lib. de aëre aquis & locis* scriptum sit; *primum quidem mulieres, quibus partus ad ver instat*: certe fateri oportet, abortus, & funestos exitus infantum ipso verno tempore eventuros: si enim supervixerint, interitus periculum evasi, atque usu lactis perpurgati, conceptam in utero malitiam ut deponant, & salubriorem induant constitutionem necesse est; multum enim ad id valet, nec non ad permutandas naturas, ac mores ipsos, proba lactis conditio, ut in libro meo de morbis infantium fuse ostendi.

Celsus etiam Libro 2. Capite 1. hanc Hippocratis sententiam interpretatur, sic habet: *Si austri, pluviaque hyemem occuparunt: ver autem frigidum & siccum est: gravidæ quidem fœminæ, quibus dum adest partus, abortu periclitantur, hæ vero quæ gignunt, imbecilles, vixque vitales edunt.* Quibus plane ostendit, fœminas ipso vere parientes periclitari; Cæteri vero morbi, aliis contingentes, pro corporum &

 habi-

habituum varietate, poterunt in sequentem etiam æstatem protendi & populariter grassari. Sed enim tunc potissimum morbi inde provenientes observabuntur, cum superfluitates humorum detentæ, viscera opprimunt & inficiunt, istæ vero non nisi ex Aquilonio vere detinentur, adeoque tunc morbos parient, citius tamen vel serius pro corporum varietate & humorum superabundantium dispositione: Si autem usque ad æstatem protraherentur, facile possent æstivo calore attenuari dissolvi atque etiam per sudorem educi.

Quid tandem agendum sit, ut, quoad fieri possit, ejusmodi calamitatibus occurratur, paucis exponam, plura ex praxi arripienda. Et quidem si ab inquinamentis & aquositatibus detentis, hæc mala imminent, ratio dictare videtur, illis potissimum repurgandis incumbendum, in dicta quoque diæta, quæ valeat sanguinem puriorem progignere capite simul & ventre roboratis: Quamobrem cibi vitentur humectantes, atque obstruentes, potus rerum gelidarum, somnus immoderatus, ipseque aër aquilonius & frigorificus, & quæcunque possunt sanguinem obtundere, effætare & perspirationem impedire. Venter in utero gerentibus præsertim, assiduo foveatur aromatibus, ac sæpe etiam tum is, tum lumbi spiritu vini purissimo, tinctura Kermes, nec non unguento vel emplastro comitissæ dicto, de crussa panis montagnanæ aliisque roborentur, cavendo ab his quæ vel bene vel male olent, item à trepidatione, saltu, ac vehementibus animi pathematibus: Succum Astaci contusi & expressi cum vino semel aut bis singulis mensibus exhibitum ab abortu præcavere scribit Hartmannus: è Vitriolo Romano ad solem in calicis formam redacto, atque pelle arietina acu percusa incluso, instar zonæ, lumbis gestato, præcautas ab abortu plerasque prægnantes vidi, quibus levi quacunque de causa is alias accidisset: id ipsum haberi à magnete adnotat Helmontius de magnetica vulnerum curatione.

Infantes jam editi, si debiles videantur, præter fotus externos, vegeto lacte ex sanis nutricibus alantur, & oleo macis perungantur, stomacho & spina; atque interea detineantur in locis calidis, ut aëris inclementiam evitent.

Cæterum in aliis hominibus & morbis proderunt, quæ cumulatos humores educunt, sudores movent, & ventriculum ac cerebrum

brum roborant, servata interea convenienti diæta, pro corporum affectorum diversitate.

Dices 1. Non videtur hic potior esse ratio, cur ejusmodi fiant in vere, quam in æstate ut dictum in præcedenti aphorismo, ergo præsens hic Aphorismus male sonat. ℞. Morbos anticipare tripliciter 1. cum magna & prava est mutatio, sic scripsit *Hippoc. 2. Epid. 1. in cranone æstate humida carbunculos fuisse factos.* *II.* Quando adest dispositio corporum, nam debilitas corporis facit, ut citius morbi arripiant, ita hic mulieribus (non exspectata æstate) abortus & difficiles partus fiunt, ut testatur 1. Epidem 3. *ubi cum hyems multa in vere fieret plurimas mulieres graviter ex partu laborasse scribit & post partum graviter ægrotasse.* III. Causæ sunt qualitates temporis non naturales, variæ & peregrinæ atque inconstantes, omnium vero pessima est calida & humida atque austrina constitutio, ubi diu perseverat, cujus exemplum adducit 3. Epidem. Sect. 3. Ista enim maxime facit, ad morborum accelerationem, quia corpora magis reddit fluxilia, abortui & catharris obnoxia, & humores ad putredinem disponit; Id quod non fuit in præcedenti aphorismo, ubi de hyeme aquilonia & sicca locutum fuit.

Dices 2. Hyems eo videtur salubrior, quanto magis recedit ab extremis & fit temperata, atqui austrina magis recedit ab extremis intemperiebus & fit magis temperata, ergo erit salubrior & non erit tot morborum productiva ut vult Aphorismus. ℞. Negando minorem, nam hyemis austrinæ constitutio non recedit ab extremis quin imo est extrema humiditas, contraria moderatæ siccitati, quin imo contraria est etiam moderatæ humiditati, saltem quoad effectum.

Dices 3. Hyems australis & pluviosa non potest causare contrarios effectus, quales sunt abortus ab humiditatibus & lippitudines à siccitatibus provenientes ergo non verificatur aphorismus. ℞. Non causat contrarios effectus eodem causandi modo concedo, diverso modo nego, lippitudines enim fiunt à frigore & algore veris, humores tenues repercutiente, poros cutis constringente, & partem irritante quæ veluti debilior facta per hyemem, & privata quodammodo motu suo, humoribus aquosis stagnationem impertit, accedentibus humoribus biliosis inflammationem parit; Abortus autem fiunt, tum à debilitate fœtus, tum ab humoribus & per

eosdem

eosdem facta mollitie & laxitate ligamentorum uteri, lubricitatem & exitum foetui parantibus.

Dices 4. Multi Authores ut mox supra diximus, habent in hoc Aphorismo: Si hyems fuerit australis, pluviosa serena: pluviosa autem serena simul stare non possunt sed sibi contrariantur ℞. 1. Solutionem hujus dubii jam in Themate & textu esse datam, omnes has particulas stare posse, dummodo debite nempe per ly serena, tepida græce ἔνθηος intelligatur, comparatione enim facta Austri ad Aquilonem; sic enim Auster cum sit Aquilone mitior, potest dici serenus id est Tepidus.

Dices 5: Gal. in Comment. dicit sequentia: pituitosis itaque par est difficultates intestinorum advenire, biliosis vero lippitudines, ob carnis siccitatem & caliditatem, ergo hi affectus non fient ab hyeme Australi & pluviosa ℞. Solutio hujus est docta in objectione tertia, & clarius adhuc in ipso textu, ubi modum recensuimus, quo lippitudines generantur.

Dices 6. Ambiens frigidum condensat corpora & sibi vias occludit, ergo non penetrabit ℞. Cum *Gal. in Comment.* corpora humida, mollia & laxa ab hyeme facta, ad intimas sui partes, aëris ambientis frigiditatem facile admittere; & licet frigus constipet poros, prius tamen communicatur humoribus, qui frigoris sunt vehicula ad partes corporis intimas, stante præcipue sanguinis circulatione. Imo ipsa Autophia docemur & experimur magis penetrare frigus humidum seu humiditati conjunctum, quæ est ipsius vehiculum, quam frigus siccum.

Dices 7. Hippocrates citato sæpius *Lib. de aëre, aquis & locis* ait: valde autem senibus fiunt destillationes, propter raritatem & venarum colliquationem, ita ut subito intereant: Atqui senibus nulla videtur esse raritas, quia compacta & arida sunt illorum corpora utpote frigida ergo: ℞. Etiam hujus dubii in textu jam datam solutionem esse: ℞. 2. Hinc non intelligi tenuitatem non stricte sumptam, id est pororum raritatem: Sed per ly raritas intelligitur partium quædam tenuitas & gracilitas, quam plerique quasi senes habet: per colliquationem venarum præter dicta intelligi potest inanitio.

Dices 8. Destillationes in senibus sunt diuturnæ, ergo non statim

ſtim interimunt, ut dicit Aphoriſmus: ℞. Et hoc in textu eſſe ſolutum, nempe Hippocratem non intelligere vulgares & minutas deſtillationes quæ ad os & pectus, ſed de iis quæ ad venas collimant.

Aphoriſmus XIII.

Si vero æſtas ſicca & aquilonia fuerit; autumnus autem pluvioſus & auſtralis, capitis dolores ad hyemem fiunt, & tuſſes & raucedines & gravedines, nonnulli etiam Tabes.

Contentum ſeu Intentio.

De æſtatis & autumni declinationibus.

CONNEXIO: A conſtitutionibus, tempeſtatis hyemalis & vernæ, æqualitatem non ſervantium, in præcedentibus Aphoriſmis fuſe deductis, tranſit Hippocrates in hoc Aphoriſmo ad alias duas, *æſtivam* & *autumnalem*, examinandas, cum ſuas quoque patiuntur alterationes:

Hic Aphoriſmus non dividitur, cum una concluſione comprehendatur.

Primum itaque Hippocrates conſiderat ea, quæ contingunt ex æſtate ſicca & aquilonia, ſuperveniente autumno pluvioſo & auſtrali: mirum autem videtur quod, dum inquirit conſtitutiones æſtatis & autumni, nullam rationem habeat, nec mentionem faciat veris & hyemis, forſan quia exiſtimat, eas ſuas habitudines & temperaturas ſervaſſe, adeoque præcedentes in prioribus Aphoriſmis memoratas viciſſitudines nullatenus ſubiiſſe, ne ſcilicet quis ea ratione putaret ex æſtate ſicca & aquilonia, atque autumno pluvioſo & auſtrali, una cum inæqualitatibus, reliquarum duarum tempeſtatum, futuros eſſe morbos, quos hic in hyeme ſuccedente recenſet: Quare ſicut bina ibi, ſic & hic duo ſolum inter ſe comparat anni tempora viciſſim permutata.

Inquit itaque; *Si æſtas ſicca fuerit*: id eſt plusquam naturalis illius conditio eſſe conſuevit, atque adeo, vel propter imbrium inopiam,

quibus non raro humescere solet; vel propter ventos boreales, per idem tempus spirantes, omnemque aëris humorem absumentes; vel denique, si etesiæ venti anniversarii, aëris æstum quotannis temperantes, fortasse per æstatem non spirent; sane hoc modo, dies Caniculares, proculdubio fervidiores observabuntur, ut & Tellus ipsa, præ nimia ariditate, plures in hiatus & fissuras diducatur: His quoque de causis siccum aërem appellamus, cum vaporum est expers & pluviis caret, ac ventis vapores, & nubes dissipantibus percellitur; hinc idem Hippocrates adjecit, *si sicca fuerit & aquilonia*: sicca plane, à perflantibus ventis aquilonaribus: In hanc quoque sententiam condescendit *Celsus Lib. 2. cap. 1.* qui sic Aphorismum latine vertit: *si sicca æstas Aquilones habuit, autumno vero imbres, austriq; sunt, tota hyeme quæ proxima est, tussis, destillatio, raucitas, in quibusdam etiam Tabes oriuntur.*

Siccam ergo & *aquiloniam æstatem*, si *autumnus exceperit pluviosus & australis, ad hyemem*, inquit, *dolores capitis vehementer fieri*: Non enim satis est autumnum esse pluviosum, sed australem pariter esse oportet: nam quandoquidem solent pluviæ per autumnum ingentes fieri, præsertim sub ortu arcturi, & Pleiadum occasu, quæ tamen absque ventis Austrinis, sed plerumque cum occiduis contingunt; ut propterea, peculiarem habendam voluerit rationem ventorum australium, qui majora, quam imbres, damna nobis incutiunt: Hi enim sæpissime simplices ac tempestivi, non leve emolumentum cunctis animantibus afferunt, ipsomet autumno, vel ineunte, vel vigente, si præcipue ferantur à ventis salubrioribus: at vero cum ventis australibus, omnino nocent; quippe Austri infestissimi sunt, ex supra traditis. Quamobrem, non immerito junxit Hippocrates, *pluviosam simul & australem* autumni tempestatem, qua scilicet caput gravetur & destillationes promoveantur, cum pulmonis læsione. Dolores Capitis, qui exinde portenduntur, dicuntur esse vehementes (sive hi Cephalalgiæ, sive Cephalææ sive Hemicraniæ, id est vel recentes, vel antiqui iique totius capitis vel dimidiæ seu unius partis sint) quoniam ex imbribus & Austris autumnalibus, caput multis humoribus & aquosis succis repleri contingit, qui per meninges, & cæteras partes nervis contextas diffusi dolores pariunt. Accedit quod hyems nullam plenitudinem solvat, sed potius augeat, ac proinde

inde humiditates præfatæ per autumnum collectæ per insensibilem transspirationem, vel sudores, obstante aëris hyemalis injuria, resolvi nequeunt, sed ad glandulas depositæ, & data causa irritatæ varias fluxionum & dolorum species producunt.

At quæritur, quomodo fieri possit, ut ab humentibus succis & ab aquositatibus, dolor excitetur, isque vehemens, ut hic asserit Hippocrates? cum tamen ex doctrina veterum & Galenicorum humida intemperies, dolorifica esse nequeat, veluti quæ potius hebetet & obtundat, atque sola corpulentia gravet, quam molestum sensum inferat, qui ipsis dolor audit?

Respondeo, si molesta in sensu tactus perceptio dolor est, quæcumque vim habent poros corporis scindere, dilatare, contrahere, aut aliter à consueto situ distorquere, poterunt quoque dolorem inferre, & eo vehementiorem quo violentius afficient, ut latius diximus in Praxi: Hoc ipsum humores cujusvis generis præstabunt, si malitia pungant, scindant, erodant; si multitudine comprimant, distendant, ac disrumpant; si motu affatim irruant, vel interciso aut impedito cursu seu motu alicubi hæreant. Porro aquosi humores, per pluviosam & austrinam tempestatem in capite collecti, ob salsilaginem, aut acritatem subinde contractam, & multitudine, qua cumulati sunt, & violentia, qua sunt intrusi, vellicando, distendendo, explendo & tumefaciendo, dolores vehementissimos incutient. Sed etsi nullum, suapte natura dolorem excitarent, saltem perspirationem, & circularem sanguinem, si sola quantitate seu mole impediant, & retardent, nocui & molesti partibus erunt, adeoque doloris causam dantes, dolorifici evadent: Pari modo vasa lymphatica, quæ multa per caput circumquaque feruntur, & cerebri corticem, ac Meninges perreptant, plurimum aquosis, ejuscemodi superfluitatibus, per austrinam tempestatem à sanguine refluis oppleri observantur: itemque glandulæ universa totius corporis, iisdem imbibi, quæ deinde à superveniente frigore hyemali compressæ, hæc eadem & graviora mala progignent v.g. corruptiones tabes, Hydropes, tumores. Hinc autem contingit desinere non raro vehementes, ac diuturnos ejusmodi capitis dolores, spontanea è naribus hæmorrhagia, vel sanie ex auribus prodeunte, aut acriori ex iisdem naribus destillante, vel per poros cutis, aut in vias urinarias prolabente, post

acutas febres de genere earum, quas Galenus vocat ardentes spurias.

Ex hac ipsissima ratione & causa, & tusses & raucedines, & gravedines, per hyemem aderunt, prout aquosi humores, vel pectus vel guttur, vel nasum occupaverint: siquidem cerebrum, magnæ glandulæ ab Hippocrate comparatum, cum aquositatibus repletum, hiberno deinde frigore constipatur, & quodammodo constringitur: Hoc enim certum est, quod Aquilo, suo frigore hostili naturæ nostræ potissimum capiti, pectori & nervis nunquam magis hostilis sit, quam dum media æstate spirat: Cum enim æstivo tempore, corpus nostrum omnibus injuriis patent, porique undiq; hient, effluvium insensibile fit copiosissimum, & aëris nullo anni tempore major necessitas: Sic aër aquilonius, per apertam corporis nostri Januam, ubique penetrando, non tantum prædictam insensibilem transpirationem plurimum diminuit, sed ipsis etiam visceribus, tota natura contrarius, labem non brevem imprimere solet: Hanc corporis dispositionem excipit autumnus, non solum pluviosus, sed etiam australis, id est ventis calidis & humidis permixtus; & sic corpora nostra plurimis replendo humiditatibus, eas in varias corporis partes, potissimum glandulosas, nitroso aëris ambientis sale irritatas deponit: si protrudat in nares Coryzam, si in guttur & asperam arteriam raucedinem, si in pectus & pulmonem, tussim generabit, aliasque ægritudines pro vario, in alias partes vitiosorum humorum illapsu. Has autem solummodo Hippocrates memoravit, veluti eas, quæ partes cerebro proximiores affectas denotant, promptiusque cum eodem laborante compatientes, & per glandulas attiguas, excurrentes, vel humores stagnantes solitas excipere.

Denique in fine Aphorismi additur: *quibusdam autem & tabes*. Verum de qua tabe intelligat? potest etiam hic dubitari, & quamvis de quacunque extenuatione exponi possit, attamen magis cohærebit Hippocratis menti, si ea tabes speciatim explanetur, quæ pulmoniaca appellatur; siquidem in græco textu scribitur *Phthisis* quæ proprie pulmonis affectio est, & verisimilis induci potest, ex pluviosa & austrina autumni tempestate, qua non tantum caput, sed etiam pulmonem superfluitatibus serosis repleri contingit, ac postmodum illarum repurgationem impediri, à superveni-

veniente hyeme, pectori potissimum & pulmoni, ut diximus, inimica.

Quamquam autem humores isti, in pulmonibus hærentes, sæpenumero acrimoniam, acorem vel salsedinem contrahant, etiam ex vitiato partis alimento, & ex consimili conditione, quam sortiri solent, detenti halitus ac vapores è toto corpore exspirantes, ita & sudores & urinæ: Nihilominus tamen, adhuc omni malitia exuti, sola quantitate & mole, si diutius restagnent, non leviter pulmonem inficere, & tabem ac Phthisim inferre consueverunt. Unde Hippocrates 7. Aph. 38. *destillationes* (inquit) *in ventrem superiorem* (id est in thoracem) *suppurantur intra viginti dies*: ubi cum usus sit græca voce *Catharri*, profecto ab humoribus vulgo pituitosis, hodie lymphaticis seu aquosis dictis, illas pendere existimandum. Hæ enim destillationes seu defluxiones, cum ordinarie acres sint, facile tenellam pulmonum substantiam exulcerant; maxime in iis qui ad Tabem dispositi sunt; quas describit Poëta:

Ad tabem properat, Phthysico de stemmate natus:
  Cui sæpe ad pectus, phlegmata salsa cadunt,
Qui faciem Hebræi, maciemque figurat avari:
  Cui vox angusto pectore rauca sonat.
Qui gerit oblongum, velut alta ciconia collum:
  Cui, velut ala Aquilæ, prominet os scapulæ,
Nescis, cur Phthysico natura annexerit alas?
  Debet ad ignotas, mox volitare plagas.

Qui autem isti sint, quos tabes ex hac constitutione sit vexatura, Hippocrates tacuit & non expressit: Profecto non omnes eo morbi genere affectum iri liquet ex dictione, *quibusdam vero tabes* per ly *quibusdam* aliquos duntaxat tabe laboraturos indicatur. Galenus *in commentario* interpretatur, *qui ad hunc morbum apti natura sunt, utpote qui angusto sunt pectore, & quibus à capite ad pulmonem fluxio defertur.* Sed clarius ex eodem Hippocrate *1. & 3. Epidemior:* videntur esse, quibus scopulæ instar alarum sunt exporrectæ, pectus angustum, collum oblongum, caput magnum, ut in gracilibus, qui

ſanguinem natura nacti ſunt acriorem & tenuiorem, modico glutine, & multo ſero ſcatentem; unde cum à præcedenté tempeſtate pluvioſa & auſtrali, pulmones & cerebrum abundantiori ſero perfundantur, facile in tabem incidunt, labe nimirum per ſanguinem illata.

Horum ergo imminentium morborum prophylaxim & præcautiones ex antea traditis facile innoteſcent, præterea, quæ inferius afferremus, & in praxi per extenſum retulimus.

Dices 1. Cum eadem videatur eſſe ratio undecimi & decimi tertii aphoriſmi, perperam videtur Hippocrates omiſiſſe in hoc ophtalmias & dyſenterias: præterea cur non pariter innuit, in hyeme futurum parturientibus periculum? denique cur deſtillationes, quatum hic meminit, ibi etiam non addiderit? ratio quærendi eſt, nam quemadmodum illi hyemi pluvioſæ & auſtrali, ſuccedit in vere frigus aquilonium, ita hic autumno pluvioſo ſuccedit hyems frigida; Ergo eadem debuiſſet eſſe ratio. ℞. Hippocratem tantum virum, hæc nullatenus temere omiſiſſe, nam longe alia eſt hyemis, alia aquilonis natura & conditio, nam Aquilo, multo magis viſcera interna penetrat & ferit quam hyems, cujus frigiditas ignava eſt, & tantum exteriora ſuperficie tenus percutit, nec tanta vi interiora ferit: Hinc etiam abortus prægnantium non ita timendi ſunt, nec quoque dyſenteriæ quæ magis internam requirunt impreſſionem & characterem, tam facile pertimeſcendæ; Hinc neque tam cito interimentes fiunt deſtillationes in hyeme, quam in Aquilone: deinde hyemis frigiditas eſt ordinaria & naturalis, Aquilonia tempeſtas autem præternaturalis.

Inſtabis Tabes (quarum hic meminit) videntur habere majorem impreſſionem quam deſtillationes, ergo hyems contra jam dictum aſſertum, majores faciet impreſſiones, quam Aquilo. ℞. Negando antecedens, nam major eſt impreſſio, quæ celeriter interimit, quam illa quæ tarde, ſed à deſtillationibus iſtis aquilonaribus, celerius interimitur homo, quam à Tabe, ergo.

Vrgebis: Major eſt impreſſio habitualis, quam non habitualis, ſed in Tabe eſt habitualis, in deſtillationibus vero non, ergo. ℞. Major eſt impreſſio quoad durationem concedo, quoad inſtantaneum peri-

periculum nego, ergo absolute major est impressio, nego consequentiam.

Instabis denuo: Tabes potest fieri, in utraque constitutione (in Aphorismo undecimo & decimo tertio memorata) ergo non videtur habuisse rationem quod ejusdem hic meminerit, in altero non: ℞. Tabem quidem in utraque constitutione fieri posse, magis tamen hic propter autumni inæqualitatem: Imo experientia docet quod ad easdem contrarietates, iidem semper non fiant morbi, ob circumstantiarum defectum & mutationem.

Dices 2. Ab humiditate, non videntur fieri posse dolores capitis, quia hæc est qualitas passiva & non activa. ℞. In abstracto & lato sensu est passiva concedo: in concreto & stricte loquendo, aut absolute est passiva nego, quia ut diximus in textu, quantitate & mole sola humores peccare posse, partes distendendo & gravando.

Dices 3. Plurimi homines continuo fere patiuntur destillationes ad pectus, & tamen non fiunt Tabidi, ergo Aphorismus non est tantæ veritatis. ℞. Hippocrates dixit *quibusdam* non omnes fieri Tabidos, eos ergo intelligit fieri tabidos, qui ad Tabem sunt maxime dispositi, quos in textu abunde descripsimus.

Dices 4. Commentatores alii, ad hunc Aphorismum referunt cerebri sphacelismos, Cataphoras, Caros, Lethargos, Catalepses &c. quarum nos nullam fecimus mentionem. ℞. Hos affectus Authores nobiscum referre ad Cephalalgias de quibus egimus. Quod autem in ejusmodi tempestatum constitutionibus sphacelismi persæpe fiant, patet ex segetum rubigine (vulgo **Brandt**) qua spicæ manescunt, & in fœtidum pollinem degenerant: de hoc Sphacelo segetum, arborum & vitium legatur Plinius.

Aphorismus XIV.

Si vero Aquilonius & siccus sit autumnus, hominibus natura humidis & mulieribus commodus: reliquis vero ophtalmiæ siccæ accident, & febres acutæ, & gravedines diuturnæ.

Nota

(Nota ly gravedines plerique omittunt & merito quidem ut audiemus in textu, & sic ponunt & febres acutæ & diuturnæ) *nonnullis vero etiam melancholiæ.*

Contentum seu Intentio.

De Aquilonio & sicco autumno.

Connexio: Tam arcte connectitur hic Aphorismus cum præcedenti, ut Galenus ipse in *Commentario* scripserit ob nimiam affinitatem & inter se conjunctionem, ex duobus unum esse faciendum, ut ex utroque unica sententia colligatur; veluti serie quadam continuata, plures in unum locum transtulit Celsus *Lib. 2. Cap. 1.* qui postquam morbos ex æstate aquilonari, & autumno austrino ex eodem Hippocrate commemoraverit, statim subjunxit: *Sin autem autumnus, quoque æque siccus, iisdem Aquilonibus perflatur, omnibus quidem mollioribus corporibus inter quæ muliebria esse proposui, secunda valetudo contingit: durioribus vero instare possunt lippitudines siccæ & febres, partim acutæ, partim longæ, & hi morbi qui ex atra bile nascuntur.* Et Hippocrates ipse, libro sæpius citato *de aëre aquis & locis*, uti præcedentis appendicem, hanc eandem sententiam his verbis describit: *Quod si Borealis sit autumnus & siccus, & neque sub arcturo pluviosus, confert pituitosis natura, & maxime his, qui humidi sunt & mulieribus, biliosis autem infestissima est hæc constitutio: valde enim exsiccantur, accidunt-que eis lippitudines aridæ & febres acutæ, ac diuturnæ, & aliquibus bilis atra, siquidem quod liquidissimum & aquosissimum in bile est, consumitur; densissimum vero & acerrimum remanet quod idem accidit, secundum eandem rationem sanguini, unde hi morbi his accidunt.* Unde sic affectum autumnum succedere æstati, pari modo siccæ, & aquilonari, antea descriptæ, manifestissime demonstrat, ut ex contextu ejusdem loci liquido patet. Ejusdem quoque sententiæ est Galenus, *qui in commentario hujus Aphorismi; apparet* inquit, *sermonem nunc habitum non esse integrum Aphorismum, sed partem secundum unius aphorismi, cujus priorem partem nuper seu paulo ante destitimus explanare.* Conferendus etiam in his est *Aristoteles qui Lib. I. probl. II.* cau-

causam secundæ valetudinis, in mulieribus & pituitosis, ex sicca & aquilonari æstatis & autumni constitutione inquirit, & mox Problemate duodecimo, cur biliosi exinde infestentur examinat, continuata omnino oratione, sub eadē æstatis & autumni sicca & aquilonia tempestate.

Hic Aphorismus duas habet partes: In prima juvari ait naturas humidas ex ea constitutione: In secunda vero morbos addit, qui in siccis naturis exspectandi sunt.

Confert autem hæc sicca & aquilonaris constitutio, corporibus humidioribus, absumptis nimirum, vel compressis & deductis ad vias urinæ, aquosis superfluitatibus, quibus illa ut & muliebria superabundant. Cæteris vero id est biliosis, ut idem Hippocrates explicat, sive ut mavult Celsus, durioribus corporibus infestissima est hæc sicca temporis constitutio, quæ illa magis extenuat, exiccat, & obdurat; quin imo aridis lippitudinibus & febribus acutis ac diuturnis afficit: acutis quidem, quibus sanguis & bilis ipsa tenuior & acrior fit, diuturnis vero, quibus acidior, consistentior & magis effœta, pro aliarum rerum non naturalium usu vario, ab ejusmodi corporibus antea servato; unde adjectum est in Aphorismo, *nonnullis etiam morbi melancholici*: cujus rationem idem Hippocrates *Lib. de aëre aquis & locis* afferens inquit: *quod liquidissimum & aquosissimum in bili est, consumitur, densissimum vero & acerrimum remanet; quod idem accidit, secundum eandem rationem & sanguini, unde hi morbi his accidunt.* Quemadmodum autem Picrocholis & gracilibus antea dixerat, acutas febres, & lippitudines siccas evenire, ita nunc durioris texturæ corporibus & sanguinem nactis consistentiorem, morbos melancholicos, intellige, scirrhos, affectiones Hypochondriacas, deliria melancholica, maniæ, melancholiæ, & alia id genus accidere portendit.

Hæc quippe notiora sunt, quam ut fusiori egeant deductione: verum quod de *longis gravedinibus*, à quibusdam memoratur, penitus mihi non videtur consonare; nam quæ unquam ratio afferri potest aut poterit, quæ persuadeat longas gravedines, ex æstate & autumno siccis atque aquilonaribus futuras? cum per ejusmodi arefacientem tempestatem, si quæ in corporibus, humidæ superfluitates collectæ erant, satis superque, extenuari, consumi & egeri possint.

Quocirca, nec illarum, nec alterius humidæ ægritudinis ne verbum quidem fecit Hippocrates in *Libro de aëre aquis & locis*; sed neque

diligentissimus sententiarum ejus Compilator Celsus, qui sic locum hunc, ut antea dictum est rectissime interpretatur: *durioribus vero instare possunt, & aridæ lippitudines, & febres partim acutæ, partim diuturnæ & hi morbi qui ex atra bile nascuntur*; quamobrem jure optimo Fuchsius existimat, *Librarium seu Typographum errore quodam, κόρυζαι pro Πολιχρόνιοι, quod ab una in aliam dictionem facilis sit lapsus.* Neque vero his contentus Cardanus, hanc errandi causam Galeno adscribere non veretur cum inquit: *Galenus suo more, legit in utroque textu gravedines, seu Κόρυζαι & utriusque omittit expositionem: gravis & accuratus certe expositor, dignusque pro quo quidam tantum digladientur:* Et paulo ante scripserat: *Legi debet: & diuturnæ: non gravedines. Littera enim græca corrupta erat ex Πυρετοὶ ὀξέες χρονικαὶ* pro *Κόρυζαι.* Per lippitudines siccas intelliguntur illæ quæ fiunt, & propter lentorem tenacem, quo humores nimium inspissati partibus adhærent, & propter mordacitatem, qua partes exquisitioris sensus, veluti sunt oculi, irritantur.

Per *melancholiam* vel prout in aliis legitur contextibus *atram* bilem, veteres adustam & torridam bilem, recentiores, succum acidum quendam ex humore acido & bile enixo lixiviosum & scorbuticum vulgo dictum, qui furia humani corporis pessima (quocumque nomine vocitetur) quæ cuncta levia spernit remedia, & violentioribus exacerbatur: unde ex hoc malo hoste ortum ducunt morbi melancholici supra dicti, quando nimirum humores moderate acidi, evaporatione substantiæ humidæ & serosæ, in majorem corrosionem, imo malignitatis gradum deducuntur, vel ab ipsa oleosa sanguinis parte vulgo bile appellata, quæ debite sero, quo veluti fræno regebatur, destituta concentratione fit effera, ut impetuose in corpore humano tumultuetur unde deliria maniaca. Revera idipsum in foro Politico contingit, si desit actionibus humanis debita phlegmatis miscella, ingratæ, tædiosæ ac importunæ evadunt: Hinc bene Terentius: *Illud est vere sapere ubicunque opus, animum flectere*: clarius adhuc Poëta:

Actio nulla sapit, si dulcia phlegmata desint;
His sine, fel mordax, vis, furor, ignis erit.
Qui nequit occultos abscondere pectoris æstus,
Offensamque hilari, dissimulare joco.

Hic

Hic merito imprudens, vafris sapientibus audit,
Frigescat modica flammeus ignis aqua.
Nec mirare: Sal est sapientia, solvitur undis:
Quippe sal in sicco, diffluere igne nequit.

Hic adhuc mirari & inquirere libet, cur eam hoc in Aphorismo omiserit constitutionem, quam eodem *Lib. de aëre, aquis & locis* inter jam relatas descripserat, ex æstate nimirum pluviosa & austrina, & simili autumno, indeque futuram hyemem morbidam, *pituitosis* quidem per febres ardentes, spurias dictas, *biliosis* vero per *costarum & pulmonis inflammationes seu pleuritides & peripneumonias*, non est facile divinare; sic pariter, cur alias temporum conjugationes deseruerit, quas Galenus comminiscitur, atque artificiali schemate effingit Cardanus, pluribus itentidem in eundem Galenum invectus de regionibus temperatis, & de ordine temporum, ex ortibus & occasibus stellarum. Verum credere licet voluisse has solum veluti in cæterarum exemplum Hippocratem afferre, ut inde discerent Medici, qua de causa, ipsemet scripserit initio hujus libri, temporum mutationes morbos parere. Verum quid est, quod nobis mortalibus non officiat? Currant & procedant anni, & anni tempestates, ea serie, ea salubritate, quam sibi fingit Heurnius, forte homines non ægrotabunt, non obibunt? aër ipse, quem assiduo, in ipsiusmet vitæ tuitionem inspiramus, nobis nocumento est: cibo quo vescimur, gravamur. Aqua siti sedandæ per accommoda, si frigidior debilitat, si abundantior opprimit, si importuna delaxat: Vino reficimur, exacuimur, amissumque resumimus vigorem; sed & dolemus, inebriamur, stupescimus: somnus qui fessa membra levat, otium parturit, hebetat cerebrum, & vigilia quæ spiritus & sanguinem acuit, infirmat: sed & quo tempore, re quapiam delectamur, fastidimur; & gaudium ipsum nobis tam optabile, & jucundum, sæpissime exanimat: nec ulla res est quæ prosit, quin ex adverso statim, & ultro non obsit. Quamobrem ruimus adhuc in morbos, & in mortem etsi anni tempestates, prospere & salubriter procedant. *Quotidie enim morimur* inquit *Seneca, quotidie demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit, & hunc ipsum quem agimus diem, cum morte dividimus.*

Dices 1. *Omne nimium naturæ inimicum*, sed æstas sicca & Aqui-

lonia & autumnus similis sunt nimia, ergo erunt naturæ inimica, ergo etiam humidis naturis, aut mulieribus non proderunt. ℞. Distinguo minorem, sunt nimia naturis siccis concedo, humidis in temperatis nego, neque timenda est mutatio, ab uno contrario ad aliud, quia si à tali tempestate tantum, humidi intemperati læderentur, inde omnes sicc perirent.

Instabis Simile sese bene habet ad simile, ergo humidi & mulieres bene sese habebunt ad tempus humidum, ergo non bene ad tempus siccum ut asserit aphorismus. ℞. Simile temperatum bene sese habet ad simile concedo, intemperatum nego.

Dices 2. Horum temporum eventus ac fortunæ, non possunt omnibus Regionibus accommodari, præsertim in temperatis, & moderatis, quia in his rariores sunt, imo sæpe nulli morbi, ejusmodi enim tempora, Regionis intemperiem corrigunt, & sæpe calida & sicca Regio corrigitur, ab æstate frigida & humida ergo male sonat Aphorismus. ℞. Concedo totum antecedens, nego consequentiam.

Dices 3. Autumnus est naturaliter siccus, ergo qua talis nec singulariter proderit, nec nocebit. ℞. Nego consequentiam, nam quod hic prosit vel noceat, non facit id respectu sui ipsius, sed respectu prægressæ æstatis calidæ & siccæ.

Dices 4. Si autumnus siccus & Aquilonius causaret febres acutas & longas, causaret contraria, quod fieri nequit. ℞. Causaret contraria in genere causæ æquivocæ concedo, in genere causæ univocæ nego: febres enim acutas causant in corpore bilis & sanguis aliique humores exaltati, ferventes & fermentantes, & quidem in corporibus biliosis: Longas efficit Humor crassus, crudus, acidus, viscosus, in corporibus humidis.

Quæres ergo 1. Qualis nam aër nostro corpori in genere sit saluberrimus? ℞. Schola Salernitana comprehendit aëris saluberrimi conditiones, his duobus versiculis.

Lucidus ac mundus fit rite habitabilis aër
In foetus neque sit, nec olens fætore cloacæ.

Optimus inter omnes aër est, qui in primis qualitatibus est temperatus, & sic est sanitati analogus: illuminatus & clarus, & sic animatur: Eventilatus vel naturaliter vel artificialiter, & sicc cribatur

&

& perficitur, alias quiete per modum aquæ corrumpitur, juxta illud: *putrescunt sensim, ni moveantur aquæ*: Omnis evaporationis expers, ex solo sterili & saxoso spirans, & sic naturæ sui elementi, evadit similior: Nullis aporrhæis corporum corruptibilium inquinatus, hæc enim corpuscula fermentabilia, vehiculo aëris ad interiora delata, non semel in humoribus & spiritibus vitalibus ingescentiam & motum præternaturalem concitant: Has aëris qualitates humano generi saniſſimas, Medicis autem Solis insalubres esse docet Poëta,

Fætidus, obscurus, craſſus, nebulisque refertus,
Iste aër Medicos, Marce, valere facit.
Ægrotos, quæ sternit humi: cumulando monetam
Stare facit loculos, aura Galene tuos.
Qui mala mille pluit, mortalibus humidus Æther:
Hic medico nummos, divitiasque pluit.
Sicca serena petit, solaria tempora meſſis:
Dum fluit æther aquis, tum Medicina metit.

Quæres 2. Cur aër superior, inferiore sit frigidior? cum tamen vicinior sit soli & astris, à quibus calor in inferiora influit? ℞. Hoc fieri duplici modo? *Primo* quia aër nos ambiens illum calorem à radiis solaribus in petris & terra reflexis mutuum habet: *Secundo*, cum aër inferior à pondere superioris incumbentis preſſus, multo fiat spiſſior, craſſior & gravior; hinc radii solares in eo magis reflexi calidiorem efficiunt.

Quæres 3. Cur in aëris Regione valde sublimi, animantia vivere nequeant; teste *Majolo*, qui docet in Olympi vertice nulla inveniri viventia: & doctiſſimo *Boyle* qui experientia didicit, animantia recipienti inclusa, extracto per machinam pnevmaticam aëre, quantocius mori. ℞. Aërem in sublimi regione (ibi etenim propter spatii amplitudinem rarefactus quaqua versus extenditur: nec per modum aëris inferioris à superiori comprimitur) tam levium & subtilium esse partium, ut improportionata, respirationis evadat materia; id est ob nimiam subtilitatem, vesicularem, pulmonum substantiam inflare nequeat, quæ proin in sese concidens, circulationem sanguinis, circa cor impediendo mortem infert.

Aphorismus XV.

Ex anni constitutionibus, in universum siccitates, assiduis imbribus sunt salubriores, & minus mortiferæ.

Contentum seu Intentio.

De Tempestate sicca cum Pluvia comparata.

Connexio: Cum superioribus Aphorismis, diversas temporum constitutiones retulisset, easque tum siccas tum aquilonias, tum pluviosas & austrinas, ex quibus morbos varios imminere dixit: Nunc omnes simul unico, sed generaliori Aphorismo, inter se comparatas decernit, *siccitates semper* imbribus esse salubriores & minus mortiferas. Et generaliter dicit (intellige; modo cætera ex æquo procedant) *siccæ constitutiones, pluviosis sunt salubriores*: Unde hic Aphorismus ob brevitatem nullam patitur divisionem, cum hac unica conclusione totus comprehendatur, ejusque ratio facile ac paucis deducitur: Nam aër suapte natura talis est conditionis, qualem animalium vita videtur exigere, quo circa si ex imbribus humidior evadat, sicut ad complura vitæ munia, præsertim ad sanguinis floriditatem, & pulmonis repurgationem erit ineptus, ita morbis inducendis materiam suppeditabit; sæpissime enim ex humescente sanguine, & aquosis superfluitatibus ægrotamus, quæ nec recte regi, nec exacte confici queunt, cum ipsum sanguinem hebetent, viscera infarciant & inquinent, nervos mollificent, & relaxent, sensum motumque obtundant, corpora densent, & excrementa omnis generis in eodem accumulent, & putredinem ac corruptionem procreent, & sic non raro morbos afferant immedicabiles: Præterea aër imbribus, & ventis Australibus, immodice humefactus, & crassior effectus, non modo obest, dum inspiratur, sed etiam contactu suo impedit, quo minus insensibilis perspiratio recte procedat, ut mox monuimus.

E con-

E contra vero aër ejuſcemodi humore aut humiditate liber & vacuus, inſenſibilem transſpirationem adjuvat, & melius internas ſuperfluitates, è ſanguine abſorbens, per pulmones exſpiratione repurgat: ſiccitate enim corpora univerſim roborantur, pauciora aggregantur excrementa, ſpiritus depurantur, minor putredini locus ac per conſequens rarior morbis occaſio præbetur. Hanc veritatem experientia ipſa multiplex confirmat, non tantum ſiccas temporum conſtitutiones, ſed etiam Regiones, in quibus aër tenuior, & ſiccior eſt, ſalubriores omnino eſſe iis, quæ humidiorem & craſſiorem illum ſunt ſortitæ: audiamus quædam experimenta, quæ dicta noſtra luce meridiana clarius demonſtrant: ſiccioris & ſubtilioris aëris incolæ, corporis & ingenii robore multum ſuperant, humidioris aëris & paluſtrium aquarum Accolas: Animantia ſicca v. g. cervus, dama, anſer ſylveſtris, tum ſalubritate corporis tum longævitate vitæ, beſtiis humidioribus longe præferuntur: Ideo hodierna adhuc die teſte *Verulamio* in certis Æthiopiæ montibus, aura ſicciſſima perflatis, ab omni Palade, fluminibus, mari, aliisque aquoſis evaporationibus longe diſſitis, incolarum vita ad centum quinquaginta annos extenditur: Ratio in promptu eſt quia ſanitas noſtra, ſæpiſſime humidi exceſſu, rariſſime defectu laborat.

Hæc autem hactenus dicta, cum grano ſalis de ſiccitate tantum temperata, non exceſſiva aut longiori tempore durante intelligenda eſſe, exceſſiva enim æque nociva eſt, & variorum quoque morborum cauſa procatarctica evadit, ut clare ſequens Aphoriſmus docet: *In ſiccitatibus autem tabitudines, lippitudines &c.*

Imo ipſe etiam Poëta ſiccitatem, in conſervanda bona valetudine humido præfert, dum canit.

Opto tibi multam, nullam tibi poto ſalutem:
Eſt potior pota, ſicca ſalute ſalus.

Verum plura adverſus jam dicta, & hanc Hippocratis ſententiam pugnare videntur.

Primo: Quia vita ex Ariſtotele dicitur, *Manſio caloris in humido*, quamobrem videtur ſalubrior ſtatuenda, humida anni conſtitutio, veluti vitæ congener, neutiquam ſicca illi contraria, hinc ſenes idcirco ad interitum feſtinare dicuntur, quia per ætates ſemper ſicciores fiunt.

Secundo

Secundo quoniam ex Hippocrate 2. Aph. 16. victus humidus commendatur pueris, pueri autem humidi sunt, utque in eadem humida natura conserventur, humidus victus illis præscribitur.

Tertio: Hoc eodem 3. Aph. 9. dicitur in autumno exitiales morbos fieri, ver autem saluberrimum esse & minime exitiosum: atqui ver humidum est, autumnus vero siccus, ut propterea tabidis nocuus dicatur.

Quarto Pueritia omnium ætatum optima censetur, quia humida, senectus vero pessima quia sicca.

Quinto Propria aëris qualitas & natura humida ponitur, igitur humida & non sicca constitutio, veluti salubrior anteponenda est, cum per illam aër in suo statu naturali servetur.

Verum hæc facillime diluuntur, iisdem plane Criteriis Aristotelicis & Galenicis, & quidem *Primo*: vitam egere humido dicimus, sed proprio, consentaneo & alibi, ut idem Aristoteles advertit, non autem extraneo, incongruenti & aqueo, quo potius illa extinguitur, quam foveatur, quo circa vita comparatur ab iisdem flammulæ, quæ oleo eget, ut conservetur.

Secundo: Modo Hippocrates, hic humidum ex imbribus externum insalubre dicit; humidum victum, id est liquidum & potabilem, pueris febrientibus commendasse Hippocratem, in commentario illius aphorismi jam supra exposuimus; Etenim Hippocrates non vult alendos esse febricitantes, cibis duris & solidis sed potabilibus quæ Sect. 2. Aph. 11. clarius explanavit.

Tertio: Autumnus non siccitate, sed summa vicissitudine, exitiosos morbos parturit, ut suo loco dictum est.

Quarto: Senes ad interitum festinant, non præcise exsiccitate sed ab effecto sanguine & à viscerum languore: & licet ex siccitate mors contingeret, illa extrema esse debet siccitas, quæ vitæ fomitem exhauriat, secus vero quæ moderata est & externa, superfluum humidum absumendo, vitæ potius opitulatur quam adversetur.

Quinto: Aër sua natura nec calidus, nec frigidus nec humidus est, sed fluidus & permeabilis cujuscumque alterationis suscipiendæ capax, atque tunc solum à sua naturali conditione desciscere videtur, cum nimium densatur & crassescit, vel plus justo rarescit & distrahitur, ut proinde immobilis & impermeabilis evadat, quemadmodum Florentinis & Boylæis experimentis, jam satis innotuit, hi enim

enim præternaturam affectus, vim patitur & animantibus cunctis infensissimus fit, ut etiam vita privet.

Constat ergo siccitates esse imbribus salubriores: sed etiam minus mortiferæ sint, cum cæteroquin dictum sit, in siccitatibus febres acutas fieri? Cardanus distinguit febres acutas, morbis acutis, & ex 1. Epid. Constit. 1. & 2. Epid. Sect. 3. colligit, acutas febres magna ex parte non esse morti feras, quemadmodum vel ex tertianis intermittentibus deducere est: verum hujus ratio petenda est ex Aphorismo sequenti. Obstant tamen adhuc aliqua, prius diluenda: unde:

Dices 1. In siccitatibus fiunt morbi, ab inanitione sed hi pejores & difficiliores curæ sunt, quam qui fiunt ab humida repletione ergo siccitates erunt insalubriores imbribus. ℞. Morbi ab inanitione habituales sunt pejores concedo: non habituales nego: sunt enim quidam morbi inanitionis minime habituales, ut syncope diarrhæa, dysenteria, hæmorrhagia, & qui non ratione, qua sunt symptomata, sed ratione morborum discrasiæ, conformationis vel solutionis continui, non sunt pejores aut difficilioris curæ, quam morbi à repletione vel ab humiditate.

Instabis: per siccitates fiunt alui obstructiones plurimorum malorum causæ, per humiditates alui humectantur & laxantur & mala avertuntur ergo adhuc imbres sunt salubriores siccitatibus. ℞. Siccitates maxime dici salubres, quo ad tertiam corporis Regionem, ad primam enim & secundam non ita penetrant, adeoq; nec ipsis adeo nocere possunt.

Vrgebis: Humiditates sunt naturæ humanæ magis convenientes, quam siccitates, imo siccitates sunt contrariæ vitæ, quæ consistit in calido & humido. ℞. Siccitates moderatæ sunt convenienter concedo immoderatæ & perpetuæ nego.

Dices 2. Acuti morbi toto genere sunt cæteris morbis magis lethales sed siccitas parit morbos acutos ut docet Hippocrates ergo à siccitate erunt magis lethales. ℞. Siccitas parit morbos acutos sola nego cum humiditate & calore concedo, nam phrænitis, pleuritis & aliæ inflammationes ex confluxu humorum atrocitate sua superant acutas febres quæ ex aëris siccitate oriuntur, & rarius ut diximus interimunt.

Dices 3. Nautæ, Balneatores & qui ad stagna habitant, versantur in continuis humiditatibus & tamen sunt saniores illis qui in locis siccis degunt utpote sæpe hectici ergo fallit Aphorismus. ℞. Nautas quod attinet, hi assueti sunt, ab assuetis autem non fit passio: deinde exha-

lationes marinæ, salsæ sunt & siccæ, hinc vehementer siccant: Balneatores, qui continuo in Balneis Laconicis sudant, etsi à vaporibus inundentur, eos etiam simul exsudant, imo tabidi, hectici fiunt.

Dices 4. Hippocrates *de locis in homine* ait siccum magis retinere morbos & dolores augere ergo videtur sibi contradicere. ℞. Hippocratem in locis de homine reddere rationem, cur in siccitate morbus stabilior fit, quia in humido defluit; Verum etsi morbi in sicco stabiliores sint, non sequitur esse periculosiores, quia morbi in humido majorem plerumque faciunt putredinem.

Dices 5. Contra hanc solutionem, morbi acuti maligni & pestilentes, sunt maxime periculosi atqui tales fiunt in siccitatibus, ergo in siccitatibus & non humiditatibus fiunt morbi periculosissimi. ℞. Distinguo majorem, isti morbi sunt maxime periculosi in siccitatibus, habito respectu ad morbos qui fiunt in humiditatibus, nego, in se concedo.

Instabis Tum maxime periculosi sunt morbi, quo humores sunt acriores, sed in siccitatibus humores sunt acriores ut dictum est ergo. ℞. Negando majorem quia taliter sequeretur febrem tertianam à bile ortam esse periculosiorem apoplexia à pituita aut stagnantibus humoribus serosis aut sanguine proveniente.

Aphorismus XVI.

Assiduis imbribus morbi fere fiunt, febres longæ, fluxiones alui, putredines, epilepsiæ, apoplexiæ & anginæ: Siccitatibus autem, morbi Tabifici, ophtalmiæ, articulorum dolores, urinæ & intestinorum difficultates.

Contentum seu Intentio.

De statu pluvio &ricciori morbifero.

Connexio: Nectitur hic Aphorismus cum præcedenti, ut quisq; rationem illius, prout in fine diximus deducere possit. Enarrat hoc in Aphorismo Hippocrates, morbos qui ex multis imbribus & qui ex siccitatibus oriuntur: Ex his enim interse invicem comparatis, facile innotescit, longe graviores esse, qui in imbribus, quam qui in siccitatibus contingunt. Hinc plerisq; visum est & præsertim Heurnio, ita ex græ-

græco in latinum Sermonem hunc vertere: *Namque assiduis imbribus qui morbi incidunt, hujusmodi fere sunt febres diuturnæ &c.* Quare consentaneum videtur, voluisse Hippocratem, argumento à morbis ipsis, per ejusmodi tempora vagantibus desumpto, præcedentem Aphorismum demonstrare, quod Galenus minime advertit in *Commentario.*

Hic ergo Aphorismus in duas partes dividitur: *Prima* morbos qui ex assiduis imbribus contingunt, refert, febres diuturnas fluxiones alui, putredines, epilepsias (seu morbos comitiales) apoplexias, anginas: *Secunda* vero illos qui ex siccitatibus accidunt enumerat, nempe Tabes, ophtalmias (seu lippitudines oculorum) articulorum dolores, urinæ stillicidia, seu urinæ & intestinorum difficultates seu dysenterias.

Effectus utriusque excessus, tum humiditatis, tum siccitatis nimiæ, abunde discussimus, in mox ante deductis Aphorismis, ut nauseam parent eosdem recoquere, nunc saltem videndum, quomodo morbi ab utraque prolecti, fiant, & cur ab humiditate prodeuntes longe graviores sint iis à siccitate productis. *Febres longas chronicas seu diuturnas* (ut vulgus loquitur ad quadraginta dies usque se extendentes) ex pluviosa constitutione oriri posse, patet ex jam antea traditis Aphorismis, quoniam per eam plurimæ aquosæ superfluitates cumulantur, quæ sanguinem inficiunt, atque ad indebite fermentescendum disponunt: cumque partim multitudine, partim qualitate seu crassitie, diuturnum tempus exigant, ut dissolvantur, longas propterea febres pariunt.

Eadem ferme de causa *Alui profluvia seu diarrhææ* ex humida constitutione proficiscuntur, siquidem istiusmodi excrementa plerumq; deferuntur in intestina & aluum plus æquo lubricam reddunt: & quidem hic alui profluvia nullatenus dysenteriæ sed alui dejectiones ab accuratioribus interpretibus exponuntur, ut ex ipso textu græco palam fit, ac manifestissime deducitur ex Celso, qui sententiam istam sic est interpretatus: *In siccitatibus, acutæ febres, lippitudines, tormina, urinæ difficultas, alui dejectiones, angina, cancri, morbi comitiales, resolutio nervorum quam Paralysin græci vocant.* Quin & dysenteriæ connumerantur potus ab Hippocrate, inter morbos siccæ constitutionis, quare ventris laxitates, intestinorum lævores, & citra dolorem uberiores egestiones designantur.

Putredines hoc loco, non solum intelligendæ sunt humorum, sed etiam partium solidarum, quales in Gangræna & Sphacelo: quippe in tempestatibus humidioribus, non tantum humores à naturali sua constitutione declinant, adeoque corrumpi possunt, verum etiam membra corporis flaccescunt & in putrefactionem abeunt, unde postmodũ Gangrænæ & ulcera sordida & mali moris.

Morbi comitiales seu Epilepsia seu morbi Attoniti facile etiam ex largis imbribus eveniunt, cum ex ipsis graviter cerebrum afficiatur, & pravis humoribus gravetur, unde sensus & motus torpor atque abolitio, nempe *Apoplexia*.

Angina seu gutturis & faucium tumores, ab humoribus, eas in partes confluentibus oriuntur & gignuntur; plerumque autem ex pluvia tempestate tonsillæ, adenes ibidem sitæ, ab abundantioris lymphæ confluxu tumefiunt, & Anginas quas Spurias vocant inferunt, itemque raucedines & tusses, Bronchoceles, & parotides, pro circumjacentium partium affectarum diversitate, & varia stagnantis lymphæ conditione; humidi enim aëris status ut sæpe diximus, facile obstruit, densat fuligines, coacervat, putredini & stagnationi favet.

Sed neque credendum has solum recensitas ægritudines ex multis imbribus contingere, sed & alias plures consimilis naturæ accidere posse non minus graves quam ante dictas: quippe ut antea notatum est, videmur ita natura comparati ut molestius humido quam sicco tempore afficiamur, & potius inutilium humorum copia quam inopia salutarium: Quamobrem merito Hippocrates, morbos in pluviarum multitudine contingentes, periculosiores longe iis esse, inquit, qui in siccitatibus contingunt.

Tabes enim etsi sæpe sæpius ad mortem quoque perducat ægros, in longius tamen tempus protrahuntur & inducias præbent, quæ sane sperandæ non sunt à prænarratis morbis. Præterquam quod Galenus, memoratur hic Tabes ad oculorum lippitudines, ait esse referendas, ut proinde putet in siccitatibus lippitudines tabidas fieri, seu ad Tabem oculorum terminari; Lippitudines autem periculi sunt expertes.

Articulorum dolores, & urinæ stillicidia, non dissimiliter diu protrahun-

trahuntur, & fere cum ægrotantibus consenescunt: at vero ejusce-modi affectiones, in siccitatibus contingunt potius ab acribus & salsis humoribus, qui tunc magis exacuuntur, & tenuiores & hostiliores natura redditi promptius artuum juncturas subeunt, & periostia lacessunt, vel cum sero urinario commixti, mingendi difficultatem pariunt, sive eam ad stranguriam vel dysuriam referamus.

Quamobrem collatis invicem siccis & pluviosis tempestatibus, facile nunc decernere erit, longe graviores & periculosiores esse, quæ cum imbribus, quam quæ ex siccitatibus contingunt.

Dices 1. Per humiditates fiunt membra mollia & languida & pori dilatantur, ergo non impeditur transpiratio, cum nulla adsit constrictio. ℞. Licet pori sint aperti (quod tamen negari potest, quia subsident & corrugantur) tamen humores viscosi per illos non excernuntur, ob eorum crassitiem & viscositatem, unde impedita transpiratio.

Instabis Idem potest dici de excretione intestinorum, ergo non fient diarhææ ℞. Alui excretiones fieri à copia humiditatis laxantis fibras intestinorum, quæ partim pondere partim lubricitate ad excretionem stimulant, non item ad pororum reserationem.

Dices 2. Hippocrates *Lib. de aëre aquis & locis* dicit: qui habent aluos humidas, non afficiuntur morbis acutis, sed humidis temporibus habent aluos humidas, ergo non corripientur morbis acutis ut sunt anginæ. ℞. Qui habent aluos humidas critice concedo Symptomatice nego vel distinguo sic qui habent aluos humidas moderate non corripiuntur morbis acutis concedo, excessive nego.

Dices 3. Galenus in commentario in præcedentes Aphorismos dicit Tabes fieri magis à calida & humida constitutione. ℞. Tabem ut supra diximus aliam esse humidam & siccam, de prima, non de secunda loquitur Galenus.

Quæres Cur hic Hippocrates meminerit anginæ & non pleuritidis? ℞. Celeriorem stagnationem ab aëre humido fieri in glandulis faucium & colli quam pectoris.

Aphorismus XVII.

Quotidianæ autem constitutiones, aquiloniæ quidem cogunt corpora & firma & agilia beneque colorata, ac auditu valentiora reddunt, aluum siccant, oculos mordent, & si pectus dolor aliquis prius habuerit exasperant: at austrina corpora exolvunt & humectant, auditum hebetant, caput gravant, vertiginem oculis, tarditatem corporibus adferunt, aluum humectant.

Contentum seu Intentio.

De statu Aquilonio & Australi.

Nota hic Aphorismus prorsus similis est tertio hujus sectionis, supra explicato.

Connexio: Affectus seu morbos ab aquilonia & austrina Catastasi provenientes supra recensuit Hippocrates: hic autem commoda & incommoda ab eadem provenientia clarius recenset, neque ideo ταυτολογια seu repetitione arguendus, cum hocce loco plura addat prioribus, quæ comparat hoc Aphorismo Hippocrates quosdam alios effectus, qui à constitutionibus siccis & humidis oriuntur, & fortasse ut manifestius ostendat, humidæ & austrinæ tempestatis incommoda, longe graviora esse iis, quæ à sicca & aquilonari proveniunt, sed & quæ ex hac accedant corpori emolumenta, simul una commemorat, ut nimirum omni ex parte concludat, salubriores semper esse siccas constitutiones, austrinis & pluviosis. Dividitur hic Aphorismus in duas partes: prima ad aquilonem spectat: altera ad austrum pertinet.

Quantum autem colligere licet, non videtur hic Hippocrates de

de totius anni, vel integræ alicujus tempestatis constitutione, sermonem habere, sed de illis tantummodo vicissitudinibus, quotidie seu indies, per quæcumque anni tempora contingunt, cum aër alterne mutatur, & oppositarum aquilonis & austri vices subit: verumtamen si quotidianis mutationibus aquiloniis, vel austrinis hos effectus parturit, proculdubio majores, & diuturniores erit allaturos, quando integra tempestate seu tempore non dissimiliter perflatur ut antea Aphorismo quinto notatum est, ut propterea Celsus inter ea, quæ tempestates consequuntur, retulerit Lib. 2. Cap. 1. Aquilonem ventrem adstringere, dolores lateris & pectoris afferre, sanum tamen corpus solidare & spissare & mobilius & expeditius reddere: Nam moderata siccitas est nervis amica: consumendo nempe cerebri & nervorum humiditates, quæ ipsa languida reddebant, sic pariter spiritus animales subtiliores & magis depurati redduntur, habitus corporis totius efficitur vivacior, hinc durante aquilonia Catastasi, perfectius ratiocinamur, movemur, meminimus, audimus, videmus, gustamus & tangimus: Austrum vero ut pergit Celsus, caput & aures hebetare, aluum solvere, & totum corpus (præsertim nervos, tendines, ligamenta) multis humiditatibus languidum efficere, vertigines atque alia incommoda inducere.

Quod autem aquilonares constitutiones corpora (ut ait Celsus) cogant & densent, certo certius, siquidem humidas superfluitates absumit, poros constipat, & constipando membra condensat, unde totius corporis firmitudo: hac etiam de causa frigidas & septentrionales Regiones incolentes, durioris & firmioris texturæ observantur, atque laborum omnium patientiores, unde fortasse etiam finxit antiquitas fortitudinem & impenetrabilitatem in corporibus exoriri. Non tantum autem firmitatem, sed etiam agilitatem aquilonares venti conferunt, nam exhaustis humidis superfluitatibus, atque aqueis excrementis, quibus plurimum corpora gravantur & hebetantur, illa graciliora reddita, fiunt quoque agiliora: Eadem etiam ratione, videntur reddi posse coloratiora, quippe obesa, succi plena & humida, pleruinque decolorata & pallida observantur.

Quod melius audientia fiant, patet similiter ex his quæ supra apho-

aphorismo quinto dicta sunt, *ubi austrum auditum hebetare* scripsit Hippocrates: Fit namque sæpe numero surditas vel subsurditas, ob tympanum seu membranam illam, primum à secundo meatu auditionis disterminantem, nimia serositate laxatam, quo appulsus aër eam non concitat motionem & percussionem, quæ satis sit auditioni perficiendæ, unde vel sonus non percipitur, vel obtusse admodum, quemadmodum experimur in Tympano bellico madefacto, si tum pulsetur; quod tamen ingentem sonitum edit, cum tensum & siccum evaserit.

Aluos præterea exiccari in constitutionibus aquilonariis, seu constipari & obdurescere, ut excrementa prompte non deponant, antea quoque ostensum est, cum & egestiones quæcunque deficiant, per ejusmodi siccam & frigidam constitutionem, urina solum copiosiori plerumque perseverante, compresso è glandulis & tubulis aquosis latice, per universum corpus disperso.

Additur & hic oculos morderi hoc est ardorem & pruritum in oculis & palpebris excitari: aut quia impeditæ perspirationes oculos petunt, & per membranas, præsertim adnatam diffusæ, molestam inferunt motionem; aut quia corrugatione ibidem inducta, præterfluentem sanguinem venæ ex arteriis prompte non excipiunt, sed quodammodo retardant, unde etiam aridæ lippitudines: Nec mirum si præ cæteris partibus oculi, in his constitutionibus afficiantur, veluti qui obnoxii sunt, cuicunque aëris alterationi, omnemque ejus vim primi sentiunt.

Augent quoque frigidi & sicci aquilones *dolores pectoris* si prius isti partes illas obsederint: siccitas enim faucium & gutturis asperitatem inducit, unde tussis facile exoritur, quam deinde dolor pectoris insequitur; cumque frigus eidem quoque infensum sit, profecto si antea doluerit, longe gravius ab aquilonia constitutione afficietur, perquam utrumque jungitur pectori molestissimum.

A Constitutionibus vero austrinis, *corpora* relaxantur, & humefiunt: nam austri humidi sunt & pluviosi; *Auditus* obtunditur, imo & reliqui sensus omnes hebetantur, caput gravatur, & multis repletur excrementis; Unde *vertigines*, & *hebetudines oculorum*, atque totius corporis ad motum *impotentia*, & ad cæteras operationes, præsertim

ſertim animales obeundas ineptitudo; ob nervorum ſcilicet laxitatem, à ſanguine, ejusque nutritio liquore ſeroſiori. *Alvi denique lubriciores* fiunt, tum ex mala digeſtione, quæ flante Auſtro fieri ſolet, tum ex facili inutilium humorum, per humectiores ductus, ad alvum depoſitione, præſertim quia fibræ inteſtinorum, per idem tempus auſtrinum, prompte admodum laxantur, ipſæque fæces, humidiores redditæ facilius quoque egeruntur, quæ ſane cum ex antea demonſtratis notiſſima ſunt, ulteriori non egent explicatione: Solum paulo uberius cauſam vertiginis examinemus: Equidem non bene conſtare videtur, quod ex dialibus Auſtris & ex diebus auſtrinis fugacibus vertigines oriantur: quippe Hippocrates ægritudines referens, ex Auſtrina & diuturna tempeſtate imminentes, ne verbum quidem fecit vertiginis, quam procul dubio veluti cæteris periculoſiorem recenſere debuiſſet, eoque magis ſi ex diurnis aëris mutationibus, atque alterationibus ab Auſtro diali oriundam fateatur. Jure merito ergo exiſtimat Cardanus legendum cum Theodoro Gaza, *cui uni plus credendum inquit, in hac cauſa, quam univerſis interpretibus latinis ut qui græcus natus ſit, & exquiſitisſimam ſcripſerit græcam Grammaticam, ut rationem dicendi, nemo melius callere potuerit*: *Vertigines in oculis fieri* pro eo, quod ſcriptum eſt ſejunctim; *vertigines faciunt, oculis, atque corporibus difficilem motum præſtant*: addit præterea nequaquam potuiſſe Hippocratem de Vertigine cerebri, quæ cum comitiali morbo convenit, ſermonem habere, eo quod unius diei conſtitutio, minime poſſit materiam congregare comitiali, aut ſyderationi aptam. Verum quænam ſit hæc oculorum vertigo, ipſe non explicat: Putaverim ego, eſſe quandam in viſu trepidationem, cum objecta per aërem vapidum ſpectata, quaſi trepidare, concuti & vacillare videntur. Id autem quamvis in oculis, ipſisque nervis ocularibus & in tunica reticulari fieri poſſit, perturbata per ſeroſitates objectorum repræſentatione, ſæpius tamen contingit, ex radiorum Solarium, in craſſiori aëre refractione, atque luminis ad oculos pertingentis quadam veluti inflexione & titubatione. Sæpiſſimi enim id ipſum experimur, cum fluctuantem aquam, ſcintillanter igniculos, & tremulum lumen candelarum ex ſevo confectarum attentius intuemur: at vero accidit facillime, per auſtrinas conſtitutiones aërem hujusmodi perturbationem ſubire, cum turbulentus ſimul fiat, craſſus, & radiis ſolaribus confertus, ſed & oculi una quoque per idem tempus

hebetantur & caligine suffunduntur, ut propterea male objecta corpora cernere queant, vel non nisi cominus, præsertim cum à densis nubibus aër sit tenebricosus, aut luce crepera sublucidus.

Non prætereunda est sub hoc Aphorismo illa Hippocratis salutaris admonitio, quam habet *Lib. de aëre aquis & locis*, *quod* nempe ubi Medicus ad aliquam civitatem accedit, debet *primo* illius situm considerare, an scilicet exposita sit ad Austrum, vel potius ad aquilonem vergat; *deinde* aquas quibus utitur, an lacustres, vel fluminum vel fontium: *Tertio diætas*, quibus illud genus hominum utitur: *Quarto* anni constitutionem. Si itaque *primo* civitas male posita sit, ad ventos & solem, procurare debet (saltem per artem, locum & domum eligere, quæ ventorum malignitati repugnet: *Secundo* aquæ simulæ sunt corrigendæ: *Tertio* diæta si prava sit, mutanda: *Quarto* anni constitutio, si præter naturam fuerit, per contraria oppugnanda, hinc fiet, inquit, ut morbis præcaveat & sanitatem conservet: Nam qui hæc consideraverit, ait Hippocrates, non solum cognoscet statim, qui morbi sint in illa Regione peculiares, etiamsi nunquam in illa fuerit, sed prædicet & præcavebit, cum maxima artis Medicæ gloria, quæ cum negligunt Medici, ac civitatum etiam Gubernatores in causa sunt, cur multi homines ægrotent, & pereant, quod tamen non contingeret, si iis, quantum fieri possit, occurrerent per Medici prudentiam: Cum autem civitatum situs, maximam sanitatis causam incolarum contineat, deberent civitatum conditores, Medicos peritos consulere ut situm eum eligerent, qui maxime esset salubris: multum enim interest, si unum tantum stadium interponatur ut scribit Hippocrates citato loco.

Dices I. Dictum est Aphorismo decimo quarto hujus Sectionis ab Aquilone fieri gravedines & melancholias, & alibi articulorum dolores ab eo fieri, atqui in talibus affectibus corpora potius languescunt, quam mobiliora & coloratiora & robustiora fiant, ergo male loquitur hic Aphorismus hæc fieri ab Aquilone. ℞. Aphorismum hunc intelligendum esse, de Aquilone temperate frigido, in Aphorismo decimo quarto vero de intemperate frigido, & sic nihil absurdi eruitur. Articulorum dolores fiunt quidem ab aquilone, sed multum excedente.

Instabis: Etiam aquilones calidi & sicci corpora dissolvunt, ergo. ℞. Aquilones calidi & sicci, corpora calida & sicca dissolvunt concedo: humida nego.

Dices

Dices II. Pectori nocet aquilo, propter frigus ut dictum, ergo non est temperate frigidus ℞. omne frigus esse inimicum pectori, ergo etiam temperatum saltem suo modo.

Instabis: Ergo omnis attractio frigidi erit noxia pulmonibus, quod est absurdum, siquidem propter frigidi attractionem est respiratio. ℞. Etsi inspiratio frigidi, prosit cordi, pulmonibus tamen non usque quaque amica est, quia sunt rari & subtiles, dempta autem frigore quocunque naturali illorum raritate, ipsis noxa infertur.

Dices III. Hippocrates *sexto Epidem.* dixit, carnium densitatem alvum humidiorem reddere, & raritatem sicciorem, ergo cum Aquilones densent corpora & consequenter carnes, alvos humidas & non siccas efficient. ℞. Aliam esse carnium densitatem naturalem, aliam illatam ab Aquilone frigido, in illa tamen humores nec transpirant, nec exsiccantur, sed ad alvum repercutiuntur; in hac vero transpirant & exsiccantur, hinc etiam alvi sunt sicciores; quæ solutio clarior est quam illa, quam Fonseca affert.

Quæres I. Cum Hippocrates in Aphorismo dixerit, *corpora* melius fieri audientia, utrum omnes sensus sub hoc intelligantur. ℞. posse quidem cum Galeno in Comment. dici quod sic, quia omnes à sicco temperato corroborantur, excepto gustu, qui moderata humiditate delectatur & à nimia siccitate læditur.

Quæres II. Quomodo hic Aphorismus differat à quinto? ℞. Hippocratem ibi tantum fuisse locutum de damnis ab Aquilone & austro illatis, hic autem etiam loquitur de commodis: Secundo ibi agit de diuturnis constitutionibus, hic vero de quotidianis.

Quæres III. Utrum hominibus ad Aquilonem & Austrum habitantibus, iidem effectus sunt exspectandi? ℞. Certum est, quod melius sit ad Aquilonem habitare quam ad Austrum, hinc urbes ad Aquilonem sitæ, magis salubres sunt ut diximus in textu, quam quæ ad Austrum.

Quæres IV. Quomodo Auster possit corpora humectare cum supra dictum sit, humiditates corpora densare & poros corrugare? ℞. nos consecutive locutos, & non statim à principio: deinde per inspirationes, tum pectoris tum capitis corpora perpetuo humectantur.

Aphoriſmus XVIII.

Per tempora vero anni, vere quidem & prima æſtate, pueri, & his ætate proximi, optime degunt, valentque maxime: æſtate vero & autumno, ad aliquam usque partem, ſenes. Reliquo autumno & hyeme, qui mediam ætatem agunt.

Contentum ſeu Intentio.

De Temporibus anni ætatibus aſſignatis.

Connexio: Cum in tertio hujus Libri Aphoriſmo, ætates varias, ad anni tempora, varie ſe habere pronuntiaſſet Hippocrates, interpoſitis ſententiis multis clariſſimis, ad temporum conſtitutionem pertinentibus, nunc ad ætates accedit, explicans, quo ſingulæ modo ſe ad tempora habeant.

Proinde Aphoriſmus præſens in tres partes dividitur: *Prima* concludit: quod *pueri, & iis ætate proximi vere & prima æſtate optime degant*: *Secunda*: *Senes æſtate, & ad aliquam partem autumni maxime valeant*: *Tertia*: *Mediæ ætatis homines, Hyeme & aliqua Autumni parte, bene ſe habeant*: Verbo concludit: contraria contrariis curanda & ſimilia ſimilibus conſervanda eſſe.

Proſequitur itaque Hippocrates in hoc Aphoriſmo, ſingulis hominum ætatibus, convenientia anni tempora explicare, cum mox inferius morbos iisdem contingentes ſit enarraturus. Enumerat autem quatuor tantummodo temporum mutationes, aut quia iſtæ ſenſibiliores ſunt, & vulgo magis receptæ; aut quia de regionibus, in Zonis & climatibus temperatis, ſolum ſermonem habere voluit: aut quia demum in his tantum ſuas obſervationes inſtituit, cum ea, quæ experimentis comperit, conſulto ſcripſerit, & poſteris tradiderit.

Facto itaque initio à prima anni ætate ſeu *vere pueros* inquit, optime ſub illo valere, quibus & adoleſcentes adjunxit, ut ſignificare videntur

dentur verba illa: [*& qui hos proxime sequuntur ætate*: Etenim Hippocrates, non quatuor ætates solum in hominum vita, quemadmodum visus est docere Galenus, sed multo plures distinxit; quamobrem Celsus, merito eos hic interpretatur, qui illis ætate vicini, proximi & conjuncti sunt: ut qui proximi & conjuncti pueris sunt Adolescentes. Sic pariter cum vere, primam æstatem, seu illius principium conjunxit, quod ejusdem fere sit conditionis; quamquam Galenus superstitiose nimis Adolescentes vere, æstatis vero intio pueros, salubriter vivere commentatus est: Æstate autem & autumno non omnino, sed aliqua ex parte senes sanos degere, & per reliquum anni tempus, atque succedente Hyeme eos, qui mediam seu consistentem ætatem habent.

Quibus Hippocratem reprehendere libido est, quique nodum in scirpo quærunt, multa in hoc Aphorismo ogganiunt.

Primo: Illum redarguunt oblivionis, quod superioribus Aphorismis dixerit, Naturarum alias quidem ad æstatem alias vero ad hyemem, bene vel male se habere, quo sane inquiunt, satis fuisse dictum & statutum, quod hic inutiliter videtur repetitum, cum & pueri & juvenes, & senes, sub generali ætatum consideratione, omnino comprehendantur.

Secundo: Addunt non recte dictum, ab eodem: *Vere pueros, & qui proxime sequuntur ætate*, scilicet Adolescentes, *optime degere*; cum id tempus sua Natura sit cunctis saluberrimum, ideoque non solum pueris & adolescentibus, sed etiam juvenibus, atque in consistenti ætate constitutis, documento ejusdem Hippocratis Aphorismo nono hujus Sectionis.

Tertio: Subdunt, pueri vere, ob consimilem Naturam, & temperiei commoderationem, bene se habent, ideo est, ut etiam primam æstatem addiderit; quæ cæteroquin calorem præsefert, aliquanto prævalentiorem puerili ætati penitus in congruentem, cum hæc undequaque moderamine fruatur & gaudeat.

Quarto: Nec hoc omnino videtur verum, vere optime pueros degere nam ex infra dicendis constabit per id tempus, sanguineis morbis, eos corripi.

Quinto: De senibus quoque addunt, quod licet bene se habeant æstate, autumno tamen ii male vivant: Quippe autumnus tabidis malus dicitur, inter quos senes ab eodem Hippocrate referuntur *secundo*

de Morbis; isque utpote inæqualis, utrisque exitiosus esse solet, senibus autem potissimum, ob maximum ejus ætatis languorem.

Sexto: Perperam quoque ipsis videtur adjectum; *æstate vero & autumno, aliquatenus senes*: quasi hi non omnino bene se habeant æstate, cum tamen senilis calor veluti imbecillis & infractus, quam maxime foveatur, & adjuvetur ab ambientis aëris æstivo calore.

Septimo: Qui in media seu consistenti sunt ætate nec videntur rationabiliter dici posse salubriorem vitam ducere, per reliquum autumni tempus, & in hyeme; quandoquidem hi frigidi quoque & sicci dicuntur, atque melancholicis ægritudinibus obnoxii, minusque ferentes autumnales aëris vicissitudines, atque inæqualitates.

Octavo: Cum hoc loco Hippocrates de temporibus agat, quæ singularum ætatum temperaturis congruant ut videntur denotare verba illa: *sani sunt maxime*; certe, quemadmodum puerilis ætas, & quæ proxime hanc sequitur ob consimilem temperaturam, bene se vere habebit, & optima sanitate fruetur; ita ex adverso senilis hyeme, & juvenilis æstate optime deget, cum alias ab eodem dictum sit, minus periclitari eos, qui tempori magis congruunt, in suis temperiebus. *Verum* isti injuste nimis Hippocratem arguunt, cui manifestæ rationes & experientiæ suffragantur.

Primo: Quidem Aphorismo 2. hujus Libri, generalem tantummodo rationem habuit Naturarum, quod aliæ ad æstatem, & aliæ ad hyemem bene maleve se haberent, ubi non tantum salubritatis sed etiam proclivitatis ad ægritudines contrahendas meminit; at hic, restrictiori sermone ætates memorat, quæ in anni tempestatibus salubrius degunt; unde quod ibi generaliter protulit, hic speciatim singulis ætatibus adscribit.

Secundo: Ver, quamvis sua Natura saluberrimum sit, maxime tamen puerorum sanitati conducit: Et tametsi senes, verno tempore bene quoque se habeant, relatis scilicet ad cæteras præcedentes tempestates, adhuc tamen salubriorem vitam ducunt æstate, cum nimirum calidior aër, vividiores reddit cunctas eorundem operationes.

Tertio: Dixit etiam *prima æstate*, pueros, & adolescentes eadem salubritate frui, quoniam principium æstatis eandem referre solet, cum veris fine temperiem, & conditionem, cum per id tempus, aër non adeo feruidus sit, ut mollem puerilium carnium texturam exsolvere,

vere, & eliquare queat, præsertim si initium æstatis, ea distributione sumatur, qua idem Hippocrates juxta morem antiquorum, ab ortu vergiliarum ad solstitium æstivum facere consueverat.

Quarto: Cæterum, quod tunc ægrotare aliquando illis accidat, non inde fit, ut plerumque & maxima ex parte salubrius non degant: quippe cunctis temporibus omnibus morborum generibus homines in una quaque ætate laborare possunt, tunc præsertim, cum præpotens causa, ægrotare faciens præcesserit.

Quinto: Autumnus senibus plane periculosus est.

Sexto: Neque vero dicit Hippocrates salubriter illos vivere tempore autumnali sed tantum *aliquatenus* seu *aliquantisper*, si potissimum æstatis conditionem referat, unde disjunctim legendum, *æstate vero & autumno aliquatenus*; ita ut sensus fiat senes æstate quidem bene degere, autumno vero aliquatenus, id est aliqua ex parte, præcipue inter illius initia, & cum consimilem æstati constitutionem participaverit; id quod præsertim fieri solet ipso ineunte.

Septimo: Per reliquum autem autumni tempus & hyemem, bene se habebunt, consistentem ac mediam ætatem adepti, qui non solum viri sed & juvenes intelligendi sunt, utque commentatur Heurnius etiam à vigesimo quinto anno ad quadragesimum producti, comprehendentes nimirum juventutem & virilitatis initia cum reliquum ætatis virilis referatur Hippocrati, ad crudam senectutem, quæ ex mente ejusdem Autoris, initium sumit, à septimo annorum septenario, tum enim vires robustæ sunt & sanguis vegetior, unde in æqualitatem autumni non tantum ferent, qui in media & constanti ætate sunt, sed etiam superabant hyemalis temporis rigorem. Clarius proinde Celsus, hanc sententiam est interpretatus, ut juvenes hyeme, & qui inter juventutem & senectutem sunt salubriorem vitam ducere scripserit: Accedit, quod consistentem ætatem nacti, fiunt omni ex parte prudentiores, ut quascunque causas extremas vitare, & ab aëris vicissitudinibus atque alterationibus se tueri quam optime calleant.

Octavo & ultimo: Puerilis ætas, veluti in moderamine posita, vere, cæteris temporibus temperatiori melius se habet: porro id mediocritatis est, ut in alterutram partem, vergens à sanitate declinet. At vero intemperatæ Naturæ à mediocritate recedentes, ut in salubritatem revocentur, in oppositum quodammodo statum ducendæ sunt; unde

unde in oppositis sibi tempestatibus melius degunt, ut jam supra meminimus; quamobrem juvenes & viri, ante annum quinquagesimum floridiori sanguine præditi, sicuti æstatis ardorem non bene sufferant, ita hybernum frigus melius sustinent, imo exinde salubrius vivunt, sanguine in contractiorem crasim restituto. Unde an bene vel male à quibusdam æstas juventuti comparetur aliorum sit discutere, id sensisse videtur Ovidius:

Transit in æstatem, post ver robustior annus
Fitque valens juvenis, neque enim robustior ætas
Ulla, nec uberior, nec quæ magis ardeat, ulla est.

Hoc quidem vero simile est æstatem & juventutem in multis esse similia sed non convenientia ad sui conservationem: Æstatis enim aër est calidus acer & exustorius, juventutis calor intensus, acer & deprædatorius. Æstatis succi, sunt ingrati, amari, corrodentes: Juventutis liquores biliosi, amari, effervescentes: In æstate pecora deponunt petulantiam, induunt ferocitatem & quædam rabiem. In juventute deponitur suavitas & induitur sæpe sæpius iracundia: hinc *Horatius* de Juvenibus:

Invidus, iracundus, iners, rixosus, amator.

Autumno similis dicitur virilitas: teste eodem Ovidio:

Excipit autumnus posito fervore juventæ,
Maturus, mitisque inter juvenemque senemque
Temperie medius, sparsis quoque tempora canis.

Quod nimirum autumno solis recessus in macrocosmo hoc caloris recessus in microcosmo: In autumno maturantur fructus, implentur horrea: In virilitate maturantur homines implentur marsupia: In autumno recedente sole, succi refluunt ad interiora terræ, in virilitate paulisper deficiente calore humores in profundum corporis: In autumno pruina decolorat folia: In virilitate auræ asperitas capillos: In autumno non tantum foliorum ex arboribus, sed totius vegetationis incipit decadentia: In virilitate, non tantum crinium sed omnium actionum decrementum & morborum feracissima seges.

Hyems & Senium etiam coincidunt, teste eodem Ovidio:

Inde senilis hyems, tremulo venit horrida passu,
Aut spoliata suos, aut quos habet alba capillos.

Ut

Ut enim anno hyems, sic senectus vitæ finem imponit: In hyeme tremunt artus, in senectute vacillant: Hyemali frigori ignis; senibus fornax præsidio est, unde in hoc nostro Aphorismo apprime dixit Hippocrates: *Æstate senes optime degere*: In hyeme aqua congelascit; in senio lympha crassescit & vitrescit: Hyeme gelu dependet à tectis, in senio mucus ex naribus: Hyeme tecta coperta sunt nive; in senio capita canitie: Hyeme nihil crescit; in senio corpus decrescit: Hyeme animantia taciturna & melancholica; in senio homines morosi & insipidi: Hinc Poëta:

Ex nigro mentum, senio mutatur in album,
Candida quæ fuerat mens, tibi facta nigra est.

Et sicuti animantia in hyeme, ita homines in senio plurimum requiescunt, & quasi adhuc viventes sese ad requiem æternam & somnum perpetuo duraturum (mortem scilicet) disponunt: quam exhac ratione nullatenus timuit ille seniculus dum canit:

In somnis quamquam simulem pro tempore mortem,
Non est pars vitæ, dulcior ulla meæ.
Permirum est in morte igitur quid tam sit acerbum,
Tam dulcis cum sit, mortis imago, sopor.

Æstas ergo senibus remedio est, eo quod sol in leone, & calor ambiens externus, caloris interni defectus aliqualiter compenset, frigoris effectus omnino prohibeat: Aliam & sat acuminosam hujus rationem dat Poëta:

Claude Galene libros, nulla est Medicina Senectæ:
Magnum hoc secretum, solus Apollo tenet.
Primus Apollo fuit Medicus: sed & invidus artem
Curandi vetulas, ad sua regna tulit.

Hæc interim ad distractionem curiosam, non ad doctrinam dicta sunto.

Quæres primo: Quomodo pueritia dicatur temperata, cum tamen sit quasi excedenter humida? ℞. Respective ad alios non absolute, vel est temperata, temperamento ad justitiam, non ad pondus.

Quæres secundo: Cur Hippocrates corpora generationi vicina vocavit calidissima, nam quod est tale, non potest esse temperatum? ℞. calidissima vocari calore innato, non adventitio; primo autem

modo possunt dici temperata, quia talis calor illorum Naturæ & ætati convenit.

Quæres tertio: Quomodo ver potest dici temperatum, cum sit calidum & humidum? ℞. Tale dici ver, quia maxime accedit ad nostram crasim, non tamen absolute id asserendum.

Quæres quarto: Quænam ætas inter omnes ætates dicatur temperata? ℞. illa quæ est circa finem incrementi, est enim medium quoddam temperatum æqualitate numerica.

Quæres quinto: Quænam ætas sit temperata ad justitiam? ℞. Eam esse quæ vitam respicit, quæ minus ægrotat, errata facilius tolerat, & actiones omnes habet inculpatas, id est *adolescentia* in qua adest virium robur, optimus sanguis, optima corporis moles, omnes facultates & actiones vigent.

Quæres sexto: Quotupliciter se habeat ætas ad anni tempora? ℞. cum Fonseca *tripliciter*: *Primo* respectu universalis vitæ; qua ratione omnis ætas sese bene habet ad ver, male ad autumnum; quia ver saluberrimum est, autumnus autem insalubris: *Secundo* ratione caloris, sic omnes ætates robustæ melius sese habent ad hyemem, eo quod per illud tempus calidum innatum sit copiosum & magis concentratum & unitum: *Tertio* ætas se habet ad anni tempora, quo ad temperamenti correctionem vel conservationem, ut accipitur in hoc Aphorismo.

Dices I. Pueri sunt exuperanter humidi, ergo non bene se habebunt ad ver utpote humidum, ergo melius se habebunt ad æstatem vel autumnum ℞. puerorum humiditatem esse illis utilem & necessariam ob incrementum corporis, quia alias demenda foret illis humiditas & alimentum siccum præscribendum, quod est contra rationem: deinde posito, quod æstas pueris prodesset, ob siccitatem, noceret ob calorem.

Instabis: Autumnus confert calidis & humidis ergo etiam pueris ℞. convenit calidis & humidis excessive talibus concedo, moderate talibus ut sunt pueri nego.

Vrgebis: Senes sunt à Natura sicci, ergo illis etiam debet æstas sua siccitate nocere ℞. plus illis calorem æstatis prodesse quam siccitatem quæ est passiva qualitas.

Dices

Dices II. Ver omnibus prodest, ergo etiam senibus ℞. æque ac æstas nego, aliquomodo prodest concedo.

Dices III. Autumnus omnibus nocet ob inæqualitatem ergo maxime senibus ℞. prima pars autumni quæ est æstati vicina nego, media & ultima pars transeat.

Dices IV. Qui mediam ætatem habent, videntur maxime temperati, quia medium respectu utriusque extremi, maxime debet esse temperatum, præsertim quando transitur ab uno ad aliud, ut hic fit, ℞. jam antea diximus esse tantum medium in æqualitate numerica. Deinde patet ex Aphorismo, quod qui mediam ætatem habent, gaudeant hyeme; ergo sunt intemperati secundum calorem & siccitatem nam hyems est frigida & humida.

Aphorismus XIX.

Quilibet, in quibusvis anni temporibus morbi fiunt, nonnulli tamen in quibusdam ipsorum, tum fiunt tum exacerbantur.

Contentum seu Intentio.

De Morbis à temporibus anni invitatis.

Connexio: Cum hucusque Hippocrates, morbos in diversis anni constitutionibus ac tempestatibus seu temporibus evenientes retulerit, atque imposterum erat enarraturus, ne quis crederet, eos non nisi his vigentibus futuros in reliquis vero nequaquam; admonere cogitat hoc Aphorismo Medicos, ut unoquoque tempore, ac vigente quacunque anni tempestate & constitutione, cujusque morbi periculum timeant, cauteque prævideant, cum quolibet tempore, illi accidere, & vage omnia corpora afficere possint; sunt tamen illorum plerique, qui magis uno quam altero anni tempore observantur & affligunt. Proinde hic Aphorismus in duas partes dividitur: In prima docet, quolibet tempore posse fieri quemlibet morbum: In secunda

cunda vero tradit, quod tamen in quædam anni tempora quidam morbi magis incidant & eveniant.

Hinc quoad primam partem clare elucescit, opus nec necessarium esse, ut omnes morbi sint aërei, vel aëri cognati, seu ut pure pute ab aëre tantum proveniant, ratio est, quia quovis anni & aëris tempore, omnis generis & quicunque morbi fieri possunt, v.g. à depravata victus ratione, cibo vel potu vel aliis rebus non naturalibus præpostere & indiscriminatim usurpatis, nempe otio seu vita sedentaria somno pomeridiano aut alias longiori, commessationibus & gulosis ingurgitationibus, ingentibus mœroribus, ira, Heraclito temperamento, & crasi, cacochymia, plethora, vel ab utraque, vel ætate, loco, sexu vel quocunque alio vitio, interno vel externo, unde solis anni temporibus, eorumque mutationibus, hi semper adscribendi & attribuendi non sunt. Licet quidem rarum sit ab his morbos progigni, quin non pariter aër accedat corpora diversimode disponens.

In secunda tamen Aphorismi parte, & quidem fundate dicit, quod quidam atque plures morbi magis uno quam alio tempore incidant, & affligant: Unde nonnulli potius æstate quam hyeme; alii autumno potius quam æstate: Sic experimur, pleuritides, Catharros, apoplexias, Paralyses, sopores &c. Hyeme potius evenire quam æstate: febres ardentes, tertianas, variolas, morbillos, erysipelata magis æstate quam hyeme. Sunt & alii; qui licet fieri quidem possint, quocunque anni tempore, magis tamen alio increbescunt & exacerbantur: Hydropes enim aliquando contingunt æstate, exacerbantur autem hyeme: ut & quartanæ febres æstate & sæpe sæpius autumno invadentes, graviores & infensiores observantur brumali tempore.

Verum tamen à causis petenda est, istiusmodi morborum varietas: Etenim qui omnino ab aëre pendere videntur, licet soleant esse communes, universales, & epidemii, possunt nihilominus, certo quodam anni tempore exacerbari & vigere: à cibis vero, laboribus, animi pathematibus, aliisque causis (ut mox innuimus) inducti, sicut particulares plerumque sunt, ita particularibus mutationibus permutantur, quarum certa ratio haberi nequit, cum fere indefinitæ illæ causæ sint.

A propriis & peculiaribus etiam corporum constitutionibus & habi-

habitudinibus sæpe numero accidit, ut morbi quosdam arripiant, cum aliqui unius, & alii alius constitutionis & habitudinis sint immunes. Atque hinc fit, cur graciles aliquando ægrotent, & obesi salubriter degant, ut & pueri infirmentur, non senes, fæminæ non mares, sedentariam vitam ducentes, haud quaquam exercitiis dediti vel è contra, refert *Cardanus* olim Patavii, gravi quodam morbi genere fuisse Hebræos solum affectos, alios minime: & Basileæ alias, pestilenti morbo cives duntaxat laborasse, non advenas, forte quia ex vitio, à cibis & potibus, jam pridem in communem usum habitis, illorum habitudo, atque corporum constitutio, eam contraxerat in humoribus & sanguine constitutionem & dispositionem, ut luem illam soli cives incurrerent, non exteri, alio victus genere usi. Refert quidam Autor Anno 1618. solos pueros per universam fere Italiam, sed immanius per Regnum Neapolitanum, Angina maligna sustulit, cujus deinceps contagione, interierunt succedentibus annis omnis fere generis quadrupedia cornigera præsertim boves. Huc etiam referri possunt morbi illi, qui Endemii seu Patrii aut Vernaculi appellantur, qui scilicet, peculiares tantummodo Regiones infestant, ut est scorbutus, familiaris Belgis, Hollandis, Danis & Anglis: Sic pariter fuit lepra apud Hebræos; Elephantiasis apud Græcos, Mentagra Romanis tempore Plinii; sudor Anglicus, Plica Polonica, ut Syphillis seu morbus Americanus.

Unde autem morbi omnes, omnibus indiscriminatim & universis anni temporibus contingere possint, ratio desumenda videtur ex eo, quia morbi potius, ab internis causis, puta, humoribus præter naturam affectis, quam ab externis & procatarticis quæ vulgo occasionales appellantur, exoriuntur: Cumque illi quocunque anni tempore infici possint atque diversimode permutari, inverti, & à consueto ac naturali more desciscere, poterunt quoque, quandocunque male affecti fuerint, omnes & quoscunque morbos in quibusvis corporibus parere: At vero quia non tam facile sponte sua vitiantur, nisi ab aëre, cibis ac potibus, cæterisque causis, non naturalibus dictis, perturbentur, hinc fit, ut sæpe numero istas diversimode corpora alterantes morbi consequantur & aliquando magis aut minus exacerbentur pro varia earundem & corporum affectorum conditione.

Dices I. In hyeme & sene non semper adest causa intemperiei calidæ, ergo non potest corripi febribus ergo non quolibet tempore,

quivis morbus potest fieri ℞. posse morbum calidum in hyeme & sene generari, facto nempe gravi excessu in rebus sex nonnaturalibus præsertim in cibo & potu calido.

Instabis: Tempore calido & sicco non possunt fieri morbi humidi uti sunt catharri Ergo ℞. catharros in hoc casu fieri per fusionem & liquationem materiæ in corpore turgentis.

Dices II. Tempus, cum teste Aristotele, *sit mensura motus, secundum prius & posterius*, mensura non potest agere in nos, quia est tantum quædam qualitas relativa, quæ nullam habet actionem ℞. tempus in abstracto non agit in nos concedo: In concreto, quatenus connotat talem astrorum dispositionem & motum nego.

Dices III. Morbi hæreditarii ut phtisis, arthritis &c. non possunt quolibet anni tempore fieri, cum multi sint qui à semine non sunt læsi ergo Aphorismus non est universalis ℞. morbi hæreditarii non possunt in quolibet fieri indisposito concedo: disposito nego.

Instabis: Nec in disposito quia jam factus est, ergo non potest amplius fieri ℞. potest tamen semper iterum excitari.

Vrgebis: Ista dispositio hæreditaria non potest esse in fætu adhuc ergo nulla solutio ℞. non potest esse in actu primo nego, in actu secundo concedo.

Aphorismus XX.

Vere enim furores, melancholiæ (seu atræ biles) Epilepsiæ, fluxiones sanguinis, Anginæ, gravedines, raucedines, tusses, lepræ, impetigines, vitiligines, & pustulæ ulcerosæ plurimæ, tubercula & articulorum dolores.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum vernalium.

Connexio: Manifesta prorsus ratione, cohæret præsens Aphorismus cum superiori; cum enim in eo scripserit Hippocrates, quos-

quosdam morbos esse communes & proprios cujusque temporis, modo id speciatim explicare aggreditur, assumens primum ver & illius peculiares morbos: Enumerat proinde in hoc veris, in sequentibus autem Aphorismis morbos, qui singulis anni temporibus plerumque accidunt.

Unde hic Aphorismus, cum unicam ponat conclusionem, nempe de morbis veris, non eget divisione, sed manet unimembris, facit ergo in hoc Aphorismo initium à vere, & dicit, furores, melancholias seu morbos melancholicos, comitiales seu epilepsias aliosque hoc tempore evenire, non autem quod hi solum eo anni tempore contingant, sed ut plurimum; cum & alii plures, consimilem Naturam participantes, per idem tempus observari possint, ubi præsertim nihil obstiterit, quod ratione propriarum constitutionum, & ætatum, vel etiam peculiaris Climatis & Regionis, aut demum Causa ciborum, potuum, exercitiorum, & cæterarum rerum non naturalium, Vernalis temporis dispositionem præverterit & immutaverit. Si itaque genericam horum in Aphorismo enarratorum morborum rationem elicere velimus, generaliter hoc observandum & sciendum atque dicendum erit: Succos omnes in Macrocosmo hyemali tempore, vel delitescunt in terræ profundo steriles, vel stagnant in ejus superficie inertes & mortui: Vernali tempore, calor Solaris nobis vicinior factus, sublunaria hæc, vivifica quasi aura afflando & animando, succos steriles fæcundat, mortuos vivificat, crassos attenuat, stagnantes movet, pigros impellit, in profundo sepultos ad terræ superficiem attrahit. Hac ipsa Vernalis caloris actione, succi in corpore humano, hyemali tempore stagnantes, novum motum & fermentationem concipiunt; ipsaque Natura propriis viribus vernali tempore, maxime vigentibus confisa, in humores peccantes, crassos, viscidos, lentos, acidos, crudos, adustos, & corruptos, autumnali & hyemali tempore collectos & retentos insurgit, massamque sanguinis exagitando, heterogenea separare & educere; homogenea vero congregare, meliorare, & sic individui Naturam annuatim quasi renovare satagit: Et ex hac critica humorum commotione, omnes morbi vernales suam trahunt orginem.

At hic illico se exhibet, enucleanda non levis in Hippocrate contradictio. Is enim Aphorismo nono hujus Sectionis *ver saluberrimum* & minime exitiale profitetur, indicans exinde, vel nullos vel levissimos

morbos,

morbos, veris tempore evenire; modo autem enarrati morbi & multi ſunt & peſſimi, quales potiſſimum comitiales, furores, ſanguinis profluvia, anginæ, lepræ &c. à quibus non raro periclitari, & perire ægrotantes cunctis notum eſt.

Conatur Galenus *in commentario* contradictionem hanc ſolvere & utramque ſententiam in commodum ſenſum referre; ſaluberrimum inquiens, bene dici ver, etſi hos pariat morbos, quoniam à centro corporis ad ejusdem habitum, humores vitioſos educit: nam hoc ipſo tempore profundum corporis expurgatur, vitioſis humoribus à partibus principalibus ad cutem pervenientibus, vel ad loca viliora tranſpoſitis. Alii ſunt, qui enarratos morbos, à ſola ſanguinis plenitudine ortos putant, quæ comparata ad cacochymiam levior, & quodammodo ſalubrior cenſenda videtur: Alii ver dupliciter conſiderant, quo ad morborum generationem, vel ratione ſui ipſius vel ratione temporum præcedentium: Unde bene adſcripſit Hippocrates præfato Aphoriſmo nono verni temporis conſtitutionem, ſanis potiſſimum corporibus congruentem, quibus procul dubio ſaluberrima eſt: at vero ob tempora præcedentia, puta autumnum & hyemem, & per ea, aut à Natura ipſa corpora recrementis inquinata, & male affecta, quando adventante vere alterantur & morboſa fiunt, in dicta potiſſimum mala incidunt, in Aphoriſmo noſtro recenſita: hæc enim eſt differentia inter tempus vernale & alias anni tempeſtates, ut illud, niſi corpora impura fuerint & pravis ſuccis imbuta, in optima ſalubritate tueatur; reliquæ vero tempeſtates, etiamſi corpora ſe bene habeant, adhuc tamen male afficiant & alterent; quippe *æſtate* ſudoribus, oris amarore, ſiti, ciborum faſtidio, cruditate, laſſitudine, anxietate plurimum vexantur; quin excandeſcente ſanguine, facillime corripiuntur febribus, doloribus, vigiliis, diarrhæis, cæterisque gravioribus ſymptomatibus, humorum omnium acredinem & tenuitatem ab æſtu conſequentibus: & *hyeme* catharri, tuſſes, gravedines, raucedines, perfrigerationes fiunt: at vere nihil horum accidit, ſed corpus ab aëre temperato, in ſumma mediocritate conſtitutum, omni fere vitio caret; quamobrem niſi humores pravi & excrementa alicubi reſtagnaverint, ſane nulli morbi per id tempus aderunt.

Quo autem pacto furores & morbi melancholici ac comitiales, ſicut pariter lepræ, puſtulæ & dolores articulorum vere accidere poſ-

ſint?

sint? quave ratione inter vernales morbos, hic recenseantur? alia est hujus loci gravior difficultas, cum alioquin illi referendi videantur inter morbos hyemales, præsertim quia ex superioribus Aphorismis, major pars horum in constitutionibus pluviosis & austrinis evenire dicta est: Austrinæ autem & pluviosæ constitutiones quam maxime vigere observantur hyeme non vere. At huic facile occurret, qui tantum habuerit morbos vere contingentes, ex peculiari ejusdem constitutione, sequi vitium sanguinis, cum hic eo tempore, internam subeat commotionem, atque partium inutilium sensibiliorem plane secretionem & exolutionem; quin & manifestius fermentetur, increscat & moveatur, eo prorsus modo, quo per idem tempus, experimur succos alibiles ad augeri, & promptius & uberius, poros & fibras arborum subire. Quoniam vero sanguis, per partium texturam transiens, præcedenti hyeme, non tam commode (ut diximus) à suis impuritatibus potuit depurari, accedente vere, quo carnium textura laxior fit, & ductus ac secernicula corporis, patentiora evadunt, melius ille repurgatur, ut pene novam videatur induere Naturam: quo etiam fit, ut vagantes per Hyemem quartanæ, aliæque horrificæ febres, eodem verno tempore desinant, secretis nimirum & depulsis sanguinis inquinamentis: Id ipsum comprobare licet, analogia Microcosmi cum Macrocosmo, in aquis Thermalibus, quæ sponte sua per eadem tempora è terræ visceribus erumpunt, & vires suas exerunt, longe cæteris temporibus efficaciores: At vero quis non videt, venas & arterias, vernali tempore turgere, pulsus fieri elatiores, roseo colore vultum præcipue decorari, urinas augeri, capillos renasci & sanguinem ipsum, vegetiorem redditum, sponte sua plerisque è naribus extillare: Juxta Poëtam, qui ad sydus Tauri Vernali tempore Dominans alludit:

Vere novo Goliath, superat Natura gigantem
Hic maxilla asini, victor ab hoste fuit.
Martia vulnificis Natura potentior armis
Vere coit, Tauri cornua prona gerit.

Si ergo sanguis vere, ejusmodi mutationes subit, non mirum si morbi tunc sanguinei exoriantur, quos hoc loco memorat Hippocrates, ubi vitium aliquod, is contraxerit, secretis nimirum & depulsis impuritatibus. Et quoniam præcedenti Hyeme plerumque, sanguis ex constipata cute, ac perspiratione præpedita, acorem aut acritatem contra-

hit, idcirco furores, morbi melancholici, lepræ, aliæque similes ægritudines contingunt, variæ solum pro varietate partium in quas excrementosi humores deponuntur.

Furores hoc loco memorati, non sunt qui cum febre accidunt, cujusmodi est Phrenitis, sed solum communi nomine dicti, ***mentis motiones*** seu desipientiæ, quas idem Hippocrates unico vocabulo est complexus, cum inquit 6. Aph. 53. *Desipientiæ seu deliria quæ cum risu fiunt, securiora, quæ vero cum studio periculosiora.* Distinxit autem alibi idem Autor quatuor classes deliramentorum, quæ scilicet cum feritate & impetu, *ut in Phrenitide & Mania*; quæ cum mæstitia & timore, ut in *Melancholia*, quæ cum mansuetudine & fatuitate, ut in *Insania & Stupiditate*, & demum quæ cum risu & lætitia, ut in *Amore, gaudio & ebrietate.* Modo videtur hic, vel, generali quodam delirio seu mentis depravatione furorem designasse, vel, etiam tantum desipientiæ speciem quæ cum risu & gaudio evenit, cum hujusce generis desipientia, à sanguine potissimum vegetiori & vividiori pendere soleat. Non incongrue etiam intelligi posset delirium Melancholicum, quodammodo indicatum in Textu: Siquidem sanguis acore quodam per præcedentem Hyemem infectus, & mucositatibus hyemalibus quasi vinculis ligatus totaque hyeme quietus, & incognitus per modum Cancri occulti in corpore humano delitescens; adventante postmodum vere, Natura nostra in melioranda individui conditione sedulo occupata, istis pravis acidis, fixis, viscidis & lentis humoribus, novam spirituascentiam, volatilitatem & edulcorationem, inducere laborat, quo motu perfectivo exagitati, facile ejusmodi pravas superfluitates liberiori meatu per laxiorem viscerum texturam trajicit & in glandulas, per cerebri corticem dispersas deducit vel alio deponit: unde cerebrum in suis functionibus animalibus depravetur: quandoquidem docente eodem Hippocrate, affecto liene atque sinistro Hypochondrio fortiter pulsante, mens illico commovetur: Et alibi in morbis melancholicis furorem quoque evenire dicitur; *& 6. Epidem. Sect. 3.* sanguineum corpus in Melancholiam, biliosum in furorem transire fertur. Quamobrem non immerito hic furores, vel generatim mentis motiones, vel desipientias cum gaudio & amore, vel etiam cum vehementi quadam in hæc applicatione, quæ internos sensus fatiget, sive idiopathice sive sympathice, possumus congruenter interpretari.

Pro

Pro morbis autem melancholicis non tantum deliria melancholica, ut plerique tenent, sed quicunque alii morbi à melancholicis, Tartareis, & acidis succis progeniti, sumi possunt, ut consueverunt esse strumæ, obstructiones, tumores duri, hypochondriacæ affectiones & similes alii; acidum enim, quod in fermentis viscerum, cæterisque liquoribus, vi aut copia exorbitat, & per Hyemem veluti sopitum forte hæsit, verno tempore dilutius effluit, & varias partes petens, patentius inficit, & diversas ægritudines parit, pro corporum & ætatum diversitate: Unde lympham, sanguinem, succum alibilem & cæteros humores in visceribus & glandulis figens diversimode quoque præternaturam inficiet.

Jure merito ergo notantur hic potissimum ab Hippocrate morbi melancholici, puta ab ejusmodi succis melancholicis & acidis inducti: quoniam hi præsertim vere in corporibus male affectis, ex præcedenti hyberno tempore exoriri possunt repurgato nimirum sanguine, à fæculentis hisce humoribus acidis per Hyemem cumulatis. Qua etiam ratione comitiales morbos fieri dicendum est, ut qui Hyeme veluti latuere, mox vere prodeant, exuta quodammodo Natura, veterem, & fœdam humorum omnium & præsertim sanguinis conditionem, renascentis anni beneficio:

Verum hic dubitare contingit, cur Hippocrates retulerit morbos verno tempore contingentes, ad eos potissimum, qui caput & cerebrum divexant; alius autem visceris interni ægritudinum non meminerit? Huic autem dubio facile satis fit, cum vernalis morbi metastasis & abscessus Naturam referant, quod impuritates sanguinis tunc temporis secernantur, & istæ plerumque in glandulas abscedant, proinde fit ut cerebrum, quod magna glandula dicitur, potissimum ex illarum decubitu afficiatur. Neque vero cerebrum solum, sed etiam circumjacentes glandulæ faucium, & colli non raro inficiuntur & ejuscemodi superfluitatibus imbuuntur. Quod autem abscessus morbi isti rationem referant, clare deduci potest ex eo, quod Hippocrates inter vernales ægritudines retulerit quoque impetigines, vitiligines, lepras, pustulas & tubercula, quæ sane decubitus sunt vitiosorum succorum in glandulas subcutaneas, quin & articularii dolores hoc eodem loco memorati, pari modo ad abscessus reducuntur, ut liquet: Sed tamen non hinc quis credat, has solum hoc Aphorismo descriptas

ægritudines verno tempore exoriri, cum & aliæ aliæque similes, non dissimiliter prodire possint, si fortasse in alias aliasque partes, vitiosi illi humores à sanguine secreti transferantur: quippe non raro compertum est, per idem tempus, & pleuritides & peripneumonias & choleras & febres, aliusque generis acutas ægritudines sæviisse, quamquam Hippocrates illas solum, ut frequentiores, velut in Exemplum Medicis objecerit; cum & hæmorrhagias & gravedines & raucitates & tusses pariter adjecerit.

Sanguinis profluvia frequentissima vere esse solent, non tantum per consuetos ductus uteri in fæminis, & in maribus per marisias seu hæmorrhoides, sed etiam per nares & os. Sunt enim plerique, qui quotannis, statuto quodam tempore vigentis veris, hæmorrhagias narium patiuntur, quæ nisi sanguifera vasa, ad certam quantitatem depleant, nulla arte cohiberi possunt, at vero sponte sua desinunt, statim atque sanguis deferbuerit, & in pristinam & naturalem crasim fuerit restitutus. Sunt & nonnulli, qui singulis annis mense Majo, per aliquot dies sanguinem exspuerent citra cujusvis periculi suspicionem, imo cum ante hoc tempus capite dolerent, totoque corpore anxii & anhelosi viderentur, mox ab excreto sanguine levabantur, adeo ut meliorem habitudinem inducerent, & salubriorem deinceps vitam viverent. Contingunt autem istæ hæmorrhagiæ aut quia sanguis tunc vegetior, & floridior redditus à suis conceptaculis sponte exilit, atque per teneriora & laxiora venarum & arteriolarum oscilla, sibi quodammodo vias aperit, majorem forte exquirens capacitatem, cum illum pori partium satis excipere non valeant; aut quia acore per hyemem contracto easdem lacescit, atque reserat; aut etiam quia, partes ipsæ corporis molliores, & laxiores per id tempus redditæ, liberum luxurianti sanguini aditum præbent. Verum enim vero nec Hippocrates, quamcunque sanguinis eruptionem vere contingentem, hoc loco sumendam voluit sed largam & copiosam; nam inquit *sanguinis profluvia*: Et quamvis non expresserit modum & locum istiusmodi profusionis, nihilominus credere licet anastomosi potius prosilire, per hiantes venarum & arteriolarum fines, ubi illæ mutuo coeunt, & ex his in illas sanguis propellitur. Quodsi ex arteriolis egressus poros partium subeat, & uberius, quam par sit, effluat atque restagnet, inflammationes ac apostemata parit. Hinc non immerito in textu dicitur: Inde

Angi-

Anginas quoque exoriri cum scilicet in glandulis ac musculis faucium, & gutturis, is hæret. Non dissimiliter *raucedines* & *gravedines* evenire credendum est, sive quod serosiores, diluti sanguinis superfluitates in os, & nares à cerebro confluant; aut è vasis lymphaticis, in eorundem glandulas derivent; sive quod solam in aëre mutationem, à solis accessu illæ consequantur. Siquidem ejus vi proximiora nostro vertici signa perlustrantis ambiens calor, sensibilior persentitur, unde attenuantur humores, & aquei vapores è terraqueo globo, uberius elati vapidum, pruinosum, ac nimbosum aërem efficiunt, catharrorum certissimum promotorem.

Lepræ hoc loco memoratæ, num revera illæ intelligendæ sint, quæ maximi apud veteres horroris erant, & non tantum insanabiles credebantur, sed etiam contagiosæ, dubitari potest: Nam si ejusmodi conditionis & naturæ lepra foret, non videtur ex vernali constitutione illam posse oriri; quippe sanguis licet vere à suis impuritatibus repurgetur, nunquam tamen ad eam pertinget pravitatem, quæ tam horribilem & contagiosam affectionem pariat, ut non raro etiam instar pestis miserrime patientes enecet. Accedit quod Hippocrates simul cum lepra junxit *vitiligines* & *impetigines*, quæ longe mitiores sunt cutis ægritudines, utpote citra vitæ periculum tolerabiles, & absque contagio. Quare alterius generis videtur statuenda, qualis nostra ætate *scabies*, & puerorum *prurigo* est. Sed enim non eadem fuit Hebræorum, Græcorum, & Arabum lepra, quamvis *Mercurialis Lib. de Morbis Cutaneis 2. cap. 5.* contendat lepram Græcorum seu Elephantiasim, esse *albaram* nigram ab *Avicenna* descriptam *Lib, 4. Fen. 30. Tract. 30. cap. 1.* Eam namque differentiam statuit *Marcellus Donatus* Lib. 1. de Histor. Med. mirabil. Cap. 4. Inter lepram Arabum, & Elephantiasim Græcorum, quod illa, tumorem pedum, & crurum, cum varicibus protuberantibus & atro colore, referret, ex *Rhasi* Lib. 9. ad Almanzorem cap. 93. Elephantiasis vero Græcorum, universi corporis fœdum tumorem adjunctum haberet, adeo ut Paulus Lib. 4. cap. 1. Universi corporis Cancrum appellaverit, & Galenus Lib. 2. de Morb. Causis Cap. 7. Elephantiacis totam formam immutari tradiderit. At vero hoc morbi genus fusius describere visus est Aretæus Lib. 2. Cap. 13. qui legi potest, & passim alii ex Praxi consulendi.

Rarissimum nostris temporibus hunc morbum, imo & antiquioribus

ribus ignotum pene in Italia scribit *Celsus* Lib. 3. Cap. 25. Peculiarem vero Ægypto & Alexandriæ testantur Plinius Lib. 26. Cap. 1. & Galenus 2. de arte Curandi ad Glauconem Cap. 10. at nunc in Belgio, & Gallia, frequentem esse referunt, Amatus Lusitanus Cent. 2. Curat. 34. & Valleriola Lib. 6. enarratione 5. Contigit transactis annis, videre Neapoli, Monachum quendam Elephantiacum, qui licet cum aliis familiariter versaretur, nunquam tamen illos infecit, unde veritati consonat, quod ex Alexandro Tralliano Lib. 2. probl. Med. 42. habet Mercurialis, minus contagiosam esse lepram in Italia: quod pariter innuere visus est Aristoteles Sect. ultima Probl. 7.

Hinc modo deducere licet, lepram inter morbos vernos ab Hippocrate recensitam, non eam, quæ contagio inficit, putatusque incurabilis, sed quæ *in fine Proreth.* mitior, & facilioris dicitur Curationis, esse intelligendam, veluti quæ à repurgamento sanguinis oriatur, sitque ad scabiei dirioris speciem referenda. Sub nomine autem lepræ hic ab Hippocrate indigitatur, ob quandam solummodo analogiam, quia veluti scabies cutaneus Morbus est; quamquam lepra etiam reliquarum partium & humorum vitium consequatur.

Impetigines & *Vitiligines* morbi quoque cutanei sunt, solumque differre dicuntur, quod non æque cutim fædent, aut profunde inficiant: cæterum in utrisque Pili & Capilli radicitus eroduntur ac defluunt, imo ipsa cutis quandoque ad album, aliquando etiam ad nigrum aut aliter coloratur; contagione carent, nec aliud incommodum pariunt quam turpitudinis: Et licet veterum plerique scripserint, graves esse ægritudines, & Paulus, Ætius & Serapion, morbos fecerint incurabiles, hi tamen nunquam lethales appellarunt, sed solum difficillimæ curationis; unde Celsus fœdas illas quidem nuncupavit, minime vero periculosas: Fient autem solum deteriores, cum in ulcera desinunt, & præter cutis læsionem, interius pervadunt & viscera inficiunt: Nec tamen aliter contingunt vere, quam aliæ ægritudines cutim afficientes à repurgati scilicet sanguinis in cutim transpositione. *Nec alia* de causa prodeunt verno tempore *pustulæ ulcerosæ* videlicet, cum inquinamenta sanguinis in cutim delata ibidem hærent, salsam acrem, acidamque conditionem præseferentia, unde simul cutim fædent & ulcerent. Quamobrem diversitas harum omnium cutanearum affectionum tota erit, à diversa

cutis,

cutis, & vitiati sanguinis conditione, ut propterea acidus austerus & crassus humor in densiori cute lepras, impetigines vero & vitiligines, tenuis & acer, salsus denique & erodens, in cute rariori pustulas ulcerosas excitet. Verisimile autem est, hasce sanguinis superfluitates, priusquam ad cutim, tamquam ad universale corporis emunctorium deferantur, & simul cum sanguine in venis & arteriis continentur non tantæ esse pravitatis nam si fortasse ejuscemodi vitium interius referrent, fieri non posset, quin viscera inficerent, & febres, inflammationes, cæterosque graviores morbos excitarent, unde credendum est, hujusmodi gravitatem contrahere, cum ad habitum corporis eruperint, ambientis aëris potissimum alteratione, atque succorum in glandulis subcutaneis mixtione: tum enim hærentes, alienam induunt Naturam, coagulationi & corruptioni subjiciuntur, atque à perspirantibus halitibus exagitatæ, extraneas & inconvenientes fermentationes subeunt, & degenerant in fermenta, undequaque vitæ dissentanea & molesta, quo fit, ut ardorem, dolorem & pruritum afferant, præsertim à pastu, & ex motu, vel cum aëri calido corpus exponitur, *Tubercula* denique & *Articulorum dolores* fiunt pariter verno tempore, abscedentibus ad cutim & artus, iisdem excrementitiis humoribus à sanguine, qui si serosi fuerint magisque fluxiles, dolores; si vero crassi & consistentes tumores afferent.

Ne autem hæc damna male affectis istiusmodi corporibus ingruant, præstabit statim ineunte vere, sanguinem ab hujusmodi inquinamentis repurgare, iis præsertim medicamentorum generibus, quæ diaphoresim blande movere apta sunt, sed & per reliqua corporis emissaria crassiores succos promovere: In quam rem potissimum conferre consueverunt, quæ ex viperarum carnibus conficiuntur, item ex Cornu Cervi, Antimonio Diaphoretico, chalybe &c. præter ea quæ per alvum & vias urinæ educendo, opportuniora videbuntur. Quodsi jam ista mala accesserint, proderit speciatim ad insanias, melancholias & cæteras melancholicas affectiones, Ellebori seu Veratri usus. Ad profluvia sanguinis, Vitriolum spiritu & oleo orbatum, atque externe ad calcis formam redactum. Ad impetigines & vitiligines, præter diaphoretica, quidquid ex sulphure præparatur. Ad lepram & Elephan-

phantiasim, omnisque generis pustulas, vinum viperinum, ac pulvis viperarum, Extra vero aqua Calcis. Plura ex Praxi petenda.

Dices I. Ver est saluberrimum Ergo non generabit furores nec alios morbos ℞. non generabit morbos ratione sui ut diximus concedo, ratione alterius causæ & temporum præcedentium nego.

Instabis: Insania, Melancholia, Epilepsia sunt morbi autumnales, Ergo non vernales ℞. sunt morbi autumnales seu ab autumno orti, tamquam à principio *à quo* concedo: tamquam à principio *ad quod* nego: Autumnus autem ejusmodi humores melancholicos generavit, qui per hyemem latuerunt in corpore, in vere autem incipiunt primo actuari per fermentationem.

Vrgebis: Idem videtur dicendum de sanguinis fluxionibus, impetiginibus, lepris &c. ℞. negando paritatem, nam si morbi sunt magis veri proprii, ut jam diximus in Textu.

Denuo Instabis: Isti morbi non possunt dici proprie veris, quia eorum materia æque per hyemem colligitur & hæret ℞. respectu materiæ per hyemem collectæ non sunt proprie veris concedo, respectu fermentationis; depurationis & motionis in vere factæ nego.

Dices II. Podagra refertur ad articulares morbos, sed illa maxime fit in hyeme, Ergo non in vere. ℞. Podagra frigida seu à serosis humoribus orta plerumque fit in hyeme transeat calida bilioso sanguinea maxime fit in hyeme nego.

Aphorismus XXI.

Æstate vero nonnulli horum, & febres continuæ & ardentes, & tertianæ plurimæ, quartanæ item, & vomitiones, alvi profluvia, ophtalmiæ (seu lippitudines) aurium dolores, oris ulcerationes, genitalium putredines, & sudationes.

Con-

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum æstivalium.

Connexio: Cum in antecedenti Aphorismo, de Morbis veri propriis suam mentem explicuisset, nunc in hoc Aphorismo ad æstatem accedit, & illius quoque peculiares morbos exponit; sequitur enim æstas ipsum ver. Dividitur autem hic Aphorismus in duas partes: In *prima* dicit: æstate aliquos vernos morbos fieri: In *secunda* ait: æstatis morbos, esse febres continuas, ardentes, tertianas plurimos alvi fluxus, ophtalmias, aurium dolores, oris ulcera, genitalium putredines & sudamina.

Progreditur ergo in hoc Aphorismo Hippocrates æstivos morbos enarrare, illosque partim veri convenire, partim proprios & peculiares æstatis esse, quare mox initio hujus Aphorismi inquit: *Æstate autem nonnulli horum*: quinam autem isti morbi sint, non explicat; verisimile tamen videtur eos esse qui majorem retinent analogiam, cum æstu illius tempestatis, atque ab humoribus tenuioribus & acribus pendere possunt, ut sunt profluvia sanguinis, impetigines, pustulæ, ulcera, anginæ. Sanguis etenim, vel tenuior redditus vel acrior, cutem exulcerare, & musculos gutturis ac faucium inflammare potest: Accedit quod prima æstatis pars, magis veri assimilatur, hinc etiam similes morbos producere potest. Præter hos, fieri etiam æstate ait febres continuas, & ardentes & tertianas, non quod reliquæ adhuc febres in æstate fieri nequeant, sed quod hæ potissimum à vehementi æstu illius tempestatis æstivæ fiant.

Verum unde tres hic relatæ febrium species, inter sese differant disquirere supervacuum non erit, cum distinctis non tantum nominibus, sed & proprietatibus atque effectibus illas experiamur.

Veteres & Galenistæ, febres ardentes & tertianas, tum continuas tum intermittentes, vel secundum triplicem caloris naturam, vel solum loco differre asserunt. Cum autem triplex ipsis sit calor: Elementaris seu simplex: putridus: & malignus: ideo tres nascuntur febrium species; *simplex* uti est ephemera synochus simplex & hectica, quia unus solum calor excedit. *Putrida* uti est febris continua tertiana, synochus putrida, ardens seu causus &c. *Maligna* uti est Ungarica, petechialis, pestilentialis Materiam autem omnium

harum febrium, eandem prorsus esse statuunt, bilem nempe quam in venis collocant, & naturalem appellant, cum putruerit constituunt, sed si in venis majoribus & circa præcordia *ardentem*; si in venis minoribus, aut earum apicibus *tertianam continuam*; si demum extra venas diffusa, in habita corporis putredinem contraxerit, *tertianam intermittentem* pariat. Verum hæc documenta veterum à Neotericis non probantur, qui plurimis rationibus atque experimentis, evictam, & falsam demonstrarunt, hanc, de quaternario, humorum intra venas numero doctrinam: Et si qui unquam in venis & venarum apicibus putrescent, vicissim per arterias circumiret, & universum sanguinem inficeret; imo adhuc è venis minoribus in majores immitti oporteret, ut cor præternaturam alterant: Sed & neque Bilis ista intra venas putrescens, posset unquam ad habitum corporis, aliove extramitti, sine vasorum disruptione, atque ingenti sanguinis effusione: Quæ præterea de fuliginibus putridis effumantibus ad cor ipsi commentantur, vana omnino sunt, nam si putridæ essent, excurrendo per venas, sanguinem & reliquos humores inevitabiliter inficerent, perenni cum iisdem societate; quin imo improbabile prorsus est, unum humorem intra venas putrescere, cæteris una simul commixtis, non æque in putredinem adactis, præsertim, cum pituita & melancholia in quotidianis & quartanis febribus putruerint, immunibus interea à putredine, Bile & sanguine, ad illam contrahendam aptioribus. At de hac re fusius egimus in tractatu de febribus, ubi ad fermenta & variam fermentationem in sanguine inductam, omnia retulimus: Illud autem nunc hisce tribus febrium speciebus, hoc loco ab Hippocrate memoratis commune videtur, quod acritudinem in sanguine inductam consequantur, per quam facillime is ad fermentescendum disponitur, unde postmodum, ardores, inquietudines, sitis, vigiliæ, insomnia perturbata, deliria, vomitus, cardialgiæ, diarrhææ, aliaque id genus oriuntur.

Atque hinc est, cur æstate potissimum eveniant, cum scilicet aëris æstu attenuantur humores, sanguinis motus celerior fit, aquei liquores per sudorem uberrime egeruntur, adeoque in cunctis humoribus facilis commotio ac fermentatio concitatur, cum acredine & sulphurea quadam phlogosi seu inflammabilitate, quam sæpissime istiusmodi febres tertianæ & ardentes comitantur, stipatæ symptomatibus id ipsum omnino attestantibus. Poëta Astrologus aliam hujus dat rationem:

Æstivo

Æſtivo rabioſa ſcatet cur tempore bilis?
Sydereus regnat corpora noſtra leo.

At mirum fortaſſe videbitur, cur Hippocrates inter morbos æſtivos quartanas febres referat, quas idem ſequenti Aphoriſmo cum Autumnalibus junxit. Sunt quidem plerique interpretes, qui expungendas eſſe arbitrantur, quod neque in antiquis Exemplaribus, nec apud Theodorum Gazam, fidiſſimum & diligentiſſimum expoſitorem, nec etiam apud Galenum in hoc Aphoriſmo memorentur. Sed & neque Celſus hanc eandem ſententiam interpretatus, *quartanarum* meminit: Quamobrem non immerito, perperam adjectas hoc loco illas exiſtimant. Verum cum ipſe Hippocrates 2. Aph. 25. *aſtivas quartanas* ſcripſerit magna ex parte breves eſſe, atque experimentis innumeris compertum habeamus, plures per idem tempus vagari, procul dubio nihil vetabit, quin etiam cum æſtivis morbis illas commemoremus. Forte autem difficile viſum eſt commentatoribus, ad æſtivos morbos quartanas febres referre, quoniam creditum ipſis eſt hactenus in ſolo humore melancholico qui æſtate vigere non putatur illas exoriri; at cum febres iſtæ non ab humoribus ſed à periodis, quas ſervant, ſint deſumptæ, plane poterunt omnes ab omnibus & ſingulis humoribus depravatis, ad certum tamen tempus cumulatis ac fermenteſcentibus, progigni, ut alias fuſe eſt demonſtratum: Sed enim, Hippocratis tempore, maximus error erat, velle à ſuccis febres periodicas determinare, cum tamen tunc in confeſſo cunctis eſſet, ab uno, eodemque humore, quaſcunque febres proficiſci; unde ab eodem Hippocrate proditum eſt, omnes febres à bile fieri, diverſimode tamen affecta.

Vomitus æſtate faciles eſſe ſolent, tum quia ventriculus illo tempore, gravari ſolet excrementis ex mala ciborum digeſtione cumulatis, à fermentorum diſſolventium hebetudine, tum quia male confectus & degeneratur Chylus, in acres & faſtidientes humores verſus, infenſa quadam oleoſitate ventriculum nauſea & vomitu afficit, cujus indicio eſt oris amarities, ſitis, ciborum faſtidium & ſtomachi laxitas ac moleſta turbatio, unde prompta & facilis vomitio. Quodſi fortaſſe iſti ſucci vel ſponte ſua defluant, vel adigente ventriculo per fibras in pylorum & inteſtina protrudantur, everſis una ſimul humoribus, è ductu pancreatico & cholidocho eodem confluentibus *alvi profluvia*

 con-

contingunt, quæ hic græco nomine *Diarrhææ* speciasius appellantur, idque potissimum cum alimenta labiliora fuerint, velut fructus horrarii dicti, qui fermenta ipsa pervertant magis ac diluant, atque intestina laxent, indeque facillime secessus moveant. Sed tamen æstivo tempore biliosæ superfluitates è sanguine copiosiores cumulantur atque in cystim & cholidochum deducuntur itemque liquor pancreaticus acrior & tenuior esse solet, qui & potentius exsolvit, & vehementiorem cum felleo humore fermentationem excitat, & actius quoque intestina ad motum peristalticum proritat; unde non tantum *Diarrhææ* sed etiam dysenteriæ, choleræ & similes egestiones inferri possunt.

De oculorum lippitudinibus seu ophtalmiis res est evidens quod sæpius in æstate vagentur, à nimio aëris æstu, à pulvere, à lumine, tunc confertiori: Num autem humidæ an siccæ intelligantur, nonnulli ambigunt; & quamvis de utrisque sermo videatur habitus, cum ab æstu siccæ, atque à defluente in oculos, liquato per calorem seroso humore, humidæ dici possint; quia tamen Hippocrates alibi siccas expressit, hic vero reticuit, videtur humidas voluisse notare, nam cum illas maluerit intelligere, siccas semper lippitudines in Aphorismis adjecit: Sed tamen opinari licebit, tum humidas, tum siccas, hoc loco consideratas, utpote indefinite sumptas: humidas quidem in obesioribus, & succi plenis, siccas vero in pichrocolis & gracilibus. At major difficultas est de *aurium doloribus*: siquidem hi potius hyemis, quam æstatis morbi videntur, quemadmodum idem Hippocrates antea retulit, quippe hujusmodi dolores à delabentibus è capite in aures excrementitiis humoribus, progigni solent, qui cum hyeme potissimum superabundent, & caput oppleant, non videntur propterea æstivo etiam tempore prævalere, in aures deferri & dolores incutere: Quod si non minus hyeme, quam æstate vigeant, & ejusmodi mala pariant, profecto nullum tempus ab hac aurium molestia immune erit, cum cæteroquin æstivum tempus, vim habeat, quascunque serosas superfluitates, saltem per sudorem, absumendi. Verum aurium dolores, cum varii esse possint, à varietate delabentium humorum, poterunt quoque aliis anni temporibus inferri. Hyeme namque, & in constitutionibus austrinis, à lympha caput gravante, aures dolebunt, dolore tamen obtusiori, unde etiam subsurditates fieri ante notatum est; at vero æstate, dolores pungentes & acerbiores accident, ab humoribus te-

nuio-

nuioribus & acrioribus illati; modo hos aures petere manifeste docuit Hippocrates 4. Aph. 27. inquiens: *Quibus biliosæ sunt dejectiones, hæ superveniente surditate cessant: Et quibus surditas adest, supervenientibus biliosis dejectionibus cessat.* Et Aphor. 60. ejusdem Libri: *Quibus in febribus aures obsurduerunt, sanguis ex naribus fluens, aut alvus turbata, solvit morbum.*

Oris exulcerationes fieri etiam possunt æstate, vel ab illabente sero, tunc temporis acriore, vel à consimili salivarii roris vitio, vel ab halitibus è ventriculo male affecto elevatis, vel etiam à molestis acrium & erodentium succorum vomitionibus, quibus non raro & os, & fauces, & guttur, & dentes graviter offenduntur.

Genitalium putredines hic memoratæ exponuntur à quibusdam, pudendorum ulcerationes ut pubis simul & sedis, adjacentiumque partium, vitia denotentur. Illæ autem, non solum fieri possunt, propter decubitum humorum acrium, ad eas partes, sed etiam ob sudores, furfures, & egestiones alias, per cutim, æstivo tempore frequentiores, quæ nisi convenienter abstergantur, & repurgentur, procul dubio, pustulas, & putrefactiones afferent, humidæ præsertim & austrina constitutione; cumque hujusmodi mala pudendis accidant, ab iterato sudore, proinde addit Hippocrates in textu *sudores*: Et quidem hi, peculiares sunt ejus tempestatis evacuationes, à tenuitate simul humorum & à majori pororum cutis laxitate. Neque vero simplices sudores intelligit, sed pustulas quasdam, quæ per id tempus à mordacibus sudoribus in cute erumpere, solent. Græce enim scribitur ἱδρῶα, latine *sudamina*, quæ pustulæ sunt tenues & rubræ per totum corpus dispersæ, aquea materia sudoris æmula repletæ, & non raro ardorem ingentem, ac pruritum molestum afferunt. Oriuntur à lympha, vel sanguinis sero acriori, salsilagine muriatica prædito, ambientis aëris æstu attenuato, atque ad habitum corporis transmisso.

Cæterum quæ alias ad fugandas febres in praxi sunt recensita, hic in usum revocari poterunt, ut ipsis per æstatem imminentibus occurramus præprimis autem repurgato sanguine, correctisque fermentis viscerum, unde ejusmodi labem exoriri suspicio est.

 Nec

Nec dissimiliter in cæteris morbis, hoc Aphorismo memoratis operandum, cum omnes ab eodem fonte proficiscantur. Cumque hæc ex praxi dictis notissima sint, non est, ut longius in iis enarrandis, immoremur.

Quæres: Cur in æstate pauciores morbi cutanei fiant quam aliis anni tempotibus? ℞. quia ut diximus, cutis in æstate magis aperta est, unde humores cito dissipantur, neque ob diuturnam moram corrumpuntur, unde fieri possent exulcerationes, nisi cutis tam subtilis sit, ut in ipso transitu exulceretur, veluti in ore sæpius contingere videmus ob cutis subtilitatem, quæ in illa parte vel maxime est.

Dices: Sanguis est humor benignus ergo ab hoc furor fieri non poterit ℞. sanguis nec quali nec quanto nec motu peccans est humor benignus concedo: qui vero in uno horum peccat est benignus nego.

Aphorismus XXII.

Autumno vero, æstivi etiam, multi morbi fiunt, & febres quartanæ & erraticæ & lienes, aquæ inter cutem, tabes, urinæ stillicidia, lienteriæ, dysenteriæ, coxæ dolores, anginæ, asthmata, volvuli, epilepsiæ, insaniæ, (furores) melancholiæ.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum autumnalium.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo peculiares æstatis morbos numerasset, nunc ad eos qui in autumno fiunt, accedit.

In duas partes dividitur hic Aphorismus: In *prima* dicit quod in autumno multi æstivi morbi fiant: in *secunda* memorat proprios & peculiares morbos, qui in autumno obtingunt, quos nempe in Aphorismo expressit & specificavit. Et sicut in æstate dixerat, nonnullos vernos morbos eo tempore contingere, ita nunc plurimos æstivos adhuc

huc autumno fieri asserit. Et quidem credibile est, eos autumno etiam evenire, potissimum inter illius initia, qui propter communem utriusque temporis, scilicet desinentis æstatis & incipientis autumni habitudinem, maximam cognationem habent, & eorumdem succorum vitia consequuntur, veluti sunt tertianæ febres, tum continuæ tum intermittentes. Sed præterea recenset, speciatim autumno vagari quartanas febres & erraticas & lienes seu infarctus & tumores atque obstructiones lienis, aquas inter cutem græce hydropes, tabes, urinæ stillicidia, lævitates & difficultates intestinorum seu lienterias & dysenterias atque alias in Aphorismo recensitas.

De *quartanis febribus* nulli dubium est quod inter autumnales morbos sint recensendi, cum ab acidis tartareis seu (ut veteribus placet) melancholicis succis progigni perhibeantur, qui autumno vigere solent.

Erratica etiam febres ejusdem tempestatis peculiares dici debent, tum quia autumnus, ob sui inæqualitatem, heterogeneorum succorum causa est, qui varie & differenter corpora inficiunt; tum etiam quia humores, ex præcedenti æstate ad cutim commoti, atque sudoribus exoluti, autumno detinentur, & sparsim per membra corporis diffusi, inæqualiter illorum fermenta, & sanguinem ipsum alterant, ideoque *erraticas* pariunt ægritudines.

Dicuntur autem *febres erratica*, quæ certum typum, ordinatam periodum, & eundem invasionis modum non servant, sed modo diebus singulis, sed diversis horis, modo alternis & interruptis adoriuntur & ægros affligunt, aliquando noctu ingravescunt, quandoque interdiu, nonnunquam cum rigore aut horrore, aliquando sine illo, modo his modo aliis symptomatibus stipatæ; de quibus scripsit Hippocrates, *Lib. de Rat. Victus in acutis*: *Inconstantes & erraticos morbos curare non expedit, priusquam constiterint*: id est certa lege & periodo invadere cæperint.

His plerique adjungendas esse contendunt febres illas quæ *quintana sexana & septana* vocantur ab eodem Hippocrate *1. Epidem.* moti autoritate Galeni, negantis ibidem quintanas, sexanas & septanas febres, easque ex accidenti tantum haberi posse, id est, cum quis ex periodica febre convalescens, ob errorem in victus genere commissum, *febrem ephemeram* incurrat, quæ ab ultima accessione febris periodicæ

distet

distet intervallo quinque, sex, aut septem dierum, unde possit quintana, sexana, aut septana seu septimana appellari. At vero isti longe lateque falluntur: Etenim Hippocrates ibidem febres ex accidenti & irregulariter inductas non describit, sed periodicas & ordinatas, illasque veluti sæpius observatas memorat: Erraticas vero febres nequaquam convenire posse cum quintanis, sexanis, aut septimanis, inter periodicas, ab eodem Hippocrate relatis, evincitur clarissime ex Celso, qui *erraticas incertas* vertit, quæ scilicet nullum statum tempus, nec ullum accessionum & remissionum ordinem servant, quemadmodum habent periodicæ. Error autem inde ortum habuit, quia putarunt cum Galeno, à diversis specie humoribus, periodicas febres differri & distingui, id est, tertianas à bile, quartanas à melancholia & quotidianas à pituita; cum tamen potius à reditu & circuitu quem referunt, tales appellandæ sint.

Lienis tumores à restagnante ibidem sanguine acidiore ac melancholico fieri, apud omnes, veteres & recentiores in confesso est: Unde lienosi livescunt, ventre tument, præsertim sinistro hypochondrio, reliquo corpore marcescunt, & in cunctis operationibus hebetes evadunt: Hinc notavit idem Hippocrates *Lib. de Loc. in homine*; eo vivaciores & salubriores fieri homines, quo magis lien detumuerit & mole fuerit imminutus; at contra valetudinarios esse, quibus increbuerit; quamobrem Alciatus illum comparavit fisco, qui alienis opibus ditescit inquiens Lib. 2. Embl. 97.

Splene aucto reliqui tabescunt corporis artus:
Fisco aucto arguitur civica pauperies.

Sed unde id accidat difficile est determinare. Qui illum cum Hepate sanguinis Officinam credidere, plus justo per Ramum Splenicum, Chylum Hepati subtractum, ad se trahere arbitrantur. Thomas Bartholinus, acidum sanguinem fermentantem, reliquò corpori detrahere putat, indeque maciem universalem exoriri. Ego vero existimo, alternatim & vicissitudine quadam sanguinem & lienem infici crassitie & acore, eoque veluti inutili corpus non ali, sed potius coinquinari & marcescere, hunc vero obstrui & tumefieri. Id vero frequentius obtingere solet post febres, sanguis enim paroxismorum frequentia, particulis suis balsamicis, maxima ex parte orbatus, totus crassus viscidus, acidus, grumosus & iners, adeoque ad stagnationem, obstru-

obſtructionem, & tumeſcentiam aptiſſimus efficitur: Separantur autem, terreſtres hæ fæculentiæ à ſanguine facillime in ipſa filtratoria lienis machina; tum quod ſanguis ad hanc partem, ob arteriarum & vaſorum variorum, copiam faciliter feratur, & difficulter per revehentium vaſorum exilitatem & inopiam refluat; tum quod propter eorum tortuoſitates facile ſtagnet, & propter hujus viſceris ſpongioſitatem excrementa facile imbibantur, quibus infarctus lien, in tumorem ſubinde maximum excreſcit.

Eximi cæpit hoc noſtro ſæculo lien è canibus in Anglia, & *Bartholinus in Anatomia renovat*: refert ſe ejusmodi extractionem, felici cum ſucceſſu vidiſſe inſtitutam coram Friderico Tertio Danorum Rege, animalibus exinde ſuperſtitibus ſanis & agilibus. Lienes etiam è canibus exemptos vita ſuperſtite refert *Barbette prax. Lib. 3. Cap 10.* In vetula etiam, ſplenis ſcirrho laborante tentatam fatetur Leonardus Fioravante, quæ ſupervixit: Aliam quoque memorat Clerckius in ruſtico quodam apud *Bonnetum Medicinæ Septentrion. Tom. 1. Lib 3. Sect. 20. Cap. 12.* Fabuloſam nihilominus illam putat Bartholinus in hominibus, quippe qui ſubinde vaſa plurima frangi & ſcindi neceſſe dicat, non ſine vitæ periculo: additque invectam eſſe hanc fabulam à Plinio & antiqua Eraſiſtrati opinione, qui lienem fruſtra animantibus à Natura inditum affirmabat, cum quæ urinaria veſica carent, liene quoque ſint ordata. At ego non video, qua ratione id ipſum peragi non poſſit in hominibus, quod in cæteris animalibus actum ipſemet Bartholinus, aliique fatentur, niſi ſolum ex imminenti vitæ periculo, ab infelici ejus operationis eventu; non enim tam temere licet humanum corium æque ac belluinum negotiari.

A tumoribus & obſtructionibus lienis, ejusque infarctibus inveteratis ſæpe *hydrops* ſeu *aqua intercus* oritur cum exinde aqua inter cutem collecta tumorem efficiat, non raro etiam univerſalem, qui ſi digitis comprimatur, foveam relinquit. Veteres exiſtimarunt, aquam hanc in hydropicis colligi, aut vitio hepatis, in aquoſum humorem, chylum commutantis, aut ex abundantiori melancholico lienis humore, qui ab Hippocrate, ſub nomine aquæ fuit pluries indigitatus. Sed nuperrimis obſervationibus jam innotuit, à lympha è ſuis vaſis relaxatis, aut diruptis, exiliente provenire, quæ ſi in toto corpore colligatur, anaſarcam, ſi in imo ventre, aſcitem, ſi in ſolo capite, hydro-

cephalon, ſi in ſcroto, hydrocelen, atque alibi, alias hydropes particulares pariat; cumque iſta vaſa plurima per jecur & lienem diffundantur, propterea fit, ut ex illorum affectionibus ſæpe ſæpius hydropes oriantur: Quod equidem facile contingit, *vel* quia per diuturnam conflagrationem febrilem, activa à ſanguine avolant; paſſiva uti eſt frigidum, acidum glutinoſum exaltantur: Vel quia viſceribus filtratoriis & ſeparatoriis graviter obſtructis & tumore notabili obſeſſis, ſerum ſeu dicta lympha à ſanguine ſeparari,& per vaſa lymphatica refluere nequit, eo quod acini viſcerum glanduloſi, amiſſa naturali mollitie & ſpongioſitate, ſero tranſudanti, debitum denegent tranſitum, quod non raro ad optimam hepatis ſuperficiem delatum, veſiculas hydotides elevat, quæ creſcendo ruptæ, continuas in abdominis cavitatem aquoſitates deſtillant: Vel quia ut pariter innuimus, quia ſerum lymphaticum in maſſa ſanguinis collectum cacochymiam univerſalem, & viſcerum dyſcraſiam inducere ſolet, maxime autem in iis, qui nimio potui in paroxiſmis febrium indulgent, nec debitis ſudoribus in eorum fine diffluunt. Quod *tabes* in autumno plerumque contingant, jam ſupra quoque notatum eſt, imo quod eo tempore tabidi male ſe habeant & periclitentur, docuit hoc in ſuperioribus locis Hippocrates. Videtur autem macies tunc fieri ſenſibilior, quoniam ob temporis inæqualitatem, ſanguis per pulmonem trajectus & circulatus, diverſimode afficitur, & iteratis aëris viciſſitudinibus perpetuo alteratur, atque à blanda ſua indole, partibus nutriendis amica, non parum declinat: *Vel* quia febres chronicæ & autumnales, partim longo incendio humores evaporando, partim diuturnis ſudoribus colliquando, extremam corporis maciem inducere ſolent: *Vel* quia ob partium externarum conſtipationem & pororum occluſionem, materia ſcabioſa vel arthritica, pro more ſuo ad partes extimas expelli non poterat, collecta in pectore, ibidemque tragædias ſuas rodendo & abſumendo, ludat & varios affectus, imo & ipſam tabem inducat: Sed & humani corporis habitudo, non minus ac cæterorum viventium, eo anni tempore non leviter permutatur, tunc quippe, quemadmodum arbores & plantæ univerſæ defrondent, ac veluti ſucco nutritio privatæ, contabeſcunt, ita pro modulo ſuo humana corpora nutricationibus deficiunt, eaque potiſſimum, quæ gracilia ſunt, & ſanguinem ſunt nacta morboſiorem vel ſaltem minus defæcatum. Hinc Poëta:

Sub

Sub variis mala longa petit mors pallida larvis:
Excipit hos hydrops: hos macilenta Phtysis.
Cum macie huic, res mira! fames simul hectica crescit:
Huic non decrescit, flumine pota sitis.

Sillicidia urinæ græce *stranguriæ* frequenter autumno inchoant, & frequentius quoque exasperantur. Cum enim hæ ab humorum in illos ductus confluentium acredine, aut ab ulcere ibidem contracto, aut etiam ab angustia, tuberculis, calculis, arenulis, & glutinosis succis inducta, procedant, sane per autumni tempus, quo hæc omnia increscere solent, vel incipiunt vel augescunt.

Difficultates & levitates intestinorum etiam referuntur inter morbos autumnales, qui licet oppositis de causis evenire videantur, ut propterea à *Celso lib. 2. cap. 1.* à *Theodoro Gaza* sint in expositione hujus Aphorismi prætermissæ *dysenteriæ*, non tamen eas simul inferri credendum est, sed prout illæ in diversis corporibus prævaluerint. Et quidem si in alvum superfluitates humorales per æstatem cumulatæ, mox autumnali tempore compressæ, & depravatæ deponantur, orientur *dysenteriæ*: Si vero relaxentur viæ intestinorum, ac succi dissolventes diluantur, fient *lienteriæ*. Congestæ cruditates ab immodico usu fructuum, ab intempestivis potibus gelidarum aquarum & aliis similibus, id ipsum parere possunt, modo invertant, depravent, corrumpant, tum fermenta stomachi, tum intestinorum liquores, alimentorum dissolutioni & secretioni inservientes. Sed & difficiles & dolentes egestiones non raro insequuntur, fæcum duritiem, & viscosos & hærentes succos, vellicante acore molestos, ut in *Tenesmo*, qui autumno maxime, ab iisdem dictis causis fit.

Coxendicum dolores græce *Ischiades* inferri dicuntur, à luxatione ejus articuli, quo Ischium cum Ilio jungitur, luxationem seu laxationem potius hanc efficiunt crassi & glutinosi humores, qui in cavum juncturæ horum ossium inseruntur, & Ischium præsertim seu coxam in sensu & motu divexant, & membranas circumvestientes, nervulis fere innumeris refertas, acerbissimo dolore excruciant. Solet non raro etiam insequi vitium depluentis succi in medullarem Ischii substantiam, qui membranulam circum ambientem vellicet & pungat. Non semel quoque observatum est, dolorem

hunc oriri ab affecto perioſtio, quo deinde ſyderato fit, ut coxa univerſa ſenſim paralyſim, & totius cruris tabem incurrat.

De Anginis, nihil eſt, quod repetamus hoc loco, cum de iis jam ſupra actum ſit: Solum adnotare juvabit; progigni illas autumno, partim ab ambiente aëre, inæqualiter affecto & gutturis ac faucium muſculos exaſperante; partim etiam à decentis halitibus, qui ad organa vocis potiſſimum delati, inflammationem, & tam deglutitionis quam reſpirationis. difficultatem pariant.

Si vero decumbant humores in pulmonem, ac ductus aëris impediant, graventque ſua mole, ſpongioſam & raram ejus viſceris ſubſtantiam *Aſthma* exoritur, ſeu creber anhelitus, gravior tamen & levior, pro majori vel minori ejusdem infarctu. Videtur autem hoc loco Hippocrates, eam ſolum modo ſpeciem, deſignare voluiſſe, quæ difficilem quidem efficit reſpirationem, ſed abſque multo conatu, & ronchis, ut accidit in Orthopnoea, quamobrem non immerito uſus eſt, nomine Aſthmatis, quamvis Cardanus anhelationes exponat.

Volvuli græce *Ilei*, ab Inteſtino Ileo & Volvulo, quod ſpeciatim in his affici putatur, morbi ſunt; in quibus nihil per alvum egeri poteſt, ſed fæces ſurſum, inverſo motu periſtaltico, delatæ per os excernuntur. Quamquam Hippocrates in *Epidemiis* memoret fæminam quandam volvuloſam, modicos quosdam ſeceſſus habuiſſe eorum forte humorum, qui poſtrema inteſtina occupaverant. Frequentiores cauſæ, hujus affectionis eſſe conſueverunt, inflammatio inteſtini ilei, aut circumſiti meſenterii, duriora plus juſto excrementa, & glutinoſis ſuccis infarcta atque ejusdem inteſtini convolutio vel delapſus; quæ vero ex his autumno ſæpius accidat, videtur à fæcibus conſtipatis & compactis ſuccis oriri, unde etiam delabi & contorqueri queat inteſtinum.

Comitiales morbi ſeu epilepſiæ per idem tempus fieri, dicuntur à Galeno, propter aëris inæqualitatem quæ maxime apta eſſe ſolet, tum ad debilitandum caput, tum ad heterogeneos humores inducendos, præſertim melancholicos & acidos, unde illi plerumque excitantur. Hinc Hippocrates in Epidemiis inquit: *Melancholici fiunt Epileptici & Epileptici melancholici*: *Et qui morbo ſacro corripiuntur, quartana ſuperveniente liberantur*, translato ſcilicet vitioſo humore è cerebro in partes corporis inferiores, atque per febrem ſenſim abſumpto.

sumpto. *Eodem* modo dici possunt progeniti *Furores* & *Melancholiæ* qui morbi sunt valde melancholicis familiares, in quibus acidum adeo prævalet, ut sæpenumero ad timorem & mœstitiam cuncta conspirent.

Ne autem mala ista ingruant, oportebit statim, ac opportunum tempus incipientis autumni tulerit, corpora his obnoxia hujusmodi superfluitatibus repurgare, atque salubriori & temperatiori victu alere; quo circa ex Hippocrate Galenus Comment. 47. Aphor. 6. commendat in iis, qui ægri futuri sunt, convenientem purgationem male affectorum humorum, ut subinde prævertatur illorum malitia, atque imminens aut futurus morbus prohibeatur: Neque solum purgatione satis erit, superabundanter & vitiosos succos educere, sed & ultra opus erit, relictum fortasse in sanguine aut viscerum fermentis, vitium emendare, usu præsertim medicamentorum, acido, autumno vaganti, occurrentium, qualia sunt, quæ ex chalybe conficiuntur. Postquam autem morbi accesserint, oppugnandi iis quæ in praxi passim dilucide recensentur.

Dices I. Humor melancholicus utpote frigidus & siccus ad putredinem minime est dispositus, Ergo ab illo febres non oriuntur. ℞. Negando consequentiam, putrescit enim æque ac alii licet tardius hinc etiam fiunt paroxismi longiores & tardius recurrentes; id vero facilius fit ut putrescat, si aliis commixtus sit humoribus.

Instabis: Melancholici diutissime vivunt, Ergo succus melancholicus tam graves morbos non generat ℞. diu vivunt, non ob humorem melancholicum, sed ob acuratam victus rationem quam servant, credunt enim ab omnibus sese offendi, & ideo ab illis cavent: Melancholicus autem succus licet tardius moveatur ideo tamen morbos & quidem graviores progignere potest.

Dices II. Si Epilepsia esset morbus autumnalis, contingeret magis senibus quam pueris, atqui hoc est contra autopsiam Ergo. ℞. Negando sequelam majoris, quia senes non ita facile afficiuntur teste experientia.

Instabis: In pueris non est copia humoris melancholici, Ergo nec tam frequenter epilepsia corripi possunt, ℞. negando suppositum quod epilepsia aliique morbi autumnales, omnes & semper à melancholia fiant, fiunt enim à variis & multiplicibus causis tum internis tum externis.

Vrgebis: Epilepsiæ, insaniæ, furores, melancholiæ fiunt etiam in vere Ergo non in autumno, quia nulla est horum temporum affinitas ℞. hos affectus in vere fieri ob prægressam hyemem in autumno autem per se.

Aphorismus XXIII.

Hyeme vero morbi laterales (pleuritides) & pulmonis inflammationes (peripnevmoniæ, lethargi, gravedines, raucedines, tusses, pectoris, laterum, & lumborum dolores, vertigines, apoplexiæ.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum hyemalium.

Connexio: Postquam Hippocrates morbos veris, æstatis & autumni enarrasset in præcedentibus Aphorismis, pergit jam num in hoc Aphorismo enarrare ægritudines hyeme peculiares.

Hic Aphorismus non patitur divisionem, quia unica divi Senis intentio est, explicare hoc loco morbos hyemi proprios, ut eo facilius prædici, præcaveri & curari queant. Num autem in hoc etiam Aphorismo, inter morbos hyemales referendi sint nonnulli ex autumnalibus, quemadmodum in cæteris anni temporibus antea notavit Hippocrates valde dubitat *in Comment. Galenus*. Verum parum refert: *Sive ex communi voluerit*, ut ipsemet subdit, *hoc quoque in loco nos subaudire dictorum aliquid, sive simpliciter pronuntiare, tamquam nihil autumnale tempus cum hyemali communicet.*

Utut autem sit, voluit Hippocrates solum hic morbos hybernos referre, qui frequentiores & urgentiores esse solent, relictis & omissis aliis qui communes forent, & tacite subintelligi viderentur: Neque tam stricto sensu hoc loco accipere morbos hymales, quin non aliis anni temporibus etiam fieri possent, *Primo* autem *pleuritides* seu *morbos laterales* recenset; mox addit dolores pectoris & laterum, ne quis

putet

putet eundem morbum sub diversis vocibus inutiliter repetitum significare.

Et quidem morbos laterales hic intelligi proprie pleuritides græcus Codex manifeste declarat: Laterum vero & pectoris dolores, solum-modo ad musculos, & partes externas thoracis, pertinere putandum est, cum non raro doleant solum costæ, & partes exteriores pectoris, citra inflammationem, à flatibus, aut solo confluxu, serosioris lymphæ in glandulas ejusdem subcutaneas, vel etiam ab impedita perspiratione: Addit insuper *pectoris & laterum*, desumpta nimirum differentia nominis, à loco potius quam à Natura morbi, quoniam aliquando dolent partes Thoracis anteriores, quas pectus appellamus, quandoque vero latera & partes ejusdem posteriores, scapulæ dorsum &c. At unde morbi laterales, qui inflammationem præsefeRunt, hyberno tempore algido contingant? Profecto eos progigni fatendum, ab impeditis & detentis halitibus, qui cum pectoris internas partes, ab inspirato frigido aëre, non leviter affectas, potissimum invadant, propterea pleuritides & peripnevmoniæ suboriantur. Accedit quod hyemali tempore sanguis consistentiosior sit, & glutinosis & acidis succis inficitur, qui exiles & angustas pleuræ arteriolas pervadere nequeuntes, facile in his hærent, stagnationem & inflammationem inducunt. Eadem ratione pulmonis inflammationes seu peripnevmoniæ, per idem tempus accidunt, atque eo magis, quo aër impurus, & nitrosis vaporibus refertus, ejusmodi consistentiam in sanguine adjuverit, transitu per pulmonis vasa habito, ubi aër cum illo commiscetur, observatione Lowerii.

Gravedines & raucedines hyeme potissimum vagari notissimum est, tum à serosis humoribus tunc vigentibus, tum ab humidis & austrinis aëris alterationibus, cerebrum & cunctas glandulas gravantibus, ut alibi jam diximus. Cum vero non solum caput asperæ arteriæ, sed etiam Bronchia & pulmo ipse immodice irrigantur, quinimo (ut sæpe evenit) quodammodo obstruuntur, tusses quoque fiunt & anhelationes, aliisque pejores pectoris & pulmonis affectus.

Quodsi humores isti & vapores internam pectoris partem non occupent, sed potius externam, quæ costis adjacet, afferent *dolores laterum & lumborum*, læsis nimirum musculis ibidem dispositis; cumque

istæ

istæ partes mutuo communicent inter se, ideo fit, ut non raro, una simul compatiantur, quare ægri ipsi indiscriminatim, de dolore dorsi, scapularum, laterum & lumborum conqueruntur, & vicissim unum pro altero accusant.

Non dissimili modo capitis dolores fiunt, cum humores & vapores, meninges cerebri aut pericranium afficiunt, multoties autem catharros prænuntiant: quippe ii primum in capite cumulantur, mox alias partes petunt, & alias & diversas affectiones, pro partium affectarum diversitate parturiunt.

Vertigines demum & *apoplexias* antea jam quoque retulit Hippocrates, evenire ex constitutionibus austrinis & pluviosis, quæ cum potissimum hyemali tempore contingant, non mirum si illæ inter hybernos morbos, hoc loco recenseantur. Adjectos quoque legimus in græco Codice *Lethargos* quos non dissimiliter oriri, per easdem austrinas hyemis constitutiones, patulum cunctis est. Et licet *Galenus, in hujus Aphorismi Comment.* illorum non meminerit, hanc eandem tamen Hippocratis sententiam referens *8. de placitis Hipp. & Plato:* cum gravedine, raucedine, & tussi, lethargos etiam connumerat.

Hybernis ergo hisce calamitatibus, præcipue occurremus in dicta victus ratione, quæ cumulatas fortasse humidas superfluitates, atque inductos jam crassos & acidos succos diluat & absumat: Itemque exhibitis medicamentis alhali volatili præditis, quæ una simul valeant viscera & præsertim cerebrum roborare, sanguinem vividiorem reddere, crassos succos attenuare, atque per suos ductus prout res ipsa exigere videbitur, deducere.

Hac sane ratione plures catharris obnoxii, salubrius hyeme, cum alias frequenter ægrotare consueverant, imposterum degerunt, quam æstate.

Objectiones & dubia, quæ super hoc Aphorismo moveri poterant, jam solvimus in ipso textu, unde majori enodatione non egent.

Apho-

Aphorismus XXIV.

Secundum ætates autem hæc eveniunt, parvis & nuper natis puerulis, serpentia oris ulcera, vomitiones, tusses, vigiliæ, pavores, umbilici inflammationes, aurium humiditates.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum infantum recens natorum.

Connexio: Cum hactenus de peculiaribus, cujusque temporis morbis tractasset Hippocrates, nunc ad illos accedit affectus qui in unaquaque ætate contingere solent, & in iis ordinem & connexionem servat.

Hic Aphorismus divisionem non habet, quia simpliciter concludit & demonstrat, qui morbi in prima illa ætate contingunt, ut Medicus illos prædicere & præcavere commodius possit, simulque insinuat, hominem inter cætera animalia, ab ortu usque ad occasum, morbis maxime obnoxium esse; siquidem nulla fere ætas est, quæ plurimis & maximis non abundet ægritudinibus; vita enim nostra & sanitas, omnino inconstans & labilis est, juxta Poëtam.

Corpus morborum hospitium, carcerque doloris
Mortis Lar, custos vulneris, olla Luis,
Augiæ stabulum, fætorum lurida sedes,
Squallor, fæx, cribrum pulveris, umbra nihil.
Mors illabandi, rimas habet impigra mille,
Unam evadendi, non habet omnis homo.

Ætates supra divisit Hippocrates & Galenus in septem gradus: primum gradum seu primam ætatem dicit infantilem quæ talis dicitur à primordio generationis, ad septimum usque mensem cum pueruli dentire incipiunt, dicitq; illam ætatem obnoxiam esse *oris ulceribus* græce *aphtis, vomitui, tussi, vigiliis*, pavoribus, umbilici inflammationibus & aurium

Fff humi-

humiditatibus, non tamen quod his ſolum, ſed quod præ cæteris, quoniam à ſubita mutatione, quam recens nati ſubire coguntur, tum aëris, tum alimenti, tum loci, tum violentia partus, neceſſe eſt ſanguinem, aliosque liquores, & viſcera univerſa notanter alterari, unde ejusmodi morbi prodeant. *Aphtæ ſeu ulcera oris* illis accidunt, vel à lacte acri & ſalſo vel à ſero & lympha, per ductus ſalivales in palatum delabente. Sunt namque Aphtæ oris ulcuſcula, quæ palatum, linguam, & fauces non raro exedunt, ſi præſertim diutius ſerpant; albicant & multoties totum oris cavum occupantes, ſuctioni impedimento ſunt, & niſi cito ſuccurratur mortem inferunt, aut malignæ efficiuntur difficillimæ curationis. Solent etiam ſubſequi, gallicam à parentibus & nutricibus contagionem; & quandoque etiam ex hac lue infectorum oſculis, amplexibus, halitu, proficiſci, cum tenellæ infantium carnes facile quacunque de cauſa infici poſſint. Neque vero ſolum pueris, ſed etiam adultioribus illas accidiſſe compertum eſt, adhuc venenatas, contagioſas & ut mox diximus malignas, ut refert Hippocrates *3. Epidem.* viguiſſe olim quasdam Aphtas deleterias & contagioſas à peſtilenti conſtitutione: Tales etiam aphtæ ſunt, quæ adultis fiunt à lue venerea, ſeu tempore Pthialiſmi ſeu Salivationis per Mercurium procuratæ.

Vomitus à lactis etiam vitio, ſæpiſſime puerulis accidit, vel quia in ventriculo aceſcit & coagulatur, vel quia ſero abundans, fibras laxat, atque adeo ad vomendum laceſſit. Poteſt præterea à vermibus vomitus inferri, ſicuti etiam à ventriculi languore, cum non raro qui diu frigido aëri expoſiti fuere, vomitionibus corripiantur, quique lac ſuxerunt à nutricibus cibos faſtidientibus, aut perperam paſtis, ob malam eſculentorum conditionem nimiam nempe pulmentorum & lactis ingluviem, cum plurimi infantes, eo usque ſugere non deſinant, donec ad crepaturam quaſi ſtomachum implendo, per modum hirudinum ſeu ſanguiſugarum à Papillis decidant, de quibus verificatur illud:

Si mel erit nimium, fel mage quam mel erit.

Vel juxta hoc:

Naſcentes morimur, finisque ab origine pendet.

Tuſſes ab aëre fiunt; cum enim recenter in lucem editi aërem in-

ſpirent

ſpirent inæqualiter affectum, & plerumque frigidum, non mirum ſi tuſſi corripiantur, quod ſi fortaſſe, præter aëris alterationem, delabantur etiam ſeroſi humores in Trachæam & Bronchia pulmonis, non ſolum tuſſis orietur moleſtior, ſed etiam periculoſa, ſpaſmodica ſeu convulſiva, à qua facile pueri ſuffocari poſſunt, cum nequeant ſufficienter extuſſire & excreare; quamobrem ſtagnantibus humoribus in pulmone facile opprimuntur & ſuffocantur.

Vigiliæ accidunt puerulis, *vel* à tuſſi, *vel* ob ventris tormina, quibus plurimum obnoxii ſunt, *vel* ob immodicas egeſtiones ex corrupto lacte progenitas, quæ ipſis non levem moleſtiam afferunt, vel ob eaſdem retardatas ac diminutas, unde inteſtina diſtendantur & dolorem excitent; infantes enim bene ſe habentes, urſorum more, ſomnum retinent, quem in utero matris jam contraxerunt. Vigiliarum quoque cauſa ſed raro eſt cerebri exſiccatio. *His accedunt* etiam, quæ ab *umbilico recenter exſecto* iis accidunt, quippe in eam partem quandoque ſanguis irruit, Ichores confluunt & tumefaciendo, non raro *exomphalon* inducunt. Non tamen iſtæ *Vigiliæ* diuturnæ admodum erunt, ſicut in adultioribus & ſenibus, ſed ſolum comparatæ ad ſtatum & conditionem illius ætatis; ſiquidem puelli proclives à natura ſunt ad ſomnum, ut propterea majorem temporis partem, dormiendo conſumant: Cum ergo à conſueto & naturali ſtatu receſſum faciunt, Vigiles dicuntur.

Pavores proprii ſunt illius ætatis: cum enim infantes inſueti ſint, commotiones, ſtrepitus & alias perturbationes pati, quacunque proinde de cauſa, percelluntur, contremiſcunt & pavent: quod ſi à lacte in ventriculo aut inteſtinis corrupto vel coagulato, ac fere in caſeum verſo, originem trahant, profecto punctiones præcedent, unde non ſolum pavores ſed etiam motus ſpaſmodici atque Epileptici ſubſequentur, aut ſola per fibras nerveas perculſione, aut etiam infenſa per eaſdem evaporatione in cerebrum delata.

Vmbilici inflammationes infantibus quoque frequentiſſimæ ſunt, tum ob recenter factam umbilicalium vaſorum reſectionem, ubi ſanguis facile ſtagnat: tum à vagitu, quo partes illæ intumeſcunt & inflammantur. Sed non raro vaſa ipſa etiam delaxantur, & ſanguinem effundunt, non ſine vitæ periculo; quamobrem obſtetrices ſtatim, à partu, illa arcte vinciunt, & poſtquam fuerint reſciſſa pulvere coccineo

vel lio adstringente inspergunt, ut sanguinem sistant & inflammationem inhibeant.

Aurium humiditates sæpe pariter infantes molestant, cerebro per eam ætatem laxiori atque humoribus, tum ex aëre, tum ex lacte, scatente. Notavit autem specialiter Hippocrates, *humidas aurium sordes* quia reliquæ per nares & os, sine dubio ejusmodi sunt; quæ vero ex auribus prodeunt, compactiores Natura esse solent, & longe cæteris parciores. Neque tamen solum per aures, sed etiam per totum caput, collum & faciem serosa excrementa repurgantur, & *crustam lacteam* vulgo Ansprung excitant, imo aliquando nec satis, ut & colli glandulæ non intumescant, strumarum instar, non sine graviori malo.

Ut igitur ab his infantes præcaveantur, statim à partu, cochlear unum olei amigdalarum dulcium sine igne expressi & sacharo commixti sorbeant; mox injurias ambientis aëris evitent, deinde lac sugant, à Nutricibus sanis, optime alitis, sobriis, Juvenibus, hylaribus & bonæ constitutionis: Præferendum autem semper foret maternum velut magis analogum ei, quod intra uterum, saltem ultimis diebus, cessit illis in alimentum, idque non tantum ad corporis salubritatem facere, sed etiam ad mores passim creditur. Inde enim ea præsertim beneficia prodeunt quæ à colostro exsucto oriri palam est, quippe est hoc illis utilissimum medicamentum, ad repurgandas universas corporis sordes & inhibendas lactis coagulationes, unde tot & tanta mala infantibus contingunt: Sed quis unquam id vulgo & ignaris Medicis persuadebit? hi enim primum lac è mammis prodiens, adeo nocuum existimant, ut pro veneno habeant. Cæterum omnia alia remedia aut vana sunt aut nocua, præsertim si interius adhibeantur, cum tenelli infantes nihil quidpiam aliud sufferant ore assumptum quam purum lac; quandoquidem ventriculi fermentum nulli alii, quam lacti dissolvendo est aptum, per mollem & laxam ejus ætatis constitutionem.

Quæres I. Cur ejusmodi morbis, infantes in utero non molestentur? ℞. *primo* nec in utero ab iis insontes vivere infantes, licet non tam facile ac frequenter: unde ℞. *secundo* cum fætus in utero puriori lactis parte fruatur his non facile corripi potest, editus vero multis heterogeneitatibus & injuriis subjicitur: Præterea quia fætus in utero, nullum effatu dignum excrementum in ventre suscipit.

Quæres

Quæres II. Cur pueri synochis febribus raro vel nunquam laborent? ℞. licet calidi & humidi sint & putredini obnoxii videantur, quia tamen sanguis illorum totus in nutricatum cedit, ideo raro hic febribus corripiuntur.

Dices. Plurimi infantes moriuntur epilepsia, & tamen hujus nulla ab Hippocrate facta est mentio. ℞. Tacite epilepsiam intellexisse sub ly pavoribus, ut in textu diximus: præterea epilepsia maxime fit circa dentitionis tempus unde de illa expressius acturus in sequenti Aphorismo.

Aphorismus XXV.

Ad dentiendi vero tempus accedentibus, gingivarum pruritus, febres, convulsiones, alvi profluvia, maxime cum caninos edunt dentes, & iis præsertim pueris, qui crassissimi sunt, & qui alvo sunt dura.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum dentientium.

Connexio: Cum priori Aphorismo Hippocrates, primæ ætatis quæ ad septimum Mensem extenditur, morbos enarrasset; in hoc Aphorismo ad illos accedit morbos, quos ὀδοντοφυΐα id est dentitio profert.

Quamvis autem certum dentitionis tempus passim à septimo Mense, ad tertium aut quartum Annum credatur, attamen & ante hoc tempus quoque experimur, imo & quosdam cum dentibus intra uterum progenitis, prodiisse ipse sæpius vidi & alii plurimi fatentur, unde tales à Plinio *Dentati* dicti fuere. Sunt & nonnulli quibus circa annum trigesimum, quadragesimum imo ut refert Plinius octuagesimum, dentes prodeunt, qui dentes Serotini, Sophronistines, seu sapientiæ appellantur.

Hic Aphorismus duas partes habet: *in prima* Hippocrates explicat & notum facit, quam laboriosa sit humano generi dentium emissio: *in secunda* qui morbi peculiares eam comitentur & sequantur.

Quis autem dentium sit numerus, & quæ eorum Natura, usus, & nomina &c. abunde constat ex institutis & anatomia quo lectorem, ad chrambes evitandas, remittimus. Ne quis autem putet, dentes revera prædicto tempore primo nasci, quasi vero post aliorum ossium structuram generentur, sed solum per eam ætatem erumpere & conspicuos è maxillarum alveolis fieri.

Dentientium vero puerorum plurima, eaque subinde periculosissima symptomata, non tam Medicorum Hippocraticorum, quam sæpius Medicarum Hippocraticarum fores in dies pulsant, quæ vix non in omnibus infantium morbis, innocentes dentes, quibus ipsæ destitutæ & orbatæ sunt, ipsisque infantibus juniores essent, si a defectuoso dentium numero, annorum series numeraretur: in talem Edentulum scribit Poëta:

Quid juvat os oris, si non habet intus os ossis,
Si mandare potest, mandere vero nequit.

Inter symptomata dentientium maxime familiaris est *gingivarum prurigo & dolor*, quando nempe ut mox dictum erumpunt & è maxillarum alveolis conspicui fiunt, atque in gingivarum fastigium producuntur, quas quodammodo perforant & lacerant, dictamque pruriginem & alia mala mox dicenda procreant.

Indicium dentitionis autem est mandendi & mordendi aviditas, qua nimium anxii, & lac iterato sugunt, & mammarum papillas mordent, & quidquid illis offertur, dolentibus gingivis apponunt, ut veluti a Natura edocti dentium eruptionem coadjuvent; in quam eandem rem, peritæ Nutrices, pastillos huic usui conferentes conficiunt, & dentientibus puerulis data opera mandendos exhibent.

Febres quoque hoc eodem tempore accidunt: sive quod adveniant *symptomaticæ*, a dolore & inquietudine puellorum, sive ab impetu Naturæ dentium eruptionem promoventis, sive etiam a permutatione fermentorum, quæ in cibos deinceps mandendos, in ventriculo acuuntur, ut proinde fermentatione excedente, in sanguine inducta, febris oriatur, quæ illius ætatis comes est indissolubilis. Etenim tum pueri incipiunt, solidiores cibos exquirere & mandere, plane fermenta exigunt valentiora, quæ illos conficiant.

Propte-

Propterea hac de causa sanguis mutatur, bilis cumulatur, furfures abundantiores, innovati & permutati corporis argumenta.

Convulsiones seu motus convulsivi seu epilepsiæ per hoc etiam tempus accidunt, vellicatis nimirum nervis à vaporibus vel humoribus, ex mala lactis & aliorum ciborum commixtione progenitis; siquidem lac facile acescit, & corrumpitur, à miscela cujusvis alterius rei, cum illo non consentientis; unde hæc, & alia graviora mala oriri possunt. Non tamen est necesse, ut humores, aut vapores, ex vitiato lacte & cibo degenerati, cerebrum & nervorum principium petant, cum si tantum intestina vellicent, pilorum, ventriculum, in puerulis motus excitent convulsivos, ob nimiam partium teneritudinem, vel saltem cruciatus, tormina, inquietudines, dentium stridores, vagitus, & ejulatus.

Quemadmodum vitiosi succi, si cerebrum & nervos afficiant, convulsiones & epilepticos motus pariunt; ita si ad alvum vergant, afferunt *Diarrhæas* ex levissima etiam causa fieri solitas in illa ætate; unde Hippocrates, *peculiari libello de dentitione*, inquit: *quibus in dentitione alvus plus subducit, minus convelluntur; qui vero dentientes, habitiores manent, & altiore somno utuntur magis obnoxii sunt convulsioni. Qui hyeme dentiunt, reliquis similibus existentibus, melius liberantur: Non omnes in dentione convulsi moriuntur, sed multi etiam servantur.* Itaque juxta humoris abundantiam, & in unam, aut aliam partem corporis inclinationem, diversa contingunt, pueris dentientibus accidentia: ut proinde Jure dictum sit, quibus alvus plus subducitur, minus convelluntur, deposito nimirum ad alvum humore. Quid autem pro alvi profluviis intellexerit Hippocrates, dubitari potest; in Græco codice scribitur διαῤῥοιαι, ægritudines quidem alvi, atque ex humoribus acribus, & biliosis progigni putatæ. Verum pueruli neque humores istos, generare dicuntur ex Galeno, neque in alvi profluviis humores egerunt acres, amaros, & biliosos, ut patet ex linctu canum, qui egestas ejusmodi puellorum fæces, avidissime devorant. Hinc credo Diarrhæam hic intelligi latissima plane significatione, ut omnem & quamcunque excedentem alvi evacuationem complectatur; quippe in puellis egestiones immoderatæ pendent solum ab indigesto, & degenerato

rato lacte, quod licet colorem aliquando referat flavescentem, non tamen acredinem, aut amarorem sapit, nec biliosam, & felleam conditionem, sed solius serosæ, nec omnino butyro exutæ portionis depravatæ materia est. Serum namque & butyrum cum permutantur, sæpissime flavum colorem exhibent; præterquam quod à varia & diversa mixtura cæterorum succorum, atque à depravatis secretionibus, non raro etiam in adultioribus, hi, aliique colores, in excretis observari consueverunt, ut propterea nimium coloribus credendum non sit, quod & alias à nobis est notatum.

Hæc autem illi potissimum ætati accidere subdit Hippocrates cui *dentes Canini* erumpunt, quos Græci Cynodontas appellant, vel quod Canum dentibus similes sint, vel quod soliditate, & acie acutissima instar crassioris spinæ præ cæteris instructi, firmitate ac longitudine præcellentiores quidem, sed & in eorum quocunque tempore facta eruptione, semper cæteris molestiores & periculosiores; unde illud proverbium: *Donec non sunt editi, Canini dentes; de filiis genitores non sint gaudentes.*

Qua autem ratione iis præsertim asperius accidant, qui *Crassissimi* sunt & *alvos duras & adstrictas* habent, majoris ponderis videtur difficultas. Galenus in *Comment.* id retulit, ad convulsiones tantum, ut proinde velit crassissimos, & alvos duras habentes, convulsionibus magis affici, quoniam, inquit, isti plenum corpus habent, & abundans superfluitatibus, ideoque convulsionibus facile capiuntur. Sed revera, adjecta hæc verba referenda sunt, ad omnes ante dictas affectiones, ut sensus sit, eos potissimum puerulos, prænarratis morbis obnoxios esse, qui crassioris seu obesioris sunt constitutionis, quoniam his humores insunt copiosiores, excrementa serosa cumulationes, laxiores carnes, & minus sana corporis habitudo, ut alibi docet Hippocrates.

Sed cur etiam adjectum sit, *& qui alvos duras habent*: cum cæteroquin alvos duras nacti, temperiem & habitudinem præseferant aridam & exsuccam, carentem excrementis. Verum duras alvos habentes, à transfluxu humidarum superfluitatum in alias partes corporis, hic subaudiuntur, in quibus scilicet arescunt & con-

constipantur fæces, quia serosiora excrementa detinentur, & alio vergunt, quo confluere non deberent; quamobrem sanguis, lympha, liquor nerveus, aliique peculiares viscerum humores, illis imbuti ac mali affecti, febres, convulsiones, dolores, aliaque incommoda graviora excitabunt. Quodsi in intestina deferantur, magis vellicabunt & compungent, acriusque torquentes non tantum alvi profluvia, sed etiam tormina, lancinationes, & dolores inferent; cum gravius diarrhæis afficiantur, qui styptica sunt alvo, quam qui lubrica, vel ob desuetudinem vel ob exquisitiorem partium sensum, vel ob majorem confluentium succorum in illis acredinem. Sunt etiam qui putant, dictiones illas, disjunctim legendas esse, ut qui crassissimi sunt, obnoxii fiant prædictis affectionibus, ex una atque ex altera qui alvos duras habent; utraque enim causa efficax esse potest convulsionis, aliorumque morborum in hoc Aphorismo memoratorum: Et quidem hæc indicia tantum sunt pravæ habitudinis & exsuperantis in corpore morbificæ superfluitatis.

Verumtamen duram alvum habentes, non omnino styptici, & supressione fæcum laborantes intelligendi sunt, sed qui non adeo lubricam alvum sunt sortiti, cum pueruli universim solutum ventrem habeant: quare styptici solum dicentur, relati ad eos qui solito lubriciorem nacti sunt.

Tametsi hos duntaxat dentitionis morbos recenseat hoc loco Hippocrates, non tamen quis negaverit, alios plures præter eos accidere posse: Etenim experimur per hoc idem tempus, obnoxios esse infantes, variolis & morbillis, quorum tamen nulla invenitur facta mentio apud Hippocratem, Galenum, & cæteros veteres Græcos Medicinæ Scriptores, cum ab Arabibus solum, in hæc nostra tempora viguisse memorentur, ut latissime deduximus *in nostro tractatu de variolis & morbillis*, quo lectorem remittimus.

Cæterum his & similibus non aliter ac de aliis ut antea dictum convenientе lacte, & usu rerum, dentitionem promoventium providendum erit, quæ dicto tractatu de variolis & morbillis, morbisque infantum abunde descripta legi & adhiberi possunt.

Dices Hipp. 5. Aph. 18. dentes ab ossibus secludit, dum ait, frigidum esse inimicum ossibus, dentibus &c. Ergo vel dentes non erunt ossa, vel Hipp. tautologiam fecit ℞. dentes omnino esse ossa & quidem durissima

imo ossa comminuentia, & ideo dicta ossa sui generis de quibus in Anatomia.

Aphorismus XXVI.

Ipsis vero grandiusculis (id est cum jam magis adoleverint) tosillarum inflammationes, vertebræ in occipitio introrsum luxationes, asthmata (seu crebri anhelitus) calculi, lumbrici rotundi, ascarides, verrucæ pensiles, satyriasmi, stranguriæ, strumæ, & alia tubercula, præcipue vero antedicta.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum infantum.

Connexio: In superiori Aphorismo infantum dentientium id est illius ætatis à septimo Mense ad tertium vel quartum Annum se plerumque extendentis; nunc tertio loco recta ratione recenset illius ætatis morbos, quæ à quarto, ad duodecimum vel secundum quosdam ad decimum quartum Annum seu pubertatem extenditur.

Hic Aphorismus divisionem non patitur, cum in una conclusione subsistat.

Dicit autem Hippocrates in hac ætate primum accedere, *tonsillas seu tonsillarum inflammationes*: Sunt autem tonsillæ, glandulæ illæ, quæ ad radicem linguæ jacent, à Barbaris Amygdalæ dictæ, quæ cum tumefiunt & inflammantur, ductuum aëris & cibi angustiam afferunt, unde difficiles deglutitiones & respirationes (ita ut pueruli potum per nares rejiciant) exoriuntur, quamobrem à

Græcis

Græcis *Paristmia* appellantur. Ejusmodi ergo inflammationes glandularum, aliarumque partium adjacentium familiares sunt adolescentulis, aut quia sanguis per eam ætatem vegetior & abundantior factus, nequit commode intra proprios ductus contineri, ut propterea in vicinas partes effluat; aut quia refluentes per suos ductus à capite lymphaticos, & pituitosos humores, glandulæ istæ excipiunt, & tumefiunt, atque impedito aliquatenus in ipsis sanguinis circuitu, nec illo sat bene repurgato, similes exoriuntur inflammationes.

Mox subdit *vertebræ occipitis ad interiora luxationes*; hæ fiunt in pueris, vel a tumoribus, & inflammationibus musculorum, & glandularum colli, siquidem eam ætatem valde strumis obnoxiam experimur; vel etiam ab illapsu crudorum humorum, interstitia vertebrarum, quandoquidem laxatis & amplificatis viis, quæ musculos & ligamenta illarum interiacent, ob ætatem accretioni summe vacantem, promptius è capite confluunt humores in vertebras, tum magis motu exagitatas; unde facile postmodum luxationes ex oriuntur. Quod si ulterius contingat, impediri respirationem, ab hujusmodi vertebrarum cervicis luxationibus lethalis exsurgit *Angina* ut docet Hippocrates *2. de morbis*. Imo affectus ex se plerumque lethalis dicit in Aphorismo: *qui* (inquit) *gibbi fiunt ex asthmate, ante pubertatem pereunt.*

Crebri præterea anhelitus seu *asthmata* iisdem contingunt, a congestis crudis humoribus in ductibus pulmonum; pueri enim voracissimi sunt, & facile crudum nec bene elaboratum chylum conficiunt, qui deinde per ramum Thoracicum, in pulmonem delatus, præ vasorum angustia & visceris laxitate, hæret, & anhelitum inducit.

Sed & comprimitur sæpe pulmo, atque in suo motu aliqualiter impeditur a sanguine, tunc temporis vegetius fermentescente, & per aëris mixturam vasa spiritalia efficacius amplificante: Quo fortasse argumento Galenus annotavit *9. meth. cap. 4. & 5.* Synochas febres, ex sanguine progenitas asthmaticas esse, qua effervescens sanguis pulmonis ductus vehementer dilatat, ejusque substantiam opprimit, unde *anhelitus & asthma.*

Calculi insuper his fiunt, magis tamen in vesica quam in renibus: Isti enim molles & laxi cum sint, meatusque habeant, qui per eam ætatem, prompte expanduntur, non tam facile crudos, & crassos succos detinent, sed ultro illos sine ullo impedimento, in vesicæ cavum delabi sinunt, ubi diutius hærentes in *calculos* vertuntur, adjuvante plurimum sale illo urinario, tenaces istos & tartareos succos figente & coagulante. Deponi autem crudos, & crassos succos, & quidem plurimos in vesicam, patet evidenter ex eo quia puerorum urina multo & inutili sedimento scatet, quod cum illa consistit, subsidet, & fundo matulæ hæret.

Vermes seu *lumbrici* etiam sunt admodum pueris familiares, & tum *teretes* tum *ascarites* dicti, de quibus late Galenus *in commentario* hujus Aphorismi: Modum autem & locum generationis istorum, diversosque affectus, exinde provenientes non est ut hic diutius inquiramus; sat enim ab aliis magnæ notæ viris de illis actum: Solum tamen addam, quod quemadmodum hi familiares sunt pueris, ita nullius periculi esse solent; quamvis si *teretes* ventriculum occupent, vomitus, convulsiones, febres, & dolores pariant, non omnino condemnendos.

Verruca vulgo *porri* sunt tubercula dura in cute erumpentia, rotunda & sensus expertia. Sponte sua sæpenumero abscedunt & exsiccantur; aliquando vero etiam acribus, & erodentibus remediis non cedunt, atque ad plures annos perdurant. Comparent autem puerili hac ætate transpositis, in cutim consistentioribus succis glandularum subcutanearum, repurgatoque sanguine ab excrementis tartareis, & fæculentis, in callos veluti degenerantibus.

Satyria seu *satiriasmi* quinam sint, non adhuc bene constat inter expositores; Galenus *in commentario* nec verbum quidem de illis facit, meminit tamen eorum alibi referens voces Hippocratis rariores, & vocavit *satyriasmos* vel potius *satyrismos*, tumores scilicet circa aures erumpentes, & *8. de placitis* Hippocratis & Platonis fere cum strumis confundere videtur; sed & ex eodem Hippocrate *satyriasmus* vel *satyriasis* diversos morbos significat; aliquando elephantiasim, quod elephantiaci, more satyrorum in venerem ferantur;

rantur; quandoque pudendi perpetuam densionem, & interdum aurium retorsionem, & labiorum tumefactionem, quo etiam vitio satyri laborabant; hoc autem loco satyriasmum subdit *Heurnius* speciem quandam esse *parotidis*. Verum ex eo quod Galenus in contextu vocem hanc omiserit nonnulli putarunt fuisse perperam in Græco codice adjectam, vel cum strumis convenire, vel pro satyriasmo legendam *sciriasim* ut mavult Triverius, vel denique phthyriasim qui morbus est pedicularis quam maxime familiaris pueris.

Stranguriæ non raro etiam pueris accidunt, iis præsertim qui cum lotio arenulas & viscosos succos emittunt, aut vesicæ calculo laborant; quamobrem non dissimili ex causa in his fiunt, ac in adultis & aliis dictum in praxi.

Strumæ & *alia tubercula* tum in glandulis cervicis vulgo **die trüßlein**/ tum in aliis partibus glandulosis erumpentia, à decubitu & secretione humorum dependent: Cumque glandulæ colli, potissimum, depositos è capite inutiles succos excipiant, propterea fit, ut *strumas* & alios tumores his consimiles contrahant: ejusmodi autem crassis & crudis glandularum tumefactionibus, pueri præ cæteris subjiciuntur, ob nimiam voracitatem & malam chylosis elaborationem.

Per hanc eandem ætatem solent *variolæ* & *morbilli* comparere nostro tempore pueris familiarissimæ, ut vix unum vel alterum invenias ab his immunem: De his autem eorum origine, Idæa, causis, differentiis, signis, prognosticis, cura tum prophylactica tum eradicativa & symptomatibus abundantissime egimus tractatu nostro de variolis & morbillis, quæ ibidem legi & in usum trahi possunt, ita etiam remedia & auxilia, pro cæteris in hoc Aphorismo recensitis ægritudinibus, quæ ibidem in morbis infantium per extensum & cujusque libitum reperiuntur.

Dices: Senes laborant asthmate ut dicemus infra Aphorismo 31. hujus Sectionis Ergo pueri non laborant ℞. negando consequentiam, nec ratio subest dubitandi ut in textu diximus.

Quæres: Cur Hippocrates dicat ex lacte bilioso fieri calculos ℞. in bile vim lapidificam esse maximam præsertim si effœta reddatur, experientia docet & observavi in quodam illustri viro ex lacte & cerevisia amara

ortos in Vesicula fellea calculos Numero trecentos & sexaginta quatuor.

Aphorismus XXVII.

Grandioribus autem adhuc, & ad pubertatem accedentibus, plurima ex his, & febres diuturnæ potius, & ex naribus sanguinis fluxiones.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum puerilium ad pubertatem accedentium.

C*Onnexio*: Explicatis peculiaribus pueritiæ morbis in præcedenti Aphorismo: In præsenti accedit ad eos qui pubertatis, id est illius ætatis sunt, quæ a decimo, duodecimo vel decimo quarto Anno, ad vigesimum vel vigesimum secundum plerumque extenditur. Dico *plerumque*: Licet enim ut plurimum pubertas inter quatuordecim & viginti Annos eveniat, fit tamen id ipsum in aliis, id est calidioribus citius, in frigidioribus tardius, idque vel maxime pro varia carnium firmitudine & virium robore. Tunc autem vulgo dicuntur pubescere, quando *masculi* hircire, venerem ambire, semen emittere, vocem mutare; *Fæmellis* autem Menses erumpere incipiunt, quod equidem ex Galeno citius aut tardius evenire solet: *Vrit enim mature quod vult urtica manere*: *& sæpe* malitia superat ætatem.

Duas hic Aphorismus habet partes: In prima dicit, ad *pubertatem* accedentibus, multos in pueritia morbos fieri: *In altera*: morbos proprios dicit esse hujus ætatis, febres diuturnas, & è naribus profluvia sanguinis seu hæmorrhagias & plerosque in prioribus Aphorismis recensitos.

Febres

Febres diuturnæ quidem oriuntur, ob majorem crudorum ſuccorum copiam, quoniam, ut dictum, pueri voraces, facile cruditates incurrunt, & conſequenter febres. Non raro etiam in graves & longas febres incidunt, ex ſeminis effuſione quæ cauſa admodum moleſta ſæpius eſſe ſolet; quippe per hanc ætatem ad venerem acti, innumeras ſubeunt calamitates, & mille patiuntur incommoda, ſive quod abſtineant ſive quod illa impenſius abutantur, taceo, quas ex diverſis & repentinis animi pathematibus ſufferunt alterationes. Ad hanc fortaſſe Claſſem revocandæ erunt, quæ febres in fœmellis Chloroſes, & in maribus Eroticæ appellantur, ad tabem perducentes.

Profluvia vero *ſanguinis* è naribus, non quidem ex eo, quod abundantius generetur, ut bene notat *in Comment.* Galenus, adverſus eos, qui putant Naturam in ſuperfluis, quandoque abundare & ſanguinem affluentius progignere; ſed quia per hoc tempus minus ex ipſo abſumitur, & tenuior, vividior, & acrior fit, utpote qui per ætates, ſenſim permutatur, quamobrem facile poteſt exiles narium arteriolas, ac venulas reſerare, & hæmorrhagias inferre.

Dices I. Si calidiores citius pubeſcant, Ergo mulieres erunt calidiores viris, quia citius pubeſcunt ℞. quando dicitur calidiores citius pubeſcere, non intelligitur de utroque ſexu inter ſe comparato, ſed de uno, nempe quod maſculi vel fæmellæ calidiores frigidioribus citius pubeſcant. Quod autem fæmellæ citius pubeſcant, quam maſculi, præter dictam mox ante, cauſa eſt, quod ſit plerumque brevioris vitæ, multis excrementis abundent, minus perſpirant, vitæ ſedentariæ aſſueſcunt, & longe pluribus affectibus obnoxiæ.

Dices II. Quo calor eſt major, eo ſemper febres fiunt magis acutæ & breves, ſed calor in pubeſcentibus eſt major Ergo febres erunt acutæ & non diuturnæ ℞. diſtinguo minorem, quo calor naturalis eſt major, fiunt magis acutæ febres, nego, præternaturalis, concedo, in pubeſcentibus calor naturalis eſt major in actu, non vero præternaturalis.

Inſtabis: Si in pubeſcentibus calor naturalis eſt major, Ergo attenuabit humores & tamen acutas febres efficit ℞. calorem naturalem

ralem quidem attenuare, non tamen intantum ut febrem excitet acutam, nisi præternaturalis fiat.

Dices III. Pubertas plurimos curat morbos teste Hippocrate quia in illa magna fit mutatio, perquam puerorum morbi solvuntur v. g. epilepsia, paralysis &c. Ergo non generat morbos ut dicit Aphorismus ℞. negando consequentiam, nam sicut autumnus curat morbos æstivos, & generat alios sui generis, sic etiam ætates.

Dices IV. Refert Jacobus Curio in Comment. Aphorismorum, historiam quod novem annorum puer suam nutricem ingravidaverit Ergo emissio seminis fit ante pubertatem ℞. hanc historiam vix esse credibilem: Vel dicendum quod supra, malitiam superasse ætatem.

Aphorismus XXVIII.

Pueris autem plurimi morbi judicantur, alii intra dies quadraginta, nonnulli intra septem menses, quidam intra annos septem, alii ipsis ad pubertatem accedentibus: qui vero pueris permanserint, neque circa pubertatem soluti fuerint, aut fæminis cum menstrua erumpunt, in veterascere consueverunt.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum puerilium.

Connexio: Cum Hippocrates morbos pueriles usque ad pubertatem hactenus enumerasset, cumque pubertatis ætas, potissimum omnes præcedentes morbos finiat; ideo hac occasione motus, docet in præsenti Aphorismo, quomodo per has ætates solvantur & non solvantur morbi.

Hic

Hic Aphorismus in duas partes dividitur: *In prima* asserit & informat, morbos pueriles judicari vel intra quadraginta diebus, vel septem mensibus, vel septem annis, aut denique ad pubertatem: *In secunda* parte docet, eos morbos, qui ad seminis vel mensium eruptionem non solvuntur, inveterascere & ad mortem plerumque comitari.

Sed mirum sane videri debet quam anxii sint interpretes, in pervestiganda Hippocratis mente, an de Acutis, an vero de Chronicis morbis hunc scripserit Aphorismum. Galenus, *aut de diuturnis morbis prolatum* (inquit) *aut imperfectum sermonem esse*; atque adeo omnino vult legendum, hoc modo: *Plurimi autem pueris diuturni morbi judicantur:* In quam Galeni sententiam, reliqui fere omnes expositores consenserunt: at Cardanus non semel Galeno conviciatur, hic speciatim illum ignaviæ notat, existimans implicite diuturnos morbos comprehendi sub græca voce πάθεα, qua hoc loco Hippocrates usus est. Verum frustra apud Medicos hæc agitari puto, si acutos morbos, non raro protrahi & in chronicos desinere observamus: Sic non raro tertianæ febres, & ardentes, ut & malignæ acutissimæ, sensim solent mitescere, & in longius tempus ægrotantes affligere, in alias aliasque ægritudines commutatæ. Ita quoque pleuritides, acutæ cæteroquin transeunt in empyemata: Apoplexiæ in Paralyses: Phrenitides in insanias, & melancholias: Dysenteriæ in tenesmos: Ut propterea passim experiamur quosdam morbos, ab initio omnino esse acutos, procedente mox tempore produci, & chronicos, annuos, ac consenescentes fieri, permutata conditione causa, parte affecta, aliaque simili circumstantia eorum, quæ morbis consociantur. Non immerito igitur Hippocrates, indiscriminatim morbos hic retulit, scilicet ut *acutos* simul, & *chronicos* comprehenderet; cujus rei non leve videtur argumentum, quod idem in Aphorismo apposuit, nonnullos scilicet morbos judicari in quadraginta diebus, qui extremum acutis terminum constituunt. Profecto æstimabilius est, quod idem Cardanus animadvertit, menses & annos hoc loco memoratos, non à morbi initio, sed à nativitate ipsa puerorum esse numerandos, ductus ejusdem Hippocratis autoritate, cui & Celsum adhærere interpetatur. Id ipsum quoque videntur indicare verba illa: *Quidam vero jam ad pubertatem accedentibus, qui vero permanserint, nec in pubertate finierint; aut cum*

menstrua erumpunt. Quæ ſane ad ætates puerorum, non ad morborum tempora referri poſſunt.

Senſus itaque Aphoriſmi eſt, morbos in pueris terminum aut remiſſionem ſortiri, ab ipſa ætatum mutatione; cumque hæ mutationem ſubeant, plerumque in ſeptenariis, idcirco de his mentionem faciens Hippocrates dixit: *In ſeptem menſibus*: *in ſeptem annis:* finem in illis deſignans ab ætate, non autem à temporibus morborum, aut à criticis diebus. Quod ſi diu perſtiterint atque ultra pubertatem perduraverint, adhuc erumpentibus menſtruis in fæminis, & poſtquam ex Ephebis exceſſerunt in maribus, procul dubio inveteraſcunt, & cum ægris ipſis conſeneſcunt; unde idem Hippocrates 5. Aph. 7. *Quibuscunque* (ait) *morbi comitiales fiunt, ante pubertatem mutationem accipiunt; quibuscunque autem vigeſimo quinto, fere commoriuntur.*

Ratio horum deſumenda eſt ex ſanguinis, aliorumque humorum, ſucceſſu temporis, mutatione; unde craſis & conſtitutio corporis variat, atque per meliorem excrementorum repurgationem, viarum laxitatem, viſcerum virtutem, & efficaciam, univerſa corporis œconomia, in ſalubriorem ſtatum perducitur. Alibi autem abunde oſtenſum eſt, ſanguinem procedente tempore ſenſim mutari, ut ubi primum dulcis nimium, & multo glutine ſatur eſt; in *pueritia* mox attenuatur, & portione vivifica fit prævalentior: deinde vero in *pubertate* & *adoleſcentia*, adhuc floridior, minusque auctifica parte præditus obſervatur; atque in *juvenibus* & tenuior & vegetior & acrior; in *viris* tandem ac *ſenibus* magis & magis, effœtus, vapidus, & poſtremo acidus & adeo exſolutus, ut vitæ tuendæ omnino inutilis evadat. Sic propemodum muſtum, ubi ex uvis recens eſt expreſſum, dulciſſimum & glutinoſum eſt, & ſpiritibus vacuum, mox vero intumeſcit & fervet, ubi autem deferbuerit clareſcit, & ſenſim, depoſita fæce tartarea vigorem exerit, atque in perfectiſſimum & robuſtiſſimum vinum evadit. Si autem exagitationibus æſtu, flatibus auſtrinis aliisque, potiſſimum vero temporis diuturnitate evaporet & evaneſcat, exolvitur & ſubinde aceſcit aut fugit. Porro hæc omnia ſanguini contingunt per ætates, & una ſimul viſceribus cunctis quibus veluti colis trajicitur ac repurgatur: ſiquidem decurrentibus annis, ipſæ quoque firmantur, obdureſcunt, amplificantur. At quis unquam ejusmodi in partibus corporis, muta-

mutationes per ætates inficiabitur, cum dentium casus, vocis mutatio, mensium & seminis profusio, pilorum eruptio, cutis corrugatio, calvitium, canities & alia plura id manifestissime attestentur.

At vero verbum illud *judicantur* non ita, id est pro bona Crisi semper accipiendum videtur, ut semper in salutem pueriles morbos desinere credendum sit, cum & non raro in iisdem temporibus, ut *Celsus* advertit, maxime pueri periclitentur, quamobrem & bene & male, eos per ejusmodi tempora terminari, id est cum vel sine crisi pro varia eorundem conditione intelligemus: Cæterum quandocunque pubertatem excesserint, atque à seminis & menstruorum eruptione minime desierint, difficilem exitum plerumque nanciscuntur aut etiam consenescunt.

Dices I. Si per emissionem seminis morbi curentur, Ergo per ejus retentionem aliqui fieri deberent, sed nullorum facta est mentio Ergo ℞. negando minorem, alibi enim horum jam facta est & adhuc fiet mentio: deinde à negante autoritate nullum sequitur argumentum.

Instabis: Ab ipsa seminis emissione summe debilitatur homo, Ergo ab hac non curantur morbi ℞. negando consequentiam, nec enim est propria debilitas à coitu sed tantum defatigatio: deinde morbi à repletione, nonne curantur inanitione? Præterea ipse Hippocrates *Lib. de Virg. Morb. & Lib. 6. Epidem.* inquit: *increscentes morbos Venus solvit.* Denique non tantum per seminis emissionem, sed per mutationem temperamenti & ætatis contrariæ curantur morbi, quæ in pubertate maxime fieri consuevit.

Vrgebis: Nullus morbus fit vitio ætatis, Ergo falsus est Aphorismus. Prob. Antecedens, ætas est tantum mensura vitæ humanæ quæ se pure habet relative, & sic malum nec infert nec curat. ℞. Quando morbi dicuntur fieri vitio ætatis, non est quod ætas ipsa univoce causet morbos sed quod morbi ad eam sequantur; quando autem dicitur, quod morbi, qui vitio ætatis fiunt, per ætatem contrariam curari debeant, per ætatem intelligendum est temperamentum seu crasis v.g. pueritiæ & juventutis, nempe quod morbi, qui vitio temperamenti puerilis fiunt, curentur per temperamentum juventutis vel alterius ætatis.

Quæres: An ergo & cur septenarius numerus tantum vim &

potentiam in nostro corpore habeat, ut vulgo creditur? ℞. *primo:* Pythagoras numerum septimum vitæ humanæ vehiculum & complementum vocat, cui in hoc Aphorismo subscribit Hippocrates. ℞. *secundo:* Rationem hujus arcani, varii Medicorum proceres perscrutari conati sunt, nunc in lunæ concavo, nunc ex abysso maris, nescio quas demonstrationes, ut credunt, astrologicas afferendo. ℞. *tertio:* Ego ingenue cum aliis viris doctis fateor me non esse tam fundatum & profectum Astrologum: nam:

Ut bonus Astrologus fiam, cœlum nimis altum
Impedit, ut Physicus, terra profunda nimis.

Malo ergo tacere docte quam ignoranter loqui, & meam in hac re ignorantiam lubens agnoscere; nam *teste Philostrato: Agnoscere propriam ignorantiam est primus gradus* ad prudentiam.

Aphorismus XXIX.

Adolescentibus (seu juvenibus) autem sanguinis sputiones, tabes, febres acutæ, epilepsiæ (seu morbi comitiales) aliique morbi, sed præcipue antea dicti.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum adolescentium.

Connexio: Cum in priori Aphorismo morbos enumerasset, qui in pubertate fiunt, sub qua etiam adolescentiam complectitur, nunc juventutis morbus à vigesimo quinto anno ad trigesimum quintum, vel ut alii à decimo octavo ad quadragesimum annum (in qua ætate, magna pars pubertatis etiam comprehenditur) exponit & enumerat.

Hic Aphorismus simplex est, & una conclusione circumscribitur, adeoque divisionem non patitur.

Ad morbos ergo *juventutis* pergens in hoc Aphorismo Hippocrates, cum visus sit, prætermisisse eos, qui ad *adolescentiam* pertinerent, statim à Galeno arguitur oblivionis: Imo neque hujus solum, sed

etiam,

etiam, quod nec satis plene de morbis acutis dixerit, quin imo tertianas maxime & febres ardentes omiserit: Contra vero adjecerit morbum comitialem, qui potius puerilis est, & ætatum mutatione sanatur: Deniq; tabes & sanguinis spuitiones, non ætatis ratione, sed ex accidenti juvenibus evenire Galenus contra Hippocratem contendit: Unde concludit: *Quare melius fuerat* (ait) *ita scribere Aphorismum: juvenibus autem eveniunt prope omnes alii morbi, quos diximus aliis accidere ætatibus, sed præcipue ardores & tertianæ febres: hæc Galenus.*

Verum non temere arguendus est Hippocrates: Ad primum Galeni oppositum, facile est responsum, quamvis etenim non desint, qui pro juvenibus, adolescentes interpretantur, licebit nihilominus vocem juvenum ex græco codice congruentius retinere. Deinde neque ætatem adolescentiæ prætermisit, cum eam ad pubertatem antea retulerit, quemadmodum *Heurnius* quoque existimat; puberes enim & adolescentes, in idem omnino tempus conveniunt, atque ab anno decimo quarto ad vigesimum primum vel vigesimum quintum extenduntur.

Sanguinis spuitiones intelliguntur, quæ ex gingivis, ore, faucibus, vel quæ ex aspera arteria & pulmone emanant; quoniam per hanc ætatem, sanguis tenuior & acrior redditus, facile illarum partium arteriolas & venulas reserare, aut erodere potest, præsertim autem, cum organa spiritus, tunc amplificentur, unde vox gravior, & respiratio crebrior, ac latior motus cordis, & sanguis longe citatior observatur, & sæpius si violentior causa subsit, spem in angusto collocat & ægrum mortis faucibus subjicit: Sanitas enim non est vestis, nec Medici Sartores, qui viventes partes in profundo corporis consuere noscant: & in hoc acutissimis sartoribus, ultroneè palmam cedunt: de quibus Poëta:

Subtile ingenium, nostris sartoribus esse
Nemo neget, tangunt omnia semper acu.

Tabes seu *phthises* consequuntur spuitiones sanguinis: Nam *ex sanguinis sputo, puris sputum, ex puris sputo tabes*, 7. Aph. 15. 16. Possunt quoque tabes juvenibus accidere, ab acriori & tenuiori sanguine, qui sensim sua portione auctifica exutus, nutriendis partibus inidoneus efficiatur, unde postmodum totius corporis extenuatio; quia carie

plurimi ex juvenibus veluti plantæ, in medio annorum flore consumpti emarescunt: unde Poëta:

Ni mors mactaret juvenes, laniique juvencos:
Omnia stultorum plena boumque forent.

Vel ut alius de illo juvene præmature mortuo Joanne Kalb, seu Vitulo:

O DEVS omnipotens Vituli miserere Joannis,
Quem mors præveniens, non sinit esse bovem.

Quod autem Galenus ex accidenti solum, sputa sanguinis, & phtises his evenire crediderit, *aut quia vulnerantur aut quia franguntur, aut saliunt, aut clamant vehementius, vel quia refrigerantur, aut humi cubant, aut replentur; aut propter ejuscemodi causam*; licet verum quoque sit, non tamen huic duntaxat ætati, ab ejusmodi causis, spuitiones accidere poterunt, sed cunctis propemodum, potissimum vero ætati puerili, quæ imperita & inexperta magis, his omnibus ultro se subjicit.

Febribus acutis juvenes, quacunque ex causa corripiuntur, quoniam in illis sanguis acrior, & volatilis, copiosiorem felleum humorem cumulat, & in cysti deponit, unde acutos morbos fieri apud Medicos in confesso est. Et hi sunt illi morbi, qui fortes prosternunt, & leoninam violentiam & stragem inferunt, imo instar pulveris pirii eos violentius concutiunt, quos suæ activitati potentius resistere deprehendunt: Qui hodie erecta incedit cervice, ut papaver, cras detruncato jacet collo cadaver: qui hodie est rosa sine spinis, cras febre exustus jacet cinis. Tanta enim acredine & volatili conditione, facillime violentæ fermentationi, atque acutis & brevibus morbis subjiciuntur: Unde idem Hippocratis 1. Aph. 14. *Senes*, dixit, *acutis morbis non corripi quia frigidum est illorum corpus*; Juvenes vero utpote calidissimos, præ cæteris promptius affici. Sub his autem acutis febribus, & *tertianas* & *ardentes* aliosque similes morbos, tacite comprehensos voluit, quidquid Galenus obgarriat.

Morbus comitialis licet puerilis dicatur & plerumque pueros afficiat, non hinc tamen, cæteris quoque ætatibus contingere non posse fatendum, & præsertim juventuti, de qua speciatim scribit idem Hippocrates *Lib. de Morbo Sacro*: *Si post vigesimum quintum*

annum morbo sacro homines corripiantur, non sanari: Quod etiam repetit Aphorismo quinto *tit. 7.* Quocirca posse etiam hoc morbo juvenes infestari, clarissime demonstrat. Distiguenda autem est duplex epilepsia, altera *sympathica*, ab affectis aliis visceribus, præsertim ventriculo & utero: altera quidem *idiopathica* vitio cerebri inducta; quæ licet epilepsia proximam cerebri læsionem insequens pueris magis sit familiaris, & mutatione ætatum sæpissime sanetur, ea tamen quæ à consentientibus Hypochondriis, ventriculo, & utero fit, procul dubio juvenes torquere poterit, quibus scilicet oris amarities, & acida cruditas, nausea, vomitus, atque inde vertigo, & insultationes epilepticæ frequentissime contingunt.

Denique cum, inquit, *& alii sed præcipue antedicti*, præter enarratos intelligit plures alios morbos posse juvenes invadere, qui nimirum vel affinitate temperiei ipsis congruunt, vel sanguinis aliorumque humorum acredine promanant, vel à cruditatibus & intemperantiis exoriuntur; vel denique in fæminis à menstruorum suppressione, atque hystericis affectionibus originem ducunt, adeoque cæteris ætatibus pro ratione communes esse solent. Hinc non est, cur Galenus tam male de Hippocrate sentiat, & Aphorismum hunc prævertat, quippe qui peculiares solum tradidit, alios implicite sub his contentos tacite sub intelligendos voluit; communes denique veluti in aliis Aphorismis memoratos, non sine ratione prætermisit, de his confer. 2. Aphoris. 45. & 5. Aphor. 7.

Dices: Morbus comitialis maximo contingit melancholicis, sed Juvenes non sunt melancholici Ergo ℞. non sunt melancholici temperamento innato concedo; acquisito nego, Imo negatur, omnem morbum comitialem à sola melancholia fieri, sed aliis causis in textu recensitis.

Apho.

Aphorismus XXX.

Ultra hanc ætatem provectis, asthmata, pleuritides (morbi laterales) peripnevmoniæ (seu pulmonis inflammationes) lethargi, phrenitides, ardentes febres, diuturna alvi profluvia, choleræ, dysenteriæ, lienteriæ, hæmorrhoides.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum ætatis consistentis.

Connexio: Explicatis in præcedenti Aphorismo morbis, qui juventutis sunt, in hoc præsenti ad illos, qui in ætate consistente fieri solent accedit, ea autem ætas à trigesimo quinto anno incipit, & usque ad sexagesimum annum extenditur, & primum senium amplectitur.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem divisione non eget. Huic ergo ætati plurimos quoque morbos accidere asserit hoc Aphorismo Hippocrates, sed præcipue in sanguine, & cæteris liquoribus mutationem, atque vitiatam in visceribus texturam insequentes, à quibus ætates hominum mutari supra à nobis abunde ostensum est.

Et quidem *asthma* seu *creber anhelitus* illis fiet ab humoribus crassis, & glutinosiori lympha è sanguine secreta, quæ facile pulmonibus adhæreat; & si fortasse acorem contrahat & sanguinem pari vitio afficiat, etiam *pleuritidem* & *peripnevmoniam* minetur, aliosque *dolores* & *tumores* lateribus & musculis respirationi inservientibus infensus. *Pari modo lethargi* orientur & *phrenitides* si lymphatici humores aut sanguis ipse per cerebri meatus excurrentes, acido-concreti, vel glutinosa plus justo portione referti, in meningibus & plexibus, in cerebri cortice, aut alibi remorantes, & quandam veluti phlogosim inferant: Longe facilius autem apud fæminas quam mares, quæ ob Naturæ debilitatem & fragilitatem levissima imo sæpe nulla de causa delirant aut in furias aguntur teste Juvenali:

Nulla

Nulla fere causa est, in qua non fæmina litem
moveat.

Neque solum mox dictas cerebri affectiones, in ætate virili constitutos pati posse credere licebit, sed etiam deliria *melancholica*, *ecstases*, *catalepses*, aliosque morbos capitis ab acidis succis aut halitibus dependentes.

Ardentes febres juvenibus familiares, viris quoque evenire posse, inter initia saltem consistentis ætatis, ob utriusque analogiam, eadem ratione facile deduci potest: Sanguis enim prompte in utrisque fermentescit, & in ætate virili ob cutis densitatem ab impedita aliquatenus perspiratione cuicunque alterationi citius subjicitur, unde *febres ardentes & acutæ*. Quoniam non raro etiam acore infectus sanguis hærere solet in apicibus arteriolarum, qui propterea febres excitat vehementissimas, & quandoque etiam mali moris, ut diximus in tractatu de febribus.

Diuturna profluvia specialius per alvum fiunt ab humorum acredine, & mala ciborum digestione, & à confluxu aliorum succorum è cæteris corporis partibus sensim languentibus.

His addit choleras id est immodicas & subitas per os & alvum diversorum succorum evacuationes, propter depravatos ventriculi & intestinorum dissolventes succos, qui si deorsum solummodo ferantur, in erodentes & lancinantes degenerati molestas admodum *dysenterias*, in dilutos vero ab acido corrupto & effœto, ad chylosim inepto *lienterias* excitabunt.

Hæmorrhoides demum virilem ætatem peculiarius comitantur, in ea enim sanguis acore magis inficitur & promptius hæret, unde nequit tam libere remeare. Potissimum autem lienem & mesenterium afficit, è quibus arteriæ splenicæ & mesentericæ in alvum deductæ, hæmorrhoidales efformant, sanguinem sæpissime fundentes, ab ejusdem ibidem concreti vitio. Per hanc eandem ætatem *varices* etiam fieri solent, non dissimili ex causa progenitæ, à decubitu scilicet sanguinis fæculenti & acidi alicubi stagnantis.

Dices I. Hippocrates dicit in hac ætate homines tentari morbis acutis ergo non tentantur diuturnis alvi profluviis & hæmorrhoidibus ℞. non tentantur simul & semel concedo, consecutive nego.

Aphorismus XXXI.

Senibus, spirandi difficultates, destillationes cum tussi stranguriæ, dysuriæ, articulorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiæ, mali corporis habitus, pruritus totius corporis, vigiliæ alvi, oculorum, & narium humiditates, visus hebetudines, glaucomata, auditus graves.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia morborum senilium.

Connexio: Explicatis jam omnium ætatum morbis usque ad primum senium: In hoc ultimo Aphorismo, ultimæ quoque ætatis affectiones enarrare intendit, ejus scilicet, quæ decrepita dicta & à sexagesimo quinto anno, usque ad mortem perdurat, sicque etiam claudit, & finit hunc tertium Aphorismorum librum morbis, qui senectutem potissimum solent infestare.

Principaliores autem, ex innumeris aliis hic recenset, quippe non tantum isti sed complures alii per eam ætatem vagari solent. Quam autem senectutem Hippocrates proprie voluerit intelligendam, dubitari hoc loco solet: Siquidem Hippocrates, senilem ætatem, in tres alias distinguere consuevit, *crudam* scilicet seu *incipientem senectutem*, *mediam* & *decrepitam*. Verum tamen cum nullam hujusmodi distinctionem hic fecerit, sane videtur omnes voluisse comprehendere, quamvis ultimi in Aphorismo recensiti morbi, potius ad maturam, quam ad crudam pertineant, cum non nisi extremam viscerum & sensuum labefactionem ac virium languorem consequantur: Ita etiam Celsus Lib. 2. Cap. 1. Senectutem voce generaliori usurpavit, utpote innumerorum morborum receptaculum de qua senectute Seneca:

In nos ætas ultima venit,
O nos dura sorte creatos.

In

In hac ætate Spiritus in vappam; oleum in aquam; acidum homogeneum in insipidum; calor in frigus; humidum in siccum; activum in passivum; uno verbo vita in mortem paulatim deducitur: Maturitas nempe, senibus vitam eripit: hinc Poëta:

Curva senecta mihi, Nex, Nix, Nox, Nux velut audit.
Nex cur dicatur? nempe Senex prope Nex.
Nix? niveas nutrit, frondoso vertice crines.
Nox? peragranda brevi semita noctis erit.
Nux? Senium sistit validum, sine labe putamen,
Interiora nucis, viscera vermis edit.

Primus inter seniles morbos, numerantur *spirandi difficultates*, quæ tamen differunt à præcedentibus, quæ antea aliis ætatibus sunt adscriptæ, quoniam senes difficilem respirationem à languore potius subeunt: Siquidem ut recte monuit Plato *in Timæo*, non semper ab affecto pulmone, atque hærentibus ibidem crassis succis, difficultas respirationis proficiscitur, sed non raro etiam ab impotentia Thoracis, & musculorum intercostalium, ac diaphragmatis, veluti senibus accidit. Quamquam & laxitas pulmonis, & succorum ibidem concrescentium pondus id ipsum quoque sæpe sæpius efficiunt, utraque eidem ætati familiaria: Quamobrem adjectum est in Aphorismo *destillationes cum tussi*, quæ infarctum pulmonem denuntiant: Enim vero ingravescente ætate, cuncta pene viscera imbecilliora fiunt, sanguis hebescit, & lenti & viscosi succi plurimi ubique cumulantur, præsertim in partibus sua Natura laxioribus. Sed & senum corpora, nec bene nec facile perspirant, quapropter plurima pars eorum, quæ insensibiliter perspirare debent, interius detenta, viscera & sanguinem inficit, unde omnis generis catharri.

Cum autem succi prædicti spirandi difficultates excitantes, ad *renes* & *vesicam* confluunt, non tantum serum urinarium depravant, sed etiam ductus ipsos obstruunt, atque varios in ipsis morbos adducunt, præsertim vero *strangurias* & *dysurias*: Hæ namque fiunt potissimum in senibus à viscosis & acidis succis, qui vel urinæ exitum interdicentes, vel urinam ipsam reddentes acriorem, mictui non levem molestiam afferunt, & non raro, in calculos & arenulas conversi, gravando aut vellicando, vehementer sphincterem musculum excruciant: Hic autem eo gravius afficitur & lacessitur, quo vesicæ habitudo

ad propulsionem impotentior evaserit, ob senilis ætatis imbecillitatem.

His etiam de causis contingunt *dolores articulorum*, ut propterea qui humores ad vias urinæ præfatas, afferunt affectiones, in artus delati pariunt *arthritides*, unde congeneres ejusmodi ægritudines experimur, atque iisdem pene medicamentorum generibus curari. Quoniam vero serosiores plerumque humores, aut excernuntur, aut promptius diffiantur, crassioribus detentis, proinde fit, ut hi in Artubus Tophos, in renibus & Vesica Calculos, progignant, atque in aliis aliisque partibus stagnantes, aliasque inferant gravissimas affectiones, & in cerebro quidem *vertigines apoplexias, mentisque hebetudines*, obstructis nimium vasis, in quibus liquor Nerveus à sanguine secernitur; in visceribus imi ventris *oppilationes, hydropes, tumores*; in oculis *glaucedinem* & *visum obtusum*; in auribus *surditatem*, atque alibi alias propemodum infinitas.

Neque vero solum in quibusdam partibus, peculiares morbi contingunt, sed etiam toti pene corpori, per cachexiam seu depravatum habitum, ob malam ejusdem nutritionem, tum propter vitiatum in sanguine alimentum, tum propter defectum viscerum male transmutantium, repurgantiumque alibilem corporis substantiam, equidem hæc omnia perperam aguntur in ætate senili, cum & facultates & spiritus ac fermenta viscerum, sensim sensimque deficiant, ex alibi probatis.

Quoniam autem serum, lympha cæterique liquores, atque fermenta, potissimum glandularum, per ultimas ætates sponte sua acorem contrahunt, & cum alicubi detinentur diutius quam par sit, etiam muriatica, & austera salsedine inficiuntur, idcirco sæpissime quoque accidit, ut senes acido-salsis ichoribus abundent, qui detentis fuliginibus, ex mala transpiratione commixtis, longe pejores, & molestiores fiunt; unde postmodum *pruritus*, *pustulæ*, & non raro etiam *ulcuscula* illis accidunt, per universam fere cutem dispersa. Atque hinc plane evenit, cur tantopere senectus, de totius corporis æstu conqueratur, qui falso à vulgaribus Medicis, calidæ jecoris intemperiei solet adscribi, cum tamen per juventutem, nullus viguerit.

Adhuc etiam admodum *vigiles* ſunt ſenes: iis enim cerebrum plurimum exareſcit, & liquor ille, tum ipſi cerebro, tum nervis irrorandis addictus vel multum deficit, vel à naturali & convenienti humectatione deſciſcit; & quamvis ſenes pituitoſis ſcateant humoribus, hi tamen ad ſomnum conciliandum utiles non ſunt, imo ſi quandoque cerebrum impingant, gravando atque obſtruendo, potius ſoporem atque apoplexiam inferunt: Atqui ros ille ſomno conciliando peropportunus, lenis, placidus, blandusque eſſe debet, quo ſcilicet pueri potiſſimum abundant: Unde fit, ut ſomno præ cæteris indulgeant. Sed & ſenectus *curarum* plena eſt; quibus plerumque anxii ac ſolliciti, exſomnes fiunt, cum alioquin ſomnus requies animorum appelletur ab Homero.

Ex oculis præterea & *naribus* ſenum ſolet plurimus excrementitius humor exſtillare: nam illorum cerebrum multis perpetuo ſcatet inutilibus ſuccis, ex effœto ſanguine, ejusque ſero & lympha abundantiori depoſitis, qui ſi fortaſſe detineantur, præfatos morbos capitis afferunt; ſi vero per conſuetos ductus deferantur, & oculos & nares plus juſto humentes efficiunt, imo in os confluentes ſputa multiplicant, & labia ſalivoſa reddunt, his quoque incommodis, ventriculus afficitur, plerumque ex mala ciborum confectione, quandoque etiam ex illapſu conſimilium ſuccorum in glandulas, & meatus inteſtinorum; unde alvus magis lubrica evadit.

At vero nunquam fere non obnoxii ſunt ſenes *viſus hebetudini* cum rari admodum ſint, qui per eam ætatem videndi acie præpolleant; verum tamen non ſolo languore, aut ſpirituum inopia, ut à pleriſque creditur, ſed potius humorum aut tunicarum craſſitie, vel extenuatione, ſitu, figura, & ſtructura oculi, per ætatem variatâ; ut alias alibi eſt oſtenſum. Cum autem viſus hebetudo triplex obſervetur, aut in remotis ſolum, aut in proximis objectis corporibus, aut in utriſque, hinc prima dicitur *Myopia*, ſecunda *Presbitia* tertia *Ampliopia*. Et quidem *Myopes* propius admota cernunt, remota vel nullatenus vel confuſe admodum, atque hoc vitii genus familiare eſt potius juvenibus, unde

de ingravescente ætate, sæpe numero corrigitur. *Presbitæ* vero remotiora distincte, proximiora confuse vident, cujus modi sunt senes. *Amblìopes* tandem, tum ad proxima tum ad remota deficiunt. Hinc autem liquet, non ad spirituum copiam vel inopiam, robur, aut languorem, visionis vitia esse referenda, cum imbecilli senes, si proxima cernere nequeunt minus remota discernerent, & robusti Juvenes non tam exigerent, ut objecta forent, oculis admota. Accidunt ergo hæ visus hebetudines, à vitiata tunicarum, & humorum structura ac dispositione: Etenim in prioribus videndi vitiis, crystallinus humor non habet à Retina justam distantiam, sed vel ad eandem proprius accedit, ut in Presbitis, vel ab illa longius recedit, ut in Myopibus: Quamobrem, conspiciliorum ope, plurimum adjuvatur, alteruter in his videndi defectus; Nam in presbitis, crystallus in lenticularem formam redacta seu connexa; in Myopibus vero concava oculos juvat, sive ad proximiora, sive ad remotiora conspicienda. Porro hæc vel formatione, vel consuetudine, vel sola ætatum mutatione contingere solent, cum sensim humores & tunicæ oculorum hujusmodi permutationes, in situ, ac dispositione, à naturali, & debita constitutione plerumque subeant.

Tertia denique hebetudinis species, tum ad proxima, tum ad remota objecta prospicienda, quandoque vitium sequitur illius tunicæ, quæ Cornea appellatur, forte quia convenienti pelluciditate caret, sed vel crassior vel rugosior vel aliter affecta, evadit opaca: aliquando ab humore aqueo, vitreo, vel crystallino oritur, qui alieno, atque impuro humore, maculatus, lumen non bene admittit ac excipit, nec ad Retinam clare trajicit. Nonnunquam etiam in Retina ipsa, quæ simulacra rerum, debet excipere vitium latet, & distinctæ visioni, redditur inutilis.

Glaucedo pariter senum oculis sæpissime accidit, cum humores præsertim crystallinus, crassescunt & densiores fiunt, ut luminis in ipsos incidentis, refractio à debita ratione variet, & glaucus color, cæsius, ac cæruleus, qualis noctuarum in oculis observetur. Evenit autem hoc vitium in valde senum oculis, exarescentibus

quo-

quodammodo humoribus, aqueo & crystallino, ipsa sensim occidente senectute.

Tandem vero cum sensus omnes in senibus hebescant, tum potissimum auditus fit gravior, quin & memoria ac mens ipsa, in occidua illa ætate, paulatim deficit.

Senilibus autem istiusmodi ægritudinibus, quo ad ipsa ætas ferre poterit, bono potius victus regimine quam multis & inutilibus medicamentis occurrere debemus, quæ ex praxi petenda.

Dices primo: Senes sunt sicci, Ergo non laborant asthmate, quin alias hectici forent maxime asthmatici ℞. senes sunt sicci, quo ad partes continentes concedo, qud ad contenta nego. Ergo non laborant asthmate, nego consequentiam.

Instabis: Senes habent vasa ampliora quam Juvenes, quia caro & pinguedo consumpta est à quibus antea angustiabantur. Ergo senes minus asthmate laborabunt quam Juvenes. ℞. Nego antecedens, nam licet caro & pinguedo consumpta sit, non ideo fiunt ampliora vasa, quia vel corrugantur vel concidunt & hinc fiunt potius angustiora.

Vrgebis: Ideo senes sunt apoplexiæ, paralysi & defluxionibus magis obnoxii, quia habent vasa ampliora ut vult Fonseca Ergo in iis non corrugantur & concidunt. ℞. In primo Senio transeat, in ultimo nego.

Dices secundo: Hippocrates dicit Senes minus ægrotare quam Juvenes; Ergo falsum est, quod tot obnoxii sint morbis ℞. Senes minus ægrotare febribus & morbis acutis concedo, Ergo non laborabunt morbis in Aphorismo recensitis, nego.

Dices tertio: Hippocrates in *Coacis* dicit post sexagesimum octavum annum, nec Strumas nec Lapides in Vesica amplius fieri: Ante pubertatem pueros nec Podagra nec pleuritide laborare; cum tamen multi senes sint, qui Lapide in vesica usque ad mortem gravissime fuerunt cruciati: deinde pueros observatum est, Podagra laborare ante pubertatem, Ergo dicta ab Hippocrate, non videntur esse vera.

℞. pri-

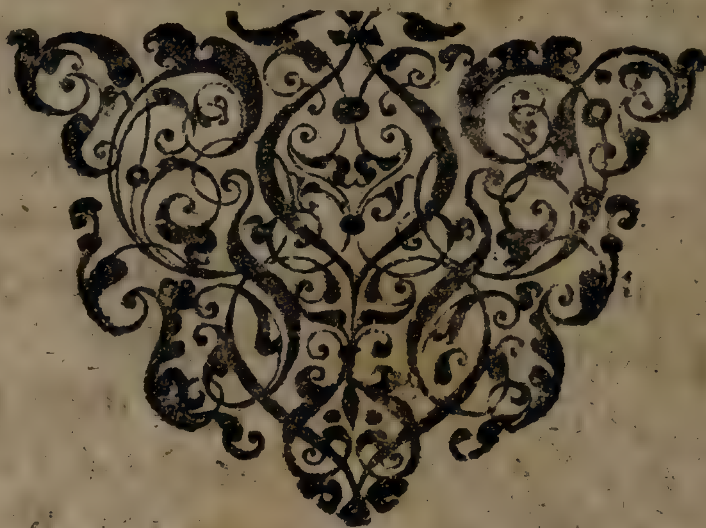
℞. *primo*: Hippocratis mentem esse, quod senes post sexagesimum octavum annum lapidibus in vesica non laborent, quos ante non habuerunt, ergo illi videntur, prius lapides illos habuisse & illis post illud tempus non crevisse.

℞. *secundo*: Pueros non laborare Podagra, nisi hæreditaria, quæ tamen raro actuatur ante usum veneris.

℞. *tertio*: Pleuritis seu pulmonia rarior est in pueris, præcipue quæ fit à causis internis, eo quod omnis sanguis corpori alendo applicetur.

Et hæc sunt, quæ favente DEO pro ingenii nostri tenuitate, in tertiam Aphorismorum Sectionem enodare, & syncere tradere intendimus: Benevolus Lector æqui bonique consulat nostroque labori faveat, id enim unicus est noster & hujus Libri,

FINIS.

LIBER QUARTUS
SEU
SECTIO QUARTA
DE
REGIMINE PURGANTIUM,
FEBRIBUS, SUDORIBUS ET URINA.

Aphorismus I.

Prægnantes purgabis, si materia turgeat; quadrimestres, & usque ad septimum mensem; sed has parcius: Juniores autem & seniores, caute vitare (seu abstinere) oportet.

Nota: *Hic ipsissimus Aphorismus, iisdem prorsus verbis repetitur Sectione quinta Aphorismo 29. Rationem autem hujus repetitionis, dicemus, quando ad locum mox dictum accedemus.*

Contentum seu Intentio.
De Purgatione gravidarum seu prægnantium.

C*onnexio*: Quamvis hic Aphorismus, utpote ordine primus non habeat connexionem; eam tamen habet, præsens liber quartus, cum præcedente libro tertio: In quo cum Hippocrates, morbos, qui & ad anni tempora & ætates

fieri consueverunt, explicuisset; modo in hoc quarto libro, ad particularem tum curandi tum prædicendi formam accedit: Quoniam vero inter remedia, & quidem validiora & usu recepta, sit medicamentum, ideo præ cæteris, de pharmaco purgante seu cathartico multa docet, & in hoc Aphorismo specialissime exponit tempus, in quo tuto vel non tuto, mulieri gravidæ medicamentum purgans exhiberi possit? Ideoque hic Aphorismus *dividitur* in duas partes juxta duplicem in textu positam conclusionem: quarum *prima* docet purgandas esse mulieres à quarto ad septimum mensem: *altera* vero negat, id esse faciendum ante vel post illud tempus. Quandoquidem ergo Hippocrates in hoc Libro per plures Aphorismos de recta purgantium medicamentorum ratione, in ægrotantibus verba faciat, antequam ad ulteriorem Aphorismi hujus explanationem nos accingamus, prius quædam paucula, notatu digna, *de purgatione* in genere præmittere, cum palam sit apud Medicos, duas potissimas manus auxiliares, quibus præcipuæ operationes Medicæ perficiuntur, esse *venæ sectionem & purgationem*: de illa alibi, de hac autem in præsenti. Ab hac enim dextre in morbis applicata, non tantum judicium & dexteritas Medici fundati elucescit, sed & plurimum ei gloriæ accedit: Sinistre autem adhibita, non tantum fortuna ejus obscuratur, sed & famæ plurimum decedit. Est enim purgatio illa materia, qua apte instituta & ponderata in tota Medicina non est utilior, imo si politice loqui liceat, nulla in rerum Natura, reperitur professio, quæ pro suo scopo, non habeat purgationem; hinc Poëta:

Theologus animam purgat, Jurista Crumenam
Et corpus Medicus: unus utrinque labor.

Mirari proinde licet quorundam immaturum impetum, & innatam quasi in omnibus contradicendi inclinationem, qui omnia purgantia ex foro Medico proscribere conati, tam frivolas adduxerunt rationes ut refutationem non mereantur: Inter hos ex veterum cœtu fuit *Asclepiades* à Galeno jam abunde refutatus, ex Neotericorum classe Helmontius, qui, si vera forent, quæ jactat arcana, quæ, nempe intactis succis vitalibus, sola excrementa educerent, hominem sanum prorsus non purgarent, humorem ubicunque latentem radicitus evellerent, jure merito à nostris purgantibus usualibus abstinere videtur: Sed ut verum fatear *Helmontii* promissa & secreta, cum suo universali

men-

menstruo liquore, nempe *Alkaest*, plerisque ita & nobis semper sunt & fuerunt suspecta, nam:

Promissis Dives, quilibet esse potest.

Retulit enim fide dignissima quidam famosus Doctor *Lespier* Bruxellensis Medicus Helmontii Collega, in eadem urbe, eodem tempore, cum eo communem praxim exercens, Helmontium nec singulis annis aliquot mille curasse Hydropicos: Nec omnem Hecticam in Lunæ Cursu; nec omnes quartanas & lienis scirrhositates solo topico (prout passim in suis scriptis, vaniloque persuadere conatur) nec tantum fuisse Herculem, qui Mercurio suo Diaphoretico, veluti Clava in febribus continuis, criticum Naturæ certamen inhibere, prævenire, & massæ sanguineæ præcipitationes, certis diebus & horis pro libitu promovere potuerit: Sed quanta prærogativa relinquis Medicis suo tempore subtilitate ingenii & Theoria fuisset felicior, tanta distinctione, ipsum extitisse, usu practico reliquis infeliciorem: de Helmontio verificatur illud *Plauti* dicentis; *qui se omnia scire putant, nihil sciunt*: Infelicitas Helmontii maxima, exinde elucescit, quod correptus pleuritide, venæ sectionem (cujus abjuratus hostis extitit) ab aliis Medicis suasam, pertinaciter renuens, tandem, sed sero nimis annuens, misere & præmature perierit. Censura talium contradicentium hominum eleganter descripta legi potest apud *Galenum 4. de Loc. affectis Cap. 4.* Taceo, patulum & luce meridiana cunctis clarissimum esse; Naturam nostram in plurimis morbis vomitum, vel alvi fluxum, hæmorrhagias, aliosque sanguinis fluxus cum Euphoria instituere, & per has vias quotidie particulas heterogeneas, sibi inimicas critice & laudabiliter expellere; hinc Medicus erroris argui nequit, si ejus vestigiis insistendo, medicamentorum opera illud efficere conetur: Et quæ & quanta noster Hippocrates, saluberrima dogmata ac præcepta de Purgatione posteritati reliquit, quæ sparsim in suis voluminibus, potissimum etiam in suis Aphoristicis Dicteriis promulgavit, prout & in hoc Aphorismo, aliisque sequentibus contestatur, atque in nostro præsenti Aphorismo initium ducit ab utero gerentibus morbo affectis, cujus causa purgatio instituenda videatur, atque eas docet purgante medicamento tractari posse, si tamen materia turgeat, à quarto Mense usque ad septimum; has autem minus, in cæteris vero omnino abstinere oportere; tum ob foetus debilitatem tum ob tenuitatem & mollitiem, vasorum umbili-

calium & vinculorum uteri, quibus dorso, lumbis & inteſtinis adhæret: Quemadmodum enim teſte Galeno *in Comment.* & Hippocrate *Lib. de octimeſtri & ſeptimeſtri partu*, tenelli baccarum & fructuum immaturorum peticuli à levi ventorum flatu, ſolutis retinaculis, firmamentis & copulis diſrumpuntur, qui vero maturiores ſunt, levius adhærentes, privati ſcilicet vinculo naturali, facile ſeparantur, & ab ipſa arbore, una cum fructu decidunt: Sic pariter fit in muliere, quæ expurgatur prædictis temporibus, ut fœtus tenuior facillime decidat & ab utero ſeparetur: Id ipſum quoque eo facilius evenit, ubi fœtus grandior & pene maturus (poſt ſeptimum nempe aut prope octavum & nonum menſem) extiterit, tunc enim paulatim concidunt & connivere incipiunt vaſa umbilicalia, quæ antea hiabant, ob gravitatem fœtus, ipſa quoque uteri ligamenta laxantur, fœtus verſus Hypogaſtrium declinat, mater fit imbecillior, ob defraudationem alimenti, quod partim ad alendum fœtum grandiorem jamnum, partim ad generationem lactis, quod provida Natura fœtui excludendo provide præparat, matri detrahitur.

Videtur itaque Aphoriſmus, tria univerſim comprehendere: *Primo* morbos nimirum in quibus gravidas purgare conveniat: *Secundo* tempus opportunum & minus periculoſum, hujuſcemodi evacuationis: *Tertio* tempora graviditatis lubriciora, eaque cavenda.

Catharticis itaque ſeu elective purgantibus medicamentis gravidas non eſſe commovendas, niſi gravi & acuto morbo afficiantur, nemo unquam in dubium vertere auſus eſt, cum ſubinde maximum, ut mox innuimus, tum ipſis, tum conceptis fœtibus, detrimentum ſit adfuturum ab abortu, qui à purgante medicamento procul dubio ſequeretur, & quod innoxios humores educeret, & quod ſanguinem aliosque liquores funderet, atque alibilem ſuccum perturbaret; & quod uterum, & cætera viſcera naturalia laceſſendo, plurimum concuteret, & contorqueret, adeo ut exiſtimaverit Averrhoes, omnem Medicinam ſolutivam utero nocuam eſſe, ut quæ per ejusdem ductus ac per meatus urinarios, vitioſos humores etiam promoveat.

Catharticis ergo tunc ſolum utero gerentes ſubjicuntur, cum acuto & gravi morbo corripiuntur, ac præterea cum peccans humor,

mor, illius causa, efferus est, & motu irrequietus, sive ut loquitur Hippocrates *turget*, de sumpto vocabulo ab animalibus ad Coitum concitatis: Cujus rationem, tum hic tum alibi & *comment. 10. hujus Libri* attulit Galenus: *Nam cum* (inquit) *superabundantes humores moventur, & per totum corpus feruntur, nondum in aliqua parte firmati, tunc ad eos expellendos Natura incitatur, & aliquo indiget manum porrigente, & hunc humorum motum ad alvum deducente, priusquam robur corporis dissolvatur, vel febris caliditas augeatur, aut ad aliquod membrum principale decumbant ii. qui per corpus vagantur humores.* Unde rursum *tria* exigi videntur ad *turgentiam* in humoribus inducendam; *primo*: Impetus scilicet humorum & plus quam Natura postulat, in partes irruptio: *Secundo*: Robur earundem partium, quæ à se ipsis illabentes humores propellant: *Tertio*: Multitudo, quæ regi, aut cum reliquis excrementis corporis sensim simul educi nequeat. Quamobrem turgens materia ex sui copia evacuationem expostulat, & causa mobilitatis facilem ac promptam illam pollicetur, quæ sane difficillime succederet, si alicui parti adhærent aut impacta foret; neque vero absque manifesto periculo, si principem partem occuparet, aut in uterum decumberet, fœtui & matri noxam certissimam allatura.

Sed quo genere purgantis medicamenti turgentes, in uterogerentibus, humores educendi sint, gravior videtur difficultas; & Fuchsius in expositione hujus Aphorismi præscribit medicamenta vere & elective purgantia ex colocynthide, scammonio, turpetho idque genus aliis: *Et quamquam ista medicamenta* (inquit) *vix citra fœtus noxam sumantur, cum ex Galeno 2. de victu acutorum Comment. 12. purgantium omnium medicamentorum Natura, corporum quæ expurgantur, Naturis contraria atque deleteria sit, tamen præstat, hunc solum ista ratione lædi, quam ut nullo prorsus dato, & matrem & fœtum de vita periclitari patiamur.*

Verum communior praxis ab his abstinet, & tutius putat licere uti levioribus, quæ satis sunt educendis humoribus, & sponte sua mobilibus. Sd Abortus periculum non tantum à purgantis medicamenti Natura, sed sæpe magis imminet ab irritamento & concussione vehementi à Catharticis fortioribus inducta: Quamobrem non

tantum illa fortiora, sed & *flatuosa*, & *folia Sennæ, Cassia*, & nimis *aperientia* ut *aloë*, quod vasorum oscilla facillime aperit & hæmorrhoides excitat: Imo & *rhabarbarum* quibusdam suspectum videtur, eo quod per vias urinæ humores potenter moveat, sicque attiguum uterum facili negotio proritare & lacessere possit: hinc omnia quoque *diuretica* proprie dicta vetantur, nec non alimenta *Flatuosa*, ut sunt legumina bulbosa, *Castaneæ, fabæ, Caseus* &c. omnia quoque *Emollientia* quæ ligamenta uteri elongant & emolliunt; qualia sunt juscula ex emollientibus confecta: Sic pariter abstinendum à multo potu, fructibus hortariis: Demum evitanda omnia violenta animi pathemata, ira, tristitia metus, gaudium &c.

De Vomitoriis alia potest esse difficultas, num ista in usum purgandarum uterogerentium trahi commode queant? Variæ multorum super hac re exstant Autorum veterum & recentiorum sententiæ: Ego crediderim (salvo melius sentientium Judicio) illa tuto præscribi posse, dummodo turgens humor ventriculum petat, illumque ad nauseam disponat, subvertat, & ad vomendum sollicitet; eo en m ducendi sunt humores, quo Natura vergit teste Hippocrate 1. Aph. 21. quia & sæpissime uterogerentes spontaneas subire solent vomitiones, quibus à plerisque morbis vel præcaventur vel vindicantur, qua etiam ratione partum in debitum tempus salubriter protrahunt, alias procul dubio aborituræ. Consentit quoque in id Hippocrates *5. Epidem. 18.* ubi uxorem Antimachi, gravidam bimestrem, à dejectorio medicamento mortuam scribit, eamque vivere potuisse si aquam bibisset & evomuisset.

An præterea tuto purgari quoque possint, uterogerentes si aliis morbis afficiantur, & vitiosi humores, minime turgeant, sed potius alicubi consistant? ℞. Equidem inficias non iverim, cum vitiosus humor partem principem occupat, id commode in usum trahi posse; quare in apoplexiis, convulsionibus, lethargis, cæterisque cerebri affectibus soporiferis, nemo est, qui non audacter medicamentum purgans adhibeat gravidis, etiamsi exinde periculum abortus immineat; præstat enim opitulari matri, ne mater & fœtus simul periclitetur: In uteri quoque affectionibus, & cum pravus humor in illum ruit, ne abortus inde sequatur, consueverunt peritiores practici impetentem humorem intercipere, & leni aliquo cathartico ad alvum deducere.

Quo

Quo ad tempus vero magis opportunum hujuscemodi purgationis, statuit Hippocrates ut mox innuimus, mediam illud esse gestationis, nempe *à quarto mense usque ad septimum*; & quidem quartus mensis includitur; cum ex græco Codice τετράμηνα quadrimestres interpretentur Fuchsius & Heurnius, quasi vero istæ potissimum purgationem sufferant, quod fœtus per vasa umbilicalia, tenacius placentæ & utero tunc adhæreat, nec tam facile à concutiente Cathartico dissocietur. Recte pariter observat Heurnius, quadrimestres fœtus intelligendos esse, non spatio temporis, sed in motus conceptione, cum scilicet moveri cæperint; quippe tum denotant membra cuncta firmiora jam evasisse: at vero fœtus in utero moveri incipiunt, si robore præcellant, circa tertium & quartum mensem; unde idem Hippocrates *1. Epid. 3 ægro 13.* spontaneas alvi dejectiones in Trimestri promovit, & quidem salubriter, quo circa gravida illa à febre decima quarta die judicata est. De septimo autem mense major difficultas est: Putat Brassavolus etiam ab Hippocrate comprehendi: At Fuchsius excludendum arbitratur, quod Hippocrates dixerit, *usque ad septimum*: si enim, inquit, hunc excludere noluisset, profecto dixisset, ad *octavum usque*, at vero octavus mensis periculosissimus est & septimus non raro Partui dicatur: Verum adjecta verba, *sed hæ minus*, manifeste declarant, etiam septimum voluisse inclusum, non tamen adeo tutum esse, veluti sextus quintus & quartus Mensis, ut propterea, quo uteri gestatio septimum propius attigerit, eo periculosior purgatio existimetur. Multum autem hic tribuendum est solertiæ Medici, qui pro ratione morbi, ejusque causæ atque ægrotantis gravidæ constitutione septimestrem Catharsi subjiciet vel eximet.

Postremo à Juniore & Seniore fœtu abstinere opportere, hoc est omnino Catharsim cavere, necessum esse, in primis & ultimis mensibus graviditatis admonet Hippocrates, ex evidenti abortus & vitæ periculo, tum matris tum fœtus, quoniam ex Galeno, ut supra innuimus, fœtuum connexus cum utero eandem habet proportionem quam fructus cum plantis.

Illud tandem hic superesset examinandum, quo pacto & quo coalitu adhærescat fœtus utero materno, unde alimentum & vitam mutuatur: Sed cum id à nobis in institutionibus & anatomia luculenter ostensum sit, eo lectorem remittimus.

Dices

Dices I. Hippocrates dicit morbos acutos esse lethales in prægnantibus; Ergo non erunt purgandæ etiam turgente materia, ne afflictis addatur afflictio. ℞. Per ly lethale ab Hippocrate intelligi non absolute lethale seu desperatum sed incertum eventum seu dubiam spem: juxta illud morborum acutorum incertæ sunt prædictiones salutis & mortis.

Dices II. Piaculum est prægnantes in septimo utpote Critico & partui vel arbortui sæpius destinato mense purgare ℞ cum Hippocrate parcius non sunt purgandæ nego, fortius concedo.

Dices III. Utero gerentes fæminæ, quovis tempore patiuntur innocue diuturnas Diarrhæas, Ergo etiam quovis tempore innoxie purgari poterunt ℞. transeat antecedens, quod revera dubium est, nego consequentiam, quia medicamentum catharticum, quid sit & quid præstet diximus in textu; levis autem Diarrhæa ea damna non præstat.

Dices IV. Apud Hippocratem *5. Epidem.* uxori Anthimachi uterogerenti datum est fortissimum purgans *elaterium* & mortua est, non tamen abortivit, ergo purgantia non faciunt abortire ℞ in hoc casu, Natura vi medicamenti fuit ita prostrata, ut fœtus excludi, non potuerit, & mors abortum prævenit, sed si aquam bibisset & vomuisset & mater & fœtus salvati fuissent.

Dices V. Multæ mulieres in materiæ turgentia, primis mensibus feliciter sunt purgatæ ergo Aphorismus non est verus. ℞. Id robori & bonitati Naturæ esse adscribendum, neque facile tentandum sed cum magna circumspectione faciendum idque levioribus.

Dices VI. Fœtus bimestres & trimestres, inediam facilius tolerant matre acuto morbo affecta quam à quarto ad septimum: Ergo illi non tam facile ejicientur quam hi ℞ omnia in tenuioribus fœtibus esse debiliora: licet enim ob sui tenuitatem, facilius inediam ferant, sunt tamen debiles & purgantia minime ferentes.

Quæres I. Utrum gravidæ tutior sit purgatio, quam saltatio? ℞. Si utraque fit & fieri debet, tutiorem esse purgationem primis mensibus quam saltationem, quæ primis & ultimis mensibus magis nocet: cæterum neutra horum secura est.

Quæres II. Utrum per purgationem facilius abortiant, primis an ultimis mensibus? ℞. primis mensibus uterogerentes minori cum periculo expurgari, quia fœtus sunt insensibiles adhuc qui sæpe nec violen-

lentissimis motibus nec vomitionibus (intellige in robustioribus non vero debilibus) ejiciuntur: Ultimis vero mensibus, ob facilem ex pondere ligamentorum rupturam, tum fœtus tum excrementorum molem & copiam, purgantis quoque commotionem, facilius abortiunt.

Quæres III. Cur aloë intus sumpta aperiat venas, extra vero applicata orificia vasorum constringat? ℞. Aloë habere duplices potissimum partes; unam *resinosam* quæ igneæ & calefacientis ac potenter attenuantis nec non aperientis est Naturæ, unde intus sumpta, sanguinem actuat, fundit, fervidiorem reddit & orificia vasorum aperit: alteram *terrestrem*, quæ cruditati & putredini resistit, exiccat, & oscula vasorum constringit & oblinit.

Aphorismus II.

Purgantium medicamentorum usu, talia è corpore educenda, qualia sponte etiam prodeuntia juvant: contrario vero modo exeuntia sistenda.

Contentum seu Intentio.

De Qualitate & modo Purgantium.

Connexio: Cum Hippocrates in præcedenti Aphorismo docuisset quo tempore & necessitate, utero gerentes purgare conveniat, & de purgatione gravidarum in particulari locutus fuisset: In hoc præsenti autem nunc Aphorismo de Purgatione universali loquitur, & præceptum utilissimum tradit, Medico qua Naturæ modo imitatori modo Correctori, quando nimirum Natura sit imitanda & quando corrigenda. Duas ergo hic Aphorismus habet conclusiones & ideo in duas partes dividitur: In *prima* docet, talia esse

medicamentis purganda, qualia ſponte prodeuntia juvant: In *ſecunda* docet, ſiſtere ea, quæ ſponte prodeuntia non juvant.

De hac materia quidem ſupra Lib. 1. Aphoriſmo 2. abunde egimus, ſed magis diagnoſtice quam practice, hic autem ſermonem noſtrum potiſſimum ad Praxim dirigimus: Et revera hic præſens Aphoriſmus in multis differt à ſecundo Libri primi: *Primo* quidem quod noſter Aphoriſmus, de materia quæ eſt in motu; ibi vero de materia in univerſum: *Secundo*: Hic de Purgatione ſolum, quæ cathartici auxilio peragitur, ibi de quacunque evacuatione ſponte Naturæ promota: *Tertio*: Hic ſiſtendum eſſe evacuationem eorum, quæ prodeuntia non juvant; at ibi ſolum ex conferentia ac tolerantia, bonam judicat operationem.

Dicit ergo in hoc Aphoriſmo, educenda eſſe talia è corpore artificialibus purgationibus, qualia ſponte ſeu Natura proprio marte, utiliter educit, & è contra talia etiam cohibenda eſſe, qualia Natura inutiliter id eſt ſine Euphoria ſeu bona tolerantia ſed cum detrimento ægri, ſeu alia ob his quæ peccant, expurgat: Si itaque juvat purgatio à Sola Natura inſtituta, etiam juvabit illa quæ ab arte inſtituetur; quare conſulit hoc Aphoriſmo Hippocrates, Medicos in Catharticis Naturam imitari oportere. *Eſt autem imitatio* (inquit Galenus in Comment.) *tales in uno quoque morbo humores evacuare, quales novimus in ſpontaneis prodeſſe evacuationibus* Nomine vero talium & qualium humorum, intelligendi ſunt in ſpecie peccantes, id eſt bilioſi, lymphatici, craſſi ſeu pituitoſi, tartarei ſeu melancholici, acres, acidi & alii, ſi fortaſſe plus juſto ſuper abundent.

Affert Galenus exempla earum, quæ ſponte fiunt, ſalutarium evacuationum, ex eodem Hippocrate deſumpta, ut cum aqua inter cutem ſeu hydrope laboranti, & lippitudinem ſeu ophtalmiam, aut ſurditatem patienti, alvus ſolvitur; unde eaſdem evacuationes arte promovere, utile putare eſt, cum id peragatur, quod Natura ſponte ſua ſalubriter perficere conſuevit, quamquam non ſemper ex voto ſuccedere ſoleat.

Quoniam vero Hippocrates, ſponte prodeuntibus, artificiales evacuationes, ſalutares ut eveniant, comparavit indefinite, Jure

merito

merito hic dubitare licet, quid pro ſponte prodeuntibus intelligere voluerit, cum & Criticis & ſymptomaticis illa aptari queant. Et quidem de Criticis res in confeſſo eſt apud omnes, quia per illas Natura, ſe ipſam à moleſtiis exonerat, & ægros à morbis vindicat: neque aliunde, Criticæ & ſalutares dicuntur evacuationes, niſi quia per ipſas morbi judicantur ac deſinunt: At vero ſymptomaticæ tales non ſunt, quibus non raro Natura plurimum elanguet, morbi ingraveſcunt, & ſæpe etiam mors ſubſequitur, cum tamen humores in illis ſponte prodeant.

Quamobrem non videtur Aphoriſmus indefinite accipiendus de quibusvis ſponte prodeuntibus, etiam ſymptomaticis. Hinc Fuchſius illum ita ſcribendum putat: *In uſu medicamentorum purgantium, talia è corpore educere oportet, qualia etiam, ſi ſponte prodirent, utilia eſſent*: ita ut ſenſus hic ſit; talia è corpore eſſe educenda, qualia ubi ſponte prodirent, utilia forent, id eſt, qualia à Natura ipſa utiliter cum Euphoria & tolerantia evacuarentur: Quo caſu etiam ſymptomaticæ evacuationes ſalutares cenſendæ erunt, ſi ejus ſint humoris, qui obeſt & nocet. Quocirca ſolent communiter dici *conferentes* in genere *cauſæ*, quia morbifica cauſa per ipſas minuitur: *Malæ* vero in genere *ſigni*, quo ſignificent humorum multitudinem, vel pravitatem, unde partes gravatæ, vel irritatæ evacuationem moliantur.

Quemadmodum autem purgationes ope medicamenti ab arte promotæ ſalutares & utiles ſunt, ſi ejus ſint humoris, qui peccat, & qui ſponte Naturæ prodiret, ſi critice egereretur: ita è contra malæ & inutiles exiſtimantur, ſi à catharticis medicamentis vacuentur, quæ non utiliter educeret: Quamobrem conſulit Hippocrates illas eſſe cohibendas: Sic oportebit, fluentem immodice ſanguinem & alvum ex hypercatharſi aut egeſtione, alius humoris ab eo, qui educendus eſſet, firmare & cohibere, remediis in hanc rem plane ſpecialioribus.

Unde autem Medicus conjicere poſſit, fore utilem vel inutilem, artificialem ejusmodi evacuationem, ut ſinenda vel inhibenda ſit, ab his quæ conferre vel tolerari probaverint, judicium ſumendum eſſe admonet; utrum æger melius an deterius habeat; ſi

prius ſinenda, ſi poſterius, purgatio à Natura inſtituta prohibenda, artificialis autem præcavenda: Et licet Natura aliquandiu, bene & utiliter expurget, quia tamen ob irritationem limites bonæ operationis excedit, illa refrænanda venit, cum modum excedat. Neque tamen itidem, mox ad alia tranſeundum eſt, etſi ſub principium in purgationibus & vomitibus, quædam, eaque graviora excitentur ſymptomata, tormina, roſiones ſtomachi & virium quidam languor, tum nempe Natura materiam peccantem & turgentem aggreditur & educit, dummodo cum tempore, omnia in melius mutentur; è contra ſi è bono ſtatu omnia vertantur in deterius, manifeſto indicio eſt, purgationem non fuiſſe criticam ſed ſymptomaticam, cum in quali, quanto & modo excedat; prout ex ſequenti Aphoriſmo clarius patebit, quem ideo Hippocrates ſubjungit, veluti iſtius appendicem.

Dices primo: In cholera morbo ubi bilis ſurſum & deorſum ſymptomatice movetur, & purgantia & vomitoria exhibet Galenus Ergo motus ſypmtomatici non ſunt prohibendi ſed promovendi. ℞. Id fieri ratione cauſæ morbi tanquam magis urgentis ratione cujus evacuatio in principio minime prohibenda eſt, ſi vero diutius perduret cum virium dejectione, amplius non licet.

Dices ſecundo: Natura quandoque in principiis morborum, materiam crudam educit cum tolerantia, ſed hoc arte fieri non licet, teſte Hippocrate, nam *concocta medicari oportet non cruda, neque in principiis morborum* Ergo Aphoriſmus non verificatur. ℞. Natura materiam crudam educit cum Euphoria *ſimplicitur* nego, quia ſic requiritur, ut materia ſit concocta & per loca convenientia fiat: Educit *ſecundum quid*, ubi turget & per ſe ipſam exitum urget concedo: Ergo in hoc non eſt imitanda Natura nego conſequentiam.

Dices tertio: Vomitus in principiis febrium per artem utiliter materia in ventriculo contenta inſtituitur; à Natura autem inſtitutus, nocet, quia fit à Natura irritata. ℞. negando quod vomitus in principio non æque utiliter inſtituatur à Natura, quam ab arte, quia ſive à Natura ſive arte fiat, fit cum cauſæ diminutione, & majus eſt commodum quod inde evenit, quam damnum ab irritatione profectum.

Dices

Dices quarto: Sudores in principio febrium instituuntur à Natura sed male Ergo etiam nec per artem licet. ℞. Non negamus quidem meliores esse sudores in declinatione, prosunt tamen etiam secundum quid in principio, si materia turgeat, quia Natura per hoc sublevatur portione oneris sui.

Dices quinto: Evacuationes in Dysenteria non sunt utiles, & tamen non sunt cohibendæ ne lupus in stabulo includatur, Ergo non semper cohibendæ sunt, evacuationes inutiles. ℞. Evacuationes in Dysentereria non sunt cohibendæ statim à principio concedo: Postea nego. Hinc etiam in principio non sunt omnino inutiles, quia alios morbos v.g. epilepsias, febres &c. sæpe curant.

Dices sexto: Ubi natura bene agit, totum negotium est ipsi relinquendum, Ergo non opus est arte, ne actum agatur, aut turbetur. ℞. ubi Natura bene agit, est totum negotium relinquendum, in actu diviso nego, in actu composito concedo.

Aphorismus III.

Si qualia oportet, purgentur, confert, & facile ferunt: contra vero si fiat, graviter.

Nota: *Videatur Aphorismus 2. Sectionis 1. qui fere idem est.*

Contentum seu Intentio.

De Medio Termino Purgantium.

Connexio: Cum dixerit Hippocrates in priori Aphorismo, utile esse, in purgationibus arte promotis, talia educere è corpore, qualia sponte Naturæ prodirent; In hoc præsenti Aphorismo, Indicia tradit proficientis ejuscemodi purgationis, desumpta ex eo, quod conferat; morbus remittat; & æger sufferat, cum vires, nullum

lum vel leve admodum detrimentum ab illa patiantur: Talis enim purgatio utilis est, utpote quæ malos humores educit, benignos vero intactos relinquit, neque in quanto quali aut modo peccat, causam quamcumque morbificam tollit & sic Naturam plus alleviat quam supprimat. Purgatio autem quæ contrario modo fit inutilis & valde noxia est.

Quamquam autem id ipsum fere totum docuerit Hippocrates *Lib. 1. Aphorismo 2.* ut propterea hic videatur inutiliter & frustra repetitus, non tamen eximendus, ut bene advertit Cardanus, nam ita nectitur præcedenti, ut oratio omnino mutila remaneret, si deesset: Sicut enim in evacuationibus ultroneis, utilitas certa & perseverans judicatur, si conferat & toleretur, cum scilicet talia egeruntur, qualia convenit evacuari; ita in evacuationibus, medica ope proritatis, emolumentum certo futurum conjicitur, si ea purgentur, quæ purgari oportet; & contra si talia sint educta, qualia erant educenda, certo quidem conferet & æger suffe-ret, ut proinde vicissim se res habeat, ad utrumque. Qua sane ratione, ergo judico, facile his responderi posse, qui ausi sunt Hippocratem notare, quod tum hic tum *Aphorismo 2. sect. 1* nihil quidquam se dignum scripserit, sed Lippis & Tonsoribus notissimum, ut fusius alibi notavimus; hoc unicum compendiose memoriæ commendamus, quod Medico, linceis semper oculis, causa morbi ante omnia indaganda sit, nam ablata causa tollitur effectus, id est morbus & hoc est primarium Medici intentum: Hæc causa, si sit Cacochymia purgationem indicans, variis modis peccat: nunc enim est insipida, nunc acris, nunc tenuis & liquida, nunc crassa & viscosa, nunc amara, acerba, salsa, dulcis, nunc acida nunc alkalina, nunc fixa nunc volatilis: nunc in cavitate contenta, nunc partium substantiæ impacta; nunc medicamento facile cedens nunc difficulter; nunc in una nunc in altera corporis Regione contenta: Nunc biliosa vel serosa vel alterius vitii.

Impossibile autem est, ut unum idemque medicamentum, tot specie diversos humores educat (frustaneus enim alias esset, tot purgantium selectus) Exemplo res fiet clarior: ponamus v.g. humorem

morem peccantem esse calidum, tenuem, facile mobilem; si medicamentum purgans itidem sit calidum, acre incidens, violentum; purgabit quidem, sed plus nocebit quam conferet: Vel si humor sit frigidus, crassus, lentus, medicamentum vero dulce refrigerans insipidum, lene; itidem quidem purgabit, sed non cum Euphoria seu tolerantia, sed potius cum detrimento; *cum non expurgentur ea, quæ expurgari oportet*; sed relinqantur in corpore cum notabili detrimento; hinc causa morbi frigida, crassa, radicata, partibus impacta, victus ratio crassa & plena, habitus robustus, violenta desiderat medicamenta: è contra causa tenuis, calida, biliosa, in prima Regione fluctuans, victus tenuis, habitus tener suaviora exposcit: Nam

Non facit una bonum, sutoria forma Magistrum
Unica nec celebrem, forma facit Medicum.

Sunt & alii Scopi, pro quibus purgantia adhibenda, virtute quadam & proprietate specifica: Sic *elleborus niger* datur ad enervandum acidum melancholicum: *Colocynthis* ad solvendam lymphæ seu pituitæ gelatinam: *Gialapa* ad lympham seu serum fundendum: *Rhabarbarum* ad bilem ferocientem restringendam, & viscerum Atoniam corrigendam: *Aloe* ad ventriculi aliorumque viscerum infarctus reserandos, & restituendum depauperati sanguinis balsamum, excitandum sanguinem, & corrigendum in primis viis peccans acidum: *Tamarindi* ad enervandam bilis amaritudinem: *Cassia* ad diluendam concentratorum humorum acrimoniam &c.

Hæ Regulæ si à solerti Medico observentur, medicamenti purgantis effectus erit cum tolerantia & conferentia, quam 1. Aphoris. 25. pro bono purgationis signo proposuit Hippocrates, & fit, cum expurgatur illud, quod peccat, id est noxium, superfluum, à vitali consortio jam superatum, Naturæ inimicum; Succis vitalibus & balsamicis, à medicamenti purgantis activitate, nequaquam perturbatis aut è corpore eductis: Hinc nullo negotio deducetur, neque conferre neque tolerari evacuationem humorum, qui utiles aut alibiles cum sint, nullatenus sunt educendi, sed potius graviorem noxam afferre, commotis nempe & exasperatis

his,

his, qui noxii sunt & morbum faciunt. Et hæc non modo Medicis, sed cuique homini notissima sunt, proterea longiori non egent explicatione.

Aphorismus IV.

Æstate superiores potius ventres, hyeme vero inferiores purgandi.

Contentum seu Intentio.

De Tempore Anni commodiore ad Emedica vel purgantia propinanda.

Connexio: Prosequitur Hippocrates cœptam de purgatione materiam, & cum in præcedenti Aphorismo, de humore peccante indicationem sumpsisset: In præsenti jam de Loco Purgationis agit.

Hic Aphorismus duas habet partes & conclusiones: In prima dicit æstate superiores: In secunda hyeme inferiores ventres esse purgandos statuit.

Videtur autem Hippocrates hoc Loco, sicuti *Libro de aëre Locis & aquis* Annum dividere in *duas* partes; *Æstatem* nempe & *Hyemem*: Et sic Æstas accipienda erit, à medio vere usque ad medium Autumnum: Hyems à medio Autumno usque ad medium Ver. Alii malunt Æstatem intelligere, quæ fit in Summo Æstu, nempe ab ortu Vergeliarum seu *Plejadum* usque ad ortum *Arcturi*, vel à Solstitio, usque ad Caniculæ declinationem. Hyemem vero sumunt, quando summum viget frigus.

Per

Per *ventrem superiorem* ut dicit in *comment.* Galenus, *stomachum* magis æstate, hyeme vero per *inferiorem ventrem* seu *intestina* purgandum esse: Et rationem affert, *quoniam qui tunc superabundat humor flava bilis est, & tota natura animalis, propter ambientem caliditatem, magis ad superiora movetur.* Hyeme vero potius prævalent, crudi, crassi, viscidi, pituitosi, inertes, fixi, graves & in profundo delitescentes succi, partim ob continuum sanguinis refrigerium ab ambiente algore & frigore; partim ob frigidam aëris inspirationem; partim ob majorem ciborum ingurgitationem & ingluviem; partim ob reliquias ab autumno restantes; partim ob pororum constipationem & transpirationis defectum: quo tempore præfati succi sponte sua deorsum feruntur & tunicis intestinorum adhærent ut proinde ad superiora, obstante illorum gravitate, difficillime deduci possit, quamobrem melius dejectoriis ad alvum ducuntur.

E Contra constat Experientia per Æstatem, calorem æstivum omnibus corporis nostri succis, bonis & malis, biliosis & serosis, non tantum particularem fluibilitatem & tenuitatem, sed etiam volatilitatem & igneam quasi proprietatem imprimere, qua mediante magis superiora quam inferiora versus inclinent: Et sic natura, Medico curanti, digito quasi viam monstrat, eo ducendam, quo ipsa vergit: Autopsia etiam docet, per æstatem os facillime amarescere, & ventriculum ejusque orificium superius ad vomendum sollicitari, sive quod fermenta illuc ex arteriis gastricis derivantia, acriora sint; sive quod sanguis ipse, acrioribus & quasi sulphureis particulis plus æquo redundans, in cystim felleam, easdem uberius deponat: Unde & urinæ per idem tempus flavescere magis soleant & fæces & cætera corporis excrementa pari colore inficiantur: quæ sane ex documento ejusdem Hippocratis, promptam & facilem pollicentur vomitionem.

Sed obstare sibi ipsi videtur Hippocrates *libro de salubri victu* docens, *sex hybernis mensibus vomere utile esse, nam & pituita plus, & capitis pravitas subest; In æstate vero clysmatum sit usus & superiores corporis partes per inferiores purgandæ.*

Id ipsum protulit Celsus lib. 1. cap. 3. vomitum indicens utiliorem hyeme, quam æstate, hanc eandem proculdubio Hippocratis sententiam secutus; Verum licet plerisque visum sit, librum hunc non Hippocrati, sed Polybio adscribere, nihil tamen inde deducere, quod rationabiliter propositæ objectioni satisfaciat,

cum & Polybius gravissimus Author sit, neque vel sua ratione, vel experientia destituatur.

Neque vero satis facit Galenus distinguens evacuationes vel ad totum corpus spectantes, vel ad ventriculum solum ut propterea velit hunc Aphorismum intelligendum esse, de evacuatione totius corporis per superiora æstate promovenda, per inferiora hyeme: Effatum autem Hippocratis de *salubri diæta* restringendum esse ad solius ventriculi exonerationem: quoniam sive æstas sive hyems fuerit, semper ac ventriculus humoribus gravatur, vomitu exonerandus est, exigente id loci conditione, & humoris expurgandi promptitudine, quippe qui compendiosiori via statim educitur.

Verum enim vero, quocumque humore ventriculus infarciatur, facilius plane per vomitum, quam dejectione exonerabitur, sive tempus æstivum sive hyemale sit, cum non à tempore, sed ab humoris evacuandi proclivitate & facilitate indicationes desumantur, ejuscemodi specialium egestionum. Quoniam vero humores, sub æstate plerumque ventriculum occupant, atque à depravatis ejusdem digestionibus morbos inferunt, unde eo tempore faciles, cruditates, nauseæ, oris amaritudines: Propterea fit, ut promptius per vomitum egerantur. Faciunt in idem esus fructuum immoderatus, gelidæ potationes, balneationes, & cætera his similia, quibus plurimum ventriculus elanguet, & impuritatibus oneratur. Hinc compertum habemus cunctos propemodum morbos æstate vagantes ab uno ventriculo crudis humoribus oppresso exoriri, ut propterea vomitus opportune concitatus, momento veluti gravissimis cæteroquin morbis remedio sit. Sed & neque absolute dixit Hippocrates, æstate per superiora solummodo purgandum, etenim usus est comparativa voce *magis*, quasi dicere voluerit, plerumque æstate per vomitum, vitiosos humores esse educendos, quoniam isti plurimum primos ductus gravare solent, aut circa ventriculum stagnare. Quod si fortasse alibi resideant, per alios ductus erunt evacuandi, quo nimirum illi vergere videbuntur, modo loca ipsa sint conferentia. Ita quoque si hyeme ventriculus, biliosis ut vocant succis, scateret, non inferne sed superne vacuandus foret, nulla habita ratione temporis, sed tantum loci, præternaturam expleti, & prompte per superiora exonerandi: quia tamen hyeme crassi humores, intestina sæpe occu-

occupant, inde fit, ut facilius dejiciantur, cum difficile admodum foret, inverso intestinorum motu per ventriculum illos protrudere & per os expurgare, idque non sine gravi periculo. Cur autem humores vitiosi plerumque in hyeme, intestina vel glandulas mesenterii occupat, ratio peti potest, non tantum ex eorundem, qui sæpe sæpius crassi & viscosi esse solent conditione, sed & potissimum ex tardiori secretione quæ tunc peragitur: Sicut enim æstate ciborum digestio seu dissolutio in ventriculo languet, & tarda est; Secretio vero in intestinis celerrima fit, sive à fermentorum acredine, sive à laxitate viarum: Ita vice versa ciborum confectio, hyeme in ventriculo citior est, cum ventres hyeme & vere natura calidiores ab Hippocrate dicantur, at vero secretio & distributio tardior, unde etiam aluus adstrictior evadit, & pulsus eo tempore rariores fiunt. Accedit quod somni longissimi per hyemem adjuvant coctionem; Vigiliæ & motus per æstatem facilitant distributionem, ut proinde mirum non sit, cur humores excrementitii æstate potius ventriculum occupent hyeme vero intestinis & glandulis mesenterii restagnent; quamobrem illi per vomitum, hi vero per dejectionem facilius educuntur.

Atque hinc modo contradicentia Hippocratis loca facile erit in unum, & concordem sensum revocare: Etenim ideo hyemali tempore vomitum commendavit, quia ventriculum multa pituita repletum existimat, ut clarius ejus latinus interpres Celsus expressit; siquidem non à tempore sed ab humore ventriculum occupante, indicatio vomendi desumitur, quare sive æstas sive hyems sit, parum refert, dummodo locus vomitioni paratus videatur.

Quod autem putaverit Brassavolus vomitum æstate commendatum, ad inaniendos superiores ventres, caput nempe & Thoracem: revera nec Hippocrati, nec rationi aut experientiæ cohæret. Hippocrates siquidem in diversis capitis morbis, alui subductionem consulit, non vomitum, ut in surditate, oculorum dolore, & aliis id genus; quin & Galenus *in comment. hujus*, non nisi de ventriculo solum aphoristicam hanc sententiam est commentatus. Ratio vero tantum abest, ut suadeat Caput & Thoracem per vomitum inaniri, ut potius expansa, repleantur, & graviter ab impetente ventriculo afficiantur; unde vomitus in affectibus oculorum & pectoris, omnium

 sensu,

ſenſu, tamquam nocivus reprobatur Experientia denique pluries conſtitit, in harum partium morbis, plurimum vomitum obfuiſſe & quibusdam, ſputum ſanguinis, aliis oculorum inflammationem, & vehementiſſimum capitis dolorem attuliſſe; ut propterea nemo ſit, qui in praxi audeat, vomitoria à partium ſuperiorum præſcribere, niſi tantum cum illi laborante ventriculo proficiſcuntur, à cujus levamine illæ conſaneſcant.

Ventres corporis humani, vulgo à Medicis tres ſtatuuntur Caput. Thorax. & Abdomen. Caput humeris terminatur: Thorax ſepto tranſverſo: Abdomen à coſtis ultimis atque ad Pubem.

Dices Bilis naturaliter vergit vel inteſtinum duodenum per meatum cholidochum ergo illuc ducenda eſt, quia quo natura vergit eo ducenda. ℞. Non negamus inclinationem bilis ad inteſtina, attamen quando regurgitat ad ventriculum, ut ſæpiſſime fit in Pichrocholis, tunc evacuanda eſt per vomitum, tamquam breviorem viam. Inclinatio autem illa, non tam eſt ab ipſa bile quam à natura agente, ut in textu diximus.

Dices 2. Hippocrates dicit, per revulſionem curam eſſe tutiſſimam, ergo bilis tutius ducetur per inferiora quam vomitum. ℞. Hippocratem intelligendum eſſe de revulſione per venæſectionem, in partis alicujus inflammatione, non de purgatione, vel vomitu.

Dices 3. Æſtate ventres ſunt frigidiores, ſicut hyeme calidiores ut vult Aphoriſmus, ergo in æſtate bilis minus generabitur. ℞. Negando conſequentiam; bilis enim in æſtate magis ab externo calore quam interno cauſatur.

Dices 4. Sub cane & ante canem difficiles ſunt purgationes ut dicit ſequens Aphoriſmus 5. ergo in æſtate circa canem non erit purgandum per ſuperiora. ℞. Sub cane & ante canem difficiles ſunt purgationes, in corporibus Euſarchis & bene habentibus concedo, in cacochymicis & male habentibus nego, neceſſitas enim non habet legem.

Aphoriſmus V.

Sub cane & ante canem difficiles ſunt purgationes (ſeu medicationes.)

Con-

Contentum ſeu Intentio.

De Purgatione ſub diebus canicularibus.

Connexio: Cum in præcedenti Aphoriſmo Hippocrates dixiſſet quo anni tempore per ſuperiora, & quo per inferiora purgandum foret: In hoc præſenti Aphoriſmo, affert tempus quo purgare, non usque quaque conſultum eſt, nempe *ſub cane & ante canem.*

Hic Aphoriſmus ob ſummam brevitatem diviſionem non patitur. Quantum autem opportunum tempus conferat in purgantibus medicamentis adhibendis, ut ſubinde conducant, & ſine ullo incommodo utiliter ferantur, non tantum hic, ſed alibi ſæpius inculcavit Hippocrates, ſpeciatim autem *Lib. de aëre, aquis & locis*, illorum uſum inhibuit, in magnis temporum mutationibus, itemque in ſolſtitiis & æquinoctiis: conſiderandos quoque voluit in errantium aſtrorum exortus, præcipue *canis* & *arcturi* & *Pleiadum occaſum*: Unde non minimam partem conferre ad rem medicam Aſtronomiam cenſuit, tum in prænoſcendis tum in curandis morbis, ut vix errare Medicum poſſe afferat, qui ſtellarum congreſſus præſentire & obſervare didicit.

Apprime igitur in hoc Aphoriſmo quoque difficiles & moleſtas admonet futuras purgationes, *ſub cane & ante canem*: quod etiam docuit *Lib. de medicament. purgant. in fine*, inquiens; *tempore æſtatis à canis ortu, per dies quinquaginta vitare oportet, & non dare medicamentum, ſed infuſis per Clyſterem uti.* Quia ex Galeno *in comment. hujus* Aphoriſmi, *exuſta tum*, inquit, *noſtra natura, eam, quæ à medicamentis purgantibus exiſtit, non fert acritudinem: quare & pluries purgati, hoc tempore incidunt in febres, & natura ex æſtu imbecillis, magis ex purgatione diſſolvitur: & quidem purgatio hæc mala fiet, cum calor aëris ambientis in partem trahat extrinſecam, contrariam ei ad quam Medicina ducit humores.*

Quod nam autem ſit ejusmodi temp⁹ *ſub cane & ante canem* eſt dignū inquiſitione: verum oportet ſcire ex Aſtronomia, *duos* affigi firmamento *Aſteriſmos canis* nomine appellatos, quorum alterum *canem majorem*, alte-

alterum *minorem* faciunt. Ambo sunt in Plaga Australi extra Zodiacum, sed *minor* ab æquinoctiali declinat ad Boream, *major* vero ad Austrum. Asterismo *canis minoris* ad femur appingitur stella primæ magnitudinis fulgidissima, quam Ptolomæus *in Almagesto* stellarum pulcherrimam appellavit, quod ob magnitudinem & splendorem præ cæteris longe admodum micet, atque scintillet; Hæc vero per dies decem circiter post Procyonis ortum, ex Horizonte cum sole emergit. Cum igitur dixit Hippocrates *sub cane* tempus illud intelligendum voluit, quo *Sirius & canis major* viget, sive cum sole cosmice oritur; *Ante canem* vero tempus quo Procyon exortum Sirii præcedit.

Sed non bene convenit inter Authores, cuinam cani, nomen *caniculæ* proprie tribuendum: Equidem si vocem ipsam attendamus, videtur convenire *cani minori*, quem pro canicula usurpant tabulæ plerorumque Astronomorum: cui sententiæ quoque favet Horatius Lib. 3. Ode 29. dicens

- - - jam Procyon furit
Et stella vesani leonis,
Sole dies referente siccos.

Multo clarius *Plinius Lib. 18. Cap. 28.* inquit: *Ægypto vero Procyon matutino æstuosus, quod Sydus apud Romanos non habet nomen, nisi caniculam hanc velimus intelligi hoc est minorem canem, sane ut Astris pingitur.*

Bayerus *in sua Vranometria* utrumque canem vocat *caniculam* quod & alii faciunt. At multo plures sunt, qui *caniculæ* nomen *Sirio* attribuunt, & inter cæteros Astronomi, qui propterea caniculares mutationes cani majori & Sirio adscribunt; unde Manilius *Astronomic. 5.*

Cum vero in vastos surgit Nemeæus hiatus,
Exoriturque canis, latratque canicula flammas
Et rapit igne suo, geminatque incendia solis.
Qua subdente facem terris, radiosque movente
Dimicat in cineres orbis, fatumque supremum
Sortitur, languetque suis Neptunus in undis
Et viridis Nemori sanguis decedit & herbis &c.

Quamquam Galenus *1. Epidem. Comment. 1. Constit. 1.* de Sirio hæc

hæc habet; *Hunc aliqui nomine abutentes, totius Syderis canem etiam nominant: atqui cani universo Syderi est nomen; illi vero quæ in ejus est mandibula, caniculæ, quam recte anticanem, non canem appelles.* Idemque indicatum legimus ab Arato vetustissimo Poëta dicente

Ætheriæ canis ille Plagæ, cui plurimus ardor
Æstuat in mento:

Et mox:

Qui formidato sub nomine Sirius æthram
Urit, huic rutilos si sol adflexerit axes,
Quantus corporibus, quantus labor imminet ægris.

Quo insuper tempore, uterque canis oriatur, licet aliter, aliterque apud veteres scriptum sit, nostris tamen temporibus Cosmicus ortus Sirii incipit initio Augusti, Procyonis vero ad diem 24. Julii. At si ortum Heliacum spectemus hujus accidit tertia idus seu 30. Augusti; illius vero 17. Calendas id est 16. Septembris. Tempore autem Hippocratis, annis ante Christum natum 400. & in quarto Climate, quod per Rhodum insulam transit, ortus Caniculæ referebatur ad pridie Idus id est 12. Julii. Et tempore Avicennæ, id est Anno Christi millesimo centesimo circiter ad 16. Calendas id est 17. Augusti, idque fortasse ex Plinio Lib. 2. Cap. 47. qui ad dies 15. ante Calendas Augusti adscribit. Et clarius Lib. 18. Cap. 28. decima sexta Calendas, id est 17. Augusti, *Assiriæ Procyon exoritur; deinde postridie, fere ubique confessum, inter omnes, sidus indicans, quod canis ortum vocamus, sole partem primam Leonis ingresso: Hoc fit post solstitium 23. die:* Et rursus, Cap. 29. *Pleniluniis nocet ad 4 Nonas id est 2. Iulii, cum Ægypto canicula exoritur vel certe 16. calendas id est 17. Augusti.* Circa idem tempus illam oriri testatur quoque Ptolemæus *Lib. de in err. stell.* At vero Maginus anno Domini millesimo sexcentesimo ad altitudinem Poli graduum 45. ortum caniculæ cosmicum, accidisse scribit 4. Nonas id est 2. Augusti. Et Argolus Romæ anno millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio ad pridie Calendas id est 31. Julii. Verum tamen variat semper illius ortus, non tantum pro varia locorum latitudine & Poli elevatione, verum etiam quia stellæ fixæ, ex acuratissimis observationibus *Tychonis* & cæterorum Recentiorum Astronomorum, quotannis in ortum, secundum signorum ordinem feruntur.

Nume-

Numerus dierum canicularium varius adhuc dicitur ab Authoribus. Idem Argolus ad dies duntaxat 26. contrahit, nempe à die 23. Julii (cum ſol ingreditur amplitudinem orbis lucis Sirii) ad diem 18. Auguſti. Manginus protrahit ad dies triginta: Keplerus ad 35. vel 40. At vero Hippocrates ad 50. dies produxit: hinc ad idus usque id eſt 13. ſeptembris, ex mente ejusdem purgantia medicamenta, veluti toleratu difficilia ac moleſta, in plerisque Regionibus vitanda erunt.

Num inſuper ex ſolo hujus temporis æſtu immoderato exiſtimaverit Hippocrates, difficiles & moleſtas futuras purgationes, an etiam ex peculiari Aſtrorum vi, atque influxu, nolim ego determinare; quippe ex una parte, non ſolum fervida hæc, atque æſtuoſa tempora, vitanda is monuit, ſed etiam temperata, cujusmodi ſunt æquinoctia, itemque occaſus Arcturi & Pleiadum per Autumnum contingentes; quamobrem non à ſolo aëris calore, moleſtiam purgantium deducit: Ex altera vero parte non levis ratio ſuppetit ex Galeno ſuperius adducta, quam latius ſunt proſecuti Fuchſius & Cardanus hoc loco, quod eo tempore natura imbecilla ſit, corpus exſuccum & excalefactum, atque humores ſponte ſua ad habitum corporis ferantur per ſudores, ut propterea non tuto ad interiora duci poſſint, nec ambobus inter ſe pugnantibus natura diſtrahatur, aut penitus diſſipetur. Expertum quoque dicitur in caniculæ exortu, ſolem cæteroqui à vertice decliviorem, urentiorem, & moleſtiorem perſentiri: quin imo ſcribit Plinius *Lib. 2. cap. 40.* maria, exoriente Sirio, plurimum fervere, fluctuare in cellis vina, ſtagna moveri, canes in rabiem agi, apes uberrime mellificare, eteſias ventos ſpirare, aliosque plures effectus ſane admirandos in terra percipi, qui non aliunde quam à vi, atque influxu ſpeciali hujus Syderis proficiſci poſſe videntur.

Sed ut verum fatear, non video qua ratione, tot ac tanta caniculæ & Sirio tribuantur, quæ in noſtris Regionibus, vel nulla ſunt, vel potius ſoli, quam ipſi debentur: Ea enim longe admodum à noſtro vertice diſſita eſt, amplitudinem habens ortivam perquam proximam Tropico capricorni, unde vix gradibus 33. ſupra Horizontem aſſurgit, & tum potiſſimum à ſole remotiſſima fit. Sed & quibus illa in vertice eſt non calorem, ſed frigus affert, quo tempore cum ſole coſmi-

cosmice exoriens, nobis sub zona temperata degentibus æstum congeminare putatur, quippe tum illis hyems est. Quod si in errantibus stellis quidpiam virtutis erga nos unquam inesset, profecto id foret potius conferendum, Regulo, Basilisco, seu cordi Leonis, stellæ primæ magnitudinis, de natura quoque martis, quæ tum juncta soli, signum ipsum Leonis peragranti, per idem tempus supra Horizontem emergit, Cœlum mediat, & iterata circuitione revolvitur. Attamen negari non potest, maxime tunc etiam in urentiorem æstum conferre, majorem in aëre vaporosiori refractionem. Compertum enim habemus aërem etiam in nostris Regionibus, per hæc eadem tempora, vaporibus fieri confertiorem; unde radii solis, etsi aliquanto decliviores, ad tellurem trajecti, uberrime, velut ex vitro ustorio, colliguntur & quodammodo exurunt. Hinc quo die caliginosum aërem antelucanis vel vespertinis horis prospicimus, æstum longe admodum urentiorem futurum præsagire solemus, quem mox per diem experimur. Fieri autem per hæc tempora aërem vaporibus confertiorem, ipse crediderim, ejusdem solis vi, qui è Terraqueo Globo, in hiatus potentissimos dehiscente, innumeros & varios vapores elicit, cumque hi per noctem, nequeant deinde discuti, nec præ sui tenuitate, in pluviam concrescere, per circumambientem propterea aërem dispersi, neque multum à tellure sublimati, justa distantia, collectos solis radios, arctissime in nos transfundunt, & ad igneum pene ardorem iterum iterumque conduplicant. Hac ergo de causa fit, ut mane & ante solis exortum, non leve frigus persentiamus, interdiu vero exæstuemus: Hinc etiam est, cur per hoc idem tempus tam perniciosæ apud quosdam sint locorum mutationes, quippe aër tum quoque ex hiante tellure, variis & multigenis evaporationibus inficitur, quæ non minimum officiunt respirationi, & sanguini per pulmonem circulanti, & nisi per ingentes, & iteratos imbres, aut à flante Borea, aër omnino repurgetur, exitiosas ægritudines minatur, ut alibi diximus. Dixit autem Hippocrates *sub cane & ante canem:* non vires sed tempus potius, exortus utriusque designans, cum nimirum ea accidunt, quibus aër æstuosior fit, & corporum ha-

bitudines adeo afficiuntur, ut purgantium medicamentorum vim & commotionem sufferre nequeant. Quoniam vero Hippocrates de tempore ortus utriusque canis expresse hoc Aphorismo meminit, plane audiendi non sunt, qui existimant, *sub cane* illum voluisse oppositum tempus ortus canis designare, atque adeo hyberni solstitii, & intensioris frigoris dies referre: quamquam & hoc etiam tempus importunum Galeno videatur *Lib. quos, quibus & quando*, purgantibus adhibendis, cum tunc quoque difficiles & molestæ admodum contingant purgationes, quod humores, non tam sint ad exitum parati, nec viæ laxæ aut expeditæ: id enim licet verum sit, non tamen menti Hippocratis hoc in Aphorismo cohæret, cui solum de tempore ortus Sirii & Procyonis meminisse in animo fuit. Verum enim vero non omnino cavenda dixit tempora, vigentis utriusque canis in usu purgantium medicamentorum, sed solum per ea tempora, purgationes difficiles & molestas, id est, non facile tolerabiles, accidere. Siquidem illa dicitur ab eodem salutaris evacuatio, quæ confert & toleratur, modo hæc minime videtur sufferri posse in diebus canicularibus ex antea traditis. At si morbus talis per hæc tempora contingat, quæ exigat purgationem, profecto illa adhibenda, quoniam potissima indicatio agendi in morbis, non quidem à temporibus sumitur sed ut sæpius diximus, à causis morbificis, atque ab his, quæ intra corpus sunt, non extra, Sic apoplecticos, hydropicos, colico dolore vexatos, aliosque, tempore caniculari graviter affectos, absq; ullo metu æstus aut caniculæ, communiter in praxi, catharticis curare adnituntur, ad humoris vitiosi expulsionem: Idque eo facilius & securius præstari solet, in nostris Regionibus in quibus sæpe numero, longe temperatiorem, imo nonnunquam rigidiorem, ac ipso veris tempore, aërem experimur.

Quamobrem hunc Aphorismum potius servandum interpretabimur in his, qui ab imminentibus se tueri, quam à præsentibus morbis vindicari satagunt, & potius in corporibus sanis vel neutris, quam in morbosis, quæ morbo laborant, cathartici usum expostulante; Etenim de his, qui adhuc sunt sani, sed ægri futuri sunt scripsit Hippocrates 6. Aph. 47. *quibuscumque venæsectio, vel medicatio convenit, hos vere purgare, vel venam incidere oportet*, ad præveniendos imminentes per æstatem morbos, ut fuse Galenus explicat *in comment. ejusdem Apho-*

Aphorismi. Quod autem hos memoret Hippocrates, qui per medicamenta purgantia se tueri cupiunt, manifeste declarat Galenus hoc loco inquiens; *quare & plures purgati hoc tempore incidunt in febres, & natura ex æstu imbecillis, magis ex purgatione dissoluitur.* Si enim timor est ne incidant in febres, procul dubio de non febrientibus & morbosis sermo est habitus.

Non autem hactenus dicta, de caniculæ exortu solummodo sed & de omni syderum vehementi mutatione, ut supra innuimus, intelligenda, & in eadem, magna remedia fugienda sunt, unde scripsit Hippocrates *Lib. de aëre & aquis*, vitanda esse *æquinoctia & solstitia* per dies decem ante & post, nec per illa tempora aliquid moliendum, nisi urgeat necessitas. Imo non solum ad tempora sed & ad Regiones traducenda est Aphorismi sententia, quippe calidissimæ & frigidissimæ medicamenta difficile ferunt, Neque pariter solum de medicamentis purgantibus intelligendus Aphorismus, sed etiam horum exemplo, de aliis magnis remediis, venæsectione, ustione, sectione aliisque id genus.

Dices 1. Hollerius ait, nullum tempus esse salubrius canicularibus, quia morbi, mense Junio & Julio nati sub canicula solvantur, ergo Aphorismus non subsistit. ℞. Hollerium intelligendum esse de canicularibus ab Etesiis perflatis, non vero de æstuantibus, & hoc ipsum jam in textu diximus.

Instabis Ergo flantibus Etesiis, etiam in canicularibus licebit magna medicamenta præscribere, quod est contra Aphorismum. ℞. Concedo totum, quia nec obstat nimius calor, nec corporis debilitas &c.

Dices 2. In maxima hyeme & frigore sæpius & purgationes & venæsectiones instituuntur, maxime tum adest gravis cacochymia vel Plethora. Idque etiam fit in æstate ergo non sunt inhibendæ. ℞. Necessitas non habet legem sed tamen, etiam urgente necessitate, eæ cum magna circumspectione adhibendæ.

Dices 3. In canicularibus natura vergit ad sudores ergo per sudores & non purgantia aut alia est medicanda. ℞. Si natura ipsa cum Euphoria id præstet, relinquenda si vero prævicarie & symptomatice agat, neque arte irritanda, neque per se relinquenda in violento opere.

Aphorismus VI.

Graciles & ad vomendum faciles, per superna, purgare oportet, caventes hyemem.

Contentum seu Intentio.

De dispositis ad vomitoria.

Connexio: Apprime conjungitur hic Aphorismus cum superioribus: nam cum de indicatione locutus esset, quæ à tempore sumitur, ad locum purgationis eligendum, seu per quas partes corpus esset expurgandum: In hoc Aphorismo indicationes desumit à corporis habitu, & facili vel difficili inclinatione ad vomendum vel purgandum.

Hic Aphorismus, ob summam brevitatem divisionem non patitur.

Quemadmodum ergo in præcedentibus Aphorismis de temporibus aptis vel ineptis ad vomitum aut dejectionem egit, ita nunc de corporibus, & illorum habitudinibus verba facit. Et primum *graciles* ac *facile vomentes* considerat, quos ait per superiora purgandos esse. Pro gracilibus autem non intelligendi sunt tabidi, & qui ex morbo graciles evasere seu qui ad phtysim vel sputum sanguinis dispositi, vel effectiva phtysi jam laborant; nam de his agemus *Aphorismo octavo*, sed qui obesi & carnosi natura non sunt. Neque eos qui longis morbis, laboribus & vigiliis exhausti. Plerumque autem graciles istiusmodi solent esse *Pichrocoli* vulgo Biliosi & Cholerici, ut advertit *in Comment.* Galenus quibus venæ & arteriæ latæ sunt, sanguis tenuior & acrior ac stomachus atque os ingenti amarore suffunditur, qui proinde ob salinam acrimoniam ad nutritionem & appositionem aliti, minus est habilis, sanguine dulciore & modificato: quod ita declarat Poëta:

Bilis & ira suum consumunt tabida corpus:
Impinguant corpus, somnus & unda suum.
Ignea vis bilis est, sævumque liquescit ab igne:
Phlegmatico contra, frigore stagnat adeps.

Cogno-

Cognoſcuntur autem facile tales graciles & extenuati atque ad Phtiſim proclives, ad vomitum autem periculoſi, quod ſcilicet iis lympha, eaque ſolito acrior, vix non quotidie ad partes pectoris deſtillet, tuſſim ſæpius vulpinam ex irritatione procreet, color faciei lividus & pallidus, à cibo vero aſſumpto & elevatis inde vaporibus rubicundus, collum longum, tenue, anſerinum cum gutturis prominentia, pectus anguſtum & breve, ſcapularum inſtar alarum, ita & claviculæ per modum arcus prominentia. Hos ergo ab emeticis cavere ſumme expedit, ob periculum convulſionis, & inanitionis, unde quaque periculum minitantis: Nemo medicorum ignorat conſenſum (mediantibus muſculis, nervis & membranis) qui inter tuſſim & vomitum in praxi paſſim obſervatur: quippe tuſſibus violentis aut inveteratis, ſæpius ſuccedunt vomitus, & rurſus, ipſos vomitus tuſſicula quædam, vel præcedit vel comitatur; quorum ope & motu violentiori concuſſivo, pulmonibus & pectori violentia infertur, idque cum ſummo ruptionis vaſorum periculo.

Non autem ſolum ſatis eſt, à natura eſſe graciles, niſi etiam faciles ſint ad vomendum, ſiquidem multum valet promptitudo loci, & facilitas, ſeu diſpoſitio humoris, ſponte ſua vergentis, ad ſupera: tales autem obſervantur, qui breve collum habent, Thoracem latum, & Pylorum ex irritamento protinus ſe invertentem ex coarctatione fibrarum circularium: Anatome quippe expertum eſt, vomiturientes ſortiri, cholidochum ductum recta pergentem in pylorum, quo bilarius ſuccus ſuperabundans facile irruit & vomitum concitat. Itaque quando hæc omnia plerumque concurrunt in gracilibus, merito per ſuperiora illi purgandi erunt. Adjicit tamen Galenus adverbium *magis*, nam magna ex parte, inquit, graciles ſunt bilioſi. Quod ſi gracilitas talis ſit, qualis in melancholicis corporibus eſſe ſolet, quia in illis etiam deſunt conditiones mox memoratæ, jure merito tamquam inepta (ſicut de gracilibus extenuatis diximus) ad vomendum excluduntur ab eodem Hippocrate Aphoriſmo nono infra explicando.

Verum unde oriatur aut accidat gracilitas iſta corporibus curioſum eſt inquirere? At, qui conſideraverit, partem ſanguinis glutinoſam & albicantem, in animalibus obeſioribus, & mole & virtute plurimum valere, tenuem vero & dilutam

nimis esse in gracilibus; Planè causam utriusque inveniet; quæcunque enim animalia sunt obesa & multo adipe scatentia, sanguine quoque abundant glutinosiori, qui facile partibus appingitur & hærescit pro nutricatu; quæ vero macilenta sunt, modica glutine donantur, eoque plerumque dilutiori, ut propterea concrescere non satis sit, & in augmentum partium adhiberi.

Hac eadem ratione contingit, senes sensim extenuari, & contabescere, marasmo ut vocant frigido, quoniam sanguis in ipsis, ætatum progressu, tenuior atque dilutior fit, & si fortasse concrescat, potius à crudo & inutili phlegmate crassescit, quod partibus gravamen esse solet. Contra vero pueri, sanguinem sortiti consistentiorem & glutine abundantem, in dies incrementum suscipiunt, atque ad trinam dimensionem vegetant.

Verum tamen est, quod licet gracilia corpora, nacta sint sanguinem multo glutine non saturum, adeoque illa modice nutriantur & crescant, solent nihilominus esse vegetiora & validiora, quippe quæ sanguinem habent acriorem, floridiorem, multisque spiritibus refertum, quo sane privantur obesa; sed & venæ quoque ac arteriæ in his observantur magis exiles, quæ tamen latiores sunt in gracilibus, unde & pulsus in illis fiunt tardiores & minus validi, in his vero crebriores & vehementiores; quin imo dixit Hippocrates 2. Aph. 44. Natura admodum crassos citius interire, quam graciles, cujus rationem reddens Galenus *in comment.* inquit, *Angustæ enim sunt horum arteriæ & venæ atque ob id paucum omnino sanguinem habent, spiritumve, adeo ut cum ætate processerint, cito ipsis, vel parvam ob causam, calor nativus destruatur.*

Quoniam ergo gracilia corpora, tenuiorem habent sanguinem felleum humorem plus justo cumulant, qui delatus, ut dictum, ad pylorum, facilem in illis vomitum excitat; cumque bilarius iste succus, quodammodo etiam conferat excrementorum per alvum expulsioni, ne ista magis hyeme impediatur, quæ tardior per id tempus esse solet, proinde consulit Hippocrates, *cavendum hyeme.*

Præterquam quod eo tempore bilis iners esse solet, vel saltem à congestione excrementi mucosi, ex tardiori distributione, emergentis, plurimum retusa; quamobrem satius erit, per eadem tempora aluum, si oportuerit, subducere, & tardas ipsius egestiones promove-

movere, crassos itemque succos & in plicis intestinorum impactos, detergere & expurgare. Sed mirum est, quod Celsus exactissimus sententiarum Hippocratis compilator, in hac re tam clara, atque ab omnibus recepta illi contradicere videatur, cum afferat *Lib. 1. Cap. 3.* vomitum gracilibus, & imbecillum stomachum habentibus inutilem esse, utilem vero plenis & biliosis omnibus, si vel nimium se replerunt, vel parum concoxerunt. Sed recte utrumque conciliat Fuchsius, Celsum interpretatus, de gracilibus, qui vi morbi sunt extenuati, ac ventriculum languidum & humoribus vacuum habent. Si enim is vomitum utilem esse ait, plenis & biliosis omnibus, profecto graciles intelligit tabidos, exhaustos, viribus exolutos.

Illud tandem erit advertendum, tunc graciles & facile vomentes, per superiora purgandos, cum morbo laborant, purgationem indicante atque per vomitum opportunius: Etenim in omni evacuatione necesse est primum quod exigit in esse; mox etiam abesse quod repugnat, ut illa convenienter instituatur, simulque conferat & toleretur ab ægrotante.

Quæres Utrum magis debilitet, an vomitus an dejectio? ℞. Vomitum in ipsa operatione, magis affligere, at infernam purgationem, post operationem.

Dices 1. Graciles & biliosi omnes sunt faciles ad vomitum, ergo non opus fuit addere illud *& facile vomentes.* ℞. Cum Fonseca, hominem dupliciter esse biliosum, vel ad inferiora, scilicet ad ventrem, vel ad superiora ut sunt Pichrocoli quibus bilis ad ventriculum fertur; primi commodius per ventrem secundi per vomitum purgantur.

Instabis: In obesis & corpulentis videtur minus esse periculum à vomitu, quam in gracilibus, quia in omnibus sunt robustiores & firmiores. ℞. Nego suppositum, non enim intelligit hic Hippocrates, extreme graciles & extenuatos, ut diximus, sed mediocriter tales, unde nullum periculum emergit.

Dices 2. Videtur à multis in Phtisicis vomitus concedi, eo quod minus à vomitu quam à tussi offendantur, quia tussis est depravata actio pulmonum, non autem vomitus, qui est proprius ipsius stomachi. ℞. Nullam hic esse contradictionem, quia non plane extenuatis

aut

aut hecticis vomitus conceditur, sed ut cumque bene se adhuc habentibus, id est aliqualiter carnosis.

Aphorismus VII.

Vomentes vero difficulter, & mediocriter carnosos, per inferiora, caventes æstatem.

Contentum seu Intentio.

De Indispositis ad vomendum.

Connexio: Cum contraria juxta se posita magis elucescant sic hic Aphorismus cum præcedenti, tamquam omnino contrarius, seu contraria ejusdem pars conjungitur: In priori egit de gracilibus, hic agit de carnosis; ibi egit de vomitu; hic de purgatione, qui motus sunt contrarii; ibi hyemem exclusit, hic æstatem.

Hic Aphorismus ob brevitatem suam etiam divisionem non patitur. Quemadmodum ergo facile vomentes ad vomitum inducendi sunt, ut in ventriculum irruentes egerant humores; Ita vomentes difficulter illum cavebunt; ne periculum dilacerationis venarum incurrant, potissimum in Thorace; aut lypothimia aut motus convulsivi succedant, & filum vitæ præscindant. Quod si præterea carnosi sint, adhuc magis periclitabuntur, ob nimiam ventris compressionem, renixum musculorum & vasorum exilitatem. observat enim Fuchsius, non temere adjectum esse *mediocriter* græce μέσως, quoniam qui mediocriter carnosi sunt, mediocri habitu corporis præditi, meliori fruuntur sanitate, & quandoque optima, quamobrem nulla evacuatione molestantur ut dicitur *2 Aphor. 36. & 37.* cæterum omnino pingues seu nimis obesi, inepti sunt vomitioni, scatentque humoribus pituitosis & tenacibus, hærentibus potissimum in glandulis mesenterii & intestinorum, qui proinde dejectoriis potius, quam vomitoriis educi possunt, juxta Poëtam

Incolit infernum caro, dæmon mundus: & hinc est,
Quod caro cum succis, inferiora petat.

Vel juxta illud:

Si pinguis venter, purgat Medicina libenter,
Si pinguedo perit, tunc Medicina ferit.

Additur

Additur postremo cavendo æstatem: & quidem non tantum ex nuper traditis, verum etiam quia carnosi & obesi à purgantibus medicamentis facillime eliquantur & sanguis in illis funditur usque ad hypercatharsim, si præsertim medicamenta sumantur validiora, ut deducitur ex Galeno *Comment. 36. & 37. mox memorati Lib. 2. Aph. 36. 37.* cum & per æstatem ejusmodi corpora multis, & abundantibus sudoribus perfundantur. At quamquam cavendam dixerit Hippocrates æstatem, non tamen reliqua anni tempora prohibuit, quæ alibi tutiora & convenientiora promulgavit.

Dices 1. Nec hic nec præcedens Aphorismus à practicis observantur, siquidem facile vomentibus carnosis & obesis, quovis tempore vomitoria porrexerunt, & graciles etiam æstatis tempore per inferiora purgarunt: Imo Argenterius dicit, hos duos Aphorismos cum rudi Medicina natos esse. ℞. Nec nos nec alii in modice carnosis & obesis, ita & modice gracilibus, ut in textu diximus, omnis vomitus in hyeme, vel omnis purgatio in æstate prohibemus, sed tantum caute & cum circumspectione faciendam. ℞. 2. Argenterium mordacem alias virum quod attinet, ejus dictum nullius momenti est, cum hi Aphorismi, eodem tempore nati sint, quo alii, & alii non fuerunt nati, cum rudi Medicina, ergo nec hi.

Dices 2. Hippocrates dicit: nec *sani* nec *cacochimici* sunt expurgandi, ergo nulli sunt expurgandi, siquidem *sani* inquit, *exolvuntur sicut & malo utentes succo.* ℞. Quod *sani* non sint expurgandi, certum est, nam *sani non egent Medico*: dicit autem malo succo utentes non esse expurgandos, id est forti medicina sed tantum per epicrasin quod sufficit.

Aphorismus VIII.

Tabidos vero per inferiora, caventes superiora. Vel brevius: Tabi obnoxios supra ne purgato.

Contentum seu Intentio.
De Purgatione Phthisicorum.

CONNEXIO: Cum in sexto supra Aphorismo, graciles per superiora purgandos monuisset; in hoc Aphorismo glossat illam sententiam, eos hic excipiens, qui tabi sunt ob noxii, hi enim ordinarie & ut plurimum graciles sunt. Hic Aphorismus ob brevitatem divisionem non patitur. Ne ergo quis confunderet graciles cum tabidis & à morbo extenuatis, de quibus antea egimus, adjicit hunc Aphorismum Hippocrates, quo admonet, *Tabidos* græce φθινώδεας, seu Phthisicos per superiora purgandos non esse, per quas scilicet vias superius dixerat graciles purgari oportere. At quamvis Galenus *in Comment* pro Tabidis phthisicos, quique Phthisim morbum patiuntur, sit interpretatus, videtur tamen non verisimile, hos voluisse Hippocratem comprehendere, nam qua causa, quave indicatione unquam Phthisi laborantes ad vomitum sint deducendi, non bene constat, quippe qui ex succi & macilenti, potius repleri, quam evacuari expostulant. Quamobrem verisimilius exponit Cardanus, eos hic subintelligendos esse, qui ad tabem & Phthisim contrahendam proni sunt, quales describuntur à Galeno, ex mente ipsius Hippocratis *1. Epidem.* Thorace & tergo restricti, & angusti ac scapulas habentes alarum instar exporrectas, atque ampliori capite præditi, destillationibus in pulmonem & Thoracem irruentibus, obnoxii; genæ rubent præcipue à pastu: In his enim Pulmo mollis & laxus admodum & cætera respirationis instrumenta valde debilia, facile à confluentibus succis eroduntur, unde sanguinis sputum, empyema & Phthisis. Si his ergo vomitus indicitur, procul dubio periclitantur. Mirari quoque subit cur in codice Leoniceni adjectum inveniatur, per *inferiora,* cum nec Heurnius nec Fuchsius neque Cardanus, aliusque ex recentioribus Aphorismorum interpretibus, id in suis versionibus habeant. Qua enim ratione, sive qui Phtisi laborant, sive qui ad Phtisim contrahendam sunt dispositi, quocunque medicamenti purgantis genere tractari possint. Verum tacite subintelligendum (quod nos in textu expresse posuimus) existimo purgationem per inferiora potius moliendam esse, si fortasse ventriculus

lus cum adjunctis ductibus fuerit aliquo humore gravatus: quamvis enim ex humore in ventriculo stagnante vomitus foret indicatus, ob malam tamen pectoris & corporis habitudinem, vergentem ad Tabem, potius ad inferiora is ducendus erit, ne periculum diruptionis vasorum & suffocationis subeatur, ut dictum.

Medicamenta autem purgantia ex levioribus seligenda erunt, Manna, Cassia, Rosa, Rhabarbarum, ne per acredinem major in humoribus commotio excitetur, cum alioquin satis sit, in his blande alvum subducere, & neque multum neque universaliter evacuare, sed tantummodo ventriculum, atque intestina inutilibus succis oppleta, leniter inanire & quodammodo abluere; Fortiora enim purgantia, æque ac vomitoria Tabidis nocere possunt, cum praxis doceat alui fluxus, ipsis fatales esse.

Dices 1. Hippocrates 7. Aph. 2. exhibet Tabidis Elleborum, ergo purgat per superiora contra hunc Aphorismum. ℞. Hippocratem hoc fecisse, summa urgente necessitate, imminente nimirum suffocatione ex magna fluxione.

Instabis: Quò natura vergit eo ducenda est, sed in Tabidis & Phtisicis vergit ad superiora ergo. ℞. Si natura vergat ad loca conferentia, illuc ducenda est, concedo, sed vomitus hic excitatus, non fit per loca conferentia, quia ex toto corpore trahit humores noxios ad partem affectam.

Vrgebis: Non sunt alia loca conferentia; nam ut dictum neque per alvum duci possunt ex metu diarrhææ colliquativæ ergo. ℞. Quod si non adsit summa Tabes, cum minori periculo posse duci per inferiora quam per partem affectam. Deinde non sumitur hic indicatio à motu humorum, sed à partis affectæ habitudine.

Instabis denuo: Hippocrates Tabidæ in fieri multoties venam secuit ergo etiam purgare licebit. ℞. Hippocratem, Tabidæ mulieri ob retenta menstrua venam secuisse, & bene quidem, sic enim natura, à Plethora ad vires liberata, resipuit.

Vrgebis tandem: Tabes est ob defectum alimenti & nutritionis, ergo cum hac, non videtur posse subsistere Plethora etiam ad vires. ℞. Tabes est ob defectum alimenti vel nutrimenti immediati, concedo, mediati nego: potest enim alimentum corruptum in venis existere, & tamen non attrahi à partibus siquidem hæ illud respuunt.

Aphorismus IX.

Melancholicos, infra vehementius purgabis, eadem ratione contraria adhibens.

Contentum seu Intentio.

De Purgatione melancholicorum.

Connexio: Cum graciles sint vel biliosi vel melancholici & mox supra dictum sit, biliosos per superiora purgandos: Nunc in hoc Aphorismo de gracilibus melancholicis verba facit, explicans, illos per inferiora & quidem vehementius esse purgandos. Hic Aphorismus duas habet partes: in prima dicit, melancholicos per inferiora esse purgandos: In secunda docet, eos fortius evacuandos.

Quemadmodum ergo Tabidos interpretati sumus eos, qui ad Tabem sunt dispositi, non autem qui jam Tabidi & Phtisici facti sunt: Ita Melancholicos hic sumere oportebit eos, qui habitus sunt melancholici, sive Proclives ad melancholicum habitum contrahendum, ad differentiam eorum, qui solent à Medicis appellari, biliosi, sanguinei, pituitosi, ex dispositione qua sunt affecti, hunc potius, non alium humorem cumulandi, vel etiam ex conditione sanguinis crassioris, & fixioris, non vero tenuioris & acrioris. Quamobrem Galeno visum est, *Lib. de humoribus & Comm. de natura humana biliosos* appellare, qui in operationibus agiles nimium sunt, & cutis colore flavescentes: *Sanguineos* qui rubicundiores, & roseo colore suffusi atque hilares: *Pituitosos* quibus cutis albicat, aquosa excrementa insunt, & operationes segnes fiunt: *Melancholicos* deniq; quorum fuscus color est, mens intenta & cogitabunda, cum mœrore & taciturnitate.

Hos itaque ait Hippocrates, per inferiora purgandos esse, si necessitas exegerit, & quidem *vehementius*, vel ut alii legunt *Plenius*, quam in Tabidis dictum est ob crassitiem, aciditatem, austeritatem, densitatem, fixitatem, gravitatem & terrestritatem humoris melancholici, qui non tam facile purganti medicamento cedit, nec

nec prompte per angustos meatus corporis ad exitum deducitur. Sive autem dicatur Plenius vel vehementius, id ita accipiendum, ut edoceamur, iteratis potius egestionibus, si oportuerit, melancholicos & tartareos eosque contumaces succos esse educendos, quam unico & vehementi cathartico, quo magis furerent & excandescerent, vel è contra tenacius hærerent, serosiori portione seposita: Ea propter melius isti crassi & compacti succi blandis subducentibus parere consueverunt, quibus scilicet lubriciores redditi, & laxiores sibi faciunt vias, & commodius in alvum citra molestiam deducuntur: juxta Poëtam:

Ut levis humor humum fugit & petit Attale summum;
Sic gravis ad Matrem confluit humor humum.

Adjecta denique verba: *Eadem ratione contraria adhibens* denuntiant, pro varia ratione peccantium humorum, diversimode Medicum se gerere oportere; ut proinde vitiosus humor, si promptus ad exitum videatur vomitu, forte quia ventriculum occupat, eo promovendus: Si vero tunicis & glandulis intestinorum aut mesenterii adhæret, purgatione, magis & minus valida, pro majori vel minori, ipsius & Patientis corporis habitudine. Nisi etiam dicere velimus cum Argenterio, his in textu adjectis significare Hippocratem voluisse, melancholicum humorem, per inferiorum vacuandum esse, dummodo nil impediat ætas, corporis gracilitas, aut ad vomendum promptitudo, vel quidpiam aliud eorum, quæ pollicentur faciliorem per superiora evacuationem.

Dices 1. Galenus *de arte curativa ad glauconem de cura quartanæ dicit* utendum esse vomitibus post cibum continue, imo ipsum Elleborum porrigendum, si vero vomere nequeant, per inferiora purgandum, quod est contra Aphorismum. ℞. Galenum intelligendum esse de quartanariis famelicis, quibus melancholicus humor ventriculum petit, non vero de iis in quibus is ad intestina deponitur.

Instabis: Melancholici sunt debiles ergo fortiter non sunt purgandi. ℞. Omnes melancholici sunt debiles nego, aliqui concedo; & in his Medicus scit moderari remedia.

Urgebis: Humor melancholicus per fortia remedia exasperatur, sic videmus quartanas intermittentes factas esse continuas & lethales. ℞. Tam fortibus remediis non est oppugnandus per vomitum con-

cedo: per inferiora (de quibus loquitur Aphorismus) nego. Præsertim præmissis præparantibus.

Dices 2. Hippocrates 6. Epidem. ait. Melancholicos abundare sanguine ichoroso, sed ichor non est difficilis purgationis utpote tenuis ergo non eget tam fortibus remediis. ℞. Per melancholicos hic intelligi melancholicos ad cachexiam vergentes, non vero qui revera & simpliciter tales sunt, de quibus est Aphorismus.

Aphorismus X.

Purgandum in valde acutis, si turgeat materia, eodem ipso die, differre enim in talibus malum;

Contentum seu Intentio.

De Purgatione in Acutis.

Connexio: Cum hactenus Hippocrates in prioribus Aphorismis, de purgatione, multa præcepta tradidisset, desumpta, tum ab anni tempore, tum consuetudine, & habitu corporis; In hoc Aphorismo jam agit de illa, quatenus à morbo, ejusque causa desumitur.

Hic Aphorismus duas habet partes: In prima, ponit conclusionem, purgandum nempe, in valde acutis, si turget materia, eodem ipso die: In secunda, ponit rationem illius conclusionis, quod nimirum, differre purgationem, turgente materia, in valde acutis, malum sit. Quibus monet medicum vigilantissimum esse, in arripienda occasione, nec differendum remedium præcipue in morbis acutis.

Quamobrem jubet in hoc Aphorismo Hippocrates, statim esse purgandum in valde acutis morbis, si tamen materia turgeat, nulla exspectata coctione, quam alias in morbis curandis & evacuandis humoribus, exigere visus est, ex jam allata ratione, quoniam tardare in his malum est.

Turgentia græce ὀργασμὸς seu materia turgens dupliciter intelligitur; aut cum hinc inde movetur, non habens determinatum locum in corpore: aut quia movetur ad aliquam partem ad faciendam inflammationem antequam firmetur.

Quod

Quod autem de ſola purgatione illico inſtituenda loquatur, patet ex verbo *Purgandum* vel ut alii *Medicari*: quod paſſim à Græcis & Latinis Scriptoribus, ſic & non aliter expoſitum legitur: neque aliud quidpiam, videtur poſſe ſignificare; nam ex ſuperioribus Aphoriſmis, continuatus ſemper ſermo eſt habitus de purgatione per Cathartica, ut propterea nec de venæ ſectione ſeu miſſione ſanguinis, nec de diureſi aut Diaphoreſi promovenda liceat interpretari ſed ſolum de dejectione, vel vomitu, prout humor, in hanc vel illam partem vergere videbitur: quamvis non nulli ſint, qui credunt, primum ſupra dictum, turgentis materiæ modum, purgationem indicare: Secundum vero, ſanguinis miſſionem exigere; ac proinde hunc Aphoriſmum, non ſolum ad Pharmaciam ſed & ad Chirurgiam conſcriptum eſſe. In hoc autem Aphoriſmo præterea intelligendi ſunt morbi valde acuti, id eſt peracuti, qui ſcilicet cito & cum violentia ad finem ſuum, tendunt, & quartum aut ſeptimum diem non tranſcendunt: hi enim cum tanto impetu aggrediuntur, ut quam citiſſime omnia quatuor tempora tranſigant, & non raro etiam vehementiſſimis ſymptomatibus ſociantur, de quibus idem Hippocrates *1. Aph. 7. Ubi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores.*

Vult ergo Hippocrates medicandum ſeu purgandum ſtatim *ſeu eodem ipſo die, cum materia* turget: Licet Argenterius arbitretur purgationem ſubito indicatam, non ex turgentia ut ipſe loquitur, humorum, ſed ex acutie, vehementia ſubitanea ejuſcemodi morborum, qui inducias non præbent, ut proinde putet delendas & expungendas illas particulas *ſi materia turget.*

Verum quod non temere *turgens materia* hic ſit appoſita, ſuadent potiſſimum, quæ alias à nobis ſunt animadverſa: Etenim, ratio & autopſia docet, non omnem morbum peracutum indicare purgationem, cujusmodi eſt ſuffocans Angina, Cauſus ſeu febris ardens, febris lypiria, quælibet inflammatio interna idque genus alii morbi: Item juxta Hippocratem *Lib. de internis affectibus* ſi materia (inquit) incipiat decumbere ad partes externas ſeu glandulas, purgationem vetat, ne ſcilicet materia à Peripheria ad centrum retrahatur.

Nihilominus ut diximus, non temere adjecta verba; *ſi materia turget:* Nam idem Hippocrates Lib. 1. Aph. 27. *concocta medicanda docuit, cruda vero non movenda, neque in principiis, modo non turgeant:* &

1. Aph.

1. Aph. 24. In acutis morbis dixit, raro & in principiis medicamentis purgantibus uti licere. Accedit quod prior ratio exhibendi cathartica in peracutis desumpta videtur ex imminenti periculo, decubitus humorum vergentium in membra vitæ principaliora, cum magno ejusdem discrimine: quod sane deesse solet in acutis morbis, *materia non turgente*, cum cæteroqui in peracutis æstus febrilis, sitis, humorum cruditas, tenuitas urinarum, vel earundem turbatio, purgationem contraindicent: quare prudenter nos admonet Hippocrates *4. de rat. victus in acutis 38.* non tantum abstinere oportere inter initia febrium aliorumque morborum acutorum, à purgantibus sed à quibuscunque medicamentis naturam turbantibus & humores commoventibus. *Et Lib. de medic. purgant.* inhibet usum eorundem, in febribus vehementibus, quales sunt ardentes & peracutæ, sed solis clysteribus suadet molliendam alvum si opus sit. Conferenda huc quoque sunt, quæ fusius attulimus in Expositione *1. Aph. 22. 24.*

Cum igitur turget materia, duntaxat purgare licebit inter initia, imo protinus, nulla data mora, priusquam scilicet robur corporis dissolvatur, vel æstus febrilis augeatur, aut ad aliquod membrum principale decumbant ii, qui per corpus vagantur humores, ut subdit *in Comment* Galenus: Idque profecto est quod Hippocrates in Aphorismo inquit. *Tardare in talibus malum.* Quod si humores agitati, & commoti, alicubi per decubitum consistant, abstinendum plane ut supra innuimus, à purgante medicamento, ne denuo commoveantur, & interiores & nobiliores partes petant, modo tamen is sit factus, in parte corporis, quæ universam peccantem materiam capiat, eumque comitetur symptomatum abolitio vel remissio, juxta ea quæ de abscessu salutari notantur à practicis & fuse referuntur à Galeno *2. & 6. Epidemio.*

Dices 1. Morbi valde acuti statim à principio Phlebotomiam requirunt, Ergo non requirunt purgationem, utrumque enim debilis natura uno eodemque die sustinere non potest. ℞. Morbi valde acuti dependentes à sanguine seu plethora, requirunt phlebotomiam concedo, à turgente cacochymia de qua Ayhorismus loquitur, Nego.

Instabis: In morbis à sanguine ortis etiam adest turgentia, ergo debebit statim fieri venæsectio. ℞. Nego antecedens, nam sanguis, unicus

unicus naturæ thesaurus, nunquam eum per se incitat ad sui expulsionem, sicut facit materia cacochymica: Nec obstat, quod natura quandoque expellat sanguinem per Hæmorrhagiam, id enim facit, vel ratione quantitatis à qua stimulatur aut ratione qualitatis à qua irritatur.

Urgebis: Purgatio majorem excitat calorem & vires magis debilitat ergo non habet locum. ℞. Hippocratem in Lib. 1. Aphorismorum dixisse, id cum præmeditatione & raro faciendum esse, consideratis viribus; nos in nostra patria, cum raro sit turgentia, raro id præstatur, sed contenti sumus lenitivis & clysteribus.

Dices 2. Hippocrates 4. *Acutor*: jubet in febribus acutis exhibere purgationem ante quartam diem, non statim ab initio ut hic ergo contradicit sibi. ℞. Hippocratem ibidem intelligendum esse de morbis non valde acutis, neque ibidem facit mentionem turgentiæ, ergo aliter ibi, aliter hic sentit.

Aphorismus XI.

Quibus Tormina adsunt, & circa umbilicum cruciatus, & lumborum dolor, qui neque Medicamento neque per alia præsidia solvatur, in siccum hydropem firmatur.

Contentum seu Intentio.

De Signis futuræ Tympanitidis.

Connexio: Cum hactenus Hippocrates de temporibus & constitutionibus corporum egisset, in quibus purgatio instituenda foret, vel per superiora, vel per inferiora, ad præcautionem vel curationem morborum: In hoc nunc Aphorismo, memorat eos, qui licet purgationem exigant, non tamen ab illa juvantur, sed ob repugnantem causam vel partium discrasiam, in morbos graviores & pene incurabiles delabuntur. Hinc vide-

videtur Aphoriſmus ad Prognoſim pertinere, qua præmuniri poſſit medicus, ne ſuo fine fruſtratus infamia notetur, ſimulque præſagire ſciat à juvantibus & lædentibus, futurum ex mala naturalium viſcerum conſtitutione morbum ejusque eventum.

Hic Aphoriſmus ob ſimplicem concluſionem ſimplex & Indiviſibilis eſt. Inquit enim, quibus tormina contingunt & circa Umbilicum dolores, ſeu anxietates ac moleſtiæ, una cum doloribus Lumborum, unde medicamentis ſubducentibus, vel aliter ſolventibus, videantur tractandi, ſi his non proficiant, futurum, ut in ſiccum hydropem incidant. Tria ergo hic commemoravit ſimul Hippocrates: *Tormina: circa umbilicum labores*: & *lumborum dolorem*: ut nimirum his univerſam fere Regionem naturalem ſeu infimam comprehenderet: Tormina pertinent ad inteſtina: circa umbilicum labores ad meſenterium, omentum & peritonæum: Lumborum dolores denique complectuntur utrumque hypochondrium, jecur, lienem, pancreas, cum adjunctis partibus, & glandulis lumbaribus, & ubi potiſſimum peritonæum adnectitur. Quoties ergo ejusmodi partes afficiuntur, ac dolent, nec tam facile medicamentis conſaneſcunt, plane denuntiant cauſam omnino rebellem & contumacem, quæ ob reconditos anfractus, neque facilem inveniat aditum, ſed potius exagitata, atque excuſſa ſolvatur in flatus, qui deinde diſtendendo, & inflando, ventrem tumefaciant, & hydropem ſiccum inducant.

Equidem Tormina fiunt à re quapiam tenacius hærente, & ſenſim in halitus evaporante, ideoque extendente & contorquente plerumque cavitates corporis ampliores, quales potiſſimum ſunt inteſtinorum, quæ diſtenta, utpote ſenſu prædita acriori cruciatus ſubeunt acerbiſſimos. Neque ſolum moleſtantur inteſtina ab his quæ interius illorum cavum occupant. ſed ab iis etiam, quæ per meſenterium, ejusque ductus, illuc confluunt, atque gravando, irritando, vel inæqualiter afficiendo, non leviter divexant & excruciant. Debent autem iſta, ejus eſſe conditionis, ut acidum auſterum redolcant; ita enim & concreſcentem ſubſtantiam in humoribus pariunt, & tormina atque lancinantes dolores inferunt: quamobrem, veteribus, cauſa horum cruciatuum, *pituita vitrea* dicta eſt, & recentioribus *ſuccus Pancreaticus* acidior redditus, & in debile commixtus glutinoſiori chylo, & oleoſiori ſelleo humori: qui propterea plicis & cellulis inte-

intestinorum hærentes, & crassitie difficulter removeantur, & austera aciditate vellicent, compungant, & moleste nimis contorqueant, universam abdominis Regionem. Ex causis omnino iisdem contingunt, circa *umbilicum labores*, sive ut Heurnius vertit Cruciatus: nam quæ interius intestinorum involucra infestant, circa umbilicum esse videntur, ubi potissimum intestinum ileon, omnium longissimum, & maxime anfractibus flexuosum residet, & ubi diutius fæces immorantur, & innumeris hiant osculis, vasa chylifera seu lactea, & venæ meseraicæ dictæ.

Ad *lumborum vero dolorem* referuntur mala quæcunque pertinentia ad glandulas lumbares, centrum mesenterii, Pancreas, utriusque hypochondrii latera atque his adjacentia viscera, quorum affectiones hoc loco Hippocrates sub generaliori nomine doloris complexus est. Sunt enim partes istæ, sensu non modico præditæ, ob innumeras nervorum propagines, tum à vago pari, tum à vertebris lumbaribus & ossis sacri dependentes. Dolent autem ab humoribus ibidem congestis, & acidam, acrem & muriaticam conditionem nactis, unde innumera propemodum mala exoriuntur, ut primus omnium suspicatus est Fernelius, moxque per Anatomen reliqui post ipsum detexerunt.

Cum itaque hæc alicui accidunt, atque ab usu purgantium non desinunt, quæ cæteroqui per evacuationem peccantium humorum desinere deberent, vel saltem infringi, ac sedari, ope aliorum medicamentorum diuresim vel diaphoresim moventium, *siccus hydrops* facillime succedet: Inde etiam arguitur, mala partium dyscrasia & vitiosorum succorum repugnantia, quæ prædictis medicamentorum generibus non cedit. Sed & quamvis genita ac cumulata ibidem excrementa, vi medicamentorum repurgentur, non tamen fieri potest, ut omnino evellantur, ob humorum crassitiem, viarum angustiam, glandularum ineptitudinem, & partium affectarum imbecillitatem, cum neque medicamenta facilem habeant ad eas accessum, sine multa & valida commotione & violentia. Quod vero *siccus hydrops* græce Tympanites, inde potius oriatur, causa est humorum crassities & acor, unde multi & tenaces halitus, atqui morbus hic à materia crassa & concreta, & flatibus permixta dependet, à qua etiam ventris Tormina, circa umbilicum labores & lumborum dolores dependent

& oriuntur ut ante diximus. Sed tamen non solum hydrops ſiccus, verum etiam congeneres alii morbi contingere poſſunt, quales ſunt colici dolores, hypochondriacæ affectiones, hyſtericæ paſſiones, Iſchiades. Meminit autem potiſſimum Hippocrates *ſicci hydropis*, tamquam morbi patentioris, qui ſcilicet viſu, & tactu percipitur eo enim imus venter, non ſolum ingenter intumeſcit, ſed percuſſus talem ſonum edit, qualem Tympana, ut loquitur Galenus *in Comment.* ad differentiam humidi hydropis, qui *aſcites* ab utris ſimilitudine dicitur, in eo enim materia, in ventre collecta, non eſt flatuoſus aër, ſed humor aquoſus.

Dices 1. Plures colica diuturna laborantes, nulli remedio cedens tamen in Tympanitidem non inciderunt, ſed in contracturam & Paralyſim ergo non ſubſiſtit Aphoriſmus. ℞. Tales colicas fuiſſe humidas non ſiccas de quibus intelligendus Aphoriſmus.

Dices 2. Sicuti ſanguinis fluxum ſequitur Aſcites, ita fluxum alui ſequitur Tympanitis, ſed in utroque caſu tollitur humiditas, ergo in utroque fieri debet Tympanitis. ℞. Per ſanguinis fluxum, non immediate tolli humiditatem inteſtinorum, ſicut fit in alui fluxu.

Dices 3. Aſcites & Tympanitis differunt tantum ſecundum magis & minus, ergo uterque fiet à ſiccitate, cum tamen Aſcites ſit ab humore aquoſo, Tympanitis à flatu. ℞ Licet Aſcites fiat ab humore aquoſo, tamen cum tempore etiam adeſt ſiccitas, & ſicci flatus, ſicut pariter in Tympanitide aqua ex retentione urinarum ob vaſorum compreſſionem.

Inſtabis Tympanitis juxta plures ſæpe fit à calore, Aſcites à frigore ergo non tantum differunt ſecundum magis & minus. ℞. Licet Galenus *Lib. de locis affectis* videatur aſſerere, hydropem fieri à calore, tamen id alibi negat: Putaverim autem Galenum in loco citato intelligendum eſſe de cauſa remota v. g. prævia aliqua febre ardente, & diuturna alio autem loco, de cauſa proxima intelligi debet, nempe ubi putat fieri à frigore.

Vrgebis Tympanitis calore ſicco ſemper abundat, quod patet ex intenſo urinarum rubore, ex hectica, conſummata, ergo Tympanitis etiam fit à calore ut cauſa conjuncta. ℞. Etſi Tympanitis calore ſicco ſemper abundet adeſt tamen quædam aſcititia humiditas, à reſolutione caloris orta.

Apho-

Aphorismus XII.

Quorum alvi Lævitate intestinorum laborant, eos hyeme supra purgare malum.

Contentum seu Intentio.

De Purgatione Lientericorum.

C*Onnexio*: In superioribus Aphorismis Hippocrates, ad Tempus comparavit habitum & temperamentum seu Crasim corporis, & potissimam esse dixit indicationem, quæ à tempore sumebatur: In hoc præsente Aphorismo, ad idem tempus comparat morbum, & simul indicationem, quæ de purgationis loco ex eodem sumitur: hic Aphorismus duas habet partes: In *prima* dicit, lientericos hyeme per superiora non esse purgandos: In *secunda*, docet, indicationem quæ à tempore sumitur, superare eam quæ à morbo.

Plures hic Aphorismus patitur difficultates, si vulgari commentatione exponatur. Et quidem 1. Cum Hippocrates antea generaliter vituperaverit, usum purgantium per superiora hyeme, non errat cur nunc, id ipsum repeteret, in lævitate intestinorum, quæ multo magis vomitum recusat, cum ex mala coctione ciborum oriatur. 2. Non videtur consentaneum rationi, Lævitate intestinorum laborantes, debere unquam vomitoriis tractari, cum lævitas Intestinorum, græce *Lienteria* definiatur à Galeno tum hic tum *Comment. 1. Lib. 6. Velox exitus eorum, quæ comeduntur & bibuntur, quæque talia dejiciuntur, qualia sunt devorata.* Vel brevius: *Defectio coctionis*: Quando ergo coctionis defectus accidit ex languore ventriculi, & caloris naturalis concoquentis, ex ejusdem Galeni doctrina; Unde igitur desumi poterit indicatio, promovendi vomitum in ejusmodi morbo, qui potius roborantia expostulat. 3. Excluditur in Textu, usus purgantium nimirum per superiora; videtur ergo, tacite is admitti per inferiora, ut clare deducitur ex præcedentibus Aphorismis, in quibus alter semper ex duobus admittitur, & alteruter tantum vituperatur; quis autem unquam commendaverit purgantia dejectoria in languore ventriculi? 4. Pugnare videtur præsens Aphorismus cum Aphorism. 15. Sect. 6. Ubi

Ubi *longo alui profluvio laboranti, spontaneus vomitus superveniens salutaris* dicitur: certe si spontaneus vomitus prodest, poterit quoque prodesse ex arte factus, nam Medicus naturæ imitator esse debet.

Verum hæc omnia solutu difficillima profecto forent, si lienteriæ incommoda, à languido ventriculi calore deducere niteremur, & ut antiquioribus est creditum, à vitio concoctricis, retentricis, & expultricis Facultatis; nam cum in lienteria cibi incocti statim egerantur, eo fere modo, quo sunt assumpti, ad imbecillitatem concoquentis Facultatis, illos conficere, & in chylum permutare nequeuntis, causam ejuscemodi subitæ egestionis veterum plerique retulerunt: Alii ad defectum etiam retentricis, unde debitum tempus concoctrici denegaretur: Alii ad irritatam simul expultricem, quæ ante tempus sollicitata, cogeretur cibos præ propera propulsione ad alvum deturbare.

Quocunque autem modo, ciborum hæc cita dejectio explicetur semper eædem occurrent difficultates. At vero si perpendantur, quæ ab eodem H ppocrate, de lævitate intestinorum dicta sunt, certe faciliorem & verisimiliorem hujus morbi causam inveniemus, atque propositarum difficultatum solutiones, Is enim *6. Aphorism. 1.* inquit: *In longis lævit tibus intestinorum, si ructus acidus superveniat, qui prius non erat, signum bonum.* Quoniam ut subdit *in Comment.* Galenus, *significant ructus acidi, tantisper cibum in ventriculo retineri, donec principium mutationis accipiat, & naturam suorum operum reminisci.* Siquidem jam satis ex anatomia compertum est, ciborum dissolutionem, seu coctionem in ventriculo, ope quorundam succorum acidoacrium fieri, quin & distributionem eorundem, jam dissolutorum contingere in intestinis tenuibus, per mixturam confluentium succorum, fellei scilicet & pancreatici. Quoties itaque succi isti hebetes sunt, vel mucore retusi, præpediti, vel aliter depravati, nulla vel mala fit ciborum confectio, dissolutio, distributio & secretio, sed gravamine intestinis illato sponte sua illi feruntur in alvum & egeruntur.

Neque vero improbabile omnino est, quod ex veterum medicorum sententia refert Galenus *ibidem*, fieri ejusmodi morbum, propter intrinsecæ intestinorum superficiei lævitatem. Etenim ex anatome constat, internam intestinorum Tunicam, rugosam, & villosam esse, innumeris glandulis miliaribus refertam, in quas hiant oscilla, vena-

rum

rum lactearum, quæ transeuntem chylum, à suis fæcibus secretum exugant, deducendum deinde, per proprios ductus, in commune Pecqueti receptaculum.

Si igitur contingat, villosam hanc intestinorum crustam, à re quapiam erodente abradi & complanari, ut deinceps nequeant lactea vasa præter fluentem chylum exugere, proculdubio, sponte sua, tota massa chylosa, vel etiam non confecti cibi ad alvum delabentur, & evacuationem promovebunt lientericam. Id ipsum quoque accidet, à laxitate fibrarum intestinalium, & cum à vitiatis, felleo & Pancreatico liquore, mala fit alibilis portionis dissolutio, atque à fæcibus secretio, ut patet ex praxi.

His itaque sic constitutis & expositis, facili nunc negotio Hippocratis mens in præsenti Aphorismo dilucidabitur: eo enim 1. insinuare videtur lævitatem intestinorum saltem aliquando oriri vitio alicujus humoris, ut etiam videtur annotasse Galenus *in Comment. in Aph. 1. Sect. 6.* qui propterea evacuatione egeat, sicuti superioribus Aphorismis de aliis meminerat. 2. Vomitum non omnino in hoc morbo prohiberi, si præsertim ille æstate contingat, ex humoribus ventriculum occupantibus, cum in hoc textu dicat, Hyberno tempore non licere per superiora purgari; unde in aliis temporibus, & præsertim æstate, forte aliquando licebit, alias indefinite dixisset, in lævitatibus intestinorum nunquam per superiora purgandum. 3. Quod hyberno tempore malum sit lientericos, per superiora purgare: tum quia per id tempus vomitus non solet esset facilis, ob crassitiem & gravitatem humorum, suo pondere naturali ad inferiora inclinantium: tum quia, hyeme coctio, quæ in ventriculo peragitur, melior esse consueyit distributione, quæ fit in intestinis, ut mox ante ostensum est; quare ne vitiosi humores ibidem stagnantes, ad ventriculum per vomitum revocentur, propterea dixit, malum hyberno tempore per superiora purgari: Accedit, quod si lientericus fluxus, ex glandulis intestinorum, mucosis succis obsitis, & veluti incrustatis oriatur, certe illi per inferiora & non per superiora purgandi erunt, quod & plerique famosi practici observant. 4. Difficultati ex *Aph. 15. Sect. 6.* propositæ facile satis fiet, si dicamus, locutum ibi Hippocratem, non de lienteria proprie dicta, sed de diarrhæa, quæ inter se multum differunt: Sed & ibi de vomitu spontaneo diarhææ contingenti, hic vero, de

de purgationibus arte promotis ſermo eſt: Atqui non ſemper licet, quocunque morbi tempore, id ipſum agere, quod aliquando ſolet, ſpecialis & provida morborum rectrix & medicatrix natura ſponte ſua operari: ſic per hæmorrhagias narium, per ſuppurationes ex auribus, per Parotidas, per umbilici relaxationem, morbos ſæpe numero & cauſas morboſas abſtulit, per quas vias, minime Medico expediret: Et quis unquam naturæ ſolertiam poterit imitari, quæ ſibi mille parat vias, ut ſe ipſam à morbis vindicet, quemadmodum Galenus animadvertit.

Dices 1. Lienteria etiam poteſt fieri à bile, ut facta & obſervata eſt, ergo ſaltem tunc per vomitum curari debet. ℞. Etſi Lienteria à quovis humore fieri poſſit, tamen in hyeme potiſſimum fit à craſſis viſcidis & pituitoſis, & de his loquitur Aphoriſmus.

Dices 2. Hippocrates ait, quod diuturne inteſtinorum lævitatibus, ſuperveniens vomitus ſit proficuus ergo ſi à natura bene & utiliter fit, etiam ante fieri poteſt: ℞. Extra hyemem tranſeat, in hyeme nego. Conſequentia in textu eſt ventilata nempe artem non ea poſſe, quæ natura poteſt.

Dices 3. Revulſiones ad partem contrariam, ſi hæc non ſit nobilis, ſunt ſemper bonæ, ergo affectis in lienteria inteſtinis, conferet vomitus. ℞. In Lienteria ſtomachum primario. Inteſtina autem tantum ſecundario eſſe affecta: Ergo ſi fiat eductio humorum per ſtomachum, non erit revulſio, ſed potius tractio ad partem affectam, & afflictæ addetur afflictio.

Aphoriſmus XIII.

Qui ad Helleborum, non facile ſupra purgantur, eorum corpora, ante potionem copioſiore alimento & quiete præhumectanda.

Contentum ſeu Intentio.

De Præparationibus Emeticorum.

Connexio: Cum in præcedenti Aphoriſmo, Regulam circa vomitum à tempore & morbo deſumptam tradidiſſet; In hoc de præparatio-

paratione ad vomitum verba facit: nimirum, quod si ex supposito corpus sit purgandum per Elleborum, quid faciendum iis, qui difficulter sursum moventur, scilicet eorum corpora præparanda esse humectantibus, potu nempe cibo & quiete &c. Verbo vult dicere corpora ad vomendum difficilia, non esse ad usum Hellebori ducenda, priusquam fuerint humectata.

Hic Aphorismus simplex est & divisionem non patitur.

Helleborus seu *Veratrum* in officinis, duplex semper est habitus, *albus* unus, alter *niger*: albus ad vomitum, niger potius ad dejectiones efficax. De albo autem, hic mentio facta videtur, cum de evacuatione per vomitum, sermo sit, & usu is foret frequentiore apud veteres, quibus familiarissimæ quoque erant vomitiones; vnde Plinius *Lib. 25. Cap. 5.* illud quondam terribile, postea tam promiscuum evasisse scribit, ut plerique studiorum gratia, ad exploranda acrius quæ commentabantur, sæpius in usum traxerint: Sed & tutissime sumi in Anticyra Insula, quoniam Sesamoides seu Sesamum veterum vulgo Flachs-Dotter/ admiscent: In ejus autem usu, cautionem sane dignissimam proponit, hoc Aphorismo Hippocrates, ne mala inde sequantur, quorum alias ipsemet meminerit, cum importunus & immoderatus est;

Primum considerat, num corpora difficulter, per superiora purgentur, an vero facilem subeant vomitionem. Si facile ad vomendum deducantur, non erit ut ad Ellebori usum deveniendum sit, cum levi quocunq; vomitorio ventriculus possit exonerari. Solum ergo veratri usum, admittendum consulit, in difficulter vomentibus, quorum ventriculus, acriori eget stimulo, quam ut à quocunque alio blandiori medicamento levius proritetur, ad difficilem vomitionem promovendam. Difficilis autem vomitus contingit, vel à structura ventriculi, se potius per fibras ad inferiora, quam ad superiora corrugantis, vel à crassiori tunica, qua interius ipse vestitur; vel à glutinosis & crassis succis internam illius partem oblinentibus, vel ab ejusdem ventriculi fundo distantiori, ut non tam facile per vomitum subversus, se possit per œsophagum exonerari, renitente quodammodo per angustiam, atque stomachum comprimente diaphragmate, ut in arctis pectore sæpe evenit. Quocunque autem modo, vomendi

difficultas accidat, semper opus est valentiori vomitorio, quo scilicet, irritatio sensibilior, & molestior excitetur, ad invertendum ventriculi, & intestinorum motum peristalticum, cum vomitus motus sit ventriculi inversus conantis expellere ea, quæ illius cavum occupant. Cum igitur vomitus, non facile succedit his, qui ex allatis causis, non omni leviori vomitorio, per superiora, purgari possunt, monet Hippocrates, ad veratrum esse confugiendum: veruntamen, pleniori cibo, & longiori quiete esse magnopere præhumectandos ægros. Siquidem elleborus tenuium est partium, & inter pharmaca, nimia acredine, & ingenti mordacitate pollet; unde, ne ventriculo vehementi noceat irritatione, atque inflammationem inducat, expediet illum præmunire, humectantibus alimentis; secus ab utraque sequi facile posset convulsio, quam ex Elleboro lethalem, idem Hippocrates pronuntiavit 5. Aph. 1. Humectabitur autem convenienter ventriculus, jusculis potissimum & alimentis pinguibus: quin & consueverunt plerique, ante ejuscemodi vomitoriorum exhibitionem, cibum ad saturitatem usque, & ex rebus, præsertim oleosis & pinguibus imperare, ut melius crassi & tenaces succi, cibo commixti, una simul evomantur, & medicamentum vomitum inducens, quodammodo cibo retusum, nequeat ventriculum vehementius lacessere & exagitare.

Quod sane non tantum in Hellebori usu, sed in cujusvis alterius efficacis & violenti vomitorii intelligendum: Etenim Hippocrates, eo solum hic usus est loco exempli.

Eadem de causa, quietem servandam docet, antequam veratrum sumatur, eamque non solum corporis sed & animi. Confert enim utraque quies, non tantum ad humefaciendum, verum etiam ad vitale robur servandum, quod bene valere necessum est, ad sufferendam vomitionem: Equidem corporis & animi motus, plurimum extenuant, & vires debilitant.

Verum, cum Ellebori usus, veluti periculosissimus (tametsi multifariam illum corrigere & præparare veteres conati sint, *ut apud Diosc oridem Lib. 4. Ætium Lib. 3. Cap 124. Æginetam Lib. 7. Cap. 21. & Galenum Lib. quos, quibus & quando & 3. de fractur.*) nostris tamen temporibus exolevit, alia & quidem tutiora vomitoria excogitata sunt, in quibus tanta cautio, quanta in Elleboro expostulatur, non vide-

videtur necessaria. Verum tamen non temere, & inconsiderate, quæcunque vomitum movent, usurpanda sunt, cum aliquibus satis sint, quæ ex vegetabilibus conficiuntur, aliis vero etiam, quæ ex mineralibus sunt parata: quo pacto hic Hippocrates, non omnibus vult Elleborum esse exhibendum, sed solum iis qui difficulter evomunt, unde pro varia evacuandorum humorum conditione, vomitoria ista variare licebit.

Dices 1. Juvenes sunt calidi & sicci, ergo elleborus non convenit. ℞. Nisi prius humectentur concedo alias nego.

Dices 2. Hippocrates Elleborum febricitantibus exhibet, cum tamen sit acris & calidæ substantiæ, & febrem magis accendit, ergo non est exhibendus: ℞. Hippocratem non dedisse Elleborum, fortiter febricitantibus, sed tantum febribus à crassis & viscosis succis atque stomachalibus laborantibus. Præterea in mania, insania &c.

Quæres Quænam sit præparatio & dosis Ellebori? ℞. 1. Varia à variis, ejus instituitur præparatio; alii cum pomo cydonio miscent & sub cineribus coquunt; alii cum raphano: alii involvunt pastæ & coquunt in spiritu vini, donec consumptus sit spiritus: alii macerent per plures dies in aceto, alii aliter id præstant. ℞. 2. Sunt qui radicem ad ʒj dant, & ultra, sed revera cum periculo; nos non transgredimur ℈j aut ʒß in pulvere, in infusione à ʒj ad ʒii cum corrigentibus aromaticis.

Aphorismus XIV.

Poto Elleboro, corpus movendum potius, quam somno tradendum aut quieti: nam vel navigatio indicat, motione turbari corpora.

Contentum seu Intentio.

De promoventibus vomitoriorum operationem.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo Hippocrates de præparatione, quæ ante potionem Ellebori, fieri debet, egisset:

 In

In hoc præsenti vero agit de modo, quomodo sese æger debeat gerere accepto Elleboro, ut facilem faciat purgationem. Hic Aphorismus duas habet partes: in *prima* concludit, quod poto Elleboro corpus potius movendum sit, quam somno tradendum aut quieti: In *secunda*, reddit causam & rationem, quod nimirum non solum in vomitu, sed in omni alia purgatione, motus acceleret operationem medicamenti, quies vero impediat.

Postquam ergo corpora ad Ellebori sumptionem sunt disposita, ut facilem ex illo nanciscantur evacuationem, consulit Hippocrates ad motiones esse ducenda, sumpto exemplo, à navigatione, perquam constat, illa turbari & promptius evomere, juxta illud: qui vult vomitare, eat ad mare: vel juxta Hippocratem: *Si medicinam ducere velis, corpus moveto.*

Doctissime autem advertit Cardanus, hunc Aphorismum scriptum fuisse, ad commodam, facilem, celerem, & minus molestam ab Elleboro evacuationem: Sequentem vero Aphorismum, adjectum esse, ad illam augendam vel cohibendam, si fortasse vel diminuta, vel excedens videatur: qua ratione vindicatur Hippocrates, à calumniis Galeni, *in Comment.* dicentis: *Liquet, quod hic sermo eandem vim habeat, cum priore:* quasi vero Hippocrates, bis de eadem re verba fecerit.

Confert itaque motus, evacuationi promovendæ: tum quia humores attenuat, & fluxiles reddit: tum quia ductus corporis dilatat: tum etiam, quia calorem suscitat, & medicamenti assumpti operationem sollicitat: Contra vero quies & somnus impedit & cohibet: quamobrem experimur sisti somno, omnes, cujusvis generis evacuationes, uno solum excepto sudore.

Non tamen motus adeo vehemens & immoderatus esse debet, ut corpus delasset, vires enervet, & ad cutim commotos humores deducat: Hoc enim pacto, retardaretur potius evacuatio, quæ ex assumpto vomitorio desideratur, quin imo duceretur vis venefica epoti Ellebori, in partes corporis penitiores, non sine gravi noxa totius.

Sed & nec quicunque motus, ad vomitum promovendum requiritur, sed qui corpora turbare valeat, & nauseam movere, cujusmodi est navigatio, perquam inæqualiter illa exagitantur. Unde existimavit Argenterius, conducibiles solum, in id esse navigationem, equitationem, & ambulationem per circulum.

Sed

Sed an statim ab assumpto Elleboro, & alio vomitorio medicamento movendum sit corpus? Ego puto, eo usque quiescere oportere, quousque medicamentum fuerit in ventriculo dissolutum, sive ut practici loquuntur, à potentia deductum in actum: Cum vero ventriculum vellicare, & nauseam movere cæperit, turbatione commovere necessum erit; quod & plerique facere consueverunt, sola linguæ & summitatis æsophagi vellicatione. Verum in hac re plurimum tribuendum prudentiæ & sagacitati assidentium, ne diutius, crebrius aut impensius, quam par sit, ventriculus proritatione subvertatur, & mala suboriantur, non raro immedicabilia. Idem quoque servandum erit, in usu purgantium & subducentium medicamentorum, in quibus pro quiete somnus, & pro motu vigilia (si forte illum corpus ferre nequeat) commendabiles erunt, prout medicamentum dilui aut exacui expostulaverit.

Dices Si ab assumpto medicamento corpus moveatur, illud mox rejicietur ante operationem, ergo non est movendum. ℟. Ut diximus si statim moveatur concedo, si postea, postquam in actum reductum nego.

Quæres Cur ambulatio ante cibum ventrem stringat, post cibum laxet? ℟. Hoc fit quia per motum ante cibum alvus siccatur, post cibum humectatur, quia alimenta humida eo feruntur: juxta scholam Salernitanam *post pastum stabis aut passus mille meabis*: Ante cibum autem, motu corpus magis exsiccatur.

Aphorismus XV.

Cum Elleborum magis ducere voles, move corpus: cum vero sistere, somnum concilia, nec move.

Contentum seu Intentio.

De promoventibus & sistentibus purgantia.

C*onnexio*: Cum in antecedenti Aphorismo docuisset motum & vigiliam facilem reddere evacuationem; quietem vero & somnum eandem retardare & sistere: In hoc præsente Aphorismo eandem doctrinam dilucidat, quid nempe faciendum sit, cum operationem medicamenti sistere, aut augere intendimus.

Hic Aphorismus etiam duas habet partes: In *prima* docet augendam purgationem seu evacuationem per motum: In *secunda* vero sistendam per somnum & quietem, ubi id requirit medendi ratio.

Quod ergo hoc Aphorismo doceat Hippocrates, modum, quo assumptum Elleborum, evacuationem copiosiorem eliciat, patet per adverbium illud: *Magis*; nam proculdubio vehementius & uberius purgabit Elleborus, si à motu se ipsum insinuaverit, & confluentes humores adhuc à ventriculo & intestinis remotiores eduxerit, potissimum si motus ejus sit conditionis, ut præter attenuationem & amplificationem, agitet, turbet & nauseam moveat, ut ante dictum est. Sicut autem motus confert ad copiosiorem evacuationem promovendam, ita somnus & quies, eandem, forte immoderatam sistit & cohibet; quamobrem Hippocrates consulit, hoc eodem Aphorismo, à motu abstinendum, & somnum esse inducendum, si illam sistere opus fuerit.

At quo pacto somnus inducatur, Hippocrates non explicat: Et quidem non tam facile est, in egestionibus, à purgante medicamento excitatis, quo scilicet venter assiduo ad secessus proritatur, somnum conciliare. Verum ad compescendas evacuationes, per alvum immoderatas, non raro cibus assumptus mire contulit: eo enim allecta natura, ab evacuatione destitit, & fibræ ventriculi ac intestinorum, plurimum eadem de causa delassatæ, contrahuntur, & confluxuros humores detinent, quin imo vis medicamenti, à portionibus cibi humidioribus, non leviter infringitur, ipsæque succorum particulæ, jam antea dissolutæ & attenuatæ, summopere crassescunt & consistunt. Attamen in vomitu, quia ventriculus graviter afficitur, & per plures horas, nausea & subversione tenetur, non est opportunum cibum assumere, is quippe subinde gravatus, magis & magis, ad vomendum sollicitaretur, non sine graviori noxa. Proderunt ea propter, quæ stomacho grata, reficere quidem possunt, sed vi quadam opiata vomitum sedant; qualia sunt vinum, vini spiritus rectificatus, aqua cinamomi &c. Extra in ungendo & applicando unguenta olea, balsama: Theriaca extra & intro maxime recens adhibita, ita & methridatium, diascordium; Laudanum denique opiatum, in compescendo vomitu, & in cæteris evacuationibus cohibendis præcellere dicitur, cavendum tamen ne importune aut excedente

dente dosi adhibeatur, nam consopitis omnino viribus, & stupefacto cerebro mors subsequeretur.

Dices Quies opponitur motui, & non somnus, ergo potius imperanda quies ad motum compescendum humorum quam somnus. ℞. Somnum adhuc magis contrariari motui, quam quietem, medice loquendo quia etsi homo quiescat, non tamen semper sistitur motus medicamenti, sed si dormiat æger, citius quietatur, humorum & medicamenti motus.

Aphorismus XVI.

Elleborus periculosus, carnes sanas habentibus; Convulsionem enim inducit.

Contentum seu Intentio.

De Noxis Hellebori.

C*onnexio*: Cum de operatione & evacuatione, quæ per Helleborum fit, multa hactenus docuisset Hippocrates: in hoc præsenti Aphorismo, cautum reddit medicum periculi, quod non tantum in eo, sed in omnibus medicamentis catharticis fortioribus observatur.

Hic Aphorismus duas habet partes: in *prima* docet exemplo Hellebori cavendum omne forte Pharmacum, ab his, qui sanas habent carnes: In *secunda*, ut peculiariter, vitium & noxam, quæ in Helleboro est, gignendi convulsionem, manifestet, quod non nisi cum summa cautione & præmeditatione, tale Pharmacum sit exhibendum. Quod ergo alias, Hippocrates, de quocunque purgante medicamento, in bene valentibus protulit, speciatim in hoc Aphorismo de Helleboro adnotat, & quidem albo, quo nimirum vomitus concitatur, ut ex hactenus traditis clare deducitur.

Sed mirum videri potest, quod Elleborus, sit unquam sanis exhibendus, ut exinde convulsionis periculum timeatur, quis enim unquam sanæ mentis Helleboro utetur, aut suo aut alieno consilio cum bene valet? quamobrem videtur hic Aphorismus inutiliter adjectus, quo

quo fortasse debeant bene valentes commonefieri, ne Helleborum assumant. Verum non dixit Hippocrates *bene valentibus*, sed, *sanas carnes habentibus* Elleborum esse periculosum: nam possunt corpora, sanas carnes habere, & aliquo morbo laborare, præsertim citra febrem, & absque ullo sanguinis vitio, sed sola quarundam partium affectione, uti est dolor Lumborum, genuum gravitas, Ischiades, ardor stomachi &c. In his enim affectibus solebant veteres vomitoriis uti, imo ex quacunq; occasione Elleborum sumere: tam illis familiare & consuetum erat vomere; Hos ergo consulit Hippocrates ab Elleboro abstinere si carnes sanas habeant, additq; rationem, quia Elleborus convulsionem affert.

At quomodo ex Elleboro convulsio oriatur, dubitari non incongrue potest; Et quidem non ex vi purgante id evenire fatendum, ex eo potissimum, quod cætera cathartica medicamenta, etsi vehementissima, uti sunt *colocinthis*, *Scammonium Elaterium* convulsionem non afferant. Videtur itaq; convulsionem afferre, Helleborus acredine potius ventriculo, & nervis infensa, quemadmodum *Cantharides* speciatim nocuæ sunt vesicæ urinariæ; *colocinthis* & *Scammonium* intestinis, *opium* cerebro. Propter vomitum enim, quem violenter inducit, fibras ventriculi lacescit, & nervos ejusdem compungit, ac extorquet, unde fit, ut convulsionem, quæ passio nervorum est pariat. At vero magis afficit Elleborus habentes sanas carnes, quoniam in his nervorum fibræ exquisitioris sensus sunt, atque adeo facilius acris & irritantis medicamenti vim, & molestiam percipiunt, quam minime persentirent, si hebetioris sensus forent, aut multa pinguedine & crassorum succorum copia infarcirentur. Qua etiam ratione fit, ventriculum lentis & viscosis humoribus, aut adiposis cibis oblitum, acredinem Ellebori, minus persentire, quam si omnino vacuus, & bene valens sit. Hinc experimur gravius affici eos, qui jejuni Arsenicum, auripigmentum, sublimatum & alia similia venena assumpserunt, levius vel nullimode, qui à pastu: Cujus rei, non ignari, circumforanei, Pharmacopolæ, arcanorum jactatores, ut rudem Plebeculam illudant, venena sumunt, postquam se plurimum ingurgitaverint, & cibis potissimum oleosis ac pinguibus, quibus interna ventriculi tunica, ad efficaciam veneni retundendam obliniatur.

Cæterum convulsio hic ab Hippocrate notata, non vera convulsio intelligenda est, sed motus convulsivus: Si quidem

per

per convulsionem veram, nervi & musculi ad sua principia retrahuntur, & retracti perdurant, ut in Tetano, Opisthomo & Emprosthomo: at vero convulsio, quæ ex Elleboro contingit, refert potius inæquales, atque irregulares earundem partium commotiones spasmodicas, congruentiori nomine appellatas, quemadmodum in Epilepsia: quæ similis sæpe est strangulationi, quia peculiare est Elleboro strangulare. Sed quibus remediis succurrendum iis sit, qui ex usu Ellebori aliusve similis medicamenti, motus istiusmodi convulsivos patiuntur, non erit abs re, hic breviter memorare, idque lubentius, quoniam non sunt hi iisdem omnino remediis tractandi, quæ usui esse solent cæteris convulsionibus, aut motibus convulsivis; ab humore nervos occupante progenitis, in quibus purgantia, dissolventia & calefacientia dicta à practicis commendentur: sed potius humectantibus & obtundentibus acrimoniam ab Elleboro inductam: quare juscula ex vegetabilibus, quæ nervis opitulentur, & stomacho grata sint proderunt, quæ potissimum parantur ex Bardana, stæchade visco quercino, floribus Nympheæ & violarum: Cydonium ipsum & ex eo parata fertur Ellebori magnum Antidotum, item Gelatina cornu cervi & mirifice etiam conferre dicitur sambucus atque ex eo facta remedia, Theriaca mithritatium recens. Exterius vero proderunt, quæcunque leniunt, & partes concitatas demulcere valent, unde oleum Hyperici, baccarum lauri; Item radices Angelicæ in vino coctæ & in Cataplasmatis formam applicatæ conferunt. Item Thermæ naturales & artificiales Balneationes ex anodynis, præsertim Chamomilla, meliloto Hyperico &c. reliqua ex praxi petenda.

Dices 1. Hippocrates 2. Aph. 36. ait: *qui salubritate corporis sunt præditi, ii, hausto purgante medicamento, statim deficiunt, & qui pravo utuntur victu.* Item 2. Aph. 37. *qui integra sunt corporis valetudine, medicationes ægre & moleste ferunt*, atqui idem dicit hic Aphorismus ergo idem repetit. ℞. Quod ibidem dixit in genere, hic repetit in specie de Elleboro, ergo idem repetit, nego consequentiam.

Instabis Qui sanas carnes habent, non indigent Elleboro, ergo

 frustra

frustra positus est Aphorismus. ℞. Ideo hic ponitur, ut præcaveatur ipsius exhibitio in corporibus sanis.

Quæres Cum Elleborus sit periculosus, an tamen tuta conscientia possit adhiberi. ℞. Si debite sit præparatus, cum cautione & circumspectione potest adhiberi, non autem indiscriminatim.

Aphorismus XVII.

Non febricitanti, cibi fastidium, oris ventriculi morsus, vertigo tenebricosa, & oris amaritudo, purgatione per superiora opus esse significant.

Contentum seu Intentio.

De Indicantibus vomitoriorum.

C*Onnexio*: Cum in superioribus docuisset, quibus vomitorium medicamentum, & in specie ex Elleboro factum, dare vel vitare opportunum esset, addendo tempus, habitum & consuetudinem: In præsenti Aphorismo adducit indicantia & symptomata quæ supernam purgationem seu vomitum pro sui ablatione expetunt.

Hic Aphorismus simplex est, nullamque patitur divisionem. Recenset itaque in hoc Aphorismo Hippocrates indicia quibus medici dignoscere queant, quando nam per superiora vitiosos humores expurgare cogantur, imitantes naturæ motum, ut idem Hippocrates alibi scripserat, *quo natura* vergit eo ducere oportet.

Et quidem ad superiora ferri indicabunt 1. *Ciborum fastidium*, quo designatur ventriculus, inutilibus humoribus repletus, unde illius fibræ laxatæ nequeant corrugari, succi dissolventes, digestioni addicti, præpediti, aut retusi, famis sensum, non exacuant, & jus ipsa ciborum concoctrix hebetetur & elangueat.

2. *Oris ventriculi morsus*, qui non nisi ab humoribus præter naturam ibidem congestis, acribus & biliosis dictis, causatur, quibus nimirum stomachus vellicatur & compungitur, ea doloris specie, græce *Cardiogmos* & *Cardialgia* appellatur.

3. *Vertigo* designans, iisdem humoribus in ventriculo congestis

&

& collectis sive per nervos, sive per Arterias cerebrum affici & pravis halitibus, adeo tentari, ut subinde in suis operationibus turbetur & vertiginem incurrat, vel simplicem vel tenebricosam dictam.

4. *Oris amaritudo* quæ à degeneratis pariter humoribus amarorem præseferentibus exoritur: unde œsophagus palatum & lingua, pari affectione, per consentientes glandulas, & tunicas cum salivario rore depraventur.

Quamobrem cum hæc omnia manifestissime demonstrent vitiosos humores, ventriculi cavum occupare, merito per superiora, veluti per loca conferentia, illi erunt exturbandi; si enim ad inferas partes dejicerentur usu purgantis dejectorii, non tam prompte & expedite evacuarentur, & proculdubio infici quodammodo quoque possent, qui in intestina confluunt succi: quin & catharticum ipsum, ab eorundem succorum miscela, depravatum & corruptum, graviorum molestiam afferet, atque ex diuturniori mora in intestinis, venæ lacteæ inquinarentur, & facile oriri possent tormina, diarrhææ, febres, atque alia non leviora, reliquorum viscerum naturalium mala, speciatim vero Renum & vesicæ, ob transmissionem alicujus portionis dejectorii medicamenti: Id enim cujuscunque generis illud fuerit, diureticum fieri solet, quemadmodum testantur urinæ, per id tempus coloratiores & multum turbatæ.

Hæc autem indicia simul juncta dixit indicare per superiora purgationem, absente tamen febre, nam si fortasse illa febri sociarentur, certe non à præsentia humoris in ventriculo, quæ plane vomitum indicat, sed ab ipsa febre oriri possent. Quamobrem, si humor ventriculi cavum occupans desit, evacuatio minime indicabitur, quæ non nisi expostulata videtur ab humore ventriculum replente: at vero non raro à febre accidit cuncta hæc oriri quæ tamen purgationem non exigunt, imo & aliquando contraindicant, ut cum febris inflammationi & Phlogosi copulatur.

Verum quamvis ista signa, citra febrem corpus denuntient per superiora purgandum, eo quod designent ventriculum malis humoribus repletum; non tamen si febris adsit, oportebit semper & absolute à vomitoriis abstinere, si ex iisdem & aliis signis conjiciamus, humorem ventriculi cavum occupare; Etenim semper ac humores ventriculum infestant, vomitu ejiciendi sunt; unde sensus Aphorismi 15.

erit, ut si absente febre, nausea, morsus oris ventriculi, vertigo tenebricosa, & oris amaritudo, quempiam affecerint, vomitus semper indicetur: Si vero hæc omnia à febre habeantur, citra humorem in ventriculo contentum. ab illo abstinendum, cum hæc eadem, à sola febre dependere possint, at si præterea, etiam humoris præsentiam in ventriculo sequantur, & non præcise à febre oriantur, vomitus adhuc erit proculdubio indicatus, potissimum inter ejusdem initia. Dixi inter ejusdem initia, nam si fortasse hæc accidant, tempore declinantis febris, quia significant criticam evacuationem per superiora futuram, oportebit à vomitorio abstinere, & naturæ motum criticum exspectare, ex regula ab eodem Hippocrate tradita *Lib. 1. Aph. 20. quæ judicantur & judicata sunt integre, neque movere neque novare aliquid, sive medicamentis, sive aliter irritando, sed sinere oportet*: de qua etiam re legendus Galenus *3. de crisibus*. Liceret autem si præmonitam evacuationem, minime natura expleret, ut alibi diximus. Verum inter ea, quæ vomitum movent & cito ac tuto conferre solent, præstant ex stybio seu antimonio præparata.

Quæres quid per Cardiogmos seu Cardialgiam intelligatur, cujus in textu facta est mentio. ℞. Per illam intelligi vellicationem quandam seu dolorem superioris orificii ventriculi, quod ab antiquis cor nominabatur, quia est exquisitissimi sensus, dicitur ejus dolor vulgo Hertzgespan / præterea est vicinum atque nervis & arteriis cordi junctum, & sic facile syncope comitatur, & cum cerebro pariter magnam mediantibus nervis habet Sympathiam unde vertigines, dolores, convulsiones &c.

Aphorismus XIIX.

Supra septum transversum, (vel ut alii supra præcordia) dolores, quicunque egenti purgatione, per superna purgandum esse significant; qui vero infra sunt, per inferna.

Con-

Contentum seu Intentio.

De distinctis indicationibus Purgandi ἄνω κὶ κάτω.

Infra vel Supra

Connexio: Cum in prædenti Aphorismo indicationem sumpsisset ad supernam purgationem ex symptomatibus seu productis morbosis; In hoc præsenti dolorem (utpote symptoma solenne & famosum) assumens demonstrat, quando supra & quando infra purgare conveniat.

Hic Aphorismus duas habet partes: In *Prima* concludit & dicit, quod dolores supra septum transversum (vel ut alii supra præcordia) qui purgationem postulant, vomitum indicare: In *secunda* dicit, qui vero dolores infra sunt, per inferna purgationem faciendum denotare.

In doloribus itaque, sive (ut Fuchsius & Heurnius exponunt) in molestiis, seu affectionibus, supra præcordia seu supra septum transversum, si purgatione egeant, vomitu potius agendum & utendum, quia breviori via & faciliori molimine, se natura exonerabit, imo humores ipsi evacuandi promptiores, & paratiores erunt ad exitum. Non tamen dixit in doloribus seu molestiis quibuscunque sive *in doloribus simpliciter & absolute*: Nam neque pleuritis, aut Peripnevmonia, neque angina vel alius dolor cum inflammatione, purgationem indicabit: sed in doloribus, qui purgatione egent, quales scilicet à ventriculi orificio superiori, ex pravis humoribus oriuntur. Sed neque defuerunt, nec hodiedum desunt, qui etiam in affectibus Pectoris & Pulmonis, etiam cum inflammatione conjunctis, vomitum commendent, quemadmodum præ cæteris Rulandus, qui usu suæ *Aquæ Benedictæ* ab ipsomet appellatæ, Pleuritidem, Peripnevmoniam, Empyema, & cæteros morbos Thoracis tuto se curasse testatur. Quamobrem hac ratione, sensus istius Aphorismi generalissimus foret aptandus, cuicunque morbo supra septum transversum. Quod si non supra septum transversum, sed supra Præcordia

dolores ac molestiæ hic intelligantur, hic Aphorismus proculdubio clarior fiet, quippe *Præcordia* sub nomine *Phrenos* græce nuncupata, comprehendunt etiam viscera plurima sub septo transverso constituta, ut hepar ventriculum Lienem & alia adjacentia (ut patet ex anatomia) in quorum doloribus seu molestiis purgare per superiora tutius licebit, ob consensum quæ ista ineunt, cum eodem ventriculo, in cujus cavum se plerumque exonerant. Quemadmodum autem affectiones partium superiorum, ob loci promptitudinem, indicant per superiora purgandum: Ita è converso, quæ inferiores partes molestant, exigunt purgationem per inferiora: difficillime enim humores in imo ventre consistentes possent per vomitum expurgari, cum tamen promptissime, in intestina confluentes ad alvum deponantur. Nec abs re dixit Hippocrates, *qui infra sunt seu subsistunt* id est stabiles & firmi sunt; nam si fortasse vagi forent, hanc vel illam partem impetentes, non temere purgationem exquirerent, cum non bene constaret, per quas vias esset educendum, quin & metuendum foret, ne à flatibus orti commoda adhuc purgatione desinerent, quin potius exacerbarentur.

Neque vero rationi dissentaneum putandum est, non tantum evacuationibus per cathartica tantum Hippocratem locutum, verum etiam de quibuscunque aliis egestionibus supra vel infra promovendis, ut propterea sensus Aphorismi sit, in doloribus supra septum transversum, & vomitione & Anacatharsi, prout alterutra opus fuerit, utendum esse; infra septum transversum vero & dejectione & diversi, pro loci & humoris proclivitate: non minus enim una quam alia evacuatione, corpus affectum purgari posse experimur, quamvis hic de Catharsi proprie videatur locutus Hippocrates: cæterum observandus alibi traditus Hippocratis Aphorismus: *quo natura vergit, eo ducere oportet per loca conferentia.*

Dices 1. Ventriculus est infra diaphragma seu septum transversum ergo semper erit purgandus per inferiora. ℞. Ventriculus est infra diaphragma secundum Pylorum seu inferius ejus orificium, secundum œsophagum seu orificium superius nego.

Instabis: In dolore capitis & oculorum purgamus per inferiora imo vomitus in his multum nocet, ergo non subsistit Aphorismus. ℞. si dolor capitis & oculorum est idiopathicus seu per essentiam concedo

cedo non debere purgari per superiora, si vero sympathicus seu per consensum inferiorum partium nego.

Aphorismus XIX.

Qui medicamentis purgati non sitiunt, ipsorum purgandi finis non fit, donec sitiverint.

Contentum seu Intentio.

De Purgantium pedissequa siti.

C*Onnexio*: Cum in præcedenti Aphorismo Hippocrates egisset de iis per quas fieri deberet evacuatio seu purgatio: In hoc jam Aphorismo, signum completæ purgationis, à medicamento habitæ proponit, illudque dicitur esse *sitis*, evacuationem subsequens, ut propterea eo usque purgationem esse producendam videatur assertum, quo usque sitis comparuerit.

Hic Aphorismus ob brevitatem & simplicem conclusionem, divisionem non patitur. Duplex tamen est sensus hujus Aphorismi: *Primus:* quod qui dum purgantur, non sitiunt, illis non cesset purgatio, donec sitiant: *Secundus* vero, quod cum sitiunt si non prius sitierant, finis est purgationis.

Affert Galenus *in Comment.* quatuor causas, sitis expurgante medicamento: oritur: *1. Ratione ipsius ventriculi, qui ex caliditate vel siccitate, vel ambabus qualitatibus promte ad siccitatem perducatur: 2. Ratione medicamenti, cum acre fuerit, calidum & mordax: 3. Ratione humoris evacuati, qui plerumque bilis amara est: 4. Ratione superabundantis evacuationis, per quam rorida substantia educta, siccitas deinde subsequitur & sitis,*

Quamvis autem hæc ut plurimum, ita se habeant, non tamen semper & ubique veritati consonant, cum non raro expertum sit, ingentem sitim fuisse subortam, absque ulla vel modica evacuatione, atque ab usu medicamenti leviter purgantis, quod sedandæ siti usui

usui esse solet, quemadmodum fatentur de Pulpa Tamarindorum, de casia, de violis &c.

Contra vero sitis nulla vel exigua subsecuta est à cathartico vehementiori; unde fallacem nimis conjecturam plerique existimarũnt succedentem ex purgatione sitim: quin & de veritate istius Aphorismi magnopere sunt veriti. Si præterea perpendantur, quæ à Galeno sunt in ejus argumentum proposita, plane alias & quidem graviores addere poterimus difficultates: Etenim si ex caliditate & siccitate sitis oriretur, procuidubio, febre hectica laborantes, immensum sitirent, nullatenus vero Hydropici; neque vero etiam propter medicamentum cum acre fuerit, calidum & mordax; neque propter humorem evacuatum, & si biliosus sit, sitis orietur; nam etiam levia & quæ benedicta vocantur purgantia medicamenta, sitim sæpissime excitant molestissimam; Et evacuato humore, præsertim bilioso, febrem & sitim inferente, utraque potius desinere deberet.

Quod præterea idem Galenus scribit *1. de simpl. medic. facult.* Cap. 30. augeri sitim, vel ob caloris copiam, vel ob humoris inopiam: *ob caloris copiam* quidem ex febribus, aëre æstivo, cibis calefacientibus & exsiccantibus, purgantibus medicamentis, venenis erodentibus & id genus aliis: *ob humoris inopiam* vero, ex laboribus, vigiliis, sudoribus, & ceteris evacuationibus immodicis, neque veritati cohæret; Siquidem Hydropicos intensa & molesta sitis urget, quæ nec ab humoris inopia, neque à caloris copia dependet.

De Organo seu sitis sede, multi disceptant: nam quamvis, in *Comment.* hujus Aphorismi & alibi putaverit Galenus esse *Ventriculum*: alii tamen, non tantum ex recentioribus sed ex vetustioribus Philosophis & Medicis *pulmonem* existimarunt: Cujus sententiæ fuerunt Plato & Aristoteles. Unde sicut Edaces dixerunt eos, qui latiorem ventrem à nativitate nacti sunt: ita Bibaces ex adverso, qui ampliorem & longiorem thoracem. Hippocrates etiam *libro de carnibus* id ipsum manifeste docere videtur, asserens per laryngis rimam aliquid potulenti in Trachæam & pulmonis Bronchia delabi, ad illum irrorandum & humectandum: cui consentit pariter Galenus 8. de Plac. Hippoc. & Platonis Cap. 15. Hinc idem Hippocrates infra 4. Aph. 54. inquit: Quibus

Quibus plurimum sicca tusses, leviter irritantes in febribus ardentibus fiunt, non multum siti infestantur: quoniam ut subdit Gal. in comment. *madescunt loca, quæ ad asperam pertinent arteriam & ideo minus siticulosi fiunt.* Quamobrem sæpe expertum, magis extingui sitim usu Gargarismorum, quibus scilicet asperæ arteriæ ductus humectatur, quam si liberalior potus ventriculum irroraret. Huc etiam facit, quod notavit pariter Hippocrates *in epidemiis* magnopere ad omnem sitim prodesse os claudere & tacere; quandoquidem ex loquela, non solum salivarius ros extenuatur & deficit sed etiam Thorax, Pulmo, & aspera arteria plurimum defatigantur & exarescunt; Si autem à ventriculo sitis oriretur, haud quaquam proficeret silentium, eo loco ab Hippocrate recommendatum, cum vox & loquela ad Thoracem, Tracheam & Pulmonem pertineat, juxta illud: *Cor sapit, pulmo loquitur, fel commovet Iram:*

Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Atqui non raro à pastu si diutius loquamur, vehementius sitimus, etsi ventriculus uberiori potu jam inundet.

Ex his igitur & aliis, quæ consulto omittimus, videntur plane rationes à Galeno pro expositione hujus Aphorismi supra adductæ, non minime enervari. Quamobrem ut sensum Hippocratis verius assequamur, & congruentius tueamur à vindictis, scire oportet, sitim in animantibus, induci ex defectu ejus humoris, qui per sua vasa circumfluus irrorandis partibus addicitur, *latex & lympha* ab Anatomicis dicitur: Etenim in statu naturali, pari circuitu, partes cunctas corporis petit, irrigat & humefacit, quo sanguis in easdem illapsus, alit fovet & in vita tuetur: Hic idem aqueus humor, glandulas salivales pervadens, fauces, linguam & guttur irrorat, atque gustui & locutioni peragendæ plurimum confert: oculos quoque oblinit: serum in Pericardio conservat, & pro Pulmonibus aliqua sui parte, in pectoris cavo colligitur; Imo universas glandulas corporis alluens, nec non articulos, membranas, Parenchymata, non solum nutricatui & incremento proficit, sed etiam à plurimis morbis cuncta tutatur.

At vero sicuti in statu naturali, substantia, qualitate, quantitate convenienti, cum per suos ductus circuit, omnia hæc beneficia corpori elargitur; Ita in statu præternaturali seu morboso, si in his deficiat, mille propemodum incommoda parit: potissimum autem sitim

excitat, si desit, totoque fere corpore exhauriatur, sudoribus, mitionibus, sputo, lachrimis, aliisque immodicis evacuationibus, sive sponte sive arte promotis. Similiter si glutinosior, salsior, acrior, acidior redditur, nequeat fauces, guttur & linguam convenienter irrigare, ut experimur in Catharris, in febribus, in subito timore, & aliquando etiam mox à pastu. Si præterea alio confluat, quam ut decet, aut alicubi restagnans, extra proprios ductus feratur ut in hydrope & dipsaco seu diabete. Quare non mirum, si diversimode sitim se dari comperiamus, non tantum largo aquæ haustu, sed & vino, ejusque spiritu; aliquando spiritu vitrioli vel salis, & cæteris multum inter se disparibus, quandoquidem non ab una eademque causa lymphæ vitium & sitis exoritur.

Naturalis præterea sitis in ventriculo quidem & in Faucibus excitatur ac persentitur: at vero morbosa & quæ præter naturam evenit, etiam in Gutture, Trachea, & pulmonibus, unde sæpe numero accidit, ut ingenti siti crucientur ægri, etsi ventriculus multis humoribus, etiam aqueis sit repletus, imo nonnunquam adhuc languidus & nausea affectus. Sunt insuper qui solis Gargarismis, ab ejusmodi sitis molestia liberantur; & alii inspirato duntaxat aëre frigidiore: sub quo sensu dixit Hippocrates, *Tusses leviter irritantes in febribus* sitim sedare & infringere.

Purgantia autem medicamenta, postquam dissolutionem in ventriculo passa sunt, suas operationes plerumque exerunt in intestinis tenuibus, ubi irritatione simul, ac fermentatione indebita, cum liquoribus, felleo & Pancreatico perpetim inducta, eos primum humores diluunt, & extenuant, qui tunicis & glandulis, eorundem impacti, fæcum depositionem non raro etiam remorantur; Unde prima alui exoneratio, tota ferme stercoraria esse solet. Mox si ejus sunt efficacitatis, ut lacteas venas subeant, atque etiam cum sanguine, secundum partes saltem tenuiores misceantur ipsum fundunt, & Glandulas potissimum mesenterii laxant, & exturbant & extenuant, ideoque vasa lymphatica illuc pertingentia, pari molestia cogunt lympham ubertim effundere & quandoque etiam sanguine tinctam, ut in hypercatharsi contingit. Quoniam vero in Glandulis præsertim, solent vitiosi & inutiles humores hærere, cum ob spongiosam earundem substantiam facile suscipiant, & difficulter deponant, quos semel

ſemel humores exceperunt, id circo fit, ut nunquam à Catharticis congrua purgatio ſit ſucceſſura, niſi glandulæ malis humoribus ſint inanitæ, & ex præter labente lympha quodammodo deterſæ, ut inde univerſalis corporis purgatio, & veluti purificatio habeatur. Hinc modo ad expoſitionem, præſentis Aphoriſmi dicendum; Hippocratem hoc loco de ea purgatione habuiſſe ſermonem, quæ ex medicamentis vere purgantibus & catharticis univerſalibus dictis peragitur, neutiquam vero de laxantibus ſolum & lenitivis appellatis, quæ utrum antiquis cognita fuerint, alibi diſcuſſum eſt. Ea vero cum ſit addicta, purgandis non ſolum primis ductibus corporis, ſed etiam intimioribus ejusdem partibus atque à ventriculo remotiſſimis, plane in glandulas meſenterii & Pancreatis, imo in Arterias & Venas, vires ſuas diffundunt: quamobrem non tantum excrementa in iisdem primis ductibus ſtagnantia, ſed etiam penitiores alios humores, tum utiles tum alibiles, ſed degeneratos, exturbant & evacuant; & quoniam cum his, multum Lymphæ pariter educatur, emunctis fere glandulis univerſis, proinde ingens ſitis ad ejuscemodi purgationem ſubſequitur, quam Hippocrates hoc loco, veluti ſignum completæ purgationis in toto corpore ſpecialiter conſideravit, ut proinde dixerit: qui in medicamentis, ſcilicet catharticis & univerſalibus purgati, id eſt, humoribus, ſive quantitate ſive qualitate peccantibus inaniti, non ſitiunt, non ceſſant purgari, priusquam humores ex glandulis & ex vaſis ſanguineis ac Lymphaticis, educti non fuerint; ut propterea ab horum evacuatione ſitire cogantur. Hinc ſitis ſubſequens à medicamento purgationem, non eſt generale indicium cujuscunque evacuationis à cathartico habitæ, ſed ejus duntaxat, quæ à vehementioribus inducitur, atque totius fere corporis eſt, cum Lymphæ & ſeri ſanguinis eductione. Quod ſi præterea Hypercatharſis ſubſequatur, proculdubio ſitis moleſtiſſima accidet, præter alia & graviora ſymptomata, immodicam & inconvenientem evacuationem comitantia de quibus Galenus *Comment. 36. & 37. 2. Lib. Aph. & alibi.* Quamquam autem videatur Hippocrates in hoc Aphoriſmo ex ſuperveniente ſiti, completam purgationem determinare, non tamen putandum, metam exinde præfigi, in quibusvis evacuationibus promovendis: ſitis enim ex medicamento purgante proveniens, deſignat ſolum maximam in humoribus & partibus ſo-

lidis motionem, unde licet purgationi ſuperveniat non tamen illam ſiſtit, ſed attenuato & diſſoluto nimium ſanguine potius augere poteſt. Quare ſi fortaſſe purgati non eo devenerint, ut ſitiant, non idcirco ſunt ad ſitim ſubeundam, alio forte medicamento purgante cogendi, ne utiles humores diſſolvantur, ſanguis fundatur & Hypercatharſis ſubſequatur omnino pernicioſa: quoniam ex eodem Hippocrate, evacuationes non ſunt multitudine æſtimandæ, ſed ſi talia dejiciantur, qualia conveniunt, & ægri facile tolerant, *1. Aph. 23.* Præterquam quod infidele ſignum eſt, in purgationibus ſitire, cum interdum ſitiant à medicamento ægrotantes, nec tamen bene ſint purgati, & aliquando ſitiant, ex peculiari ventriculi conſtitutione, quandoque etiam à conditione medicamenti, ab æſtu aëris, à morbo, & aliis innumeris cauſis.

Notabile vero eſt, quod monet Cardanus hoc loco, multum conferre motum ad juvandam purgationem, cum catharticum ſitim non inducit, ne ſcilicet aut penitus non purget, aut parum & imperfecte, deducto argumento ex præcedenti *Aphoriſmo 15. cum volueris ducere Helleborum, move corpus.* Etenim aſſumpta medicamenta, quæ non purgant, plerumque nocua ſunt & mortifera, niſi ejiciantur, ut contigit adoleſcenti Eubæo *5. Epidem.* Verum enim vero pluries expertum in praxi, magnopere promoveri purgationes, Catharticorum epoto juſculo diluto, vel ſero lactis depurato imo in Italia uſitatum, epota aqua frigida, quin imo uſitatiſſimum eſt Medicis Romanis, largiſſimas aquæ gelidæ potiones commendare iis, qui catharticum aſſumpſerunt, ut ſubinde abundantius egerant, & absque ſiti, laxatis nimirum & humectatis ductibus, atque lubriciori aluo reddita, quæ non raro conſtipatur & contrahitur, à medicamento fibras inteſtinorum ex irritamento corrugante & convellente.

Dices Autopſia docet, quod homines optime purgati, minime ſitiant, ergo falſum eſt bonam purgationem ſequi ſitim. ℞. Non ſemper opus eſſe, ut diximus, ſitim ſequi: Nam ſicut in febribus ardentibus, nulla adeſt ſitis; In his enim & aliis caſibus adeſt aliud ſtomachum irrigans, humectans, ſitim impediens.

Apho-

Aphorismus XX.

Febribus expertibus, si tormina adsint, & genuum gravitas, & dolor lumborum, inferna purgatione opus esse significant.

Contentum seu Intentio.

De Notis Purgationis per alvum.

Connexio: Adeo cum decimo septimo Aphorismo, præsens cohæret Aphorismus, ut revera pars illius esse videatur: Ibi enim tradidit Hippocrates, signa purgandorum humorum per superiora: Hic num Indicia profert, quibus internosse liceat; purgationem esse faciendam per inferiora: Et sicut ibidem de non febricitantibus sententiam protulit; Ita hic etiam febricitantes excipit, dicitque Tormina seu Cruciatus, circa umbilicum, gravitatem genuum & lumborum dolorem citra febrem, indicare purgationem per inferiora molliendam; Unde oportebat hunc Aphorismum anterius scribi, ut connexa oratione notarentur signa utriusque evacuationis per superna & infera promovendæ:

Hic Aphorismus simplex est & divisionem nullam patitur: Recenset itaque Hippocrates in hoc Aphorismo tria signa demonstrantia, purgationem faciendam per inferiora: Tormina nimirum seu Cruciatus circa umbilicum: Genuum gravitatem: & lumborum dolorem; quæ sane denuntiant humorem, infernas partes occupantem, ut etiam superius ostensum est. At vero speciatim hæc tria memoravit, non quod alia idipsum indicent, sed quod per hæc necessario purgandum sit, ne humores, in iisdem partibus affectis firmati, graviora mala afferant, vel saltem irresolubiles deinceps fiant; quamobrem non immerito adjectum est *opus esse*: Excipiuntur autem febricitantes quoniam in his ejusmodi signa, non semper indicant materiam humoralem, vel omnino purgatione educendam; siquidem non raro in febribus, decubitus humorum ad eas partes denuntiant criticas motiones, vel abscessus ad articulos, unde

unde à purgante medicamento, esset abstinendum, ne motus criticus naturæ impediretur, aut alio distraheretur, non sine febrientis nocumento. Cæterum semper ac ejusmodi accidentia, ab humoribus contingunt, qui in inferiores partes tendant, purgatio non poterit non esse salutaris, cum & loci promptitudinem, & humoris gravis vergentiam, & facilem à purgante medicamento evacuationem illa denuntient.

Verum tamen animadvertere oportebit, an non faustus ac salutaris eventus ejuscemodi evacuationem subinde subsequatur. Quippe nisi statim profecerit, verendum ne à majori commotione humorum, & tumultuaria viscerum naturalium concussione, futurus sit gravior affectus, in imo ventre, cujusmodi siccus hydrops ab Hippocrate *Aphorismo 11. hujus libri* præsagitur. Quare vitanda erunt ea, quæ in purgationibus nimium exagitant, & flatus excitant; sed potius, in usum ducenda sunt, quæ gratiora visceribus, sine ulla perturbatione, vitiosos humores blande subducant, & amicabiliter alliciant.

Aliam rationem adhuc affert Galenus, cur febricitantes excipiat Hippocrates, ut nempe & Paroxismorum & Crisium habeatur ratio, in iisque caveatur purgatio, quæ motum naturæ impedit; præterquam quod medicamenta calida, febrium augeant calores; Deinde si essent cum febre, non tantum purgationem sed etiam, imo potius venæsectionem requirerent, quia tales dolores, plerumque denotant inflammationem, nisi sint à flatibus, qui tamen in febribus sunt rariores, siquidem generati, à calore febrili discutiuntur, vel eorum generatio impeditur.

Dices 1. Quando ejusmodi symptomata, ut tormina, genuum gravitas &c. adsunt in febribus, quandoque etiam indicant purgationem, ergo febres excipi non debebant. ℞. Si materia turgeat concedo, sed hic Aphorismus non est intelligendus de materia turgente.

Instabis Nec cruda materia, nec in principiis morborum est purgandum, nisi materia turgeat, ergo in torminibus, genuum gravitate &c. erit purgandum. ℞. Nondum esse hic principium morbi, nisi principium latius sumatur, pro ejus imminentia, quando nimirum causæ

causæ morbi paulatim dispositiones faciunt, ad morbum generandum, hoc autem tempore purgare licet, ad prophylaxim, præparata tamen prius materia.

Quæres 1. Utrum dolori renum à calculo, etiam debeatur purgatio? ℞. Affirmative, suo tamen tempore, sic enim materia antecedens calculi ex stomacho, intestinis &c. expurgatur.

Quæres 2. Cur in dolore renum à calculo, æger non purgetur per superiora, cum, ut experientia constat, plurimum vomituriat, *& quo natura vergit eo ducenda est*? ℞. In dolore renum à calculo, homines quidem vomiturire, nempe ob Sympathiam renum, ureterum & ventriculi, mediante peritoneo & nervis; sed id non fit per loca conferentia, quod requiritur.

Aphorismus XXI.

Excrementa alui nigra, sanguini atro similia, sponte euntia, sive cum febre, sive citra febrem, pessima: Et, quanto ipsorum colores pravi, fuerint plures, eo deterius, à medicamento autem,* talia exigi, seu egeri *melius est, idque quanto ipsorum plures fuerint colores, non malum.

Contentum seu Intentio.

De sedibus nigris & variegatis in genere.

C*Onnexio*: Cum de inferna alui purgatione, multa hactenus Hippocrates dixisset: In hoc Aphorismo, de alui excrementis sermonem instituit, quæ magni sunt ponderis & considerationis, sive sponte veniant, sive ope medicamenti educantur.

Hic Aphorismus duas habet partes; *Prima* docet excrementa alui nigra, sanguine atro similia, sponte exeuntia pessima esse: *Secnnda*

cunda vero statuit, minus mala esse excrementa, si à medicamento educantur.

Quæres Quænam autem sint istæ dejectiones nigræ, sanguini atro similes? ℞. Certe eas hic Hippocratem non intelligere quæ atrabilariæ dicuntur; de quibus infra.

℞. 2. Neque eas quæ concretum & nigrum sanguinem referunt aut proprie sanguineæ sunt, quippe non dixisset, *sanguini atro similes*; ubi similitudinem tantummodo non substantiam, vel qualitatem in excretionibus notavit.

℞. 3. Neque præterea eas esse humorem illum quem melancholicum appellant, ut in *Comment.* Galenus interpretatur: Etenim dixisset, dejectiones nigræ bilis, quemadmodum veteres melancholiam nuncupare consueverunt; sed & neque ejusmodi melancholicus humor uspiam reperitur, cum satis superque à recentioribus ostensum sit, quaternarium humorum numerum fictitium esse, & qui in liene fingitur, potius acore quam crassitudine aut nigredine talis appellatur; & si fortasse in alvum decumberet, non quidem per venas, sed per arterias illuc mearet, adeoque simul cum sanguine effundi deberet, quemadmodum in Hæmorrhoidibus; cum tamen nullius harum evacuationum meminerit hic Hippocrates.

℞. 4. Pari modo, reliquæ egestiones nigræ, ab adusta bile vel pituita, perperam à veteribus excogitatæ, veluti omnino commentitiæ, rejiciendæ aut melius explicandæ sunt, quæ & hic neque aptari possent, ubi istiusmodi nigræ dejectiones, etiam sine febre pessimæ referuntur, cum cæteroquin adusta pituita & bilis, non nisi cum acutis febribus, jungi posse perhibeantur.

℞. 5. Verisimilius itaque putandum cohærenter Anatomiæ, *dejectiones nigras* in hoc Aphorismo ab Hippocrate memoratas fieri vitio succi Pancreatici acido-austerioris redditi, & præter naturam fermentantis, tum bilem è ductu cholidocho defluentem, sed crassam & inertem seu effœtam, tum partem cibi depravatam & corruptam efficit: ea enim est conditio istiusmodi acidi humoris, cum austerior fit, ut compingat simul & in atrum commutet, quidquid crassiusculum adjicitur, eo ferme modo, quo fieri experimur ex acido vitrioli cum alkali gallarum in atramento scriptorio, & potissimum compactiori;

cum

cum enim Pancreaticus hic humor, à naturali ſtatu receſſerit, & ponticam auſteritatem acquiſierit, ſic felleum humorem imbibit, craſſa præſertim pituita ſeu lympha conjunctum, quibus ejus acor prævalet, ut in Hypochondriacis, ſcorbuticis, lienoſis, & aliis ſolent ejuſcemodi atræ egeſtiones comparere, quæ vulgo melancholicæ appellantur. Quod ſi acidum illud etiam in liene exorbitet unde ſanguis è ramo ſplenico, in meſentericum derivans, trajiciatur in arterias, indeque etiam in venas, quæ turgidæ & varicoſæ hæmorrhoidales cæcæ nuncupantur, proculdubio egeſtionem quoque promovere poterit conſimilis atri coloris, & non raro etiam concreti ſanguinis, ſi diuturniorem moram ibidem contraxerit, ut ſæpe ſæpius obſervatum. Et quamvis in Aphoriſmo videatur ſimilitudo potius notata, ut propterea non ſanguis niger, ſed alius humor nigro ſanguini ſimilis deſignetur; ſi tamen ex græco codice, verba textus examinentur non videtur concretus & nigricans ſanguis, ab ejusmodi dejectionibus excluſus, unde Fuchſius exponit, *veluti ſanguis niger*; & Heurnius *cujusmodi eſt ſanguis niger*, id eſt ab acido auſteriori concretus & ater redditus.

Dejectiones præterea iſtæ peſſimæ cenſendæ ſunt, cum ſponte proceſſerint; *Sponte* quidem, quoniam ſignificant talem ac tantam eſſe humoris virulentiam, ut ſponte ſua, nullo adigente medicamento, viam faciat, & exitum ſibi paret. *Procedentes* vero, id eſt, non ſemel exeuntes ſed iteratis vicibus, & per univerſam fere morbi latitudinem perſeverantes, etiam inter initia. Siquidem ſymptomaticæ evacuationes, ſolum à principio comparent & continenter perſeverant: at vero criticæ ſtatim abſolvuntur & non niſi circa declinationem accidunt. Unde ſi dejectiones iſtæ nigræ ſemel tantum appareant, non erunt æque malæ, ac ſi integra morbi duratione perſeverent.

Neque vero eſt neceſſe illas cum febre conjungi, ut malæ ſint, quoniam haudquaquam à febris ſocietate, malitiam ſuſcipiunt, ſed ab humoris exeuntis conditione, ac pravitate, & à viſcerum dyſcraſia. Quare perinde erit, ſi febris adſit vel abſit. Eſt tamen verum, quod longe pejores cenſendæ erunt, ſi febrim comitem habeant: nam præter morborum & ſymptomatum pluralitatem, arguunt quoque ſanguinis vitium, & indebitam inductam in illo fermentationem, & cordis, aliorumque

visceruin læsionem; idque sive febris symptomatica, sive essentialis dicta putetur.

Cæterum *pessimas* dixit Hippocrates non *exitiales*, sicut de atra bile pronuntiavit, & cum ad morbos acutos, vel diuturnos cum extenuatione, ac languore consequuntur: Etenim istæ medelam non admittunt, ut inferius ostendemus; at vero, quæ hic memorantur, poterunt artis industria, temperari & corrigi, si potissimum diu non perduraverint, & vires aliunde constiterint, in ætate non admodum provecta: quod sane præstari poterit, usu roborantium medicamentorum & acidum superabundans corrigentium, qualia præsertim sunt ex chalybe composita, & alkalina appellata.

Verumenim vero, pravitas & pluralitas *colorum* apparentium in excretis augent malitiam & periculum affectorum: an quia ex humorum heterogeneitate, varia quoque viscerum dyscrasia significatur, quæ propterea non tam facile queat artis auxilio emendari: an quia extremam denuntiant corruptelam, varii pluresque humores degenerati in virides & porraceos, æruginosos, lividos & atros. Unde idem Hippocrates *2. Aph. 24.* dicebat: *In profluviis alui, mutationes excrementorum juvant, nisi ad mala mutatio fiat.* Pluralitas autem colorum in excretis, hoc loco intelligitur eorum, qui omnino præter naturam sunt, secus vero si secundum naturam forent: quamobrem recte in textu dicitur & quanto colores *pravi* fuerint plures: Pravi autem colores à naturalibus, & consuetis penitus declinant, cujusmodi esse solent vitellini dicti, porracei, æruginosi, lividi &c. Atque hinc facile occurri poterit difficultati, ex præcitato Aphorismo Lib. 2. Aph. 24. ubi mutationes excrementorum utiles referuntur, cum hic dicantur perniciosæ: Ibi enim mutatio fieri intelligitur in coloribus naturæ consuetis, & à malis in bonos: hic vero in morbosis & de malis in pejores ac pessimos.

Sed cur à Medicamento procedentes, nigræ dejectiones meliores reputandæ sint? ℞. Et quidem nigras non solum, sed & flavas, virentes & alias dejectiones vi Medicamentorum habitas nemo amplius reformidat, cum unicuique compertum sit, eas potissimum consequi conditionem & tincturam medicamentorum: Rhabarbarum enim ad flavum, Senna & Cassia ad nigrum, Agaricus ad album

excre-

excretos humores colorant; quin pro varia eorundem excrementorum vi & miscela, multi quoque & varii colores in excrementis comparere solent, & non raro absque ullo viscerum vitio, aut morborum constitutionis vestigio. Sed etsi morbificam causam consequantur, adhuc decedentes, ex assumpto medicamento, humores pravi, validam arguunt naturam, & se ipsos non adeo rebelles, ut eidem evacuanti obsistant, vel non statim obsequantur Non tamen hinc quis existimet omnino periculo vacare, quæ à medicamento prava & atra seu livida procedunt: Etenim Hippocrates non simpliciter, nigras dejectiones, ope medicamenti habitas, bonas dixit, sed meliores, comparate nimirum ad eas, quæ sponte naturæ contingunt; nam nigræ dejectiones, ex pravis humoribus, semper malæ existimandæ sunt, eo quod denuntient, pravas inesse corpori dispositiones, unde nigræ illæ prodeant, adeo à naturali statu recedentes.

Postremo advertit Hippocrates, quo plures colores in excretis, à medicamento comparuerint, eo minus malos esse, quoniam universam humorum colluviem, omnemque malum corporis apparatum inde evacuari significatur, adeoque naturam medicamento adjutam, potuisse modico temporis intervallo, vitiosos humores deponere & expurgare, absque partium solidarum noxa sensibili. Colores autem plures & non pravi, si omnino secundum naturam sint, certe non tantum meliorem sed etiam optimam indicabunt egestionem ut antea ex Aph. 24. Lib. 2. est memoratum: si vero præter naturæ morem accidant, denuntiant quidem profuturam evacuationem, in genere causæ, cum pravi humores excernantur: at vero in genere signi, malam saltem arguunt viscerum dispositionem, unde tam prava colorum varietas exoriatur.

Dices Lienosi juxta Hippocratem intestinorum difficultate, rejectis nigris excrementis liberantur, ergo non sunt tam malæ, ut dicit Aphorismus. ℞. Lienosi intestinorum difficultate liberantur in principio, nego, in declinatione & facta humorum concoctione concedo: Aphorismus autem intelligitur de iis quæ in principiis morborum rejiciuntur. Sic etiam in alio loco Hippocrates excretiones nigras in declinatione febrium, quæ fiunt, cum euphoria & materia jam concocta bonas denuntiat, non vero in principio morbi, materia adhuc existente cruda & cum dejectione virium.

Instabis Hippocrates in hoc Aphoriſmo dicit in febribus & extra febres, ergo non intelligendus in declinatione, maxime extra febres. ℞. Hic declinationem ſemper dici quando materia jam concocta eſt, adeoque poteſt etiam eſſe extra febres.

Vrgebis: Humor lividus & æruginoſus, non ſuſcipit concoctionem, ſed perniciem, ergo nunquam poteſt eſſe ſalutaris ejus excretio. ℞. Non ſuſcipit concoctionem ſtricte dictam, ut reddatur naturæ aptus, concedo, late dicta, ita ut ſeparetur ab aliis humoribus & corrigatur nego.

Quæres Utrum dejectiones nigræ cum febre pejores ſint quam ſine febre? ℞. affirmative quia duplex eſt lucta naturæ, cum febre & humore.

Dices Hippocrates alio loco dicit dejectiones nigras ſine febre eſſe peſſimas cum febre pejores. ℞. poſſe dari peſtem ſine febre, & in hac dejectiones nigras eſſe peſſimas.

Aphoriſmus XXII.

Morbis quibusvis incipientibus, ſi atra bilis ſupra, infrave exierit lethale.

Contentum ſeu Intentio.

De alui fluxibus & vomitibus atrabilariis in morbi principio.

Connexio: In præcedenti Aphoriſmo egit de ſolis dejectionibus per alvum, hic de utrisque, nempe ſupra & infra: Præterea in præcedenti Aphoriſmo, egit de excrementis nigris, in genere, & illa ſimpliciter vituperavit: Nunc autem in ſpecie quæ atræ bilis conditionem referunt, omnino exitiales & lethales aſſerit; de quibus dicit Galenus, ſe nem nem unquam vidiſſe qui evaſerit.

Hic Aphoriſmus ob ſimplicem concluſionem & brevitatem non admittit diviſionem.

Dicit Ergo Hippocrates, excretiones atræ bilis *ἄιω κὲ πατὸς* eſſe lethales; & quidem incipientibus morbis, ſolummodo atræ bilis evacuationem exitialem eſſe docet; quandoquidem, *nil tunc excernitur*

nitur (inquit in Comment. Galenus) *naturæ ratione, sed omnia sunt symptomata earum, quæ præter naturam sunt in corpore dispositionum; unde cum adest cruditas humorum, aliquid utiliter evacuari est impossibile; siquidem oportet coctionem præire, subsequi vero discretionem, & postea evacuationem, ut bona sit crisis.* Hinc communi voto damnantur à Medicis evacuationes habitæ in principiis morborum, cum vel multitudinem vel pravitatem significent: at vero iisdem declinantibus, & post humorum coctionem, quælibet excretio salutaris est, velut procedens à victrice natura, corpus à suis impuritatibus repurgante.

At quamvis cujuslibet humoris evacuatio, inter initia morborum mala sit, longe tamen periculosior erit, si atram bilem redoleat. Dicitur autem à Medicis *atra bilis*, humor ille, qui colore nigricat, sed non concrescit, ut sanguis, imo in terram decidens fermentescit, & bullas excitat, velut acetum & vinum, lumini objectum splendet, & acrimoniam & mordacitatem sapit, quamobrem viscera, per quæ transit, erodit & ulcerat, instar aquæ stygiæ: Hinc inter humores omnes, qui statum corporis morbosum consequuntur, pessimus hic omnino reputatur & venenosus, veluti extremam nactus corruptionem, vitæ penitus inimicam.

Verum quo pacto, ejusmodi deleterius humor atrabilarius, in humano corpore generetur, non inutiliter quæri potest. Hactenus est creditum, bilem duplicem, in humano corpore reperiri, naturalem unam & alibilem in venis una cum sanguine contentam; alteram non naturalem & excrementosam in Cysti fellea collectam, ac continenter in tenuia intestina confluentem; fieri autem ut eodem ægrotante, vi atque pernicie morborum, viscera & præsertim jecur intemperetur, atque ejusmodi biliosi humores putredine & exustione degenerent, in vitellinos, croceos, mox etiam in æruginosos, porraceos, ac denique in atrabilarios, extremum corruptionis terminum designantes, qui propterea veluti summe recedentes, à consueto naturæ statu, ubicunque comparuerint, lethum prænuntient.

Sed jam ſatis ſuperque ab acuratioribus Medicis & Anatomicis, de bile in venis contenta, excogitata & vana ac futilis opinio detecta eſt, ut de illa ulterius verba facere vix non pudeat: Solum bilem in cyſti fellea contentam, & per cholidochum in inteſtinum jejunum tranſmiſſam, gravem & nocuam mutationem ſubire poſſe conſtat ex Anatome, ſi nimirum, indebita fermentatione cum aliis humoribus, & præſertim Pancreatico, illuc confluentibus, præter morem invertatur, & non tantum colore, ſed etiam acredine & malitia, commutetur, in naturam ferme deleterium: Unde appoſite quidem Galenus *6. de locis affect. cap. 5.* animadvertit, generari non raro poſſe in humano corpore humores veneno ſimiles, qui ſcilicet id ipſum agant, quod à venenis aſſumptis, vel inflictis fieri experimur.

Et quidem, ſi felleus iſte humor, acer & oleoſus redditus, cum acido Pancreatis, vel alio commiſceatur, in inteſtinis tenuibus, ita ingenti fermentatione exacuitur, ut erodendi vim adipiſcatur; neque ſolum in inteſtinis, ſed & in ventriculo, ex depravato ejuſdem fermento, & corruptis cibis; pariterque ex lympha acriori, cum fermento glandularum vitiato. Nec diſſimilem pati ſolet ſerum urinarium depravationem, ſi acrius ſit & ſale acidiore inſpergatur: Ita quoque ſi menſtruus ſanguis, atque alia uteri recrementa, fermentis hyſtericis coinquinentur & ſubſiſtant. Quamobrem ubique ex mala atque indebita mixtura fermentorum poterunt pravi & deleterii humores progigni, & è diverſis egeri emiſſariis, venenorum naturam redolentes, unde eroſiones, puſtulæ, ulcera, gangrænæ, aliaque hujus generis perniencioſiſſima mala.

Quoties itaque ex inconvenienti miſtura ac fermentatione ſuccorum alii, & quidem præter naturam exorti, præſertim acres, atri, & venenoſi per alvum aut per os egeruntur, multis ex rationibus, mortem prænuntiant; quippe ſignificant viſcera, non bene ſuos humores ſecernere & repurgare, ſed potius ex vitiata textura & craſi illos inficere; unde fermentationes, diſſolutiones, & diſtributiones alimentorum, peſſimæ fiunt, in prægrande virium diſpendium: Sed & humores ipſi depravati, acritudine veluti arſenicali, & acore ferme vitriolico, partes quas pervadunt; pungunt, erodunt, ulcerant, & gangrænam aut ſphacelum inferunt; Imo ſanguinem ipſum, aut coagulando aut exſolvendo ineptum circulationi reddunt: Infecto

vita.

autem sanguine, & vel concreto vel exoluto motus cordis desinit & vita. Cæterum egestiones istiusmodi, aut supra aut infra habitæ, sunt nobis tantum indicia, quibus malam viscerum & fermentorum constitutionem conjiciamus jamjam lethum comminantem, nam non ex eo, quod nigra prodeant, sed quod intus genita vitæ fomitem inficiant & corrumpant, mors imminet.

Dices 1, Quo magis natura levatur à suo onere, eo melius sese semper habet, sed in principio morbi levatur à suo onere natura, ergo. ℞. Nego minorem, quia non est motus criticus à natura vincente, sed symptomaticus à morbo & causa morbi factus.

Dices 2. Febris quartana fit ab humore acido putrescente ergo ab atrabile, sed febris quartana, non est tam lethalis ergo morbi ab atrabile, non sunt tam lethales. ℞. Si sit vehemens putredo acidi humoris, potest fieri perniciosa, sive jam atrabilis aut quocunque nomine vocitetur: talis autem vehemens putredo, non est quæ quartanam generat, imo tamen quandoque esse potest, cum patulum sit non raro quartanarios mori.

Aphorismus XXIII.

Quibus per morbos acutos aut diuturnos, aut vulnera, aut alium modum extenuatis, atrabilis, aut velut sanguis niger subierit, postridie moriuntur.

Contentum seu Intentio.

De excretis nigris, in extenuatis à morbo.

C*onnexio*: Videtur hic Aphorismus multum cum 21. hujus libri congruere: Verum cum in duobus præcedentibus Aphorismis dejectiones nigras, universim supra quam infra vituperasset Hippocrates; Nunc in hoc præsenti Aphorismo specialius, exitiales eas asserit in extenuatis; Decernit enim, nigram bilem aliumque nigrum humorem, per inferiora excretum, in valde extenuatis, postridie seu altera die mortem portendere.

Hic

Hic Aphorismus non dividitur, cum in solo prognostico consistat. Cum igitur indefinite asserat, paulo post successuram mortem iis, qui extreme extenuati sunt, si nigra dejecerint, inutilis proculdubio, censenda est quorundam interpretum controversia, qua ambigunt, num de atrabile proprie dicta, an vero de melancholia sermonem habuerit. Nam quæ adjecta sunt; *aut veluti sanguis niger*: manifeste declarant, omnem cujuscunque humoris nigri dejectionem voluisse Hippocratem comprehendere, ut proinde parum aut nihil intersit, num bilis atra, an melancholia, vel alius niger humor, egeratur, modo corpus, vi morbi sit extenuatum; etenim imminentis mortis causa proprie ad languorem, & corporis extenuationem refertur; unde hujus Aphorismi rationem afferens *in Comment.* Galenus, subdit: *est enim in talibus* (id est extreme extenuatis) *Natura imbecillis, adeo ut non possit concoquere, neque discernere, neque excernere, quæ ita prava existunt.* Quin Heurnius, historiam cujusdam Ducis militum refert, qui cum diu quartana febre laborasset, indeque macruisset, tandem à concreti sanguinis per alvum excretione, postridie obiit: Porro in hoc, nec atra bilis, nec melancholicus humor prodiit.

Quamvis autem hoc loco, nigræ solum dejectionis, sive atræ bilis sive melancholiæ, aut fœculenti sanguinis Hippocrates meminerit, veluti omnino exitialis in extreme emaciatis; non tamen hinc erunt eximendi aliorum humorum, imo etiam ipsius sanguinis & chyli egressus inconvenientes: Etenim *Lib. 5. Aphorismorum & alibi plurimis in locis*; tabidos etiam brevi morituros ait, si alvus immodice soluatur, sed, si dejectio nigra, lethalis est emaciatis seu extenuatis, ob extremam maciem & virium languorem, sane longe periculosior erit dejectio sanguinis, aut chyli, quod arguat summam naturæ labefactionem, quæ difficillime in extenuatis remittitur. Quare in his quælibet evacuatio magni facienda est, sed ejus potissimum humoris, qui tuendæ vitæ magis conferat, cujusmodi est sanguis & chylus.

Sed

Sed quod de dejectione Hippocrates adnotavit, an exponi quoque possit de *Vomitu*, non irrationabiliter ambigitur, cum atram bilem, inferne vel superne exeuntem mortiferam præcedenti Aphorismo pronuntiaverit. Et quidem si causa, instantis mortis provenit ex extrema macie, & summo virium languore, nulli dubium est, quod etiam vomitus niger, valde extenuatis lethalis sit: Raro autem tabefactis & languidis vomitus accidit, quibus præ summa virium jactura, vomendi conatus nullus esse potest; unde factum puto, hanc evacuationis speciem Hippocratem reticuisse.

De cæteris evacuationibus, veluti per urinam, sputum; itemque furfures, sudamina, tubercula, adhuc dubitari potest, an non citam mortem portendant, si nigra compareant, in extenuatis: Et dicendum lethalia plerumque indicia esse, sed non ad tam breve tempus, ut postridie mortem afferant; imo dubiam aliquando fieri conjecturam, cum ob morborum, sive acutorum, sive chronicorum, eorumque temporum varietatem, diversimode sit prognosticandum; atque aliter in viris, ac in fœminis, & aliter adhuc in Epidemiis constitutionibus: de qua re legendus idem Hippocrates *in Epidemiis* & prognosticis.

Quoniam vero hic solum nigri cujuscunque humoris lethalem exitum in extenuatis adnotavit, videndum cujus generis extenuatos intelligere voluerit. Interpretes communiter eos exponunt, quibus non tantum spiritus & humores consumpti sunt, sed etiam solidæ partes exhaustæ, tum acutie & pravitate, tum morbi longitudine, cum evacuatione conjuncta: Etenim extenuatio talis ac tanta esse debet, quæ virium dissolutionem & Naturæ languorem inferat, ut proinde vitiosi humores sponte sua effluant: Nisi enim penitus extenuati forent ægrotanter, profecto non tam citam mortem subirent, ut in Aphorismo dicitur, quandoquidem plurimi ab eodem Hippocrate referuntur, *in Libris Epidemiorum*, quæ nigra dejecerint, & minime obierint, vel saltem in longius tempus vitam protraxerint: Sic Herophon ægrotus tertius *in Epidemiis* quinta die nigra dejecit, & decima septima judicatus est: Et æger tertius *3. Epidem. Sect. 1.* qui decumbebat in Dealcis horto, quinta, sexta & octava die, ac denuo decima quinta & decima septima, & per universum fere morbi decursum nigra egessit, & graveolentia, quadragesima tamen perfecte convaluit.

De tempore tandem Jure etiam dubitari potest, num in principio solum, an solum in augmento, & statu, aut in declinatione, comparentes nigræ dejectiones exitiales sint, an vero quocunque tempore indiscriminatim. Et sane, cum de extenuatis sermo sit, nequit intelligi de morbi principio, quando omnia symptomata debilia & levia sunt, nec tantus marcor esse potest, quantus videtur exactus, ad carnium dissolutionem & virium languorem; quin & Hippocrates ipse *per morbos acutos* dixit, vel *diuturnos*: modo diuturni morbi dicuntur, qui quadragesimam diem transilierunt. Ad declinationem vero deducti, nunquam morbi lethales esse consueverunt, etiam ex documento Galeni *3. de Crisibus cap. 5. dicentis: Nemo unquam vi morbi, in ejusdem declinatione mortuus est, nisi solum ex accidenti, aut ex aliquo errore commisso, vel à Medico vel ab ægroto.* Igitur vel in augmento & statu morborum, id evenire fatendum; in augmento quidem, si morbus fuerit acutus, quippe tunc extenuatio provenit ex virulentia, quemadmodum in Pestilentiis: In statu vero, si fuerit chronicus, cum ex ipsa morbi diuturnitate, corpus languefiat, & contabescat.

Dices I. Vulnerati non extenuantur, neque atris abundant humoribus ergo tales humores ante mortem, non rejiciunt ante mortem juxta Aphorismum ℞. negando antecedens, nam post ingentes hæmorrhagias etiam extenuantur vulnerati, & accedente febre, humores aduruntur, præcipue sanguis, si sit extra vasatus, qui postea nigri, ante & post mortem rejiciuntur.

Dices II. Evacuantur in tali casu talia, qualia oportet, nempe humor niger, qui est toto genere præter naturam, Ergo bene. ℞. Etsi talia evacuentur qualia oportet, tamen quia id fit, in corpore extenuato, & sine Euphoria sed cum spirituum & virium dissipatione & debilitate.

Aphorismus XXIV.

Dysenteria, si ab atra bile incipiat, lethalis est.

Con-

Contentum ſeu Intentio.
De Dyſenteria ab atra Bile.

CONNEXIO: Cum in Antecedentibus, de atræ bilis dejectionibus dixiſſet Hippocrates, eas vituperans, & non niſi cum ægri exitio provenire poſſe: In hoc præſenti Aphoriſmo, particulariter & in ſpecie de Dyſenteria ſeu difficultate inteſtinorum incipiente loquitur, quæ ex atra bile originem ducit, eamque lethalem pronuntiat.

Hic Aphoriſmus ob brevitatem & ſimplicem concluſionem, diviſionem non patitur.

Igitur inter plurima damna, quæ atra bilis deorſum excreta, afferre poteſt, memorat hoc loco Hippocrates Dyſenteriam veluti frequentius ex illa procedentem, cum infernas partes petierit, in alvum delata. Eſt enim Dyſenteria græce, latine difficultas inteſtinorum, frequens, cruenta & doloroſa dejectio; quamquam nomine Dyſenteriæ, quicunque alvi fluxus, cum dolore junctus, non raro intelligatur, ut propterea Diarrhæam quoque comprehendat; quemadmodum dedúcitur ex Galeno *3. de Symptomat. cauſis Cap. 8.* Plerumque illa fieri dicitur, ab humoribus acribus, qui vellicando inteſtina & dolorem afferant cum torminibus, & ſæpius compellant ægros excernere: Nonnunquam etiam à mucoſis & ſalſis humoribus, qui tenacitate aſſiduo torqueant, ſalſedine vero erodant, & ulcus inferant.

Et quidem ab his inducta Dyſenteria, non tam facile ſanatur, imo omnino lethalis dicitur, ſi ab atra bile inceperit, quoniam ab illa non ſolum inteſtina ulcerantur, ſed exeduntur & mortificantur, ob virulentam ejusdem conditionem. Atque hinc monendi ſunt, quicunque rem medicam ſunt facturi, ut non tam glutinantibus remediis Dyſenteriæ opitulentur, quam corrigentibus, & acidos ac acres humores temperantibus: quo pacto, non ſemel vidimus Dyſentericos veluti repente ſanatos, hujusce generis medicamentis tormentilla, biſtorta, plantagine, centinodio, verbaſco, baccis ſambuci, croco martis, colchotare vitrioli, hæmatite, ſanguine leporino, & ſimilibus. Hac quippe ratione, non ſolum affectis inteſtinis conſulitur, ſed ſpecialius humori ulceranti & corrumpenti, unde affectio ortum ducit, quemad-

modum ex antea traditis facile est deducere, & ex Praxi magis elucescit.

Dices I. Hippocrates dixit mox supra Aphorismo 22. morbis quibusvis incipientibus, si atra bilis supra vel infra exierit malum, Ergo frustra hunc repetit. ℞. Sub hoc Aphorismo præsenti, mortem adhuc certiorem indicari.

Instabis: Curantur Dysenteriæ ab atra bile provenientes Ergo. ℞. Curantur si criticæ sunt concedo, symptomaticæ & incipientes nego: Sic etiam dicit *in Aphorismo 6.* quod lienosis superveniens difficultas intestinorum bona sit, Critica nempe, non symptomatica.

Vrgebis: Dejectio atræ bilis, extenuatis est lethalis juxta *Aphorismum 23.* Ergo eusarchis bona erit: ℞. negando consequentiam: Lex enim contrariorum huc trahi non potest nec debet, quia multa concurrunt, nempe humorum cruditas, & materiæ funestæ conditio.

Aphorismus XXV.

Sanguinem superne quidem efferri, qualiscunque sit, malum: Inferne vero niger, si dejiciatur, bonum.

Contentum seu Intentio.

De sanguine ἄνω καὶ κάτω excreto.

CONNEXIO: Apprime hic Aphorismus dependet à prioribus: cum enim lethales dixisset excretiones atræ bilis aut humoris liquidi sanguini similis: modo, in hoc Aphorismo, specialius sermonem convertit, ad sanguinis excretiones, & tam per superiora, quam per inferiora, & cum supra fertur malum dicitur, cum infra bonum, si niger dejiciatur: Unde: Hic Aphorismus juxta duas allatas conclusiones, in duas partes dividitur: quarum *prima* docet, malum esse sanguinem per superiora excerni; *secunda* vero nigrum sanguinem dejici, bonum fore.

Præ-

Prænotandum autem est, quod sanguis *supra* efferri possit, per os, nares, aures; rursus per os cum exit, vel ex ipso ore manat, vel ex Capite, vel ex pulmone, vel Thorace, vel ventriculo, vel hepate, vel liene: *Infra* vero progrediens, vel per alvum, vel urinas, vel uterum educitur: rursus si per alvum, vel ab intestinis, vel ab aliis partibus: ab intestinis, vel cum ulcere in Dysenteria, vel sine eo, ab hæmorroidibus.

De evacuatione igitur sanguinis per os habita, manifeste intelligendus est Hippocrates, ut interpretatur Galenus, excepta illa, quæ per nares fit: Siquidem è naribus sanguinem fundi, & sæpissime salubriter & cum Euphoria, innumeris fere constat experimentis, cum & febres tertianæ, & continuæ, & ardentes, non raro etiam malignæ & pestilentes, aliique morbi, critice terminentur, ut extant exempla, tum apud Hippocratem & Galenum, tum etiam apud reliquos rei Medicæ Professores: Sic clarus habetur textus Hippocratis *6 Aph. 10. qui capite dolent & vehementer laborant, si pus vel aqua, vel sanguis per nares, aut os, aut aures effluat bonum.*

Proinde non vituperatur critica per aures vel nares sanguinis evacuatio, sed tantum stillæ ejusdem è naribus (idem est de aliis) erumpentes, veluti signum, ingentem pravitatem denuntians: Sicut pariter immoderata hæmorrhagia, quæ non facile sistitur: Cæterum in reliquis ut mox diximus, conferre consuevit; unde passim experientia constat, plerosque, qui à periodica, per eas partes sanguinis eruptione, non tantum à gravissimis capitis doloribus evaserunt, sed etiam ab aliis pessimis morbis præservati diutissime vixerunt.

Sanguis igitur per os excretus, hoc loco vituperatur, & quidem, tum ratione sui, qui de genere earum rerum est, quæ nunquam egeri debent, tum ratione viscerum & vasorum, in quibus asservatur, quoniam ea reserata, aut erosa credendum, cum prodit: Et quidem sive è capite, sive ex ventriculo sive demum ex thorace, ut dictum, prosiliat, semper sui & principalis alicujus visceris noxam arguit, & non levem vitæ languorem, quippe quæ suo fomite depauperetur.

Neque vero ab his solum egrediens cruor malus est, sed, quod majus, quia alicubi stagnans, ut facile fit, illico concrescit, acorem contrahit & corrumpitur, ac tandem in pus vertitur: Ex pure autem innu-

mera propemodum detrimenta oriuntur, febres potiſſimum, *ulcera, marcores: unde idem Hippocrates 2. Aph. 47. dum pus conficitur, dolores ac febres accidunt: & 6. Aph. 26. Si in ventrem ſanguis præter naturam effunditur, neceſſe eſt ſuppurari: & 7. Aph. 15. à ſanguinis ſputo, puris ſputum, à puris ſputo tabes*, à tabe mors.

Quamvis autem ſanguis per os excretus, ſemper aliquid mali referat, & ſive ſpumoſus ſit & floridus, ſive nigricans & concretus, quemadmodum colligitur ex adjecta voce: *Qualiscunque ſit*; nihilominus levius malum portendit in fœminis in quibus ſanguinis excreationes, utiles eſſe conſueverunt, etiam per tuſſim, modo à ſuppreſſis menſtruis purgationibus procedant: quamobrem idem Hippocrates *5. Aph. 32. Mulieri, inquit, ſanguinem evomenti, menſtruis erumpentibus ſolutio fit*; reſeratis nimirum uteri ductibus, atque exeunte ſanguine per loca convenientiora: Et 5. Aph. 33. *Menſtruis deficientibus, ſanguis ex naribus fluens, bonum.*

At quod fœminis ſalubriter accidit, ex menſtruorum ſuppreſſione, non raro etiam contingit viris ex pleuritide ſi nimirum ſputum ſanguineum comparuerit; ut dicitur 1. Aph. 12. Quare generale hoc Hippocratis effatum, in aliquibus excipietur; verum tamen oportebit diligenter advertere, num ſanguis ipſe immediate è ſuis vaſis prodeat, & ſequatur alicujus principalis viſceris eroſionem; an vero ex tumore jam dirupto, vel ſuppurato excernatur; etenim ſicuti in priori caſu ſemper malum, ita in poſteriori ſæpiſſime bonum; quin imo (ut 5 Aph. 8.) *morbo laterali laborantes, ſi intra quatuordecim diebus non repurgantur, ad ſuppurationem vertuntur. Et 5. Aph. 15. Suppurati vero niſi in quadraginta diebus purgentur, à die, qua ruptio facta fuerit, in Tabem tranſeunt.*

Quodſi ſanguis è glandulis faucium exſudet, & ſputo excernatur, non ſolum nihil mali portendere ſolet, ſed ſæpe numero etiam prodeſt: Compertum enim ſæpe eſt, vehementi capitis dolore vexatos, veluti momento convaluiſſe, excreto ex prædictis locis faucium ſanguine. Quo ſenſu exponendus idem Hippocrates *7. Aph. 37.* ubi ſibi ipſi contradicere viſus, inquit: *quicunque evomunt ſanguinem, ſi ſine febre quidem ſalutare; ſi vero cum febre malum.* Adeoque non omnem ſanguinis per os evacuationem malam pronuntiat, imo ſaluta-

luta-

lutarem vocat, si sine febre sit. Plane is intelligendus de sanguinis exitu haud quaquam à ventriculo, cujus vomitus peculiaris actio est, sed à glandulis faucium, & gulæ è quibus prosiliens sanguis evomitur. Quamquam & absque ulla ventriculi læsione, ex viscerum naturalium obstructione, aut tumore, possit sanguis ubertim evomi, aut excreari, pari modo ac ex utero male affecto contingit, ut ante dictum est.

Sicuti *supra* ejectus sanguis, quicunque sit, malum dicitur, ita deorsum excretus, bonum, si tamen niger egeratur: at qua ratione, non bene constat, præsertim si ad memoriam revocentur, quæ præcedentibus Aphorismis sunt recensita, in quibus dejectiones nigras, pessimas, Hippocrates promulgavit.

Quare, cum in præsenti, nigrum saguinem, per inferiora excretum, bonum proferat, videtur sibi ipsi manifestissime contradicere. Verum quamvis hæc apud cæteros expositores, non sint facilia solutu, sic tamen à nobis explicantur, ut quemadmodum Hippocrates, superioribus Aphorismis, nigras damnaverit dejectiones, ortas ex mala & indebita mixtura, ac fermentatione succorum fellei & pancreatici (antiquitus atrabilarii) in intestina tenuia confluentium: Ita hic laudabiliorem existimet, nigram dejectionem, procedentem à sanguine è venis hæmorrhoidalibus concrescente: manifeste enim hoc loco, opponit sanguinem per os excretum, sanguini deorsum exeunti, ubi antea non sanguinem, sed dejectiones nigras, sanguini atro similes retulit, easque ab interioribus & male affectis visceribus promanantes. Sed & multum quoque interest, num sanguis in ipsis visceribus degeneratus concreverit, an solum in venis sedis sua crassitie subsederit, aut tanquam impurus à reliquo sepositus sponte sua prodierit: quamobrem Jure addit Hippocrates, *cum niger dejicitur*; nam si fortasse purus & floridus egeratur, profecto malum erit, & quidem præter corporis languorem, & decolorationem, pulsuum imbecillitatem, viscerum labefactationem, minabitur Tabem vel Hydropem.

At vero si niger dejiciatur, & per intervalla, longiori periodo, plurimum proderit, præsertim melancholicis & nephriticis ut dicitur *6. Aph. 11.* Imo solet à gravissimis morbis præcavere *6. Epidem. Sect. 3.* ubi, qui hæmorrhoides habent, neque pleuritide, neque peripnevmo-

nia,

nia, neque phagadæna, neque furunculis, neque tuberculis therebinthi figuram habentibus, neque lepra, neque vitiliginibus correpti referuntur: iis vero ſuppreſſis Hydrops aut Tabes ſubſequitur ex eodem 6. Aphor. 12. Unde nec ſupra modum fluere, nec omnino ſupprimi ſalubre erit.

Dices I. Si ſanguis excernatur per urinam malum eſt, Ergo excretio per inferiora, non eſt bona ℞. Hippocratem per excretionem per inferiora, maxime ut diximus, intelligendum, de excretione per menſtrua vel hæmorrhoides: Imo excretio ſanguinis per urinas tam periculoſa non eſt quam per pulmones, teſte Autopſia.

Inſtabis: Multi ex hæmorrhoidum fluxu moriuntur, Ergo nec hæc excretio eſt bona ℞. moriuntur ex fluxu exceſſivo concedo, modico & critico nego.

Vrgebis: Fluxus hæmorrhoidum eſt præter naturam, Ergo nullo modo eſt bonus. ℞. quandoque eſt præter naturam, concedo ſemper nego, dum nempe critice vel conſueto modo procedit, plurimosque magnis morbis liberat.

Inſtabis denuo: Natura bene ſeſe habens, non excernit ſanguinem per inferiora, Ergo nulla eſt bona ℞. niſi adſit plethora concedo, ea præſente & urgente nego: hoc enim modo ſe à plenitudine liberat.

Vrgebis denuo: Si ſanguinis evacuatio per ſuperiora ſemper eſt mala, Ergo per inferiora ſemper erit bona, quod falſum eſſe demonſtrat dyſenteria. ℞. Generaliter loquendo, omnem evacuationem ſanguinis per inferiora eſſe meliorem quam per ſuperiora, quia ex multis cauſis eſt periculoſior ut jam abunde diximus.

Aphoriſmus XXVI.

Si Dyſenteria laboranti, veluti carunculæ dejiciantur, lethale.

Con-

Contentum seu Intentio.
De Dysenteria Carnosa.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo egisset, de symptomatica excretione, seu sanguinis rejectione per superiora: In hoc jam agit de dejectione per inferiora, & quidem de Dysenteria seu rejectione caruncularum in Dysenteria, eamque lethalem esse pronuntiat.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Agit ergo iterum de Dysenteria hoc loco Hippocrates quam terminum lethalem sortiri inquit, si nempe in egestionibus carunculæ dejiciantur: Neque vero incipientem intelligit, velut in *Aphorismo 24. hujus Libri*, sed aliquantulum protractam, ut ostendunt verba illa: *Si Dysenteria laboranti*, quæ sane ægrotantem diutius ea affectione detentum significant.

Sed enim neque carunculæ & strigmenta intestinorum statim inter initia comparere possunt, quippe primo humores varii & acres, mox vero mucosa quædam, deinde cruenta, postremo strigmentosa veluti carunculæ egeruntur: His autem apparentibus lethale signum est, *quod neque caro concrescere, neque cicatrix obduci in his possit*, ut subdit in Comment. Galenus.

Adnotat autem non inepte Cardanus, *lethale* hoc loco intelligendum, quod plerumque mortem affert, & Natura sua, non autem necessario, nec semper, nisi adjungatur, virium imbecillitas, materiæ pravitas, vel fragmenti intestini excretio, quo casu æger omnino morietur.

Quamobrem in Dysenteriis consideranda sunt, quæcunque in ulceribus perpenduntur, conditio videlicet ipsius ulceris, pars ulcerata, & causa vel efficiens vel fovens ulcus: Ex his enim oritur, unde ulcera lethalia fiant: *Ab ulceris* namque *conditione* præsagire solemus lethalem eventum, si magnum, profundum, malignum, putridum exedens, cum inflammatione aut Gangræna conjunctum illud sit: *à parte affecta*, si principem partem occupet; *à causis* demum, si ab acribus, erodentibus & venenosis humoribus foveatur. Id ipsum quoque observandum in Dysenteria, siquidem cum intestina tenuia & gracilia sunt affecta, à pravis & deleteriis humoribus, unde fætida, nigra, livida

egerantur, cum ramentis inteſtinorum, ingenti dolore, cibi faſtidio, febre, virium jactura, certe mors præſto erit: Porro cum iſta deſint in Teneſmo, etſi non raro caruncula egerantur, mors non ideo neceſſario ſubſequitur. Sub carunculis autem comprehenduntur, non tantum glandulæ, internam inteſtinorum tunicam occupantes, ſed etiam fibræ illæ carneæ, quibus interiorem eorundem ſubſtantiam communiri, Anatomicorum nupera diligentia detectum eſt, ad motum periſtalticum perpetuandum. Si ergo ulcus eo pervenerit, ut exeſa interna tunica duriori, fibras iſtiusmodi erodat, & exteriorem pervadat, longe molliorem irreparabile profecto exitium portendetur, & eo citius, quo priora inteſtina, & tenuia fuerint magis affecta, cum iſta diſciſſa non coaleſcant, ex eodem Hippocrate *6. Aphor. 18.* & *24.*

Dices I. In inteſtinis utpote membranoſis non ſunt carunculæ, Ergo falſus eſt Aphoriſmus. ℞. Cum Cardano Hippocratem in Aphoriſmo addere, *veluti*, adeoque non aſſerere eſſe vere carunculas, quamvis ut diximus in textu duplicem adeſſe tunicam duriorem, carnoſiorem ſeu internam, exteriorem vero membranoſam, in illa ſunt carunculæ in hac vero non.

Inſtabis. Dyſenteriæ fortiſſimæ curant epilepſiam & alios plenitudinis affectus, Ergo non omnes ſunt lethales. ℞. In noſtro Aphoriſmo ſupponimus adeſſe penes ſummam virium debilitatem &c. ut in textu diximus, quæ non ſemper, etiam in fortiſſima dyſenteria adſunt.

Vrgebis: Galenus dicit multos fuiſſe ſervatos, quibus interior inteſtinorum tunica fuerat conſumpta, Ergo talis dejectio non eſt lethalis. ℞. Galenum per tunicam interiorem intellexiſſe Epidermidem, vel illam mucoſam & adipoſam ſubſtantiam ut in textu diximus.

Vrgebis denuo: Inteſtina gladio perforata ſanantur, Ergo etiam carunculārum rejectio. ℞. Negando conſequentiam, ſiquidem in priori caſu, cauſa deſiit, in poſteriori cauſa conjuncta, nempe humor corroſivus permanet.

Apho-

Aphorismus XXVII.

Quibus per febres, sanguinis undecunque eruperit copia, iis, cum reficiuntur, ventres (seu alvi) humectantur.

Contentum seu Intentio.

De humiditate exuperante, hæmorrhagiæ largioris pedissequa.

Connexio: Hic Aphorismus manifestam habet connexionem cum superioribus Aphorismis, cum, sicut in illis, ita & hic de sanguinis evacuatione agit.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non patitur divisionem.

Proponit in hoc Aphorismo Hippocrates prognosim, succedentis alvi humectationis, in febricitantibus, ex fluxu sanguinis præcedente, undecunque prodierit: Rem revera, tam raro visam, ut perpauci sint, qui illam observaverint; unde factum quoque est, ut expositores, de ejusdem veritate, plurimum etiam dubitaverint: proinde non mirum, si quod Fuchsius non solum in febribus, verum etiam in aliis morbis fieri dixit, alii ex adverso ad febres duntaxat contraxerint, & quam sententiam Cardanus, universaliter veram fassus est, probabilem solum neque necessariam statuerit Argenterius: Nunc nos videamus, quomodo illam, congruis argumentis aptemus.

Sanguinem immodice fluentem, jam antea nocuum adnotavimus, cum inde vita humana, sensim fatiscat, ac tandem desinat, si fortasse ad eam pertingat quantitatem, ut motum cordis intercipiat. Si ergo febrientibus accidat, larga sanguinis profusione debilitari, etsi extincta febre evaserint, à resumptis viribus, facile oriri putandum, non levem alvi humiditatem seu laxitatem tum quia, ubi antea excrementa cujusvis generis detinebantur, mox statim vigorata Natura, deponuntur, & alvus fit lubrica, idque potissimum, si à languente ventriculo,

cibi nec bene digesti, nec bene sint distributi; tum quia lympha, causa febris, tenuior reddita, ac detenta, propter immoderatum sanguinis exitum, incipit deinde, cum corpus reficitur, ad alvum deponi, ideoque excrementa solvere, atque intestina reddere lubriciora: tum demum quia refectis partibus, omnia illarum recrementa, parimodo deferuntur ad alvum, quæ prius vi morbi detenta fuerant: quo scilicet pacto experimur, declinantibus febribus, cunctas promoveri evacuationes, tum sensibiles per alvum, urinam, sputum, sudorem, tum etiam insensibiles, per poros cutis perspiratione. Porro ab immodica sanguinis evacuatione, fieri plerumque solet, ut multo sero in vasa inanita intruso, per febrem scateat, & deinceps revalescens in alvum, aut vesicam deponat. Accedit quod in iis magnam sanguinis evacuationem patientibus, appetitus sat magnus succedat, atque convalescentes, suapte Natura plus appetant, quam queant digerere, unde ob nimiam ingestionem pedes intumescunt & non raro fiunt cachectici; non quidem quod morbus, per illas partes terminetur, ut vulgo creditur, sed quod alterius morbi adsit promptitudo ac principium.

Speciatim autem notavit Hippocrates, id febricitantibus accidere, quoniam per febrem plerumque corpora exarescunt, unde serosa excrementa, non tam facile per id tempus egeruntur; at vero desinente febre, cum gravamini illa deinde sint, toti corpori, solent à Natura in pristinum statum restituta, per proprios & patentiores ductus evacuari: Hinc merito adjecit, id duntaxat accidere, cum corpora reficiuntur. Atqui non parum in idem confert felleus humor, qui per febrilium accessionum tempora depravatus, ineptus evaserat fæcum expurgationi, mox in salubrem statum revocatus, consueto usui secretionis & excretionis intestinalium excrementorum, reficitur.

Verum alvum humectari solummodo animadvertendum, cum memorata excrementa feruntur ad intestina; at si fortasse in vias urinarias ducerentur, copiosior urina potius, quam lubricior alvus fieret, ut deducitur *ex 3. Prorhetic. 40.* Sic pariter, si ad convalescentis corporis refectionem, ciborum frugalitas servetur, unde multa excrementa nequeant cumulari, nec profecto alvus humidior evadet: Sequitur enim lubricitas alvi, immodicam excrementorum collectionem quæ non nisi largiorem ciborum usum consequi solet, cohærenter his, quæ idem Hippocrates docuerat, *2. Aph. 7. & 17.* ubi cibum

præter

præter Naturam, plus ingestum morbum facere dicitur, idque patere sanatione, hoc est, collectorum excrementorum expurgatione, ut subdit in *Comment* Galenus.

Quod hoc in Aphorismo, de copiosa eruptione sanguinis fieri atque accidere dicitur, non raro quoque per frequentes atque immodicas Phlebotomias incurritur, proinde caute & non nisi grano salis instituendæ.

Dices I. Consumpta humiditate venter exsiccatur, sed per magnam sanguinis evacuationem consumitur ventris humiditas, Ergo alvus sicca & non lubrica reddetur. ℞. Humiditatem ventris non consistere in solo sanguine, sed in aliis humoribus potissimum in lympha, ut in textu diximus, quæ ex causis allatis alvum humectat.

Dices II. Ad magnam effusionem sanguinis, fieri multos ructus, dicit Hippocrates in Prorhetic. ut in textu adnotavimus, atqui multi ructus sunt sicci, Ergo siccitas, non humiditas fiet. ℞. Hippocratem loqui de ructibus acidis, adeoque humidis, qui sunt humiditatis ac cruditatis soboles.

Dices III. Eruptio sanguinis in febribus plurimos servat, Ergo non nocet ℞. si critica sit concedo: immoderata nego.

Aphorismus XXVIII.

Quibus dejectiones sunt biliosæ, superveniente surditate, cessant: & quibus surditas adest, biliosorum dejectione finitur.

Contentum seu Intentio.

De Consensu aurium cum Alvo.

Connexio: Cum hactenus Hippocrates egerit de variis excretionibus symptomaticis, nimirum atræ bilis & sanguinis seu supra seu infra: In hoc Aphorismo, de dejectionibus bilis sermonem instituit.

Hic Aphorismus duas habet partes: in *Prima* docet, ad surditatem cessare biliosas dejectiones: In *Secunda* ad biliosas dejectiones, cessare surditatem.

Patulum ſane, ac in confeſſo eſt apud omnes, à translatione humorum, de una in aliam corporis partem, varios ac diverſos accidere morbos, cum illi pro varietate partium, in quas feruntur, varias quoque excitent operationum læſiones, adeoque morbos omnino differentes; unde humor, qui ſtomachum vellicando cardialgiam affert, ſi fortaſſe in cerebrum, vel meninges deducatur, phrenitidem, vel alium morbum pariet: Et qui ſuo acore alvum ſtipticam facit, in renes delatus calculos procreat, in liene reſtagnans ſcirrhum, in pleura pleuritidem, atque alibi alias promovet affectiones. Hinc perpendens Hippocrates, in febribus potiſſimum ejusmodi humorum in caput & aures decubitum ſeu metaſtaſim, vel ex his in alvum depoſitionem, adnotat ſurditatem oriri vel deſinere.

Pro bilioſis autem dejectionibus eas intelligit, quæ tenuium & labilium ſunt humorum, qui ſponte ſua mobiles, facile ex una in aliam partem deducuntur. Hæ vero tam ſunt frequentes in febricitantibus, ut vix unum ex millenis invenias, qui ejusmodi humorum egeſtiones per alvum non patiatur; cum enim in febribus ſanguis indebite fermenteſcens, ſecundum aliquas ſui partes ſaltem, acrior evadat, fit propterea, ut ejuscemodi acrium ſuccorum, in cyſti fellea copioſior ſecretio, ac repurgatio habeatur, unde fæces urinæ, imo etiam ſudores & cætera cutanea ſpiramenta conſimilem referant conditionem & non raro cutis ipſa pari formiter inficiatur. Igitur ſi fortaſſe per conſueta corporis emiſſaria recrementa iſta minime repurgentur, ſed in ſanguine detenta, ferantur in caput & aures, procul dubio ſurditatem afferent, oppletis nimirum ductibus, auditioni conferentibus, cum etiam in ſtatu ſano, ejusdem generis recrementa, in primam auditus ſemitam deponantur, unde cerumen exoritur, flavum ſimul & ſalitum. At vero ſi ab his ad alvum deferantur, flavæ dejectiones comparebunt, & quidem affluentiores, deſinente interea ſurditate.

Verum & recte advertit Galenus, non de ea hic ſurditate Hippocratem locutum, quæ inveterata & ex habitu difficulter ſolvitur & proprie ſurditas appellatur, ſed quæ repente in febribus, vel aliter fieri ſolet, & ſubauditio ſeu gravis auditus dicitur; illa quippe vitium organi ſequitur, vel ſaltem à tenaci & hærente humore dependet: hæc vero quæ febricitantibus accidit, quoniam à fluente humore procedit, perſeve-

severans esse non solet; quamobrem qua facilitate evenit, eadem detruso inferius humore brevissime desinit.

Cæterum hæc tum solum eventui prædicto respondebunt, cum surditas, seu subsurditas ex memoratis humoribus provenit: Nam si fortasse illa aliunde oriatur, ut accidit, Hermocrati *ægroto secundo 3. Epidem.* certe prognosis fallet. Sed & poterit quoque humor in auribus collectus, alio diverti, & per sudorem, aut urinam expurgari, & desinet surditas absque ulla per alvum evacuatione. Itaque debent ista reciproce correspondere, ut aphoristica hæc sententia, ubique vera inveniatur. Non enim dixit Hippocrates *necessario* surditatem solvi per biliosam dejectionem: Sicuti nec surditas sequitur necessario ad alvi suppressionem: sed tum in casibus ut diximus.

Unde autem hunc consensum aurium cum intestinis deducamus, ut his fluentibus, illæ laborantes, reaudiant, arduum sane est ex Anatome explicare, nisi solum communes arteriarum vias recenseamus, & mutuo inter se referentes ambarum partium glandulas; unde non semel vidimus brevi solutas parotides, ingenter tumefactas, egestionibus per alvum habitis. Attamen crediderim, istiusmodi subsurditatem febricitantibus evenire, ab humoribus duntaxat circa ventriculum collectis; sicut enim sæpe numero experimur aures obsurdescere, & tinnitum & sibilum pati, in vertiginosis à ventriculo, imo & dolores & cæteras capitis affectiones, à stagnantibus ibidem humoribus excitari; sic pariter credere licet in surditate, hic ab Hippocrate memorata ex suppressis egestionibus obtingere. Neque verosimile videtur, tantam humorum colluviem, posse aures occupare, quanta solet per alvum deinde in febrientibus egeri. Satis enim est nervos, per eas partes excurrentes, præter naturam affici, vellicari, atque à pravorum succorum præsentia gravari, aut extorqueri, ut mox cerebrum, ejusque organa sensuum coafficiantur; fiet autem, ut potius aures in his lædantur, quam sensus alii, à conditione vitiosi humoris, acris & biliosi, quippe is ut antea dictum, nullum respondet cerumini, quod aurium recrementum est felleum & amarum.

Hoc pariter Praxis hactenus docuit si durante febre, post biliosas dejectiones, ægrotans derepente obsurdescat, non bonum sed malum esse indicium, raptus nimirum biliosæ materiæ ad caput, unde phrenitides, deliria & convulsiones excitantur; prout passim quoque ob-

obſervatur in pueris dentientibus, qui deſinentibus bilioſis evacuationibus convelluntur.

Dices I. Praxis docet, quod ſurditas in febribus continuis & malignis, ſignum bonum præbeat; facta nimirum metaſtaſi ab intra ad extra, utpote bona, effatu Hippocratis. ℞. Praxim non intelligere ſurditatem iſtam quæ fit, præcedente alvi fluxu bilioſo, ſed eam quæ immediate magnis deliriis, & magnæ febri, ſine alvi fluxu ſuccedit.

Dices II. Surditas fit quandoque cerebri aut ſtomachi vitio Ergo non fit ceſſante bilioſo alvi fluxu. ℞. Concedo antecedens, nego conſequentiam, nam contrarium quotidiana docet experientia.

Inſtabis: Praxis rurſum docet, ſurditatem fieri à craſſo & viſcido humore Ergo non à bile. ℞. Bilem plerumque aliis eſſe commixtam humoribus, unde diſtinguo, non fit à bile ſyncera tranſeat, mixta nego: Et licet ſyncera foret, effœta tamen & viſcida aut alio modo vitiata, idem ac craſſus humor præſtare poterit.

Aphoriſmus XXIX.

Febricitantibus, ſi ſexto die rigores fiant, judicationem habent difficilem.

Contentum ſeu Intentio.

De Rigoribus ſexto die evenientibus.

Connexio: Sicut præcedens Aphoriſmus, ita & præſens quoque ad prognoſim pertinet, quo Hippocrates nos docet prævidere & prognoſticare, rigorem febricitantibus contingentem, ſexto die, difficilem judicationem præmonſtrare. Hic Aphoriſmus ob brevitatem diviſionem non patitur.

Rigor quidem adeo ſolet eſſe febricitantibus familiaris, ut unum ex peculiaribus ſymptomatibus, quæ febres comitantur, recenſeatur: Eſt autem rigor motus, cum concuſſione factus à cauſa aliqua præter naturam: Eſt autem, vel Periodicus, vel Criticus, vel Symptomaticus.

Perio-

Periodicus, cum accessiones febrium intermittentium, potissimum tertianarum, initiat & renovat, & sicut is, inseparabile, & proprium signum earundem esse solet, ita quoque bonum existimatur, de quo Hippocrates *hoc eodem Libro Aph. 63. quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres solvuntur.*

Criticus est cum continuis vel continentibus febribus supervenit, præcedente coctione: eo namque febres aut desinunt, aut in intermittentes commutantur; unde Hippocrates *hoc Lib. Aph. 58. inquit: febre ardente laboranti, rigore superveniente, solutio fit: Symptomaticus* demum febricitantibus accidit, sed absque ulla febris remissione, irritamentum & pravitatem humoris arguens, & si fortasse ægro jam debili accidat, lethale signum dicitur, hoc Libro Aph. 46. *Si rigor* (inquit) incidat febre non deficiente, ægro jam debili, *lethale*: modo rigor hoc loco memoratus, nec periodicus, nec criticus esse potest, sed omnino symptomaticus adeoque malus.

Neque vero ex uno tantum capite malus ille censendus est, nam sexto die contingens, veluti inter initia febris, & vigente cruditate, malignitatis nota esse solet, ut ex Hippocrate, pluribus in locis Epidemiorum clarissime deducitur, & quæcunque per hæc tempora contingunt, mala sunt: unde & morbus regius & sudores sexto die incidentes, pessimi ab eodem Hippocrate proclamantur: Quamobrem Galenus, sextum diem Tyrannum appellavit, difficilem enim crisim, vel recidivam vel transitum in alium morbum, vel ipsam mortem sexto die in febribus continuis contingens rigor importet; unde sexta die agens Natura, raro aut nunquam à Medico imitanda, qui imitator tantum est Naturæ bene operantis.

Sed quam nocuus & molestus sit rigor febricitantibus, ex ipsius Natura deducitur; est enim, ut diximus, universalis concussio corporis cum sensu frigoris, illata ab humore partes ejusdem sensu præditas irritante: Ex hac autem concussione adeo totum corpus affligitur, ut velut à longo itinere defatigatum, ac verberibus cæsum conqueratur: Succedente vero intermissione, qua omnino febre vacet, quodammodo reficitur, & quiete compensat, quod à febre rigorifica perpessum est: at vero si febris intermissio nulla sequatur, talem ex rigore molestam concussionem rependere cum non possit, magis & magis debilitatur, ut tandem succumbat. Accedit, quod causa rigoris

humor est, omnibus partibus infensus, itemque sanguini, lymphæ & liquori nervorum, qua propter nisi deinde repurgetur, & per aliquam evacuationem egeratur, procul dubio mala minabitur periculosissima.

Quamquam autem Hippocrates speciatim notaverit rigorem, sexto die malum, non ideo cætera accidentia, si forte eodem die, & alio non critico contingant, bona censenda erunt, cum & sudores, & vomitus & dejectiones, & icterus, aliaque hujus generis, tum sexto die, tum aliis diebus, nec criticis nec indicibus ante coctionem difficile judicium portendant: Nam quælibet evacuatio, ex præcedente coctione & secretione non contingens, pro symptomatica censenda est, veluti ex pravitate, vel multitudine proveniens, nec tamen ejus humoris qui morbum facit. Hinc Philini uxor *ægr. 4. Epidem. 4.* cum octava die superriguisset, vigesima obiit: & uxor Dromeadæ, passa rigorem tertia & sexta, paulo post periit. Sic & Hermocrates *3. Epidem.* morbo Regio affectus sexta die, periit vigesima septima: Contra vero Epicratis uxor, quæ superriguit decima quarta, judicata est quadragesima.

Quare ut rigor & alius Naturæ motus Criticus & salutaris censeatur, coctionem & secretionem, peccantis humoris consequi debet, cum febris intermissione conjuncta, concurrentibus simul aliis bonæ judicationis indiciis.

Quale nam sit ejusmodi judicium difficile, deduci potest, *ex 1. Epidem. Sect. 2. Const. 2.* ubi Hippocrates, *cruda & incocta, & in malos abcessus conversa*, inquit, *aut judicationem non futuram aut dolores, aut diuturnitatem, autem mortem aut recidivam* (ut supra innuimus) *significare*: quod & *in comment. hujus Aphorismi*, rememorans Galenus subdit: *eos, qui in hoc die*, (puta sexto) *fiunt rigores, difficile habere judicium, hoc est malum afferre, ac si male judicantes dixisset; vel certe infirmum, ut qui facile recidivam facerent, vel in longum tempus protraherentur, ac si dixisset, difficulter solubiles.*

Dices I. Rigor non semper futuram crisim indicat, Ergo falsum quod rigor sexta die crisim malam præsagiat ℞. etsi rigor quandoque vel à calculo vel aliunde fiat, semper tamen significatur adesse, molimen alicujus excretionis, in febre autem continua est certissimum signum criseos futuræ, modo non sit in principio febris.

Instabis:

Instabis: Si rigores ſexta die, eſſent funeſti, ergo bona criſis in morbis bilioſis, non deberet fieri, paribus diebus, quod falſum eſt, quia tum fiunt criſes, quando fiunt paroxiſmi, ſed paribus diebus, in morbis bilioſis fiunt paroxiſmi Ergo & Criſes. ℞. Licet bonæ criſes v. g. fiant quarta die, qui putatur eſſe par, tamen par non eſt ratione ſeptimi, ſed tantum ratione primi ut patet ex inſtitutionibus, Ergo criſis non fit in quarto ratione paritatis, ſed ratione imparitatis, nempe ſeptimi, Ergo nulla debet fieri ad ſextum diem comparatio.

Instabis denuo: Hippocrates *in Epidem.* ut in textu diximus, affert Philiſtida, Heraclitis uxor, quæ ſexta die ſuperriguit, minxit multum & ſeptima perfecte judicata eſt: Ergo rigor in ſexto tam funeſtus non eſt ℞. ibi naturam ob robur, circa finem ſextæ diei criſim incepiſſe, ſed non perfeciſſe usque ad ſeptimum: Aphoriſmus autem intelligit de rigoribus, quæ immediate criſim præcedunt, idque in principio, non in fine ſextæ diei.

Vrgebis: Hippocrates dicit rigorem febri ardenti ſupervenientem, illam ſolvere Ergo non tam funeſtus eſt ℞. rigor ſuperveniens febri ardenti ſexto die ſolvit illam, nego, alio tempore apparentibus ſignis concoctionis & ſequente ſudore concedo: Neque hæc objectio eſt contra *Aphoriſmum 46. hujus Libri*, quia intelligitur de febre á cruda & non deficiente febre.

Instabis III. Poteſt fieri, coctio ſexto die, Ergo etiam poteſt fieri Criſis Prob. Antecedens concoctio poteſt fieri quarto die, Ergo multo magis ſexto ℞. concoctio poteſt fieri die quarto Natura exiſtente forti, concedo, debili nego: Ergo poteſt eſſe ſexto, id eſt circa finem & initium ſeptimi in Natura forti concedo, à Natura debili & in principio ſexti nego.

Quæres: Quæ ergo ſit ratio, quod rigor in ſexto ſit malus cum aliis temporibus ſit Prodromus bonæ criſeos, præſertim ſi præceſſerint ſigna concoctionis? ℞. Licet nulla fundamentalis poſſit dari ratio, tamen id ſuadet autoritas & obſervatio ſeu frequens experientia: Poteſt tamen etiam dari ratio, quod pares dies ſint diſcriti, & criticorum rationem non habeat, inter quos ſextus præcipuus eſt: adde demum, quod non præceſſerint ſigna concoctionis, Ergo nec criſis bona eſſe poteſt.

Aphorismus XXX.

Quibus Paroxismi fiunt, quacunque hora febris dimiserit, eadem si cras (seu postero die) repetat, judicatu difficile esse solet.

Contentum seu Intentio.

De Febrium longitudine ex constantia Paroxismi arguenda.

Connexio: Sicut præcedens Aphorismus fuit prognosticus de difficili Judicio; ita & hic Aphorismus ad partem pertinet prognosticam eventus febrium, & quidem ex repetentibus Paroxismis, eadem hora inconcussa, & invariata, eas solutu difficiles testatur. Exemplum, pro captu, affert Galenus; febris quæ semper eadem hora, puta tertia, redeat, & tum primo, tum secundo, tertio ac quarto die initium resumat, & sic deinceps, licet alia quavis hora intermittat & desinat: Tales enim inquit, febres horam sui Principii in accessionibus inconcussam & invariatam habentes, futuras longas, & difficulter solubiles, idque sive quotidie, sive tertio, sive quarto quoque die, illæ repetant.

Quod autem revera de quibusvis periodicis febribus sermo hic sit ab Hippocrate prolatus, colligi posse videtur ex adjectis verbis *quibus paroxismi seu accessiones fiunt*: Accessiones vero indefinite comprehendunt, quotidianas, tertianas & quartanas. Verum cum idem dicat: *Si eadem cras seu postero die repetat*: quotidianas potius expressas voluit, vel tertianas & quartanas duplices & triplices, singulis scilicet diebus affligentes. Quamquam probabile quoque sit, voluisse id exempli loco notatum, quemadmodum alibi consuevit, pari loquendi formula usus, generalia medicinæ dogmata singularibus Exemplis tradere.

Sed, num voluerit sub quacunque hora intermissionis, febris designare repetitionem & inceptionem sequentis accessionis, ita ut finis unius sit initium alterius; an vero principium singulorum paroxismorum,

rum, eadem semper hora contingat, licet finis & declinatio cum intermissione variet, ab expositoribus disceptatur. Sub priori sensu interpretatur Heurnius, qui vult casum ab Hippocrate fingi, si sequenti die, invaleat febris eadem hora, quæ desiit antecedenti. At vero sub posteriori exponit Galenus, qui servari quidem semper horam, in qua accessio suum faciat initium, non servari vero alias, in quibus finitur, ut antea notatum est, commentatur; parumque interesse, an quacunque hora, & citius & tardius febris desinat, dummodo, eadem semper hora redeat & incipiat. Et quamvis utraque expositione sensus Aphorismi cohæreat experimento, suisque rationibus fulciatur, longe tamen probabilior videtur, & menti Hippocratis congruentior interpretatio, si finem unius accessionis, alterius principium excipiat, ut cum exspectatur intermissio præcedentis, & altera subsequentis febris accessio subingreditur. Etenim hic Aphorismus videtur scriptus de febribus continuis, licet periodicis; cum intermittentes *Aphorismo 43. hujus Libri*, dicantur periculo vacare, quæ propterea difficile judicium habere nequeunt. Cum igitur febres accidunt, quarum remissiones initiantes, succedentium accessiones excipiunt, ut quotidianæ, tertianæ aut quartanæ duplices, Hemitritæi, aliæque per *subintrantiam* seu *subintrantes* dictæ, tum profecto difficile judicium sequitur, in his enim multi & mali solent esse humores ingeniti, foci febrium sordidi, & fermenta viscerum non parum depravata. Accidit præterea, ex ejusmodi febrium generibus, ingens in viribus jactura, cum neque coctiones ciborum, neque alimenti distributiones commode peragantur, & quod gravius, ob accessiones sibi subito succedentes Natura nequeat, ut in intermittentibus restaurari, sed sensim hebescit, & elanguet: Secus autem accideret, si febris omnino intermitteret & desineret, ut existimat Galenus.

Quam præterea idem Galenus rationem difficilis Judicii (Judicium morbi Medicis significat magnam mutationem, seu in melius, seu in pejus, unde judicari dixit Hippocrates, in morbis esse, cum augentur, aut in alterum transmutantur, aut finiuntur) quam, inquam, rationem difficilis judicii affert, desumptam, ex fixa & firmata causa accessionum, quæ idcirco difficulter solubilis sit, multis improbat Argenterius, sed potissimum ex eo, quod erraticæ febres deberent esse facillime solubiles, ob vagam & instabilem causam, ex qua oriuntur, cum

tamen ex eodem Hippocrate habentur, difficillimæ ſolutionis eſſe, atque adeo longiſſimas evadere; quin & illæ, quæ fixam & ſtabilem cauſam recognoſcunt, ob id ipſum ſolvi facilius deberent, quippe quæ melius ſubjiciantur coctioni, & ſecretioni, quam ſi erraticam & vagantem conſequantur; unde concludit facilius concoqui bilioſam materiam, alicubi ſtagnantem, quam fluentem & vagantem pituitam; itemque citius febres continuas, ex humore in venis concluſo, quam intermittentes procedentes ex humore, per habitum corporis diffuſo, ut idemet Galenus arbitratur: Sed enim experimur, tertianas & quartanas intermittentes, menſurnas & annuas evadere, cum Hyemem præſertim attigerint.

At quamvis hæc adverſus Galeni expoſitionem, ab Argenterio propoſita, non levis momenti videantur non tamen improbabilis illa penitus dicenda erit, ſi repetitiones febrilium acceſſionum ſtatis ſemper horis habitæ, invariatam temporis invaſionem ſervent: Siquidem reditus, acceſſionis febrilis, eadem ſemper hora, immutabiliter arguit æquabilem & conſtantem, in vaſa ſanguinea fermenti febrilis intruſionem, atque in viſceribus, ſeu focis febrium, per uniformem & determinatam fermenteſcentis ſanguinis, in ſua emiſſaria depoſitionem. Verum quo pacto illa accidant, clarius infra explicabimus.

Quod quarundam febrium Paroxiſmi anticipent, quarundam poſtponant, ratio eſt, quod anticipantes materiæ ſubtilitatem, caliditatem & paucitatem; quæ vero poſtponunt, cruditatem, craſſitiem, frigiditatem & copiam præſeferant.

Dices: Anticipatio Paroxiſmi, ſignificat morbi augmentum, poſtpoſitio declinationem, æqualitas ſtatum, ſed ſtatum morbi ſignificare, non eſt ſignificare malum judicium Ergo. ℞. Anticipatio, ſignificat morbi augmentum, tantum nego, poteſt enim fieri à virium robore, & poſtpoſitio à debilitate, & tandem æqualitas paroxiſmi eſſe poteſt, toto morbi tempore.

Apho-

Aphorismus XXXI.

Qui per febres lassitudinem sentiunt, iis ad articulos, & juxta maxillas, potissimum abscessus fiunt.

Contentum seu Intentio.

De Abscessibus futuris in febribus.

Connexio: Hactenus egit Hippocrates, de Judicio morborum, in hoc Aphorismo agit de Judicio, quod fit, per abscessum factum ad Articulos, maxillas & glandulas. Hic Aphorismus. ob simplicem conclusionem non dividitur.

Jam alibi præsertim Lib. 2. Aph. 5. dixerat Hippocrates, spontaneas lassitudines morbos prænuntiare, iisque propterea usus est, veluti signis, morbos præmonstrantibus: Nunc autem in hoc Aphorismo easdem assumit, in signa prognostica futurorum abscessuum, in ante dictis partibus, si febricitantibus accidant, & absque ulla causa manifesta.

Notavit autem speciatim, febricitantes, quoniam licet abscessus quibuscunque ægrotantibus accidere possint, ex multa & tenui materia, cum virium languore, vel ex tenaci & crassa, expulsioni repugnante; frequentius tamen febricitantibus contingunt, eo quod humores febrim excitantes, per indebitam fermentationem, motui magis subjiciantur, & de loco in locum ferri possint.

Cum itaque febricitantes, citra quamcunque evidentem causam membra corporis defatigare valentem, lassitudinem incurrunt, ut, vel si minimum & leviter moveantur, se impotentes percipiant, abscessibus subjiciuntur; etenim exinde significatur humores ad partes musculosas, itemque ad tendines, & ligamenta articulorum decumbere, unde impedimentum motus, & impotentia regendi corporis pondus oxoriatur.

Quoniam vero lassitudo triplex, memoratur à Galeno, Com-

Comment. ejusdem Aphor. 5. Lib. 2. *prima* quæ ulceris, *altera* quæ tensionis, *tertia* quæ inflammationis sensum refert, dubitari hoc loco potest, quænam potius hic sit adjicienda, quæ futuros abscessus, in loca articulorum prænunticet. Et dicendum omnem, & quamcunque esse comprehensam, cum unaquæque ab humoribus exoriatur, & solum inter se differat sensu, quem partibus inferunt; quamobrem non immerito Hippocrates, indiscriminatim lassitudines nominavit, porro, ad partes lassitudine affectas, veluti debiliores facile quicunque humores appellunt & abscessus inferunt.

At vero non ex modica & momentanea corporis lassitudine hi protinus sunt præsagiendi, sed ex continuata, diuque perseverante afflictione, ut propterea in Aphorismo notentur, qui *habent*, hoc est, qui perpetim patiuntur *lassitudines*, non qui *habuerunt* vel passi sunt. Inde enim arguitur imbecillitas artuum, qui facillime ea propter excipere possint, decumbentes humores.

Sed & in articulis & circa maxillas potissimum memorantur abscessus fieri, quia humores à partibus nobilioribus sepositi, non alibi promptius recipi & consistere possunt. Sunt enim in articulis vacuitates; glandulæ vero veluti partes corporis spongiosæ, facile etiam excipiunt & detinent: Harum autem præcipue notavit, quæ circa maxillas, ut in buccis, juxta aures, itemque in collo, & in jugulo ad linguæ radicem, quippe in has sæpissime vitiosos humores à cerebro aliisque internis visceribus abscedere experimur.

Quamquam autem articulos, & glandulas circa maxillas abscessus pati retulerit Hippocrates, non tamen reliquas, id ipsum subire posse negandum: Etenim sectis cadaveribus, sæpius abscessus inventi sunt in glandulis mesenterii & pancreatis, itemque in glandulis lumborum & renum & aliis corporis partibus: Et sane qua ratione pone aures & in collo glandulæ suscipere possunt, vitiosos humores, eadem ratione & cæteræ, tum internæ, tum externæ abscessus pati poterunt; quin imo non semel expertum est multo citius quam exteriores glandulæ tumerent, interiores in mesenterio intumuisse; unde rationabiliter quidem dissolventia & diaphoretica medicamenta, in ejusmodi temporibus à peritioribus medicis commendantur quæ scilicet impactos & hærentes humores incidant, attenuent & dissolvant, & per patentiores ductus foras amandent, quemadmodum de urina multa

&

& crassa idem Hippocrates infra *Aphorismo 74. hujus Libri* fatetur, inquiens: *Quibus speratur futurus abscessus ad Articulos, eos liberat ab abscessu, urina multa, crassa & alba, qualis in laboriosis febribus, quarto die quibusdam incipit fieri* &c. de quibus inferius plura. Id ipsum quoque præstat alvi fluxus, sudores, vomitus, hæmorrhagia aut alia corporis evacuatio, abscessus præpediens.

Dices I. Omnes febricitantes sentiunt lassitudinem, Ergo omnibus fient abscessus ℞ negando antecedens, in plurimis enim febribus, non observatur lassitudo, imo tam fortes sunt sæpe ægri, ut durante ipso febris vigore, & in deliriis à pluribus viris fortibus vix teneri & coërceri possint.

Instabis: Lassitudines sunt affectus musculorum, Ergo non sunt articulorum ℞. per Articulos non intelligi juncturas tantum sed partes circumjacentes etiam musculosas & tendinosas.

Vrgebis: Futurum in maxillis abscessum, non videtur præcedere lassitudo, quia maxillæ male factæ, nihil faciunt ad læsionem motus musculorum ipsius corporis. ℞. Satis esse si pars mandans, nempe Caput afficiatur, quod est principium nervorum, unde lassitudo, imo sopor ante abscessum accedere solet.

Aphorismus XXXII.

Quibus ex morbo convalescentibus, pars aliqua laborat (seu dolet) eo (seu ibi) abscessus fiunt.

Contentum seu Intentio.

De Abscessibus Convalescentium.

Connexio: Connexio hujus Aphorismi cum antecedente clara & manifesta est: quod enim de febricitantibus ex lassitudine, præcedenti Aphorismo, pronuntiavit, nunc de convalescentibus, ex labore seu dolore, partem aliquam infestante id ipsum profert Hippocrates. Quare & hic Aphorismus, partim propter brevitatem partim

cum pariter prognosticus sit divisionem non patitur; tradit enim alterum Judicium futuri abscessus, & quidem ea in parte, quam dolor excruciat.

Proponit autem convalescentes ex morbo, id est, qui nuper à morbo servati sunt, præsertim acuto: nam ex morbis chronicis, non tam facile abscessus eveniunt, resoluta nimirum sensim materia morbifica, ex morbi diuturnitate, quippe ex reliquiis humorum non bene subactis nec expulsis, ejusmodi abscessus fiunt.

Pro laborante seu dolente vero parte, non solum intelligit, quæ revera dolore, sive pungente sive gravante afficitur, sed quocunque modo laborantem imbecillem & languidam (labor enim hic significat omnem membri debilitatem.) Nam cum abscessus, translatio sit humoris, de una in aliam partem, præsertim ignobilem, certe nisi hæc languida sit, & debilis, commotum humorem minime excipiet, unde sive à dolore, re ipsa cruciante, sive ab imbecillitate, undecunque inducta, pars aliqua laboret, obnoxia fiet abscessui. Hinc experimur, in partes torpidas, exangues, extenuatas, aut doloribus affectas, commotos humores decumbere & abscessus parere. Quod vero vulgo dicitur dolorem trahere, veluti cucurbitula, ridiculum est, cum & Galenus ipse 3. de Natur. Fac. 23. languorem in partibus, non dolorem accuset.

Ejusmodi abscessus plerumque in imperfecte per crisim judicatis contingunt; in crisi enim imperfecta, Natura quandoque partem materiæ excernit, partem coquit, & partem retinet, ex qua abscessum format, qui à Medico prædicendus est, ubi in aliqua parte labor, dolor, aut lassitudo, idque in declinatione observatur: Id quod pluries accidit, quando vel æger non satis expurgatus fuerit, ut patet in pueris post variolas, quibus non purgatis facile abscessus succrescunt; ita pariter quando æger multum aut justo plus quam Natura sufferre queat, in cibo & potu excesserit.

Dices: Quæ in morbis relinquuntur, recidivas facere consueverunt teste Hippocrate *2. Aph. 12.* Ergo non fiunt abscessus. ℞. Abscessus fieri in declinatione, siquidem materia à partibus nobilibus ad ignobiles defertur, nisi ab his ad illas fiat metastasis; recidivæ autem fiunt, post non omnimodam causæ morbificæ morbi ablationem; ergo est differentia inter recidivam & abscessum de qua re fusius alibi.

Aph.

Aphoriſmus XXXIII.

Sed &, ſi ante morbum, pars quæpiam laboraverit (ſeu doluerit) in eam ſe morbus obfirmat.

Contentum ſeu Intentio.

De Parte ad abſceſſus recipiendos apta.

Connexio: Cum duobus antecedentibus, manifeſtam connexionem habet hic Aphoriſmus: quemadmodum enim præcedentibus duobus Aphoriſmis, ex indiciis, concomitantibus, vel conſequentibus morbos, conjuncta videlicet laſſitudine, aut in ſequente dolore, prognoſim futuri abſceſſus deduxit Hippocrates: Ita hic ex præcedente morbum dolore, in aliqua parte corporis, conjicit futurum morbum ibidem conſiſtere & firmari: quamobrem inquit Galenus in *Comment. ſi quis velit connectere, duobus prioribus ſermonibus illum, qui nunc dicitur, ad unius Aphoriſmi integritatem, ſive ſeorſim unumquemque ſcribere, nihil refert, nam & communitas eorum oſtenſa eſt, & ſingulorum proprietas in ſermone propoſito.*

Hic Aphoriſmus cum ſimpliciter Prognoſticus & brevis ſit, non patitur diviſionem.

Cum igitur antequam morbus invadat, pars aliqua corporis ad ægritudinem diſpoſita dolore afficitur, vel aliter moleſtatur aut languet, ibi futurus morbus firmabitur, ſumpta conjectura ex languore ejuſdem partis affectæ. Nam ſicuti ſpontaneæ laſſitudines ante morbi invaſionem contingentes, corpus ob noxium morbis portendunt, ita labor, dolor, languor, cujusvis partis, prænuntiat futuram in eadem parte affectionem: quippe pars dolens, aut aliter affecta, ſubjicitur recipiendis humoribus, præter naturam adauctis, & vitiatis, qui propterea ibidem conſiſtenres morbum excitabunt, inflammationis, tumoris, aut abſceſſus naturam referentem, niſi tamen evacuatione

per vias urinæ, vel intestinorum aut etiam per sudorem, vel narium hæmorrhagiam, aliterue, vitiosus ac collectus humor egeratur, ut ex eodem Hippocrate deducitur *6. Epidem. Sect. 4. inter initia*: *Et 6. Epid. Sect. 7. & infra hoc Libro Aph. 79.* ubi dicit: *Si pars inferius calescat aut frigeat, ibi morbi sedes est futura* & alibi: *ubi sudor ibi morbus.* Si ergo pars aliqua seu viscus in corpore humano vel Natura, vel ascititia debilitate, in vel ante morbum contracta, labefactatum est, in hoc casu, reliquiæ morbi abscessum causaturæ in hanc & non in aliam partem ferentur: Cum hæc pars ad receptionem excrementorum sit maxime habilis, ad expulsionem vero ineptissima: Est enim partis debilitatæ substantia, effæminata, mollis & laxa, quæ ideo fæces, cum sanguinis torrente, eo allatas propter flacciditatem præter naturalem, veluti spongia, facile recipit, & propter deficientem siccitatem, ad tensionem necessariam (in quo robur consistit) difficulter expellit.

Dices I. Plurimis ante morbum, ingens fuit capitis dolor, qui aliquando plurimis annis perduravit, deinde inciderunt, in gravem morbum, non capitis, sed alterius partis, Ergo Aphorismus non verificatur. ℞. quemadmodum Hippocrates incepit sermonem de articulis, ita per partem hic articulos intelligit: deinde falsum est, morbos & abscessus, in Capite debili non fieri ac in alia parte corporis.

Dices II. Ubi sudor ibi morbus, Ergo in æstate v. g. post exercitium morbus erit in toto corpore, quod est falsum, nam sudor etiam excitatur in corporibus sanissimis. ℞. Hippocratem hic intelligere sudorem, qui fit durante morbo, non in corpore sano, vel etiam à causa interna, non ab externa & violenta.

Instabis: Sudor in morbis, significat morbi solutionem, Ergo non significat morbum ℞. sudor criticus, qui fit die critico, & præcedente coctione, significat morbi solutionem, concedo: Symptomaticus nego, & de hoc loquitur Aphorismus.

Urgebis: Sudor syncopticus est sudor symptomaticus, qui plerumque fit in fronte, cum tamen morbus sit in Corde, nempe lypothimia, animi deliquium &c. Ergo neque sudor symptomaticus est, ubi morbus est. ℞. In syncope est omnium virium lapsus; ergo non tantum affectus est in corde, sed in toto corpore.

Apho-

Aphorismus XXXIV.

Si febre detento, suffocatio derepente supervenerit, nullo in faucibus apparente tumore, lethale.

Contentum seu Intentio.

De Angina tumore experte.

Connexio: Pergit Hippocrates, agere de abscessibus, ut paulo ante fecit, de iis quæ partibus nobilibus ad ignobiles fiebant; in hoc Aphorismo è contra agit, de abscessu, qui fit in parte nobili & perniciosus est.

Hic Aphorismus proinde, cum rursus prognosticus sit & simplex, divisionem non patitur.

Pertinet autem quoque hic Aphorismus ad partem prognosticam, quia eo interitus præsagitur febricitanti, si repente suffocatione corripiatur, citra faucium tumorem.

Quandoquidem inquit: *febre detento* (*seu febrem habenti*) procul dubio is, cui hæc accidunt, febre multo antea correptus existimandus est: idque magis, quoniam suffocatio dicitur supervenire; quare eadem repente contingens erit symptoma superveniens febricitanti.

De qua vero febre intelligat Hippocrates, dubitat in *Comment.* Galenus. Et quamvis de eo, cui magna insit febris, videatur interpretari; contingit tamen, subdit etiam sine magna febre, strangulatione repente superveniente, hominem interire; inevitabilior autem & citior est mors, ut ne sperari quidem possit illius salus, cum vehemens febris detinet ægrotantem, ob majorem respirationis indigentiam.

Sive igitur acuta & gravi febre, sive etiam leviori æger afficiatur, si nullo tumore fauces occupante, videatur repente suffocatione corripi, is prædicitur interiturus. Cum enim citra causam evidentem suffocatio supervenit, vel in pulmone, vel in aspera arteria vitium aderit, & quidem ejus conditionis, ut non tam mole, quam venefica & convulsiva qualitate & pravitate, respirandi organa inficiat, vel etiam à spinæ vertebris luxatis, atq; introrsum inflexis, partes respirationi dicatæ

comprimuntur: quorum utrumque lethale est, medelam haud quaquam admittens: *Suffocatio* namque *non aliud est* inquit Galenus, *nisi interitus subitus, propter defectum inspirationis, qui fit ex angustia alicujus instrumenti, ex iis quæ observiunt respirationi.* Quoniam vero dixit *nullo tumore in faucibus existente*, implicite proinde intelligendum voluit tumorem guttur occupare: quæ enim internam partem, asperæ arteriæ infestant, vel exterius circum obsistunt, nullatenus visu spectari possunt, etiamsi os undequaque amplificetur: Inflammato autem gutture, ejusque musculis, impeditur respiratio & exspiratio, vel per compressionem, si forte exterius inflammatione gravetur, vel per obstructionem, si interius constipetur.

Sed quid si tumor in faucibus appareat, an non lethale signum existimandum sit; Et quidem sine vitæ periculo ejusmodi in faucibus tumor non erit, cum non minus periclitentur ægrotantes, ex impedita respiratione, quam ex impedita ciborum deglutitione. At vero longe periculosior erit læsio respirationis, quam deglutitionis, cum sine respiratione & aëre, diu vivere nequeamus, absque deglutitione vero & sine cibo. ad plures dies vivere possimus. Accedit, quod tumor apparens in faucibus, multis & variis medicamentorum generibus tractari potest, & non raro ad maturationem, vel resolutionem perductus, ægrum incolumem relinquit, secus vero qui guttur & asperam arteriam occupat, & si fortasse maturitatem subeat, delabente in pulmonem & thoracem, purulenta materia necem quoque affert.

Dubitari præterea solet, quinam tumor hic ab Hippocrate memoretur, cum apud Medicos tres species tumorum (excepto erysipelate) communiter recenseantur, phlegmonis scirrhi, & œdematis. In codice græco, scribitur *œdema* id est tumor mollis factus à phlegmate, unde is videtur speciatim in Aphorismo notatus, eoque magis, quia citra dolorem est, cujus ne quidem verbum facit Hippocrates in textu.

Verum crediderim potius, inflammationem seu phlegmonem intelligendum esse, cum febricitanti superveniat, ubi humoris acredinem & tenuitatem sortiuntur. Præterquam quod humores œdematosi, veluti à lentis humoribus inducti, sensim & per paulatinam congestionem fiunt, nec facile gutturi, aut asperæ arteriæ adnascuntur, in Aphorismo autem dicitur, repente suffocationem fieri oppertere, &

minime

minime apparentem. Quamquam si fortasse œdema exoriatur, adhuc vitæ periculum minetur, ob interclusam respirationis semitam. Usus est autem nomine œdematis Hippocrates, quod omnem tumorem seu inflationem significat, ut etiam in *Comment.* Galenus advertit.

Non est autem prætereundum periclitari aliquando ægros & suffocatos interire, absque ullo tumore aut inflammatione gutturis, vel faucium, ob malignam solum, & venenatam inspirati aëris conditionem, ut sæpe in morbis epidemiis observavimus. Compertum quoque est suffocari homines, & cætera animalia, peculiaribus halitibus è quibusdam cavernis ac fodinis erumpentibus: Ex densiori etiam, aut plus justo tenuiori aëre, id ipsum sæpius visum, quemadmodum in cellis vinariis, ex fermentescente musto, locis occlusis, specubus subterraneis, thermis, hypocaustis, & aliis. Potest tandem id ipsum provenire suffocationis periculum, à vaporibus tetris ab utero ascendentibus, vel interceptione circulationis sanguinis, uti in hysterica passione, vel apoplexia. Verum tamen suffocatio, in hoc Aphorismo memorata, non nisi grave pulmonis vitium, vomica abscessus, atque ab interna, non autem externa causa illatum, & quidem cum febre, & non sine febre (ut in hysterica apoplexia atque recensitis casibus fit) prout ante dictum est.

Dices I. Talis suffocatio potest tolli larga venæsectione, Ergo non est adeo lethalis ℞. si sit à sola plethora concedo: si vero à debilitate, resolutione, convulsione, potest tolli venæsectione, nego.

Dices II. Homo potest pilis, vel re tenui deglutita suffocari, ut testatur experientia, Ergo non opus est tam violentis causis ℞. hominem pilo posse suffocari est revera Problema medicum: Si tamen contingat, id non præcise à pilo, sed potius à convulsione & concussione gutturis, pilum violente expellere conantis provenire.

Aphorismus XXXV.

Si febre detento, repente collum intorqueatur, ac vix deglutire queat, nullo existente tumore lethale.

Con-

Contentum seu Intentio.

De Angina Convulsiva.

Connexio: Nexus hujus Aphorismi, cum antecedentis est clarissimus: Præsens enim non minus, quam præcedens, agit de strangulatione repente facta in febribus: differt tamen ab illo; quod in præcedenti Aphorismo lethale signum, ex subita suffocatione, febricitanti superveniente, à læso gutture vel pulmone desumpsit: nunc ab impedita deglutitione idem Judicium sumatur, ob vitium faucium & gulæ: Equidem sicut respiratio pertinet ad asperam arteriam, ejusque ductus, ita ad fauces & œsophagum deglutitio.

Hic Aphorismus æque ac præcedens, cùm simplex in conclusione sit, divisionem non patitur.

Utrumque ergo symptoma considerat Hippocrates in febricitantibus, quibus semper gravius ac periculosius est, ejusmodi extraordinariis accidentibus molestari, cum per febrem magis labefactentur, vitæ usus, & operationum vitalium commoda sensibilius afficiantur, quæ plane diutius læsa esse non possunt, etsi in cæteris morbis facilius sufferantur.

Quoties ergo præter incommoda febris & symptomatum illam frequentius concomitantium, accidit, febricitantes rarioribus & insuetis aliis vexari, longe majus periculum imminet. Et quidem de vita est magnopere ambigendum, si repente illis collum pervertatur & contorqueatur, ut vix ac ne vix quidem possit deglutire. Significatur enim talem ac tantam læsionem, in musculis moventibus, flectentibus & circumvolventibus collum inductam esse, ut etiam nervi & vertebræ spinalis medullæ coafficiantur; unde etiam gula, quæ per fibras & musculos spinæ adhæret, suo munere deglutiendi defungatur. Atqui hæc, non sine luxatione, inflammatione, paralysi aut convulsione contingunt, quæ febricitantibus mortiferæ esse solent: Sed, & impedimentum deglutitionis non leviter quoque incommodat, cum corpus alimento, & debita virium restauratione privet. Quod autem ab inflammatione, ex luxatis vertebris, & alia simili affectione spinæ id exoriatur, clarius expressit idem Hippocrates *2. Epidem. Sect. 2.* & Galenus *4. de Loc. affect. 3.* Quamobrem quomodocunque spinæ vertebræ offendantur, sive contusione, contorsione, vulnere &c. valde de exitu lethali timendum erit.

Dices

Dices I. Hippocrates *6. Epidem. 7.* ait: illi gravius affligebantur, quibus cum febre cervix intus vergebat; illis vero, qui solum deglutire non poterant, valde mites erant Anginæ, Ergo ex deglutitione in febre læsa, tantum non resultat periculum. ℞. Hos fuisse absque suffocatione, adeoque in tanto non fuisse periculo: Vel ℞. Hippocratem loco citato egisse tantum de simplici angina, in hoc autem Aphorismo, de contorsione ipsius colli.

Dices II. Convulsio superveniens febri, sæpe non est lethalis, ut docet praxis, Ergo contorsio illa colli à convulsione, non erit tam exitialis. ℞. Etsi rarum sit, aliquem à febre convulsum evadere, nihilominus pejor est, colli convulsio & contorsio, quam alia quæcunque, ut apparet, in Emprostotano, Opistotano, & Tetano, à quibus vel rarissime vel nemo evadit.

Aphorismus XXXVI.

Sudores febricitantibus boni, qui manare cœperint, die tertio, quinto, septimo, nono, undecimo, decimo quarto, decimo septimo, vigesimo primo, vigesimo septimo, trigesimo primo, trigesimo quarto; ii enim sudores, morbos judicant; qui vero secus evenerint, laborem, & morbi longitudinem, & recidivam significant.

Contentum seu Intentio.

De Sudoribus Criticis & minus talibus.

Connexio: Hactenus noster Hippocrates, varia attulit de crisi per abscessus facta: In hoc præsente Aphorismo, agit de Crisi, quæ per excretiones fit, & pro Exemplo sudores assumit.

Hic Aphorismus duas habet partes: in *Prima* laudat dies, qui bonos sudores efficiunt; in *Secunda* vero qui malos procreant.

Pergit ergo Hippocrates in hoc Aphorismo, examinare sudores, in febribus evenientes, per quos hæ sæpissime judicantur; eos autem

inquit, si inceperint, diebus imparibus, potissimum indicibus, & Decretoriis, bonos & salutares esse, secus in aliis: Quare considerat hic solummodo tempus apparitionis sudoris, nam de substantia, qualitate, loco, & modo, infra dicetur.

Quamquam autem, fere omnes interpretes, unanimi consensu, generalem hanc Hippocratis sententiam exponant, indeque rationem dierum judicatoriorū tueantur; si nihihilominus acuratius perpendantur, quæ hic eorundem serie is complexus est, procul dubio plures, & quidem non levis momenti difficultates occurrunt excutiendæ.

Primo autem se offert examinandum, cur ad seriem criticorum & indicum, *quartum diem* in hoc Aphorismo, non retulerit, recensuerit vero, tertium & quintum; itemque cur vigesimum primum, non *vigesimum*; qui tamen ab eodem inter potiores Criticos alibi refertur; & cur vigesimum septimum, non *vigesimum octavum*, veluti per septenos, comparatum ad vigesimum primum.

Nec deinde difficultate caret, quare tempus sudoris incipientis in febribus sit hic per dies impares, veluti crisimos recensitum, cum tamen idem Autor *1. Epidem.* judicatorios dies diviserit in impares, & pares, eo sane discrimine, ut si morbi per dies impares exacerbentur, imparibus quoque judicentur, & per pares, diebus paribus.

Verum licet per dies impares, ingravescentes morbos, speciatim voluerit hoc Aphorismo designare, unde postmodum non decimum tertium, sed decimum quartum recensuit, & trigesimum quartum, non trigesimum tertium, vel trigesimum quintum, in quibus accessiones repetunt sensibiliores, & gravius affligentes, cum febres periodum servant tertianarum.

Unde præterea, tantam fidem hoc loco, judicatoriis diebus præstitit Hippocrates, qui *in Libris Epid.* quamlibet diem, tum imparem, tum parem, decretoriam notat: Equidem Larissæam virginem, sexta die judicatam refert, ut & filiam Eurianactis. Pythion æger primus *1. Epidem.* decima die sudavit, & judicatus est; aliique plures pari modo judicati memorantur, ut supra late ostendimus. Quamobrem Celsus diligentissimus cæteroqui præceptorum Hippocratis observator, nullam dierum criticorum, rationem habendam voluit, sed tantum accessiones repetentium febrium considerandas, cum ex illis morbi judicium sumant. Animadversione pariter dignum videtur, cur omiserit

rit quadragesimum diem, ultimum criticum acutorum morborum, in quo multi à gravissimis morbis vindicati memorantur, ut præteream reliquos dies in Chronicis considerabiles, sexagesimum, octuagesimum, centesimum, & centesimum vigesimum. Hinc traditam Criticorum dierum rationem suspectam plerique habuere, neque solum ex recentioribus, sed apud vetustiores quoque testis est ipse Galenus, qui *in Comment. hujus Aphorismi* hæc habet: *Non parva est de diebus scriptis in Aphorismo discordia, cum alii alios pro arbitrio scribant.*

Adhuc insuper inquirendum foret, quomodo possit sudor die tertio vel quinto Criticus & salutaris esse, tunc morbus in principio sit, quo tempore nunquam salubriter Natura movet, quæ tam brevi concoquere, & malos humores secernere nequit. Contra vero quo modo fieri potest, ut sudor post vigesimum septimum, vel trigesimum primum erumpens, tam malus sit, ut longitudinem morbi, laborem, vel recidivam portendat, si aliter succedat, cum jam sat diu is perduraverit, ejusque causa morbifica, magna ex parte, domita putetur, cum signis coctionis & criseos, præsertim quia sudores ab humoribus tenuibus proficiscuntur, & hic ab Hippocrate considerantur, veluti acutis morbis finem imponentes, qui propterea ultra quadragesimum producti non referuntur.

At vero quamvis hæc plurimi facienda sint, ut alias quoque meminimus; attamen Aphoristicam hanc Hippocratis sententiam non incommodant, quippe is sudores hic memorat, qui frequentius febricitantes alleviant, & potius iterato febres sensim solvunt, quam semel per absolutam & exactam crisim judicant, quemadmodum Galenus *3. de crisibus* adnotavit, raro nimirum febres, præsertim productas unica & perfecta crisi terminari, sed sæpius repetitis evacuationibus desinere, quas idem solutiones appellavit, cohærenter his quæ Hippocrates ipse *Aphorismo 63. hujus Libri*, ex rigoribus quotidie recurrentibus, febres quotidie pariter solvi animadvertit, potissimum per sudores. Quoniam vero istæ per dies plerumque impares invadunt, nec quadragesimum transcendunt, ideo factum, ut impares præcipue notaverit, & omiserit quadragesimum. Quod autem de sudoribus non semel apparentibus, & judicantibus febrem, sed incipientibus apparere, & sæpius redeuntibus agere constituerit, patet manifeste ex contextu, ejusdem Aphorismi, nam inquit: *Sudores febricitanti si cœperint*: Si

ergo enarratis diebus inceperint, ac deinceps progrediantur, utiles existimandi erunt. Cum imparibus autem connumeravit decimum quartum, & trigesimum quartum, an quod voluerit sequi priscorum morem, qui ex Pythagoreis, hos dies magis commendabiles fecerunt; an vero quia sub his adjacentes comprehensos voluit, quos ideo non retulit; an demum quia quæ sæpius observavit, scripsit. Atqui anticipantes, aut serius redeuntes febres, non raro in causa sunt, ut crises, quæ cæteroquin die impari evenirent, pari accidant; etenim fieri potest, ut tam diu iteratis accessionibus præveniant, aut remorentur, ut tandem dies permutent. Cæterum quartæ diei Hippocrates non meminit, quia sudores hic consideravit in declinationibus febrium comparentes, quæ cum per dies impares ponantur exacerbari, propterea illi, non nisi in diebus imparibus quoque prodibunt: Sed & raro crises observatas testatur Galenus in quarto die, qui se semel tantum, & Archigenem bis in tota vita vidisse fatetur.

Quod postremo sudores aliis diebus contingentes, quam in his, qui notantur in Aphorismo, laborem portendant, morbi longitudinem vel recidivam intelligendum, cum absque signis coctionis accidunt, neque vi naturæ post secretionem expellentis; tum enim humorum multitudinem aut pravitatem consequuntur, adeoque morbum futurum longum, molestum, redeuntem, ancipitem, & non raro etiam capitalem, si præsertim alia pravitatis indicia simul copulentur.

Quid autem sudor sit, & quæ sudorum differentia & causæ aliaque observatu ac scitu digna, abunde tradita sunt in institutionibus, nec hujus loci est crambem repetere.

Dices I. Dies quartus est Criticus juxta Hippocratem *Lib. de Vict. rat. in acut. & Epidem.* Ergo tamen in hoc Aphorismo poni debuisset. ℞. 1. rationem, cur omissus fuerit, quartus dies in hoc Aphorismo, jam in contextu fuisse datam. ℞. 2. dies quartus est Criticus, ratione primi solius nego, ratione primi & septimi (ut supra diximus) quorum medius est concedo.

Instabis: Sæpius in febribus biliosis observantur crises, quarto die, quia est index septimi, Ergo etiam Judicatorius, Indices enim etiam sunt Judicatorii. ℞. 1. fieri crises in febribus die quarto, non autem ratione sui, sed ex præparatione tertiæ diei, licet excretio primo absoluta sit quarto die, talis ergo crisis, non propria est quartæ sed tertiæ

tie diei: teste Galeno qui *in comment* dicit: *morbum, dum festinat imparibus diebus* (qualis est tertius) *judicari, ubi vero tardat, & postponit, ad dies pares* (qualis est quartus) *accessiones transferri.* ℞. 2. Dies Indices esse judicatorios, non ratione sui, sed ratione præcedentium dierum, quibus facta est coctio, ita quartus est judicatorius, respectu tertii, vel quinti, ubi morbi sunt ante vel post ponentes.

Aphorismus XXXVII.

Frigidi sudores, cum febre quidem acuta, mortem: cum mitiore vero, morbi longitudinem significant.

Contentum seu Intentio.
De Sudoribus frigidis.

C*onnexio*: Cum in antecedenti Aphorismo, de sudoribus bonis aut malis, juxta dies pares aut impares evenientes, tractasset: In hoc præsenti Aphorismo, qualitatem sudoris, in febricitantibus considerat Hippocrates, & præsertim eam, quæ ad tactum pertinet, veluti sensibiliorem & frequentiorem, frigoris videlicet aut caloris. Inquit autem, frigidos sudores semper malos esse, sed tamen cum acuta febre junctos, mortem; cum mitiori vero morbi solum longitudinem præsignare. Unde duas partes habet hic Aphorismus, juxta jamjam datas duas conclusiones.

Sudores autem in febribus calidos præsentiri oportere, vulgo notum est, tum quia à partibus viventibus, calore præditis emanant; tum quia sanguinis, vitæ fomitis, serositates redolent, & salium mixturas, unde sensationem tactui inferunt calorificam: Quo scilicet pacto, calor è corporibus percipitur, media actione sensui tactus illata: quamobrem quæ acrius tactum afficiunt, & patentius cutis poros divellunt & discerpunt, ea quoque calorem excitant recentiorem. Contra vero, quæ coarctando constipant, vel obtundunt, atque tenuiores partes hebetant ac figunt, ita sensum frigoris inducunt, & non raro etiam stupefaciunt, si fortasse modum excedant, Hæc autem ab uno & solo sanguine, vel in motum celeriorem adacto, vel è contra præpedito contingunt: Siquidem quoadusque sanguis mediocriter fluidus, per

venas & arterias excurrit, atque portione sui florida, & vivifica cunctas corporis partes irrigat, & quaqua versum inseritur calor, quem vitalem appellamus, in iisdem persentitur, quæque inde prodeunt, etiam excrementa, caloris quoque sensum exhibent. At vero ubi præter naturam, is afficitur, & vel exoluta portione volatili, vel etiam coagulata, vel aliter irretita, circuitum æque bene persolvere nequit, imo effætus & vapidus, nec arteriolarum externarum partium subit, nec cutim convenienter fovet, cumque ab acido potissimum serosiores & lymphaticæ portiones, ex eodem male affecto, pressius & infensius exprimantur, & per glandulas subtercutaneas, in exteriorem corporis ambitum protrusæ, ab ambiente aëre figantur, sudor proinde frigidus exoritur.

Atque hinc sudores frigidi, cum acuta & continua febre conjuncti mortem prænuntiant, quippe qui significent, eam in sanguine, & cæteris liquoribus corporis discrasiam, & depravatam affectionem inductam esse, ut jamjam cruorem, & floridam ejus portionem figendo, aut exolvendo, circuitum remoretur, & pulsationes in corde & in arteriis intercipiat, cum magno vitæ discrimine. Frigidis sudoribus quibus legimus periisse, Philiscum, Silenum, & uxorem Dromeadæ *1. Epid.* Quodsi febris acuta & continua non sit, sed levis & pusilla, ut ex adjunctis symptomatibus, ab humore potius, in glandulis subcutaneis concreto, atque sensim per febrem extenuato, ejusmodi sudor exorietur, quare longitudinem solummodo præsignabit.

Est tamen verum quod multum differt sudor frigidus, cum febre acuta copulatus, ab eo, qui mitem febrem comitem habet: qui enim febri acutæ & continuæ jungitur, veluti ab exoluto sanguine procedens, præter sensum frigoris, instar glutinis adhæret, unde liquatæ substantiæ alibilis, portionem exhibet; qui vero febri mitiori sociatur, cum non nisi lympham crassiorem, in glandulis hærentem, & sensim contabescentem, pro materia recognoscat, procul dubio serosiorem conditionem participabit, adeoque minus malus erit, quoniam nil aliud mali arguit, quam multam, crassam, & crudam materiam, quæ tandem diuturnitate temporis dissolvetur & superabitur.

Debent autem mites ejuscemodi febres, tales revera esse ex sui Natura, modicum scilicet, levemque recessum à consueto, & sano statu corporis, inducentes: Nam si fortasse mites & pusillæ forent, ex

maligna

maligna & venenata conditione quemadmodum Galenus animdvertit, pusillas febres, inquiens, quandoque valde malignas esse, certe majus, & celerius periculum minantur, an quod internam alicujus visceris inflammationem consequuntur, an etiam, quia corruptionem & gangrænam. Quoniam vero indiscriminatim dixit Hippocrates, frigidos sudores, malos esse in febricitantibus, merito dubitari potest, an de sudore quocunque morbi tempore erumpente intelligere voluerit; an vero de sudore, solum in diebus criticis. Et quidem cum superiori Aphorismo, sudoris meminerit, certis solum diebus prodeuntis, videtur notasse, duntaxat eum, qui, quo die crisis exspectatur, erumpat, ut existimat Heurnius. Verum non est, ut Aphorismum, ad hos tantummodo sudores contrahamus, cum & reliqui etiam inter initia febrium comparentes, si frigidi sint, id ipsum præsagiant. Imo fatetur Mercurialis, rarissime contingere, quod ægri in principiis morborum, multum sudantes, aut non periclitentur aut longo morbo non corripiantur: quin & calidi sudores lethales esse consueverunt, si ægrum non allevent & vires dissolvant. Quamobrem non ideo quia sudores Hippocrates, frigidos vituperavit, calidos perpetuo utiles putandum, cum & hi nisi modum, & quantitatem servent à viribus tolerabilem, atque universales sint, è toto nimirum corpore manantes, in febrium declinationibus quæ propterea subinde intermittant, pessime quoque censendi sint. Attamen non semel vidimus, ejuscemodi frigidos & exitiales sudores, compescuisse Diaphoretica alexipharmaca, veluti antimonium Diaphoreticum rite præparatum & convenienti dosi Electuario Diascordii Fracastorii mixtum: Itemque bezoarticum minerale aut martiale, sal volatile viperarum, spiritum salis armoniaci aromatizatum &c. Fotis interea partibus externis spiritu vini vel simplici vel camphorato: quod quidem plerisque Paradoxum, sed ab effectu historiam & experimentum testatur.

Objectiones quæ super hoc Aphorismo moveri possent, jam in ipso contextu enucleatæ sunt.

Aphorismus XXXVIII.

Qua corporis parte sudor est, ibi morbum esse significat.

Con-

Contentum seu Intentio.

De Sudore Loci affecti indice.

Connexio: Cum in duobus antecedentibus Aphorismis Hippocrates egisset, de sudore, quoad tempus & qualitatem: In hoc præsente Aphorismo, agit de sudore, quoad locum, seu partem corporis quam occupat. Hic Aphorismus ob brevitatem & simplicem conclusionem, non patitur divisionem.

Sudores in febribus, ut salutares sint, non tantum calidi, sed è toto corpore stillantes esse debent, cum inter evacuationes universales à Medicis referantur. Quandocunque igitur particulares sunt ex una, vel altera corporis parte manantes, mali putantur ex *2. Prognost. 26.*

Damnat itaque illos hic Hippocrates, non tantum ut causas morbosas, verum etiam ut signa, ostendentia illam partem, unde effluunt, speciatim affectam esse. Non tamen hæc cutanea solum intelligenda, quasi vero sudor, ex poris cutis emergens, eandem cutim laborantem designet, sed potius viscera interius recondita; quamobrem è capite profluens cerebrum, ejusque meninges, laborare designabit, è pectore vero Pulmonem & Cor. Neque insuper ex illo semel erumpente, id ipsum conjecturandum erit, sed ex iteratis & recurrentibus sudoribus; unde experimur eos, qui cerebro destillationibus obnoxio laborant, in somno, circa frontem, & cervicem sudore perfundi & nares humidiores pati; qua ratione dicebat Hippocrates *6. Aph. 2.* quibus nares Natura humidiores, & genitura humidior, ii minus integra sanitate fruuntur; quoniam cerebrum serositatibus abundat. Oportet autem sudorem, in his sponte prodire, nulla causa externa impellente, puta æstu aëris, exercitiis, hypocaustis &c. quippe à superabundanti humore necesse est, ut is solummodo erumpat; quamobrem, sicuti egestiones, per alvum, aut per vias urinæ, sponte habitæ, & plusquam Natura postulat, excedentes, multitudinem humorum ostendunt, eorum præsertim, quæ imum ventrem occupant: Ita pariter exsudationes particulares adauctæ, atque alicubi collectæ, serositatis indicia sunt. At vero plerumque in glandulis quæ innumerabiles per habitum corporis, dispersæ detectæ sunt, serosi isti humores colliguntur, ut præ cæteris prodidit Warthonus *in sua Adenographia*: hæ autem cum vel à frigore ambiente exprimuntur, vel cum ab ejusdem æstu attenuantur & rarescunt

vel

vel cum adeo turgidæ, ulterioris lymphæ incapaces evadunt, solent sponte sua illam in sudorem adigere. Atq; hinc obesiora corpora veluti succi plena, facile ex quacunq; levi causa copioso sudore perfunduntur.

Neq; vero sudor, qua parte erumpit, male affectam illam solum indicat, sed eam quoque unde provenit: Expertum enim est, caput aliquando sudare, ab affecto ventriculo, aut utero, ut in vertigine sympathica & hysterica affectione. In his enim non tantum morbus in capite & cerebro designatur, ubi sudor comparet, sed potissimum in ventriculo, in utero, unde affectum cerebrum titubat: Sic pariter sudat cervix, & frons ex syncope, inopino timore, cordis anxietate, & aliis vehementioribus animi pathematibus, neutiquam morbo cerebrum afficiente, sed cor, quoniam ex corde vehementer perturbato, sanguis tumultuarie commovetur, & in serositates exstillat, caput & faciem potissimum perfundentes, ob imaginatricis conturbatæ vim, & molestam impressionem, à tristi & injucundo objecto susceptam.

Postremo, ejusmodi sudores, plerumque noctu & inter dormiendum contingere solent. Compertum enim habemus, eos, qui pectore laborant, vel laxiori & imbecilliori capite sunt præditi, per noctem sudare, circa partes easdem, in quibus se læsos, experiuntur, sensim scilicet se exonerante Natura, quibus superfluitatibus opprimitur. Vigilantes quoq; nonnulli consueverunt, circa stomachum & ventriculum sudare, cum præsertim multo cibo, & immoderato potu infarciuntur. Qui præterea doloribus articulorum obnoxii sunt, solent sæpius ex nullo, vel levi motu, in plantis pedum, & volis manuum, crassiori humore interdiu madescere. Quare pars sudans, significabit morbum in se ipsa latentem, à susceptis ex imbecillitate humoribus, vel aliunde transmissis, vel ibidem congestis, & ingenitis. Hinc medicamenta ejusmodi humores abscindentia, dirigi debebunt, tum ad partem ipsam, quæ sudat, tum ad eam, quæ sudoris materiam procreat & suppeditat.

Dices I. Potest esse sudor in aliqua parte, sine morbo, ergo falsus est Aphor. ℞ sine morbo transeat, sine causa morbi nego, & hoc sufficit.

Instabis: Sæpe aliqua pars sudat, absque causa morbi: v. g. ex violento exercitio, Ergo nulla solutio. ℞. ut dictum in contextu de hoc sudore ex tali causa, non loquitur Hippoc. non enim est morbosus.

Vrgebis: Si hic Aph. verus esset, ergo quotiescunq; cutis sudaret, esset morbus in cute, & non in parte illi subjecta, quod falsum est. ℞. cutem

Bbbb tantum

tantum esse viam perquam sudor transit, unde dum illa sudat, non sequitur ergo in illa morbus est.

Aphorismus XXXIX.

Et, qua parte corporis, inest calor aut frigus, ibi morbus.

Contentum seu Intentio.

De Calore & frigore, loci affecti indice.

Connexio: Hic Aphorismus est continuatio prioris morbi sedem investigans, per qualitates caloris vel frigoris. Hic Aphorismus pariter ac præcedens, ob brevitatem divisionem non admittit.

Non tantum ergo à sudore, particulatim erumpente, latentis ibidem morbi indicia sumere possumus, verum etiam ex aliis accidentibus, quæ eidem insueta contingunt, unde ex mutato cutis colore, alopecia, asperitate, duritie & aliis, id ipsum conjicere solemus. Notat autem speciatim in hoc Aphorismo Hippocrates sensum caloris, aut frigoris, qui si fortasse, in aliqua parte diutius perseveret, nec facile cedat, eam morbo laborantem designabit.

Et quidem calor aut frigus, partem affectam indicabunt, si modum & temperaturam excesserint, cum recessum arguant à consueto & naturali: Calor enim alicubi exuperans, sicut & frigus, designant humorem ibidem collectum hærere, qui aut indebitam fermentationem excitet, aut circulantem sanguinem retardet, aut consuetam perspirationem impediat, aut alibilem succum depravet, vel aliud præter naturæ morem, agat, quod sensum acuat vel obtundat, quemadmodum à sanguine restagnante, plerumque accidit ut in tumoribus. Sed & aliquando fit, ut partem exolutam vel emortuam denuntiet, adeoq; præsentem vel imminentem gangrænam. In his etiam, qui quartanas vel tertianas febres patiuntur, frigus molestissimum, instar glaciei inter initia paroxismorum, circa lumbos persentitur, designans ad easdem partes, harum febrium focos pertinere, prout novissime demonstravit, Franciscus de le Boe Sylvius. Necesse autem est, caloris aut frigoris excessum, ita partibus accidere, ut diutius perseveret: Nam si fortasse illico dispareret, cum non à firma & stabili causa procederet, certe vel nullum vel levem tantum partis morbum indicaret, sed solam ejusdem imbecillitatem, qua obnoxia illa denotaretur perturbationi-

bus

bus subeundis præsertim ex halitibus, è quibus fugaces ejusmodi calores excitari solent.

Pari ratione, si fotibus calorificis, sensus frigoris desineret, nec liceret latentem in parte morbum arguere: etenim non raro ab æstu aëris immoderato, facies plurimum calere solet, quæ frigida ablutione, illico mitescit; & contra sæpissime per hyemem, algent manus & pedes, nullo interius latente morbo, quia mox igne, vel alio corpore calorifico in naturalem & consuetum calorem restituuntur. Quare ejusmodi excalefactiones & refrigerationes, ab internis causis induci debent, neq; ut levis momenti sint, oportet, ut proinde obsistant, adhibitis extrinsecus medicamentis, secus latentem sub cute morbum non indicabunt.

Morbus denique ex ejusmodi sensu frigoris vel caloris, in partibus affectis indicatus, materialis esse debet, nam quemadmodum dolor non fit, nisi à re solvente continuum; ita frigus & calor in partibus excitatus, non sine aliquo sensu doloris, absque causa materiali nequit haberi, puta ab humore sensum frigoris vel caloris inferre valente. Porro omnes istiusmodi sensiones cum tactu sunt: *Tangere autem vel tangi, nisi corpus, nulla potest res.* Unde bene dixit Fonseca *in Comment. hujus Aphorismi*; *morbus*, inquit, *non est intemperies, sed* quidpiam aliud intemperiem sequens, seu ex illa resultans, id est, indispositio corporis per calorem vel frigus inducta.

Dices I. Sæpe sentitur in aliqua parte calor vel frigus, & tamen non adest morbus, Ergo non subsistit Aphorismus. ℞. si calor & frigus non sint permanentia concedo, si sint permanentia nego.

Instabis: Calor & frigus in aliqua parte, non significat morbum in soluta unitate, non in mala conformatione, Ergo morbum intemperiei, ergo tamen frigus & calor erit morbus, contra dicta in contextu. ℞. negando antecedens, nam in morbo solutæ unitatis v.g. læso nervo vel in mala conformatione v.g. ligatis vel obstructis venis sentitur calor vel frigus: Ergo calor & frigus est morbus intemperiei ℞ pro materiali seu intemperiei cum materia concedo, pro formali seu sine materia nego.

Urgebis: Calor & frigus sunt motus de gradu in gradum, sed isti motus lædunt immediate & per se actiones; sub sumo: atqui quod taliter lædit actiones est morbus, Ergo calor & frigus sunt morbi pro formali. ℞. Ejusmodi motus, non im mediate lædere actiones, quia non

ſunt quid in facto eſſe, (quod eſt morbi) ſed tantum in fieri (quod eſt cauſæ) ℞. 2. morbus eſt diſpoſitio, quæ eſt terminus ſecundarius iſtius motus, quaque primo & per ſe lædit actiones.

Aphoriſmus XL.

Et, quando toto corpore, mutationes accidunt, ut ſi corpus refrigeretur, & viciſſim calefiat, vel calor alius, ex alio oriatur, longitudinem morbi ſignificant.

Nota: *Hic Aphoriſmus repetitur iisdem prorſus verbis* Lib. 7. Aph. 60. *Ubi toto corpore mutatio, & corpus refrigeratur, & viciſſim calefit, aut colorem alium ex alio mutat, morbi ſignificatur longitudo.*

Contentum ſeu Intentio.

De Viciſſitudine caloris, frigoris & coloris.

Connexio: In priori Aphoriſmo egit de calore & frigore; in hoc præſenti Aphoriſmo, agit de mutatione, quæ fit in calore & frigore, & de ſucceſſione colorum. Hic Aphoriſmus, ſimplici conſtans concluſione, dividi non poteſt.

Sciendum ergo, etiam ex coloribus, in corpore apparentibus, mox vero diſparentibus, & cæteris mutationibus, repente ſubortis, atq; evaneſcentibus, de morbi conditione, judicium ferri poſſe decernit Hippocrates; & ubi præcedentibus Aphoriſmis, partem affectam, ex ſudore & ſenſu caloris aut frigoris dignoſcendam protulit, nunc ex mutationibus corpori contingentibus, futuri morbi chronici ſeu diuturni prognoſim exhibet. Mutationes ægris corporibus evenientes, quamvis plurimæ eſſe poſſint, ſenſibiliores tamen, & frequentiores referuntur, quæ viſu & tactu cunctis innoteſcunt, veluti excalefactiones, refrigerationes, & colorum mutationes, præſertim in facie. Hæ modo, cum ſubinde fiunt, & ſæpius variant, male affectam corporis & ſanguinis, aliorumq; humorum, conſtitutionem deſignant. Sicut enim colores, qui naturaliter corporibus accidunt, ex ſanguine, & cæteris ſuccis, cum ſanguine commixtis exoriuntur, unde vulgo fertur: *qualis color in cute ſeu facie, talis humor ſeu ſanguis abundat in corpore*: Ita in ſtatu morboſo, colores varii in cute apparentes, varietatem, confluentium in ſanguinem humorum conſequuntur, atq; adeo depravatam ejusdem ſanguinis

guinis habitudinem. Item, ſicut calor moderatus, conformis & conſentaneus vitæ, à ſanguine conveniente eſt, ita ab eodem male affecto, ac vitiato, variæ & differentes colorum mutationes proficiſcuntur.

Non tamen hic intelligendas vult Hippocrates, eas corporis mutationes, quæ ſenſim & progreſſu temporis, ægris eveniunt, vel certa ſolum periodo, & ſtatuto ordine redeuntes, ſed ſubitaneas, repentinas inordinatas violentas, quemadmodum colligitur *Lib. de Judiciis*; unde hic Aph. videtur deſumptus. Et ſane; ſiquidem mutationes periodum ſervantes, & per intervalla redeuntes, ejusmodi in febribus intermittentibus, in quarum initiis cutis friget & pallet, calet vero & rubet in augmento, non ſemper morbi longitudinem portendunt. Quare tum erunt potius obſervabiles, cum repente accidunt, & evaneſcunt, ut cum facies v. g. mox rubet, mox pallet, modo liveſcit, modo flaveſcit, calet & friget, quodque uni parti accidit, contingat quoque reliquis, ac toti corpori, & quidem, vel ſimul juncta partium omnium extimarum, vel unius poſt aliam, continuata mutatione.

Sed cur hæ repentinæ mutationes, morbi longitudinem prænuntient, difficilioris eſt inquiſitionis. Et crediderim, id ex mala & varia ſanguinis affectione veriſimilius evenire. Cum enim partes acres, acidas, ſeroſas, craſſas, exolventes, coagulantes, & alias in ſe ille ſuſcipit, varias affectiones partibus, quas permeat, imprimit; unde acredine calorem & ruborem, acore pallorem & frigus, ſeroſitate mollitiem, alborem & madorem craſſitie, nigrorem, tumorem & hebetudinem, & ſi fortaſſe ſalſuginem contrahat, pruritum, aſperitatem & eroſionem partibus inferet. Hinc Hipp. *Lib. de oſſibus in fine* ſcribit: *Laxatis venis* (ſeu potius arteriis) *ex corde fiunt calores rubicundi ac lucidi; adſtrictis vero virides cum pallore, aut etiam lividi.* Laxantur autem aut conſtringuntur arteriæ & venæ, prout ſanguis acrior & floridior, vel contra acidior & conſiſtentior evaſerit. Quando ſanguis, cum varias contrahit affectiones, atq; diverſorum ſuccorum mixturas certe longius tempus exigit, ut percolatione & ſecretione in emiſſariis habita, in ſtatum naturalem redigatur. Accedit quod ex varia & multigena ſanguinis conſtitutione, viſcera corporis diverſimode quoq; afficiuntur, & illorum fermenta vitiantur, quo circa ob differentem eorundem diſcraſiam, non tam facile poteſt ægritudo inde deducta removeri, ſed in longũ tempus neceſſario protrahitur; ſed & neque periculo vacabit, ſi præſertim alia

tur, quæ illius pravitatem ac malitiam ostendant, quippe non sine vitæ discrimine fit sæpenumero morbi longitudo: Neq; hic Hipp. longum morbum attestatus, securum illum & salutarem est ausus affirmare.

Verum hæc, non ex quacunque causa, profecta putandum, sed ex infixa ac tenaciter hærente, secus morbi longitudinem minime portenderent, veluti si à vaporibus tantummodo provenirent, memoratæ colorum mutationes: hæ etenim in affectionibus hystericis, in morbillorum ac variolarum eruptionibus, in renum & intestinorum doloribus, sæpissime accidunt, citra diuturnitatem.

Galenus his paucis complexus est hujus Aphorismi commentum: *Variæ*, inquit, *& discrepantes affectiones, semper diuturniores fiunt, quam quæ sunt unius modi & formæ; quia scilicet natura parvo tempore multas affectiones subigere nequit.*

Dices I. Hippocrates *in prognosticis*, laudat mutationem caloris, ergo hic non debet illam damnare. ℞. ibi Hippocratem egisse de paulatina mutatione in melius: hic vero de repentina mutatione in pejus.

Instabis: Varietas arguit brevitatem, ut supra diximus, nam febres quæ paroxismos non mutant, & eadem hora redeunt longæ sunt. ℞. Etsi febres eadem hora redeuntes, arguant febris longitudinem, non tamen sequitur, quod varietas in toto corpore, arguat brevitatem: præterea alia est diversitas, quæ fit de hora in horam, frigoris aut caloris aut coloris, de qua in hoc Aphorismo: alia quæ fit in paroxismis recurrentibus, alternis vel ternis vel quaternis diebus, de qua ibi.

Vrgebis: In animi pathematibus, ut in ira, metu &c. fit illa caloris & frigoris, imo & coloris repentina vicissitudo, absque ullo morbo, Ergo non est tam funesta. ℞. Hippocratem loqui, de istis mutationibus, quæ fiunt in morbis, non extra morbos.

Instabis denuo: Instante crisi in morbis, ejusmodi fiunt mutationes & tamem plerumque sine periculo. ℞. Etiam tunc temporis significari causarum diversitatem, contrarietatem & difficilem coctionem adeoque etiam suo modo, mali ominis esse.

Vrgebis: In principio paroxismorum febrilium, una eademq; hora adest illa mutatio, caloris frigoris & coloris, ergo omnes febres erunt, vel lethales vel longæ, quod est falsum. ℞ vicissitudinem illam in febribus non esse talem, siquidem frigori quidem succedit calor, sed à calore iterum non reditur ad frigus, una eademq; hora, ut vult Aphorismus.

Apho-

Aphorismus XLI.

Sudor multus per somnum, citra causam manifestam factus, copiosiore cibo corpus uti, significat, quod si cibum, non assumenti hoc accidat, evacuatione indigere significat.

Nota: *Idem quasi Hippocrates repetit infra Lib. 7. Aph. 61.*

Contentum seu Intentio.

De Sudoribus nocturnis.

Connexio: Cum antea dixisset de sudore, qui partis morbum indicat, unde effluit: In hoc Aphorismo agit de sudore, qui in sanis fieri solet. Hic Aphorismus in duas partes dividitur: in *Prima* docet, sudoris multitudinem per somnum indicare nimiam cibi, potusque copiam seu plusquam Natura ferat: in *Secunda* vero dicit, purgationem denotare, si moderate comedatur.

Perutili sane documento, admonet hoc Aphorismo Hippocrates quid ex multo sudore conjectandum, quidque agendum sit, tradita causa immoderatæ istiusmodi sudationis. Unde ad diagnosim ille pertinet, qua curatio congruenter institui possit. Verum sunt hic plura distinctim animadvertenda.

Primo sudor multus refertur seu copiosus; quandoquidem salutaris ut illi sit, non parcus & imperfectus esse debet, sed qui universam causam morbificam, extra corpus educat. Jure merito ergo adnotatur multus, ut exinde ambigere non liceat; ab ejus parcitate catharsim judicari necessariam, quæ compleat, quod à sudore forsan perfici non potuit.

Secundo: Inductus ex somno: nam ut supra diximus, sudor salutaris debet esse calidus, universalis, & in somno factus: si modo is calidus, universalis & copiosus, in somno contingens non prosit, illius malitia aliunde petenda erit, cum iterato profluat & non allevet.

Tertio: Adjicitur sine causa manifesta, id est, quod prodeat, non ex æstu ambientis aëris, aut hypocausti, nec ab assumpto medicamento sudorem propellente, nec aliquam aliam causam, quæ ipsum promovere valeat, sed solum internam, & reconditam consequatur.

Cum

Cum igitur hæc simul junguntur, sudor autem non semel accidat, sed sæpius repetat, corpore interea nihil proficiente, suspicari primum licebit, eum à ciborum & potuum copia provenire, unde tanta ejusdem materia suggeratur: solent quippe partes corporis, præsertim extenuatæ, aut etiam viribus exolutæ, statim ab assumpto cibo, dilutiores ejus particulas, in suis poris excipere, quibus deinde gravatæ, cum nequeant omnes, in sui nutricatum transmutare, coguntur in adjacentes glandulas deponere, & mox per sudorem excernere, qui sane desinet, assumpto cibo & potu frugaliori, quantus scilcet satis sit viribus reficiendis, absq; ullo partium gravamine. Si autem sudor multus, ciborum & potuum copiam non sequatur, plane designabit ingentem, aquei & serosi humoris collectionem, quæ omnino evacuatione egebit. Verum tamen sudor si modicus foret, languorem potius Naturæ, vel rariorem cutis texturam argueret, cum fortasse diutius repeteret.

At quo genere evacuationis, impurum ejusmodi corpus repurgari debeat in Aphor. Hipp. non explicuit: quare licet pressius intelligi possit, quæ per cathartica peragitur, quibus compactiores & crassiores succi, à sudationibus relicti, efficacius educuntur; nihilominus etiam, quæ per vias urinæ fieri solet, admitti poterit, si præsertim ad eas vergere videantur, qui excernendi sunt. Nam qua ratione crassi humores, ad articulos deponendi, solent non raro, per vias urinæ expurgari, poterunt & eadem, qui per cutim omnino excerni nequeunt, in renum ductus transmitti & evacuari. Sæpe etiam expertum est, ex stipticiori alvo, laxatis urinæ meatibus, uberius illam profluxisse, crassam & turbidam ac multo sedimento saturam. Verum tutius semper erit, catharticis uti, si non semel & vehementioribus, saltem blandioribus & per intervalla, prout res ipsa & vires tulerint. Ea autem ejus potissimum sint generis, ut simul incidant & attenuent, referantque conditionem hydroticam aut phlegmagogam. Neq; vero hic reticendum, quod jam pridem iterato usu compertum, contumaces morbos, atq; reconditas morborum causas, in penitioribus corporis partibus hærentes, tuto & salubriter fugari & quod admirabilius, absq; ulla sæpius evidenti evacuatione ex pulvere antimonii & nitri, seu arcano duplicato, ad plures dies adhibito, dosi tamen varia, pro corporū & ætatum diversitate, mira enim præstabit.

Dices I. Idem videtur dixisse Hipp. Lib. 2. Aph. 8. ubi dixit: *Si à morbo cibum accipiens, non reficiatur, copiosiore alimento corpus onerari significat:*

cat: si vero modice epulanti, id accidat, purgatione eget. Ergo hic male repetit. ℞. Hipp. ibi loqui tantum de convalescentibus, hic vero de sanis.

Dices II. Si sudor nocturnus fieret ob copiam alimenti, Ergo etiam diurnus fieri deberet, de quo nulla fit mentio. ℞. Nego consequentiam, quia calor de nocte magis redit ad partes internas, & sic concentratus potentius agit.

Instabis: Pori ob motum de die magis patent, Ergo magis sudare deberet homo de die ℞ etsi pori magis pateant, non tamen major debet esse sudor, sed potius major insensibilis transpiratio, præterea corpus & calor de die magis distrahitur, de nocte autem concentratur.

Aphorismus XLII.

Sudor multus frigidus calidusve semper fluens; frigidus majorem, calidus minorem morbum significat.

Nota: *Hic Aphorismus fere coincidit cum Aphor. 37. hujus Libri supra explicati.*

Contentum seu Intentio.

De Sudore frigido vel calido continuante.

Connexio: Iterum Hippocrates sicut in antecedentibus agit de sudore, & quidem symptomatico, secundum quantitatem seu multitudinem, qualitatem seu frigidam seu calidam & tempus.

Hic Aphorismus duas habet partes: In *prima* docet continuum sudorem esse malum: In *secunda*, frigidum pejorem calido.

Sudorem proinde hic multum seu copiosum semperque fluentem considerat, illumq; ait, omnino morbum indicare: Equidem modicus sudor, utpote levis momenti, ab Hippoc. parvipenditur, veluti levem quoq; causam designans; at vero abundans & perpetuo profluens, non semel scilicet, aut unico die, præsertim critico, sed tota morbi duratione contingens, multitudinem simul, ac malitiam arguit, quæ saltem diuturniori tempore emendari poterit: Pravitatem autem significabit majorem vel minorem, prout frigidus vel calidus ille fuerit; nam calidus tenues & mobiles humores designabit, qui facilius exolvi & expurgari possint; frigidus vero crassos & consistentes coctionis longe difficilioris: quamobrem non *magis & minus* legendum existimant Fuchsius

& Heurnius, ut Leonicenus vertit, ſed *majorem* ſeu longiorem morbum & *minorem* ſeu breviorem.

Conſideratur præterea hic ſudor è toto corpore manans, non vero ex aliqua tantum parte. Ita enim melius nectitur præcedenti Aphoriſmo; nam de ſudoribus particularibus antea verba fecerat: quamquam nihil repugnat, ut etiam aptari poſſit ſudoribus ab una vel altera parte erumpentibus; equidem ſicut ſe habet ſudor univerſalis ad totum corpus, ita ſudor particularis, ad ſpeciales corporis partes, ideoq; ſudor multus, ſive frigidus ſive calidus ſemper fluens, morbum omnino magnum indicabit, vel dignitate partis affectæ, vel ſymptomatum magnitudine, ac ſævitia aut curandi difficultate. Hinc omnis ſudor calidus bonus eſt, niſi alia conjungantur, quæ ſudoris bonitatem atteſtentur, ut præſertim ſi in declinatione morbi fiat, præcedentem coctionem ſubſequatur, feratq; deinceps ægri levamen, ac morbi, cauſæ morbificæ & ſymptomatum abolitionem. Frigidus autem ſudor contrarium tenet, vita enim in calido, mors in frigido conſiſtit, ſic pariter frigidus ſudor plerumque interitum cauſat.

Dices I. Morbi ex materia calida ſunt magis periculoſi, quam ex frigida, Ergo frigidi ſudores erunt minus periculoſi quam calidi. ℞ ſudores frigidos non tantum fieri à cauſa frigida, ſed etiam calida, quia hi calamitoſum morbū indicant, quando externa frigent, interna uruntur.

Dices II. Nunquam datur ſudor ſemper fluens, ergo in Aphor. falſe allegatur. ℞ per ſemper fluens, intelligi ſuperfluens ſeu ſuperfluus.

Dices III. Sudor in principio febrium, cruda exiſtente materia nunquam eſt bonus, Ergo nunquam debet provocari. ℞. 1. ſi ſudores ſunt ſymptomatici vires naturæ diſſolventes, debent provocari, etiam ut paſſim fit ipſa theriaca &c. ℞. 2. negando antecedens, quod ſudor ſimpliciter crudus provocetur ſed ſudor ille, qui in principio morbi provocatur, eſt humorum pars jam cocta, cujus onere levata natura, facile reliquum ſuperat.

Inſtabis: In principio morborum nihil movendum eſt, niſi materia turgeat, Ergo nec ſudores provocandi. ℞ hic Aphoriſmus intelligendus eſt maxime de purgatione & venæſectione, non de ſudoribus præſertim ſymptomaticis.

Apho-

Aphorismus XLIII.

Febres, quæ tertio quoque die affligentes, non intermittunt; periculosiores: quoque autem modo intermiserint, periculum abesse significant.

Nota: *His Aphorismus iisdem prorsus verbis repetitur Lib. 7. Aph. 62.*

Contentum seu Intentio.

De prognosi febrium continuarum & intermittentium.

Connexio: Postquam hactenus varia prognostica à sudoribus, in & extra febres desumpsisset in superioribus Aphor. Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo, judiciose incipit agere, de prognosticis ab ipsis febribus & à febrium paroxismis desumendis, quod per reliquos Sectionis hujus Aphorismos continuaturus est.

Hic Aphorismus duas habet partes: In *Prima* docet, febres, quæ tertio quoq; die affligentes, non intermittunt, esse periculosas: In *Secunda* vero, quoquo autem modo intermiserint, vacare periculo asserit.

Orditur ergo nunc Hippocrates, accidentia febrium, quidquid boni vel mali, ex illarum accessionibus, ac progressibus præsagiri possit, pluribus Aphorismis edocet.

Primum autem, illarum continuitatem, atq; intermissionem memorat, & dicit intermittentes periculo vacare; continuas vero, & tertio præsertim quoque die ingravescentes, periculosas magis magisque fieri, quo graviores & validiores fuerint.

Omnes itaq; febres complectitur, cum dicat, *quæcunque*: quo nimirum nullam excipit, modo non intermittat: dicuntur autem non intermittere, cum ægrotum, nunquam febre vacantem deserunt, licet magis vel minus excrucient, prout magis & minus ad augmentum accesserint, in quo omnia symptomata vehementiora fiunt. Has febrium species Græci consueverunt *Synochas* appellare, id est, continenter affligentes, non quod suis quoque temporibus particularibus careant, sed quia ægrum nunquam immunem relinquunt, quamvis pro varia materiæ morbificæ motione, modo incipiant, modo augeantur, aut stent, modo denique in declinationem vergant, quam nondum absolutam, alia accessio febrilis excipiat, cum iisdem omnino molestiis, ut prius, sed & non raro tertio quoq; die, vehementius adoriuntur & affligunt.

At quænam sint ejusmodi febres continuæ, tertio quoque die vehementius affligentes, controvertitur apud interpretes: Fuchsius, semitertianas interpretatur, græce *Hemitritæos*, de quibus Hipp. *1. Epid. constit. 1.* hæc habet: *Febres horridæ, continuæ, acutæ, omnino non intermittentes, forma autem erat semitertiana, uno die leviores, altero vero gravius invadentes, & in summa acutiores evadentes.* Hinc duas statuunt exigi conditiones, in febre semitertiana, ut nimirum continua & acuta sit, itemq; horrifica, & alternis diebus gravius affligens: quas ut Galenus eidem applicaret, semitertianam febrem facit compositam, ex tertiana intermittente, & quotidiana continua: hac enim ratione inquit, simul horrificam fieri, tertiis quibusvis diebus ingravescentem, continuam atque acutam.

At crediderim, voluisse hic Hippocratem eas febres memorare, quæ græce *Tritæophyes* appellantur, tertianarum naturam referentes: harum quoq; meminit Galenus *2. de differ. feb. Cap. 2.* vocatque tertianas extensas, quæ scilicet de uno in alterum diem, adeo protrahuntur, ut antequam prior accessio desinat, nova per triduum subingrediatur: *Tritæophyes* ergo istæ febres, præterquam quod sua Natura molestissimæ, cum continuæ sint, & de tertio, in tertium, novis semper accessionibus recurrentes, solent etiam gravissimis symptomatibus stipari, quæ procedentibus paroxismis, magis magisq; increbescunt; quamobrem prælanguidi redditi ægrotantes facillime succumbunt; Jure merito igitur in Aphorismo periculosiores referuntur.

Verum quomodocunque intermittentes periculo vacare, qua ratione adjectum sit, non omnino bene constat; cum apud gravissimos plerosq; Autores habeatur, ab intermittentibus febribus ægrotos periisse, & non sine nota malignitatis; quamvis à Galeno proditum sit *in Comment hujus Aphorismi: Solæ illæ, quæ in quietem febre vacantem desinunt, periculo carent, etiamsi vehementissimam, & valde longam habuerint accessionem. Non absq; ratione autem eas, quæ in quietem febre vacantem desinunt, esse absq; periculo,* inquit, *ut quæ non ex inflammatione aliqua, neque ex maligna humorum putredine, occasionem habeant: Neutra enim harum, ad quietem pervenit, febre vacantem.*

Attamen non desunt, qui vel omnino falsum, vel non perpetuo sed ut plurimum, verum, hunc Aph. asserant, præsertim quia citra inflammationem, & absq; humorum maligna putredine continuæ, & periculosæ febres observatæ sint, imo exitiales, & malignæ sæpe sæpius videantur

antur cum intermiſſione: ut de Hemocrate ſcribit Hippocrates *3. Epid. ægro 2.* qui licet ſæpius à febre liber viſus fuerit, nihilominus vigeſima ſeptima die mortuus eſt.

At eſto, hæc à quibusdam opponantur, non tamen rationabiliter evinci poterit, febres revera intermittentes, periculoſas eſſe, niſi prius ſucceſſu temporis in continuas permutentur. Per id enim qod vere intetmittunt, periculo vacant, unde ut periculum minentur, continuæ fieri debent. In quacunque cujuslibet acceſſionis, intermittentium febrium declinatione, febrile fermentum, veluti ſanguini extraneum, repurgatur & expellitur, vel per ſudorem, vel dejectionem, aut vomitum, vel per urinam, vel ſaltem inſenſibiliter media tranſpiratione: cumque mors contingere nequeat, absque proxima & continuata ſanguinis & cordis læſione, qua utriusque motus interrumpatur, fit proinde, ut cum febris intermiſſione, illa haberi nequeat.

Quæ vero febres intermittentes referuntur mortem attuliſſe, revera intermittentes non fuerunt, vel continuæ mox evaſerunt. Et quidem ſunt, quæ remiſſionem & declinationem ſubeunt, non tamen omnino deſinunt, ſive ad quietem febre vacantem perveniunt, unde apparenter ſolum videntur intermittere, prout Hemocrati accidit, qui viſus eſt à febre immunis, ſed revera febricitabat, idque ex eo potiſſimum, quia nunquam à ſymptomatibus fuit vacuus, ut bene etiam obſervat Mercurialis *hoc loco*; unde non legitima, & vera intermiſſione ſuſpicari jure poſſumus. quin & ſæpe ſæpius, absque ulla evacuatione, vel manifeſta cauſa, perfecte declinaſſe, non licet credere.

Sunt præterea, quæ primũ intermittentes, deinde tranſeunt in continuas, ut cum fermentum febrile antea extraneum ſanguini, deinde intraneum evadit, aut ex mala ſanguinis habitudine, aut ex viſcerum diſcraſia, unde ſanguis perpetũ inficiatur & contrahat ſimile vitium, quod aliunde ſuggerebatur: ſic aliquando acidum ex Pancreate ſuggeſtum, ita illum ſuccedentibus Paroxiſmis vitiat, ut non tantum acorem imprimat, difficulter ſecernibilem, verum etiam eundem reddat concreſcentem, unde febres ſimul continuæ & malignæ. Sed dubitari poteſt, an Hippocrates, hunc Aph. voluerit intelligendum, de omnibus febribus intermittentibus, ut nimirum illæ, vi ſolum intermiſſionis periculo vacent; an vero ſolas tertianas expreſſerit, cum earum duntaxat, quæ tertio die fortiores fiunt, in prima Aphoriſmi parte meminerit.

Equidem probabile videtur, excipere voluiſſe ſolũ tertianas febres,

quocunq; modo intermittentes; etenim hac ratione, exceptio memorata, in II. parte Aph. responderet ad amussim generali assertioni primæ. Verum quia febres istiusmodi periculo vacare dicuntur, uti intermittentes, procul dubio parum intererit, an tertianæ, quotidianæ, vel quartanæ sint, dummodo intermittant, & ægrum febre vacantem deserant. Febres siquidem omnes à periodis desumptæ possunt ab uno, eodemque humore, diversimode tamen affecto exoriri, ut alias abunde est ostensum. Quare eas periculo vacare putandum, non à conditione peccantis humoris, qui idem in omnibus esse potest, sed ab intermissione; quamvis tertianæ cæteris, semper securiores, hoc Aphorismo notentur, cum intermiserint, forte quia cæteris breviores. Cæterum dicuntur intermittentes febres, periculo vacare, secluso quocunque alio morbo, cum quo illæ copulari possunt: quippe quartanæ febres, cæteroqui tutissimæ, ubi intermiserint, at si cum obstructione & scirrho lienis conjungantur, lethales esse consueverunt: sicut pariter tertianæ cum ictero, ac hepatis tumore; & quotidianæ cum ventriculi languore, & fluxu cæliaco: Id ipsum de cæteris ætate decrepita, virium dejectione, erroribus in victu si in febribus adsint, dicendum. Porro, quo tempus intermissionis longius fuerit, eo febris securior fiet: habet enim Natura, quo melius se ipsam reficere valeat.

Dices: Febres tertianæ intermittentes, à quibusdam dicuntur acutæ, ergo sunt periculosæ. ℞ sunt acutæ respectu paroxismi particularis aliquando concedo; respectu paroxismi universalis & semper nego.

Reliquæ objectiones & difficultates in contextu sunt resolutæ.

Aphorismus XLIV.

Quos febres longæ exercent, iis tubercula ad articulos, vel dolores fiunt.

Nota: *Hic Aphorismus iisdem prorsus verbis repetitur infra L. 7. Aph. 63.*

Contentum seu Intentio.

De consequentibus febres, tuberculis vel doloribus.

Connexio: Jam supra Aphorismo decimo tertio hujus Libri Hippocrates detexerat, abscessum fore ex lassitudine: In hoc Aphorismo autem à febris longitudine, abscessus & dolores fore prognosticat. Hic Aphorismus, ob brevem & simplicem conclusionem non patitur divisionem.

Præ-

Præsuppoſita diſtinctione febrium quarumcunq; in *acutas* & *chronicas*, quemadmodum acutæ ſæpiſſime ſolent, per ſenſibiles evacuationes terminari, potiſſimum vero per ſudores, urinam, ac dejectionem, quia excitantur ab humoribus fluxilioribus, & facile mobilibus: Ita Chronicæ potius per abſceſſus deſinunt, quod craſſi & tenaces humores difficilius, extra corpus, per conſueta emiſſaria queant expurgari. Hinc Hippocrates eos hoc Aphoriſmo prædicit, qui longis ac diuturnis febribus laborant, in tumores & articulorum dolores incidere, quo tempore declinationem attigerint. Humores enim in his febribus, tum ex craſſitie & ineptitudine admotum, tum ex imbecillitate Naturæ, quæ tanta diuturnitate, debilis evaſit, nequeunt niſi in articulos decumbere, unde poſtmodum labores & dolores accidunt. Tubercula licet in articulis pariter non raro oboriantur, nihil tamen prohibet, quin etiam in reliquis partibus, præſertim adenoſis ſeu glandulofis, erumpant, ubi facile ejusmodi humores adhærent, & in tumores attolluntur. Hinc tubercula, non ad articulos referenda putat Cardanus, & Fuchſius Aphoriſmum legendum eſſe arbitratur, cum particula disjunctiva *vel*, ita ut tubercula ad totum corpus, labores vero ſeu dolores ad articulos pertineant. Verum, qua de cauſa, longis febribus hæc accidant, docet Hippocrates mox ſequenti Aphoriſmo.

Dices I. Fiunt etiam abſceſſus in febribus acutis & brevibus v. g. parotides, bubones, carbunculi &c. Ergo non tantum in longis & chronicis. ℞. Nos non negare febribus acutis abſceſſus; ſed in his fiunt repente & magis inſperati.

Dices II. Chronicæ febres, etiam terminantur hæmorrhagiis & urinæ profluvio, Ergo non tantum per abſceſſus. ℞. Concedo totum, hic autem Hippocrates ſolum loquitur de abſceſſibus & doloribus.

Dices III. Ubi eſt abſceſſus, ibi eſt dolor, & ubi eſt dolor, ibi eſt abſceſſus, quia dolor fit cum ſolutione continui, quæ vere eſt abſceſſus, Ergo ſuperfluum eſt iſta duo disjunctive ponere. ℞. 1. Solutionem jam eſſe datam in contextu, dolores nimirum pertinere ad articulos, abſceſſus vero ad totum corpus. ℞. 2. Negando antecedens, fiunt enim abſceſſus quandoque ſine dolore; deinde licet dolor fiat à ſolutione continui, hæc tamen non eſt proprie abſceſſus, qui proprie ſumitur hoc Aphoriſmo pro tumore.

Quæres: Quid per labores intelligatur? ℞. jam ſupra diximus per labores intelligi dolorem, imbecillitatem, moleſtiam, quæ ſentitur.

Apho-

Aphoriſmus XLV.

Quibus tubercula ad articulos, vel dolores poſt febres diuturnas fiunt, ii pluribus cibariis utuntur.

Nota: *Hic Aph. iisdem propemodum verbis recenſetur, infra L. 7. Aph. 64.*

Contentum ſeu Intentio.

De occaſione tuberculorum & dolorum in febribus longis.

CONNEXIO: Cum in antecedenti Aphoriſmo de abſceſſu locutus fuiſſet Hippocrates, qui ſequitur cauſam internam; in hoc præſenti Aphoriſmo de illo abſceſſu agit, qui cauſam ſequitur externam, ſcilicet cibi copiam. Hic Aphoriſmus ob brevitatem non dividitur.

Explicat ergo Hippocrates hoc Aphoriſmo, quibus tubercula, vel in articulis dolores ex febribus accidant, eos nimirum, qui pleniori utuntur cibo à febribus liberati. Quare de convaleſcentibus, poſt febres diuturnas, dictum exponunt cum Galeno Fuchſius & Cardanus: nec absq; ratione; ſiquidem remanent, ab his febricitantes, multum languidi, & extenuati, ac proinde partes diu alimento depauperatæ, mox uberius paſtæ, facile, ob debilem concoquendi facultatem, pravis atq; indigeſtis ſuccis opplentur, qui deinde, ad glandulas corporis, vel ad articulos depoſiti, abſceſſus, tubercula, & dolores articulorum excitant. Hac eadem ratione experimur, à diuturnis morbis ſanatos, plurimum fameſcentes, nec tamen bene cibos conficientes, excrementorum pluralitate, obſtructiones incurrere, aliaq; hujus generis mala. Neque vero poterunt aliunde hæc accidere, etenim qui ex febribus convaleſcunt, poſt evictam & expulſam cauſam, vindicatos eſſe oportet; ſi ergo non ab humoribus, qui febrem excitaverant, nec à reliquiis eorundem, tubercula & labores articulorum pendere poſſunt, quippe eos expulſos credendum eſt, ſi febris deſiit; procul dubio à copia ciborum, & ab excrementorum inde emergentium ſuperfluitate, tubercula & articulorum dolores exoriri putandum. At vero pro varia excrementorum, ſive ad cutim, ſive ad articulos motione & depoſitione, modo articularii dolores, modo tubercula excitabuntur, ut ſupra jam diximus.

Dices I. Abſceſſus ad articulos eſt criſis quædam, ſed hæc non fit extra morbos, Ergo abſceſſus non fiet ab alimentis. ℞. omnis abſceſſus

eſt criſis proprie dicta in morbis, concedo, extra morbos, nego: Eſt enim metaſtaſis ſeu translatio materiæ, quam Natura non potuit domare, criſis improprie dicta.

Inſtabis: Etiam abſceſſus fiunt à nimio alimento extra febres, Ergo non tantum poſt diuturnas febres. ℞. Utrumque hic, ſaltem implicite intelligit Hippocrates, magis tamen in hoc Aph. abſceſſus poſt febres.

Dices II. Hippocrates 1. Aph. 8. dixit, eos qui à morbo non reficiuntur, pluri cibo uti &c. atqui hoc ipſum hic dicit, ergo idem dicit. ℞, Hippocratem ibi locutum fuiſſe de morbis acutis & brevibus, hic vero de diuturnis & chronicis.

Aphoriſmus XLVI.

Si Rigor, febre non intermittente, ægrum jam debilem, frequenter (inciderit ſeu) invadat, mortiferum eſt.

Contentum ſeu Intentio.

De Rigore mortifero.

C*onnexio*: Cum ſupra de rigore, ſexta die adveniente dixiſſet Hippocrates, eumque vituperaſſet: In hoc Aphoriſmo eundem rigorem in conſiderationem ducit, ad vires comparando. Hic Aphoriſmus ob ſimplicem concluſionem indiviſibilis eſt.

Rigor (ſeu horror ſeu frigus, hæc enim tantum ſecundum magis & minus differunt) ut in febribus ſit ſalutaris, ſequentem, opus eſt, ut habeat intermiſſionem, ſeu quietem, omnino febre vacantem. Si enim exinde febris non intermittat, nec ægrum deſerat, certe mali morbi teſtimonium erit, & ingentis pravitatis indicium, ut latius à nobis mox citato *Aph. 29. hujus Libri* eſt oſtenſum. Si præterea ægrum debilem invadat, lethale ſignum omnino erit, ut hic ab Hippocrate indicatur.

Advertit autem & recte Galenus, aliud quid referre verbum; *inciderit ac invadat*: *Inciderit*, enim, *unum ſignificat rigoris inſultum*: *Invadat ſeu incidat vero plures inſultus.* Unde rigor hoc loco notatus, non erit, qui ſemel contigerit, ſed qui ſæpius repetierit. Plurimum namque affligitur æger à rigore, ob vehementem totius corporis concuſſionem, per quam vires infringuntur, & univerſa membra delaxantur, quæ ſane incommoda, niſi febris intermiſſione, reſtauratis ſcilicet viribus, compenſentur, graviſſima exiſtimanda ſunt. *Quod ſi præterea,*

 inquit

inquit Galenus, *aliqua evacuatio, rigorem subsequatur, quæ nullam facit intermissionem, propter utrumq; dissolvi hominem par est, tum quia vis imbecillis, ferre non potest, rigoris agitationem, tum quia ab evacuatione dissolvitur: Si vero solus accidat rigor, nulla evacuatione subsequente, utroq; modo casus caret bonitate, nam tamquam causa mala, vires hominis tentat; & malum signum erit, illius indicans imbecillitatem, quæ solita erat noxios humores, in rigoribus evacuare, nunc vero hoc non potest efficere.* Hactenus Galenus.

Insuper animadversione dignum est, quod verbum *invadat* (seu ut alii) *incidat*, non significat rigoris repetitionem, à principio habitam, sed vel in augmento, vel in statu contingentem, cum antea febris absq; rigore invaserit, unde *invadat seu incidat* perinde est ac *superveniat*, sive casu, & sine ulla causa rationabili contingat: Porro ita sit, ut ab humore maligno & irritante, non vero à Natura, quæ causam morbi adoriatur, rigor excitetur; unde merito Galenus illum vituperat, & veluti causam malam, vim & facultatem corporis lædentem, & uti signum malum ejusdem indicans imbecillitatem, idque potissimum quia febris non intermittit.

Quoniam vero Hippocrates inquit, in ægro debili, ejusmodi rigorem lethale signum esse, videndum quam imbecillitatem intelligat, partis scilicet, naturalis, vitalis, an animalis. Et quamvis de omnibus exponi possit, cum unaquæque in ægrotantibus, mala sit, & à singulis bene constantibus, salutis spes affulgeat, juxta illud quod Hippocrates scripsit 2. Aph. *mente constare, & bene se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum, contra vero malum:* Nihilominus specialius vires vitales attenduntur, quibus Natura pugnam cum morbo sustinet: Parum autem refert, an debilitas absq; causa manifesta contingat, an etiam aliquam evacuationem, aut extremam inediam consequatur, sive etiam per oppressionem, vel resolutionem sit, modo talis sit, ut naturam ferendo impotentem effecerit. Cæterum de Rigore legi meretur idem Hippocrates Lib. 1. de morbis, & Cardanus in Comment. hujus Aphorismi.

Dices: Rigor calorem potius interne confortat, quia concentrat, virtus autem unita fortior, ergo non debilitatur æger ex rigore. ℞ non tam per rigorem debilitari ægrum, quam per irritam actionem quam frustra in coquenda & expellenda materia inepta exercet.

Apho-

Aphorismus XLVII.

Excreationes, in febribus non intermittentibus, lividæ, cruentæ, fœtidæ, biliosæ, omnes malæ: commode tamen (seu prospere) si prodeant, bonæ: Sed eadem quoque est, eorum quæ per alvum & urinas excernuntur, ratio: Si quid vero quod non juvet, per hæc loca excernatur, malum.

Nota: *Hic Aphorismus iisdem prorsus verbis repetitur infra L. 7. Aph. 69.*

Contentum seu Intentio.

De Prognosi excretorum.

CONNEXIO: Cum in priori Aphorismo Hippocrates prognosticum eruerit ex rigore, actione scilicet læsa seu depravata: In hoc Aphorismo, ad excreta, tum quæ fiunt per sputum, tum alvum, tum per urinas, se convertit. Unde hic Aphorismus tres habet Partes: *Prima* asserit excreationes in febribus non intermittentibus, lividas cruentas &c. omnes malas: *Secunda*, ponit bonas esse, si commode prodeant. *Tertia* autem id ipsum, de alvi & urinæ excrementis pronuntiat.

Statim in ipso limine Commentarii incusat Galenus Hippocratem prolixitatis, asserens, potuisse sententiam hanc dici compendiosius: Sed non tantum Hippocrates à Cardano defenditur, verum inscitiæ potius ipsemet Galenus insimulatur. Etenim Hippocrates excreta in febribus trifariam hic considerat, examinata primo illorum natura, deinde excretionis modo; postremo successu. Excreta, siquidem præter naturæ morem, semper re ipsa mala sunt: quæ facile educuntur bona: difficulter vero mala: & demum si exinde levetur æger, atq; in melius proficiat, bonum, contra malum. Propterea hanc Aphoristicam sententiam ita exponit Cardanus, ut excreationes in febribus non intermittentibus, qualitercunque parvæ fuerint, seu colore, seu odore seu substantia, seu permistione, seu alio modo, malum significent, pariter si difficulter prodeant, & absq; levamine; Secus bonæ erunt. His adjici quoque debet locus, perquem fiunt, quemadmodum ex textu deducitur; nam si per loca consueta & conferentia habeantur, bonum; per aliena vero & insueta, malum.

Quamvis insuper Hippocrates retulerit, excreationes speciales per alvum & vias urinæ, quæ debuisset generalioribus Aphorismum describere, ut objicit Galenus; implicite tamen continentur sub his quæcunque evacuationes. Mos enim Hippocratis est, sub speciali cujuspiâm exemplo, generalem proponere doctrinam; Sed & voluit is quoque, universas evacuationes, cum particularibus comparare, pendentes ex affectionibus, similiter universalibus ad particulares relatis: quia, ut bene Cardanus: *Specialia signa, in morbis universalibus, & universalia in morbis particularibus seu specialibus, non significant, bonum, neque salutem: Unde excreationes in febre, non sunt bonum signum. Sicut nec urina, in morbo Laterali, sed sunt signa impertinentia*: Hæc pro Hippocrate, adversus Galeni calumnias ex Cardano: nunc sensum Aphorismi aperiamus.

Memorat Hippocrates excreationes, seu per os expurgationes, in febribus, veluti evacuationes particulares, nihilum facientes in febricitantibus, in quibus commendabiles solum sunt universales. Illæ etenim, veluti pertinentes, nec facientes ad rem, & causam morbificam, malæ censendæ sunt, & præsertim si fuerint lividæ, cruentæ, fœtidæ & biliosæ, quippe quæ incongruentes simul & ineptæ, quoniam Lividæ, cruentæ, fœtidæ, biliosæ. Nam lividæ & fœtidæ, corruptelam; cruentæ ut biliosæ, sanguinis vitium, & vasorum laxitatem aut erosionem arguunt. Hæc autem si continue febricitantibus accidant, pessimam in sanguine Diathesim seu constitutionem, & in Visceribus pectoris, aut Capitis, gravem indicant affectionem.

Verum tamen, quæ ex propria substantia aut conditione excreationes malæ sunt, poterunt aliquando bonitatem participare, si prospere, commode & facile prodeant. Neque vero hæ solum, sed prætterea, quæ per alvum & vias urinæ contingunt, bonæ erunt, si modum servaverint Naturæ convenientem, idest, absque dolore aut anxietate & sine ullo Virium dispendio. Etenim quamvis excrementa alvi, & Vesicæ, pravam referant conditionem, si tamen commode & absque molestia egerantur, salutaria sunt, expulsa nimirum causa morbifica. Contra vero oberunt si Naturam potius lacessant, & crucient, & Vires labefaciant; quod autem bene prodeant, argumento erit, *Coctio & bona tolerantia* inquit in *comment.* Galenus; *atq; cum hic & morbi species & tempus anni, & Regio, & ætas, & Natura ægrotantis.*

Concludit demum Hippocrates: *Si vero aliquid eorum quod non juvet, per hæc loca excernatur, malum.* Quibus admonet malam & pernicio-

closam esse evacuationem, per has Vias eorum, quæ excerni non debent, veluti Chylus sanguis, vel alius ab illo, qui morbum faciens, debet evacuari: Nam quemadmodum expellenda, si retineantur, nocent, ita retinenda, si egerantur, non proficiunt: Quod plane intelligendum, non tantum de substantia rei excretæ, sed etiam de qualitate & tempore excretionis. Unde sex universim semper sunt, in quacunque evacuatione consideranda, *Substantia*, & Natura rei quæ excernitur, num sanguis, chylus pus, Caro, Vermis, Lapis: *Qualitas* rei excretæ, num calida, frigida, bene vel male olens, mordax, salsa, acida, tenax aut fluida, alba vel nigra: *Quantitas*, num moderata, vel immoderata, servata præsertim proportione, cum morbo & causa morbi: *Tempus*, num cocta, vel cruda materia, inter initia, aut in declinatione morbi, *Locus*, an per loca consentanea & consueta Naturæ, an vero per dissentanea, ut si fæces per os, non per alvum: *Modus* demum, num cum dolore, anxietate, vel sine ulla molestia nulloque negotio. Hinc facile quispiam conjecturabit, num utilis, & salubris sit, an perniciosa evacuatio, undecunq; illa prodierit, quemadmodum hoc loco Hippocrates docere visus est.

Dices I. Fœtida & livida excretio, per superiora, nunquam potest esse bona, ergo numquam possunt commode procedere ut vult Aphorismus. ℞. Jam in textu est soluta hæc difficultas, nempe *ly commode* referri ad universalem excretionem, non ad particularem.

Instabis: Tales dejectiones, nunquam possunt dijudicare morbum ergo numquam possunt esse bona. ℞. Iterum: Ex toto concedo; ex parte & in melius nego. Sed è contra:

Vrgebis: Empyema rejicitur per sputum fœtidum cruentum, quod tamen est salutare; Ergo sputa fœtida, non omnia sunt mala. ℞. Empyema rejicitur per tussim, non per sputum; deinde talis rejectio fit remittente febre; nam post Empyematis rejectionem, febris remittit.

Instabis denuo: Multi excreant Livida, sine ulla noxa, Ergo Lividæ excretiones, non sunt semper malæ. ℞. Extra febres concedo, in febribus nego; multi enim splenetici, nigra & Livida excreant absque periculo: Sic passim observamus, post longas & continuas Lucubrationes ad Candelas, in hypocaustis factas, ejusmodi rejectiones fieri, absque ullo penitus morbo.

Vrgebis denuo: Bonum ex integra causa, malum ex quocunq; defectu; Ergo cum istæ excretiones aliquid mali in se habeant, semper erunt malæ, contra Aphorismum. ℞. Sunt malæ secundum generatio-

nem, concedo; secundum excretionem nego. Si enim per alvum & urinas cum Euphoria & signis concoctionis excernantur, bonæ sunt.

Aphorismus XLVIII.

In febribus, non intermittentibus, si partes externæ algeant, internæ urantur, & sitiant, lethale est.

Nota: *Hic Aphorismus iisdem prorsus verbis repetitur Lib. 7. Aph. 72.*

Contentum seu Intentio.

De Prognosi febrium inæqualium.

C*onnexio*: Superius dixit de rigore, superveniente in continua febre, lethalem esse Aph. 46. cum ægrum debilem apprehendit; in hoc præsente Aph. de frigore, quod in eadem continua febre, apparere solet, cum pernicie. Hic Aph. ob simplicem conclusionem non dividitur.

In hoc ergo Aphorismo, interitus præsagitur his, qui febre non intermittente, seu continua laborantes, frigent exterius, & interius æstuant, & sitiunt. Et quamvis fere omnes interpretes, id accidere fateantur febribus ardentibus malignis, veluti lypiriis, quarum proprium est ingenti siti ægrotantes cruciare, & æstu immodico exercere, non tamen cæteris quoq; febribus id ipsum pariter evenire posse negandum, si internam inflammationem consequantur. Verum necesse est, febres hasce continuo affligere, cum ejusmodi accidentia, nequeant in intermittentibus conjungi, ut prudenter ab Hipp. est animadversum, fuitq; pariter à Gal. notatum *comment. 43. hujus Libri*; qui intermittentes febres, nec ab interna inflammatione, nec à maligna humorum putredine oriri posse docuit. Ut autem hæc interitum portendant, non satis est ægrotantem interius uri, atq; ingenti siti cruciari, sed etiam necesse est exteriora frigere: quippe viscerum internorum æstus, ab inflammatione procedens, sanguini circumeunti impedimento est, imo signum est manifestissimum, remorantis sanguinis, qui non nisi ab acido figente restagnat, adeoq; non solum frigus, extimis partibus incutit, verum etiam gangrænam internam inducit, uti sectionibus cadaverum sæpius innotuit.

Sed & Erysipelas non raro interiores partes occupat, unde æstus & sitis ingens. Quemadmodum enim partes cutaneæ, Erysipelate sæpe sæpius affici solent, & quandoq; etiam erratico; ita internæ præsertim

pulmo,

pulmo, Diaphragma, Hepar, aliæq; pari modo Eryſipelate infeſtantur, ut propterea multos in praxi ejuscemodi moleſtiis vexatos, cum inquietudine, anxietate, linguæ ſcabritie, hoc mali genere ægrotantes ſuſpicari liceat; unde poſtmodum fit, cum non ſemper ſuppurationes conſequantur, cum deinceps iſti convaleſcunt, reſoluta inſenſibiliter materia, quemadmodum externo Eryſipelati contingit. Porro Eryſipelata interius progenita, non tantum admittit in *comment.* & alibi, ſed etiam Ætius, qui præterea *Lib. 5. Cap. 89.* ex diverſis partibus Eryſipelate affectis, varias quoque febrium ardentium ſpecies diſtinguit; unde *Lypiriam* appellat, quæ fit ex Eryſipelate, in ventriculo, *Typhodem* quæ in Jecore, & *Crymodem* quæ in Pulmone. Hippocrates etiam 5. Aph. 43. meminit, Eryſipelatis in utero, itemque Eryſipelatis in pulmone *2. de morbis*, unde ab exterioribus ad interiora idem verti, malum ſcripſit *6. Aph. 25.* ab interioribus autem, ad exteriora bonum.

Adjecit in textu Hippocrates ſitim, veluti ſymptoma omnino cum febre ardente conjunctum; ſiquidem duo referuntur ſigna illius pathognomonica, *calor exurens & ingens ſitis.* Verum crediderim, funeſtum etiam futurum eventum, ex ſolo internorum viſcerum æſtu, atque extimarum partium refrigeratione. Sitis autem ſive adſit, ſive abſit, nihil perniciei detrahet, aut addet: Equidem ſi adſit, ardorem viſcerum confirmat; ſi vero deſit eorundem ſtuporem & gangrænam arguit: Atqui ſitim fortaſſe adjungit Hipp. veluti ſignum, quo internarum partium æſtus patentius poſſit internoſci, non tam ex ſenſu ipſo, quo ſæpe iſtiusmodi febricitantes carent, quam ex linguæ ſcabritie, & ariditate, quæ in his nunquam abeſt.

Dices I. In vehementi Colica vel alio alicujus partis dolore v. g. ventriculi, vel in ſyncope &c. partes externæ quandoq; frigent, internæ præ dolore quaſi uruntur, ergo non verus eſt Aphoriſmus. ℞. Colica, cardialgia, ſyncope, extra febres, nullum invehunt periculum, à partium externarum refrigeratione petitum, concedo: in febre acuta & continua nego.

Dices II. Hic Aphoriſmus videtur plane idem cum Aphoriſmo I. Libri ſeptimi, in quo dicitur: *In acutis frigus, extremarum partium malum*: Ergo male repetitur. ℞. Ibi non addere ſitim, neque etiam ardorem partium internarum, quod hic facit.

Dices III. Hippocrates *2. de morbis* affert curam Lypiriæ, ergo non eſt tam lethalis, ut hic dicitur. ℞. Per lethale, hic non intelligitur, quod

nullus

nullus omnino evadat, sed ut plurimum seu summe periculosum, à quo quandoque, ubi vires sunt fortes, ægri evadunt, resoluto nempe habitu corporis in sudores.

Dices IV. In febribus continuis, à materia crassa & viscida, obstruuntur viæ ad habitum & fit refrigeratio, intercepto nempe calore, quibus solutis redit calor Ergo refrigeratio non est tam periculosa. ℞. Si absit omnis inflammatio interna, sitque ista refrigeratio à sola obstructione concedo: Si adsit inflammatio, nego.

Dices V. Etiam in febribus intermittentibus, magnus adest circa præcordia ardor, & partium externarum refrigeratio, ergo idem de intermittentibus dicendum foret, quod dictum de continuis. ℞. In continuis esse quid continuum & semper durans, secus in intermittentibus.

Aphorismus XLIX.

In febre, non intermittente, si labrum, aut supercilium, seu palpebra, aut oculus, aut nasus pervertatur; si non videat; si non audiat, imbecillo jam corpore, quidquid horum acciderit, in propinquo mors est.

Nota: *Hic Aphorismus iisdem prorsus verbis repetitur infra L. 7. Aph. 73.*

Contentum seu Intentio.

De Signis, imminentis mortis, in febribus.

C*Onnexio*: Cum in priori Aphorismo Hippocrates, lethalia quædam signa, febribus non intermittentibus supervenientia adduxisset: In hoc præsenti Aphorismo, plura alia, propinquæ mortis signa lethalia recenset, in textu ipso enumerata. Hic Aphorismus, ob simplicem conclusionem non dividitur.

Tradit ergo in hoc Aphorismo Hippocrates, imminentis exitii signa, in febricitantibus, desumpta, ex læso sensu & motu animali, atque adeo ex hebetatis organis, in id concurrentibus, hisque potissimum, quæ cerebro sunt proximiora, ac visui & auditui sunt destinata, atque ex contractis partibus ad labia & palpebras spectantibus.

Et quidem hæc febre non intermittente laborantibus si acciderint, instantis interitus (qui plerumque intra 24. horas plus minus accidit) indicia esse testantur; nam si fortasse inter initia, paroxismorum intermitten-

mittentium febrium eveniant, quo tempore per Rigorem & horrorem, universum corpus concutitur, nihil damni (ut in priori Aphorismo diximus) timendum foret; febre enim intermittente, ista statim desineret; neque vero tam facile est, ejuscemodi symptomata, intermittenter febribus, per rigorem aut horrorem evenire, & diutius perseverare.

Animales autem operationes hic speciatim læsas memorat, & tum quæ ad motum, tum quæ ad sensum pertinent, contorsionem nimirum, seu contractionem labii, palpebræ, supercilii, oculi vel nasi, atque hebetudinem Visus & auditus. Contingunt enim ejusmodi contractiones vitio cerebri, & nervorum, indeque derivantis liquoris, qui fibras nerveas irroraturus, acredine potius, atque infensa conditione vellicat, & compungit, unde convulsionem manifestam parit, in partibus proximioribus & cerebro attiguis, solent etiam non raro nervi, & cerebri meninges, phlogosi aut erysipelate corripi, ut propterea potius proximiores, quam remotiores partes contorqueantur. Idipsum quoque arguit, læsa videndi, atque audiendi facultas, cum perceptiones & sensiones quæcunque ut fiant, ad cerebrum per nervos referri debeat.

Verum tamen ægro jam debili, hæc accidere oportere animadvertit, quandoquidem perfractis viribus vitalibus, læsiones istæ partis animalis, omnino erunt inemendabiles, nequeunte scilicet Natura, per sanguinem, operationum animalium vitia corrigere, atque in pristinum vigorem restituere, Symptomata autem virium languorem comitantia, aut consequentia, semper cæteris priora sunt, & mortem mox futuram portendunt, succumbente nimirum, violentiæ morbi, natura.

Ne quis autem putaret, symptomata isthæc, partem animalem læsam indicantia, junctim esse intelligenda, advertit postremo Hippocrates, unumquodque illorum satis esse ad exitum lethalem prænuntiandum, cum ad virium vitalium languorem, quæcunque animalis operatio læsa, si consequatur, naturam omnino Labe factatam ac summe fatiscentem designet. Itaque debilem ægrotantem, in operibus vitæ, præsertim pulsu, nullo negotio è medio tollunt, & è vita eripiunt quæcunque aliæ partim animalis læsiones, etiam in externis sensibus, si ab internis proficiscantur. Cæterum de tempore, ne quidem verbum fecit Hippocrates, quia quandocunque prodierint, semper mala sunt,

 quam-

quamvis plerumque, in augmento, aut statu febrium universali comparere soleant, & Lethum afferant.

Dices I. Hippocrates tantum hic symptomata adducit Facultatis animalis, ergo ex his non potest summa debilitas argui, quia ex summa trium facultatum, non unius, debilitate, eruitur summa virium debilitas. ℞. Hippocratem per ly *imbecillo jam corpore*, totius seu omnium facultatum imbecillitatem, ex adductis symptomatibus intellexisse.

Instabis: Etiam in perturbatione critica, labia & oculi pervertuntur, præsertim ante vomitum criticum, sine periculo, Ergo non est prædicendum ex his tantum periculum. ℞. Hæc non fieri; corpore jam imbecillo, quod semper vult Hippocrates.

Vrgebis: Etiam instante crisi, æger summe debilis est, Ergo nulla solutio. ℞. Est summe debilis per oppressionem, concedo, per resolutionem, quæ in Aphorismo intelligitur, nego.

Instabis denuo: Ejusmodi symptomata, etiam contingunt quandoque in non acutis, absque gravi periculo, Ergo non tantum in acutis, ut vult Aphorismus. ℞. Convulsionem quidem fieri in non acutis, sed à plenitudine, non ab inanitione ut hic.

Vrgebis denuo: Si ista symptomata fiant ab inanitione sive siccitate, Ergo tabidis semper & maxime fient. ℞. Negative, nam in tabidis illa inanitio est paulatim introducta, & facta quasi Naturæ familiaris; hæc autem de qua loquitur Aphorismus derepente à summo febris æstu.

Aphorismus L.

Vbi in febre non intermittente, difficultas spirandi, & delirium acciderit, Lethale.

Contentum seu Intentio.

De Dispnæa in febribus continuis Lethali.

Connexio: Præcedenti Aphorismo læsas in febricitantibus partis animalis operationes, tum ad motum tum ad sensum pertinentes potissimum adnotavit Hippocrates: In præsenti Aphorismo eas considerat, quæ organis spiritualibus debentur, nempe spirandi difficultatem cum delirio conjunctam, & hanc exitiosam quoque pernuntiat, si febrem non intermittentem consequatur.

Diffi-

Difficultas autem reſpirandi hic ab Hippocrate memorata, non quæcunque & levis ſolum per intervalla recurrens, ſed gravis & continens intelligitur: quippe illa fere ſemper febres acutas comitatur, etiam intermittentes, ſaltem inter initia, aut cum increverint, ſed citra periculum, quoniam his remittentibus deſinit. At vero quæ hic conſideranda proponitur, in febre non intermittente ſeu continua, perſeverans eſſe debet, quęq; non tantum ſtatis horis invadat, ſed quouſque febris duraverit, ægrotum continenter afficiat. Porro hæc accidit febricitantibus, non ex ſola febris conditione, quæ plerumq; reſpirationis uſum depravat, ob novi ſemper & recentis aëris indigentiam, ſed potiſſimum ob maximam in pulmonibus ſanguinis exagitationem, fermentationem & phlogoſim, quæ non raro etiam Eryſipelatodem inflammationem arguit, pulmonibus ipſis & cordi ſummopere infenſam, à qua pauciſſimi ſunt, qui mortem effugiant.

Reſpirationis difficultati, adjicit Hippocrates delirium, ut propterea hæc duo conjuncta voluerit: Ex ambabus enim, vitali ſcilicet & animali potentia læſis, mortem præmonſtrari animadvertit. Et quidem cum utrumq; in febribus non intermittentibus jungitur, internam indicat inflammationem, potiſſimum pulmonis; unde reſpirandi difficultas, veluti conſequens in flammationem, eſſet quodammodo cauſa delirii. Sed & in flammatio diaphragmatis id ipſum afferre poteſt, cum illud arterioſum & nervoſum viſcus ſit, ac principale reſpirationis inſtrumentum, quamobrem ipſo inflammato, & reſpirandi & ratiocinandi vis atq; facultas, ſæpiſſime læditur; quinimo Antiquis ſemper putatum, delirium quodcunq; ſympathicum & interruptum ab una & ſola Diaphragmatis inflammatione proficiſci: quod tamen non omnino verum, ut late oſtenditur in Praxi, Capite de Phrenitide.

Verum cum plures difficilis reſpirationis differentias retulerit Hippocrates *6. Epidem. Sect 2.* ſub illis verbis: *Spiritus pravi, crebri, magni, rari, hic quidem tardus, ille vero velox*, jure merito dubitari poteſt, quam hic ſpecialius notatam ille voluerit, acute quidem Fuchſius, ſi hæc, inquit, duo ſymptomata, difficultas ſpirandi, & delirium conjungantur, neceſſe erit Hippocratem interpretari, de magna & rara reſpiratione, quod ſcilicet illa proprium ſit delirii ſymptoma, quemadmodum in prognoſticis diſerte iis verbis teſtatur: *magnus ſpiritus ex longis intervallis, delirium declarat*, & mox rationem aſſignans ſubdit: *quippe hæc, magnitudo ſcilicet & raritas ſpirationis, veluti oblita actionis pathemata*

sunt. Si vero sensim de difficultate spirandi loquimur, delirio amoto, tunc hæc ipsa propter mala quæ instrumentis spirationi inservientibus accidunt, & quæ à Galeno *in comment.* recensentur evenire solet, velox & crebra erit. At vero concludit, hæc duo symptomata in hoc Aphorismo conjungit Hippocrates, dicitq; esse lethalia, quod nimirum & cerebrum & instrumenta respirationis læsa esse significent.

Sequitur autem Pulmonis aut Diaphragmatis inflammationem cerebri commotio, & delirium, non tam propter nervos, mutuo communicantes, quam ob arterias, & medio sanguine, qui sua, per inflammationem contracta acredine, cerebrum vellicat, atq; ad depravate operandum lacessit, ac disponit, ut alibi demonstratum est.

Cæterum hæc non nisi febres continuas comitantur, proinde scriptum, *ubi in febre non intermittente*: hæc enim delirium, proprie, inter sua symptomata, non admittit.

Dices I. In principiis Paroxismorum & instanti crisi in febribus acutis sæpius fit respirationis difficultas cum delirio, ex causis eo delatis & tamen plerumq; nullum est mortis periculum, Ergo minus lethale. ℞. Illam respirationem non esse diuturnam, nec perdurans delirium qualia intelligit & vult Hippocrates in hoc Aphorismo.

Dices II. In pleuritide & peripneumonia est spirandi difficultas & quidem sæpe cum delirio, & tamen plerumq; non est Lethalis. ℞. Hic non loqui de spirandi difficultate in principio, sed in augmento vel statu, ægro jam existente debili.

Aphorismus LI.

In febribus abscessus, qui primis Judicationibus non solvuntur, longitudinem morbi significant.

Contentum seu Intentio.

De Abscessibus febrium prognosticis.

C*onnexio*: Postquam jam aliquot Aphorismis Hippocrates egisset, de fatali morbi eventu, desumpto à quibusdam funestis symptomatibus: In hoc præsenti Aphorismo, pergit tempore longo aut brevi, morbi facere prognosticum, idq; desumens in febribus ab abscessibus.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Quamvis autem Hippocrates, simpliciter dicat, *in febribus*, tacite tamen intelligendum, *productis & protractis*: Etenim ut superius animadver-

versum, istæ sæpe sæpius per abscessus judicantur. Cum autem superveniens abscessus, illas non terminat, diuturniores futuras significat, nondum scilicet universa febrium materia ad habitum corporis seposita, sed crassiori, & compactiori adhuc interius hærente, quæ febrim in longius protrahit.

Quoniam vero abscessus morbi longitudinem significare dicuntur, qui ad primas judicationes non solvunt, jure merito propterea dubitari solet, quid pro illis intelligere voluerit Hippocrates. Sed bene Fuchsius ex græco codice interpretatur, qui in primis diebus judicatoriis contingunt; at non prima aut secunda septimana, cum febres istæ longæ sint, nec tam cito possint, primis hebdomadibus judicari, sed posterioribus; unde non referenda prioritas hæc, ad dies ipsos criticos, sed ad abscessus eruptionem, ita ut sensus fiat, futuras febres longas, cum non desinunt, statim ac abscessus apparuerit, argumento, quod adhuc causa persistat, nec sufficienter per abscessum sit evicta, nec perfecte à sanguine seposita. Qui vero cum Brassavolo Philotheum secuto, pro *non solvunt* ad febrem relato, passive vertunt, non *solvuntur*, id est abscessus, plurimum aberrant à veritate, & ab Hippocratis mente; cum impossibile videatur, abscessus, statim ac apparuerint solvi, & evanescere, quippe qui fiunt, ab humoribus crassis & consistentibus, non nisi diutissimo tempore solubilibus, ut bene etiã Fuchsius animadvertit. Quamquam & abscessus ipsi, si diutius persistant, nec tam facile solvantur, aut maturentur, aliam diuturni morbi speciem inferant, in adaucta magnitudine dictam. Per abscessum Hippocrates, non tantum hic, sed alibi etiam in suis scriptis, non semper metastasim seu depositionem materiæ de parte nobili ad ignobilem sed etiam imperfectas evacuationes criticas intelligit. Objectiones quæ hic afferri possent, jam in contextu sunt solutæ.

Aphorismus LII.

Quibus in febribus, aut aliis morbis, voluntarii illachrymant oculi, absurdum non est; quibus vero præter voluntatem, absurdius.

Contentum seu Intentio.

De Lachrymis Prognosticis.

Connexio: Manifestam habet hic Aphor. cum superioribus connexionem: Est enim pariter ad eventum morbi prædicendum, in febribus continuis, prout etiam plures alii subsequentes. Hic Aphor. duas habet partes: In *Prima* ponit lachrymas voluntarias, in febribus & aliis morbis bonas: In *Secunda* vero malas quando involuntariæ sunt.

Signum autem hoc à lachrymarum apparitione desumptum, pertinet etiam ad cerebri & partis animalis læsionem. Non voluntariæ vero illæ esse debent, quæ scilicet ægrotantibus invitis, & citra quamcunq; causam manifestam accidunt, & absque illa oculorum, & palpebrarum ægritudine: de his quoq; meminit sæpius idem Hippocrates, præsertim vero *1. Progn. 13. 4 & 6 Epid. Sect 1. & 1. Epid. const. 3.* Unde *Celsus Lib. 2. C. 4.* inter mala signa retulit, *sine voluntate lachrymare*: quippe prosiliunt lachrymæ istæ, ob languorem & laxitatem caruncularum ocularium, itemq; cerebri, & meatuum in oculos patentium, unde serositates extillant, quæ plerumq; etiam in his acredinem sapiunt, à consimili lympha procedentes: Quod si voluntariæ prosiliant lachrymæ, vel patentem aliquam causam, aut oculorum morbum consequantur, nihil mali præsagiunt, nisi quod ab ipsis oculis male affectis indicatur, quemadmodum ex lippitudine, inflammatione, dolore, quibus nihil terrificum accidit illachrymari. Sic pariter si ob mœrorem, commiserationem, gaudium, itemq; fumum, ventum, pulverem, solare lumen, acris alicujus corporis v.g cæparum, nasturtii, piperis contrectationem, aliudve simile lachrymæ defluant. Cæterum in eo, quod culpatur Hippocrates, aut primus librarius, à Galeno, quod scripserit in Aph. *absurdius* (vel ut alii) *horribilius* comparative, cum antea nihil *absurdum seu horribile* dixerit per negationem, scite defenditur à Cardano *in comment.* qui præterea non solum *malum*, sed etiam *mortem* ex non voluntariis lachrymis præsagiri animadvertit, ut accidisse refert suæ propriæ uxori, cui ob diarrhæam pereunti, fluxere ubertim lachrymæ, per tres horas ante obitum. Verum tum crediderim eas minari mortem, cum cæteris & quidem gravioribus symptomatibus associantur, ut accidit de aliis uxori ægræ XV. *3. Epid.* Porro ipsæ solæ, non omnino sunt exitiales, ut sæpe expertum est. De his lachrymis Poëta canit:

Si ratio est, Natura jubet duo lumina flere:
Si nulla est ratio, mors truculenta jubet.
Quæris cur oculos jubeat mors squallida flere?
Turpem sponsam odio, triste cadaver habet.

Dices:

Dices: Fiunt lachrymæ involuntariæ symptomaticæ, circa morborum principia v. g. à vomitione, quæ tamen formidabiles non sunt. ℞ Lachrymas in vomitione non fieri vi morbi, vel febris acutæ de quibus intelligendus Aphorismus, sed vi motus illius violenti, quo cerebrum & caput potenter concutitur ac per consequens etiam oculi, unde non modo lachrymæ, sed & sæpe ipsa cæcitas exoritur.

Aphorismus LIII.

Quibus per febres, circa dentes lentores obnascuntur, iis vehementiores fiunt febres.

Contentum seu Intentio.

De Lentoribus circa dentes prognosticis.

C*Onnexio*: Cum in præcedentibus Aphor. multa ad prognostica in febribus scripsisset, nunc in hoc Aphorismo, diagnosim vehementiæ seu magnitudinis, ex lentore circa dentes proponit. Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

A lentore ergo circa dentes adnato, in febricitantibus præsagit hoc Aphorismo, febres futuras vehementiores. Sunt autem lentores tenaces quidam, & glutinosi succi, faucibus sæpe numero adhærentes. & non raro etiam linguæ, ac dentibus, cum uberius cumulantur, unde in oris hiatu, per diducta labia, in liquati glutinis modum extenduntur. Non tantum vero ex viscosis & crassis humoribus ventriculi, & æsophagi tunicas & glandulas occupantibus, gignuntur, verum etiam ex lympha crassiori è ductibus Stenonianis derivante, per palatum in gingivas, & dentes, quæ deinde partim inspirati, & exspirati aëris miscela, partim ex halitibus è ventriculo & pulmone elevatis, acorem præseferentibus, partim denique ab æstu febris adeo densatur, ut glutinis tenacitatem referat.

Ab his igitur portenduntur febres acerbiores, tum quia acris lympha & alius similis succus, febrilem fermentationem potentius promovet, & diutius conservat, copia simul ac crassitie; tum quia viscosi ejuscemodi humores, oris hiatum liberiorem impedientes, ægros in respiratione anxios faciant, præpeditis non leviter aëris ductibus, unde etiam sitis & æstus major. Sed & sanguis, ejus generis lympha irretitus, minus quam subigi & commoveri debeat, ut se ipsum per febrem extricet. Opitulabimur vero ejusmodi malis, nitro aqua dissoluto, vino

albo

albo veteri, ejusque ſpiritu, os ſæpius eluendo, item ſpiritu ſalis armoniaci dulcificato, vel aliis ad idem conferentibus.

Dices I. Sæpe ſanis contingit, qui dormiunt ore aperto, ut mane multum ejusmodi lentoris circa dentes habeant, absque ullo periculo. ℞. Hoc eſſe extra febres, Aph. autem loquitur de tali lentore in febribus.

Dices II. Ejusmodi lentor poteſt etiam eſſe in chroncis febribus. ℞. Concedo totum, nam lentor non generat febrem, ſed eſt affectus febris, Ergo à quacunque febre diutius durante fieri poteſt.

Aphoriſmus LIV.

Quibus ſiccæ tuſſes, paulum irritantes, in febribus ardentibus diu durant, ii non admodum ſiticuloſi ſunt.

Contentum ſeu Intentio.

De Tuſſi ſitis antidoto.

Connexio: Cum de febrium vehementia egiſſet in antecedenti; in præſenti jam cauſam ſeu ardentem febrem proponit, & notiſſimi accidentis illius, nempe ſitis, mentionem facit. Hic Aphoriſmus ob brevitatem diviſionem non patitur.

Memorat hoc Aphor. Hippocrates, quam proſint ſiccæ tuſſes, leviter guttur irritantes febricitantibus, cum eas à moleſta ſiti eximant. Febres namq; ardentes, duobus ſemper, tanquam pathognomonicis ſignis, ſociari ſolent, urente nimirum æſtu, & ſiti moleſtiſſima: modo hæc abeſſe ſolet, vel non plurimum urgere, cum ſiccæ tuſſes leviter fauces & guttur proritant, ſcilicet irroratis partibus, tum pulmonem, tum ventriculum, ſpectantibus, unde ſitis originem ſumit, ut alibi oſtendimus. Siccas tuſſes intelligit eas, ex quibus nihil vel tenue admodum & ſeroſum exſpuitur ad differentiam tuſſis humidæ, per quam craſſum multumque ſputum educitur. Eas autem fieri credendum ſeroſa & aquea materia, ad partes faucium & gutturis pertingente, quam recentiores anatomici lympham ex primo ejus inventore Thoma Bartholino appellarunt. E cerebro & glandula pituitaria, putarunt veteres, in os extillare; at ſagaci induſtria Thomæ Warthoni, & Nicolai Stenonis, detectum eſt, per peculiares ductus, à poſtica capitis parte, & ex glandulis circa aures ſitis, in radicem linguæ, & in muſculos buccinatores depluere, quamobrem madidum os, in ſtatu ſano perpetuo experimur.

Ab

Ab his igitur madescit guttur, & sitis infringitur, cum in febribus fortasse liquatur, ut diluitur plus æquo lymphaticus ejusmodi humor, ut etiam exinde tussicula excitetur.

At qua de causa, per tussim hanc sitis præcipue remittatur in febricitantibus? antea meminimus, ex doctrina ejusdem Hippocratis & Platonis, sitim vigere in gutture, & pulmone, ut propterea illa facilius, & promptius sedetur, collutionibus, & gargarismis, quibus partes istæ irrorentur, & madescant, defluentibus non nihil per latera asperæ arteriæ sensim ac pedetentim in pulmones. Cum itaq; vi febris lymphaticus hic humor tenuatur, & confluens in laryngem titillando tussim promovet, absq; screatu, non multum contingit siti febrientes infestari qui cæteroqui causone affecti, vehementer sitirent. Debent autem ejuscemodi tussiculæ leviter irritari; sic enim arguunt tenuem & serosum humorem in eas partes illabi; nam si fortasse copiosior vel crassior humor tusses pareret molestiores, tale emolumentum nullatenus afferrent, imo pectus, & pulmonem, moleste admodum concutiendo, febrem potius exasperarent, & sitim adaugerent. At vero levis irritatio, neque molestam tussim infert, neque partes spiritales concutit, sed blando solum madore, illas lenit & irrigat.

Quia vero tusses dixit Hippocrates, leviter irritantes, sane non semel sed iterato repetentes ac perseverantes intellexit: hac enim ratione, poterunt illæ sitim lenire, si nimirum sæpius fauces & guttur humefaciant; quamobrem non immerito adjectum est adverbium ***plurimum***, quo significetur, multoties per tussim eas partes irrigari oportere.

Tandem dicitur, non multum siti febricitantes infestari, non quod omnino siti careant, sed quod mitius afficiantur, adeoq; illa, quæ per febrem ardentem molesta nimis esset & inextinguibilis sitis, per ejuscemodi gutturis & asperæ arteriæ irrorationem, plurimum remittatur & sedetur, ut proinde magna ex parte tolerabilis evadat.

Dices I. Est sicca tussis, Ergo non adest præfata illa humiditas. ℞. Etsi dicatur sicca tussis, non tamen est talis, ut penitus nihil adsit de humiditate, sed dicitur sicca respective ad tussim humidam.

Dices II. In febre hectica adest diuturna tussis sicca, & tamen etiam adest sitis, Ergo tussis sicca, non tollit sitim. ℞. Nos hic loqui de febribus ardentibus; præterea si in febre hectica diu duret tussis, fit etiam humida.

Aphorismus LV.

Ex Bubonibus febres omnes malæ, præter Ephemeras (seu Diarias.)

Contentum seu Intentio.

De Febribus culpa glandularum ortis.

Connexio: Cum supra de abscessibus, qui in febribus fiunt, multa dixisset Hippocrates: In hoc Aphorismo agit de Bubone, qui abscessus quidam est. Hic Aphorismus dividitur in duas partes: In *Prima* agit de malis: in *Secunda* de bonis tumoribus.

Loca tumorum, nempe inguina, quæ Leonicenus adjecit in sua versione, alii expositores detraxerunt, & fecerunt sententiam universaliorem, comprehendentem quemcunq; tumorem glandularum: Etenim ut advertit præ cæteris Fuchsius, Bubones græce Hippocrati in Aphor. notat significanti tumores, omnes adenum seu glandularum, ex Galeno *2. ad Glauconem Cap. 1.* Unde male Leonicenus hanc vocem ad inguinum tantum adenas seu glandulas tumefactas contraxit, cum omnium adenum tumores significet. Occasionem autem (subdit idem Fuchsius) errori huic dedit vox ambigua *Bubon*, quæ ut testis est Phavorinus & locum corporis & malum denotat, inguina nimirũ & tumorem adenum.

Itaque non solum ex inguinum tumoribus, sed ex aliis quibuscunq; tumefactis glandulis, in inguine, axillis, collo, retro aures &c. febres obortæ malæ censendæ sunt, exceptis diariis: Etenim diariæ febres, cum sua natura brevissimæ sint, & vix spatium unius diei transcendant, certe non poterunt aliunde pendere, quam à materia facile difflabili, vel ad summum à confluxu & suppuratione humorum in adenibus collectorum, citra sanguinis & aliorum liquorum, vel viscerum infectionem, quare levis omnino momenti erunt. At vero cum terminum diarium transegerint, & diutius protrahuntur, ab alia plane materia, præterquam ab halitibus originem trahent, adeoq; vel grave vitium glandularum, vel internarum partium infectionem arguunt difficulter resolubilem, præsertim quia glandulæ, in humano corpore, talem, ac tantam inter se ineunt societatem, ut etiam vitia ptotinus communicent. Observatum namq; est, sæpius in cadaverum dissectionibus ad colli, mammarum, & aliarum externarum partium, glandulas tumefactas, præcessisse

cessisse male affectas eas, quæ interius reconduntur, in mesenterio, pancreate, lumbis & cæteris visceribus, ut alibi jam notavimus.

Quamvis autem videatur loqui Hippocrates de Bubonibus sponte subortis, si tamen ex venerea lue proveniunt, Judicium longe diversum faciendum erit: Ex ea enim, cum præter materiæ dispositionem, vitium in sanguine, & cæteris liquoribus, imo in partibus solidis præsignetur, etiam absq; febre, periculo illi non vacant, nam & dolores articulorum, exostoses, ulcera, tabes, & alia gravissima symptomata, consequi solent, ut passim experimur.

Solent quoq; bubones malignam & pestilentem febrem ostendere, quæ absq; dubio pessima est & lethalis, quin & non raro ab illis mox apparentibus, febre necdum conspicua, ægri veluti repente pereunt. Salubriter autem ejusmodi malis occurrere expedict ope remediorum in Praxi recensitorum, quo Lectorem remittimus

Dices: In Carbunculo & Bubone pestilenti ægri moriuntur cum Ephemera, quia prima statim die pereunt: Ergo etiam Ephemera cum bubone est mala. ℞. In peste non esse Ephemeram veram sed putridam, quæ diutius durasset, nisi Natura in primo statim insultu, vi morbi succubuisset.

Aphorismus LVI.

Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum: prorogatur enim morbus, & multam significat humiditatem.

Contentum seu Intentio.

De inani Sudore febrium.

Connexio: Cum Hippocrates supra Aphorismo 42. hujus sectionis ex multo sudore morbum majorem vel minorem colligeret: Nunc ex copioso sudore absolute colligit, morbi longitudinem.

In duas Partes dividitur hic Aphorismus: In *Prima* docet & concludit sudores qui febrem non tollunt, vel magna ex parte levant, esse bonos qui vero hæc non faciunt malos: In *Secunda* causam & rationem reddit, quia sive perpetuo fluat, sive per intervalla, & tamen non juvet, morbi longitudinem, & materiæ copiam ostendit.

Sudor ergo, ut febricitantibus prosit, debet febrem vel adimere vel remit-

remittere: cum autem neutrum affert, profecto malus erit. Et quidem si cum aliis signis, pravam febris naturam denotantibus copuletur, etiam mortis periculum minabitur; at vero si his destituatur, morbum fore longum, tantummodo præmonstrabit, quippe qui ab humorum copia proficiscatur, ut hic memorat Hippocrates.

Advertit autem Fuchsius sudorem crebro, & assidue repetentem esse oportere, ut multam materiam & productum morbum prænuntiet. Et quidem si semel accideret, non mirum si febris non esset desitura; considerabilis autem fit, cum repetit, & febrem non interrumpit. Eo enim ex universo corpore fluente, fieri nequit, quin vires langueant, & à perseverante febre magis & magis debilitentur. Sed & idem accidere poterit si sudor semel contingens copiosus fuerit, atque universalis, nec tamen febrem sedet; æq; enim vires infringuntur, iterato sudore, ac uno & copioso. Malus quoq; istiusmodi sudor erit, quia licet calidus, universalis & consentaneus febribus, morbum tamen non solvit; decretoria enim non decernentia mala, aut difficilis Judicii.

Cum ergo febrim sudor superveniens, non interrumpit, profecto morbum longum ostendit, quippe quicunque is sit, qui per sudorem veluti per evacuationem convenientem, nec desinat, nec intermittat, idque nonnisi à copia & multitudine serosæ substantiæ quæ plane longius tempus exigit, ut secernatur, ac repurgetur. Præstabit ergo ad morbum hunc breviandum, paulatim imminuere tantam serosæ materiæ superfluitatem, & quidem non solum dejectoriis, præsertim hydragogis, verum etiam diureticis convenientioribus, quæ sane hac in re plurimum prodesse poterunt.

Objectiones quæ hic afferri possent, jam in contextu sunt solutæ.

Aphorismus LVII.

Spasmo aut Tetano vexato, febris si accesserit, morbum solvit.

Nota: *Hic Aphorismus fere ejusdem sensus est, cum Aph. 26. l. 2. aliis tantummodo verbis deductus.*

Contentum seu Intentio.

De febri Spasmi seu Convulsionis remedio.

C*onnexio*: Cum hactenus Hippocrates, varie de febribus, & earum accidentibus egisset: In hoc Aphorismo docet, quatenus febris convulsioni succedens, eam tollat. Hic

Hic Aphorismus ob brevitatem divisionem non admittit.

Febrim non adeo malam esse, & plerisque persuasum, sed plerumque juvamento existere, atque plurimis morbis suffragari, jam alibi ex pluribus ejusdem Hippocratis testimoniis demonstravimus; sed tamen vel ex hoc præcipue Aphorismo palam fieri potest, quo Author confitetur Spasmum ac Tetanum, ea superveniente sanari. Sunt enim isti morbi, nervorum & musculorum, inducti ab humoribus fibras eorumdem rigidas, contractas & obturatas reddentibus, ut propterea motui, & flexioni incommodent; unde describuntur à Medicis, contractiones nervorum, ac musculorum ad propria capita: quam autem febris his attenuandis & dissolvendis opportuna sit, cuiq; notum. Neq; vero solum in ejusmodi capitis affectionibus, sed in cæteris quibuscunque, in quibus digerere, diluere secernere, ac repurgare opus sit. Hic quemadmodum convulsiones & distensiones nervorum ac similes alii morbi, febre superveniente desinunt, quippe quæ dissolvendo, & repurgando vitiosos humores, remedio est; Ita ex adverso, si illæ febri accidant, omnino exitiosæ sunt, ut idem Hippocrates meminit *in Coacis prænot.* inquiens: *Cum febre acuta, convulsiones perniciosæ.* Sed de hac re alias. In utiliter autem videntur allaborare, qui nimis anxie exponere student, quid per convulsionem, quidq; per distensionem nervorum, sit hic intelligendum, cùm ex græco codice habeatur memoratus in Aphorismo *Spasmus* & *Tetanus*, qui non nisi nominibus differunt, altero generaliori, specialiori altero; Cæterum tum parte affecta, tum caussis conveniunt, iisdemque fere remediis tractari solent.

Quamquam autem à convulsione & distensione nervorum habita, febris superveniens salutaris sit, illa tamen, neque lenta nimis esse debet, neq; multo post tempore à convulsione & distensione; compertum enim non semel est, febres modum quendam non servantes, convulsis ejuscemodi, nulla ratione pro fuisse, sed potius mortem prænuntiasse, veluti quæ ab interim sanguinis & liquoris nervei labe illata, ex solutam vitæ compagem arguat: Et lenta admodum, tenaces succos, nervos in farcientur nequeat digerere. Debent itaq; febres convulsis supervenientes, neq; mites omnino esse, neq; admodum vehementes, & molestæ, sed Diariariarum naturam quodammodo sapere, ut nimirum convenienti calore ac moderata humorum commotione hærentes, in fibris nervorum, succos dissolvant, & per convenientiora corporis emissaria deponant, Undè idem Hippocrates *in Coacis præ-*

 not.

not. inquit: *Convulsionem solvit febris superveniens acuta, quæ prius non fuit, si vero fuit prius, jam exacerbata*; Sed & paulo post, quam convulsio acciderit, expedit supervenire febrem, impactos siquidem humores, hebetatas partes, contractas, & obturatas nervorum, ac musculorum fibras, non tam facile febris concoquere, atque ad pristinum statum revocare poterit, præsertim quia hujus generis humores acidi, & austeri esse solent, & cum diuturnitate temporis concreverint, inemendabiles fiunt; quam obrem Hippocrates in *Coac. prænot sect. 3. vers. 55.* ait: *Syderationes repente exolutorio modo fientes, temporis progressu, febre accedente, perniciosæ sunt.* Hac eadem ratione contingit, membra jam pridem Paralysi resoluta, difficillime sanari, etsi magna & efficacia medicamenta adhibeantur, quæ proxime ad febrem inferendam accedant; Procedente enim tempore, adeo illa ab humoris impacti vitio hebescunt, ut tandem veluti emortua videantur.

Sed an liceat febrem cum fortasse fortuna non supervenit, medicamentis ad id facientibus, excitare, quæri hic non abs re potest. Et quidem videtur Hippocrates suadere *2. Epidem* sect. 5. ubi, *si Puerperis*, inquit, *convulsio fiat, febrem excitato.* Verum neq; tam facile est id agere, neq; tutum, & nec ex voto sortitum, pro libitu deinde arcere; semel enim inducta febris, sat diu hærebit, aut etiam exasperabitur, ex mala humorum ac viscerum habitudine: Licebit autem solummodo iis remediis uti, quibus passim experimur, tenaces humores attenuari, hærentes dissolvi, atq; per sudorem, vel urinam & paulatim deduci. Idque fortasse crediderim voluisse Hippocratem sub nomine febris significare, cum ejusmodi medicamenta, sudorem potissimum prolicientia, *potentia* præstent, quod à febre, *natura* fieri consuevit, de qua re vide meam Praxim.

Dices I. Febrilis calor non coquit sed potius concoctionem impedit, ergo nec convulsionis materiam concoquere poterit. ℞. Febrilis calor non concoquit *Pepsi* seu pro nutritione corporis, seu modificatione humorum, concedo: non concoquit Pepasmo seu præparatione seu coctione ad expulsionem nego. Nam febrilis calor, si non coquat, saltem consumit, dissipat, & ad excretionem movet.

Instabis: Quidquid est contra Naturam, id non potest esse pro Natura, atqui calor febrilis est contra naturam, ergo. ℞. Distinguo, per se concedo, per accidens nego. ℞. 2. Calorem febrilem utpote calori naturali junctum hoc facere, non autem solum per se, cum solius naturalis sit coquere.

Vrgebis:

Vrgebis: Hippocrates convulſionem ſeu tetanum curat, affuſa aqua frigida, Ergo nec per calorem quemcunq; curatur. ℞. Id fieri per accidens, concentrato nempe ex affuſione aquæ frigidæ, calore & auctiore reddito, virtus enim unita fortior.

Dices II. Tetanus non videtur eſſe ſpecies convulſionis quia in hoc membra non moventur. ℞. Membra non moventur, motu locali, concedo; motu tonico nego: Ergo non moventur, nego conſequentiam.

Dices III. Febris non poteſt ſolvere convulſionem ab inanitione, imo auget, Ergo Aphoriſmus non ſubſiſtit. ℞. Nulla regula datur ſine exceptione; Aph. enim tantum loquitur de convulſione à repletione.

Aphoriſmus LVIII.

Si febre ardente laboranti, rigor ſuperveniat, ſolutio fit.

Nota: ***Cum hoc Aph. multum coincidunt, Aph. 29. & 46. hujus Libri.***

Contentum ſeu Intentio.

De Rigore Critico.

Connexio: Cum in antecedente Aphoriſmo, de febre ſuperveniente convulſioni egiſſet: In hoc præſenti Aphoriſmo, agit de rigore febri ardenti ſuperveniente: Et ſicut febris morbum ſolvit in ſuperiori, ita in hoc ſolvit febrem rigor. Hic Aph. ob brevitatem non dividitur.

Rigor febricitantibus, undequaq; moleſtiſſimus, tum ex ſenſu frigoris, etiam penitiores partes cruciante, tum ex univerſi corporis, ingenti atq; inæquali concuſſione, qua vires plurimum infringuntur, ſolet aliquando criticus, & ſalutaris fieri, cum ſubſequentem febrem, vel interrumpit, vel terminat. Et quidem cum poſt præcedentem, vitioſæ materiæ coctionem & ſecretionem, ejusdem extra corpus propulſionem, vel per ſudorem, quod frequentius, vel per dejectionem aut urinam, quod rarius conſequentem retrahit.

Meminit autem hic ſpeciatim Hippocrates, febris ardentis, quippe quæ continens ſua Natura eſt, nec unquam ægrum immunem deſerit, quin non raro, ut idem Hippoc. Autor eſt, ſeptima die perimit: Neque vero quam notam & ſpuriam vocant, ſed legitimam & exquiſitam notaſſe, credendum eſt, cum ſine ulla adjectione, illam protulerit, & cui rigor accidere poſſit: Conſtat autem hunc, non niſi exquiſitæ poſſe ſupervenire.

At unde poſſit rigor continenter febricitantem arripere? Hippocrates

crates 1. de morbis id ita definit: *Frigescente sanguine, necesse est & reliquum totum corpus perfrigerari, & ubi hujusmodi aliquid factum fuerit, rigor appellatur, vehementior etiam fiet tremor, nam tum contrahuntur venæ sanguine coacto & congelato, corpus etiam contrahunt & tremere faciunt, si vero minus aliquanto sanguinis coactio fiat, hic rigor appellatur, horror autem dicitur debillissimus rigor*, hæc Hippocrates.

Verum ardens febris, vel ab eo quod in sanguine, vitiosum est, per indebitam commotionem, & fermentationem excitatur, vel etiam ex eo quod aliunde suggeritur, & cum sanguine commiscetur. Per Rigorem autem & universalem corporis concussionem, sæpe numero utrumq; repurgari solet, ac per sudorem, aliamq; evacuationem à sanguine secedere & extra mitti, unde postmodum febris, vel omnino desinit, vel saltem intermittit, quam ob rem idem Hippocrates animadvertit *Aph 63. hujus Libri: quibus in febribus quotidie Rigores fiunt, quotidie febres solvuntur.* Hinc rigor in his est indicium, futuræ solutionis, per aliquam evacuationem, quam natura moxmox tentans perficiet aliquando, cum & nonnunquam ipsa eadem accessione rigoris, interdum etiam succedentibus diebus fiat. Sic mulier, quæ decumbebat in Littore *ægra XIII. I. Epidem.* trimestri fœtu gravida, non nisi crisim passa est per Vomitum, & sudorem, in decima quarta die, licet riguerit in undecima. Qui vero in sutrina decumbebat, judicatus est cum ipso rigore in septima, *4. Epidem* Sed & neq; rigore solum, verum etiam horrore idem contingit, ut de Nicodemo in Abderis, & de Virgine Larissæa, aliisq; meminit idem Hippocrates *3. Epidem. sect. 3. ægra X. & XII.* neq; tantum febres ardentes & continentes, sed alias quoq; exinde judicatas testatur *I Epidem. ægra VI. & alibi.*

Sed quid si à rigore & horrore, febris nec desinat nec intermittat ut diximus supra hoc libro Aph. 29. & 46. Profecto mali Judicii imo lethalitatis ut ibidem meminimus, signum erit; arguit enim naturam tentare, sui exonerationem, sed ex defectu secretionis & coctionis non posse, atque adeo imbecilliorem fieri per rigorem, sine spe succedentis criticæ evacuationis, hinc mortua decima quarta die refertur *3. Epid. Sect. 2 ægra XII.* quæ mulier decumbebat in mendacium foro, cum in quarta riguisset, & bis in septima, atque semel iterum in decima tertia. Verendum etiam plurimum in istiusmodi iteratis rigoribus, absq; crisi, ne cerebrum, diaphragma, aliæq; nervosæ partes, metastasim patiantur ab irruente humore seroso & acri, unde postmodum internæ inflamma-

ma-

mationes, Eryſipelata, deliria, atque hujus generis alia, ut ſæpius in Praxi experimur.

Dices I. Hippocrates *in Epid.* ſæpius febrium à rigore incipientium meminit, qui tamen eas non ſolvit, Ergo falſus eſt Aphoriſmus. ℞. Hic ſudori febrim, non febri ſudorem ſuperveniſſe & ſic ſubſiſtit Aphor.

Dices II. Diarrhæa vel ſudoribus &c. ſupervenientibus fit ſolutio, ergo non rigore ſuperveniente. ℞. Hippocratem hic uti antecedente pro conſequentibus, ut ſæpe ſolet, nec male: ſatis enim eſt, ſi id mediate fiat.

Aphoriſmus LIX.

Tertiana exquiſita ſeptenis ad ſummum circuitibus judicatur.

Contentum ſeu Intentio.

De Termino tertianæ exquiſitæ.

Connexio: Cum in præcedente Aph. egiſſet de febre ardente continua, in hoc præſenti agit de duratione tertianæ intermittentis exquiſitæ. Hic Aphoriſmus propter brevitatem non dividitur.

Cum ergo mox de rigore meminiſſet Hippocrates, veluti futuræ judicationis indicio, isq; tertianas exquiſitas ſpeciatim comitetur, harum terminum nunc proponit, ut inde conjiciamus, quo tempore cæteris febribus continentibus, ille ſuperveniens poſſit criticam referre evacuationem, & ſalubriter eaſdem deſituras indicare. Eſt autem tertiana exquiſita intermittens hic per Antonomaſiam intelligenda, quæ nimirum alternis diebus invadit, in ſingulis acceſſionibus ſpatium duodecim horarum, ut plurimum non tranſcendit, rigore incipit, ſudore, vomitu, vel dejectione terminatur, præter ea quibus ad illam dignoſcendam adnotavit Galen. *2. de differ. feb cap. 3 & 1. ad Glauconem cap. 5.* Septenis vero circuitibus deſinere omnino dicitur, quia cauſam tenuem, & facile ſubigibilem recognoſcit, quæ ſponte ſua ſecernitur, & à reliquis humoribus repurgatur ut oſtendimus in Praxi. Cumq; circuitus alternatim repetant, tertio quoq; die, proinde fit, ut ad ſummum, non ut pleriq; putant, decimo quarto ſed potius decimo tertio die, quo ſeptima acceſſio recurrit, penitus terminetur, niſi tamen error aliquis contingat, aut ex parte Medici, importune medicamenta præcipientis, vel ex parte ægri, qui fors in ſex rerum non naturalium uſu deliquerit.

Sed *ad summum*, inquit, *judicatur*; nam fieri potest, ut etiam ante hoc tempus desinat, puta quarto, quinto, aut sexto circuitu, seu septima nona vel undecima die, pro corporum affectorum varietate, & humoris febrem foventis, fortasse parcioris ac benignioris, faciliori resolutione, quamobrem recte dixit, extremum illius terminum esse, septimum accessionis reditum, cum scilicet nullo artis auxilio interrupta, sponte sua, ut consuevit, procedit, si enim ope antifebrilium medicamentorum, quemadmodum nostra ætate fit, usu corticis peruviani, vulgo china chinæ dicti, ejus impetus infringatur, & periodicum fermentum hebetetur, profecto citius esset abitura, sicut jam passim experimur.

Verum quod hic septimo circuitu, ut tardissime tertianam febrim desituram, inquit, *in Coacis prænot.* ad nonum protulit; ibi enim: *Tertiana exquisita in quinq; aut septem circuitibus aut ad summum in novem judicatur*, fortasse ex mala habitudine corporis patientis, ex abundantiori & consistentiori humore, ex inclementi tempestatum constitutione, vel alia de causa, quæ illius solutionem retardare queat. Hinc crediderim, finem tertianarum, hic ab Hippocrate recensitum, *plerumque* intelligendum, cum pro rerum & causarum, in id concurrentium varietate, & ocius & serius, & facilius & difficilius, desinere possint; quemadmodum easdem experimur, modo simplicibus & levioribus, modo plurimis & gravioribus symptomatibus stipari.

Dices: Dejectio syncera (ut alibi dictum) habetur pessima, Ergo etiam pessima habetur febris exquisita, quia fit ab humore syncero, Ergo non tam facile juxta Aphorismum judicabitur. ℞. Bilem, febris tertianæ causam, non proprie seu pure esse synceram, sed vel altera tam vel aliis utique commixtam.

Objectiones reliquæ in contextu sunt adductæ & solutæ.

Aphorismus LX.

Quibus per febres aures obsurduerint, iis sanguis è naribus profluens, aut perturbata alvus, solvit morbum.

Contentum seu Intentio.

De Obsurdescentiæ in febribus solutione.

C*Onnexio*: Etsi supra Aphor. 28. hujus Libri Hippocrates scripserit, surditatem desinere, supervenientibus biliosis dejectionibus: In hoc

hoc tamen Aphoriſmo, non per dejectionem ſolum, ſed & è naribus hæmorrhagiam, ſi febricitantibus accidat, eandem, neq; jam diu genitam, & ſtabilem, ſed ipſo febris decurſu inductam à metaſtaſi peccantis humoris ſolutum iri docet. Hic Aphoriſmus ob ſimplicem concluſionem non dividitur.

Hoc ipſum, quod meminit, in præſenti Aphoriſmo, expreſſius retuliſſe fertur Hippocrates *Libro de Judicationibus*, inquiens, *quibus in febribus aures obſurduerunt, his, non ſoluta febre, inſanire neceſſe eſt: Solvit autem ſanguis è naribus erumpens, aut alvus bilioſa egerens, aut dyſenteria accedens, aut coxarum aut genuum dolor*. Hinc autem colligere eſt, oportere febrem deſinere, vel ſaltem multum miteſcere, cum ſubinde aures obſurduerint, translatione nimirum humoris, in organa aurium, & præſertim in eam auditionis ſemitam, quæ Tympano attigua eſt, atque in glandulas auribus circumjacentes, unde poſtmodum in alvum is ferri poſſit; ſi vero febris exinde non ſolvatur, delirium accidit, perturbato potius per metaſtaſim humoris cerebro, adigente, & commovente non leviter febre ſuperſtite, quam ſane ſubſurditas, veluti novum ſymptoma ſequetur, non vero ut criticus abſceſſus judicabit, delirium autem, ſi non vocis, ſaltem mentis erit.

Porro id cum ſurditate ſolvetur, aut erumpente affluenter è naribus ſanguine, aut diarrhæa, vel dyſenteria ſuperveniente, aut translato in coxas vel genua humore, aures occupante, unde poſtmodum in his dolor, & fortaſſis etiam tumor ſenſibilis, ut in cæteris judicatoriis abſceſſibus fieri ſolet. Quod autem fluens è naribus ſanguis, cerebri ſenſoria gravata, & male affecta levet, atq; alvus ſoluta, ſurditatem adimat, jam cunctis notum, eſtq; à nobis latius antea demonſtratum in expoſitione ſupra citati *Aph. 28*. Advertere hinc modo eſt, non dixiſſe Hipp. ſolui ex ejusmodi evacuationibus febres ipſas, ſed morbum, eum ſcilicet, qui ex metaſtaſi aures in ſurditatem, & cerebrum in inſaniam deduxerat.

Dices: Idem prorſus eſt hic Aphor. cum Aph. 28. Ergo Hippocrates commiſit Tautologiam. ℞. Transſeat antecedens nego conſequentiam, quia in 28. loquitur magis de inveterata quam recenti ut hic: ibi generalius, hic particularius locutus ſit: ibi de viciſſitudine ſurditatis & alvi fluxus, hic de curatione.

Dices II, Poteſt dari ſurditas cum diarrhæa, quæ tamen eſt incurabilis Ergo falſa ſunt dicta. ℞. Hippocratem loqui de diarrhæa & ſurditate critica non ſymptomatica quæ objicitur. Præterea, ſi ſurditas ſit à vitio

organi hæreditaria, aut inveterata nimis, nunc diarrhæa nec dysenteria juvat; secus si ab obstructionibus & fermentationibus inordinatis dependet. Plures objectiones vide supra *Aph. 28.*

Aphorismus LXI.

Febricitantem, nisi diebus imparibus, febris reliquerit solet reverti.

Nota: *Hoc loco revidendus & recolligendus est Aphor. 36. hujus Libri.*

Contentum seu Intentio.

De Crisi febrium infida.

Connexio: Cum supra Aph. 29. docuisset Hippocrates, rigores sextæ diei, judicationem habere difficilem: in hoc Aphorismo, universalem de omnibus diebus criticis tam paribus quam imparibus agit. Hic Aphorismus utpote brevissimus non dividitur.

Dubitat *in comment.* Galenus, an revera hic Aph. sit Hippocratis an à quopiam alio intersertus; *siquidem is*, inquit, *non modo die quarto decimo, multos vidit judicatos, sed etiam in vigesimo, & quadragesimo & sexagesimo & octuagesimo; ipsi vero judicant, & vigesima quarta, & trigesima quarta, & ab initio protinus quarta.* Sed cum alibi id ipsum omnino scriptum sit ab Hippocrate, præsertim vero *2. Epid Si non die impari febris dimittat, reverti necesse est.* Et *in Coac. prænot. Quibuscunq; desinunt febres, non in diebus judicatoriis, his residivæ fiunt.* Profecto, ad alium quam ad Hippocratem, sententiam hanc referre, nefas foret. Sed tamen quæ commentatus est Cardanus, ut eandem generalem faceret, in febribus quibuscunq; non tanti sunt, ut mereantur assensum; quin in plurimis is ab Argenterio redarguitur, quippe qui in decretoriis diebus colligendis, & reducendis ad septenarios, sophistam sapiat. Quamobrem præstabit in aliorum interpretum sententiam concedere, qui cum Galeno, pro imparibus, judicatorios substituunt, vel cum Philotheo, ad acutas tantum febres, mentem Hippocratis contrahunt.

Juxta veteres è diebus quidam credebantur vere *pares*, quidam vere *impares*, quidam vero *medii*. *Pares* dies absolute erant 2.6.8.10.18.22. *impares* absolute erant: 3.5.7.9.11.17.21. *Medii* absolute erant, qui sunt crediti esse utriusq; naturæ, eratq; 4.14.20.40.60.80.120. qui dies medii, si numerentur, quantitate materica, vere pares sunt; at ratione septi-

ſeptimanæ, impares dicuntur, quare (inquiunt) fit, ut Hippocrates hic pares intelligat, ſolum abſolute tales, non autem hos qui ſub imparibus continentur: Hæc veteres, qui dies criticos omnes impares voluerunt. Verum cum à nobis ſæpius, ex eodem Hippocrate ſit oſtenſum, quemlibet diem ſive imparem ſive parem, criticum eſſe poſſe, ſi cum ſignis coctionis conjungatur, & cauſæ morbificæ motionem, & evacuationem comitetur, plane hunc Aph. referre licebit ad eas tantum febres, quæ diebus imparibus, ſuos paroxiſmos proferunt, aut in iisdem exacerbantur, cujusmodi ſunt tertianam periodum iterantes, ſive ſimplices ſive duplices; ſed enim ſcribitur *1. Epid. Sect. 3. quæ paribus diebus exacerbantur, paribus judicantur*; unde credere decet, voluiſſe hic ſolum eas febres memorare, quæ circuitum ſubeunt, per dies impares, cæteroquin inter acutas frequentiores. Porro conſtat apud omnes, iis diebus febres omnes judicari, in quibus acceſſiones incutiunt, nam quibus criſis imminet, nox præcedens moleſta eſſe ſolet, nec unquam viſa eſt criſis, in die à febre vacuo, aut absq; magna colluctatione naturæ cum morbo & cauſa morbifica; & licet decima quarta dies, in acutis dicatur critica, revera tamen criſis accidit, in fine acceſſionis, decimæ tertiæ diei, quæ cum ſoleat ex impetu paroxiſmi, ob maximam morbificæ cauſæ commotionem, moleſtior fieri, atque ex conatu naturæ criſim promoventis, in longius tempus produci, fit propterea, ut beneficium criſeos reluceat in decima quarta die, cum victrix natura, morbi cauſa depulſa, immunis à febre remanet. Atqui acceſſiones febrium conſiderando, ſæpiſſime quoq; experimur, in ſeptima acceſſione febrem finiri, quamvis illa ad decimam quartam diem extendatur, ex motu nimirum ejusdem febris, in ſuis repetitionibus, quodammodo variantis, & paroxiſmos poſtponentis; etenim ut alibi diximus, oportet non dies, ſed acceſſiones intueri.

Cum igitur febres deſinunt, in iis diebus in quibus acceſſio, vel nulla fit, vel levis & admodum remiſſa, de illarum reditu verendum, quippe quæ deſinant absq; criſi, ſive morbificæ cauſæ evacuatione; hæc autem ut dictum, nunquam accidit, ſine vi atque impetu ejusdem, ſeſe vehementius commoventis & naturæ propellentis ad conſueta corporis emiſſaria; idcirco cum adhuc intus remaneat, procul dubio febrem denuo excitabit; *nam quæ in morbis relinquuntur, recidivas facere conſueverunt.*

Verum dixit Hippocrates, *ſolet reverti ſeu recidere*, non enim eſt

omnino necesse, ut febricitans recidat, cum à febre evaserit, in die non critico, aut impari & absq; crisi: Expertum enim sæpius est, desiisse febres, citra quamcunq; evacuationem, & absq; vehementi naturæ commotione: an quia iteratis egestionibus, per singulos præcedentes paroxismos, solutionem sensim passæ sunt? an quia modicus & exiguus humor, illas fovebat, qui insensibiliter difflatur? an etiam quia ante febrilium medicamentorum usu, pedetentim extenuatus & edomitus est; nisi vero alio translatus, & è primigenia conditione mutatus, aliam morbi speciem excitet ut in abscessibus.

Dices I. Hippocrates *3. Epid. ægroto XII.* dicit Larissæam virginem sexto die bene fuisse judicatam, per largam hæmorrhagiam narium, ergo pari die bona fit judicatio. ℞. Hanc difficultatem supra solvimus, hic solum addimus, illam sanatam fuisse ob mensium eruptionem secutam: Vel dici posset, crisim illam sub finem diei sextæ inchoasse & finitam die septima.

Dices II. Morbi seu febres acutæ, quæ tertio quoque die exacerbantur periculosiores sunt juxta Aph.43. hujus Libri, cum tamen exacerbationis die fiant crises, & tertius dies sit criticus, ut patet ex Aph. 36. hujus libri, Ergo noster Aphor. non erit verus. ℞. Non tantum primum tertium diem hic intelligi, sed etiam secundum nempe sextum, & duodecimum, hi enim quoque habent rationem tertiæ diei.

Aphorismus LXII.

Quibus in febribus, morbus regius (seu icterus) supervenerit, ante diem septimum malum.

Contentum seu Intentio.

De Ictero febribus superveniente.

C*onnexio*: Cum in antecedenti egisset de diebus criticis; in hoc præsente Aphorismo continuat de crisi agere, asserendo malum esse, si icterus ante diem septimum accidat in febribus. Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem indivisus manet.

Mirum sane est, quam sit Hippocrates ex hoc Aphor. reprehensus, quod in eo sententiam protulit, vel erroneam, vel saltem non ubique veram. Plinius enim Lib. 16. C. 12. illum falsitatis arguit, cum se scire fateatur, *vixisse aliquos ab hac desperatione*: Averrhoes etiam Lib. 4. collect.

collect. Cap. 43. in ſuis regionibus id ipſum experientia reprobatum conteſtatur: Sed & Galen. quoq; *in Comment. 81 ſuper. 4. de ratione victus in acutis*, conſimilem fere ſententiam interpretatus, quodammodo etiam Hippocratem ſugillat. Quem textum exponens Proſper Martianus, ut veritati iſtius Aphoriſmi pariter conſuleret, voluit hic adjiciendum eſſe, *ſine rigore*, nam ſi fortaſſe cum rigore icterus accidat, ante ſeptimum ſalutarem putat.

Verum meminiſſe juvat eorum, quæ in Praxi de Ictero dicta ſunt, ſæpiſſime illum fieri, præſertim in acute febrientibus, à ſanguinis vitio, ex corrumpente veneno, & à lympha vitiata, lixivii conditionem adepta, ut quemadmodum à vipera demorſis accidit, momento fere temporis flaveſcere, ſerpente nimirum breviſſime per totum corpus veneno, atque univerſum ſanguinem corrumpente: Ita febris pravitate à conſimili humore ſanguinis diatheſim, invertente, veriſimile admodum eſt icterum morbum in ægrotis proficiſci. Neque vero credere fas eſt, voluiſſe hic Hippocratem, regium morbum nominare, qui ex jecoris inflammatione, ſcirrho, obſtructione ac duritie fieri creditur. Nam præterquam, quod ejusmodi morbi ſæpe ſæpius viſi ſunt, nullum plane icterum attuliſſe? & contra icterus viſus eſt ſæpius ab omni jecoris vitio alienus, de quo ſejuncte tradit Hippocrates brevi poſt *Aph. 64. hujus Libri, & Aph. 42. Libri ſexti:* ubi ab affecto hepate icterum memorat. Hic autem ejus ſolum meminiſſe videtur, qui citra viſcerum læſionem à ſolo ſanguine per febrem commoto procedit, cumque is critice prodire nequeat, in tam brevi temporis ſpatio, quo ſecretio fermenti febrilis nondum facta eſt, merito calamitoſus ab Hippocrate exiſtimatur. Atque hinc plane fit, cur febrem ſolvere ipſe dicat *Cap. 4. de rat. victus in acut.* ſi cum rigore conjungatur, absq; rigore vero exitialem eſſe, ſi præſertim accedat intempeſtive, quoniam per rigorem, motus naturæ criticus deſignatur, qui febrile fermentum à ſanguine repurgat, atq; ad corporis habitum deponit; at vero absq; rigore, is omnino ſymptomaticus habebitur, corrumpentis veneni malitiam arguens.

Quamquam autem plerumq; accidat, male cedere febrientibus icterum ante ſeptimum, fieri tamen poteſt, ut prævalente natura, etiam ante ſeptimum illa repurgatio, quæ in ſanguine, à fermento maligno deſideratur, commode & ſalubriter habeatur, ut in ſuis regionibus calidioribus fatetur Averrhoës: multum enim variant morbi, pro climatum varietate, & qui alicubi longiores obſervantur, fiunt alibi breviores,

res, beneficio aëris, ciborum & potuum natura meliori, aliisq; de caussis. Quamobrem cum icterus, acredinem & tenuitatem humorum consequatur, & hi promptius secernantur, ac difflentur, sub cælo æstuosiori, quam frigidiori sicut facilius æstate, quam hyeme, idcirco fit, ut in regionibus calidis citius atq; ante septimum, in frigidis serius ille febrem judicet: Porro Hippocrates, (ut diximus) ea posteris tradidit, quæ observavit, & frequentius accidisse vidit. Neque vero in hoc Aph dixit, exitialem esse morbum regium ante septimum, sed tantummodo malum; quippe negari non potest, quod lateat in sanguine, tanti motus ac fermentationis incitamentum, ut illum & cæteros liquores tumultuarie perturbet. Quodsi præterea jecoris phlogosim aut phlegmonem erysipelatodem consequatur, non tantum malus & calamitosus, sed plane exitialis dicendus erit, non quod omnino perimat, sed quod plerumq; perimere consueverit: nam ex eodem Hippocrate *1. Epidem. const. 3.* habetur: *Quibusdam morbus regius accidit sexta die: Verum his purgatio per vesicam, aut alvus exturbata profuit, aut larga sanguinis eruptio, veluti Heraclides, qui decumbebat apud Aristocydam, qui vigesima die judicatus est; non velut Phanagoræ servus cui nihil tale factum est & mortuus est &c.*

Cæterum recte quidem advertit Galenus *in Comment.* morbum regium ante septimum malum esse, sed non tamen post septimum periculo vacare, si præsertim cum delirio conjungatur, ut propterea jure scriptum sit ab Hippocrate Aph. 64. hujus Libri; *quibus in febribus morbus regius, septimo vel nono vel undecimo vel decimo quarto supervenerit, bonum, nisi dextrum hypochondrium obduruerit, si vero non malum est.* Cum enim ex inflammatione jecoris, vel cystis felleæ oritur, quocunq; tempore accidat, semper malus. Atque hinc patet, de ictero hic meminisse Hippocratem, qui febribus accidit, ex solo sanguinis vitio, citra cujusvis visceris obstructionem, aut tumorem, in Aph. 64. vero mox sequente, de eo etiam, qui ex male affecto hepate procedit. Verum si dextrum hypochondrium non obduruerit, & à sola febre icterus proficiscatur, nisi crisis conditionem referat, & sanguinis repurgationem consequatur, adhuc malus erit, cum evacuationes quæcunque non tempora aut dies morborum, sed criticum naturæ secernentis motum, ut salutares sint, consequi debeant.

Dices I. Galenus *in Comment.* bis dicit, impossibile esse, ut ante septimum diem Ictericus factus evadat, ergo. ℞. Nos quidem hanc & plures alias

alias difficultates iam solvisse: ℞. tamen 2. si febres sint spuriæ à materia viscida & crassa concedo: in legitimis ardentibus, à materia tenui nego: Hæ enim breves, illæ longæ esse consueverunt.

Aphorismus LXIII.

Quibus in febribus, quotidie rigores repetunt, quotidie febres solvuntur.

Contentum seu Intentio.

De Typo febrium intermittentium.

Connexio: Cum supra Aph. 29. 46. & 58. rigorem febres continuas solvere pronuntiasset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo, eundem rigorem solvere febrem intermittentem, affirmat. Hic, utpote brevissimus Aphorismus, non dividitur.

Rigorem ergo in febribus periodicis, succedentis intermissionis indicium esse, docet hoc Aphorismo Hippocrates, ut qui semel vel non unquam incidens in febre continenti, post signa coctionis, illam omnino judicet; si in cæteris quotidie recurrat, illarum saltem singulares paroxismos terminet, atque ab aliis succedentibus interrumpat, quemadmodum in tertianis febribus, sive simplicibus, sive duplicatis, passim experimur. Quamvis autem acriter pleriq; disceptent, an rigor proprie causa dici debeat ejuscemodi intermissionis in febribus, an vero potius indicium? Revera mihi videntur de re levissima movere altercationem, nam utrumq; vel alterutrum si dicatur, parum ad medicinam faciendam intererit. Et quidem esto, sit causa, per universalem corporis concussionem, qua noxis humor febrem excitans à sanguine repurgetur ut vult Galenus; vel ut indicium, denotans accessionem illam jamjam iri terminatum, ut pleriq; alii arbitrantur; profecto non tanti erit, ut peculiaris de illo ratio habenda sit, quin simul febrim ipsam, cujus symptoma præcipuum est, non æqualiter respiciat. Verum tamen quia in istiusmodi febribus intermittentibus, quas rigor anteit, fermentum febrile sanguinem in motum fermentationis, indebitum adigens, extraneum est, atq; à visceribus naturalibus accedit, rationabilius videtur illum indicem, non opificem intermissionis appellare. Cum enim sanguis indebite fermentescit, à dissentaneo humore, aliunde suggesto, unde frigora, & rigores, ineunte paroxismo, argumento

eſt, iterata circulatione ſe ipſum ſenſim repurgaturum, atq; in propria ſecernicula, imo in patentiora emiſſaria, quod alienum, & vitioſum eſt, depoſiturum, ut alibi demonſtravimus. Hinc rigor præcurſor eſt intermittentium febrium, & cum continuis, aut continentibus ſupervenit, illas pariter interrumpit, ſin ſecus malignitatis nota eſt periculi plena, ut antea dictum.

Non eſt igitur ut ſe tantopere torqueant hic commentatores in divinando, num Hippocrates proprie rigores, an potius frigora voluerit intelligenda, comprehendendi ergo, cæteras quoq; febres quotidianas, ſemitertianas, duplices tertianas, & duplices quartanas.

Nam indefinite eas memorat, quæ rigoribus arripiunt, quemadmodum *Lib. de Judicat.* inquit, *quibus febribus rigor accedit febris ſolvitur*, id eſt, ſingularis illa acceſſio, quæ rigorem prodromum ſortitur ut propterea, ſicuti continuis ſuperveniens rigor, paroxiſmum illum interrumpit; ita intermittentibus quotidie recurrens, quotidianas acceſſiones infringit & terminat. Quia vero non omnes quotidianæ febres, id eſt, quotidie repetentes, rigoribus ſociantur, ideo fit ut non omnes ad ἀπυρεξίαν ſeu quietem febre vacantem revera perveniant, cum adhuc febres illæ quotidianæ, fieri putatæ ab humoribus phlegmaticis, acceſſiones tam longas ſortiantur, ut vix ægrum à febre immunem deſerant, veluti Galen. ipſe teſtatur. Verum quid de his veriſimilius liceat ſentire, jam enucleate deduximus titulo de febribus in praxi: Cum & ipſe Hippocrates, omnes quaſi febres ex bile oriri crediderit, quaſi vero ab uno, eodemq; humore, diverſimode tamen affecto, aut cum aliis ſuccis commixto, variæ cauſari poſſint febres, atq; pro ejus collectione & ad fermenteſcendum promptitudine, tardiori vel citiori, nunc quotidie, nunc alternis diebus & ultra repetentes effici. Sed tamen advertere decet, Hippocratem ſpeciatim voluiſſe admonere, quam utilitatem ſint febricitantes ex rigoribus ſuſcepturi, ut etiamſi quotidie febribus divexentur, algeant, & vehementer concutiantur, per rigorem tamen quietem febre vacantem & ἀπυρεξίαν nanciſcantur, qua omni periculo ſe exemptos credant. Hinc de rigoris beneficio monitos voluit Medicos & ægrotantes, nihilum interea reliquarum febrium, aut ſymptomatum, illas comitantium ſollicitus, ſive intermittant ſive non, & ſive periodo quotidiana, tertiana, aut quartana redeant.

Cæterum uſus eſt vocis *ſolutionis* non *judicationis*: nam revera febris ipſa integre non finitur (alias minime rediret) ſed ſolum acceſſiones

illæ

illæ ſeu paroxiſmi, ſingulatim deſinunt, & humores fermentationem indebitam in ſanguine excitantes, in ſingulis paroxiſmis ſolvuntur, tametſi ab aliorum ſuggeſtu, novi & novi ingruant: at vero non plures in una eademq; die, ut in febribus ſubintrantibus dictis evenit, etenim *quotidie* inquit, i. e. ſemel in die, ſed iterato in ſuccedentibus diebus, ne forte inter initia febris ſolum, rigor invadat, nec deinceps repetat, velut in continuis mali moris Quamquam duplex tertiana, intra unumquemque diem, bis affligens, rigore ſi inchoet, etiam aliquamdiu intermittat.

Quod de rigoribus hic tradidit Hippocrates, licebit pari ratione, ad *horrores* extendere: Siquidem duplices, aut triplices quartanæ, horrore prodromo invadentes, ad ἀπυρεξίαν ſeu quietem quoq; deveniunt, & in ſingulis paroxiſmis ſolvuntur, ut propterea non ſemel datum ſit, illas iterato uſu corticis peruviani ſeu china chinæ, aliove ſimili medicamento, pro re nata, ſigillatim ſalubriter fugaſſe, quemadmodum ad tertianas fieri conſuevit. Quomodo autem iſtæ, ſicut pariter rigores & horrores, interſeſe differant diximus in titulo de febribus.

Dices I. Sæpe videmus, febres non ſolvi in die rigoris, ſed poſtero, Ergo falſus eſt Aphoriſmus. ℞. Id fieri per accidens, nempe propter complicationem ut fit in hæmitritæo, qui habet rigores & tamen febriū paroxiſmi non ſolvuntur, quia eſt complicata ex quotidiana continua & tertiana intermittente; vel materiæ improportionem, craſſitiem, viſciditatem, vel errorem externum; Ergo verus manet Aphoriſmus.

Inſtabis: Etiamſi ſolvatur paroxiſmus, ſemper tamen manet febris, ergo non ſolvitur. ℞ Manet febris ſecundum paroxiſmum univerſalem concedo, ſecundum particularem nego: ut diximus in contextu.

Aphoriſmus LXIV.

Quibus per febres, morbus regius, die ſeptimo aut nono, aut undecimo, aut decimo quarto ſupervenerit, bonum, niſi dextrum hypochondrium durum ſit: alioqui minime bonum.

Contentum ſeu Intentio.

De Ictero febribus ſuperveniente.

C*onnexio*: Cum Hippocrates Aph. 62. dixiſſet morbum regium reprobandum eſſe, cum ante diem ſeptimum advenit: In hoc vero

Aph. docet quando laudandus sit, idem morbus superveniens. Hic Aph. pariter ob simplicem conclusionem & prognosim non dividitur.

Verum recte advertit Galen. *in Comment.* melius hunc præsentem Aphorismum, Aph. 62. fuisse conjunctum: nempe hoc modo: *Quibus in febribus, morbus regius, ante diem septimum accidit, malum.* Ut *totus sensus talis fiat: Ante septimum quidem diem, morbum accidere regium, malum omnino: post septimum vero bonum, nisi dextrum hypochondrium obduruerit.* nam absq; ordine videtur hic interjectus. Verum hoc non multum refert: Id vero magis intererit, morbum regium hic recensitum, pertinere potius ad jecoris affectionem, ut proinde sensus sit, illum à septimo, deinceps febrientibus supervenientem, meliorem esse, utpote qui probabilius sanguinis repurgationem consequatur, nec corrumpentis veneni malitiam arguat, sed secernentis naturæ vim & efficaciam. Conferendus autem huic est alius Aph. ex *Coac. prænot.* (unde hic plane desumptus est) sententiam procul dubio clariorem reddens: ibi enim describitur: *Morbus regius ante septimum diem accedens, malum: Septimo vero ac nono & undecimo ac decimo quarto judicatorius est, si non præcordia induret; sin minus ambigua res est.* Nam si fortasse ex naturæ repugnantis motu, felleus humor in cystim quoque, plus quam deceat, irrumpat, & tumorem & inflamationem pariat, profecto ex istius malitia, pessimi morbi indicium erit. Quamobrem inquit; *si non præcordia induret,* quasi vero is causa sit ejuscemodi tumoris & inflammationis. Quodsi icterus, veluti symptoma dextri hypochondrii, inflammationem potius consequatur, plane pessimus existimandus erit, tamquam pejoris mali seu morbi testimonium, nec absque veneni corrumpentis malitia, per quam habitus corporis universus, colore ad croceum, cum virore commixtum, inficitur. Verum cum Hippoc. adnotaverit, hanc coloris ad cutim translationem, à septimo per dies indices, aut judices, suspicandi ansam præbet; futurum in his icterum, veluti à febre, non ab hepatis inflammatione, oriundum, & propterea voce usus sit generaliori, duritiei, seu duri tumoris in hypochondrio dextro: Durities autem non tantum inflammationi, sed etiam obstructioni & scirrho convenit. Sed hæc non tanti sunt, ut sententiam Aphoristicam invertant: nam ut antea dictum, quilibet hepatis morbus, quocunque demum modo contingens per se perpetuo malus est, secluso morbo regio.

Si vero, subdit, non in his, sed in aliis à septimo, diebus, intra decimum

mum quartum icterus accidat, non bonum; nam revera malum adeo non est, ut de diebus ante septimum antea dixerat, nec ex altera parte bonum, quia fit in diebus, in quibus natura movere per crisim non solet, cum non nisi per dies accessionum, cujusmodi in his generibus febrium sunt impares, in morbum & causam morbi, impetat: Quamobrem phrasi clariori scripsit in *coacis prænot. sin minus, ambigua res est*: ut nimirum significaret, ancipitem inde futurum eventum, saltem morbi diuturnioris, aut in deteriorem, puta hydropem, permutati. Ultra decimum quartum diem, non meminit, forte quia de ictero, in acutis febribus sermonem habendum voluit: at non ideo, si ultra hoc tempus febrientibus contingat, omnino bonus, si a naturæ expellentis motu, post coctionem & secretionem non oriatur, quamvis deinceps malitiam semper diminuat; attamen raro accidit icterum supervenire febribus in longum productis, modo alios morbos non accersant, vel in deteriores commutentur. Cæterum etiam absque febre, *morbo regio laborantibus, hepar durum si fiat, malum est 6. Aph. 42.* Tunc enim durities jecoris, sequitur icterum, & periculum non ex ictero nascitur, sed ex jecinoris duritie ac tumore, qui semper malus: siquidem scirrhum, cachexiam, hydropem sive humidum sive siccum, aliosq; graves morbos, minatur. Spes autem salutis aderit, si subinde sponte sua, per alvum aut vias urinæ, vel etiam per hæmorrhagiam, vitiosus humor egeratur, ut accidit Heraclidi *1. Epid.*

Objectiones quæ hic moveri possent, omnes in contextu solutæ sunt.

Aphorismus LXV.

In febribus, circa ventriculum, vehemens æstus, & stomachi morsus, malum.

Contentum seu Intentio.

De æstuatione ventriculi & cardialgia febrili.

Connexio: Postquam in præcedenti Aphorismo de morbo regio locutus esset Hippocrates, qui ipsius jecoris est affectus; in hoc præsenti Aphorismo, de ventriculi affectione loquitur in febribus. Hic Aphorismus ob summam brevitatem non dividitur.

Videntur autem hæc duo, hic ab Hippocrate, memorata symptomata cum acutis, & continuis febribus, conjuncta, inflammationem

præmonstrare imminentem, in iis præsertim partibus, quæ ventriculum, ejusque orificium superius circumdant: Illa vero erysipelatis potius conditionem referet, unde major acredo, morsus & vehemens æstus oriatur. Anatomia enim sæpius compertum, ejuscemodi malorum causam extitisse, excitatas circa stomachum, aut pylorum inflammationes, itemq; in hepatis loco, qui ventriculo super incumbit, in omento, in pancreate, imo etiam in exteriori ventriculi membrana, ut proinde ægrotantes brevi vita defuncti sint. Sed & non raro etiam contigit, hæsisse in his partibus acres quosdam, & virulentos humores, qui non tam mole aut copia, quam pravitate nocerent, & nervos, qui plurimi per easdem partes sparguntur, acriter compungerent, & lacesserent. At hæc profecto non nisi in acutis febribus fieri possunt, quas plerique non irrationabiliter existimarunt, nunquam ab internis inflammationibus, vel ab hærentibus humoribus, in apicibus arteriarum, esse sejunctas. Cum autem in febribus ista copulantur, palam est, fieri non posse, ægrotantes non periclitaturos. Sive ergo κοιλίην, ventriculum, sive inferiorem ventrem interpretemur, (cum utriusq; dolores, magni faciat Hippocrates *in coacis prænot.*) idem omnino timendum erit; quamquam cordis morsus in græco codice καρδιωγμὸς, si pro stomachi dolore exponatur, minus periculum arguat, quam si cordis motus, palpitationi similis intelligatur; quippe hæc longe deterior putanda est, veluti proximior cordis affectio, atq; eo magis, quo acutis, & continuis febribus sociatur, veluti disparis omnino conditionis. Atqui *malum*, inquit, non *lethale*: Siquidem, etsi ista periculum vitæ minentur, non tamen spem salutis adimunt, ut de malignis febribus, quibus hæc plerumque accidunt, scripsit alibi Galenus. Verum tamen, si partium extimarum frigus accedat, omnino exitiosum, ut antea dictum.

Dices I. In febribus intermittentibus, vel etiam vermibus extra febres fiunt ejusmodi morsus ventriculi, qui tamen non sunt periculosi, Ergo Aphorismus non est universaliter verus. ℞. Hippocratem hic loqui de febribus continuis: Si autem ejusmodi ventriculi morbus fiat extra febres, à materia biliosa indicatur, vomitorium esse adhibendum, ut præcepit Hippocrates 17. Aph. hujus Libri.

Instabis: Etiam in febribus continuis, ejusmodi ventriculi & cordis morsus fiunt instante crisi, qui tamen mali non sunt, Ergo adhuc non verificatur Aphorismus. ℞. Fit ejusmodi morsus in febribus continuis, præcedentibus coctionis signis, & qui non diu durat, nec est malus, concedo: è contra qui diu durat, non est malus nego. *Vr-*

Vrgebis: Semper cordis & ventriculi morsus est malus, ergo non debent excipi febres intermittentes vermes. ℞. Omnis ventriculi vel cordis morsus est malus, prout malus idem est quod lethalis nego: prout est molestus concedo.

Aphorismus LXVI.

In acutis febribus, convulsiones, & circa viscera vehementes dolores, malum.

Contentum seu Intentio.

De Convulsionibus & doloribus viscerum convulsivis in febribus.

C*Onnexio*: Cum in antecedenti Aphorismo, duo gravia symptomata, nempe æstum ventriculi & cordis morsum, assumpsisset, ad prædictionem in febribus: In hoc Aphorismo, alia duo nimirum convulsiones & viscerum dolores, similiter ad prognosim assumit. Hic Aphorismus, utpote brevissimus, non patitur divisionem.

Convulsionem febri supervenientem, pejorem asseruit Hippocrates 2.Aphor.26. in hoc Aphorismo vero, simpliciter malam dicit: forte, quia hic iteratas & sæpius invadentes intelligit, neque unius tantum partis, sed totius, jam antea febre acuta correpti, cui etiam circa viscera dolores vehementes accidant.

Sed gravius & difficilius profecto est quod scribit, *in fine Libri de Iudicationibus*. Ubi: *Si à febri detentum, convulsio corripuerit, sedatur febris eadem die, aut postridie, aut tertia die.* Et *Lib. Coac. prænot. Convulsio in febre fiens, sedat febrem eadem die, aut postera aut tertia.* Unde non videtur tam mala convulsio acutis febribus (de quibus hic loquitur Hippocrates) contingens, quemadmodum in hoc Aph. memoratur. Verum si perpendantur, quæ ibidem Hippocrates adnotavit, nullo negotio hæc diluentur & eruentur. Ille enim paulo ante inquit: *Convulsio in febre fiens, & eadem die desinens, bona est*: & mox: *si vero tempus, in quo incepit transgrediatur, & non desinat, malum est.* Quare tunc convulsio febri superveniens bona est, cum eadem desinit, cum tempus illud transgreditur, omnino mala. Si præterea repetat, & aliis morbis societur, veluti hoc loco referuntur vehementes circa viscera dolores, procul dubio, non tantum mala, sed exitialis æstimanda erit.

Et quidem vehementes viscerum dolores fieri nequeunt, nisi ab humoribus

ribus acribus, acidis, aculeatis, partes præſertim membranoſas, & nerveas lancinantibus, qui per febrem acutam, impenſius irritati, convulſiones prorſus moleſtiſſimas excitant, quamobrem non immerito eas, cum viſcerum doloribus junxit in hoc Aph. Hippocrates, ut vel ex hoc conjiceremus, ab his, easdem profecturas; & quamvis perpetuo malæ putandæ iſtæ ſint, pejores tamen longe erunt, ſi ad febres acutas conſequantur, quippe quæ non tantum viſcerum, ſed & totius ſanguinis diatheſim vitiatam deſignent, quam etiam per convulſiones iteratas, nervorum liquor, non diſſimiliter comitabitur. Verum tamen *malum* ſolummodo dixit, non *lethale*; quandoquidem poſſunt quoque febrientes, ab utrisq; tuto evadere, ſi nimirum vitioſi humores ferantur in alvum, aut veſicam, & critice, ut moris eſt, egerantur: quo ſane modo lactentes vidimus ſæpius liberatos, qui cum à lacte, in inteſtinis concreto, acerbe ſimul ventre dolerent, febricitarent, & convulſionibus corriperentur, ſoluta poſthac alvo, in priſtinum ſalutis ſtatum fuerunt reſtituti.

Dices I. Convulſiones in febribus acutis, ſæpe fiunt à repletione, & tamen facile curantur, evacuatione ut dictum per alvum, Ergo Aphoriſmus non eſt verus. ℞. Si febres acutæ ſint ſymptomaticæ & in principio, concedo, ſi eſſentiales & confirmatæ nego, tum enim convulſiones fiunt tantum ab inanitione.

Inſtabis: Convulſiones tam à repletione, quam ab inanitione in febribus, tam per Eſſentiam, quam per conſenſum ſunt malæ ut patet ex Aph. 3. Lib. 5. *à copioſo ſanguinis fluxu, ſingultus, aut convulſio, malum.* Ergo nulla ſolutio. ℞. Sunt æq; malæ, nego, abſolute malæ, concedo.

Aphoriſmus LXVII.

In febribus, per ſomnos pavores, aut convulſiones, malum portendunt.

Contentum ſeu Intentio.

De Convulſionibus febrium in ſomno.

Connexio: Pergit Hippocrates in hoc Aphoriſmo, duo febrium ſymptomata taxare, ſicut in prioribus, nempe pavorem & convulſionem ex ſomno. Hic Aphoriſmus ob ſummam brevitatem, indiviſibilis eſt.

Memi-

Meminimus alias, ſomnum animantibus conceſſum, ad levamen & quietem corporis & animi: ubi autem potius laborem & laſſitudinem affert, lethalem eventum portendere, ex Hippocrate conſtat: hic autem ſi pavoribus interrumpatur, malum dicitur, in acute febricitantibus. Accidit enim ſæpe numero, illos absque ulla externa cauſa, inter dormiendum, frequenter exterreri, imo nec ex phantaſmatibus horrificis, aut ſomniis tumultuoſis, è genere terriculamentorum, expaveſcere, idq; toties, quoties ſopore arripi contigerit. Subitos autem iſtos, & repentinos, à ſomno, timores, quamvis pleriq; ad cerebri læſionem retulerint, quaſi vero vaporibus melancholicis, aut atrabilariis ſuffundatur, quia tamen quæſiti, de his terriculamentis, ægrotantes, nihil ſe viſum paſſos conqueruntur, cum cæteroqui nec ſomno, re ipſa, in quo in ſomnia capiantur, putaverim ego illos oriri ab irritamento potius, pravorum humorum circa præcordia reſtagnantium, quibus nerveæ illorum partes laceſſitæ quodammodo convellantur, & cerebrum excitent cum terrore, ob concuſſionem, & exagitationem fibrarum nervearum & liquoris easdem irrigantis Equidem ejuscemodi pavoribus, ſæpiſſime puellos affici experimur, cum à lacte coagulato & acido febricitanti; quod cum ventriculo, & inteſtinis infenſum fiat, nec prompte egeri poſſit, partes iſtas, in illis exquiſito ſenſu præditas vellicat, & laceſſit, adeoque repentinas expergefactiones & pavores inducit. Id ipſum à vermibus etiam pati ſolent, unde eſt, ut huic malo indiſcriminatim noſtrates fæminæ occurrere ſatagant, remediis lumbricos enecare creditis. Modo quis unquam in his cerebrum ferientes humores aut vapores melancholicos effinget? niſi melancholicos cum acidis confundat. Atqui contingunt plerumque ex ſomno (ſi tamen verus ſomnus is ſit) punctiones iſtæ, quoniam per id tempus, laxatæ quodammodo nervorum fibræ, magisq; hiantes poruli, facilius admittunt, qui ex acidis, & pravis ſuccis fermenteſcentibus, halitus & vapores infenſi quaqua verſum diffunduntur. Hinc ad convulſiones, non irrationabiliter, ejusmodi repentinos, ex ſomno pavores referrem, inductas tamen, non ex affecto nervorum principio, ſed ex horum apicibus & fibris proritatis. Qua ratione forſan Hippocrates, cum his junxit in Aph. convulſiones, nimirum ut eas febricitantibus malas pronuntiaret; quæ veræ convulſiones ſunt à cerebri vitio proximo, & quæ à ſola, & interrupta irritatione fibrarum nervearum in partes deſinentium oriuntur. Porro in veris convulſionibus, proxime cerebrum, & princi-

pium nervorum afficitur, à vitiato illorum liquore in ācidum pariter degenerato, unde & hæc, & graviora mala proficiſci facile eſt. Sive ergo illæ oriantur ab acido liquore, nervorum principium afficiente, ſive ab humoribus, circa præcordia reſtagnantibus, & partes ſenſu præditas vellicantibus, ſemper malum, deſignata nimirum malitia, tum à pravis humoribus, tum à partibus affectis. Quodſi ſomnus, majori ex parte, vel ſuavis, vel moleſtus provenit, ex bene vel male affecto ventriculo & vicinis viſceribus, ut Helmontio non ſine ratione viſum eſt, plane, cum in his partibus pravi ſucci hærent, fieri nequit, quin turbulenti ſomni fiant, & pavoribus interrupti.

Dices: Hippocrates 2. Aph. 1. dixit, quibus ſomnus laborem facit lethale, Ergo convulſio magis erit lethalis, Ergo non tantum malum. ℞. cum Cardano, ibi Hippocratem loqui de morbi declinatione vel ſtatu: hic vero de principio, quo tempore tam lethalis non eſt convulſio quam in principio morbi.

Aphoriſmus LXVIII.

In febribus ſpiritus offendens, malus eſt; convulſionem enim ſignificat.

Contentum ſeu Intentio.

De Dyſpnoea febrili.

Connexio: Manifeſta eſt hujus Aph. connexio, cum præcedentibus Aphoriſmis, ſiquidem de convulſione & ſpirandi difficultate loquitur ſicut in præcedentibus, ad prognoſim in febribus faciendam. Hic Aph. duas habet partes. I. docet ſpiritum offendentem eſſe malum. II. cauſam affert, quod convulſio, offendentem ſpiritum ſequatur.

Hic autem ſpiritus offendens, ſive ſpiritus in faucibus eliſus, (ut vertit Celſus) idem ſignificat, ac reſpiratio ſubſiſtens & interrupta, quemadmodum ex eodem Hippocrate deducitur *2. Epid. Sect. 3.* & *6. Epidem. Sect. 2* & quidem, tum in inſpiratione, tum in exſpiratione, ut adnotat Galenus *in Comment.* Id autem paſſim accidit pueris ejulantibus, & ſuſpirioſis, plerumque ex anguſtia ſpiritalium organorum.

Hanc autem interruptam reſpirationem, in febricitantibus, inſtantem convulſionem arguere, monet hic Hippocrates, veluti quæ fiat à languente vi muſculorum thoracem & diaphragma attollentium, ac de-

deprimentium pro respiratione; illi vero, cum motus suos peragant, ope nervorum, quandocunq; deficiant, hos quoq; fatiscere designant: & quidem in febribus à vitiato & exsoluto liquore, qui non tantum illos, haud quaquam convenienter irrigat, & confirmat, sed potius inficit, & perturbat: Unde etiam non raro anxietas, angor & cordis tremor, cum pulsu inæquali: Semper autem ac sanguinis vitio ex febribus indicato, per indebitam ejusdem ab extraneo humore fermentationem, accedit quoq; liquoris nervei malitia, procul dubio non solum dubius eventus, sed omnino perniciosus, pertimescendus est; quandoquidem partes cunctæ corporis, ab his proximius robur adipiscuntur, & suas exerunt operationes; quin imo cor & vita ipsa sustinetur. Quamobrem ipsis à consueta, & naturali constitutione permutatis, & depravatis, necesse est reliqua omnia, non dissimiliter titubare.

Dices I. In pleuritide est febris continua, & spiritus offendens, illa tamen curatur, Ergo spiritus offendens, non est tam malus. ℞. Non est in pleuritide, spiritus ille offendens perpetuus, sed tantum interpolatus, quando nempe homo tussit; in aliis autem est perpetuus.

Instabis: In febre catharrali, est difficilis respiratio, quæ tamen mala non est, quia cessante catharro cessat. ℞. Nego, quod respiratio difficilis non sit mala in febribus catharralibus, nisi enim præcaveatur, suffocationem minatur.

Vrgebis: Si spiritus offendens significaret convulsionem in febribus, Ergo omnes ii convellerentur, qui febre lenta symptomatica à scirrho hepatis, vel lienis laborant, quia hi difficulter respirant, ob compressionem. ℞. Hippocratem hic loqui de febribus acutis & essentialibus, non de longis & symptomaticis. imo & in his sæpe tandem suffocantur.

Aphorismus LXIX.

Quibus non sine febre, urinæ sunt crassæ, grumosæ & paucæ, si ab his tenues & copiosæ mejantur, prosunt. Maxime vero tales redduntur, quibus statim ab initio, vel non ita multo post, sedimentum inest.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Urinæ Crassæ.

Connexio: Cum in antecedentibus Hippocrates, multa declaraſſet in febribus & febrium ſymptomatibus, ad prognoſin facientia, à variis ſignis deſumpta: In hoc præſente Aphoriſmo ad urinas tranſit, & ex illis ſumit multa, ſcitu digna, & ad artem valde utilia ac neceſſaria, quam doctrinam de urinis continuat, usq; ad finem hujus Libri. * Hic Aph. in duas partes dividitur: In *Prima* dicit quod in febribus ex urinis paucis, grumoſis, & craſſis, ſi tenues & copioſæ mingantur, proſit: In *II.* proponit, in quibus caſibus & quando talis mutatio ſperari debeat.

Urinas ergo in hoc præſenti Aphoriſmo, & in omnibus ſubſequentibus usq; ad finem, conſiderat Hippocrates, cum excretorum in illis varietate, ut exinde, quo ad fieri poteſt, conjiciamus, quænam in febricitantibus meliores aut pejores dici queant, cum febrilium fermentorum mutationem conſequuntur; quippe non ſemper è liquoribus, cum ſanguine commixtis procedunt, neq; perpetuo ſerum iſtud referunt, quod cum ſanguine circumfluit, atq; ejusdem vaſa, & cunctas partes corporis pervadit, ſed ſæpe numero à cibo, & potu prius aſſumpto, à ſucco lacteo, & ductibus chyliferis, à glandulis meſenterii, & vaſis lymphaticis, atq; à viſceribus hypochondriorum, per compendioſiores vias, recta in renes & veſicam fertur; unde dubias profecto & infideles notas ex illa elicere cogimur, idq; potiſſimum in iis, qui peculiari quadam conſtitutione, varias perpetim, & differentes urinas proferunt, & quandoq; à conſueto hominum alienas. Cum ergo à ſanguinis ſero, prodeunt urinæ, atque à fermentis partium vitiatis ſecernuntur, obſervandas veriſimile eſt hic Hippoc. voluiſſe, præſertim in febribus. quandoquidem in his, per indebitam ſanguinis fermentationem, plerumque ſolent, cum ſeroſis ejusdem portionibus, aliæ impuritates per vias urinarias repurgari, ideoque quæ penitius latent, quodammodo denuntiare.

Quibus itaque non ſine febre, inquit, urinæ ſunt craſſæ & grumoſæ, ſed paucæ; ſi contingat tenues deinde fieri, & copioſius profluere proderit. Pro craſſis & grumoſis intelligit, quæ commixtam, & compactam ſimul referunt ſeroſam ſubſtantiam, cum recrementis à ſanguine ſemotis, ut grumos quodammodo, plurium corporum una collectorum exhibeant; vel ut communiter dicitur, ſubſtantiæ ſimul aquoſæ, & hypoſtaſis concretæ: hæc enim cum debeat, ut ſalutaris ſit, in urinis innatare, ſi forte ſit ſparſim concreta, & cum illis commixta, ex nondum peracta ſecretione & concoctione, urinam procul dubio reddet craſ-

ſam,

ſam, & grumoſam, quam idem Autor *Lib 1. de morbis* à pituita progenitam exiſtimat. Oriri autem ejusmodi craſſitiem grumoſam hoc loco memoratam, à concretione, & mixtione ſumma hypoſtaſis cum ſero urinario deduci poteſt, ex appendice ejusdem Aphoriſmi, ubi adjicitur: *Tales equidem prodire, quibus ab initio, aut non multo poſt ſedimentum in urinis adfuit*, cum ſcilicet primum urinæ viſæ ſunt, cum ſuo ſedimine innatante, mox vero ita cum illo commixtæ & concretæ, ut grumum referant: at poſtmodum per fermentationem febrilem, diſſolutæ, ac ſecretæ, & tenues redditæ, craſſitiem in copiam commutant, & confecerunt; tum quia compingentia ſalia, cum ſero commixta, diluta egerunt; tum quia coctionem & ſecretionem fermenti febrilis jam peractam indicant. Tenues autem urinæ hic memoratæ, non ſimpliciter aqueæ & pellucidæ intelligendæ ſunt, ſed ut à craſſis & grumoſis contra diſtinctæ; ſicut enim nimium craſſæ & in grumos compactæ, malæ hic referuntur, ob coctionem & ſecretionem deficientem; ita ex adverſo bonæ æſtimandæ ſunt, quæ tenues deinde fiunt ac diſſolutæ, id eſt, non amplius grumoſæ, & habent ſedimentum omnino ſecretum, diſſolutum & innatans. Hinc recte Actuarius *Lib.1 de Iudiciis urinarum Cap.11.* ſcripſit: *Nonnunquam in morborum fine, copiam profluere urinæ albioris, & tenuioris, atque mediocrem continentis ſubſidentiam, præſertim, cum præceſſerit urina craſſior & grumoſior.*

Judicium autem ab eodem Hippocrate prolatum, *Lib. de Iudicat.* huic plane nullatenus contradicit: Ibi enim inconſtantes omnino urinas, in febribus vituperat, ac de craſſis in tenues, iterumq; de tenuibus in craſſas viciſſim permutatur. Inquit enim: *In febribus ſi mutationes habeat urina, diuturnitatem temporis ſignificat, & neceſſe eſt ægrotum mutari, & ad deteriora & ad alteram partem. Etſi urinæ ab initio, non ſibi ſimiles fuerint ſed ex tenuibus craſſæ fiant, iterumq; penitus tenues, tales ægre judicant, ac inconſtantes ſunt.* In hoc autem Aphoriſmo non ſolum conſtantes, ſed & craſſas, inmoderate tenues, permutatas recenſet, easque ſolito affluentiores.

Dices: Urinæ craſſæ per concoctionem magis incraſſantur: Ergo non attenuantur ut vult Aphoriſmus. ℞. Diſtinguendo, urinæ craſſæ jam coctæ magis incraſſantur per concoctionem, tranſeat: crudæ, nego.

Aphoriſmus LXX.

Quibus per febres, urinæ turbatæ, quales jumentorum, iis dolor capitis vel adeſt, vel aderit.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Urinæ turbatæ.

Connexio: Continuat Hippocrates ſermonem de urinis, etiam in hoc Aphor. Unde cum hic Aphor. brevis ſit, non patitur diviſionem.

Cum recrementa ſanguinis, aliiq; humores, per renum tubulos repurgati, & cum ſero urinario commixti, ſua quippe non petunt loca, ſed ſurſum & deorſum tumultuarie feruntur, urinas reddunt confuſas & perturbatas, has ergo conſiderat in hoc Aph. Hippocrates, utq; eas à turbidis, ſed mox poſtea ſubſidentibus diſtinguat, adjicit *quales jumentorum*, ſiquidem in his, non tantum paulo poſt, quam fuerint excretæ, ſed deinceps adhuc, & perpetuo turbulentiam, & confuſionem ſervant; ſed neq; á frigore ambientis aëris concreverint, neq; diu ſepoſitæ, in corruptionem abierint, aut renum & veſicæ morbos conſequantur; quamobrem non immerito advertit, & eas in febricitantibus hic notari, & quæ non ſemel turbatæ comparent, ſed quæ turbatæ ſunt & minguntur atque tales perſeverant, prout *jumentorum* ſunt; jumenta enim, in ſtatu naturali, urinas omnino perturbatas & craſſas mingunt: de quibus Poëta:

Urinas Aſini Medico, tranſmiſerat æger:
Doctum decipiens, hac ratione virum.
Te miſerum Doctorem, exclamat callidus æger,
Qui neſcis, quid ſit beſtia, quid ſit homo.
Error, ait Medicus, non eſt, mihi credito, magnus:
Nam latet in te aſinus: quippe aſininus homo es.

Equidem in febribus duntaxat fieri poteſt (quidquid in contrarium opinetur Cardanus) ut urinæ omnino perturbatæ ſint & perſeverent quales jumentorum, quandoquidem in aliis morbis, citra febrem, quod turbulentum in iis excernitur, mox ſubſiſtit, vel evolat, quemadmodum in renum affectionibus, catharris & aliis, ſicut etiam ab eſu ciborum, diureſim promoventium. Oportet autem urinas ejuſcemodi turbatas, ab intimiori cauſa, ſerum urinarium, confundente, exagitari, quæ profecto in ſanguine, & cæteris liquoribus hærebit, ut talem in ipſis fer-

fermentationem excitet, & tumultuariam commotionem pariat, quæ sanguinis serum, recrementa partium, & salia fermentorum turbet & implicet; veluti sæpius expertum in febribus malignis & pestilentibus, à fermento sanguini immixto omnia depravante & confundente. Hinc brevi vita defuncti referuntur uxores Dromeadæ & Philini, Polyphantus & Evalcidæ famula ab Hippocrate *1. & 7. Epid. Nam* (ut idem subdit) *urinæ densæ & conturbatæ, certum signum sunt doloris capitis, convulsionis & mortis*; procul dubio à veneno dissipante & corrumpente. Sed & nequeunt deinceps contenta urinarum perturbata, adhuc à liquoribus corporis seposita subsidere, quia per internam fermentationem acorem nacta, ita simul compinguntur, & cum sero urinario commiscentur, ut ab invicem disjungi non possint, quemadmodum experimur in vino, quod per æstum dierum canicularium, aut à tonitru & ventis australib9 impetuosioribus, in debita fermentatione effervescit, confunditur & perturbatur, ut tandem in perturbationem desinat.

Hinc palam modo fit, qua de causa, dolor capitis exinde subsequatur aut immineat, quia ex ea acredine & virulentia in sanguine inducta, nerveæ partes capitis ab illius transitu & percolatione vehementer vellicantur & compunguntur. Neque vero hinc dolent solum, sed etiam non raro inflammantur, unde phrenitides, lethargi, convulsiones, ut memoratis ex Hippocrate ægris accidit, quamobrem sub nomine cephalalgiæ comprehensas crediderim, reliquas omnes capitis morbos dolori analogas & affines.

Quod si turbidæ ejuscemodi urinæ, pedetentim progressu temporis subsideant, procul dubio meliores fient, atq; ab enarratis affectibus capitis præcavebunt: quippe portendent sensim quoq; internam sanguinis commotionem sedari, & fermentantes humores, ab utilibus secerni, ac repurgari. Unde idem Hippocrates *6 Epid. Sect. 6.* commonefacit, *urinas, multam subsidentiam habentes, à mentis motione liberare*, quemadmodum in Dexippo.

Non est igitur, ut tam facile credamus perseveranter turbidas excerni urinas à flatibus, ut plerique sunt arbitrati, adeoque illos excutere oportere, sed potius diaphoreticis sæpe memoratis, compagem fermenti febrilis dissolvere, alexipharmacis ejus malitiam oppugnare, & evictam & secretam, per easdem vias urinarias expellere.

Dices I. Jumenta absque capitis dolore, ejusmodi crassas urinas excernunt; Ergo idem hominibus fieri poterit. ℞. Jumenta istas urinas

excer-

excernere, eo quod crudo utantur victu, Ergo idem poterit fieri hominibus utentibus crudo alimento, extra febres, vel ob renum & vesicæ vitia, concedo: in febribus nego.

Instabis: Ex sententia Argenterii extra febres non est calor, qui urinas confundat & fermentationem excitet, ergo in homine non dantur tales urinæ. ℞. Non est calor febrilis concedo; non est alius absolute, nego.

Aphorismus LXXI.

Quibus die septimo futura crisis est, iis urina rubram die quarto nubeculam habet, cæteraq; pro ratione.

Contentum seu Intentio.

De Enæoremate coctionis in urina Indice.

C*onnexio*: Pergit adhuc in hoc Aph. Hippocrates, qualitates urinæ recensere, quæ nobis signa coctionis, secretionis & futuram crisim die septimo prænuntiant. Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur,

Alibi dixerat Hippocrates, septenorum, quartum esse indicem, nunc in hoc Aphorismo, sumpto exemplo à febribus, *quarum crisis incidit die septima*, inquit, *nubeculam rubeam in quarta præcedere in urinis*. Verum hoc non ubiq; verum experimur, sed in quibusdam solum febrium generibus, quæ nimirum commotionem, & fermentationem in sanguine consequuntur, a vitio ejusdem interno, quales veteribus *Synochæ* dicebantur, ex non bene repurgato ejusdem sanguinis sero, cujus causa in fervorem & indebitum motum adigitur, ut se ipsum ab illo extricet, potissimum quia ob remoram in vasis sanguineis contractam, nimia infectus acredine, cunctis visceribus molestiæ est. Sed neq; nubecula hæc, revera rubra est, sed vel pallida, vel flava, vel ad summum subrubra comparet, si crisis ad bonum futura sit: Quamobrem 2 *Prognost*. dixit: *Nubeculæ quæ feruntur in urinis, albæ quidem bonæ sunt, nigræ vero malæ*: Unde recte Heurnius, non rubram, sed subrubram vertit. Meminit autem duntaxat crisis septimæ diei; nam in cæteris non plane constant ejuscemodi, indicum & judicum dierum proportiones, quippe sæpissime crises præmonstratæ, in undecima, evenere postmodum non decima quarta, sed decima septima, vel vigesima ac ultra, pro ratione peccantium humorum, & viarum laxitate; imo pro diversitate morborum,

causa-

causarum. & affectarũ partium, ista non minimum variabunt substantia, colore, situ, tempore. Hinc apposite addidit *cæteraq; pro ratione:* potissimum si cætera concurrant ad bonam,& salutarem crisim,eo die perficiendam,ut propterea significare voluerit, morbum salubriter judicandum die 7. præferre signa coctionis, ac secretionis in 4. reliquos ad alios dies differendos,non dissimiliter suis indiciis præmonstrari, eosque non unico evacuationis genere, sed pro ipsorum varietate, puta sudoribus, sputis, dejectionibus, atq; etiam uberioris urinæ profusione,prout natura in unam vel aliam partem inclinaverit. Cæterum quod idem Hipp. protulit, citato Lib. prognost. de urina subrubra, & sedimento simili, indicante morbum diuturniorem, licet salutarem intelligendum, cum tota urina, ejusq; serum, sanguineum ruborem refert, non vero cum in sero urinario convenienter colorato, nubecula solum subrubra innatat, ut hic, veluti inchoatæ coctionis indicium; aliud enim est urinas esse rubras, & aliud nubeculas esse rubras, cum palam constet, posse esse urinas rubras sine nubeculis.

Objectiones contra hunc Aphorismum, in contextu sunt relatæ & solutæ.

Aphorismus LXXII.

Quibus pellucidæ & albæ sunt urinæ, malæ: præcipue vero in phreneticis si appareant.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi urinæ tenuis.

CONNEXIO: Cum antea de crassis urinis sermonem habuisset: In hoc Aphorismo, de tenuibus verba facit: & sicut ex illis prognosticum sumpsit, ita & ex his.

Duas partes habet hic Aphorismus: quarum *prima* proponit, urinas albas & pellucidas, malas esse absolute: *secunda* vero id de phrenitide affirmat.

Cum urinæ albæ & perspicuæ seu aquosæ, ut interpretatur Galen. multis ex causis excerni possint, & pluribus in morbis comparere soleant, potissimum vero renum, atq; vesicæ, atq; non raro indicent crisim futuram,per alvum, aut per abscessum,præter eas, quæ in statu sano quibusdam accidunt,vel ex consuetudine,vel ex largiori potu aquarum, præsertim diuresim moventium, visum est ita hunc Aph. vertere, aliter ac Leonicenus, qui malas ejuscemodi urinas, indefinite videtur interpretari; comparere autem solere in delirantibus: Quasi vero exemplum duntaxat apparitionis illarum voluisset Hipp. hoc loco referre, cum tamẽ in phreneticis, maxime sint perniciosæ, quemadmodum & Celsus, hoc idem Hipp. documentum secutus exponit, *L. 2. C. 4*, inquiens: *Diluta quoq; atq; alba urina vitiosa est, sed in phreneticis maxime.* Et Philoteus: *Sed in phreneticis magis male.* Quamobrem Fuchsius Aphor. hunc ita tradidit: *Quibus urinæ perspicuæ & albæ sunt malæ: maxime vero ubi in phreneticis apparuerint.* Recte autem admonet *phreneticos*, non *delirantes*, hic Hipp. adnotasse: quippe phrenetici à delirantib9 differunt, etenim non omnes delirantes, phrenetici sunt.

Urinæ itaque albæ, & pellucidæ, quamvis plerumq; à consueto naturæ declinent, non tamen omnino malæ illico sunt existimandæ, quasi vero semper morbosam re ipsa, corporis constitutionem attestentur, cum non desint, qui à natura fere illas assiduo proferant, & bene valeant; quin imo plerosq; novi, qui se tunc morbosos existima-

ſtimarint, cum urinas bene coloratas egererent. Malæ ergo ſolum dicentur, quia non omnibus communes, & quodammodo à conſuetis, remotiores. At vero ſi in phreneticis obſerventur, omnino malæ, atq; ex Gal. perniciosæ, quippe qui teſtetur, *ſe nullum vidiſſe phreneticum ſalvatum, in quo talis urina comparuiſſet.* Verum tamen non ſunt hæ adeo cum phreneſi conjunctæ, ut illam perpetuo comitentur, aut conſequantur, ſiquidem ſæpiſſime etiam fit, ut in ea compareant nimium coloratæ, multoque ſulphure ſaturæ; ſed ſi fortaſſe cum illa ſocientur, omnino malæ ſint, niſi vero ſemel tantum appareant: quippe tunc perniciosas penitus illas credere licebit, cum diu perduraverint, & quocunq; tempore, uniusmodi aquoſæ prodierint. Hac enim ratione ſignificant, partes ſanguinis muriaticas, & ſulphureas, acredine ingenti præditas, per febrilem fermentationem, cum ſero urinario non repurgari, ſed interius detineri; adeoq; per cerebrum, ejusq; meninges, ac ductus cum ſanguine remeantes, continenter illius plexus, & glandulas vellicare, unde etiam liquor nervorum, & universa hegemonicarum (id eſt principalium ſeu animalium) operationum œconomia coafficiatur, ſiquidem ros ille è ſanguine, per cerebri corticem exudans, quo univerſa animalis regio irroratur & vivificatur; ex vitiata utriusq; diatheſi, omnia perturbat, depravat, atq; adigit in furorem. Cum itaque eo deventum eſt, ut partes vitæ, & rationi deſtinatæ, perpetim laborent, à mutata, tum ſanguinis, tum nervei liquoris conſtitutione, procul dubio brevi futurum eſt, ut æger concidat. Spes autem erit reconvaleſcendi, ſi ejusmodi ſanguinis, & liquoris nervorum impuritates, per conſueta emiſſaria depellantur, potiſſimum vero, per urinas, quæ primum flaveſcentes & craſſæ, mox etiam copioſiores, & ſequeſtratæ repurgentur: quod optime præſtatur antimonio nitrato rite præparato, vel aliis bezoarticis. Sed & advertendum eſt, quod memorat Hippoc. 1. *Epid. conſt.* 3. accidiſſe Bioni apud Silenum decumbenti, Cratiæ apud Xenophanem, & Aretonis filiæ uxori Mneſiſtrati, ab urinis aquoſis, multis, puris & tenuibus, poſt judicationem, eos ſcilicet bene fuiſſe judicatos per dyſenteriam; quaſi vero, iſtiusmodi urinæ poſt coctionem apparentes, criſim portendant, per alvum futuram. Poſſunt quoque hæmorrhagiam è naribus præſignare, præſertim in juvenibus, ſi poſtquam diu probæ viſæ, repente attenuentur, & incrudeſcant, morbo ad declinationem perducto.

Quæres I. Qui nam color urinæ hominis, in ſtatu naturali conſtituti, ſit optimus. ℞. Juxta omnes prope *color citrinus*; & merito quidem, docet enim experientia, in rebus chymicis, quod omnes ſolutiones ſulphureæ, præcipitatis particulis heterogeneis, menſtruum citrinum relinquant: hinc Poëta:

Inter tincturas varias, color aureus, ille,
Optimus in lotiis, optimus in loculis.
Hic color in lotiis, purgando noxia deplet,
Hic color in loculis, accumulando replet.

Quæres II. Utrum ex inſpectione urinæ poſſit agnoſci, mulierem eſſe gravidam? ℞. Vulgus firmiter credit, Medicos ex matula, veluti ex ſpeculo, mulierem gravidam poſſe agnoſcere: hinc ruſticus ille, fracto in via vitro, & effuſa uxoris urina, ampullam urina aſinæ, cui aſinus inſidebat, impleverat, & Medico obtulit: de quo Poëta:

Ruſti-

Rusticus obtulerat lotium, mingentis asellæ
Num gravida est mulier, dic mihi, Doctor, ait.
Uxor, ait, Doctor, juvenem tua portat asellum,
Fætus hic (ipse scies) an tibi sit similis.

℞. 2. Negative, & dico indicia ex matula, in hoc casu summe esse falsa & fallibilia. Si enim mensium suppressio, eo usque viscera, & sanguinem læserit, ut cachectica totius corporis constitutio inducatur, urinæ semper fiunt, tenuiores, minus tinctæ, copiosiores & crudiores: sive suppressio illa sit, naturalis, i. e. ex ingravidatione, sive præternaturalis, i. e. ex causa aliqua morbifica: adeoq; temerarius foret, qui ex hoc solo signo, de ingravidatione mulieris, minus fundatum ferret judicium. Non ergo in hoc casu, Autoribus empyricis, Arabes sequentibus, aut edentulis vetulis, consilia sæpe plus dæmonis aut saltem ignorantiæ sat crassæ imitantibus, tanquam contrariæ sententiæ Patronis & Matronis, subscribendum. Nam teste Aristotele: *multitudo errantium, non parit errori Patrocinium.* Sunt enim Autores empyrici, quasi ignes fatui, qui sequentes se, nescio in quæ præcipitia deducunt.

Dices: Vallesius dicit, urinam albam & pellucidam, minus esse periculosam, ergo Aph. non subsistit. ℞. Urina alba & perspicua, quæ ut diximus, ob interruptam materiam, talis excernitur, concedo, quæ diu retinetur, nego.

Instabis: Talis urina optime in crisi & cum salute ægri excernitur, Ergo nulla solutio. ℞. Hipp. hic potius loqui de symptomaticis, quam criticis evacuationibus; si autem criticæ fuerint evacuationes, colligi ex eo poterit, quod id derepente, & quod die critico &c. fiat.

Aphorismus LXXIII.

Quibus sublata (seu suspensa) hypochondria murmurant, lumborum superveniente dolore, iis alvi humectantur, nisi flatus inferne erumpant, aut urinæ multitudo prodeat: atque hæc in febribus.

Contentum seu Intentio.

De Signis Criseos per alvum futuræ.

C*Onnexio:* Varia fecit hactenus prognostica ex urinis. Hipp. In hoc Aph. continuat, signa futuri fluxus alvi, vel urinarum in febribus. Hic Aphor. tres habet partes: I. proponit hypochondriorum suspensorum murmura, & supervenientem lumborum dolorem. II. prognosticat exinde crisim, vel per alvum, vel per urinas (quamvis has evacuationes excipiat si post ventris borborigmos aut murmura, succedant flatus) III. determinat *id vero in febribus*, i. e. ut plurimum seu frequentius, non autem definite, quod similia extra febres etiam contingere possint.

De veritate hujus Aph. valde dubitat *Argenterius*, quippe qui non tam facile existimet, quomodo tria hæc genera evacuationum, accidere possint, in febribus ex hypochondriis inflatis & dolore lumborum. Verum si in memoriam revocentur, quæ alias hoc ipso Lib. præsertim Aph. 11. à nobis recensita, bene poterunt, quæ hic ab Hipp. referuntur, rationi, atq; experientiæ congruere. Inflantur siquidem, & tument hypochondria à flatibus, seu halitibus elevatis, ab humoribus crassis simul, te-

 naci

nacibus, & acidis, qui non raro loca, utriusq; hypochondrii occupant, præsertim vero glandulas mesenterii, pancreatis & omenti, cumq; per febrem sensim attenuentur, & dissolvantur, per arterias pedetentim in intestina feruntur, vel etiam per vasa lymphatica, aliosque ductus inconspicuos deducuntur in renes, adeoque vel alvi fluxu, vel urina copiosiori, critice evacuantur.

De his ergo sermonem facit hoc loco Hipp. & ait, quibus in febribus (iisque potissimum, quas Fernelius omnium primus recensuit, ex hypochondriis infarctis, oriundas, ideoq; ab Autore febres Fernelianas dictas) hypochondria tument, ac inflantur, ut suspensa, & elata fiant, si lumborum dolor superveniat, plane fieri, ut laxata alvus, congestam succorum colluviem deponat, nisi aliunde in flatus exolvatur, aut per renes deducta urinam efficiat copiosiorem. A tumidis porro, & inflatis hypochondriis conjiciemus crassorum, & consistentium succorum copiam, fermentatione febrili, & acida conditione, inflatus evaporantē, adeoq; epigastrium utrinq; attollentem. A murmure, & lumborum dolore, conjectabimus humores ipsos jam attenuatos, & dissolutos, vergere per mesenterium, in intestina: Murmur etenim à motu eorundem peristaltico provenit; lumborum vero dolor, à pondere mesenterii, quod cum lumbis alligetur, juxta ac peritonæum, ubi flatulentis humoribus turgeat, gravat simul illos, & extorquet. Quod vero hæc citra jecoris, lienis, aliorumq; adjacentium viscerum inflammationem evenire scripserit Hipp. colligere clare est, ex 2. prognost. ibi: *Præcordiorum dolores, ac tumores, si fuerint recentes, & non cum inflammatione, solvit murmur in præcordio obortum, & maxime quidem, si pertransierit cum stercore & urina, ac flatu; sin minus, etiam ipsum per se, si transierit, prodest.* Dixerat autem *Lib. 1. ejusdem operis,* tumores omnes in hypochondriis subortos, inter initia quidem, mortem brevi ad futuram significare; post dies 20. vero, febre non desinente, ad suppurationem converti. Ea autem, quæ in hoc Aph. memorantur, his profecto non consonant, cum & nos compertum habeamus, sæpius feliciter successisse, ex turgidis hypochondriis, febres enatas, alvo, quæ prius adstricta erat, laxata, aut copiosiori urina solutas. Verum ut id promptius, & felicius contingat, medicamentis insistendum, quæ amarore, acorem corrigant, & incidendi & attenuandi vi crassos humores ad exitum disponant.

Dices: Multis suspensa sunt in febribus hypochondria, cum murmure, quibus tamen nec succedit alvi fluxus, nec flatus nec urinæ, Ergo non subsistit Aph. ℞. Si flatus paulatim colligantur, concedo: si repente, nego, opus autem est, ut non fiat ista suspensio, per longam diathesim, vel per diuturnam accumulationem, scirrhum, aut inflammationem, sed derepente.

Aphorismus LXXIV.

Quibus spes est ad articulos, abscessum futurum, abscessu liberat urina multa, crassa, & alba reddita; qualis in febribus laboriosis (seu cum lassitudinis sensu) quarto die, quibusdam exire incipit: Quod si ex naribus etiam sanguis profluxerit, brevi admodum solutio fit.

Contentum seu Intentio.

De Revulsoriis articulorum præsidiis.

Con-

Connexio: Tum ratione abſceſſus in febribus, cum Aph. 31. & 51. tum ratione urinæ, cum Aph. præcedente, tum etiam ratione hæmorrhagiæ cum Aph. 60 hujus Libri, connectitur præſens Aph. Duas habet partes hic Aph. *Prima* demonſtrat, qua ratione potiſſimum futurus abſceſſus in febribus removeatur: *Secunda*, quibus præcipue evacuationibus, per urinam ſcilicet & hæmorrhagiam. In hoc ergo Aph. memoratur, unde ſit, quod febris quæ deſitura per abſceſſum viſa eſt, & indicia ejusdem prætulerit, abſceſſu deinde non judicetur; idq; propterea fieri, à craſſa & alba urina affluenter profuſa. Equidem ubi humores in artus ferendi, vias urinarias petunt, forte tenuiores, & fluxiores redditi, procul dubio vindicabunt ab abſceſſu. Verum tamen oportet craſſam ſimul, albam & copioſam excerni urinam: Etenim hac ratione certi erimus, illos eosdem humores, qui febrim fovebant, & ad artus abſcedere præmonſtrabant, ſalubriter per renes, in veſicam fuiſſe translatos. Quia vero à lympha, plerumq; conſiſtentiori, ejusmodi febres accidunt, unde Rheumatiſmi, cum laſſitudinibus, & doloribus articulorum; proinde adjectum; *qualis in laborioſis febribus*, cujusmodi ſunt, quæ cum ſenſu laboris, doloris, & laſſitudinis, in toto corpore contingant; quippe vaſa lymphatica plurima per articulos repunt, & non raro in eosdem exonerantur. In laborioſis autem febribus, cum Rheumatiſmo ſociatis, ſæpiſſime accidit, à quarta die, in ſuccedentes, conſimilis conditionis, urinam affluenter expurgari, exoluta nimirum per febrim lympha, atque ſimul cum ſero ſanguinis ſecreta, & deducta in renes, & veſicam, quemadmodum paſſim experimur in praxi. Atque hinc plane dictum puto, non tantum abundantem, ſed etiam albam, & craſſam urinam eſſe oportere, cujusmodi lympha eſt.

Quod præterea additur: *Quod ſi ex naribus etiam fluxerit ſanguis, brevi admodum ſolutio fit*: in dubium revocat Fuchſius, an ſimul cum urinæ profluvio, an vero ſeorſim proficere ſit intelligendum. Et quamvis utrumq; rationi atq; experientiæ congruere viſum ſit, & alterutra evacuatione, febricitantes ab abſceſſibus evaſiſſe, nihilominus ſi mentem Hipp. attendamus, veriſimilius aſſerere cogemur, junctim utramque evacuationem eſſe comprehenſam: Nam inquit, *ſi vero etiam ex naribus fluxerit ſanguis*: vel ut alii vertunt, *quod ſi narium quoq; accedat profluvium, multo celerius liberantur*. Idq; clarius *Cap. 6. Epid. Sect. 4. Si vero ultra hoc, adhuc ſanguis è naribus, large eruperit, valde*. Etiam, ſeu *prorſus levat*. Quæ verba utramq; omnino evacuationem referunt, ſimul junctam. Cæterum ſanguis è naribus profluens maxime quoque his confert, excreto inde ejusdē ſero, orgaſmum in humoribus excitante: quo fortaſſe reſpiciens Hipp. junctim urinam & ſanguinem profluentem, citius ægrotantē liberare inquit, ut è naribus tenuior, è renib9 craſſior humor ſimul educatur, hinc Poeta:

Qui me vexabat mucus velut aggere rupto,
Per nares, renes, qua data porta, fluit.
Quo fueram muci fatuo ſplendore politus,
Nunc minus illuſtris, ſed mage, mundus ero.

Cui enim commodo eſſet, narium hæmorrhagia, ſi ſanguinis à lympha, & ſero, repurgationi minime opitularetur? Illum autem egredi natura ſinit, ut ſimul acres & tenues ſeroſas ejusdem partes depellat, niſi vero ex accidenti deſerat, acredine ſibi exitum ſero parante,

 At

At vero eam ex his evacuationibus promovere satagemus, quæ tutior sane est, per vias urinæ. Hac enim & crassior & tenuior humor commode potest educi; quin si tantum crassior expurgetur, is satis erit, ut ab abscessu tueatur cum tenuior facile possit adhuc insensibiliter difflari. Conferent ea propter in hanc rem, quæ attenuando, & incidendo diuresim movent, adjuncta his quoq; congrua victus ratione attenuante, ut naturam huic operi intentam adjuvemus, vel diutius cunctantē excitemus.

Dices: In laboriosis febribus, urinæ videntur tenues, ob motum & fermentationem præteritam, quæ humores attenuavit, ergo non erunt crassæ. ℞. Erunt tenues ratione materiæ jam coctæ, concedo, ratione crudæ, cujus pars semper excernitur v. g. quarto die, nego.

Aphorismus LXXV.

Si quis sanguinem, aut pus mejat, renum aut vesicæ exulcerationem significat.

Contentum seu Intentio.

De Mictu cruento & purulento.

C*Onnexio:* Pergit Divus senex in hoc Aphor. particularem sermonem facere, de urinis, & earum substantia, tanquam summe necessariis, ad diagnosim partium affectarum, per quas transeunt, nempe renum & vesicæ faciendam. Hic Aphor. autem propter summam brevitatem non dividitur.

Sive hic Aph. scribatur per particulam *aut* disjunctivam sive per *&* conjunctivam, magnam semper patitur difficultatem; quippe sanguis solus excretus per urinam, non semper indicat renum, aut vesicæ ulcerationem, cum multis aliis de causis egeri, & à plerisque aliis partibus prodire possit. Si vero simul cum pure excernatur, quamvis ulcerationis indicium certo sit, non proinde ex sanguine, sed ex pure certitudinem nanciscitur. Sed & præterea fieri potest, ut ab erosa renum arteria, aut vena, sanguis ad tempus solus prodeat, deinceps transiturus in pus, adeoq; inchoatæ ulcerationis symptoma sit, sejunctim à pure: Ita Celsus *Lib.2.* C.7. *Gal. 6. de Loc. affect.* 3. *Hipp. Lib. de natura humana*; *quibus cruenta urinæ sunt, his venæ laborant.*

Præstaret itaque pro utraq; particula, *deinde* vel, *mox* substituere, ut sensus fiat: *Si quis sanguinem, deinde vel mox pus mingat &c.* Sic enim Aph. veritati perpetuo consonabit. At vero nec semel, nec ad breve duntaxat tempus, sanguinis & puris mictio, renum aut vesicæ ulcerationem designabit, nam sæpius expertum ex disrupto apostemate partium superiorum, & à renibus remotissimarum, pus cum urina prodiisse, imo etiam ex pulmonis vomica, atque ex empyemate per easdem vias repurgato: Gal. 6. *de Loc. affect.* 4. Quamobrem necesse est, ut diutius mictio ista perduret, & continenter purulentus sanguis, cum urina egeratur, ut à renibus, vel vesica manans, dici queat, Gal. *in Comm.* Atqui etiam præter ejusmodi egestionis diuturnitatem, à renib⁹ aut vesica ulceratis, pus prodire conjiciemus, si in urinis subsideat, vix ac ne vix quidem cum illis commixtum: quoties enim cum iisdem omnino commiscetur, & confunditur, ex altiori profecto loco descendere credendum, ut multis ostendit Gal. *Lib. 6. de Loc. affect. C.* 4. Contra vero si sejunctim ab urina pus egeratur, procul dubio è meatu urinario, aut ex glandulis parastatis, gallica contagione infectis, sponte sua

defluet,

defluet, ut in virulentis gonorrhæis passim experimur. Hinc tum solum purulenta mictio, renes aut vesicam indicabit, exulceratos, cum continua fuerit, cum nunquam ab urinis sejuncta, cum subsederit, & cum sanguinis exitum consequetur. Denique prognosim mictus sanguinis, ac puris retulit Hipp. *Lib. 2. prædict.* inquiens: *Sanguinem mingere, raro quidem, & sine febre, ac dolore, nihil male significat, sed lassitudinum solutio fit. Si vero sæpius mingat, & aliquid ex his accesserit, malum est. Verum prædicere oportet, sive cum dolore mingatur, sive cum febre, fore ut insuper pus mingat, atq; ita dolores ac afflictiones quiescant.* Verum conferet in his plurimum partem affectam internosse, & num pus, ex aliis partibus procedens, in transitu per renes, ureteres, & vesicam, sua acrimonia aut virulenta conditione, illas exulceret, atque adeo diversarum partium affectarum complexu, nequeat tam bene distingui, unde pus prodeat cum ex pluribus confusim emanet. Non multis ab hinc mensibus, curandus ad me venit, qui ex mictu sanguinis, in urinam purulentam inciderat, cum antea gallica gonorrhæa detineretur, adeoq; & ex meatu urinario, & ex renibus pus effunderet, nimirum quandoq; simul cum urina, & aliquando seorsim. Mirum autem, quam in his proficiat usus pastillorum ex cinnabari, itemq; cerussæ stibii Angeli Sale, cum gummi therebinthi, balsamo ligni guajaci & Peruviano, extracto hyperici & camphora,

Objectiones in hoc Aph. occurrentes, jam in contextu sunt solutæ.

Aphorismus LXXVI.

Quibus cum urina crassa, exiguæ carunculæ, aut veluti pili, una exeunt, hi à renibus excernuntur.

Contentum seu Intentio.

De Contentis urinæ carunculæformibus & pilaribus.

C*Onnexio*: Quemadmodum præcedens Aphor. erat de excretis, ita & præsens: Uterq; autem & hic & ille, unum fere videntur habere scopum, nempe ut renum vitia ab excretis, vel urinarum contentis demonstret. Hic Aphorismus sicut præcedens ob brevitatem non dividitur.

Quod hic disjunctim scribitur de carunculis parvis, aut veluti capillis, cum urina crassa excretis, Celsus *Lib 2. Cap.7.* Junctim vertit, inquiens: *Si urina crassa, carunculas quasdam exiguas, quasi capillos habet, utiq; in renibus vitium est*: Sed & idem Hipp. *Lib. de Natura humana prope finem*, unde hic Aph. videtur esse desumptus, in hanc eandem sententiam, concedit, dum inquit: *Quibuscunq; in urina, crassa existente, carunculæ parvæ capilliformes simul prodeunt, eas à renibus prodire, nosse oportet, & ab arthriticis*: Hinc Martianus pluribus contendit legendum esse hunc Aphor. absque particula *aut*, imo eo modo, quo scriptus invenitur, *Citat. Lib. de Natura humana.*

Sed quamvis ita verisimiliter liceat, ex mente Hippoc. opinari, non tamen falsa erit, ut hic traditur, ejusdem sententia: quin imo Galen. *in Comment.* omnino existimat, alterum de carunculis, alterum de capillis sermonem hic factum; nam nullo modo, inquit, carunculas parvas assimilari posse capillis, ut propterea cum dictione *aut* Aph. legendum velit. Expertum enim aliquando est, ab erosis & ulceratis renibus, carunculas seu frustilla carnium durissima, cum urina prodiisse. Et quamvis à sphynctere vesicæ musculo, similes substantiæ excerni possint, cum tamen dolor, febris, & alia affecti renis indicia concurrunt, non est cur vesicæ musculum, erosum existimemus, qui nec alias tam duræ substantiæ est, nec, si semel ulceretur, urinæ exitum poterit impedire, aut aliquantulum remorari, vel saltem sine ingenti dolore esse.

Mictum

Mictum autem pilorum, aut capillorum græce *trichiasin*, quamvis rarum, nonnulli conspexere, eosq; referunt, non tantum molles, & flexiles, sed duros, & rigidos interdum etiam fuisse, ut setas porcinas æmularentur. Unde vero illi procedant, non satis bene à veteribus est explicatum. Galenus enim in hoc *Comment.* illos gigni ait, ex humore crassiori, in renibus quodammodo usto, ideoque quendam memorat, talia corpora, tam longa minxisse, ut incredibilis longitudinis viderentur, qui tamen toto fere anno, in usu cibario habuerat legumina, & fabas fractas, & sæpissime caseum tenerum ac siccum. At vero *Lib.6. de Loc. affect. cap* 3. eosdem in venis generari probabilius putat, Verum cum ea, quæ ad renes feruntur, non per venas, sed per arterias, lege circulationis, deducantur, propterea verisimilius videtur, in ipsismet renibus, crassos istos & consistentes succos, in capillamenta commutari; formam autem, & longitudinem, capillorum instar, sortiri, non quidem in renum pelvi, sed in eorundem tubulis, & fibrillis urinariis, per quas serum transcolatur, quippe alveoli isti quam apte, præ nimia exilitate, congruunt producendis ejuscemodi filamentis, cum nimirũ per ipsos protruduntur viscosi, & concrescentes succi, fortasse ab acido indurati. Horum capillorum cum urina emanantium, curiosam causam dat Poeta:

Cur reliqua hirsutas habeant animantia pelles,
Soli homini cur sit, dic mihi nuda cutis.
Quid si hominem crines, quis diceret intus habere?
Mingit enim crines, cosmice, solus homo.

Quoniam vero in renum alveolis contingit viscosos istiusmodi succos, inspissari, & formam, & figuram capillorum inducere, merito proinde Hippocrates, in hoc Aph. dixit, illos à renibus excerni: nullibi enim, quam in eorum tubulis, exilibus, talem, ac tantam spissitudinem, & longitudinem capillarem possint adipisci, præsertim quia ibidem consimiles succos, cum in pelvim extillaverint, lapideam conditionem sortiri passim experimur. Plerumque autem viscosi isti succi, à tenaciori lympha, vel à portione sanguinis glutinosa progignuntur, cum utraq; extra suos ductus effusa, facillime concrescere soleat. Atque hinc idem Hippocrates *Citat. Lib. de Natura humana*, non tantum â renibus, sed ab arthriticis capilliformes caruncul as prodire fassus est; quandoquidem arthritici, à lympha vitiata afficiuntur, & circa artus, plurima vasa lymphatica, pereptare ex Anatome observantur.

Neque vero temere adjectum credere est, ista cum urina crassa excerni oportere, etenim si cum tenui egererentur, verendum valde foret, ne ab aliis partibus, quam à renibus prodirent, nam cum tenues, & percolatæ minguntur urinæ, tubuli illi, & fibrillæ urinariæ, obstructæ sunt, adeoque transitum, carunculis & capillamentis non concedunt. Crassæ igitur esse debent, ut patentes renum tubulos designent, & nullum in venis, ac arteriis vitium consequantur, cum absque febre ista, plerumque prodeant, adeoque urina inculpata existente, quemadmodum in statu naturali excerni consueverat, moderate crassa. Conferet ea propter in id mirifice, præter alia usus chalybis, quo acredo seri urinarii in renum erosione, & concrescentium acidorum succorum malitia, in capillamentis retundatur.

Dices: Aduratur quantumcunq; sanguis, non tamen fient carunculæ, Ergo male dicitur à Galeno. ℞. Hipp. non dicere, esse vere carunculas, sed veluti carunculas.

Apho.

Aphorismus LXXVII.

Quibus cum urina crassa furfurea quaedam simul minguntur, his vesica scabie laborat.

Contentum seu Intentio.

De Vrina furfuracea.

CONNEXIO: Cum in praecedenti Aph. Hippoc. docuisset, per excreta cognoscere renum affectiones: In hoc praesente Aph per eadem excreta, morbum vesicae ostendit; nempe scabiem vesicae ex crassa & furfuracea urina. Hic Aph. ob simplicem conclusionem, ejusque brevitatem non dividitur.

Ne vero haec quoq; excretorum in urinis vitia, ad sanguinem, & vasa sanguifera referrentur, cum urina crassa, non tenui, nec aquosa, excernenda inquit. Si enim cum hac efferrentur, degenerati sanguinis, & succi alibilis, ex ardenti & prava febre indicia forent, ut etiam admonet *in Comment.* Galenus. Si ergo Aph. hunc Hippoc. voluit intelligendum, ut ubi absque febre, reliqua omnia bene se habeant, si urina moderate crassa furfurea proferat, vesicam scabie laborantem denuntiet. Accidit autem vesicae scabies, pari modo, ac externae cuti pruritus, ab acredine illius liquoris, qui in nutrimentum ejusdem cedere deberet, atq; ex mixtura salium, cum urina densatur in furfures, & ima petens furfureum sedimentum exhibet, eo quod referat exteriorem tritici corticem, non bene molitum.

Ejus autem meminit speciatim Hipp. 5. *Epid. in Historia filii Theophorbi*, qui id potissimum ex vesicae scabie patiebatur, ut dum mingere inciperet, ac desineret, pudendum confricaret ex pruritu nimirum ingenti, ejus partis, ad vesicam pertinentis.

Solet etiam saepissime scabies ista in ulcuscula commigrare & saniem proferre, ut dicetur *Aph.* 81. *hujus Libri*, ut propterea quibusdam occasio fuerit, utramque vesicae affectionem confundere, non quod revera eadem sit, sed quod altera in alteram facillime commutetur, praesertim cum ea, quae urinis commiscentur, acria & erodentia sunt, ut mox infra.

Dices: Furfuracea in febribus ardentibus saepe minguntur, & tamen vesica scabie non laborat, Ergo non semper verificatur Aphorismus. ℞, Hipp. hic loqui de scabie vesicae sine febre, non cum febre ardente, ibi enim est colliquationis signum.

Aphorismus LXXVIII.

Qui sponte sanguinem mingunt, iis à renibus venulam ruptam esse significatur.

Contentum seu Intentio.

De Mictu cruento.

CONNEXIO: In praecedenti Aph. egit Hippocrates de mictione furfuraceorum; in hoc praesenti Aphorismo, agit de mictu sanguinis. Hic Aph. ob brevitatem divisionem non requirit.

Notandum: Pro eo, quod Leonicenus legit *sponte* visum est aliis *repente* substituere, quasi vero satis non sit sanguinem è renibus absq; ulla causa manifesta prodire, nisi etiam *repente* egeat. At Hipp. usus est ἀπωταυτομάτυ, quæ dictio utrumq; significat. Et quidem nullam causam evidentem, ex iis præcessisse necesse est, quæ valeant venas adaperire, & dilacerare; sed & opus præterea est, ut repente mictus sanguinis suboriatur, ne fortasse sensim erumpens & guttatim, à vesica erosa emanare credatur, quæ cum non multo sanguine scateat, profecto multum sanguinis effundere non potest. Ab ejusdem vero musculo janitore seu sphinctere dicto, si fortasse ulceretur, manabit quidem sanguis, sed ab urina sejunctus, ut propterea fieri non possit, quin repente, & sine causa manifesta, syncerus prodiens sanguis cum urina, à renum venulis adapertis, vel erosis non proficiscatur. An vero à venis proprie, an potius, ab arteriis is prodeat, jure merito dubitari potest: Etenim post detectam sanguinis circulationem, cunctis notum est, sanguinem in partes per arterias ire, redire vero per venas, quæ cum suis intersepiantur valvulis, nihil profecto poterunt effundere, quod semel in suis conceptaculis fuerit exceptum. Verum cum nomine *venarum* tam venas proprie dictas, quam arterias consueverit Hipp. indiscriminatim sumere, non erit hic, ut diutius mentem ejusdem exagitemus, dummodo constet de parte, quam ille potissimum hic considerandam voluit, affectam, cui sit remediis succurrendum.

At à quibus causis sanguifera renum vasa, interius dirumpantur, tacuit Hippocr. quippe illæ innumeræ esse possunt. Attamen hic commode ad tres generaliores revocabimus: ad ea scilicet quæ ipsius sanguinis sunt; ad vasa illum continentia; & ad ea, quæ renes transeunt, vel è renum tubulis transcolantur.

Quæ in sanguine sunt, & cum eo continuo commiscentur, serum, lympha, chylus, si acredinem, aut muriaticam conditionem, præsertim a visceribus hypochondriorum nanciscantur, plane poterunt exilia renum vasa, ut ejusdem generis alia, cum illuc appulerint, erodere, aut relaxare, unde is sponte deinde exeat. Sic aliquos novimus, diutius sanguinis mixtu, ab ejusmodi causa, detentos, qui à corrigentibus è re medicamentis postmodum convaluerunt. *Vasa ipsa sanguifera* per renum substantiam perreptantia, si fortasse propter exilitatem, naturalem quodammodo constitutionem sortiantur, debilem, laxam, tenuem, vel etiam procedente tempore flaccescant, & extenuentur, facile poterunt habenas quoq; dare sanguini præterfluenti.

Quæ denique per renes, renumq; tubulos transeunt, serum urinarium & cum eo, diversi generis humores, salia, & multa è superioribus visceribus, in eas partes deposita recrementa, pus, sanies, ichor, viscosi, acidi, & concrescentes succi, unde postmodum arenulæ, calculi, sabulum, & id genus alia, quam facillime poterunt erodendo, lacerando, distendendo, gravando, aut aliter afficiendo, sanguinis exitum repente provocare. Sed & quædam casu deglutita, dura, aspera, acuta, angulosa, cum renum alveolos subirent, mictum sanguinis, non raro excitarunt; ut sileamus nunc ea, quæ naturam veneni referunt, & id ipsum afferre solent, ut de cantharidibus memorantur, vesicæ speciatim infensis, cum ex his sanguis, nec sponte, nec citra causam manifestam egeratur. Quod vero de mutilatis fertur, per certa intervalla consuetis sanguinem

guinem mingere, vel per alios ductus evacuare, nihil penitus evincit, quin etiam sanguis cum urina prodiens, venulam aut arteriolam, ab impetu sanguinis diruptam significet.

Ad sistendum autem ejusmodi sanguinis mictum, varie pxocedendum erit, pro causarum illum excitantium varietate, de quibus plane, præter ea, quæ hic breviter sunt memorata, fuse agitur in praxi: Verumtamen specialiora hic in usum ducenda erunt, quæ glutinandis vasis, & sanguini corrigendo, videntur magis accommoda, cujusmodi præsertim sunt, ex vitriolo & marte parata.

Objectiones quæ moveri possent, in contextu jam sunt solutæ.

Aphorismus LXXIX.

Quibus in urina subsident sabulosa seu arenosa, iis vesica calculo laborat.

Contentum seu Intentio.

De Arenulis, calculi signis.

CONNEXIO: Cum de his quæ minguntur, jam sæpius sermonem fecisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo, eundem sermonem prosequitur & assumit arenulas seu sabulosa corpuscula, quæ per urinas excerni non raro solent. Hic Aphorismus, utpote brevissimus, non sustinet divisionem.

Cunctis expositoribus, magnarum semper extitit difficultatum, hic præsens Aph. quippe qui adversantem habeat experientiam, qua plurimos constitit, toto fere vitæ spatio arenulas minxisse, citra ullam calculi vesicæ suspicionem.

Hinc autem factum, ut nonnulli interpretes, vesicæ vitio renes quoq; adjunxerint, quasi vero Hipp. brevitatis gratia illos omiserit, qui tamen, cum vesica compatientes, forent hic omnino cumulandi, ut vel hæc, vel illi, ex arenoso sedimento laborare intelligerentur. Sed nec defuere, qui in alia divagati, ne verbum quidem moverint, de sensu istius Aphorismi, exterriti fortasse, quomodo possent illum in rationabilem sententiam accommodare. Eum alii Hippocratis nomine indignum existimarunt, adeoque expungendum à serie reliquorum Aphorismorum.

At melius musa, sagaci plane solertia, invertendum illum voluit, ut potius ex vesicæ calculo arenosa in urinis subsistere deducerentur. Sed tamen nec mutata sententiæ phrasi, nec ordine verborum inverso, adhuc in commodum sensum illum revocabimus, si urina arenosa contineat, crassa, mucosa, neq; semel, sed assiduo ejecta, & quocunq; diei tempore. Equidem comparent sæpe numero arenulæ, in quorundam urinis, citra calculi suspicionem, sed illæ subsident omnino, ab his cæteroqui bene coloratis separatæ, atq; matutino solum tempore excretæ, vel certis solummodo diebus, at vero quæ ex calculo vesicæ proveniunt, perpetuæ sunt, imo cum multo & crasso sabulo commixtæ, & quacunque fere mictione, urina interim lixivium æmulante. Atque hinc Hippocrates, in *urinis* dixit *arenosa* seu potius sabulosa, non vero simpli-

pliciter arenulæ *subsistunt*, id est crassæ, & compactæ resident, ut scilicet prædictas conditiones, breviter simul complecteretur.

Est præterea quod adjiciam, noluisse Hippoc. ad præsens tempus tantummodo, hanc sententiam aphoristicam coarctare, sed eam extendere quoque putavit ad futurum, ut sensus esset, eos, quibus urinæ, cum arenoso sedimento contingunt, vel jam tunc laborare, vel imposterum vesicæ calculo laboraturos; etenim ejusmodi sabula, in urinis indicio sunt, multam crassorum & mucosorum excrementorum, in vesicæ cavo congeriem coadunari, ut exinde calculus jam sit compactus, vel facile deinceps sit compingendus. Porro alias est à nobis demonstratum, lapides ex hisce recrementis viscosis simul & salino acidis exoriri, atque pluribus veluti lamellis paulatim incrustari & increscere. At vero ex hoc edocemur, non solum quid nobis sit conjiciendum, ex ejusmodi arenoso sedimento, sed quibus præsidiis, occurrere possimus calculo imminenti, potissimum de eorum genere, quæ tantam saburram corrigere & educere, alioque avertere valeant, meliori victus ratione servata, ut alibi fusius est à nobis memoratum.

Objectiones quæ hic moveri solent in contextu sunt explanatæ.

Aphorismus LXXX.

Si quis sanguinem, aut grumos mejat, aut urinam guttatim emittat, & dolor ad imum ventrem, ac interfamineum incidat, ea quæ circa vesicam sunt laborant.

Nota: *Cum hoc Aph. correspondet Aph. 39. Lib. 7. qui ejusdem prorsus est sensus.*

Contentum seu Intentio.

De Signis affectæ vesicæ.

C*Onnexio:* Cum de vesicæ calculo in antecedenti Aph. egisset; in hoc Aph. de aliis vesicæ & partium vicinarum affectibus agit. Hic Aphorismus, ob simplicem conclusionem, non eget divisione.

Laborantis ergo vesicæ, & partium adjacentium indicia specialius tradit in hoc Aph. Hippocrates, desumpta ex situ, ex excretis præter naturam, operationibus læsis, ac dolore, ut propterea illa junctim, non separatim sint sumenda, si non eodem simul temporis momento, saltem eadem morbi duratione, cum fieri possit, ut ex his modo unum, modo aliud magis in singulos dies vigeat; fiunt autem grumi, quoties sanguis è suis vasis exiliens, in vesicæ cavo colligitur, ibique non tantum propter glutinosam substantiam, sed etiam à sale urinario in ejusmodi affectibus acidiori reddito, facile concrescit, & coagulatur. Eadem de causa, urinæ stillicidium accidit & dolor, potissimum ex acredine ingenti, ejusdem musculum janitorem, & vesicæ collum vellicante; cumque hæc ad pubem sita sit, & fundo interfæmineum occupet, seu perinæum, spatium scilicet illud, quod anum & scrotum interjacet, idcirco utrumq; locum, dolor infestat, imo ab his, qui vesicæ calculo laborant, gravior semper noxa

perci-

percipitur in perinæo, ut nec equitare, nec sedere, citra gravem ejus partis dolorem, valeant. Ab his ergo inquit, ad vesicam esse laborem: Sive autem is revera lapis sit, sive tophus, sive tumor, aut concreti & compacti sabuli congestus, crassus & mucosus succus, vel aliud simile, non expressit, forte quia hæc omnia modo acorem referant, & compungant, id ipsum possint excitare, neque solum in ipsa vesica, sed etiam in circum sitis partibus, ut experientia sæpius constitit: Sic enim etiam à renibus procedentes grumi in uesicam delati, eam per consensum laborare faciunt.

Objectiones in contextu sunt solutæ.

Aphorismus LXXXI.

Si quis sanguinem aut pus, aut squamulas mejat, & gravis odor adsit, vesicæ exulceratio significatur.

Contentum seu Intentio.

De Signis vesicæ exulceratæ.

Connexio: Egit priori Aphorismo, de vesicæ & partium vicinarum affectionibus; in hoc Aphorismo de vesicæ morbis, sed particularius agit, nempe de ejusdem exulceratione. Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Etsi autem sanguinis & puris mictio, non semper ulceratæ vesicæ indicium sit, cum etiam è renibus egeri possit, ut alibi diximus, si tamen præterea pus male olens, cum squamulis mingatur, non nisi à vesica prodibit. Malus enim odor, quamvis pus, undecunq; processerit, consequatur nihilominus cum è renibus, aliisq; superioribus partibus emanat, magna ex parte, in longo itinere remittitur; at vero proxime derivans ex vesica, longe gravius fœtet, præs[e]rtim ex urinæ mixtura. Squamulæ vero id ipsum fortius attestantur, cum exesæ vesicæ certiora indicia sint. Hinc ista junctim sumenda, ut omne dubium adimatur, aliarum quam vesicæ partium affectarum. Meminit autem primo *sanguinis* Hippocrates, deinde *puris*, tum *squamularum*, & deniq; *pravi odoris*, servato nimirum ordine, quo ista prodire solent ex illius ulcere; siquidem seriatim accidere, necesse est, quamvis unum absq; altero, satis non sit, ad ostendendam vesicæ exulcerationem. Quare non nisi ex diuturniori tempore, hæc omnia evenire credendum est, cum verisimile non sit, statim ipsa prodire, vel modico post tempore, sibi invicem succedere: Non immerito proinde usus est Hipp. verbo *minxerit* sanguinem & pus, quo nimirum designaret, multo antea urinam sic intinctam & fædatam prodiisse, mox vero adjecit, *gravis odor adsit cum squamulis*, qui ex præcedentibus excretionibus consequatur, & perseveret. Verum tamen & plus, & minus, & gravius, & levius ac inoffensius isthæc vesicæ accidere possunt, pro varia ejusdem exulceratione, majori, vel minori, magis, minusque fæda. Hunc fætorem omnibus abominabilem, Medici non abhorrent, causam dat Poëta:

Qui fluit è matula fætor spirante Mephitem,
Cur nares Medici, non odor iste ferit?

Inficiat totos quamvis fætore penates,
Dum ſpirat lucrum, Dindime, gratus odor.

Objectiones quæ hic occurrere poterant, in contextu ſunt explanatæ.

Aphoriſmus LXXXII.

Quibus in meatu urinario, naſcitur tuberculum, ſuppurato eo & rupto, ſolutio.

Nota: *Hic Aphoriſmus repetitur iisdem prorſus verbis Lib. 7. Aph. 57.*

Contentum ſeu Intentio.

De Caruncula urethræ.

Connexio: Cum hactenus de renum & veſicæ affectibus dixiſſet: In hoc Aphor. de affectione ipſius penis ſeu meatus urinarii, qui eſt à veſicæ collo ad glandem usque agit. Hic Aph. ob ſummam brevitatem non dividitur.

Mictionis mala, non tantum à partibus ſupra veſicam poſitis, ſed etiam infra ipſam, atq; ab illius meatu provenire poſſunt, potiſſimum cum urinæ exitus impeditur à re quapiam ibidem hærente. Hic autem non ea, quæ ſimul cum urina loco moveri & egeri poſſunt, ſed quæ infixa & ſtabilia ſunt, conſiderans Hippocrates, meminit ſpeciatim tuberculi, quod plerumq; in ipſa urinaria fiſtula innaſcitur, & mictui impedimento eſt, adeoq; ſtranguriam vel iſchuriam parit. Quia vero tuberculorum meminit quæ ad ſuppurationem perduci poſſint, videtur propterea ejus duntaxat generis illa comprehendere, quæ ex ſanguine & carne excreſcente profiſciſcuntur; multa enim in meatu urinario præter naturam gigni ſolent, quæ raro admodum, imo ſæpe numero difficillime ſuppurationi ſubjiciuntur; quin & ex lue venerea ſunt, qui carunculas in iis partibus patiuntur, tam difficulter ſanabiles, ut pleriq; ad extremũ usque ſenium, maximo cum dolore, & mejendi difficultate immedicabiliter deducantur. At vero de iis ſolum videtur locutus Hippocrates, quæ tubercula ſunt, nil quidpiam pravitatis, ac virulentæ conditionis participantia, ſed ex ſimplici affluxu, aut congeſtione benignioris humoris progignuntur. Niſi etiam dicere velimus, non omnino, ſed ſub conditione ſolum, ſi maturuerint, tubercula hic ſuppurabilia, voluiſſe illum adnotare. Et quamvis in meatu urinario progenita memorare viſus ſit, veriſimilius tamen, ad veſicæ collum, & ubi ſphincter muſculus jacet, iſtiusmodi tubercula naſci putandum eſt: Scribitur enim *in Coacis prænot. Quibus tuberculum eſt circa veſicam, quod mingendi difficultatem facit.* Ubi de veſicæ ductu, ejusque orificio ſermo eſt. Et ſane ſphincter muſculus, cum excoriatur, facillime excreſcentem carnem & tuberculum contrahit. Si ergo contingat illud ſuppurari, plane erumpente pure, & deterſa parte tumefacta & ſuppurata, fieri neceſſe eſt, ut ſolvatur morbus, qui ex enato tuberculo ægrum divexaverat: id enim eſt ſuppurationis beneficium, in tumoribus, ut quod mole exceſſerat, & dolorem inferebat adimatur, & inde ſymptomata conſequentia deſinant, cujusmodi eſſet ſtranguria, vel iſchuria in caſu iſtius

Apho-

Aphorismi. Dixit autem Hipp. fieri solutionem, duntaxat morbi præcedentis: an autem alterius ex suppuratione consequentis mentionem factam significare voluerit valde ambigo, nam plerumque suppurationes istiusmodi partium, perpetuo excrementis madentium difficillime curantur, nec tam prompte ad consolidationem deducuntur: qua ratione desinere solet pleuritis per suppurationem, superveniente tamen empyemate. Hujus autem nullam rationem habendam censuit Hipp. in Aph. in quo solum, unde urina supprimi posset, & non aliarum partium superiorum, aut ipsiusmet vesicæ affectus, educere constituit, siquidem urinarum vitia, atq; mejendi difficultates, & impedimenta proficisci possunt, affecta non tantum vesica, verum etiam partibus, tum supra, tum infra ipsam sitis, id quod in his Aph. monitum voluit.

Objectiones in ipso contextu sunt solutæ.

Aphorismus LXXXIII.

Mictus noctu plurimus, parvam dejectionem significat.

Contentum seu Intentio.

De Proportione urinæ & alvi fæcum redditarum.

Connexio: Cum Hipp. hactenus de urina multa & scitu digna scripsisset, in antecedentibus; in hoc Aph. ultimo, de urina mentionem facit quo ad quantitatem, & exinde docet exiguam alvi dejectionem subsecuturam. Hic Aphor. ob summam brevitatem non dividitur.

Quam inter sese conveniant alvi solutio, & urinæ excretio, advertit in hoc Aphor. Hippocrates, ut propterea unius evacuationis copia, alterius parcitatem designet, quod non tantum experientia, & usu quotidiano, comprobatum passim testantur Autores, verum etiam manifeste constat Anatomia. At vero quamvis una alteram minuere possit, non tamen inde universaliter deducere licet, perpetuo verum esse, alterutram fieri copiosiorem, cum non raro contingat utramque supprimi, vel saltem magna ex parte diminui: præsertim in febricitantibus, in Colico-nephriticis, asciticis, & aliis. Solet etiam non raro sudor, cum ubertim effluit, utramq; egestionem parcam admodum reddere, absumptis nimirum humoribus per cutim, qui forte in vias urinæ, vel in alvum decubuissent. Itaq; non videtur omnino verum, ut mictio noctu plurima facta, modicam significet dejectionem. Verum tamen credere licet voluisse hic duntaxat Hipp. istiusmodi evacuationes, inter sese comparare, cum vel ex criticis egestionibus partium infernarum, futura morbi solutio speratur, vel cum absq; ulla alia causa, alterutra illarum diminuitur, quæ præcedenti tempore sponte & convenienter fluebant: vel cum in affectibus renum aut vesicæ sine ulla ope medica, aut medicamenti diuretici beneficio, urina multiplicatur, & abundantior mingitur: fit enim, ut tum si illa affluentius prosiliat, deficiat alvi exoneratio, ideoque nullus sit admirationi locus, quamobrem urina sine evidenti causa copiosior habeatur. Equidem adhuc bene degentibus, id sæpissime contingit, ut quam ex assumpto cibo & potu opperiuntur (seu exspectant) evacuationem, illa altera congenere supplente,

plente, deficiat; atqui hyeme potissimum, abundantius mingere solemus, alvo interea restrictiori, ut ex suppresso sudore, sæpissime quoque evenit.

Adjecit non abs re *noctu*: quandoquidem ex ambiente aëre crassiori, pori cutis constipantur, & quidquid exinde perspirare interdiu consuevit, quodammodo retardatur, aut detinetur, indeq; fertur in vias urinæ, quæ propterea copiosior redditur: qua etiam ratione fit, ut serosi humores, per noctem corpus aggravent, & glandulas præsertim oppleant, unde vulgo perhibeatur, per idem tempus catharros promoveri. Sed præterea, cum alimenti coctiones noctu, & quiete melius peragantur, distributiones vero & secretiones citius interdiu, fit proinde, ut ubi serosæ illius partes, motu ac vigilia, per diem prompte admodum è vasis chiliferis aut succo lacteo, per compendiosiores ductus, in renes & vesicam ducuntur, noctu diutius detentæ, adeoq; cum chylo commixtæ, possint per vasa thoracica in cor meare, indeque cum sanguine, in arterias emulgentes iterato saltem deduci, & mox per fibrillas, & glandulas urinarias in renum pelvim, atque deinde in ureteres, & vesicam transcolari.

Unde si major pars humoris, à cibo potuque eliciti, adhuc noctu feratur in renes, procul dubio fæces in intestinis relictæ exsuccæ admodum & nimium compactæ, & obduratæ remanebunt; quamobrem dejectio & alvi exoneratio, vel nulla vel modica, & tarda erit, eoque magis si peculiaris urgeat causa, ob quam serosæ alimenti portiones, memoratum circuitum haud quaquam perficient, sed etiam recta in vias urinarias deducantur. Non immerito igitur inquit: *Noctu:* equidem si per id tempus, quo urina diutius detineri solet, crebrius adhuc, & affluentius egeratur, fæcum evacuatio, non tantum ex copiosiori ejusdem egestione, parcior fiet, sed etiam in longius tempus prorogabitur.

Quoniam vero indefinite inquit Hippocrates, plurimam mictionem noctu habitam, paucam significare dejectionem; ista sane poterit urinam subsequi, vel præcedere copiosiorē; etenim cum causa mictionis uberioris ex sero, aut sanguinis aut cibi & potus assumpti, in renes corrivante adveniat, unde fæces exhaustæ, & nimium constipatæ remaneant; profecto non minus mictio copiosa futura mox alvo dejectionem modicam significabit, quam hanc eandem, nimis adhuc parcam præcessisse: Modo cætera, quæ cum his concurrere possunt, paria sint, nihilque aliud intermisceatur, quod istiusmodi permutationem & vicissitudinem perturbet: cum id quæ sponte naturæ fiunt, potissimum consequi soleat. Hinc postremo admonemur, utramque evacuationem fortasse imodicam, posse alterutrius beneficio, prout necessitas expostulaverit, diminui, aut sedari, promota nimirum, usu medicamentorum, irruentis humoris derivatione, aut in intestina, si urina affluentior mingatur, aut in renes, si forte alvus lubricior sit, prout peritiores practici, in harum partium affectionibus agere consueverunt, & quidem cum ægrotantium emolumento: quamvis fluxuros potius, quam fluxos humores avertere, tutius semper & facilius sit.

Dices I. Non est eadem materia excretorum alvi & urinæ, Ergo unum alterum non subtrahit. ℞. Non est eadem materia totaliter concedo, ex parte nego.

Hoc tamen pro coronide concedimus, ut tandem, hujus vasti Libri sit:

FINIS.

LIBER QUINTUS
SEU
SECTIO QUINTA
DE
MORBIS CONVULSIVIS, PECTORIS, MULIERUM, LACTE, TUMORIBUS, &c.

Aphorismus I.

Convulsio ex Elleboro Lethalis.

Nota: *Ejusdem tenoris propemodum est Aphorismus Sectionis 7. Aphor. 25. Ex medicamenti potione convulsio, Lethalis est. Idem dic de Aphor. 16. Sect. 4.*

Contentum seu Intentio,

De Convulsione ex Elleboro.

C*onnexio Libri & Aphorismorum*: Cùm in præcedenti libro Aphorismo decimo sexto scripsisset Hippocrates, *Carnes sanas habentibus Elleborus periculosus, facit enim convulsiones.* In præsenti vero aphorismo docet convulsionem ex Elleboro inductam esse Lethalem. Hic Aphorismus ob brevitatem & unicam conclusionem non patitur divisionem.

Quæritur mox in limine Aphorismi an Hippocrates aut de Elleboro albo vel de nigro sermonem suum intelligat, id quod multos dubitare fecit: Verum si in memoriam revocentur ea, quæ à divo Sene, pluribus aphorismis scripta sunt libro quarto, sane asserere non dubitabimus de albo Elleboro esse intelligendum, quemadmodum fatetur *Galenus in Commentario*, tum quia ejus usus, præ cæteris apud Veteres erat frequentissimus, tum quia de eo expresse meminit citato libro quarto Aphorismor. textu 13. 14. 15. & 16. ubi de Elleboro ad vomitum inferendum verba fecit, non nisi album intellexit, quippe albus sursum, movet, deorsum niger: tum etiam quia convulsio, quæ hic ab usu Ellebori notatur, facilius ex albo, difficilius ex nigro contingere solet; Interim certum & experientia probatum est ex Elleboro nigro dato, æque convulsiones excitatas esse: Sed

Quæritur denuo? cur Elleborus detur melancholicis, cum tamen humor melancholicus vulgo, seu Acidus Neotericorum minime tendat sursum sed deorsum, Resp. Si mentem veterum observare animus sit dicere quis poterit (quamvis minus fundate) transitum à liene ad Ventriculum per *Vas breve* habere, unde sine dubio Elleborus facile trahet humorem melancholicum; sed crediderim ego, satis esse, cum Elleborus electivam seu Catharticam habeat virtutem, sic etiam non tantum à liene sed etiam capite & à toto trahet.

Affert autem convulsionem Elleborus albus non tam *Evacuatione* per vomitum excitata, quam *Irritatione* & *punctione* nervis per Stomachum præcipue ejus os superius, dispersis inducta, ob illius acredinem nervorum fibris infensissimam: at si præterea hypercatharsim promoveat, quia tunc præter Evacuationem humorum, in Ventriculi cavum derivantium, etiam exolutionem roridæ substantiæ, & liquoris nervorum, non sine eorumdem molestia inferet convulsionem longe facilius succedentem excitabit.

Sed an revera convulsio, quæ retractio est nervorum & musculorum ad propria capita, an potius motus convulsivus, ex Elleboro immoderatam evacuationem promovente subsequatur, adhuc subdubitare licet: & licet fere communiter

ter ab Expositoribus, de convulsione proprie dicta Aphorismus exponatur, cum in græco Codice σπασμος scriptus sit: videtur tamēn dicendum, incipere primum motum convulsivum, seu convulsionis Prodromum, subsequi vero convulsionem: Vix enim videtur posse tam subito convulsionem exoriri ex vomitionibus ab usu Ellebori, cum non statim Nervi & Musculi contrahantur, & contracti remaneant, nisi postquam iteratis motibus convulsivis fuerint irritati, concussi, ac tandem obrigefacti.

Ea propter crediderim ab usu Ellebori motus convulsivos seu inæquales, atque irregulares contractiones primum inferri, mox vero nisi opportunis remediis occurratur, aut compunctio nervorum sedetur, exoriri convulsionem, quemadmodum memini me observasse, ab hypercatharsi cujusdam medicamenti purgantis & alias ab importuno usu Algorethici seu *Mercurii Vitæ* dicti, ex quibus primum motus convulsivi, postmodum re ipsa convulsiones subortæ sunt.

Id ipsum etiam expertum non semel est in his, qui venenum assumpserunt, præsertim Mercurium sublimatum aut Arsenicum, nam cum præ irritamento Vomitus foret excitatus, motus convulsivi, non vera convulsio inducta est. Hoc idem observare est in singultu, qui ad motus quoque convulsivos refertur: quin & Singultus sæpe sæpius fit, à re stomachum vellicante, unde non convulsio sed motus convulsivus insequitur Verum tamen cum diutius isti perduraverint, in veram denique convulsionem desinere solent, quemadmodum in Epilepsia, quæ non raro transit in apoplexiam, vel commutatur in convulsionem, unde tandem Exitium.

Sic enim tam *positive* vellicatis magis nervis, quam *privative* largius evacuatis humoribus inferuntur à purgantibus acrioribus, primum motus convulsivi, mox convulsiones, tandem mors, atque hoc ipsum præstare potest Elleborus minus rite in usum tractus.

Sed quod Hippocrates de Elleboro scribit, an dici

quoque possit de ceteris catharticis, tum per superiora tum per inferiora ἄνω καὶ κάτω plus justo moventibus, in controversiam revocari potest: & dicendum judico, Hippocratem *Ellebori* loco Exempli meminisse, adeoque id ipsum referri quoque posse ad cætera pharmaca, si modum excesserint, & Hypercatharsim promoverint: nam quæcunque possunt roridam Nervorum substantiam extenuare, & eorundem fibras lacessere, irritare & extorquere, poterunt quoque motus convulsivos & convulsiones ipsas parere: quin & humores ipsi præter naturam affecti, ac maligni, deleteriique redditi, id ipsum possunt excitare, quemadmodum *Galenus* in *Commentario* refert de eo, qui humorem æruginosum evomens toto corpori convulsus est, illo autem excreto & penitus educto, à convulsione liber evasit.

Itaque etsi Hippocrates convulsionem ex Elleboro *Lethalem* dixerit, non tamen ex ceteris catharticis inductum exemplum ab hoc eodem periculo putavit, ut idem habet 7. Aphoris. 25. cætera cum paria esse possint; potissimum autem ob sui acritatem ac vehementiam, præter dejectionem, vomitum etiam excitaverint, quippe per vomitum plurimum Stomachus lacessitur, ubi nervi plurimi in consensum quoque Spinam & cerebrum contrahunt.

Cur autem omnino Lethalis dicatur ex Elleboro convulsio, non æque apud omnes convenit: *Galenus* & ceteri Expositores ad siccitatem in Nervis inductam, ex immodica inanitione causam retulêre; nam cum convulsio ab eodem Hippocrate dicatur, vel *inanitione* vel *repletione* fieri, curabilem fore illam existimarunt, quæ ex repletione est, incurabilem vero & penitus mortalem, quæ ab inanitione: Attamen cum non adeo facile sit tantam siccitatem in nervis excitari, quanta satis sit ad vitam destruendam, cum alioquin toto corpore tabefacti & marasmo affecti, licet summopere extenuati, tamen non in convulsionem incidant; Hinc verbum *Lethale*, non pro desperato casu accipiendum, sed tantum quandoque pro periculoso, plures enim testantur Practici, ex Hypercatharsi convulsos evasisse, id ipsum videtur insinuare Hippocrates 7. Aph. 41. dicens: *si in Senibus suprà modum purgatis singultus supervenerit, non bonum*; Ergo absolute non *Lethale*, attamen valde *periculosum*, si enim singultus ab Hypercatharsi in Juvenibus, non est tutus, in senibus eo erit

erit periculosior, in qua ætate tuta alioquin non solent esse sine periculo. Hinc Poëta:

Quum Juvenis spernit, vetulos affectio sternit.

Hinc probabilius à plerisque creditum, eam quæ ex repletione fit, convulsionem facilius sanari, quia nervorum fibræ ab humore quodammodo crassescunt & tumefiunt: quæ vero ex inanitione fieri dicitur, cum ab acritate & virulentia succorum, nervorum fibræ retorqueantur & obrigescant, nec tam facile in pristinum statum reduci possunt, sed læsione cerebri meditullio communicata, talis noxa inducitur, quæ à Compage & naturali constitutione cerebrum ipsum deturbet, proinde fieri ut illa plerumque insanabilis evadat, cum difficillimum sit dissolutum nerveum liquorem restituere, & fibras convulsione distortas ac retractas denuo mollificare, atque in naturalem statum restituere.

Verum, quoniam usus Ellebori albi, apud nos jam exolevit, & cathartica quæcunque tam bene ope Chymica corriguntur, ut omne propemodum virulentum exuant, imo & ista raro in usum ducantur, ejusmodi incommoda nulla fiant nec ullatenus formidanda: Cæterum si unquam id accideret, remediis oppugnandum foret sistentibus hypercatharsim, humefacientibus & retundentibus acritatem atque postremo Vomitum sedantibus, & stomachi irritamentum compescentibus de quibus jam diximus Libr. IV. Aphoris. 16.

Diximus supra Exemplum Ellebori nobis dedisse Hippocratem quò & nos admonitos vult, ut omne validum medicamentum pro possibili fugiamus, ne insignis noxa accidat; turpis enim est calamitas (teste Hippocrate) medicamento dato hominem occidere: Unde discere potest quisque rationalis Medicus, non consultum esse umquam illico ad fortissima remedia confugere, sed à mitioribus incipiendum, præcipue ubi Vires debiles morbusque non summè anceps aut desperatus.

Dices I. In hæmorrhagia magna & animi deliquio raro fit convulsio, Ergo nec in Evacuatione & inanitione ab Elleboro. Resp. 1. in hæmorrhagia & animi deliquio nullam aut perexiguam esse vellicationem.

Resp. 2. Non ita trahi elective humores serosos, sicut ab El-

leboro Resp. 3. Non ita omnes humores violente & confestim evacuantur, prout à violento cathartico utpote Elleborus &c.

Dices II. In Hectica, Marasmo omnia sunt arridiora & inania & tamen non fit convulsio Resp. hanc difficultatem jam in textu esse solutam: Dicimus tamen esse paulatinam inanitionem cum habituali discrasia, in qua non est sensus (sensibile enim supra sensorium positum non elicit sensationem) ad convulsionem autem excitandam requisitum acris sensus.

Aphorismus II.

Convulsio ex vulnere Lethalis.

Contentum seu Intentio.

De Vulnerum Convulsionibus.

Connexio: Cum Hippocrates in Antecedenti Aphorismo egisset de Convulsione quæ ab assumpto Elleboro sequitur: In Præsenti Aphorismo de Convulsione, quæ vulnus sequitur, æque gravi periculoso & lethali agit: Proinde hac aphoristica sententia admonet Medicum ut debite advertat & præcaveat, ne in Vulnere convulsio succedat, maxime autem in Nervorum & articulorum vulneribus, cum enim convulsio ex se magnus morbus sit, Ergo si ad vulnus sequitur lethalis erit.

Hic Aphorismus ob brevitatem & simplicem pariter conclusionem non dividitur.

Animadvertendum est ante omnia quod in hoc Aphorismo *Vulneris* nomine intelligantur omnes quæcunque corporis violentæ affectiones, sive vera vulnera sive ulcera, sive puncturæ, contusiones, fracturæ, luxationes, fortes ligaturæ &c. in quibus convulsio accidere solet, idque aliquando culpa Medici aliquando vero ratione ipsius morbi, nonnunquam autem utriusque causa: Sic enim sæpe numero convulsio ex vulnere contingit, *vel* ob vulneratam partem, nervis plurimis contextam, quemadmodum in spina dorsi,

in

in membranis, in musculis, in tendinibus eorundem: *Vel* ob ingentem inflammationem, prout observatum est, ex importuna trochiscorum de mimo, vel alius similis improportionati remedii in partem vulneratam immissione: Sed & sæpissime etiam accidit sine ulla evidenti causa, vulneratam partem subire convulsionem, imo & alias quoque partes in consensum trahere ob solam Nervi punctionem: ea enim est nervorum conditio, ut cæsi atque omnino resecti minus periculi afferant, puncti vero sæpissime irreparabile inferent exitium, quod & notatum à Galeno *Lib. art. Medicæ.* siquidem cæsi & resecti nervi æqualiter in suis fibris coefficiuntur, & commode per convenientia medicamenta conglutinantur: at vero punctis non æqualiter fibras affici contingit, unde fit, ut illarum aliquæ retrahantur, aliæ resolvantur, adeoque inæqualiter in se ipsis contorqueantur: Hinc consueverunt peritissimi chirurgi adhibendam ejusmodi inæqualem nervearum fibrarum commotionem, punctum nervum penitus rescindere & resecare.

Quoniam vero convulsio, ex vulnere orta, arguit ingentem nervorum læsionem, ob quam etiam Cerebri meditullium coafficiatur, & ideo fit, ut lethalis evadat: Cerebri enim læsiones potissimum in meditullium, atque in Nervorum originem inflictæ perpetuo periculosæ sunt, & sæpissime in mortem desinunt, dissipatis subinde spiritibus, & rorida nervorum substantia vel corrupta vel exsoluta: atque etiam constat ex Anatome, cor pariter ejusmodi spiritibus egere, ut suum motum & vitam tueatur: deficiente autem motu, ipsa vita desinit.

Hic vero pariter notatum velim, ut in priori Aphorismo rationabiliter discussi convulsionem nempe ex vulnere non statim sed post iteratos motus convulsivos subsequi, prout id ipsum priori aphorismo fusius discusimus.

Præterea notatu dignum est, quod convulsio, quæ vulneri accidit vel est *Universalis*, vel *particularis* alicujus nempe membri: verum Hippocrates, hoc in loco præcipue, de universali loquitur, qua ut diximus Cerebrum, & maxime ejus meditullium læditur: Solet tamen convulsio in vulnere aliquando ex parte adversa con-

contingere, ut si malum sit in sinistra, convulsio fit in dextra & est periculosior convulsio adversæ partis, id vero contingit, quod pars sana seu adversa lædatur, vel quia occultatur tumor apparens, vel quia sanguis partis illius in partem læsam seu affectam, per vulnus effluxit, vel quia percussio aliquando consensu quodam partem adversam seu sanam ferit & afficit: quod autem convulsiones maxime lethales sunt, quæ in adversa seu sana parte contingunt, id ipsum testatur *Hippocrates* fieri sæpius in temporum vulneribus, & ipsa Autopsia Praxeos contestatur Exemplis.

At quæri hic potest, num etiam ex ulcere convulsio Lethalis sit? Respondeo & dico sæpissime quoque fuisse observatum exitialem, an quia ibidem inflammatio suborta est, & non raro cum gangræna & Sphacelo; an etiam, quia sanies ex ulcere prodiens, tantam aliquando acquirit pravitatem, ut sive halitibus sive continuata per partes virulentia, cerebrum cerebrique functiones deturpet, unde postmodum animales & vitales operationes læsæ consequantur.

Verum tamen est, quod non semper convulsiones ex ulcere inductæ mortem inferant, potissimum cum eiusmodi sunt, ut à sorditie ulceris proficiscantur, etenim absterfis sordibus & ulcere mundificato facile solet convulsio desinere: Expertum quoque est convulsionem ex punctura Nervorum desiisse, admotis medicamentis motum illum fibrarum inæqualem sedantibus, quemadmodum ab usu olei therebinthinæ, & similibus Balsamicis. Id ipsum dicendum in convulsione ex Ictu, Contusione, Hæmorrhagia seu magna sanguinis effusione, aut cum nihil ex vulnere fluit, aut cum apparens tumor repente dissipatur, vel in magno vulnere nullus conspicitur, quod malum ingens est, teste Hippocrate, materia enim ad interna vergit, & convulsiones ac deliria creat, quibus omnibus causis Medicus occurrere potest & debet, admotis nimirum remediis, quæ Ictui, contusioni & hæmorrhagiæ opitulantur, sanguinis nempe effusionem restinguendo, ubi nihil effluit, sanguinem mittendo, ægrum à sorditie repurgando, partes nervosas & saniem dorsi oleo calido inungendo, obcæcatum vulnus aperiendo, & saniem extrahendo, Nervum si ex dimidio sectus fuerit, in totum abscindendo, interne autem bezoartica, Nervina Anti-

tispasmodica, traumatica adhibendo: His enim intro & extus adhibitis, solet sæpe statim convulsio desinere, nisi tantam illa fecerit in nervis & cerebro impressionem, ut non tam facile emendari aut remederi possit: Sic quoque pro partium vulneratarum varietate, varius quoque esse solet eventus, cum aliquæ facilius aliæ difficilius restituantur convulsiones. Quandoque etiam loco convulsionis accidit resolutio seu Paralysis, quæ comparata ad convulsionem, minoris solet esse periculi.

Objectiones circa hunc Aphorismum, jam in ipso contextu sunt resolutæ.

Aphorismus III.

Ubi sanguis plurimus fluxerit Singultus aut convulsio superveniens malum: (vel ut alii) à copioso sanguinis fluxu, convulsio aut singultus, malum.

Contentum seu Intentio.

De Convulsione vel Singultu ab hæmorrhagia.

C*onnexio*: Cum in præcedenti Aphorismo de convulsione dixisset, quæ ex vulnere contingit: In hoc de illa sermonem instituit, quæ sanguinis effusionem sequitur, & simul Singultum accipit, quem in præcedenti omisit. Hic Aphorismus uni membris est, & divisionem non patitur.

In primordio hujus Aphorismi, jure merito quis quærere potest, cur Hippocrates in duobus prioribus Aphorismis dixerit *lethale*, in hoc vero Aphorismo *Malum* duntaxat pronunciat: Verum scire oportet Hippocratem nullatenus *Malum* cum *lethale* confundere, quemadmodum existimat *Galenus in Comment.* nam non adeo funestus est exitus ex convulsione aut singultu ab hæmorrhagia, uti ex convulsione ab Elleboro & vulnere; visum enim pluries est, ægrotantes ab illis convaluisse, ab his vero rarissime vel nunquam: attamen levis momenti negotiũ putandum est, cum non solum ob convulsionem

& Singultum, vitæ periculum involvat, sed quod gravius, ab immoderato sanguinis fluxu, cum hic vitæ thesaurus sit, quo exhausto vita ipsa deficit: Præterea clare docet Hippocrates 4. *Acutorum* horrenda symptomata esse convulsionem, singultum, lypothimiam, & alvi fluxum; sunt enim *mala* & ut *signum* quatenus inanitionem maximam indicant: & ut *Causa* quatenus virtutem ipsam prosternunt, præsertim ubi magna vasa sunt præcisa.

Quoniam vero *indefinite* dixit *ubi sanguis plurimus fluxerit*; neque locum seu partem exitus sanguinei determinaverit, procul dubio intelligendus erit ille de sanguinis evacuatione, undecunque contingat: Quare sive ex ore, moribus & partibus supernis, sive ex alvo, viis urinæ, utero, aliisque partibus infernis prodeat, semper ac singultus aut convulsio succedat, vitæ periculum minabitur; quamquam cohærenter Aphorismo præcedenti, manans solum ex vulnere à quibusdam exponi soleat.

At qua de causa periclitentur ægrotantes, ex singultu aut convulsione, post immodicam sanguinis profusionem, & unde contingat singultum aut convulsionem oriri, ex immoderato sanguinis fluxu, gravis est hujus loci difficultas. Omnes interpretes cum *Galeno* utriusque causam referunt ad immodicam ipsam sanguinis evacuationem, per quam Nervi & musculi inaniti & exsiccati contrahuntur: Verum qui convulsionem, non nisi à causa irritante progenitam admittunt, non bene his conveniunt, neque ad solam causam inanitionis illam referunt, & eo magis quia præter convulsionem, singultum quoque hic memoravit Hippocrates, modo cum Singultu ventriculi læsionem arguat, & hic non tam facile ab ejusmodi inanitione afficiatur; propterea fit ut ad aliam causam confugere sit necesse, ut ratio scilicet utriusque probabilior elucescat. Crediderim ego ea propter convulsionem & singultum, non proprie oriri ex ipsa sanguinis evacuatione, sed consequi antecedentem illam causam, quæ talem ac tantam evacuationem promoverit: Cum enim sanguis è suis vasis non prosiliat, nisi post contractam acredinem, & venenatam conditionem, valentem erodere & reserare vasa, sane quæ in causa est, ut sanguis prodeat, causa quoque erit, ut nervorum fibræ proritentur, & convellantur, atque in ventriculo singultus concitetur: postquam enim sanguinem

nem infecerit, etiam nervos & nervorum liquorem depravat, unde postmodum convulsio aut singultus: Vitium autem sanguini illatum, acorem plerumque refert, qualis in aqua Stygia: at vero ab acidis facile Nervi proritantur & convelluntur, atque eo magis magisque, quo per hæmorrhagiam, citatior fit sanguinis motus tam fermentativus quam progressivus, & acidum oberrans impetuosius fuerit & quoquoversum irruit. Non est autem necessum, ut junctim convulsio & singultus immoderatam sanguinis evacuationem consequantur, sed satis est si alteruter contingat; Etenim pro majori vel minori, hujus vel alterius partis affectione, modo una, modo altera convellitur, atqui autem convulsio ventriculo contingens, singultum parit: quin imo apud plerosque converti solet, num singultus ad ventriculum, an vero ad septum transversum seu Diaphragma potius referri debeat, ob fibrarum communem utriusque texturam? Quamobrem si ventriculi revera affectio sit, difficultatem omnem elidet, ut præterea convulsio, quæ musculorum morbus est, ad ventriculum referri non possit per singultum, cum ventriculus musculosa pars non sit: Verum etsi ventriculus proprie ad musculos non referatur, fibris tamen carneis est intertextus, quemadmodum à plerisque anatomicis est animadversum. Veteres Anatomiæ minus gnari Singultum proprie passionem Ventriculi, convulsionem, passionem cerebri esse dicebant: Cæterum magna est utriusque affinitas ad easdem causas uterque sequitur, & eamdem significandi vim uterque passim habet.

Sed quamvis ad sanguinis acredinem, convulsionem ac singultum ex immodica sanguinis evacuatione provenientem retulerimus, subest nihilominus alia causa, ob quam nervorum principium ab ejusmodi evacuatione coafficiatur, quippe ubi sanguis plurimus profusus est, liquor nerveus fatiscit & rorida subtilioris lymphæ substantia, qua nervorum fibræ irrorantur, in statu sano, ex non suggesta materia à sanguinis glutine dependente, facillime contorquentur & eo magis, quo partes sanguinis acriores redditæ sunt, ut jam diximus.

Objectiones & Difficultates in contextu sunt solutæ.

Aphorismus IV.

A purgatione immodica (quæ aliis superpurgatio seu Hypercatharsis dicitur) convulsio aut singultus superveniens malum.

Contentum seu Intentio.

De Accidentibus ab Hypercatharsi.

Connexio: Cum Hippocrates in primo hujus libri Aphorismo de Convulsione, quæ ad Elleborum sequitur quasi particulari sententia egisset: In hoc nunc Aphorismo generaliori utens sermone, de convulsione, quæ ad purgationes seu ab uno vel alio medicamenti genere sequitur & quamcunque evacuationem immoderatam infert, agit, ut propterea videatur præcedentium Aphorismorum ratio & causarum inferentium convulsionem, Epilogus & corollarium: proinde non defuere Interpretes, qui hujus Aphorismi explicationem ad primi expositionem retulerint, quo & nos lectorem remittimus.

Hic Aphorismus ob brevitatem unimembris est & divisionem non patitur.

In hoc Aphorismo cautum Medicum esse oportere monet Hippocrates, ne in exhibendo pharmaco, ægrum in convulsionem vel singultum inducat: quamobrem divus Senex *Libr. de Medicamentis purgantibus* præcipit, ut recte consideret Medicus, antequam ægro purgans præbeat, illius naturam an facilis aut difficilis sit dejectionis, & interrogandum, an alias sumpserit medicamentum, quale quantum & in qua forma: unde reprehendit illos, qui extremas purgationes inconsideratè exhibent, aut quandoque etiam bis in die pharmacum propinant, ubi primum nondum est operatum: Sicut & prohibet non esse faciendam purgationem, usque ad animi deliquium, sicut in venæ sectione aliquando licuit, quia non est in manu nostra, opus medicamenti sistere, sicut venam claudere.

Quo-

Quoties autem ex nimia purgatione, convulsio aut singultus accidit, semper arguitur interna aliqua causa nervos & nervorum principium afficiens, ita ut quæ nimiam evacuationem promoverit, eadem convulsionem & singultum afferat, & sive evacuatio sponte naturæ suborta sit, sive à cathartico vehementi sit excitata. Quoniam vero dixit, *ex nimia seu immodica purgatione*, indicare videtur, non quamcunque evacuationem, ex quibusvis ductibus corporis habitam, sed tantummodo per alvum & intestina; Etenim usus est voce Græca χαθάρσει quæ proprie alvi dejectionem significat: Attamen visum aliquando est ex mictu sanguineo, à cantharidibus excitato, motus convulsivos prodiisse: Verum facilius & frequentius contingunt convulsiones ex hypercatharsi seu superpurgatione, quam ex alia quacunque evacuatione; Imo singultus, qui ad ventriculum pertinet, nonnisi ab immodica evacuatione per alvum oriri potest, ob communem nervorum & membranarum texturam. Sed & non raro sanguis ipse ex hypercatharsi funditur & eliquatur; unde postmodum, præter virium jacturam, fit quædam acredo in omnibus humoribus à sanguine procedentibus, quæ convulsionis causa est, ut mox ante dictum est At vero ex cunctis partibus corporis magis afficitur ventriculus & cerebrum; ventriculus quidem ab acri cathartico, ejusque immoderata evacuatione: Cerebrum vero ob peculiarem sui imbecillitatem & succi nervei exhaustionem, unde postmodum singultus ex uno, convulsio ex altero oritur ut mox supra diximus.

Objectiones in textu sunt solutæ.

Aphorismus V.

Si ebrius quispiam derepente obmutescat, convulsus moritur, nisi febre corripiatur: aut ubi ad horam pervenerit, qua crapulæ solvuntur, vocem recuperet.

Contentum seu Intentio.

De Ebrietate Lethali.

Connexio: Cum in præcedentibus Aphorismis, de variis convulsionum eventibus & causis egisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo, lethale prognosticum exhibet illius convulsionis, quæ mediante obmutescentia ab ebrietate fit, nisi vel febre corripiatur vel hora solutionis crapulæ ligata lingua iterum in loquelam solvatur.

Hic Aphorismus in duas partes dividitur: in *prima* ponit conclusionem seu Thesim: in *secunda* eandem glossat seu exceptiones aut limitationes adfert.

Inter cæteras autem causas convulsionem inferre valentes, recenset speciatim hoc loco Hippocrates ebrietatem, per quam cerebrum & nervi proxime affecti soporantur, cum omnibus notum sit, exinde cerebrum facillare, & corpus universum in sensu & motu animali vehementer offendi. Quamvis autem ebrios hic memoret Hippocrates: non tamen explicat, unde ebrietas contingat, nam licet plerumque ex immodico usu vini illa oriatur, passim tamen eandem fieri experimur ab aliis liquoribus in fermentationem adactis, quemadmodum de cerevisia satis notum est: Aliquando etiam observatum, ab immodico usu lactis, potissimum acescentis, inductum fuisse soporem, unde mirum non est, cur pueri lactentes facile in somnum delabantur. Quamobrem crediderim Hippocratem consulto tacuisse liquoris potionem, sed indefinite ebrietatem, undecunque provenientem referre voluisse, modo talis sit, ut aphoniam seu obmutescentiam seu loquelæ amissionem, ac deinde convulsionem pariat: Sed non tantum ex assumptis liquoribus, verum etiam ex plerisque vaporibus, halitibus, bene vel male olentibus, ebriorum adinstar, somnum induci posse compertum est, sic plerique memorantur ex moscho, ambra, croco; alii ex peto, carbonibus, alii aqua ardente seu spiritu vini, similique spiritu soporati. Idipsum ex cellis vinariis, ex mephitibus, fodinis, Crypta anguiana seu canina prope puteolos, aliisque ut cunctis notum, observatur: quare quæcunque possunt, nimia ac subita evaporatione cerebrum gravare, aut excursiones spirituum,

rituum, & roridæ cerebri substantiæ irrigationem intercipere, potcrunt quoque soporem & aphoniam inferre.

At quamvis hæc ita sint, specialius videtur hic intelligendus Hippocrates, de ebrietate, ab epotis liquoribus inductæ, potissimum autem à vino meraco, cujus usu bibaces græci (bona pace dixero etiam germani) sæpe sæpius non tantum ebrii sed etiam convulsi, supremum diem obire consueverant, unde deductum videtur illud verbum *græcari* & *pergræcari* hoc est græcorum more bibere vel de germanis ille versus:

More Palatino bibitur ne gutta supersit.

Cum igitur ex ejusmodi ebrietate repentina contingit aphonia, docet Hippocrates futuram paulo post convulsionem, ut proinde ebrius aphonus, non apoplecticus, sed convulsus moriatur.

At qua de causa convulsio ebrietatem consequatur, si illa aphoniam attulerit, non est levis momenti difficultas, & quamvis omnes veteres interpretes, cum Galeno ad vim vini conditionemq; retulerint, quippe illud cerebro infestum dicitur, non tamen bene evinci potest, quomodo soporem & aphoniam inferat, attenta præsertim vini natura, quæ calida à Galeno, cæterisque ponitur. Quo fortasse respiciens idem *Galenus 2. de caus. morbor.* ut hanc difficultatem solveret, scripsit, vinum moderate sumptum, naturalem calorem augere posse, immoderatius vero potatum, frigidos morbos excitare: *& lib. 3. de temperamentis cap. 3.* subdit, non semper illud calefacere, sed ubi plus fuerit illud epotum, quam evinci possit à calore naturali, frigidos morbos gignere, puta apoplexiam, carum, convulsionem & Tetanum. Verum nec his satis facit difficultati propositæ; nam si moderate sumptum calefacit, certe à fortiori magis calefaciet immodice potatum. Sunt etiam qui solo illius odore inebrientur: Sunt & alii qui ex ejusdem usu immoderato vigilent, febricitent, ac delirent, ut propterea non perpetuo verum sit vinum refrigerare atque adeo soporem inferre. Sed etsi vinum immoderatius epotum sopores afferat, malefico vaporum cerebrum occupantium & gravantium, cur est quod convulsionem etiam afferat & motus convulsivos, qui non sine acredine & vellicatione contingunt; quin & plerique per ebrietatem fient Phreniticis similes ac delirantes, quousque vinum edormiverint, quemadmodum testatur de suis popularibus Holerius hoc loco.

Proba-

Probabilius ea propter dicendum vinum, cæterosque liquores ad caput facile effumantes, fermentatione seu efferuescentia in debita in ventriculo promota acorem talem ac tantum contrahere sulphureo-narcoticum, ut halitus ac vapores illuc pertingentes, non solum cerebrum, ejusque roridam substantiam infarciant & obtundant, verum etiam figant, hebetent, ac stupefaciant, unde primum aphonia, siquidem recte *Seneca Epistol. 83.* vinum opio, elleboro & veneno comparat, quod nimirum lethiferum, somniferumque sit; & *Lucretius Lib. 3. de natura rerum*:

- - - cum vini vis penetravit
Acris, & in venas discessit diditus ardor:
Consequitur gravitas membrorum, præpediuntur
Crura vaccillanti, tardescit lingua, madet mens,
Nant oculi, clamor, singultus, jurgia gliscunt.

Et quoniam per ejusmodi acorem fibræ nervorum vellicantur, & compunguntur, propterea fit, ut post aphoniam convulsio subsequatur, qua nervi ad suum principium retrahuntur, idque speciatim facta transportatione in nervos, & musculos subjectos potissimum cervicis & spinæ dorsi, vel etiam labiorum, & mandibularum, ut in spasmo cynico; Testatur autem *Cicero Quart. in Tuscul.* eos, qui reliquis potionibus inebriandi vim habentibus replentur in omnem partem, & in dexteram & in sinistram & pronos & supinos cadere, qui vero sunt vino inebriati, retrorsum solum atque supinos decumbere, nervis scilicet per cerebellum præcipue ad cervicem & spinam dorsi pertinentibus affectis. Accidit itaque aphonia, seu vocis privatio, quoniam nervi potissimum vocales afficiuntur, qui per guttur & fauces, aliasque partes circumjacentes diffunduntur, unde etiam lingua, in suis musculis & nervis offenditur. Et quamvis aphonia proxime accedat ad apoplexiam, non tamen omnino cum illa confundi debet, etenim per apoplexam respiratio graviter læditur, at vero per aphoniam illæsa illa remanet, offensis duntaxat musculis & nervis vocalibus: Sed & Apoplexia desinere solet in Paralysim; Aphonia vero potius in convulsionem. Adnotat autem Hippocrates *in textu repentinam obmutescentiam*, nam ista omnino morbosa est & convulsionis prodromus: nam si fortasse sensim ebrius obmutesceret per soporem, qui ex ebrietate plerumque contingit, certe in convulsionem

sionem non desineret; at vero cum repente obmutescit, convulsus moritur; significatur enim vitium tale ex ebrietate cerebro, cerebrique meditullio fuisse illatum, ut spiritus animales, & roridam nervorum substantiam violenter admodum figat atque coarctet, ut propterea fibræ nervorum postmodum contrahantur & convulsione fatiscant, ab acore eorundem vaporum: quippe partes vini acriores in nervorum substantiam repunt & contorquendo fibras convellunt.

Acescere autem in his vinum ostendunt ructus, vomitusque plerumque ab ebrietate evenientes; ex acore vero nervorum membranarumque fibris inducto, caput vacillat, trepidant artus, oculi rubent, & coarctantur, pupilla constringitur, lingua contrahitur & titubat. Sed & spiritus ipse è vino elicitus ope destillationis acidas in se continet particulas, quibus corrugandi, atque roborandi vi pollet; unde vulneratis partibus admotus, non tantum sanguinem sistit, sed & fibras discissas conglutinat, suppurationem prohibet, ac tandem vulnera ad certam tutamque cicatricem perducit.

Hanc autem lethalem ex ebrietate convulsionem, sola febris prævertere potest: quippe per eam facillime atque citissime dissolvitur, quidquid in nervis & musculis coagulatione concretum est. Hinc idem Hippocrates sæpius etiam advertit, tum in *Aphorismis* tum in *coacis prænotionibus* convulsionem superveniente febre desinere, uti & nos pluries adnotavimus. Debet autem febris superveniens, non omnino levis esse, sed aliquam præseferre magnitudinem, qua possit compactam in nervis materiam, acore vitiosam dissoluere, imo etiam per sudorem aut urinam expellere. Verum non dixit Hippocrates omnino per febrem, convulsum ex ebrietate convalescere, sed duntaxat non ex convulsione perire: fieri enim potest, ut adhuc per febrem intereat, nulla adhuc convulsione detentus, siquidem si febris talis sit, quæ causam convellendi deprimat, neque vitium aliud in cæteris humoribus præsupponat, proculdubio & convulsionem tollet & ebrium in pristinum salutis statum revocabit.

Si vero febris superveniens, ex malo fortasse corporis apparatu alios humores inficiat, & alia insuper pariat symptomata, etsi convulsionem aufferat, poterit ex alio capite mortem inferre, cum acidi vitiosique succi convulsionem afferentes, in alias partes delati, bene possint febrem mali moris excitare. Itaque conferet

febris superveniens convulsioni, sed nihilominus poterit ex alio capite nocere; & quidem plurimum verendum, si febris, quæ supervenerit, intra triduum nec intra idem tempus desierit, quemadmodum idem Hippocrates admonuit *in coacis prænotionibus.*

Adjecit Hippocrates in Aphorismo posse convulsionem ex ebrietate inductam amoveri ex spontanea ebrietatis solutione, unde inquit: *aut ubi ad horam pervenerit, qua crapulæ solvuntur, vocem recuperet:* Quamobrem etsi febris nulla supervenerit, si tamen per id temporis, quo crapulæ solvi solent, loquela restituatur, convulsus ex ebrietate convalescet. Hinc notandum est, convulsionem non statim supervenire aphoniæ ex ebrietate, sed post aliquot horas aut etiam dies integros; nam tunc affectio in nervis & cerebro firmiter hærens designatur, quam nullatenus potuerit natura vincere & debellare. Quantum autem temporis videatur exigi posse, ad ebrietatis solutionem, dubium esse potest hoc loco: Et quamvis Galenus *in comment.* pro vini conditione, & corporum affectorum habitudine, aliquos dicat postridie, alios sequenti die, alios etiam tertio ex ebrietate resipuisse, id tamen fortasse verum in vino potentiori crassiorique, quod fortasse suo tempore erat in usu; at vero ex usu adhuc immoderato nostratium vinorum, nunquam non ante unum diem crapula soluta visa est, forte quia nostratia vina (saltem potiora) non tam crassa sunt, neque tam difficilis dissolutionis, sed sat diuretica: confert in hoc idem varia corporis textura: nam pueri, fœminæ, debile caput habentes & quicunque sunt texturæ mollioris & rarioris, facillime ebrietatem incurrunt, etiam ex usu vini levioris, cum è contra, texturam nacti duriorem, exercitati, assueti, vinum etsi biberint, difficilius inebrientur.

Qua autem ratione his succurrendum sit, ne in convulsionem incidant & ex ebrietate liberati vocem recuperent, scite quidem docet Hippocrates *2. de morbis* ubi hanc eandem sententiam repetens sic inquit: *Si quis ex ebrietate voce privetur & statim sane ipsum febris corripiat, sanus fit, si vero non corripuerit, die tertia moritur: si itaque in sic affectum incideris multa calida lavato, & spongias calida aqua madefactas capiti apponito, & cæpas decorticatas in nares indito: si quidem si apertis oculis loquatur & ad se redeat, nec deliret, hac die sopore pressus jacet, postridie sanus exsurget:*

surget: si vero surgens bilem vomuerit, insanit & moritur, maxime in quinque diebus, si non dormierit: huic ergo hæc facere oportet, multa calida lavato, donec ad se redeat: deinde copioso oleo illitum mollibus in strangulis repone, ac contege cum silentio & in tenebris, ut plurimum enim ex balneo dormit, & si dormierit sanus evadet: postquam autem redierit, primis tribus aut quatuor diebus milium tenue, aut ptisanæ succum sorbeat, & vinum mellis speciem referens bibat: deinde cibis utatur mollissimis ac paucis primum; Et iterum Lib. 3. subdit: *His validas sternutationes excitare convenit, & clysterem bilem ducentem & ipsum validum injicere: quod si sensum æger receperit, thapsiæ* (id est Fœniculi) *succum, in multa aqua calida dato, quo quam citissime revomat; postea attenuato, & à cibo abstineto usque ad septem dies: detrahendus est & à lingua sanguis si venam comprehendere possis.* Verum praxis quotidiana observavit se datas ejusmodi ebrietates iteratis lotionibus pudendorum ex aqua gelida, mirum enim quam istæ partes tum cerebro consentiant, & madorem, frigefactionemque eidem communicent: sunt & alii qui à fumo tabaci id ipsum assequuntur, & alii sternutationem moventibus; sed præstaret vomitum excitare statim ac immodice vinum fuerit epotum, & antequam temulentia sit confirmata: quod & ab Athenæo memoratum legitur Lib. 2. Cap. 10. in fine. Cæterum ebrietatem præcavere referuntur allium & amigdalæ amaræ, si ante potum sumantur, & quidem de allio exstat Authoritas Hippocratis *4. de rat. victus in acutis*: dum inquit: *optimum est ipso* (id est allio) *vesci, qui crapulæ se daturus est & futurus ebrius:* de amigdalis vero amaris præter graves alios Authores testatur Plutarchus *Lib. 1. Symposiacorum quæstio. 6.* ubi Medicum memorat in comitatu Drusi Tiberii Cæsaris filii, qui cum quinque vel sex amigdalas amaras, ante compotationem edisset, omnes bibendo superabat; sed deprehensa fraude, prohibitus ne id faceret, facillime à vino devictus fuit. Unde autem id fiat, curiose à plerisque quæritur: Sunt & alii qui se ipsos ab ebrietate, frigidæ aquæ haustu, paulo ante commessationes præmuniebant, & quidem felicissimo successu: Apud Athenæum Lib 1. Cap. 30. Brassica ejusque semina commendantur, quod præcomestio potatores ebrios fieri non patiantur, quin & in qua vinea nascuntur Brassicæ, vinum progigni debilius

lius dicitur: multa alia ad ebrietatem arcendam recenſet Zacutus Luſitanus Lib. 3. Prax. admirabil. obſervat 123. Mercurialis Variar. Lect. Lib. 4. Cap. 6. & Joannes Langius Epiſtol. Lib. 1. Epiſtola 30. taceo aliis. Ego hactenus in Praxi, tum ad excitandos ebrios, tum ad temulentiam eorundem atque aphoniam & convulſionem imminentem præcavendam, nihil efficacius inveni, quam ſpiritum ſalis armoniaci aromatizatum (qui vulgo anchora Helluonum ſeu Germanis der Sauff-Geiſt intitulatur) ad guttas 20. vel 30. in decocto citri vel fæniculi notabili quantitate porrectum & iteratum, qui ſæpe mira præſtitit & plures à crapula aliisque malis præſervavit.

Pro coronide tandem advertere oportet, cautos attentosque oportere eſſe Medicos, in ebriis internoſcendis & judicandis, ne illos cum apoplecticis confundant, & ſicut apoplecticos tractent, cum magno ſalutis ægrorum detrimento, & non ſine ſui ipſorum honoris infamia. Memini ebrium quendam, ab ignaro quodam Medico, qui illum apoplecticum exiſtimaverat, adeo perperam tractatum frictionibus, cucurbitulis, veſicatoriis, imo ad verticem capitis ignito ferro cauteriatum, ut poſtquam experrectus ſe tam afflictum, tortumque vidiſſet, Medicum ipſum niſi fugam arripuiſſet, veluti ſuum tortorem ac hoſtem peremiſſet: Alium novi in magno convivio exiſtentem & ſe potenter inebriantem, poſtquam in via concidit, Medicus improvidus accurrens, variis & fortiſſimis illum aggredi volens remediis à plebe accurrente & adſtante dehortatus, hominem hunc non apoplexia ſed crapula proſtratum eſſe, ut odor vini ex ore notanter demonſtrat; ſed medicus frivolæ intentioni & levi judicio inſiſtens, mox ebrius apoplexiam evomuit & ad caligas, cum magno medici deriſu depoſuit; taceo plura ſimilia opprobriorum exempla. Equidem apoplectici præter ſoporem, reſpirationem habent graviter læſam, pulſum inæqualem, pallentem plerumque vultum, vel plus juſto rubentem & tumidum: Ebrii vero ſomnum ſuavem dormiunt, in cunctis bene ſe habent, & ſi convelluntur ab ipſis motibus nonnunquam excitati, ſtatim exſolvuntur & valent. Accedit quod Apoplectici vel moriuntur reſoluti vel in paralyſim declinant, ebrii autem tandem convulſi non reſoluti vitam finiunt.

Dices: Multi Helluones in crapula plerumque obmuteſcunt & tamen

tamen non convelluntur, Ergo Aphoriſmus non ſubſiſtit, ℞. Hippocratem hic non intelligere levem obmuteſcentiam titubationem, ſed fortem.

Dices II. Obmuteſcentia ſupponit ſummum ſenſuum ſtuporem, Ergo hanc potius ſequetur Apoplexia quam convulſio, in qua ſemper eſt acris ſenſus & vellicatio Reſp. etſi primum ſit ſtupor, natura tamen ſtimulata à vaporibus acribus & virulentis cogitur exſurgere ad expulſionem, unde motus convulſivi vel convulſio ſuboritur.

Quæres: Cur quidam ebrii dormituriunt alii vero minime ℞. Sicut alii ebrii rident, alii flent, alii rixantur, alii orant, ita etiam diverſos facit effectus in ebriis vinum, prout diverſos aut ſulphureos aut arſenicales ſeu ſubtiles aut craſſiores ſublimat vapores, à corporis contentis diverſis, diverſimode impraegnatos: Helmontiani hæc Archeo attribuunt, hoc vel illo modo conſtituto & agente, ita ut modo in iram, modo in riſum, modo in gaudium modo in mœrorem concitetur.

Aphoriſmus VI.

Qui Tetano corripiuntur, intra quatuor dies intereunt; ſi vero hos ſuperaverint, incolumes evadunt.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Tetani.

Connexio: Cum de convulſione, in omnibus antecedentibus Aphoriſmis Hippocrates determinaſſet, varias ejuſdem afferens cauſas & judicia: In hoc Aphoriſmo de illa convulſione in ſpecie agit, quæ Tetanus dicitur, per quam totum corpus rigidum diſtenditur inſtar ſtipitis præcipue autem collum.

Hic Aphoriſmus duas habet partes: In *Prima* dicit Tetanum intra quatuor dies occidere: in *Secunda* aſſerit, quod Tetano correpti, ſi quatuor dies excedant & ſupervivant, ſanentur aut ſani evadant.

Dat ergo in hoc Aphor. Hippocrates exemplum Tetani ut inde terminum convulſionis, in interitum deſinentis conjiciamus, & Medicus ex hoc certum poſſit ſtatuere prognoſticum de morte aut vita

ægrotantis. Refertur quippe Tetanus ad convulsionem, velut species ad genus, siquidem Tetanus est nervorum tensio æqualiter in toto corpore facta, per quam illud rigidum & immobile cum maximo tamen dolore remanet, cum partes anteriores æque ac posteriores contrahantur: unde *Galenus in Comment.* inquit: illum esse affectum compositum ex Emprosthotono id est tensione ad anteriora, & Opisthotono id est tensione ad posteriora.

Quando igitur contingit aliquem Tetano corripi, id est æqualem pati ad anteriora & posteriora contractionem, facile fit, ut intra terminum acutissimorum morborum, qui est quartus dies, intereat; arguitur enim ex æquali & vehementissima nervorum, per partes anteriores & posteriores excurrentium affectione, plurimum & extremè gravari naturam, & multam ac potentem causam, extremosque habens labores, quæ potuerit, cunctos utriusque partis nervos afficere, unde postmodum, omnes fere operationes & potissimum vitales præsertim respiratio, utpote actio ad vitam summe necessaria, offendantur: Si vero terminus quatuor dierum transigatur, quia sensim morbosam causam cedere judicio est, ac pedetentim concoctione dissolutam sensibiliter aut insensibiliter expurgari, proinde si hunc terminum ægrotantes evaserint, facile negotio reconvalescent.

Verum animadversione dignum est, non dixisse Hippocratem quarto die Tetano affectos interire, sed infra hoc tempus posse periclitari, unde & prima & secunda & tertia die etiam obire poterunt; quamquam & plerosque novimus etiam ad septimum periisse, qui nimirum viribus, & ætate præpotentes, violentiam morbi, diutius sustinere potuerunt.

Verisimile autem est, ex majori vel minori vitiosi humoris aciditate, ejuscemodi varietatem Tetano affectis evenire, ubi enim aciditas pontica, nervos affecerit, & præter contorsionem, ac rigiditatem, stuporem attulerit, certe mors citius accidet atque inevitabiliter: ubi vero potius corpulentia quam acore summo, nervi fuerint divexati, non solum in longius tempus Tetanus protrahetur, verum etiam paulatim remittetur & in salutem definet.

Et

Et quamvis insuper Hippocrates dicat post quartam diem Tetano correptos sanos fieri, non tamen credendum est statim, & absque ullo auxilio medico illos sanari, cum nervi & musculi affecti, non subito in pristinum salutis statum remitti possint, absque eo, quod humores per illos diffusi sensim dissolvantur & evanescant: Quare exponendus Aphorismus est, ut licet post quartum diem Tetano correpti mortem evadant post longius tempus tamen in pristinam salutem restituantur: Sed & neque perpetuo verum est, quod post quartum diem mortis periculum effugiant, cum aliquando observatum sit, etiam in septimo, atq; etiam post septimum illos esse periclitatos; forte etiam tempore Hippocratis citius sanabantur, sive ob salubriorem incolatus constitutionem, sive ob fortiores corporum temperaturas, sive etiam ob temperatiorem victus rationem.

Signa mortalia in hoc morbo sunt maxillarum exsolutio, corporis dissolutio, vomitus, per nares excretio, clamores, nugationes, vocis & respirationis notabilis interceptio: febris vero, etsi maximum hujus mali soleat esse remedium, si tamen ex inflammatione procedat, interitum minatur; Sic pariter, si morbus hic vulnera nervosarum partium sequitur, mortalis esse solet.

Quo denique pacto Tetano affecti, juvari possint, ut saltem post quartum diem mortem effugiant, & in salutem revocentur, inquisitione dignum. Et quoniam Nervorum & musculorum affectus dependentes ab humoribus, vel sudore copioso, vel abundantiori urina solvi consueverunt, proinde opportunum erit utroque hoc præsidiorum genere in illis uti. Verum tamen vitanda erunt ea, quæ acriorem conditionem nacta sunt, & volatili alkali prædita, ne scil. ex his nervi & musculi proritentur, & convulsione impensius afficiantur. Conferunt ea propter, quæ molliter laxando, blande admodum humores alliciant, & educant, unde decocta seu potiones quidem humefacientes, ex medicamentis tamen dissolventibus & roborantibus parata, proficua erunt; Itemque sudores proliciantur ex balneis vaporosis, quibus & pori cutis leniter laxentur, & humores in musculis & nervis impacti molliantur, ut sine noxa diffluant; In eundem usum sæpius contulêre unctiones ex oleis & linimentis emollientibus simul & roborantibus, quod sane perpetuo observandum, in omnibus affe-

affectionibus nervorum, ut fusius legi & haberi potest ex praxi, quo lectorem remitto.

Dices I. Hippocrates 3. *de morbis* ait, Tetanum interficere intra quatuordecim dies, ergo non intra quatuor: Resp. hanc difficultatem jam in contextu esse solutam, hoc nimirum ex certis circumstantiis ibidem recensitis obtingere, ut plurimum tamen fit illos intra quatuor dies interire, testantur id Practicantium exempla.

Dices II. Si Tetanus fieret, ut dictum in contextu à vaporibus, halitibus aut flatibus, discuteretur ante quartum diem Resp. Vapores &c. ab acido pontico & vitioso prodeuntes, qui crassitiem præseferunt, à calore oppresso & viribus debilitatis, difficillime & tam cito discuti non posse.

Quæres I. An bene Hippocrates jubeat *Aph. 21. hujus libri* aquam frigidam affundi ad curationem Tetani? Resp. hanc quæstionem solvemus suo mox citato loco: breviter interim dico dummodo fiat in Juvenibus & robustis, æstivo tempore, & æger bene coopertus, mox urgeatur ad sudorem: Sic enim concentrato per effusionem aquæ frigidæ, calore, virtus unita fit fortior, ad excitandum sudorem & morbum dissipandum.

Aphorismus VII.

Epilepsia (seu morbus comitialis) quibus ante pubertatem contingit, mutationem recipit: quibus vero post vicesimum quintum annum, eos fere comitatur ad mortem usque.

Nota: *Huc referendus est Aphor. 45. lib. 2. & Aphor. 28. lib. 3.*

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Epilepsiæ.

C*Onnexio:* Cum in præcedenti Aphor. Hippocrates egisset de Tetano, qui species convulsionis est, quasi sine motu: nunc de Epilepsia sententiam profert, quæ æque inter convulsiones reponitur, sed cum manifesto motu. Connectitur præterea hic Aphor. cum

cum *Aphor. 45. Lib. 2.* ubi dixerat Hippocrates, juvenes morbo comitiali correptos mutatione maxime ætatum liberari: ubi pro juvenibus, juniores expoſuimus; nunc eandem ſententiam clarius explicans, inquit, ante pubertatem, mutationem illos accipere, poſt vigeſimum quintum annum vero, fere ſemper commori ſolere.

Hic Aphoriſmus duas habet partes ſeu concluſiones: In *Prima* aſſerit & concludit; Epilepſiam ante pubertatem recipere mutationem, ſeu demonſtrat, quo tempore ſanatio Epilepſiæ maxime ſperanda: In *Secunda* vero aſſerit & concludit, Epilepſiam poſt 25. annum conſueviſſe inveteraſcere, imo poſt tale tempus deſperatam ac incurabilem, eandemque ægrum ad mortem uſque comitari.

Comitialis morbus idem eſt ac Epilepſia, quaſi ſupracaptio, quoniam Epileptici veluti à ſuperis ſeu divinitus capti, ac fulmine icti videntur; vel quod ſupernis partibus id eſt cerebro afficiantur; cumque publice, & in comitiis plerumque corriperentur, perterritis adſtantibus, iisque mox etiam abſcedentibus, Comitia finiebantur, Comitialis morbus appellatus eſt. Hinc *Quintus Serenus* cecinit.

Eſt ſubiti ſpecies morbi, cui nomen ab illo eſt,
Quod fieri nobis, ſuffragia juſta recuſat.
Sæpe etenim membris atro languore caducis
Concilium populi labes horrenda diremit.

Is ergo morbus, ſi ante pubertatem accidat, mutationem & quandoque etiam ſanationem facile ſortietur, ineunte nimirum ætate juvenili; Eſt autem pubertas ætas illa, quæ à decimo quarto ad vigeſimum primum vel vigeſimum quintum annum extenditur, & quamquam plerisque viſum ſit à decimo octavo anno ad vigeſimum quintum, non puberes, ſed adoleſcentes eſſe appellandos, attamen pubertas hic & adoleſcentia ſimul una confunduntur: Itaque ſi contingat puberes intra hoc tempus & ante vigeſimum quintum annum corripi morbo comitiali, in ætatem vegetiorem, puta juvenilem progreſſi, mutationem in melius ſubibunt.

Sed qua de cauſa id accidat, non bene convenit inter Expoſitores: Major autem illorum pars cum Galeno exiſtimat, id illis bene ſuccedere, quia pueritia & pubertas propter humiditatem, & cruditates in ea ætate faciles, obnoxia eſt epilepſiæ, ut propterea puerilis morbus ſit etiam appellatus; facta autem mutatione in juventu-

tem, humida illa intemperies, in ſiccam magiſque calidam transmutatur, indeque fieri, ut in melius mutetur. Verum crediderim ego id potius evenire ex ſolidiori & conſiſtentiori fibrarum nervearum textura, quippe quæ per ætatum mutationem, magis magiſque confirmantur & exoluta illa acri ſanguinis ſeroſitate non tam facile deinceps nervi proritantur, nec aliunde vitium in reliquis humoribus inductum, adeo contumax & pertinax erit, ut per ejusmodi ætatis mutationem nullatenus infringi, ac tandem ſubigi poſſit: verum tamen neque dixit Hippocrates revera poſt pubertatem Epilepſiam ſanari, ſed in melius ſolum abire: fieri enim poteſt, ut epileptici inſultus adhuc poſt pubertatem repetant, non ſint tamen adeo infenſi, ut violenter adhuc extorqueant & convellant, quin imo & rarius, & per longiora intervalla moleſtent, quemadmodum ſæpius in praxi obſervatum eſt: Jure merito ergo ſcriptum eſt, tum hic, tum Aphor. 45. lib. 2. mutationem ſolum accipere: Sed & aliquando contigit, mutationem hanc Epilepticos ſubiiſſe in aliam ægritudinem aliquanto degenerem. Sic quidam qui cum Epileptici in pubertate fuiſſent, poſt vigeſimum quintum annum, non amplius Epilepſia, ſed palpitatione & oppreſſione cordis aliove morbo laborarunt, citra ſenſibilem mentis læſionem, ſed & plerique ſtatus mutatione, ubi puellæ, ab erumpentibus menſtruis, aut inito connubio, prompte admodum convaluere. Advertendum tamen eſt, quod ejusmodi mutationes in melius facilius contingent ſervata ſimul exacta victus ratione, unde ſi fortaſſe puber epilepticus, errata in victus regimine perpetim committeret, proculdubio etiam poſt vigeſim. 5. annum eundem comitialem morbum eſſet perpeſſurus: hinc qui mutationem in melius etiam ſub ſpe recuperandæ ſalutis ſunt obtenturi exactam victus rationem ſervent oportet, & cum illa ſalubrioris quoque aëris incolatum, prout fuſe ex jam ſæpe citato Aphor. 45. lib. 2. colligere eſt.

Quoniam vero poſt vigeſimum quintum an. Epilepticos interire ſcribit Hippocrates, dubitari proinde poteſt, num de illis intelligat, qui in pubertate Epilepſiam contraxerunt, an vero qui poſt vigeſimum quintum annum epilepticos fieri contigerit, ac propterea his recuperandæ ſalutis ſpes omnis abſit. Ad *primum* putaverim eos intelligi interituros vel ſaltem cum Epilepſia commorituros, qui licet

cet ad ſenium perducti, poſt vigeſimum quintum annum in epilepſiam inciderint, ſecus vero qui ex pubertate affecti, beneficium mutationis poſt vigeſimum quintum annum non ſunt ſortiti, etenim hi plerumque conſeneſcunt & ſenſim ac pedetentim mutatione aliarum ætatum in melius ſemper abeunt. *Qui vero* poſt vigeſimum quintum annum, morbum comitialem incurrunt, duplice ex capite videntur difficulter convaleſcere, *uno quidem*, quia in juventute corripiuntur, unde is cauſam procul dubio præpotentem arguit, cui ætas juvenilis obſiſtere non potuit, *altero* quod nullam in melius mutationem, ſint in cæteris ſuccedentibus ætatibus ſperaturi, quippe per has ſemper in pejus ruunt, fatiſcente natura per ſanguinem cæterosque liquores, qui ſemper ſemperque hebetiores & acidiores evadunt. Quamquam ſi fortaſſe ex male anteacta vita morbus comitialis acciderit, poſſit uſus medicamentorum, & ſalubriori regimine inſtituto, in meliorem etiam ſtatum ille revocari. Verum Hippocrates de ea Epilepſia videtur hic locutus, quæ ab his quæ ſponte per ætates homini accidunt, provenire ſolet, nulla propemodum externa cauſa perſpecta.

Sed an revera ſimul una illa affecti commoriantur, ulterius ex textu dubitare licet: verum cum Hippocrates ſcripſerit illos *fere commori*, id eſt ſimul una conſeneſcere & ad interitum perduci, propterea probabilius eſt dicere, non omnino & infallibiliter ad mortem usque patientes comitari, ſed ut plurimum ſolum. Quo pacto non ſemel vidimus etiam in ætate conſiſtenti, & in prima ſenectute, epilepſiam deſiiſſe, ſuperſtiti adhuc patientis vita: At vero non inde deducendum eſt, eos, qui ultra vigeſimum quintum annum ſunt hoc morbo correpti eſſe in Senio commorituros, nam ineunte virilitate plerumque viſi ſunt periiſſe, commutata præſertim Epilepſia in Apoplexiam ut frequens docet praxis. Quare verbum illud *Commori* non debet referri ad ætatem ſenilem patientis, quaſi vero ad ultimam ætatem morbus ipſe protrahatur, & tandem deſinente vita deſinat; ſed debet referri ad ipſum morbum comitialem, qui cum non amplius patientem deſerat, eo illum deducit, ut tandem interficiat, adeoque ſimul cum ejusdem interitu deſinat, ut propterea videatur quodammodo dici poſſe commori morbum, in interitu Patientis.

Quibus denique præſidiis ejuscemodi morbo tam ante quam poſt pubertatem, occurrendum ſit, ea videri poſſunt in Praxi.

Dices Galenus *6. Epidemio* ait per commotionem hæmorrhoidum aut varicum curari Epilepſiam, Ergo non eſt incurabilis Reſp. Galenum intelligendum eſſe de Epilepſia per conſenſum, ſic enim etiam febris quartana curat Epilepſiam, non autem de eſſentiali ſeu Idiopathica de qua potiſſimum in toto Aphoriſmo loquitur Hippocrates.

Objectiones reliquæ in contextu ſunt ſolutæ.

Aphoriſmus VIII.

Quicunque pleuritide (ſeu morbo laterali) laborant, niſi intra dies quatuordecim, ſuperne repurgantur, iis in Empyema (ſeu ſuppurationem) fit mali translatio.

Contentum ſeu Intentio.

De Eventu Pleuritidis.

Connexio: Nexus hujus Aphoriſmi, cum prioribus clarus eſt; ſicut enim in ſuperiobus de tempore egit, quo diſtenſio & Epilepſia terminari ſolet; ita in hoc de duratione & tempore quo Pleuritis judicatur, ſermonem facit.

Hic Aphoriſmus ob ſimplicem concluſionem non dividitur. De Pleuritidis ergo progreſſu & eventu agit hoc Aphoriſmo Hippocrates, illamque intra quatuordecim dies non repurgatam, in ſuppurationem ſeu Empyema tendere docet: Verum ad exactam Aphoriſmi intelligentiam oportebit plura primum examinare.

Et primo quidem, cum de Pleuriticis agat, qui intra quatuordecim dies non repurgantur, in dubium verti poteſt, an computus iſtorum dierum fieri debeat ab initiante & cruda Pleuritide, an vero à Pleuritide ad maturationem & declinationem perducta; Pro cujus difficultatis ſolutione, meminiſſe decet, Pleuritidem eſſe ſpeciem inflam-

inflammationis, factam à sanguine, alicubi in vasis sanguiferis pleuræ vel etiam pulmonis (qua parte præsertim pulmo superiori pectori alligatur) hærente. Non enim videtur hic Hippocrates de pleuritide quam spuriam vocant, sermonem fecisse, quippe cum is subdat, ad suppurationem verti, & non nisi quæ exquisita dicitur, utpote à sanguine facta, in suppurationem verti possit, proculdubio quæ exquisita est, videtur hic specialiter adnotata: Cum ergo inflammatio à sanguine facta egeri nequeat, priusquam maturitati subjecta fuerit, id quod circa statum accidit, proinde probabilius videtur dicendum de pleuriticis sermonem habuisse, qui jam ad declinationem morbi pervenerunt; quam ob rem computus dierum quatuordecim repurgationis à fine status, vel ab initio declinationis desumendus est, atque adeo illi pleuritici in suppurationem deducentur, qui post statum. & maturitatem pleuritidis per dies quatuordecim imposterum non repurgabuntur, & quidem inflammatione jam edomita & concocta ejusdem materia, illam disrumpi necesse est & paulatim per sputum seu anacatharsim expurgari; cum vero contingit ejusmodi expurgationem intercipi aut impediri, forte ex imbecillitate naturæ nequeuntis expellere per tussim; vel ob multitudinem peccantis humoris; vel ob crassitiem ejusdem, vel ob viarum angustiam; vel ob loci distantiam; vel ob thoracis aut pulmonis impotentiam; vel ob aliam similem causam; profecto detenta materia suppurabitur, indeque commutabitur pleuritis in empyema; unde etsi prior morbus desinat, novus & quidem pejor superveniet, id quod ab Hippocrate tum hic tum clarius infra manifestissime declaratur: Itaque cum pleuritis ad declinationem perducta, & sanguis illam faciens jam fuerit maturatione subactus, si per succedentes quatuordecim dies, non fuerit integre repurgatus, ac per anacatharsim excretus, certe commutabitur in pus & morbus in empyema degenerabit.

Dubitari præterea potest, cur Hippocrates terminum ejuscemodi repurgationis dies quatuordecim constituerit, cum cæteroqui *anaxion* pleuriticus relatus ab eodẽ 3. *Epidemiorum*, non nisi à die qua cæpit exspuere, nempe à decima septima, usq; ad trigesimam quartam qua judicat⁹ est, fuerit repurgatus. Crediderim ego quatuordecim dierum terminũ fuisse hic ab Hipp. constitutum, quia ex eodem lib. 2. Aphorismo-

rum textu 23. omnes acuti morbi (è quorum penu pleuritis est) in quatuordecim diebus judicantur, facto tamen initio à die, qua revera acuti evaserunt; hinc non abs re in hoc Aphorismo dixit, *in quatuordecim diebus non repurgantur*. *Anaxion* vero pleuriticus memoratus in epidemiis, cœpit decima septima die pauca duntaxat exspuere & deinceps abundantius; quinimo nisi sudore fuisset judicatus, proculdubio in longius tempus ægrotasset. Quare suppuratione facta, à sputo abundantiori, vere intra quatuordecim dies fuit repurgatus, ac postremo etiam sudore judicatus, sed si hunc terminum transegisset, in alium plane morbum lapsus esset.

Ulterius dubitari potest, num revera de pleuritide mens Hippocratis sit exponenda; nam in vulgata latina versione scribitur, *quicunque morbo laterali*: morbus autem lateralis latiori significatione aliam pectoris ægritudinem referre potest: verum dicendum in græco codice scribi pleuriticos, qui proprie pleuritide, seu membranæ costas succingentis inflammatione correpti sunt, in quam sane expositionem reliqui omnes interpretes conveniunt; Neque enim, si de morbo laterali, qui costis & musculis intercostalibus externis accidit, sermo foret, posset inde anacatharsis & repurgatio, per sputum exspectari, quæ hic ab Hippocrate memoratur, solummodo sputum & anacatharsis sperari potest, duntaxat in morbis pectoris, partes internas, non externas afficientibus.

Adnotat etiam & recte *Heurnius* materiam debere esse expectorabilem, nam si fortasse, præ sui crassitie & viscositate, non facile concoqueretur, & longius tempus exquireret, ad subeundam maturationem, profecto tempus hoc loco assignatum ab Hippocrate dierum quatuordecim sufficiens non esset peragendæ repurgationi. Verum tamen cum de pleuritide loquatur Hippocrates, & hæc plerumque, cum præsertim exquisita est, à sanguine concreto fiat, facili suppurabili, idcirco non absque ratione, terminus quatuordecim dierum est adjectus, quo plane spatio verisimile est, posse materiam jam concoctam expurgari: humor autem crassus & viscosus non nisi in pleuritide spuria observari solet, qui longius tempus expostulat.

Et hoc quoque obiter notandum venit quod omnis inflammatio, quinque modis terminari potest, *resolutione* quæ raro fit; *resudatione* quando inflammatio partium internarum, ob earum calorem & raritatem,

ritatem, facile materiam transmittit; *Suppuratione*, quando natura pepsim seu veram concoctionem in substantiam aliti convertibilem non perficit nec perficere potest, Pepasmum orditur, id est vitiosum humorem qui in corporis substantiam converti non potest, in aliquid melius & naturæ convenientius, ut in pus aut puri finitimum commutat, hoc est quando natura mediam quandam viam tentat, ut nec omnino vincat, prout in resolutione & repurgatione omnino vincatur, prout in putrefactione seu suppuratione contingit; *Induratione* quando in scirrhum abit: tandem *putrefactione* quando venenata aut pestilens qualitas accedit & jungitur.

Signa futuræ suppurationis Hippocrates in prognosticis affert: nempe si dolor in parte affecta ante decimum quartum diem non sedetur; nihil vel parum & id quidem omnino crudum rejicitur; nec ad sanguinis emissionem & medicamenti applicationem, febris tamen perseveret, juxta illud, *dum pus fit, dolor & febris intenditur, pure autem confecto omnia remittunt*; nec aliqua evidens evacuatio per alvum, urinam aut sudorem compareat. Signa autem factæ suppurationis seu in empyema mutatæ, designato tempore sunt, quando nempe pondus sentitur in cavitate pectoris; æger facilius jaceat & decumbat in parte illa in qua stagnat pus; Item cataplasmata aut lintea humida illi loco applicata citius resiccentur quam in parte opposita: Item quando vacillatio & motus materiæ, sentitur, dum corpus de parte in partem movetur.

Denique ut ejusmodi incommodo futuræ suppurationis, & imminentis empyematis occurramus, juvabit toto hoc spatio quatuordecim dierum, ea adhibere medicamenta, quæ anacatharsim promoveant & facilitent, cujusmodi sunt, quæ ex hyssopo, hyperico, hedera terrestri, tussilagine & similibus parantur aquæ, decocta, syrupi, extracta, tincturæ; confert etiam in idem balsamum peruvianum, spermaceti, elixir proprietatis Helmont. balsamum sulphuris; præsertim therebinthinatum. Si hæc repurgatio fortasse deficiat, practici consueverunt, in opem diuretica trahere, quia non raro expertum, materiam in pectore collectam, aut in pulmonibus hærentem, fuisse per vias urinæ eductam, quamvis hoc non tam facile sit, & nec dum bene constat apud anatomicos per quos ductus eo ferri possit: de quibus vide praxim Medicam.

Objectiones hic occurrentes in contextu sunt solutæ.

Apho-

Aphorismus IX.

Tabes iis maxime ætatibus fit, quæ à decimo octavo sunt anno, usque ad trigesimum quintum.

Contentum seu Intentio.

De Fatalitate Phthiseos ratione ætatis.

CONNEXIO: Cum in præcedenti Aphorismo, de suppuratis mentionem fecisset Hippocrates, suppuratio autem tabi sit perquam affinis: Ideo arrepta hac occasione in hoc Aphorismo, de tabe, suppurationis pedissequa mentionem facit.

Hic Aphorismus unimembris est adeoque divisionem non patitur. Siquidem, ut ex autopsia constat, à pleuritide suppurata, non tamen deinceps sufficienter repurgata empyema fieri soleat, cui postmodum tabes adjungitur, unde prudens Medicus, prævidendo damna, ex non repurgata in Pleuriticis materia, facile prædicere poterit ex mente Hippocratis, *Tabem* græce *Phthisim* oriri & subsequi, idque vero potissimum obtingere posse à decimo octavo anno ad trigesimum quintum: Tabes autem hic proprie ut mox diximus intelligitur pulmonis ulcus seu confirmata Phthisis, de cujus idæa causis & effectibus praxis consulatur, in hoc loco solum de illa sermo est quatenus certo ætatis tempore, potissimum vero ex pleuritide suppurata & non repurgata contingat: Equidem quotiescunq; materia, quæ pleuritidem faciebat, ad suppurationem perducta est, nec deinde intra spatium quatuordecim dierum repurgetur, in thoracis cavo colligitur, & mox tum pravo halitu, tum corpulentia seu succorum plenitudine, pulmonem, indeque circulantem sanguinem inficit: quoniam vero ab infecto pulmone, imo etiam à præsentia puris exulcerato, simulque una vitiato sanguine, accidit febris, quæ hecticæ naturæ est, proinde fit ut tabes oriatur seu universalis corporis consumptio: cum enim sanguis pure infectus, salinam acredinem nanciscatur, indeque plus justo dissolvatur & glutine privetur, quo scilicet partes cunctæ corporis nutriuntur, fit propterea ut sensim illæ macrescant: quippe pus sanguini communicatum, tam potenter illum vitiat, ut partibus accedens, loco nutrimenti acre & corrosivum venenum evadat.

Verum cur scriptum sit in hoc Aphorismo, id potissimum evenire à de-

à decimo octavo ad trigesimum quintum annum? Crediderim ego, neque solum in casu pleuritidis non repurgatæ licet (ut diximus) potissimum, sed etiam si ex quacunque alia causa tabes oriatur, ut propterea indiscriminatim locutus Hippocrates, de facili hujus ætatis contabescentia ad trigesimum quintum annum usq;, reliquis ætatibus exceptis. Imo ut ex græca voce Phthisis deducitur, speciatim, ut mox supra meminimus, videtur voluisse designare illam speciem tabis quæ exulcerato vel aliter affecto pulmone contingit. Fuchsius *in Comment.* hujus Aphorismi, rationem deducit ex Galeno *qui in Comment. 29. lib. 3.* exponens ægritudines juvenilis ætatis, ibidem ab Hippocrate enarratas (ubi præ cæteris sputa sanguinis & tabes referuntur) non ad ætatis rationem, sed ex accidenti, adolescentiæ & juventuti tabem evenire interpretatur, quia adolescentes & juvenes, plerumque saltant, currunt, clamant, digladiantur, belligerant, venantur, aliudve genus laboris, vel exercitii immodici operantur: At causæ istæ, ut alibi quoque à nobis est dictum, communes esse possunt reliquis ætatibus. Sed & neque Hippocrates eorum quæ ex accidenti eveniunt, hic habuit in animo meminisse, sed duntaxat, quæ ratione ætatis contingunt, etenim limitavit tempus à decimo octavo ad trigesimum quintum annum quod sane non fecisset, si id ex accidenti tantum evenire putasset: Ea propter ego credo, id potissimum ea ætate contingere, quia sanguis tunc etiam in sua constitutione permutatur: cum enim in præcedenti ætate puerili, pars ejusdem glutinosa & auctiva prævaluerit, sensim postmodum incipit pars vivifica virtute præcellere, & acrior & tenuior fieri, quæ propterea orgasmum in arteriis & venis efficit, ut facile oscula vasorum aperire queat; hinc sanguinis sputa & partium spiritualium erosiones accidunt, potissimum vero pulmonis sua natura laxioris & spongiosæ; Sed & propter ipsius acredinem nutritio partium non tam bene fit, quemadmodum in ætate præcedenti; unde etiam fit, quare per ætatem juvenilem contingant facilius febres ardentes, vulgo ex bile fieri putatæ, sive potius ex sanguine acriori, ad fermentescendum summe idoneo.

At vero neque dixit Hippocrates, tantummodo in hac ætate tabem accidere, sed *præcipue* solum; nam possunt quoque tabes in aliis ætatibus evenire, & non solum ex prænarrata causa, verum etiam ex aliis innumeris, potissimum ex destillatione ferina, ex tussi vehementi, ex pleuritide suppurata, ex angina, aliisque quæ sane hoc præsenti Aphorismo sunt comprehensa, ex ejusmodi ætatis

adolescentis & juvenilis constitutione: non tamen hinc negaverim speciali⁹ tabem nutare voluisse, quæ ex pleuritide suppurata ac deinde repurgata procedit, de qua præcedenti Aphorismo mentio facta est.

Dices 1. Hunc Aphorismum Hippocrates etiam 2. *Prognosticorum* & in coacis prænotionibus & aliis in locis, proposuit, ergo committit Tautologiam. ℞. Hippocratem in variis locis loqui de tabe, sed diverso respectu, ergo commisit tautologiam, nego consequentiam.

Dices 2. Tabes fit ab abscessu alicujus partis internæ v. g. hepatis vel renum ulcere; datur & tabes dorsalis &c. absque ulcere pulmonis, ergo non ut Aphorismus denotavit. ℞. Has tabis vel potius marcoris species non intelligi nec comprehendi sub hoc Aphorismo, quod mox patuit ex supradicta connexione cum præcedenti Aphorismo, in quo egit divus senex de pectoris suppuratione post pleuritidem.

Aphorismus X.

Quibus ex angina liberatis, ad pulmonem mali fit conversio, ii intra dies septem moriuntur: si vero hos effugerint, purulenti evadunt.

Contentum seu Intentio.

De Eventu Anginæ.

Connexio: Cum in antecedenti Aphorismo de transmutatione pleuritidis in suppurationem dixisset Hippocrates; nunc de transmutatione anginæ agit.

Hic Aphor. duas habet partes & conclusiones: *Prima est*: Angina in pulmonem versa, intra septem dies occidit: *Secunda est*: Angina quæ in pulmonem vertitur, si intra septimum diem non occidit, suppuratur.

Non facile quis huic Aphor. sententiæ assentietur si superficietenus solum, & ut verba textus sonant, illam accipiant: etenim quomodo fieri potest, ut ab angina liberatus, incidat in pulmoniã seu peripnevmoniam, & deinde in empyema: si ab angina liberati, penitus sanati dicendi sunt; si ergo omnino sanati, proculdubio, non poterunt ex præcedenti morbo in alium delabi, qui causam & originem à priori mutuetur: verum huic difficultati facile satisfiet, attenta Hippocratis elocutione, is siquidem dixit: *quibus ex angina liberatis*, id est qui vim & violentiam illius effugiunt, ob quam periculum suffocationis incurrissent,

ſent, eo quod muſculi laryngis inflammati intercipiunt, aeris ingreſſum & egreſſum, remanente interea cauſa materiali inflammationis: Hinc genuinus Hippocratis ſenſus erit, quod illi, qui ex angina videntur liberati, ſed citra inflammationis maturationem aut reſolutionem & ſine ulla manifeſta materiæ expurgatione, cum humor ille inflammationem faciens alio transferatur, & in pulmonem promptiſſime decumbat, ſequitur, ut ex uno morbo, nempe ex angina incidant in peripnevmoniam ſeu pulmonis inflammationem: Sunt enim partes iſtæ adeo inter ſe contiguæ, & tum per muſculos aſperam arteriam circumcingentes, tum etiam per arterias, aliosque conſpicuos ductus mutuo conſentientes, unde prompte admodum humor inflammationem in gutture faciens, ſponte ſua poteſt in pulmonem decumbere; quamobrem ex illius translatione deſinit inflammatio, in muſculis gutturis & conſequenter deſinit angina, ſed ſupervenit pulmonis inflammatio ac peripnevmonia. Appoſite igitur *Heurnius* Aphoriſmum hunc ita legit: *qui ex anginoſis fiunt peripneumonici*; quandoquidem non ſemper ex angina contingit peripneumonia; ſed ſi forte qui anginoſi erant, videantur ab angina evadere, citra ſuppurationem, & purulenti humoris evacuationem, cum non poſſint tam repente & ſalubriter ab illa ſanari, niſi humor qui inflammationem faciebat, alio ttansferatur, bene proinde ſcriptum eſt, in peripneumoniam illos delabi: Ex tranſitu autem iſto, & ſi patientes ab angina ſeu ab inflammatione gutturis & faucium liberentur, non tamen vitæ periculum effugiunt, quippe peripneumonici facti, intra ſeptem dies adhuc periclitabuntur: etenim non minoris acutiei & malitiæ eſt peripneumonia, quam ſit angina, cum ob maximam reſpirandi difficultatem, febrem acutam ac continuam, contractu in laxa pulmonis ſubſtantia inflammatione, facillime ægrotantes mortem incurrant: Id quod clarius expreſſit *Celſus lib. 2. cap. 7. Si angina ſubito finita eſt, in pulmonem id malum tranſit, idque ſæpe intra ſeptimum diem occidit.*

Statuitur autem ab Hippocrate, iſtius exitii terminus ſeptima dies, non quod proprie ad ſeptimum diem peripneumonia protrahi debeat, ut interitum afferat, ſed quod intra hoc temporis ſpatium mors contingere poſſit; unde non dixit ſeptimo die pereunt, ſed in ſeptem diebus, ſive ut clarius explicat *Fuchſius*, *Celſum* in hac parte ſecutus, intra ſeptem dies, cum & ante ſeptimum, quarto ſcilicet, quinto aut ſexto die peripneumonia interimere poſſit.

Sed quamvis facillime interire possint ægrotantes ex humore in pulmonem translato, tum ratione ipsius partis affectæ respirationi destinatæ, tum etiam ratione febris adjunctæ acutissimæ, non tamen omnino necesse est, ut subinde pereant, quasi quod inevitabiliter sint ex peripneumonia interituri; unde merito subjunxit Hippocrates: *Si vero hos effugerint suppurantur*: id est, si spatiū septem dierum transiliant, quia humor in pulmonem delapsus, mitioris naturæ significatur, facileque subigibilis, & ex altero capite natura præpotens denotatur, quæ potuit tanti morbi impetum & violentiam sustinere, profecto delapsus humor in suppurationem in posterum vertetur, atque adeo prior morbus commutabitur in alium, atque ex peripneumonia fiet empyema, sanguis enim ibidem hærens, & qui inflammationem excitavit (ut supra etiam notatum est) maturitati subjectus in pus vertetur. Quare semper ac inflammatio, in sui augmento necem non attulerit, sed ad statum perducta, naturæ concoquenti subjicitur, desinet proculdubio in suppurationem, quemadmodum in externis inflammationibus passim experimur. Verum tamen est, quod aliquando non vera inflammatione, sed potius erysipelate affecto pulmone, fortasse, quia sanguis tenuior est, sensibiliter vel insensibiliter per sudorem peripneumonia terminari potest; quamquam raro fiat, ut ab erysipelate pulmonis ægri evadant, cum plerumque phrenetici & quidem intra paucos dies moriantur, ut sæpius expertum in praxi, quod etiam ab eodem Hippocrate memoratur *2. de morbis*.

Quoniam vero scriptum est ab eodem *lib. 6 Aphorismorum 37. angina correpto, si tumor fiat in collo bonum, foras enim morbus deducitur*: fieri potest, ut exinde evitetur peripneumonia, adeoque mors vel suppuratio, quia scilicet humor anginam faciens non ad pulmonem, sed ad partes exteriores colli deducitur: nam in hoc Aphorismo 6. Aph. 37. Hippocrates loquitur de levibus anginis: At nec semper id conferet, nisi solum cum per transpirationem humoris, ad partes colli exteriores affectæ liberantur: Nam si fortasse contingat, quod tumor in collo appareat, nec subinde musculi gutturis affecti exonerentur, certe majus vitæ periculum imminebit, quoniam humoris ad partes colli externas extramissio non sequitur criticam naturæ depositionem, sed potius arguit multitudinem peccantis humoris, qui cum non possit totus, in partibus internis gutturis absumi, occupat ulterius partes externas & vitæ periculum non minuit sed adauget. Unde majoris dilucidationis gratia:

Quæ-

Quæres I. quod cum triplex pasſim ſit Angina: *una* in qua nihil in faucibus appa-ret, cum magno dolore & ſpirandi ſumma difficultate: *ſecunda*, qua rubent fau-ces & quæ ſimilem dolorem infert: *Tertia* in qua rubor & tumor extra apparent. Quam num ergo ex his potisſimum intelligat Hippocr.? Reſp. primam & ſecun-dam, quia plerumque ſunt lethales: *prima* enim interficere ſolet die prima, ſecunda & tertia: & *ſecunda* quamvis diuturnior ſit, eſt tamen non minus lethalis; quare ſi mortem evitent, fieri non poteſt, quin materia transferatur ad pulmonem & ſuffocando aut interficiat aut ſuppuretur. *Quæres II.* Per quàs vias transmittatur materia Anginæ ad pulmones? Reſp. non per aſperam arteriam, ut veteres credi-dere. ſed mediante circulo ſanguinis & liquorum poris & canaliculis hiantibus ad pulmones transmitti: Dixit enim ipſe Hippocrates *tranſpirabile & fluxile eſſe cor-pus totum.*

Aphoriſmus XI.

Qui Tabe vexantur, ſi ſputum quod extuſſiunt, carbonibus injectum, olet gra-viter, & capilli à capite defluunt, lethale.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Phthiſeos.

Connexio: Cum ſuperioribus Aph. præſertim 9. ætatem quæ ad Tabem apta eſt explicuiſſet: in præſenti Aph. docet eventum funeſtum ejusdem Tabis per duo ſigna ſeu indicia ad prognoſim pertinentia, nempe graveolentiam Sputi carbo-nibus inj-cti, & capillorum defluvium. Hic Aph. uniformis non patitur diviſio-nem, quia ſimpliciter concludit. Debent autem iſta duo ſimul in Empyicis copu-li, ut interitum portendant, quandoquidem aliquando obſervatum eſt, ex ſputo pu-rulento, & male olente (ut ipſe in praxi obſervavi) adhuc complures convaluiſſe; & ideo junctim illa retulit Hipp. ut certius prognoſticum inde deducatur. Atque hinc claro etiam colligitur Tabidos hic Hippocr. adnotare, qui ex pulmone affecto & ex Empyemate in Tabem ſeu Phthiſim ſunt delapſi, aliter purulentum ſputum hic non memoraſſet, neque per tusſim excretum, ut ex verbis textus manifeſtisſime patet. Et quamvis ſæpe numero purulentum ſputum per ſe male oleat, potisſimum cum pravæ conditionis eſt, & aliquandiu in pectore detentum, nihilominus non ſemper in Empyemate ejusmodi fœtorem referre ſolet, niſi ſolum cum pulmonis ſubſtantiam ulceratam & putrefactam redolet, quippe tunc ulcus pulmonis & ſæpiſ-ſime etiam ſordidum & cacoëthicum ſubſequitur: addidit quoque Hippocrates, injectum carbonibus, ut ſcilicet phlegmatis & ſputi ordinarii portio, ſi fortaſſe cum pure conjungatur, vi ignis posſit abſumi, & quod purulentum eſt, in halitus melius diffundatur: id quod pariter diſcerni poteſt an puri phlegma & ſputum ordinarium junctum ſit, an vero non, quod, dum in aquam ſalſam infunditur, pus

fundum petat phlegma autem & sputum ordinarium supernatet teste Hippocrate; quod tamen perpetuo verum non est sed plerumque.

Sed & eodem teste Capilli defluere quoque debent, id est sponte sua è cutis poris decidere: etenim isti nunquam decidunt, nisi poruli cutis fuerint relaxati, & alimentum, quod illis suggeritur acre & erodens evaserit: Unde autem hæc in tabidis contingant, dubitari solet: Ego dicendum judico, id his evenire ex pure, quod sive præsentia sive halitu sanguinem circulantem inficit, imo dissolvit, eliquat, erodit, suoque glutine privat, & secretionem efficit, quamobrem expertum est, sanguinem in tabidis plus justo fluidum fieri & omni glutine orbatum apparere, unde partibus accedens, non solum nutrire & reficere non potest, sed potius acritate infensa & venenata illas extenuat & arefacit, quo deinde fit, ut capilli radicibus suis erosi, sponte sua decidant. At vero promptius è capite defluunt, quam ex mentho, superciliis aliisque partibus, quoniam istæ succulentiores sunt, & cutim crassiorem obtinent, at illud exsuccum nimis est, & cutim ossi cohærentem habet, unde pariter fit, ut ex vertice citius quam occipite depluant, quoniam in hoc cutis omnium est densissima. Hinc ergo fieri non potest, quin tabidi ad tantam perniciem deducti, non sint paulo post interituri, cum ex pure fœtido in fœtus & ulceratus pulmo sanguinem universum, & cor vitæ fontem virulenta contagine depravet, indeque totum corpus & alimento & vita privet. Accedit tussis molestissima, qua coguntur graves molestias & maximam virium jacturam tabidi subire, imo somno & quiete privari, & mille alia incommoda, cum quibus vita diu sustineri nequit. His infra additur alvi profluvium quo naturalis regio labefactata designatur, de quo sequenti Aph. dicetur.

Quoad sputum autem & hoc adhuc notandum venit illos Tabidos sæpius evasisse quorum pus album & non fætidum, ut de se ipso testatur *Cardanus* hoc loco, quibus autem pallidum viride, lividum, spumosum, subcruentum, & cænosum, plerosque interiisse: Sic pariter 2. *de morbis* inquit: *Si pus sectis defluat instar lutei ovi, aut crassum cum virore, sub pallidum fœtens, moriuntur, ubi pus effluxerit.*

Dices etiam pituita è pulmonibus rejecta sæpe male olet, ergo non tantum pus. Resp. 1. ideo Hippocrates addidit fætori puris, capillorum defluvium, quod pituitæ raro jungitur, Resp. 2. cum *Cardano in Comm.* quod istud signum fætoris sit certum & proprium puri, quia licet convenire videatur crudæ pituitæ corruptæ, est tamen longe aliud genus tetri odoris in pure, cum sit pars carnis nempe pulmonis, aliusque partis corruptæ & non solius humoris crudi.

Apho-

Aphorismus XII.

Quibus per Tabem capilli defluunt à capite, iis fluxione alvi superveniente moriuntur. Nota: *Ejusdem quasi tenoris est Aphorismus decimus quartus, qui sequitur in hoc libro.*

Contentum seu Intentio.

De Diarrhoea Phthisicorum.

Connexio: Cum Hipp. in præcedenti Aphor. signa læthalia Tabis descripsisset, nempe si sputum injectum carbonibus male oleat, & capilli â capite defluunt: In præsenti modo Aph. subdit, quibus capilli defluunt, si alvi profluvium superveniat mortẽ præsto esse: Hic Aph. cum brevis sit divisionẽ non patitur. Quantumvis utraq; hæc memorata signa mortem portendant, non tamen tempore indistinctam præsagiunt: Etenim lethale quidem signum est, sputum male olere, & capillos à capite defluere, sed non nisi post aliquod temporis intervallum: at vero cum post defluvium capillorum alvus solvitur, mors brevi imminet, nec ad longum tempus protrahitur, sed intra triduum vel quatriduum irreparabiliter accidet.

Qua autem de causa post sputum purulentum & grave olens, itemque post defluvium capillorum aluus laxetur, facile quis dijudicabit ex corruptione à pure inducta, quæ cum sanguinem, & cæteros liquores corporis pertigerit, una simul corporis ductus delaxari necesse est, & potissimum qui feruntur in alvum, id est, ex ventriculo ejusque fermento, liene, jecore, mesenterio aliisque visceribus imi ventris; quare ex alvi fluxu certo conjicere poterimus universam corporis œconomiam esse resolutam, ac proinde extinctis à tabe diuturna viribus, vitam ipsam esse omnino desituram: Id totum per bellè expressit Hippocrates *Lib. 1. de morbis* his verbis: *cum pus ipsum in ventre moram traxerit, totum corpus ab ipso incalescit, tum maxime vicinissimæ partes; calescente autem corpore, humidum maxime eliquatur, & quod quidem à supernis partibus eliquatur, in supernum ventriculum præcipue confluit, fitque pus, ad hoc quod jam in ipso est. Pars vero ejus etiam in infernum ventriculum defertur, & quandoque alvus ab ipsa turbatur & hominem perimit, nam cibi ingesti, succedunt incocti, & alimentum ab ipsis corpori non accedit: Et sputi sursum purgatio non æqualis contingit, alvo nimirum calefacta, & omnia deorsum trahente in se ipsam: Et à sputo quidem suffocatur, & stetit dum non purgatur: à ventre vero fluente debilitatur & plerumque perimitur.* Cæterum hæc non nisi contingunt Tabidis ex diuturno pulmonis ulcere, & febre ut vocant habituali seu hectica emaciatis, quibus nil ultra videtur, toto corpore remansisse; quam sceletos sola pelle contectus: Unde nec inconcinne *Hippocrates 7. Aphor. 6.* asserit, non solum in Tabe, sed in omni diuturno morbo, pessimum signum est alvi fluxus seu sinceræ dejectiones.

Dices sæpe accidit alvi profluvium criticum phthisicis non symptomaticum v. gr. rupta Vomica, vel etiam dum sanies ab ulcere sordido, per alvum rejicitur, cum Euphoria & tussis remissione; Ergo alvi profluvium in Tabe non est adeo funestum

ſtum, Reſp. in hoc Aph. alvi profluvium ſolum non eſſe funeſtum, ſed conjunctum, cum capillorum defluvio, quod jam clare adcaptum diſcuſſum eſt priori Aphoriſmo.

Aphoriſmus XIII.

Qui Spumantem (ſeu ſpumoſum) ſanguinem extusſiunt, iis è pulmonibus educitur.

Contentum ſeu Intentio.

De Diagnoſi hæmophthyſeos.

CONNEXIO: Magnam dependentiam habet præſens Aphor. cum duobus ſuperioribus; cum enim in illis ſermonem habuiſſet de tabe ſeu Phthiſi; nunc in præſenti Aphor. de ſputo ſanguinis ſeu Hæmoptoë ſeu Hæmophthiſi verba facit, quod Tabis ſeu Phthiſeos ſignum quaſi pathognomonicum cenſeatur. Hic Aphor. ſimplicem concluſionem habet, adeoque non dividitur. Etiamſi Tabidi diverſimode fieri poſſint ab affecto pulmone, ut in ſuperioribus oſtenſum eſt; peculiariter tamen Phthiſici fiunt ex præcedente ſanguinis ſputo, ut clare exprimit Hippocrates Lib. 7. Aph. 15. *A ſanguinis ſputo, puris ſputum malum*: & 16. *ejusdem libri: A puris ſputo Tabes & fluxus: quum vero ſputum retentum fuerit, moriuntur.* Quoniam vero ſanguineum ſputum non ſemper ex pectore & pulmone emanat, quamvis per tuſſim inde prodeat, idcirco accuratiſſimus Hippocrates indicia tradens, quibus ejusmodi eruptionis ſanguinis affectas partes internoſcere poſſimus, adjicit in hoc Aph. ſignum, illudque pathognomonicum, prodeuntis è pulmone ſanguinis, eſumptum à modo ipſius rejectionis; & *qualitate* ſanguinis rejecti.

Et quidem *Modus rejectionis* cum tuſſi eſſe debet; nam quæ in pectoris cavo continentur, non niſi tuſſi egeri poſſunt; quam ob rem accuratiores Interpretes, loco verbi *exſpuunt* vertunt (& quidem rationabilius) *extusſiunt*, ſicut & *Galen. in Comment.* innuere viſus eſt. Nam ſimpliciter ſanguinem ſpumoſum exſpuere tribuitur quoque ab Hippocrate *in Coacis prænotionibus* dextro præcordio dolentibus atque ex hepate; quamvis nec hic ſpumoſus ſit ex conditione rutilantis ſanguinis, ſed ex ſola interceptione & permixtione aëris in ductibus, vel aſperæ arteriæ, vel oeſophagi, unde foras proſilit, cum per utramque viam è Jecore prodire poſſit, facta ſcilicet in eas partes, irruptione à compreſſo per tumidum, dolensque Jecur, Diaphragmate.

At vero, quia non ſemper ſanguis, qui tuſſi ejicitur è pectore, aut pulmone prodit, cum fieri poſſit, ut è faucibus capite, gutture, aſpera arteria, in pulmonis Bronchia delabens, tusſi pariter egeratur idcirco ad differentiam iſtarum expulſionum, adjecta eſt in Textu *qualitas ſanguinis* excreti, ut proinde ſi *ſpumoſus* ille ſit, floridus & rutilans, è pulmone prodire dicatur, qui vero alterius eſt conditionis, fortaſſe nigricans, grumoſus & minime floridus, certe ab aliis partibus, quam à pulmone prodibit, etiamſi tusſi egeratur.

Solius ergo pulmonis erit ſanguinem ſpumoſum egerere, quoniam in ſolo pulmone hujusmodi ſanguinis qualitas invenitur; fit autem ſpumoſus ſanguis, à mixtura illius cum aëre, qui cum pulmones duntaxat ingrediatur pro uſu reſpirationis, idcirco nullibi, quam in pulmone, ſpumoſus ineſt.

Advertendum tamen eſt, quod tunc ſpumans è pulmone egreſſus ſanguis apparebit, cum immediate è ſuis vaſis exilit: nam ſi fortaſſe è pulmone ſanguis guttatim in pectoris cavum extillet, aut etiam in Tracheolis aſperæ arteriæ per aliquod tempus detineatur, procul dubio, ſpumis expers extuſſietur, quandoquidem ſanguis ibidem reſtagnans, mox concreſcit & grumoſus egeri poteſt; ſed & è contra falli quoque contingit in eo, quod multoties tuſſi excretum, credatur è pectore prodiiſſe, cum tamen ab aliis partibus proceſſerit: hinc valebit illatio affirmativa, ſecus vero negativa: nempe, ſanguis ſpumoſus prodit, ergo à pulmone eſt, at non è contra; ſanguis non ſpumoſus egeritur, ergo ab aliis partibus quam à pulmone: Hæc duo tamen tuſſis nempe & ſpuma ſanguinis ſi adſint, notabile præſtant argumentum à pulmone vitium procedere, attamen ut vere ſpumoſus dicatur, non ſufficit, habere ſpumam ſuperficie tenus, ſed totam ejus ſubſtantiam velut ſpumam eſſe oportet, ſi vero tota ſua ſubſtantia non fuerit ſpumoſus, poteſt etiam ex alia parte prodire quam ex pulmone; Cavendum pariter, ne quis fallatur cum ex capite ſanguis ad aſperæ arteriæ infundibulum aut pelvim fluens, tuſſimque excitando, tuſſique excernatur, ne quis putet ex pulmone educi, nec enim tunc ſpumoſus apparebit, & magis ſcreatu quam tuſſi excernetur, aliaque ſigna aderunt quæ ex capite deſcendere oſtendent.

Inſuper ab ejusdem ſanguinis excreti quantitate dijudicare poterimus, num ſanguis ab ipſa pulmonis ſubſtantia, & à vaſis exilibus, per illius ſubſtantiam diffuſis, egeratur; an vero à vaſis majoribus, per quæ ſanguis in circuitum adigitur, uti ſunt vena cava aſcendens, & vena arterioſa itemque arteria venoſa & bronchialis: ſiquidem cum ſanguis ex vaſis majoribus erumpit, non tantum ſpumoſus ſed etiam copioſus erit, quin imo periculum ſuffocationis minabitur; at vero cum è pulmonis ſubſtantia & è vaſis exilibus prodit, neque multus erit, neque tam proximum vitæ periculum minatur.

An insuper sanguis undecunque ex ore prodiens è venis, an potius ex arteriis egeratur, controverti potest. Et sane attenta, tum qualitate sanguinis floridioris, tum etiam ejusdem circulatione veri similius dicendum ex arteriis prodire, quippe in arterijs floridus magis & rutilans sanguis invenitur, nec non per arterias ad partes excurrit, per venas vero remeat in cor; imo semel venas ingressus, regredi non potest, impedientibus scilicet valvulis. Solum venæ compati poterunt, si fortasse fuerint erosæ, nam tunc ob erosionem, qua data porta, sanguis exinde manare poterit. Cæterum etsi è reliquis partibus pectoris, imo etiam aspera arteria sanguis possit exstillare, is tamen neque multus, neque spumosus erit; quippe sanguis nullibi, præterquam in pulmonibus spumosus invenitur.

Ex his demum admonemur Tabem ac Phtisim proprie dictam ab ulcere pulmonis exoriri, idque non nisi à sanguinis sputo de quo idem Hippocrates citatis supra locis *Lib. 7. Aph. 15. & 16.* scribit: *à sanguinis sputo puris sputum, à puris sputo Tabes, à Tabe mors*: unde tunc proprie empirei & phtisici morientur ægri ut præcedentibus Aphorismis dictum est, cum sanguinis sputum præcesserit, atque ille è pulmone prodierit,

Denique licet plerique absque sanguinis sputo & ulcere pulmonis tabidi referantur, nihil tamen huic Aphoristicæ sententiæ refragabitur, qua solum Hippocrates docet, sanguinem per tussim excretum, tum revera à pulmone prodire, cum spumosus est, atque hinc necessario fieri ut Tabes & phthisis oriatur, ac postremo mors. Hinc autem minime negatur, posse etiam Tabem ac phthisim aliunde proficisci, etsi sputum sanguinis nullum præcesserit: attamen verum semper erit, pulmonem in cunctis tam male affici, ut ineptus evadat sanguini perficiendo & vitæ ac motui cordis conservando.

Quæ vero sint medicamenta fluentem hunc sanguinem sistere, & cohibere valentia, ea ex praxi petenda erunt.

Objectiones circa hunc Aphorismum in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XIV.

Si Tabe detento (seu habito) profluvium alui superveniat, lethale.

Con-

Contentum ſeu Intentio.
De Diarrhœa Tabidorum.

Connexio: Hic Aphoriſmus fere idem videtur cum Aphoriſmo duodecimo hujus libri, in quo dixerat Hippocrates, profluvium alui cum capillorum defluxu, mortem paulo poſt Tabe laborantibus allaturum, & id ipſum fere in præſenti Aphoriſmo repetit: Hinc creditum eſt à commentatoribus nihil prorſus novi in hoc Aphoriſmo contineri, quod in memorato duodecimo dictum non ſit. At vero non tam temere de Hippocrate ſuſpicandum, quod bis idem omnino repetere voluerit: Quamobrem opinandum, aut illum voluiſſe hoc loco Tabidos omnes generaliter comprehendere, imo etiam alia quacunque de cauſa, aut morbo macie confectos, cum alui profluvium, quibuscunque extenuatis ſuperveniens lethale ſit, veluti labefactatæ omnino naturæ indicium: vel etiam ſignificare voluiſſe ſolam diarrhæam & alui ſolutionem tabidis eſſe pernicioſam, licet cætera alia ſymptomata antea memorata deficiant, inde, quamvis capilli à capite non defluant, & licet ſputum purulentum ingentem fœtorem non redoleat, ſi nihilominus alvi profluvium Tabidis ſuperveniat, lethale eſt; quoniam cum Tabidi, veluti omnino extenuati, nihil habeant, quod egerere poſſint, vel debeant, quin imo indigeant potius inſtauratione, & carnium appoſitione, procul dubio alvi profluvio ſi corripiantur, morientur, ſolutis exinde omnino viribus & labefactata penitus in ipſis reficiendi Facultate.

Verum tamen eſt quod pro Tabidis hic intelligere debeamus, qui diuturna Tabe (unde dixit *detento* ſeu *habito*) fuerunt affecti, atq; extrema macie conſumpti, his etenim quæcunque evacuatio ſuperveniens pernicioſa eſt, cum ex quacunque evacuatione penitus deficiant: Neque ſatis eſt, ſi ſemel tantum alvus laxetur & excrementa ſolum dejiciat, ſed omnino neceſſe eſt, ut iterato & ſæpius ſolvatur, & non tantum quæ ventriculi & inteſtinorum cavitatem occupant, ſed etiam quæ in intimioribus partibus continentur, & intra ductus corporis relicta erant, copioſe & affluenter egerat.

Accidit quoque ut aliquando etiam iterata vomitio necem attulerit, itemque immodica urinæ profuſio, ſudor, hæmorrhagia; ſiqui-

dem ejusmodi evacuationes, veluti omnino incompetentes, tabidis exitum parant, brevique temporis intervallo, prout ex ſuperius traditis facillime deduci poteſt.

Objectiones Et difficultates in contextu hujus & Aphoriſmi duodecimi ſunt ſolutæ.

Aphoriſmus XV.

Qui ex pleuritide (ſeu morbo laterali) empyi fiunt (ſeu ſuppurantur) ſi à ruptione intra dies quadraginta (ſeu à die qua fit ruptio) ſurſum purgentur, liberantur; alioquin tranſeunt in Tabem.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Empyematis.

C*Onnexio*: Pace divi Senis dixero, melioris ordinis cauſa hic Aphoriſmus debuiſſet ſequi octavum qui æque de pleuritide & de ejus ſuppuratione egit. Edocuerat autem ipſiſſimo Aphoriſmo octavo Hippocrates, pleuriticos in ſuppurationem deſituros, quandocunque in quatuordecim diebus non forent repurgati; In hoc vero Aphoriſmo eosdem in Tabem lapſuros inquit, cum intra quadraginta dies materiam in pectore contentam per anacatharſim non penitus expurgaverint; unde differt tamen hic Aphoriſmus ab octavo, eo quod ibi ſuppuratio portendatur, materia in quatuordecim diebus non repurgata; In hoc vero Aphoriſmo, ex eadem ſuppuratione præſignetur tabes in diebus quadraginta; in octavo ergo prædixit pleuritidem transmutari in ſuppurationem, niſi intra quatuordecim dies repurgetur; In hoc vero de termino ſuppurationis nempe quadraginta diebus loquitur.

Cum autem pleuritis ſit de genere morborum acutorum, & morbi acuti vel in quatuordecim diebus terminentur, ſi exquiſite acuti ſint, vel protrahantur, ad dies quadraginta, ſi fuerint

acuti

acuti ex decidentia, & quodammodo spurii; proinde quandocunque pleuritis ad decimum quartum diem, judicata non sit, prorogari poterit ad quadragesimum diem, præsertim in alium morbum commutanda, unde si spatio quatuordecim dierum, materia pleuritidis, per tussim non fuerit expurgata, vertetur in suppurationem & Empyema: à die vero decimo quarto usque ad quadragesimum, nisi suppurata adhuc per Anacatharsim seu expectorationem expurgetur, à detento pure in pectore vel pulmone, Tabem & phthisim inferet: Hinc humor qui faciebat pleuritidem, duplicem subire potest mutationem; *Vnam* quidem ad diem decimum quartum coctionis, & suppurationis; *alteram* vero expurgationis seu expectorationis, spatio quadraginta dierum, quo transacto, quia purulentus humor ob diuturniorem moram, pulmonem simul & sanguinem per cor circulantem inficit, & sic plane tabem ac phthisim, adeoque febrem habitualem & consumptionem universalem affert.

Quod vero adjectum est in textu, illos liberari *à die, qua fit ruptio* manifeste declarat, ob expurgationem impósterum subsequentem, revalescentiam exoriri, quemadmodum contigit Anaxioni, qui trigesima quarta die judicatus est: Sed non per hoc, quod intra quadraginta dies non sint repurgati, omnino fit, ut tabidi interire debeant, quia fieri potest, ut etiam ultra hoc tempus repurgatio retrahatur, & evadant: multoties enim accidit, ut vel ex multitudine, vel ex crassitie materiæ suppuratæ, satis non sint dies quadraginta ad integre explendam è pectore repurgationem, unde deinceps adhuc expectoratio desideretur ac perduret.

At vero initium hoc quadraginta dierum, non erit à principio pleuritidis desumendum, sed à quo die maturatio & ruptio apostematis facta est; Etenim inde principium faciendum, à quo tempore puris expectoratio haberi potest: modo ante maturationem, & ante ruptionem Apostematis nulla per Anacatharsim exspectanda repurgatio: Itaque cum inquit Hippocrates *à die qua fit ruptio*, certo ab eo tempore computus quadraginta dierum faciendus est: hinc etiam non nisi post quadraginta dies periculum erit futuræ Tabis, quoniam tunc Tabes accidit, quando materia purulenta, in pectore retenta pulmonem infecerit, illumque exulceraverit:

verisimile autem est intra spatium quadraginta dierum, pulmonem ab exulceratione illæsum posse perseverare, ut proinde si totum pus interea fuerit repurgatum, non solum à pleuritide & à suppuratione, verum etiam à Tabe æger facile liberabitur.

At quo pacto dignosci possit jam apostema ruptum esse, indeq; pus fuisse collectum in cavitate pectoris, plene edocuit idem Hippocrates *Lib. prænotionum* his verbis: *Cæterum* (inquit) *omnes suppuratos, ex his signis cognoscere oportet: primum quidem si febris non dimittit, sed per diem quidem tenuis est, noctu vero amplior & sudores multi oboriuntur tussesque, ac tussiendi promptitudo ipsis adest, & nihil memoratu dignum exspuunt, & oculi cavi fiunt, & maxillæ ruborem contrahunt, & ungues quidem manuum curvantur, digiti vero calescunt, & potissimum summi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & pustulæ per corpus enascuntur.* Et num in dextro vel in sinistro latere pus collectum sit, his indiciis ibidem tradit: *si vero* (inquit ulterius) *suppuratio fuerit, in altero latere solum, vertere & considerare oportet, in his, num aliquem habeat dolorem in altero latere, & an alterum altero sit calidius, & ægro in latus sanum reclinato, interrogare ipsum an videatur ipsi grave quid ex superno latere incumbere; si enim hoc fuerit, in eo latere est suppuratio, in quo gravitas percipitur.*

Quod vero non in omnibus æque suppurationes fiant, & neque suppurata apostemata æqualiter in ipsis rumpantur, docet expresse eodem loco inquiens: *at vero aliæ suppurationes rumpuntur, plurimæ quidem vigesimo die, aliæ vero trigesimo, aliæ quadragesimo, aliquæ vero ad sexaginta dies perveniunt: considerare vero suppurationis principium oportet, suppuratione facta à die qua primum homo febricitavit, aut si forte ipsum primum rigor apprehendit, & si pro dolore gravitatem sibi factam esse dixerit, in eo loco, in quo dolebat: hæc enim in principiis suppurationum fiunt; ex his igitur initiis suppurationem juxta tempora prædicta futuram exspectare oportet.* Denique an citius vel tardius futura sit suppuratio sic postremo Hippocrates eodem loco concludit: *Siquidem dolor & spirandi difficultas ab initio adsint & tussis & sputatio perseverans, ad vigesimum diem pertingat, eruptionem tum exspectare oportet, aut etiam prius: Si vero quietior fuerit dolor, & omnia alia pro hujus ratione eruptio posterius exspectanda venit:* necesse vero *est accedere & dolorem & spirandi difficultatem & sputationem ante puris eruptionem.* Hæc ex Hippocrate huc usque dicta fuere.

In fine Aphorismi additur: *alioquin* (vel ut alii *si vero non*) *in Talem transeunt*; hoc est si spatio quadraginta dierum non fuerint ex toto repurgati, ratione scilicet detenti puris pulmo inficietur & ulcus contrahet, atque adeo tabem inferet, quia ex diuturna puris per tussim repurgatione, ejusdemque transitu per pulmonem, facile is eroditur & ulceratur, ab ipsius autem ulcere contingit Tabes & mors. Sed & insuper quandocunque materia ex pleuritide suppurata, intra hoc tempus expulsa non fuerit, & adhuc perdurat, metuendum est à præcedenti pleuritide, ejusque suppuratione, *Vomicam* quoque in pulmone fuisse contractam, quæ disrupta puris productionem continuo foveat, ut propterea etsi jugiter per anacatharsim illa egeratur, perpetuo tamen alia, & alia ex ulcerato pulmone effluat, unde puris excreationem in longius tempus protrahat atque perennet.

Signa salutis & mortis & etiam dubii eventus in suppuratis in compendio proponit Hippocrates *in Prognosticis*: *Salutis* quidem si febris statim è ruptione cesset, qui album & leve & æquale sit, appetitus redeat & facile expurgetur: *Mortis* vero si omina contraria adsint. *Dubii eventus* si partim bona, partim mala appareant & penes vires magis, minusve constant.

Quomodo autem & quibus mediis Tabidis & suppuratis occurrendum, id petendum ex Praxi erit, ubi pariter an Paracenthesis locum habeat nec ne clare resolvitur.

Dices Qui sunt temperamenti calidioris, citius, qui frigidioris tardius repurgantur, ergo non videtur bene assignasse quadraginta dies Hippocrates. ℞. Hanc difficultatem jam esse solutam in contextu; præterea Hippocrates locutus est ut plurimum, non ut semper & irrefragabiliter.

Aphorismus XVI.

Calidum frequentiore usu, (seu ubi quis sæpius eo utitur) hæc invehit incommoda; carnis effœminationem, nervorum incontinentiam (seu imbecillitatem) animi (seu mentis) torporem; profusiones (seu profluvia) sanguinis, animi deliquia: ad quæ quidem mors, (seu quibus mors succedit.)

Con-

Contentum seu Intentio.

De Calidi excedentis Noxis.

CONNEXIO: Cum hactenus in prioribus Aphorismis, multa ac erudita, de *convulsione*, *Tetano*, *Epilepsia*, *pleuritide*, *angina*, *Tabe*, *Empyemate*, *suppuratione*, morbis utique gravissimis, oppidoque frequentioribus dixisset Hippocrates: Nunc in sequentibus ad duas qualitates, activas veteribus primas dictas, *calidum* scilicet & *frigidum* accedit, quæ & morborum causæ potissimæ, nonnunquam etiam remedia sunt; atque in præsenti Aphorismo in specie, caliditatem assumit; breviter quodammodo innuens nullum esse tam innocens remedium, quod noxa careat, & præcipue, si non debito modo fiat.

Noxas ergo ac detrimenta *calidi* in hoc Aphorismo memorat Hippocrates, relaturus in sequenti Aphorismo, incommoda quæ ex frigore proveniunt: Cum autem *calidum* dicat, non *calorem*, quæri hoc loco primum potest, quid nomine *calidi* voluerit intelligere: & quidem ex ipsamet voce clare deducitur non calorem nude sumptum pro qualitate, ut veteres scholastici intelligere solent, is acceptum voluit, sed rem potius calidam, potissimum quia, medice loquendo, quæ corporibus adhibentur calida, non nisi res calidæ sunt, sive medicamenta, sive alimenta, sive alia quæcunque corpora illa sint, cum nunquam sensiones in corporibus fiant, nisi à rebus similiter corporeis.

At vero si rem calidam, calidumque corpus hoc loco designare voluit, videndum de quo specialiter id dictum intelligat. Et revera bene *Fuchsius in commentario* de aqua calente exponit, quod colligit ex *libro de usu humidorum*, unde præsens Aphorismus videtur desumptus; quandoquidem damna, quæ hic à calido memorantur, nisi illud cum humore conjungatur, neutiquam subsistere poterunt, nam corpora calida & arefacientia, id est quæ calorem siccitati conjunctum habent, nullatenus possunt, *corporis effæminationem*, *nervorum imbecillitatem*, *mentis torporem*, *profluvia sanguinis*, *animi defectionem*, & alia consimilia mala parere, cum potius à siccitate seu rebus siccis ac exsiccis contrarii effectus oriantur: Igitur probabilius est, voluisse Hippocratem hic notare calida in humoribus, seu liquoribus qui-

quibuscunque, potissimum vero in aquis, quæ inter liquida & humida corpora primum locum obtinent: quamquam & usus diuturnus hypocausti, longa insolatio, atque ad ignem immoderata excalefactio, & longior sub sole mora, possit id ipsum afferre, sed tamen diuturniori tempore, & exitu difficiliori.

Num insuper de *calido* intra corpus assumpto, an potius de calido extrinsecus admoto, potest iterum dubitari: Et verisimilius videtur dicendum, sermonem hic haberi de calido exterius admoto, potissimum de Balneis, ac lotionibus aquarum, tam Thermalium simplicium & naturalium, quam artificialium & compositarum. Illa enim ut experientia constat, cutim laxando, & humefaciendo, sudorem promovendo, sanguinem eliquando, & Lympham extenuando bene possunt ac solent, carnes, artus, nervos, musculos, & viscera quæcunque corporis, diluere, mollificare, delaxare & prolongare atque illam (quam Hippocrates *effœminationem* vocat) dispositionem producere. Quæ vero interius assumuntur præterquam quod sæpe sæpius per fermenta ventriculi consentanea, vel dissentanea calorem amittunt, neque tam facile in totum corpus calefactoriam vim & calorem, quem actualem vocant, communicare valent, licet attenuando, dissolvendo, acuendoque sanguinem, sint in causa ut corpus aliquantulum incalescat: At vero passim experimur balnea, tum naturalia tum artificialia promptissime solere ejusmodi coporis delaxationem parere.

An præterea *calidum* intelligi debeat *moderatum* vel *immoderatum* rursum quæri potest: Et sane, licet immoderatum calidum, efficacius in his omnibus de quibus sermo, in præsenti Aphorismo est, operetur, nihilominus si verba textus attendantur, videtur calidum adhuc moderatum, fuisse hoc loco consideratum; etenim in Aphorismo dicitur *frequentiori usu* seu, *ubi quis sæpius eo utitur*: non videtur autem verisimile, quod quis sæpius utatur calido immoderato, quod toleratu non est tam facile. Imo si fortasse Hippocrates voluerit, hoc Aphorismo, morem veterum vituperare, qui frequenter balneis utebantur, certe quia usus balneorum non erat nisi cum moderato calore, dicendum erit moderatum calidum fuisse in hoc Aphorismo descriptum. Accedit quod calidum hic contraponitur frigido sequentis Aphorismi: at vero

in Aphorismo sequenti, non nisi frigidum moderatum considerandum proponitur, igitur & moderatum calidum in hoc præsenti Aphorismo, erit quoque intelligendum. Verum tamen pro moderato non intelligimus, quod consentaneum naturæ est, & nullum excessum supra mediocritatem habet, sed quod à mediocritate quidem recedit, non tamen extremum frigoris gradum attingit, ut propterea non sit conveniens naturæ, sed nec sit omnino in summo positum: Id ipsum quoque dicendum de calido, quod non sit in excessu caloris urentis, sed à mediocritate naturæ consentanea declinet: debet autem calidum istud, & si non multum excedens diutius tamen iteratis vicibus & sæpius adhiberi, ut exinde nocumenta in textu memorata subsequi possint, alias si semel & brevi adhiberetur, quia non multam in partibus corporis læsionem induceret, neque posset relata in Aphorismo detrimenta afferre. Itaque optimo jure notatum est ab Hippocrate *longiori usu, seu, ubi quis eo sæpius utitur*: quibus verbis denotatur frequens & iterata rei calidæ administratio: hac quippe ratione *calidum* etsi non multum excedens, potest memorata damna parere, nam quod semel & brevi inferre nequit, iteratis vicibus ac frequenti usu bene poterit excitare: unde (ut paucis dicam multa) sive calidum intensum adhibeatur excessive semel, vel moderatum & sæpius & abusive adhibeatur, utrumque nocet & nocere potest. Damna autem quæ hoc loco describuntur, spectant partim ad operationes animales, partim ad vitales, partim denique ad naturales: ad animales, *Nervorum imbecillitas & mentis Torpor:* ad vitales, *profluvia sanguinis & animi defectiones*: ad naturales demum; *Carnis effœminatio & totius corporis languor.*

Qua vero de causa *carnium effœminatio* à calido proveniat, facile quis dijudicabit (ut jam quidem supra innuimus) attenta perspiratione copiosiori cutis & majori laxitate è corporibus calidis contingit; hinc motus Aristoteles *Lib. de longit. & brevit. vitæ* dixit Æthiopes & qui Regiones sub zona torrida inhabitant, non tantum imbecilles & effæminatos observari verum etiam brevissimam vitam ducere, languescente nimirum vitali partium calore, & dissipatis ex ambiente calido spiritibus, unde totius corporis & operationum vitalium languor.

Nervorum quoque imbecillitas seu incontinentia, ex eadem

causa

causa provenit, etenim quotiescunque partes solidæ corporis & viscera quæcunque languent, tum sanguis tum omnia fermenta, ex illo derivantia, plurimum dissoluta, nequeunt liquorem nervorum suggerere talem ac tantum, qualis & quantus necessarius illis est: sed & fibræ nerveæ, plus justo à calore delaxatæ, neque firmæ & constantes esse possunt, ad pondus partium sustinendum; quamobrem nervorum imbecillitas contingit, unde etiam reliquæ partes imo totum corpus languidum observatur in omnibus præsertim operationibus animalibus: Notavit autem expresse Hippocrates *mentis Torporem & nervorum imbecillitatem*, ut tum ea quæ ad Hegemonicas seu principales (id est animales & vitales) operationes pertinent, tum etiam quæ ad operationes sensitivas & motivas sunt addicta, sub his duabus vocibus comprehenderet: & quidem *mentis Torpor* de quo *Sectione 3. Aph. 5.* docuit, nonnisi significat hebetudinem operationum animalium, pertinentium ad sensus internos scilicet ad imaginativam, æstimativam & memorativam: *Nervorum* vero *imbecillitas* complectitur languorem sensuum externorum & motuum animalium, qui non nisi per nervos in musculis peraguntur. Quod autem calidum frequenter adhibitum, valeat etiam sensus internos hebetare patet manifeste ex iisdem rationibus supra recensitis, nam ex illo funduntur humores, sanguis dissolvitur, succus nerveus extenuatur, spiritus dissipantur, quibus omnibus deficientibus, necesse est plurimum quoque hebescere & infringi, prædictas operationes animales, quæ absque vegeto sanguine & nervorum liquore repurgato, itemque sine præpollentibus spiritibus perfici non possunt.

Neque solum læduntur quæ ad animalem partem pertinent operationes, verum etiam quæ ad vitales, ubi calidum intra fines mediocritatis non fuerit coërcitum: Etenim cum id ejus sit virtutis, ut rarefaciat, attenuet, dissolvat, aperiat, proculdubio laxatis venarum & arteriarum osculis, atque eliquato sanguine facile *hæmorrhagias* seu *profluvia sanguinis* excitare potest, & quidem non solum reseratione, sed etiam erosione vasorum, præsertim cum in aliquibus, propter acredinem, prompte admodum in fermentationem attigitur, & partim distendendo, partim etiam proritando extra sua vasa prosilit: Hac porro ratione fit, ut hæmorrhagiæ facilius contingant æstate, & in regionibus calidis quam hyeme & in regionibus frigidis, quan-

doquidem per æstatem & in regionibus calidis, sanguis admodum rarescit & prompte fermentescit, secus vero hyeme & in Regionibus frigidis. Quia vero non explicuit Hippocrates, unde sanguis ex frequenti usu calidorum profunderet, ansam præbet dubitandi, num ex naribus, ore, hæmorrhoidibus, an ex aliis corporis partibus erumpat: Credere autem licet ex omnibus indiscriminatim posse manare, cum calor æque bene universum sanguinem fundendo, possit omnes & quascunque venas aut arterias relaxare & aperire: sed tamen specialius possunt narium arteriolæ ac venulæ veluti delicatiores, ejusmodi incommoda subire, præsertim in Adolescentibus; quamquam in cæteris etiam hæmorrhoides reserari possint, pro varia corporum affectione, & sanguinis in hanc vel illam partem irruptione faciliori.

Usus deniq; est nomine *profluvii sanguinis* græce *hæmorrhagia*, ut nimirum ostenderet, non quamcunque sanguinis evacuationem exinde designari, sed largam, copiosam & fortasse etiam iteratam, ad differentiam illarum sanguinis evacuationum, quæ guttatim solum fiunt, & modica duntaxat quantitate quæq; stillicidia à Medicis appellari solent, cum paucæ nimirum stillæ erumpunt. Quod autem exitus sanguinis copiosus & immoderatus hic intelligatur patet ex sequenti textus dictione *animi defectionem*, nam animi defectio, non ex quacunq; sanguinis evacuatione, sed ex immoderata & incompescibili procedit.

Contingit autem animi defectio, tum ex immodica sanguinis eruptione tum etiam ex spirituum & partis ejusdem floridæ nimia dissolutione, quamobrem, his deficientibus, vivens animo deficit & moritur, unde textus *ad quæ mors*. Pro animi vero defectione licet græce scriptum sit *Lypothimia*, nihilominus cum exinde dicatur *ad quæ mors* seu *quibus mors succedit*, certe fortis & vehemens illa intelligenda est, quæ proxime accedat ad Syncopen, nisi tamen Lypothimia sæpius redeat, quo casu etsi levior quam Syncope sit, ob recidivam & reditum tamen facile posset mortem afferre, præsertim ubi quis natura debilis ex immoderata sanguinis evacuatione, nullo negotio à quacunque animi defectione succumbit.

Pro coronide non reticeo, prout supra obiter innui hunc Aphorismum Hippocratem potissimum scripsisse hominibus sui ævi & Patriæ, ut nimirum à nimis familiari Balneorum usu (quibus tunc erant dediti) deterrerentur; Germaniæ incolas, admonitione

hac

hac Hippocratica non egere, ex eo liquet, quod complures saltem Germani Balneorum externorum loco, hospitia potius colant, & guttura potius quam corpora diluant: unde Poëta:

Quicunque est Teuto morbum hunc ex ubere suxit.
Ad Lymphæ nomen pollet, sudat, tremit, alget
Triste est supplicium Germano audere carebis
Si neque suspendit patrem, matremque cecidit.

Itali & Galli objiciunt Germanis sequens distichon.

Germani cunctos possunt perferre labores
O Utinam! possent tam bene ferre sitim.

Germani Italis & Gallis respondent sequenti.

Ut nos dulce merum, sic vos Venus improba vexat
Lex posita est Veneri, Julia nulla mero.
Germani sitiunt vinum, tuque improbe Galle
Perfidiam, lites, dissidiumque sitis.

Difficultates & objectiones circa hunc Aphorismum moveri solitæ, jam sunt solutæ in contextu.

Aphorismus XVII.

Frigidum vero convulsiones, Tetanos, nigrores (seu livores) & rigores febriles.

Contentum seu Intentio.

De frigidi excedentis noxis.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo Hippocrates egisset de damnis & noxis calidi: accedit nunc in præsenti Aphorismo, ad nocumenta & incommoda frigidi explananda; ut revera hic Aphorismus quasi pars præcedentis esse videatur. Hic Aphorismus uniformis nullam subit divisionem.

Pergit ergo nunc in hoc Aphorismo ad enarranda mala, quæ ex *frigore* viventibus contingunt, & pari loquendi formula non *frigus* sed *frigidum* recenset, pro quo etiam non qualitatem sed corpus &

rem frigidam intelligere est, eamque potissimum cum humido conjunctam, veluti aqua frigida, nix, glacies, aliave res consimilis, quamquam quodcunque corpus frigidum, etiam durum, solidum, siccum, pro rata sua intelligi possit, quemadmodum de calido superius dictum est; sed & aër ipse qui inter corpora fluida collocatur, si frigidus plus justo fiat, nive, grandine, gelu, itemque ventis Borealibus, pari ratione eadem detrimenta inferre potest, ut propterea quodcunque extrinsecus viventia male afficiens, frigore cujusvis generis poterit prænarrata mala excitare, verum tamen cum frigidum per comparationem ad calidum, longe admodum infensius sit hominum vitæ, quæ calore fovetur & conservatur, plane, ut ejusmodi mala corpori incutiat, intensiori gradu molestare debet, etenim ab intraneo calore aliquatenus repercutitur, imo facta constipatione in poris cutis, aliquando vis illius fortificatur, nisi propter excessum externæ partes hebetentur & mortificentur.

Cum igitur extrinsecus ad motum, vel diuturniori tempore, vel intensiori gradu, cutis poros constipando, effluvia impedit, & sanguinem circulantem in apicibus arteriarum, per partes extimas corporis excurrentium, figit & coagulat, in causa est ut aliquando etiam mortificatio, syderatio seu sphacelus subsequatur. Hinc ab Hippocrate, inter præcipua illius damna referuntur convulsiones, Tetani, Livores. *Convulsiones* quidem & *Tetani*, ob rigiditatem & contractionem inductam in fibris nerveis, & congelationem, in ipso nervorum liquore seu succo nerveo, qui propterea nequit membranas irrorare, & pro rata sua vigorem iisdem importiri: *Convulsiones* autem hic memoratæ, non motus convulsivi, sed veræ & propriæ convulsiones intelligendæ sunt, per quas nervi & musculi rigidi, immobiles & inflexibiles redduntur, cum frigoris sit hebetare, obtundere, & motum cuicunque rei adimere. *Tetani* vero ad convulsiones etiam referuntur & quidem universales, cum ex illis universum corpus rigidum & immobile fiat, ut neque ad anteriora neque ad posteriora flecti possit. Id autem non semel expertum est in his, qui per loca nivosa & montana hyemali tempore iter facientes, ingentis frigoris incommoda subire coacti sunt.

Accidunt præterea ex frigore *Livores* seu nigrities & mortificationes in partibus externis eandem ob causam, quia sanguis præ frigore

gore constipante, nequit per eas partes circuire, ut proinde nec illas possit vivificare, unde veluti emortuæ, & viribus ac calore vitali destitutæ, nigrorem subeunt, ut in cadaveribus experimur. Observatum non raro etiam est, in tantam labefactationem externas partes corporis, potissimum manus & pedes incidisse, ut Gangrænam incurrerint, & deinde à reliquis partibus sejunctæ, sponte sua conciderint, potissimum cum ad ignem, aliudque corpus impense calidum repente fuissent admotæ: quo moniti itinerantes per ejuscemodi loca, non statim ad extremum calorem & ignem se exponunt; sed sensim ac lente pannis laneis, aut tepenti aqua calorem revocant, quousque paulatim sanguis per suos ductus remeare incipiat, & circuitum pristinum repetere videatur. Addit in textu Hippocrates *Rigores*, qui licet in vulgari versione legantur *febriles*, revera tamen febriles non sunt, sed tantum per analogiam tales dicuntur, quod scilicet quemadmodum incipientibus accessionibus febrilibus rigores accidunt, cum inæquali corporis concussione & sensu frigoris, ita ab externo frigore, vel aëris vel aquæ circumambientis, corpus universum riget & contremiscit, inita quodammodo pugna inter sanguinem arteriosum vi cordis & portione vivifica impulsum, ac frigoris externi vim constipantem & repercutientem atque ita inæqualiter cutim commoventem & contorquentem. In his autem mirum, quantum valeat iteratos usus aquæ ardentis de phlegmate; etenim ipsa sæpius lenifrictione admota simul poros constrictos reserat, & sanguinem hærentem dissolvit, atque in motum concitat & partes roborat, ut propterea cutaneos istos livores perquam optime deleat, citra suppurationem aut ulcerationem: Illam autem ut efficacius operetur, solent Practici vigorare, adjecta portione convenienti Camphoræ, vel etiam infusis floribus & summitatibus roris marini ad plures dies in loco calido ad digestionem convenientem detentis, uti in ea quæ Reginæ Ungariæ nominatur.

Cæterum quod hæc mala ab externo frigore evenire Hippocrates doceat, palam fit, ex supra dictis de rigore & livore partium externarum; quippe rigor & livor non nisi ad partes extimas corporis pertinere possunt. Res autem frigidæ intro assumptæ, non solent similia mala parere; quin & nostro tempore gelidæ potiones tam in usu frequenti sunt, ut in deliciis habeantur & licet successu temporis cru-

ditates

ditates atque inde alia incommoda pariant, haud tamen memorata hæc in Aphoriſmo mala excitare obſervantur.

Quo denique pacto inductis ex frigore nocumentis præter jam dicta occurrere poſſimus, non erit abs re hoc loco breviter recenſere. Et primum animadverſione dignum videtur, quod quamvis his ex frigore malis calefacientibus debeamus opitulari, non tamen illa affatim ac violenter, ſed ſenſim ac ſenſim erunt adhibenda; non minus enim nocere ſolent, frigefactis partibus calorifica ſubito ac repente adminiſtrata, quam frigida quæ antea læſerunt: experientia enim cuique notum eſt algentes manus igni repente admotas, longe graviorem moleſtiam ſubire: Itaque opportebit paulatim amiſſum in partibus calorem reſtituere, pannis laneis ut dictum excalefactis, itemq; vino calente, ſpiritu vini camphorato & ſimilibus, cavendo immoderata calefacientia & violenter operantia.

Dices Hippocrates & omnes Authores dicunt convulſionem fieri, vel à repletione vel ab inanitione, ergo non fiet à frigore ut in hoc Aphoriſmo. ℞. Hippocratem nullibi negaſſe convulſionem fieri à frigore imo aſſeruit: præterea diximus per frigus non intelligi ſolam qualitatem, ſed rem & corpus frigidum, ergo haud dubie, convulſio æque fit à repletione: imo etiam ab inanitione fieri dici jure merito poteſt, quando nimirum per frigus conſtipans, coarctando & repercutiendo, ſanguinem & ſpiritus, partes potiſſimum vero nervos inanit.

Inſtabis Quando corpus à frigore riget, non poteſt fieri motus convulſivus, quia partes fiunt immobiles, ergo à frigore non poteſt fieri convulſio. ℞. Nos in textu jam dixiſſe hic veram convulſionem & non motum convulſivum eſſe intelligendum vel diſtinguere, ſi placet, poſſumus, non poteſt fieri motus convulſivus localis ſeu de loco in locum concedo: Tomicus ſeu firmus & conſtans nego.

Aphoriſmus XIIX.

Frigidum inimicum oſſibus, dentibus, nervis, cerebro, ſpinali (ſeu dorſali) medullæ: calidum vero amicum (ſeu utile.)

Con-

Contentum ſeu Intentio.

De frigidi noxis quoad certas partes.

Connexio: Cum in præcedentibus Aphoriſmis Hippocrates nocumenta à frigido & à calido, univerſim provenientia retuliſſet: In hoc nunc Aphoriſmo recenſet partes ſeu membra quibus frigus ſpecialius nocet, & calidum è contra proficit: & quidem frigidum inimicum oſſibus, dentibus, nervis, cerebro, ſpinali medullæ; calidum vero iisdem utile & amicum eſſe declarat.

Hic Aphoriſmus, juxta duas concluſiones in duas partes dividitur: quarum *prima* docet, quibus membris frigidum noceat: *Secunda* quod calidum iisdem proſit.

Rationem hujus ſententiæ fere communiter interpretes deſumunt à natura & conditione partium ſpermaticarum: Inquiunt enim carnoſas ſeu ſanguineas partes, ſua natura calidas eſſe; Spermaticas vero frigidas ſeu exangues: Sicut autem carnoſæ partes melius reſiſtunt, agentibus frigorificis, ita ex adverſo partes ſpermaticæ, ab his plurimum offenduntur: juxta illud: *Similia ſimilibus conſervantur, contraria contrariis curantur*: Verum hoc ipſum in controverſiam vertit jam pridem *Laurentius Ioubertus Lib. I. Paradoxorum*, qui acriter contendit, partes ſpermaticas, veluti à ſemine calidiori (Galenus enim ipſe ſemen calidius ſanguine exiſtimat, quia eſt magis coctum & ſpiritu copioſiori præditum) oriundas, calidiores carnoſis ſeu ſanguineis debere dici, juxta receptam veterum opinionem, qui exiſtimabant omnes partes corporis, vel à ſemine, vel à ſanguine, quaſi duobus generationis humanæ comprincipiis exoriri; cumque oſſa, dentes, cerebrum, ſpinalem medullam, nervos, membranas, aliasque partes ſimiles à ſemine profectas dicerent, propterea ſpermaticas illas appellarunt. At vero, cum recentiorum anatomicorum acuratiſſimis obſervationibus compertum jam abunde ſit, omnes partes corporis, primordia ſua ſumere, à materia illa albuginea in ovo contenta; nutricationem autem & incrementum ſolum à ſanguine, ejusque portione glutinoſa, proinde fit ut ejusmodi partium corporis diſtinctio, vana apud ipſos reputetur, ſed ſolum quæ irriguum ſanguinem affluentius

excipiunt, ſint vivaciores & calidiores, quæ vero exiles tantum arteriolas & venulas ſortiuntur, debiliores, minusque calidæ obſerventur; unde quæ carnoſæ dicuntur, ab abundantiori ſanguine, quo irrorantur, ſint calidiores, reliquæ vero ſpermaticæ appellatæ, ob ſanguinis paucitatem & exilitatem arteriolarum dicantur frigidæ.

Quo autem pacto *frigidum* enarratis partibus officiat, breviter hic quæri poteſt, nam etſi hoc apud omnes receptum ſit, non cunctis tamen æque bene videtur explicatum, potiſſimum quia experimur, frigidam etiam aquam, quibusdam partibus magnopere prodeſſe, unde dentes & os, frigida aqua abluti firmantur magis, & oculi pari ratione ſub frigidis lotionibus mirifice inſtaurantur unde *Q. Serenus*:

Sæpe etiam gelida, gingivas collue Lympha
Dentibus ut poſſis, validum firmare tenorem.

Et *Plinius Lib. 28. cap. 4.* inter remedia doloris dentium numerat collutionem ex aqua frigida matutino tempore.

Verum facile difficultas ſolvitur, attenta cauſa unde calor in viventibus habeatur: is quippe à ſolo ſanguine eſt, adeoque quas partes ſanguis bene irrigat, & affluenter fovet, ſimul una calefacit & roborat; at vero ubi nec irrigare neque fovere poteſt, non ſolum frigus perſentitur, ſed & gravis noxa percipitur: cum igitur cerebrum, nervi, ſpinalis medulla, perioſtia, membranæ, aliæque partes modico ſanguine irroratæ, à frigore offenduntur, gravem noxam ſubeunt, ab impedita in ipſis, vel ſaltem magnopere hebetata ſanguinis ſpirituoſi circulatione: Sed non tantum in ſpecialibus partibus corporis id evenire experimur, verum etiam in omnibus corporibus debilibus & extenuatis, quæ vehementer à frigore læduntur, quia in his à frigore torpeſcit ſanguis, ejusque circulatio præpeditur, imo aliquoties etiam hæret, unde poſtea tumores, abſceſſus, inflammationes exoriuntur. Sed & aqua frigida non dentibus ſed gingivis potius prodeſt, & facta nimirum in ipſis corrugatione, retuſisque in ipſas irruentibus acribus humoribus, ex quibus ſæpenumero vacillant. Hinc patet quoque de frigido extrinſecus occurſante ſermonem Hippocratem hic habuiſſe, cum à frigore præſertim ambiente, vel aëris vel aquæ gelidæ, vel ventorum Borealium de quibus Lib. 3. Aph. 1. 2. 3. 4. 5. & ſequentibus; cerebrum ſpinalis medulla,

dentes & oſſa vehementer afficiantur. Quemadmodum enim vita noſtra in calore conſiſtit, quem veluti radium ab ipſo luminari majore, nempe ſole, mutuatum ad hæc inferiora detuliſſe *Prometheum* Poëtæ fabulantur: idipſum Peripatheticorum Princeps *Ariſtoteles 2. Phyſicorum text. 26.* expreſſe docet *ſol & homo generant hominem*: Ita mors contrario modo in frigido conſiſtit & radios ſuos à luna (utpote luminari minore & frigido) quæ lethiferum nobis frigus in hæc inferiora quotidie immittit.

Verum quemadmodum à frigore prænarratæ partes graviter lædi ſolent, ita ex adverſo convenienti calore plurimum juvantur, unde Hippocrates in Aphoriſmo ſubjunxit: *Calidum vero utile ſeu amicum*: verum tamen hic non intelligendum calidum vehemens & immoderatum, nam ut ſupra dictum, non minus illud nocere poteſt, cum repente & violenter adhibetur, quam frigidum præmature inductum, ideoque moderatum & conveniens eſſe debet; hinc qui nimis calide vorant & deſuper nimis frigide bibunt vehementer dentes lædunt, imo perdunt: quamvis comparatione facta inter frigidum & calidum excedenti gradu applicatum, levior ſemper noxa à calido quam à frigido partibus mox ſupra memoratis inferatur. Hinc in omnibus affectibus cerebri, medullæ ſpinalis, nervorum, oſſium, aliarumque partium exanguium, uti ſolemus medicamentis, tum extrinſecis tum intrinſecis moderate calefacientibus, quin & pro ſpina & nervis inde exorientibus ſemper prodeſſe conſueverunt, unctiones ex oleis ac linimentis calorificis, quibus ſcilicet modicus harum partium calor reviviſcat, & humores, ſi qui forte ibi hæſerunt, leniter digerantur & extenuentur.

Quæres 1. An viris an fœminis frigus magis obſit? ℞. Nullam in hoc ſubeſſe dubitandi rationem, cum fœminæ viris ſint frigidiores ut ex ſuperius dictis patet, & unanimis eſt Medicorum ſententia: Verum ut & alibi diximus, hoc cum diſtinctione eſſe intelligendum, cum autopſia & exemplis res luce meridiana ſit clarior, multos dari virgines & Hecubas viris quibusdam longe calidiores, quod ipſum teſtatur Poëta:

Si ſpectes mores, mage callida fœmina; quam vir,
Temperiem ſpectes, vir magis eſt calidus.

Quæres 2. Cur Hippocrates in hoc Aphoriſmo, dentes ab oſſi-

bus separaverit? ℞. Forsan ideo separasse dentes ab ossibus, quia ossa per se vel saltem valde obtuse sentiunt, dentes vero dolent sive id per se accidat, seu per nervum, qui in radicem eorum inseritur.

Dices: Ossa non sentiunt, ergo prorsus non læduntur à frigido. ℞. Non læduntur sentiendo, transeat; non læduntur patiendo, nego.

Aphorismus XIX.

Quæ perfrigerata sunt, calefacere oportet præter ea (seu exceptis iis) quæ sanguinem profundunt, aut brevi sunt profusura (seu quibus sanguis fluit, aut fluxurus est.

Contentum seu Intentio.

De cura pernionum seu partium congelatarum.

Connexio: Cum Hippocrates in præcedenti Aphorismo dixisset de refrigeratione partium præcipue exanguium: In hoc præsenti Aphorismo de eadem in facto esse agit, simulque docet, quomodo isthæc curanda sit. Hic Aphorismus duas habet conclusiones, & ideo in duas partes dividitur: *Prima* dicit calefaciendas esse partes refrigeratas: *Secunda* negat id faciendum, si sanguis fluat, aut fluxurus sit.

Quod ergo præcedentibus Aphorismis dixerat Hippocrates, de incommodis calidi & frigidi, quæque à frigore mala oriri possent, partibus potissimum exanguibus; nunc in correctionem illorum subdit, excalefacienda esse ea, quæ præter modum sunt refrigerata, ut propterea videatur veluti per corollarium superioris Aphorismi documenta tradere, quo pacto tractanda sint membra à frigore male affecta: Etenim si calidum illis utile est, certe cum fuerint refrigerata, calorificis erunt in statum naturalem reducenda, adhibita tamen in ejusmodi partibus male affectis distinctione: nam alio modo cerebrum ac spinalis medulla, & alio modo dentes ac ossa calefacientibus fovenda erunt.

Quamvis insuper indiscriminatim dixerit refrigerata calefacere

re oportere, & quidem tum extrinsecus tum intrinsecus calorificis adhibitis, nihilominus attentis his, quæ in præcedentibus Aphorismis dicta sunt, verisimilius videntur extrinsecus calefacientia commendata, quemadmodum sunt fotus unctiones, balneationes &c. Neque solum earum rerum quæ virtute ac potentia calorem in partibus valent excitare, sed etiam, quæ actuali ut vocant calore fovere, & in pristinum statum, vim & facultatem illarum restituere valent & solent, quemadmodum superius diximus de vino calente, de aqua calida, de balneis aquarum thermalium & aliis similibus: Id ipsum etiam assequi licebit, beneficio aëris vel natura sua calidioris, vel ope artis excalefacti, ut fieri solet in Laconico, ubi etiam aromata diversi generis suavem odorem spirent, ut exinde & calor & robur partibus suggeratur.

Generale autem hoc præceptum, de calefaciendis partibus refrigeratis, in hoc Aphorismo traditum, excipit & limitat Hippocrates, in his, quæ vel sanguinem fundunt, vel fusioni obnoxiæ sunt, unde in textu subdit: *exceptis iis, quibus sanguis fluit vel fluxurus est*: vel ut melius vertit Fuchsius, *unde sanguis profluit, aut profluxurus est*: Etenim licet quæ refrigerata sunt, ut reviviscant, calorifica expostulent, nihilominus indicatione desumpta à sanguine fluente vel fluxuro, veluti à prævalentiori seu urgentiori, ejusmodi calefacientium administratio locum habere non poterit, quippe calefacientia fluentem sanguinem magis funderent, & vasa aperta aut relaxata magis reserarent, quandoquidem calidi est aperire, attenuare, dissolvere, frigidi vero constipare, coagulare, & cohibere. Exemplo res fiet clarior v.gr. Alicui sit rupta vena in pectore ex frigiditate: in hoc licet ratione causæ calefaciens remedium requiratur: ratione tamen sanguinis, qui fluit aut fluxurus est prohibetur: Item, si mulieri, magis quam decet, fluxura essent menstrua, etiamsi uterus sit refrigeratus, non tamen illum licet calefacere, aliàs fluxus sanguinis major excitatur, ex dictis jam rationibus: Hinc in gratiam sanguinis, ne plus justo fluat, imo potius, ut decet inter suos ductus detineatur, à calorificis cavendum & corrugantia, frigefacientia administranda erunt.

Cujus autem conditionis ista esse debeant, non admodum difficile erit determinare: Equidem etsi frigefacientia generali-

ter ſanguini fluenti cohibendo proficua ſint, cum ſubinde ſanguinem in ſuo motu remorentur, & vaſa adaperta corrugent; unde nix ſola, ſæpius fluentem ſanguinem cohibuit, nihilominus ſi præter vim frigefactoriam, annexam habeant facultatem ſtipticam & adſtringentem, proculdubio efficaciora erunt, cujusmodi ſunt quæ ponticam & auſteram conditionem ſunt ſortita, quæ ex praxi petenda ſunt.

Objectiones & difficultates in contextu ſunt ſolutæ.

Aphoriſmus XX.

Frigidum ulceribus mordax, cutem obdurat, dolorem inſuppurabilem facit, livorem (ſeu nigrorem) inducit, rigores febriles, convulſiones, & Tetanos.

Contentum ſeu Intentio.

De ulterioribus noxis frigidi.

Connexio: Cum in præcedenti Aphoriſmo abſolute docuiſſet Hippocrates, quibus membris frigida nocent: In hoc præſenti Aphoriſmo explicat, quibus morbis potiſſimum adverſetur, ſeu quos morbos deteriores reddit frigus & præcipue ulcera, convulſiones, rigores, Tetanos. Et quemadmodum in præcedenti Aphoriſmo Hippocrates frigorifica commendaverat, in his, quibus ſanguis fluit, aut fluxurus eſt, etſi à frigidis videantur lædi poſſe: ita in hoc præſenti Aphoriſmo, uſum illorum excipit, in illis partibus, quæ ulceratæ ſunt, licet in his de ſanguinis profluvio timeatur, quia inquit, *frigidum ulceribus nocuum eſt & valde pernicioſum:* vulnerum enim & ulcerum corruptor eſt aër maxime vero frigidus.

Hic Aphoriſmus ob ſimplicem concluſionem non dividitur. Antequam ad deductionem hujus Aphoriſmi deſcendam, liceat hanc aphoriſticam ſententiam clariorem reddere *ex Lib. de liquidorum uſu*, unde illa deſumpta videtur, nam ex verſione *Leocineni* non tantum obſcura eſt, ſed multis difficultatibus obvoluta, ſcribitur autem *citato libro de liquidorum uſu*: *Vlceribus frigida* (id eſt aquæ) *mordax cutem obdurat,*

durat, dolorosa non suppurari facit, livefacit, nigrefacit, rigores febriles facit, convulsiones retro & ante distensiones. Vel ut exponit *Cardanus: Frigidum ulceribus mordax, & obdurat cutim, seu ulceris labia, dolores facit, & quæcunque in ulcere sunt, prohibet suppurari*, his præmissis:

Dicitur ergo primo *frigidum mordax*, quod an intelligendum sit, ut in causa, an vero potius, ut ex effectu, difficultas esse potest: Nam si ut causa malorum in hoc Aphorismo enumeratorum intelligatur profecto non omne frigidum ulceribus nocuum dicendum erit, sed duntaxat quod mordax, pungens, acutum & per modum ignis combustivum seu urens est: de quo *Virgilius* dum canit *penetrabile frigus adurit*: Si vero intelligatur in effectu, quodlibet frigidum etiam leve, mordax & nocuum fiet ulceribus.

Et quamvis fere cunctis expositoribus congruentius videatur, adjectum frigore verbum illud *mordax*, referendum esse ad *effectus* ejusdem, ut inter alia illius mala præcipuum illud sit, partem ulceratam, mordere, vellicare, ac pungere, quod sane cuique ulceri valde nocuum est, cum ulcus quodlibet sua natura postulet, ut sanetur à quacunque irritatione & molestia liberum esse, eo quod per irritationem facile ad partem ulceratam humores confluant, & vasa proritata aperiantur; si nihilominus consideretur mordacitas frigoris ut *causa*, ita ut sensus fiat, non omne frigus ulceribus nocere, sed quod mordax & acutum est, conveniet plane menti Hippocratis: Etenim illud frigus proprie noxium partibus ulceratis percipitur, quod intensum pungens & mordax est, cujus causa cutis corrugatur, sanies detinetur, & pars ulcerata compungitur & elanguet. Sic non raro à Chirurgis adhiberi consueverunt ulceribus medicamenta, tum actu tum potentia frigida, quæ tamen, quia moderate talia sunt, nullum incommodum afferunt, at vero si in gradu excedunt, molestissima fiunt. Et quidem frigidum immoderatum, quale est glaciei, poros cutis discerpit & extorquet, cutim ipsam (ut dicit textus) obdurat, livores & rigores efficit. Illud vero certum omnino erit, frigidum hoc loco memoratum, quod actuale dicitur, potius intelligendum esse, quam quod potentia est frigefactorium: quamquam Fuchsius, Cardanus, aliique plures interpretes, nomine frigidi hic memorati, aquam frigidam duntaxat intellectam velint, qualis est glacialis, quæ & actu & potentia frigorifica est, & non minus qualitate, quam substan-

stantia, imo mistura salium, præsertim salisnitri (seu Salnitri) partibus viventibus nocua observatur, adeoque longe magis ulceratis & morbo affectis inimica. Quod præterea frigus cutem obduret, patet manifeste, quia pori cutis ab illo constipantur, & adeo arcte vinciuntur ac constringuntur, ut perspirationi impedimento sint, quamobrem jure optimo, sub nomine amicitiæ, á quibusdam fuit appellatum; cum autem omnes partes strictim uniat & coarctet, ea ratione simul obdurat, quemadmodum experimur in luto; atqui humana cutis à frigore hyemali adeo constringitur, ut sæpissime obrigescat, & præter duritiem aliquando emoriatur. In ulceribus autem frigus, circumposita labia densando, conglutinationem impedit, & sanguini vivificanti obicem facit.

Sed qua ratione scriptum sit, *dolorem insuppurabilem facere* dubium esse potest: verum *ex cit. loco de liquidorum usu* solvitur difficultas: ibi enim scribitur, *dolorosa non suppurari facit*, id est ea, quæ circa labia ulceris continentur, & per suppurationem digeri atque expurgari deberent, ordinato frigore detinentur & suppurationi non subjiciuntur: Suppuratio enim ope caloris, juxta omnium mentem peragitur, cujus causa partes heterogeneæ ab invicem disjunguntur & sequestrantur (caloris enim est homogenea congregare & disgregare heterogenea) at vero per frigus, una simul vinciuntur & commiscentur cum frigoris sit homogenea & heterogenea congregare. Sic & fermentatio, quæ omnino necessaria est in suppuratione, per frigidi administrationem penitus inhibetur, unde qui humor circa labia ulceris detentus & dolorem afferens, in suppurationem desineret per frigus in pus verti nequit, adeoque insuppurabilis fit: hinc dici quodammodo potest, frigus suppurationem impediendo dolorem facere insuppurabilem.

Inducit quoq; frigus *livorem & rigores febriles*, pari modo ac superius de effectibus frigoris generatim dictum est: Si enim frigus hebetat, obtundit & mordificat, plane livorem nullo modo pariet: rigores autem febriles induci dicuntur à frigore, per analogiam eorum qui febribus rigorificis contingunt, ut antea etiam notatum est: quamquam possint etiam rigores revera febriles, & febres ipsæ exinde oriri, quatenus humores in ulceribus detenti, nec bene repurgati, circulantem sanguinem inficiunt, & in debitam cum ipso fer-

fermentationem, excitant, unde postmodum febres rigoribus sociatæ, imo cum aliis gravioribus symptomatibus conjunctæ: ulcera siquidem sordida & malè affecta, præsertim cum virulentam conditionem nacta fuerint, facili negotio febres acutas excitant, & cum rigoribus malignitatem monstrantibus conjunctas, quod si fortasse suppurationem internam subeant, ut non raro fieri solet, in partibus musculosis & cavum admittentibus, certè rigor inde sequetur & febris, juxta dictum ejusdem Hippocratis *2. Aphorism. 47. Dum pus fit dolor & febris intenditur, pure autem confecto omnia remittunt.*

Convulsiones denique & *Tetanos*, frigus parit in ulceribus, quia ut supra diximus, frigidum nervis & cerebro inimicum, absque ullo ulcere convulsiones ac Tetanos affert; quanto magis excitabit in ulceribus, ubi non tantum saniei ex ulcere prodeuntis pravitate, sed & irritatione in partibus ulceratis inducta, quam maxime possunt nervi & nervorum fibræ, saltem per consensum affici & impense proritari, cum nulla pars extima sit quæ sensu suo non sit prædita, adeoque nervis plurimis referta; quandoquidem in ulceribus fieri nequit, quin cutis, panniculus carnosus, musculi, aliæque partes nerveæ collædantur, & dissocientur. Sed & mala membris particularibus illata, potissimum ab ulcerum sanie contingunt, quæ si fortasse per cerebri meditullium diffundatur aut etiam in spinum dorsi decumbat plane non tantum convulsiones particulares accident, verum etiam universales, quales *Tetani* in quibus & ad anteriora & ad posteriora corpus redditur rigidum & inflexibile, atque hinc ubi in Aphorismo scribitur *Tetanos* in supra *citato libro de liquidorum usu*, clarius exponitur, *retro & ante distensiones* Cæterum frigus potissimum mordax, & intensum, duplici de causa ulceratis partibus obest, una ex detenta sanie, plerumque corrupta: altera ex hebetudine aut mortificatione, unde partes distentæ aut resolutæ postremo remanent. Quamobrem monet Hippocrates lib. de Ulceribus, si quando abluenda sunt ulcera, in partibus carnosis, vino id faciendum præcipit: at in partibus nervosis & in articulis, non vino, quia mordax illis est sed potius tepida aut calida aqua.

Quæres utrum etiam Aphorismus intelligendus sit de vulneribus? ℞. Quod sic.

Dices Hippocrates *lib. de Vulneribus capitis dicit*: Vulnera capitis facilius sanari in hyeme quam æstate, ergo frigus

illis non adeò esse inimicum ℞. id fieri per accidens, in hyeme enim non est tantus humorum impetus ad caput, neque tanta illorum solutio & raritas, uti in æstate; non tamen indè sequitur, frigida quovis tempore esse adhibenda.

Reliquæ difficultates in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XXI.

Est tamen ubi in Tetano sine ulcere, Juveni bene carnoso, æstate media, frigidæ aquæ larga profusio, calorem revocat: Calor autem hæc sanat (seu solvit.)

Contentum seu Intentio.

De usu & utilitate frigidi in Tetano.

Connexio: Cùm Hippocrates præcedenter, de convulsione & Tetano tractâsset, atque à frigido fieri dixisset: In hoc Aphorismo curandi illum occasionem arripit, & præceptum tradit ad artem valdè utile: quo ostendit (multis forsan Paradoxum) frigus & efficiendi & solvendi seu curandi Tetanum vim habere, & proinde non esse universaliter verum illud argumentum, quod à juvantibus & lædentibus sumitur cum & à simili & à contrario morbus idem solvi possit.

Hic Aphorismus in duas partes dividi potest: *Prima* continet propositionem & glossam: *Secunda* illius causam.

Melius hanc sententiam ex græco Codice vertit Fuchsius, inquiens: *Nonnunquam in distentione* (distentio autem idem est ac Tetanus) *sine ulcere, juvene mediocri corporis habitu prædito, æstate media*: hac quippe ratione cohærentius nectitur hic Aphorismus præcedenti: Sed adhuc clarius Heurnius: *Sed tamen fieri potest, ut in Tetano ulceris experte*; ut propterea sensus sit, aliquando frigidæ aquæ usum utilem esse posse; sive ut mavult Cardanus, existimans, tacitæ cuidam objectioni ex hoc Aphorismo responderi, si fortasse quis opponeret, frigidam aquam in distensione nervorum aliquando profuisse, sed quidem non nisi ex accidenti solum id evenire, *atq; in juvene, bene corporis habitu prædito, in media æstate & absq; ullo ulcere*; Hinc ideo Galenus falli-

fallitur, qui putat id perpetuo agendum in quacunque convulsione dummodo prædictæ conditiones adsint; nam quod aliquando in usum duci potuit, & ex accidenti tantum proficere perperam generaliter prolatū aut in omnibus commendatum quis credet? alias omnino temeraria dicenda foret ejusmodi convulsionis curatio, quæ omni ex parte periculosa vel valde dubia est, cum tamen ipse Hippocrates in suo Jure jurando, se quodcunque dubium omnino vitaturum pollicetur. medica enim manus non in nocumentum sed in ægri juvamentum ita prompta esse debet, ut si non juvet saltem non noceat.

Verum singulas conditiones, quas in Aphorismo Hippocrates vult esse considerandas, ad rei eruendæ facilitatem breviter perpendamus & discutiamus.

Primo inquit *in Tetano sine ulceratione:* in Tetano quidem, in quo tam partes anteriores quam posteriores sunt æqualiter distentæ, ut propterea uniformiter frigidæ aquæ perfusio facienda sit & æqualis: Si aliquæ partes tantum forent affectæ, puta anteriores, certe non bene constaret ubi aquæ frigidæ perfusio facienda foret, & num potius pars sana exinde læsionem subiret, quam laborans juvamentum esset receptura: *Sine ulceratione* ve.., hoc est, quod nullum ulcus corpus affectum patiatur, nam ratione ulceris, aquæ frigidæ perfusio prohiberetur, quia frigidum ulceribus nocuum præcedenti Aphorismo demonstratum est, unde plane nullum juvamentum in Tetano sequeretur, & ex adverso, maximum detrimentum, ulceratæ parti inferretur, ut patet.

Secundo dicitur: *Iuvene bene carnoso*: pro quo melius Fuchsius: *Mediocri corporis habitu prædito*; etenim in græco Codice legitur εὔσαρκος, quod non carnosum omnino & obesum, neque gracile intelligendum est, sed quod mediat inter utrumque: Obesa enim corpora propter pinguedinem, & venarum atque arteriarum exilitatem, non multo potiuntur calore, atque adeo facile succumberent tantæ aquæ gelidæ profusioni: Graciles vero, utpote excarnes, neque sufferre possent frigoris vim ex aqua gelida, sed nec impetum ejusdem repentinum utpote qui non bene resistunt frigidis alterantibus, imo ab his facillime læduntur; At vero qui medii sunt, inter obesos & graciles, moderatè carnosi græcè εὔσαρκοι, utrumque facilius multo sufferunt, sed & ob sanguinis floriditatem, indeque vitalem calorem, ac conve-

nientem carnium habitudinem & fortem viſcerum texturam, minime à frigidæ profuſione debilitantur, ſed magis & magis potius vigorantur facta in poris partium conſtipatione; quamobrem præter bonam corporis conſtitutionem carnoſam, additur *in Textu* eſſe oportere *juvenem*, cum in hac *ætate*, quæcunq; in ſanguine & viſceribus neceſſaria ſunt, exquiſitiſſime inveniantur: Senes autem & pueri, veluti impotentes ab ejusmodi remedii adminiſtratione excluduntur; & merito, quia pueri carnes molles admodum habent, ac ſanguinem glutinoſitate potius, quam floriditate præpollentem, & ſenes in utrisque deficiunt. Ideoque optimo jure conjunxit Hippocrates juventutem & carnoſam corporis conſtitutionem ut ex utroq; capite, robur partium, & calor vitalis validus in ſanguine præexiſtat, atq; per frigidæ profuſionẽ vehemens in ſanguine fermentatio promoveatur.

Tertio ſubdit *æſtate media*, vigente ſcilicet ſummo æſtu in aëre; cum enim eo tempore pori cutis laxiores ſint, & longe potentior tranſpiratio, ut non tantum halitus & vapores, è corpore perſpirent, ſed etiam ſudor ſponte ſua uberrimus habeatur, proinde fit, ut frigidæ aquæ profuſione, conſtipatis poris atque impedita perſpiratione, univerſus calor repercutiatur, ad intima atque impetu quodam adoriatur cauſam morbificam Tetani conſervatricem; neque vero aqua quæ perfunditur ſimplex & ordinaria eſſe debet, ſed frigida, etiam nive frigeſacta atque copioſe affuſa, ut nimirum ſubita ac violenta fiat, in omnibus partibus corporis commotio, obrigeſcente ſimul, & vehementer denſata cute adeo ut nihil perſpirare permittat, ſed calor univerſus per ſanguinis commotionem vehementiorem, ad intimas partes recolligatur, impetatque in muſculos & nervos Tetano affectos; bene igitur Avicenna *2. Tertii cap 7. inquit: Hac perfuſione obſtructis meatibus cutis, & refugiente calore intus, atq; collecto, materia illa conſumitur atque diſſlatur, nervique ad priſtinum redeunt ſtatum:* quod & Hippocrates ipſe in Aphoriſmo adjecit inquiens: *Frigidæ aquæ multa perfuſio calorem revocat, calor autem hæc ſoluit*: Calorem enim naturalem occurſu frigoris præter naturalis per Antiperiſtaſim multiplicari poſſe, Medicorum & Philoſophorum vetus veritatis eſt oraculum. Eſt autem Antiperiſtaſis actio, quæ agens à contrario obſeſſum & oppugnatum colligit quaſi ſpiritus, & evadit fortius, ad retundendas contrarii agentis vires, prout hæc mox ſupra clare & medice conformiter effato Hippocratis dilucidavimus.

Quo

Quomodo autem ista frigida perfusio adhibenda sit, idem Hippocrates explicat *3. de morbis*, ubi istius morbi curationem proponit his verbis: *Aquam plurimam frigidam superinfundito, & postea vestimenta tenuia pura ac calida superintegito, ignem autem tunc non adhibeto*: Hinc superinfundendam aquam frigidam jubet, illamque plurimam frequenter & ex alto potissimum autem ad partes corporis carnosas qualis venter est inferior & hypochondria, caput tamen vitando, deinde cooperiendum esse ægrum vestimentis tenuibus, pure, ac calidis v. g. Lineis excalefactis, ad provocandum sudorem nullo interea igne admoto, ne scilicet calor intro collectus denuo ad cutim diffundatur, sed per aliquod tempus ita detineatur, quousque materia Tetani fuerit subacta, & nervi in pristinum statum fuerint restituti, id quod spatio duodecim, vel viginti horarum ad summum peragi solet.

Pro coronide non est omittenda Pauli Æginetæ in hac re animadversio, qui lib. 3. cap. 20. admonet, istam frigidæ super infusionem maxime temerariam esse atq; posteris vituperatam, adeoque à se ipso damnatam & devitatam; Equidem nisi naturam adminiculantem habent, quæ subito causam morbificam vincat & dissolvat, in maximo periculo æger versabitur, imo irreparabiliter succumbet; Fieri enim potest, ut calor qui exinde speratur, revocandus ad intima atque adeo morbum debellaturus frigidæ aquæ perfusione potius extinguatur, quamobrem factum est, ut nemo amplius in praxi sit ausus, ejuscemodi curationem tentare; sed neque Hippocrates, revera illam hic recommendat, sed solum inquit, qua ratione illa si tentetur conferat, & in quibus corporibus, & cum quibus conditionibus caute administranda sit, ut antea jam diximus: Id quod semel tantum in fæmina quadam *5. Epidem*: vehementi dolore ex præfocatione uteri laborante & vix non exanimata peractum à se ipso memoratur, cui plusquam triginta frigidæ Amphoras superfundit, erat autem crassa mulier. *2. autem Epidem*: asserit, etiam aquam tepidam, emortua membra in debilibus revocare, uti præstitit in muliere illa, quæ ex cholerica affectione penè exanimata fuit.

Dices 1. Dantur distentiones in inflammationibus; ergo & hæ erunt aqua frigida perfundendæ ℞. hunc Aphorismum maximè intelligendum, de distensione frigida, non de calida.

Dices II. Si quadrati tantum & carnosi sunt profundendi, ergo in animi deliquiis, omnes pessimè perfunduntur, & quidem circa caput, quod est pars excarnis. ℞. Tales etiam tantum in facie ubi maxime carnosa est, aspergendos esse, hoc est circa mentum & buccas.

Aphorismus XXII.

Calidum suppurationem faciens (seu calidum suppuratorium) non in omni ulcere, maximum securitatis præstat indicium: cutem emollit, extenuat, dolorem lenit, rigores, convulsiones & Tetanos mitigat; capitis solvit gravitatem; ossibus fractis plurimum prodest, maxime si nudata sint, multoque magis iis, qui in capite ulcera habent; iis etiam, quæ moriuntur aut ulcerantur à frigore; herpetibus denique exedentibus, sedi, pudendis, utero, vesicæ; his omnibus calidum amicum & decretorium (seu indicans frigidum inimicum & interimens.

Contentum seu Intentio.

De Calidi usu Medico.

C*Onnexio*: Cum Hippocrates plura, in præcedentibus Aphorismis de calidi nocumentis tractâsset: In hoc præsenti Aphorismo de calidi & juvamentis & nocumentis, seu in quibus calidum juvet aut debeat adhiberi, aut quibus ex adverso noceat, aut debeat vitari, tractat, unde patet hunc Aphorismum omnino directum ad praxim Chirurgicam, & ad rectam, rerum calidarum in partibus ulceratis administrationem.

Hic Aphorismus plurimas continet conclusiones, adeoque in tot dividi potest partes, quæ novem numero sunt: *Prima*: Calidum in quo ulcere pus movet, maximum securitatis præstat indicium:

Secun-

Secunda: cutem emollit, extenuat: *Tertia*: dolorem lenit: *Quarta*: rigores, convulsiones, Tetanos mitigat : *Quinta* : Capitis gravitatem solvit: *Sexta*: Ossibus fractis plurimum prodest, maxime si nudata sint, multoque magis si in capite: *Septima*: His etiam prodest membris, quæ moriuntur aut ulcerantur à frigore: *Octava*: Herpetibus denique exedentibus, sedi, pudendo, utero, vesicæ: *Nona*: His omnibus calidum amicum & decretorium, frigidum inimicum & interimens.

Cum autem tot sint hujus Aphorismi conclusiones, neque unico medio demonstrari facile possint, adeoque membratim singulas annotare & explicare breviter intendimus.

Primum quidem, num de quocunque calido corpore, an solum de aqua calida verba faciat, grave dubium est apud interpretes, quandoquidem usus aquæ, non minus quam vini, frequentissimus erat apud veteres, non tantum inter Epulas & interius sed & exterius atque in lotionibus, balneis, fomentis & aliis, ut propterea sæpius utriusque usus, sparsim in suis operibus Hippocrates meminerit; *Fuchsius* quidem, pluribus contendit, solam aquam calidam hic fuisse ab Hippocrate memoratam, reprehenditque Brassavolum, qui de omni calido illum locutum arbitratur: at contra Cardanus acriter in Fuchsium invehitur & multis conviciatur: Putarem ego, calidum hoc Aphorismo indicari moderatum, quia tale est suppuratorium ut in Textu exigitur; Etenim si Hippocrates inquit, calidum suppuratorium seu quod suppurationem facit, moderatum est, procul dubio non excedens, sed naturæ consentaneum intelligendum est, ejusmodi autem non sola aqua, sed quodcunque intra mediocritatis limites versatur, accipi debet; neque simplex aqua, sed etiam medicata, qualis ex incoctis herbis emollientibus & anodynis v. g. malva, althæa, chamomilla, parietaria & aliis: Pari ratione, pinguedines & adipes animalium, atque omnia linimenta & cataplasmata ex iisdem composita, intelligenda, quibus passim Chirurgi utuntur in suppurationibus promovendis: In hanc eandem sententiam concessit Galenus 4. method. cap. 5. inquiens: *Fomentum multæ calidæ aquæ, & omnia quæ calefaciunt & humectant, celerrimè pus movent.* Quamobrem si Brassavolus de omni calido etiam intenso & vehementi, velit hoc loco locutum Hippocratem.

cratem, certo falſum erit : Si vero de quocunque alio corpore calido præter aquam, ſed tantum moderato, non erit, quod illi opponere poſſimus : quod autem moderatum calidum ſuppurationem adjuvet, tam manifeſte patet experientia & ratione, ut longius in his minime deceat immorari; calidum namque excedens potius reſolvit, quam ſuppurat. Firmum ergo nobis manet, per *calidum ſuppuratorium* neque Hippocratem neque alios viros, in arte peritos, aliud intellexiſſe, quam actionem illam, qua natura ſanguinem, ex quacunque demum cauſa ſtagnantem ſuppurat, à caloris alicujus activitate moderate, non exceſſive ſe habente, id eſt calido moderato.

Verum cum Hippocrates in textu ſubjungat : *Non in omni ulcere;* oſtendit manifeſte, non in omni ulcere calidum iſtud licet moderatum & ſuppuratorium eſſe adhibendum, id eſt, ut *in commentario* Galenus explicat, ubi ulcera ſordida & putrida ſunt vel etiam ubi timetur affluxus humoris præſertim difficulter ſuppurabilis ut in carcimomate, phagadæna & aliis ſimilibus, itemque in Eryſipelate ſuppurato, vel cum circa ulceris labia inflammatio Eryſipelatodes obſervatur: in his enim calida ſive actu ſive potentia, nocua eſſe ſolent, quippe ſaltem per accidens exaſperant ulcus, febrem arceſſunt, dolorem inferunt, & in diuturnum tempus illius curationem diſtrahunt. Scire etenim oportet, quod ſuppuratio alia non ſit (ſtricte loquendo) quam ſanguinis mutatio in pus ſeu albam ſubſtantiam ſeu materiam; quæ materia dupliciter conſideratur : Vel *communiter* ſeu *longe* pro omnibus ſordibus ſeu fame, aut materia putrida fætida vel ſeroſitas corroſiva quæ ex ulcere prodeunt : vel *peculiariter* ſeu *ſtricte* pro illa ſuppuratione quæ in aliquo peculiari tumore colligitur : & pus laudabile fundit: unde patet, ut diximus, non omne ulcus pati ſuppurationem, puta cancroſum, malignum, calloſum &c.

Dicit autem rurſum Hippocrates in textu : *Emergere exinde magnum ad ſecuritatem ſalutis indicium*; quippe ubi ſuppuratio fit, ibi quoque præter humorum facile ſubigibilium benignitatem naturæ concoquentis robur oſtenditur : Etenim ſuppuratio

ut mox

ut mox diximus, opus naturæ est, causam morbificam subigentis: Hinc in praxi chirurgi, omnes salutare signum existimant, in ulceribus quibuscunque pus concoctum apparere: contra vero cum loco ejus sanies tenuis, ichor, aliusve similis humor exudat, malignitatis nota est, & ubi per suppurationem certa promittitur salutis spes ægrotanti, ita ex adverso, exitus infaustus timetur, vel saltem non facilis ad curationem & consolidationem ulceris reductio: Sed & in ejusmodi paruis ulceribus, in quibus suppuratio nulla apparet, neque imposterum speratur futurum pus conveniens, nullatenus calido suppurante, sed potius exiccante medicamento utendum, quod etiam sua ratione detergat & mundet, vel etiam corrigat, temperet & pravitati resistat.

Dicitur præterea *in textu calidum cutim emollire*: nam sicuti superius dictum est, frigidum obdurare & constipare poros cutis, ita nunc à calore eadem emolliri & relaxari apertissime demonstratur. Verum calidum istud, non tantum moderatum intelligendum est, sed etiam humori alicui conjunctum: nam calida quæ suppuratoria sunt, humefacientia quoque pro rata sua esse debent, ut exinde cutim mollificare valeant; quamquam non raro calidum cuti admotum evocando ex internis partibus humores & præsertim ex glandulis subcutaneis, humiditatem sibi associat si non per se, saltem ex accidenti, attenuando aperiendo & dissolvendo: Et hinc tale calidum humidum (quale v. g. est Balnei tepidi) cutim emollit fundendo & resolvendo, sicque etiam solvendi pruritum cutis magnam vim habet, ut deducit Hippocrates 5. *Epidemio*: de Homine illo qui toto corpore prurigine vexabatur, qui cum nullis remediis juvari posset, Balneo tamen calidæ aquæ apud Melum à pruritu liberatus est.

Pari ratione subditur in textu, cutim etiam *extenuare* quoniam sive puris egestione, sive insensibili transpiratione, sive etiam dissolutione tenuium partium ex humorib⁹ præsertim lympha dissolutarum, semper calidum quodcunq; extenuat, & extenuando evaporat, saltem tractu temporis longioris. Sed enim placuit Heurnio *in suo contextu*, huic dictioni addere *crassam*, sive materiã cuti hærentem, sive ad eandem confluentem, ut propterea legat in sua versione: *crassam extenuat:*

quidem ſive craſſities iſta, in cute ipſa conſideretur, ſive in humoribus ibidem hærentibus, tamen vi caloris utraque diſſolvi & extenuari bene poteſt; quamobrem tumidam cutem, in ulceribus, levi blandoque calore ſucceſſive digeri, & in priſtinum ſtatum reduci licet, ut tandem cæteris partibus complanetur, & humores ipſos circa labia ulceris reſtagnantes, ejusdem caloris, & remediorum calefacientium beneficio, paulatim quoque dilui & per ſuppurationem expurgari & extenuari.

Hinc pariter oſtenditur, qua ratione dicatur: *Dolorem ſedare* quemadmodum ex ſupra traditis, manifeſtiſſime deducitur, etenim digerendo ea, quæ circa labia ulceris, imo in ipſa ulceris cavitate continentur, & dolorem inferunt, vel in cauſa ſunt, ut dolor percipiatur, dolorem ipſum rationabiliter ſedare dicuntur: quare ſive vacuando, ſive rarefaciendo, ſive abſtergendo, ſive temperando, ſive diſcutiendo, tum humores tum flatus, dolorem lenire bene poterit: Sed & licet humores deſint, ſi ſolum pars ulcerata ab infenſa qualitate proritetur, aut à frigore malo afficiatur, ſolet non raro calidi alicujus medicamenti beneficio moderari, cum ex antea dictis, frigus viventi cuicunque parti, potiſſimum nerveæ, infenſum ex omni parte ſit; calidum vero proficuum & ſalutare, quin & majora & graviora ſemper detrimenta, viventibus accidunt à frigidis, quam acalidis, præſertim moderatis.

Dicitur quoque quod calidum *mitiget rigores, diſtenſiones, convulſiones, & tetanos*, oppoſitis nempe de cauſis, quibus frigidum hæc eadem antea afferre dicebatur; etenim cum hi affectus, frigidi ſint effectus, extenuando & diſſolvendo vitioſos frigidos & crudos humores, hæc mala inferentes, ſane conferet calidum, in prænarratis nervorum & muſculorum ægritudinibus: tum quia cauſam rigoris & convulſionis adimit; tum etiam quia partes affectas roborat, poroſitates & penetralia à frigido occluſa & intercluſa aperiendo, & calorem velut amicum fideliſſimum, ad interiora admittendo, unde ceſſat tenſio partium, & convulſoria illa diſpoſitio doloris cauſa quantocius ceſſare ſolet: nec obſtat ſupra dixiſſe frigidæ infuſionem tetanum liberare poſſe, cum hoc ex accidenti ſolum, non per ſe contingat: unde ratio manifeſta eruitur, quod colici, nephritici, aliarumque partium affecti, immediate doloris levamen ſentiant, dum balneo aquæ dulcis calido, immerguntur.

Insuper dicitur, *quod capitis etiam solvat gravitatem*; idque non solum ex jam dictis rationibus, verum etiam quia plerumque *gravitates* fiunt à lympha crassiori, viscosa, restagnante in meningibus vel in glandulis cerebri corticalibus, illa autem calidis fomentis diluta fluit in partes inferiores, & vel per nares, aures, palatum ejicitur, vel in articulos decumbit, quemadmodum experimur in catharris: Neque solum calida capiti si admoveantur, in his conferunt, verum etiam si plantis pedum applicentur; experimur siquidem, ut qua ratione humefacti, & refrigenti pedes, cerebrum & caput afficiunt, & humiditatibus opplent, eadem & opitulentur, si calidis fotibus, ac lotionibus vigorentur: hinc consueverunt practici, ad deducendos humores à capite aqua calida pedes abluere, & in gravedine, stupiditate & aliis capitis affectibus cum sopore conjunctis plantas pedum aqua ardente sæpius fovere: experimur quoque per solos halitus atque odores, cerebrum sublevari; & à confluentibus, aut restagnantibus humoribus, sive sensibiliter sive insensibiliter exonerari, cum suffitus aromatum, odorifera medicamenta, fumus tabaci, & gummi animæ, succini aliarumque rerum similium olfactus plurimum in capitis affectibus soporosis conferant. Dixit autem signanter Hippocrates, *capitis solvit gravitatem*: nam si fortasse alia morbi specie caput, & cerebrum afficeretur, aliter plane res hæc tractanda foret: at vero gravitas, in cerebro plerumque à sero, lympha atque consimilibus humoribus humefacientibus & gravantibus dependet. Ulterius asserit in textu Hippocrates *calidum conferre ossium fracturis*: & quidem duplici de causa, & quod ossa, utpote partes exangues, affecta frigidum habeant inimicum: & quod ossa fracta, non nisi calidorum ope glutinari & couniri possint, cum alioquin frigidum ulceribus omnibus infensissimum sit. Idipsum expresse etiam docuit Hippocrates *Lib. de fracturis & Lib. de articulis*. Addit insuper: *sed nudis præcipue, eorumque maxime, qui in capite ulcera habent*, quod etiam testatur, *Lib. de liquidorum usu*: nudata enim ossa si frigido ambienti exponantur, facillime livescunt, & si fortasse fracturam quoque passa sint, gangrænam incurrunt: quamobrem periti chirurgi, omnem industriam solent adhibere, ut ejusmodi vulnera, ulcera & fracturæ ossium potissimum cranii à frigore & à quibusvis frigidis alterantibus præcaveantur, per fascias, ligaturas, & alia similia integumenta: id quod

etiam recentiores agunt, fotu aquæ ardentis, balſamicis, vel aqua Reginæ Ungariæ, aliorumque medicamentorum roborantium & calefacientium. Optime ergo Cardanus hoc loco habet: *Trifariam calor in his, neceſſarius eſt, & quatenus in ulcere omni, calida conveniunt & quatenus omni oſſi denudato, & quatenus cerebro ne lædatur conſulendum eſt.*

Non tantum autem oſſibus fractis & denutatis, potiſſimum in capite, confert calidum, ſed etiam cunctis aliis partibus, quæ à frigore hebetantur, emoriuntur aut ulcerantur, & quidem, iſtæ præſertim cenſendæ ſunt partes nerveæ & membranoſæ, de quibus antea dictum eſt ab Hippocrate, quod frigidis admodum lædantur. Artus quoque corporis à frigidis alterantibus offenduntur, ut quemadmodum ſupra eſt notatum, aliquando ſponte ſua decidere contigerit, uti Galenus etiam meminit *lib. de differ. morbor. cap. 4.* ſed quomodo ex frigore ulcerari poſſint partes, ut in textu dicitur, recte exponit Fuchſius in pernionibus, qui Hyemali tempore accidunt, & ſæpiſſime ulcerantur magno cum dolore, ac difficulter poſtmodum curantur, atque non niſi in æſtate.

Idem Hippocrates *Lib. 6. Epidem.* docet à frigore vehementi, non raro venas diſrumpi, indeque ulcera tum externa, tum interna excitari: à nimio quoque frigore, paſſim experimur ſcindi & ulcerari partes extimas corporis, quæ magis expoſitæ ſunt aëri, illiusque vehementi alterationi quam maxime ſubjiciuntur, unde manuum & labiorum ſciſſuræ: Porro in his aliisque ſimilibus, ſicuti frigidum in cauſa eſt ut findantur & ulcerentur, ita ex adverſo calidum conferens & ſalutare evadit, præſertim ſi intra mediocritatis limites adhibeatur: nam revera ab uno extremo ad alterum tranſire atque adeo vehementer applicare, & repente calefacientia etiam periculoſum, ut in expoſitione aliorum Aphoriſmorum dictum eſt.

Nocet quoque frigidum his maxime, quibus in capite ulcera naſcuntur, eadem profecto ratione, qua mox oſtenſum eſt frigidum ulceribus quibuscunque & capiti univerſaliter officere: cumque Hippocrates dicat in definite de ulceribus in capite enatis, non eſt, ut id ad hæc vel illa ulcera coarctemus, quippe cuicunque ulceri nocuum illud exiſtimandum eſt; facile enim etiam levia ulcera inde graviter afficerentur & mortificationem aut gangrænam ſubirent, non ſine gravi-

gravi vitæ periculo. Quamobrem jure optimo conferre his calidum hoc loco memoratur, tum ratione ipsius ulceris, tum etiam ratione partis ulceratæ, atque eo magis, si ad mortificationem vergat, ut ostendunt verba illa; *& iis, quæ à frigore emoriuntur* aut ulcerantur.

Herpetibus quoque calidum prodesse asserit Hippocrates: Cumque herpes vel simplex sit, & miliaris dictus, vel exedens & ulcerosus; notatur hic speciatim exedens quia ad classes ulcerum refertur de quibus specialiter hic Aphorismus scriptus est, quod sane hoc loco videtur notandum, siquidem herpes vulgo creditur progigni ab humoribus biliosis & calidis, qui creduntur sed falso indicare refrigerantia, non calefacientia ut hic Hippocrates recenset.

Denique inquit Hippocrates conferre calidum *sedi, pudendis, utero & vesicæ* & sana quidem ratione, quia hæ partes sunt de genere exanguium vulgo spermaticarum: quemadmodum enim superius dictum est frigidum esse inimicum ossibus, dentibus, nervis, cerebro, spinali medullæ, ita plane nocuum putandum quoque est memoratis in hoc Aphorismo partibus, quales sunt pudendæ, uterus & vesica, teste anatomia. Concludit ea propter Aphorismum hunc longum Hippocrates: his verbis: *His calidum amicum est & judicans, frigidum inimicum & perimens*; ut scilicet peroratione Aphoristicam sententiam decernat: quod sicuti prædictis partibus calidum convenire statuitur, sic è contra frigidum sit existimandum, undequaque nocuum & funestum, ut propterea nulla de causa possit in usum duci frigorificorum medicamentorum administratio, quotiescunque partes istiusmodi laborant, & ulceri vel præsenti vel imminenti subjectæ sunt.

Objectiones & difficultates circa hunc Aphorismum in textu sunt solutæ.

Aphorismus XXIII.

Frigido vero in his utendum, unde fluit aut fluxurus sanguis est, non quidem eodem loci, sed circa ea loca unde fluit: & si quæ partium inflammationes aut ardores (seu velut incendia quædam) ad rubrum sanguineumque colorem

tendunt, ex recenti ſanguine iisdem ipſis adhibito: nam inveterata nigreſacit: Eryſipelas etiam non ulceratum juvat: ſiquidem exulceratum lædit.

Contentum ſeu Intentio.

De frigidi uſu Medico.

CONNEXIO: Poſteaquam Hippocrates calidi commoda & utilitates in præcedenti Aphoriſmo enarraſſet; in præſenti nunc accedit ad frigidi auxilia & juvamenta.

Hic Aphoriſmus juxta tres concluſiones prolatas in tres partes dividitur: in *Prima* frigido utendum eſſe ad ſanguinis fluxiones ſiſtendas & præcavendas: in *Secunda* frigido etiam utendum ad inflammationes rubras in ſui principio: in *Tertia* utendum quoque ad eryſipelata non ulcerata.

Siquidem in prioribus Aphoriſmis Hippocrates meminerat calidorum adhibitionem non conferre in his, quæ ſanguinem fundunt, ac propterea tacite frigidum commendaverat; proinde in hoc Aphoriſmo non tantum id expreſſe memorat, ſed etiam addit modum & locum, ubi frigida admovere expediat.

Primo autem monet *utendum frigido, unde fluit ſanguis, aut etiam unde fluxurus eſt*; ad reprimendum ſcilicet illius fluxum, frigoris namque beneficio ſanguis figitur & detinetur, ac ductus ipſi coarctantur; mox vero addit, *illud nequaquam adhibendum eſſe, ſupra ipſas partes ſanguinem fundentes, ſed juxta & circa ipſas*; ſiquidem frigidum ulceribus nocuum eſt, & immediate parti ſanguinem fundenti admotum, ſanguinem ipſum cogeret, & cogendo grumefaceret, cum graviori periculo, tum ipſius partis tum totius: Jure merito ergo adnotat *circa ipſas partes* frigidum eſſe admovendum, hoc eſt non parti affectæ ſeu recipienti ſed mandanti, & vaſis majoribus per quæ ſanguis ad partem affectam fluit, ut nimirum ſanguinem, per ſua vaſa excurrentem quodammodo remoretur, craſſiore nimirum illo reddito: Verum tamen ſummopere expediet, non tantum frigefacientibus uti, verum etiam pro rata ſua adſtringentibus quemadmodum antea notatũ eſt.

Sed

Sed & non tantum in ipsa parte proxime sanguinem fundente medicamenta frigorifica applicanda sunt, sed etiam proderunt in aliis partibus, unde fortasse majores arteriarum & venarum trunci derivant, quod etiam significare voluit Hippocrates per particulam illam *unde*, ut propterea consueverint peritiores chirurgi etiam frigefacientia & adstringentia medicamenta adhibere supra hepatis & lienis regionem, quoties sanguis per venas sedis, aut etiam per vias urinæ exitum habeat: Sic pariter exeunte sanguine per narium hæmorrhagiam, non tantum naribus ipsis, verum etiam fronti, cervici, & jugulo medicamenta cum fructu admoventur. Id ipsum quoque operari licebit in partibus per quas sanguis fluxurus est: etenim quæ fluentem sanguinem cohibent, fluxurum multo facilius antevertunt.

De inflammationibus (quarum hic mentionem facit) potissimum futuris, quoque par ratio militat, ut partes ipsæ inflammationem subeuntes frigidis foveri debeant, ne ipsam inflammationem contrahant; cum enim frigida poros & meatus corporis coarctent, prohibent proinde ne sanguis in illis excipiatur & hæreat, unde vulgo frigida dicuntur habere vim repellendi: At vero ut tuto ista administrentur non nisi statim ab incipiente inflammatione partibus sunt adhibenda, antequam inflammatio fiat & sanguis stagnet. Cæterum post factam inflammationem, locum habere non poterunt, quoniam tunc sanguinem magis & magis ibidem figentia vel irresolubilem redderent, vel gangrænam excitarent. Quod de inflammationibus dixit, protrahit quoque ad flammeos ardores sive phlogosim & efferuescentiam in partibus inductam, ubi nimirum dolor excitatur cum ardore, qui solet esse prodromus inflammationis. Est tamen summopere advertendum, non cuicunque parti, quæ inflammationi aut phlogosi obnoxia videtur, in frigidantia ista tuto admoveri posse, etenim si partes ignobiles sint, & exinde timeatur repulsum humorem, in partes nobiliores vergere posse, proculdubio, frigidorum administratio periculosa erit. Hinc laborantibus articulis, atque corporis emunctoriis, nemo audet frigidorum usu, humores fluentes aut fluxuros repellere, solum autem in affectibus capitis, aliarumque partium principalium; in frigidantia Epithemata tutius admoventur, quamobrem in phrenitide, oculorum inflammatione aliisque affectibus calorificis, & inflammatoriis, partium supe-

ſuperiorum, oxirrhodina, ſtillicidia, lotiones & balneationes infrigidantes in praxi adhiberi ſolent.

Addit porro in *textu* Hippocrates, *ad rubrum ſanguineumve ſeu cruentum ſeu floridum colorem tendentia*: ut ſcilicet exinde moneamur, in tenuiori ſanguine, vel etiam acriori, iſta locum habere poſſe, & cum de recenti fluxio facta eſt, id eſt in principio ſecus vero cum ſanguis aliis humoribus eſt commixtus & ex diuturniori tempore in partibus hæſit, hoc eſt in augmento vel ſtatu utpote ſuppurationi contraria, prorſus exitialia forent. Nam ut idem Hippocrates ſubdit; *nam inveterata nigrefacit ſeu nigredinem & livorem affert*, & ſubinde facile gangrænam. Poſtremo etiam aſſerit *eryſipelas etiam non ulceratum juvat*: eadem prorſus ratione, ut nimirum fluentem illum humorem repellat, & per ſuos ductus in partes alias diſtrahat; quod tamen intelligendum, ſi eryſipelas leve ſit, & ex tenui humore oriatur, quod facile corrigi & inverti poſſit ab uſu frigefacientium medicamentorum: Cæterum in aliis periculoſa erit ejusmodi infrigidantium adminiſtratio, cum craſſus & multus humor, nec tam facile corrigi, aut transferri poſſit quin ex adverſo facile in partes internas repat & longe majorem noxam afferat: nam ut alibi ex Hippocrate habetur, *eryſipelas ab extra intro verti malum.*

Quod denique dixit *de eryſipelate non ulcerato:* Excipit in fine Aphoriſmi, omnino *in ulcerato eryſipelate*, tum quia frigidum ulceribus omnibus mordax & inimicum eſt, tum etiam quia ulceratum eryſipelas plerumque illegitimum & ſpurium eſſe ſolet, adeoque non à ſimplici humore tenui & volatili ſed à commixto craſſo & acido progignitur, qui frigefacientium uſu magis denſatur & aceſcit. De qua re legendus eſt Galenus lib. 2. ad Glauconem Cap. 1. & 14. meth. Cap. 2. & 3. At experimentis nunc tandem conſtitit, ſpiritu vini eryſipelata quæcunque aboleri, ſicut etiam beneficio medicamentorum acidum abſorbentium, temperantium, aut difflantium, ad quorum claſſem infrigidantia hic ab Hippocrate memorata referri poſſunt hoc tamen breviſſime nota tum volumus quod frigida humida intempeſtive repellant frigida terrea & quaſi talia ſecurius. Inter alia ſanguinem fluentem vel fluxurum ſiſtentia remedia, maximum auxilium idque ſecuriſſimum (de quo pauci imo nec ipſe

ipſe Hippocrates mentionem fecit) eſt maxime vulgare, ſcilicet compreſſio loci venæ vel arteriæ, per digitum; quod ipſe in Praxi ſæpius, omnibus aliis remediis ſiſtentibus præciſione, uſtione &c. in caſſum adhibitis, obſervavi; conſtituendo Sartores (utpote qui vitæ ſedentariæ optime aſſueti) qui diu noctuque partem digitis comprimendo, tenerent per complures dies, donec ſanguinis impetus ſubſiſteret & pars affecta ſanguinem fundens conſolidaretur per adhibita ſtegnotica medicamenta eidem adminiſtrata & applicata.

Pro coronide hujus Aphoriſmi, & eruditione Juventutis potiſſimum medicæ, reticere nequeo, occaſione verborum ab Hippocrate, in hoc Aphoriſmo ſuprà allatorum; *non ad ipſa, ſed circa ipſa unde influit*; utiliſſimam acutiſſimi *Cardani* animadverſionem, arguens *Fuchſium* quod hæc verba non intelligens ceciderit in errorem: *neſcit enim* (inquit) *ubi humores influunt, non in loco ipſo, ſed circa adſtringentia & repellentia adhibenda ſeu apponenda eſſe, ut etiam in Podagra, cruri non pedi v.g. emplaſtrum ex furfure, aceto & aqua, vel etiam ex accatia & milio, aceto & aqua: idque ex quatuor cauſis: Primo quod occupet majus ſpatium & ita plus juvare poſſit: Secundo quod locum affectum non comprimat nec dolorem excitet; plus enim ſæpe in dolore & gravitate emplaſtri, quam virium in medicamentis quæ in illo ad juvandum ægrotantem. Tertio quod ſi loco patienti adhibueris, quod jam coactum eſt, ita coges ut plurimum lædas ægrum. Quarto quod ubi materia jam eo pervenerit tametſi repellas cogetur primum ingredi locum affectum; deinde etiam quod non ingrederetur, premit illum & urget circumſtans eum: hoc enim veretur & Hippocrates & Galenus alibi onerare læſam partem.* Hæc Cardanus.

Aliæ objectiones & difficultates circa hunc Aphoriſmum in contextu ſunt ſolutæ.

Aphoriſmus XXIV.

Frigida veluti (ſeu qualis) nix & glacies pectori inimica, Tuſſes movent, ſanguinis fluxiones & deſtillationes efficiunt.

Contentum seu Intentio.

De frigidi effectis morbosis.

Connexio: Cum superius, nempè Aphorismo decimo octavo Hippocrates damna exposuisset, quæ frigidum facit in universum seu in genere qualecunque illud sit: Nunc in hoc Aphorismo ad illa damna accedit, quæ frigidum immoderatum facit. Hic Aphorismus, cum duas habeat conclusiones, juxta illas in duas partes dividitur: *Prima* dicit frigida ut nix & glacies pectori inimica: *Secunda* demonstrat frigida Tusses movere, sanguinis profluvia & destillationes efficere. De his ergo, quæ frigida dicuntur, præsertim *actu*, loquitur hic Hippocrates, & non tantum si aquea & liquida illa sint sed & cujuscunque generis, etiam solida, dummodo frigorificam vim referant & refrigerare valeant: cumque is utatur exemplo nivis & glaciei, certè intelligenda quoque illa sunt quæ extremè frigida dicuntur, quippe nix & glacies summè infrigidantia observantur.

Et quoniam antea dixerat, frigida convenire partibus sanguinem fundentibus, aut quæ proximè dispositæ forent illum fundere, si nimirum circa illas essent admota, propterea nunc excipit eas quæ ad pectus pertinent, siquidem summe frigida pectori inimica sunt, ubi tantum abest ut sanguinem fluentem aut fluxurum cohibeant, ut potius affluentius promoveant & exstimulent, ac præterea tusses excitent & destillationes, ex quibus fit major sanguinis commotio. Et quidem hæc frigida sunt pectori inimica, non solum quia pectus osseum est, & frigidum ossibus hostile observatur, sed etiam ex eo, quod comprimendo thoracem, & musculos respirationi addictos coarctando, eidem magno impedimento sit, quin imo si fortassè exindè sanguis fundatur per frigidorum administrationem facile posset coagulari, atque in pectoris cavo detentus gravem noxam pulmoni, & cordi imo manifestum vitæ periculum minari.

Frigida Tusses quoque movent, tum asperam arteriam vellicando tum etiam coarctando illius cavitatem, undè natura sollicitaretur ad expulsionem per tussim, quæ specialis motus pectoris & pulmonis

monis est, conantis expellere ea, quæ prædictas cavitates occupant & impediunt: Hac eadem ratione promota tussis sanguinis sputum excitat,& ipsum fortasse fluentem impetu suo magis propellit, præterquàm quod frigidum, ut ante ex Hippocrate notatum est, venas disrumpit,& sanguinis exitum inducit.

Denique *destillationes* excitant, potissimum constringendo & corrugando glandulas capitis & cervicis,imo cerebrum ipsum, quod magna Glandula ab Hippocrate appellatur, potenter condensat; quemadmodum etiam docuit Galenus *3. Aphorismorum comment.12.* Sic experimur in algenti Hyeme catharros, & destillationes excitari, easque perniciosas admodum cum acredine & salsugine, ex prohibita è poris corporis transpiratione. Meritò ergò Hippocrates in Aphorismo usum frigidorum in his, & consimilibus casibus tacitè vituperare videtur,etiam si aliundè illa ratione fluentis sanguinis viderentur indicata.

Porrò si frigida extrinsecus admota, nocua sunt pectori, multo magis eadem infensa putanda sunt,cum intrinsecus fuerint adhibita, quippè si duntaxat laryngem pertingant, solent sæpissime Tusses molestissimas parere,& alia plura incommoda cæteris adhuc partibus inferre; undè aquæ gelidæ, glaciales & nivosæ, perniciosissimæ esse consueverunt,& qui populi illis utuntur, internis doloribus sæpe sæpius primum affecti, sputum mox sanguinis, hæmorrhoidum fluxum obstructiones & in glandulis colli,potissimum dolores irresolubiles ac strumosos patiuntur. Unde sedulo præmonendi sunt helluones glaciales nè potis nivatis aut glacialibus potibus cum tot mala efficiendi vim habeant,tot viscera hebetando & destruendo præmaturè ad Hydropem & mortem disponunt.

Quæres: Curiositatis causa,utrum nix & glacies, sint frigidiora aqua pura,quæ inter Elementa est frigidissima seu frigida in gradu quarto,medicè: in gradu octavo Philosophicè: ℞. Breviter,nivis & glaciei frigus esse intensius quoad activitatem quatenus in subjecto densiori: non autem quoad gradum.

Aphorismus XXV.

Articulorum Tumores, & dolores absque ulcere, atque etiam Podagricos & convulsiones, magna ex parte, frigida aqua large affusa levat & extenuat, solvitque dolorem: nam modicus Torpor, doloris solvendi vim habet.

Nota: *De hac materia jam multa diximus supra Aphorismo 21. hujus Libri.*

Contentum seu Intentio.

De frigidi usu narcotico in Doloribus.

Connexio: Cum Hippocrates penultimo id est vigesimo tertio Aphorismo, frigidi effectus & juvamenta in universum explicuisset: nunc in hoc Aphorismo, ad eos effectus seu auxilia propria accedit, quæ aquæ frigidæ propria sunt, unde pariter commendat in hoc Aphorismo Hippocrates usum frigidorum, & præsertim aquæ in doloribus & tumoribus articulorum. Licet podagricam præseferant conditionem modo sine ulcere illi sint: Id vero neque indiscriminatim & in omnibus sed aliquibus tantum, prout designant verba illa: *magna ex parte* (seu ut alii) *horum quidem plurima*.

Et quidem *Tumores articulorum* neque omnes & quicunque articulis accidere solent, sed solum calidos seu cum inflammatione conjunctos, qui nempe à calidis tenuibus & acribus humoribus fiunt; si enim fortasse, ab humoribus crudis, phlegmaticis aut lymphaticis penderent, procul dubio frigidæ aquæ superaffusio utilis non foret, sed neque in abscessibus, cum scilicet in articulos humores decumbunt. Neque etiam in Tumoribus à causa frigida & crassa, quandoquidem per frigidorum appositionem, nec ad resolutionem nec ad suppurationem illa disponeretur, quin imo densior & crassior effe-

effecta, irresolubilis evaderet, & noxam in articulis & in ossibus inferret inemendabilem, quemadmodum contingere solet, in ea specie tumorum quæ vulgo *Spina Ventosa* appellatur. Porro, neque in abscessibus, quoniam humores in articulis depositi, frigidorum admotione, possent in partes nobiliores recurrere, quemadmodum ab usu repellentium medicamentorum evenire solet. Itaque in illis duntaxat tumoribus exponendus videtur Aphorismus, in quibus tenues, acres & calidi humores peccant.

Sed & adjecit in Textu Hippocrates *Dolores*; quare junctim articulorum tumores & dolores, hic intelligendos interpretabimur, undè frigidorum administratio, videtur potius, in gratiam doloris sedandi, hoc loco commendata: nemo enim in Arte medica, vel mediocriter versatus, rationabiliter frigida, in articulorum tumoribus adhibebit, nisi illi fuerint cum dolore conjuncti, ad sedandam nimirum molestam illam in articulis sensionem, quia dolor est de genere illorum symptomatum, quæ invertunt curationem & specialius sui remotionem expostulant.

Ut autem id expressius adnotaret Hippocrates, addidit in Textu, *Podagricos*, siquidem in Podagra articuli simul tumore & dolore laborant; cum autem dolor cum tumore jungitur, acredo in humoribus designatur, ad quam retundendam, plurimum conferre solet usus infrigidantium.

Sed utrum *frigida* quæ hic memorantur *actu* vel *Potentia*, juxta Veterum Medicorum loquendi modum, talia esse debeant, controverti potest: verum quia Hippocrates in Textu meminit speciatim *aquæ frigidæ*, idcirco probabilius dicendum videtur, frigida *actu* talia, esse intelligenda: At vero licet ista, manifestius notata videantur, non tamen quis inficiabitur, posse etiam *potentia* talia administrari: Sic passim experimur in doloribus articulorum, etiam podagricis convenienter applicari & prodesse ad sedandum dolorem, olea infrigidantia succos plantarum, decoctiones herbarum, itemque cataplasmata & linimenta ex his composita. Sunt qui in doloribus Podagricis acerbioribus admovent dolenti parti aquam nymphææ aut succum ejusdem, sperma ranarum, oleum lumbricorum, acetum tum simplex tum rosaceum & alia hujus generis: Verum quo pacto hic opus & actionem exerant, altioris est inquisitionis de quo alibi.

De frigidis quæ vulgo Medicis Narcotica & stupefacientia dicuntur vimque suam immodicè exerunt uti est opium, Mandragora, Hyoscíamus hic sermo nobis non est, cum eorum usus plerumque & intus & extus timendus sit: Nihilominus tamen & ea in maximis doloribus, adhiberi solent, sed cum magna cautela & circumspectione atque nonnisi corrigentibus quibusdam additis: Interim nos in hoc Aphorismo cum Hippocrate de frigido aquæ utpotè tutiore solùm agimus.

Debent autem (ut textus dicit) dolores isti *esse sine ulcere*, nam si ab ulcere dependeant, vel cum ulcere sint conjuncti, frigida admota procul dubio nocebunt, nam frigidum ulceribus est inimicum, atque in his admotum, non solum dolores nullatenus sedaret, sed contra potius augeret & exasperaret: Neque si dolores gravantes sint, ista locum habebunt, sed solum si acuti pungentes & vellicantes fuerint, quam ob rem adjecit *horum plurima*, quibus manifestè designat, se tantum intelligere velle tumores inflammatorios, Erysipelatosos, vigiliam inferentes, adeoque omnino molestos, etenim si leves forent, & tolerabiles ista tentare tutum non foret. Notissima est historia Maximiliani Imperatoris, qui ut se á doloribus podagricis liberaret, in fluvium gelu frige factum pedes immergi mandavit, atque ita vita defunctus est.

Eôdem modô intelligendæ sunt *convulsiones* in Aphorismo memoratæ cohærenter his quæ supra de Tetano dicta sunt, dummodo frigidæ aquæ affusio, & humores acres spasmum seu convulsionem inferentes retundat, & membra affecta, per calorem ad intima revocatum, roboret, ut supra nempè Aphorismo vigesimo primo hujus libri, de Tetano laborantibus dictum.

At verô in his omnibus, multa ac diuturna tantum frigidæ aquæ affusio juvare poterit, siquidem in Textu dicitur: *frigida aqua largè affusa levat*: hac enim ratione fieri potest ut dolor sedetur, & causa illum faciens aliqua ex parte discutiatur: Id quod multo clarius expressit Hippocrates rationem levaminis istiusmodi in Tumoribus & doloribus articulorum afferens; dum in calce Aphorismi inquit: *nam modicus Torpor dolorem solvit* (seu ut alii) *doloris solvendi vim habet*: quandoquidem ex larga frigidæ aquæ affusione quodammodo partis laborantis sensus ex ingenti frigore obtunditur, undè torpor fit & dolor sedatur.

Ve-

Verùm advertere oportet, neutiquàm Torporem præsertim extremum induci debere, sed levem, aliâs fieret transitus, ex uno in aliud extremum, & quidem gravius, maxima cum ægrotantis noxa, quoniam obstupefacta omnino parte, Gangræna facillimè succederet & mortificatio cùm livore idest syderatio. Quare ad sedandum dolorem, satis erit, si frigidæ aquæ affusione, levis torpor inferatur, quantus scilicet satis sit, sensum partis aliquatenus hebetare, & causam dolorem inferentem, acrem scilicet humorem obtundere.

Dicitur denique *modicum Torporem* dolorem solvere, non quod reverâ dolorem & causam doloris adimat, sed quòd remittat solùm & sedet: Quamquam negari non possit, solutum penitus aliquando fuisse appositione frigidorum, licet tumor, qui fortè cum dolore inerat, remansisset quoniam potuit frigida aqua adeo tonum partis immutare & acres humores invertere, ut vim eorumdem punctoriam & dolorificam remiserit relictâ inerti illorum corpulentiâ. Objectiones in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XXVI.

Aqua quæ cito calefit (seu calet) & cito refrigeratur, levissima est.

Contentum seu Intentio.

De Probationibus Aquarum.

Connexio: Cùm hactenus multa de Aquæ, tum calidæ, tum frigidæ emolumentis & nocumentis dixisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo, nactus occasionem, agere de notis, quibus bona aqua dignosci possit.

Hanc eandem prorsus sententiam, iisdem omninò verbis profert Hippocrates *2. Epidemor. sect. 2.* quam & repetiisse, nisi mavis dicere, desumpsisse videtur *ex lib. de aëre aquis & locis*, bonarum aquarum recensens qualitates, & quidem istas non aliundè certiores deducendas commonefacit, quam ex cita & prompta earundem calefactione & refrigeratione: Etenim bonitatis indicia à leviori pondere desumpta, non tantùm dubia plerisque sunt, sed vana penitus illa ex-

existimat *Plinius lib. 31. cap. 3.* inquiens: *quidam Statera judicant, de aquarum salubritate frustrante deligentia, quando perrarum est, ut levior sit aliqua:* Atque mox inhærens hujus Hippocratis sententiæ subdit: *Certior subtilitas inter pares esse, quæ calefiat, refrigereturque celerius:* Id ipsum fassus est *Celsus Lib. 2. cap. 18.* Aphorismum hunc ita vertens: *Eo melior quæque aqua est, quæ celerius & calefit, & frigescit:* quod & sæpius sentit Galenus præsertim vero *Lib. de Ptisana cap. 1.* & *Lib. de simplicium medicament. facult. cap 17.* & *in commentario hujus Aphorismi.* Sed & Erasistrochus apud Athenæum de aquarum bonitate ac levitate judicium rectum Statera ferre putant, siquidem se ipsum expertum subdit, in Amphiarati atque Eretriæ aquis, quarum altera pessima, altera optima est, nullum in pondere discrimen deprehendi.

Verum etsi judicium à gravitate & levitate aquarum desumptum beneficio stateræ fallax sit, & nullius fere momenti, non tamen exinde quis deducet, illud omnino vanum esse, ut in isto saltem Hippocratis non aliquatenus includatur, quin potius clare pateat, ex hoc illud fuisse deductum: quæ enim aqua cito calescit, & cito refrigeratur, nullius impedimenti est, ut utrumque prompte admodum subire queat, quoniam alienæ misturæ expers omnino est, neque intermistum quidpiam habet, quod calefactioni & refrigerationi obicem ponat, quemadmodum sunt aquæ Thermales nitratæ, Vitriolatæ, sulphureæ aluminosæ, cænosæ & aliæ; quæ enim cito calorem contrahunt & tarde refrigescunt, aut è converso, à diversa fossilium, & salium mixtura id habent. Hinc ab eodem Hippocrate *Lib. de aëre aquis & locis*, illa aqua ut purissima laudatur, quæ cujusvis odoris, saporis, aut coloris est expers, adeoque proximè accedit ad naturam aëris: cui inhærens Plinius *lib. 31. cap. 18. supra citato dixit:* Aquam salubrem aëri quam simillimam esse oportere. Quam obrem sana ratione *Celsus*, omnes bonæ aquæ dotes comprehendens *lib. 2. cap. 18.* scriptum reliquit: *Levis aqua pondere apparet, & ex his, quæ pondere pares sunt, eo melior quæque est, quo celerius & calefit & frigescit quoque celerius, ex ea legumina percoquuntur:* Siquidem hujusmodi aquæ extraneorum corporum mixtura carentes levissimæ sunt, & non solum levitate, à cita & facili digestione ac permeabilitate desumpta ut exponit *in hoc commentario* Galenus, verum etiam à levitate ponderi contra posita, quia nul-

nullum extraneum corpus in se continentes proxime accedunt ad naturam & conditionem aëris, cum quo illæ Symboleitatem retinent, adeoque proxime parem levitatem participant: aër etenim & levissimus est, & faciliter calore aut frigore fit alterabilis, maluit autem Hippocrates bonitatem & simplicitatem aquarum sumere, à facili & cita calefactione & refrigeratione, veluti testimonio è Physicis eruto certiori, & pene infallibili, omisso alio expondere in statera desumpto veluti vulgari, cunctis obvie multumque fallaci, si potissimum sejunctim consideretur, quo nimirum rei medicæ Professores citra mechanicæ leges possent facillime de aquarum bonitate dijudicare.

Debent tamen aquæ internoscendæ, tum gelidæ tum calenti aquæ, aliique liquori, igni aut soli æqualiter exponi, ut nimirum æquali agenti, tum calefacienti, tam refrigeranti subjiciantur: alias, si una efficaciori, altera debiliori, tam in calefaciendo, quam in refrigerando exponatur, rectum judicium exinde ferri non poterit, de cita aut tarda utriusque incalescentia aut frigefactione, cum ex inæquali agentium vi, non nisi inæqualis actio exoriatur. Ut ergo aquarum species inter se invicem distinguantur, & quænam ex illis purior, simplicior & levior sit, recte dijudicemus, simul una in eandem aquam calentem aut gelidam, paribus phialis vitreis conclusæ immergantur, atque eodem temporis intervallo & æquali positione detineantur, mox deinde beneficio duplicis & consimilis thermometræ examinentur, in gradibus contracti caloris aut frigoris pluribus vel paucioribus. Verum tamen adhuc in his falli possumus aliquando, cum præsertim aquæ, non corpulenta materia, sed halitibus solum, seu volatilibus partibus sunt refertæ, ut in plerisque acidulis, nitratis, vitriolatis & sulphureis observatur, quæ etsi levissimæ ac prompte admodum permeabiles, per vias urinæ, mixtum tamen quid habent volatile & halituosum sive ex sulphure, sive ex vitriolo, hali nitro (seu sale nitro) cæterisque similibus, ut propterea etiam, saporibus diversis nonnullæ distinguantur; pari sane ratione, qua fit, ut aquæ fontium, cæteroqui purissimæ, paucis guttulis spiritus vitrioli, sulphuris, salis armoniaci aliusve medicatæ vi atque effectu varient cum aliunde nihil quidpiam ponderis extranei acquirant, aut amittant, nec excalefactioni nec frigefactioni pro rata sua, citius vel tardius subjiciantur.

Sed & sine ullo cujusvis instrumenti mechanici apparatu, solent nonnulli per solam ovi gallinacei aut columbini, in simplicem aquam immersionem brevissime dijudicare, quæ aqua gravior vel levior sit, siquidem quo aqua purior fuerit, eo ovum profundius mergitur, & quo ponderosior eo quoque altius assurgit: idque pro salium permixtorum diversitate & copia. At judicium inde sumendum Delio eget notatore.

Cæterum facile nunc est, aquarum bonitatem atque malitiam Chimiæ beneficio detegere, tum simplici evaporatione, tum per alembicum destillatione, tum etiam per varios stillatitios liquores commixtione; unde quidquid in aquis heterogeneum delitescit, prompte revelatur & patefit. Quoniam vero aquæ omnis odoris, saporis & coloris expertes esse debent, ut quocunque extraneo corpore sint exutæ, hinc fit ut aquæ ex montibus stillantes, ac veluti per filtrum trajectæ, cæteris meliores sint ac levissimæ observentur: Itemque aquæ per æstatem cum tonitru decidentes, utpote è tenuioribus vaporibus altius in aëre delatis, atque omni inquinamento terreo depuratæ, ut idem Hippocrates docet, *cit. lib. de aëre aquis & locis*; si præsertim in bonis deinde locis & politis cysternis diutius asserventur, ut omnem fæculentiam penitus deponant. Quam Hippocratis sententiam secutus Vitruvius Lib. 8. Cap. 2. pluvialem aquam cæteris anteponit inquiens: *Itaque quæ ex imbribus colligitur aqua salubriores habet virtutes, quæque elicitur ex omnibus fontibus levissimis, & subtilibus tenuitatibus, deinde per aëris exercitationem percolata tempestatibus liquescendo pervenit ad terram.* Verum non omnem aquam pluvialem æque commendabilem censet Hippocrates, sed temporaneam solum, quæ scilicet media æstate decidit, vigente canicula ut se ipsum explicat *6. Epidem. Sect. 4.* ibi enim aliam facit temporaneam, aliam nimbosam, & procellosam: *Temporanea* magis calore solis elaborata, & veluti per alembicum destillata tenuior & levior est, omnique impuritate exuta, si præsertim cum tonitru decidat. *Procellosa* vero ac nimbosa ex vaporum & exhalationum inter se mixtorum abundantia generatur, unde calori attenuanti & disgreganti neutiquam subest: quamvis in contrarium vernas & hybernas potius commendet Rufus Ephesius apud Oribasium *5 Collect. Cap. 3.* sed minus rationabiliter. Quas omnes aquarum dotes & bonitatis

diffe-

differentias complexus Celsus ita distribuit *Lib. 2. Cap. 18. Aqua levissima pluvialis est*, (in mundis locis excepta) *deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo; post hæc ex nive & glacie, gravior ex lacu, gravissima ex palude.* Verum qui plura de his desiderat, legat Hippocratem ejusque commentatores *super cit. lib. de aëre aquis & locis.* Nec hic reticendum quod monet Rodericus Fonseca *in Commentario* hujus Aphorismi: quod aqua ad tuendam sanitatem maximi momenti sit, ut homines Regionum, qui pravas habent aquas, nec sani nec diu vivere possint; quod ex adverso observatur quod homines in ea Regione sani & diu vivant, in qua bona aqua fruuntur: Bonæ enim aquæ, bonum quoque aërem esse ostendunt; Ubi autem aqua prava fuerit, arte reducenda est vel coctura vel destillatione ut mox innuimus.

Quæres An aquæ an vini Potatores diutius vivant? ℞. 1. Concertant medici ac adhuc sub judice lis est. ℞. 2. In universum aquæ potatores saniores degere & plerumque diutius vivere quam vini potatores, ut testantur exempla patrum & hominum in eremis olim & hodiedum degentium: non ideo autem, quod vinum in re non sit utilius, tum ad sanitatem tum etiam ad senectutem producendam; sed quia ejus est suavitatis liquor ille, ut homines magis quam decet, illi se dedant eoque facile abutantur, & inde fiunt graves viscerum Phlogoses & destillationes, podagræ, contracturæ &c. Unde Poëta:

Asthma, tremor, febris, tabes, mors, calculus, hydrops
  Sunt soboles Bacchi, & fæx scelerata meri.
Perfide, quam dulci fallis nos, Bacche, veneno!
  Quos, aliis ut vivant: cogis alendo mori.

Et Juvenalis:

Non vivas ut edas; sed edas ut vivere possis.

Unde Hippocrates aquam magis corporis castigationem quam nutrimentum appellavit. ℞. 3. Si aquæ Regionum sunt impuræ nitro sulphureæ, præferendum esse moderatum boni vini usum.

Reliquæ difficultates in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XXVII.

Quibus noctu bibendi est aviditas (seu qui noctu bibere appetunt) iis admodum sitientibus, obdormiscere bene est.

 Con-

Contentum seu Intentio.

De siti nocturna.

Connexio: Cum aquæ potus ad sistendam sitim, in usu sit mortalibus: recta optimaque ratione necti potest, hic Aphorismus de siti verba faciens, cum priori.

Hic Aphorismus cum unicam habeat conclusionem non dividitur. Docet ergo in hoc Aphorismo Hippocrates, num ob sitim nocturnam bibendum sit: Bonum autem ait, si sitis illa super dormiendo sustineatur.

Quamvis autem hæc sententia, tum ad prognosim, tum ad therapejam pertinens, clarissima videatur, in ea tamen dubitare primo contingit, de qua siti intelligenda veniat de naturali nimirum, an de præternaturali seu morbosa: Et quidem si de naturali interpretemur, quæ scilicet in statu sano accidere solet, ex cibis solum plus justo ingestis vel calorifica vi præditis, quales sunt multo sale, aut aromatibus conditi aliique similes, nemo plane inficiabitur nullatenus bibendum, ne nimirum afflicto & operato ventriculo, addatur afflictio & onus, sed super dormitione solum sitim illam esse sedandam, cum ea non nisi largiori potu desinat, præsertim quia solius aquæ beneficio, salia illa aut aromata dilui ac infringi desiderant: Ita quoque si sitis fiat, ab inopia lymphatici vel serosi humoris, ex immodicis fortasse evacuationibus absumpti, cum notissimum cuique sit, ea ratione sitim animantibus datam, ut ipsa, veluti calcari ad assumendum potum stimulentur, ut & fame ad cibos compessendos, ne penitus deficiant. Itaq; de præternaturali seu morbosa potius, videtur explicandus Aphorismus, quamobrem apposite adjecit Hippocrates hæc verba: *noctu, iis admodum sitientibus*: quæ sane ægrotantibus & morbose sitientibus contingunt.

At vero, quoniam veteribus in usu erat lautius cænare, quam apud nos saltem plerumque fit, facile quoque est, ut de his quoque sententiam hanc Hippocrates protulerit, cum sæpe sæpius accidat, à larga & copiosiori cæna sitim fieri molestissimam & præsertim si vino meraciori atque uberius assumpto fuerit associata, unde falsa sitis accidit, & potius à concrescente & viscoso humore ab assumptis cibis pro-

progenito: Id ipsum clare docet Hippocrates *l. prædictionum* inquiens: *eos, qui plurimum commedunt* solere sitire; quo casu sitim sustinere, ac superdormire bonum est, ut nimirum crassities illa per somnum extenuetur, ac dissolvatur; quippe sitis licet passio ventriculi sit, atque in stomacho fiat ut fames (licet Platoni placuerit illam potius ad pulmones referre) percipitur tamen in faucibus & in lingua, vel cum saliva sufficienti deficiunt, vel cum à lympha fluida & diluta non irrigantur, sed potius à viscosa, instar glutinis devinciuntur, ita ut pori & glandulæ salivales, roridum illum humorem effundere nequeant, quemadmodum á pastu largiori, & ab assumptis stipticis cibariis frequentissime accidit: tunc enim silere & superdormire ad sitim sedandam optimum remedium est: dixit autem, *bibendi est aviditas seu bibere appetunt* non sitiunt: Aviditatem enim habere seu appetere: non est revera sitire, sed quandam aviditatem & bibendi desiderium habere ex depravato sensu præsertim in ore & faucibus inducto, ad lymphæ salivariæ crassioris redditæ per humectantia dissolutionem: quo etiam fit, ut falsam hanc sitim sæpe numero gargarismis ex aqua ardente vel vino sedare soleamus, aut detenta in ore, vel mansa re quapiam salivam & spuitionem promovente.

Addit præterea *admodum sitientibus*, ergo de siti plane immoderata & excedente videtur locutus, quæ & si sanis à pastu contingens naturali appellari possit, non tamen quis perperam asseret, si quodammodo præternaturalem illam nuncuparet, veluti inductam à causa, vix à morbosa recedente, cum lympham salivalem sua fluxilitate orbatam pariat, & molestiam non levem stomacho ac toti corpori inferat, eo quod istiusmodi sitientes irrequieti & queruli fiant, imo loquela & motu linguæ plurimum hæsitantes, vix verbum proferre possint, quæ sane ad symptomata morbosa proxime accedunt. At vero ex hoc non bene Galenus infert, potum his esse statim exhibendum, quasi vero Hippocrates moderatam sitim esse tolerandam, & immoderatam largo potu sedandam esse voluerit, nam ex supra dictis contrarium clarissime evincitur, si nimirum sitis falsa seu spuria sit, & non ex inopia, sed ex copia, & crassitie lymphæ suboriatur.

Subditur tandem in textu: *obdormiscere bonum est, seu si superdormierint, bonum*: nam à superdormitione sitis proculdubio desinet,

 dige-

digestis nimirum & dissolutis cibis ventriculum gravantibus, unde postmodum lympha salivaria dilutior fit. Quod si causa sitim inferens omnino morbosa sit, ut in febricitantibus à superdormitione etiam mitescet & sedabitur; unde adhuc bonum signum erit, denotans illam non esse adeo contumacem ac malignam, ut remitti ac domari non possit: quamobrem si somnum admittit, ad meliorem statum atque ad digestionem reducibilis, significatur. Somnus autem hic neutiquam morbosus dici debet, sed naturalis, qui scilicet prodest, tum sedando sitim, tum coctionem causæ illam inferentis promovendo, quæ plane à superdormitione commode sequitur.

At vero non ex eo quod Hippocrates dixerit *bonum si superdormierint*, poterit quis è converso inferre malum, si somnus nullatenus insequatur, cum aliunde sitis illa desinere possit, præsertim data mora atque indicto silentio, admonente ad hoc idem Hippocrate 6. Epidem. Sect. 3. scripsit plurimum conferre ad sitim diminuendam vel extinguendam, *os claudere & tacere* unde salivæ dispendium non fiat: atque hinc facile deducitur, cur hiante ore, dormientibus os amarescat & sitiat, crassescente nimirum lympha inductibus salivalibus, atque ab aëre inspirato, exspiratoque non minimum alterata, obstructis interea oscillis lymphaticis, & corrugatis glandulis palati, faucium & linguæ, ubi remorata crassescit. Bonum autem exinde portenditur tum quia causa inferens sitim, jam supponitur dissoluta, unde non solum illa sedetur, sed somnus pariter facile concilietur; tum etiam quia pleraque alia incommoda placidissime evitantur. Porro somnus hic erit naturalis, non morbosus, utpote qui conferat, non lædat, dirigendo scilicet & attenuando crassiorem salivam, & quietem, ac robur toti corpori impertiendo: neqe solum bonum de tempore præsenti sed etiam de futuro, cum exinde corpus ipsum per quam bene se imposterum sit habiturum. Verbo! bonum denique semper est, si post sitim somnus succedat.

Cæterum etiam Vigilias remedium esse sitis, quæ ex somno fit, quia dissipat fuligines & impetuosos halitus ac calorem qui sitis causa esse potest retracti per somnum; verum cum quis post somnum sitit & valide quidem, nec Vigiliæ sitim tollere possint, non mox ad aquæ potum currere oportet, sed prius permittendum, ut tales fuliginum & vaporum motus & caloris effectus ad superficiem deducantur,

tur, ne bibita prius aqua metus suffocationis vel hydropis enascatur.

Objectiones in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XXIIX.

Suffitus aromatum muliebria educit: sæpius vero & ad alia utilis esset, nisi capitis induceret gravitatem.

Contentum seu Intentio.

De suffitibus Emmenagogis.

CONNEXIO: Cum Hippocrates de calidorum usu, hucusque multa proposuisset; modo in præsenti Aphorismo ad remedium se convertit, quod calidorum nomine comprehenditur, *suffitum* scilicet aromatum.

In duas partes recte dividitur hic Aphorismus: In *prima* ponitur conclusio intenta, quod nempe suffitus aromatum muliebria educat: In secunda vero cautionem proponit, eodem cautius & cum circumspectione mercandum esse.

Ad affectus ergo mulierum sese convertit in hoc Aphorismo Hippocrates, & per plures Aphorismos in posterum acturus de illis symptomatibus, quæ fæminis tam nuptis quam innuptis accidunt, & tam tempore gestationis quam ante & post, præsertim vero à partu: In hoc ergo primo generali Aphorismo, ut mox innuimus, docet suffitum aromatum muliebria movere, ac deorsum ducere, eamque in aliis quoque morbis utilem esse, nisi tamen gravitas & dolor timeatur.

Inquit ergo primo *suffitus aromatum*: num autem naribus an utero is sit excipiendus, non memorat nec explicat; & num aromata ista debeant esse bene vel male olentia. Verum ad *primum* dicendum, utero excipiendum illum esse: naribus quippe fætida, odora vero utero semper adhibentur: Ad *secundum*, quamvis Heurnius putet, bene olentia, ut est cyperus, calamus aromaticus, cassia lignea, benzoi-

benzoinum &c. Et Galenus *in Comment.* præcipue intelligi ſcribat, caſſiam coſtum, cinamomum, & amomum, ipſe tamen Hippocrates *Lib. de natura muliebri* aromata hæc eſſe inquit thymbram, ſeu satureiam, ericen, hypericon, papaver album, radicem maluæ, ſemen urticæ, mercurialem, ſalviam, dictamnum, amomum, cardamomum, helenium, ariſtolochiam, adiantum, peucedanum, ſemina apii, fœniculi, folia & ſemen rutæ &c. Itemque alibi recenſet, cyperum, juncum rotundum, & oderatum, calamum aromaticum, myrrham, ſiſymbriū, aniſum, nigellam, &c. quibus & Cardan⁹ addit moſchum & zibethum.

Ego vero crederem diſtinguendum eſſe, & quidem, quæ ſuapte natura odora ſunt, & in ignem projecta odorem quoque emittunt, nullatenus in uſum ducenda eſſe; quæ vero odora ſunt, ſed per ignem halitus inodores, vel ſaltem non vehementer olentes exhibent, qualia potiſſimum ſunt plantæ, ſemina, folia, poſſe tutius exhiberi; experti enim ejusmodi ſuffitus odoroſos perperam fœminas exagitaſſe, præſertim à partu, quia uterus ex illis graviſſime affectus, adeo corrugatur & conſtringitur, ut nihil penitus deponat: quo propterea factum, ut ejusmodi ſuffitus exoleverint, quippe pleræque à partu ex his odoramentis perierunt: Subſtitutus autem eſt in locum ſuffituum, uſus peſſariorum, ex rebus bene olentibus puta oleo jaſmini, florum aurantiorum, ſuaveolenti butyro, zibetho & ſimilibus, cum frondibus mercurialis rutæ, ſalviæ & aliis id genus, quibus ſcilicet uterus allicitur, & quodammodo in ſuis vaſculis aperitur, neutiquam vero nares halitibus odoroſis feriuntur: ſed & herba fœtida male olet, at vero injecta prunis nullum exhibet fœtorem: deſcribitur ab Hartmanno in ſua praxi ſuffitus, ex ſcoriis reguli antimonii, injectis in lixivio calente; verum ſemper tutius in his exiſtimarem prodeſſe vapores ex rebus humefacientibus, quam halitus ex rebus exiccantibus: nam quæ humefaciunt, non ſolum emolliunt, & laxant vias uteri, verum etiam ſanguinem grumoſum diluunt & concretos atque hærentes ſeu ſtagnantes ſuccos lymphaticos vel ſeroſos extenuant atque diſſolvunt: Tria enim generaliter requiruntur, in ducendis muliebribus excrementis, ut quod concretum eſt diſſolvatur: Viæ laxentur & aperiantur: atque uterus in ſuis glandulis & membranis moleſcat, ac in orificio interno patulus maneat, quæ ſane à vaporoſis, non autem ab halituoſis facilius conſequuntur.

Dubi-

Dubitari hic rursum potest quid nomine *muliebrium* hic intelligatur & licet *proprie muliebria* sint expurgationes illæ per uterum quæ accidunt post partum & *lochia* ac *puerperia* dicuntur, nihilominus à commendatoribus hoc loco, sub nomine muliebrium comprehendi dicuntur quæcunque evacuationes, ex utero fieri solitæ etiam extra partum, ut sunt menstrua & cum his aliæ evacuationes, tum ex utero immediate, tum etiam ex toto corpore provenientes, cum non raro accidat corpus universum suis impuritatibus exonerari, facta per uterum depositione & expulsione. Hinc Fuchsius scribit pro muliebribus *menses* in sua versione. *Secundinæ* etiam retentæ, fætus mortuus, molæ, grumi, flatus, semen, aqua & alia præternaturam in utero genita muliebria quoque dici possunt, quippe sunt de genere eorum quæ omnino debent evacuari, & extra uterum expelli: hæc licet etiam medicamentis per os assumptis educi soleant, promptius tamen atque ocyus ab his quæ utero suffiuntur haberi possunt.

Non tantum autem ad muliebria ducenda ejusmodi suffitus prodesse ait Hippocrates, sed etiam ad alia plura, quæ plane intelligenda sunt, in cæteris affectionibus ex utero dependentibus, ut sunt suffocationes & passiones hystericæ, uteri inflationes, dolores &c. Sed & ad facilitandam conceptionem, non raro usu venire solent, itemque in fluxu muliebri, ulceribus uteri, dolore coxendico, doloribus lumborum, præsertim ex ligamentis uteri; vult quoque Cardanus etiam in viris locum habere posse, puta in hæmorrhoidum affectionibus, somno gravi, catharris, nervorum morbis, hydrope & aliis, &, ideo dixit ad alia multa fore utilem. Verum quia in his sæpe numero affert suffitus capitis gravitatem seu dolorem, idcirco adjecit Hippocrates, *nisi capitis faceret gravitatem*: quia licet suffitus juvamento foret ejus modi morbis, tamen causa doloris, gravedinis capitis & læsionis cerebri in usum duci non debet; quippe magis prævalet nocumentum cerebro illatum quam quodcunque aliud symptoma, cui per suffitum sit succurrendum, cum & non liceat morbum morbo tollere; verum tamen in affectibus capitis, solemus sæpe sæpius suffitus elicere, ex gummi animæ, balsamo peruviano succino, roremarino, aliisque absque ullo metu cephalalgiæ, quamquam plerique sint, qui ejusmodi odoramenta sufferre nequeant, ut propterea necesse sit, pro corporum

varietate, ac diversa eorundem dispositione, atque habitudine, modo in aliquibus uti, modo in aliis cavere, pro diversa ratione.

Quæres Utrum cuivis obstructæ mulieri ad provocanda muliebria, statim talia liceat administrare? ℞. Negative, sed præmissis præmittendis, hoc est universalibus.

Objectiones & difficultates reliquæ in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XXIX.

Prægnantes (seu gravidas) purgabis, si materia turgeat, quadrimestres, & usque ad septimum mensem, sed has minus minore vero aut grandiore fœtu abstinebis.

Nota: *Vide eundem Aphorismum Lib. 4. Aphorismo I.*

Contentum seu Intentio.

De purgatione Gravidarum.

C*Onnexio:* Cum Hippocrates de muliebrium eductione egisset in priori Aphorismo per suffitus: In hoc præsenti Aphorismo, agit de mulieribus gravidis, in quibus quidem muliebria educere non expedit, sed si materia turgeat, eandem certo tempore expurgandam esse docet.

Hic Aphorismus dividitur in duas partes: *Prima* docet purgandas esse mulieres à quarto ad septimum mensem: *Secunda* contra negat, id esse faciendum, ante vel post illud tempus.

Quantumvis autem hunc Aphorismum scriptum inveniamus iisdem prorsus verbis *Lib. 4. Aph. I.* ita ut multi interpretes cum hoc loco prorsus omiserint, nos tamen propterea ut ibidem innuimus non frustra cum hic repetimus, aut cum Hippocrate tautologiam canimus aut absolute rem eandem & sub eadem ratione repetimus; siquidem ibi reponitur desumpta indicatione à purgantium medicamentorum natura; hic vero potius à tolerantia gravidarum, & à tempore gestationis

tionis earundem; unde dicitur purgari posse gravidas, turgente tamen materia, à quarto solum mense ad septimum, at has minus; in reliquis temporibus, tum primis, tum ultimis à gestatione, cavere omnino oportere.

Gravidas ergo oportet purgare, sed non ratione graviditatis at morbi: nam si gravidæ aliquo morbo afficiantur, purgatio nulla instituenda est, cùm purgans medicamentum, ut indicatum, necessario exigat indicans, quod illud exquirat, juxta leges in methodo traditas. Neque vero morbus debet esse quilibet, sed materialis & ab humore dependens, adeoque cum cacochymia, quæ alio leviori præsidio sit inemendabilis, imo cum turgentia, ut præcipit in hoc Aphorismo Hippocrates, cum inquit: *turgente materia*, turgens autem materia humoralis est, & cùm impetu delata huc & illuc, ne scilicet in aliquam partem principem decumbat, ut bene Galenus *in Comment. Aphor. 10. Lib. 4.* & præsertim in uterum, quo irruens abortum simul afferret, & mortem tum fœtui tum matri.

Sed quo genere medicamenti? communiter practici existimant levioribus seu minorativis; sed Averrhoes, vult cavendum rhabarbarum & aloën, utpote quæ movent per urinam & uterum, & aperiunt facile oscula venarum & arteriarum, ut manifeste constat in praxi de aloë illud interne datum hæmorrhoides aliaque vascula aperire, extra applicatum hæmorrhagiam vulnerum & alia sanguinis profluvia sistere: Hinc in praxi seligunt mannã & quæ ex manna componuntur medicamenta: Sed nec ista omnino tuta sunt, nisi exacte castigata & correcta, ne flatus & tormina excitent. An etiam vomitoria? Affirmavi *in Comment. mox dicti Aphorismi I. Lib. 4.* quia pleræque gravidæ, solo vomitu & spontaneo præcaventur ab abortu.

Non solum autem vult Hippocrates, purgandas solum turgente materia, sed etiam tempus limitat peragendæ istiusmodi purgationis nempe *à quarto ad septimum mensem*, tunc enim fœtus tenacius adhærent utero, nec tam facile vi medicamenti purgantis dissecantur à placenta vasa illorum umbilicalia, Adjicit autem *has minus*, id est eas quæ septimum mensem attigerint, quoniam eo tempore solent fœtus motionem in utero subire & quacumque de causa aboriri; quin & tunc grandiores redditi alimoniam exquirunt abundatiorem, quæ usu medicamenti vel imminuitur, vel depravatur, atqui ex hoc etiam

clare deducitur voluisse Hippocratem inclusas gravidas ad septimum perductas, alias non dixisset, *has vero minus.*

Denique recens concepti seu juniores fœtus, & seniores id est adultiores & maturi, vel clarius in primis & ultimis mensibus cavere oportere concludit, quia tum facillime abortus succederet expurgante medicamento: Fœtus enim à Galeno quam apposite comparatur fructibus in arbore pendentibus: sicut enim hi, cum tenelli sunt, & molli pediculo ramulis adhærescunt, facillime quacunque de causa etiam ventosa aëris commotione decidunt, itemque cum maturitati sunt proximi, ita fœtus pari de causa facillime evelluntur & defluunt.

Objectiones partim in contextu partim supra *Aph. 1. Lib. 4.* solutæ sunt ibique legendæ.

Aphorismus XXX.

Mulierem gravidam (seu utero gerentem) morbo quopiam acuto corripi, lethale.

Contentum seu Intentio.

De morbis acutis Gravidarum.

C*onnexio:* Cum priori Aphorismo explicuisset, purgationem valde circumspecte adhibendam esse in Gravidis: Ideo in præsenti Aphorismo admonet & docet medicum circumspecte & provide agendum in gravidis morbo acuto correptis: gravidis enim nihil tam inimicum & fœtui periculosum quam claustra uteri intempestive reserari & hoc ipsum faciunt morbi acuti. Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem unimembris est. In apice hujus Aphorismi dubitare licet, an acutus morbus utero gerenti superveniens, causa graviditatis accidat & in utero solum, an vero sejunctim à causis gestationis & vitio totius; de hoc nihil meminit in hoc Aphorismo Hippocrates; & quamvis utrumque si accidat, semper contingat utero geren-

gerentem periclitari; nihilominus quia *Aphorismo 43. hujus libri* dicitur: *si mulieri gravidæ in utero fiat erysipelas, lethale est*; ubi uteri affectionem specialius memorat: verisimilius videtur dicendum, voluisse hoc loco quemcunque morbum acutum commemorare, qui utero gerenti accidat, sive ille vitio alicujus partis & uteri, sive vitio totius fiat, ut propterea non ratione partis affectæ, sed causa acutiei morbi, vitæ periculum contingat, nihil enim magis archeum turbat & sanguinem rarefacit ut amplius affectet spatium & utero excitat quam morbi acuti.

Et quidem ut bene Galenus *in Comment.* vel acutus morbus utero gerenti superveniens est cum febre conjunctus vel absque febre: si cum febre jungatur, uti phrenitide, pleuritide, causo, duplex periculum imminebit, unum ab ipsa febre, quæ sua vi atque acutie, facillime fœtum perimit: alterum ex victu illi indicto, qui si tenuis & parcus, ratione acuti morbi fœtum destruet, cum is talem diætam ferre non possit & inedia peribit; Si vero largior, febrem continuam augebit, & gravidam absque hoc debilem & quasi exanguem prosternet & fœtum pariter perdet; Si vero morbus acutus absque febre sit, veluti morbus comitialis & attonitus, convulsio, tetanus, Apoplexia aut alius, propter magnitudinem morbi, ejusque vehementiam, impossibile est gravidam inde incolumem evadere.

Sed non tantum ex his, quæ scite quidem proponit Galenus, perituræ videntur gravidæ, gravi atque acuto morbo correptæ, sed etiam quia multa medicamenta, quæ cæteroquin acutis morbis adversarentur, admittere non possunt, ratione graviditatis; sic diaphoretica & somnifera, itemque diuretica & dejectoria, imo omnis generis evacuantia medicamenta in gravidis periculosa sunt, unde vix ac ne vix quidem à medicis præscribuntur.

Gravidæ præterea sunt obnoxiæ abortui, qui omnī & levi de causa non raro accidit, potissimum autem ex acuto & gravi morbo, per quem sanguis indebite fermentescit, coctiones interturbantur, excrementa detinentur & cumulantur, quo circa fœtus nutritio & vita graviter afficitur.

Insuper uteri gestatio comparatur morbo, quô multoties gravidę nausea laborant, dolent, vigilant, & in cunctis suis operationibus male afficiuntur, unde postmodum vires debilitantur: Si igitur his malis acutus morbus adjungatur, vix fieri poterit, ut illæ evadant. Demum acutus morbus gravidæ superveniens, magnam & vehementem caussam consequitur, ut quam illæ acutè ægrotant, & symptomata quæ eundem comitantur plerumque sunt vehementissima.

Quamvis autem simpliciter dixerit Hippocrates *lethale esse gravidas acutis morbis corripi*, id tamen non perpetuo sed ut plurimum intelligendum, poterit enim quandoque spei vitæ aliquid subesse, si primis mensibus gravitatis illæ acutum morbum incurrant, cùm cæteroquin graviûs longè sit ultimis mensibus ægrotare; Primô enim secundò & tertiò mense graviditatis, semper vires solent esse validiores, alimentum fœtus non exigunt, & si fortasſis abortus accidat minus periclitantur quemadmodum idem Hippocrates fatetur *1. Epidemiorum* in historia *trimestris ægræ 13*. at verò in ultimis mensibus ista omnia graviora fiunt ut patet.

Quid verò in alterutrius periculo agere liceat judicarem expedire, servare omnimodè matrem, licet fœtus ex accidenti & præter intentionem medici, sit periclitaturus, de qua re tamen diximus in Institutionibus & Praxi. Hoc brevissimè innuendo semper uno oculo ad matrem altero ad fœtum respiciendum.

Tandem nec hoc reticendum licet mulier utero gerens ex acuto morbo evadat, nec abortiat tamen difficilem habebit partum ob labores quos ipsa & Infans passi sunt; unde ipse Hippocrates infra *Aphorismo 55*. hujus libri scribit, *gravidas* præ febribus corripiuntur difficulter & cum periculo parere aut abortientes periclitari.

Quæres I. Utra utero gerens, magis periclitetur in morbis acutis, an quæ portat marem, an quæ fæmellam? ℞. Observamus *in Epidem.* illas plerumque quæ fæmellas gerebant fuisse mortuas: an quia fortasse masculus plura tolerare potest; an quia tot non adsunt impuritates.

Quæres II. Cur gravius periclitentur fæminæ quæ abortiunt mares quàm quæ fæmellas? ℞. Quia major est recessus à statu naturali in abortu maris quàm fæmellæ: fortior enim ventus requiritur ad arborem dejiciendam quàm fruticem.

Apho-

Aphorismus XXXI.

Mulier in utero ferens, secta vena (seu misso sanguine è vena) abortit, eoque magis, si fœtus sit grandior.

Contentum seu Intentio.

De venæ sectione Gravidarum.

CONNEXIO: Postquam Aphorismo vigesimo nono hujus libri de Gravidarum purgatione & suffitu aromatum (quæ ambo sunt remedia, utero gerentibus bene ponderanda, quia violenta) egisset: In hoc Aphorismo agit de venæ sectione, eamque dicit in muliere gravida æque ponderandam, & cum grano salis adhibendam, ne vel abortus vel gravis alius affectus causa existat; præsertim si fœtus sit grandior.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Veri simile ergo nobis admodum videtur, de utero gerentibus, morbo aliquo affectis, Aphorismum hunc fuisse ab Hippocrate prolatum; nam rationabile haud quaquam est, utero gerentes, bene se habentes, debere sanguinis detractione evacuari. Hinc planè dicendum, quod cum antea scripserit, acuto morbo correptas periclitari, si fortasse quis putaret, sanguinem illis esse detrahendum; nunc monet nulla ratione licere, ob periculum manifestissimum abortus.

Sed & nullatenus audiendi sunt, qui distinguunt, de sanguine misso ex venis superioribus, & ex venis inferioribus, ut propterea putent abortum futurum, ex venæ sectione facta in partibus inferis, non superis; contrariam manifestam eruimus in meretricibus quæ non semel sed sæpius ad procurandum abortum scelerate venæ sectionem ex pedibus celebrant sed in cassum, Ergo an supernè an infernè fiat, utraque suspecta habenda est; nam præterquàm quod Hippocrates indefinitè scribit *sanguine misso ex Vena*, undè quamcunque intelligit;

neque

neque tamen verum est, quod ex venis supernis missus sanguis, abortum non sit allaturus, cum contrarium ex Anatomia deducatur, qua sæpius constitit, sectis venis superioribus uterum redditum fuisse patentiorem, & non tantum fœtum sed & catamenia (id est menstrua) deposuisse, cum venæ superiores sectæ, circulantis sanguinis motum magis excitent per arterias in uterum sanguinem ferentes: Cæterum venarum delectus in sanguine mittendo, vanus quoque prorsus existimatur, cum stante ejusdem circulatione universus, brevi temporis spatio per omnes partes circumagatur: Sive igitur sanguis mittatur ex supernis, sive ex infernis venis, semper, saltem ut plurimum, idem periculum abortus imminebit, nisi tamen (notanter dico) adeo plethorica sit utero gerens, ut ex sanguinis missione convenienti & moderata, nullum sit sensibile incommodum subitura, etenim pleræque sunt, quæ ad plures uncias detractum sanguinem bene sufferunt.

Duo itaque mala timenda erunt, ex ejusmodi sanguinis evacuatione, *unum* quidem universalis *commotionis*, quæ specialius uterum perturbat; *alterum* vero *detractionis alimenti*, tum matri tum fætui, utrumque autem abortus periculum minatur, qua sane ratione adjectum est, *& præcipue si fœtus sit grandior*, quippe tunc abundantius alimentum requiritur; quamobrem, quæ fortasse detractio foret tolerabilior in primis mensibus graviditatis, omnino nocua est ultimis.

Sed cur dixit *sanguine misso ex vena (seu secta vena?)* forte quia, si ex aliis partibus educeretur, non esset periculosa, utpote quæ commotionem in sanguine, & toto corpore non excitaret, quemadmodum si cucurbitulis scarificatis ex cute sanguis educeretur, vel etiam ex naribus, levi perfrictione & titillatione: Verum tamen etiamsi sanguis ex cucurbitulis scarificatis educeretur ea quantitate, ob quam utero gerens posset debilitari; vel etiam ex inducto dolore, plurimum commoveri & exagitari, periculosa quoque foret existimanda præsertim si ex partibus infernis, aut in cruribus, ut fieri solet, adhiberentur, quippe per eas posset facillime gravida abortire. Sic nec narium proritatio ex data ratione tuta foret, sicut enim proritatio facilis est, ita difficilis persæpe solet esse ejusdem refrænatio & effectus sanguinis fluentis per eandem concitatus. Pariter sentiendum, de detractione sanguinis per hyrudinum appositionem, quæ cum æque ex venis fiat, adeoque similiter vituperanda.

Addit

Addit postremo Hippocrates, *& præcipue si fœtus sit grandior* id est in ultimis mensibus & partui proximis, etenim tunc ex duplici capite periculum abortus immineret, *uno* quidem quia subtraheretur ipsi alimentum, quod per idem tempus abundantius requiritur, tum ad nutricationem, tum ad vires, quibus eget pro partu validissimis, ad quem promovendum, conatus suos, iterato fœtus adhibet, unde Galenus *in Comment.* addit, non modo misso sanguine ex vena, sed etiam ex longiori inedia, fœtus destruitur: Et Hippocrates *Lib. de natura fœtus* dicit: *illum impelli ad ortum ex alimenti defectu*; *altero* vero, quia ut antea dictum, in ultimis mensibus quævis etiam levissima commotio abortum affert, propter facilem vasorum umbilicalium & placentæ, ab utero dissociationem, ac promptam orificii ejusdem interni dilatationem: si ergo tunc uterus prompte hiat, & fœtus pariturus ad exitum sponte sua se accommodat, plane à sanguinis detractione, commotio in toto corpore inducta, facillime poterit abortum excitare; is autem, quam sit eo tempore periculosus, cunctis notum est.

Sciendum autem adhuc est, modum & morem veterum venæsectionis longe esse diversum à venæ missione recentiorum; veteres enim magnam sanguinis missionem ad tres prope libras; Mediocrem teste Galeno ad duas libras extendebant, & de his videtur scriptus noster Aphorismus ab Hippocrate; & hanc si quis quantitatem à prægnante ademerit, non citra periculum abortus faciet. Recentiores vero ad paucas tantummodo uncias, raroque imo vix unquam mediam libram excedendo, idque solum in fœminis plethoricis & boni habitus, non autem in gracilibus & exanguibus: proinde modernus praxeos usus, præcipue in Germania, ubi laute vivitur, & large bibitur, obtinuit, fœminas gravidas valde plethoricas, moderata venæsectione, non læsas, sed ab abortu liberatas & præservatas fuisse, idque ex supernis potius quam infernis partibus. Quamobrem ipse Hippoc. *2. prædictionum*, dysenterias seu cruentas dejectiones, ad partum melius disponere scripsit, quæ tamen alias sæpissime abortum causare assolent; verum hæc Hippocratis sententia, intelligenda est, de mulieribus valde plethoricis & sanguineis, in quibus est periculum, ne ob sanguinis copiam fœtus suffocetur, & his equidem dysenteria benigna opitulari potest, secus vero iis quæ exangues & debiles

 sunt,

ſunt, quibus ne dum obeſſe ſed valde nocere poſſet quæcumque dyſenteria.

Quæres Utrum venæſectio an purgatio gravidis ſit periculoſior? ℞. *Abſolute*, ex purgatione majus oriri periculum, quia eſt remedium valde commovens uterum, fœtum inquietans, adde, quod illius actio pro arbitrio non poſſit reprimi, ſicut ſanguinis miſſio; *Reſpective* vero id eſt ſecundum ſenſum Aphoriſmi 29. purgatio admitti poteſt.

Quæres II. Quando ergo purgandæ ſunt prægnantes & quando vena in iis ſecanda? ℞. Ubi ob cacochimiam adeſt abortus periculum, tunc leniter ſunt purgandæ, à menſe quarto ad ſeptimum: quando autem idem periculum imminet ob Plethoram, tunc primis menſibus, præſertim quarto & quinto ſanguinis miſſio fieri poteſt.

Quæres III. Utrum ultimis menſibus, in morbo acuto mulieri gravidæ periclitanti ſanguis mitti non debeat? Ratio dubitandi eſt, ſi enim facimus, periculum abortus incurrimus, ſi autem non-facimus mortem inferimus. ℞. Stante tanto & matris & fœtus periculo, omnino mitti poſſe, neceſſitas enim non habet legem, & præſtat unum ex accidenti perire, quam duos: ex neglectu & neceſſitate; Et ſatius eſt, potius periculo abortus quam mortis prægnantem exponere. Accedit quod in plethoricis, etiam ultimis geſtationis menſibus plurimum ſæpe adſit ſanguinis, qui fœtum ſub parte ſuffocare poſſet.

Quæres IV. Utrum modus hodiernus toties ſub una ingravidatione mittendi ſanguinis, ſit licitus, approbandus & ſequendus? ℞. I. Hunc modum magis ad placitum hominum, præſertim vetularum & domicollarum quarundam, vel ad ſpartas & pecuniam extorquendam, quam ex ratione, authoritate, & experientia, propallatum fundatum atque inventum eſſe. ℞ II. Ex data ratione, non debere mirum videri ulli, ſi ſic procedendo, cum ſanguinis miſſione tot atque innumeræ matres & fœtus aut hebetentur aut ſimul & ſemel aut ſejunctim occidantur: ℞. III. Regulariter nulli mulieri utero gerenti, ſine ulla ratione, & cauſa aut ex pura & male inducta conſuetudine, quocunque demum ingravidationis tempore, ſanguinem mittendum eſſe, quod ſi vero plethoricæ & ſanguineæ ſint,

aliæque ponderosæ rationes repletionis, suffocationis, oppressionis, fluxionis &c. intercurrant, ex consilio fundati medici non vetulæ aut medicastri, sanguinis missio primis mensibus, ventilatio autem aliqualis in medio vel fine noni mensis, in pauca quantitate celebrari potest quæ nec matri nec fœtui obfutura erit, dummodo, notanter dico, prægnans, apprehensiva & meticulosa nimium non sit, alias enim ex hac sola ratione, etiam quæcunque levissima sanguinis motio obesse posset.

Aphorismus XXXII.

Mulieri sanguinem evomenti, menstruis erumpentibus, solutio fit.

Contentum seu Intentio.

De vomitu cruento mulierum.

Connexio: Hic Aphorismus potius connectitur cum Aphorismo 28. quam cum præcedente, cum enim ibidem tractasset de remedio ad menses educendos; In hoc jam agit de ipsis mensibus tamquam remedio vomitus cruenti: Potest tamen etiam præsens Aphorismus connecti cum præcedenti, cum enim in priori dixisset sanguinis missionem artificialem causare malum, in hoc è contra monstrat sanguinis missionem naturalem bonum præstare. Hic Aphorismus simplici constans conclusione non dividitur. Cum ergo non raro accidat, mulieres diversis morborum generibus laborare, quorum causa male affectus sanguis, superiora impetat, & præsertim in ventriculum, unde vomitus cruentus; Proinde considerans in hoc Aphorismo Hippocrates, quo pacto ejusmodi incommodum desinere possit, citra cujusvis medicamenti exhibitionem, nullaque artis opera suffragante, docet sponte sua vomitum sanguinem desiturum, si menstruæ purgationes, quæ forsan antea suppressæ fuerunt, erumpant; quippe sanguis ille, qui intercisо per vasa uteri cursu, alio

diverterat, & in ventriculum irruerat, denuo in consueta & naturalia emissaria delatus, laxatis & reseratis ductibus, ut decet, per uterum expurgatur.

Quamvis autem effatum hoc si generaliter videatur ab Hippocrate pronuntiatum, ut quemcunque sanguineum vomitum, menstruorum eruptio solvere soleat, crederem tamen, eam solummodo sanguinis vomitionem menstruorum eruptionem esse soluturam, quæ à sola eorundem retentione proveniat; etenim si fortasse alia de causa illa habeatur, difficulter fieri poterit, ut desinat per menstruorum eruptionem. Hinc si vomitus sanguinis contingat disrupta vena aut arteria, per splenis aut jecoris parenchima repente, aut etiam è ramulis gastricis aut mesentericis, nequaquam suffragabitur subsequens menstruorum eruptio, sed potius morbum morbo addet, fortasse ex vitio tali, in sanguine contracto, ut ex pari causa, tam uteri vasa, quam alterius viscoris, venæ aut arteriæ aperiantur vel erodantur: sæpe tamen accidit, ut ex menstruorum retentione, sanguis utiliter per vomitum aut sputum egeratur, ob consensum quam inter se ineunt uteri vasa, cum mammariis & jugularibus subclaviis: modo seclusis quibuscunque modis, quibus sanguis à vitio vel sui vel viscerum egrediatur, menstrua intelligenda hic illius eruptio, ut propterea à sola uteri obstructione detentus evomatur. Verum cum dixit, *sanguinem evomenti*, non solum de vomitu proprie dicto, qui peculiaris ventriculi actio dicitur, sed etiam de capitis sanguinea destillatione vel etiam à pulmone de sputo & simplici screatu, aut etiam cum tussi, non tamen admodum molesta, voluit adnotare Hippocrates, cum per utramque viam plerumque sanguis ex retentis menstruis egeri soleat.

Apposite etiam plerique exponunt per verbum *erumpere* comprehendi non quamcunque menstruorum eruptionem, sed eam solum quæ affluenter & confertim provenit, quoniam per hanc solam evacuationem, divertitur motus sanguinis, ad consueta uteri emissaria. Porro si menstruæ purgationes erumpant, neque inde vomitus, aut alia sanguinis excreatio desinat, indicium erit, venam aliquam aut etiam arteriam ruptam esse vel exesam.

Perperam autem solent hinc plerique deducere, licere medico

venam

venam tundere ex venis pedis, quoties sanguis sursum ejicitur & expurgatur; quasi vero Hippocrates ex hoc Aphorismo edocere voluerit, posse arte id ipsum peragi, quod sponte naturæ plerisque accidit: Sed longe isti, lateque falluntur: alius enim omnino diversus est naturæ motus, ab eo, qui arte per venæsectionem peragitur; quippe qui sponte sanguis per menstruorum eruptionem egeritur, non solum per loca propria & consueta fit, per quæ in dicta venæsectione, neutiquam perficitur, sed ejus etiam humoris fit, qui revera excernendus est; atqui ars nequit tam dextere, opportune & salubriter naturæ motum imitari, quin plurimum sæpe sæpius non fallat. Præterea etiam est, quod specialius in menstruorum eruptionibus advertamus, ipsius scilicet uteri, ac totius corporis repurgationem, siquidem passim experimur, omnia propemodum corporis excrementa, ipsiusque sanguinis impuritates una simul per uterum deponi, & gravissimas cæteroqui ægritudines exinde finiri, quemadmodum idem Hippocrates pluribus edocet, & in historiis epidemiorum sæpius enarrat. In his itaque casibus solertis naturæ operam duntaxat exquiremus, illamque quoad fieri poterit, per loca præsertim conferentia, id est per eundem uterum adjuvabimus ut tuto & sine ullo dubio & difficultate, illam exoneremus, ac tandem à morbis vindicemus; quod si autem illa præter spem & opinionem deficeret, ars imitatrix naturæ, & Medicus ejus minister, ejusdem vices cito tuto & jucunde, ratione, judicio & experientia aget & perficiet. Vel sectione venæ in thalo vel apertione hæmorrhoidum vel cucurbitulis fœmoribus applicatis: vel frictionibus vel aliis hæmagogis menses provocantibus.

Præterea adhuc animadvertendum est, omnem quidem sanguinis vomitum timorosum esse, juxta effatum Hippocratis *libro quarto*, *Aphorismo 25. sanguinem superne quidem efferri, qualiscunque sit, malum*: at pessimum si à pulmone, sed minus timorosum, si appareat in muliere, quoniam causam habet manifestam, menstruorum scilicet abundantiam, unde si quæ ex utero fiat evacuatio, cum rectitudine vasorum fiat, rejectionem sanguinis per superiora, solvere omnino potest: id ipsum non modo ego sed plures mecum famosi practici experti sunt & viderunt ex

pulmone magna quantitate ſanguinem à mulieribus etiam ad libras, ſine tamen aliquo malo effectu, ob menſium nempe defectum, rejectum fuiſſe, iis poſtea fluentibus, omnem eructationem per ſuperiora evanuiſſe.

Quæres I. Quod ſi mulier prægnans vomitu ſanguinis vel ſputo cruento tentetur in qua parte illi mittendus ſit ſanguis. ℞. Non in pede ut aliis non prægnantibus ſed in brachio.

Quæres II. Si mulieri menſtrua non habenti; ſuperveniat morbus acutus v. g. Phrenitis, pleuritis, peripneumonia, angina &c. Utrum & huic vena in thalo aut in Brachio ſit ſecanda? ℞. Ad quantocius procurandam ſanguinis redundantis & ſtagnantis depletionem, & impediendam majorem partium inferiorum obſtructionem, primo in brachio, deinde in pede venam ſecandam.

Aphoriſmus XXXIII.

Mulieri, menſtruis deficientibus, ſanguis è naribus profluens bono eſt.

Contentum ſeu Intentio.

De hæmorrhagia narium menſtruis carentium mulierum.

CO*nnexio*: Cum Hippocrates in præcedenti Aphoriſmo, dixiſſet vomitum ſanguinis ſolvi per menſium eruptionem: In hoc præſenti Aphoriſmo dicit de effuſione ſanguinis quæ per nares fit, in menſium defectu.

Hic Aphoriſmus ob brevitatem & ſimplicem concluſionem non dividitur.

Quonam ergo pacto defectus menſtruorum, aliquando innoxius evadat, atque illius ſuppreſſa evacuatio per aliam ſuppleri poſſit, docet hoc Aphoriſmo Hippocrates, ubi narium hæmorrhagiam commendat, ſi fortaſſe menſes in fœminis defecerint.

Quam-

Quamvis autem alibi Aphorismo 25. Lib. 4. dixerit: *sanguinem supra ferri, qualiscunque sit, malum*: hanc tamen regulam (ut in præcedenti Aphorismo innuimus) ipse Hippocrates excipit in fœminis, quæ suppressionem menstruorum patiuntur, neque enim alia melior superabundantis sanguinis evacuatio unquam visa est ea, quæ per narium hæmorrhagiam accidit, quippe per eam solet sæpissime natura non tantum ab his, quæ uteri sunt morbis sed à plerisque aliis liberari, sic in febribus synochis & ardentibus, internis inflammationibus & cæteris, fluens è naribus sanguis juvamento est; & quidem cum optima conditione & securitate longe majori quam si per os effluent, sic enim nec per viscera transit nobilia; id quod licet videatur factum, per loca distantissima, statuta tamen sanguinis circulatione facillime innotescit, qua ratione conferat, cum per arterias partium infernarum promptissime in venas recurrentes, ad partes superas sanguis influat. Sic anatomia compertum est, suctis, contrectatis, aut propter vulnus fortasse ibidem inflictum, sectis venis per uberum substantiam perreptantibus, statim ex utero retentas menstruas purgationes prodiisse, ut propterea non tantum ob consensum mammarum cum utero, sed etiam ob motum sanguinis concitatum uterinas arterias promptius relaxari atque aperiri contingat. Modo inter cæteras alias sanguinis è venis supernis evacuationes, specialius proficit, ea quæ è naribus fit, tum quia nullum inde à sanguine extra propria receptacula exeunte damnum imminere potest, ut facile evenit, cum ex ore aut pectore prodit; tum etiam quia venæ in nares desinentes exiles sunt, & non nisi guttatim sanguinem extillant, & nullo impetu quidem aut irruptione, quin imo facile admotis localibus seu topicis sisti potest, quod secus accidit, cum ex aliis venis erumpit; tum denique quia nullius interni visceris læsionem significat, cui specialius succurrendum sit, uti cum ex ore potissimum excernitur, quoniam vel pectoris vel pulmonis vel œsophagi aut ventriculi vel cerebri meningum gravem noxam arguit. Sed & Hippocrates dixit *bono esse*, desumpta nimirum ratione ab ipsa menstruorum suppressione, non autem à loco: Etenim bonum est, gravatum corpus exonerari, ne scilicet alicubi restagnans excrementitius sanguis, vel alio fortasse transsuetus, graviorem morbum inferat; sed tamen non omnino bonum est per nares egredi, quia consentaneum & naturale

non

non est, menstruum sanguinem in foeminis per nares excerni, sed solummodo per uterum, veluti per totius corporis emunctorium; in cunctis siquidem evacuationibus, ut alibi diximus, non id solum quod excernitur, sed quantitas, qualitas, tempus, modus & locus rei excretæ considerandus quoque est, ut omni ex parte salutaris excretio illa censeatur: fieri enim potest, ut etiam per nares sanguis convenienter excretus ex una prosit, sed non penitus ex altera conferat, quia non per loca convenientia expurgatur, inducta nimirum interea obstructione in vasis uterinis, mox etiam tumore, inflatione, scirrho, aliove pejori morbo non tantum uterum sed & solum corpus imposterum graviter afficiente: Advertit postremo Galenus *in Comment.* quod licet, *quæ per nares fit evacuatio, innoxia præ cæteris sit non tamen si aliqua etiam alia evacuatio sine noxa est, propterea Aphorismus est falsus; neque enim quod sola per nares evacuatio, deficientibus menstruis bona sit, dixit, sed hanc simpliciter laudavit, non adjuncto, quod sola: si quispiam igitur alteram, quæ fit per sedem, dixerit ita affectis mulieribus utilem esse, hoc non adversatur Aphorismo; videtur enim aliquando Hippocrates per unum, velut exemplum, de omnibus aliis similibus pronuntiare.* Hæc Galenus.

Sed & hoc quoque animadvertendum est Hippocratem in hoc Aphorismo solummodo intellexisse mulieres quæ in tempore sunt, & non prægnantes, in his enim ratio Aphorismi cessat.

Objectiones in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XXXIV.

Mulieri, uterum gerenti, si alvus multum fluat, periculum est, ne abortiat.

Contentum seu Intentio.

De Diarrhœa Gravidarum.

Connexio: Cum Aphorismo 31. ex sanguinis detractione per venæsectionem, utero gerentem abortire dixisset: In hoc præsenti Aphorismo, de alui profluvio memorat, & dicit, periclitari foeminas

minas

minas utero gerentes, si illo corripiantur. Hic Aphorismus simpliciter concludit, & ideo non dividitur. Quoniam vero indefinite dicitur, *mulieri uterum gerenti*, non erit plane coarctandum tempus uteri gestationis, unde & *primis* & *ultimis* ac *mediis* mensibus, idem periculum imminebit, si alvus immodice profluet, quamvis periculosiora semper sint tempora posteriora prioribus & mediis: Est tamen quam maxime advertendum, differre plurimum damna imminentia, ex alui profluvio, ab iis quæ ex sanguinis missione proveniunt; siquidem id quod aluo profluit, sæpenumero solet esse prorsus inutile, excrementosum, ac præternaturale, ut propterea saltem ratione causæ, ejusmodi evacuatio bona censeatur; at vero quæ ex sanguinis detractione fit, omnino mala censenda est, cum exinde vitæ thesaurus inaniatur & vires manifestissime deficiant. Verum tamen nocua existimanda solum erit evacuatio sive à natura id est humoribus acribus salsis, sive arte, seu medicamentis vel cibis facta per alvum, si immodica sit ac modum non servet, subindeque ventriculi jacturam faciat, itemque si ab iterato transitu humorum per intestina, uterum illis attiguum coafficiat: quamobrem jure optimo addidit Hippocrates, *si aluus plurimum fluat*; quibus verbis & laxatam plus justo alvum, & præternaturam fluentem denotat, nam si fortasse moderate exoneretur, nec exinde ventriculus, tum in appetendo, tum in digerendo fatiscat, proculdubio malum non erit, quin potius omni ex parte bonum, cum sæpissime experiamur, utero gerentes à talibus moderatis egestionibus levari, & ab impuritatibus tum alui, tum totius corporis antea cumulatis, cum euphoria vindicari. Sed de quo fluxu Hippocrates intelligat, dubitari potest; nam alui profluvia, solent esse vel chylosa, vel humorosa; Chylosa in lienteria & cæliaca passione, humoralia vero in diarrhoea, dysenteria, tenesmo. Et quamvis quodlibet ex his malum semper sit utero gerentibus, nihilominus videtur dicendum, specialius hic fuisse notatam diarrhœam, nam in diarrhœa potissimum alvus solet affluentius profluere, quod in hoc Aphorismo dicitur, in cæteris autem non item: quippe in dysenteria, frequens & dolorosa dejectio fit, sed non copiosa, sicut neque in tenesmo: In lienteria vero & cæliaca passione, cibi indigesti egeruntur, vel semimutati, sed non

nisi semel tantum aut bis in die; at vero in hoc Aphorismo dicitur, *si alvus multum fluat*; quibus verbis & quantitas excretionis, & modus ejusdem præternaturalis significatur. Verum nocent adhuc ex alio capite utero gerenti, atque abortus periculum minantur, cæliaca passio & lienteria, quia per chyli dejectiones, corpus tum matris tum infantis, alimento privantur & viribus deficiunt: In dysenteria & tenesmo, frequens illa & dolorosa dejectio, molestissima est, ut propterea ab iterato insessu, uterus quam maxime comprimatur & doleat, propter consensum & vicinam ejusdem cum intestinis affectis. Sed & cum his intestinorum morbis fere semper conjunguntur febres, ciborum fastidium, sitis, inquietudo, Vigiliæ, symptomata plane molestissima & gravidis potissimum perniciosa. Quamobrem malum semper erit utero gerentem quocunque alui fluxu molestari, cum exinde abortus facile subsequatur. Debent autem istiusmodi alui fluxus per longum tempus perdurare, ut abortum inferant: nam si forte intra biduum vel triduum desinant, citra abortus periculum salubriter non raro contingent, quemadmodum sæpius in praxi experimur, qua forsan ratione factum, cur Hippocrates dixerit, solum *periculum esse ne abortiat*; equidem non omnino utero gerentes ex hac duntaxat alui turbatione abortum patientur, si modico tempore duret, & cum sola excrementorum, aut malorum humorum exoneratione constantibus & viribus stomacho bene valente, ac postremo sponte sua desinat, quod sane quam in omnibus morbis prodesse possit, claro liquet.

Quæres I. Quomodo ergo intelligendus sit Hippocrates, cum in *2. prædiction.* dicat dysenterias gravidis facere ad partum felicem, hic autem dicit alui fluxum periculum facere, ne abortiat? ℞. Hippocratem in *2. prædictionum* loqui de valde plethoricis & cacochymicis simul: hic autem de non plethoricis, his enim si multus alui fluxus accidat, dum multa per alvum rejiciuntur, necesse est ut pauca fiat anadosis seu distributio alimentorum ad sanguificationem & consequenter ad fœtus alimentationem unde abortus.

Apho-

Aphorismus XXXV.

Mulieri hystericæ, aut difficulter parienti, sternutamentum superveniens bonum. Vel mulieri quæ uterinis molestatur, aut difficulter parit, superveniens sternutatio, bonum.

Contentum seu Intentio.

De Ptarmicorum seu sternutatoriorum usu hysterico.

CONNEXIO: Cum hactenus de morbis, qui utero contingunt locutus fuisset Hippocrates, & quidem in specie Aphorismo 28. dixisset, singulare remedium, ad educenda muliebria esse suffitum aromatum: In hoc præsenti Aphorismo declarat, qua ratione se habeat sternutatio ad muliebria: videtur enim utriusque remedii eadem ad expulsionem ratio.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur. In hoc ergo Aphorismo sternutationis vires & Juvamenta, in fœminis recenset Hippocrates, & quidem in iis, quæ uterinis molestantur, quæque difficulter pariunt. Quid autem *pro uterinis* intelligat Hippocrates, pluribus examinat Galenus *in Comment.* quoniam vero in græco codice scriptum est ἱςερικῶν, videtur congruentius exponendum de uterinis, & hystericis affectionibus, potissimum vero, quæ præfocationes appellantur, in quibus fœminæ nodum quendam in gutture percipiunt, & videntur quodammodo suffocari, ob defectum anhelitus; In his quippe sternutatio summe proficit, ob concussionem totius corporis à sternutamento inductam, sed præsertim in utero: verum quia multoties vehementi, atque iterata sternutatione, adhuc quæ in uteri cavo continentur, facillime ejiciuntur, verisimile quoque est, in his pariter sternutationem esse profuturam, unde suppressa lochia, retentæ secundinæ, & sanguinis grumi, aliaque similia promptissime expelluntur, vi atque impetu à sternuendo, quatenus per ejusmodi

concussionem non solum excutitur uterus, & deponit id, quod intra se continet, verum etiam vasa ejusdem facile dilatantur, ac aperiuntur; cumque sternutamentum fiat, ab irritatione mammillarium cerebri processum & meningum, quæ conantur expellere, quod ipsis infensum est, plane ob uteri cum cerebro consensum per nervos, facile etiam is proritatur & expellit quod ibidem congestum est. Quamvis autem, quæcunque detinentur intra uteri cavum, possint sternutamento superveniente promoveri & expelli, nihilominus magis proprie hoc loco conferens sternutatio præfocationi uterinæ dicenda est: cum enim ex ea fœminæ patientes mente quodammodo abalienentur, & cerebro hebescant, si his sternutatio accidat, fieri necesse est, ut cerebrum ipsum concutiatur, & quodammodo resipiscat, atque adeo concutiat, quidquid ex utero male affecto illi in sensum evaporaverat, sive per nervos sive per arterias: videtur id ipsum recte colligi posse ex contextu verborum ipsius Aphorismi, quippe in eo dicitur, *quæ uterinis molestantur*, modo mulier, tunc potissimum toto corpore afficitur, cum hystericis affectionibus extorquetur.

Non tantum autem proficere dicitur sternutatio, in affectionibus hystericis & uteri præfocatione, sed etiam in partu difficili, modo is ex imbecillitate fœtus proveniat: etenim ut bene advertit Heurnius, si partus difficultas fortasse habeatur ex mala conformatione corporis ipsiusmet patientis, aut ex prava fœtus pariendi dispositione, cum vel in pedes, vel in latus prodit, certe tunc nihilum prodesset sternutatio, imo potius obesset: at vero si fœtus debito modo se aptet ad exitum, sed præ sui infirmitate conatus non adhibeat, tunc summe proderit sternutatio, per quam motus expulsivus uteri plurimum sollicitatur, quia diaphragma ex impetu sternutationis valde propellit, ac comprimit epigastrium, & cum epigastrio uterum. Denique licet dicatur in textu *supervenientem sternutationem* id est sponte naturæ contingentem, proficere, nihil tamen vetat, quin etiam arte si promoveatur, idem quoque beneficium, non sit fœminis laboriose parientibus profuturum. Hinc licebit in partu difficili, vel in fœtu mortuo sternutamentum excitare, ad adjuvandum uteri conatum, ut utrumque ad exitum facilitet: prosunt ea propter in hanc rem piper, galanga, elleborus albus, nigella, nicotiana, & quodcunque nares impense proritare valet. Verum enim vero, semper modus

aliquis,

aliquis in his adhibendus, pro patientis habitudine, ut nimirum citra cerebri læsionem id peragatur.

Conferet quoque multum per idem tempus quo sternutatoria adhibentur, vel paulo ante potionem aliquam exhibere, qua uteri conatus promoveatur & ductus laxentur, ut ex utroque motu facilior habeatur partus propulsio: mire autem in id conferunt, trochisci de myrrha, rubia tinctorum, castoreum, borax mineralis, cinamomum, cassia, lignea, crocus, dictamnum, valeriana, schœnanthum, matricaria, artemisia, atque ex his eliciti sales, spiritus, syrupi, elixiria, vel se sola, vel aliis commixta prout praxis docet. Hæc eadem valent, ad expellendas secundinas ac placentam, si fortasse ab edito fœtu retineantur nec prompte post partum exeant. Animadvertendum tamen est quod quemadmodum aromatum suffitus supra Aphorismo 28. allatus, educit omnia muliebria menses, flatus, semen, fœtum, secundinas &c. ita & sternutatio, hæc omnia efficiendi vim habet; & sicut in calidis uteri affectibus, uti inflammationibus non convenit aromatum suffitus, sic neque sternutatio, ne motus motum intenderet plus ad interitum quam sanitatem. Cavendum præterea in morbis pulmonum & capitis cavenda sternutamenta, ne pariter plus obsimus, quam iisdem prodesse intendamus; Neque etiam hæc locum habent in prægnantibus, quia licet ratione morbi juvet sternutatio, tamen impetu suo, abortum efficiendi vim habet.

Quæres Utrum illa Platonis mens vel vulgi opinio verificetur uterum quasi animal, quando non coit & concipit errabundum indignari, moveri & suffocationem inducere? ℞. Ex mente veterum & recentiorum, uterum non moveri ad superiora, sed tantum convelli, ob præsentiam seminis sanguinis vel alicujus alterius rei corruptæ, unde tetri & maligni vapores elevantur, qui cor, pectus & caput graviter afficiunt, hi autem vapores per sternutamentum discutiuntur.

Reliquæ difficultates in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XXXVI.

Mulieri menses decolores, nec eodem semper modo & tempore prodeuntes, purgationem indicant esse necessariam.

Contentum seu Intentio.

De Mensibus decoloribus & inordinatis.

Connexio: Cum supra Aphorismo 28. & 33. hujus libri dixisset, aromatum suffitus muliebria educere, necnon de sanguinis vomitione aut per nares eductione menstruorum, expurgationes respiciens, dixisset: In hoc præsenti Aphorismo, ponit præceptum & medium, perquam proficuum pro mulieribus ad mensium effluvium pertinens.

Hic Aphorismus cum simpliciter concludat, divisione non indiget.

Proponit ergo in hoc Aphorismo Hippocrates menstruas purgationes corrigendas, in quibus quidem multa, nempe substantia, tempus, quantitas, qualitas, & modus assolent considerari, hic autem præcipue loquitur de iis quæ decolores inordinatæ & irregulares sunt seu quæ in qualitate, modo & tempore peccant. Et quamvis Galenus dicat in aliquibus locis, loco *mensium decolorum* haberi *menses tardos*, nihilominus communior lectio videtur magis consentanea, tum quia tardi menses non omnino exigunt purgationem, utpote qui etiam attenuante diæta possunt promoveri, tum etiam quia tardi menses quam maxime conveniunt cum inordinatis, quippe qui plerumque etiam tardi sunt. Sed etsi tardi menses hic leguntur, neque tamen repugnabit, quod in Aphorismo dicitur necessariam fore purgationem, cum non raro tarditas evacuationis istius, ab humoribus crassis & obstruentibus habeatur, vel etiam ab ipsomet sanguine glutinosiori, qui non tam facile per uteri ductus meare queat; attamen communior versio retinenda, qua *decolores menses* leguntur. Et siquidem, cum decolores sunt menstruæ purgationes, indicant sanguinem sero plus justo scatentem, qui propterea debeat hydragogis medicamentis repurgari, quæ non tantum serum superabundans educant, sed etiam humores, fortasse crassiores, detentos in glandulis uteri, vel mesenterii incidant, attenuent & solvant. Verum quia Hippocrates in hoc textu conjunxit menses decolores cum irregulari eorundem apparitione, ac reditu, proindè crediderim utrum-

utrumque exigi pro recta purgantis medicamenti exhibitione, etenim cum ejusmodi purgationes menstruæ decolores sunt, & debitam & consuetam periodum non servant, non solum seri copiam, facile inedia & potus abstinentia emendabilem, verum etiam crassitiem humorum, uteri ductus obstruentiam arguunt, ut proinde serosiores duntaxat humores permeent, tenaces vero & hærentes retineantur, qui nisi convenienti purgante medicamento dissolvantur, proculdubio in longius tempus retenti, alia graviora mala inferent, tumores scilicet, abscessus, cachexiam, hydropem. Dicuntur autem non per idem perpetuo tempus accidere, cum modo præcurrunt seu anticipant, modo cunctantur & postponunt, & modo in medio cursu intercepti protrahuntur in aliud tempus penitus incongruum, ut propterea inconstantes & irregulares sint, certam & statutam periodum non servantes. Sed & pro *tempore* legit Heurnius *modum* qui proinde in sua versione habet, qui *nec eodem modo bene respondeant*: juxta quem Heurnii lectionem comprehenderetur sub hoc menstruorum vitio, non solum periodicatio varia, sed etiam modus excretionis assiduo differens, ut si purgatio menstrua uno tempore fuerit quinque vel sex dierum, in alio sit unius vel duorum, & ubi aliquando modus expurgationis guttatim fuit alias sit affluentior, & tardius & celerius & continuatim & interruptim, & magis & minus, sine ullo ordine aut respondenti quantitate & qualitate evacuationis.

Cum igitur hæc ita se habeant, docet Hippocrates purgandum omnino esse corpus ab humoribus vitiosis, ejusmodi irregularitatem efficentibus, attenta tamen ætate, temperamento & consuetudine patientis, num scilicet efficaciori, an debiliori cathartico uti debeamus, incidente simul & evacuante potius serosos, quam crassos succos educente, admixtis medicamentis etiam, uterinis & antihystericis dictis, aut aliis, aliisque pro ratione. Conferunt autem plurimum in hunc usum pilulæ uterinæ fœtidæ, uterinæ nostræ, aloëticæ, aloë phanginæ & de rhabarbaro, cum tartaro vitriolato, myrrha, dictamno, gentiana, croco, rubia tinctorum aristolochia & similibus, in debita dosi, nempe pro virium & humorum evacuandorum ratione. Cæterum his conveniens diæta sociari debet, quæ simul una attenuet, & incidat crassos & tenaces humores, ac per uterum, vel per urinarias vias illos deducat: Plura & meliora praxis suppeditabit.

Quæres

Quæres Quænam mulieres copiosiora habeant menstrua & quæ ordinarie anticipent & quæ postponunt? ℞. Biliosæ & intemperatæ, cum valde lubricæ sint plerumq; copiosius repurgantur & anticipant: pituitosæ vero & cachecticæ ut plurimũ postponunt & minus repurgantur.

Quæres II. Quo optime cognoscimus & discernimus colores in menstruis? ℞. Si illa siccentur intinctis vel infectis linteis, vel etiam super arenam sparsis & siccatis, & si color fuerit flavus aut subpallidus bilis dominabitur; si vero pallidus & instar muci, phlegma seu lympha suppetias dabit.

Aphorismus XXXVII.

Si Mulieri, uterum ferenti, mammæ subito (seu repente) extenuentur (seu graciles fiant) abortit.

Nota: *Confer cum hoc Aphorismum infra numero 52. & 53. hujus libri, qui maximam cum hoc præsente habent analogiam.*

Contentum seu Intentio.

De abortus futuri signis è mammis.

Connexio: Cum Hippoc. multos hactenus scripsisset Aphorismos ad abortum pertinentes: In præsenti modo Aphor. signum affert, per quod medicus futurum abortum prædicere possit. Hic Aphorismus ob brevitatem & unicam conclusionem non dividitur.

Maximum inter uterum & mammas esse consensum, connexionem, & sympathiam docet hic Aphor., sive id fiat per vasa, quæ ambobus illis communicantur, seu sympathiam, sive officiorum communionem, sive ob substantiæ similitudinem cum testibus seu ovariis: hinc monitos nos facit Hippoc., fœtum in utero contentum, alias bene valentem, facile aboriri seu abortum pati, si mammæ in utero gerente *repente gracilescant, aut subito extenuentur*: quam diu enim mammæ sunt robustæ, firmæ & solidæ, uterus etiam talis censeri solet & è contra: Dicit autem in textu *subito* seu *repente*, id est nullo præcedente morbo aut symptomate, & sine ulla causa manifesta, ob quam graciles illæ evaserint, vel extenuatæ fuerint; siquidem cum sensim graciles fiunt, & post longum temporis intervallum, fortasse ex morbo, aut extrema diæta, aut alia causa consimili, nihil mirum erit, si graciles evadant, tabescente paulatim prægnantis corpore, ad cuj⁹ extenuationem illas marcescere

con-

contingat: at vero cum *repente* detumescunt, & ubi duræ & turgidæ ut mox dixi, erant, extenuantur & flaccescunt, omnino ex languore, & à laxitate vasorum umbilicalium, & uteri morbo, illæ contabescunt, unde postmodum abortus præsto erit; Attamen hæc potissimum accidere solent post quartum mensem, nam citius vix, ac ne vix quidem turgidæ mammillæ fiunt: provida enim natura per id tempus incipit, alimentum in mammis disponere, & præparare, ut de futuro extra uterum alimento provideat: quamobrem si fortasse ex aliqua, vel ejusdem uteri, vel fætus ibidem geniti, ægritudine contingat, eundem perire, quia cessat finis nutricationis illius, desinit quoque futuri alimenti ad mammillas transmissio, interrupto simul una mutuo vasorum inter sese respondentium commercio.

Sed notandum est quod Galenus memorat *in Comment. hujus Aphorismi trahere* scilicet, *fætum ad se id quod in sanguine dulcissimum est: Simul autem & lactis parte aliqua frui:* Equidem anatomia compertum est ultimis mensibus inveniri, in ventriculo infantis, substantiam quandam albicantem lacti non dissimilem, quam ore sugi constat, atque suppeditari à membrana illa quæ immediate fætum ipsum cingit & græce ἄμνιος appellatur; sicut autem ista sensim imminuitur in ultimis mensibus, sic alia consimilis in mammis adaugetur, ut propterea soleant non raro istæ, levi compressione, vel etiam sponte sua, lacteum humorem exstillare. Atque hinc fit quamobrem fætus in lucem editi, mox fæces, quas meconium vocant, egerant, ac ut notavit Hippocrates *Lib. de Natura pueri* statim à partu lac è mammis sugant, quia videlicet intra uterum, multo antea sugere à provida Natura edocti fuerant: de qua re videantur institutiones.

Præterea notandum, admoneri hoc Aphorismo Medicos, ne in ejusmodi mammarum extenuationibus remedia adhibeant. inde enim fiet, ut succedens abortus illis culpa cedat apud ignarum vulgus, quod sine ulla difficultate & frivole existimabit, ab ejusmodi importuna medicamenti administratione promotum fuisse negligenter abortum, qui tamen sponte Naturæ superventurus erat.

Iterum notandum, quod sicut non ad omnem mammarum extenuationem sequitur abortus sed tantum repentinum, sic pariter impossibile est in abortu non fieri mammarum extenuationem saltem aliqualem.

Quæres I. Cur ubera primis mensibus, ut diximus in contextu non attolluntur sed potius in ultimis. ℞. Partim ut Natura fætui penum & futurum alimentum procuret: Partim quia in ultimis mensibus ob magnam prolis molem, sanguinis pars sursum premitur ad mammas, id quod pariter obvenire advertimus in pleno stomacho, faciei & frontis venas turgere.

Quæres II. Qua de causa fætus exitum quærat nono v. g. mense. ℞. Quia suo illo alimento contentus amplius non est, nam partim multum regurgitat ad mammas, partim etiam ob majorem fætus aviditatem.

Cæteræ difficultates in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XXXVIII.

Mulieri geminos ferenti, si altera mamma extenuetur (seu gracilis fiat) alterum abortu edit (seu abortit) & siquidem dextra mamma gracilis fiat, marem; si vero sinistra, fæminam.

Contentum seu Intentio.

De Abortus signis è mammis.

Connexio: Hic Aphorismus adeo cohæret præcedenti, ut revera pars prioris censeatur, imo plures sunt interpretum, qui ambos sub uno contextu explicuerunt, pendet enim hic ex præcedente tanquam effectus à sua causa, nihilominus clarioris doctrinæ causa nos separatim explicamus.

Hic Aphorismus in duas partes secundum duplicem conclusionem dividitur: *Prima* dicit, mulieri geminos ferenti, si una extenuetur mamma, alterum abortit; *Secunda* verò asserit; quod si dextra extenuetur, mas perditur, si vero sinistra, fæmina.

Quod ergo dixerat Hippocrates, in præcedenti Aphorismo de abortu unius infantis, ex extenuatione ambarum mammarum; in præsenti

ſenti Aphoriſmo aſſerit, de alterutro, ſi nempe gemini ſint, cum alterutra pariter mamma gracileſcit; ſed tanto inſuper cum conſenſu, ut ſi fortaſſe dextra mamma gracilis fiat, qui fœtus in dextra uteri parte eſt, abortum patiatur, quique ex ſententia Hippocratis mas erit: Si vero ſiniſtra extenuetur, fæmella, quæ in ſiniſtra quoque uteri parte concepta erit, ſit aboritura.

Sed quamvis id tam clare, & tam certo ſit ab Hippocrate ex veterum ſententia ſancitum, qui ut mox infra dicetur, exiſtimarunt mares in dextra, fœminas vero in ſiniſtra uteri parte generari; apud recentiores tamen, parem aſſenſum non meruit, quoniam ex anatomia, jam conſtitit indifferenter & in dextra & in ſiniſtra uteri parte, tum mares tum fœminas concipi & generari poſſe.

Sed & neque tam facile eſt, ut alter fœtus, altero ſuperſtite abortiatur, quippe ad conatum uteri, pro unius fœtus excluſione, alterius expulſio facillime haberi poteſt, cum non in diverſis cellulis, ut aliqui crediderunt, fœtus in utero contineantur, ſed in una eademque cavitate, qua hiante, quidquid ibidem continetur, facile deponitur: verum tamen quia Hippocrati non ſemel innotuit, poſſibilem eſſe ſuperfætationem, adeoque unum fætum jam extinctum excludi poſſe, alterum viventem detineri, plane poterit eadem lege alter abortiri, alter conſervari: at vero quod eadem conditione accidat, ut gracileſcente dextra mamma, mas, gracileſcente ſiniſtra, fæmella excludatur, nullus unquam vidit, unde mirari licet, qua ratione ductus Hippocrates ſcripſerit, ita inter ſeſe mammas cum fætibus reſpondere, ut non ſolum, qui in dextra uteri parte continetur, ſed etiam qui maſculus eſt, occidat, altero in ſiniſtra ſuperſtite: Sed & nec ex alio capite verum eſt, quod mares ſemper in dextra, fæminæ vero ſemper in ſiniſtra generentur, ut Hippocrates Aphoriſmo quadrageſimo octavo hujus libri innuit; cum indifferenter experiamur, tum in dextra, tum in ſiniſtra geſtari fætus, alterutrius ſi fuerint ſexus, ejuſdemque maturitatis & roboris.

Hinc decepti plerique fuerunt, qui cum viderent fæminas dextra uteri parte, plus juſto tumefactas, judicarunt de maris geſtatione; id ipſum quoque accidit illis, qui ex documento Avicennæ, conjectarunt de maſculo, quod in prima, & ſpontanea utero gerentis motione pedem, & crus dextrum prius loco moverunt. Quoniam autem ex anatomia compertum eſt, gemellos unica & communi exteriori

membrana, *chorion* dicta comprehendi, licet interiorem, agninam vocatam (vulgo indusiolum) distinctam habuerit; unde cadit eorundem opinio, quod in partu gemino, mares in dextra, in sinistra fæminæ sint progeniti, cum fætus gemini, unico chorio seu secundina contineantur. Non tamen penitus negaverim accidere aliquando potuisse, ut ex extenuatione dextræ mammillæ, mas perierit, & ex extenuatione sinistræ fæmella; verum id non certa lege stabiliendum, ut perpetuo verum sit & infallibile: quo fortasse exemplo motus Hippocrates, quod aliquando ipse vidit, in Aphorismum redegit, veluti rem notatu dignam, & raram, suoque tempore communiter receptam. Cæterum quæ raro eveniunt, licet sint admiratione digna, non tamen in exemplum ducenda sunt, ut regulam generalem & infallibilem valeant constituere: Ita quidem ab Hippocrate dicitur, fæminas podagra non laborare, ut & eunuchos & pueros; hoc licet plerumque verum sit, falsum nihilominus aliquando est animadversum.

Dices: Cardanus hunc Aphorismum utpote illegitimum Hippocrati expungit & rejicit. ℞. Cardanum absolute hunc Aphorismum non rejicere, sed quod Hippocrates, prout & nos jam in contextu innuimus, hunc Aphorismum quasi legem & perpetuam veritatem allegaverit, quæ tamen non est, cum ut experientia docet, & abunde demonstravimus, sæpius fallat, proinde exempli tantum loco non legis acceptandum esse; siquidem talis casus sicuti nostro tempore rarissimus ob magnum mammarum inter se consensum, (licet forsan tempore Hippocratis frequentior) ita tamen impossibilis non est: Ideo non raro videmus in paralysi, in hemicrania, eandem partem secundum medietatem pati, ut minus mirum videri posset, si in duabus veluti mammis, id ipsum quandoque contingat: Non gratis enim Natura, duas fabricavit mammas, duos oculos, duas aures, duos renes, duos testes, ut altero affecto, alterius uteremur præsidio: Accedit ad hoc quod expulsiones Naturæ plerumque fiant, per rectitudinem fibrarum, vasorum & partium, sicut videmus per hæmorrhagiam dextræ naris, epatis inflammationes critice solvi.

Quæres: Quomodo gemelli generentur? ℞. 1. Veteres duplici ratione generari gemellos dixere: *Vel* in eodem coitu, quod sæpe fit diviso amborum semine; *vel* in diversis temporibus superfætantibus mulieribus seu quando fit superfætatio; non quod plures cellulæ sint

in

in utero (ut quidam prorsus insensate senserunt) sed quod semina dividantur in duas vel plures uteri partes, unde vel duæ vel tres vel plures generentur proles. ℞. 2. Recentiores, non attendendo ad veterum prædicta potius figmenta & somnia quam documenta, dicunt gemellorum progenerationem rationabilius ovario tribuendam esse, utpote quo plura per coitum & semen masculinum activantur ovula & in orificium uteri internum depelluntur, eo plures vel pauciores proles posse generari: Sed de his plura in institutionibus. Interim de gemellis ex Praxi.

Nota I. Si gemelli concepti fuerint, facilius per venæ sectionem & alios errores fieri abortus, quam si unus solum fuerit fætus.

Nota II. Fætibus gemellis conceptis, uno per abortum secreto, ut plurimum & alterum, idem fatum manet.

Nota III. Inæqualibus signis abortus futuri præsumptio est pro masculi, tanquam robustioris conservatione.

Aphorismus XXXIX.

Si mulier quæ nec prægnans (seu gravida) nec puerpera est, (seu neque peperit) lac habet; ei menstrua defecerunt.

Contentum seu Intentio.

De Lacte Virginum.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo de mammarum extenuatione dixisset Hippocrates: In hoc præsenti loquitur de lacte, quod in mammis generatur & conficitur. Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non patitur divisionem.

Quod autem lac gignatur in mammis ex uteri gestatione, saltem in ultimis mensibus, quando nimirum infans partui proximus est, cunctis notum, & veluti quotidianis experimentis comprobatum est, ut propterea inter indicia gestationis, præcipuum hoc à quibusdam Medicis afferatur, lac è mammis

erumpere; è contrā, nullum lac apparere, etiamsi uterus, & totus venter tumeat, ut in falsa graviditate sæpissime contingit, manifestum indicium sit, nullum fætum in utero contineri, atque ex morbosis aliis causis illum inflari; unde lac in virginibus & viduis monstrosum & perquam rarum est, cum lac & menses maximam inter se habent symbolisationem, siquidem plerumque mensibus fluentibus lac minus fluit, lacte vero scaturiente menses (exceptis plethoricis) silent.

Quod autem lac insuper habeatur in his, quæ mox pepererunt, imo quod aliquando ex lactis copia, ad plures menses & annum, illæ lactare queant, luce meridiana & quotidiana clarum est, nullaque proinde eget probatione, quamquam tamen & aliquando visum fuerit, fæminas tum utero gerentes, tum enixas, nullum omnino lac protulisse, idque sine ullo vitæ incommodo & periculo: Frequenter autem in cæteris omnibus, lac post tertium aut quartum diem à partu prodire, illudque ad plures hebdomadas perdurare communius accidit, cum manifesta mammarum tumefactione. Hinc in hoc præsenti Aphorismo considerans Hippocrates, quod frequentius utero gerentibus & enixis accidit, inquit, *plerumque* fieri, ut menstrua defecerint, si neque gravida neque puerpera mulier lac habeat; adeoque solere lac in mammis comparere, ob solam menstruorum deficientiam, ex inde vero potissimum confirmari, connexionem maximam mammarum cum utero, ut ex istius purgationibus suppressis, facile fiat, ut ubera lactificent: & vice versa si hæc vel illa mulier enixa, lactare nolit, obligatis & compressis mammis ne lac ad easdem tendat illud mox ad uterum declinat & per eundem repurgatur.

Quamvis vero nec exempla desint virorum & infantum mammas etiam aliquando lactificasse, ut videre licet apud Autores. Verum ut hæc accidant, necesse primum est, ut menstrua defecerint, neque solum per unicum, sed per plures & plures menses, si enim semel tantum menstrua deficiant, non necessario fiet, ut lac in mammis compareat, cum facile possit sanguis, vel sensibiliter per alios ductus corporis amandari, vel etiam insensibiliter dissolvi & repurgari: quo fit ut in exercitatis mulieribus, etiamsi menstrua deficiant, lac nullum habeatur, quoniam per exercitia, præsertim laboriosa, adhuc insensibiliter per poros cutis, sanguinis impuritates discuti

&

& repurpari possint, quin & ab exercitiis semper major fit sanguinis & partium solidarum resolutio.

Sed & *Secundo* necesse est, ut nulla alia manifesta evacuatio per id tempus habeatur: unde si fortasse suppressis menstruationibus, hæmorrhagia è naribus accidat, vel sanguinis per os excreatio, aut per hæmorrhoides, vel etiam sudoris & urinæ copia, vel aliud simile, procul dubio lactis apparitio nulla sequetur, excretis nimirum per alios ductus corporis superfluitatibus humorum.

Insuper necesse est *Tertio* ut menstruorum defectus accidat bene se aliunde habente fæmina, nam si fortasse ægrotaret, præsertim acuta febre, aliove morbo simili, valente corpus & humores extenuare & absumere, certe nulla ratione lac è mammis prodire posset: Experimur etiam in dies obstructis, hystericis, scirrho, aliove tumore affectis, in quibus menstrua nulla sunt, lac nullatenus comparere.

Denique necesse est ut menstrua omnino deficiant; si enim solum diminuerentur, vel per intervalla parce prodirent non esset cur lac in mammis prodire deberet: Equidem lactis generatio, non aliunde in his provenit, quam ex impedito exitu sanguinis per vasa uteri, unde secundum sui partem albicantem potest, cum per vasa mammaria remeat in earundem glandulis deponi, & lactis conditionem induere. Quo pacto poterimus veteres cum recentioribus conciliare, super illa tam diu agitata disceptatione, de materia lactis, quam illi sanguinem, isti chylum volvere: cum enim chylus non statim, sed repetitis circuitibus in sanguinem vertatur, ac sensim sensimque repurgetur & perficiatur, plane poterit, cum per vasa mammaria circuit, & per glandulas prædictas percolatur secundum eandem portionem detineri & in lac verti; nisi etiam dicere velimus, recta è canali thoracico, partem illam chylosam vergere in mammas, ut plerisque Anatomicis est creditum, de qua re præter alios legi merentur Thomas Bartholinus & Isbrandus Diemebrock.

Est tamen advertendum, id facilius contingere posse nuptis aut viduis, quam virginibus, etsi defectum menstruorum patiantur, etenim in nuptis ac viduis, quæ tamen antea peperint, ductus illi longe patentiores sunt, & ex præcedenti lactificatione, jam consuevit natura materiam lacti generando accommodam illuc transferre; at vero in virginibus illæ viæ sunt admodum angustiores neque tam prompte ex-

cipien-

cipiendo lacti dispositæ; quin etiam ante juventutem majori plane alimento illæ egent, pro suimet corporis nutricatu; unde si fortasse sanguis exuperet, facilius in carnium incrementum tendit, quam in lactis generationem: Legendus in hanc rem Galenus *6. de Locis affectis C. 5.* ubi Aphorismum hunc recitat & examinat.

Optime revera hoc loco ait Cardanus, non esse dicendum mensium retentionem absolute causam esse lactis, quia sic omnes lac gignerent, quod falsum ab omnibus habetur. Cæterum obiter notandum hic velim, olim jam Hippocratem, & plerosque recentiores hodiedum tenere ex anatome, infantes etiam in utero sugere lac per os, ut nimirum assuescat ad nutritionem futuram extra uterum: de qua re consule anatomicos.

Objectiones in contextu sunt solutæ & discussæ.

Aphorismus XL.

Quibus mulieribus in mammis sanguis colligitur, furorem significat.

Contentum seu Intentio,

De Deliriis Fæminarum.

CONNEXIO: Cum in præcedenti Aphorismo Hippocrates dixisset de lacte, quod in mammis colligitur & generatur: In hoc præsenti proponit, quod sanguis ad mammas delatus & in lac non conversus, præsagiat furorem. Hic Aphorismus cum simplex sit, divisionem non patitur.

De veritate istius Aphorismi, valde dubitat Galenus *in Comment.* Ideo inquit: *Ego quidem nondum hoc accidisse vidi, & si quando eveniat, ex iis est, quæ raro eveniunt*: Subdit tamen, id fuisse ab Hippocrate scriptum, quia observatum; siquidem Hippocrates quod vidit, scripsit: Verum quomodocunque res se habeat, videamus quo pacto sententiam hanc rationibus congruentem adaptemus. Credendum quidem est, in illis fæminis id accidisse quæ menstruorum diu-

diuturnam passæ sunt suppressionem; unde postmodum sanguis in mammas feratur, atque in propriis earundem glandulis colligatur: cum enim ut superius dictum, magna sit inter mammas & uterum connexio, procul dubio cum diuturno tempore uterus supprimitur, ut sanguinem, quem egerere deberet, non fundat, is per totum fere corpus fertur, sed deinde restagnat & colligitur, potissimum in illis, propter copiam glandularum, molem mammillarũ constituentium: diutius autem detentus, fieri nequit, quin ex mora & mala ejusdem habitudine, non concrescat, acescat & tumorem excitet durum de genere carcimomatum. Quamobrem usus est Hippocrates voce *colligitur* quæ significat ex longo tempore congestionem sensim sensimque factam: Ex hac autem acidi & concreti sanguinis congestione, duplici ex causa cerebrum afficitur; altera quidem ex circulante sanguine illud inficiente per arterias; altera vero ex communione nervorum, qui plurimi per mammas diffunduntur à pari vago costali; quo circa facillime cerebrum in suis operationibus inficitur.

Sed & ex utero quoque male affecto id ipsum magis & magis adaugetur, quippe experimur ex affectibus hystericis retentis & vitiatis menstruis, furorem exoriri, uterinum dictum, quo miserrimæ mulieres, mente abalienantur, ac furunt veluti maniacæ, manibus & pedibus impetentes, huc & illuc prout multa talium exstant apud Autores exempla. Dixit autem Hippocrates, ejuscemodi sanguinis in uberibus collectionem, *furorem significare*, non *efficere*; non enim per id quod sanguis sit collectus in mammis furor orietur, quasi vero is sit causa effectiva furoris, sed solum significat sanguinem, qui non potuit per uterum evacuari adeoque in mammis collectus, & in tumorem versus, denotet succedentem in nervis & cerebro læsionem unde postmodum furor ac delirium. Sed num verus furor inde oriatur, an solum mentis motio, absque violento atque impetente motu patientis, licet hic etiam dubitare: & quamvis in græco codice scriptum sit *mania* quæ à quibusdam putatur coincidere cum furore, qui delirium dicitur cum impetu & audacia; nihilominus crediderim, larga tantum significatione, delirium hoc loco sumendum esse, & quidem potissimum mentale, quo patientes, licet absurda non loquantur aut agant, mente saltem ac cogitationibus vana meditantur; qualia exempla in praxi observantur. Sed præterea exponendus videtur Aphorismus

per verbum *significat*, quod poteſt accidere, licet non ſemper neceſſum ſit, ut eveniat: nam ſignum iſtud eſt de genere eorum, quæ non ſunt inſeparabilia & propria, ſed ſolũ ut plurimum oſtendentia, ſcilicet cum ſanguis vitioſus cerebrum infecerit: nam forte fæmina ejus ſit conſtitutionis, ut non tam facile mente moveatur aliud quid patietur quam delirium: Sic nobilis quædam fæmina ſcirrho in mammis diu laborans, qui tandem cancroſus factus mortem intulit, cum tamen nunquam mente illa mota fuiſſet.

Tandem etiam bene perpendendum, quod vox iſta (collectio ſanguinis) ſignificat repentinum motum & raptum ad mammas, quia cum paulatim confluit lac gignitur, nihilque mali ſignificatur.

In hac autem affectione per Aphoriſmum adducta Medicus cito remedia adhibere debet, ſanguinem ad infernas partes, reducendo & evacuando præſertim in puerperis, in quibus ſanguis ad generationem lactis, & quidem in tanta aliquando copia fluit & inflammationes inducit.

Dices: Multis fiunt ſimiles collectiones & tumores imo inflammationes & ſuppurationes quæ tamen non delirant minusque in furorem incidunt, ℞. Hanc difficultatem jam in contextu quidem eſſe ſolutam; quod enim Galenus ut in principio Aphoriſmi diximus, talem caſum ſe nondum vidiſſe teſtatus ſit; certe experientiæ & praxi medicæ contrariatur, obſervatæ enim ſunt mulieres, quæ quoties pueros lactabant, toties deſipiebant, ſecus ſi fæmellas, aliæ rurſum quam diu lactabant, ingentem capitis dolorem ſentiebant alias non. ℞. 2. Intelligendum eſſe hanc ſanguinis quæ ad modum lactis in mammis colligitur, qui haud dubie raro ſaltem caput ferit; non autem de eo qui in ſubſtantia extravaſatus inflammationes & ſuppurationes facit, atque deliria aut ſimilia accidentia inducit.

Quæres: Quodnam lac ſit utilius proli matris, vel nutricis? ℞. Cum *Hippocrate de alimentis* qui dicit: Lac proprium utile lac proprium nocivum, id eſt, ſi cæteris paribus mater bene habeat, proprium ſeu maternum eſt præferendum nutricis: Si vero mater male habeat, alienum ſeu nutricis eſt præeligendum. Plura de hoc vide in inſtitutionibus.

Apho-

Aphoriſmus XLI.

Si velis noſſe, an mulier conceperit, dormituræ aquam mulſam potui dato (ſeu potandam da) & ſi ventris (ſeu alvi) tormina patiatur, concepit: ſin minus non concepit.

Contentum ſeu Intentio.

De Experimentis graviditatis per aſſumpta.

CONNEXIO: Cum Hippocrates in antecedentibus Aphoriſmis plura de abortu & partu ſcripſiſſet: In hoc præſenti Aphoriſmo ad conceptionem, & graviditatem accedit quæ abortum ſeu partum præcedere ſolet.

Hic Aphoriſmus in duas partes dividitur: *Prima* pars continet mulſæ apparatum: *Secunda* docet effectum quem mulſa, in hoc caſu conceptionis & graviditatis præſtare ſolet.

Præſens ergo Aphoriſmus, proprie pertinere videtur ad partem Medicinæ diagnoſticam, ad dignoſcendam ſeu dijudicandam graviditatem. Cum enim aliquando fæminæ, vel ex tumefactione, & lactificatione mammarum, de qua mox ante diximus; vel ex ſuppreſſis menſtruis; vel etiam ex alia aliqua ægritudine male ſe habeant, & medicamentis egeant, vel per unam, vel per aliam corporis partem ducentibus, imo, quod ſæpius fieri ſolet per uterum, & timor aliunde ſit ne utero gerant, & in abortus periculum incidant, docet in hoc Aphoriſmo Hippocrates, quo pa cto Medici dignoſcere poſſint uteri geſtationem, & fæminam jam antea revera concepiſſe, adeoque medicamentis evacuationem promoventibus tractandam non eſſe, ne utero gerenti, damnum, ſibi vero infamiam pariant: Proponit autem leve medicamentum, & omni periculo vacuum, quo fæminæ certæ fiant, an non utero gerant, ac propterea poſſintne tuto medicamentis ſubjacere. Illud vero eſt aqua mulſa, id eſt, aqua melle adjecto medicata, quam vult exhibendam, antequam ſomno ſe diſponat; ſi enim

exinde alvi tormina patiatur, jam concepisse judicio est, sin secus non concepit.

Vult ergo primo, aquam mulsam esse exhibendam, quæ scilicet ex mixtura mellis flatus valeat excitare: fit autem aqua mulsa græce μελικρατον, ex una parte mellis crudi, cum decem vel duodecim aquæ: & deinde ad convenientem dosim exhiberi debet post cænam; nam cum Hippocrates nullam faciat mentionem de modo hujusce exhibitionis, certe debet intelligi, juxta morem consuetum hominum; & quoniam dicitur *in textu* cum *dormitura* est, procul dubio supponitur cæna ante acta. Si vero absque ulla cæna exhiberetur, profecto etiam absque graviditate tormina afferret, quia mel crudum cum aqua exhibitum flatus excitat, alii hanc rationem allegant quia flatus per somnum minus discutiuntur, quam per vigilias quarum motu corporis & spirituum flatus efficacius dissolvuntur.

Sed quo tempore graviditatis velit Hippocrates melicratum hoc exhibendum dubitari potest: Et quidem verisimile admodum est, inter initia graviditatis, atque adeo primo vel secundo mense, his enim temporibus dubia videtur posse esse graviditas; cum tunc fœtus, nulla de se prodat indicia; nam tertio, quarto & sequentibus mensibus, tum motu, tum vomitu, tum uteri agglomeratione manifestatur; in principio vero graviditatis ista vel nulla sunt, vel ambigua. Itaque primis mensibus, cum de graviditate ambigitur, tentanda hæc sunt, sed neque tam certi erimus ex his, quippe fieri potest, ut aliis ex causis tormina contingant in intestinis, cum tamen conceptio nulla facta sit; vel contra etsi graviditas habeatur, nulla tamen tormina fiant, ex peculiari quadam utero gerentis constitutione, vel etiam quia ejusmodi generis medicamento aut rebus ex melle compositis uti consueverit, sine ullo ventris incommodo, nam quamvis plerumque his, quæ melle & mellitis utuntur, tormina ista accidant, fieri tamen potest, ut in aliquibus nulla fiant. Atqui ex altero capite, periculosum in aliis esse potest, ob metum colici doloris, aut fluxus, aut alius mali gravioris, cum plerosq; noverim pessime se ab ejuscemodi rebus mellitis habuisse: Ideo prænoscenda primum est cujusque Natura & constitutio, ne in hac melicrati seu mulsæ exhibitione Medicus decipiatur; proindeque sciat, num tormina alvi sequantur revera uteri gestationem, ut ex hoc Aphorismo dijudicandum Hippocrates proponit: Nam sicut in calidis

lidis mulieribus flatus facile discutiuntur ex vi complexionis, sic in muliere alias flatibus obnoxia mulsa pota flatus intensiores licet non gravida excitari possunt. Qua autem de causa tormina ista accidant ex uteri gestatione? putaverim, quia uterus, postquam genituram comprehenderit, undique clauditur, & in molem attollitur, quo fit ut intestina præsertim ileon & colon comprimantur, atque adeo nequeant, flatus ex aqua mulsa excitatos per alvum discutere, qui retenti tormina excitant: Si autem nihil intra se uterus contineat, cavitates intestinorum liberiores bene poterunt excitatos flatus protrudere & evacuare, unde nullum incommodum exinde suborietur. Efficacius autem mulsa flatus excitabit, si anisum addatur, ut dicitur *Lib. de Sterilibus*, ex quo libro, hic Aphorismus est desumptus, ibi enim ita scribitur: *Mel & anisum tenuissime tritum, in aqua diluito & exhibeto post dormire sinito: & si tormen circa umbilicum fiat, prægnans est, si non, non.*

Verum quamvis hæc ab Hippocrate, velut à se ipso observata, notentur ut infallibilia, non tamen inconsiderate à Medicis in usum ducenda sunt, ob periculum quod imminet acerbioris doloris in intestinis, indeque etiam in utero ob consensum & viciniam, quam cum illis habet, & eo magis, si cœna aliquanto lautior fuerit, & mel non sit coctum ac despumatum, vel ipsa mulsa cruda & non cocta facillime noxa gravior ex doloribus & torminibus orietur. Quo sane factum, ut in praxi nemo audeat de his periculum facere, cum aliunde nec certum aut infallibile judicium ex eo sumi possit. Potius itaque contenti sunt Medici, dictis & factis obstetricum fidem præstare, quam ejuscemodi medicamentis fidere, quamquam sæpe sæpius, & istæ fallant & fallantur: Dignotio enim gravidarum, licet plerumque & à plerisq; per signa essentialia & secundaria atque ipsa quædam experimenta præstari soleat, attamen signis hisce omnibus, præsertim primis mensibus, maxime vero signis per experimenta sola factis minime in exploranda graviditate est fidendum; neque tamen experimenta fundata in re, ex asse & omnimode sunt negligenda aut rejicienda, prout constat victum plenum quoad cibum & potum ordinarie ferri non posse à gravidis; sic pariter constat quod gravidæ & vinum & cibos varios aversentur; præterea dulcia licet summe assueta, minime ferre posse, præprimis à pastu: Item si post coitum horror & tristitia & seminis remanentia observetur: Signa autem ultimorum mensium sunt evidentia de quibus nemo dubitat. Ob-

Objectiones in contextu ſunt ſolutæ & plura de hac materia ex inſtitutionibus & praxi noſtra petenda.

Aphoriſmus XLII.

Mulier gravida, ſi marem gerit, bene colorata eſt; ſi fæminam, decolor.

Contentum ſeu Intentio.

De Experimentis graviditatis per colorem.

C*onnexio*: Cum Hippocrates in præcedenti Aphoriſmo expoſuiſſet ſigna graviditatis: In hoc præſenti tradit ſigna ipſius ſexus. Hic Aphoriſmus ob ſimplicem contextum non dividitur.

Non ergo Hippocrates tantum ſigna conceptionis nobis tradere voluit, ſed etiam an marem vel fæmellam mulier conceperit hoc Aph. ſubjungit, quo ex bono, vel malo gravidæ mulieris colore, facile id poſſe dijudicari proponit, nam ſi bene colorata ſit, marem, ſi vero ſit male colorata, fæminam concepiſſe decernit. Attamen ut exponit Galenus *in Comment.* aſſerens, *quod hic ſcribitur, ex eorum numero eſt, quæ ſæpius eveniunt*, etenim aliquando fit, ut etiam quæ marem conceperit, ſit male colorata, & è contra, quæ fæminam conceperit, ſit bene colorata.

Verum ad plenam intelligentiam hujus Aphoriſmi plura notanda ſunt. *Primo* quidem, quod bonus vel malus color mulieris utero gerentis, referendus eſt ad eum, qui conſuetus eidem eſt in ſtatu naturali & ſano, citra graviditatem; quamobrem ſi fæmina in ſuo ſtatu ſano, boni coloris fuerit, neutiquam fieri poterit bene colorata in ſtatu graviditatis & cum utero gerit: præterquam, quod quævis utero gerens ex cauſa geſtationis fit perpetuo ſe ipſa decoloratior, cum uteri geſtatio ſit ſpecies quædam ægritudinis ex Galeno, ut alibi dictum eſt, per quam ſemper fæminæ à ſuo meliori ſtatu declinant, & non tantum colore, ſed etiam carnibus & operationibus cunctis quodammodo deficiunt, cum utero gerunt.

Com-

Comparatio insuper facienda est inter colorem consuetum haberi à fæmina, in gestatione maris, & eum, qui eidem accidit, in gestatione fæminæ, & propterea quamvis ex ratione graviditatis semper utero gerentes decolorentur, nihilominus in gestatione fæmellarum longe decoloratiores appareant.

Præterea in cæteris omnibus, quæ cum uteri gestatione contingunt par ratio esse debebit: nimirum ut iisdem alimentis utero gerens alatur, eundem aërem & regionem incolat, iisdem utatur exercitiis, & reliqua omnia æqualiter se habeant tam in gestatione maris, quam in gestatione fæmellæ: Nam si fortasse, cum utero gerit fæminam, aërem & regionem inhabitet calidiorem, vescatur cibis aromaticis, & floridiorem sanguinem gignentibus, seque plus solito exerceat, & alia peragat, ex quibus coloratior fieri possit; è contra vero cum gestat marem contrariis omnino rebus non naturalibus utatur, procul dubio indicium hic allatum fallax erit; quippe in priori casu coloratior apparebit, etsi fæminam conceperit; in posteriori vero, penitus decolorata videbitur licet marem gestet. Ita quoque dicendum in reliquis, quæ fæminis utero gerentibus, pro varietate graviditatis accidere possunt: aliquando enim marem gestantes, inappetentia tenentur, evomunt, bibulæ sunt, acida & acerba appetunt, comedunt cruda & excrementosa, unde nil mirum, si compareant decoloratæ: E contra vero gerentes fæminam, si in his omnibus cautiores sint, & eduliis vescantur melioribus, sane coloratiores observabuntur: Quare remoto quocunque dispari accidenti, ac seclusa quacunque ægritudine, aliave causa externa, varietas ista colorum in gravidis, non nisi ex ipsamet conceptione, & causis ad conceptionem concurrentibus petenda solum erit.

Ratio autem istius varietatis, desumitur ex varietate principiorum ad maris ac fæminæ generationem concurrentium: mares enim fieri perpetuo dicuntur ex fæcundiore ac robustiore semine, fæmellæ vero ex debiliori & laxiori; sanguis etiam, qui ad vitam illorum promovendam à matre tribuitur, in masculis vividior & floridior est, dilutior vero & inefficacior in fæminis, quæ eadem ex causa excrementosiores esse consueverunt: Uterus pariter in conceptione masculorum calidior & vegetior esse solet, frigidior vero & imbecillior in formatione fæminarum: Quamobrem ex his omnibus merito coloratiores, videntur utero gerentes in maribus, quam in fæminis præconceptis.

Porro

Porro semper ac ista omnia simul in graviditate concurrunt, fieri nequit, quin etiam totum corpus, utero gerentis floridius, vegetiusque appareat, juxta commune medicorum effatum, ex Galeno & Hippocrate depromptum: *qualis color apparet in facie, talis humor abundat in corpore*: atqui color floridus, vividus, roseus in cute, non nisi ex sanguine puriori & floridiori in venis & arteriis contento, procedit, ut patet; unde communiter fatentur Medici sanguineos ad purpureum, cholericos ad flavum, pituitosos ad album, & melancholicos ad nigrum & fuscum colorem inclinare; sicut ex adverso, cute nigricantes, melancholiam, albicantes pituitam, flavescentes bilem, rubentes sanguinem, in venis prædominantem significare. Quod hic Hippocrates generaliter dixit de gravidarum colore meliori, vel deteriori, ad dijudicandam maris vel fæminæ gestationem, alii ad lentigines & maculas in facie apparentes revocant; dicunt enim fæminas utero gerentes masculos, faciem habere non tantum coloratiorem, sed etiam nitidam; gestantes vero fæmellas, lentiginibus & maculis cutaneis esse refertas. Alii ex coloribus papillarum in mammis id ipsum præsagiunt, credentes, albicantes vel flaventes papillas, fæminam, rubentes vero vel etiam fuscos masculum significare: Vel si papillæ sursum conversæ fuerint marem, si deorsum fæminam gestare: Item mulier maculam habens solarem in facie fæminam gestare quæ vero colorata bene manet marem fert. Alii accipiunt lac mixtum cum farina & pastillum formant & ad lentum ignem assant etsi comburatur marem gestat; sin hiet & diffundatur fæmellam. Plerique his non fidentes, potius ex tumore mammillarum, dextræ vel sinistræ, & motu agiliori vel tardiori utero gerentium; in incessu primo inopinanter habito, ac motione dextri cruris vel sinistri: Itemque ex urinis tenuioribus, vel crassioribus, magis minusve coloratis, crudis vel coctis, nec non ex pulsibus majoribus in dextro, quam in sinistro brachio, aliisque similibus, id ipsum præsagire satagunt.

Sed quam vana ista sint & futilia quisque bene noverit, quippe quæ solidis rationibus non fulciuntur, experimentis non correspondent, & falso à vulgaribus hominibus sunt conficta. Et sane, si verum fateri licet, neque quod hic ab Hippocrate traditur, veritati perpetuo consonat, & quod ab expositoribus adjicitur, longe magis erroneum est: Etenim nuperrimis observationibus anatomicorum detectum, aliter

prorsus

prorsus generationem in viventibus haberi, quam ab antiquioribus Medicis est putatum; ubi enim ab his credebatur masculinum & fæmineum semen simul una commisceri, & cum sanguine menstruo, in unam massam intra uteri cavum coadunari, & pro illorum varietate, atque efficacia majori vel minori, unius quam alterius, masculum aut fæminam exoriri, magis similem uni, quam alteri; sed jam satis superque innotuit, nullum semen revera à fæminis suggeri sed solum materiam quandam albugineam, albumini ovi perquam similem, molli sed duplici pellicula involutam, quæ ex earundem fæminarum ovario per tubas fallopianas, cum fæcunda est, in uteri cavum delabitur.

Sed adhuc etiam à nobis alibi est ostensum, præexistere in ovis mulierum rudimenta fætuum, quare hæc potius referenda erunt ad materiam in ovariis præjacentem, atque ad rudem illam, membrorum dispositionem, quæ multo antea, ibidem congenita est, ex varia corporum habitudine, & partium generationi destinatarum constitutione, ut propterea, quæ dispositio & sexus & organorum, huic vel illi sexui addictorum præjacta est, ita in marem vel fæminam, procreatio desinet: Id enim in multiparis animantibus tam patens est, ut longa probatione non egeat: In fæminis etiam humanis, quæ geminos vel plures fætus pariunt, unico chorio contentos, non aliunde fit, ut aliqui mares, aliæ fæmellæ oriantur, quam ex præexistente in organis diversi sexus dispositione. Sed & gallinæ unico galli concubitu, plurima quoque edunt ova, pari formiter fæcundata, ex quibus & mares & fæminæ progignuntu-, non nisi ex vario præjacentium organorum apparatu, quod etiam in cæteris oviparis evenit.

Neque vero quod fætus dicatur genitus ex semine ac sanguine calidiori, sequi inde necessario debet, fæminam utero gerentem coloratiorem apparere, quin potius contra non raro visum est utero gerentes masculum, longe admodum se ipsis decoloratas ac defœdatas evasisse, imo & nonnullas cæpisse statim in primis mensibus, cibos fastidire, vomere, dolere, & alia plura ac diversa incommoda pati, unde postmodum valetudinarii, & imbecilles mares orti sunt; quæ sane in gestatione fæmellarum non evenerunt. Id ergo solum in maribus fieri potest, quod sanguis per vasa umbilicalia, nutricatui eorundem accedens, floridior & vegetior sit, & designet, utero gerentem bona valetudine frui, adeoque roseus ac venustus color faciei exurgat: hinc au-

tem robustiores solum, vel è contra debiliores partus prænosci poterunt. Verum tamen, ne fidem Hippocrati derogemus, dicere fas erit, id nonnunquam evenire, & quod ipse aliquando vidit posteris tradidisse, cum revera partus fæminei excrementosiores esse soleant, ob recollectam in utero, atque in toto fere corpore, crudorum & lymphaticorum humorum saburram, unde sanguis serosior, & minus rutilans in causa esse potest, ut in fæmellarum gestatione, cutis universa, saltem in ultimis mensibus, defædata pallescat.

Objectiones in textu sunt solutæ.

Aphorismus XLIII.

Si mulieri prægnanti, fiat in utero erysipelas, lethale est.

Contentum seu Intentio.

De Inflammatione uteri in gravidis.

Connexio: Hic præsens Aphorismus optime conjungitur cum Aph. 30. hujus Libri, ubi dixit: *mulierem gravidam, morbo quopiam acuto corripi lethale*: Unde præsens Aphorismus mox dicti exemplum esse videtur. Hic Aphorismus ob brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

Cum ergo Hippocrates in hoc præsente Aphorismo junxerit cum *erysipelate* uteri graviditatem, ut de eventu lethali judicium ferri potest, ansam præbet dubitandi, an erysipelas in utero perpetuo lethale sit: Etenim si perpetuo lethale esset, profecto non fuisset necessarium adjicere mulieris graviditatem, cum & citra graviditatem quoque erysipelas utero contingens lethum afferre possit, tum ratione sui quia morbus acutus est, tum etiam ratione partis affectæ, nempe uteri, qui ob consensum, quem retinet cum omnibus partibus principalibus corporis, quacunque de causa afficiatur, periculosissimos morbos affert. Et quidem *Cardanus* non inutiliter adjecta putat graviditatem, quin tria illa simul conjungenda existimat; nempe erysipelas utero contingens, & quo tempore fætus geritur; nam subinde futurum inquit abortum, cujus causa mors postmodum succedet.

Crediderim tamen ego, etiam sine graviditate, si revera erysipe-

las internum fiat, & ſubſtantiam uteri occupet, lethale eſſe, nam affecto eryſipelate utero, ſecundum propriam ſubſtantiam, non tantum febris acutiſſima exoritur, verum etiam graviſſimis ſymptomatibus ſociata, qualia præſertim ſunt, in illius morbis, delirium, vel lethargus, difficultas reſpirandi & vomitus, conſentientibus nimirum, cerebro, pulmone & ventriculo. Uterus enim viſcus valde ſenſile eſt, & quod citiſſime ſuas communicat affectiones partibus nobilibus, quia maximum conſenſum, cum corde per venas & arterias; cum capite per nervos habeat. At vero quamvis morbus hic utero contingens lethalis ſit, non tamen neceſſario, & inevitabiliter mortem affert, cum fieri poſſit, ut ad ſalutem adhuc deſinat, etiamſi uterus peſſime afficiatut: etenim à male affecto utero vivere quoque poſſunt animalia. Cum autem eryſipelas infeſtat uterum in gravidis, non ſolum damna imminent graviſſima ex ipſomet eryſipelate ſed etiam ex abortu, qui procul dubio exinde accidet; utrumque autem difficillime, imo nequaquam ſuperabit utero gerens ut patet. Quod ſi eryſipelas non internam partem ſed cutaneam & externam uteri regionem occupet, facilioris ſemper erit reſolutionis, dummodo in ſuppurationem non deſinat, aut in gangrænam.

Sed quod dictum de eryſipelate, an non idem accidat quoque ex inflammatione, ſi fortaſſe hæc in utero contingat? Galenus quidem dubitat, *inquiſitione enim dignum* hoc *in Comment.* ait, ſed in neutram partem inclinat: dubium autem augeri poteſt ex maxima differentia, quæ intercedere ponitur, inter eryſipelas & phlegmonem ſeu inflammationem: illud enim fieri dicitur à ſero ſanguinis acriori; inflammatio vero à ſanguine blandiori & temperatiori.

Verum inflammationem (ſi utero forſan contingat) adhuc periculoſam fore, nemo quidem dubitabit, attentis nimirum non tantum iis quæ inflammationem ipſam comitantur nempe ardore, dolore, tumore, febre, cæteriſque ſymptomatibus ſed etiam & potiſſimum ſuppuratione quæ exinde ſuboriri ſolet, unde poſtmodum ulcus. At vero quia inflammatio in utero rarior eſſe ſolet, cum non tam facile ſanguis in ejus ſubſtantia hæreat, ſed prompte per internam cavitatem egeratur, vel ſurſum in alios ductus recurrat, propterea factum eſt, cur Hippoc. eryſipelatis ſolum meminerit, illam vero tacuerit. Cæterum

 ſcirrhi,

scirrhi, aliique tumores, in longum tempus protrahi solent, & non nisi cum ulcerantur lethales fiunt.

Hippocrates, ut colligitur *ex Lib. de Natura mulierum*, affert phænomena & symptomata erysipelatis uteri, nempe, tumorem pedum & crurum & ventris, febrem, rigorem, inquietudinem, dolorem pectinis, & lumborum & capitis, ruborem faciei, sitim, livorem, pustulas per totum corpus.

In hoc casu idem Hippocrates suadet uti clysteribus refrigerantibus, crediderim tamen sanguinis missionem non esse omittendam, sed principalem existere; suadet pariter Hippocrates *Lib. de morbis mulierum*, sumptionem lactis asinini.

Objectiones in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XLIV.

Quæcunque præter naturam, tenues, utero gerunt, abortiunt priusquam crassescant (seu donec habitiores evadant.)

Contentum seu Intentio.
De Abortu gracilium.

Connexio: Cum Hippocrates superioribus Aphorismis 37. & 38. hujus Libri de mammarum extenuatione ejusque prognosi locutus fuisset: In hoc Aphorismo totius corporis extenuationem proponit, & præceptum Medicis valde utile ad generationem tradit.

Non convenit autem inter Autores, quinam sit genuinus sensus hujus Aphorismi, cum variæ Autorum circa hunc Aphorismum habeantur commentationes, imo & Galenus ipse multiplicem ejus referat expositionem, sed anceps deinde in quem deflectat, non explicat. Et quidem num tenues seu graciles natura, an potius morbo, ut adjectum illud verbum *præternaturam* indicare videtur; & num ex causis externis, puta inedia, exercitiis, vigilia; an vero ab internis, nempe à vitiato sanguine, graciles evaserint, non satis aperte docet Hippocrates. At quamvis sub multiplici interpretatione, veritati adhuc consentaneus possit

possit explicari, menti tamen Hippocratis consentiet magis si dicamus illum hic locutum de extenuatis & gracilescentibus, non quidem ex morbo, sed ex causis externis, potissimum extrema inedia seu diæta, ut fit v. g. in obsidione, aut publica fame, aut ex aliquo accidente, quod mox à conceptu supervenerit: Etenim cum agat de gravidis, quibus nisi bene valeant, concipere non contingit, profecto sanas, non autem morbo affectas, ipse comprehensas voluit. Et licet Galenus de diebus decretoriis asserat, adhuc uteri gestationem quandam esse speciem morbi, id tamen procedente graviditatis tempore solum modo intelligendum, non tamen ipso primo cum concepturæ sunt momento.

Extenuatas itaque hic sumere satius est quæ à causis externis potissimum ex longa inedia marcorem hunc contraxerunt, minime vero ab internis causis ægrotare facientibus, quemadmodum recensentur, humores acres, acidi salini & similes, quamvis & ab his quoque illas extenuari & abortiri contingat. Cum ergo accidit, fæminas, cæteroquin bene valentes utero concipere, mox vero inedia, aliave causa externa à naturali & convenienti corporis habitudine deficere, & emaciari, ut sensim extenuentur & contabescant plane fit, ut in longius tempus conceptum fœtum ferre non possint, sed ante tertium gestationis mensem abortiantur, illumque deponant: Causa autem hujuscemodi depositionis, multiplex sane esse potest, potior autem erit nimia uteri coarctatio & contabescentia; siquidem etsi is primo gestationis mense, nullam sui expansionem subeat, ut conceptui atque embryoni locum faciat, vix tamen fieri potest, ut succedentibus mensibus, non undequaque amplificetur, & tumeat, quin etiam habitudine propria pinguefiat & crassescat, esto reliquum totius corporis non pari mole adaugeatur, quemadmodum experimur in his, quæ nausea aut ciborum fastidio, vel etiam iteratis vomitionibus, ad plures hebdomadas, postquam conceperint, gracilescunt, utero interea sensim intumescente, atque citra noxam fœtum conservante. At vero cum extenuatio talis est, ut etiam illum in macorem deducat, plane fit ut convenienti expansioni minime cedat, & fœturam ipsam comprimat ac suffocet. Compertum autem est anatomia, uterum in gravidis, sensim & sensim non tantum amplificari, sed evidenti magnitudine crassescere, in suis membranis glandulis, ductibus & cæteris. Insuper post unum aut alterum mensem à conceptu, ubi vasa umbilicalia nexum

per placentam cum utero subierint, necesse omnino est, ut per arterias ubertim, sanguis maternus, isque purus & alibilis, in illius incrementum deferatur, qui si deficiat in matre jam extenuata, plane nequibit accedens foetui vitæ favere, unde propterea exarescet & decidet. Hinc non tam paucus sanguis, quam malus & ineptus causa marcoris existimandus, quippe tunc potissimum animalia marcescunt & extenuantur, cum sanguis in illis dulci glutine privatus partibus nutriendis minime appingitur, quin potius veluti dissolutus & acris redditus respuitur ab iisdem, ut alibi à nobis est animadversum, quamobrem tenello foetui omnino incongruus cum sit, abortum parit.

Sed quæret aliquis, quomodo fiat, ut sanguis gignendo fætui sit aptus, nutriendo vero ineptus & omnino nocuus? Verum fallitur, quicunque suspicatur sanguinem generando fætui inservire, cum is ex præjacente ovo, à maris semine foecundato progignatur, & ut observarunt cum Harvæo reliqui omnes anatomici, non nisi post vasorum umbilicalium productionem, per placentam in fætum diffunditur, quod non nisi secundo mense accidit, ut proinde falsum sit, quod antiquioribus creditum, sanguinem concurrere ad generationem embryonis, cum ad incrementum illius tantummodo, atque ad motum cordis & vitam conservandam, conducere, jam satis superque perspectum sit.

Abortiunt igitur non immerito, quæ in ipso primo conceptu extenuatæ inveniuntur, cum conservando atque alendo fætui pro dignitate sufficere non possint: sed cur secundo mense, quod incaute fuit à *Leoniceno* prætermissum? Ratio in promptu redditur, quia vasa umbilicalia, ut dictum, tunc in eum à matre sanguis influitur, qui cum quantitate modicus & qualitate nocuus esse soleat tantum abest, ut foveat ac proficiat, quin potius officiat, & vasa prædicta, si fortasse per placentam, utero sint alligata dirumpat ac dissolvat unde postmodum abortus. Neque tamen omnino necesse est, ut secundo solum mense abortus insequatur, cum & ante & post hoc tempus, is accidere possit, prout major vel minor, gravior vel levior fuerit mala utero gerentis habitudo: plerumque autem evenit, ut circa hoc tempus istiusmodi foetus aboriantur, cum primo à matribus sanguinem per vasa umbilicalia suscipiunt, nisi tamen recta victus ratione usæ & meliori salubritate potitæ, illæ præcaveantur. Verum tamen Hippocrates non temere ad-

adnotavit *priusquam crassescant*; siquidem arduum plane videtur, posse tam cito extenuatas gravidas puriori & abundantiori sanguine refici, & carnibus impleri.

Quamvis autem antea dictum sit, graciles potissimum à causis externis redditas, hoc Aphorismo comprehensas videri, si tamen à morbo & causis internis extenuatas fæcundari & concipere contigerit, eidem incommodo obnoxias fieri procul dubio credendum, cum utraque causam abortus ab una emaciatione sortiantur, neque enim illæ abortiunt aliunde, quam quod plurimum marcuerunt; quare si causa in utrisque communis est, idem periculum timendum, quamvis verisimilius videatur, quæ nondum ægrotaverint, quam quæ nuper à morbo convaluerint, concipere posse.

Omnes itaque valde extenuatæ, seu à natura, seu causis externis, seu internis aut à morbo, aboriri possunt & poterunt: ideo illud *præternaturam* immodice interpretandum est.

Dices: Mulieres præternaturam extenuatæ non possunt concipere, Ergo falsum est suppositum: *Prob. Antecedens* eædem causæ quæ abortum faciunt, etiam conceptum impediunt, ergo non possunt concipere: Respondet Fonseca, faciliorem esse conceptum quam retentionem.

Dices II. Multæ hecticæ dantur quæ concipiunt & retinent neque abortiunt: atqui hæ sunt extenuatæ *præternaturam*, Ergo Aphorismus non subsistit: ℞. 1. Hecticas in primo gradu concipere & retinere posse concedo, in secundo difficulter, in tertio prorsus nego. ℞. 2. Posse fieri ut quædam hecticæ dentur, quæ tamen sufficiens alimentum possint fætui contribuere: quæ autem vere sunt exangues & extenuatæ præternaturam, seu immodice, tales non sufficiunt. Hinc vulgus sæpius observavit matres debillimas tenues cæteroquin sanas, robustas & saginatas fortes & pingues matres debiles & emaciatas proles progenerasse: Ratio hujus eventus & affectus facile eruitur, cum infans in tenui matre, nil nisi moderatam substantiam reperiat, eamque ad se trahat, ut pote mater fortior indeque fiat ut proles quidem proficiat, mater autem de die in diem magis deficiat, è contra fortissimæ & athleticæ matres, superfluitate alimenti fætus potius obruunt & debilitant, ut tandem, tanto onere pressus plus deficiat quam proficiat.

Quæres: Quomodo ergo graciles seu extenuatæ post conceptionem

nem sunt tractandæ? ℞. Tales mulieres *primo* à coitu quantum licet & potest sunt coërcendæ: *Secundo* arcendæ ab omni labore & violentia corporis & animi, & quies ipsis imperanda: *Tertio* utantur mollibus stratis & lectis: *Quarto* euchimis & substantifice humectantibus contusis, destillatis, gelatinis consummatis nutriendæ: *Quinto* emolliendæ & humectandæ balneis atque unguentis resumptivis inungendæ: *Sexto* umbilico & abdomini apponenda quæ vim habent nutriendi & fœtum roborandi emplastris, fomentis ex vino, pane tosto, aromatibus & cotoneis.

Aphorismus XLV.

Quæ vero mediocriter corpulentæ seu carnosæ abortum faciant, secundo mense aut tertio, sine occasione manifesta, iis acetabula uteri, mucoris sunt plena, nec præ pondere fœtum continere possunt, sed abrumpuntur.

Contentum seu Intentio.

De Abortu mediocriter corpulentarum.

Connexio: Cum in priori Aphorismo de abortu, qui gravidis, emaciatis & gracilescentibus præternaturam, contingit dixisset: In hoc præsenti Aphorismo de prægnantibus, mediocriter carnosis, & in sequente de obesis verba facit, causamque abortus indagat, in magnam prægnantium & fœtus utilitatem. Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Præliminariter notandum *triplicem* in universum esse corporis habitum, *gracilem, carnosum & obesum*. Et quamvis in hoc textu dicat, *mediocriter carnosas*, has tamen ita voçat utpote differentes ab *obesis*, quæ nimirum crassæ appellantur *ut in sequente Aphorismo*: Itaque si carnosas mulieres contingat concipere, & postmodum sine causæ manifestæ occasione, secundo aut tertio mense abortire, illas ait id speciatim pati, quia acetabula uteri plena mucoris sunt, & non possunt ex pondere, fœtum grandiorem redditum diutius continere, sed disrumpi omnino necesse sit.

Ve-

Verum tamen debent carnoſæ iſtæ mulieres eſſe aliunde aptæ, tum ad concipiendum, tum ad pariendum, quæ propterea alias conceperint & ſalubriter pepererint: unde ea eſt differentia inter admodum graciles & obeſas, ut illæ non pariant, quia fœtum ad maturitatem non perducunt, iſtæ vero non concipiant; & quidem vitio totius & partium generationi dicatarum: mediocriter autem carnoſæ abortiunt ſolum ex accidenti, cum cæteroquin bene conceperint, & conceptum fœtum, cum membrorum exacta diſpoſitione compleverint. Has igitur ait ſi contingat ſecundo aut tertio menſe abortire, & quidem citra quamcunque cauſam manifeſtam, aut morbi aut violentiæ alicujus commotionis, id ſane ad acetabula uteri mucore plena referendum eſt. At quid pro acetabulis uteri intelligere voluerit Hippocrates, non bene conſtat apud interpretes, cum in græco textu ſcribantur Cotyledones: Galenus *in Comm.* autoritate Praxagoræ pro his explicat, *ora venarum & arteriarum quæ feruntur ad uterum*: Cardanus placentulam carneam, per quam vaſa umbilicalia fœtus utero annectuntur: Alii vaſa ipſa umbilicalia; Alii univerſum uteri cavum innumeris glandulis inſperſum: At appoſité magis ex Anatomia cotyledones ſeu acetabula uteri intelligenda ſunt oſcula illa ex glandulis ejusdem hiantia, aut qua tempore menſtrua repurgari debent, aut tempore conceptionis, cum placenta utero adnaſcitur, ut umbilicalibus vaſis annectatur pro ſanguinis circulatione in fœtu. Cum enim Hippocrates non tantum in gravidis mulieribus, ſed extra graviditatis tempora, de uteri cotyledonibus meminerit, plane conſtat, neque placentam, neque vaſa umbilicalia, aliave tempore conceptionis prodeuntia intelligere pro illis voluiſſe, quemadmodum deducere eſt ex *primo de morbis mulierum* ibi enim dicitur: *Si acetabula pituita plena fuerint, menſes fiunt pauciores; & ſi utero gerat fœmina, fœtus non corroborabitur, ſed corrumpitur ac defluit &c.* Quin & *libro de locis in homine, & libro de articulis*, in oſſium commiſſuris Cotyledones quoque conſiderat. Verum tamen etiam placenta, vaſa umbilicalia, uterus ipſe & quæcunque ad conceptum & nutritionem fœtus faciunt, ſi quocunque modo infarciantur & tumeant, abortus pari de cauſa ſubſequi poterit. Hinc non tantum mucus, id eſt craſſus, lentus & viſcoſus humor, ſi has partes oppleat, & infarciat, in cauſa erit, ut abortus inſequatur, ſed etiam ſanguis, ſi plus juſto craſſior ſit, & glutinoſior, aliudque vitium contraxerit, quo potius

hæreat quam diffluat; Licet in moderate carnosis, veluti eusarchis non tam facile ista contingant.

At unde sit, ut à Catyletonibus, mucore oppletis, abortus accidat, inquisitione ulteriori dignum videtur, cum pauci sint qui ejus causam afferant; & Galenus *in hoc Comment* ne verbum quidem facit ejuscemodi abortus; Nonnulli ad relaxationem ligamentorum aut vasorum umbilicalium: alii ad gravamen, quod uterus & fœtus ipse à lentis & crassis succis patitur: alii rursum ad defectum alimenti, cum sanguis propter ejusmodi succorum lentorem, non bene possit permeare, & in fœtus nutricationem subire, causam referunt. Alii tandem causam referunt ad uteri parvitatem.

Verum crediderim ipse non unam semper, eandemque in his esse abortus causam; nam moderate carnosæ fœminæ, cum conceperint, non eodem perpetuo & statuto tempore aboriuntur, sed quandoque secundo, aliquando tertio aut etiam quarto mense, ut adnotat Galenus *6. de locis affect. cap. 5. & lib. de uteri dissectione*; unde fit, ut ab ejusmodi crassis & glutinosis humoribus, diversimode uterum & fœtum incommodantibus, aboriendi occasio oriatur. Primo etenim & secundo mense impedimento sunt placentæ (membranæ siquidem amnium & chorion, circum vestientes fœtum, sunt in ovo, unde fœtus prodit) ne utero veluti fungus adnascatur & adnata firmiter hæreat cum suis vasis umbilicalibus: Tertio mense ne sanguis convenienter depuratus deferatur per arterias umbilicales in fœtus corpusculum, aut etiam detineatur & restagnet in Placenta ipsa ad ejusdem perniciem, impedita quoque plurimum sanguinis per venam umbilicalem remeantis circulatione. Quarto tandem mense præter hæc, etiam alimenti defectus accedet, ob superincumbentis placentæ ab inutilibus humoribus obstructæ ac tumefactæ gravamen, nec non uteri ad sui expansionem, cæteroqui pro grandiori fœtu summopere necessariam, non exiguam resistentiam, imo evidentem repugnantiam ut scite etiam advertit idem Hippocrates *Lib. de sterilibus & Lib. de natura muliebri*.

Neque vero quis hinc existimet, perpetuo in his futurum abortum uno vel altero ex memoratis mensibus, ab ejusmodi crassis & viscosis succis: nam Hippocrates non nisi ex conditione loquitur *si mediocriter carnosæ abortierint* & nulla alia causa pateat, ob quam abortus

tus acciderit, sive externa sive interna, asserit esse acetabulorum à mucosis humoribus oppletionem, ut propterea hoc Aphorismo, occultam causam talis abortus aperiat, cui prudens Medicus caute oppituletur, & opportune succurrat, vel saltem imposterum succedentibus conceptibus, illam præcaveat, ne simili infortunio immature delabantur: Hinc Aphorismus quoad causam est dignosticus, & quoad abortum prognosticus.

Mucosi autem isti humores, plerumque in gravidis gignuntur à mala victus ratione, qua ipsæ utuntur cum & cibariis non raro vescantur acerbis & crudis & potionibus largioribus ac gelidis intulgeant.

Quomodo tandem acetabulorum uteri laxitas, ac mucositas, dignosci & curari possit, docuit idem Hippocrates *cit. lib. 1. de morbis*, & lib de natura muliebri.

Ab acetabulis mucore oppletis aliam deducit, in hoc Aphorismo Hippocrates abortus causam, quia inquit: *illa non possunt ex pondere fœtum continere, sed dirumpuntur*. Siquidem cum acetabula viscosis & lentis humoribus opplentur, non tantum mollescunt plus justo & relaxantur, sed tumescunt & gravitant, unde facile simul cum placenta dissociantur ab utero, adeoque fœtum eidem annexum sustinere nequeunt, quin imo nimio pondere superincumbentia, illum jam primis mensibus tenellum, suisque secundinis inclusum comprimunt & suffocant; adultum vero in cæteris præ mollitie, & nimia laxitate, firmiter utero alligatum continere non possunt, ut exemplo fructuum suis pediculis arboribus adhærentium perbelle equidem docuit Galenus *4. Aphorismorum Comment. primo*.

Quæres 1. Quodnam sit signum istius mucoris in uteri acetabulis? ℞. Quod circa menstruorum tempus per aliquot dies prodeat ex utero.

Quæres 2. Quid in tali casu faciendum sit Medico? ℞. Gravidam lenibus hydroticis uti jalapa epicratice esse expiandam, & lenibus quoque exiccantibus tractandam, purgato enim ante conceptionem corpore cacochimico multa præcaventur gravidarum symptomata.

Quæres 3. An adhuc aliquæ præter eas in contextu recensitas sint hujus abortus causæ? ℞. Cum Galeno *Lib. 3. Epidem.* & Hippocrate *Lib. de morb. mulierum, morbus gravis* præsertim acutus, lumborum do-

lor, erysipelas uteri, vehemens animi vel corporis motus, ira, timor, mæror, Archeus enim turbatur talibus pathematibus, casus, elevatio ponderis gravioris, vociferatio, membri distensio, saltus, brachiorum nimia elevatio & extensio, magnæ evacuationes, diarrhææ, disenteriæ, hæmorrhagiæ, à natura vel medicamento excitatæ &c.

Aphorismus XLVI.

Quæ præternaturam crassæ non concipiunt, iis uteri os ab omento comprimitur, & priusquam extenuentur, non concipiunt.

Contentum seu Intentio.

De Sterilitate obesiorum.

Connexio: Cum de extenuatione corporis, quæ ad conceptionem sustinendam est inepta Aphorismo quadragesimo quarto egisset: In hoc præsente quadragesimo sexto agit de crassitie alio scilicet conceptionis impedimento, eoque longe validiori. Hic Aphorismus in duas, partes dividitur: In *prima* dicit crassas præternaturam non concipere: In *secunda* causam ejus reddit.

Ostendit ergo Hippocrates non modo extenuationem immodicam sed & crassitiem impedire generationem, unde qui prolem amant, neque nimis extenuatus valde pingues uxores seligant, nam ut supra diximus, extenuatæ concipiunt quidem sed perdunt, at valde crassæ, nec quidem concipiunt, saltem ut plurimum.

De his ergo obesis in hoc Aphorismo disserit Hippocrates atque in illis causam exquirit, ob quam causam concipere non soleant: Etenim haud quaquam simpliciter asserit, illas non concipere, cùm & aliquando, ut mox innuimus, concipiant ac salubriter pariant: Sed solum edocet, unde sterilitatem in illis conjicere possimus, si ceteroqui bene valentes, citra quamcunque causam manifestam steriles observentur: hinc non abs re addit, *non concipiunt utero*, ut nimirum ab utero solum hic causam deducat. Et quamvis sterilita-

tis causæ, plures aliæ esse possint, de quibus idem Hippocrates lib. *de sterilibus* hic tamen illam duntaxat memorat, quæ ex habitu corporis dependet, pari ratione ac de cæteris habitibus antea meminerat.

Quoniam verò corporis habitus crassus seu obesus, duplex esse potest, ut docet idem Hippocrates *cit. lib. de Sterilibus & de superfœtatione*, atque etiam advertit Galenus *in Commentar.* alter ex propria natura, alter ex vitæ ratione, distinguere sane oportebit, de quo speciatim sit hoc loco intelligendus Hippocrates. Et quidem à *natura crassæ seu obesæ*, non semel sed iterato concepisse ac vitaliter peperisse visæ sunt, satagente nimirum natura, ut partes corporis universæ convenienti mole ita construantur & increscant, ut altera alteram in suis operationibus non impediat: At verò quæ supra modum & citra naturalem constitutionem pinguiores evaserunt, puta a ciborum ingluvie, potibus immoderatis, somno, otio & similibus præternaturam obvenientibus, difficulter concipere consueverunt; quam eamdem sententiam clarius idem Hippocrates expressit *cit. lib de superfœtatione* his verbis: *Mulier quæ præter naturam crassa est ac pinguis, & pituita repleta, non concipit hoc tempore; quæ vero ex natura talis est, horum gratia concipit, si non aliud quidpiam ipsam impediat.*

Quamvis autem totius corporis obesitas conceptioni promovendæ impedimento esse possit, ob nimiam vasorum exilitatem, & sanguinis crassitiem, speciatim autem illi officit, partium in abdomine contentarum, & præcipuè omenti immoderata pinguedo: id enim sua natura, in cunctis animantibus, multa pinguedine refertum, longè admodum corpulentius & pinguius in obesis fœminis evadit, unde fit ut ingenti mole, non tantùm tumeat & elongetur, sed plurimum quoque subjecta viscera aggravet & comprimat; cumque inter hæc uterus sit, plane præ cæteris, si potissimum emineat, ejusmodi patitur incommodum, adeoque seminis receptioni, retentioni & conceptioni ineptus evadit, neque solum, ut hîc Hippocrates recenset, ab illius internæ valvæ compressione, quasi vero hac de causa fæcundantis seminis vim atque efficaciam, is excipere non possit, cum & undique comprimatur & coarctetur, sed etiam ex eo, quod ovarium in ipsis, muta pinguedine obsitum, neque grandescere

neque per tubas in uteri cavum elaboratiora ova deponere possit, quemadmodum experimur in gallinis, quæ plus justo pinguiores redditæ, ova nec gignunt nec pariunt: Constat insuper in obesis sanguinem, majori ex parte in pinguedinem verti, nec tam vividum esse, ut in gracilibus, ita etiam testatur Aristoteles *Lib. 1 de generatione cap. 8. & lib. 2. de part. animal cap. 5* Subdit tandem Hippocrates, id illis accidere, priusquam extenuatæ fuerint, & quidem sive medicamentorum usu sive alimentorum inopia: quod late edocuit, lib. de natura mulieri inquiens; *si præter naturam crassa facta fuerit mulier, non concipit in ventre, nam omentũ multum & crassum incumbens, uteros deprimit & genituram non suscipit: Hanc igitur attenuare oportet, & medicamentum per inferna purgans bibendum dare: uteris vero apponere, quod illos purget & flatus inducat.* Hinc edocemur fœminas ejuscemodi obeso corporis habitu præditas, ut ad conceptionem & generationem disponantur, oportere prius extenuari, atque in meliorem & moderatiorem statum reduci, non solum victu frugaliori & vim extenuandi habente ipsis indicto, itemque exercitiis, cursibus, laboribus, lecto duro, vigiliis, curis, consuetis evacuationibus, sudoribus & aëris tenuioris incolatu, sed etiam medicamentis crassos & glutinosos succos incidentibus, atque per alvum, & urinam potissimum evacuantibus, iisque pariter, quæ uterum repurgent & capaciorem reddant: quamvis ista aliquando etiam opportune præstita, non sufficiant nec satis esse soleant.

Verum Hippocrates *Lib. de superfœtatione*, ut obesæ mulieres fertiles reddantur, hæc etiam à viris exigit, ut non sint ebrii neque vinum album bibant, sed quod fortissimum ac meracissimum est, itemque edulia fortissima, & calida non lavent, robusti autem sint & sani & à cibis abstineant ad rem non conferentibus, & ubi marem generare voluerint, mensibus desinentibus aut defectis misceantur, & quam penitissime intrudant, donec desæviant; In idem facit quod idem Autor edocet *Lib. de aëre aquis & locis*, ubi crassas mulieres (quales Scythas esse ait) non concipere subdit, quia os uteri propria pinguedine ita coarctatur, ut nequeat suscipere aut admittere semen.

Quæ denique sint in universum ad concipiendum aptiores vel ineptiores, idem Author edocuit *2. Lib. prædictionum*, inquiens *parvæ ad conceptionem præstantiores sunt majoribus, tenues crassis, alba rubicundis,*

dis, nigræ lividis: quæ item venas conspicuas habent meliores sunt, quam quibus non apparent: carnem autem uberiorem habere, aniculæ malum est: mammas autem tumidas & magnas bonum. Conferenda his quoque erunt, quæ idem Author late congerit, in pluribus aliis locis, præsertim *vero 1. de morbis mulierum, de natura muliebri, & lib. de sterilibus,* unde plurima quæ conceptionem retardare, & promovere possunt, quisque utiliter deducet.

Objectiones & difficultates in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XLVII.

Si qua parte uterus coxæ adjacet, suppuraverit, linamentis concerptis curetur necesse est. Vel Si uterus in coxam vergens suppuratur, necesse est linamentum seu emmoton fieri.

Contentum seu Intentio.

De Abscessibus Uteri.

Connexio: Postquam in præcedentibus Aphorismis Hippocrates multa de affectibus prægnantium dixisset; In hoc præsenti Aphorismo, peculiare vitium affert uteri, quod ad ipsius uteri inflammationem sequi potest, nempe ejusdem suppuratio, ea quidem parte qua alligatur coxæ.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur. Verum non unius, sed multiplicis dissensionis causam præbuit expositoribus hic Aphorismus. Sunt enim, qui volunt, non fuisse hoc loco reponendum. Alii nullatenus uterum in coxam vergere posse contendunt. Alii rem nimis vulgarem, & lippis & tonsoribus notam continere autumant, veluti ad curationem suppurationis ejusdem pertinentem. Reliqui interpretes demum omnes sensum illius, in varias & diversas sententias ita distrahunt, ut non tantum mentem Hippocratis nullatenus assequanrur, sed nec quid voluerit, per ipsum edoce-

edocere percipiant, quin potius alter in alterum conviciis & exprobrationibus invehatur, præſertim, ut exponant dictionem illam linamentum quod græcè Ἔμμοτον ſcriptum eſt: Verum nulla erit in Aphoriſmo difficultas, ſi Anatomiam & experientiam attendamus.

Et quidem licet ipſemet in illorum ſententiam non iverim, qui putant uterum loco moveri poſſe, cum ſatis notum ſit, eum quatuor ligamentis, iiſque validiſſimis alligari, quia tamen ex his, anteriora ligamenta in inguina, adeoque in utramque coxam protenduntur, facile fit, ut alterutrius oppletione, tumefactione, relaxatione, aliove ſimili morbo procumbat in alterutram partem, & tumorem atque inflammationem ibidem pariat, transpoſitis unà ſimul exinde diverſi generis excrementis, præſertim ex impuro ſanguine, forſan nec invenienter per menſes repurgato, procedentibus: Quamobrem fieri ſubinde poteſt ut poſtmodum ibidem ſtagnans ſanguis, in fermentationem indebitam deducatur, computreſcat & ſuppuretur, & ſimul etiam uteri ſubſtantiam putrefaciat. Rectè igitur dicit Hippocrates: *Si uterus in alterutram coxam vergat*, à delapſu ſcilicet vitioſorum humorum neceſſe eſt *Emmoton* fieri, à ſuppuratione ibidem contracta.

Sed quid pro *Emmoton* intelligere voluerit, in hoc adhuc graviora ſunt interpretum litigia; ſiquidem inter ſeſe nullatenus conveniunt. Alii aſſerunt, quod vox iſta *Emmoton* ſignificet, aut cavum ulcus & profundum è quo pus emanat. Alii *linamentum* interpretantur medicamentum liquidum quod penicillis conceptum, ſeu ex linteis aliquando raſis conceptis, aliquando tortis quandoque ex Ellychnis (gallicè *de la cherpie* vulgo à Chirurgis corpei dictum) confectum, Seu (ut alii) curationis rationem quâ profunda ulcera curantur. *Linamenta* autem ſeu *Emmota* fiunt in diverſa forma; nam quandoque ejuſmodi linamentum ſeu Emmoton eſt rotundum, quandoque oblongum & teres, & hoc medicamentis illito cavitas ulceris vel etiam vulneris ad mundificationem impletur; Quamvis autem ſi abſceſſus ſeu ſuppuratio uteri ſit interna, longè melius ſit, per metrenchyta ſeu clyſteres aut injectiones uterinas eamdem curare, cum vix ullo modo linamenta ad uterum pertingere poſſint ob vaginæ uteri longitudinem & conſtrictionem; Licet alii ſint, qui his negent ſuppoſitum, quod per vaginam ejuſmodi vomicæ ſeu

ulcera aut abscessus curari debeant, sed extrinsece quando ad coxam circa inguinis partem fit abscessus, qui per vaginam curari non debet, sed extrinsecè, in qua parte tumores, sine capitibus, magni ac rotundi, ante omnimodam suppurationem aperiri minime debent, quia uteri collum à sanguine menstruo retento sæpius ejusmodi tumores patitur, qui si præcociter aperiantur, mulieres in summum vitæ periculum præcipitantur.

Verum enim vero auditis & discussis interpretum nostrorum super hoc Aphorismo ejusque verborum litigiis, nolim tamen ego ullatenus Hippocratem cum Hippocrate interpretari, is enim *lib. de Articulis*, & Galenus *in comment. 3. 55. ejusdem libri* inquit, qui ulcus cavum & exesum ex suppuratione contraxerunt, quod scilicet curationem per linamenta expostularet, *Emmotos* appellat, ut propterea hinc deducere fas sit *Emmoton* fieri uterum, cum in coxam vergens, suppurationem subierit, quoniam inde necesse est ulcus cavum & sinuosum seu fistulosum exoriri, quod non nisi penicillis, seu pessariis, ex concerptis & contortis linteis tractari & curari potest, non autem manu aut digito propter profunditatem & uteri situm.

Itaque voluit potius Hippocrates hoc Aphorismo Medicos docere, cujusmodi sit ex uteri suppuratione futurum ulcus, non autem curationis methodum, aut medicamenti genus, quod pro curatione ipsa sit adhibendum: nam præterquam quod istæ non videntur hic opportunè aut convenienter memorata, sunt plane omnino indigna, ut inter Aphorismos recenseantur, ut proinde Aphorismus dici debeat prognosticus potius quam curativus aut methodicus. Cæterum istiusmodi ulceris curationem proponit idem Hippocrates *libro* de superfætatione.

Quiscunque demum plura de his litigiis hunc Aphorismum concernentibus, interpretum, legere aut audire velit, legat Cardanum, in Commentario hujus Aphorismi, qui variis & argumentis & convitiis in illos invehitur, præsertim autem Galenum & Fuchsium, inquit enim, *quinque sunt, quæ celebrem efficiunt virum; multarum rerum cognitio: Studium assiduum: Inventio: Iudicium: & sæculum felix: Fuchsio duo defuere, inventio & Iudicium, cum & ipsum Principem puta Hippocratem lacerare ausus, sic ut non causam sed homines odisse videatur.*

At nos (inquit ulterius) *Galenum arguimus, non ignorantiæ* (ut fecit Fuchsius) *non mali judicii, non levitatis, non mendacii, sed negligentiæ atque ambitionis, a quo peccato, nullius, qui res ipsas respiciat, judicio, liber esse potest: Dissertionem pulsus & Aphorismorum commentaria, scimus, esse potius furta infelicia quum libros suos: quæ tria quoniam exigebant peculiare studium, quod ob artis exercitium præstare non potuit*, &c.

Reliquæ difficultates in contextu sunt solutæ.

Aphorismus XLVIII.

Fœtus, mares dextra uteri parte, fœminæ sinistra magis gestantur.

Contentum seu Intentio.

De notis gestati sexus in gravidis.

Connexio: Hic præsens Aphorismus connectitur cum Aphorismo 42. hujus libri, in quo docuit Hippocrates per colorem dignoscendi sexum adhuc in utero existentem: In hoc præsenti aliud adhuc signum dignoscendi sexum in utero declarare nititur.

Hic Aphorismus in duas partes dividitur *Prima* de maribus in dextris: *Secunda* de fœminis in sinistris gestatis concludit.

Sententiam hanc veluti à vetustioribus communiter receptam placuit Hippocrati, inter Aphoristicas referre, utque illam non perpetuo veram designant, non irrationabiliter addidit adverbium *magis*, cum non semper mares in dextra, & fœminæ in sinistra uteri parte gignantur; Licet id ratum omnino fuerit Anaxagoræ & Empedocli, quos tamen redarguit Aristoteles *Lib. 4. de Generat. animalium cap. 1. & 7. de Hystor. eorundem cap. 3.* At vero huic sententiæ conatus est Hippocrates adjicere rationem *2. Epidemior. sect. 6. & 6. Epidem sect. 4.* Item Hippoc. *de natura pueri & Galenus 14. de usu part. cap. 7.* illamque referre in vigorem & calorem partis dextræ, sinistræ præpotentiorem unde etiam semen in dextro teste contentum vividius & efficacius quoque existimavit: quamobrem *Lib. de Superfætatione* consulit ad gignendos mares conferre plurimum, si sinister testis obli-

obligetur, ut totum ſemen in concubitu e dextro, non é ſiniſtro in uterum effluat; quin & cuncta viſcera, in dextra corporis parte poſita, cæteris robuſtiora exiſtimavit: *cit. 2. Epidem.* inquiens, *ſecundum naturam, plurimam vim habet mamma dextra, oculus dexter & quæ intra ſunt hac parte.*

Verum iſta non tanti ſunt, ut contrarium ſæpe numero minime ſucceſſurum evincant, cum ſæpiſſime ſit expertum, & fæminas & mares indifferenter genitos & geſtatos fuiſſe, in alterutra uteri parte, quo factum ut plerique Medicorum in præſagiendis ejusmodi partubus, non ſine eorundem deriſu, falſi fuerint, hoc Aphoriſmo confiſi. Neque præterea verum eſt, fœminas in generatione ſemen effundere, quod cum ſemine maris commixtum, pro varia utriusque vi atque efficacia, modo maſculum, modo fœmellam efformet: Nam ex Anatomia ſatis ſuperque jam conſtitit, illas non niſi ovum ſuis pelliculis obvolutum, in quo rudimenta fœtus præjacta manent in uteri cavum deponere: Mares vero ſuo ſolum ſemine illud fœcundare, atque in motum & expanſionem membrorum adigere, ut alibi jam explicavimus.

Si itaque contingat, ex ovario abruptum & ſemotum ovum in uterum deponi, per dextram & ſiniſtram ejusdem tubam, quod jam maſculini ſexus diſpoſitionem fuerit præſortitum, atque à robuſto ſemine maris fœcundatum, maſculus orietur, contra verò fæmella, nihilum ad hoc conferente loci conditione, dextra vel ſiniſtra, cum utraque & pari calore & non diſſimili venarum ac arteriarum propagatione foveatur. Fortè autem accidit, ut ova vividiora meatus latiores, & dextra uteri pars robuſtior evaſerint, quia univerſa pars dextra corporis, brachium latus, crus, pes, horumque muſculi, veluti magis exercitata, grandiora, agiliora, & in omnibus operibus efficaciora præ cæteris fuerunt: Hinc levis omnino eſt conjectura illa, quam plerique deducunt, à pondere, motu, calore alterutrius lateris, ut fœtum maſculinum, aut fæmininum in utero geſtari præſagiant, ſicut & aliæ plures ad hoc idem á pluribus aliis adhibitæ, utpote quæ falſo innixæ fundamento ſæpiſſime fallant. Porro non irrationabiliter credere eſt, plurima iſtorum quæ in Aphoriſmis continentur, licet in operibus Hippocratis ſcripta reperiantur, non fuiſſe tamen ab eodem, inter Aphoriſticas ſententias redacta, ſed

ab aliis successoribus recollecta, huc illucque sparsim interposita fuisse.

Superest adhuc quorundam opinio, arguentes quod ob vigorem dextræ partis utpote magis robustæ, locatis Gemellis in utero mas dextram, fœmella sinistram occupet, & à natura ita collocetur: Contrarium tamen observavit Brassavolus in propria uxore, quæ mares in sinistra fœminas in dextra tulit. Verum & hæc opinio, uti omnes aliæ non nisi probabiles sunt, egentes longe majori & experimentali certitudine. Ejusdem quoque ponderis est sententia eorum, qui sexus distinctionem, è comparato temperamento conjugum aliquando divinare non edicere solent. Tandem & illi non nisi probabili innituntur fundamento, qui arguunt, si gravida circa hypogastrium male habeat, dolore, duritie, tumore, dextro affecto, marem, sinistro fœmellam geri.

Reliquæ difficultates & objectiones solutæ sunt in contextu.

Aphorismus XLIX.

Ad secundas deturbandas, sternutatorio immisso, nares & os comprimito. Vel ut alii:
Ad pellendas secundinas, sternutationem inducito.

Contentum seu Intentio.

De secundina retenta.

Connexio: Cum supra *Aph. 35. hujus libri* Hippocrates præcepisset, bonum esse signum, si mulieribus hystericis aut difficulter parturientibus sternutatio superveniat: Ita nunc ad deturbandas seu pellendas secundinas, seu membranas, quibus fœtus involvitur, si quando in utero remanent, eandem ope artis excitandam admonet, & quidem auxilio cunctis obvio ne scilicet illæ diutius intra uterum ab edito fœtu detentæ, repurgandis inde recrementis impedimento sint, ac mox putrefactæ, non tantum gravia inferant symptomata sed & mortem inevitabiliter, nisi penitus depellantur.

Hic Aphor. in duas partes dividitur: In *prima* præcipit secundinas

nas esse expellendas: In *secunda* remedium & modum remedii, id est sternutationem & quomodo sternutatio facienda sit edocet, nempe quod immisso sternutamento, os & nares comprimi debeant,

Naturâ autem comparatum est, ut ad maturitatem perductus fœtus, jam jam se partui accommodet, ac deorsum in uteri valvam procumbens, disruptis jam spoliis, proprio nisu, & ipsius parturientis valido conatu efferatur in caput, mox verò secundinæ procidant, cum sanguineis superfluitatibus: quamquam, & non raro accidat, simul una fœtum, suis obvolutum involucris in lucem prodire.

Sunt autem ista involucra in hominibus *Amnios & Chorion* cui annexa est placenta uterina, vasa vero umbilicalia sunt duæ arteriæ, una vena, sed major, & urachos. Quoniam vero in umbilici, seu umbilicalium vasorum resectione, non levis error quandoque, ab obstetricibus committitur, puta, si intempestivè, si inæqualiter, si non debito modo aut loco resecentur, proinde fit ut illa retracta atque contorta in uteri cavitatem revolvantur, aut etiam fortasse dirupta, secundum partes utero alligata remaneant, unde postmodum incommoda plurima, imo manifestum vitæ periculum: At verò neque salubriter egeruntur, si primo loco & ante partum prodeant, exarefacto nimium utero, ab intempestiva illarum ejectione.

Cum itaque contingit illas à partu detineri, omnis industria adhibenda est, ut quo citius fieri possit, expellantur, in quam rem plura solent a Medicis commendari non tantum ad deturbandas secundinas, sed etiam ad expellendum fœtum mortuum; verum hoc loco ab Hippocrate proponitur facilè efficax & promptum auxilium ab incusso sternutamento desumptum, etenim per sternutationem totum corpus vehementer concutitur, ad expulsionem ejus, quod nares & processus mammillares molestat, atque proritat, ex cujus vehementi concussione uterus non leviter commotus, facillime deponit, quod interius reconditum eique alligatum est.

Sed quid est, quod Hipp. in hoc Aph. vult observandum, ut imposito sternutatorio nares deinde apprehendantur & os claudatur? Neutiquam plane, ut à plerisque putatur, quia detentus spiritus per œsophagum inferius protruditur, & uterum comprimens, ad sui exonerationem, & fœtus depositionem, eundem compellat:

Hoc enim nullatenus crediderim, cum neque aër per eas partes

ferri, neque eo delatus, vim aut impulsum utero tribuere possit. Existimaverim proinde potius, impetum ea industria afferri majorem pectori, ac Diaphragmati, quod propterea majori expansione comprimat, & impellat subjecta viscera, præprimis autem uterum mole sua, & a retentis secundinis tam turgidus; quin & obturatis naribus & ore, vis medicamenti sternutationem promoventis penitus se inserit, atque non tantum nervos, per nares diffusos, sed etiam qui è vaga conjugatione promanant, vehementius lacessit, atque motum quendam fere spasmodicum, per subjecta viscera, & uterum ipsum excitat, quo tandem detentæ Secundinæ extrudantur: neque enim sternutatio levis motus concussivus est aut naturalis sed violentus ac præternaturalis, saltem à causa irritante & vellicante Meninges, ut quod noxium est, & cerebro infensum, expellatur: quamobrem Galeno *2. de Symptom. causis cap. 3.* dicitur quidem sternutamentum promotum à natura, sed non sine vi atque irritamento causæ morbosæ excitatum, ut præterea aliquando acciderit, ex quadam pestilentia, ægrotantes iteratis sternutationibus infeliciter periisse, quippe quæ designabant causam illarum adeo malignam & deleteriam ut non solum naturæ expellenti minime cederet, sed cerebrum ipsum, prava contagione depravaret, ac tandem in exitium deduceret, unde existimo non fuisse vanam historiã, ex qua nata est consuetudo, ut sternutãtibus soleamus DEI auxilium imprecari.

Quibus denique medicamentis, id peragi debeat quamvis hoc loco Hippocrates non explicet, alibi tamen illa describit, ex pulveribus nasturtii, Ellebori albi, piperis, synapis, pyrethri, nigellæ, & similium acrium medicamentorum, tenellas narium membranas, ac meninges ipsas cerebri proritare valentium; quod nunc nostra ætate usu Tabaci passim fieri solet, adjecto præsertim, si libuerit, modico pulveris cyclaminis leni calore siccati, atque ad clibanum leniter torrefacti: Sunt etiam succi herbarum, qui id ipsum potenter efficiunt: Sed & Hippocrates ipse potiones quasdam exhibet ex succo artemisiæ expresso cum vino albo, quod efficacissimum remedium est ad expellendas secundinas, fœtumque mortuum; Dictamnum quoque Creticum & album, fæcula Bryoniæ, borax mineralis, extractum granorum chamæactes & alia hujus generis plurima in idem conferunt ut apud Medicinæ Practicos passim legere est.

Re-

Reliquas difficultates & objectiones videsis apud Authores; præsertim autem Cardanum, qui variis argumentis impetit Galenum, quæ apud eundem quisque legere potest; multa enim affert de sternutatione & tussi, quæ aliis in locis, convenientius & à nobis & ab aliis dicta sunt.

Aphorismus L.

Mulieri si velis menstrua sistere, cucurbitulam quam maximam ad mammas appone.

Contentum seu Intentio.

De Cura mensium immodicorum.

Connexio: Cum Hippocrates in priori Aphorismo edocuisset remedium educendi Secundinas, illudque commune ad educenda omnia muliebria nempe sternutamentum: In hoc præsenti Aphor. docet contrarium, nempe remedium sistendi menstrua & muliebria.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur. Maximum, quod Fautrix natura mulieribus ad salutem largita est, auxilium, catameniorum seu menstruorum muliebrium est lunari revolutione repurgatio, quæ, non aliter ac in reliquis consuetis evacuationibus, debitam quantitatem, & convenientem modum servare debet, ut juvet & nullatenus obsit, siquidem omne nimium Naturæ inimicum est, iisque plus justo fluentibus morbi eveniunt, ut dicitur ab eodem Hippocrate, hoc præsente *lib.5. Aph.57.* Et quidem aliquando ita immodice fluunt, ut exanimes non raro deserant mulieres, vel saltem illas in pessimas ægritudines deducant, puta, cachexias, hydropes, apoplexias, Epilepsias, syncopes &c.

Dicuntur autem immodice fluere, vel cum singulis mensibus, servata temporis opportunitate ad certos dies affluenter erumpunt; vel cum continuatis diebus, nulla vel modica intermissione data profluunt, ut in profluvio muliebri, quin & aliquando, non sine molestiis, torminibus, præcordiorum anxietatibus: Verumtamen in utrisque purus & syncerus sanguis egeritur, nam si forte serosus aut

Lym-

Lymphaticus, aut etiam mucosus & albicans apparet, vel si loco sanguinis perpetim expurgetur Ichor, sanies, aut pallidus humor, ut in fluore muliebri, sicuti evacuationes istæ per uterum nullum sanguinis vestigium referrent, ita nec ad immoderatas ejusdem evacuationes neque ad sententiam hanc Aphoristicam pertinerent, in qua solum immodica mensium quantitas, non qualitas consideratur. Præterea, quia multum & paucum ad aliquid referuntur, attendenda quoque erit cujuslibet menstruantis mulieris constitutio & habitudo corporis, itemque consuetudo, & mos excretionis, vita anteacta & id genus alia: nam succiplenis, otiosis, opiparis, vinosis, largior semper esse solet ejuscemodi expurgatio; contra vero parcior, excitatis, debilibus & frugalem vitam ducentibus. Hinc pleræque solent ad integras hebdomadas menstruare, citra ullum vitæ commodum, imo salubriter; aliæ vero vix uno vel altero die.

Contingit autem istiusmodi mensium immoderata evacuatio, aut vitio sanguinis, aut vitio vasorum uteri, unde is effluit: & quidem vitio sanguinis, si ex propria sui constitutione, ac natura, plus justo per id temporis quo in motum & exitum adigitur, in suis particulis vividioribus, & volatilibus turgeat, & ampliorem locum exquirens, facta in eum impetuosa irruptione, diffundatur; vel si adepta, a non bene repurgatis sui recrementis, acredine latiorem vasorum Anastomosim sibi faciat, ac factam occludi non permittat.

Quam vero veteres inculpabant plethoram & immodicam in vasis sanguinis superabundantiam, quis unquam eo modo qua illi admiserit? si præsertim consideraverit sagacem naturæ solertiam, quæ sicut in necessariis non deficit, ita nec in superfluis abundat, nisi ex accidenti, aut quia vasa reddita sunt incapacia, aut quia non mole seu quantitate, sed Euphoria seu tolerantia ac orgasmo seu turgentia, ab intruso chylo fortassis energetico seu exagitato, & particulis plus justo mobilibus saturo, tumultaria commotio, in eodem excitatur, cum turgentia, seu potius vehementiori fermentatione, ut proinde vasa ampliora fieri necesse sit, & tantum non disrumpi; quod & aliquando contingit, non solum in apicibus ac osculis arteriarum, aut venarum, verum etiam in ipsis meatibus & glandulis, si præsertim aliqua de causa flaccescant, aut laxiorem natura sortitæ sint structuram.

Atque hinc alterum in eruptionibus immoderatis vitium exurgit, ex defectu vasorum uteri, vel ut plus justo laxa, distenta, aut aliter male affecta, facile aperiantur vel etiam ut erodantur & difficulter nimis deinde coarctentur. Seclusa ergo cujusvis alterius humoris, quam sanguinis evacuatione, undecunque illa proveniat, consulit hic Hippocrates, in omnibus immodice fluentis sanguinis vitiis, cohibentia, & sistentia medicamenta esse adhibenda, è quorum numero nunc speciatim meminit cucurbitularum veluti quæ externe adhibitæ, citra magnum corporis incommodum, & absque eo quod humores & sanguis ipse, interius perturbentur, aut alterentur, prompte ac faciliter fluentem sanguinem sistere possunt. Neque vero verendum est, quod vitiosus, acris, aut acidus fortasse sanguis, intra venas & arterias detentus, viscera ipsa inficere, & alios morbos excitare possit; siquidem in his longe magis prævalet desumpta indicatio, ab immoderata sanguinis evacuatione, unde vires, repente concidunt, ac syncope & mors certo certius imminet; Ab immodica namque sanguinis effusione, cujuscunque conditionis ille sit, aut undecunque effluat, effractis viribus, partes cunctæ corporis collabuntur atque interrupto cordis & arteriarum motu, vita ipsa deficit: Ut autem hanc evacuationem, ab aliis excrementorum expurgationibus sejungeret Hippocrates, illamque non alterius morbi ratione, vi aut violentia inductam sed consueto tempore, & cum debitis circumstantiis prodeuntem, per catamenia speciatim designavit, quæ non nisi comprehendunt menstruam per uterum purgationem, eamque opportunam, convenientem, & salubriter à natura institutam, ut corpora fæminarum à suis impuritatibus repurgentur, & uterus veluti per ipsam irroratus, & ablutus, ad fæcunditatem, conceptionem & generationem sit dispositus: unde si contingat excedenter fieri, & ultra id quod usus postulet, cum vitæ pernicie, consulit esse cohibendam: quamobrem non immerito inquit, *si velis cohibere:* id est si plus justo fluant, atque ex immoderato profluvio, expediat prohibere; nam id velle debet prudens Medicus, quod rationabiliter agendum expedit, ne ab evacuatione, quæ cæteroqui salutaris esse solet, in morbum aut vitæ periculum patiens adigatur, quemadmodum in catameniis immoderatis non raro mulieribus accidit.

Ea propter admonet cucurbitulam magnam ad ubera esse appo-

nendam, tum quia hoc medicamenti genus, prompte potest adhiberi, ne fluenti sanguini induciæ præbeantur in vitæ perniciem, tum quia apud veteres frequens erat illarum usus, ut deducitur ex eodem, *Lib. de Prisca Medicina & de Medico*: tum etiam quia medicamentum est de genere eorum, quæ extrinsecus adhibentur, & momento fere temporis opitulantur, unde Avicenna 2 I. 3. tract. 3. cap. 4. *Ventosam magnam* (inquit) *sanguinem in una hora retinere*; & licet unius, sed magnæ cucurbitulæ, hic meminerit Hippocrates, ut exinde maxima sequatur ad mammas retractio, & vasorum inde perreptantium compressio & constrictio, nihil tamen vetat, quin etiam plures & minores admoveri non possint, si fortassis major & amplior timeatur: atqui cum ad mammas, hic dicat & *2. Epidem. Sect. 6.* (unde Aphorismus hic forsan desumptus est) scriptum sit, mulieribus menstruis cohibendis, cucurbitulam maximam adhibendam, ansa plerisque data est, num supra vel infra mammas admovendæ illæ sint. Et quidem Galenus *in hoc Comment.* & Avicenna *cit. loco*: infra & sub mammas interpretantur, ubi venæ mammariæ cum uterinis conveniunt, & majorem videntur inter sese inire consensum.

Verum ex hoc non recte evincitur, quamobrem non etiam supra mammas illæ possint admoveri, præsertim cum consensus hic non per venas, sed per arterias potius habeatur, ut ex anatome jam satis constitit, quin imo sanguis, post detectam ejus circulationem, per arterias ad uterum defertur, non per venas quæ deinde in hepar omnes contendunt. Attamen notabilis est observatio Joannis Ferdinandi Hertodii memorata *in Ephemeridibus Germanicis Anno 1 Obs. 6.* qua uteri cum mammis consensus apertissime detectus est. Sed & cunctis notum, à mammarum iterata & assidua contrectatione, uterum ad sui repurgationem sollicitari, unde etiam experimur, enixas à suctu lactis, atque à fomentis uberibus applicatis, plurimum juvari puerperiorum evacuationem, indeque etiam exoriri majorem in natos affectum, ac nutricum in suos lactantes, etsi non à se ipsis genitos, parem matribus amorem ac benevolentiam, à frequenti ac diuturna, per illos mammillarum contrectatione & suctione, ob quam voluptuosam illæ in utero percipiunt sensationem. Hinc quoque fit, cur ad unius defectum, altera evacuatio promoveatur, & supervenientibus menstruis lactis profusio diminuatur aut etiam desinat. Cæterum cum occasio tulerit,

ut

ut ad mammas cucurbitulæ ſint apponendæ, convenientius longe erit, atque ſecurius infra non ſupra mammas, illas admovere, ne ſubinde mammæ ipſæ tumefiant aut inflammentur, non ſine graviori periculo, neque inſuper ſcarificentur, ne ulcera exinde oriantur, quæ pectori & coſtis plurimum officerent. Per id temporis vero, quo cucurbitulæ mammis admoventur ſunt qui velint etiam obligandos eſſe poplites cum brachiis, ſubjecta iisdem lana, forte quia per has ligaturas, ſanguinis motus aliquantulum impeditur, ne vehementius per corpus excurrat. Unde idem Hippocrates *6. Epidem. 7.* docuit: *Sanguinis venarum ſuppresſiones faciunt animi deliquium figura alterata, interceptio, linamentum intortum, appoſitio, ligatura.* At utilius erit iis interea medicamentis uti, quæ ſanguinem fluentem ſiſtere valent, quemadmodum ex Galeno eſt ſuccus plantaginis, & in praxi ſunt in uſu pulveres ex Cornu Cervi uſto, coralliis rubris, bolo armena, lapide hæmatite, colchotare vitrioli, croco martis adſtringente, atque ab opiatis innumera.

Quæres I. Cur antiqui antequam cucurbitulas applicabant, tam religioſe prius corpus multoties purgabant? ℞. Tunc temporis, non niſi in ſumma neceſſitate & in deploratis applicabantur, hodierno autem tempore ſæpiſſime: Unde ſi toties corpus purgandum foret, indeſinenter eſſet purgandum: præterea non ſubeſt ratio, imo irrationabile eſſet, ſi quis in ſumma uteri vel narium hæmorrhagia, aut ubi animi deliquia & ſyncopes adſunt, ante cucurbitularum applicationem purgare vellet.

Quæres II. Quot ſint genera cucurbitularum? ℞. Duo: *oblongæ* quæ circulum habent anguſtum, ambitum parvum à Gallis *Cornets* dictæ & hæ trahunt à remotioribus partibus ſeu etiam internis: aliæ *latiores* & *concavæ ventoſæ* dictæ & hæ magis ex cute tantum trahunt, & circa muſculos per ambitum operantur: Hæ rurſum ſunt vel *majores* vel minores.

Quæres III. Quod ſi cucurbitula applicata inducat ſpirandi difficultatem quid in hoc caſu ſit faciendum? ℞. Eam ſtatim amovendam eſſe.

Dices: Hippocrates in fluxu menſium immodico ligat poplites & coxas pro ſiſtendo ſanguine, quod huic Aphoriſmo videtur contradicere? ℞. Hoc fieri propter ſanguinis motum præpediendum & avertendum, ut nempe ſanguis, qui ad uterum fluit, ad venas illas magnas,

per os ſacrum & lumbos retrahatur: Hinc peſſime ſibi ſuisque patientibus conſuluerunt practici, qui venas tali in ſimili caſu & hac intentione ſecuerunt, longe melius & efficacius faciunt, qui venas ſuperiores ſeligunt.

Aphoriſmus LI.

Quæ uterum ferunt, iis uteri os connivet, (vel ut alii) quæ utero gerunt, iis uteri os comprimitur.

Contentum ſeu Intentio.

De Statu uteri in gravidis.

CONNEXIO: Cum Hippocrates ſupra *Aphoriſmo 41. hujus Lib.* ex mulſæ potu edocuiſſet cognoſcere gravidam mulierem: In hoc præſenti Aphoriſmo, ad eandem graviditatem cognoſcendam aliud ſignum adfert valde notabile uteri oris conniventiam ſeu compreſſionem.

Hic Aphoriſmus ob nimiam brevitatem non dividitur.

Plura quidem à Medicis ſigna referuntur, quibus conceptio, atque uteri geſtatio dignoſci poſſit, ſed pleraque admodum fallacia. Hoc autem quod ab Hippocrate proponitur hoc loco, quaqua ratione fidelius videtur, eoque ductæ peritæ obſtetrices, de graviditate certius ſolent vaticinari, ſi nimirum os internum uteri occluſum tetigerint, atque univerſam ejus regionem molliter tumefactam percipiant: Ea namque eſt Naturæ in omnibus ſuis operibus ſolertia ut quoad fieri poſſit, quod ipſa molitur, perficiat, & ab externis injuriis alterantibus tueatur, atque in ſuo robore cuſtodiat & foveat, potiſſimum autem in hominis generatione, unde non ſolum fœtum ſuis involucris obtectum, & utero circumvallatum à quocunque externo alterante tutatur, ſed interno quoque uteri ore occluſo, ab ambientis aëris aerumnis defendere ſatagit. Et quamvis inſuper fætantibus aliquando hiare à pleriſque ſit creditum, id tamen ipſe nulla ratione crediderim, ſed potius quando hoc acciderit, præ nimia delectatione, ex iterato con-

concubitu leviter aperiri, ut vim prolificam fœcundantis seminis interius admittat, pro nova alterius fætus conceptione, si forte alia, quæ à fæminis suggeri debent, parata sint, & bene disposita ut etiam advertit Hippocrates *Lib. de superfœtation.* Quod autem à Leoniceno scriptum est, *uteri os comprimitur*, melius ab aliis vertitur, *connivet, constringitur* aut *corrugatur*: Quippe re ipsa compressio nulla fit, sed sola interioris oris corrugatio & coarctatio, sed adeo stricta & occlusa, ut neque specillum admittat ut alibi Galenus adnotavit ex Herophilo 3. de naturalib. facultat. Cap. 3. Quamquam hæc pro varietate muliebrium constitutionum soleant, ac possint, non leviter etiam permutari.

Sed quomodo fit, ut nonnullæ adhuc post conceptum ad plures menses soleant menstruare, si uteri os internum occluditur? plane per alios ductus menstrua, per id temporis prodire manifeste deducitur ex anatomia, qua constat alias venas & alias arterias ad uteri cervicem protendi, unde sanguis tempore gestationis, prorumpit, veluti sunt venæ illæ, quæ hæmorrhoidas uteri non raro excitant, si glutinosiori & crassiori sanguine tumefiant, & in suis valvulis distendantur, quemadmodum in varicibus; quod tamen rarum est. Postremo tumefactio ista uteri, ejusque oris occlusio in gestatione, longe admodum differt à tumoribus præternaturam, qui utero contingere solent, ut est scirrhus, phlegmon &c. nam in his tumet uterus cum duritie, & non raro etiam cum dolore, ac ingenti calore; in iis vero cum mollitie, & citra cujusvis sensionis molestiam.

Quæres: Utrum fæminæ gravidæ pati possint fluorem album? ℞. Eodem modo prout in contextu de sanguine dixi, qui non ex utero sed aliis ductibus, sic pariter latex seu ichor in fluore albo, durante graviditate, affluens ex aliis extra uterum contentis ductibus vasis vel glandulis prodit.

Aphorismus LII.

Mulieri gravidæ, si lac è mammis copiose fluat, fætum imbecillum significat: Si vero firmæ solidæque mammæ fuerint, valentiorem fætum significat.

Contentum ſeu Intentio.

De Signis ſtatus fœtus è mammis.

Connexio: Cum ſupra *Aphoriſmo 37.* de gracilitate repentina mammarum abortum ſignificari dixiſſet: In hoc præſente Aphoriſmo, aliud fætus debilis & futuri abortus à lacte ipſo, è mammis copioſe fluente argumentum & judicium deſumit.

Hic Aphoriſmus ſecundum duas concluſiones in eo contentas, in duas partes dividitur: Quarum *prima* docet copiam lactis in mammis, indicare fætus imbecillitatem: *Secunda* vero tradit firmitudinem mammarum fætus robur denotare.

Adnotat & recte Galenus *in Comment.* non quocunque menſe, ex prodeunte plurimum è mammis lacte, indicium imbecillitatis fœtus eſſe deſumendum, ſed eo tempore, quo ſolet effluere: Lac autem in mammis comparere ſolet, circa poſtremos menſes, cum jam fœtus adoleverit; & licet in nonnullis illud obſervetur circa quartum menſem, forte quia robuſtiores ſunt, & cópioſiori alimento fruuntur, plerumque tamen non niſi poſt quintum vel ſextum menſem, lac è mammis prodire ſolet, cum jam fætus per os ſugere incipit contentum illum *in Amnio* liquorem. Hoc igitur tempore, ſi flaveſcentes mammæ lac effundant, fluidum nimis ac multum, fætum indicant fore imbecillum.

Debet autem lac multum & fluidum ſeu ſeroſum effundi, nam ſi modicum & conſiſtens exprimatur, valentioris fœtus indicium erit; hinc *effluere* dixit Hippocrates, quod eſt ſponte ſua prodire, nulla adigente vi, mammas ad illius exitum comprimente; hac ſiquidem ratione indicatur lac ſeroſum nimium eſſe, adeoque malum, ut ſignum & ut cauſa: ut *ſignum* quidem, quia inde arguitur, ſimili alimento nutriri, in utero fætum, quod cum inutile ſit, & fluidum nimis, ad maturitatem illum perducere non poterit; ut *cauſa* vero quia lac non ex ſanguine, ut antiquioribus creditum, ſed à chylo provenit; hic vero effœtus, vapidus ac ſeroſus plus juſto, veluti ex languidis coctionibus, maliſque ſecretionibus dependens, non tam matri utero gerenti officit, quam fætui, cui in alimentum cedere debet; is autem ſeroſo hoc & inutili alimento nutritus, neceſſe eſt, ut ſenſim elangueat, imo etiam ſuper

fluita-

fluitatibus aquosis opprimatur. Perperam autem putarunt veteres lac malum è mammis effluens, indicium esse fætus imbecilli, quia cum non nisi paucum sanguinem in sui alimoniam præ imbecillitate attrahat, majorem ejus partem in concoctum deserit, quæ ad mammas confluens in lac commutetur & effluat; alioquin si multum traheret, atque in sui nutrimentum converteret, modicus remaneret, ad mammas referendus, adeoque multum lac gignere non posset.

Hæc sane commenta sunt & falsis hypothesibus innixa, imo Anatomicis observationibus omnino contraria.

Cum dixerit præterea Hippocrates, in secunda parte Aphorismi, solidas mammas fortiorem fætum significare, procul dubio tacite quoque subintelligere voluit, non solum lac serosum nimis, & sponte sua effluxurum, sed etiam mammas ipsas flaccidas, ac nimium laxas esse opportere; fieri enim vix potest, ut lac multum serosum effluat, quin etiam glandulæ, quæ majorem in mammis structuram faciunt, laxæ quoque non sint, ut propterea lac ipsum continere nequeant, quemadmodum etiam in lactantibus istius modi experimur: Sed neque *duras* dixit sed *solidas*, nam durities morbosam plerumque tumefactionem, ut in phlegmone & scirrho arguit: quamquam Celsus *Libr. 2. Cap. 7.* duras mammas cum solidis confundere non sit veritus, cum hunc Aphorismum referens dixit: *Mulieri gravidæ, si lac è mammis profluit, imbecillum est, quod intus gerit; duræ mammæ sanum illud testantur.* Atque hinc fit, quamobrem Hippocrates, in hac secunda parte, nihilum meminerit, lactis multum fluentis sed solum dixerit, *si mammæ solidæ* fuerint: siquidem in priori Aphorismi parte, cum lacte fluente tacite comprehensam quoque voluit mammarum laxitatem, ac flavescentiam; in secunda vero parte expressit mammarum soliditatem, nulla facta lactis fluentis mentione, quia illam implicite intellectam existimavit, nam subdit: *fætum significant saniorem*, per comparationem scilicet, ad imbecillum antea memoratum; siquidem mammæ flavescentes & laxæ, lac serosum effundentes, imbecillum simpliciter fætum arguunt; solidæ vere licet lac pariter effundant, saniorem designant: at sanum profecto ostenderent, si solidæ simul forent, & lac non nisi expressum emitterent, illudque crassiusculum, unde robur mammarum lactificantium & alimenti perfectio ac elaboratio significatur. Porro lac, quod primum comparet prope partum,

purum

purum omnino non est, sed colostrum dictum, quemadmodum appellavit Plinius & Phavorinus apud Gellium: hinc deducere fas est consensum uteri cum mammis, non per venas sed per arterias & nervos haberi, qui per glandulas vim & facultatem sibi invicem communicant, ut propterea non solum liquorum irrorantium energia, sed etiam partium componentium valida & firma constitutione fulciantur, & mutua ac reciproca affectione consentiant. Unde apprime fieri solet, ut lacte è mammis dicto supra modo effluente, roborantia fœtum sollicite propinentur.

Quares: Quomodo præsens Aphorismus differat ab *Aphor. 37.* quia *Aphor. 37. hujus Libri* de subita mammarum extenuatione agit: Præsens vero Aphorismus, de mollitie, quæ ex abundantia lactis fit; ideo ibi necessario abortus prædicitur, hic vero non necessario, sed fœtus imbecillitas.

Plures hunc Aphorismum concernentes controversias, si quis desideraverit, legat Cardanum qui fuse de hoc loquitur, & plures corripit commentatores.

Aphorismus LIII.

Quæ fœtum sunt perdituræ, iis mammæ extenuantur: Contra vero duræ si fiant, dolor aut mammas, aut coxas, aut oculos, aut genua fatigabit, nec abortiunt.

Contentum seu Intentio.

De Signis fœtus è mammis comparatis.

Connexio: Cum de robore aut infirmitate fœtus in priori Aphor. indicasset Hippocrates, ex mammarum affectione circa ipsum lac: In hoc Aphorismo præsente, sursum in iisdem mammis, alteram assumit affectionem, gracilitatis vel duritiei.

Hic Aphorismus juxta duas conclusiones in duas partes dividitur: In *prima* dicit, ante omnem abortum extenuari mammas: In *secunda*

secunda vero docet, duritiem mammarum non significare abortum, sed dolorem vel ad mammas, vel coxas vel oculos, vel ad genua.

Non tantum ergo à lactis fluentis copia & mammarum laxitate, fœtum imbecillum fore præsagiendum, sed accedente earundem mammarum extenuatione ipsum aborsurum significari hoc Aphor. subdit Hippocrates, quemadmodum *Aphorismo 38. hujus Libri* quoque dixerat, alterutra mammarum gracilescente, alterutrum pariter geminorum fœtuum aboriri. Sed expressius *Lib. 1. de morb. mulier.* edocuit: *quibus in utero habentibus, circa septimum, & octavum mensem repente tumor mammarum, & ventris concidit, nec non mammæ gracilescunt, & lac non apparet, asserendum est, puerum vel mortuum esse, vel vivere sed debilem.* Ex quibus deducere nunc licebit, mammas non solum flaccescere, sed extenuari, cum abortus imminet, & quidem cum antea intumuerint, & lac in se ipsis colligere cæperint, quod non nisi ultimis mensibus graviditatis accidit: Id quod manifestius videtur comprobatum ex adjecta secunda Aphorismi parte, ubi dicitur; *si vero rursus duræ fiant*; quo patet, illas antea solidas & duras fuisse, aliter qua ratione gracilescere & extenuari dici possent, nisi prius intumuissent? unde autem tumor earum & soliditas indeque ex mala fœtus & uteri habitudine, laxitas & extenuatio insequatur, jam supra est expositum: Verum tamen gracilitas hæc & laxitas mammarum, comparanda erit ad statum graviditatis præcedentem, cum pleræque mulieres natura parvas, & graciles sortitæ mammas, non multum tumidas illas habeant, etiamsi prægnantes sint, & bene valentes; at vero ex imminenti abortu multo graciliores illæ fient: Parum autem refert, an multo antea ejusmodi mammarum incommodum patiantur, an etiam in ipso abortu aut prope; quamvis Galenus *in Comment.* semper illarum extenuationem præcessisse se compertum fateatur.

Quod ad *secundam* Aphorismi partem, putat Galenus verisimilius dictionem græcam πάλιν exponendam esse pro *secus* aut *contra*, ut sensus sit: *Si vero contra mammæ duræ fiant*, ac propterea, ut ipsemet subdit: *quod in toto dicitur Aphorismo sit tale: mammæ quidem tenues omnino præcedunt fœtuum* corruptionem, & non possunt isti corrumpi, hinc earum extenuatione præcedente; *duræ vero corruptionem quidem non significant, sed dolor quidem dictarum partium ad ipsas consequitur:*

At oportet non solum dictionem hanc variari, sed totius orationis sensum, nam si supra scribitur, *mammas extenuari*, procul dubio antea tumidæ esse debebant; & si solidæ ac duræ fiunt, antea flaccidæ erant; Si præterea duræ persisterent, in utroque casu, quomodo simul etiam extenuatæ & graciliores fierent, attenta potissimum earundem mammarum glandulosa constitutione & textura? Quod si revera duræ fiant mammæ, duritie penitus morbosa, qualis in tumoribus præternaturam, tunc alia de causa, & fortassis etiam in mammis particulatim hærente, dolores accident, adeoque utero bene se habente, neque abortus consequetur. Cæterum comparata in universum mammarum soliditate, cum earundem laxitate, ac extenuatione, gravior semper hæc ad partum, levior illa censenda est.

A recurrente autem mammarum duritie, dolores accident, vel easdem infestantes, vel coxas, vel oculos, aut genua, sicque abortus non sequetur, quoniam pravi humores ab utero in has partes, veluti per metastasim delati, immunem illum deserunt, & alias partes, sua corpulentia deturpant, & quidem in eas potissimum, quæ specialius cum eodem consensum ineunt, vel aliqua ratione cohærent, aut propter languorem excipiendis humoribus consentientia fiunt, ut experimentis constat, atque ex Anatomia palam fit: quamobrem idem Hippocrates pluribus in locis, recensuit pravorum istiusmodi humorum decubitum modo in coxas ut *1. & 2. de morbis mulierum & Lib. de natura muliebri* modo in genua, poplites & crura, ut *eodem 2. de morbis mulierum & Lib. de superfœtatione*, quandoque etiam in oculos ut dicitur *eodem Lib. de superfœtatione & de natura muliebri* & alibi, quæ omnia loca vel apud Hippocratem vel apud Cardanum hoc Aphorismo legi per extensum possunt. Ejusmodi autem reciprocum affluxum è visceribus naturalibus, ad articulos, musculos & nervos, ac viceversa, jam satis ostendunt colicæ, hypochondriacæ & hystericæ passiones, mutuo cum articularibus doloribus respondentes. Porro uterus speciatim per carnosas fibras peritonæo alligatur, per ligamenta lumbis, coxis & inguinibus, per nervos tum è vago pari, tum è vertebris ossis sacri & per arterias & venas, & vasa lymphatica, cum reliquis omnibus partibus corporis, consensum init, ut liquet ex Anatomia.

Cæterum interpretes unanimis sunt sensus, dolorem in mammillis, oculis, coxis, genibus sed plerumque absque abortu fieri, adeoque meliorem

liorem ſemper eſſe indurationem quam extenuationem mammarum; durities enim eſt ſignum abundantiæ, extenuatio defectus, facilius autem eſt demere quam addere, ſecuriusque replere quam inanire.

Cardanus occaſione hujus Aphoriſmi, ejus potiſſimum partem ſecundam concernendo, invehitur in Galenum, quod eandem tot ambagibus diſtraxerit, quæ aliunde ſimpliciter erat interpretanda; quodſi nempe cauſæ quæpiam, puta dolores ex caſu vel contuſione, vel febris, vel malum medicamentum, vel media, mammas extenuare ac molles reddere cæperint, inde confirmato fætu, & cauſa deſinente, mammæ rurſum dureſcant; palam eſt non abortire nec corrumpere fœtum, ſed dolor aut mammas aut oculos aut coxas aut genua infeſtabit, ut mox ſupra dictum.

Plura qui ſuper hoc Aphoriſmo ſcitu curioſa & controverſa deſideraverit, Cardanum legat hoc loco & commento.

Aphoriſmus LIV.

Quibus os uteri durum eſt, iis os uteri coarctetur (vel ut alii comprimatur) eſt neceſſe.

Contentum ſeu Intentio,

De utero præternaturaliter clauſo.

CONNEXIO: Cum ſupra Aphoriſmo 51. de naturali uteri clauſura poſt conceptionem egiſſet: in hoc præſente Aphoriſmo, de clauſura ſeu coarctatione ejusdem oris uteri agit, quæ præternaturam contingit. Hic Aphoriſmus ob brevitatem diviſionem non admittit.

Cum ergo præcitato Aphoriſmo 51. Hippocrates dixerit, in utero gerentibus os uteri internum comprimi ac coarctari; ne quis autem inde putaret ex illius compreſſione & occluſione perpetuum atque infallibile conceptionis indicium eſſe deducendum, ideo in hoc præſente Aphoriſmo ſubdit & declarat, ex oris illius duritie ſolam compreſſionem neceſſario eſſe colligendam, quæ ſi præ exſtiterit, conceptioni potius impedimento erit; quamobrem ut antea etiam eſt animadverſum,

nisi uteri occlusio fiat cum ejusdem mollitie,& citra quemcunque dolorem, conceptum fœtum nullatenus indicabit; itaque si durum ac renitens admodum illud percipiatur, alia de causa occlusio illa procedet, adeoque morbosa esse poterit.

Fit autem durū os uteri internum, non raro ex tumore præter naturam ibidem inducto, potissimùm autem ab inflammatione & scirrho, aut etiam á callo, vel ulcere calloso ut dicitur in *lib. de Sterilibus*: undè deducere est, occlusum uteri os conceptionem designare, si cum naturali ejusdem partis mollitie conjungatur, citrà dolorem, ardorem, aliudque simile symptoma; contrà vero cum duritie, & memoratis symptomatibus conjunctum tumorem præternaturam, aut etiam callum significare; quamobrem licet compressionem & occlusionem ejusdem necessario arguat, non tamen perpetuo ab uteri gestatione orietur; Sed & in obesis plus justo, quibus omentum pinguius redditum elongatur, & procidit in anticam uteri Regionem, illius os præcluditur, ut antea dictum est; itemque in hydrope uterino affectis aliisque similibus; verùm in his, aut uteri os non omnino occlusum est, aut molle nimis,& aquosa ac fluctuanti humore repletum, ideoque tactui prementi cedens, præter plura alia indicia, morbósam Patientis constitutionem attestantia, de quibus hic sermo non est. Dignoscitur autem ista durities suadente Hippocrate contactu, sed peritam & expertam requirit obstetricem.

Quæres: Quomodo huic clausuræ præter naturam medendum sit? ℞. Per insessus emollientes, injectiones, clysteres uterinos nempè ex decocto radicis bryoniæ & emollientium factos: possunt etiam fieri pessaria oblonga & unguentis emollientibus inuncta inungi.

Aphorismus LV.

Quæ gestantes uterum febribus corripiuntur, & vehementer sine causa evidente extenuantur, eæ difficulter & cum periculo pariunt, aut abortientes periclitantur.

Con-

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi febrium in Gravidis.

Connexio: Hic Aphoriſmus connectitur vel cum *Aphoriſmo 44. hujus Libri* in quo dixit Hippocrates, extenuatas mulieres præternaturam abortire, donec craſſeſcerent ſeu habiliores evaſerint: vel cum Aphoriſmo 30. in quo docuit, mulierem gravidam, morbo quopiam acuto corripi, lethale: In hoc præſente Aphoriſmo tangit eandem materiam, ſed univerſaliori modo, atque cum aliis circumeſtantiis, addendo febres, ſi illis nempe accidant, inquit, difficulter parere, aut abortientes periclitari.

Hic Aphoriſmus ob ſimplicem concluſionem non dividitur.

Dixerat ergo Hippocrates in duobus modo citatis Aphoriſmis de abortus & vitæ periculo, quod & in hoc præſente Aphoriſmo confirmat; crediderim tamen ibi, præſertim Aphoriſmo 30. ſpecialius in utero, in hoc vero præſente Aphoriſmo, ex reliquo corpore morbos gravidarum perpendiſſe ab utero remotas: Quoniam vero ibi *lethale*, in hoc autem Aphoriſmo *periculoſum* inquit, undè credo, non de febribus ardentibus, quæ acutiſſimæ ſunt, ſed de aliis levioribus locutum in quibus licet difficultas pariendi, aut abortus timendus ſit, non tamen mors certo immineat, quemadmodum de acutis morbis meminerat, & ab ardentibus febribus procul dubio ſequeretur.

Hinc ſententiam hanc congruentius exponerem cum iis, qui loco *fortiter caleſiunt* (uti quidam in textu ponunt) potiùs legendum ſuadent *fortiter ſeu vehementer extenuantur*: hac enim ratione melius explicabitur, quamobrem non penitus ſint perituræ, & quomodo absque manifesta occaſione incaleſcant, & qua de cauſa diſtinctis dictionibus, excalefactionem immoderatam à febribus ſejunxerit, miror autem unde ſibi perſuaſerit Cardanus, robuſtas mulieres facile Epialas febres ſufferre poſſe, quas inter graviores & periculoſiores recenſuit Galenus *6. Epidem comment. 1. text. 29.* Illas cum hæmitritæis & continuis enumerans: Itaque longe rationabilius erit, ſi dicatur, utero gerentes febribus correptas difficulter parere & periclitari, ſi ſi-

si simul una magnopere extenuentur, & absque ulla manifesta occasione, puta inedia, vigiliis, evacuationibus, aliisque extenuare valentibus:

Hac quippe ratione plane constabit, tum à febre ad plures dies producta, tum à causa interna seu affectione extenuante, non tantùm utero gerentem, sed & fœtum ipsum vehementer debilitari, undè partus deindè difficilis consequatur, ac propter virium languorem, non sine vitæ periculo: Quod si fætus ferendo non sit, ut in tempus partûs producatur, procul dubio aborietur, & simul cum illius interitu, patiens ipsa periclitabitur.

Ex his modo deducere licebit, febres hoc loco memoratas, de genere earum existimandas esse, quæ à materia humorali dependent, exceptis solum Ephemeris simpliciter dictis, quæ cum non nisi diem unum & alterum perdurent, profecto ingentem noxam utero gerentibus afferre nequeunt, aut cum extenuatione citra causam manifestam copulari, quare à pravis humoribus progenitæ, utero gerenti & fœtui detrimento sunt; unde idem Hippocrates 2. *Aphor.* 28. animadvertit febricitantium corpora, plusquàm ratio postulat, contabescere, malum esse quippe quia imbecillitatem, vel, ut aliis placet pravitatem significat; Ideo non quælibet extenuatio, sed quæ nitabilis & vehemens est, effectus mox dictos efficere poterit.

Dices: Si ex causa prægressa extenuatio fiat & febris perseveret sequi etiam ad causas manifestas Ergo male dictum sine causa manifesta: ℞. Non sequi tunc necessario, sed tantùm si sine ea fiat; Rem dabimus clariorem mox in quæstione secunda.

Quæres I. Cur tantæ febres in Gravidis sint periculosæ? ℞. Quia alimentum quod in lentis febribus concedi debet febrim auget, & media quæ tolerari in iisdem non potest, fœtum debilitat aut necat; præterea vitium humorum indicat evacuationem, fœtus eandem prohibet: unde gravidas curare & difficile & periculosum est.

Quæres II. Quomodo ergo hoc: *Sine causa seu occasione manifesta* intelligendum sit? Respondet Cardanus 1. quod etiam, si acutæ febres adsint, omnia hæc evenire aut alterum necesse erit: Respondet 2. sine occasione seu causa manifesta Hippocratem intelligere ne ob causam antecedentem & procatarcticam seu occasionalem

nalem aut evidentem febricitet; tales enim febres diu durare non solent & facile remediis depelluntur, cum firmam ſedem non habeant v. g. quales ſunt febres ex caſu, terrore, &c.

Aphoriſmus LVI.

Sit in muliebri profluvio, convulſio, & animi defectus ſuperveniat, malo eſt.

Contentum ſeu Intentio.

De prognoſt menſium immodicorum.

Connexio: Cum Hippocrates ſupra in Aphoriſmo 4. hujus Libri in univerſum vituperaſſet convulſionem & ſingultum in omni fluxione, & Aphoriſmo 50. cucurbitam admovendam eſſe mammis præcepiſſet, ad prohibendam nimiam ſanguinis ſeu menſium effuſionem; In hoc præſenti Aphoriſmo, proponit duo ſymptomata, valde periculoſa, quæ ſupervenire ſolent, ad muliebrem fluxum qui ſuperfluus eſt, & ſiſti nequit.

Hic Aphoriſmus ob brevitatem & ſimplicem concluſionem, nullam patitur diviſionem.

Num autem Hippocrates, revera de fluxu muliebri proprie dicto ideſt fluore albo; An vero de copioſo menſtruorum fluxu ſcripſerit hunc Aphoriſmum, dubitare contingit apud expoſitores, & quidem in utramque partem propendere, ſuis non caret argumentis; At vero quoniam Aphoriſmo 3. hujus libri dixerat: *ubi ſanguis multus fluxerit, ſingultus aut convulſio ſuperveniens, malum*; probabilius videtur, non hic quamcunque ex Utero ſanguinis evacuationem illum intellexiſſe, ſed eam ſpeciatim quæ non ſynceri ſanguinis, ſed corrupti, ac ſanioſi humoris eſt, qualem deſcripſit Ætius *Tetrabibl. 4. ſerm, 4. cap. 65.* Atque ex Archigenis ſententia uteri deſtillationem appellavit, eaque Galenus Boethi Uxorem affectam retulit *Lib. de præcognitione ad Poſthumum*: Utcumque autem res ſe habeat, plane fit, ut quamcunque immodicam evacuationem, undecunque procedentem,

tem, consequens convulsio, animi defectus, malum sit, & longe deterius censeatur, si ab utero, plurimis nervis referto, atque cum principalioribus partibus corporis consentiente, proveniat; nam morbi isti suapte natura perniciosi sunt, ut qui vitæ custodes nempe spiritus male affectos arguunt, quin imò vires infringunt, ipsumque vitæ fomitem perdunt: recte autem monitum est à Galeno *in comment.* non statim hæc in recenti fluore advenire, *sed cum vel vehementior fuerit, vel diu perduraverit.* Unde hæc convulsio ab inanitione semper mala, imo ut supra diximus pessima est, & ut causa & ut signum: ut *signum* quia ex siccitate seu inanitione: ut *causa*, quia corpus angit magis & torquet: Verum non ita animi defectus, quia animi defectus, ut experientia docemur, solet esse remedium sanguinis nimii effluxus, nisi vehemens sit & diu duret, at ut *signum* semper etiam malus est.

Cæterùm Hippocrates *Lib. 2. de morb. mulierum* accidentia & signa narrat quæ copiosæ huic effluxioni mensium supervenire solent: primo enim dolores accidunt clavicularum ac tendinum, & corporis torpor, & crurum perfrigeratio: & si amplius sanguis descendat, sudor multus diffunditur; ad hæc stomachi morsus fiunt, & per frigerationes, febres, rigores, convulsiones, dolores ad inguina, quasi partus, urinæ stillicidium, sitis, lingua aspera, contractiones digitorum, pedum & surarum; deinde distensiones totius corporis, ad quas mors succedit: Potissimùm autem istæ sanguinis effusiones fiunt ab utero, ex abortu, vel ex partu, aut diuturna mensium retentione, aut ex febribus ut Hippocrates ibidem docet.

Quæres: Quomodo hic fluxus immodicus, differt à fluxu bene ordinato seu mensium ordinario? ℞. Differt materia, colore, qualitate, quantitate, periodo & excernendi modo: Nam materia magis est serosa aut biliosa aut phlegmatica, colore pallido vel albo vel viridi: qualitas toto genere præter naturam, copia excedens, periodus incerta, nullus ordinatus excernendi modus, quia fit cum continuo plerumque dolore & penitus in disuere.

Apho-

Aphorismus LVII.

Menstruis abundantibus (seu si menstrua plura fiunt) morbi eveniunt, & subsistentibus (seu si non fiant) accidunt ab utero morbi.

Contentum seu Intentio.

De mensibus quantitate peccantibus.

Connexio: Cum Hippocrates in præcedenti Aphorismo affectus quosdam superfluis menstruis supervenientes nempe convulsionem & animi defectum recensuisset? In hoc præsente Aphorismo universaliter dicit morbos uteri fieri à menstruis superfluis & deficientibus.

Hic Aphorismus duas habet partes juxta duas conclusiones: quarum *prima* dicit ex redundantia mensium morbos causari: *Secunda* vero ex eorum suppressione morbos ex utero fieri, Mediocritatem cunctis in rebus laudabilem esse, nemo est, qui non fateatur, ac magnis laudibus non deprædicet, unde effata illa notissima: *Medium tenuere beati*: Item: *Virtus in medio*: Item Terentii *Ne quid nimis*: Et tandem illud Horatii:

Est modus in rebus sunt certi denique fines,
Quos ultra, citraque nequit, consistere rectum,

Eandem autem pluribus in locis ad naturæ tuitionem seu tutelam & sanitatis incolumitatem servandam, passim quoque commendavit Hippocrates, ut propterea scripserit, *6 Epidem. sect. 6. labor, cibus, potus somnus, venus, omnia mediocria*: Quod & sæpius repetit in libris Aphorismorum. Hic vero speciatim in fœminis menstruas purgationes considerans, illas modum non servantes, omnino vituperat, & cum affluenter prodeunt, & cum penitus supprimuntur, ea tamen differentia, ut si large profluant, morbo indefinite succedere; si detineantur, ex utero particulariter provenire decernat.

Eveniunt plane morbi, fluentibus large menstruis, plerumque

vitio totius, quoniam malam ſanguinis Diatheſim ſæpiſſime conſequuntur. Non enim alia de cauſa ſanguis affluenter funditur, niſi quia vitioſus eſt, puta acer, acidus, ſalſus, ſeroſus, qui propterea, impeſu in vaſa uteri facto, viam ſibi aperit, & quandoque non tantum oſcula vaſorum laxat & dilatat, verum etiam erodit, & tantum non dilacerat; cumque vitioſus iſte ſanguis, per univerſum corpus excurrens, impetum deinde ſpeciatim faciat in uterum, proinde eſt quod Hippocrates, indefinite dixerit morbos exinde ſuboriri, nulla de particularis viſceris Dyſcraſia, mentione facta. Verum non hinc uterum quis ab iſtiusmodi labe, immunem opinetur, cum adhuc, ſolius ipſius vitio, id ipſum haberi poſſit, ſi potiſſimum peculiari aliquo morbo ſit affectum, aut occulta ſui fermenti depravatione contaminatum, quamobrem ſæpius uteri ſcirrho laborantes, aut ex glandulis ejusdem tumefactis, obſtructis, laxatis, & eroſus, male ſe habentes, profluvio ſanguinis ad annos integros vexatas vidi, imo doloribus vehementiſſimis, & ſpasmodicis affectionibus cruciatas. At vero in menſtruorum ſuppresſione, defectus hic videtur omnino adſcribendus utero, aut quia illabentem ſanguinem non admittit, aut illapſum excipit, & detinet: Non admittit autem, quia in ſuis vaſis obſtructus, aut debito fermento privatus, repurgationi, & ſecretioni ineptus evaſit, cum alioqui velut ſentina totius corporis exitum ſanguineis recrementis debeat, promptisſime exhibere; quapropter ſi illa recirculent, & aliorſum remeent, ejus defectui, jure optimo, conſequentes morbi tribuuntur: Quod ſi, ille excipiat quidem, ſed præ craſſitie ac lentore deponere poſtmodum non posſit, procul dubio ibidem hærentia, graves morbos excitant, quæ ſedem in eodem habentes, ab illo male affecto procedere dicentur, ut in obſtructionibus, tumoribus aliisque uterinis affectibus, experimur, & quamvis menſtruorum repurgatio impedita magna ex parte, fæculento ſanguini tribui posſit, debet tamen utero adſcribi, qui cum ſua natura ſit repurgandis menſibus deſtinatus, quoties hoc munere defungitur, ejus culpæ, iſtiusmodi defectus attribui debet, quia deficit in eo, quod debet: Deficit autem ut dictum, vel fermenti ſui inertia, vel vaſorum exilitate, aut compresſione, vel denique mala conſtitutione, ac textura, aliave indiſpoſitione nobis adhuc inconſpicua.

Quinam vero ſint morbi tum ex fluentibus plus juſto, tum ex non

non fluentibus menstruis oriundi, non facile omnino est determinare cum & Hippocrates ipse, licet plurimos recensuerit, in *lib. de morbis muliebrium, & 2. Epidem sect. 3.* & alibi, non tamen omnes penitus est complexus, nam nulli non sunt, qui ex ipsis immodice fluentibus, vel diminutis aut omnino suppressis oriri non possint, ut experientia demonstrat, unde jure optimo scripsit ad eundem Hippocratem, Democritus *Epistola de Natura humana*, innumerabilium ærumnarum Authorem esse uterum, cum & revera dolores capitis accerbissimi, Epilepsiæ, Apoplexiæ, Lethargi, Convulsiones, Catalepses, Phrenitides, inflammationes, cæcitates, surditates, anginæ, Astmata, hæmophtises, Peripneumoniæ, Palpitationes, Vomitus, & alia plurima mala, ex illo proficisci consueverint, ut historiis & Anatomicis observationibus est compertum. At vero quamvis innumera sint mala, ex utero progigni solita, specialiora tamen Hippocrates, *citato Lib. de morbis muliebrium* recensuit, sive copiosius quam par sit, effluant, sive diutius remorentur, & suppressi menses sistant. Ut autem quis de eorundem immoderato exitu judicium ferre possit, statuit ibidem in omni muliere sana, duarum heminarum Atticarum mensurarum idest libram unam semis, seu uncias octodecim, excedere non debere, idque ad duos vel tres dies, longius autem aut brevius tempus morbosum esse; Verum tamen hæc plerumque variant etiam saluhriter, pro varia fæminarum habitudine, ætate, victus ratione, exercitatione & similibus; nam plerasque videre contingit, quæ ad plures dies abundantius menstruare solent, & cum maxima corporis Euphoria, ut etiam Hippocrates ibidem innuere videtur. Facta autem comparatione inter eas, quibus menses affluentius prodeunt, ac profluvio sanguinis affici contingit, aut ex adverso suppressi sunt, longe periculosius ægrotant primæ, quippe quæ immodicam evacuationem sanguinis ferre nequeuntes, tandem decolores redditæ, cachecticæ aut Hydropicæ, hystericæ febricitantes, vel quod gravius syncope affectæ, brevi succumbunt, & vita deficiunt, vel ab extra Scirrhis, ulceribus, cancris &c. afficiuntur, contra vero, quibus sanguinis menstrua purgatio supprimitur, licet in eadem & similia mala procedente tempore incidant, in longius tamen protrahuntur, adeo ut idem Hippocrates scribat, famulam quandam *4. Epidem.* septem annis, mensibus caruisse.

Porro mirari subit, quamobrem Hippocrates *cit. lib. de morbis muliebr.* scriptum reliquerit: *detenta per sex menses menstrua incurabilia fieri*; cum cæteroquin ex praxi pluries innotuerit, nonnullas ex adverso convaluisse, alias etiam concepisse, & vitales partus edidisse, nisi aliunde uterus, in sua constitutione laxatus, ineptus evaserit conceptioni & graviditati: meminit quidam Author, se aliquando observasse mulierem quadragenariam ascite laborantem, quæ tamen suo fœta marito, non solum fœtum maturavit, sed non sine admiratione, puellum exacte formatum peperit, licet tandem, non repurgatis sufficienter lochiis, & aqua in abdomine detenta, post plures hebdomadas perierit.

Porro animadvertendum morbos a non fluentibus mensibus tum solum evenire, cum alias illi fluere deberent: Incipiunt autem naturaliter fluere, cum mulieres conceptioni, & generationi aptæ fiunt, id quod plerumque accidit, circa decimum quartum annum, & licet aliquibus ante & posthæc tempora eruperint; Nam aliquando statim ab incunabulis, quandoque vero post vigesimum primum annum apparuerunt; hoc tamen illis præter morem, atque ex morbo aliquo accidisse dicendum: Ita quoque desinere consueverunt septimo aut (quod summum) octavo annorum septenario, quamvis pleræque ad sexagesimum annum & ultra menstruas purgationes subiisse perhibeantur: Quare pro diversa fæminarum constitutione, prudens Medicus, de ejuscemodi mensium eruptione, aut desitione, promota nimium, vel impedita conjiciet, num morbosæ sint, aut proxime in morbos sint lapsuræ; atqui certiora indicia desumet ab his quæ idem Hippocrates memorat *cit. lib. de morb mulicbr.* puta doloribus, tumoribus, obstructionibus, febribus; contra vero sponte Naturæ desiisse pronuntiabit, si citra quamcunque uteri ægritudinem & nulla subsequente febri, aliave cordis, cerebri, aut stomachi molestia, certa præsertim ætate sensim sensimque defecerint. Quæ denique purgationes à partu fiunt, & proprie lochia aut puerperia dicuntur, longe admodum à menstruis differunt, adeoque ad præsentem hunc Aphorismum nullatenus pertinent.

Mala demum, quæ per singulos menses patiantur fæminæ, explicuit idem Hippocrates *pracit. lib de morb. mulier.* videlicet febres, hor-

horrores, lumborum dolores, suffocationes, duritiem ventris, fastidium cibi, vigilias, anxietates &c.

Objectiones & difficultates in contextu sunt solutæ.

Aphorismus LVIII.

Ad recti intestini & uteri inflammationem, purulentosque, Renes succedit urinæ stillicidium: lecori vero inflammatione laboranti supervenit singultus.

Nota: hic Aphorismus repetitur infra Libro 7. Aphorismo 17.

Contentum seu Intentio.

De Accidentibus inflammationem Viscerum infimi ventris.

Connexio: Cum in priori Aphorismo Hippocrates dixisset, morbos fieri ex utero: In hoc præsente Aphorismo, captata occasione, loquitur de symptomatibus, quæ ad uteri mala & vicinarum partium sequi solent.

Hic Aphorismus duas ponit conclusiones, & secundum has in duas partes dividitur: *Prima* docet Stillicidium urinæ supervenire solere ad inflammationem recti intestini & uteri atque ad purulentos Renes. *Secunda* vero dicit singultum sequi ad jecoris inflammationem.

A suppressis menstruis si fortè sanguis ita in utero restagnet, ut excitet inflammationem, non solum inde febres, dolores, anxietates, aliaquè id genus communia symptomata, inflammatorias febres comitantia orientur, sed compatientibus vicinis & adjunctis partibus, alia specialiora suscitabuntur, quæ eorundem nexum arguunt, & partem specialiter affectam designant, quamobrem hoc Aphorismo Hippocrates, ab inflammato recto intestino aut utero, urinæ stillicidium evenire animadvertit;

 sicut

ficut pariter à purulentis renibus : ab hepate vero inflammato fingultum.

Et quidem urinæ ſtillicidium advenire, recto inteſtino, aut utero inflammationem patiente, affecta inde veſica, quæ utrique proxima & conjuncta eſt, palam ſit ex Anatomia, qua conſtat veſicam uteri cervici ſuperincumbere, atque inteſtino recto alligari; ut propterea ad utriusque partis læſionem, prompte quoque ipſa compatiatur: Quamobrem experimur in gravidis, à tumefacto utero, veſicam comprimi, atque urinam in illa collectam diutius aſſervari non poſſe, ſed ſtatim egeri, quo circa utero gerentes micturire coguntur: In fæcum autem, præſertim duriuſcularum, egeſtione, ex nimio & frequenti conatu, etiam veſica crebrius ſollicitatur, ut modicam adhuc urinam quantocyus expellat: Si ergo hæc citra morboſas cauſas, & veſicæ morbos accidunt, ut urinæ ſtillicidium oriatur, quam gravius & moleſtius affici continget, cum partes illæ inflammatione laboraverint, non ſine pravorum ſuccorum acritate atque irritatione.

Id ipſum evenire obſervamus, à renibus purulentis, cum nimirum urina inde tranſcolata, & pure ſuapte Natura mordicante, & acribus particulis, muriatico-acidis referta, in veſicæ cavum deponitur, & ſtillicidium excitat. Animadverſione dignum eſt quod Hippocrates, non inflammatos, ſed purulentos renes hic notaverit, ſeu ex contracto ibidem ulcere, ſuppuratos, quoniam ab inflammatione renum, potius dyſuria vel iſchuria fit, quam ſtranguria, quippe ab inflammatis renibus, coarctatis ſcilicet & occluſis ductibus, præterfluenti ſero tranſitus omnino denegari ſolet, unde iſchuria; & ſi fortaſſe adhuc illud effluat, collectum deinde in veſicæ cavo, per urethram commode atque affluenter reddetur, non autem ſtillabit, ut in ſtranguria fit, de qua hic ſigillatim Hippocrates meminit. Quin & rariſſime accidit, utrumque renem inflammari, ut exinde urina tale vitium contrahat, & ſtillicidium pariat; at vero ab alterutro rene ſuppurato ac purulento, urina manabit, multo & craſſo pure ſatura, unde non libere, per anguſtum urethræ orificium ferri poterit, adeoque guttatim educetur, & ſimul ſua acredine ſphyncterem muſculum vellicabit, & ad micturiendum laceſſet.

Verum quamvis Hippocrates hic dicat, ab inflammato recto inteſtino aut utero, nec non à purulentis renibus urinæ ſtillicidium exoriri, non tamen deducere licebit, è converſo urinæ ſtillicidium ac ſtranguriam

guriam ab uteri & recti intestini inflammatione, aut à suppuratis renibus, perpetuo proficisci, cum illa plures alias causas consequi possit, quamobrem ex uno in aliud vicissim inferre non licet: Hinc stranguria veluti symptoma superveniens, ob affectæ partis viciniam, non propriè indicabit, annexarum partium inflammationem sed solius vesicæ læsionem, quæ cæteroqui aliis de causis haberi potest, ut patet ex praxi: Non enim ista signa sunt pathognomonica propria & inseparabilia, sed supervenientia tantum.

Sicut à recto intestino, aut utero inflammato stranguria, ita ab hepatide seu hepatis inflammatione singultus, qui licet inter symptomata ejusdem minime referatur, præsertim cum fit & recens est, supervenit tamen cum diu increbruerit, & malum signum ab eodem Hippocrate reputatur infra *Lib 7. Aphor. 17.* Creditur autem fere, communiter id fieri propter consensum hepatis cum stomacho, cui dicitur singultus convenire, cum is veluti convulsivus stomachi motus appelletur. At ipsemet crediderim potius ad diaphragmatis vitium pertinere, quod propter ingentem hepatis inflammationem contrahatur, & in suis expansionibus impediatur quin & irritetur & molestetur, non leviter à contactu tumefacti, & inflammati jecoris, quod eidem alligatum, plus justo præponderans, gravi incommodo est. Coafficitur simul una pariter stomachus, & quia sub septo transverso seu diaphragmate proxime jacet, & quia per pylorum, ab inflammato jecore phlogosim subire solet. Cæterum quamvis non audeam inficiari singultum speciem quandam esse convulsionis, non tamen admiserim ab inanitione atque adeo ab immodica siccitate stomachi tunicas contrahente, illum revera provenire posse, cum tanta siccitas, vivente animali, partibus accidere nequeat, ut alias ostendimus, quamobrem Galenus ipse in hoc *Commentario* hepati inflammationem patienti propter nervorum communicationem singultum supervenire, subdit: *non quidem semper, sed quando ad maximam attollitur inflammationem.*

Difficultates & objectiones hunc Aphorismum attinentes vide Cardani super hoc *Commentarium*, & Lib. Hippoc. *de fistula & de natura mulier.*

Apho-

Aphorismus LIX.

Si mulier non concipiat, & scire placet, an conceptura sit, vestibus (seu pannis) undique obvolutam (seu circumtectam) subter (seu inferne) suffito. & si odor corpus pervadere videatur ad nares, & os usque, non sua culpa (id est ex se ipsa) sterilem esse scito.

Contentum seu Intentio.

De Experimentis sterilitatis exploranda.

Connexio: Hic Aphorismus manifestissime connectitur cum Aph. quadragesimo primo hujus Libri, in quo de mulsæ potu, ad cognoscendam gravidam mulierem scripsit Hippocrates: In hoc vero præsenti Aphorismo, de cognoscenda sterili aut fœcunda muliere agit. Hic Aphorismus licet fuse prolatus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Demirari revera valde licet, quomodo factum, ut levem hanc explorandæ fæcunditatis in mulieribus conjecturam, inter Aphor. retulerit Hippocrates, cum & suo nomine penitus indigna videatur, quippe quæ nulla ratione, nulloque experimento videtur suffulta. Sed & quis unquam tam arcte poterit, pannis aut vestibus fæminam explorandam circumtegere, aut ita fortiter cingere, prout Hippocrates intendit, ut subter suffitum, nares, bonus vel malus odor non feriat, isque sit totus per corporis meatus interius excipiendus, vel saltem nullatenus infractus, retusus, aut inversus in tot viarum & viscerum anfractibus: Sterilitatis præterea causæ in fæminis multæ sunt, quas idem Hipp. recensuit, *Lib. de sterilibus & morb. mulier.* unde facile est, ut ex una & altera ipsarum, sterilitas proveniat, quamquam impedimento non sint, quo minus per uterum odor, nares aut os pertingat, adhuc in bene valentibus, ut interpretes hic annotarunt. Neque densitas aut raritas uteri, ut commentatur Galenus, quidquam facit, in conceptione & speciei propagatione, cum satis superque constet ex Anatomia, non per inconspicuos uteri poros, sed per patentes meatus, &

& Tubas Fallopianas, ex ejusdem variis albugineam substantiam, molli putamine obvolutam, in ipsius cavum pro conceptibus deponi; quin & experimentis liquet, duriori & densiori textura præditas, quemadmodum sunt exercitatæ, & frigidas & siccas regiones incolentes, longe fæcundiores esse otiosis, obesis & laxiorem nactis constitutionem. Quamvis insuper viæ exquirantur patentes, ac liberæ ut semen è maribus ejaculatum ab utero excipiatur, & fæcundatum ovum, ab ovario sepositum, in ejusdem cavum delabatur, non tamen necesse est, ut reliquum corporis, ita permeabile sit & reseratum ut odores inde exceptos admittat, atque ad nares & os evehat, ut exinde judicium certæ fæcunditatis deduci possit, quasi vero fæminæ fæcundæ solum illæ sint, quibus corpus universum patulum & pervium est. Rectius propterea idem Hippocrates Aphorismo *62. hujus libri*, Sterilitatem à particulari uteri vitio deduxit, inquiens: *Quæcunque frigidos & spissos uteros habent, non concipiunt &c.* ubi nimirum universum fætationis opus peragitur, ideoque opus est ut is sit optima constitutione præditus, in suis ductibus patulus, & in graviditate amplificationi facile cedens, atque tuitioni infantis accommodus ac peropportunus.

Quamvis autem ex his plurimum de veritate istius Aphorismi suspicari fas sit, quia tamen Hippocrati fuit in animo, eam hic potissimum conjecturam, de judicanda in fæminis fæcunditate proponere, quæ unicuique obviam foret, & prompte reducibilis in usum, quemadmodum mos antiquis erat, propterea hoc loco, illorum rationem ejuscemodi internotionis recensuit, & methodum, praximque exhibuit, ut saltem quid ex hac parte deduci posset, citra grave fæminarum incommodum & solum ab extrinsecis conjiciendum edocent: quod & alias *lib. de Sterilibus* allii suis exuviis exuti, integri ac purgati, in uteri vaginam inditi beneficio, cum fæmina it dormitum, experiundum admonuit, idque à plerisque obstetricibus, non semel ipse factum audivi, nec irrito successu, quippe in inutilem mucorum seu crassæ pituitæ saburram sensim & sensim, uterus hac ratione deponere consuevit. Ut igitur quæ hic proponit Hippocrates, in usum commode duci possint ad internoscendam fæminarum pro conceptione aptitudinem, conducibilius erit, ut non solum illæ pannis circumtectæ suffiantur, ne dispersus odor, nares potius exterius pertingat, quam per uterum; verum etiam ope convenientis infundibili

exceptus, illas solum tendere cogatur, alias frustranea esset operatio: Sed & horum nescia necessum est, ut sit suffienda mulier, utrumque simul quæ suffumigari debent, ne scilicet sua malitia propriam sterilitatem tegat; quin etiam oportet, ut odor aromatum, ad fœminæ os delatus, post aliquod tempus, ab obstetrice perita, admoto ejus ori naso, percipiatur: quod sane Platoni animadversum maximum illarum opus dicitur.

Quibus vero fœminæ sint suffiendæ, licet Hippocrates hîc non meminerit, refert tamen in *Commentar.* Galenus, oportere esse, quæ ejus naturæ sunt, ut suffitui apta sint, quemadmodum thus, myrrha, styrax & quæcunque sunt valdé odorata: Insuper idem Hippocrates *lib. de sterilibus*, metopum unguentum (seu Mendesium seu Ægyptium unguentum Ægypto usitatum) lana exceptum, uti pessum utero imponendum jubet, ut si subditi odorem per os mane olfecerit, mulierem fæcundam fore & concipere posse subdit.

Admirabilius est autem, quod idem Author ad hoc, id ipsum internoscendum proponit, illinendos nimirum esse oculos mulieris humore aliquo, quem si iidem combibant, fæcundam illam esse testatur, id quod etiam confirmat Plinius lib. 7. cap. 16. dum ait: *fæcunditatis in fœminis prærogativam accepimus, in unctis medicamine oculis, salivam infici*: quod & antea Aristoteles adnotavit, *2 de generatione animal. cap. 5. & 4. sect. Problem. 2.* juxta expositionem Theodori, ut bene etiam advertit Langius *Lib. I. Epistol. 49.* ubi aliud ex Galbano, orificio uteri incluso, experimentum affert, adhuc ex Hippocratis authoritate desumptum, ut apud eundem legitur: Plura alia, ad hoc idem conferentia Authores hîc memorant, quæ unicuique experiri pro arbitrio licebit: neque vero penitus rationi dissentaneum existimare est, quomodo fieri possit, ut halitus ac vapores odori ex utero nares & os pertingere possint, si nimirum consideremus maximum, quem ille per nervos, cæterosque ductus consensum habet cum cerebro, & partibus caput componentibus; quamobrem bene poterunt halitus isti, imo tenues & volatiles aromatum particulæ, per patentes uteri meatus, nervos subire, & sensim per fibras & ipsorum substantiam penitus intromitti & ad cerebrum usque pervadere, sine ulla earumdem volatilium partium refractione; quippe experimur, moschum, ambram, zibethum & alia

alia id genus, ita rebus cunctis commisceri, ac pertinaciter hærere, ut non solum diutissimè perdurent, atque irrefracta perseverent, sed quod majus, adhibita quavis industria, difficillime postea deleantur: qui præterea alimenta aut medicamenta assumpserunt, ejuscemodi rebus odoriferis confecta, ad longum tempus illa eadem olere solent: quin & plurima sive bene, sive male olentia, clysteribus injecta, caput & cerebrum afficiunt: Aliquando etiam est observatum ex indito clystere, in quo opium erat dissolutum, cerebrum ad longissimum tempus fuisse soporatum, imo ipse sum vivus testis ex simili opiato clystere injecto mox Apoplexiam esse introductam: unde qua ratione opium per vapores ab intestinis cerebrum gravat: & ad soporem adducit, non dissimiliter odorifere ab utero per nervos & os impetere possunt.

At vero præter ea quæ hic commemorat Hippocrates, de conjectura à suffitu subtus admovendo, oportebit peculiarem fæminarum constitutionem ac totius corporis structuram, ventris & hypogastricæ Regionis habitudinem penitius perscrutari, quo nimirum modo ista se habeant, in suis operationibus, excrementorum repurgationibus, & aliis, & si graciles, an obesæ fæminæ sint, si hypogastrion amplum spatiosum, an vero angustum & arctum, aut exsuccum habeant? Quamobrem sagax Medicus ex his omnibus simul junctis de bona vel mala uteri dispositione, non irrationabiliter deinde conjiciet.

Quibus vero medicamentorum generibus, quæ steriles creduntur, fæcundæ fieri possint (si tamen defectus generationis ab ipsis sit) pluribus tentare ausi sunt periti Medici, & industriæ obstetrices: Sunt qui ope pomorum Mandragoræ, de quibus latè inter cæteros meminêre de his Reies, Vallesius, Sennertus, Savanarola, Mercurialis: alii Moscho Zibetho, ambrâ grysea & cæteris aromatibus sæpius iteratis: Nonnulli nuce moschata: plerique testiculis animalium & aliis similibus: Verum hos fallere, & falli contingit, nisi prius de re bene perspecta, ac maturius pensitata constiterit, quâ de causa infæcunditas procedat, & num vitio formationis & structuræ uteri, ejusque vasorum, ac potius defectu sanguinis, & glutinosæ illius substantiæ in ovariis adnatæ, & ad formam ovi adultæ, cujus potissimum ratione, nuperrimè patuit, infæcundas evadere

mulieres, quibus nimirum datum non est, ejuscemodi ovis abundare, aut ad justam magnitudinem illa perducere, vel etiam perducta perficere: sed potius corrumpere, forte quia ab ovariis seponi, atque in uterum delabi nequeunt, nimio adipe stipata & circumducta, ut plerisque anatomicis dissectionibus est observatum. Quamobrem pro varia harum causarum conditione, oportebit diversis auxiliorum generibus, fæcunditatem in illis promovere, fotis nimirum partibus, generationi destinatis, aut etiam remotis impedimentis ex quibus fæcundatio & conceptio retardetur, quæ propterea sagax Medicus, ubi sedulo perquisierit, atque in deficientis naturæ auxilium promoverit, procul dubio sui voti compos fiet. Cæterum de his consulendi sunt practici, apud quos magna sylva horum medicamentorum, pro diversitate causarum proponitur.

Illud tandem ex his omnibus colligere nunc licebit, perperam à quibusdam in praxi, omnem odorum usum, in affectibus mulierum indiscriminatim vituperari, cum tamen is, à primis medicinæ proceribus summopere multis in casibus commendetur, neque solum externe sed etiam interne.

Et quidem licere quandoque in affectibus muliebribus, medicamentis uti, non tantum aromatum mixtura conditis, sed & fragrantibus ac odoris, nempe moscho, ambra, zibeto, nuce myristica, calamo aromatico, &c. dosi tamen convenienti ac moderata, pluris & ab Hippocrate, Galeno, & aliis, non temere educemur: is enim non solum cerebrũ, & cor momento ferè reficiuntur, & in suis vigorib⁹ vigorantur, si fortasse sopore, vertigine, apoplexia, syncope ac lypothymia fæminæ laboraverint, sed speciatim uterus exinde suaviter allectus, se ipsum impuritatibus statim exonerat, ut etiam subinde fæcundari facile possit. In quam rem legi merentur præ cæteris Sennertus *lib.4. Prax.* & Laurentius *lib.7. Anatomiæ:* Langius, *Epistola 23. lib. 1.* Casparus à Reier *in suo campo Elysio jucundarum quæstionum, quæst. 84. & 93.* Vivunt præterea nobilissimæ quædam matronæ, quæ diu steriles cum forent, & prolium avidæ, tandem impatientes (temerario plane ausu) plura & plura moschi grana, iterato sumpsere, atque voti compotes, gravidæ paulo post effectæ sunt & masculos peperere validos, robustos & eusarcos. Notum insuper est de Hispanis fæminis, non solum nobilibus, sed plebejis, quibus frequens in usu est acutus & vehemens moschi

moſchi & ambræ odor, ut etiam præter veſtimenta & chirothecas, inter Tabaci delicias, quotidie illum indiſcriminatim habeant. Qua de cauſa crediderim, iis ſolummodo frequentes odores ſpeciatim obeſſe, quæ inſuetæ ſunt bene olere, ut de Septentrionalibus fertur.

Moſchi quoque uſum internum, non ſolum approbant, ſed admiranda ex ipſo prædicant Horatius Augenius *lib 12. Epiſtol. 6.* Solenander *Conſil. 15. ſect. 4.* Riverius *centu. 1. obſ. 65. & lib. 15. Prax.* Rodericus à Caſtro, Mercatus, Zacutus, Montagnana, Platerus, Vorandæus, Chiſneaa, aliique plures, quos in unum collegit clariſſimus vir Lucas Schröckius in ſua hiſtoria Moſchi.

Hinc ergo deducere erit, ex mente Hippocratis, non omnino explodendos eſſe odores ab uſu medico in fœminis, cum hoc loco expreſſe præcipiantur; quin contra objurgandi ſunt ii, qui indifferenter præfocatas mulieres, & penè exanimes vehementius extorquere, ac affligere adnituntur fœtidis, ac malè olentibus rebus, quæ planè benevalentibus ac robuſtis adhuc infenſæ forent. Et quamvis aliquando experiamur mox à partu enixas odoramentis graviter affici, id tamen iis evenit, ex ſubita illa commotione, quam uterus ab ipſis, tunc temporis patitur, nimium allectus, atque in ſe ipſo corrugatus unde excrementorum repurgationi ſibi obicem facit; ſiquidem tunc ipſius papillæ, & hiantes cotyledones, coacti, atque in ſuis porulis adſtricti, nequeunt lochia & impuritates à partu deponere, quæ detenta, & cum remeante ſanguine commiſta, reliquum corporis inficiunt, unde poſtmodum animi defectiones, nervorum contractiones, ſopores, deliria, febres & alia ſymptomata perniciosiſſima inſequuntur.

Igitur acutè & ſuaveolentia cerebro ſolum infenſa ſunt per nares olfacta, cum immoderata fuerint, quatenus nimirum nervos & nervorum fibrillas, plus juſto exagitant; & laceſſunt, & quandoque etiam ſtupefaciunt & offendunt: qua ſane ratione, plures quoq; mares, iiſdem plurimum offenduntur, & cephalalgiis, vertiginibus, motibus epilepticis, aliiſque non raro, velut ebrii, vexari ſolent, ut ſæpius expertum eſt. At contra uterus, cum præſertim vacuus fœtura eſt, ipſorū halitu vigoratur potius beneq; afficitur, ut propterea facta ſubinde quadam expanſione, ſuiq; amplificatione, facile hiet, adaperiatur, exultet, & quod in ſui cavo ſuperfluitatum hæſit, promptè admodum

expellat: quamobrem pleræque mulieres in hunc finem, moſchum, zibethum, aliaque odorata, ſarculis incluſa & coxis interius alligata, geſtare conſueverunt.

Hinc proinde demirari ſubit, unde factum ut ex medicis in vulgus jam abierit, uterum odores percipere, quaſi is olfactus capax foret, adeoque enorme piaculum nunc ſit, in morbis muliebribus odorata quæcunque præſcribere, cum tamen halitibus blande admodum olentibus, ſeu particulis tenuioribus & volatilibus, in ſe ipſo exceptis, hærentes in glandulis, noxius & craſſos ſuccos, fibrarum & glandularum coarctatione, aut laxitate uterus exprimat & deponat: Verum in his cautio aliqua adhibenda, ut odoroſi halitus nares & cerebrum minime pertingant, ne ſcilicet ingenti copia & ſulphurea qua pollent, ac inebrietiva conditione illud aggravent & obtundant, aut etiam vellicent & diſcerpant orgaſmo in humoribus inducto. Cæterum bene olentia etiam ex moſcho & ambra cum aliis commixta, & in bolos vel pilulas redacta ac interius aſſumpta, multum proficient, ad viſcerum, potiſſimum cerebri, cordis ac uteri robur, viresque adaugendas, quemadmodum plurimorum Authorum teſtimonio, latè nimis comprobat, præ cæteris *in ſua hiſtoria moſchi* præcitatus Lucas Schröckius Medicus Auguſtanus.

Hunc igitur Hippocrates Aphoriſmum ſano ſenſu & non univerſaliter verum, propè omnes tenent Interpretes; ratio etiam convincit, nam ſi ex ſola penetratione ſuffitus, cognoſci deberet fertilis mulier plura rationi inconvenientia oborirentur, etenim ſi os uteri plusquam decet, licet poterit quidem penetrare ſuffitus, & tamen mulier ſua culpa ſterilis eſſe: Cardanus quidem *in Commentar.* hunc difficultatis nodum ſolvere intendit & aſſerit Hippocratem intelligere de ſanis mulieribus, non de his, quæ morboſæ ſunt, ut ſupra etiam innui; verum hæc ſolutio & reſponſio non placet nec valet, quia mulier, cui ex natura magis, quam decet, hiant menſes, ſana eſſe poteſt, & tamen non concipere; unde potius dicendum non perpetuo neque ut plurimum ſed tantùm aliquando, ut mox ſupra dictum, veram hanc eſſe Hippocratis ſententiam. Hunc proinde Aphor. valde celebrem & appoſitum fore Gentilibus & Hebræis, qui fundamento huic innitentes, poſſunt facile alias uxores ducere, quod nimirum ſint ſterilitatis inimici capitales; Id vero Chriſtia-

ſtianos non decet, ſed decet potius cognoſcere, cujus culpa malum eveniat, an ex parte mulieris an mariti, quamvis & olim mos erat repudiare mulierem ſterilem, ſed iſte mos dudum evanuit, & vetitus eſt, nemini enim Chriſtianorum licitum eſt per ſe ſolum facere divortium, eſto ut dixi hoc Judæis, idololatris & Turcis uſitatum ſit.

Quæres quot ergo modis mulier ſterilis eſſe & dici poſſit? ℞. mulieres trifariam ſteriles redduntur: *primo vel vitio ſui*, & has fugere omnino convenit, neque enim ex varietate conjugis, fæcundæ umquam evadunt: *ſecundo* vel *comparatione alterius*, & has permutare tempeſtive oporteret; fieri enim poteſt, ut duo viri, duabus fœminis juncti ſteriles ſint, factaque permutatione fœcundi evadant: *tertio*, vel *ex morbo*, qui per ætatem aut curam Medicorum, in viro vel muliere vel utroque ſanatur: unde quædam in juventute non peperêre, in conſiſtente ætate factæ ſunt fæcundæ; in his autem permutatio non eſt neceſſaria.

Aphoriſmus LX.

Si prægnanti, purgationes menſtruæ, curſum ſuum teneant, bene valere fœtum eſt impoſſibile.

Contentum ſeu Intentio.

De Menſibus Gravidarum.

Connexio: Cum ſupra Hippocrates Aphoriſmo 52. 53. & 55. hujus libri, ex præcedente febre, vel valida extenuatione de valetudine infantis, judicaſſet: In hoc præſenti Aphoriſmo ſermonem inſtituit, de valetudine ejusdem, deſumpto ſigno à Menſibus.

Hic Aphoriſmus ob unicam & ſimplicem concluſionem, non dividitur.

Conſuetas ſanguinis purgationes, quæ ſingulo tantùm menſe, fœminis bene ſe habentibus, ſalubriter accidunt, tempore graviditatis deſinere, in fœtus alendi, & vovendi gratiam omnibus notum eſt, ut propterea inter cætera conceptionis & geſtationis uteri ſigna ſpe-

ſpecialiora illud potiſſimum recenſeatur, ut etiam docetur ab Hippocrate *hoc ipſiſſimo libro, Aphoriſmo ſequente*: Quamobrem ſi utero gerenti, purgationes procedant, jure optimo præſagire licet, impoſſibile eſſe, genitum factum eſſe ſanum, ut autem id omni ex parte verum ſit, neceſſe eſt ut non ſemel, neque modicè, purgationes iſtæ prodeant, ſed iterato & affluenter, cum alias fieri posſit, ut ex modica nec iterata menſtruorum expurgatione, utero gerens potius relevetur, & melius ſe habeat, depoſita nimirum aliqua ſanguinis portione, in ſuo curſu præpedita, uterum gravante & infeſtante. Hinc non abs re adjectum in *Aphoriſmo* ſub plurali numero *Purgationes*, quæ plane deſignant, conſuetam in ſingulos menſes evacuationem, quemadmodum idem Hippocrates expresſius edocet *lib. 1. de morb. mulıebr.* cum cæteroqui *lib. de natura pueri* ſcriptum reliquerit, nihil penitus graviditatem incommodare, ſi uno vel altero tantum menſe, modicum ſanguinis profundatur. In hoc Aphoriſmo autem ſpeciatim conſideranda erunt utero gerentis habitudo, ætas, Regio, conſuetudo, victus ratio, quæ præcesſit, atque alia univerſa, quæ graviditati obeſſe vel prodeſſe poſſunt: Siquidem plethoricæ, robuſtæ, juvenes, otioſæ, bene alitæ & abundantem menſtruorum evacuationem ſortitæ, nullum plane patientur ab ejusmodi, per primos graviditatis menſes purgatione ſuperabundantis ſanguinis incommodum: Contra vero exiles, imbecillæ, exercitatæ, & pravis eduliis nutritæ, & non niſi tenuem ſanguinem expurgare ſolitæ: Sunt enim quæ nihilum in conſuetis menſtruorum expurgationibus perturbantur, ſed potius ſe ipſis leviores & hilariores fiunt; Contra aliæ non tantum utero dolent & cruciantur, ſed & viribus & ſtomacho deficiunt, ut pene langueant, & moleſtiis innumeris affectæ vix non ægrotent. His ergo potiſſimum ſi accidat, à gravitate Catamenia pati, fieri nequit, ut fætum geſtent ſanum, quippe qui non bene valens, viribus & nutritione deficit vel in poſterum ægrotabit & aborietur.

Sed præterea perpendere oportebit, unde ſanguis immodice & inconvenienter profuſus prodeat, an non ex uteri cavo, an potius ex vaſis uterum circumperreptantibus, aut etiam ab his, quæ hæmorrhoides uteri concitare ſolent; etenim anatome compertum eſt, tria hæc vaſorum genera, uterum pertingere, & ſanguinem profundere ſolere: & quidem in utero gerentibus ſæpe ſæpius

ex

ex iis, quæ cervicem ambiunt, sanguis sponte sua ac salubriter prodire consuevit, neque solum primis mensibus, sed etiam ultimis, imo per periodos, toto ferè gestationis tempore, ut historiæ testantur, & à practicis sæpius observatur. Igitur ex vasis solum, quæ uteri cavum pertingunt, sanguis si effundatur; Valetudinarum fætum, imbecillum, ægrotantem, & facillimè aboriturium indicabit: De qua plane purgatione intelligendus hic Hippocrates, si tamen ut dictum, ubertim & iterato profluat, cum cæteroquin levis, & modica quæcunque evacuatio non tanti sit, ut uteri gestationem incommodare, & fætum labefactare valeat, præsertim in plethoricis, in quibus etiamsi, ex internis uteri partibus sanguis prodeat, à conceptu ejusque placenta sejunctis nihilum planè officere consuevit, modo non repetat, cùm aliunde effluat, quam ex vasis fætus nutricatui & vitæ dicatus: Siquidem non tam ejus exitu, atque alimenti defectu, infans à fluentibus purgationibus periclitatur, quam orgasmo & commotione sanguinis uterum in ejus eruptione concitantis & relaxantis, unde postmodum illius imbecillitas dissolutio & abortus.

Hinc modo tacitè admonentur Medici, quomodo in ejuscemodi expurgationibus, sive sinendis, sive cohibendis gerere se debeant, attenta nimirum sanguinis excreti quantitate, qualitate, tempore & loco, ac potissimum, utero gerentis habitudine & constitutione.

Quæres: Quantum sanguinis retinetur in puella, & quantum in masculo, toto gestationis tempore? Respondet Hippocrates *Lib. de natura fætus*, retineri in masculo libras 22. in fæmella 30. adeoque mirum non est, si in partu tantum sanguinis effluat.

Reliquæ difficultates in contextu sunt solutæ.

Aphorismus LXI.

Si mulieri purgationes non prodeant (seu cessent) neque horrore, neque febre superveniente, cibique fastidia ei accidant prægnantem esse putato.

Contentum seu Intentio.

De notis Gravidarum.

Connexio: Cum in priori Aphorismo Hippocrates dixerit, quemadmodum à fluentibus menstruis tempore gestationis procreatum fœtum imbecillum fieri: Ita in hoc præsenti Aphorismo ex adverso, ab iisdem retentis, citra manifestum morbum, conceptionem jam factam, atque uteri gestationem præsentem & firmam fore asserit: Connectitur etiam hic Aphorismus cum aliis superioribus, præcipue autem cum Aphorismo 51. ubi conniventiam uteri pro graviditatis signo attulit, ut nempe præsentibus hisce signis medicus graviditatem, affirmare & conservationi fœtus necessaria ordinare sciat.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur. Quemadmodum autem menstruæ purgationes, si gravidis superveniunt, sæpe numero minantur abortum, utpote quæ fœtum debilem, nec bene valentem præsagierint; ita vacuis minimèque gravidis, si cessent, postquam per lunares periodos, rite & convenienter antea fluxerint, conceptionem jam secutam portendunt; quamobrem inter signa specialiora graviditatis, id præcipuum communiter recenseatur. At verò ne medici in hoc judicio fallantur, advertit hîc Hippocrates, ejuscemodi desitionibus menstruorum, neque febrim, neque rigorem supervenire debere, sed potius ciborum fastidia, ut certior conjectura uteri gestationis depromatur.

Et quidem humanis fœminis inditum à natura est, ut in singulos menses, à secundo annorum vitæ septenario (seu decimo quarto ætatis anno) per uterum sanguinis purgationes subeant, quibus is

is convenienter irroratus (non secus ac fæcunda Tellus, ab ingruentibus imbribus) statuto quodam tempore fæcundus & fertilis evadat, indeque fœtum concipiat ac edat. Et quamvis nonnullæ referantur, etiam sine ullo menstruorum indicio concepisse, & salubriter quoque suo tempore peperisse, (ut ipse in propria mea Amita observavi, eam absque ulla sanguinis menstrui visa guttula quatuor proles masculas continuo concepisse & feliciter peperisse, aliamque novi amicam meam, quæ usque ad septuagesimum ætatis annum & ultra, menstrua sua ordinatissime absque minima naturæ molestia continuavit, tandem octuagenaria mortua est) id tamen perrarum plane est & insuetum, atque humanæ conditioni valde dissentaneum, quod alias non nisi quibusdam brutorum generibus solummodo permissum est. Itaque ut humanæ fæminæ concipere & utero gerere possint, menstruas purgationes subire debent, quæ cum sponte sua defuerint, nulla præexistente morbosa causa, nulloque morbo divexante, graviditatis instantis, vel præsentis indicia sunt.

Et quamvis plerique omnes fere morbi, iique potissimum, qui sanguinis vitium & partium imi ventris, ciborum confectioni & chyli distributioni dicatarum læsiones consequuntur, conceptioni & generationi impedimento esse possint; speciatim tamen, quæ uterum in sua structura & ductibus afficiunt, illas perturbare consueverunt, ut cunctis notum. Fluentibus autem mensibus, per suas statas & determinatas periodos, fieri nequit, quin cætera quoque ad conceptionem & generationem destinata, bene & salubriter se habeant, ut uteri gestatio naturaliter contingat; quamobrem non immerito solius febris & rigoris hîc duntaxat meminit, quamvis alia quoque accidentia retentorum menstruorum retulerit 1. *de morbis.* Accidit autem febris à retentis & suppressis menstruis (citra graviditatis suspicionem) quia irruens per arterias sanguis in uteri glandulas, sive cotyledones, cum non æque à venis plane minoribus & angustioribus subinde excipiatur (experimento Harvei *exercitat. 64.* enim constat, arterias uterinas multo numerosiores esse quam venas, cum advehendi, quam revehendi, major sit usus, unde sanguis menstruus fluit, ex osculis arteriolarum, à turgescentia sanguinis dehiscentibus) fit ut data mora fermentescat, nec per fermentum uterinum,

 quâ

qua decet energia ſubigatur, ut adapertis oſculis foras amandetur, unde remeans per venas, uterum externè ambientes univerſum ſanginem totumque corpus inficiat, & febrim excitet, quæ eousque perdurabit, quousque ſanguis univerſus in debita partium aligenarum mixtura exutus, & à prædicta commotione liber redditus evaſerit, quod ſi præterea lymphaticis & crudis impuritatibus onuſtus atque ab obſtruente glutine, & viſcoſo ſucco plerumque acido pontico depravatus itidem prodierit, & per reliquum corporis recurrerit, planæ cunctæ aliæ ejusdem glandulæ, itemque glanduloſa viſcera contaminabuntur, unde poſtmodum malæ nutritiones, cachexiæ, atrophiæ chloroſis & febris, velut è genere hecticarum exorientur, ſi potiſſimum his conſentiant vitia, quæ ab ovariis turgentibus & male affectis prodire ſolent, de quibus non eſt, ut hic ediſceremus.

Rigor vero, velut aliis placet horror accidit á concuſſione & irritatione ſenſilium uteri partium, ab indebita illa fermentatione laceſſitarum, ut etiam ab excurſu irregulari ſanguinis & lymphæ ſurſum in reliquas corporis partes perreptantis; quin etiam lumbi, quibus ligamenta uteri lata, & poſteriora alligantur, non diſſimiliter percelluntur, & non raro etiam dolent, ut & ſcapulæ, dorſum, pectus mammæ, ſicut experientia docet. Sed & ab uno utero male affecto, cætera viſcera naturalia pariformiter coafficiuntur, & in ſuis operationibus, non leviter ſæpe ſæpius, cum gravi vitæ incommodo collæduntur.

Itaque cum mulieri ceſſant menſtruæ purgationes, nec ſubinde febris, aut horror ſupervenit, ut ex his occulta ſaltem cauſa morboſa, vel morbus aliquis, ob quem illæ deſierint, conjectari poſſit, atque ex alio capite ciborum faſtidia ſuperveniant, procul dubio de uteri fætatione, atque adeo de conceptu præſente, vel inſtante judicandum erit.

Ceſſare autem ſeu penitus deſinere illas oportet, veluti in alium uſum deſtinatas; nam ſi per aliquod tempus detineantur, mox vero redeant, haud quaquam deſiiſſe, & ceſſaſſe dicendæ erunt, idque ſive eodem ſive ſubſequente menſe: Fieri enim poteſt, ut ex aliqua externa cauſa, potiſſimum verò ab animi pathematibus, timore atque moleſtia, repente affecta mulier, iſtiusmodi ſuppreſſionem patiatur, ut de Phætuſa & Namyſia meminit Hippocrates *2. Epidem. ultimo.*

timo. Superveniunt præterea gravidis ciborum fastidia ob consensum uteri cum ventriculo, qui propterea vel cibos consuetos nauseat, vel penitus insuetos appetit, unde morbus ille malacia & pica dicitur.

At vero quo pacto utero gerentes, & variis seu non gravidis, internoscendæ sint, commemorare hic haud inutile erit, ne scilicet hac in re, quæ plerumque magni negotii esse solet, Medici fallantur.

Et quamvis pleraque fallacia sint, ac peritos in arte non raro etiam decipiant, probabiliora tamen esse consueverunt, quæ mox referuntur. Primum autem ex his, quæ sensim utero gerentibus accidunt atque citra quamcunque causam manifestam superveniunt, esse solet, ut cibos quosdam consuetos fastidiant & nauseent, vel etiam evomant, alios vero insuetos & malos avide appetant & comedant, puta Carbones, calcem, corium, cretam, ceram, carnes crudas &c. id quod sub nomine Malaciæ seu Cittæ, morbosæ nimirum famis, appellatur, ut aliquando toto tempore gestationis, aliquando vero ad primos, tres, vel quatuor menses, durare solet. Mammæ etiam plerumque ipsis obturescunt, extuberant, atque impense dolent, etiamsi leviter contrectentur, illarumque papillarum color è purpureo in fuscum mutatur, pectoris venæ ampliores redditæ nigricant: Cervix calidior observatur, nec non colli venæ & arteriæ attolluntur ac turgent; sed & aliquibus maculæ ruffæ, veluti lentigines, in facie apparent, quin imo vultus ipse paulatim à sua speciositate demittitur, conniventibus nonnihil oculorum palbebris, cum albugine eorundem permutata, præter capitis gravitatem, aut hebetudinem, totiusque corporis gravamen, pulsuum celeritatem, atque frequentiam, cum ex doctrina Galeni graviditas, temporanea quædam ægritudo appelletur. Quod si postremo menstruæ purgationes penitus detineantur, citra manifestam, sensibilemque ægrimoniam, atque subinde ilia tumeant, venter sensim sensimque attollatur, ac retundetur, cum naturali mollitie, haud quaquam de graviditate amplius vereri licebit.

Quibus igitur à retentis consuetis menstruationibus in fœminis salubriter degentibus, hæc signa accidunt, plane de uteri gestatione, verisimiliter judicare fas erit; at vero si postea menses prodeant, suumque cursum ad longum tempus servent, impossibile ait Hippocrates,

tes, fœtum in utero genitum ſanum eſſe: Et quidem fieri nequit, ut fœtus ſanus ſit, cui uteri os internum hiat, & vaſa ſanguifera cum placenta ipſa laxantur & ſanguinem fundunt: Conſtat enim ex Anatomia, placentam uterinam, ita tenaciter utero adhærere, ut univerſum ſanguinem per vaſa umbilicalia, in vitam & nutritionem fœtus transferat; cum ergo ſanguis ex his funditur, procul dubio ipſum laxari, aut etiam diſcindi neceſſe eſt, quod ſine ejus interitu fieri nequit.

Neceſſe eſt autem, ut ſanguis affluenter atque ad longum tempus prodeat; quamobrem ſi modice tantum, & non diutius effluat, citra periculum detineri fœtus poterit. Sed & ab internis uteri venis cavum ipſius pertingentibus profluere ſanguis debet, nam ſi fortaſſe (ut non raro in praxi obſervatur) è collo uteri, atque ex venis vel arteriis ejusdem externis emittatur, citra ullum incommodum geſtationis, imo & utiliter prodibit, quemadmodum & à Galeno, ceterisque vetuſtioribus Medicis eſt animadverſum utpote ex venis, quas crurales appellant, quæ non raro in quibusdam ſucciplenis mulieribus, ac ſedentariam vitam ducentibus, varicoſæ etiam fieri ſolent.

Cæterum intelligendus Aphoriſmus de his quæ menſtruas purgationes, juxta conſuetam naturæ legem in ſingulos menſes ſubeunt; nam ſicut in plerisque brutis animantibus, illæ nullæ ſunt, ita in nonnullis humanis fœminis accidiſſe memoratur, quod nunquam menſtruas evacuationes paſſæ (ut mox ſupra conteſtatus ſum) nihilominus conceperint, & ſanos & vegetos peperint Filios, quamvis ut dixi id perrarum eſt.

Reliquæ difficultates circa hunc Aphoriſmum moveri ſolitæ, in contextu ſolutæ ſunt, aut apud Cardanum legi poſſunt.

Aphoriſmus LXII.

Quæ frigidos & denſos (ſeu ſpiſſos) uteros habent, non concipiunt: Et quæ præhumidos uteros habent, non concipiunt: extinguitur enim in ipſis genitura:

ra: & quæ plus æquo siccos & adurentes (seu præcalidos) nam alimenti defectu semen corrumpitur: quæ vero ex utrisve moderatam (seu mediocrem) nacta sunt temperiem ea fœcunda evadunt.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia sterilitatis fœmininæ.

Connexio: Cum pluribus in præcedentibus Aphorismis ostendisset signis Hippocrates, qua ratione sterilitas dignoscatur: In hoc præsente Aphorismo de causis sterilitatis agit.

Hic Aphorismus duas ponit conclusiones, quarum *prima* dicit, Intemperatos uteros steriles esse; *secunda* vero fæcunditate valere: Prima autem conclusio tres rursum continet conclusiones de intemperatis uteris.

Quandoquidem autem uterus, locus continendo fœtui destinatus, plurimum confert ad illius conceptionem, & si bene vel male conformatus est, illam vel promovet & adjuvat, vel contra impedit & extinguit, propterea Hippocrates considerans ejusdem aptitudinem vel ineptitudinem inquit, *frigidos & spissos seu densos uteros habentes non concipere, ut & neque prahumidos & laxos, aut siccos & adurentes, bene vero sortitas moderatos, & medios inter utrosque.*

Et quidem præprimis frigidos ineptos esse generationi palam est, cum vita in animantibus, potius calore seu vi & spiritu quodam calorifico fermentante, inferatur, & conservetur cordis motus; à frigore vero & frigorificis, vel nullus fit conceptus, vel factus torpet & emoritur, unde dicebat Aristoteles *2. de generatione animal. cap. 3. inest in semine omnium, quod facit, ut fæcunda sint semina, videlicet, quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus.*

Spissos vero ac densos intelligere oportet, non tantum quos plerique in suis ductibus impervios, ac impermeabiles interpretantur, quique scilicet genituram, tum masculinam tum fœmineam admittere nequeant; sed præterea qui in suis porositatibus, glandulis

lis ac textura, patenter molles atque expansioni & amplificationi faciles non sunt; siquidem non solum per arterias ac venas sed multo magis per tubas Pallopianas dictas, per cotyledones & glandulas ac per hiantes porulos, & convenientem texturam fœminarum uteri ad conceptionem conferunt. Nuperis namque observationibus Anatomicorum, ad peragendam conceptionem, debent primum ova ab ovariis abrupta, atque fœcundo maris semine fœtata, per alterutram Tubarum, in cavum uteri deponi, ibique per molles, sed turgentes ejusdem glandulas alligari, ut ope placentæ uterinæ fœtus intra propria involucra, seu secundinas efformatus, alimentum ut incrementum suscipere possit. Quare nisi hæc omnia in utero convenienter adaptata ac disposita pateant, conceptio & efformatio procul dubio nulla fiet: Itaque cum uterus spissus ac densus est, ut mollem & patulam, in suis vasculis texturam, & facilem adhærescentiam non habeat, nullatenus conceptioni promovendæ aptus erit.

Sic pariter siccos & exsuccos & multo magis adurentes seu prævalidos uteros habentes, idem infortunium sortientur, cum ab ariditate & ingenti calore, longe majora & graviora incommoda suboriantur, præter ea, quæ de defectu alimenti, & seminis corruptione hîc ab Hippocrate memorantur, ut liquet.

Oppositis vero de causis, quibus uteri præhumidi sunt, & mucositatibus oppleti, infæcundæ fiunt, etenim non solum in his (ut notat Hippocrates) genitura extinguitur, verum etiam ova, aut utero non coalescunt, aut mollia & flaccida dissolvuntur, aut etiam multo humore obruta, suffocantur, aut interno uteri cavo non adhærescentia, exsoluta diffluunt & evacuantur; unde frequens in istiusmodi fœminis à primo conceptu defluxus.

Accidit quod semen istius virile ob hujuscemodi præhumidis impuritatibus oppressum, adeo retunditur & hebetatur, ut inefficax deinde redditum non solum ovum fœcundare, non valet, sed simul cum eo dilutum effluit & foras educitur; hinc in universum conceptum vel adimunt vel recusant uteri imbecilles, frigidi, extenuati, adiposi, præhumidi, distorti, occlusi, angusti, laxi, torpidi, insensiles, plorantes, nimiumque aridi, præfervidi, exsucci, semperque patuli, aut facile dehiscentes.

Me.

Mediæ igitur & moderatæ constitutionis uteri esse debent, ut conceptui promovendo, itemque sustinendo, fovendo & alendo ad maturitatem usque habiles sint beneque valentes. Quare quæ ejusmodi beneficium sortitæ sunt, & mediocrem in omnibus constitutionem & temperaturam adeptæ, hæ fæcundæ sunt, id est fæcundari aptæ, concurrentibus simul una cæteris aliis ad conceptionem requisitis jam antea memoratis.

Cæterum notas uteri bene vel male affecti, exactè præ cæteris investigat, peculiari quodam opusculo Marcus Antonius Ulmus; & quidem frigidi inquit, esse pubem raram, menstrua tarda, ingratam venerem, difficilem conceptionem, uterum parvum, pudendum molle, frigidum & exile, lac modicum & facile coagulabile: calidi vero ex adverso.

Quæres: Quæ ergo fæminæ in genere ad cõceptum sint aptiores? ℞. parvæ magnis graciles crassis, albæ rubicundis, nigræ lividis, &c.

Quæres 2. An omnis sterilitas curari possit? ℞. omnis accidentalis curari potest excepta ea quæ vitium à natura contractum habet. Bene tamen advertendum an vitium ex muliere an marito proveniat.

Quæres 3. Quo pacto gubernanda sit mulier, ut concipiat ac genituram & genitum contineat ℞, hoc late & diffuse docet & explicat Hippocrates *Lib. 1. de morbis mulierum num. 26.*

Aphorismus LXIII.

Par est de maribus ratio: aut enim propter corporis raritatem, spiritus foras dissipatur (seu extra fertur) ita ut genituram (seu semen) ejaculari nequeat (seu non transmittat ad os) aut propter densitatem humor foras non prosilit, aut propter frigiditatem non accenditur, ut eo loci coacervari (seu concrescere) possit: aut propter caliditatem hoc idem ipsum usu venit.

Contentum seu Intentio.

De Pathologia sterilitatis ratione Marium.

C*Onnexio*: Cum in antecedente Aphorismo Hippocrates, de causis sterilitatis in muliere dixisset: In hoc præsenti Apho-

rismo de illis causis sterilitatis quæ viris obtingunt sermonem instituit.

Hic Aphorismus cum aliquot conclusiones contineat, secundum illas etiam in quatuor partes dividitur: *Prima* de raritate corporis: *Secunda* de densitate humoris: *Tertia* de frigiditate: *Quarta* de caliditate ejusdem agit.

Sive autem hic Aphorismus inter genuinos Hippocratis referri debeat, sive inter spurios, non multum hic intererit disceptare: Galenus quidem hunc Aphorismum, ab Aphorismis genuinis Hippocratis expungit, quippe inquit, si ad verbum intelligatur falsus sit, neque sapiat Hippocratis doctrinam; quem & alii Interpretes secuti, eum quoque vel plane omiserunt, vel cum priore junxerunt, vel inter spurios retulerunt, verum licet in eo memorata Hippocraticam doctrinam sapere non videantur, utile tamen quid continent, & saltem medicos admonent, solere nonnunquam sterilitates non à fœminis, sed à maribus provenire; & quidem non satis est ad conceptionem & formationem foetus peragendam, uterum in fœminis apte dispositum, beneque esse conformatum juxta ea, quæ præcedenti Aphorismo explanata sunt, sed præterea necesse esse, ut semen, quod à maribus suggeritur, prolificum & fæcundum sit, valeatque fœmineum ovum, & rudimenta fætus, in eo prædisposita in motum deducere, atque ad nutricatum & debitum incrementum suscipiendum habilitare, ut inde vitalis fætus exoriens, cunctas operationes exercere, ac tandem in lucem prodire queat; Quamobrem sana ratione, quicunque is fuerit, qui sententiam hanc Aphorismis interserendam existimavit, marium vim & facultatem considerans, similiter in generatione, deficientem esse posse, adjicere voluit, illamq; in sterilitate considerandam, pari ratione, ac de fœminis dictum est, & præsertim vitio seminis, quod, vel ob defectum spirituum, fæcundum & prolificum non est; vel ob crassitiem & spissitudinem ejaculari nequit in uterum; vel quia ob frigiditatem in concoctum & dilutum vel denique quia ob validitatem facile extenuatur & evanescit: quippe semen, ut fæcundare ac generare valeat, debet esse spumosum ac spiritibus redundans, tenax & consistens, ut hæreat; non vero crassum, spissum ac durum, ut torpeat ac lapidescat; neque frigidum, ut crudum & dilutum sit; neque adeo calidum & acre, ut exolvatur in auras, & uterum vellicet

potius,

potius, quam alliciat. Attulit autem hic Author has ſpeciatim ſeminis conditiones, veluti magis proprias, & magis ad generationem promovendam requiſitas, omittens alias has conſequentes, vel ad iſtas facile reducibiles, eo potiſſimum ductus argumento, quo cunctis notum, ſemen virile, ut generationem promoveat, debere omnino in uterum primo ejaculari, deinde retineri, mox diffundi, ac tandem fæcundare; quæ plane conditiones, in adjecto Aphoriſmo comprehenduntur, ut conſideranti patet. Cætera quæ ad pudenda pertinent, ſive ejaculantia, ſive præparantia, & perficientia, ſive conſervantia ſemen, veluti inſtrumenta eidem gignendo, vel immittendo prærequiſita, tacite ſub illis comprehenduntur, ut propterea ad conficiendum ſemen, prædictis conditionibus præditum, facile quis præſuppoſita credat.

Quamvis autem Lucretius *Lib. 4. de natura rerum* dicat diſſentanea cæteroqui ſemina, poſſe tamen conſentanea fieri, atque adeo generationi idonea & per opportuna, ſi nimirum quod in ſemine fœmineo frigidum & torpidum eſt, à maſculino incaleſcat, & vigoretur, cum ſæpe ſæpius viſum ſit, ſteriles creditas, fæcundas ex aliorum concubitu evaſiſſe, atque vitaliter peperiſſe; ſi ovum nihilominus, quod ab ipſis ſuggeritur, apte temperatum, & in rudimentis fætus rite & recte prædiſpoſitum non ſit, proculdubio à virili ſemine, cujuscunque conditionis illud ſit, fæcundari non poterit, ac propterea frigus illius, nulla ratione ab alterius calore, foveri ac vigorari, vel contra acritas & fervor, oppoſita virtute temperari; ſiquidem facilitas, vel difficultas utriusque, in conceptione neutiquam dependet à ſeminum tenuitate, vel craſſitie vel alia qualitate, ſed ab aptitudine vel ineptitudine, partium in iisdem conformatarum, atque ab invicem agentium & ſubigentium promptitudine & habilitate, qua propemodum ratione fit, quamobrem aliquorum animalium ſemina, mutuo inter ſeſe commixta, concipiant & generent, aliorum verò minime: quod & in plantarum inſitione, atque in vegetabilium omnium ſeminum ſatione ſimiliter experimur, ubi ſcilicet plantæ ipſæ inter ſeſe, vel earundem ſemina, cum Tellure conſentiant vel diſſentiant, uti apud Philologicos legere eſt.

Vitium ergo præterea in maribus (quoad generationem) vel ad conformationem vel ad dyſcraſiam pertinet vel ad utrumque: quo ad

conformationem attinet, membrum brevius quam decet, semen intra uterum ejaculari nequit; unde non statim colligere & determinare oportet, si semen ex utero foras exit, clausum esse, cum ex brevitate membri id provenire possit, sed & ex obliquitate meatus: Verum si longior sit meatus quam decet, non concipit mulier, quia semen refrigeratur in illa longitudine, & non ita ab utero comprehenditur. At vero si magnum admodum fuerit membrum virile, ut dolorem inducat mulieri, dolens uterus semen amplecti nequit: & si vasa sint admodum lata, per quæ spiritus meat, genitura, quo minus penem erigat, impeditur; quia antiquam penis semen fundat, deprimitur, quod dissipentur spiritus ob raritatem, & sic ad erectionem penis in opere venereo continuandam non sufficit, id quod maxime & ordinarie obvenit senibus & ad actus veneris jam effoetos.

Objectiones & difficultates de hac re in contextu hujus & aliorum antecedentium Aphorismorum sunt solutæ.

Aphorismus LXIV.

Lac præbere (seu dare) capite dolentibus malum; malum vero & febricitantibus & quibus hypochondria elata (seu suspensa) murmurantia, & siticulosis; malum item quibus biliosæ dejectiones, febres acutæ, & copiosa sanguinis evacuatio facta est. Convenit vero tabidis, non admodum valde febricitantibus lac præbere, & in febribus longis & languidis, dum nullum, ex supradictis signis adsit, & præter rationem extenuatis (seu consumptis.)

Contentum seu Intentio.

De Lactis noxa & utilitate.

Connexio: Cum in antecedentibus Aphorismis Hippocrates de affectibus prægnantium & quæ ad uterum pertinent, egisset, & de mammis quoque multa scripsisset & docuisset: nunc in hoc præsente

ſente Aphoriſmo agit, quod mammis familiare eſt, explicans lactis commoda & incommoda, juvamenta & nocumenta.

Hic Aphoriſmus duas habet concluſiones ſeu in duas partes dividitur: In *prima* docet, nocumenta lactis, ſeu quibus nocet: in *ſecunda* vero juvamenta, ſeu quibus lac convenit & prodeſſe poteſt.

Lactis ergo uſum conſiderans in hoc Aphoriſmo Hippocrates ea potiſſimum commemorat, quæ ab illo abſtinendum ſuadent, ne ſcilicet pro beneficio, quod ſubinde ab eodem ſperatur, grave damnum corpori accidat, & majora mala aſſumentibus inducat: Quippe ejus eſt lac conditionis, ut quemadmodum ſalubre admodum eſt, & conducibile ſatis iis, qui bene ſtomacho valent, nulliſque pravis humoribus ſunt referti; ita ex adverſo, maleficentiſſimum evadit, quibus malus ineſt corporis apparatus, & ſtomachus in alibilem ſuccum commutando non eſt idoneus. Sic planè experimur in lactentibus puellis, ſalubritati, nutritioni & augmento ipſorum facile conferre, ſi ventriculus omnino repurgatus inveniatur; at contra penitus officere, imo corrumpi, aut aceſcere, & mille alia prope modum mala deinde afferre, ſi is alienis aut degeneribus ſuccis infarctus ſit, cum cibis potiſſimum heterogeneis veſci ceperint, unde poſtmodum tormina ventris, dolores, febres, alvi fluxus, vomitus, lumbrici, motus Epileptici, idque genus alia iiſdem ſuper accidant. Quoniam vero frequentiſſimus apud veteres erat lactis uſus, & conſuetus innumeris propemodum morbis adhiberi, ut ex eodem Hippocr. deducitur, ne proinde damna ex temeraria atque importuna ejusdem exhibitione imminentia provenirent, admonet hic, quibus in corporibus evitari debent & ſpecialius recenſet capite dolentes, febricitantes, hypochondriis affectos, crudos, flatuoſos, ſiticuloſos & longa hæmorrhagia divexatos: Commendat vero, tabidis, neque multum febricitantibus, ſed potiſſimum in febribus diuturnis & parvis, minime vero acutis & vehementibus; & denique in omnibus, qui præter rationem conſumpti, & extenuati facti ſunt.

At ſtatim quis hic dubitabit, quomodo fieri poſſit, ut lac innocuæ propemodum, & temperatæ naturæ, blandæ & ſuavis conditionis, atq; in alimentum primum, cunctis animantibus conceſſum, facilis digeſtionis, & prompti atq; conſentanei alimenti, tam malum & omninò nocuum, his omnibus evadat, qui cæteroqui iſtiusmodi cibis indigent,

ut cito reficiantur, humectentur, temperentur, citra ullam ventriculi validam actionem, & passionem, præsertim quia ipse Hippocrates *1. Aphor. 16.* edocuit febricitantibus omnibus victum humidum convenire, qualis profecto lac est: Insuper quamvis lactis natura, materia, & generationis modus nondum satis perspecta sint, cum veteribus sit creditum à sanguine; aliis cum Prospero Martiano ex chylo; Warthono & aliis, ex commixtione chyli cum liquore nervorum illuc corrivantium; & Barbato ex sanguinis sero proficisci; Undecunque tamen illud oriatur, nil videtur mali quidpiam in se continere, quod istis in Aphorismo memoratis nocere possit, cum conducibilius semper sit alimentum præparatum concoctum & bene dispositum, quale lac est, quam impræparatum & indigestum.

Analysi præterea (id est demonstratione lactis anatomica aut medicâ institutâ, cunctis patet, in tres partes dissolutum illud abire, nimirum in serosam, butyrosam & caseosam, quarum quælibet summo cunctis commodo esse solet; sed & febricitantibus ipsis serosa humectando ac temperando, butyrosa nutriendo, plurimum conferre potest, quibus plane tria hæc necessaria videntur; quin & Diarrhæas, dysenterias, aliasque similes morbosas dejectiones in Epidemiis curare pluries satagit idem Hippocrates lactis beneficio, & quod majus *2. Epidem. sect. 5.* ad aurium dolores lacte utendum inquit: *& lib. de internis affectionibus* ad alios plures morbos adhibet; ut cætera hic omittam, quæ à plerisque aliis experimenta referuntur, lactis ope utiliter & salubriter diversis in morbis observata, ut propterea non mirum, si illud veteribus tantopere fuerit in usu, quemadmodum ex eodem Hippocrate pluribus in locis colligere est: quin imo solo lacte, plurimos totam vitam sustinuisse scribunt Athenæus & Plutarchus, Strabo &c. unde Ovidius *4. fastorum.*

Lacte mero veteres usi narrantur & herbis.

Galenus etiam rusticum quendam memorat, qui plus quam centum annos vixerat, lacte usus, fuere & alii Getæ, Scythæ, Nomades, ob id Galatophagi dicti, ut & nunc Belgæ, Helvetæ & Septentrionales populi, qui in deliciis illud habent, & cum omnibus ferè cibariis commiscent.

Verum per hoc idem, quod lac temperatæ naturæ est, atque pri-

primum animantium alimentum, facile subigibile & alterabile, cum magna præmeditatione est exhibendum, & non nisi iis, quibus omnis metus abest, ne acescat corrumpatur, atque in deleteriam naturam abeat, juxta vulgatum illud Philosophorum, *corruptio optimi pessima evadit*; quo circa scite admodum scripsit Hippocrates *lib. de alimento*, sanis corporibus alimentum fieri, at vero morbosis ex adverso, venenum evadere. Atque hinc animantibus omnibus in prima ætate pro alimento à natura concessum, quoniam per id temporis mandendo inhabilibus, ventriculi fermentum, lene admodum est & temperatum, & durioris texturæ cibos dissolvere potens non est, & ubi primum, editis dentibus, illos conterere valent, lacte destituuntur? quæ vero animalia statim, ac in lucem edita, hos capere & conficere possunt, lactificatione privantur.

Neque alia de causa infantes & nuper editi, cruditatibus ac vermibus obnoxii fiunt, adeoque ventris torminibus, dejectionibus, motibus epilepticis afficiuntur, cum nondum ab uberibus depulsi, alterius conditionis alimenta assumere incipiunt, nisi quia ex mala eorundem cum lacte miscela utrumque corrumpitur & acescit, ut ex praxi ipsa satis clare patet. Hippocrates autem victum humidum seu liquidum febricitantibus commendavit, sed neutiquam tam facile corruptibilem, atque in pravos humores transmutabilem, qualis lac est, sed potius qui febrili causæ, atque indebitæ ejusdem fermentationi convenienter adversetur: Auribus vero dolentibus lac extrinsecus admotum aut inditum, non vero assumptum is commendavit, quemadmodum Galenus ipse utendum admonet 3. *de composit. medicament. secundum loca.* Atqui coctum lac pluries exhibitum invenitur, non crudum apud veteres, nisi solum ad alvum subducendam, & in iis, qui febre caruissent: lac etenim decoctum, utpote suo sero orbatum, vim quandam adstrictoriam adipiscitur, unde fluenti alvo plurimum opitulatur. Qui vero lacte à prima ætate pasti sunt, ac pro cibo usi ex consuetudine contracta, nullum planè incommodum perceperunt: & ô utinam lac solummodo in cibum sumere cuncti homines contenti forent, profecto non tam facile tot, tantisque morbis, à multitudine & varietate ciborum laborent: quamquam Galenus *Cap. 5. de sanit. tuenda cap. 7.* quidam alios memoret, Agricolam illum sub spe longævitatis prorogandæ

imi-

imitatos, ab usu ejusdem graviter affectos. Cæterum etsi lac ex chylo, aut sanguine oriatur, longe tamen ab illis differentem sortitur conditionem, ut ex inita eorundem analysi satis notum est; præterquam quod ab his, quæ intra corpus fiunt, ad ea, quæ foris accidunt, aut peragi possunt, non valet illatio, mutatis & variatis subinde componentibus, aut concomitantibus corporis cujuscunque compagem: id quod perspicuum in lacte est, nam è mammis elicitum, atque aëri expositum statim alkalinum spiritum amittit, cæterarum lactis partium moderatorem, ut in sanguine educto quoque accidit.

Hinc modo facile deducitur, quare capite dolentibus, nocuum lac esse dicatur, quia cum dolor plerumque fiat, ab acri acido, pungenti & vellicante humore, qui sæpe sæpius è ventriculo, & cæteris visceribus naturalibus male affectis dependet, is procul dubio usu lactis augeretur potius quam retunderetur. Lac insuper sua natura somnosum, vaporibus caput & cerebrum plus justo replet, imo & sopore aggravat & inebriat; unde recte Lucretius lac vino comparans *1. de natura rerum ait:* Hinc nova proles.*

Ludit, lacte mero mentes percussa novellas.

Quamobrem ex mora, contracto ibidem acore graviora procul dubio damna inferet. Neque distinguere hîc licebit, num caput Idiopathice & sympathice doleat; nam cum indifferenter ab Hipp. scriptũ sit, *caput dolentibus*, plane de utrisq; intelligendum erit, cum in utrisq; caussa, dolorem excitans, æque foveatur & increbescat, ab acore scilicet in humoribus excitato; unde Galenus *3. de aliment. facult. cap. de lacte*, sumpturos lac, dixit indiscriminatim oportere capite præstare, ac præpotentes esse, nulla facta eorundem distinctione. Non tamen inficias iverim, longe magis lædi eos, qui idiopathice capite dolent, quam qui sympathicè, quia illis præter dolorẽ, caput imbecille esse solet, & malarum impressionum promptius susceptivum. Etsi præterea de capite dolentibus specialiter meminerit, non tamen aliis morbis capitis affectos exclusit unde delirantes, lethargicos, epilepticos, vertiginosos, adhuc vigiles, eandem ob causam hoc loco comprehensos, sub capite dolentibus, intelligere oportebit: siquidem his quoque contingit, nimiis vaporibus caput gravari & offendi, atque humorem acredine compungi & vellicari. Porro licet lac universum & secundum omnes sui partes acorem contrahat, & ejusmodi mala inferat, magis tamen per butyrosam & caseosam nocet, quia ex his concrescit, atq;

par-

partibus adhæret, aut in deleterios humores corruptum abit. Quamobrem quod serosum magis est, quale asininum ab authoribus, ubi in ægris convenit, commendatur, ad eluendum scilicet, detergendum & laxandum, nitrosa qua pollet conditione. Obesse quoque lac dicitur febricitantibus, & quidem iis, qui humoralibus & putridis, ut vocant febribus corripiuntur, cum infra dicat illud tabidis convenire & non multum febricitantibus, quales hectici & marasmo affecti, ex longis & diuturnis pusillis febribus; in illis etenim tum ob febrilem indebitam & excedentem fermentationem, tum ob sanguinis vitiosam diathesim, qua digestivum stomachi fermentum, pari vitio affectum est, tum ob excrementorum & pravorum humorum apparatum, coctiones & secretiones nullæ vel malæ fiunt, idcirco prompte admodum lac in nidorem aut acorem vertitur, adeoque corruptum, ac in alienam naturam degeneratum, præter febris & febrilis causæ augmentum, mille alia symptomata parere potest, vomitus, cardialgias, singultus, diarrhoeas, dysenterias, intestinorum tormina, aliaque febricitantibus perniciosissima.

Malum præterea dicitur lac iis, *quibus hypochondria suspensa murmurant:* nomine autem hypochondriorum, intelligenda sunt omnia viscera in imo ventre utrinq; posita, jecur, cystis, lien, pancreas, pylorus, ventriculus, uterus, intestina; ab his enim male affectis, tumidis, elatis, tensis, duris, obstructis, aut inflammatis, plane constat lac assumptum facile vitiari, & vel acescere & coagulari, vel corrumpi & putrefieri, unde postmodum mala innumera: Signanter autem hic meminit eorundem *suspensorum & murmurantium*, quia hæc duo solent esse specialiora male affectorum hypochondriorum symptomata, de quibus latè ex Diocle Galenus *3. de loc. affect. cap. 7.* & ante ipsos Hippocrates *lib. 2. de morbis* & alibi. Siticulosis pariter lac obesse solet, sed non quibus sitis ex absumptione humidi orta creditur, nam his ut infra constabit, suapte natura convenit & confert, sed quibus vel à febre, vel à corruptis cibis & pravis succis in ventriculo congestis, saliva crassiori, & salsa reddita, cæterisque similibus, frequens ac diuturna sitis infensa est, hi etenim revera vocantur Siticulosi, siti equidem morbosa & molesta, quæ nec largis potationibus, nec frigefacientibus & humectantibus remediis infringitur aut sedatur nisi causa illam efficiens ac fovens penitus fuerit prius abolita. Neque quis putet supervacaneè adjectum, etiam siticulosis lac

esse nocuum, quod fortasse poterat implicite sub febricitantibus contineri: Nam adhuc sine febre molestissima sitis non raro urget, ut in Hydropicis & Scorbuticis, Picrocholis & biliosis, sicuti Hippocrates ipse *Lib. de rat. victus in acut.* dulcia omnia inimica esse dixit & sitim movere, ita quoque lac interdictum credere est, quod facile in his amarescat, acrem & felleam induat conditionem, quare his sitim potius auget, quam minuit.

Eadem de causa obesse dicitur his, qui febricitantes biliosas patiuntur dejectiones: adjunxit autem febribus acutis biliosas dejectiones; non quod acute febricitantibus conveniat, quibus malum jam antea dixerat, sed quod magis noceat, si biliosæ dejectiones illis conjungantur. Verum biliosas hic dejectiones intelligere erit, non quæ solo croceo colore tales videntur, quales in lactentibus, sed quæ re ipsa acres, & acedo-muriaticæ sunt, ventriculi & intestinorum labem indicantes; quibus vero ob peculiarem ciborum, aut medicamentorum qualitatem flaventes dejectiones accidunt, ut ex malis persicis, peponibus, croco, rhabarbaro, & cæteris passim experimur, vel etiam ex speciali quadam ventriculi constitutione à natura inditum, fæces croceas, aut aliter coloratas egerere, lactis usus obesse non poterit, si cætera non dissentiant, & stomachus bene se habeat: at vero vomitus qualiscunque ille sit, lactis usum prohibet, & languente præsertim ventriculo.

Non tantum autem cum biliosæ infestant dejectiones, lac dare malum, sed etiam ubi sanguinis multa dejectio facta est; siquidem à sanguinis immodica evacuatione, non solum languent vires, & digestivum stomachi fermentum hebescit, unde facile lac acescere potest; sed multo magis illud acidum & depravatum indicatur, veluti à sanguine vitiato & male affecto proveniens, qui planè talis erit, si hæmorrhogiam intestinalem excitat, de qua proculdubio intelligendus hic Hippocrates, multi sanguinis dejectionem memorans, ab aperto nimirum sanguifero vase ut in fluxu hæmorrhoidali dicto; cui inhærens Celsus *lib.3. cap.22.* Lac his pro veneno esse ait.

Hactenus quibus lac noceat, nunc quibus conveniat exponit. Et quidem iis primum, qui Tabidi sunt, sed non tamen multum febricitant: At qui pro Tabidis hic intelligendi sint, prænosse primum oportebit, nam Tabidos multifariam intelligi solere, apud Medicos

palam

palam est; quin & plerique Atrophia, Marasmo & simili emaciatione confecti, non raro tabidi quoque appellari consueverunt; quamobrem non immerito Mercurialis *varia Lectionum lib. 6. cap. 22.* etiam ex Hippocratis doctrina, indiscriminatim pro Tabe, insignem quamlibet corporis emaciationem ac consumptionem apud Græcos & Latinos Scriptores acceptam interpretatur. Sed & multo antea Celsus C. lib. 3. cap. 22. ad tabem retulit quoque Atrophiam & Cachexiam. Verum ex græco Codice Phthisi laborantes ii intelligendi sunt, quibus ex pulmonis ulcere Tabescere contigit: nam Phthisis strictè sumpta communiter à Medicis describitur, totius corporis extenuatio, cum febre lenta, ex ulcere pulmonis proveniens, quam & specialius Athenienses Phthoën appellare testatur Galenus *7. Aphor. comment. 16.* Quanquam non me lateat etiam generalius acceptam significare consuevisse, quamlibet corporis extenuationem, à quacunque causa, & cujusvis partis affectione procedentem, unde multoties confusa ponitur cum marasmo, marcore, atrophia, & tum ab aliarum partium ulcerationibus, tum ab immoderatis evacuationibus, quorumcunque humorum, aut inutilium excrementorum retentionibus, obstructionibus, tumoribus, ossium luxationibus &c. quemadmodum præ cæteris nuperrime collegit, Morton lib. de Phthisi, quin & Galenus ipse, non solum totius corporis, sed & solius pupillæ oculi corrugationem, & angustiam cum exiccatione, Phthisim appellare non est veritus *10. de usu partium Cap 5. & 3. Aphoris. comment. 16.*

At mirum quomodo Hippocrates Phthisicis, ex pulmonum ulcere, lactis usum commendet, cum cæteroqui ulcus quodlibet, non humectatione sed exiccatione egeat, ut scilicet pus inde emergens detergatur, & pars ulcerata consolidetur, ut pluribus ostendit Galenus in *methodo medendi:* Quamobrem & plurimos novi, à lactis usu copiosius pus exspuisse & ulcus pulmonis sorduisse magis, cum citiori ægrotantium internecione. Verum commendatum veteribus lac in Phthisicis crediderim, non quod omnino profuerit, sed quod creditum iis sit, desumptis ex phthisi indicationibus convenienter satisfacere posse, cum alia per id temporis medicamenta simul una iis conferentia minimè innotuerint: cum enim Phthisim ab ulcere pulmonis tria comitentur, Pus, Ulcus & Marcor: Indè

fit, ut tria quoque ad illius curationem expostulentur: nimirum pus detergentia, ulcus conglutinantia, & marcorem restaurantia; quæ plane ope lactis, specialius consequi posse videntur: quippe serosa sui parte, pus in pulmonibus collectum abstergitur, parte caseosa ulcus conglutinatur atque ad cicatricem perducitur; & parte butyrosa marcore confectum corpus reficitur & impinguatur; quemadmodum lactis usum, ad Phthisim curandam, non immerito summis laudibus extollebant, atque unicum ejusdem remedium existimabant, ut & ad usque nostra tempora actum & putatum est. At nunc cum vulnerariis, balsamicis, resumptivis propemodum innumeris abundemus, ex vegetabilibus, animalibus & mineralibus petitis, sub forma elixiriorum, electuariorum, extractorum, pulverum, pilularum & similium, quibus citra quamcunque noxam empycis & phthisicis opitulamur, lactis usus, non bene apud recentiores audit, eo quod majora semper incommoda ferat, nec re ipsa in salutem ægrotantium cedere observetur; Hinc ergo moverint, qui ne quidem latum unguem à vetustioribus rei medicæ cultoribus recedere audent, quam fuerit illis curta suppellex, cum jam nostris temporibus, sagaci recentiorum industria, tot & tantorum medicamentorum simplicium & compositorum, numerosa accessione, nimium locuples medicina evaserit.

Quod si unquam lac Phthisicis videatur exhibendum, sit illis stomachus bene valens, omni impuritate vacuus, ætas patientis puerilis, alvus adstricta potius quam laxa, sputum purulentum, vel nullum, vel modicum, nulla febris, vel levissima, citra viscerum obstructionem, duritiem vel tensionem, præter ea, quæ in his consideranda notavit Hippocrates *Lib. 2. prædictionum.*

Cæterum inter lactis species (licet Authorum variæ & differentes sint opiniones) præcellit humanum, utpote naturæ nostræ consentaneum, quod cum etiam proxime à mammis exugatur, procul dubio conducibilius est, nulla scilicet evolante parte volatili & alhalina, quæ cæteras moderatur & temperat, imo ab acore & putrefactione tuetur, & ventriculo concoquenti, mirum quantum opitulatur: necesse autem est, ut lactans mulier, non tantum optimis & conferentibus eduliis vescatur, verum etiam

omni

omni animi pathemate libera sit, juvenis, cathameniis libera, sanæ constitutionis, & quæ a tribus vel quatuor ad summum mensibus pepererit: Quamquam Helmontius, non irrationabiliter contendat: illud præ cæteris, non tantum adultis, sed & recens natis, valde nocuum existimandum esse, eo quod magna incommoda subeat, & inferat, ob varias nutricum animi perturbationes. Humano lacti succedit asininum, quia serosius, postea caprillum, aliquanto consistentius, conferente in id quoque plurimum loci conditione, tum ob aëris, tum ob pascuæ salubritatem, quemadmodum de Stabiis speciatim meminit Galenus *5. methodo cap. 12.*

Ovillum denique, vaccinum, bubulum, equinum, inferioris notæ sunt, licet ob caseosæ partis abundantiam magis nutriant, & impinguent; unde priscis temporibus Athletas caseo ex calathis victitatos refert Pausanias, ad robur & corporis nitorem augendum; & Scythas equorum lacte coagulato & in caseum redacto (Hippacen vocant) uti tradit Hippocrates *Lib. de aëre, aquis & locis*: Camelorum vero lac, omnium dulcissimum & suavissimum esse, scribit Plinius *lib. 28. cap. 9. & lib. 11. cap 41.* Addit insuper Hippocrates, convenire lac tabidis dare dummodo non valde multum febricitent: equidem si ii vehementi febre corriperentur, lac prodesse non posset, quia ex gravi illa febre, procul dubio lac ejuscemodi beneficio detergendi & conglutinandi ulcera orbaretur, cum vix in ventriculo receptum, vi febris & fermenti febrilis, in nidorem vel acorem penitus abiret: non raro enim fit ut phthisici, non tantum febre lenta & pusilla, quam habitualem vocant, sed etiam acuta & gravi, quam dicunt humoralem & putridam, afficiantur, ob cumulata potissimum excrementa, ex malis coctionibus & secretionibus suborta, vel etiam ex intruso pure in pulmone coacervato; per arterias in sanguinis massam, unde is plus justo fermentescit & exoluitur: quamobrem sana ratione, antea dictum est, purulentum sputum vel nullum, vel modicum illis inesse oportere, ut lac prodesse possit: Ita pariter conjectabimus, ulcus neque magnum & profundum, neque sordidum esse adeoque facile in conglutinationem redire, & sanguinem in suam naturalem crasim, lactis beneficio revocari posse.

Similiter in febribus longis & parvis adjecit, lac conducibile esse in quibus sc. ob diuturnitatem corpus extenuari, atq; ob tumorum tenuitatē, & virium languorē, pusillas febres evadere contingit. in his enim

 desum-

desumpta indicatione à corporis marcore de quo alias scripserat, *quæ longo tempore extenuata sunt corpora, lente reficere oportet Sect. 2. Aphor. 7.* Lac videtur omni ratione convenire, nihilum ex adverso repugnante febris conditione, quæ pusilla & parva ponitur. At quoniam non raro, cum his diuturnis febribus jungi solent obstructiones, & viscerum tumores, propterea non temere addidit, *si nullum ex supradictis signis adfuerit*: nam si fortasse hypochondria tumerent, obstructa aut inflata forent, lac nulla ratione conveniret; itemque si ingens sitis, biliosa dejectio aut sanguinis evacuatio conjungeretur ut antea jam dictum. Sed & id ipsum non inutiliter repetendum existimavit, ut nimirum ostenderet, quam cautè lac exhibendum sit, ut si fortasse unum vel alterum illorum contraindicantium adsit ab illius usu penitus abstineamus, unde non satis esse putavit, illa antecedenter recensuisse, nisi etiam id ipsum nunc denuo rememorasset: Hinc monitos nos voluit, & cautos esse in lactis exhibitione, quia indebite & inconvenienter epotum plurimum nocet & officit, quamobrem recte Galenus advertit, *non semper Hippocratem servare brevitatem, sed in quibus magnum aliquod periculum imminet, si negligentius, quod ab ipso docetur, audiatur bis terve repetere eadem non vereri.*

Postremo ceteris quibuscunque præter rationem consumptis, lac utile esse docet, quemadmodum sunt atrophia, marasmo frigido, tabe dorsali, aliave simili ægritudine affecti, citra febrim, aut aliam evidentem consumptionis & extenuationis causam: quo fortasse motus argumento Galenus, usum lactis approbat, senibus marasmo frigido laborantibus *Lib. de Marasmo & 7. Meth. cap. 5.* quin & plures legimus solo lacte vitam incolumem conservasse, ut de Agricola superius memorato scribit Galenus *Cap. 5. de sanit. tuenda cap. 7.* & de aliis narrant Athenæus, Plutarchus, Plinius, Leo, Africanus & alii.

Coronidis tandem loco subjungere non erit incongruum, ad prohibendam lactis coagulationem conferre plurimum, si eidem admisceatur saccharum aut mel, sed & Galenus, *in hujus Aphorismi comment.* Serum lactis, sale & melle conditum, se etiam flatuosis exhibuisse testatur: attamen ut lac minus noceat, imo ut melius nutrire valeat, sit recens mulctum, album, medium inter tenue & crassum,

sa-

ſapore dulciſſimum, omni alio ſapore liberum, ab animante elicitum florentis ætatis, & plantis, in opportunum uſum conferentibus, enutrita.

Verum de hac re conſulantur fuſius Claudinus, Primeroſius aliique plures, qui de lacte ejusque commodis & incommodis ex profeſſo ſcribunt.

Quæres quot modis ergo exhibetur lac? ℞ breviter 1. vel ut nutrimentum, vel ut medicamentum, vel aliquando utroque modo. ℞. 2. vel ſimplex vel cum aliis ut jam dictum, mixtum nempe ſaccharo, melle &c. ℞. 3. vel crudum & frigidum, vel coctum & calidum.

Plures difficultates, de materia, uſu & abuſu, commodis & incommodis lactis lege Cardanum ejusque ſuper hunc Aphoriſmum Commentarium.

Aphoriſmus LXV.

Quibus ſunt cum ulceribus Tumores conſpicui ii non admodum convelluntur neque inſaniunt: his vero repente evaneſcentibus ſiquidem poſtica parte (ſeu à tergo) factum ſit, convulſiones & Tetani accidunt: Si vero à fronte, inſania, aut lateris dolores acuti. aut Empyema (ſeu ſuppuratio) aut dyſenteria (ſeu difficultas inteſtinorum) ſi rubicundi fuerint Tumores.

Contentum ſeu Intentio.

De tumoribus, doloribus, ulceribus, & vulneribus conjunctis, & recurrentibus.

Connexio: Quam dependentiam habeat hic Aphoriſmus cum antecedentibus, non eſt facile conſequi, cum valde differentem in eo tractet materiam à prioribus longe diverſam; niſi forſan eum media-

mediate saltem aliquis referre velit, vel ad 22. in quo ultimo de ulceribus, vel ad 21 in quo de Tetano egit, & postea de affectibus mulierum continuo tractavit, & nunc iterum ad ulcera & Tetanum revertitur.

Hic Aphorismus secundum duas conclusiones, in duas partes dividitur: In *prima* asserit, non admodum insanire, neque convelli eos, quibus sunt cum ulceribus tumores conspicui: In *secunda* vero ex tumorum recursu, si ad partem posteriorem sit, ulcus convulsionem & tetanum minari: Si ad partem anteriorem, insaniam, pleuritidem, empyema, & dysenteriam. Aphorismus hic ad partem medicinæ chirurgicam pertinens totus est prognosticus, eoque Hippocrates futura & imminentia ex ulceribus mala, prædicenda docet, & Medicos quoque præcautos esse oportere admonet, ut internoscere simul & illa præcavere valeant. Desumptus autem ille est ex *2. Epidem. sect. 3.* Licet parumper immutatus, sed tamen ita, ut facile unus alterum exponat. Solent equidem ulceribus, ab inflictis potissimum vulneribus, tumores supervenire & præsertim Phlegmonodes dicti, ab impedito nimirum remeantium humorum circuitu, eo quod interruptis atque intercisis viis, discurrentis sanguinis & lymphæ sic sponte sua ad labia vulneris hæreant & restagnent, unde postmomodum tumores: & licet Hippocrates in textu dicat *œdemata*, ista tamen ut interpretatur Galenus, omnem tumoris speciem apud veteres comprehendebant; quamobrem sive sanguis sive lympha, aliusque humor præter naturam ibidem congestus, ex mora facile fermentescens, acore atque irritatione, non tantum partem ipsam ulceratam tumefacit, & extorquet, verum etiam membranas & nervos circumjacentes tum corpulentia tum acredine coarctat, comprimit, vel etiam inflat & dilaniat, indeque convulsiones & abalienationes mentis exoriuntur. Hæc autem esto indiscriminatim quibuscunque partibus vulneratis accidere possint, specialius tamen plurima & varia nervorum ramificatione refertus, afficiunt, & ubi extrema musculorum sunt sauciata: talia enim vulnera & ulcera parva sunt ut dicetur *Aph. seq.* Si igitur ejusmodi vulneribus, aut ulceribus tumores superveniant, inquit Hippocrates, neque convelli, neque insanire. Tunc enim verendum de convulsione aut insania, cum humores commoti, & per corpus debachantes ad cerebrum afferun-

runtur, atque nervorum principium occupant, & divexant; at vero in partem vulneratam delati, illud indicant immune ab ejusmodi læsione manere, adeoque nec convulsioni neque dementiæ obnoxium fieri, quas procul dubio intulissent, si in cerebri meditullium decubuissent. Atqui dixit Hippocrates, *non convelluntur maxime*: quia fieri potest, ut etiam cum ejuscemodi humorum depositione & tumorum in ulceribus apparitione, convulsiones & insaniæ habeantur, vel ob consensum earundem partium sauciatarum cum cerebro, aut cum spinali medulla; ut contigit sutori illi qui pupugit acu genu: qui ex dolore & inflammatione convulsus insanivit ut refert *5. Epidem.* vel quia non integre mali humores, in ulceratam partem deponuntur, sed alii in hanc, alii in cerebrum sunt translati; vel quia aliunde contingit cerebrum, & nervos una simul affici; sed profecto magis & magis læderentur convulsione & insania correpti, si à depositis pravis humoribus in partem ulceratam, tumores non apparerent: Etsi igitur alia de causa delirium aut convulsio accidat, non maxime nec vehementer & continuo molestabunt, si ulcerata pars tumida apparebit, & ea mole & magnitudine, quæ proportionem servare visa fuerit, ad humorum copiam & ulceris amplitudinem ac profunditatem:

Quoniam vero humores isti, in ulceratam partem depositi, facile loco moveri possunt & alio transferri, promptius plane in cerebrum, veluti in partem suâ natura debiliorem, & magis cum vulnerata consentientem efferentur: id quod cum acciderit, convulsiones & dissensiones nervorum evenire palam est; quamobrem recte idem Hip. subdit, tumoribus hisce repente evanescentibus, quibusdam à tergo convulsiones & distensiones fieri; aliis vero insanias, laterum dolores, aut intestinorum difficultates, prout humores ipsi commoti, in hanc vel aliam partem decubitum fecerint; quod oppressius idem Hipp. declaravit *cit. 2. Epid. sect. 3.* ubi: *His autem*, inquit, *evanescentibus repente, quibus quidem in posteriores partes, convulsiones cum doloribus; quibus autem in anteriores, aut insaniæ aut dolores lateris aucti, & dysenteria rubra:* Siquidem ad posteriorem cerebri partem spinalis medulla, ejusdemq; nervi potius afficiuntur; ad anteriorem vero, mens ejusq; phantasmata; etsi inferius adhuc deferantur ac decumbant & thoracem aut imum ventrem petant, lateris dolores aut dysenteriæ exorientur,

unde habemus ægrum illum famosum ab Hipp. *5. Epid.* descriptum, cui cum scriptum transversum jaculo percussum esset, & ipse rideret, ex eo risu prædixit Hippocr. convulsionem, quæ illum paulo post corripuit & interfecit.

Quin Galenus, reprehensus tamen à Cardano *in comment. hujus Aphorismi*, ab ulceratis partibus posterioribus vel anterioribus, deducit convulsiones, vel manias & cæteras affectiones fore secuturas. *Si vero*, ait, *tumores derepente evanescant, convulsiones aut Tetani, quando in partibus posterioribus, hoc est in dorso, ulcera fuerunt: quæ vero deinceps dicuntur, si in partibus anterioribus fuerint, consequi dicit*: & rationem addit; *posteriora siquidem nervosa sunt, anteriora venosa & arteriosa*: At historiæ duæ relatæ *hoc loco* ab Heurnio de vulneratis in humero & scapula, nullo interea apparente Tumore, in insaniam potius ductis, quam in convulsionem, contrarium evincere videntur: quamobrem hæc indiscriminatim quoque exoriri posse est fatendum.

Sed ut hæc mala eveniant, non satis est, ut tumores dispareant & evanescant, sed necesse etiam est, ut repente & citra manifestam & evidentem causam: Ita enim fit, ut certo judicare liceat, humores alio fuisse delatos, non autem revera evanuisse aut fuisse resolutos ac dissipatos: Siquidem quæ resolvuntur, aut certa ratione dissipantur, sensim & sensim fiunt, præcedentibus signis attenuationis, coctionis & evacuationis: hinc jure optimo idem Hippocrates *eodem 2. Epidem. sect. 3.* docuit: *quæcunque sine signo judicationis judicatorio disparent, male judicata sunt, velut Erysipelas ancillæ Polemarchi.* & quemadmodum contigit Calvo Larissæo *3. Epidem.* Sed ne quis ambigat, quo pacto humores à partibus ulceratis subito ac repentè dispareant, alioque ferantur, quia corpulenti sunt & plerumque crassi. Siquidem id ope circulantis sanguinis & lymphæ, facile accidere potest, resumptis nimirum iis per venas, aut lymphaticos ductus, qui non raro plus justo, vel repellentium medicamentorum molimine, vel laxantium linimentorum amplificatione, hærentes cæteroqui humores excipiunt & diducunt, circumpellentibus undique partibus annexis. Quod si fortassis tenues & serosi illi fuerint, adhuc promptius per poros partium atque per substratas & adjacentes glandulas absorbentur, & in ordinarios & proprios canales, adjacen-

centium partium, & præsertim musculosarum nisu, coadjuvante plurimum calore, & fermentatione ibidem excitata, alio adiguntur & profluunt. Verumtamen, neque solum in cerebrum possunt loco moti, à tumefactis partibus, humores transferri & convulsionem aut maniam excitare, sed alias quoque consimiles morbos, juxta partium affectarum conditionem. Quare non tantum morborum cerebri & nervorum meminit hîc Hippocrates, verum etiam Pleuritidis, Peripneumoniæ, Empyematis, si id ad pectus atque etiam dysenteriæ, si ad imum ventrem & intestina, humores illi transferantur & decumbant. Adjecit autem in textu, *si tumores sint rubicundi*; quia pleuritis & peripneumonia, de genere inflammationum sunt, & non nisi à sanguine, vel cum sanguine restagnante contingunt, atque ab istius putrefactione empyema. Dysenteria autem hic intelligitur cruenta quam rubicundam *cit 2 Epid.* appellavit, cujus etiam meminit *lib. de natura humana 3. Epid. & lib. de artic.* & Galenus *3. de symptom. causis cap. 8. & 5. de locis affect. cap. ult.* imo lienosis supervenientem salutarem censet *6. Aph. 48.* veluti sine intestinorum ulcere, & nullo alio gravi symptomate sociatam, imo criticè, natura malum a bono sanguine separante promotam. Quod sane si pari modo contingat, ex tumoribus subito evanescentibus, translatis interea pravis humoribus, in patentiores ductus, unde facilius possint evacuari, vel saltem in ignobiliores corporis partes deponi, cum virium levamine & symptomatum remissione, procul dubio, neque penitus ejusmodi translatio vituperanda erit, ut non raro Podagricis accidit: Observatum etiam aliquando est in quadam muliere, cui tumor ingens ad clunes acciderat, ex ulceribus ibidem antea contractis, illo repente evanescente, atque ex arefactis omnino ulceribus subortum ad femora latum & oberrans erysipelas, non solum permisisse ulcera brevissime sanari, sed etiam febrim, cum adjunctis symptomatibus desiisse. Hinc pariter deducere est (ut etiam advertit Mercurialis) non modo hæc quæ retulit in Aphorismo Hippocrates mala, ab evanescentibus repente tumoribus exoriri sed & surditates, lippitudines, asthmata, cardialgias, dysurias, ischiades, idque genus alia, quæ fortasse reticuit contentus generaliora tantum modo attulisse, quæ fortassis frequentius observaverat. Denique si tumores isti, à lympha aliisque humoribus, præterquam à sanguine

orti subito evanescant, ab illorum in aliis partibus depositione, congeneres morbi excitari poterunt, qui scil. analogiam, cum iisdem retinebunt, ut patet ex praxi.

Plures difficultates & litigia super materia hujus Aphorismi, legi possunt apud Cardanum *in commentar.*

Aphorismus LXVI.

Si in magnis vulneribus, & pravis, tumores non appareant, ingens malum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi vulnerum ex tumore.

Connexio: Cum in priori Aphorismo Hippocrates, de evanescente seu retrocedente tumore dixisset: In hoc præsente Aphorismo agit de tumore non fiente, nec umquam comparente; unde pendet hic Aphorismus à præcedente, tanquam effectus a sua causa.

Hic Aph. ob brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

Ut ergo Hipp. ostenderet, solere fere semper, vulneribus & ulceribus tumores supervenire, proinde non inutiliter, ut mox diximus, præcedenti Aphor. dixit, malum esse, si illi repente dissolvantur & evanescant, unde in ejus argumenti confirmationē nunc addit, oportere iisdem tumores supervenire, si præsertim fortia illa sint & prava: Atqui autem parum refert, num vulnera recentia sint, aut antea contracta, aut in ulcus degenerata, cum ista ab Hippocr. non raro confundantur, dummodo ab extrema causa processerint, ut deducitur *lib. de ulcerib.* Et licet hoc loco scriptum sit per τϱαῦμα, quod proprie continui solutionem, à re incidente factam significat: nihil tamen repugnat, quin etiam ad ulcera inde progenita, id ipsum extendamus, & sive punctim sive cæsim, & sive à re contundente, sive frangente & secante sint inducta: Igitur, ubi in vulneribus & ulceribus, vehementibus & magnis, tumor nullus apparet, qui cæteroqui ad vulneris magnitudinem consequi deberet, ingens malum significatur, saltem imminens & futurum.

Vo-

Vocantur autem vulnera fortia, quæ magna & hiantia ac profunda sunt, vel in partibus principalibus inflicta, ut docet Galenus *4. method. cap. 6.* 6. ejusdem operis cap. 4. Quamobrem vel ob partis præstantiam, vel ob recissæ carnis nimiam molem, fieri nequit, quin multa & ingentia vasa sanguifera, sint pariter vulnerata & resecta, unde sanguis inde præterfluens, cum nequeat suum circulum, recta peragere, necesse est, ut in adjacentes partes effundatur, itaque stagnet & hæreat, proindeque tumorem ingentem pariat & magnum; quare si fortasse nullus compareat, indicio erit, vel introrsum, in partes scilicet corporis intimiores excurrisse, ibique corruptionem subiturum, vel sanguinem ipsum adeo effœtum, & ineptum evasisse, ut lentè admodum moveatur, sibique remoram faciat, neque partes ut decet irriget, & denique tantam fuisse factam ex vulnere illius effusionem, ut vix reliquus supersit, qui cordis motum & vitam tueatur.

Quod si præterea, non tantum magna & fortia sint vulnera, verum etiam prava observentur, hoc est maligna & cacoëthica, longe magis deteriora erunt, & vitium in sanguine, ex partibus vulneratis, deleterium denotantia, prout in Gangræna & Sphacelo. Istius autem conditionis esse solent vulnera capitis & finibus musculorum maxime nervosorum inflicta, ut observat Galenus *in comment.* quippe illa non sine ingenti dolore, inflammatione, convulsione, virium dispendio, & cæteris pessimis symptomatibus contingunt, quæ cerebrum, cor, & alias principes partes collæsas & male affectas arguunt, unde si forte in his tumor nullus appareat, quia ex vulneratarum partium, earumque fibrarum, coarctatione & corrugatione, affluens sanguis excipi nequit, sed ad alias partes principes, & mutuo consentientes, impetu quodam effertur & irruit, vel ex virium languore, in suo motu præpeditur & hæret, procul dubio ingens malum sequitur & sæpe etiam mors; atqui & idipsum non rarò imperitia chirurgorum accidit, prout scite hic etiam adnotat Galenus, cum scilicet, in fluxus sanguinis in partem vulneratam, valde infrigitantibus aut adstringentibus medicamentis reprimitur, repugnante interea ex adverso nervearum partium natura & conditione, quæ ut idem Galenus subdit; *medicinas calefacientes atque exsiccantes desiderant.*

Ex his ergo nunc sequitur, ingens malum subinde portendi, ut

etiam edocuit allegato *2. Epidem. sect. 3.* quod suo more complexus Celsus *lib. 5. cap. 26* eleganter scripsit: *Nimis intumescere vulnus, periculosum: nihil intumescere, periculosissimum est: illud indicium est magnæ inflammationis, hoc emortui corporis.*

Quamvis autem hæc in universum vera comperiamus, accidit tamen aliquando, ut in corporibus salubri constitutione potitis, & recta victus ratione usis, ob quam pravos aut excrementosos humores, nullatenus cumulari contigerit, inflicta vulnera, licet magna, nullum vel levem admodum tumorem adjunctum habuerint, sine ullo tamen vitæ periculo.

Quamobrem confert plurimum, bonus corporis habitus, & humorum puritas, ad evitandum ejusmodi in vulneribus incommodum: contra vero novi plerosque cacochymos, cachecticos, aut labe venerea infectos, qui etiam ex levibus vulneribus & ulceribus, à suppuratis tumoribus subortis, vitæ periculum subière & difficulter, & non nisi post diutissimum tempus convaluere. Juvat pariter in his attenta Medicorum assidentium cautio & animadversio, qua scilicet præcaveatur, per convenientia & opportuna medicamenta, pravorum humorum, ad partem vulneratam affluxus, ut propterea nullus, vel saltem levis, aut insensibilis tumor sit compariturus: Cum igitur hæc ritè, & rectè peracta sunt, nihilum de tumoribus, non apparentibus pertimescendum.

Quæres: Quot modis vulnus magnum dici soleat? ℞. Duplici modo, vel communiter vel propriè: *Propriè* magnum dicitur, quod secundum omnem dimensionem extenditur: *Communiter* magnum dicitur vulnus, vel quod malignum est, licet parvum sit, vel quod in aliqua parte principali factum est: de utrisque ut in contextu dictum intelligendus est Aphorismus.

Aphorismus LXVII.

Molles Tumores, boni, ut crudi mali.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi tumorum.

Connexio: Evidens est non modo connexio sed & dependentia præsentis Aphorismi cum prioribus: cum enim de tumoribus, in vulne-

vulneribus apparentibus, in duobus antecedentibus Aphorismis sermonem habuisset; in hoc præsente Aphorismo de Tumorum Natura agit.

Hic Aphorismus ob summam brevitatem non dividitur.

Quandoquidem ergo ad ingentia & magna vulnera tumores consequi bonum ex jam dictis præcedentibus Aphorismis dictum sit, proinde plane conveniens visum est Hippocrati in hoc Aphorismo docere, quales tumores esse oporteat, aitque illos molles esse debere; nam crudi & duri alia de causa mali censendi sunt. Molles autem, sive, ut scribitur eodem *2. Epidem. sect. 3. Laxi tumores* intelliguntur, qui prementibus digitis prompte cedunt, veluti oppositi crudis, duris ac renitentibus dictis, ut colligitur *exprime in primum Epidem.* & quidem tripliciter tales esse possunt; *Vel* ex conditione humoris tumorem facientis, unde qui ex phlegmate aut lympha mollis est; qui ex terreo & concreto humore durus: *Vel* ex ejusdem humoris cruditate vel coctione, quia tumores omnes inter initia, ob humorum cruditatem duri observantur, cum vero coctionem subierint, molles fiunt: *Vel* denique ex partibus affectis; quæ enim partes natura sua molles sunt, laxæ & spongiosæ, ut adenes seu glandulæ, sæpe sæpius cum tumefiunt, molliorem quoque & laxiorem retinent conditionem. Modo, molles hic tumores in vulneribus apparentes, cujuscunque generis sint, relati ad crudos & duros semper meliores existimandi sunt, quia molles ex ratione materiæ lymphaticæ aut pituitosæ, utpote nullum vel levem dolorem aut irritamentum inferentes, minoris sunt malitiæ, quam si à materia magis consistente & acidiori sint progeniti; molles vero ex prompta, & facili coctione, procul dubio meliores sunt, quam si illa contumax & rebellis foret: & denique molles ex natura partis affectæ glandulosæ, utpote sensus expertes, molestia quoq; carent dolorifica & vellicante, cujus rationem specialem habendam voluit Hippocrates, in vulneribus & ulceribus quibuscunque, ex quibus supra convulsionem, maniam & cæteros morbos, acutiem præseferentes, metuendas dixit.

Porro perperam egisse videntur illi qui Aphorismum hunc de tumoribus universim indiscriminatim sunt interpretati, in quibus etsi nonnunquam mollities longe admodum melior sit, duritie & cruditate, cum scilicet ille ab imminenti, & facili coctione humorum procedit,

cedit; multoties tamen Medicos curantes fallit, & multo gravior & periculosior observatur, quemadmodum palam fit, in œdemate, atheromate, steatomate, meliceride, vomica, & cæteris tumoribus flatulentis & aquosis, potissimum in corporibus cachecticis & ad hydropem dispositis, cum cæteroqui phlegmon, durus ac renitens tumor, facilius subigatur & curetur. Atque hinc etiam facile exponitur quod *2. Epidem. sect. 3.* de iisdem tumoribus, sub alia phrasi, scripsit Hippocrates, ubi sursum repentes contra posuit mollibus & laxis: sursum autem repentes intelliguntur, non solum qui circa vulnera comparent & partem vulneratam tumefaciunt, sed aliorsum, ac præcipuè sursum attolluntur, atque vel ob multitudinem humorum, & eorundem pravitatem, aut propter partis affectæ contractionem & compulsionem, nobiliores partes petunt & introrsum repunt.

Cæterum crudi tumores, id est coctionem minime admittentes nec à natura subigibiles, semper mali sunt, & periculum vitæ minantur, quales scirrhi, strumæ, carcinnomata, exostoses, ut ex praxi chirurgica cunctis notum, sicut contra molles ad suppurationem vergentes, minus mali, imo plerumque salutares existimantur; ita & illi qui in acutum tendunt, in pyramidem, quique non bifidi sunt, sed æqualiter maturescentes.

Dices: Humores œdematosi sunt molles, & tamen crudissimi, diuturni & rebelles ergo mollities nil facit ad bonitatem tumorum. ℞. Si simpliciter molles sic accipiamus & crudos concedo, si molles & coctos aut digestibiles nego: præterea potest dici, quod tumores œtematosi possint adhuc dici boni, respectu tumorum scirrhosorum, quia illi quandoque concoctionem suscipiunt, hi vero nunquam, præsertim ubi malum est confirmatum.

Aphorismus LXVIII.

Parte capitis posteriore dolenti, in frontem, recta recurrens vena incisa prodest.

Con-

Contentum seu Intentio.

De venæsectionis usu in cephalalgia.

CONNEXIO : Hic Aphorismus therapeuticus, connecti videtur cum *50. hujus libri*, ubi similiter sanguinem ab una parte ad alteram, nempe ab utero ad mammas, non per venæsectionem sed per cucurbitulas retrahit; Hic autem per venæsectionem, à parte capitis posteriore ad anteriorem retrahit sanguinem & evacuat, & dolorem occipitis demit. Aphorismus hic ob brevitatem suam non dividitur.

Quod ergo experimento juvisse compererat *6. Epidem. sect. 2.* Hippocrates in eo, cui *dolente capitis parte posteriore, recta vena in fronte secta profuit*, in Aphorismum redegit, & hic apposuit, ut vel hinc certo nobis constaret, ab experimentis, & iteratis observationibus, sententiarum istarum seriem compilasse, ac sicuti in memoriam caderent, stato quodam ordine, disposuisse, non tamen ea lege ut præcepta posteris traderet irrefragabilia, sed ut potius moneret, qua methodo sibi medicam facultatem comparâsset, eademque posteri possent suis observationibus, illam magis & magis confirmare & locupletare, juxta illud Manilii:

Per varios usus, artem experientia fecit,
Exemplo monstrante viam;

Quippe non ex uno aut ex altero experimento sed ex pluribus & iteratis, atque eodem modo contingentibus, oritur experientia, quæ propterea scite admodum describitur à Galeno *Lib. de optima secta cap. 11. ad Trasybulum*; *memoria ejus, quod sæpius & eodem modo visum est*; at vero experimentum proprie dicitur; *ejus, quod nondum constat opere, attentatum, seu alicujus medicamenti, dubia attentatio*: Unde experiri idem est, ac rei alicujus periculum facere & tentare, quod sane eventus ambiguitate & periculo non caret.

Id itaque proponere videtur in hoc Aphorismo Hippocrates, se nimirum aliquando expertum, juvisse venæ frontis sectionem in vehementi occipitis dolore, ut hinc cæteri, si prudenter visum fuerit,

id ipſum experiri valeant, in conſimilibus doloribus, num fortaſſe ex iteratis obſervationibus generale, quoad fieri poteſt, documentum elici, & experientia ſolidior deduci queat, inutiliter ergo allaborant, qui hoc Hippocratis effatum ad rectam & perpetuam medendi rationem reducere conantur per ambages illas evacuationum, quæ revulſoriæ & derivatoriæ appellari conſueverunt; ſiquidem iſtæ jam diu, recta medendi methodo, poſt detectam ſanguinis circulationem exulârunt; niſi ſolum vocabula iſta, in gratiam venerandæ antiquitatis retinere velimus, ut cum ejusmodi miſſiones fiunt inter initia morborum revulſiones; conſtantibus vero aut invaleſcentibus iisdem peractæ, Derivationes appellentur; ea plane ratione, qua forte creditum, fluentes inter initia inflammationum humores intercipi, & in ſuis motibus præpediri; in augmento vero & ſtatu earundem, cum jam factæ illæ ſunt, diminui atque in motum denuo adigi hærentes partibus humores: Quod tamen non facile plerumque eſt, imo ſæpe ſæpius nocuum ac periculoſum, ut alibi dictum.

At verô, citra ejusmodi inutiles animadverſiones, poteſt dolori occipitis venæ frontis ſectio prodeſſe, cum is ex moderato & impetente ſanguine in illius foramina, anguſtiora reddita, non tam promptè ſubeunte, provenit, quo circa vel hærens ſeu ſtagnans aliquantisper, vel irruens vel impetuoſus excurrens, Pericranium & duram meningem gravat, aut vellicat, unde poſtmodum dolor, qui deinde ſedatur, promota, per frontalis venæ amplioris ſectionem, illius circulatione; quippe jam ſatis conſtat, non aliud beneficium, ex venarum ſectionibus corpori exoriri, quam ſanguinis motum juxta mechanicæ leges, non nihil aliquando accelerare, ob diminutam ejusdem quantitatem.

De reliquo, id indiſcriminatim, in cunctis capitis doloribus experiri velle valde periculoſum, cum ex Galeno *in comment. Aphoriſmi primi experiri ea, quæ non ſunt longa experientia comprobata, non eſt citra periculum, cum mala experientia ad totius animalis interitum terminetur.* Atqui præter alia graviora pericula, quæ ex intempeſtivis & importunis detractationibus ſanguinis incurritur, illa ſpecialius, in venæ frontis ſectione contingunt, quod collum undequaque circumligari debeat, & caput ad ſupercilia, faſcia obduci,

duci, ut vena illa turgeat, & intumescat, ne pro vena arteria incidatur, & citra periculum punctionis & vulneris pericranii. A devinctis autem jugularibus vasis, facile Hydrocephalon, & à puncto & vulnerato Pericranio, convulsio non raro accidit. Hinc propterea factum, ut jamdiu ejusmodi venarum sectiones ab aula medica exulaverint, paucique sint qui eas in praxim deducant.

Quæres: Utrum ista venæ sectio possit fieri reciproca, & dolenti partem anteriorem, vena in syncipite tusa prosit? ℞. Affirmativè; sed cum ob partem capillatam venæ hactenus non patuerint, hinc experientia inde nulla habetur; in tali tamen occasione, cucurbitulas, vesicatoria, cauteria &c. applicamus.

Aphorismus LXIX.

Rigores incipiunt mulieribus ex lumbis magis, & per dorsum perveniunt in caput; Viris vero parte corporis posteriore magis quam anteriore veluti ex femoribus & cubitis, sed & cutis iis rara est, id quod pilus indicat.

Contentum seu Intentio.

De Fontibus rigoris.

C*onnexio*: Cum in antecedenti Aphorismo, occipitis consensum cum syncipite detexisset: In hoc Aphorismo præsente, aliarum partium consensum enumerat, dum originem & distributionem rigorum in utroque sexu demonstrat.

Hic Aphorismus plures habet conclusiones, juxta quas dividi potest, & omnes probare intendunt propositionem præscriptam.

Quamvis plerique expositores, memoratos hos rigores, nolint de veris rigoribus, febres præcedentibus interpretari, sed solum de refrigerationibus, aut horripilationibus, ab externa causa inductis, veluti à gelu & à borea, ipse tamen non video, cur illis nequeat hæc sententia adhuc rationabiliter adaptari, imo nullo magis

quam aliis, cum experimentis compertam habeamus, rigentes à febribus, secundum posteriora potius conqueri ac molestari, imo quosdam etiam febre tertiana affectos, noverim qui integumenta multa ac lanea, etiam adhuc ponderosiora, & excalefacta, ad eas partes exquisierint, ut levamen aliquod atque adjumentum, à concutiente & molestante frigore persentirent; Advertit pariter Galenus, nullibi Hippocratem rigoris meminisse à febre sejuncti, ut propterea illum sine febre, novum & peregrinum symptoma suo tempore fuisse scribat, *Lib. de rigore, tremore & palpitatione cap. 7.* Verum utcunque se res hæc habeat, & sive rigores proprie dictos, simplices refrigerationes à frigido ambiente illatas intelligat Hippocrates, docet hic à lumbis magis in fœminis per dorsum in caput excurrere; in viris vero etiam partes posteriores, potius quam anteriores, atque ex his magis extremas; quod & repetitum bis adhuc invenitur scilicet *2. Epidem. sect. 3. & 6. Epidem sect. 3.*

Et quidem, quod in febricitantibus, rigores incipiant à partibus posterioribus, atque in fœminis magis à lumbis, clare deducitur, ex nupera recentiorum anatomicorum doctrina, qui multis rationibus atq; experimentis evincunt, rigorificam illam concussionem ab indebita succi pancreatici, cum felleo seu bile, fermentatione proficisci, adeoque circa lumbos & glandulas lumbares persentiri, unde postmodum spinalis medulla, ductus thoracicus, pulmo, cor, totumque corpus inæquali frigore contremiscat. In fœminis insuper, ligamenta uteri rotunda, ad easdem quoque partes protenduntur, ac proinde major afflictio, ex tot nervorum, & partium nervearum compassione; siquidem inter cæteras istæ magis à frigoribus, sive internis sive externis, afficiuntur ex eodem Hippocrate Aphorism. *17. & 18. hujus libri.*

Dixit autem *magis*, non quod omnino ex lumbis, sed quod præcipuè ab his, ostenderet rigores incipere solere, cum tamen reliquæ etiam partes extremæ corporis, manus, pedes, ingenti frigore molestentur, rigore vero id est inæquali illa concussione cum sensu intensi frigoris, solum internæ partes nerveæ ad lumbos & præcordia sitæ divexentur. In maribus quoque posteriora magis, quam anteriora frigere incipiant, cum rigor illos invadit, non quod impari ratione hic illis accidat, cum idem sit in utrisque febris fomes & locus, unde *6. Epidem. 5.* dicitur, rigorem *omnem, à superiore ventre inchoare;*

choare; sed solum quia in fæminis, frigus ex lumbis per dorsum ad caput fertur; in maribus vero extimas potius partes pervadit: halitus enim ex fermentantibus præter naturam succis, in regione lumborum, per nervos potissimum in maribus divexant, qui ex lumbis & osse sacro atque adjacentibus imi ventris partibus, ad inferiora protenduntur, & per fœmora excurrunt, cum in fœminis, ob eorundem cum utero & cerebro consensum, per dorsum, caput potius feriant, quod sane in illis mollius est & imbecillius. Verum tamen etsi hoc plerum que feminis accidat, non est, ut omnino immunes inde mares ab ejusmodi molestiis existimemus; quamobrem opposite adjecit Hippocr. adverbium *magis*. Nonnullos equidem novi, è classe illorum, qui affectione hypochondriaca laborant, id ipsum omnino, ex rigorificis febribus passos, quod de fœminis hic memorat Hippocrat. ut propterea etiam mente titubarent, & secum ipsis obloquerentur; & alios qui aliquantulum convellerentur ac contremiscerent. Adjecit tandem, *veluti femorum & cubiti*, loco exempli, ut cum posterioribus, postremas quoque & exteriores partes intelligamus, quod clarius expressit, *cit. 6. Epidem. sect. 3.* inquiens: *Horremus enim magis exterioribus, quam interioribus corporis partibus, veluti cubitis, femoribus.* Porro si hæc manifesta sunt in rigoribus & horroribus, multo sane patentiora fiunt, in refrigerationibus extrinsecus inductis, aut in defluxionibus humorum præsertim lymphaticorum, per spinam & artus; quippe partes posteriores corporis frigidiores sunt anterioribus, quoniam illæ magis osseæ & nervosæ, istæ vero majoribus & numerosioribus venis ac arteriis sunt refertæ, sicut etiam interiores exterioribus ut cuiq; patet. Quod denique anteriores partes calidiores sint posterioribus, indicare subdit cutem illarum partium raram atque facilem pilorum generationem: rarior enim cutis & facilis pilorum generatio, caloris seu rei calidæ, unde pilus oritur, abundantiam indicat. At vero raritas cutis debet esse moderata, quæ scilicet satis sit, ad halituosa excrementa excipienda, atque in pilum prolonganda, non autem tanta, quæ laxior nimis & multum patula, illa retinere & concrescere non sinat, sed potius evolare ac dissipari permittat; siquidem, quemadmodum adstricta nimium, & densa cutis pilorum generationi impedimento est, ita ex adverso rarior & patentior plus justo glabra remanet, igitur moderate raram esse oportet.

Plures difficultates super hoc Aphorismo legi & trutinari poterunt apud Cardanum hoc loco *in commentario*.

Aphorismus LXX.

Qui quartana corripiuntur, non admodum convulsionibus tentantur: si vero prius tentati fuerint, superveniente quartana, liberantur.

Contentum seu Intentio.
De Quartana Medica.

Connexio: Cum in antecedente Aphor. Hippocrates, mentionem fecisset de Rigore, inter febres autem rigorificas quartana maxime connumeretur: Ideo nactus in præsenti Aph. occasionem, præceptum de quartana tradit, ad prognosim & curam valde proficuum.

Hic Aphorismus in duas partes dividitur: *Prima* conclusionem continet, quæ præcautionem seu prophylaxim facit; *Secunda* quæ curat. Si umquam licuit, à contextu Aphorismorum, mentem Hippocratis explicare, & clariorem reddere, certe ex hoc luculenter patet, rigores antea memoratos, febriles potius intelligere voluisse, quam alios; quia nunc de quartanis febribus verba facit, quæ rigoribus, aut potius horroribus molestissimis ægrotantes cruciant, iisdem veluti signis pathognomonicis sociantur. Sed ista utcunque sint, docet Hippocrates, quartanis febribus correptos non admodum convulsionibus affici, imo his fortassis antea correptos, superveniente quartana liberari. Multum autem allaborant Interpretes, num proprie de convulsione, græcè σπασμὸς, an de convulsione epileptica, ac de ipsamet Epilepsia exponendus sit; Siquidem Galenus in *comment.* excipit convulsionem factam ab inanitione, (in hac enim superveniens quartana citius occideret, quam ut salvaret) & illam solum quæ à repletione fit, atque ab humoribus lentis pituitosis progenitam intelligit, qualis in morbo comitiali: cui sententiæ inhærentes plerique alii in comprobationem adjiciunt eundem Hippocratem *6. Epidem. 6*, dicentem: *à quartana correpti magno morbo non corripiuntur; sive-*

si vero corripiantur prius, & succedat quartana, liberantur. Pro magno autem morbo epilepsiam intelligi nemo est qui ambigat. Et quamvis nonnulli, inter quos Cardanus, de omni magno morbo, illum interpretentur, id tamen veritati atque experimento non cohæret, siquidem nulla ratio suppetit, quamobrem quartana correpti, à cunctis aliis magnis malis præserventur, aut liberentur; quin imo experimentis pluries constitit apoplexia, astmate, cordis palpitatione, hydrope, & cæteris magnis morbis eos laborasse, ut taceam scirrhos, obstructiones lienis, renum calculos, ischurias, stranguriias, aliosque quibus obnoxii fiunt. Sed & Hippocrates ipse *3. Epid. 3.* complures quartanarios memorat in constitutione illa pestilenti simul cum aliis periisse. Hinc falsum quoque dicere est Celsum, hac ductum Hippocratis authoritate, qui quartanam febrim docuit ab aliis magnis morbis liberare: Verum tot ambagibus & tricis exsolvemur, si juxta recentiorum dogmata & observationes, considerentur omnes istiusmodi nervorum morbi, à vaporibus aut humoribus acidis provenientes, qui cum sedem suam in imo ventre habeant, à vitio viscorum naturalium male affectorum, præsertim vero pancreatis, lienis, ventriculi, & glandularum circumjacentium, propterea fit, quod illis per indebitam, cum cæteris succis, potissimum bile, in gracilibus intestinis fermentationem febrilem subactis, ut speciatim in quartana febre fit, desinat in nervorum & musculorum fibris proritatio & convulsio, ut alibi quoque dictum est; Vicissim enim acidum quodcunque felleo & amaro liquore retunditur ac domatur: cumque quartanæ febres ceteris longiores esse soleant, inde etiam sequitur, ut iteratis invasionibus, tum per vehementes illarum horrificas concussiones tum etiam à diuturna perduratione, omnis acor ex humoribus absumatur vel infringatur & removeatur causa irritationis & convulsionis nervorum. Huc etiam facit quod idem Hippocr. *6. Epid. 7. circa finem* scribit, *Melancholicos fieri epilepticos, & è converso*; quia humor melancholicus acidus, utriusque morbi causa, si in cerebrum & mentem feratur, melancholiam, in principium vero nervorum, & nervos ipsos epilepsiam excitat; atqui febre superveniente, id est per febrilem fermentationem subacto istiusmodi humore, uterque vel desinit, vel remittit. Denique advertendum superest, Hippocr. non penitus dixisse quartanis captos convulsionibus nullatenus corripi, sed *non admo-*

dum

dum solum; siquidem fieri potest, ut alia de causa illis afficiantur, vel etiam eâdem non penitus per febrem discussa, potissimum cum convulsiones & epilepsiæ fuerint inveteratæ, adeoq; diutius protractæ, languorem in nervis consequantur. quo casu, etsi omnino non desinant, satis tamen est, si admodum, aut violentius non affligant, sed rarius solum & mitius quam consueverant. Hinc demum quartana de qua hic loquitur Hippocr. non est illa, quæ symptomatica aut accidens est alicujus visceris male affecti, quoniam ipse non agit de ea, quæ est cum periculo, aut quæ in senibus accidit, in quibus ratione ætatis, periculosa esse solet; proinde aliquando desinit in paralysim aut alium magnum morbum, ut docet Hipp. *4. Epidem.* Servus quartana correptus stupidus factus est: at hæc non contradicunt Aphorismo, tum quia de quartana loquitur, non aliis affectibus conjuncta, tum quia non dixit in universum & semper liberare sed ut plurimum. Sic pariter, non omnis epilepsia à quartana solvitur; nam quæ post 25. annum extenditur, comitari solet usq; ad mortem, ut docet *Aph.7. hujus lib.* Nec abs re erit hoc loco esse memorem Aph. 26. *lib. 2.* ubi scribit: Febrem convulsioni supervenire melius est, quam convulsionem febri. Tandem breviter sciendum quartanam febrem, ratione febris, adversari frigori seu cruditati qualiscunq; illa sit, convulsionem producenti; ratione siccitatis seu ariditatis, humidi seu cacochymiæ.

Plures difficultates & quæstiones vide apud Cardanum hoc loco *in commentario.*

Aphorismus LXXI.

Quibus arida & dura cutis obtenditur, sine sudore moriuntur, quibus vero laxa & rara, cum sudore vita defunguntur.

Contentum seu Intentio.

De Modis moriendi.

Connexio: Si ut putant commentatores, hic Aphorismus intelligendus sit, de convulsivis morientibus, facilis illius est connexio cum antecedente Aphorismo in quo de convulsione egit.

Hic

Hic Aphorismus duas habet conclusiones & consequenter partes: *Prima* dicit, quibus arida & dura cutis ostenditur, sine sudore moriuntur: *Secunda* vero ait, eos cum sudore mori, quibus cutis laxa & rara est.

Transcriprus est hic Aphorismus ex *6. Epidem. sect. 6.* ubi per eadem scribitur, nisi quod clarius ibi, cutes aridæ ac duræ, pro aridis & siccis memorantur. Notat autem cutes aridas & duras quæ scilicet simul una exsuccæ sint & densæ, quemadmodum in coriis animalium ad solem exsiccatis, ut nimirum pororum constipationem & coarctationem designet; & cujusvis humoris absumptionem, unde tactu duræ, distentæ & aridæ, adeoque etiam scabræ percipientur: Neque solum unius aut alterius partis meminit, sed universalis integumenti, totum circum ambientis & circum vestientis corpus; id enim signat verbum istud *obtenditur* vel *circumtenditur*, qua scilicet cute universum corpus circumtegitur & investitur. Quibus igitur cutes tales sunt vel natura vel temporis progressu, forsan ex morbo, veluti ex Marasmo, sudor nullus fieri potest, etiamsi febribus afficiantur, quoniam vel humor deest propter ariditatem; vel extramitti atque exsudare nequit, propter cutis densitatem, ex arefactis præsertim glandulis subcutaneis dictis, unde lympha sudoris materia, proximè solet exstillare, quemadmodum evenisse scribit idem Hippocrates Dealcis uxori, & adolescenti in Melliboea ægrotis XV. & XVI. *3. Epidem. sect. 3.*

At vero qui cutem sortiuntur laxam & raram nimio sudore perfusi in febribus, aliisque similibus morbis decedere & mori solent; quia scilicet qui humores pravi per coctionem subigi non potuerunt, & criticè protrudi, sponte sua inter mortis confinia, inutiliter imo etiam maximo cum virium dispendio, erumpere solent, & sudores pariunt, diaphoreticos (vulgo mortales) dictos præsertim si cacoëthiam conjunctam habent, ut in malignis & pestilentibus febribus, & sudore Anglico, nam laxitas & raritas cutis nimia, ad sudorem sunt aptissimæ, laxitas enim redundantiam humoris significat; raritas vero ad sudorem viam parat, proinde quibus talis cutis inest, cum sudore moriuntur colliquatis & dissipatis spiritibus & humoribus seu succis.

Dices: Hic Aphorismus videtur prima fronte totus alienus ab arte medica, & doctrina Hippocratis, cum ipsemet jusserit *in lib.*

de arte à morituris abstinendum. ℞ non ita esse, sed Hippocrates ibidem docet, prædictionem semper & diligenter distinguere debere, id quod *in lib. de ratione victus in acutis* repetit : Imo *6. Epidem. sect. 7.* varios modos mortis prædicere docuit.

Quæres: cur quidam paulo ante mortem melius sese habere videantur, nam febris & symptomata videntur remittere? ℞ cum Fonseca id multifarie contingere, quia febris remittere videtur, vel dum calor partes externas deserit, & necessitatis, vel imminentis agoniæ causa, ad internas recedit, ita ut partes ad tactum apyrexiam mentiantur, pulsu tamen in pejus ruente. vel ob virium debilitatem, dum natura victas dat manus, & cum morbo, ejusque causa cessat demicare: vel ob extremum naturæ conatum, quo natura omnes suas vires & facultates, ad corporis centrum, pro morbo ejusque causa vincendis retrahit, omnia in melius vergere putantur, sed latet anguis in herba; nam brevi malum pejus quam ante redit, hinc una vicissitudo aliam, & tandem mors sequitur, hinc est declinatio vitæ, non morbi.

Aphorismus LXXII. & ult.

Icterici (seu æruginosi seu regio morbo laborantes) non admodum flatulenti (seu ventosi sunt.

Contentum seu Intentio.

De Ictero flatibus carente.

Connexio: De cute arida & laxa egit Hippocrates in antecedenti Aphorismo: In hoc præsenti Aphorismo de tincta cute colore flavo seu æruginoso sermonem facit.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur, cum simpliciter non cludat.

Icterum alibi diximus, vel à veneno sanguinem & lympham corrumpente, vel à crassis & lentis succis fellei humoris, in tenuia intestina transpositionem, ex ductu cystico & cholidocho impedientibus exoriri. Primum, plerumque malum, itemque opitiosum, experimen-

menta plurima conteſtantur, de quo etiam Hippocrates, pluries in hiſce Aphoriſmis, præſertim, ſi ante ſeptimum apparuerit, aut tumido ac duro exiſtente Jecinore *lib. 4. Aph. 62. 64.* Alterum diuturnum quidem, ſed minime periculoſum, paſſim experimur, & ſæpiſſime etiam ſine febre: Cujus autem hic meminerit, ut eo affectos, non admodum ventoſos eſſe dicat, vereri ſubit: At de primo effatum hoc veritati non conſonat, repugnante quoque eodem Hippocrate, qui Apollonium ægrotum *XIII. ſect. 3. 3: Epidem.* æruginoſum ſimul & flatulentum ſimul fuiſſe memorat: à tumefacto præterea jecore facile ſubſequi ſolet Tympanitis, in qua flatus prævalent, adeo ut univerſum ventum diſtendant & inflent.

Ictericos itaque ab impedita bilis ſeu fellei humoris in gracilia inteſtina depoſitione, hic intelligere oportebit, quibus nimirum alvus ſtiptica eſſe ſolet, & fæces ſi quæ exeruntur albicantes ac cineritiæ obſervantur: quoniam enim in his bilis conſiſtentior ac interior ſeu effœta reddita, minimeq; in tenue inteſtinum deducta, nequit ſuo ſale volatili viſcoſam pituitam, & hærentes in inteſtinis ſuccos, etiam ab acido pancreatis fortaſſe auſteriori, itemque ex ventriculo delabentem chylum, convenienter diluere & moderari; propterea fit, ut flatus vel nulli, vel tenues admodum progignantur, ſed & fæces inde mucoſæ plus juſto, & felleo iſtiusmodi liquore privatæ, diu retinentur, atque poſtmodum non niſi ingenti conatu egeſtæ, cineritiæ obſervantur: conſtat autem felleum hunc humorem pancreatici vim retundere, chylum ab inutilibus partibus repurgare, tenaces & hærentes ſuccos ab inteſtinis incidendo, detergere, nec non clyſteris vicem gerendo flatus diſcutere, & alvi experimenta ad exitum provocare. At vero adjecit Hippocr. *non admodum* cum fieri poſſit, ut aliquando leviter ſaltem, flatus aut ructus ab ictericis emittantur, cum ſcil. aliqua ex parte, felleus humor ad inteſtina dejicitur, forte quia non omnino cholidochus ductus obſtruitur, & omnem ejus partem remoretur, vel etiam, quia ab oleoſa, & tenaci bile cyſtis ipſa ſola infarcitur, indeque Icterus exſurgit, libero interea cholidocho ductu remanente. Sed & contingit pariter nonnullos flatibus vexari, ventris murmura excitantibus, & inflantibus inteſtina, illos autem nequaquam depellere poſſe; his equidem facile accidit, ut Ictero corripiantur, & præterea Tympanitici fiant. Novi quendam optima,

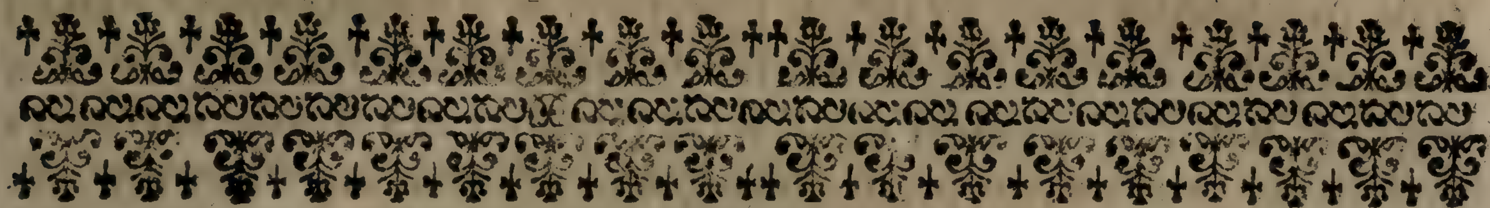
cæteroqui ſanitate fruentem virum, qui tum ingentes flatus, magno ſane impetu, per tempus, cum luberet edere conſueviſſet, mox factus Ictericus, flatus ipſos per ventrem obmurmurantes diſcutere nequivit, & poſt aliquod tempus Tympanitico - Aſciticus periit: Contigit & pariter experiri Ictericum quendam in convenienti tamen methodo tractatum, flatuoſum & ructuoſum per totum fere morbi decurſum extitiſſe, ſed tandem ſtomacho & viribus exolutum, cum nihil amplius retinere nec digerere potuiſſet, ultimum clauſiſſe diem, tumefacto interea jecore, & ictero in hepatidem ſcirrhoſam commutato.

Dices I. Icterici nigri ſeu qui laborant ictero nigro ex liene, maxime abundant flatibus. ergo Aphoriſmus hic locum non habet, ℞ Hippocratem de hoc ictero in hoc Aphoriſmo non loqui, qui ex lienis duritie vel aliter affecti prodit, ſed de eo, qui ex hepate ſeu potius vitio humoris fellei oritur.

Inſtabis: Hippocrates *2. Epidem.* fere adjungit Ictero Hydropem & flatum ergo loquitur de Ictero hepate & ſucco felleo affecto ℞ Hippocratem hoc loco loqui de Ictero nigro, quia ſide quidem hepate & bile affectis; verum tamen ut dictum in contextu, illum non abſolute in hoc Aphoriſmo docere, Ictericos nullatenus eſſe ventoſos, ſed revera aliquando eſſe poſſe ſupra monſtravimus, & ideo adjecit illud *non admodum*: Vel etiam dici poteſt, Hippocratem per Ictericos hîc intelligere eos, qui colores habent flavos, & ſucco felleo vehementer abundant, tales enim ob bilis copiam flatus abſumunt, nec ructuoſi ſunt, ſicut lienoſi. Et ſic eſto hujus utiliſſimi & laborioſi libri.

FINIS.

LIBER

LIBER SEXTUS
SEU
SECTIO SEXTA
DE
ACCIDENTIUM PROGNOSI IN MORBIS.

Aphorismus I.

In diuturnis lævitatibus intestinorum, si ructus acidus superveniat, qui prius non extiterit, bonum est signum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi lienteriæ.

Connexio: Cum in ultimo *libri quinti* Aphorismo egerit, Hippocrates de flatibus; In hoc præsente Aphorismo, continuat eandem materiam flatuum, qui per ructus acidos sursum rejiciuntur, hocque utile Medico præceptum proponit.

Præliminariter autem neminem lateat *Sextum* hunc *librum* Aphorismorum Hippocratis, varium esse, & proinde utilem simul & maximè recommendabilem: continet enim sententias ad praxim medicam summopere conferentes, præsertim in his, quæ acciden-

tium morborum proprietates & signatum ad prædictionem, tum ad curam utilia comprehendunt; sumptoque initio ab infima corporis regione naturali primum considerat Hippocrates *acidum ructum* ex ventriculo provenientem, in diuturnis lævitatibus intestinorum, dicitque si is, velut ex inspirato superveniat, qui prius nunquam extiterit, bonum signum esse.

Hic Aphorismus propter simplicem conclusionem non dividitur. Est autem lævitas intestinorum, græce *Lienteria*, morbus ille in quo assumpti cibi celeriter & præpropere nimis, omnisque coctionis expertes ac nullatenus immutati rejiciuntur, nullo tamen existente ulcere in intestinis; & quamvis inter *Lienteriam* & *cœliacam passionem* ea ab authoribus differentia statuatur, ut in Lienteria statim ac nullimode immutati; in cælica vero parumper detenti, & solum aliquantulum dissoluti dejiciantur, non tamen illa tanti est, ut sub nomine lævitatis intestinorum, hoc loco prior solum, & non etiam posterior affectio comprehendi possit, cum unam eandemq; causam, utrisque commune sortiri soleant. Quæ enim à veteribus, de ejuscemodi ciborum dejectionibus sunt excogitata, de debili coctione, seu ἀτονίᾳ aut languore ventriculi, aut imbecilla retentrice, vel plus justo lacessita expultrice, quarum culpa ingesti cibi, debito tempore non retinerentur, vel ante necessarium tempus expellerentur, ideoque coctionem non subirent; moderna anatomia facilius explicantur, per compressionem & coarctationem tunicarum ventriculi, suis fibris intertextarum, & dissolutionem ciborum, à succis & glandulis lenticularibus earundem in ventriculi cavum exudantibus, quamobrem cum ejusdem tunicæ delaxentur, & succi ipsi digestivi hebetes fiunt, aut in alienam naturam degenerant, coctio nulla fit, vel admodum imperfecta, unde postmodum facilis eorundem delapsus ad intestina, & subita depositio cumq; iisdem tunicis ventriculus & intestina convestiantur, atque humores secretionibus addicti, scilicet Felleus & Pancreaticus, parem sortiantur in hoc affectu conditionem, à naturali statu degenerem; proinde fieri ut quod in ventriculo dissolui & concoqui non potuit, multo minus dilui & secerni queat in intestinis, potissimum gracilibus; Quin & hæc tum vitio & inefficacia eorundem humorum, tum defectu ac laxitate glandularum miliarium, quibus interius reficiuntur; tum denique lactearum venarum excipere nequeuntium obstructione, plerumque enim

enim male affecta in causa sunt, ut quatocyus pariter ad alvum inconcocti cibi deturbentur & expellantur. Hinc lienteria, non tantū lævitas intestinorum, sed & cibarius fluxus seu diarrhœa stomachica plerique appellatur, quia stomachus seu ventriculus & intestina, cum suis tunicis, fibris & glandulis, nec non cum liquoribus, in eorum cavum extillantibus, simul una in hoc affectu læsa, conspiciuntur.

At vero, non solum hic considerat Hippocrates lienteriam, seu lævitatem intestinorum quamcunque, vel ex modico tempore inductam, sed specialiter adjecit, ex longo tempore molestantem, siquidem *in diuturnis* dixit *lienteriis:* Si enim lienteria recens foret, profecto quod de acido ructu superveniente recenset, foret infidum, quia fortasse semper adfuit, & sicut is à principio lienteriam concomitans, non magni æstimandus, ita nec lienteria ipsa plurimum esset magni facienda, utpote quæ non altas fixerit radices: Jure merito hæc ambo animadvertenda scribit, *in longis seu diuturnis lienteriis* in quibus gravius de vita verendum, *& ructus acidus superveniens*, qui longe magis utilis existimandus est: In his enim ructus acidus superveniens recuperatum iri ægrotantem portendit, ob restauratæ coctionis indicia, quippe succi illi digestivi, ciborum dissolutionem promoventes amissum acorem referunt naturali statui debitum, quo antea orbati inidonei evaserant & ventriculus ipse, ad pristinam fibrarum texturam & sui coarctationem quadantenus revocari prædemonstratur. Atq; hinc palam fit, quam longe aberraverint veteres interpretes, ex ructu acido coctionem renovari existimantes ex eo, quod ructus acidus indicium foret inchoatæ coctionis, vi caloris perfici consuetæ; cum tamen ructus acidus ex Galeno frigidam intemperiem consequi dicatur, & coctio ex eodem à calore moderato fieri putetur. Equidem ructus acidus inchoatæ coctionis indicium est, sed ex restauratione ac reditu succorum chylificationi inservientium, quia succi isti, sua natura acido-acres esse debent, & ubi antea per lienteriam hebetes ac inertes, omnique acore dissoluendi vim habente orbati fuerant, cum in pristinum instaurari & exacui cæperint, futuram imposterum meliorem ciborum coctionem pollicentur.

Addidit præterea tunc ructum acidum signum esse bonum, cum antea non extiterit, (ructus enim acidus utcumque ciborum resolutorum & fermenti ventriculi reintegrationem inchoantem arguit,)

forte

forte quia ſucci illi digeſtivi hebetes, & efiœti, vel propter commixtionem aliorum ſuccorum præſertim phlegmaticorum, vel ob mucorem in tunicis & glandulis ventriculi hærentem, vel propter eorundem inertiam ac inefficaciam, veluti à ſanguine vapido dependentem, vim & actionem nullam, in cibos aſſumptos exerere potuerint, qui mox repurgato per iteratas egeſtiones corpore, auctiones & efficaciores redditi deinceps valeant eorumdem diſſolutionem & chylificationem peragere; quamobrem, qui ſucci ciborum diſſolutioni dicati, nulli, vel inefficaces erant, comparente ructu acido, illoque perſeverante reſtituti deſignantur, unde ſignum bonum: neceſſe eſt autem ut perſeveret, nam ſi momentaneus fortaſſe foret, infidele ſignum eſſet.

Sed quid ſi ructus acidus adhuc antea per initia lævitatis inteſtinorum extiterit? Certe ex mente Hippocratis nil boni exinde præſagiri poſſet, tunc enim ructus acidus, potius à cibis ipſis malè digeſtis proveniret, quam à ſuccis digeſtivis, in meliorem ſtatum redeuntibus; quamobrem non immerito lienteriam ipſam comitaretur, & non ſuperveniret; atqui fieri etiam poteſt, ut ſucci ipſi talem ac tantum acorem nanciſcantur, ut longe admodum à naturali conditione declinent, adeoque referant vim & acutiem aquæ ſtygiæ, proxime ad veneni naturam accedentes, quo circa non tantum cibos diluant, ac plus juſto extenuent, ſed & tunicas ipſas ventriculi ac inteſtinorum proritent & compungant, unde poſtmodum citiſſima ac præpropera nimis in alvum depoſitio, quemadmodum ex vehementioribus catharticis & venenatis quibusdam liquoribus experimur. Sed & inſuper à nimia atque immoderata tunicarum & fibrarum ventriculi laxitate, id ipſum evenire poterit, qua ſcilicet fiat, ut aſſumpti cibi nec comprehendi, nec debito tempore retineri queant, ſed ſponte ſua per pilorum ſe corrugare nequeuntem in inteſtina delabantur, quæ pariformiter affecta aut premente & inepta ejusmodi mole gravata, foras protrudant.

Hinc autem facile deduci poteſt, evenire quandoque poſſe lienteriam vitio ſolius ventriculi male concoquentis, aliquando ex defectu gracilium inteſtinorum & ſuccorum illuc corrivantium, non ſecernentium partes chyli alibiles ab excrementitiis, ſed una ſimul permiſtas ac confuſas, ex irritamento ſtatim ad alvum

pro

protrudentium; itemque si à tumida & villosa glandularum substantia quodammodo lævigata, atque à fibrarum & nervorum laxitate, ad debitum tempus continere nequeuntium, indeque fieri cur aliquando gravior, quandoque vero mitior lienteria exoriatur, ut exempla testantur. Quoniam vero similem sententiam scriptam reliquit Hippocrates *2. Epid. sect. 2.* his verbis: *Diuturnis lævitatibus intestinorum, acidum ructum fieri, antea nunquam factum signum utile, ut Demaneti accidit; fortasse autem est & arte facere; etenim turbationes hujusmodi alterant; fortasse autem & acidi ructus lævitatem intestinorum solvunt;* ansam nobis præbet dubitandi, an non æque expediat Medico ructus acidos excitare, imo & vomitum, cum alioqui nihil de hoc memoratum sit in præsenti Aphorismo. Verum Hippocrates cit. *2. Epidem.* hæsitanter solum sub particula *fortasse* illum commendat, desumpta ratione ab illa turbatione seu commotione ventriculi qua in eructatione se subvertit & efflat, ut inde fortassis calor (cujus defectu lienteria fieri creditur) suscitetur ac vigeat, & frigidi & tenaces humores Ventriculi fundo hærentes submoveantur & expurgentur: Quamobrem cum certum omnino non sit, ex ructu arte promoto, lienteriam fore desituram, proinde factum cur in Aphorismo nil tale retulerit, veluti nondum experimentis comprobatum. Sed & in diuturna lienteria affectis, adeoque toto corpore languentibus, nec videtur tam facile ructum acidum, & vomitum tuto excitari posse, nisi duntaxat ex accidenti, quatenus per medicamenta aromatica & roborantia Ventriculum, vigor in fibris & tunicis ejusdem se quodammodo corrugantibus promoveatur. Et licet vomitus in alvi fluxibus ex eodem Hippocrate à plerisque Authoribus commendetur, is tamen non nisi inter initia convenit, valente nimirum Natura ejus impetum sustinere, quæ cum ex adverso valde imbecillis esse soleat in diuturnis lienteriis, propterea nullatenus tutum erit ad ejusmodi commotionem illam lacessere: Quod autem ex angusto alicujus vasis orificio potando, creditur promotum ructum prodesse posse (ut Galenus *comment. 2. in 6. Epidem. text. 32. referens Sabinum ita consuluisse*) vanum omnino existimaverim, cum non nisi ab interna causa excitatos ructus, isque similiter acidus in lienteria commendabilis sit, & signum bonum esse possit; Sed dantur quandoque medici, qui naturæ vices supplere intendentes, & sequentes Consi-

lium Celsi inquientis, quæ per rationem fieri nequeunt per temeritatem facienda: Verum hos sequi, casibus paucis exceptis periculosum.

Quæres: Cur vinum citius acescat in ventriculo quam alii liquores? ℞. Quia vinum majorem habet ad aciditatem dispositionem quam alii liquores; præterea vinum plerumque in majori quantitate sumitur quam cæteri liquores. Sed

Quæres II. Cur vinum tam facile in ventriculo acescat? ℞. Non quia calidum est, sed quia non potest superari à virtute ventriculi aliud esse cum aqua simplici, cruda vel cocta, hæc enim facile digeritur neque tam facile acescit.

Quæres III. Quot modis ergo lienteria obtingere potest? ℞. Triplici modo: 1. Quando non concoquit ventriculus, licet debito tempore contineat: 2. Quando concoquit, sed non tam diu retinet, ut perfecte concoqui & immutari possit: 3. Quando nec concoquit, nec retinet.

Aphorismus II.

Quibus nares humidiores natura, & Genitura humidior ii minus prospera valetudine fruuntur: Quibus vero hisce contraria adsunt, salubrius degunt.

Contentum seu Intentio.

De Temperie humidiori comparata.

Connexio: Magnam habet hic Aphorismus cum præcedente convenientiam: In priori enim de acido fructu egit, qui humiditatis seu redundantis seri signum esse solet: In hoc de muco narium & semine sermonem facit quæ pariter humiditatis & seri notæ esse consueverunt.

Hic Aphorismus duas continet conclusiones & quidem contrarias: & ideo etiam in duas partes dividitur; *Prima* dicit nares humidio-

midiores Natura, & Genitura humidior, signa sunt culpatæ sanitatis: *Secunda* vero asserit contrarium.

Colligit ergo in hoc Aphorismo Hippocrates, ab humidiori vel ficciori narium & geniturae conditione, meliorem & salubriorem: vel contra deteriorem & insalubriorem, totius corporis constitutionem; simili fere modo, ac de totius anni tempestate scripserat *Libro 3. Aphoris. 15. ex constitutionibus anni siccitates, sunt Imbribus salubriores & minus mortiferæ.* Equidem ab humidiori corporum constiutione, major excrementorum præsertim crassorum & phlegmaticorum proventus designatur, quæ partes omnes aggravent ac hebetant, & sanguinem vitæ thesaurum, sustinendo & fovendo corpori ineptum & effœtum reddant; quamobrem majora & pejora nobis semper accidunt mala ab his, quæ plus justo humefaciunt ac delaxant; Humidum enim in viventibus moderatum, balsamicum & oleosum dictum, minime vero aqueum & excrementosum esse debet, quale per mucum & fluentem lympham narium designatur.

Scriptum est autem *Natura* id est à Nativitate, atque ex naturali & insita corporis habitudine, ad excludendas humidas illas superfluitates, quæ ex causis externis, vel à morbo aliquo inducuntur, quemadmodum ab aëre austrino, cibis excrementitiis, & potibus gelidis ac immoderatis, itemque ex catharris & aliis: In iis præterea arguitur mala, & laxa nimis Cerebri (quod pituitæ Metropolis Hippocrati dicitur) constitutio, quæ ad lymphaticas, & serosas sanguinis superfluitates facile suscipiat, & susceptas moderari nequeat, sed per nares & cæteras adiacentes partes sponte sua defluere sinat. Id ipsum quoque indicat genitura humidior; Illa quippe tenax, spumosa, ut consistens esse debet; unde cum humida & fluida nimis est, a consimili sanguinis conditione progenita designatur: modo ex utriusque partis humida & laxa constitutione, cæteras quoque omnes pari vitio affectas conjicere licebit, adeoque coctiones omnes, & cunctas operationes inertes & languidas fieri, ex quibus nec integra nec perfecta sanitas exoritur, sed valde debilis & contrahendis morbis multum obnoxia; quandoquidem cerebrum & testes videntur esse præ reliquis præcipuæ ac prævalentiores partes, ad vim & vigorem toti corpori impertiendum, quippe quia ex Cerebro Spiritus a-

nimales, atque ex Testibus masculinum robur, cunctis aliis communicatur.

Hinc experimur spadones, & illos omnes, qui ejuscemodi aqueis humiditatibus, atque serosis humoribus abundant, esse perpetuo valetudinarios, ingenio hebetes, sensibus obtusos, languidos, excrementosos, & ad quæcunque opera, aut exercitia, tum mentis tum corporis minus idoneos. Cæterum comparate solum illos his minus salubres esse dixit, cum & non minus sicciori constitutione præditi, suis quoque subjiciantur morbis.

At vero animadvertendum hic est, quod junctim Hippocrates dixit: *Nares & Genituram humidiores*; ut ex utriusque complexu de totius corporis salubritate, rectum judicium ferri possit; nam si una vel altera solum pars humidior foret, non de toto, sed solum de illa parte male affecta ac debili judicabitur; unde si nares solum humescant, cerebrum male affectum, & imbecillum designabitur; si vero genitura duntaxat fluxilior ac serosior observetur testes solummodo, & aliæ parter circumjacentes languidæ & laxæ significabuntur. Debent igitur hæc duo simul jungi, ut de totius corporis constitutione conjicere possimus. Id ipsum quoque per eadem fere verba scriptum est *6. Epidem. sect. 6.* unde excerptus videtur præsens Aphorismus, nisi quod genitura non tantum humidior sed copiosior quoque adjiciatur, non minimum scilicet ad causariam valetudinem conducente copia. Hac etiam de causa idem Hippocrates *2. Aphor. 44.* adnotavit, crassa atque obesa admodum corpora citius interire quam gracilia; quia facilius in gravissimos & lethales affectus incidunt, quales sunt Apoplexia, Lethargus, Carus, Paralysis, oculorum Suffusio, Astma, Hydrops, Lienteria, Diarrhæa, Dysenteria & alii similes; Contra vero sicciori & solidiori corporis constitutione potiti, salubriorem vitam degunt, utpote qui puriori & floridiori sanguine sunt præditi & partes ad robur & operationes vitæ destinatas, solidiores & firmiores nacti sunt; quod pariter confirmat Celsus, *Lib. 2 Cap 1.* Licet autem negari non possit tales siccioris corporis homines ad acutos morbos, Phrenitidem, ardentem febrem, esse quoque pronissimos.

Dices Hippocrates *lib. de locis in homine* contrarium sentire videtur: & *Lib. 3. Epidem.* dicit eos quibus humidæ sunt nares, & genitura

nitura humidior, facilius vivere, Ergo sibi contradicit. ℞. Licet extricandæ huic difficultati varie studuerint Firolivius, Alarsilius, Hugo Senensis & alii:

Dico ad Primum, Hippocratem loco illo citato nil aliud intendere, quam quod morbi sicci & firmati in corporibus siccis, sint difficiliores & diuturniores; in humidis autem, quod facilius diffluant & curentur.

Dico ad Secundum: Humidos dici saniores, quia vivunt diutius & melius nutriuntur, non tamen inde sequitur, eos minus ægrotare.

Aphorismus III.

In longis intestinorum difficultatibus, cibi fastidium malum, & cum febre pejus.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Dysenteriæ.

Connexio: Hic Aphorismus connectitur cum primo, cum enim in illo de lævitate intestinorum egisset, & ibidem postmodum signum apparens ad prædictionem declarasset: In hoc præsente Aphorismo agit de Dysenteria, quæ altera est species alvi fluxus, & pariter signum deducit superveniens ad prognosim.

Hic Aphorismus duas habet partes seu conclusiones: quarum *Prima* malam ponit inappetentiam in longa dysenteria: *Secunda* vero perniciem, si cum febre jungatur.

Hippocrates *Lib. 2. Aphor. 33.* dixit: *In omni morbo, bene se corpus habere ad ea quæ offeruntur bonum esse, contra vero malum.* at hic specialius in dysenteriis, ciborum fastidium adnotat, veluti signum prostratæ virtutis appetitivæ, atque adeo malum, & cum febre pejus.

Verum animadvertere oportet, non dixisse Hippocratem in dysenteriis seu difficultatibus intestinorum simpliciter, sed notanter adjecit *in longis seu diuturnis*: etenim initiantibus dysenteriis, ex malo

forte corporis apparatu, atque ex humoribus acribus aut oleosis, quales plerumque sunt, qui biliosi vulgo vocantur, non raro fit, ut statim appetitus langueat, & ciborum fastidium ac nausea inferatur: illud tamen non tanti existimandum, ut spes omnis absit recuperandæ imposterum appetentiæ, postquam scilicet humores illi acres & oleosi, edomiti vel evacuati fuerint At vero cum inter initia dysenteriæ, appetitus non est omnino prostratus, si deinde temporis processu, morbo nimirum increbrescente, ille penitus deficiat, & ciborum omnium fastidium insequatur, procul dubio pessimum indicium erit, veluti non à solis humoribus, ventriculi tunicas laxantibus progenitum, sed à labefactata ejusdem actione, atque ab emortuis & exolutis succis eidem addictis, dependens: Neque enim tam facile deinceps est, exolutos ejuscemodi succos restaurare, & labefactatas vires reficere, postquam diu cum torminibus alvus egesserit, & intestina tam male affecta fuerint; unde & sanguis & vita ipsa proxime est, ut tandem deficiat. Accedit, quod ad reficiendam consumptam ex immodica egestione substantiam, necessaria omnino est ciborum ingestio, & pariter conveniens eorundem digestio, & chylificatio, quæ, nisi ventriculus bene se habeat ad appetendum & concoquendum nullatenus haberi poterit, quamobrem de omnimoda virium deficientia, subinde adhuc verendum erit.

Sed quomodo fieri potest, ut in dysenteria, etiam ab initio appetitus ciborum habeatur, procedente vero tempore deficiat? Ratio petenda videtur ab ipsismet intestinis male affectis, sive superioribus & gracilibus, sive inferioribus & crassis & potissimum recto beneque se habentibus superioribus & gracilibus, facile est ut appetitus ciborum habeatur, qui tamen nullus vel valde imminutus erit, cum superiora & gracilia intestina, quibus ventriculus proximius alligatur, afficiuntur: & quia procedente & producta dysenteria, erosiones aut ulcuscula, adhuc in intestinis crassis contracta, sensim & sensim repere possunt in partes superas, & non tantum intestina gracilia, verum etiam ventriculum ipsum contaminare: propterea fieri potest, ut dysenteria inter initia appetentiam non lædat, progressu vero temporis illam inferat: adde quod morbi omnes initiantes debiliores semper sint, sensim vero invalescentes praviores fiant, attritis viribus & languescente Natura.

Quod

Quod diuturnis dysenteriis ciborum fastidium superveniens malum hactenus dictum sit, longe pejus erit, si cum febre conjungatur, & quidem sive febris á principio dysenteriam comitetur, sive in ejusdem decursu superveniat: etenim ratione febris, vitium quoque in sanguine inductum designatur; atqui longe gravius erit, si febris, quæ á principio deerat, vel levis admodum videbatur, mox cum ipso ciborum fastidio supergrediatur, aut increbrescat; quippe tum vel inflammationem vel mortificationem ibidem factam designat: Id quod etiam notavit Hippocrates *6. Epidem. 7.* his verbis: *In longis dysenteriis cibi fastidia mala, tum alias, tum si insuper febrierint* : ubi duo notabiliora commemorat: *primum* quod ciborum fastidium non semel sed pluries & diu perstiterit, nam usus est plurali numero, *cibi fastidia: alterum*; quod tum alias, tum si in super febrierint, ubi per particulam *insuper* supervenientem febrem designat.

Neque hoc novum in praxi, qua pluries constitit, dysenteriam citra febrem accidisse, sed & non tantum absque febre, verum etiam absque cruentis egestionibus visam gravissimi Doctores attestantur, illamque epidemicam & populariter grassantem, de qua præ cæteris meminere Willis. Syndenham, Bonetus *in suo sepulchreto* & alii; ut propterea mirum non sit, cur Hippocrates dixerit, in diuturnis dysenteriis, cum tamen dysenteria inter morbos acutos reponatur; etenim fieri potest, ut illa potissimum incruenta, in longius tempus protrahatur, utpote in recto intestino crassiori excitata, quemadmodum etiam in tenesmis experimur.

Sunt ergo, cibi fastidium & febris in longa dysenteria, ægro jam num debilitato pessima signa, maxime vero si conjungantur, ut jam supra dictum.

Cibi autem fastidium seu inappetentia passim tripliciter intelligitur vel cum nihil potest degustare homo absolute; vel cum appetit, sed admovens alimentum non potest degustare; vel cum alimenta peregrina & prava desiderat: quocunque modo sumpta mala est inappetentia, sed pessima prima, inde secunda, postea tertia: ita Hippocrates *3. Epid. Sect. 2.*

Plures qui desiderat, hunc Aphorismum concernentes difficultates, eas apud practicos sparsim inveniet titulo de dysenteria.

Apho-

Aphorismus IV.

Circumglabra ulcera, maligna, (seu prava.)

Contentum seu Intentio.

De Prognosi ulcerum.

C*onnexio*: Cum superiori Aphorismo egisset, de ulcere intestinorum; in hoc præsente agit de aliis ulceribus malignis & pravis. Hic Aphorismus ob nimiam brevitatem non dividitur.

Ulcera ergo circumglabra dicuntur ex quorum ambitu, & circa illorum labia pili decidunt, ac decisi nullatenus renascuntur. Sive autem ulcera ista à causis externis fuerint inducta, sive ex præcedenti vulnere relicta, perinde erit, modo ab affluxu pravorum humorum, circumjacentes pili è suis radicibus abradantur & sponte decidant. Hinc ubi Leonicenus, aliique interpretes scribunt *ulcera* Fuchsius mavult legendum *vulnera*, quæ tamen in ulcus desierint, ut proinde non ex vi vulneris, sed ex pravo & maligno humore in labiis vulneris restagnante, radices pilorum erodantur. Addit etiam Cardanus, præter pilorum casum, cutis desquamationem, ut ab iisdem humoribus malignis & erodentibus, nedum radices pilorum, sed etiam cutis, & caro subjecta depravetur & inficiatur.

Ab ejusmodi igitur pilorum defluxu, & cutis desquamatione, clarissime deducitur, ulcera ipsa evasisse maligna & cacoethica, vel à vitio ejusdemmet partis ulceratæ corrumpentis alimentum; vel à toto, malos humores in eandem partem deponente, prout observare solemus in corporibus Gallica lue infectis. Hinc autem edocemur, pro talium ulcerum curatione, corpus omnino esse repurgandum, à pravis & deleteriis succis, ulcera ipsa inficientibus, ac præterea alexipharmacis & specificis oppugnandum; nisi enim pravi illi humores eliminentur, & alimentum, quod parti affectæ suggeritur, purum & temperatum fiat, procul dubio ulcus nunquam ad cicatricem perducetur.

Hanc

Hanc eandem sententiam scriptam etiam invenies *6. Epidem. Sect. 7.* sub his verbis: Ulcera circumglabra maligna sunt; quare hic Aphorismus desumptus exinde videtur.

Dices: Pili decidunt, ob discrasiam siccam, uti in Calvitie, ob defectum succi alentis, Ergo non semper ob malignitatem. ℞. Hanc pilorum ruinam non tantum dependere à discrasia seu intemperie, quoniam satis apparet, quod non sit sola, Ergo necesse est, ut pravitas adsit, quæ ulceri jam cacoëthico juncta est.

Quæres I. Quotuplex est putredo in ulceribus? ℞. Duplex, sicca & humida; sicca est in ulceribus callosis de qua Hippocrates *2. Epid.* humida in sordidis.

Quæres II. Cur Hippocrates non alia signa, nempe corrosionem, rotunditatem, serpentiam, desquammationem, labiorum inversionem & pravitatem, sed tantum pilorum decidentiam adduxit? ℞. Hippocratem hoc signum adferre, tanquam quod oculis statim occurrit, ut Medicus ex hoc statim de ulceris malignitate possit pronuntiare.

Quæres III. In quibus maxime ulceribus depilatio hæc apparet? ℞. In Elephantiasi, impetigine & ulceribus à lue venerea ortis; item in carcinomate & aliis: Quemadmodum herbæ in prato aqua salsa, lixivio, urina aut cœnosa illuvie irrigato non crescunt, ita pili in talium ulcerum circumferentia crescere non queunt.

Aphorismus V.

Dolores laterum & pectoris, cæterarumque partium, an multum differant, considerandum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi dolorum.

Connexio: Cum præcedenti Aphorismo, facile connectitur præsens Aphorismus, siquidem in priori ex glabritie docuerit facere differentiam inter ulcera; In hoc præsenti Aphorismo monet, ut Medicus

dicus inter partium dolores, bene distinguat, & videat, utrum unus alteri sit omnino similis an dissimilis & ex hoc facile veniet in cognitionem partis affectæ, ipsius morbi & ejus causæ. Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Quo pacto hunc Aphorismum vertit Leonicenus, obscuritatem parit; quare melius legendum cum Fuchsio & Cardano, quorum alter ex Græco Codice transfert: *Dolores, qui fiunt in latere, & pectore aliisque partibus, num multum prævaleant differantve, considerandum*: Alter vero ita scribit: *Dolores qui sunt in lateribus, & pectore, atque aliis partibus, an multum varient, perdiscendum*: cui consentit etiam Mercurialis. Et quidem utraque hæc versio clarior est, per quam Hippocrates Medicos consulere videtur, ut partem affectam in doloribus, prout mox diximus, internoscere curent: nisi enim partes affectæ, suis indiciis distinguantur, curatio nequaquam prospere institui poterit; etenim in dolorbus, non solum distinguenda erit doloris species, num ille acutus & pungens, an vero obtusus & gravans sit, num tendens aut inflans, num pulsans aut convellens; verum etiam à quibus causis potuerit produci; in qua speciatim parte, cum quo morbo conjunctus, quo anni tempore, quave tempestatis constitutione contingat: Siquidem ab horum accidentium & circumstantiarum varietate, partes affectæ & illarum speciales morbi, cum suis causis facilius discerni poterunt.

Et quidem *pungentes* dolores, ab humoribus acribus; *gravantes* à crassis & pituitosis; *inflantes* à flatibus oriri solent: Sicut pariter *pulsans* fit in arteriis; *convellens* in nervis & membranis: *acutus* in partibus sensitivis; *obtusus* in glandulis & viscerum parenchymatibus: Qui contingunt *æstate* plerumque ab humoribus tenuioribus, qui in *hyeme* à crassioribus, ita de cæteris. Modo, pro istorum varietate, varianda quoque curatio erit, ut docet methodus medendi. Dat autem exemplum Hippocrates in hoc textu, de doloribus laterum & pectoris, & pro lateribus intelligit costas, cum adjunctis musculis mesopleuris, & intercostalibus dictis, prout utrumque latus, dextrum & sinistrum occupant: pro pectore autem intelligenda est, pars anterior ejusdem, ubi costæ sterno, adnectuntur; & non solum secundum partem internam, ejusdem pectoris; nam non eodem modo dolor, in utrisque contingens, pectus ipsum afficit, cum pars interior & membrana

brana illa, quam pleurum vocant, ſenſu exquiſitiori communita, acutius dolet; pars vero extima maſculis contecta, non adeo acuto ſenſu torqueri ſolet. Ita quoque dolor aliter afficit pulmonem ac pleuram, aut muſculos intercoſtales: quamobrem bene conſtat, pro diverſitate partium affectarum curationem diverſimode eſſe inſtituendam.

Neque ſolum qualitas doloris, ſed ejuſdem *Magnitudo* conſideranda eſt, num ſcilicet exiguus & levis ſit, an vero magnus & excedens; Inde enim deſignabitur cauſa dolorem faciens, vel levior, vel gravior, vel abundantior, vel parcior, vel tenuior, vel craſſior, vel tenacius infixa & recondita, vel ſuperficietenus duntaxat adhærens, vel intenſivus vel extenſivus nempe ad plures partes, conſiderandum inſuper eſt, num in longius tempus dolores ſunt proceſſuri, ideoque diuturniores; An vero ſint citius deſituri; & num per ipſam eandem qua incæperint, anni tempeſtatem, puta, qui hyeme intra hyemale quoque tempus finiri poſſint, an potius ad aliam ſequentem, nempe vernalem, vel æſtivam protrahendi ſint, ut ex eodem Hippocrate colligi poteſt *6. Epidem.* ubi de conſtitutione quadam in Perintho vagatâ ſermonem habet: Quare non irrationabiliter quis conjectabitur, ex dolorum varietate, diverſam morbi cauſam, & morbi *magnitudinem, motum & morem* cum parte ſpecialiter affecta, ut fuſius declarat Galenus *2. de locis affectis cap. 2.* Hinc quod Hippocrates hic exempli cauſa, de doloribus pectoris & coſtarum protulit ut inter ſe invicem diſtinguantur, nimirum peripneumonia, pleuritis, ſuppurationes, tabes, venarum ruptiones &c. aptandum quoque erit cæteris partibus, ſi dolore afficiantur, ut ex iiſdem ſignis diſcerni poſſint, puta, cum dolor divexat Ilia, num internæ an externæ partes ventris afficiantur, & num Renes, an inteſtina, an etiam reliqua viſcera adjacentia: procul fit in Nephritide ut colica quæ ſane ſæpe difficulter diſcernuntur: quæ ſane, ex documento ejuſdem Galeni *cit. loco* à quinque fontibus deducuntur; nimirum à Natura & conditione doloris, à ſitu, ab accidentibus adjunctis, ab excrementis, & ab actionibus læſis.

Poſtremo advertit Galenus *in comment.* etiam in pluribus individuis dolores, iiſdem in partibus inductos, ex ſupra dictis indiciis poſſe diverſificari; ſi nimirum conſiderentur doloris ſpecies à vehe-

Uuuuu 2 men-

mentia: Etsi enim duo individua costarum dolore crucientur, si fortasse tamen in uno dolor sit pungens, in altero tendens vel gravans; aut in uno vehementior sit, levior in altero: Equidem in illis & causa doloris & pars affecta variabit, pro eorundem diversitate.

Tandem neque prætereunda differentia corporum, Temperamentorum, craseos, habitudinis, ætatis, consuetudinis, victus rationis, quæ ubique locorum quoque consideranda & discernenda sunt tum ad dignotionem & ad prognosim, tum maxime ad remedium in genere, specie, quantitate, qualitate modo, tempore recte adhibendum. Qui ampliorem super hujus Aphorismi contextu, deductionem anhelat, legat Cardanum, qui fuse eundem exponit.

Aphorismus VI.

Renum & vesicæ vitia in senibus, difficulter curantur.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi vitiorum Urinæ in Senibus.

C*onnexio*: Cum in præcedenti Aphorismo, dolorum mentionem fecisset & docuisset, illorum differentias esse considerandas: In hoc præsenti Aphorismo ad dolores renum & vesicæ, earumque partium morbos se convertit, quibus dolores ut plurimum sunt connexi. Hic Aphorismus propter brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

Animadvertendum præliminariter, Leonicenum, simul una renum & vesicæ vitia, in hoc Aphorismo conjungere; alios vero interpretes, & præsertim Fuchsium & Cardanum disjunctim legere; unde Aphorismum hunc è Græco Codice ita vertunt: *Vitia Renum, & quicunque dolores Vesicæ*: Quasi vero renibus morbi quidem accidant, sed non cum magno dolore, quia illorum substantia parum sensitiva est; at vero multum sensilis substantia vesicæ, utpote membranosa.

Ve-

Verum enim vero, ista non multum faceſſant ad ſententiam Aphoriſticam explicandam; etenim ſive aliter afficiantur renes & veſica, ſive etiam diverſis morborum generibus divexentur, non tamen Hippocrates ex illorum varietate, eorundem viſcerum inſanabilitatem, vel difficilem ſanationem deſumpſit, quippe qui ſolum, morbos ipſis contingentes conſiderans difficulter ſanabiles in ſenibus recenſuit, reſpectu ipſiusmet ætatis, & quamvis iidem Authores, pro ſenioribus intelligant, qui in prima ſenectutis ætate ſunt, ut videtur deduci poſſe ex eodem Hippocrate 6. Epidem. 7. ubi renum affectiones, poſt annos quinquaginta ſe non vidiſſe ſanatas ſcribit; nihilominus quia ibi de ulcere renum & veſicæ verba facit, non autem de reliquis renum & veſicæ morbis; & aliquando etiam viſum ſenes inter initia ſenectutis, à quibusdā renum & veſicæ affectibus fuiſſe vindicatos; veriſimilius propterea credere licet, iſtiusmodi morborum curationem, in provectioribus ſenibus omnino difficilem aut etiam impoſſibilem exiſtimaſſe: modo etiam inter homines in ſenio conſtitutos, magna differentia facienda eſt, nam quidam poſt ſexageſimum annum & ultra, robuſti, atque multis aliis etiam minoris ætatis fortiores ſunt; contra vero alii ante quinquageſimum adeo imbecilles & languidi obſervantur, ut non tantum à renum vitiis, ſed ab aliis multo levioribus morbis liberari nequeant.

Sed unde eſt quod ſenes à morbis renum & veſicæ difficulter liberentur? Omnes fere vetuſtiores interpretes, cauſam ad excrementorum multiplicationem, ad expultricis languorem & ad meatuum anguſtiam retulerunt; Sed & Galenus, & cum Galeno Cardanus quæ Hippocrates indefinite de renum & veſicæ vitiis ſcripſit, ad ulcera duntaxat contrahunt; pro quibus curandis, quiete inquiunt, opus eſſe, quæ nulla eſſe poteſt in renibus & veſica, perpetuo addictis ſecretioni & expurgationi urinariæ ſeroſitatis: Verum hæc cunctis ætatibus communia ſunt, quin imo multitudo excrementorum, & meatuum anguſtia, longe manifeſtior eſt in ætate pueriſi, quam in reliquis; Ego vero judico ideo, curationis difficultatem, in ſenibus ſpecialiorem eſſe, à vitio acoris muriatici in ſanguine, lympha, cæterisque liquoribus, temporis progreſſu, ſenſim ſenſimque contracti cujus cauſa urina ipſa, acriori ſale prædita, & ſerum quod à ſanguine repurgatur, acidius effectum, continuam excitant, in uri-

nariis partibus proritationem & molestiam unde quidquid vitiosi in corpore exuperat, ad eas partes delatum, morbos reddit difficiliores, ut propterea nequeant ab iisdem senes ullatenus vindicari. Renum autem & vesicæ morbi senibus contingentes, sunt, dolor Nephriticus à calculis vel arenulis, urinarum suppressio, stillicidium aut ardor, vesicæ scabies & urigo, qui sane pro causa viscosos & acidos succos recognoscunt difficulter emendabiles, atque inducta semel vitia assiduo foventes, prout alibi à nobis ostensum est. Porro si hæc omnia in cæteris quibuscunque cujusvis ætatis & constitutionis, difficulter emendantur, quanto magis in senibus incorrigibilia fient, in quibus omnia languent, & ex ipsa per ætatem mutatione, semper in pejus ruunt, cum & fermenta viscerum in acidum degenerent, ac ipse sanguis sensim & sensim vappescat, coctiones omnes infirmæ fiant, excrementa cumulatiora, crudi & lenti succi in cunctis visceribus contrahantur & hæreant; quamobrem idem Hippocrates *Lib. 2. Aphoris. 40.* dixit: *Raucedines & gravedines in valde senibus difficulter concoqui & maturari.* Sed & Articulorum dolores, abscessus, obstructiones, calculi, ulcera, sanguinis mictus, Paralyses, Tusses, alvi fluxus, aliique morbi insanabiles in ipsis observantur difficulter quoque irremediabiles: Meminit autem speciatim hoc loco, de renum & vesicæ vitiis, quia ab his præ cæteris, senes gravius affici solent, tum ob seri urinarii acredinem, tum ob tubulorum renalium laxitatem, & sphincteris vesicæ musculi languorem, tum demum quia per hos ductus potissimum, cuncta corporis recrementa, quæ in illis abundantissima sunt, perperim deducuntur, unde illos experimur assiduis mejendi stimulis infestari, & micturiendo plurimum cruciari.

Cardanus non inepte declarat quando à medicis interpretibus dicitur hos in Aphorismo mentionatos morbos, aut prorsus esse insanabiles, aut difficulter sanari; tres modos eventuum intelligit; aut quia non omnino sanantur, aut raro aut cum magna difficultate.

Dices: Illi morbi qui magis congruunt seu proprii sunt ætati, sexui &c. facilius curantur secundum Hippocratis *Aphorismum & 5. Epidem. sect. 2.* Sed morbi renum & vesicæ magis congruunt, & magis proprii sunt senibus, ergo facilius curantur. ℞. 1. Negando minorem, nam etiam pueri & juvenes ut mox dictum his morbis frequentissi-

tiſſime laborant : 2. Non curantur in ſenibus ob rationes paulo ante allatas : 3. Dicitur *in Aphoriſmo*, quod *difficulter* & non impoſſibiliter ſanentur, multi enim obſervati ſunt curati, licet raro & difficulter : 4. Non quia curatu ſunt difficiles, ideo ſunt periculoſi, talis enim eſt febris quartana; quæ poteſt eſſe ſalutaris & tamen difficillimæ curationis; quoniam cum ejusmodi morbis, vitam licet ærumnoſam diutiſſime producunt.

Plura ad hunc Aphoriſmum explicandum qui deſideraverit, adeat Cardanū ubi multa reperiet, quæ nos brevitatis amore omiſimus.

Aphoriſmus VII.

Dolores ventris ſublimes, leviores; non ſublimes fortiores.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi dolorum è Situ.

Connexio: Cum in Prioribus Aphoriſmis docuiſſet Hippocrates, conſiderandas eſſe dolorum differentias; In hoc præſenti Aphoriſmo, unam aſſumit differentiam eorum, quæ ad ſitum ipſius doloris pertinent.

Hic Aphoriſmus duas habet partes, quarum *Prima* de levioribus & ſublimibus: *Secunda* de non ſublimibus & fortioribus doloribus agit.

Hippocrates ergo in hoc Aphoriſmo diſtinguit dolores ventris in ſublimes, & non ſublimes, illosque ait leviores eſſe, hos vero non tantum graviores ſed fortiores, quid autem intelligat per dolores ſublimes ventri contingentes, num ſcilicet ſecundum corporis longitudinem, an vero ſecundum ejusdem profunditatem, controvertitur apud interpretes; & communior ſententia eſt, locutum hic Hippocratem, de doloribus ſecundum corporis profunditatem conſideratis, ut qui ſubter Peritonæum fiunt, longe graviores & vehementiores ſint, leviores vero qui ſupra.

Ve-

Verum Cardanus, solito sui contradicendi animo, cæteris omnibus se opponit, & contendit, debere intelligi secundum corporis longitudinem, ut nimirum qui in parte ventris supera, ubi ventriculus, jecur, lien, duodenum intestinum, & pars coli latior continentur accidunt, non ita graves sint, prout sunt qui fiunt in parte inferiori, & in intestino Ileo, Cæco, renibus & vesica. Sed mirari valde licet Cardanum, virum alioqui solertissimum, voluisse in re tam clara cæcutire, & Galeno, cæterisque interpretibus contradicere, & se ipsum gravissimis difficultatibus implicare, quas profecto cavisset, retenta communi explicatione. Quis enim unquam leviores putaverit dolores ventriculi & stomachi, itemque Pylori & Duodeni, quæ sane partes sunt atrocissimis doloribus quam maxime obnoxiæ, & non sine gravi vitæ periculo contingentes; unde Hippocrates 2. *Epidem. in Prognost.* dixit dolores & tumores supra umbilicum periculosiores esse. Qua insuper ratione voluerit, renes inter partes inferiores collocare, non satis bene constat, cum ex Anatome habeatur, sinistrum renem intestino colo adhærere. Quæ insuper objicit, de partibus supra Peritonæum sitis, levissima sunt, cum tam Musculi abdominis, quam cutis ipsa, quæ ibidem crassior sane est, doloribus sæpius afficiuntur acutissimis, & non tantum tumoribus œdematosis, verum etiam inflammatoriis molestantur, quam aliæ partes interiores, cæterum facta comparatione partium supra Peritonæum, cum illis quæ infra ipsum sunt, quis ignorat, quod longe graviores accidant dolores intestinis mesenterio, ventriculo, utero & cæteris visceribus hinc inde sitis? Verum tamen pro *fortioribus* doloribus, congruentius *graviores* seu *periculosiores* subrogare licebit, cum gravius & periculosius sit, in interioribus partibus laborare, quam in exterioribus, etiamsi dolor hebetior & obtusior in his percipiatur. Quod si præter dolores adjiciamus quoque tumores, ut plerique expositores, ex Græco Codice addendos volunt in Aphorismo, plane cuique perspectum erit *sublimes* idest ad superficiem ventris positos intelligi oportere; nisi etiam verbum ΜΕΤΕΩΡΟΝ quod in textu Græco est, suspensum, elatum, pendulum, interpretemur, ut dolores hic voluerit Hippocrates, intelligendos, qui fixi non sunt, nec partibus tenaciter adhærentes, veluti ab humoribus tenuioribus & facile exhalibilibus progeniti, ut contra distincti ab his, qui tenacius hærent, nec tam facile resolvuntur.

Quod

Quod præterea de ventre dixit, si ad alias omnes partes corporis concavitates extendamus, procul dubio à veritate alienum non erit, ut sensus fiat dolores sublimes, seu superficarios, leviores semper esse, minusque periculosos ab his, qui in profundioribus partibus maxime nobilioribus & insignioribus accidunt, quippe qui principaliores corporis partes illi non afficiunt, sicuti isti suapte Natura graviores, unde scripsit Hippocrates *in Prognostico* dolores ventris inferni, si ad septum transversum tendant & supra ventrem, cum aliquo ex malis signis esse lethale; è contra *2. Epidem.* ait, rupturas circa pubem innocuas esse; Sic etiam coxendicus dolor quo profundior fuerit & ad os ipsum, eo gravior est; qui vero extra magis vergit, eo levior, ita testatur Hippocrates *5. Epidem* Polemum coxæ dolore profundo laborantem mortuum esse: Lyconem autem non ita profunde dolentem evasisse.

Quæstiones & Difficultates in contextu sunt solutæ, quæ alias observatu dignæ fuerant.

Aphorismus VIII.

Aqua inter cutem laborantibus, exorta in corpore ulcera, non facile sanantur.

Contentum seu Intentio.

De ulceribus Hydropicorum.

Connexio: Hic Aphorismus connectitur cum quarto hujus libri, cum enim ibidem ex glabritie ulceris collegisset, si non incurabilitatem, vel saltem curandi difficultatem: In hoc Aphorismo præsenti, ostendit ex alio signo, tanquam ex causa ulcera difficilis curationis.

Hic Aphorismus ob brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

De duobus hic Hippocrates Medicos monet: *Primo* quidem, quod ulcera in Hydropicorum Corporibus enata difficillimæ sint

curationis, atque adeo omnino vitanda, ne fiant etiam ſponte adigente Natura; *Secundo* ut exinde Medici caveant, ne ulcera in ipſis excitent, forte ad totius corporis repurgationem, inde ſperantes, ab humoris aquoſi per cutim evacuatione, fore illos ab Hydropſi liberandos: in id ipſum convenit etiam Celſus *lib. 2. cap. 2.* hanc eandem ſententiam ab Hippocrate mutuatus.

Sed ſtatim ſeſe exhibet difficultas enodanda, de quibus Hydropicis hanc ſententiam ipſe protulerit. Et quidem de ea Hydropis ſpecie quæ Anaſarca vocatur, locutum hic teſtantur, tum rationes, tum experientiæ; quam obrem ſummo judicio peritiores interpretes exponere ſtuduerunt è Græco Codice, non Aſciticos, quibus ſcilicet aqua in abdominis cavo collecta eſt, ſed Anaſarca aut Hypoſarca affectos, in quibus aqua per totum corpus diffuſa, ſub cute reſtagnat, ut propterea *aqua intercus* morbus hic à latinis appelletur. Cum enim Hydropicorum aqua, ſub cute conſtiterit, & univerſum corporis habitum tumidum effecerit, non tantum humiditate & ædomatoſa craſſitie cutem ipſam inficit, verum etiam ſalſilagine muriatica & acore maligno, circumjacentes partes infeſtat; unde cum præ nimia diſtenſione cutim extenuaverit, concurrente prava ejusdem humoris conditione ulcera excitabuntur vix ac ne vix quidem ſanabilia: Atque hinc quotquot hactenus Anaſarca laborantes viſi ſunt, cum enatis ulceribus in tibiis aut cruribus, in mortem tandem conceſſerunt, omni prorſus curationis ſpe deſtituti, imo in aliquibus, ulcera ipſa verſa ſunt in Gangrænam & Sphacelum, non ſolum ex languore vitalis caloris, ibidem contracto, verum etiam ob virulentam humoris conditionem irrumpentis in cutem. Cæterum etſi in aſcite ac tympanite, ſolus imus venter tumeat, ab aqua vel à flatu cum aqua permixto, cæteris partibus corporis pene exareſcentibus ſi tamen aliquando fiat, ut reliquæ etiam partes, præſertim infernæ, tractu temporis intumeſcant & aqua ſcateant, idem ab exorto in illis ulcere præſagiendum. Porro quod in Aſcite & Tympanite raro accidit, frequentius fieri ſolet in Hydrope pectoris, aut pulmonis, in quo pedes & Tibiæ ſenſim ſenſimque intumeſcunt & attolluntur, ut exinde procedente morbo ulcera etiam erumpant & enaſcantur, pari profecto de cauſa inſanabilia; Idipſum quoque accidere non raro conſuevit, ex diruptione vaſorum lymphaticorum, quæ plurima per articulos pedum di-

dispergantur, si tamen lympha ipsa acorem muratico-salsum contraxerit, siquidem tumores è simplici & in nova lympha procedentes tale quid haud inferunt, & sæpissime cum laborantibus consenescunt, à prava itaque & maligna humoris lymphatici conditione, hujusmodi ulcera insanabilia exoriri dicendum, non vero à sola humiditate, quæ nisi gravitatem adjunctam habeat, facile absumi, corrigi & exsiccari tandem poterit.

Hinc igitur clare admonemur, non posse tuto in Hydropicis ulcera excitari: nam si sponte Naturæ inducta, insanabilia fiunt, quanto magis difficillima evadent & periculosa, ab arte facta. Perperam propterea agunt, qui sibi Tibias cauteriis inuri permittunt, sperantes exinde omnem serosæ superfluitatis malitiam iri evacuatum; nam præterquam quod nil peccantis humoris, sed solius particularis laticis, aut alibilis succi portio inde deduci solet, etiam imminenti vitæ periculo se subjiciunt, à Gangræna mox mox successura, ut in plerisque observatum. Qui vero referuntur Hydropici, ab erumpentibus sponte vesiculis, atque ex affluente ab illis sero aliquantulum levati, adhuc etiam postea periere; sed & nonnullos quoque observavimus, etiam ab egesta & abundanter evacuata per alvum aqua etsi ventre detumuerint, ac de recuperata salute certam spem conceperint, mox tamen congesta denuo aqua irreparabiliter interiisse.

Denique quamvis dictum sit ulcera in Anasarca laborantibus difficillime sanari, ac de his potissimum mentionem fecisse hoc loco Hippocratem, & quod sub cute lympham crassam acido-salinam restagnantem habeant; non tamen inde deducendum in cæteris Hydropis speciebus, licet cutis externa non tumeat, nec ullam sub se stagnantem aquam contineat, ulcera forte ibidem contracta sanabilia reddi; cum cunctorum Hydropicorum corpora, malam in sanguine Diathesim, & pejorem in solidis partibus habitudinem sortiantur quo circa, partes omnes imbecillæ redditæ, & succus alibilis effœtus atque inidoneus effectus, nutritioni facile deinceps, quam non habent, subire possunt insanabilitatem; Sed & tumores illi, qui crassam lympham, & glutinosam materiam, præsertim falliculis conclusam, continent, inter difficulter sanabiles recensentur, quales sunt Strumæ, Meliceride, Steatomata, Atheromata, & œdemata, eoque magis cum diuturniora atque inveterata evaserint.

Manifestum tandem est apud Medicos, omne ulcus exigere, absterſionem, mundificationem, exſiccationem, & cicatrizationem ut nempe 1. ab excrementis repurgetur à ſanie & exſiccetur; cum autem Hydropici multis humiditatibus abundent, ulcera reſiccari non poſſunt, adeoque nec curari; 2. Neque repleri carnibus, cum acredo laticis, ſanguinis effœti & pauci Balſamicam vim eludat. 3. Nec partis conſtitutio & temperatura quæ in hydropicis peſſima eſt, atque omni virtute deſtituta, noxiisque abundans coroſivis humiditatibus, nimium quid ad ulceris curationem contribuit; Sic docente Galeno 4. *De medicamentis ſecundum genera & 3 & 5. methodi*; nihil enim plus facit Medicus, quam prohibere, ne humore ſuperfluo impediatur naturæ opus aut ſolida pars colliquetur, nam ut Cardanus inquit, *generatio carnis non medici ſed naturæ opus eſt.*

Quæres: Utrum vera ſit Cardani opinio, quod Hydrops Aſcites, plerumque oriatur à cauſa calida? ℞. Mediata transeat, immediata negatur: Vel ℞ cum Fonſeca licet à ratione non ſit aliena ſententia Cardani, dicendum tamen videtur melius, hydropis cauſam ut plurimùm frigidam ſaltem ſecundum diſpoſitionem, fieri enim poteſt Hydrops ex acuto morbo aut Dyſcraſia viſcerum calidiore, calorem homogeneum diſſipante frigus & humiditates inducente & ſic cauſa mediata erit calida, immediata frigida: Recte itaque inquit Fonſeca, facient Medici, ſi in cura Hydropis, non ſtatim calida exhibeant medicamenta cum ſub frigida & roborantia, magnum adjumentum afferre poſſint, ubi fervidiori ex cauſa, morbum ortum compertum habuerint, uti ſunt cichoracea & alia à Cardano recenſita. Plures controverſiæ de hoc Aphoriſmo legi poſſunt apud Cardanum hoc loco.

Aphoriſmus IX.

Latæ puſtulæ non admodum pruriginoſæ; Seu non admodum pruriant.

Con-

Contentum seu Intentio.

De Pruritu pustularum.

Connexio: Cum de dolore ventris sublimi aut non sublimi Aphorismo 7. mox supra determinasset: In hoc præsenti Aphorismo ad pustulas sermonem dirigit, cum pustulæ aut ulcus sint, aut in ulcus desinere soleant.

Hic Aphorismus ob nimiam brevitatem & simplicissimam conclusionem non dividitur.

Hanc eandem sententiam scriptam legimus *6. Epid. Sect. 2.* sub hisce iisdem verbis: *Latæ pustulæ non valde pruriginosæ:* Exemplum adducens ibidem de Simone, qui latas habens pustulas, non admodum pruriginosus erat. Inde ergo desumptus videtur hic Aphorismus, quo edocemur non eodem modo se habere pustulas sublimes & in altum sive acutum se attollentes, ac sunt pustulæ latæ, & juxta cutis superficiem expansæ. Quamquam enim in cute erumpere soleant, varia tuberculorum & papularum genera, ut sunt exanthemata, maculæ & efflorescentiæ, cutaneæ, utpote psora, lepra, impetigo, lentigo, herpes &c. considerat nihilominus hic Hippocrates pustulas (sub nomine græco exanthematum indigitatas) quæ ad tubercula quidem referuntur, sed haud quaquam, in saniem purulentam desinentia; etenim pustulæ potius in squamosa quædam & surfuracea excrementa commutantur, fierique solent, ex humoribus tenuioribus, vel acido-acribus, aut acido-salsis.

Facta autem comparatione inter eas, quæ *latæ*, & eas quæ *elevatæ* & *acutæ* sunt, minus quidem pruriginosæ observantur illæ, quam istæ. In latis enim & expansis pustulis, humor peccans ad cutim delatus, crassior esse solet, quamobrem non multum attollitur; in montuosis vero & sublimibus, humor est tenuior; quo circa verisimile admodum est, in prioribus lympham, in posterioribus serum sanguinis vitiosum ad corporis habitum extramitti. Id ipsum passim quoque experimur in variolis & morbillis, quippe hi angulosi & pyramidales, à tenuiori humore progeniti dolorem & pruritum excitant molestiorem; illæ vero veluti à lympha aut crassiore parte sanguinis procedentes, sicuti

ſua corpulentia in latum expanduntur, ita minus pruriginoſæ obſervantur. Sic ſcabies & pſora, cum in exiguas eminentias, ſed acutas erumpit, moleſtior fit, ſecus vero cum in latas ſeu expanſas, quod ſane non aliunde provenit, quam à varietate humoris erumpentis tenuioris vel craſſioris. Quod autem humores acres, acidi ac ſalſi prurituni iſtiusmodi excitent; palam fit, attenta conditione iſtorum humorum ſimul erodentium, & cutim ipſam vellicantium, ea tamen differentia, ut ſi acritas prævaleat, præter pruritum inducatur quoque cutis eroſio aut ulceratio, niſi præ nimia tenuitate & pororum laxitate, ſenſim disſolvatur & evaneſcat; at vero ſi prævaleat ſalſedo præſertim muriatica, pruritum ſquamulæ furfureæ comitabuntur. Cæterum in utrisque acidum ſemper exorbitat, cujus cauſa humores concreſcunt, & cuti adhærent.

Quamquam autem pruritus ab humoribus acribus aut muriaticis plerumque proficiſcatur, obſervatum tamen aliquando eſt, in cutaneis hiſce eruptionibus præſertim in ſcabie, herpete miliari, variolis & aliis, ope microſcopii, vermiculos, pediculorum inſtar innaſci, atque ab his moleſtiſſimum pruritum illum excitari ut patet in pſydraciis ſeu ſyconibus infantum vulgo Mitteſſer/ de hac re legi poteſt tractatus meus de variolis & Kircherus de vermiculatione, aliique: Atque hinc factum crediderim, non quibusvis medicamentis cutem ſordidam, mundificantibus cutaneas iſtas ægritudines & moleſtos pruritus cedere ſolere, ſed iis ſolum quæ vermiculos iſtos enecant, qualia ſunt quæ ex mercurio tum crudo, tum dulci componuntur, licet ab aliis quoque, puta ſulphure, elleboro albo, ſtaphiſagria, calce, minio & ſimilibus, vitioſi iſti humores corrigi & emendari poſſint.

Animadvertendum adhuc eſt, quod Hippocrates Simonis exemplo ſupra allegato, Medicis oſtendere & docere voluerit, curam morborum & febrium in quibus puſtulæ aut maculæ apparent aut apparituræ ſunt, non conſiſtere in aliqua evacuatione, quæ per ſanguinem ſeu ſanguinis miſſionem, vomitum, aut alvum fiat, ſed in propulſione humoris ad partes externas; ideo quocunque tempore appareant exanthemata aut ejuscemodi ſymptomata, attrahere & propellere licet, quia melius eſt materiam venenoſam & malignam, ad extra non ad intra movere: juxta illud Hippocrates: *ab intro ferri fores bonum è contra malum 6. Aphor. 25.* Sed de his vide fuſe tractantem librum meum de variolis & morbillis.

Dices

Dices I. Eryſipelas ſeſe late diffundit neque in conum faſtigiatur & tamen eſt ab humore fervente nempe bile, Ergo etiam latæ puſtulæ fiunt à calido & fervente humore: Præterea herpes exedens maximum excitat pruritum qui tamen eſt valde latus, ergo latæ puſtulæ non ſunt minus pruriginoſæ. ℞. cum Fonſeca, hanc Aphoriſmi ſententiam eſſe comparativam, ita ut inter eryſipelata & exedentes herpetes, alii aliis ſeſe magis vel minus dilatent, & majorem vel minorem excitent pruritum. Certum enim eſt autopſia ipſa, quod dolor in anguſto conſiſtens omnis acutior qui minus in tumorem ſolvi amat, exemplo otalgiæ, clavi pedis, &c. ille vero qui in tumorem aut latitudinem ſolutus remiſſior.

Inſtabis: Latæ puſtulæ deberent majorem pruritum excitare, quia majus ſpatium occupant, ac per conſequens plures partes ſenſibiles. ℞. Latas puſtulas ideo minorem pruritum excitare, quia liberiorem per plures porulos nanciſcuntur tranſpirationem, quam parvæ & faſtigioſæ, quæ pluries magis ſufflaminationem quam tranſpirationem ſequi ſolent. Præterea latæ puſtulæ, minus profundæ eſſe ſolent & ſi ſcalpantur mox totus humor exit & pruritus ceſſat; non item in parvis & faſtidioſis.

Dices II. Petechiæ non pruriunt, cum tamen valde ſint anguſtæ puſtulæ. ℞. In principio non pruriunt, tranſeat: in declinatione nego.

Dices III. Succus acidus, ſeroſus, viſcoſus aut ut veteribus placuit pituitoſus aut melancholicus, non habent acredinem & ſunt frigidi, Ergo minime queunt pruritum facere. ℞. Hos humores non niſi per accidens pruritum facere poſt fermentationem cum aliis acrioribus ſuccis factam, ut patet in ſcabie, lepra, pſora &c,

Quæres: An variolæ morbilli, præcipue autem petechiæ, ſint morbus novus & veteribus non cognitus? ℞. Hanc quæſtionem fuſe reſoluimus in citato meo libro de variolis & morbillis quo lectorem remitto; hic breviſſime. ℞. Hos affectus non eſſe novos ſed & veteribus notiſſimos; ipſemet enim Hippocrates, harum macularum mentionem in plurimis ægris fecit, aſſimilans illas pulicum morſibus; ſic primus locus eſt mox ſupra citatus Simonis; ſecundus *5. Epid.* in filio Eufranoris; tertius *7. Epid.* in Temonactis filio; quartus *2. Epid.*

Sect.

Sect.3. & aliis in multis. Ergo clarum patet hos affectus vetus non novum quid esse.

Aphorismus X.

Caput dolenti, & vehementer laboranti, pus vel aqua vel sanguis per nares, aut os, aut aures effluens, morbum solvit.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi doloris Capitis.

Connexio: Cum Hippocrates, considerandas esse doloris differentias monuerit Aphorismo quinto; atque etiam Aphorismo sexto, dolores renum consideraverit: In hoc Aphorismo præsente de dolore capitis, suam profert sententiam & utilissimam prognosim. Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non eget divisione.

Animadvertendum bene est, in hujus etiam Aphorismi expositione alienum esse Cardanum, à communi reliquorum versione; etenim ubi cæteri legunt; *Caput dolenti & vehementer dolenti*, ipse exponit *circum dolenti*; (quod etiam tenet Mercurialis) nec male; ita ut velit, intelligendum esse, non solum de dolore capitis interno, sed etiam externo, qui scilicet totius capitis ambitum occupet. Sed tamen si præter capitis dolorem simplicem & tolerabilem, dicamus voluisse Hippocratem vehementiorem designare, non erit cur communem quoque versionem, retinere non debeamus, quippe cum dolor capitis vehemens est, causam arguit materialem, corpulentam simul & copiosam, quæ non tam facile discuti & resolvi possit, quemadmodum à tenui humore, halitu, & vapore proveniens: quamobrem vehemens capitis dolor, acutiem simul, & magnitudinem designat, qui propterea manifesta curatione curari debeat, de hoc itaque scribit Hippocrates: *Si*

sanguis,

sanguis, pus, vel aqua, è naribus, auribus & ore effluat, morbum solvit; evacuata nimirum materia, quæ tanti doloris causa erat.

Sunt autem hic duo potissimum advertenda: *unum* ex parte causæ materialis, inducentis dolorem, quæ non una & simplex ponitur, sed varia & multiplex, puta vel pus, vel sanguis, vel aqua: *alterum* ex ratione loci, unde humores ipsi effluere possunt, videlicet ex naribus, auribus aut ore; etenim hi ductus patentiores sunt, ut per ipsos, quæ continentur intra calvariam, educi possunt. Et quidem causa, hujusmodi doloris potest esse *primo* sanguis, si perplexus choroidem & reticularem non bene circuire queat, sed forte alicubi restagnans, potissimum in meningibus, in causa sit, ut in exilibus illarum venulis, & arteriolis circumquaque diffundatur, & dolorem afferat vehementissimum, tum ratione ipsiusmet sanguinis, ob impeditam circulationem, indebite fermentescentis, tum etiam ratione earundem membranarum exquisitissimo sensu præditarum. Quod si forte, *secundo* restagnans ibidem sanguis, ex indebita fermentatione computrescat & in pus vertatur, idem & gravius certe malum afferet. Si denique simile vitium in lympha inductum fuerit, ut ex præpedito sui motu hæreat, & acritatem contrahat, procul dubio vehementem quoque dolorem inferet. Humores siquidem isti per universum fere cerebri corticem diffunduntur, quo circa in suo circuitu impediri, acredine & salsilagine contracta, meninges divexant, & dolorem vehementissimum excitant, totius capitis ambitum occupantes.

Loca vero per quæ humores isti, exitum habere possunt, non nisi aures, nares & os sunt, quia per ista veluti emunctoria cerebri, solet Natura, omnes illius superfluitates crassiores repurgare, quemadmodum Anatomia etiam detectum. Excreto autem sanguine, pure, aut lympha, non tantum dolor capitis desinit, verum etiam alius quicunque morbus, qui exinde posset imminere protinus solvitur; at vero ex adverso ipsis detentis, & per cerebri substantiam diffusis, apoplexia, convulsio, lethargus, phrenitis, aliique gravissimi morbi suboriuntur, & sæpissime cum patientis interitu: Quare jure optimo dixit Hippocrates, sanguine, pure vel aqua effluente, non solummodo dolorem sed morbum solvi, quia ex his non solum dolor, sed alius morbus capitis evenit, vel imminet, qui simul cum dolore desinet, quandocunque detenti illi humores fuerint excreti. Excipiuntur autem oculi; quo-

niam minime consentaneum Naturæ foret, tam corpulentos humores, nempe sanguinem, pus, aut lympham, per angustissimos oculorum canaliculos expurgari, nisi cum maximo eorundem detrimento; quin & neque oculi ipsi tantam humorum colluviem excipere possent, cum cæteroqui glandulæ in eorundem angulis sitæ vix, serosiores & tenuissimos liquores admittant. Cæterum crassiores alii humores si fortasse in eas partes deferantur, damnum potius quam levamen afferunt. Id ipsum pariter accideret, si in spinam, in guttur, in gulam, palatum & venas deponerentur, in quas etiam partes, ex doctrina ejusdem Hippocratis Lib. *de Glandulis*, solet natura cerebrum à suis superfluitatibus repurgare; quandoquidem ut evacuatio quælibet salutaris sit, non tantum totius vitiosi humoris necesse est ut fiat, sed per ea quoque loca, quæ conferentia sunt, quemadmodum idem Hippocrates alibi docuit. Ex quibus omnibus nunc admonemur, naturam ejusmodi evacuationes, in vehementibus doloribus capitis tentantem, vel sollicitandam, vel adjuvandam esse, dissolventibus, & per eadem loca educentibus medicamentis, si nimirum illa tarda vel imbecilla sit. Certum autem est, nullum membrum esse, quod difficilius evacuari possit quam caput, medicamenta enim ut, inquit Cardanus, epota, evacuant totum corpus non autem caput, unde convenientibus id præstandum medicamentis, partibus hisce accommodatis ut methodus docet.

Dices: Non dantur abscessus aquosi, Ergo id præpostere est assertum. ℞. Non dantur proprie dicti & perfecti, transeat; improprie & imperfecti nego: Experientia & praxis profert quam plurima.

Plures controversiæ videantur apud Cardanum.

Aphorismus XI.

Melancholicis & nephriticis, hæmorrhoides supervenientes bono sunt.

Con-

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi melancholiæ & nephritidis.

Connexio: Cum in antecedente Aphoriſmo, dixiſſet de materia, quæ in capitis doloribus, per nares, os vel aures effluit: in hoc præſenti Aphoriſmo, ſermonem habet de materia, quæ ex partibus infernis nempe per hæmorrhoides effluit.

Hic Aphoriſmus ob brevitatem & ſimplicem concluſionem non dividitur.

Qua ratione nephritici & melancholici ſolius naturæ beneficio juventur, docet in hoc Aphoriſmo Hippocrates; idque aſſerit commode & ſalubriter accidere, ſi hæmorrhoides illis ſuperveniant.

Quinam autem intelligi debeant nephritide aut melancholia laborantes, dubium eſſe poteſt; nam melancholia aliquando ſumitur apud veteres pro ipſo humore melancholico; & aliquando pro ſpecie cujusdam delirii, in quo timent & moerent ægrotantes, citra cauſam manifeſtam, ut idem Hippocrates *hoc eodem Libro Aphor. 23.* Nephritis vero proprius renum morbus eſt, qui cum eorundem inflammatione contingit. At cohærenter rationi & experientiæ dicendum, melancholiam hic ſumi pro morbo, & nephritidem, pro ea duntaxat renum affectione, quæ ab affluxu acidorum ſuccorum in eas partes provenit, quemadmodum ſpeciatim eſt dolor nephriticus à calculis, arenulis, atque à tuberculis in renum ſubſtantia, aut in canaliculis eorundem progenitis: Hinc non immerito plerique interpretes legere maluerunt *vitia renum* quam nephritidem, ut ſcilicet comprehenderent, non ſolum renalis ſubſtantiæ affectiones, ſed etiam quæcunque alia accidentia renibus inducta.

Qua autem de cauſa ſupervenientes hæmorrhoides, melancholicis, & renum vitio laborantibus, conferant, ratio in promptu eſſe poteſt, quia per ejusmodi ſanguinis malancholici, & craſſi profuſionem, vel minuitur, vel omnino evacuatur acidus ille humor cum ſanguine commixtus, cujus cauſa melancholicum delirium contingit, & prædicta vitia renibus accidunt: Conſtat enim ex Anatome, ſanguinis impuritates tartareas, & acidas per hæmorrhoidales, ſive

venas sive arterias (potissimum externas) feliciter repurgari, cum istæ consentiant, cum arteriis splenicis & mesentericis, ex quibus acidi succi, tartarei & melancholici, in inferiores partes ventris à provida natura deducuntur. Hinc experimur male affecta & cacochyma corpora per laxatas ejusmodi venas hæmorrhoidales, nedum à præsentibus, sed etiam ab imminentibus gravissimis morbis præservari; sicut contra à suppressa illorum evacuatione, pessimos morbos tum cordis tum capitis exoriri, ut de Alcippo retulit Hippocrates *5. Epidem.* qui à suppressis hæmorrhoidibus insanivit & periit, quin imo sequenti Aphorismo dicitur tabem vel hydropem succedere, nisi una saltem adaperta servetur.

Verum debent hæmorrhoides melancholicis & nephriticis supervenire, ut subinde proficiant; nam si forsitan illos ab initio comitentur, tantum aberit, ut conferant, ut potius noceant & pessimum signum sint, alterius gravioris mali, quippe indicabunt tantam ac talem pravitatem, tantumque acorem in sanguine exorbitare, ut una simul melancholicum delirium, aut renum vitia foveat, & hæmorrhoidales venas vel arterias proritet, ac reseret. Quare tum solum conferet, per hæmorrhoides evacuatio cum per acidi humoris repurgationem subtrahitur, vel divertitur vitium læsionis cerebri, aut renum: quod sane non contingit, nisi fluxus iste supervenerit. Cæterum dixit Hippocrates *bonum esse*, desumpta nimirum bonitate, tum ex parte humoris excreti, qui, utile est, ut evacuetur, tum ex parte viscerum, firma & valida constitutione præditorum, quæ scilicet à se ipsis vitiosos humores repurgent, & ad alvum, veluti ad totius corporis sentinam, depellant.

Quamquam autem hic melancholicis & nephriticis solum hæmorrhoides supervenientes utiles & conferentes referantur, alibi tamen ab eodem Hippocrate, aliis quoque morbis proficere memoratur, *6. Epid. Sect. 3.* dicitur: *qui hæmorrhoides habent, neque pleuritide, neque peripneumonia, neque phagadena, neque furunculis, neque tuberculis, therebinthi figuram habentibus corripiuntur, fortassis autem neque lepris neque vitiliginibus &c.* quin & nonnulli pro *nephriticis phreneticos* legunt, imo voce etiam generaliori *insanientes*; cum re ipsa insanientibus omnibus ejusmodi fluxus prodesse soleat, quemadmodum *Aph. 21 hujus Libri* subnectitur: *Insanientibus si varices, vel hæmorrhoides*

des supervenerit, insaniæ solutio fit. Morbi siquidem isti ab acido coagulante ac figente sanguinem & lympham, sui originem recognoscunt, quod plane per hæmorrhoidas, jam reseratas, magna ex parte exiliens egeritur, unaque corpus universum repurgatur & revalescit.

Pro coronide tandem advertendum, hæmorrhoides sponte naturæ tantummodo supervenientes utiles esse, secus vero si aliter proritatæ, arte quavis promoveantur. Unde male quis ex hoc Aphorismo colligeret, posse etiam tuto medicos ejusmodi evacuationem per Hyrudinum appositionē aut alia simili industria excitare; nam evacuatio ista sponte Naturæ promota, nō tantū ejus humoris fit, qui melancholiam aut Nephritidem fovet (repurgato per eandem convenienter Sanguine) sed etiam opportuno tempore, & ea quantitate, qua congruit, cum conferentia ac tolerantia ægrotantis, hæc enim non bene quis, licet solertissimus artifex, internoscere, & distinguere valebit, ut quid, quantum, & quando evacuandum sit, recte peragat. At vero poterit solum, inchoatum in eas partes de fluxum adjuvare, si fortassis remoretur & hæreat, laxantibus & emollientibus medicamentis, quibus scilicet Natura ipsa alliciatur solum, neutiquam vero irritetur & concidat. Ita quidem sæpe experti sumus, tumefactas hæmorrhoides, leniter laxatas sanguinem fudisse, ope emollientium plantarum, malvæ, althææ, chamomillæ, parietariæ & aliarum similium, quibus oscula venarum reserantur, & acidi, salsi, tum serosi & sanguinei, tum lymphatici humores, sua malitia retusi, salubriter effunduntur, alii quidem hæmorrhoides aperiunt, ficubus inversis, glandibus acribus, hirudinibus applicatis &c. Sed monet Cardanus, ut appareat vena & tumeat, alioqui ulceratur locus cum damno ut dixit Hippocrates *5. Epidem.* de Eudemio. Verumtamen profusio ista sanguinis moderata esse debet, & quousque vires patientis tulerint; nam si immoderata fuerit, ut patulas perpetim venas sanguinem, quocunque levi conatu fundentes habeat, perniciosa fiet, & causa evadet aliorum morborum, longe graviorum, *cum omne nimium Naturæ sit inimicum.*

Hæmorrhoides autem venæ vel arteriæ sunt quæ ad anum tendunt, & sunt duplices internæ seu cæcæ, & externæ seu patulæ aut manifestæ, illæ in conspicuæ & ideo cæcæ dictæ; hæ conspicuæ & ideo manifestæ nominatæ.

Quæres: Utrum melius ſit aſſuefieri, ad hæmorrhoidum apertiones vel non ? ℞. Homines nonniſi maxima urgente neceſſitate hæmorrhoidum apertioni, aſſuefaciendos eſſe ; nam ubi ſemel, bis vel pluries id factitatum fuerit, continuandum eſt, alias mala in ſequenti Aphoriſmo contenta timeri poterunt.

Aphoriſmus XII.

A diuturnis Hæmorrhoidibus curato, (ſeu ſanato) niſi una quæpiam ſervetur, periculum aquæ intercutem, vel Tabis impendet.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Hæmorrhoidum.

C*onnexio*: Cum dixerit in præcedenti Aphoriſmo Hippocrates ex hæmorrhoidalium venarum fuſione, morbos quoſdam & præprimis Melancholicos & nephriticos temperari ; nunc ſi fortaſſis illæ diutius fundendo perduraverint, admonet non ſine gravi periculo poſſe in totum ſupprimi, & fluentem per intervalla ſanguinem vitioſum cohiberi ; ſiquidem aut aquam intercutem ſeu Hydropem, aut tabem ſucceſſuram prædicit.

Hic Aphoriſmus duas habet partes : *Prima* docet curandas eſſe diuturnas Hæmorrhoides : *Secunda* vero cauſam addit, cur non omnes curandæ ſint.

Verum ad exactam hujus Aphoriſmi intelligentiam, plura ſcitu digna ſunt animadvertenda.

Primũ, *diuturnas* debere eſſe hæmorrhoides, hoc eſt ex longo tempore ſanguinẽ fundentes, ſed cum certa moderatione, tũ quantitatis tũ temporis; ſecus enim, ſi recens ſanguinis profuſio, ex illarum reſeratione ſit, & neque debita quantitas, nec conveniens modus, nec quantitas moderata, in ejusmodi evacuatione ſeruetur, procul dubio accurata Medici diligentia poterit immodica hæc boni ſanguinis evacuatio, ſenſim ſenſimque cohiberi : quippe immoderatæ omnes evacua-

cuationes, etiamsi ratione excreti, bonæ videantur, sollicite sisti possunt, in gratiam virium conservandarum. Solum igitur fluentes hæmorrhoides sisti non debent, cum ex diuturno tempore vitiosum sanguinem, & glutinosos ac acidos succos emiserint potissimum per intervalla : Tunc enim vitiosis humoribus exitum impedire , atque fluentes hæmorrhoides, omnino cohibere, periculo non vacat, jure optimo proinde Hippocrates adnotavit , à diuturnis hæmorrhoidibus sanato vel curato , Tabem vel Hydropem facillime accidere posse, retentis nimirum intra corpus , pravis illis humoribus, qui per venas & arterias illas infernas convenienter & salubriter repurgabantur.

Dixit insuper *sanato seu curato*, hoc est non sponte Naturæ constrictis & occlusis, hæmorrhoidalium venarum osculis, sed ab arte & ope medicamentorum adstringentium ac sistentium sanguinem. Unde Medicos profecto monitos voluit, ne statim cohibeant, ex longo tempore fluentem ex hæmorrhoidibus sanguinem ; quemadmodum à plerisque incaute nimis fieri consuevit , ut fortasse importunis ægrotantium exactionibus gratificarentur. Oportebit namque primum, acorem sanguini inductum emendare , medicamentis potissimum chalybeatis , ut deinde tuto & sine ullo patientis incommodo possit sanguis detineri. Sed nihilominus consulit Hippocrates, neque omnes simul venas, sanguinem fundentes, adstrictoriis medicamentis debere sanari, sed tutius esse unam saltem adapertam relinquere, per quam reliquiæ vitiosorum humorum, si fortasse è toto corpore illuc deferantur, repurgari possint. Prudentis itaque & sagacis Medici erit , unam post alteram, aliquo temporis intervallo occludere, & quam postremo reseratam agnoverit, aut fortasse tumidiorem viderit, apertam & fundentem relinquere, & cum tandem universum corpus, tum vivido colore, tum solidis carnibus , & naturali vigore fuerit restauratum, detumescentibus interea hæmorrhoidibus poterit ex integro sanare : Sed & adhuc in his consideranda erit propria cujusque patientis constitutio , ætas & habitus , num deinceps ferendo sit, ejuscemodi venarum reclusionem aut occlusionem.

Et quidem, nisi ista exacte perpendantur, & juxta traditas leges methodice serventur, verendum valde erit , ne Tabes vel Hydrops sub-

ſubſequatur, etenim detentis acidi & tartarei ſanguinis recrementis, non tantum cæteri liquores paulatim inficientur, ſed etiam partes ſolidæ corporis, & viſcera, tum naturalia tum vitalia; unde vel Hydrops vel Tabes progreſſu temporis ſuborietur: Hydrops quidem ex mala chyloſi ab obſtructione à tuberculis ingenitis, & à vaſorum lymphaticorum disruptione: Tabes vero ab infecto liquore nutritio, & à pulmone, vel eroſo vel flaccido.

Neque vero dixit Hippocrates omnino futuram exinde Tabem vel Hydropem, quaſi quod neceſſe ſit, alterutram ex his inevitabiliter ſucceſſuram, ſed ſolum periculum eſſe, ne Tabes vel Hydrops ſubſequatur. Siquidem fieri poteſt, ut ob exactam victus rationem & ope medicamentorum ad id conferentium, uterque affectus præcaveatur, plerique enim temperatiores facti, poſt diuturnam hæmorrhoidum profuſionem, ab uſu medicamentorum, præſertim ex chalybe, non tantum ab hæmorrhoidibus convaluiſſe viſi ſunt, ſed etiam cachexiam quam incurrerant, evaſiſſe; Secus vero alii diætam non ſervantes, poſt mille propemodum incommoda, tandem Hydropici atque etiam apoplectici perierunt, à ſuperabundanti ſero, ſeu lympha in cerebrum effuſa: in quem ſane ſenſum audiendus Ætius, qui *lib. 14. cap. 5* dictum Hippocratis; *niſi una ſervetur*, de ſervanda Diæta interpretatur, quæ niſi exacta ſervetur, Hydropem vel Tabem ac poſtremo mortem certo ſubſecuturam prædicit; Hinc denique credere fas eſt, Hippocratem in hoc Aphoriſmo duos tantummodo morbos Tabem & Hydropem, & quidem ob brevitatem Aphoriſticam numeraſſe, non autem quod multi alii morbi fieri non poſſint pleuritis, Phagadænæ, tubercula, lepræ atque varii abſceſſus, nec non alii graviſſimi morbi & interitus.

Quæres: Utrum etiam præter antiquas hæmorrhoides fluentes, neque alii abſceſſus utpote fiſtulæ & varices aut alius antiquus effluxus ſint curandi? ℞. Cum Hippocrate *6. Epidem. ſect. 4.* multos intempeſtive etiam in his & ſimilibus morbis curatos, pernicioſis morbis non modo correptos, ſed & interiiſſe.

Quæres II. Quot modis vulgo curentur à Chirurgis hæmorrhoides? ℞. Sectione & uſtione, præmiſſa tamen totius corporis curatione, & recta victus ratione inſtituta: Ita pariter tenet Ætius; tutius tamen eſt procedere eo quo diximus modo in contextu.

Apho-

Aphorismus XIII.

Singultu detento, si sternutamenta (seu sternutatio) supervenerint, singultum tollunt (seu liberant.)

Contentum seu Intentio.

De Prognosi seu Remedio singultus.

Connexio: Mirantur multi quod divus noster Hippocrates, ab impuro podice ad stomachum, qui est singultus sedes devenerit, sicque non nisi impuram connexionem quidam arguunt; Nos tamen, salva divi Senis omnimoda authoritate & judicio, hunc præsentem Aphorismum connectimus cum *Prima hujus Libri*, in qua de ructu, curæ lævitatis intestinorum prodromo egit: Ructus autem cum sit ventriculi symptoma, ita & singultus, proinde prona utique esse potest connexio.

Hic Aphorismus ob summam brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

Comparat ergo in hoc Aphorismo Hippocrates, duos motus præternaturam factos inter sese; unum ventriculi; alterum cerebri; etenim sternutamentum cerebri, seu mammillarium processuum & meningum motus est expulsivus, ab irritante humore excitatus: Singultus vero commotio ventriculi, est conantis expellere ea, quæ sibi infensa sunt; & unus alteri iuvamento est; nam si singultienti superveniat sternutatio, bonum, desinente nimirum singultu per sternutationem.

Quod nonnulli interpretes fieri dicant sternutationem ab exucto aëre per nares in cerebrum, unde pulmones illo quodammodo priventur: Licet hæc in sternutatione contingant, non proinde caussam excitantem, aut efficientem sternutationem, sed tantummodo concomitantem exponunt; quippe cum pars anterior cerebri, seu processus mammillares, meningibus obvoluti à causa vel interna vel externa proritantur, quodammodo contrahuntur, ut se ipsos tueantur

Zzzzz tur

tur,& proritantem ſimul cauſam expellant,per idem tempus aër,uberius per nares in partes,ſe contrahentes inſeritur, atque ea de cauſa pulmones attolluntur,mox vero conſequente rei irritantis expulſione,ſicuti partes anteriores cerebri, in priſtinam amplificationem reducuntur, ita quoque pulmones deprimuntur, & ſimul una ſternutamentum contingit.

Quod autem à re irritante,illud accidat,palam fit in his, qui catharris obnoxii , quia humor ſeroſus aut lymphaticus per nares exſtillans ſua acredine olfactum proritat, & tunicam narium internam laceſſit,ſtatim ſternutamentis vehementibus, & iteratis moleſtantur. Qui pariter à pulveribus acribus uti ſunt Peti Euphorbii, Sampſuchi Betonicæ & ſimilium,pari modo naribus vellicantur, ſternutationes ſubeunt. Singultus vero, licet ex mente Hippocratis fieri dicatur , quomodo fit convulſio, cum ille motum convulſivum referat, non tamen ſine irritamento accidit,nimirum ab humoribus,fibras & tunicas ventriculi proritantibus,quemadmodum experimur,ab aſſumptis cibis acribus,vel à crapula,quamobrem facillime ſingultiunt , heluones, ebrii,& qui piperata alimenta,aut etiam allium, cæpam, ſinapim, raphanum & alia ſimilia aſſumpſerunt : Sed & à glutinoſis & conſtipantibus,idipſum,plerique patiuntur. Etenim quoſdam novimus , qui tam certo à caſtaneis, præſertim elixis & mellitis rebus ſingultirent, ut ab illis fuerit opus, penitus abſtinere. Hac eadem de cauſa contingit, cur in his ſedetur illico ſingultus, epota mox aqua , vino, vel alio liquore, cujus ſcilicet beneficio dilutis cibariis,& laxatis fibris ventriculi,vellicatio deſinat & ſingultus.

His breviter præmiſſis , facile nunc ſolvitur, quamobrem à ſuperveniente ſternutamento ſingultus ſit deſiturus : Etenim cum per ſternutamentum fiat motus expulſivus, proceſſuum mammillarium & meningum cerebri,indeque concutiatur thorax, & cum thorace vehementer quoque compellatur ſeptum transverſum ſeu Diaphragma, fit proinde, ut etiam ſtomachus, & ventriculi fundus, violenter etiam concutiatur,ad quam concuſſionem mox conſequitur, dimotio rei illius moleſtantis, & ſingultum efficientis in tunicis ventriculi,quapropter illa in ejuſdem cavo innatans non ſolum ab irritatione deficit,ſed etiam facile per pylorum ad inteſtina transferri poteſt : niſi etiam dicere velimus, ſingultum illum, hic ab Hippocrate

no-

notari, ex superveniente sternutatione desiturum, qui solum fit à vaporibus acribus aut acidis, qui ubi prius tunicas ventriculi infestabant, mox rursum elati, ac per palatum ad nares deducti, in causa sint, ut sternutatio superveniat, facta interim à ventriculo, in nares eorundem translatione. Quod si non ventriculus, ejusque orificium superius, proprie in singultu pati dicatur, sed potius Diaphragma, ea quidem in parte, qua ab œsophago perforatur, facilior istius Problematis resolutio patebit, ob consensum nervorum, qui plurimi per Diaphragma disperguntur, cum nervis vagæ illius conjugationis, quæ per musculos intercostales & vocales diffunditur; quippe possunt hi nervi per septum transversum, & stomachum dispersi, sola proritatione commoti, internam narium membranam, & meninges cerebri pariformiter contorquere, & ex mutua & reciproca conclusione, halitus & vapores proritantes excutere ac sternutamento singultum & singultiendi occasionem aufferre.

Cæterum singultus factus ab ingluvie ciborum, procul dubio superveniente sternutamento tolletur, si ex vehementi illa concussione liberatur ventriculus ab illa molestia quam percipit, ab oppletione & gravamine, non quidem in fibris & liquore nervorum, sed in poris & membranis eorundem; nam nullatenus fieri potest, ut ex iteratis & vehementissimis sternutamentis, id quod internam nervorum substantiam occupaverit extrudi queat. Quare non videtur Galenus bene explicasse Aphorismum hunc de singultu ex plenitudine seu repletione facto, pari modo ac evenit in convulsione: Si quidem in convulsione bene possunt filamenta nervorum, & liquor nerveus à re aut humore replente contrahi & convelli, minime vero in singultu ope sternutamenti excuti & evacuari, quod certo necessarium foret ad liberandum illos à singultu.

Postremo sicut singultus hic memoratus ab Hippocrate, frequens, iteratus ac molestus intelligitur, ita sternutatio quoque, ut illum solvat, debet esse repetita & vehemens ac valde concussiva, qua scilicet possit tenax & hærens humor à partibus semoveri & extrudi; quamobrem non immerito plerique *sternutamenta* plurali voce scribenda voluerant, ut nimirum plura & frequentia illa sint superventura, quæque iteratis concussionibus, rem tenaciter adhærentem excutiant & exturbent; Hac de causa Hippocrates 5. Aphoris. 35.

 dixit

dixit *mulieri hystericæ aut difficulter parienti sternutamentum superveniens bonum.*

Quæres I. Cum singultus sit species convulsionis, utrum à repletione an inanitione in hoc Aphorismo intelligatur. ℞. Hanc quæstionem videri superfluam, quoniam in contextu res abunde de eo potissimum qui ex repletione fit, declarata sit: Unde bene dixit Cardanus *in comment. hujus Aphor. nec est* (inquit) *ut excipiamus eum qui ab inanitione fit, cui non supervenit; sternutatio enim motus est vehemens, hic autem debili ægro non potest supervenire: at debilis est æger, quicunque à singultu ob inanitionem corripitur*: Ergo maxime singultus ex repletione fit.

Quæres II. Utrum Aristoteles *3. problem 1.* singultum bene referat ad pulmonem; quod itidem docuit Galenus *in comment. sternutamentum* inquit, *fit attracto spiritu à* Pulmonibus magnaque compressione facta? ℞. Licet Aristoteles magnus Philosophus, ut Philosophus, conceptu Philosophico id statuerit; Medici tamen instructi Anatome fundamentis singultum ad ventriculum referunt, quemadmodum sternutationem ad cerebrum & tussim ad Pulmonem, similis enim propemodum est omnium trium vehemens motus; Interim negari non potest, etiam per consensum à Pulmone & alio membro, singultum exoriri posse: Galeni Doctrinam autem hoc in passu carpit Cardanus, *fallitur in hoc,* inquit, *Galenus quoniam putat eum aerem attrahi à pulmonibus, ut fiat sternutatio, sane bene fecisset si hunc modum docuisset* Docet enim Hippocrates *in lib. Prognosticorum gravedines & sternutationes, in omnibus circa pulmonem morbis antecessisse & succedere malum est; at in aliis morbis letalissimis sternutationes prosunt quia robur cerebri significant.*

Quæres III Utrùm singultus ab inflammatione hepatis aut aliarum partium per sternutationem solvatur? ℞. Negative quia per hanc singultus causa tolli non potest, sicut & singultus mortis Prodromus non solvitur.

Quæres IV. An præter sternutationem dentur alia remedia sistendi singultum? ℞. Quod sic: uti est spiritûs seu halitûs retentio & compressio: acetum calefactum: frigidæ aquæ collutio & potatio: castoreum sumptum aut ejus oleum Stomacho inunctum: Plura vide apud Practicos.

Dices

Dices: Galenus *in Comment.* ſingultum à frigore ortum (ut in pueris ſæpe fit) refert ad repletionem, quod videtur à ratione alienum. ℞. Ad ſalvandam autoritatem Galeni dicendum, illum intellixiſſe per frigus intemperiem cum materia & ſic æque à repletione.

Aphoriſmus XIV.

Hydrope detento (ſeu corrupto) ſi aqua è venis in ventrem confluxerit, ſolutio fit (ſeu morbus ſolvitur.)

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Hydropis.

C*onnexio*: Dixit in præcedenti Aphoriſmo ſingultum ſternutatione ſolvi: In hoc præſenti ſolutionem Hydropis proponit, quando aqua à venis in ventrem confluit.

Hic Aphoriſmus ob ſimplicem concluſionem & brevitatem non dividitur.

De qua autem ſpecie Hydropis ſcriptus ſit hic Aphoriſmus, non levis eſt hujus loci difficultas: Etenim ſi de aſcite exponatur, quia aqua in imo ventre collecta eſt, non bene toti ſententiæ Aphoriſticæ cohærebit, qua è venis dicitur aquam in ventrem, & conſequenter in alvum defluxam, morbum ſolvere; utque è venis aqua in ventrem, id eſt, in alvum deflueret, per totum corpus diffuſum prius eſſe oporteret, adeoque anaſarcam primo conſtituere, & deinde in alvum deponi & evacuari pro totius morbi ſolutione. Per ventrem autem non intelligit capacitatem abdominis, ſed tantum inteſtina ſeu alvum.

Et quidem in hac ſolum Hydropis ſpecie, poterit aqua ſenſim per ocultos canaliculos, aut etiam per communes ductus, in ventrem effluere, indeque critice evacuari, ut preſſius ſane intelligendus erit Aphoriſmus de laborantibus anaſarca, hypoſarca ac leuco phlegmatia, non vero de aſcite aut tympanite: id quod clarius explicans idem Hippocrates *7. Aph. 29 & Lib. de internis affectionibus* ſub nomine leu-

cophlegmatiæ, hanc eandem sententiam protulit inquiens: *Si à leucophlegmatia habito, alvi fluxus superveniat, liberatur.*

Sed quomodo fieri possit, ut lymphaticus humor & aqua intercus ex habitu corporis in ventrem transferatur, alia est gravior difficultas: & quidem crediderim non ex venis aut arteriis illam posse resorberi, & in alvum deduci, etenim per arterias, potius humor defertur ad partes, quam è partibus referri possit, ut patet ex circulatione sanguinis. Neque deduci potest ex venis, quia istæ reducunt humores in partes interiores, per hepar in cor, unde si aqua in ventrem efflu-xura è venis deduceretur, procul dubio deberet prius per cor meare, & ex corde postmodum in arterias transferri, atque ex arteriis denique in alvum, id quod non sine gravi vitæ periculo peragi posset, cum ex hoc transfluxu cor ipsum & arteriæ, à tanta humoris serosi colluvie inficerentur, & sanguis universus labem fere inemendabilem contraheret; quare potius è vasis lymphaticis, aqua illa intercus in alvum deferri debebit: Vasa enim lymphatica per universam cutim perreptantia, bene possunt resorbere, ac reassumere lymphicum illum humorem, qui in glandulis subcutaneis continetur, citra sanguinis & viscerum infectionem.

Quoniam vero locutus est Hippocrates, sub conditione: *si aqua è venis in ventrem effluat*: id profecto tum accidet, cum lympha sub cute nondum concreverit, sed adhuc fluida manens, per prædicta vasa lymphatica remeare potest: Cæterum postquam diutius hæserit sub cute, & glutinosam induerit conditionem, nulla ratione poterit è vasis lymphicis in ventrem defluere, nisi tamen non eam, quæ extra vasa, in glandulis sub cute jam substiterit, sed, quæ adhuc in vasis lymphicis continetur, fluxuram in alvum intelligere velimus: Id quod facilius semper eveniet intra initia incipientis Hydropis, secus vero in Hydrope jam confirmato, cum scilicet crassior & glutinosior reddita, lympha nequibit per vasa lymphica in alvum deferri.

Sed cur est, quod Hippocrates hic venarum meminerit, inquiens: *Si è venis in ventrem seu alvum defluxerit?* forte quia sub venarum nomine, omnia corporis vasa humores deducentia comprehensa intellexit: quo fit ut etiam arterias, is aliquando venas appellaverit; vel etiam quia, cum nondum illi vasa lymphica innotuissent, plane cum vidit aquam, ex habitu corporis, in alvum deductam Hydropicos judicasse,

cassе, ex sola venarum notitia, arbitratus est, non nisi per illas potuisse, aquosum humorem in ventrem effluere: quandoquidem ipse, quæ vidit, scripsit, & quæ iteratis observationibus expertus est, in Aphor. redegit; observavit autem ex habitu corporis aquam in Hydropicis in ventrem effluxam, illos judicasse, existimavit, juxta communem veterum Medicorum sensum, per venas illuc fuisse delatam.

Quamquam autem id in Anasarca laborantibus verisimilius existimem accidere posse, non tamen omnino impossibile putandum, quod id ipsum in asciticis contingere nequeat: etenim licet aqua in ascite, inter peritonæum, & musculos abdominis colligatur, unde difficile admodum est, in alvum effluere posse, fieri tamen aliquando potest, ut per ductus nobis incognitos à provida natura in intestina deferatur & expurgetur: quandoquidem ut alias dicebat Galenus ex eodem Hippocrate *6. Epidem. Sect. 5. mille sibi natura parat vias, per quas se ipsam exoneret*: attamen perrarum hoc plane est, nec tam facile, ut propterea non nisi paracenthesi aquam in abdomine collectam abducere adnitantur peritiores Chirurgi, neque tamen perpetuo successu felici.

Postremo dicitur morbum solvi, effusa in ventrem aqua, non quod in ventre detinenda sit, sed quod per ventrem in intestina & alvum delata prompte evacuetur, & quidem tota quanta est; siquidem ex eo quod aqua Hydropicorum, veluti res præternaturam egeritur per alvum, tanquam per locum convenientem, contingit ipsum morbum solvi, ut quæ totum corpus occupaverat, in ventrem effluens, aditum sibi faciat apertum, adeoque non quia in ventrem effluxerit, conferat, sed quia in alvum translata, possit sponte sua evacuari & extra mitti. Hinc designavit Hippocrates ventrem, veluti locum facilis & promptæ expurgationis, ut exinde corpus universum à leucophlegmatia, & aqua intercute vindicetur; quamobrem tota pariter, & quanto citius fieri possit, educatur, viribus interea constantibus, sicut salutaribus crisibus evenit. Porro non quia hic ab Hippocrate solius per alvum evacuationis mentio facta est, exclusa credenda omnino erit, quæ per vias urinæ alias ab eodem velut conducibilis commendatur in tumore lienis, qui prodromus est Hydropisis, *ut 2. Epidem. Sect. 2.* de Bione fertur, ex animadversione Mercurialis: nam hoc loco eam potissimum memoratam voluit, quæ citior, facilior, liberior ac securior

rior esse solet, in comparationem ejus, quæ per urinam fit, longe tardioris, difficilioris ac molestioris eventus. Animadvertendum præterea an hydropisis sit inveterata & viscera destructa aut corrupta, neque enim hoc in passu morbus debite solvi poterit, quin denuo malum succrescat, neque de hoc casu sententia Hippocratis intelligenda est, quemadmodum scripsit Hippocrates *de internis affectionibus*.

Quæres I. Utrum ad curandum hydropem, semper temperata an intemperata remedia requirantur? ℞. Si hydrops proveniat à colliquatione ut fit post ardentes febres colliquatis carnibus & in lympham conversis, temperata sunt adhibenda: Si vero hydrops sit à lympha cruda vel post longum balneorum aquæ frigidæ usum, vel post longam hæmorrhagiam &c. (salvo judicio doctissimi Fonsecæ) non puto temperata sufficere, sed etiam ad intemperatiora, felici cum successu aliquando transeundum esse.

Quæres II. Utrum ergo in hydrope præparandi sint humores? ℞. Affirmative, nam qui statim ad purgationes in hoc morbo properant, potius ægrum perdunt quam sanant: unde crassities humorum attenuanda prius, quoniam qua talis educi nequit.

Quæres III. Utrum extenuatio in hydrope æque mala sit ac in aliis morbis? ℞. 1. Negative maxime in hydrope initiante, nisi enim corpus hydropici aliqualiter extenuetur, non potest præ copia materiæ, debite nutriri aut refici, Ergo aliqualis extenuatio minime suspecta esse potest. ℞. 2. Si autem extenuatio talis sit extrema, quæ hydropem confirmatum sequitur, ea non modo suspecta sed desperata credatur.

Plures difficultates *in Commentario* movet Cardanus, quæ ibidem legi possunt.

Aphorismus XV.

Longo alvi profluvio laboranti, sponte vomitus superveniens, solvit alvi profluvium (seu morbum.)

Con-

Contentum seu Intentio.

De Vomitu Diarrhææ Remedio.

Connexio: Cum Hippocrates de acido ructu, in primo Aphorismo hujus Libri verba fecisset, longo alvi profluvio superveniente: In hoc præsente Aphorismo de vomitu eidem alvi profluvio superveniente, verba facit.

Hic Aphorismus ob brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

Hippocrates etiam in hoc Aphorismo, memorat unius morbi sanationem per alium, sed cum morbificæ causæ evacuatione conjunctum. At vero non ut præceptum curativum tradat, sed solummodo ut prognosim proponat salutaris exitus diarhææ inveteratæ, à vomitu spontaneo superveniente, ac propterea non exinde deducant & arguant Medici, id ipsum arte tuto posse promoveri, quod sponte naturæ utiliter accidit, nam ut superius quoque monuimus, non æque bene, nec unde quaque potest ars naturam imitari, ut in humoris excernendi quantitate, conditione, tempore & modo pari formiter se habeat, & valeat id solum, quod vitiosum est, & morbum facit, salutariter educere: cum & nec ipsa natura perpetuo atque indiscriminatim quocunque morbi tempore, & qualibet ejusdem circumstantia rite & recte se gerat. Signanter autem notavit in hoc Aphorismo Hippocrates; *diuturnum alvi profluvium per spontaneum vomitum supervenientem terminari*; quia tria speciatim consideranda voluit; *diuturnitatem*, in alvi profluvio; *vomitum supervenientem*, & *sponte naturæ* excitatum non ab arte.

Et quidem, si alvi profluvium recens fuerit, quia tunc peccans materia seu humor multus & pravus esse solet, non tam facile proficiet nec utiliter continget. Inter initia etiam vomitus diarrhææ superveniens, malus, non bonus censendus erit, veluti inductus ab irritata natura vel gravata à multitudine vitiosorum humorum, quæ nequeat illos efferos regere, & emendare; unde & per inferiora & per superiora indomiti feruntur. Quare non solum vomitus in his, nullatenus proderit, sed magis & magis oberit, veluti symptomatice excitatus ab

impetu & violentia prævalentium & superabundantium humorum, prout in cholera morbo evenit. Itaque diarrhæam ex longo tempore perdurasse notat Hippocrates, quoniam ex temporis diuturnitate, verisimile admodum est, & multitudinem humorum defecisse, & pravitatem magna ex parte fuisse sedatam, ut propterea ex mala & inepta solum dissolutione & secretione ciborum assumptorum alvi fluxus perseveret, & quidem ex fermentis intestinorum vitiatis, aut etiam ex labefactatis & depravatis succis ventriculi digestivis, qui mox à superveniente vomitu egerantur, vel immutentur: in quem etiam sensum exponendus est idem Hippocrates *2. de Diata* ubi dixit vomitum sistere alvum.

At quamvis ita ab Hippocrate scriptum sit, & plerumque id ipsum experientiæ respondeat, non tamen universaliter verum putandum est, ut aliquando non fallat, cum & nonnunquam à spontaneo vomitu visum sit, non solum diarrhæam nullatenus desiisse, sed subinde etiam mortem fuisse subsecutam, potissimum in his, qui viribus destituti, ejuscemodi evacuationem per dejectionem primum, deinde per vomitum sufferre nequiverunt. Sed & vomitus superveniens, si præterea cibalis, vel chylosus fuerit, pejoris plane judicii erit, cum ex illo magis vires atterantur, & labefactatus, undequaque ventriculus nequeat deinceps illas restituere.

Tunc ergo vomitus spontaneus laudabilis solum erit in diarrhæa, cum humoralis fuerit, & ejusdem plane conditionis, ac est materia ipsa diarrhæam efficiens & conservans: debent insuper vires constare, ut vomitionem tollerent, quæque semel tantum & non ulterius repetat; hac enim ratione crisis naturam referet: Hinc idem Hippocrates *1. de morbis* hanc eandem sententiam describens, adjecit particulam *valide*, quæ non solum referri potest, ad diarrhæam, sed etiam ad vomentem, & ad vomitum supervenientem, puta, cum virium robore toleratum; proinde non temere danda sunt emetica in fluxibus alvi.

Dices I. Hippocrates ut mox dictum *2. de Diata* dicit: Vomitum non tantum alvum sistere, sed etiam solvere. ℞. Si diu fiat post pastum, alvum movebit concedo, quia humiditates in via existentes, vomitus magis deprimit ad intestina ob commotionem factam & etiam propter ciborum qualitatem puta acrium, salsorum, dulcium, dispositionem dejiciendi adjuvantium: Si vero statim à pastu provocetur,

vomitus

vomitus ſiſtet alvum, quia evacuatus ventriculus, non facile ac ſtatim dimittit, quidquid habet, ideo ſiccantur inteſtina.

Dices II. Vomitus ſemper dicitur malus, Ergo neque hic erit bonus, ℞. Semper eſt malus, ut ſignum concedo; ut cauſa morbum tollens nego.

Quæres: Utrum hic Aphoriſmus etiam locum habeat in dyſenteria? ℞. Affirmative vel potius cum diſtinctione, ſi cætera mitius habeant, locum habet: Si vero contrarium obſervetur, vomitus potius noxius & reprehendendus, qui nempe fieret ob inteſtinorum inflammationem per conſenſum.

Aphoriſmus XVI.

Pleuritide aut peripneumonia detento, alvi profluvium ſuperveniens malum.

Contentum ſeu Intentio.

De Diarrhœa pleuritidis aut peripneumoniæ prognoſtica.

Connexio: Cum de longo alvi profluvio in præcedenti Aphoriſmo dixiſſet Hippocrates tanquam de principali morbo: In hoc præſenti agit de eodem alvi profluvio, ſed ſymptomatico, quod pleuritidi aut peripneumoniæ ſuccedit.

Hic Aphoriſmus ob brevitatem & ſimplicem concluſionem non dividitur.

Animadvertendum autem eſt, quod antea ſcripſit Hippocrates de ſupervenientibus evacuationibus conferentibus; num de aliis nocentibus ex adverſo diſcurrit & proloquitur; atque exemplum dat in morbis pectoris, in quibus dejectiones ſupervenientes nocuas animadvertit. Et quidem pleuritis ac peripneumonia morbi ſunt partium ſpiritalium ſeu vitalium, quorum alter ad pleuram alter ad pulmonem pertinet: Quamvis non defuerint, qui utrumque pulmoni affixerint, ea tamen differentia, ut ſi pulmo totus, ſecundum utrumque

latus dextrum & ſiniſtrum, inflammationem contraheret, peripneumonia laborare diceretur; pleuriritide vero, ſi alterutro lobo tentum, de qua re alibi. Utcumque autem id eveniat, certum eſt pleuritidem & peripneumoniam morbos pectoris eſſe, & partium in pectore contentarum, quæ nulla alia ratione ſalubriter judicari poſſunt, quam per anacatharſim, unde 5. *Aphor. 8.* ab eodem Hippocrate ſcriptum eſt: *quicunque morbo laterali ſeu pleuritide laborantes, in quatuordecim diebus non repurgantur, ii ad ſuppurationem vertuntur*; quoniam nullus alius tutior ductus patet expurgationi humoris in pectore contenti, quam per aſperam arteriam, adeoque per tuſſim.

Si ergo contingat pleuritide aut peripneumonia laborantem, non expectoratione, ſed dejectione per alvum evacuari, duplici proculdubio incommodo afficietur: *Primo* quidem, quod humor in pectore contentus non expurgatur, cum ex pectore ad alvum ductus nullus ſit, interſepiente diaphragmate, cavum pectoris & abdominis: *altero* vero, quod alius ab eo, qui peccat, educitur, & non ſine ingenti virium dejectione, cum ventriculi & primæ digeſtionis languore, recrudeſcente interea, aut etiam putreſcente eo qui pectoris cavum occupat; unde tum pulmo, tum cor & ſanguis univerſus plurimum inficitur. Accedit, quod ſuperveniens alvi profluvium, in pleuritide, aut peripneumonia, alia quoque viſcera, nempe naturalia, præter ſpiritalia affecta deſignat, potiſſimum vero ventriculum, jecur, meſenterium, inteſtina, ex quibus pravi illi humores, alvi profluvium concitantes, ſine ulla difficultate derivabunt: quo autem morbi plures fuerint, & partes affectæ variæ, eo plane gravius vitæ periculum imminebit.

Quoniam vero, non quamcunque aut levem evacuationem per alvum memoravit Hippocrates, ſed multam, iteratam & copioſam, deſignatam ſcilicet ſub nomine *alvi profluvii*, idcirco tunc ſolum exinde de ægrotantis vita verendum, cum alvus immodice, in ejuſmodi pectoris morbis fluxerit, ſecus vero, ſi levis ſolum, & modica dejectio fiat: fieri enim aliquando poteſt, ut citra incommodum partium ſpiritalium affectarum, alvus cum juvamento potius exoneretur, aut quia cumulatis antea excrementis abundat; aut quia, ob adjunctam febrim, ſanguis à ſuis impuritatibus repurgatur, aut etiam quia compatientia, reliqua viſcera naturalia, forte caſualiter ab infarctu, obſtructione, tumefactione, vi febris, atque naturæ molimine per dejectio-

nem

nem illam ſenſim allevantur, ut in Metone & Caupone memorat idem Hippocrates *7. Epidem.* jure igitur per *alvi profluvium*, immoderatam, impertinentem, adeoque vires attollentem evacuationem, ac ſputum ſupprimentem notatam voluit.

Neque ſolum malum cenſendum eſt alvi profluvium in Pleuritide & peripneumonia, ex ratione partium affectarum, quæ nullatenus per alvum exonerari poſſunt, ſed etiam ex ratione eorumdem et morborum. Sunt enim Pleuritis & Peripneumonia, de genere inflammationum; in inflammationibus autem nulla purgatio per alvum proficit, ut propterea purgantia medicamenta, ſint omni jure interdicta, & ut inquit Celſus *à parte inflammata, quo plus purgaveris, plus addes*; Sic Hippocrates refert *5. Epidem.* hiſtoriam Scophi pleuritici qui ſecunda die mortuus eſt, & cum purgatus eſt & à pharmaco, deliravit cum prius eſſet mentis compos. Quomodo enim conferre poterit alvi ſolutio in inflammationibus, in quibus ſanguis alicubi hæret & concreſcit, atque indiget ſui reſolutione, aut ſuppuratione, ut tandem pars inflammata, in priſtinum ſtatum reſtituatur? Id quod potisſimum in Pleuritide & Peripneumonia fit, de qua dicitur, quod quanto citius ſputum comparuerit, tanto quoque morbus breviabitur.

Quod ſi cum Heurnio, addere quoque velimus adverbium *Vehementer*, quo non levem inflammationem, ſed magnam, ingentem & vehementem intellexerit Hippocrates, profecto timendum magis, de illarum eventu, à ſuperveniente alvi profluvio: quippe vehementi Pleuritide aut Peripneumonia laborantes, gravioribus ſymptomatibus afficiuntur dolore ſcilicet acutiſſimo, difficili reſpiratione, ſiti, vigilia, inquietudine, febre continua, aliisque quæ magis & magis exacerbabuntur & ingraveſcent, à ſuperveniente Diarrhœa. Sed & longe pejus erit, ſi alvi fluor accidat his, qui ex longo tempore, Pleuritide aut Peripneumonia laborarint, veluti ſuppuratis ac Tabidis effectis, quemadmodum ex voce Græca ἐχομένῳ, id eſt *habito, detento, vexato*, ſive *diutius affecto* colligit Galenus, eſtque cunctis in Praxi notiſſimum.

Dices I. Fluxus alvi in fine pleuritidis ſecundum Hippocratem eſt malus, ergo in principio erit bonus. ℞. Non ſemper in fine eſſe malum; præſertim ſi fiat critice & concocta materia; neque etiam

sequitur esse bonum in principio, ubi pleraque cruda existunt, & fluxus alvi pure pute symptomaticus, adeoque malus esse consuevit & ut *causa* & ut *signum*; ut *causa* quia fit vi morbi, & vires frangit; ut *signum* quia indicat hepar cæteraque viscera in contextu memorata naturalia & spiritalia, pulmoni & pleuræ compati, ut dictum.

Dices II. Si in Pleuritide non est purgandum, cur ergo tot practici idipsum in illorum Praxi suadere solent, contra hunc Aphorismum? ℞. 1. Suadent purgandum id est cum moderatione, in declinatione concocta undique & pacata materia: 2. Tantum levissimis & simul pectoralibus remediis v.g. manna, passulis, prunis &c. non autem fortibus veteribus usitatis: 3. Id solum suadent, in Pleuritide descendente quam in ascendente, de qua plura in Praxi.

Aphorismus XVII.

Ophtalmia laborantem, alvi profluvio corripi bonum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi & curatione Ophtalmiæ.

Connexio: Cum Hippocrates in antecedenti Aphorismo, alvi fluxum vituperasset in Pleuritide & Peripneumonia; In hoc præsente Aphorismo eundem extollit & laudat in lippitudine.

Hic Aphorismus ob summam brevitatem & simplicissimam conclusionem non dividitur.

Adnotat ergo in hoc Aphorismo Hippocrates, beneficia ex alvi profluvio provenientia in aliis affectibus & pro exemplo affert lippitudinem, quam consequens alvi dejectio, salutaris dicitur.

Quid autē pro lippitudine intelligendum græca vox *Ophtalmia* satis aperte explicat, quam Celsus lippitudinē & oculorum inflammationē sæpius appellat, licet plerisque lippitudo, ad palpebras potius inflammatas referatur, non vero ad oculos. Quin & Celsus ipse *Lib. 6. cap. 6.* aliam

6. aliam & diversam videtur facere lippitudinem, ab inflammatione oculorum eamque sæpius nuncupat *Aspritudinem*, per quam palpebrarum extremitates asperæ & dolentes observantur.

Sed quamvis de nomine parum intersit, multum tamen refert novisse Hippocrat. alibi diversimode descriptum *Ophtalmiam* memorasse, præsertim vero *1. Epidem. sect. 2. & 3. Aphoris. 12. & 16.* ubi modo humidam, sed mordacem, modo aridam & tabificam, modo siccam & pruriginosam, imo etiam exulcerantem nominat, veluti à diversis causis atque humoribus progenitam, unde ipse fieri crediderim, cur lippitudo quandoque sit contagiosa, & lippientes alios inficiant; imo nec æqualiter afficiant, & afficiantur, neque paribus symptomatibus molestentur, cum & aliquando in Palpebris solum, aliquando etiam in adnata, seu conjunctiva tunica, ruborem & tumorem patiantur: quare qualem hic intellectam velit, quæri potest.

Et clare patet eam lippitudinem hoc in Aphorismo designari, quæ non tantum palpebrarum, sed & adnatæ oculorum tunicæ inflammatio est, facta ab affluxu humorum ibidem hærentium, potissimum acrium & erodentium, quorum causa asperitas, dolor, rubor, tumor, in orbita oculorum exteriori percipiatur: Etenim nisi humores corpulenti has oculorum partes occupaverint, & læserint, fieri non poterit, ut per alvum excreti lippientes liberent; pari certe ratione, ac de obsurdescentibus auribus, alibi idem Hippocrates pronuntiavit. Nisi etiam dicere velimus, cum expositoribus cæteris, liberari lippientes oculos, per alvi dejectionem, facta scilicet depositione humorum, ab affectis visceribus naturalibus, ex quibus illi coafficiebantur. Oportet autem alvi profluvium sponte evenire; Siquidem ut antea dictum istiusmodi evacuationes, morbis supervenientes sponte naturæ excitari debent, cum solius naturæ opus sit id evacuare, quod convenit, & quo tempore, atque ea quantitate, quæ causæ morbificæ correspondeat. Hinc non bene quis ex hoc deducere poterit, licere medicis indiscriminatim oculorum lippitudines, per dejectoria medicamenta curare, nisi aliter constiterit, in ejusmodi opere Naturam sibi adminiculantem habere, forte quia in alvum adigere tentat humores & vel rugitu aut ventris murmure, aut intestinorum inflatione ejusdem depositionem ostendat.

Quia

Quia insuper Hippocrates usus est voce *profluvii* æstimandum propterea supervenientem hanc evacuationem oportere esse copiosam, & non solum fæcum aut intestinalium excrementorum, sed etiam humorum, acrem & muriaticam conditionem præseferentium: quippe hac ratione fiet, ut oculi ab humoribus ibidem stagnantibus vindicentur, vel etiam pars alia mandans affecta inaniatur. Quod si evacuatio ista, sponte Naturæ promota, parca admodum sit, & insufficiens, tuto tunc poterit medici industria perfici & adimpleri, documento ejusdem Hippocratis *1. Aphorism. 20.*

Denique inquit Hippocrates *bonum*; significans ex hoc utilem esse ejusmodi evacuationem, quamquam autem non omnino necesse sit, ut ex illa sit prorsus lippitudo desitura: Etenim postquam humores ab oculis defecerint, remanere quoque solet, asperitas cum rigiditate, quæ non nisi progressu temporis, sponte naturæ desinit, vel fotibus & balneis, venæ sectione potione vini egebit, ut penitus aboleatur, quemadmodum idem Hippocrates *7. Aphoris. 46. & hoc eodem 6. Aphoris. 31.*

Dices I. In ophtalmia (ex praxi) prævalet venæ sectio purgationi: Ergo venæ sectionem potius commendare debuisset Hippocrates. ℞. Hippocratem alio in loco, venæ sectionem nempe in curatione inflammationum recommendasse, hic vero solum agere de purgatione; plurimum enim potest purgatio in oculorum morbis & longe præstantior est venæ sectione, cum hic non sanguis, sed bilis aut lympha acrior, suas ludat tragœdias, quæ potius purgatione quam venæ sectione egent.

Dices II. Hippocrates plures oculorum morbos afferre debuisset, qui etiam per purgationem curantur. ℞. Hippocratem nomine ophtalmiæ, omnes aut saltem potiores oculorum affectus comprehendisse.

Dices III. Facilior videtur esse revulsio à pectore ad intestina ob majorem viciniam, & tamen ea improbata fuit in antecedenti Aphorismo. ℞. Ideo improbatam fuisse, quoniam in morbis acutis, procul dubio periculosæ sunt ejuscemodi evacuationes, præsertim earum partium, quæ facile alias suum trahunt in consensum, quemadmodum pectus, trahit stomachum, hepar, intestina &c. Secus fit cum capite, quod per fibrarum rectitudinem atque patentes vias, longe facilius per alvum expurgatur.

Apho-

Aphorismus XVIII.

Cui persecta fuerit vesica, aut cerebrum, aut cor aut septum transversum (seu Diaphragma) aut tenue quoddam intestinum, aut ventriculus aut jecur, lethale est.

Contentum seu Intentio.

De lethalitate vulnerum.

Connexio: Hic Aphorismus nullam videtur habere cum præcedentibus connexionem, nisi velimus ejus occasionem esse desumptam, ex libro quinto, in quo de magnis vulneribus sermonem habuit Hippocrates.

Hic Aphorismus, licet longior ob simplicem tamen conclusionem non dividitur.

Prognosticus ergo est hic Aphorismus, in quo Hippocrates mortem prædicit in his, qui vulnus vel ulcus patiuntur in cerebro, corde, præcordiis (seu septo transverso) jecore, ventriculo, aut intestinis gracilibus: Simile quid etiam scribitur *Lib. 1. de morbis: moritur autem, si quis cerebro sauciatus fuerit, aut Spinali medulla, aut Hepate, aut præcordiis, sive septo transverso, aut vesica, aut vena sanguiflua aut corde.* Et sane quod pleræque ex his partibus discissæ aut vulneratæ mortem afferant, longe notius est, quam ut longa oratione probari queat; nam cum inter partes corporis numerentur, omnino vitæ tuendæ necessarias plane fit, ut dissectæ, sicut non amplius ad vitam conservandam conferunt, ita imminentem mortem procul dubio portendant: hujus generis præsertim sunt, cerebrum, cor, pulmo, septum transversum, ventriculus. Dissecto etenim cerebro, nervi & nervorum liquor statim male afficiuntur; unde operationes animales deficere necesse est; his autem deficientibus, nec vita diutius perdurare valet. Id ipsum & multo magis dicendum de corde, quod principium & origo est, vitalium operationum. Quamobrem, ipso

dissecto, neque pulsus neque sanguinis motus haberi commode potest.

Pari ratione pulmo discissus necem afferet, cum sit unum ex præcipuis organis respirationis, atque per ipsum principalia vasa sanguifera dispergantur, unde sanguis in cor, & deinde in corpus universum influit. Septum quoque transversum respirationi quam maxime conducit, quare si fortasse dissecetur quia in suo motu labascit, deficit pariter respiratio, qua deficiente animal perit; respiratio enim & vita pari passu ambulant, ita etiam reliqua viscera, his adjacentia eidem infortunio subjiciuntur, sub quibus præcordia comprehensa intelliguntur.

De ventriculo autem, quamvis à plerisque dubitatum sit, num inter partes principes numerandus foret, quia nihilominus conficiendis cibis incumbit, sine quibus diu animal perdurare nequit, procul dubio ex ipsius dissectione, mortem quoque accidere fatendum, quamobrem non immerito à Quinto Sereno *Rex membrorum* est appellatus, à quo scilicet reliqua corporis membra, alimentum, robur & nutritionem suscipiunt: accedit quod per ipsum plurimi venarum, arteriarum & nervorum rami dispergantur, unde absque istorum gravi læsione eundem vulnerari minime contingit, adeoque non sine videnti vitæ periculo.

Quoniam vero aliquando observatum est, (quemadmodum plurima exempla refert Cardanus in commentario,) ex vulneribus cerebri, cordis & pulmonis ægros supervixisse, ansa datur plerisque dubitandi, qua ratione id evenerit, ut simul tueri possint, hanc Doctrinam Hippocratis, & ex adverso experimenta eidem adversantia: verũ facile difficultas solvetur, si vulnera his partibus inflicta, & à Medicis memorata, examinentur ubi, & quomodo cõtigerint; nã qui testantur à vulneribus capitis, cordis, aut Pulmonum consanuisse, haud quaquam de partibus organicis istorum viscerum meminêre, sed solûm de superficariis & extimis eorundem; Cerebrum siquidem, ut ex Anatome liquet, constat cortice & meditullio, ex his autem meditullium omnino necessarium est, ad animales operationes sensitivas & motivas obeundas: Cortex vero non nisi plurimarum glandularum contextus est: Hinc si portio aliqua corticis cerebri rescindatur, illæso meditullio, quia organa destinata functionibus sensitivis & motivis

vis in offensa manent, bene poterit in vita animal permanere, secus vero si interna cerebri substantia, ejusque meditullium offendatur. Cor pariter sine vitæ jactura vulneratum memoratur ea in parte, quæ illius mucronem constituit, qui cum pars extima illius sit, nihilque impediat motum ejusdem, & sanguinis trajectionem in arterias, neque proinde vitæ tuitioni incommodabit. Cæterum vulnera cordis inflicta basi, ventriculis, arteriæ aortæ, & cæteris ductibus principalibus ejusdem omnino lethalia observata fuere. Pulmones quoque resecti memorantur, superstite vita in extremitatibus & apicibus loborum, quo scilicet vasa pulmoniaca circulanti sanguini necessaria haud quaquam pertingunt.

De jecore præterea idem omnino dicendum est; nam si vulnus sit inflictum, in substantia jecoris, ubi arteriæ & venæ latiores adunantur, adeoque partem illius organicam constituunt, procul dubio lethale erit; secus vero si fiat in extremitatibus loborum; & ratio inde deducitur, quia vulnera in his visceribus inflicta, non alia de causa lethalia sunt, nisi quia sanguinis circulationi impedimento sunt, & diruptis & incisis venis aut arteriis, sanguis extra propria vasa effunditur, qui deinde exhaustus, motum cordis conservare nequit, nec reliquas partes vivificare, quin & multoties ab irruente sanguine, adjacentes aliæ opprimuntur & repentè suffocantur, unde vita diutius persistere non potest. Accedit quod sanguis extra propria vasa effusus, alia duplici de causa vitæ incommodat, & quia stagnans putrescit & corrumpitur, & quia mole ac irruptione qua in parte hæret, gravat, opprimit, obruit, citius tamen vel tardius pro varietate viscerum affectorum. Atq; hinc modo fit, quamobrem vulnera apices viscerum solummodo lædentia, lethalia non sint, nisi ex aliquo alio accidente, quia ejusmodi vulnera, vasa sanguifera majora & præstantiora minime perturbant, unde nec multus sanguis effunditur, nec motus sanguinis intercipitur aut impeditur. His itaque de causis accidit, ut vulnera Basim Cordis & venas & arterias inde exorientes transfodientia statim perimant, ut & vulnera perforantia medium pulmonis, quoniam disruptis vasis pulmoniacis, vel sanguis alio diffunditur, quam in Cor, vel impetuosius quam par sit in cor ipsum influit, unde illius motus impeditur; in reliquis autem partibus, vulnera inflicta non statim enecant, sed in aliquod tempus protrahuntur quia ex his non omnino intercipitur motus sanguinis, & cordis, licet

deinde in lethum etiam desinant, alia sane de causa, prout de vulneribus vesicæ & intestinorum mox dicemus.

Vulnera itaque in universum lethalia erunt, non una sed multiplici ratione. *Primo* si in partibus vitæ tuendæ necessariis, conformationem, texturam, & nexum vasorum aut structuram earundem discindant ac turbent. *Secundo* si circulum sanguinis interrumpant. *Tertio* si operationes ad vitam tuendam destinatas lædant vel adimant. *Quarto* si excrementorum repurgationes impediant. *Quinto* si inflammationem Gangrænam, dolorem vehementem, aut alia symptomata graviora inferant, unde vires atterantur & labascant.

Hinc modo vulnera cordis & cerebri ex *primo & secundo capite* lethalia sunt, pulmonis vero, jecoris aliorumque viscerum, magnis & latis arteriis & venis refertorum ex *secundo & tertio capite*; ex *quarto & quinto* denique intestina & vesica, in quibus etiam summopere considerabilis est propria constitutio membranosa & nervosa, ob quam convulsionibus subjiciuntur & difficillime coalescunt.

Sed adhuc dubitare contingit, cur Hippocrates lienis non meminerit, cum tamen lien arteriosum viscus sit? ad quod dicendum, nullam de illo Hippocratem hoc loco fecisse specialem mentionem, quia parem cum jecore conditionem sortitur, vel quia si fortasse vulneretur, commode rescindi potest cum viscus linguosum sit, & facile à cæteris separabile, quin imo illum eximi etiam integrè posse testantur plerique Anatomici, citra ullum vitæ incommodum.

Quoniam vero Hippocrates in textu, non omnia intestina dixit discissa mortem afferre, videndum hic etiam breviter, quænam sit differentia inter tenuia & crassa intestina, ob quam tenuia si vulnerentur aut scindantur, mortem afferant, secus vero crassa. Et quidem non tantum in vulneribus, verum etiam in erosionibus internis, experimento constitit longe periculosiora esse ulcera tenuium intestinorum quam crassorum, nam in dysenteriis male affecta priora tria duodenum, jejunum & ileon, insanabilia esse solent, facilioris vero curationis colon, cæcum, & rectum. Verum diversitas hæc petenda est, tum à structura, tum ab usu, tum etiam ab humoribus, qui per illa diffunduntur: Etenim intestina gracilia, ex membranis constituuntur tenuioribus, habentque glandulas quoque molliores, in quas hiant

oscilla venarum lactearum, unde chylus in Mesenterium & succum lacteum trajicitur, quamobrem & structura & usus aliorum trium intestinorum crassorum, in quibus & tunicæ crassiores & obesiores sunt, & glandulæ duriores & compactiores, eo quod diutius detinendis fæcibus inservire deberent: Humores etiam confluentes ad intestina tenuia, pancreaticus scilicet & felleus, cum in statum præternaturalem degenerant, pessimam & deleteriam conditionem nanciscuntur, unde gravius affici solent intestina gracilia, secus vero crassiora ut patet; quamobrem non sine ratione fit periculosiori dysenteria laborare intestina superiora quam inferiora. Non immerito proinde Hippocrates, consideratis in his intestinis gracilibus, dixit illa discissa lethalem exitum sortiri, non ideo tamen ejusdem periculi expertia esse intestina crassa, quæ etsi plerumque non tam graviter afficiantur, possunt tamen aliquando, ex ingenti & magna discissione pari modo periclitari, sed longe minus vel tardius quam gracilia: Vesica pariter discissa insanabilis est, quia cum sit perpetuum emissarium urinæ, nequit prompte conglutinari, quin & ulcus ibidem contractum perpetuo sordidum esse solet; quamobrem sæpe sæpius experimur, illa in fistulas facillime desinere.

Denique ventriculus si vulneretur, etiam mortem portendit, siquidem ipso discisso necesse est succos digestivos infringi, illius texturam vitiari, chylosim offendi, & chylum ipsum nullatenus protrudi posse per pylorum ad intestina: Sed & ob nervorum copiam, quibus intexitur, fieri nequit, quin etiam cerebrum compatiatur, unde postmodum motus convulsivi; quin imo ex sola & simplici illius læsione vomitus, singultus, anxietas, dolor & alia graviora symptomata minime poterunt evitari, ab his autem fieri nequit, quin mors sit brevi subsecutura.

Ventriculo non irrationabiliter adjungi potest œsophagus, qui vulneratus non dissimiliter lethum afferet, ut observatum est in quodam presbytero, ob vulnus inflictum in parte postica thoracis, prope spinam cui œsophagus adnectitur.

Partibus his vulneratis, atque hoc loco memoratis ab Hippocrate, sunt qui plura alia adjiciunt, & quidem Brassavolus, vesicam felleam, pericardium, pulmonem, lienem & spinalem medullam, inter partes ad exitium vulneratas recenset: & Celsus *Lib. 5. Cap. 26.* addit quoque

que renes, venas & arterias, potissimum circa fauces & guttur, nec non spinalem medullam, uterum & meninges cerebri. Verum non quæcunque vulnera, quæ insanabilia sunt lethalia dicenda erunt; etenim ossa & cartilagines si frangantur, aut vulnerentur, licet plerumque insanabilia evadant, non tamen mortem necessario afferunt. Cæterum multæ aliæ partes vulneratæ aliquando exitiales fiunt (etiamsi commode sanari possint) vel ob imperitiam artificum, vel ob symptomatum societatem, vel ob vulneris profunditatem aut magnitudinem, vel ob sanguinis effusionem, indeque consequentem virium jacturam, vel ob ætatis languorem, vel ob carnium mollitiem, vel ob alterius morbi, præsertim virulenti concomitantiam, ut in lue Gallica affectis experimur; hinc non semel contigit observare vulnera aut ulcera, in partibus extimis etiam ignobilibus corporis inflicta, quæ tandem mortem attulerint, in senibus valetudinariis gallica lue affectis, & aliis propter quasdam circumstantias cum vulnere conjunctas.

Signa denique quibus internoscere liceat, quæ membra discissa aut vulnerata sint, ut ex illis judicium ferri possit, lethalis aut salutaris eventus, late exposuit Celsus *cit. Lib. 5. Cap. 26.* ex quo alii Chirurgiæ Professores qui consuli possunt, si lubet.

Illud autem à nobis videtur superaddendum, quod iterati, inæquales & recurrentes rigores febriles, fere semper solent internorum viscerum læsionem prædemonstrare, idque vel ob sanguinis è venis & arteriis discissis effusi in alias circumjacentes partes, præsertim sensu præditas irruptionem, & subsequentem putrefactionem, vel ob impeditum ea in parte sanguinis circulum, qui cum non prompte sua vasa circulationi destinata subire queat, illas impedit & extimulat; & licet magna ex parte, non raro per supervenientem sudorem dissolvatur, perseverante tamen eadem causa denuo illi recurrunt. Hinc bene Cardanus partes universum vulneratæ quatuor modis mortem adferunt: vel necessitate officii ut pulmo: vel potentia naturæ, ut cor: vel sanguinis profluvio, ut jecur, arteriæ magnæ & venæ: Vel symptomatum pravitate ut nervosa, ventriculus, vesica. Alii dicunt vulnera alia sunt lethalia absolute proprie & per se, alia per accidens: alia dubia & periculosa, alia sigillatim, alia conjunctim spectata sunt lethalia. Vulnera per transversum facta sunt graviora quam quæ in longum inflicta sunt, alia sunt penetrantia alia superficialia alia magna

alia parva sed sæpe prava & ideo periculosa & lethalia puta in nervis &c.

Dices! In his, in quibus calculus exscinditur non est lethale vulnus vesicæ, Ergo falsum est, quod mox dictum est. ℞. In hoc casu non vesica, sed illius collum secatur, quod tanti periculi non est cum collum sit musculosa pars, nisi forsan ex accidenti puta febre superveniente, sed neque necesse est febrem cum rigore illis oriri; & si oriatur non quidem bonum est signum sed tamen non lethale, quia plerique servantur, nemo tamen absque febre mortuus est.

Quæres: Quæ pejora sint an ulcera an vulnera, & quænam ex his magis lethalia? ℞. Longe deteriora sunt ulcera, quo ad sanationem quoniam sensim facta & cum pravitate conjuncta; inquit enim Hippocrates, morbi antiqui difficilius sanantur quam recentes: Vulnera vero sunt periculosiora & magis lethalia, quia majorem subito mutationem in corpore faciunt, unde dolores & convulsiones oriuntur, quæ ex ulceribus raro evenire observantur, ex vulneribus autem sæpissime. Ut ergo lethaliora sunt vulnera, sic majorem sanationis spem habent, quoniam violenter & recenter inciderunt: Ulcera autem, ut sanatione sunt difficiliora, ita lentius mortem afferunt; verum quoniam omnino sanationis spe carent absolute pejora sunt.

Aphorismus XIX.

Persectum os, aut cartilago, aut nervus, aut genæ tenuis particula, aut præputium, neque augetur, neque coalescit.

Nota: *Idem Aphorismus habetur Lib. 7. Aphor. 28.*

Connexio: Cum in antecedenti Aphorismo Hippocrates egisset de partibus organicis, quæ vulneratæ mortem afferunt: In hoc de illis agit partibus similaribus, quæ dissectæ coalescere nequeunt, quæ in Aphorismo recensitæ sunt: & licet istæ mortem non afferant, sed discissæ vel vulneratæ difficulter coalescant vel augeantur.

Hic

Hic Aphorismus ob suam brevitatem & simplicem conclusionem, non dividitur.

Primo autem loco Hippocrates proponit *fracturas ossium* de quibus tamen dubitatur an non coalescere possint, & successive incrementum suscipere: etenim Galenus *Lib.3. artis Medicæ* non solum in pueris illa (inquit) facillime couniri & deinde augeri, & quidem per primam intentionem ut loquitur Andreas Laurentius in sua Anatomia, id est, perse & nullo interveniente medio heterogeneo, sicuti plumbum liquefactum cera & sævum in suam substantiam iterum coëunt; sed etiam in adultioribus per secundam intentionem, id est, intermedio quodam heterogeneo, puta, corpore calloso, quod licet proprie os dici non possit, nihilominus ad illius naturam quam maxime accedit, quippe quod duritie, soliditate, candore, insensibilitate præditum est sicut os. Verum esto ossa fracta, per intermedium aliud corpus uniantur, proprie tamen coalitio illa dici non potest, cum sit quid heterogeneum, differentis omnino conditionis & naturæ, quamquam duritiem & soliditatem ossium æmuletur, ut propterea si contingat, in ea parte os iterum fracturam subire, non quidem frangetur, in poro illo adnato sed alibi, ut sæpius experimento (& quidem meo proprio, quemque pedem bis frangendo) constitit. Sed & neque incrementum suscipit os fractum, sed in eadem magnitudine ac dimensione subsistet, cum nutrimentum, quod ossi suggeritur, supra solum, non vero infra fracturam deferri possit, impediente nimirum transitum poro illo calloso; quamobrem experimur ossa fracta, in pueris non ulterius increscere, sed per comparationem ad alia ossa correspondentia aliquantulum decurtata & exilia remanere: modo Hippocrates in hoc textu de vero coalitu, & de genuina nutritione mentionem facit, secus vero de falsa & æqui pollente.

Sed unde est quod ossa, aliæque partes hic memoratæ coalescere & nutriri non possint, gravis equidem est hujus loci difficultas. Omnes interpretes cum Galeno, communem in omnibus partibus exanguibus & spermaticis appellatis, causam faciunt materiæ alibilis defectum: putant enim partes universas corporis, aut ex semine aut ex sanguine generari: ex semine quidem partes eas, quæ albæ sunt, ut ipsi dicunt ossa, tendines, ligamenta: nervi, venæ, arteriæ, membranæ, cartilagines, glandulæ: ex sanguine vero omnia viscera, cor, pulmonem, jecur, lienem

lienem, renes, musculos & carnes universas: Hinc subdunt partes carnosas & rubras à sanguine progenitas cum vulnerantur aut dilacerantur, facillime regenerari & increscere posse, suggesto ipsis sanguine pro alimento, ex quo exordium desumpserunt: at vero ossa fracta, atque cæteras partes albas, veluti spermaticas dissectas, nullatenus coalescere posse, quia deficit illis alimentum & principium generationis earundem, nempe semen,

Sed quam minus fundata sint ejuscemodi veterum opinamenta, clarissime deducitur ex Anatome, & ex earundem partium structura, omnia enim viscera tanquam constructa ex glandulis, membranis, fibris, nervis, venis, arteriis non nisi in primordiis suæ generationis, eandem materiam albugineam uniformiter recognoscunt, unde nihil penitus differunt à generatione, & structura partium albarum seu spermaticarum; hinc in prima conformatione embryonis, cum illius corpusculum integratur, non nisi texturam quandam exhibet, fibrarum, glandularum, membranarum & vasorum, per ipsas excurrentium, quæ deinde à sanguine materno per vasa umbilicalia suggesto, nutricationem & incrementum suscipiunt, per substantiam illam glutinosam ipsiusmet sanguinis, quæ in aliquibus magis & copiosius appingitur, in aliis minus & parcius, pro vasorum exilitate, & pororum & texturæ diversitate: quod vero pulmo, jecur, cor, lien & alia consimilia viscera rubra videantur; membranæ vero, cartilagines, ossa, alba sint, id duntaxat contingit à sanguine affluentius per prædicta viscera discurrente, quoniam continent venas & arterias latiores & numerosiores: at vero in partibus albis, quia venulæ & arteriolæ exiles admodum sunt, propterea vix conspici possunt: atque hinc si pulmo, jecur, lien & cætera viscera carnea & sanguinea putata, sanguine ipso exuantur, quod fieri solet per immersionem in aqua tepida, postquam universum sanguinem per illorum parenchymata diffusum, dimiserint, albicantem quoque substantiam referunt; & quemadmodum accurata diligentia Anatomicorum detectum est, non nisi glandulis, vesiculis, fibris, venis, arteriis & nervis contexta sunt. Itaque omnes partes corporis homogeneam referunt naturam, atque in primis suis rudimentis ab una substantia seminis glutinosa, vel ut melius loquar, ab una substantia albuginea, in ovo fæmineo contenta ducunt

originem, à sanguine vero circumfluo, vitam & vigorem suscipiunt, quemadmodum fusius declaratur in institutionibus.

Hinc ergo omnino minus fundatum dicendum est, quod à veteribus fuit creditum de duplici materia, origine & principio partium componentium humanum corpus, & cujusvis alterius animalis: Sed & falsum quoque est, deesse materiam seminalem, nutriendis partibus spermaticis aptam, quippe quæ non tantum in ætate juvenili, verum etiam in virili & senili non raro superabundat. Quin imo si vera sunt, quæ Galenus memorat, de regeneratione & restauratione ossium fractorum in pueris, quia in his semen deficit, procul dubio ossium fractorum coalitus & refectio nulla foret, atque contra facilior & abundantior haberi posset in juvenibus, in quibus semen uberius est & vegetius, Totum ergo opus nutritionis à substantia sanguinis glutinosa promanat, quæ longe copiosior suggeritur illis partibus in quas sanguis uberius influit: qui fit ut jecur, pulmo, carnes in majorem molem, temporis progressu assurgant, minus vero augeantur membranæ, aliæque partes exangues: nisi etiam dicere velimus alimentum partibus accedere ex nervis & nervorum liquore, ut Glissonius & Warthonus, inter Anglos primi arbitrati sunt, quo circa ubi membranæ corpulentiores sunt, & latioribus nervis sunt intextæ, ibi quoque incrementum sensibilius observatur; contra vero in membranis tenuioribus per quas nervi exiliores diffunduntur.

Neque insuper verum est partes carnosas vulneratas omnino coalescere & restaurari in fibris, venis, nervis, arteriis, siquidem istæ eodem modo uniantur, ac reliquæ aliæ partes spermaticæ dictæ, ut patet ex cicatrice in ipsis relicta; quamobrem non semel observatum est, in cadaveribus anatomiæ subjectis, viscera antecedenter vulnerata, & mox chirurgicis auxiliis restituta, exhibuisse signaturas & cicatrices, qua parte vulnus fuerat inflictum. Sed & in cruribus, tibiis, brachiis, vulnerati musculi, cum consanescunt, profundam cicatricem relinquunt, & qui cauteriis fuerant inusti, postquam ulcus ad cicatricem perductum est, manifestum signum & foveam gestant, designantem non solum cutim externam, sed etiam musculorum substantiam cicatricem subiisse: Verum in his partibus musculosis, minus sensibilis esse solet, inflicti vulneris signatura, quia sanguis per adjacentes partes circumfluus

fluus illas sublevat, & consueto rubore afficit, unde non adeo conspicua in iisdem remanet cicatrix; contra vero in reliquis partibus, in quibus venæ & arteriæ parciores & exiliores sunt, longe apparentior observatur, & potissimum in membranis, quarum textura tenuis & plana est & colore candicans.

Quoniam vero adhuc de modo quo callus fit in ossibus fractis dubitare contingit, idcirco neque videtur soluta difficultas, in præsenti textu proposita. Et quidem si id à veteribus putamus, difficile admodum erit conjicere, quo pacto ossa fracta invicem conglutinentur per intermedium callum. Recentiores vero Anatomici, nec quidpiam certi in hac re determinare ausi sunt: Solum Angli cum Glissonio & Warthono è membranis & periostiis eorundum alimentum ossium deduxerunt, quo fieri ajunt, denudata periostiis ossa siderari & contabescere: at neque per hoc explicant, quomodo callus, in fracturis ossium generetur, cum in illis sæpius membranæ ipsæ coafficiantur, & rescissæ aut dissectæ nequeant alimentum ipsis suppeditare.

Putaverim idcirco alimentum ossibus suggeri à sanguine secundum partem glutinosam, per apices musculorum desinentium in eorundem ossium capitibus, ubi cartilagines circumponuntur, & glandulæ innumerabiles sunt positæ: Illa vero sensim per partem post partem, intra poros eorundem intruditur, & per universam ossium substantiam secundum longitudinem communicatur; quippe ossa licet secundum extimam superficiem levigata sint; secundum interiorem tamen substantiam, sunt manifeste porosa, spongiosa, squamosa & perforata, ut propterea si frangantur, non solum succum ipsum alibilem effundunt, verum etiam & non raro sanguine tinctum, quo videlicet vegetari & vigorari possint. Hinc facile dijudicare est, succum ipsum ex glandulis, ibidem sitis, per poros & cavernulas ossium veluti per filtrum transudare & quaqua versum diffundi; quin & quo ossa fuerint majora & longiora, eo etiam cavitas & manifestior & oblongior in illis observatur, cum ingenita quadam substantia medullari, quæ ibidem ex resudante eodem succo ossium nutritio concrescit & coagulatur instar axungiæ, prout observare est in ossibus femorum & brachiorum. Non tamen inde negaverim à membranis ossa ambientibus aliquid etiam volatile & spirituosum per extimos illorum poros suggeri, quo nimirum vegetiora fiant, & in motibus promptiora, ut scilicet

facilius commoventibus musculis, extendentibus, contrahentibus & circumvolventibus obsequantur. Quia ergo in fracturis ossium textura illa pororum & cavernularum discontinuatur, & alimentum nequit commode veluti per filtrum trajici, potissimum quia fibræ ac filamenta eorundem squamosa, non recta invicem colligantur & uniuntur sed aliquantulum tortuose; proinde nodus in parte fracta gignitur pari fere modo, ac in recisis arborum ramis experimur, sicut etiam in insitionibus in quibus inter truncum seu ramum unius, & surculum aut palmitem alterius, nodus adnascitur.

Differt autem aliquantulum ab osse ipso nodus iste, quia non ex primigenia substantia seminali ortum ducit, sicuti reliquæ ossis partes, sed totus ab adjuncto illis alimento provenit, ut propterea non referat, eandem omnino duritiem, quam habet os, licet eidem quam proxime accedat: Neque vero fracturæ obnoxius deinceps fit, quia osse durior, sed potius è contra, quia osse mollior, sed tamen glutinosior & compactior, uti in nodis arborum; nam quæ dura sunt facilius franguntur, quam quæ molliora & glutinosiora, uti cartilagines, quarum conditionem & duritiem nodus ille refert, ut proinde merito *Callus* appelletur.

De ossium conglutinatione multa hactenus docueram in publicis lectionibus; nuper autem ad manus meas pervenit, accurata & nova Doctoris Cloptonis osteologia Francofurti & Lipsiæ impressa, ibique simul una suam de ossibus anatomen Dominicus Gagliardus Medicus Romanus edidit, qui ambo ossium structuram, veluti ex pluribus lamellis superstructis instructam detexerunt, & de eorundem nutritione & augmento abunde satis egerunt, juxta ea quæ in sua anatome plantarum multo antea Clarissimus Malpighius indicaverat, *pag. 19. & 20.*

Quod hactenus dictum est de fracturis ossium, facile etiam aptari potest cartilaginibus, quæ pari modo nutriuntur, & pari modo coalescere possunt, uti de ossibus dictum est, ea solum differentia, quod, sicut cartilago est mollior osse, & durior carne, ita alimentum, quod in suis porositatibus recipit, mediam quoque sapit naturam, inter alimentum illius & istius: id autem quod partibus discissis adglutinatur neque tantam duritiem acquirit, quantam habent primævæ partes cartilaginis, quo fit, ut in confluxu humorum præternaturalium ad eas

partes

partes, quæ scissuram passa sunt, semper dolor percipiatur acerbior in parte illa conglutinata.

Dixit autem Hippocrates partes istas non coalescere, non quod revera nullum coalitum admittant, cum re ipsa sæpissime conglutinari soleant, sed quia per intermedium corpus uniuntur, non vero immediate per sua filamenta, texturam, porositates, & partium apices, connectuntur, sicut in partibus carnosis, per fibras carneas: atque propterea neque augentur eodem incremento quo reliquæ partes osseæ aut cartilagineæ increscunt, quia alimentum non satis abundanter, neque cum ea vivacitate & efficacia ad partes infra fracturam transmittitur, quemadmodum in aliis partibus sanis fit, ut patet.

Id ipsum inquit accidere nervis discissis aut sectis, ut neque amplius coalescant, neque augeantur. Verum in his distinguenda est *punctura* à *cæsura*; nam nervi puncti non solum coalescere nunquam solent, sed & convulsiones inemendabiles afferunt, uti alias à nobis est dictum *in commentariis super tertium artis medicæ Galeni*: at vero nervi cæsi, aut omnino resecti, nil tale patiuntur, sed solum nulla ratione poterunt, cum partibus rescissis couniri, aut imposterum succrescere, unde à Chirurgis communiter pejor & periculosior, censetur nervorum punctura, levior vero cæsura; quin & non raro satius ipsis ducitur, nervum punctum omnino rescindere & resecare.

Quamvis autem cæsi nervi periculum non minentur, non tamen possunt coalescere & augeri, non solum ex præ narratis rationibus desumptis ab alimento, ut de aliis partibus spermaticis dictum est; verum etiam quia nervi secundum longitudinem, præter membranas habent fibras, quæ peculiari liquore perpetim irrorantur, quoties vero illi rescinduntur, fibræ similiter una simul resecantur, quæ cum nequeant in pristinum statum revocari, ut in membris rescissis quibuscunque accidit, propterea fit ut coalescere neque possint. Accedit quod fibræ ipsæ in resectione instar fidium retrahuntur, ut neque deinceps in rectum situm disponi possint, quo certe opus esset, ut cum aliis rescissis possent couniri.

Adjicit quoque in textu Hippocrates tenuem genarum partem, pro qua intelligendæ sunt, non solum quæ proprie *Genæ* dicuntur, verum etiam labia, nares, palpebræ, & facies universa, quippe experimur vulnera, his partibus inflicta, ut quæcunque discissionem vel discon-

tinuationem efficiunt fœdas & indelebiles cicatrices relinquere, etiamsi post diuturnum tempus sagaci medicorum industria resectæ partes coaluerint. Et quamvis idipsum commune sit, totius corporis cuti, difficilior semper erit coalitio in partibus faciei vulneratis: Id autem multiplici de causa videtur evenire, tum quia cutis faciei longe nervosior est cæteris aliis, tum quia ita nectitur, cum panniculo carnoso, qui illi subjacet, ut nullatenus possit altera ab altero separari, qua ratione fit, ut nullibi possit cutis se sola contrahi & moveri, nisi solum in facie, unde utra capitis commotionem cutem frontis contrahere, & corrugare solemus, ut & labia, buccas, & pinnas narium, in cæteris autem partibus nullimode; tum etiam quia fibris intexitur omnis generis, & dissecta facie ita fibræ discerpuntur, ut quaquaversum retractæ, nequeant imposterum nulla industria ac diligentia couniri.

Denique præputium seu membrana extrema mentulæ, cum fuerit resciffa, neque amplius coalescit, si in longum neque augetur, si in margine sectionem patiatur, idque non solum propter ea, quæ omnibus partibus extremis communia sunt, cum quælibet pars extrema corporis rescissa, nunquam amplius restauretur, vel increscat, ut in auribus, naso, digitis; verùm etiam quia pars admodum exanguis est, & paucissimis atque exilibus vasis est intertexta, quamobrem neque multo calore, neque multo alimento prædita est; Et quamvis secundum longum dissecta aliquando visa sit coaluisse, id tamen non contigit sine summa Chirurgi diligentia, consutis scilicet labiis vulneris, & ita proxime inter se invicem statim à vulnere commissis, ut adhuc sanguinem funderent; cum hoc autem summa diligentia, etiam per intermedium corpus callosum coaluisse visa est, ut propterea manifestam cicatricem referret, & quidem duriusculam; Si vero ejuscemodi connexio negligatur, nulla ratione fiet, ut imposterum conglutinationem & coalitum admittat, ut sæpius est observatum.

Partibus his in hoc Aphorismo memoratis, possent aliæ plures adjici, præsertim extremæ corporis, maxime palpebræ oculorum, primæ narium, nasi acumen, aures, & digiti manuum & pedum. Verum partes istæ, cum sint ex supra dictis simplicibus in Aphorismo recensitis compositæ, prout ex Anatome manifeste deducitur, propterea

ea ad earum classem sine dubio revocandæ erunt: Memoravit autem Hippocrates illas veluti simpliciores, sub quibus comprehensas voluit, reliquas omnes, vel ex ipsis compositas, vel cum ipsis in natura, constitutione & textura convenientes.

Difficultates cæteræ quæ hac in materia adhuc moveri possent, legi possunt apud Cardanum hoc loco, & apud Chirurgiæ Professores.

Aphorismus XX.

Si in ventrem, sanguis præter naturam effusus fuerit, is suppuretur est necesse.

Contentum seu Intentio.

De sanguinis extravasatione.

C*onnexio*: Cum de vulneribus partium principalium & solidarum, ex quibus sanguis effundi solet, in Aphorismo decimo octavo hujus libri, egisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo agit de effusione sanguinis, quæ per vulnera & solutiones continui partium fieri assolet.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem & brevitatem divisionem non patitur.

Quamvis Aphorismus hic communiter ab expositoribus receptus, & juxta versionem Leoniceni traditur, verissimus in quocunque sensu credatur, quoniam sanguis extra propria vasa effusus, statim concrescit, grumescit vel acescit, & in pus vertitur, prout passim experimur, in ejusdem collectione in pectoris cavo, cum è venis aut arteriis ejusdem pectoris & pulmonis effunditur, nihilominus re exactius perpensa, & ad experientiam revocata, non ubique veritati consonat, etenim sæpissime etiam observamus sanguinem, in intestinorum cavitatem effusum, ut & in fundum ventriculi, concrescere quidem in grumos, & coagulari, non tamen in pus verti, sed sub eadem sanguinis forma compactum, & concretum evacuari etiam postquam

quamdiu & ad plures dies fuerit detentus: quamobrem non immerito visum est plerisque de veritate istius Aphorismi aliquantulum ambigere; quinimo recentioribus quibusdam putatur, pus non quidem ex sanguine, sed ex lympha & adipe proficisci: Sed & Fuchsius aliter quoque existimavit, illum esse exponendum, & quidem sub generaliori significatione, ut sanguis præternaturam effusus in quamcunque cavitatem non suppurationi stricte sumptæ, sed corruptioni subjiciatur: Hinc videndum hoc loco breviter erit, quibus in cavitatibus collectus sanguis suppuretur, & cum quibus conditionibus & circumstantiis suppurari possit.

Et quidem quod pus ex sanguine oriatur, palam est, juxta Doctrinam Galeni pluribus in locis, in quibus clarissime ostendit, suppurationem stricte sumptam, nullatenus competere posse, nisi solum sanguini: Cæteros autem humores per analogiam duntaxat dici posse suppurati, quatenus per corruptionem æmulantur puris naturam, sed in pus revera minime vertuntur: Sic in Empyemate, aliquando pus expurgatur verum, cum ex præcedenti sputo sanguinis originem duxerit, juxta documentum Hippocratis *Lib. 7. Aphoris. 15. à sanguinis sputo, puris sputum*: Aliquando vero, sputum puri simile fit, sed verum pus non est, cum scilicet ex phlegmate aut lympha ortum traxerit: Id ipsum quoque experimur in Tumoribus, nam si isti fiant, ex sanguine, & inflammationis naturam referant, verum pus cum maturuerint emittent: Secus vero si à cæteris humoribus fiant, ut in œdemate, meliceride, & similibus, licet videantur puris conditionem referre, fortasse propter alborem, revera tamen purulentam materiam minime exhibent, itaque cum sanguis extra propria vasa effunditur bene potest in pus commutari, si tamen per fermentationem in corruptionem tendat.

Ut autem corruptioni subjiciatur, necesse est ut in cavitatem undequaque conclusam effundatur, in qua post concretionem & acorem, particulæ ejusdem sanguinis heterogeneæ inter se invicem colluctentur, & tenues ac volatiles contranitentibus crassis, nisu quodam subigant, & subiguntur, undè in debita fermentatione, & à fermentatione tenuium particularum exolutio, & crassarum præcipitatio, imo & totius humoris permutatio atque in pus conversio. Hinc in cavitatibus patentioribus, in quibus ejusmodi motus fermentati-

vus,

vus, minime poteſt excitari, nec conſequenter ſuppuratio haberi poteſt, prout experimur, in inteſtinis craſſioribus & in ventriculo. Cæterùm in cerebro, pectore, renibus, glandulis, cæterisque cavitatibus anguſtioribus & occluſis, promptiſſime ſuppuratio accidit, ob traditam rationem; quinimo, quo loci fuerint anguſtiores, & ex adjuncto calore facile moventes fermentationem, eo quoque citior & facilior ſuppuratio promovebitur, qua de re ſanguis effuſus, in muſculis citius ſuppuratur, ut & in Parenchimatibus viſcerum ut experientia conſtat. Atqui pus univerſim à ſolo adipe & lympha proficiſci minime crediderim, cum ex adverſo multæ partes adipis expertes, ſuppurationi ſubjiciantur, & phtiſici penitus extenuati, ac omni adipe conſumpti, purulenti ſint.

Quamquam autem Hippocrates dixerit *in ventrem* ſeu ut mavult Fuchſius, *in cavitatem*, non tamen pro ventre & cavitate intelligendi ſunt venter imus, & medius ſcilicet Thorax, & ſecundùm alios etiam caput, ſed etiam tubuli & pori omnes, in toto corpore conſtituti, ut propterea non irrationabiliter plerique Anatomici exiſtimarint, omnem muſculum & quodcunque viſcus, imo & partem quamcunque corporis, ſuos habere ventres, & cavitates, in quibus ſanguis recipi & colligi poſſit; & ſicut in ſtatu naturali ſanguis quaquaverſum diffunditur vel ut vivificet, vel ut nutriat partes, ita in ſtatu morboſo è ſuis vaſis exiliens, ſi hæſerit, inflammationem primum, mox ſuppurationem excitat: Neque enim fieri poteſt, ut ſanguis recipi & colligi poſſit, in partibus quibuscunque niſi cavitates ſaltem inconſpicuæ, vel etiam poroſitates ibidem ſint, quæ illam excipiant, cum duo corpora in eodem loco ſimul eſſe non poſſint, ex communi ſententia Philoſophorum.

Debet inſuper ſanguis ut putreſcat, corrumpatur, & commutetur in pus, moram in cavitatibus contrahere; unde ſi fortaſſe è venis effuſus per alios ductus effluat, minime putrefiet; & è converſo etiamſi intra venas, aut in apicibus arteriarum, aliqua de cauſa præternaturali immoretur, poterit putrefactionem & ſuppurationem ſubire: qua ratione factum eſt, ut ſanguis ſit ſemper in motu, ne ſcilicet alicubi hærens concreſcat & putrefiat: Quia vero è ſuis vaſis effuſus, à continuato motu circulationis deficit, & in cavitatibus aut poris

partium restagnat, statim concrescit & corrumpitur, excitata ibidem indebita fermentatione ut dictum.

Adjectum est insuper *præter naturam*, ut fortasse discrimen statueretur, inter eam effusionem, quæ naturaliter fit è vasis in poros partium pro nutritione quippe quæ sensim accidit, & non ultra partium exigentium; unde pedetentim convertitur in substantiam partium alendarum, uti & illa sanguinis effusio quæ menstruatim vel alias ad uterum fit nec tamen corrumpitur quia non præter naturam fit: At vero quæ præter naturam fit, affatim accidit, & præter naturæ exigentiam, eo quod nec quantitas conveniens servetur, nec modus nec usus naturæ operantis, sed solum à causis præternaturalibus, tum sanguinem depravantibus, tum vasa sanguifera erodentibus, unde postmodum sanguis effluit.

Denique scriptum est in Aphorismo *necesse est superari* sanguinem extra vasa effusum; siquidem cum nec amplius regi possit à natura per motum intra propria vasa, neque ex altero capite commutari possit in substantiam aliti, necessario fiet, ut per corruptionem convertatur in pus, modis superius enarratis. Sanguinis autem ista effusio, vel per rupturam, vel erosionem, vel apertionem, vel exsudationem plerumque fieri assolet.

Dices: Si omnis sanguis extravasatus suppuraretur, ergo in quovis phlegmone vel bubone deberet fieri abscessus, quod falsum est, quia plurimæ tales inflammationes resolvuntur absque suppuratione. ℞, Jam dictum fuisse in contextu, non omnem extravasationem sanguinis devenire ad suppurationem sed tantum eam, quæ in parte seu cavitate pororum moratur & subsistit, non vero quæ primo fit, & ulterius vel natura vel arte promovetur, vel resolvitur aut dissipatur.

Aphorismus XXI.

Insanis (seu insanientibus) si varices vel hæmorrhoides supervenerint, insaniæ solutio.

Con-

Contentum seu Intentio.
De Prognosi deliriorum.

Connexio: Cum de sanguinis effusione mala & symptomatica ad ventrem in præcedenti Aphorismo egisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo de bona & critica sanguinis motione, cum ad partes extimas sive superiores sive inferiores in insanientibus per varices & hæmorrhoides abscedit, verba facit.

Hic Aphorismus ob magnam brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

Quid autem pro insanientibus intelligat Hippocrates in hoc Aphorismo, potest dubitari; & Galenus *in commentario* de iis exponit, qui melancholico delirio sunt affecti: Verùm non solùm melancholicos, sed etiam maniacos, non improbabiliter interpretabimur, attenta causa utriusque delirii, quæ semper ab humoribus acorem præseferentibus procedit, ea solûm differentia, quod in melancholicis, stipticitatem, aut ponticam conditionem sapit; in maniacis vero redolet acritatem.

Quoniam vero per varices aut hæmorrhoides supervenientes, significatur humores istos acidos deorsum transferri & à partibus superioribus removeri, propterea fit, ut insaniæ solutio exinde sit speranda, & sicuti ex superioribus traditis, *hæmorrhoides supervenientes melancholicis prosunt Aphoris. 11. hujus libri*; translata causa melancholici delirii ad venas podicis, ita in his facile etiam insania desinere poterit, decumbentibus vitiosis humoribus ad partes corporis inferiores. Neque multum differre videntur varices ab hæmorrhoidibus, eo quod pari modo quo hæmorrhoides tument, circa podicem, illæ in cæteris partibus corporis tumorem referunt, unde varices describi solent, venarum in aliquibus partibus corporis tumores; & sicut hæmorrhoidales venæ tumefactæ nigrescunt, ita quoque livescunt varices, à congesto atque stagnante in ipsis sanguine, propter acidum concrescente, & ut vocant melancholico; quare hæmorrhoides recte possent varices podicis appellari.

Debent autem tum varices, tum hæmorrhoides supervenire, etenim hac ratione significant, deponi vitiosum humorem, ad partes

ipsas tumefactas, & ubi antea acidus & vitiosus sanguis ferebatur in caput, mox à provida Natura repurgetur, & deturbetur, ad partes corporis infernas, cum tumore venarum hæmorrhoidalium & aliarum, à transpositione ejusdem peccantis humoris. Et licet varices comparere soleant, in omnibus ferè corporis partibus collo, brachiis, mammis, pectore, imo ventre, femoribus, tibiis & aliis, nihilominus semper omnino erit, ejusmodi transpositio in partes infernas, & à capite remotiores, ne scilicet reditus exinde timeri possit, è partibus inferis metastasi affectis, in superam insania laborantem. Et quidem plurimi ab insania & alia consimili capitis ægritudine evasisse visi sunt, vel saltem in melius abiisse, apparentibus varicibus in tibiis, non tantum superficariis sed etiam profundis; quamobrem etiam in his æstimare est, remeantem ex arteriis in venas sanguinem, omnem malitiam in varicosis tibiis deponere, & reliquum magna ex parte repurgatum denuo, per jecur in cor circumire, unde cerebrum mitius affici cogeretur.

Verùm tamen oportebit depositam in his partibus insaniæ materiam, hærentem esse; nam si forte denuo in partes superas remearet, facile posset ex nova transpositione in cerebrum, remissam affectionem augere, atque in pristinum statum revocare; Quemadmodum de Alcippo idem Hippocrates memorat 5. *Epidem.* unde sicut apparentibus varicibus aut hæmorrhoidibus insania, vel melancholicum delirium desinit, ita è contra ista redirent, si varices vel hæmorrhoides disparerent.

Dari autem & in internis corporis partibus varices præcipuè in pulmone, unde tabem fieri ipsemet scripsit Hippocrates *Lib. 1. de morbis.*

Quemadmodum autem diximus supra *Aphoris. 12. hujus libri, antiquas hæmorrhoides, non oportere curare, quin una servetur aperta, ob periculum aquæ intercutis vel tabis*: Ita neque diuturnas varices curare oportet neque ulcera diuturna, quibus varix subministrat alimenta; audi triste exemplum, quod refert Rodericus à Fonseca *in comment. Erat*, inquit, *rusticus 40 annorum satis robustus, hic ulcus habebat antiquum & Erysipelaceum, supra quod, ad coxam, erat ingens varix tumens, quando autem ulcus sanari non poterat, nisi sanaretur varix, manus admota est varici, & factum cauterium ad genu alterum, ut eo materia ver-*

tire-

teretur sed audi rursum quid sit secutum; post tres dies in famem caninam, incidit (melancholia, ut reor, quæ ad varicem vertebatur, sursum delata) inde in febrem acutam, postquam insania correptus mortuus est, quatuordecim dierum spatio: hæc Fonseca: Nunc adhuc audi, quid ipse Hippocrates *citato mox Lib. 1 de morbis, & Lib. de ulceribus enarret. at ubi* (inquit) *varix inest in tibia, aut conspicua, aut in carne, & tibia est nigra, & videtur habere opus sanguine ab ipsa defluente; talia nequaquam pertundere oportet, plerumque enim magna ulcera, ex fissuris fiunt, propter varicis influxum: Verum varicem ipsam, alias atque alias compungere oportet, ubi oportunum esse visum fuerit*: hoc est bonos & utiles Naturæ motus imitando, & naturam per similes, discretas tamen evacuationes, quando ipsamet non agit, per hirudinum seu sanguisugarum ad venas hæmorrhoidales applicationem, & venarum malleoli apertionem juvando.

Quares: Quomodo varices solvant gibbositatem uti scribit Hippocrates *Lib. de Articulis*: R. 1. Vix credibile esse, quod varices confirmatas, & antiquas gibbositates solvere possint, sed tantum recentes aut imminentes quarum affluxus & incrementum, humoribus à natura ad partes inferiores detrusis, partes superas gibbositati obnoxias exsiccat, & gibbositatem præpedit.

Aphorismus XXII.

Ruptiones, quæ ex dorso ad cubitum descendunt, venæsectio solvit.

Contentum seu Intentio.

De Venæsectione dolorum remedio.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo dixerit, de Naturæ, per sanguinis evacuationem: In hoc præsenti Aphorismo, de ea cura per sanguinis evacuationem, quæ ab arte fit, sermonem facit.

Hic Aphorismus ob summam brevitatem, nullam exigit divisionem.

Sive autem ruptiones, sive rupta ipsa, quæ in musculosis partibus contingunt, in præsenti Aphorismo legantur, non minimam afferunt difficultatem, cum fieri non possit, ut ruptio, vel ruptum unius partis ad aliam partem remotiorem transferatur: Propterea melius videtur legendum *dolores* non *ruptiones* ut *in commentario* recte admonet Galenus & ipse Hippocrates *Lib. 1. de morbis* dicit: *Quibusdam fiunt diuturni dolores, & vocantur ruptiones*: vel etiam melius causa illa, quæ dolorem attulit, quemadmodum esse solet sanguis, serum, lympha aliusve humor, acredinem aut acorem redolens: & licet ruptio vel ruptum, proprie pertineat, ad distractionem, distensionem, aut divulsionem fibrarum, membranarum, musculorum, & partium carnosarum, nihilominus quia causa disruptionem efficiens (si fuerit interna) vel dolorem à disruptione exortum excitans & fovens (si fuerit externa) non raro loco movetur è parte dirupta, in partem exteriorem corporis, idcirco sub nomine diruptionis implicite Hippocrates, voluit esse intelligendam causam, ipsam ruptionem facientem, vel conservantem, quia dolor diruptionem & partem diruptam omnino debet concomitari, qui cum fieri non possit, nisi ab humore discindente & continuum solvente, propterea divulsiones ipsas expressit Hippocrates veluti dolorificas, atque sub sensu cadentes, qua etiam referuntur percussiones, rupturæ, contusiones; Hollerius etiam ῥεύματα, id est, fluxiones, legere non veretur.

Si itaque contingat, ruptiones & divulsiones partium dorsi transferri in cubitum hoc est, humores, dolores in dorso inferentes, ex parte ipsa divulsa dimoveri, & in cubitum deponi, argumento erit causam ipsam divulsionem & dolorem inferentem mobilem esse, atque adeo facilius posse evacuari, per vasa proximiora, & magis consentientia, qualia sunt venæ, per quas sanguis, serum, lympha aut alius humor perpetuo circumit. Atque hinc est cur Hippocrates hic scripserit, venæsectione ruptionem ipsam desinere, quatenus per venæsectionem humor ille divulsionem & dolorem inferens, utpote mobilis, & in cubitum delapsus, facile possit evacuari.

Non tamen hinc quis licite deducere poterit, in contusionibus, luxationibus, fracturis, & cæteris divulsionibus, partium musculosarum, debere venam secari, nam præterquam quod tum duntaxat admonet Hippocrates venæsectione divulsionem solvi, cum humor de

parte

parte divulsa ad cubitum defertur, atque adeo mobilis est; neque tamen in quibusvis ruptionibus, divulsionibus & fracturis, causa illas efficiens interna est, sed sæpe sæpius externa, cujus ratione solutio continui, manifesta est, & sanguis, aliique humores in partibus fractis aut contusis hæret, & restagnat, qui propterea nulla ratione per venæsectionem evacuari poterit, sed omnino resolutione egebit, usu & auxilio medicamentorum attenuantium, dissolventium & promoventium diaphoresim. Et licet nonnulli, in his etiam casibus, sanguinem mittant, id tamen agunt, non ut hærentem ibidem sanguinem educant, & ruptionem solvant, sed solum ut prohibeant fluxurum in partem affectam humorem, qui quo paucior fuerit in venis, eo minus in partem affectam confluere poterit. Verum an id recte etiam agatur, non est meum, in præsenti loco examinare.

Cæterum Hippocrates nulla facta venarum electione simpliciter dixit: *venæsectione ruptionem solvi*, forte quia existimavit sanguinem undecunque evacuatum, istiusmodi irruptionibus conferre; nisi etiam dicere velis, implicite contineri in Aphorismo, venæsectionem in cubito faciendam, eo quod ex dorso ad cubitum ruptionem descendere dicatur, quæ cum ex humore mobili & fluente, ad illam partem descendere putetur, per venas quoque eidem proximiores, atque adeo ex cubito, verisimile sit sanguinem esse mittendum.

Difficultates plures hunc Aphorismum concernentes, nobis non supererunt aliæ, quam earum quæ in contextu motæ sunt.

Aphorismus XXIII.

Si metus atque mœstitia, longo tempore perseverent, melancholicum est signum (seu ex eo atra bilis significatur)

Contentum seu Intentio.

De Phænomenis Melancholiæ.

Connexio: Cum supra in Aphorismo 21. hujus Libri dixisset, varices & hæmorrhoides curare insaniam seu melancholiam aut maniam:

niam: In hoc præsenti Aphorismo, pariter de melancholicis mentionem facit, & docet quomodo melancholici dignosci possint.

Hic Aphorismus ob brevitatem suam & simplicem conclusionem, nullam patitur divisionem.

Quamvis Leonicenus, ex metu & mœstitia, longo tempore perseverante, atram bilem significari scripserit, rectius tamen reliqui interpretes, non atram bilem, sed melancholiam ex græco codice verterunt; & licet atra bilis aliquando pro melancholia exponatur, ad evitandam nihilominus æquivocationem, melius erit melancholiam, non atram bilem hic exponere: Sed & neque pro melancholia, humor melancholicus intelligendus est, sed potius affectio melancholica, unde Cardanus & Heurnius scribunt: *Si timor & mœstitia longo tempore perseverent, tale est melancholicum.* Et sane inter symptomata, melancholicam affectionem concomitantia, præcipue recensentur ista duo *timor & mœstitia* sine causa manifesta, ut late explicat Galenus 3. *de Locis affectis* Cap. 7.

Ibidem etiam reprehendit, quod in examine symptomatum, melancholicum delirium comitantium, istorum duorum non meminerit, quippe quod ab his duobus, potissimum quis recte dijudicabit, patientem factum esse melancholicum, si diuturna mœstitia & panico timore laboraverit. Et licet in hoc textu simpliciter dicatur ex diuturnitate temporis, quo timor & mœstitia perseveraverit, melancholicum judicari debere patientem; quia tamen diuturna mœstitia, ac perseverans timor, neutiquam à manifestis ac externis causis oriri possunt, idcirco conditio ista, sine causa manifesta videtur implicite contineri, in temporis diuturnitate, quo timor & mœstitia perduraverint. Quoties enim timor & mœstitia, ex manifestis causis cœperint, puta ex obitu parentum, aut amicorum, ex infortuniis, calamitatibus, cæterisque hujus mundi ærumnis, tum animi, tum corporis, tum denique bonorum, fortunæ, in longum tempus protrahi non solent, nisi tamen à causa interna foveantur; unde cum diu perseveraverint, non nisi ab humore melancholico, depravante cerebri operationes, ortum ducent, ut propterea sub particula illa *diu* hoc est *longo tempore* implicite quoque contineatur, id accidere non à causa manifesta & externa, sed à causa interna & humorali.

Quo autem pacto timor & mœstitia ab humore melancholico & acido

acido procedant, indeque designent affectionem in cerebro contractam, similiter melancholicam præter ea, quæ fuse attulit Galenus *citat. 3. de locis affectis* & *2. de symptom. causis*, clare quis deducere potest, pervestigata conditione ejusdemmet humoris, sua aciditate magnopere depravantis, internas cerebri operationes, nec non male etiam afficientis, tum motum cordis tum sanguinis quemadmodum pluribus ostendit præ cæteris Wdlisius & passim in practicis famosis legitur.

Cum igitur, timor & mæstitia, diu aliquem infestaverint, & sine evidenti externa causa in longum tempus perduraverint, indicio erit, talem factum esse, melancholicum, hoc est delirio melancholico laborare. Verum quamvis dictum sit, sine causa evidenti & externa, melancholicos timere, & mæstos esse, fieri tamen poterit, ut etiam à causis externis timorem & mærorem inferentibus, si quis melancholico delirio laboraturus; etenim si ex præcedente mala dispositione, & habitudine corporis ad melancholicum vergentis, ex malo fortassis apparatu, succorum acidorum, quis à nimio mærore, & à vehementi timore extrinsecus illato, incidat in tantam animi consternationem, ut deinceps amicorum societatem fugiat, solitudinem inquirat, cibos non assumat, ploret, vigilet, & aliis consimilibus incommodis se submittat, poterit proculdubio melancholicum delirium, progressu temporis incurrere, ut propterea timor & mœstitia, quæ symptomata sunt melancholicorum, fierent in isto casu, causæ ejusmodi affectionis. Non negandum tamen, quod cum sint symptomata melancholicorum, junctum melancholicum delirium attestantur; cum vero melancholicorum causæ sunt, disjunctim una vel altera, veluti separatæ passiones animi, melancholiam ingenerabunt, inducta nimirum in sanguine, & cæteris liquoribus corporis diathesi, acorem præseferente, vel aliter hebetante motum ejusdem & cordis, ut alibi jam est ostensum. Delirium autem etsi non semper in cunctis vocale sit mentale saltem erit, cum sæpe numero mente solum, quæ timent aut mærent, continuo recogitent ac revolvant, & mille phantasmata sibi fingant.

Quamquam autem melancholicos hic ab Hippocrate notatos, censuerimus esse eos, qui ex nigro, fæculento, tartareo & acido humore melancholico laborant, quique hebetes, taciturni, solitarii, tristes, & pavidi esse solent; si tamen melancholicus humor, non lentus,

crassus, & terreus sit, sed tenuis, acris, salino-sulphureus, & facile inflammabilis, velut, qui cum atra bile à plerisque confunditur, quemadmodum ex prænarrata quorundam versione, superius est memoratum; procul dubio neque pavorem neque mærorem præseferet, sed potius ingenii vivacitatem, intellectus acutiem, mentis perspicaciam, & speculandi profunditatem largietur, ut in plerisque à nativitate, melancholicis natura dictis experimur. De his namque scite admonet Aristoteles *Problem. Sect 30. Probl. 1* in carminibus pangendis, in republica administranda, & in studiis Philosophiæ, semper exstitisse optimos, quales inter cæteros plurimos fuisse testatur Empedoclem, Socratem & Platonem; & nostræ quoque ætati proximos, ferunt alii, ejusdem prorsus indolis fuisse Tassum, Cartesium: Hinc Seneca *de tranquillitate animi*, affirmare non est veritus, cum Platone *frustra pulsari fores Poëticas absque furore*: & cum Aristotele, *nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ esse*: quamobrem, *non posse grande aliquid & supra cæteros loqui, nisi motam mentem*: quippe quod ab ejusmodi humore atra bilario, non quidem spiritus pauci, hebetes, effœti, & lenti profiscuntur, qui solum circa cerebri meditullium (ut in melancholicis terreis) operantes, potius mentis confusionem pariunt, phantasmatum turbationem, & in judicando inertiam; sed potius tenues, mobiles, quaqua versum impetentes progignuntur, fere ut in maniacis & furiosis, unde postmodum fortis apprehensio, vehemens & prompta existimatio, acutum judicium, & profunda intelligentia exoriuntur. Atque hinc stupendum quidem, quod à plerisque memoratur, hujus generis homines aliquando extitisse Phanaticos, & veluti ecstasi abreptos, non tantum exotico idiomate, quod nunquam didicerant, fuisse locutos, sed & futura ferme vaticinatos; forte quia ex intensa & profunda, nimis in se ipsis meditatione, ab externis objectis penitus abstracti, nullamque in mente aliorum phantasmatum turbationem passi, usque ad ultimas rerum differentias, per rectam mediorum continuationem rei præconceptæ, & concupitæ, votum & finem sunt tandem assecuti: *Hinc efficitur porro* (concludit Aristoteles ibidem) *ut melancholici omnes, non per morbum, sed per naturam, sint ingenio singulari*: per naturam quidem: nam si præternaturam atra bilarii humores corporibus ingenerentur, exitiales morbos pariunt. Verum de hac re legantur præ cæteris *Valescus de sac. Philosop. Cap 30. Casparus*

à Rejes

à Rejes campo Elysiar. jucund. quæst. 27. Sennertus Lib. 1. Prax. pag. 2. cap. 15. quæst. 1. Marcellus Donat. de histor. med mirab. Lib. 2. cap. 1. & alii.

Dices: Aliquis timens inimicum per longum tempus habebit metum & mœstitiam, & tamen non erit melancholicus. ℞. Propter hoc addunt (ut in contextu diximus) interpretes intelligendum esse sine causa manifesta, vel sic intelligendum, ut quocunque modo metus & mœstitia durent esse melancholica.

Aphorismus XXIV.

Si quod gracile intestinum persectum sit, non coalescit.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi vulnerum intestinalium in specie.

C*Onnexio*: Contentum hujus Aphorismi, ab eodem Hippocrate expositum jam nunc est Aph. 18, & 19. ea solum differentia, quod ibi gracilia intestina, cum aliis partibus connumerata recensita sint: hic vero sejunctim ab aliis, gracilia solum intestina nempe duodenum, jejunum & ileon, non coalescere referuntur, si fortasse discissa sint, forsitan quia vulnera intestinorum tenuium magis lethalia esse soleant quam crassorum, partim quod nervosa valde & magis venis plena sint, partim quod vulnerata facillime inflammationem & passionem iliacam concipiant, atque omnes propterea eorundem affectiones graviores sint quam crassorum, ac proinde difficilis sunt consolidationis, ubi dissecta (potissimum autem per transversum) fuerint. Mirum tamen videri debet qua ratione Hippocrates hunc Aphorismum hic repetere voluerit, quod ipsum superfluum visum est, multis expositoribus, uti & ipsi Galeno *in Commentario* & Cardano, & pluribus aliis, qui non tantum illum explicare non sunt aggressi, sed neq; in Aphorismorum serie ausi sunt connumerare, cum illum inter Aphorismos adscribere non curaverint. Quoniam ergo ratio istius dicti, in expositione illius Aphorismi 18, & 19. enarrata est, ad eosdem propterea benevolem lectorem remittimus.

Aphorismus XXV.

Erysipelas foris intro converti malum: Intus vero foras, bonum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Erysipelatis.

Connexio: Hic Aphorismus, quomodo cum superioribus connecti possit non adeo facile videtur, nisi quis illum velit affinem reddere *Aphorismo 21.* in quo egit de varicibus & hæmorrhoidibus supervenientibus.

Hic Aphorismus commode in duas partes dividi potest & quidem contrarias, quarum *Prima* malum dicit converti erysipelas intro: *Secunda* vero bonum, si convertatur ab intro ad extra.

Cum erysipelas fieri communiter dicatur, à tenuiori & acriori sanguinis portione, quam biliosam veteres appellarunt, & hæc facile mobilis sit & de loco in locũ excurrens, considerans ea propter, motum illius in hoc Aphor. Hippocrates inquit ab exterioribus partibus, ad interiores verti malum esse, contra vero bonum, ab interioribus ad exteriores. Id ipsum scribitur *in Coacis prænotionibus*, sub his verbis: *Erysipelas foris quidem accedere commodum est, intro autem converti lethale: convertitur autem intro cum disparente rubore, pectus gravatur & difficilem spirationem habet*: ubi de erysipelate pectus occupante peculiariter meminit.

Neque solum quis credat, locutum hic Hippocratem de erysipelate superficie tenus apparente, atque adeo extimam corporis cutim divexante, sed etiam de erysipelate, in interioribus partibus enato, siquidem qua ratione erysipelas extrinsecus fit, eadem fieri solet intrinsecus & in intimis visceribus corporis, quæ (ut experientia sæpius docuit) nulla ab hac affectione immunia esse non solent, quare & meninges cerebri, & pulmones & jecur, & septum transversum, & uterus erysipelate affecta sæpe observata sunt; ut propterea sicut in inflamma-

mationibus, aliisque tumoribus interna viſcera obnoxia ſunt, ita etiam poſſunt Eryſipelate laborare, unde Hippocrates *5. Aphoriſ. 43.* ſcripſit, *ſi in utero fiat Eryſipelas lethale*, his verbis denuntians bene poſſe uterum Eryſipelate affici.

Si ergo Eryſipelas interius genitum, ad externas partes vertatur, bonum erit, quippe quod melius ſemper cenſendum eſt interiora viſcera à morbis vindicata remanere, etiamſi externæ partes afficiantur: Contra vero gravius omnino erit, & non ſine gravi vitæ periculo, Eryſipelas intro verti, male affectis internis viſceribus, veluti ad vitæ tuitionem, non amplius facientibus, cum & ſanguis, qui per illa perpetuo circumit, facillime inficiatur, & infectus, cæteras quoque partes, præſertim cor brevi temporis ſpatio valeat contaminare. Accedit quod humor Eryſipelas efficiens, vel conſervans, pejoris ſemper erit conditionis, cum introvertitur, & præter tenuitatem, & acredinem, acidam, ponticam & malignam naturam participabi ; Si enim tenuis ſolum foret & volatilis, procul dubio ſponte ſua reſolveretur, & ex habitu corporis neutiquam denuo internas partes pervaderet, ubi ſimul deflagraſſet.

Eſt tamen advertendum, quod ejusmodi introverſiones Eryſipelatis, citra quamcumque occaſionem, aut cauſam externam debent evenire, etenim ſi fortaſſe ex ambiente frigido, ex lotionibus aquæ gelidæ, aut etiam ex applicationibus medicamentorum refrigerantium & repellentium, vel etiam incraſſantium, & obſtruentium poros cutis, Eryſipelas ab extimis ad intima vergeret, & ſi malum quoque foret, quia tamen non ex defectu naturæ, neque ex vitio peccantis humoris id eveniret, minus profecto malum foret, & facilius poſſet, introverſum Eryſipelas extra verti, quod ſecus accidet, ſi ſponte ſua, ab interna cauſa introverteretur.

Sed & præterea animadvertendum, tunc ſolum bonum eſſe Eryſipelas extra verſum, cum per ejusmodi extraverſionem, liberantur partes internæ; ſecus vero, ſi partibus internis, nullatenus vindicatis, nec ab Eryſipelate liberatis, iſtud ad partes externas vergeret, quemadmodum fieri ſolet, cum propter multitudinem & malitiam vitioſorum humorum, non ſatis ſunt partes internæ, ſed etiam externæ, coguntur ſuper abundantes illos humores excipere; conjiciet autem prudens medicus, bonam fore iſtiusmodi extra verſionem, cum

febris,sitis,ardor, inquietudo & cætera symptomata, quæ cum Erysipelate conjunguntur, omnino desinunt, vel magna ex parte saltem remittuntur; at vero si iisdem perseverantibus, nec ulla ratione intermissis, Erysipelas extra vergere videatur, pessimum indicium erit, denuntians præ multitudine & pravitate peccantium humorum,non tantum partes internas,sed etiam externas affici & coinquinari.

Quod Hippocrates hic de Erysipelate duntaxat commemoravit,recte admonet Galenus *in commentar.* aptari quoque posse cæteris omnibus translationibus,tumoribus,abscessibus, pustulis &c. è partibus internis ad externas,ut alibi quoque de Angina *4. Aphoris. 34 & 35. & in coacis prædictionibus*; *& infra hoc lib. Aph. 37.* recensuit; semper enim ac rumor, vel quodcunque aliud præternaturam, è partibus intimis & profundis corporis, ad extimas & superficarias vergit,bonum erit. Quando etiam motus humorum habiti, à partibus intimis ad intimas,vel etiam ab extimis ad extimas,boni vel mali esse poterunt,attenta partium conditione & natura, unde si à partibus intimis sed præstantibus, ad partes internas sed ignobiles, humores deferantur,bonum erit; contra vero à partibus ignobilibus, ad nobiles malum,ut dictum est supra *lib. Aphoris. 10. quibus ex angina liberatis ad pulmonem mali fit conversio moriuntur aut purulenti fiunt.* Ita quoque si pravus humor,aut etiam Erysipelas, è partibus infernis ad supernas,ex brachiis aut cruribus ad pectus aut caput deferatur malum.Itaq; in unaquaq; humoris motione considerandа est partis præstantia, robur naturæ, integra depositio aut transmissio termini à quo ad quem, spatium seu medium per quod translatio illa fit, conferentia,tolerantia, & humoris commoti, quantitas, qualitas, & permanentia in parte, ad quam transmissio facta est.

Denique pro Praxi notandum, perperam ex hoc Aphorismo illos agere qui ad reprimendum ardorem & ruborem partium Erysipelate affectarum consulunt infrigidantia medicamenta, aut etiam oleosa; nullatenus advertentes, facile ab illis reprimi & cohiberi, motum naturæ,propellentis ad cutim; ut propterea subsequi subinde soleat,vel intro pulsio Erysipelatis ad partes internas & principaliores vel ejusdem suppuratio, cum tamen utrumque malum sit. Satius ideo erit, extrinsecus admovere medicamenta, quæ motum ipsum ad exteriora promoveant, & cutis poros patentiores reddunt,

ut

ut hac ratione facilius vitiosi humores attenuentur & resolvantur: In quem finem consulto solent plerique partes Erysipelate affectas, sæpius madefacere, spiritu vini camphorato, sicuti etiam spiritu salis armoniaci correcto, & similibus quæ in nostra Praxi ad selectionem in copia proposita sunt. Quod si hæc dicta admovere formido sit, juvabit partes ipsas ab ambiente frigido linteis tueri, atque intrinsecus adhibere ea, quæ simul corrigant, & diaphoresim promoveant, atque ex his quæ mitiora videbuntur, uti est pulvis Viperarum, Cornu Cervi præparatum, sanguis hirci, oculi Cancri sal cardui benedicti & alia infinita in Praxi nostra consignata: Referuntur quoque nonnulla extrinsecus admovenda Erysipelati specifica ut sanguis leporinus mense Martio recens extractus & linteo imbutus & appositus, sanguis caudæ felis, Pannus Crocatus lapis medicamentosus. Verum ista omnia potius retundendo acidum quod in Erysipelate vigere solet, quam sympathia, ut veteres crediderunt conferre putantur.

Dices: Si materia suapte natura, intus vergat ad alvum, nonne melius est quam si ad cutim vergat. ℞. Raro id fieri solet, quin imo & quando fit, licet melior sit evacuatio, quæ fit per fluxum, quam per abscessum, tutior tamen est, cum natura semel ad cutim transmittit, in eo permanere motu, quam ad interna vergere, cum id per magnas fiat angustias.

Dices II. Ergo etiam periculosissimum erit, mittere sanguinem, trahetur enim materia à superficie corporis ad intima. ℞. Cardanus sanguinem quidem hoc modo aliqualiter refrigerari, sed tamen non ad interiora trahitur: Quod si tamen (inquit ille) quis velit securissime pro vita agere, utatur pluribus cucurbitulis magnis.

Quæres ergo, utrum in Erysipelate, nec purgatio nec venæ sectio locum habeat? cum utraque trahat ad intra. ℞. Tutius imo securissimum est utramque in Erysipelate omittere; quod si tamen copia bilis, aut sanguinis orgasmus potenter urgeat, levissimum Eccoproticum dari posse, & sanguinis levissimam ventilationem facere, non est quo quis vereatur; Id tamen non esse faciendum in omni Erysipelate, neque absque omni cautela & circum spectione, non negligendo penes ea quæ ab intro ad extra pellunt.

Apho-

Aphorismus XXVI.

Quibus in febribus ardentibus tremores fiunt, his delirium solvit (vel delirio solvuntur.)

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Tremorum in febribus.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo Hippocrates egisset de motu Erysipelatis, ab extra ad intra & è contra: In hoc præsenti Aphorismo, agit de tremoribus, qui æque motus est non naturalis.

Hic Aphorismus ob summam brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

In expositione hujus Aphorismi non conveniunt interpretes, cum enim hanc sententiam, non levibus difficultatibus implexam viderint, ideo non fuerunt concordes, ut in commodum sensum illam revocarent. Et quidem qua ratione contingat, ut in ardentibus febribus, tumores fiant, tam ab illis disparati? unde Brassavolus pro Tremoribus, rigores apposuit, quoniam rigor, ardenter febricitantibus supervenire solet: Insuper quomodo fieri possit, ut deliria solvantur, sive febres, sive tremores, cum delirium febribus ardentibus superveniens, illarum malitiam augeat, non minuat; hinc nonnulli volunt legendum, tremore solvi febrem ardentem, non delirium, putant alii non debere scribi, *delirio solvuntur*, ut habet lectio Leoniceni, sed potius *delirium succedit*, ut exponit Fuchsius, existimans ex tremore, ardenti febre superveniente, succedere delirium, sensu penitus opposito: Quin & Heurnius delirio quidem illos solvi ait, sed in mortem desinentes, quippe qui ex tremore delirantes, resoluti pereant: Quamobrem Cardanus, tam acriter invehitur in Galenum, & alios commentatores, ut se coactum dicat, cum insanientibus insanire.

Ne autem de veritate istius Aphorismi, deque vulgata illius versione

ſione dubium ullum emergat, eandem ſententiam recolligere, ad verbum nobis liceat, ex *lib. de judicatione, & de coacis prænotionibus*; unde hic Aphoriſmus eſt erutus: Quoniam igitur, in utriſque his locis, de tremoribus, non rigoribus delirio ſolutis ſermo fit, ambigere propterea nulla ratione licebit de vulgata verſione, adeoque non eſſe pervertendam ſententiam hanc ut reliqui interpretes voluerunt; Idcirco ſenſus erit, ardenter febricitantibus, ſupervenientes, delirio facillime ſolvi, ſive ad ſalutem ſive ad mortem; quamobrem verbum illud *Solvi*, non erit referendum ad febres, ſed ad tremores, ut ſcilicet tremores ipſi ſupervenientes febribus ardentibus deſinant, in delirium, ſitque delirium ipſum judicatio tremorum, licet ex febre ardente & ex delirio eidem ſuperveniente æger facile ſit periturus, niſi opportunis & convenientib⁹ medicamentis illi occurratur.

Sed & fieri poteſt, ut per delirium ac febrem promptius extenuentur & diſſolvantur humores, nervorum fibras vellicantes, adeoque ſimul una ab utriſque æger evadat, juxta quem ſenſum Celſus hanc ſententiam vertit *lib. 2. cap. 8. cui calor & tremor eſt, ſaluti delirium eſt.*

Quoniam vero tremores hic memorantur ſupervenientes febribus ardentibus, dubitari non incongrue poteſt, quomodo illi ardenter febricitantibus contingere queant? præſertim quia Galenus *Lib. 2. de ſymptomat. cauſis cap 3.* Tremorem ait eſſe motum, compoſitum ex facultate debili, conante ſurſum attollere membrum, & ex gravitate ejuſdem membri deorſum tendente, unde tremor exurgit, quia ex una parte membrum gravat, ex altera facultas debilis ſuſtinere illud non poteſt, prout exempla exſtant in ſenibus, & morituris, qui propter virium imbecillitatem tremoribus corripiuntur: Id ipſum experiri eſt in puellis, pondus aliquod elevare conantibus, qui cum tanta virtute non polleant, ut illud attollere valeant, tremere ſolent: Sic etiam bajuli ingentiora pondera ferre cum non poſſunt, ſub illis toto corpore contremiſcunt.

Verum qui conſideraverit, iraſcentes adhuc juvenes, quandoque magno, & impetuoſo tremore affici, & quo fortiores illi fuerint, eo etiam impenſius tremere, cum tamen in illis nulla improportio fingi poteſt, inter facultatem attollentem, & membra deprimentia: Et ex adverſo, repentino timore perculſos, vehementer

quoque tremere ; Itemque maniacos, phreneticos, aliosque citra ullum partium languorem contremiscere solere, non irrationabiliter de causa tremoris ambiget, quam Galenus attulit, ut alibi quoque demonstravimus in Praxi : quamobrem non immerito Cardanus *in comment. istius Aphorismi* duo genera tremorum distinguere non est veritus, atque unum fieri, inquit, ab imbecillitate Facultatis, ut in Senibus, & pondere gravatis ; alterum fieri cum magno impetu, ex depravatione motricis Facultatis, non tamen debilitatæ, quemadmodum in convulsionibus ex irritamento vaporum, aut acrium humorum itemque in Palpitatione & similibus morbis.

Contingent autem tremores in febribus ardentibus, ex illapsu humorum acrium aut vaporum è cerebro in nervos, & nervorum tunicas, quæ proritatæ, ut à se ipsis expellant, infensos istiusmodi vapores aut humores tremorem excitant : Quod si huic tremori delirium superveniat, quia recurrentibus humoribus, aut vaporibus ad cerebrum, desinunt punctiones illæ nervis illatæ, proinde fit ut tremores delirio solvantur, quamquam in pejus ruat æger, nam longe pejus est delirare quam tremere : Cæterum qui ajunt, febres exinde solvi, non tremores longe lateque falluntur, tum quia illud verbum solvuntur, ex contextu verborum nullatenus referri potest ad febres, tum etiam quia nemo sane mentis concipere poterit, solvi febres ardentes à delirio superveniente, cujus causa potius illæ increbescunt, & multoties in mortem desinunt ; Atqui fieri solum potest, ut humores in cerebrum recurrentes & excitantes delirium, tenues admodum sint & facile resolubiles, qui propterea prompte evanescentes & febri & delirio finem faciant.

Animadvertendum autem pro coronide est, delirium, convulsionem, & tremorem esse sibi valde affines ; ideoque phrenitidem antecedere & subsequi solet tremor : & tremor sequens phrenitidem valde malus est, unde Hippocrates scribit, phreniticas vehementes affectiones tremulas detinere. Cæterum convulsio quoque cum delirio & tremore, adeo ut mox dictum, affinis est, ut raro sine his accidat, vel præsens vel subsequens ; Sunt enim omnia ista sua symptomata ad cerebrum pertinentia & nervos : Nam tremor fit, cum pravus vapor pungit radicem nervorum: At si ibi firmetur, fa-

cit

cit convulsionem ; delirium autem , cum ad cerebri meditullium vergit.

Dices I. Si phrenetici tremuli sunt ex Hippocrate aut in tremorem desinunt , Ergo delirium non solvit tremorem. ℞. Non prohibere esse delirium , cum tremore debili , non autem cum forti.

Dices II. Cur ergo non fit loco tremoris convulsio, & in quo hæc duo differunt. ℞. Quod in tremore materia, omnino truditur ad nervos extra cerebrum; in convulsione vapor ille pravus manet in cerebro, ideo est solum conatus protrudendi vapores, non effectus; sed & ob id tremores, si qui citra rigorem fiunt, convulsionis periculum denuntiant.

Quares : Utrum ergo tremor hic memoratus sit lethalis ? ℞. Si contingat in principio vehementis & maligni morbi veluti Pythoni apud Hippocratem accidit, quod sic: Ita etiam si sub finem aut declinante morbo fiat malus est; Secus vero, si fiat in statu, dum crisis instat, vel etiam quando fiunt , reduplicationes, fiunt etiam tremores minus periculum habentes.

Plures qui desiderat super hoc Aphorismo motas controversias, legat Cardanum hoc loco, qui non modo in alios, sed potissimum in Galenum, mirandis contumeliis, invehitur.

Aphorismus XXVII.

Quicunque Empyi (seu suppurati) aut hydropici (seu aquam intercutem patientes) uruntur, aut secantur, si pus aut aqua, universim effluxerit , omnino (seu omnes) moriuntur.

Contentum seu Intentio.

De Cautelis Paracenthesεos.

Connexio: Cum Hippocrates hactenus prioribus Aphorismis , de evacuationibus, & operibus quæ à natura fiunt, dixisset ; Nunc

de illis operationibus quæ ab arte fiunt, nempe de ustione & sectione, in Empyemate seu Empycis seu suppuratis, & Hydrope, sermonem facit.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non eget divisione, licet de duobus gravissimis & differentibus morbis agat, uterque tamen difficilis utpote sanationis, in unum exemplum adducitur.

Pro suppuratis intelliguntur Empyematici, qui nimirum puris collectionem, in cavo thoracis subeunt: Hi autem cum multoties nequeant, universam puris quantitatem per tussim egerere, ne suffocati perirent, solebant veteres sectione, aut etiam ustione, inter quintam & sextam costam inita, purulentam illam materiam evacuare, quemadmodum tempore Hippocratis, in frequenti usu erat, quod & idem Author manifeste docet, *Lib. de internis affectionibus*, & confirmat Celsus, Ægineta & alii, non tantum ex vetustioribus, verum etiam ex recentioribus medicis. Idem quoque solitum peragi in Hydropicis & asciticis, advertit etiam Hippocrates, *Lib. de locis in homine*, & præcitatus Ægineta hujus operationis modum tradit *lib. 6. cap. 56.* Nec desunt inter recentiores, qui summa diligentia & felici successu, peractum in aliquibus Paracenthesim fateantur, educta sensim aqua, in abdomine collecta.

De his ergo inquit hoc loco Hippocrates, peculiarem cautionem habendam esse, ne pus vel aqua confertim effluat, sicuti etiam in præcitatis locis consulit. Si enim universum pus, & tota aqua ex illis educatur, mortem subinde eventuram præsagit, unde licet in prædictis locis cum cætera præsidia non profecerint, ad educendum pus, ab Empyematicis, & ad evacuandam aquam ex asciticis, sectionem vel ustionem commendet, illam tamen non universim, totamque simul educendam admonet, alias illa affatim exeunte, mors præsto erit, ut sæpius in praxi observatum est in asciticis, qui licet ab exitu aquæ visi fuerint, per aliquot horas, in pristinum salutis statum restituti, mox tamen repente venter intumuit, & paulo post perierunt.

At qua de causa, ex subita tum puris tum aquæ inter cutem evacuatione, mors certo immineat? Erasistratus ut refert Galenus *in Commentario* dicebat se experientia compertum habuisse, universam

eva-

evacuationem, febres ac mortem afferre; verum unde id accideret, non memorat, cum tamen aliud quid diversum sit, inter evacuationem affatim factam statim à principio, & eam, quæ in confirmato empyemate, & hydrope evenit, siquidem semper robustiores erunt vires inter initia, quam sint diuturno post tempore, ab inveterato hydrope aut empyemate. Sed & magna quoque differentia est, inter sectionem & ustionem, unde ustionem non nisi volunt in pectore faciendam; sectionem vero in imo ventre. At Hippocrates varius in hac eadem re videtur, nam 2 *de morbis* secandum, non urendum in empyicis ait, & in aqua intercute urit, non secat; *Lib. de internis affect. & 6. Epidem. Hydropicos*, inquit, *citius secare oportet*, *tabescentes vero statim urere*; at vero *Lib. 3. de morbis*, agens de suppuratis, sectionem aut ustionem simul commendat, quamvis Galenus *in Commentario*, ustione dicat egere eos, qui plurimum habent pus, quod per sputum nequeat expurgari; eos vero qui aquam intercutem patiuntur, sectione potius quam ustione. Verum quocunque pacto pus vel aqua confertim egeratur, periculosa semper erit evacuatio, cujus causam refert idem Galenus in suppuratis ad spirituum immodicam exolutionem, quæ simul cum puris evacuatione, inevitabiliter accidit, ob vasorum reserationem, quæ antea à pure & puris acredine continebantur occlusa; in hydropicis vero non modo ob causam mox enarratam, sed etiam ob subitam viscerum duritiem, quia subducta aqua, non amplius irrorantur, sed arefiunt, unde diaphragma deorsum trahitur, cum reliquis visceribus, quæ in thorace sunt. At crediderim ego potius, mortem iis accidere, quia per subitam & immodicam, tam puris, quam aquæ intercutis evacuationem, vires concidunt, & viscera labefactantur, tum quia nulla immodica evacuatio, etiamsi pravorum humorum sit, tolerari potest; tum quia partes illæ inanitæ, aliquo alio corpore, aut etiam aëre repente impleri solent, quod ad vitam sustinendam inidoneum omnino erit, tum etiam quia partes istas inanitas, humores, qui in venis & arteriis continebantur, sine ulla remora confluunt, unde vasa quæcunque corporis fere inaniuntur, ita ut sanguinis circulationem & lymphæ, penitus interrumpant, quemadmodum præsertim in hydropicis sæpe sæpius est observatum, in quibus paulo post aquæ extractionem, ex abdomine, lympha quæ supererat, in vasis lymphaticis, brevi temporis spatio, tota prorupit, in abdomen inanitum. Accedit,

dit, quod in his totus fere ſanguis, vertitur in ſerum acre ſimul & ſalſum; & in empyicis, à pure in pectore collecto, ſanguis pariter inficitur, tanta acredine muriatica ut plus juſto diſſolutus, fluctuet in venis & arteriis; unde per immodicam & ſubitam utriusque evacuationem, commotione majori in toto ſanguine, & in viſceribus corporis, inducta, pauci iſti ſpiritus, qui ſupererant, ſuffocantur, extinguuntur vel diſſipantur.

Animadvertendum adhuc eſt, quod cum ſectio & uſtio, ſint remedia extrema in medicina, juxta Hippocratem *Lib 8. Aph 6. quæcunque non ſanant medicamenta, ea ferrum ſanat; quæ ferrum non ſanat, ea ignis ſanat; quæ ignis non ſanat, ea incurabilia judicare oportet*: proinde Medicus debet prius, experiri alia medicamenta, & ſi his morbus non cedat, ad illa tandem venire: Ea autem remedia, quæ & empyicis & hydropicis, prodeſſe ſoleant ex praxi deſumenda ſunt.

Cæterum exemplo puris empyicorum, & aquæ hydropicorum, Hippocrates docet, etiam in reliquis magnis abſceſſibus & tumoribus, non eſſe totam materiam, una vice educendam, ex rationibus jam abunde datis; quod etiam in reliquis naturalibus dejectionibus, ſive alvi, ſive urinæ, & multo magis ſanguinis, experientia comprobatur.

Quæres: Cum dupliciter contingat empyicis pus habere in thorace; vel cum eſt in vomica, vel cum rumpitur, ſeu in cavitatem thoracis excidit, quid in uno aut altero caſu faciendum? ℞. Plerumque in priori caſu habita cognitione ſitus vomicæ, fieri cruſtoſam uſtionem; in poſteriori caſu penetrantem uſtionem vel ſectionem: ſemper tamen ut in contextu monitum, vires ægri ſunt attendendæ, & pus non plus ultra emittendum, ne ſub ipſa operatione æger moriatur: nam ſicut ubi eſt ſumma annonæ caritas, & rerum inopia, homines facilius tolerant vitioſum victum, quam totalem inediam; ita Natura ſæpe facilius tolerat vitium, quam inopiam, hinc meliori parte vitioſorum humorum per delectum fruitur, & ideo tam graviter patitur ut dictum, affatim tales etiam vitioſos humores evacuari. Et quemadmodum etiam Lib. 2. Aph. 36. dictum, *ſana habentes corpora pharmaciis purgati* (puta affatim evacuati) *facile exolvuntur, uti & qui pravo utuntur cibo*, ſeu ſucco; ita maxime exolvuntur ii, qui peſſimo ſucco utuntur, & neque

que corporis salubritate fruuntur; ideo mirum non est, quod ejusmodi ægri tantam evacuationem ferre non possint.

Plures & ad hunc Aphorismum facientes controversias si quis legere desideret legat Cardanum *in Commentario hujus.*

Aphorismus XXVIII.

Eunuchi podagra non laborant, nec calui fiunt.

Contentum seu Intentio.

De Arthritide & Calvitie Eunuchorum.

Connexio: Cum supra Aphorismo 11. & 21. hujus Libri Hippocrates de hæmorrhoidibus agens, multa mala tollere dixisset, nempe melancholiam, insaniam, nephritidem: In hoc præsenti Aphorismo, de sexu ostendit, quantum faciat ad evitanda podagram & calvitiem. Hic Aphorismus sub summam brevitatem divisionem non patitur.

Quantumvis tempore Hippocratis, perpetuo verum observaretur eunuchos, quibus scilicet virilia exempta forent, podagra non laborare; quia tamen nostra ætate, plurimi adhuc observantur podagra affecti, non defuerunt qui Hippocratem falsitatis in hoc Aphorismo arguerent; quod si vero sententiam hanc inter Aphorismos retulerit, veritati non consentientem. Verum etsi hoc verum sit, quia nihilominus rarissime accidit eunuchos, proprie tales, podagra laborare, illaque non nisi in ultima senectute; idcirco non erit, cur Hippocratem inculpemus; quandoquidem ut alias notavimus, ea potissimum Hippocrates litteris tradidit, quæ vidit & frequentius evenire comperiit.

Ratio autem cur eunuchi Hippocratis tempore, non tam facile podagra afficerentur, triplex ab Autoribus recensetur, ut præ cæteris memorat Fuchsius hoc loco: *Primo* quod non omnino eo tempore otiosi forent, cum mos fuerit apud veteres, mulierum famulatui eunuchos adscribere; quamobrem serosa illa excrementa, quæ in illorum

rum corporibus copulabantur, bene poterant exercitiis, imo etiam laboribus sive sensibiliter sive insensibiliter dissolvi: *Secundo* quia ad coitum impotentes erant, quo plerumque imbecilliora reddi solent corpora & potissimum in articulis; *Tertio* quia moderata illis victus ratio erat, unde pauca, vel nulla excrementa cumulari poterant: Num vero, cum hæc omnia, non tam exacte ab iisdem servari soleant, mirum non est, si nonnulli inter eos podagra afficiantur. Neque solum eunuchi, ut hic memorat Hippocrates à podagra immunes erant, vetusta illa ætate, sed ut advertit *in commentario* Galenus, nec reliqui omnes tam facile illa corripiebantur: *ætate quidem Hippocratis*, inquit hoc loco Galenus, *pauci podagra laborabant, propter vitæ moderantiam; nostris vero temporibus, usque adeo auctis eduliis, ut nihil iis addi posse videatur, infinita est podagricorum multitudo, cum nonnulli sint, qui nihil exerceantur, & cruditatibus atque ebrietatibus offendantur, & ante cibum assumptum, bibant vina potentia, ac venereis utantur immoderatis; nonnulli vero etsi non his omnibus, in uno saltem aut duobus ex iis, quæ dicta sunt delinquant.* Et paulo infra subdit: *Accedit & ad has causas, ob quas plerique incidunt in podagras, quod multi & patres & avos habuere podagricos, in quibus semen erat vitiatum, atque ideo posteris vehementiorem fecerunt partium imbecillitatem:* unde Poëta:

Nascitur ex venere & baccho solventibus artus
Filia, quæ perdit membra podagra virum.

Quoniam vero eunuchi in his non raro delinquere solent, poterunt podagra quam maxime corripi, quamvis nullum habeant usum venereorum; *talis enim* (ut observat ibidem Galenus) *est illorum desidia, insatiabilitas, & ebrietas, quod etiam sine venereis podagra corripi possunt.*

Est tamen advertendum, quod eunuchorum alii sunt, qui castrati dicuntur, alii spadones, alii thlasiæ, aut etiam thladiæ, & alii thlibiæ appellati: *Castrati* dicuntur, quibus ante pubertatem, non solum testes, sed etiam virile membrum exsectum est, ut apud Turcas fieri consuevit, vel tales quibus solum exempti testiculi ut apud nos curandæ herniæ causa; vel etiam tales sunt, qui sine testibus progeniti, vel ab ipso primo ortu exsecti nil virile habent ex Luciano, atque hi proprie eunuchi appellantur. *Thlasiæ & Thladiæ* sunt, quibus testes solummodo in prima ætate fracti fuere: *Thlibiæ* vero qui attritos habent testes, prout fit in juvencis, ut in opera campestria facilius ducantur. *Spadones*

dones denique sunt illi, quibus meatus pudendorum, per quos vel materia seminis, vel semen emittitur, propter impedimentum aliquod, fortasse in ipsa eorundem conformatione, angusti vel obstructi sunt; adeoque fit, vel ut semen nullum fiat, vel inefficax, & minime prolificum, vel etiam quod extra vasa ejaculari non possit; quamobrem ex istis nonnulli sunt, qui nequeunt generare, non quod semen fæcundum minime gignant, sed quod propter aliquod impedimentum semen effundere nequeant, eo quod in suis cavitatibus, aut flexuris hæreat, quemadmodum ex multis colligit Fuchsius *in commentar. istius Aphorismi*: Sed & alii licet semen emittant, infæcundum tamen illud est: Spadonibus quoque adnumerantur ex alciato, qui cum uno tantum teste nati sunt, aut qui altero duntaxat sunt exsecti. Cum igitur Hippocrates, in hoc textu, de eunuchis meminerit, illi proprie intelligendi erunt castrati, & quidem ii, qui in ætate puerili antequam pubescere, & semen progignere cæperint, testium resectionem passi sunt. Nam etsi juveni jam tota adimas genitalia, cum venere jam sit usus, latas poterit habere vias quæ ad articulos deducunt, & sic podagra laborare ut dicit Hippocrates *Lib. de Natura pueri*: Cæterum thlasiæ, thlibiæ & spadones, plane possunt podagra corripi, cum licet semen non efficiant, vel non emittant, aut generent bene tamen concubere possunt, cum virga & scrotum maneant, unde si coëunt cur podagra debent esse immunes.

Est præterea advertendum eunuchos podagra proprie dicta corripi non solere, posse tamen affici doloribus articulorum, etenim plurimum interest inter podagram & articularios dolores, siquidem licet artus in utrisque afficiantur, articularii tamen dolores redire non solent, sed postquam semel invaserint, & ad plures dies etiam cum febre acuta & continua vexaverint, tandem cum desierint, non tam facile redeunt, nisi ex nova & præpotenti causa: at vero podagra certis quibusdam temporibus, redire solet, citra quamcunque causam, etiamsi in his rectam victus rationem servaverint, & quidem in mutationibus tempestatum, scilicet in solstitiis & æquinoctiis. Atque hinc plane constabit, posse pueros & adolescentes quoque articularibus doloribus affligi, secus vero podagricis, proprie dictis; quamquam nostra ætate, ob intemperantiam victus, & ob luis venereæ contagionem, et-

iam visi sunt aliquando adolescentes & juvenes, podagricis doloribus affici, & iterato vexari.

Sed est insuper notandum, in podagra, chiragra, & cæteris doloribus articularibus, atque in arthritide universali, duos concipi debere humores illos excitantes, alterum quidem, qui vel à toto, ut putavit Schneiderus, vel à cerebro, juxta mentem Fernelii, vel à stomacho & hypochondriis, ut alii voluere, dependet, & veluti à parte mandante, ut plerisque dicitur, per reliquum corporis divagatur, ut est serum sanguinis, vel lympha acrior, & acidior reddita, ac salina conditione imbuta; alterum vero articulis ipsis inesse atque in internodiis ossium, qualis Paracelso *synovia* dictus est, vel potius ex glandulis artuum mucilaginosis suggestus, qui licet in ætate puerili, ac juvenili, fluxior, laxior & mollior sit, in senili tamen ætate, crassior, densior & acidior evadit, atque fermenti podagrici vel chiragrici vices gerit, estque deinde in causa, cur ibidem hæreat, ac restagnet serum illud, vel lympha præter fluens, adeoque tumorem, ruborem ac dolorem infert vehementiorem vel mitiorem, prout acrior vel acidior fuerit, aut è contrá temperatior & levior. Neque quis putet, quod synovia aliusve humor crassior redditus in senibus incapax sit, ejusmodi acredinem & dolorem articulorum inferendi; nam præter crassitiem, acquirit etiam in senibus (ut reliqui humores) aciditatem & acredinem, unde sicut calx, auripigmentum, & aliæ res duræ, per humoris injectionem fermentescunt, ac tumefiunt, ita & gluten ipse: debet autem istiusmodi glutinosus, & alius similis humor articulis inesse, ut inibi cum præterfluente humore lymphatico, vel sero sanguinis, fermentationem, tumorem ac dolorem inferat, nam aliter nulla potior causa foret, cur ibi hæreret & non alibi. Neque satis est dicere, ibidem hærere, quia articuli sunt partes ignobiles, quo natura transferre solet humores peccantes; nam ex hac ratione deberent potius vitiosi isti humores transferri ad alvum, aut vesicam, veluti ad partes longe ignobiliores, imo à natura ipsa destinatas, velut in cloacam corporis, ad excipiendas omnes superfluitates ejusdem: Quare necesse est, ut in articulis aliud quid resideat, quod in causa sit, ut ibi fluentes humores resideant.

Hinc ut eunuchi aut spadones podagra sint exempti, satis non est, ut

ut ad coitum ſint impotentes, ſed neceſſe etiam eſt, ut rectam ſervent victus rationem, cum ex ſuperius traditis, præter artuum imbecillitatem, & glutinis aut mucilaginis ibidem ſtagnantis vitium, ſeroſi ac lymphici humores, ex toto, vel ex viſceribus naturalibus, aut etiam aliunde illuc confluant, ut dolores arthriticos excitent. Porro in eunuchis, ſpadonibus cæteriſque ſimilibus languidæ & mollis conſtitutionis, ejusmodi humores excrementoſi & aquei ſolent plurimum abundare: Atqui compertum adhuc eſt, cælibem vitam ducentes, non raro etiam podagra corripi, niſi ſimul una temperantes ſint & frugales.

Denique neque calvos fieri eunuchos docet hic etiam Hippocrates, quod certe verius & univerſalius obſervatur, cum enim calvitium fiat ob carentiam & privationem ejus humoris, qui per cutim capitis diffuſus radices capillorum irrigat, & in alimentum eorum tranſit, quia eunuchi carnes habent molliores, & ejusmodi humoribus quam maxime abundant veluti mulieres, quibus perquam ſimiles ſunt, ut etiam advertit Ariſtoteles aſſerens *Lib. 5 de generatione animalium cap. 3. eunuchos non calveſcere, quod in fæminas mutentur*; unde Galenus *eunuchos*, ait, *ſectio teſticulorum, ſimiles efficit fæminis*; *ſicut ergo in eis calvities non accidit, ſic neque in eunuchis*: proinde fit ut minime calvi fiant, ob prædictum copioſum humorem, adæquatam generandis pilis materiam; ex ejusdem enim defectu aut propter ejus acrimoniam, radices capillorum exedentem defectus eorundem ſeu calvitium oritur: aliter hunc Aphoriſmum explicat Poëta:

Calvus es in mento, vertex calveſcere neſcit
  Vertice caſtratis creſcere barba ſolet.
Myſſale vis barbam, bibe ſtrenuus: absque alimento
  Taii alimento Myſſale, barba nequit.

Quod autem à quibusdam dicitur calvitium oriri in hominibus ob cerebri ſiccitatem & conſumptionem, non videtur omnino verum: etſi enim cerebrum in ſenibus quodammodo conſtipetur & obdureſcat, non tamen tantam ſiccitatem acquirit, ut omni humiditate privetur, unde capilli decidere debeant: neque etiam à cerebri humiditate capilli progignuntur, ſed potius ab ea, quæ in glandulis ſubcutaneis continetur, cum cæteroqui nequirent, per meninges, cranii duritiem, denſitatem ac magnitudinem pervadere usque ad radices capillorum:

Accedit quod si ex cerebri siccitate & consumptione calvitium accideret, non magis in syncipite, quam in occipite illa foret observabilis, cum tamen experiamur calvitium fieri duntaxat in syncipite, secus vero in temporibus & in occipite, ubi sola canities accidit.

Quares: Utrum eunuchus, etiam à nativitate talis, podagra hæreditaria, non quæ ex morbo fit, laborare possit? ℞. Quod sic, quia illam à parentibus talibus contrahit jure hæreditario.

Quares II. Utrum vera sit sententia Hippocratis quam profert: *Lib. de aëre, aquis & locis: ubi dicit: Venæ enim retro aures sunt, quas si quis secet, sterilitatem inferet his, quibus secantur?* ℞. Salva autoritate divi Senis, docentis variis in locis semen ex capite decidere, sicque secta tali post aures vena, præpedita materia seminali, sterilitatem vel potius impotentiam induci posse: Verum stante indubitata circulatione sanguinis, & liquorum circulantium, longe aliter res se habet ut abunde in Institutionibus de materia hac discurrimus.

Plures & notabiles super hoc Aphorismo controversias qui scire & legere desiderat, Cardanum adeat.

Aphorismus XXIX.

Mulier podagra non laborat, nisi menstrua defecerint.

Contentum seu Intentio.

De Podagra Fæminarum.

C*onnexio*: Cum in antecedenti Aphorismo docuisset, eunuchos non laborare podagra; in hoc præsenti Aphorismo, adducit mulieres, & pariter docet eas podagra non laborare, nisi menstrua defecerint. Hic Aphorismus, utpote breissimus nulla eget divisione.

Præsens etiam Aphorismus nostro tempore, veritati non semper cohæret, cum plurimæ sint mulieres, quibus citra menstruorum defectum podagra laborare contingat. Verum ex mox traditis, quia id sicut eunuchis raro accidit, & plerumque fit, ut fæminæ à podagra sint immunes, quotiescunque menstrua illis commode fluxerint, non erit propterea ut Hippocratem inculpemus.

Verum

Verum tamen bene notare decet, menstruorum defectum non simpliciter hic intelligendum, pro omnimoda illorũ suppressione, sed pro quacunque eorundem evacuatione, depravata, diminuta, retardata, anticipata aliave, ut propterea, tum fæminas liceat existimare, à podagricis doloribus immunes, cum non solum menstruis purgationibus, debito tempore, & debita quantitate, scatuerint, sed etiam ejus conditionis, & qualitatis, ut in omnibus respondeant earundem constitutioni, ætati, habitudini, victui, exercitiis, & similibus, fieri enim potest ut fæmina menstruas habeat expurgationes, sed non ejus quantitatis, qualitatis & conditionis, ut convenit, relative ad propriam constitutionem & habitudinem: quo casu si exinde sanguis, & totum corpus non fuerit à suis impuritatibus, præsertim serosis, repurgatum, decumbentibus hujus generis excrementis ad articulos, bene poterit podagra illam invadere: Adde quod menstruæ purgationes, non omnibus eodem modo accidunt, nec in omnibus, ejusdem & æqualis sunt durationis: siquidem non nullæ in singulis mensibus, per integram hebdomadam repurgantur, aliæ vero non nisi per duos aut tres dies ad summum; plerisque circa septimum annorum septenarium menstrua deficiunt; aliis vero etiam ad octavum & nonum prorogantur; aliis toto vitæ decursu (licet rarissimum sit) deficiunt, prout in propria mea amita septem filiorum matre, nulla unquam visa gutta sanguinis menstrui; & in alia amica octuaginta prope annorum senicula, menstruas purgationes semper ordinatissimas habente observavi; ut proinde de menstruationis defectu, nulla possit certa regula stabiliri. Quoties igitur citra manifestam causam mulieribus menstrua defecerint, quæ alioqui tam cito deficere non debuissent, habito respectu ad ætatem, corporis habitudinem, temperiem, victus rationem, exercitia & similia, quia facile humores illi excrementitii, qui per uterum veluti per sentinam corporis repurgare consueverant, intus detenti, & cum sanguine & cæteris humoribus commixti, in artus, veluti in partes corporis imbecilliores, decumbere possunt, nil obstabit, quin podagricis doloribus, sint eædem laboraturæ, cum ad podagram contrahendam, imbecillitas & mala articulorum habitudo, nec non excrementorum, præsertim ex sanguinis sero, & lympha dependentium superfluitates exigantur, quæ sane in mulieribus, in quibus menstrua nimis tempestive defecerint, bene haberi possint. Quod autem à plerisque dicitur, de

intemperantia fœminarum nostri temporis, ob quam etiam commodè menstruantes podagra laborent, non tanti certe est, ut rem omnem penitus evincat, cur etiam si menstrua ubertim fluxerint, debeant illæ podagra laborare: nam ex hac ratione, omnes intemperantes essent podagricæ, perseverantibus adhuc menstruis, purgationibus, cum tamen contrarium experiamur. Demiror itaque Senecam, qui in hoc mendacii deprehensum dicat Hippocratem *Epistola 95.* & in mores fœminarum sui temporis, tam acriter invehatur, cum inquit: *Maximus ille Medicorum, & hujus scientiæ conditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare: Atqui hæ jam & capillis destituuntur, & pedibus ægræ sunt. Non mutata fœminarum natura sed vita est; nam cum virorum licentiam æquaverint, corporum quoque virilium vitia æquaverunt; non minus pervigilant, non minus potant, & oleo & mero viros provocant: æque invitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur, æque nivem rodunt solatium stomachi æstuantis: Libidine vero, nec maribus quidem cedunt &c.* & mox: *quid ergo mirandum est, maximum Medicorum, ac Naturæ peritissimum, in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ & calvæ sint? beneficium sexus sui, vitiis perdiderunt; & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus &c.* Si plane is vitam & mores nostrorum temporum contemplaretur, nequaquam suæ ætatis fœminas, tam vehementer fuisset criminatus, quinimo fateretur, aut nostra suis temporibus pejora, aut saltem non dissimilia, nihilque esse sub sole novum, quod id ipsum non fuerit, vel futurum sit. Nec illud quidem admittit de suo sæculo Cardanus, quod podagricæ fiant fœminæ ob voracitatem, & incontinentiam, quippe qui asserat mundum semper sibi similem extitisse, & omni tempore voracitatem, incontinentiam & victus intemperantiam fuisse hominibus familiarem. Sed & notatu dignum quod scribit Athenæus lib. 2. cap. 10. de moris agens: *Hegesander, suis temporibus, intra viginti annorum spatium, moros fructum non tulisse affirmat, atque tantam podagræ pestem omnes invasisse, ut non homines solum, sed pueri, puellæ, Eunuchique, & mulieres eo morbo laborarent.* Quare ad solam vitæ intemperantiam, Podagram referre, minime posse videtur, cum adhuc cælibes, temperantes, frugales, abstemii, & vitam monasticam & eremiticam ducentes, visi sint pariter nodosa Podagra laborare; quin & si ex intemperantia in victus genere, Podagræ in fœminis

minis orirentur, plane hac nostra ætate nulla esset, quæ hoc morbo non esset affecta, adeo in cunctis cujusvis generis gulæ libido excrevit. Itaque dicamus veram esse Hippocratis sententiam, in quacumque ætate, & omni sexu, dummodo omnia ea concurrant, quæ antea à nobis sunt animadversa.

Cæterum non est prætereundum, quod aliquando fæminæ aliis doloribus articularibus, præterquam podagricis affici solent, & quidem aliunde progenitis, quæ rheumaticam affectionem, aut veneream contagionem referunt; & licet articuli, tum inferi, tum superi cum dolore & tumore divexentur, nihilominus non veram Podagram, Chiragram, Gonagram, sed rheumatismum, vel simplicem, vel venereum designant; dolores enim Podagræ aut Chiragræ, per certa intervalla & statutis quibusdam temporum mutationibus redire solent; cæteri vero dolores articulares, seu rheumatici sive venerei, cum invaserint, vel nunquam amplius desinunt, vel si semel desierint & perfecte curati sint, denuo non redeunt, licet languidas admodum & labefactatas partes relinquant, & facile, ex quacunque causa fluxionibus obnoxias.

Quæres: Utrum etiam hoc Aphorismo Podagra hæreditaria sit intelligenda? ℞. Videtur quod sic, ex ea ratione, siquidem talis fæmina cum habeat hæreditarium morbum, habebit etiam hæreditarium peccatum in mensibus, unde vitium hæreditarium vitia mensium generat.

Aphorismus XXX.

Puer Podagra non laborat, ante veneris usum.

Contentum seu Intentio.

De Podagra Puerorum.

C*onnexio*: Cum in antecedentibus duobus Aphorismis Hippocrates egisset de Podagra Eunuchorum, & mulierum; In hoc præsenti agit de Podagra puerorum in similem finem & intentionem.

Hic Aphorismus etiam ob summam brevitatem non dividitur.

Quod

Quod Hippocrates, dixerat præcedenti Aphorismo, de fœminis, eas Podagra non laborare, nisi ex menstruorum defectu; nunc edocet de pueris, illos referens à Podagra esse pariter immunes ante usum veneris, his designans, plurimum eundem usum veneris, articulis nocere, qui propterea, podagricæ affectioni fiant obnoxii. Quoniam vero non ante decimum quartum annum, incipiunt pueri semen progignere, idcirco visum est plerisque pueros hic interpretari eos, qui impuberes dicuntur, cum quo tempore semen gignunt, simul una pubescere soleant: at vero ætas pubescentiæ, ad annum decimum quartum adscribitur. Verum cum plerique referantur etiam ante hoc tempus semen effudisse & generasse, propterea ad prædictum annum decimum quartum, rem hanc definite adjudicare velle, non videtur rationi & experientiæ consentaneum ; Quamobrem non immerito Hippocrates indefinite dixit, *pueros*, *& ante veneris usum*; quia non ante hoc tempus fieri solet, ut articuli adeo sint labefactati, ut defluentes ex aliis interioribus partibus humores excipiant: Hinc nomine puerorum, eas intelligere licebit, qui ante pubescentiam, & non solum ante seminis generationem, sed & ejusdem effusionem, atque adeo veneris usum illibati permanserunt.

Sed unde sit, ut ex veneris usu possint podagra laborare, non levis videtur hujus loci difficultas; siquidem etsi immoderatus illius usus cunctis nocuus reputetur, documento ejusdem Hippocratis *6. Epidem.* dicentis, *labor*, *cibus*, *somnus*, *venus*, *omnia mediocria*; nihilominus si moderata illa fuerit & tempestiva venus, etiam plerisque ægritudinibus conferens, ab eodem Hippocrate proclamatur atque hinc Versus illi :

> Balnea, vina, venus corrumpunt corpora nostra:
> Conservant eadem, Balnea, vina, venus.

Prout moderatus vel immoderatus fuerit eorundem usus: In morbis quoque frigidis & humidis atque in corporibus succi plenis & obesis, utilis ab eodem existimatur, eo quod dicatur vim habere exiccandi & absumendi superfluas corporis humiditates. Quare cum pueri humidi sint, ob voracitatem, excrementosas superfluitates facile cumulent, atque in frigidas & humidas ægritudines, non raro incidant, non videtur omnino dicendum, post veneris usum pueros podagra laborare, si præsertim moderamen in ipsis servent.

Cui

Cui difficultati facile satisfieri potest duplici responso: *Primo* quia Hippocrates non dixit, post veneris usum pueros podagra esse laboraturos, quasi, quod omnino post illud tempus, illa affici debeant, sed solū quod non ante hoc tempus soleant podagra laborare; siquidē ex veneris usu articuli facile læduntur, & labefiunt; *Secundo* quia pueri adolescere, & debitum magnitudinis incrementum acquirere debent, cumque per seminis effusionem (etiamsi moderata illa fuerit) deficiat quodammodo nutritio, & substantia illa glutinosa sanguinis, quæ in nutrimentum partium, & præsertim articulorum cedere debet, in locum effusi seminis deferatur, proinde fit, ut articuli plus justo labefactentur; quin etiam ex iterata seminis evacuatione, coguntur assumere alimentum, non bene digestum, nec elaboratum, unde postmodum major labefactio & imbecillitas: Et quoniam in podagricis doloribus contrahendis, non solum requiritur articulorum laxitas & languor, sed etiam quædam habitudo, & mala constitutio eorundem, quam Paracelsus *Synoviam* appellavit, & recentiores Medici, fermento cuidam, in ipsis ossium internodiis, & glandulis hærenti adscribunt, cujus ratione decumbentes in ipsos artus, serosi & excrementitii humores, in fermentationem adiguntur, unde postmodum dolor acerbissimus, maximus rubor, & ingens tumor in ipsis artubus excitatur, si alimentum in pueris, ad eas partes delatum, ejuscemodi imbecillitatem, & malam habitudinem & Synoviam ex usu veneris talem imprimat, ut confluentes ex cruditatibus humores facile ad fermentescendum promoveat, procul dubio podagricos dolores excitabit: Qua ratione etiam fit, ut ex parentibus podagricis orti, non tantum ob languorem earundem partium articularium propter malam seminis conformationem, verum etiam ab ingenito fermento podagrico, in articulis hærente, fiant illi etiam in ipsa pubertate podagræ obnoxii; Simile quid à venerea lue artubus infertur, qua plerique solent, in ipsa prima pubertatis ætate articulariis doloribus acerbissime vexari, & exostoses molestissimas pati.

Quamvis autem ex eodem Hippocrate, ut antea dictum est immodicus veneris usus sit cunctis in quacunque ætate nociturus, specialius tamen ob enarratas rationes pueris officiet: Sed neque solum immoderatus sed qualiscunque semper ipsis valde nocuus erit, tum ob carnium, nervorum, viscerum & ossium teneritudinem; tum ob

majorem, ex alimenti inopia, per ſeminis evacuationem, nutritionis jacturam, & ſanguinis, tunc temporis tenuioris diſpendium; tum etiam ob partium pudendarum, ſeminis elaborationi deſtinatarum imbecillitatem & laxitatem, quæ neque multum ſemen gignere, neque genitum, in ſuis vaſculis continere poſſunt; unde in his non raro fieri etiam ſolet, ut iteratis pollutionibus moleſtentur, & aliquando pro ſemine ſanguis effundatur; quin & Tabes periculoſiſſima contingat, quam dorſalem appellant.

Podagra itaque vel nulla fit vel rariſſima in pueris, antequam venerem exercuerint, niſi hæreditaria contagione illam à parentibus contraxerint; ſiquidem natura tunc temporis intenta nutritioni & augmentationi partium, nil in oſſium intercapedinis deponit, quod proficuum ac ſalutare non ſit, & acidum illud fermentum, quod podagricas affectiones excitat, per eam ætatem iners, vel nullum eſt, imo humores omnes dulces, grati & conſentanei partibus eſſe ſolent, nec tam facile acorem contrahunt, niſi aliunde à potenti cauſa, ſive interna ſive externa depraventur. Qui vero referuntur in ætate puerili articulorum doloribus cruciati, revera podagrici non fuerunt, ſed aliis generibus morborum affecti, ut antea quoque animadverſum eſt.

Controverſias ſi quis hac de materia legere deſiderat, Cardanum hoc in commentario conſulat.

Aphoriſmus XXXI.

Oculorum dolores, meri potio, aut Balneum, aut fomentum, aut phlebotomia (ſeu venæ ſectio) aut purgatio (ſeu medicamentum epotum) ſolvit.

***Nota**: Similis Aphoriſmus habetur Lib. 7. Aphoriſ. 46. qui etiam hic ſimul explicatur.*

Contentum ſeu Intentio.

De Ophtalmiæ curatione.

C*onnexio*: Cum in prioribus Aphoriſmis Hippocrates egiſſet de do-

doloribus articulorum: In hoc præsenti Aphorismo agit de doloribus oculorum.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur, licet ob tot membra in eo contenta in tot quoque partes dividi posset.

Quo ergo pacto dolores oculorum curare expediat, docet in hoc Aphorismo Hippocrates, & quidem non uno remediorum genere, sed vario ac multiplici, pro varietate ac multiplicitate causarum illos inferentium.

Nomine autem dolorum, utrum simpliciter dolores intelligere voluerit, sine humoris affluxu, an etiam cum tumore, inflammatione, aut lippitudine oculorum, & præsertim tunicæ conjunctivæ, aut etiam palpebrarum, quæri hoc loco potest. Et quidem probabilius videtur, dolores hic fuisse recensitos ab humoribus dependentes, tum quia dolor nullus fieri potest, absque causa valente solvere continuum, atque adeo materiali & corporea: tum etiam quia remedia, quæ hic ab Hippocrate proponuntur, ad curandos ejusmodi dolores, non nisi causis materialibus videntur adversum; qua enim ratione Balneum, fomentum, venæ sectio, aut medicamentum purgans, in doloribus oculorum curandis convenire possent, nisi humores dolores foventes forent dissolvendi, emolliendi aut evacuandi. Itaque dolores erunt hic intelligendi, cum affluxu humorum, atque adeo progeniti à causis materialibus.

Sive autem totum oculum in suo ambitu, sive solam tunicam conjunctivam ejusque venulas & arteriolas sive etiam palpebras ipsas confluxi humores afficiunt, parum referet; siquidem semper eædem indicationes erunt & eadem medicamentorum genera vigebunt, in illis indicata.

Proponit autem primo loco Hippocrates *meri potum*, si nimirum dolor sit inductus, ab humoribus crassis, viscosis & tenaciter hærentibus, præsertim lymphaticis, unde sanguis etiam crassior & glutinosior, nequeat per angustas oculorum membranarum arteriolas & venulas tam facile permeare, sed ibidem hæreat, & tumorem referat cum dolore; ab usu autem vini meracioris, bene potest sanguis ipse attenuari, & à crassamentis mucosis repurgari, sive per poros cutis, sive per vias urinæ, sive per alios ductus corporis, & commode etiam dolores oculorum exinde poterunt levari; id quod non tantum in his, sed etiam in

aliis consimilibus morbis, per opportune factum existimaverim, in corporibus humidioribus & excrementosis, potissimum ex mala chylosi, propter ventriculi, aliorumque viscerum naturalium defectum. Sed & *fomentum & Balneum* quod adjicitur, etiam ad vinum meracum referri posset, ut propterea quis non male existimaret, fomentum & Balneum, ex vino sit oculis dolentibus profuturum; verum hæc generalius sunt intelligenda.

Secundo *Balneum* quod non tantum particulare, iisdem oculis male affectis adhibitum, sed etiam universale intelligi potest; etenim si particulare oculorum Balneum intellexisset, minime adjecisset fomentum; nisi tamen nomine Balnei audiamus quod humorosum est, & nomine fomenti quod est vaporosum. Conferet autem Balneum toti corpori adhibitum, ad repugnandas superfluitates, è toto corpore provenientes; particulare vero oculis admotum ad diluendos & attenuandos humores ibidem hærentes, & ad laxandas porositates eorundem, & præsertim tunicæ exterioris conjunctivæ. Poterit vero Balneum tum naturale esse, tum artificiale: Naturale è Thermis & aquis mineralibus: Artificiale vero ex herbis emollientibus, attenuantibus & ocularìis dictis. In hunc quoque finem excogitatæ sunt, ab Authoribus, multæ aquæ ophtalmicæ dictæ, quibus sæpius in die foeti oculi, mirabiliter in visus acie reficiuntur ut videre est apud Quercetanum, Hartmannum, Crollium, Minsicht & alios: attamen in doloribus hic memoratis, aquæ non ex corrosivis & acribus sed lenientibus confici debent.

Tertio *Fomentum* additur, quod in multis convenit cum Balneo antea recensito: Verum tamen potest etiam fomentum, non tantum ex aquis & decoctis herbarum emollientium atque humectantium confici, sed etiam ex rebus, halitu atque spiritu parari: Sic ex Gummi, resinis & lachrimis plantarum, pleraque fomenta concinnari possunt, præsertim ad absumendas humidas & serosas superfluitates, in iis potissimum, qui caput & oculos habent humoribus scatentes & facile illachrimantes. Ita quoque plerisque in usu & quidem salutari, est spiritus salis armoniaci rectificatus, atque ex sale ipso ammoniaco & tartaro paratus, qui mane & sero ante cibum oculis halitu applicatus, & prope palpebras admotus, efficacissime albugines, maculas, & humores quoscunque tunicæ conjunctivæ inhærentes, diluit & abstergit, sed & tanta insuper est illius efficacia, ut penetrante sua vi, etiam interiores

res oculi tunicas & humores repurget, & videndi aciem, mirabiliter exacuat: olfactus quoque visui prodest, cum inter nares, & oculos, communio maxima intercedat: Cavendum autem esse monente Galeno ab omnibus medicamentis quæ stuporem inducunt, quia visum hebetant: sæpe tamen ex necessitate cogimur ad ea transire, sed non nisi cum magna cautela. Sed de his latius in Praxi.

Quarto proponitur *venæsectio*, cum scilicet oculi dolent, ab impetente sanguine, in corporibus plethoricis, aut ex suppressa sanguinis evacuatione laborantibus, unde illius quantitatem minuere, aut plus justo irruentem in oculos intercipere, aut hærentem promovere necesse est. Sed & fieri etiam potest, ut in oculis, ob angustiam arteriolarum & venarum sanguinis circulatio aliquantisper impediatur, nequeunte scilicet sanguine, non tam prompte oscula venarum subire; quamobrem ad citandum ejusdem motum & promovendam circulationem in illis conferre poterit venæsectio, vel in brachiis vel in pedibus, etenim diminuta quantitate, & concitato motu, melius sanguis per ejus partes circumibit, atque etiam magna ex parte attenuatus, facilius per angustas oculorum venulas, in reliquas totius corporis diffundetur. Attamen in ejusmodi sanguinis distractione, maximopere cautus debebit esse Medicus, ne plusquam natura ferat, aut res ipsa postulet, sanguinem detrahat; siquidem larga illius evacuatio, sicuti cunctis partibus, & toti corpori non leviter obest, ita & multo magis visui & oculis obesse solet, ut cunctis est notum. Cæterum quod scribitur *Lib. 7. Aphor. 46. Dolores oculorum, post meri potionem, & aquæ calidæ balneum venæsectione curari*; non omnino recipitur à Galeno, nec minus à Cardano eo quod cum præsenti Aphorismo non consentiat, quapropter merito rejicitur ab iisdem.

Denique *medicamentum epotum* proponitur, quod plane purgans intelligendum, illudque commode adhiberi poterit, in doloribus oculorũ ortis à cacochymia, & quotiescunque corpus pravis humoribus refertum est; siquidem ex convenienti purgatione, sicuti vitiosi humores, extra corpus egeruntur, ita quoque oculorum dolores inde procedentes facillime desinunt. Cujus autem conditionis & virtutis purgans illud medicamentum esse debeat, facile quis determinabit, tum ab humorum peccantium multitudine & pravitate, tum etiam à patientis constitutione, ætate & corporis habitudine. Verum

rum tamen in gratiam oculorum dolentium vitanda ſemper erunt ea, quæ acria ſunt, & partibus plus juſto infenſa, qualia ex colocynthide & ſcammonio & ſimilibus, ſunt confecta, niſi forte tam exacte fuerint, à perita manu caſtigata & correcta, ut omnem malitiam & acredinem exuerint. Quæ vero conficiuntur ex manna, violis, prunis, neque convenientia eſſe dicuntur, cum iſta vix inteſtina diluant, & multoties in corruptionem tendentia, majus damnum excitant, præſertim in iis, qui hypochondriorum affectionibus ſubjiciuntur.

Dices I. Vini potio oculis ſumme nocet, quia intendit & exaltat cauſam, & malum. ℞. In doloribus à cauſa ſeu ſuccis acribus & ferventibus concedo: à cauſa ſeu humoribus craſſis & viſcoſis nego, ut diximus in contextu.

Dices II. Hippocrates in hoc Aphoriſmo omiſit veſicatoria collyria, cauteria ſetacea & alias uſtiones, cum tamen hæc & ſimilia, ſint magna in pertinacibus oculorum doloribus remedia. ℞. Hippocratem hæc omnia ſupponere, cum brevis hæc Aphoriſtica doctrina, plura includere non ſit paſſa: ℞. 2. Hippocratem ideo etiam hæc, hoc in loco omiſiſſe, quia hæ uſtiones longis morbis conveniunt; hic autem agit de doloribus cito ſanabilibus: ℞. 3. Hippocratem de his abunde locutum fuiſſe *Lib. de locis in homine & de viſu*, unde hic ſcite ſunt omiſſa.

Aphoriſmus XXXII.

Balbi longo alvi profluvio maxime capiuntur.

Contentum ſeu Intentio,

De Diarrhœa Balborum.

C*Onnexio*: Cum Hippocrates ſupra hoc Libro Aphoriſmo ſecundo, ex ſignis naturalibus aliqua ſcitu digna, ex narium muci & ſeminis abundantia ad ſanitatem vel infirmitatem facientia adnotaſſet: In hoc præſenti Aphoriſmo deducit ex balbutie alvi profluvium, ſeu quod balbi maxime alvi profluvio capiantur. Hic Aphoriſmus ob brevitatem non dividitur.

Ad-

Advertendum autem eſt, quod ubi Leonicenus, vertit ex græco codice *balbos* Heurnius exponit *lingua titubantes*: verum in textu græco ſcribitur *Trauli*, qui proprie quales ſint, non ſine ratione controverti poteſt; etenim cum ejusmodi vitium linguæ debeatur, & lingua tripliciter in loquela lædi ſoleat, idcirco cujusmodi ſit vitium hoc in Traulosi, breviter eſt examinandum.

Et quidem nonnulli ſunt, qui unam duntaxat ex Aphabeti Litteris nequeunt recte pronuntiare. Alii qui unam vel alteram aut plures, vel etiam ſyllabam integram in locutionibus prætermittunt; & alii, qui ita in ſingulis ſyllabis & dictionibus balbutiunt, ut ſyllabas & voces univerſas, perpetim interrumpant, vel tranſiliant. Modo ſi ex linguæ mollitie, & muſculorum ejusdem imbecillitate voluerit Hippocrates deducendum eſſe alvi profluvium, omnes ii Trauli hoc loco intelligendi erunt, qui ex linguæ laxitate, & nimia humectatione in locutionibus deficiunt, & blæſi & balbutientes & hæſitantes in vocibus, & pronuntiationibus verborum, poterunt commode hic exponi, ut Galenus ipſe *in commentario* de pluribus ſpeciebus Traulosis interpretatur: quamquam Cardanus, Traulos ſolum putet eos qui voces per T & per R proferre non poſſunt, pro blæſitate *Traulotim* ſeu *Traulosim*, pro balbutie *Psellotim*, & pro hæſitantia *Iſchnophoniam* exponat ex idiomate græco; quamobrem ſubdit in *Pſelloti* peccare eos qui dictiones, ex Ps proferre non poſſunt; in *Ancyloglosſia*, qui linguam habent radici tenaciter hærentem, ut propterea in mediis dictionibus hærere cogantur; in *Migolalia* denique illos, qui præ timore, aut ex vehementi ira titubant ac impediuntur. At Heurnius, triplici vitio ſolum affici linguam in ſanis ait, unde *Trauli* qui aliquam litteram pronuntiare perfecte nequeunt, *Pſelli*, qui prætermittunt litteram vel ſyllabam: & *Iſchnophoni* qui in continuata ſerie verborum ſyllabas non nectunt & balbutiunt. Cæterum ſunt adhuc qui S nullatenus proferunt, vel mutant in T aut C & R in L: Sed & balbi (ut etiam advertit Cardanus) quædam proferre non poſſunt, aut aliter illa pronuntiant, ex impedito motu linguæ ad certas voces, ut in his in quibus frænulum & ligamentum breve eſt, aut ex indebita ſectione contractum; blæſi vero omnia vitioſe: quin & lingua interdum longior quibusdam eſt, & dentes exciderunt.

Quoniam vero omnia iſtiusmodi vitia locutionum ex linguæ laxi-

laxitate, mollitie & imbecillitate provenire videntur, & sæpius etiam ex ejusdem corpulentia & crassitie, veluti bovina, & hæ non sine humoribus laxantibus, & plus justo humectantibus & tumefacientibus, puta, pituitosis aut lymphaticis, ideo fieri credendum quamobrem compatiente ventriculo, eandem laxitatem, cum una eademque tunica, omnes istæ partes vestiantur, facile alvus in his laxetur, vel cum forte aliqua alia de causa lubrica fit immodice, ut per longum tempus profluat, concurrente pariter ea, quæ ex cerebro, glandulis, faucibus & ventriculo suggeritur, serosa colluvie. Hinc adverbium illud ***maxime*** non solum refert promptam & facilem in his alvi solutionem, sed etiam longam & diuturnam, si fortasse balbi ea, quacunque ex causa, corripiantur. Novi quendam è genere Ischnophonorum, qui adeo lubricam alvum habebat, ut pluries in die fæces egerere cogeretur, easque liquidissimas: in eo autem id peculiariter notandum erat, ut in mandendis cibis penitus deficeret, quippe qui illos pene integros devoraret: hinc non abs re suspicor, tales homines, præter linguarum, & glandularum salivalium laxitatem, atque humorum lymphaticorum copiam, etiam ex præpedito linguæ motu, & mandibularum in molitura ciborum defectu, alvum lubricam subire, eo quod cibi, non bene mansi, nec exacte confecti, aut dissoluti facillime cruditates pariant, unde postmodum alvi profluvia; quin & saliva ipsa, quæ suo sale sub acido, plurimum confert ad ciborum digestionem, in his præ nimia fluiditate, non nihil deficit à naturali sua conditione: consimiliter quoque male affectos existimare licet succos illos dissolutioni ciborum in ventriculo destinatos, ob mutuum glandularum intersese consensum; quamobrem facile exinde accidunt, in ipsis imperfectæ coctiones, atque adeo intestinorum laxitates, quæ semel deinde excitatæ, diutius postea perdurare solent, eodem fomite perseverante, cum laxa fibrarum intestinalium textura. Cæterum hæc, non nisi contingunt his, qui à nativitate balbi sunt, neutiquam vero qui ex aliquo morbo tales fortasse evaserunt, vel ex timore vel ira, aut etiam ex ebrietate, per aliquod solum tempus balbutientes observantur. Sed & quosdam in puerili ætate, vitia locutionum contraxisse observavi, ex malo usu, quem ab aliis acceperunt, contracto in illa tenera ætate, cum quibus versari consueverant, quippe per id tempus, facillime incurrimus in defectus eorum, cum quibus

bus consuetudinem inimus: de Demosthene scribit Plutarchus, *in ejus vita*, eum vitio linguæ laborasse & voce, ut non mediocriter in dicendo turbaretur oratio, nec mens ejus intelligi posset; atque (ut ex Demetrio Phalereo subdit) ipsum adhuc jam senem linguæ hæsitantiam, conjectis in ore lapillis emendasse, vocem autem currendo, scandendo, inter pronuntiandum exercuisse. Observatum pariter est, aliquem puellum, non dissimiliter affectum, indicta inter pares in litterario Gymnasio æmulatione & vexatione, in recitandis lectionibus, sub certa pæna, moderasse. Quamobrem juvabit plurimum in his industria, ac peculiaris quædam exercitatio, ad ejusmodi vitia tollenda: De his autem omnibus, laute lateque agentem vide Cardanum *hoc Commentario*.

Quæres: Cur homines qui evadunt balbi, facile in apoplexiam incidant? ℞. Ob summam qua pollent cerebri humiditatem sese in dies multiplicantem & vel in paralysim vel apoplexiam teste autopsia, incidunt.

Quæres II. Cur balbuties in febribus ardentibus evenire solita huc refertur à quibusdam, cum tamen non fiat ab humiditate? ℞. Balbutiem etiam fieri solere à summa ariditate, per quam motus linguæ præpeditur (contrariorum enim eadem est ratio) sed hæc alvi profluvium non causat.

Dices: Balbi non possunt esse tales à bile ergo hic malo asseritur, bilis enim potius siccat & firmat organa vocis & alvum adstringit, ut patet in ictericis qui plerumque strictam habent alvum. ℞. Si bilis alio quam ad alvum feratur, concedo quod non laxet alvum, hic autem supponit Hippocrates ferri ad alvum: deinde negatur suppositum, quod balbi syncera & efficaci laborent, cum plurima lympha diluatur & effecta reddatur.

Aphorismus XXXIII.

Qui acidum eructant, non admodum pleuritici fiunt.

Contentum seu Intentio.

De Dispositione ad pleuritidem.

Connexio: Quemadmodum, ex naturali signo, scilicet balbutie,

in priori Aphorismo collegit Hippocrates dispositiones ad morbos nempe alvi profluvia: Ita in hoc præsenti Aphorismo, ex acido ructu, qui ex naturali proveniat constitutione, dispositionem colligit ad morbum lateralem seu pleuritidem.

Jam quidem de ructu acido supra *Aphorismo primo hujus Libri* meminimus, & quo pacto à niderosο differat; nunc qua ratione acidum eructantes, non valde morbo laterali corripiantur, breviter exponemus. Neque enim quod communiter, interpretes cum Galeno commentantur, veritati consentaneum est, acidos ructus fieri, ex pituita, sua natura frigida, ventriculum opplente; pleuritidem vero ex humoribus potissimum biliosis: siquidem ructuosi sunt melancholici, & pleuritici plerumque fiunt, ab hærente crassa & viscosa pituita, aut etiam lympha in ductibus pulmonum, aut pleuræ: unde neque ructus perpetuo à pituitosis, neque pleuritis omnino à biliosis humoribus, in cunctis corporibus ortum ducet.

Cum itaque Hippocrates acidum ad lateralem morbum retulerit, certe comparatione, inter ipsos inita, ab una eademque causa, illos oriri tacite existimavit, & quidem jam satis apud acuratiores rei medicæ Professores, bene constitit, laterales dolores, imo & pleuritidem ipsam, ab acido figente exoriri: cum enim acidum in humoribus, præsertim sanguine & lympha exorbitaverit, in angustioribus vasis, ubi sanguinis motus, vel tardus vel nullus fit, illos cogit; ex quorum concretione inflammationes, tumores, & abscessus eveniunt, graviores vel leviores pro diversitate partium, in quibus humores isti in suo cursu præpediuntur, & quousque resoluti, vel subacti, & sive insensibiliter sive sensibiliter fuerint educti, eousque tumor & dolor perseverabunt. Et quamvis acidum istud præternaturale, & exorbitans ubique excitari possit, nihilominus frequentius accidit, ex vitiatis succis ventriculi digestivis, aut etiam ex depravato succo pancreatico originem trahere solere, unde postmodum chylus, sanguis, lympha, liquor nerveus, & recrementa quæcunque corporis, in suis ductibus, ac secerniculis vitiantur, & vitiata in causa sunt, ut vel in se ipsis hæreant, vel alios præterfluentes humores cogant & coagulent, prout alibi jam adnotavimus,

Cum igitur acidum istud per ductus corporis, ejusque humores, minime vagatur, sed in flatus & halitus vertitur, & per ructus discu-

discutitur, plane fit, ut neque laterales morbi, neque tumores, aut abscessus in partibus contingant; siquidem resoluto acido, excussoq; per flatus & ructus, humores & viscera ab illius maleficio præservantur.

Quamvis autem ex acido ructu, cujusvis generis morbi, atqve innumerabiles aliæ ægritudines præcaveri possint; meminit tamen speciatim hic Hippocrates, morborum lateralium; siquidem ab acido detento, potissimum in ventriculo, & pancreate, proximius affici solent partes pectoris, tum externæ, ut sunt musculi, tum internæ, ut pleura, mediastinum, pulmo, diaphragma: quare, exusto per ructus acido, detrimenta harum partium spiritalium, quæ exinde proxime corripi possent, præcaventur, & ipsæ minime doloribus, & aliis morbis afficiuntur.

Est tamen advertendum, quod ructus acidus hic ab Hippocrate memoratus, debet esse ex longo tempore perseverans, atqve iteratis vicibus recurrens, ut nimirum totum quantum acidum, in dies fortasse cumulari potest, qvotidie pariter per ructus dissipetur: Hac enim ratione fiet, ut nunqvam humores reliqvi, à vagante isto acido, qvod aberrans appellavit Helmontius, sint vitium aliqvod subituri, adeoqve nec moram nec coagulationem in pectore & aliis partibus contracturi.

Denique advertendum, qvod non dixit Hippocrates acidum eructantes, nullatenus morbo laterali corripi posse, sed solum, *non valde*, sive, ut alii exponunt, *non admodum*, neqve tam facile; etenim si fortasse adeo illud augeatur, & exaltetur, ut etiam cum ructibus humores inficiat, poterit qvoqve laterales dolores & alios morbos parere, prout sæpe sæpius evenit hypochondriacis, in qvibus ponticum & austerum, qvoqve fieri solet. Itaque acidum eructantes, non admodum lateralibus morbis corripiuntur, licet illis laborare qvoqve possint, qvapropter Hippocrates de acido duntaxat, in ructibus, non autem de acido per humores diffuso sermonem hic habuit, qvod scilicet intra limites ventriculi conclusum illud sit: & licet ructus expresse meminerit, tacite tamen flatus omnes etiam vagantes, & per intestina erumpentes ad alvum, comprehensos voluit, cum non minus per superiora, qvam per inferiora discuti possint: At vero qvia flatus per inferiora exhalantes, non poterant bene dijudicari, cujus pravitatis Naturam referrent, idcirco speciatim ructus commemoravit,

ravit, utpote qvi malum saporis sensum in ore referentes, bene poterant internosci, cujus qualitatis participes forent. Cæterum tam ructus qvam flatus, pro causa materiali, tenacem & crassam pituitam acido-austeram recognoscunt, modico sale volatili, & exigua bile refertam, qvæ sicuti fundo ventriculi adhærens, sæpissime in ructus exolvitur, ita in intestino ileo, aut etiam cæco erumpit in flatus; unde Simon Pauli, *in suo quadripartito botanico*, non immerito existimavit, cæcum intestinum receptaculum esse flatuum, neqve sine ratione, tam amplum à Natura fuisse constructum, ut scilicet distensione, & inflatione minus vexaretur.

Quæres: Quomodo ructus nidorosus differat ab acido. ℞. Jam in contextu rem qvidem esse solutam: dico tamen differre per causam & essentiam, qvia nidorosus ut diximus est à bile, acidus à pituita seu viscosa & hærente lympha: primus non tollit dispositionem ad morbum lateralem, imo habet; secundus autem non facile habet.

Aphorismus XXXIV.

Qui calvi sunt, iis varices magnæ non fiunt; quibus vero calvis existentibus varices superveniunt, ii rursus capillati fiunt.

Contentum seu Intentio.

De Varicum & Calvitiei comparatione.

Connexio: In antecedenti Aphorismo Hippocrates ab acido ructu ad pleuritidem: In hoc præsenti à varicibus ad capillos facit conjecturam seu potius signum eruit.

Hic Aphorismus duas habet conclusiones, ideo in duas partes secari potest: *Prima* dicit quod actu calvis varices non fiant: *Secunda* docet si calvis existentibus varices superveniant, eos rursum capillatos fieri.

Insimulat Galenus in hoc Aphorismo mendacii Hippocratem, utpote

utpote qui calvos putet, supervenientibus varicibus, sanabiles fieri posse, cum aliunde calvitium passio existimetur insanabilis: nec insuper verum esse subdit, quod magnæ varices calvis nuncquam accidant. At ab ejusmodi calumniis recte vindicatur Hippocrates à Cardano, qui pluribus contendit calvos capillatos fieri posse, supervenientibus potissimum varicibus, quin & multa alia in medium adducit, ut Hippocratem adversus Galeni accusationes tueatur.

Quamquam Fuchsius in sua versione, non calvos proprie, sed qui capillorum defluvio laborant, eundem exponat, inquit enim φαλακροὶ, *græcam vocem hic, non qui calvi sunt, ut cæteri interpretes fecerunt, sed qui capillorum defluvio laborant, convertimus, ut Hippocratem, aut alium, qui hujus Aphorismi Author fuit, à mendacio vindicaremus*; Atque in hujus rei comprobationem affert authoritatem Philothei, qui calvos appellat, non eos, qui proprie ita nominantur, sed qui ob malum aliquod, capillorum defluvium patiuntur, veluti propter alopeciam aut ophrasin; unde istos existimat, magnis varicibus non affici, quod vitiosi humores ad caput, & non ad crura ferantur; iis vero, qui capillorum defluvio laborant, si varices succedant, capilli denuo nascantur, quoniam vitiosi humores, qui antea radices capillorum corruperant, ad crura transferuntur. Et sane cum defluvium capillorum contingat à diffusis, per cutem, pravis humoribus vim habentibus erodendi & radices capillorum corrumpendi, plane fit, ut vergentibus illis ad alias partes corporis & potissimum ad crura, vel tibias, cum tumefactione venarum, unde varices, facta transpositione prædictorum humorum acrium, à capite ad femora vel tibias, poterunt facillime capilli, renasci; & è contra quicunque calvi sunt, & capillorum defluvium, ex mala eorundem humorum acrium dispositione patiuntur, magnis varicibus non tam facile corripientur, opposita procul dubio de causa.

Hinc autem palam fit, defluvium capillorum hic sumi à causis morbosis indictum, non vero ex mutatione naturali ætatum, potissimum in ultima senectute, in qua calvitium accidit, ob defectum potius materiei ex qua capilli generantur, & hæc est insanabilis: cum enim per eam ætatem ob defectum alimenti, partes omnes exarescant, & cutis notanter corrugetur, atque in suis porulis densata & constricta; à cæteris partibus non parum dissocietur, propterea fit, cur capilli

 spon-

ſponte ſua decidant: id quod potiſſimum accidit, in Syncipite, ubi cutis nudo oſſi hæret; ſiquidem in aliis partibus, ſubſtratum habet panniculum carnoſum, & adipem. Hac eadem de cauſa fit, quare pleræque mulieres, in ultima ſenectute, pilos in mente progignant, & ſupercilia cæteris prolixiora, quoniam ob defectum menſtruorum ſuperfluitates illæ, quæ in ſanguine cumulantur, ad eas partes deferuntur, & commutantur in pilos & capillos, uti contigit Phætuſæ in Abderis ex menſium defectu: teſt. Hippoc. 6. Epid.

Cæterum quod ſpectat ad varices ſuperius *Aphoriſ. 21. hujus Libri* eſt late examinatum; hoc breviter addimus, materiam calvitiei & varicum eſſe prorſus eandem, unde calvi non magnas habebunt varices & è contra; Etenim humorum pravitas quæ efficit calvitiem eadem quoque efficit varices.

Plures controverſias ſuper hoc Aphoriſmo, quisque legere poterit apud Cardanum in *commentario hujus*.

Aphoriſmus XXXV.

Hydropicis (ſeu aqua intercute laborantibus) tuſſis ſi ſuperveniat malum.

Nota: Similis Aphoriſmus habetur Lib. 7. Aphoriſmo 47.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Hydropis ex tuſſi.

Connexio: Cum ſupra Aphoriſmo vigeſimo ſeptimo hujus libri, de Hydropicis & ſuppuratis Hippocrates mentionem feciſſet, quoad ſectionem & effuſionem contentæ materiæ; In hoc præſenti Aphoriſmo, ſignum aſſumit in hydrope, quod ſuperveniens eidem, morbi augmentum ſignificat.

Hic Aphoriſmus ob brevitatem non dividitur.

Hydropici ſeu aqua intercute laborantibus, intelligendi ſunt, cujuscunque generis illi ſint, quemadmodum manifeſte deducitur ex textu græco. Neque enim tuſſis mala ſolum eſt, ſi Anaſarca laborantibus ſuperveniat, ſed etiam Aſciticis, quemadmodum deducitur ex eodem Hippocrate *2. prædiction.* ubi ſigna tradit bona & mala in hydro-

dropicis,ex quibus præsagire quis rationabiliter posſit, de eorundem eventu ſalutari vel lethali.

Rationem autem hujus dicti, quamvis Galenus deducere conetur ab aquoſa humiditate tantùm adaucta, ut jam aſperam occupet arteriam unde tuſſis; quia tamen exinde non ſolum malum, ſed lethale ſignum foret deducendum, cum alioqui Hippocrates hic non dixerit lethale, ſed tantummodo malum, id circo non ſine ratione Cardanus ridiculam eſſe ait, in hoc Aphoriſmo Galeni expoſitionem. Malum itaque ſignum erit tusſis ſuperveniens hydropicis, quia indicat aquam in illis adeo ſuccreviſſe, & pravam fuiſſe redditam, ut ſanguinem circulantem infecerit, ac pulmones in ſuo tranſitu, vellicando, ad tusſiendum exſtimulet, veluti ad expulſionem rei noxiæ.

Accedit quod in aſciticis, à ſuperabundanti aqua adeo tumefiunt, & opprimuntur viſcera, ſub Diaphragmate ſita, & potisſimum jecur, ſub hypochondrio dextro, Diaphragmati alligatum, ut motum illius impediant, ac deorſum contrahant, unde poſtmodum reſpiratio difficilis, & cũ difficili reſpiratione, tuſſis ſicca & moleſta. Si præterea in pulmone & pectore hydrops factus ſit, partim ab hydatidibus, partim etiã à ſuperincũbente aqua, & ab oppleta pectoris cavitate, multo crebrior reſpiratio, & moleſtior tusſis ſine ſputo fiet, quod certe pesſimũ ſignũ eſt. Deniq; ſi tusſis & reſpiratio adeo increſcant, ut æger non niſi erecta cervice reſpirare posſit, ab irruente in aſperã arteriã & Bronchia pulmonis, humore, procul dubio non tantum malum ſignum inde portenditur, ſed etiam brevi mors futura, ob imminentem ſuffocationem, ſub quo ſenſu præſens Aphoriſ. videtur repetitus *Lib 7. Aphoriſ.* 47. ubi ſcribitur: *Aqua intercute laborans, ſi tuſſi corripiatur, deſperatus eſt*: Sic contigiſſe Olynto Hydropico & Cteſiphonti teſtatur Hippocrates.

Plura ſuper hoc Aphoriſmo legi poſſunt apud Cardanum *in commentario*.

Aphoriſmus XXXVI.

Difficultatem urinæ phlebotomia (ſeu vena ſecta) ſolvit; Secandæ vero interiores.

Nota: Similis Aphoriſmus habetur Lib. 7. Aphoriſ. 48.

Con-

Contentum seu Intentio.

De venæ sectione Dysuriæ remedio.

CONNEXIO: Cum Hippocrates supra Aphorismo trigesimo primo de oculorum doloribus dixisset, atque iis remedia congrua proposuisset: In hoc præsenti Aphorismo, ad urinæ difficultatem, unum ex iis affert remedium nempe venæ sectionem.

Hic Aphorismus ob brevitatem non subit divisionem.

Sed verum non esse hunc Aphorismum, scribit Galenus *in comment. nisi &* particulam conjunctivam, *assumpserit, ita ut Aphorismus talis fiat; difficultatem urinæ & venæ sectio solvit*; sed non video, quid unquam particula ista *&*, ad expositionem hujus Aphorismi conferre potest, cum eam duntaxat urinæ difficultatem, græce Dysuriam, solvere possit, quæ ab inflammatione & multitudine fit ut ipsemet Galenus *in commentario* fatetur; nisi præter venæ sectionem, alia quoque medicamenta inflammationem respicientia, per particulam illam *&* conjunctivam, intelligere velimus, quasi vero sensus sit, non solum medicamenta, inflammationem temperantia & dissolventia, sed etiam venæ sectionem convenire in urinæ difficultate.

At vero quia urinæ difficultas, cum ardore & dolore conjungitur, plane dicendum videtur, etiam ab ipsa mala urinæ conditione Dysuriam evenire posse. Et quidem quandocunque cum urinis, salia acria commiscentur, quæ in transitu per Sphincterem musculum & urethram vellicant & compungunt partes illius sensitivas, plane fieri potest, ut citra quamcunque inflammationem, ardor quoque in urinæ exitu percipiatur. Qua ratione fit, ut iste morbus sæpe sæpius observetur in senibus, in quibus humores omnes, & præsertim lymphatici, ac sanguinis serum, acorem summum contraxerunt, & non tantum urinæ difficultati, sed & consimilibus aliis morbis ab acido provenientibus, illos obnoxios reddunt. Accidit præterea non raro Dysuria ex ulcere contracto in iisdem partibus, prout experimur in infectis lue venerea: etenim pertransiens urina, sua mordacitate partem ulceratam compungendo, ardorem & dolorem in ipsa mictione ingentem excitat.

Quam-

Quamquam autem venæ ſectio hic ab Hippocrate commendata locum habere poſſit, in inflammationibus partium mictui deſtinatarum, non tamen in cæteris aliis commendabilis videtur, niſi ſolum ad deplendam ſeri ſanguinei multitudinem. Cæterum cum ſerum iſtud acore plerumque inficiatur, qui nulla ratione poteſt, per venæ ſectionem temperari, proinde fit, ut nemo amplius in Praxi audeat ejusmodi in morbis ſanguinem mittere. Sed neque ſolum apud recentiores rei medicæ Profeſſores, verum etiam apud veteres Medicos, mittendi ſanguinis uſus, in urinæ vitiis exolevit, & qui illum tentare auſi ſunt, in pejora mala ægros deduxêre. Qua etiam ratione putaverim, quamobrem Cardanus hunc Aphoriſmum exponendum omiſerit, imo neque inter Aphoriſmos, ſententiam iſtam repoſuerit, fortaſſe quia exiſtimavit, neque rationi neque experientiæ illam eſſe congruentem, adeoque non ab Hippocrate, ſed ab aliis adjectam fuiſſe, quemadmodum Galenus ipſe ſuſpicatur ob adjunctas dictiones, *Secandæ vero interiores*, utpote Hippocraticis dogmatibus non conſentientes.

Poſtremo additur *ſecare oportere interiores* ideſt venas; ut veteribus ſolitum, nempe venas poplitis & tali in parte cruris domeſtica non autem externa; quæ antiquis credebantur, majorem conſenſum cum partibus urinariis retinere, ut nimirum exinde promptius & proximius è partibus inflammatis affluxus humor derivaretur. Verum hæc poſt detectam ſanguinis circulationem ſponte ſua evanuerunt & ſelectio venarum dudum profanata & profligata fuit.

Quæres: Utrum etiam in doloribus à calculo conveniat venæ ſectio? ℞. Si calculus magnam concitet inflammationem, concedi poteſt: Si vero ſine inflammatione ſint dolores, nec indicans nec locus venæ ſectioni datur.

Aphoriſmus XXXVII.

Angina correpto, ſi tumor oriatur in collo, bonum; foras enim morbus vertitur.

Nota: Similis Aphoriſmus habetur Lib. 7. Aphoriſmo 49.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Anginæ.

Connexio: Quod alias dixerat ſupra Aphoriſmo vigeſimo quinto hujus Libri Hippocrates de Eryſipelate, imo etiam de cæteris aliis inflammationibus: In hoc præſenti Aphoriſmo, repetit ſpeciatim de angina, in qua ſi tumor ad partes externas, & ad collum vergat, bonum dicitur, adjecta cauſa & ratione, quia foras morbus deducitur. Erit tamen advertendum, ut alibi quoque adnotavimus, tunc bonum ſignum eſſe tumorem aut ruborem in collo apparentem, cum affluxus humor, Anginam faciens, partes internas gutturis, & faucium deſeruerit: Secus vero ſi adhuc easdem occupet.

Cumque autem hoc notum ſit iam ex ſuperius traditis nempè *Aphoriſ. 25. hujus Libri*, non eſt ut hic longius immoremur aut Chrambem repetamus.

Dices: Hippocrates *5. Epidem. ſect. 1.* dicit Anginoſam quandam, habuiſſe tumorem durum & ſubrubeum, in cervice & pectore & tamen mortua eſt, ergo non ſubſiſtit Aphoriſmus. ℞. Vel ille tumor, erat in faucibus circa Briſthmia, adeoque non externus ſed internus, licet conſpicuus: vel tota materia morbi non fuit expulſa, ſed manſiſſe adhuc intra illius partem, hinc ſymptomata non remittebant: Vel mortuam eſſe illam mulierem ex debilitate & ſuppreſſione excrementorum alvi & urinæ: nec enim bonum eſt ſemper, pelli foras morbum abſolute, niſi ſymptomata minuantur & abſceſſus non recurrant.

Plura de hujus Aphoriſmi difficultatibus legi poſſunt, apud Cardanum, *in Commentario*.

Aphoriſmus XXXVIII.

Quibus occulti cancri fiunt, non curare melius: curati enim citius intereunt: non curati vero longius vitam trahunt.

Con-

Contentum seu Intentio.

De Prognosi cancri.

COnnexio : Cum Hippocrates in præcedenti Aphorismo egisset de tumore colli in Angina : In hoc præsenti Aphorismo, agit de tumore cancroso, morbo pessimo, & pulcherrimum atque scitu dignissimum nobis transscribit decretum, ut nempe occultos cancros quos alias, *noli me tangere* vocamus, non aggrediamur curare, eo quod curati citius intereant, non curati diutius vivant.

Unde hic Aphorismus in duas partes dividitur: in *Prima* concludit cancros non esse curandos: In *Secunda*, adducit conclusionis rationem, mox dictam.

Quid pro occultis cancris intelligere voluerit Hippocrates, in hoc textu dubitat primum *in commentario* Galenus ; mox vero tum de cancris in profundo corporis, & in intimioribus partibus enatis, tum de nondum apertis, non improbabiliter exponit, & quidem in utrisque ratio eadem æque militat. Sed tamen verisimilior semper credita est illorum expositio, qui de cancris nondum apertis, aut ulceratis seu manifestis quos carcinomata, græci vocant, sententiam hanc interpretantur, siquidem cancri in reconditis partibus corporis geniti, utpote intractabiles, nullatenus subjici possunt, curationi per medicamenta localia seu Topica, quæ ab occultis ad patentes illos deducant.

Sunt autem cancri de genere Tumorum, malignam conditionem humorum redolentium, quales veteribus putabantur atrabilarii, sive maligni erodentes, & veneno aquæ stygiæ valde consimiles. Dicuntur cancri, vel ob similitudinem quam referunt, in sui expansione cum cancris, vel quia partes, quas invadunt inæqualiter depascuntur, & multoties increscunt; aliquando etiam decrescunt instar cancrorum. Et quoniam ob malignam & cacoëthicam naturam difficillime suppurantur, etiamsi omnis industria adhibeatur, neque tam facile rescindi possunt, sine ingenti sanguinis effusione, & periculosa circumjacentium partium læsione, propterea fit, ut à Chirurgis insanabiles reputentur, adeoque nullo cujusvis generis medica-

 men-

mento illos tractare audeant , quod & Ovidius *2. de Ponto* innuit.

Vulneris id genus est, quod cum sanabile non sit,
Non contrectari, tutius esse puto.

Considerata itaque pessima illarum conditione, inquit, in hoc textu Hippocrates melius esse illos non curare, id est medicamentis localibus, aut ad suppurationem, aut ad resolutionem ducentibus tractare; nam si contingat illos aperiri & ulcerari, cito ad mortem perducunt, cum ex ambiente aëre, virulentus ille humor, magis acuatur, vires & spiritus perpetim dissipentur, ob continuam sanguinis effusionem, & reliqui humores, imo etiam partes solitæ circumjacentes gravius afficiantur eoque magis si cancri reconditas corporis partes occupaverint. Et quamvis ab Ætio & Paulo Ægineta methodus proponitur salubriter curandi cancros, & multa medicamentorum genera, in eundem finem conferentia referantur, nihilominus illa aliquando, in praxim deducta, vana & inefficacia evasere, ut proinde nemo amplius in praxi audeat, medicamenta in illorum curationem administrare, nisi solum quæ universale vitium humorum corrigere & temperare valeant.

Præter difficultatem curationis, procedentem à causa humorali acido-acri, & maligna, adjicienda qvoqve est, partium affectarum in cancris, laxa habitudo, quæ deinde durescit, siquidem cancri plerumque fiunt in partibus glandulosis, quæ cum suapte natura debiles sint, & facile malorum succorum susceptivæ, propterea difficiliorem semper reddunt curationem. Fuerunt tamen, qui usu causticorum medicamentorum & exedentium, præsertim olei vitrioli, aliusve, ex integro universum extirpare conati sunt, sed non semper felici successu: Etenim nisi omnino Carcinoma eradicetur, inutilis evadet opera extractionis; Accedit quod multoties ex resectione vasorum, tanta sanguinis effusio facta est, ut omnino exanimati ægri paulo post interierint.

Atqve hinc deniqve concluditur in textu, non curatos in longius tempus perdurare, cum Natura facilius semper toleret, cancrum non ulceratum qvam ulceratum. Observatum namqve est in Praxi, plures carcinomate affectos, ad plurimos annos vixisse, & alios usqve ad extremam senectutem fuisse perductos, servata tamen convenien-

ti

ti diæta, & assumptis per intervalla medicamentis sangvinis acredinem retundentibus, qvalia sunt, qvæ ex cancris flaviatilibus ex viperis, Cornu Cervi, decoctis chinæ & aliis similibus conficiuntur, de quibus in Praxi, ubi multa & Theorica & Practica deducuntur.

Quares: Utrum cancer possit esse in omnibus partibus corporis? ℞. Quod sic, potissimum autem in mammis, labiis, facie, lingva, faucibus, præputio, utero &c.

Plures de cancris eorumqve curatione controversias si qvis desideraverit legat Cardanum hoc loco *in Commentario.*

Aphorismus XXXIX.

Convulsio vel à repletione fit, vel ab inanitione: Ita vero & singultus.

Contentum seu Intentio.

De Causa Convulsionis.

C*onnexio*: Cum in antecedenti Aphorismo Hippocrates locutus fuisset de pessimo inter chronicos morbo, nempe cancro: In hoc præsenti Aphorismo loquitur de morbo inter acutos qvoqve horrendissimo, nimirum convulsione.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Causas ergo convulsionis memorat in hoc Aphorismo Hippocrates, & illas ait duas esse in universum, inanitionem scilicet & repletionem: Cum enim convulsio sit retractio nervorum & musculorum, ad propria capita, & tum inanitio, tum repletio possint nervos & fibras nervorum ita afficere, ut involuntarie retrahantur & convellantur, eo prorsus modo, qvo fides, id est, chordæ in fidibus, & cæteræ partes membranaceæ ac fibrosæ, aut plus justo arefactæ, aut plusqvam ratio postulat humoribus tumefactæ contrahuntur, propterea fit, ut pari ratione nervi, & nervorum fibræ à consimilibus causis convellantur, qvemadmodum Galenus ipse late prosequitur *in Commentario hujus Aphorismi.*

Verum quidquid sit de causa replente, certum est inanitionem talem ac tantam in nervis impossibilem esse, qvæ videtur omnino extari non posse: nam qvæ Galenus affert, de chordis & coriis arefactis ad ignem, vel ad solem æstivum, licet vera forent (qvæ tamen puerilia existimat Martianus) non tamen congruenter aptari possunt nervis & musculis intra corpus positis, cum nunqvam isti adeo possint arefieri & exiccari, ut omni prorsus humiditate priventur, sicuti contingit corio ad ignem exiccato: Si unqvam insuper id humano corpori viventi possit accidere, procul dubio, in his qui hectica & tabe consumpti sunt, id ipsum liceret experiri; atqvi nemo istorum unqvam convulsionibus corripi visus est, etsi pleriqve pellem tantummodo superductam ossibus haberent: Causam igitur istam, ex inanitione petitam, rationi & experientiæ consentaneam nemo plane existimabit. Convulsio insuper nervorum, compunctionem aut cæsuram, momento fere temporis conseqvens, nec ad inanitionem nec ad repletionem referri potest, sed aliam omnino diversam exigit.

Crediderim ea propter causam hanc inanientem, non ex ratione inanitionis & arefactionis convulsionem excitare, sed ex acredine & molesta qvadam vellicatione, nervis & musculis plurimum infensa, proficisci; nisi enim nervi & musculi in inanitionibus, à re quapiam proritentur & compungantur, nullatenus poterunt convulsionem subire: qua ratione etiam exposuimus *Lib. 5. Aphor. 1.* convulsionem ab usu ellebori, aliusve similis acrioris medicamenti excitatam; siquidem cum elleborum immodice evacuando humores extenuat, ac perturbat, simul una per acredinem nervos & musculos, illorumque fibras proritat & compungit; unde ipsi inæqualiter concitantur & convelluntur. In quam eandem rem Galenus quoque *in commentario istius Aphorismi*, proponens causas singultus, qui species dicitur convulsionis affert exemplum piperis, ex vino sumpti, quod sua acredine potenter singultum promovet, motum scilicet ventriculi subversivum, quo se ipsum ab illa molestia liberet.

Neque solum causa inaniens, sed etiam replens, convulsionem nullam affert, nisi præter repletionem acrem, & molestantem aliquam conditionem conjunctam præseferat: nam membra paralysi affecta, à causis replentibus humidis, & pituitosis, nullatenus convulsioni subjiciuntur, sed potius à copia humorū plus justo distensa & resoluta,

luta, omnem motum & sensum amittant: neque vero nervi in paralysi aliter afficiuntur, quam ut in convulsione; etenim fibræ & tunicæ nervorum in utrisque æqualiter offenduntur, ea solum differentia, quod in Paralysi causa sit opplens & hebetans sensum, in convulsione vero pungens & irritans. Atque hinc fit quamobrem, hystericis passionibus laborantes, non raro una simul vexari soleant convulsionibus, & motibus convulsivis, itemque catalepsi & paralysi membrorum, à materia nimirum simul contorquente fibras, & sensum partis hebetante. Hinc falsum, quod nonnullis huc usque creditum, in convulsione membranas nervorum, in Paralysi vero cavum eorundem oppleri & tumefieri, siquidem in Paralysi non raro amittitur sensus, superstite motu, sensus autem in membranis nervorum fit; & membra Paralysi affecta, resoluta observantur, ac plus justo differta & flaccida, ut per fibras nullatenus flecti aut commoveri possint, in quarum vitium etiam fibræ musculorum coafficiuntur, ut alibi dictum.

Quod dictum est de convulsione, facili negotio singultui aptari potest, cum singultus sit quædam peculiaris ventriculi convulsio, conantis expellere ea quæ intimas illius partes infestant: atque in hoc differt singultus à vomitu, in vomitu enim humores molestantes, cavum ventriculi occupando, facillime evacuationi subjiciuntur, idcirco ventriculus motu subversivo illos expellit, & ab irritamento se vindicat; at vero in singultu conatus omnis est irritus, quia humores infestantes, penitiores illius partes occupant. Non semel autem expertum est, desiisse singultum, citra quamcunque evacuationem, assumptis medicamentis oleosis, acredinem illorum humorum retundentibus, vel fibras ventriculi laxantibus.

Controversiæ plures, de materia convulsionis, distentionis, singultus, vomitus legi possunt supra *Lib. 5. Aph. 1. 2. 3. 4. & 5.* Itemque Cardanus *in Commentario dictorum & hujus Aphorismi*, quæ plura affert scitu & lectu digna.

Aphorismus XL.

Quibus ad (sive circa) hypochondrium dolor est sine inflammatione, iis febris superveniens dolorem solvit.

Nota:

Nota: *Similis Aphorismus habetur Lib. 7. Aphor. 52.*

Contentum seu Intentio.

De Febre Medica Hypochondriorum.

Connexio: Hujus Aphorismi cum aliis difficile est invenire connexionem nisi fortasse cum illo Libri quarti Aphorismo septuagesimo tertio: *quibus sublata seu suspensa hypochondria seu ilia murmurant &c.* imo quasi sub illo videtur contineri.

Hic Aphorismus ob simplicem textum & conclusionem non dividitur.

Dolores in hypochondriis excitati, varii esse possunt: aliquando enim fiunt cum sensu ponderis, à materia quadam obstruente, & sua mole premente, & gravante partes, præsertim glandulosas in hypochondriis sitas: Aliquando fiunt à flatibus, cum sensu inflationis, unde partes ipsæ plus justo distentæ tumefiunt, & attolluntur, adeoque dolent. Non nunquam à detentis fæcibus una simul commixtis, cum crassis & tenacibus succis, ut non raro evenit in intestino colo, quod cum à dextra in sinistram ventris partem porrigatur, sub utroque hypochondrio, non raro etiam cum hypochondriacis doloribus confunditur, eo quod zonæ instar, jecur, lienem, renes & lumbos circum afficiat. Sed & interdum dolor quoque excitatur, à male affecto pancreate, à glandulis lumbaribus, à tumoribus progenitis, in parte cava hepatis aut lienis, unde etiam difficultas respirandi, motus impotentia, murmur ventris, ructus, flatus aliaque consimilia symptomata exoriri solent. Denique contingunt dolores ab inflammationibus aut abscessibus, in iisdem partibus progenitis, ab humoribus præsertim, acribus, acidis, lymphaticis, aut biliosis, qui præter dolorem febrim quoque continuam & acutam excitant.

Hos omnes ergo, aliosve similes hypochondriorum dolores considerans in hoc Aphorismo Hippocrates, illos inquit salubriter finiri, superveniente febre, sed neque solum dolores ipsos veluti effectus sed & morbum qualem cunque, unde dolores ipsi proficiscuntur, à suscitata febre terminari. Dixit autem dolores hypochondriorum,

hoc

hoc est partium illarum, quæ sub chondriis seu cartilaginibus, costas spurias obducentibus sitæ sunt, quemadmodum in dextra parte, lobus est hepatis, cum adjuncto illius ligamento, in altera parte lien; excipiuntur autem stomachus, ventriculi fundus, pylorus, intestina gracilia, quæ inter utrumque hypochondrium sita sunt, & medium regionis epigastricæ occupant; siquidem partes istæ dolentes, à superveniente febre minime liberarentur, sed magis & magis molestatæ, exitium brevi futurum ex febre portenderent, quemadmodum ex aliis, tum Hippocraticis tum Galenicis locis, clarissime deducitur, & pluribus experimentis passim in Praxi comprobatum est, quippe non dolent, nisi à causis vehementibus, & cum sint partes, maximo sensu præditæ, semper ac febrim comitem habent, in mortem desinunt. Contra vero dolores in hypochondriis excitati, qvia plerumque fiunt ab humoribus crudis, crassis, glutinosis & flatulentis, facillime beneficio supervenientis febris discutiuntur & resolvuntur, cum febris vim habeat, attenuandi, resolvendi, & ejusmodi crassos succos concoquendi, facta deinde per vias urinarias, vel etiam per alvum, depositione.

Excipit autem Hippocrates dolores, ab inflammatione dependentes; tunc enim, quia causa doloris non est lentus & crassus humor, aut conclusus flatus, sed sanguis vel acer vel acidus restagnans in ipso jecore vel liene, neutiquam à febre subigetur, sed potius exacerbabitur & exacuetur: Unde sicut in priori casu febris remedium est, ita in posteriori signum erit pessimi morbi, & exitus calamitosi, veluti designans, causam malam difficulter superabilem, & partes affectas penitius esse in suis operationibus invasas. Qua plane ratione fit, cur Hippocrates apposuerit adverbium, *circa*: nam inflammatio semper intimiores & præstantiores partes occupabit, simplex vero dolor superficarias tantum, nec adeo naturæ operibus necessarias. Hinc autem idem Hippocrates scribsit *2. Prorrheticor.* febres ex hypochondriorum doloribus malignas esse, veluti ab inflammatione vel phlogosi dependentes.

Denique adjectum est, non solum dolorem sed etiam morbum subinde solvi; nam cum dolor in hypochondriis, sit symptoma consequens, vel morbum vel causam morbi puta obstructionem, tumorem, vel flatus, & humores crassos, inflantes & distendentes, profecto

non tantum per febrim, dolor ipſe deſinet, ſed etiam morbus, vel cauſa morbi dolorem excitans.

Et licet dolor nullus fiat ſine cauſa aliqua continuum ſolvente, quia nihilominus Hippocrates, non definivit in hoc Aphoriſmo naturam, ſeu ſpeciem doloris, poterit bene explicari de quocunque dolore, etiam gravante, inflante, vel diſtendente, qui cum fiat ab humoribus lentis, vel etiam à flatibus, facillime poterunt, a ſuperveniente febre, diſſipari, diſcuti & reſolvi.

Pro coronide tandem deducere licebit, ex hoc Aphoriſmo, non ſemper febrem nocuam eſſe, ſed ſæpe ſæpius ſalutarem, quemadmodum non hic ſolum ſed alibi pluries idem Hippocrates eſt atteſtatus.

Reliquas controverſias ſi quis ſuper hoc Aphoriſmo legere deſideret, eas apud Cardanum inveniet *in Commentario.*

Aphoriſmus XLI.

Quibus in corpore ſuppuratum aliquod (ſeu ſuppuratio) exiſtens, nullam ſui dat ſignificationem (ſeu non innoteſcit) iis ob craſſitudinem, puris, aut loci non ſe prodit, (ſeu non innoteſcit.)

Contentum ſeu Intentio.

De Abſceſſibus occultis.

Connexio: Hic Aphoriſmus cum præcedenti in hoc convenit, quod in priori egerit de tumore & inflammatione hypochondriorum; in hoc præſenti Aphoriſmo autem agit de ſuppuratione, quæ inflammationem, ſi hæc in principio non reſolvatur, comitari ſolet. Hic Aphoriſmus ob ſimplicem textum & concluſionem non dividitur.

Cum ergo in priori dixerit, dolores in intimis partibus corporis excitatos non raro ab inflammationibus exoriri, & inflammationes in

in suppurationem deduci; adjicit autem in hoc Aphorismo Hippocrates, quibus de causis illa, non innotescat, & ait, vel ob crassitudinem puris, vel ob profunditatem loci, non apparere, aut visu, vel tactu non percipi.

Et quidem *Primo* necesse est, factam multo antea fuisse suppurationem à sanguine alicubi concreto, unde præcesserint febres dolores, in quietudines, atque alia symptomata, suppurationem comitantia; cumque post suppurationem ista soleant plurimum remittere, documento ejusdem Hippocratis *Lib. 2 Aphor. 47. dum pus conficitur, dolores & febres accidunt magis, quam jam confecto*; propterea ab indicio confecti puris, & desinentium symptomatum, si illud aliunde non innotescat, alterum ex duobus intercedere, crassitudinem scilicet puris, aut loci profunditatem.

Usus est autem Hippocrates, voce, *non innotescere*, quæ idem omnino significat, ac non conspicuum fieri, non apparere, neque manifesta indicia de se prodere, sive fluctuatione, sive tumefactione, sive novo dolore, ac febre, sive exitu per vias urinæ, per alvum, & alios ductus corporis, ita ut omnino intra corpus delitescens, nullum manifestum indicium præbeat, quo possit prudens Medicus, in illius cognitionem perduci

Sed tamen non inde quis existimabit, taliter affectum patientem bene se habere, nulloque morbo molestari; nam cum pus genitum, & alibi collectum sit de genere eorum, quæ præternaturam sunt, fieri nulla ratione poterit, quin operationes aliquæ læsæ sensibiliter non sint, unde probabiliter, suspicari queat, à contento pure, alicubi delitescente, fore operationes aliquas, saltem naturales, ab ipso restagnante vitiatas, cum sensu saltem ponderis, cum lassitudine, cum motus difficultate, cum mala nutritione, cum febri aliqua pusilla, cum inquietudine, cum vigilia, aliisque symptomatibus, magis & minus ægrotantem molestantibus, prout pars affecta nobilior, vel ignobilior fuerit. Atque hac ratione multoties visum factas suppurationes in glandulis, & partibus glandulosis, diu patientem male affectum detinuisse, & post aliquot horas à pastu, febricula levi vexasse, cum anxietate, molestia, motus impotentia, sine evidenti aliqua causa, & tandem facta irruptione pus prodiisse per alvum, aut per vias urinæ,

unde licet patiens ipse male se haberet, non tamen certa indicia patebant peractæ suppurationis.

Verum quamvis difficillimum plane sit, de facta suppuratione certum judicium proferre, poterit nihilominus sagax Medicus ex prægressis causis, atque ex præcedenti morbo, non improbabiliter conjectari, peractam alicubi illam esse; si nimirum ex casu, contusione, vulnere quis ægrotaverit, itemque ex præcedenti dolore saltem gravante, potissimum in partibus imi ventris; itemque ex nausea, vomendi stimulo, pavoribus nocturnis, pulsu inæquali, decubitu in aliquam partem corporis molesto, lassitudine, inquietudine, motus impotentia, aliisque per aliquod tempus, fuerit ille affectus, mox veluti repente gravi febre & acuta corripiatur, quæ sine ulla intermissione, & cum repetentibus rigoribus, aut horripilationibus, ad tres vel quatuor dies uniformis observetur, deinde subito mitescere & remitti videatur, adjuncto levi sudore, vel urina crassiori, ob quam ita in melius abire videatur, ut se à febre immunem omnino existimet, procedente vero tempore, sensim, statutis quibusdam horis, febricula molestetur, & cum appetendo & concoquendo bene se habere videatur, nihilum tamen proficit, plane suspicari licebit, ex causis superius memoratis, abscessum aut inflammationem alicubi factam esse, mox ex superveniente febre acuta & vehementi promotam fuisse suppurationem, qua peracta remissa fuisse symptomata, aut etiam inconspicua evasisse, sed non omino deleta, patentem detineri morbosum aut valetudinarium; quamobrem, si adhibitis medicamentis dissolventibus, & puri confecto exitum parantibus, aliqua expurgatio, & deinde purulenta subsequatur, certum indicium prodibit, latentem suppurationem patentem jam evasisse.

Quod autem suppuratio in corpore existens delitescat, & certa sui indicia non proferat, idque ex duabus memoratis in hoc Aphorismo causis, haberi possit, clarius est, quam ut longa hic oratione explicari egeat. Siquidem puris crassitudo multoties à causa est, ut alicubi restagnans, neque ingentem molestiam pariat, neque exitum sibi paret; quia propter crassitiem, circumjacentes partes minime vellicantur, quæ propterea non proritatæ, nullatenus illius evacuationem moliuntur: id quod (ut antea est animadversum) sæpe sæpius accidit,

dit,in partibus glandulosis: Nec præterea purulenta materia tenax, & crassa vehementem in partibus excitat fermentationem, unde diu ibidem subsistere potest,quemadmodum experimur, in Atheromate, Steatomate & Meliceride,in quibus propter humoris contenti crassitiem & viscositatem, partes affectæ in longissimum tempus sufferunt tumefactiones & gravamina. Partes etiam reconditæ & profundæ corporis,itemque crassæ, obesæ, glandulosæ, veluti sensus expertes,in diuturnum tempus solent collectam purulentam materiam, citra grave incommodum sustinere, & absque ullo periculo putrefactionis aut corruptionis, quia putrefactio & corruptio, non fit sine fermentatione,&.fermentatio non sine intestino motu partium tenuium & mobilium: Cumque pus crassum sit, atque adeo ineptum motioni, & partes affectæ exanguet, multo vel modico sensu præditæ, fit proinde, ut diutissime suppurationes istæ delitescant, & eo usque innoxiæ perseverent, quousque promoto in illis motu, vel novus morbus insequatur, vel aditum sibi faciat pus attenuatum.

Cæterum peritiores Chirurgi solent,de internis istiusmodi suppurationibus partium profundarum,certum ferme judicium proferre,à fluctuante per tactum utrinque initum materia, si nimirum hinc inde prementibus digitis, quod subest, loco moveri percipiatur & cutis externa à suo naturali colore & calore permutata videatur.

Omittendum denique non est, de iis suppuratis, locutum esse hoc loco Hippocratem, qui in imo ventre potissimum suppurationem patiantur; secus vero de suppuratis, in pulmone aut pectore, quorum alibi signa,cum eodem Hippocrate tradidimus in commentariis super lib. 5 Aphoris. 8. 10. & 15.

Pro coronide & hoc animadvertendum quod maximi momenti sit puris cognitio, & præcipue in partibus interioribus, ea quidem potissimum de causa quoniam ex ea magna medico gloria nascitur,cum secanti pus effluit, & æger liberatur,sicut è contra ignominiosum est non cognoscere: Unde

Quæres: Quibus præter dictis in contextu signis explorare possit Medicus pus esse in aliqua parte? ℞. En comprehendi sequentibus versibus.

Durities longa, pulſus, dolor, & calor auctus,
Signant pus fieri: ſed facti dicta remiſſa
Sub digitis undans, albeſcens pars & acuta.

Præterea ubi eſt pus, ipſa pars poſt adhibitum fomentum mutat colorem: Hippocrates, accipiebat lutum figulinum, vel argillam, quam pectori admovebat humidam, ad modum cataplaſmatis, quod magis ſiccabatur ibi pus latitabat.

Debet autem cognoſci pus non ſolum quando adeſt, ſed quo tempore fit, & quo tempore factum eſt, quanam ſectione indigeat, & quod ſecare non oporteat, ubi videtur æger adeo debilis, ut ſectionem aut uſtionem ferre nequeat, ut contingit in Polemone apud Hippocratem.

Quæres II. Quomodo Medicus poſſit prohibere ne fiant ſuppurationes? ℞. Id fieri in tempore, per univerſalia remedia, nempe evacuationes (quamvis hæ in multis inflammationibus ſuſpectiſſimæ ſint) Item per venæ ſectiones, per topica reſolventia, & diſcutientia collectam materiam quoad fieri poterit.

Plura qui de his ſcite tractata deſideraverit, legat Practicos & etiam Cardanum *in commentario hujus Aphoriſmi.*

Aphoriſmus XLII.

Regio morbo laborantibus, jecur durum fieri malum.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Icteri.

Connexio: Cum Hippocrates in priori Aphoriſmo de tumorum ſuppuratione locutus fuiſſet: In hoc præſenti Aphoriſmo de duro tumore Hepatis in Ictero ſermonem proſequitur.

Hic Aphoriſmus ob brevitatem & ſimplicem concluſionem non dividitur.

Morbus regius quinam ſit, & ex quibus cauſis progigni ſoleat, ut quemnam exitum febricitantibus contingens, portendat, alibi jam à no-

à nobis, potissimum Lib. 4. Aphoris. 62. & 64. est examinatum: nunc solum pro expositione istius Aphorismi, dicimus, illum hic duntaxat ab Hippocrate considerari, qui ab inflammatione, vel simplici, vel mixta jecoris contingit; nam cum felleus humor, nequit in sua cysti colligi, propter humorem vel inflammationem jecoris, plane per universum corpus diffunditur, ut sanguinem inficiens, non sine febre evenit; hinc duplici de causa malus ille erit, tum quia infectus subinde sanguis, cunctas corporis partes inevitabiliter contaminat, & operationes ejusdem principales lædit, præsertim respirationem & pulsum, cum Icterus nunquam fiat in febribus, sine fermento sanguinis corruptivo; tum etiam quia à jecoris inflammatione, vel tumore provenit, & ejusmodi mala, in illo semper gravia sunt: Nisi etiam interpretari velimus Hippocratem de Tumore & duritie jecoris consequente, non autem antecedente, vel comitante Icterum. Siquidem morbo regio laborantibus, si jecur obdurescat, indicio erit, tantam in jecore humoris non repurgati collectionem factam fuisse, ut exinde illud remaneat obduratum; vel etiam felleum humorem in cysti recollectum, ex conditione acri transitum fecisse in acidam, malignam, obstruentem, figentem & obdurantem substantiam jecoris, ut proinde non solum ex ipsa humefactione & duritie, sed etiam ex obstructione & maligna conditione fellei humoris jecur obduruisse, ut imposterum nullus sit repurgandæ bili locus, sed universa sit per sanguinem, & habitum corporis diffundenda; quamobrem ex multis capitibus malum ægrotanti portendatur & præsertim etiam ex eo, quod in hoc casu contrariæ adsint indicationes, respectu causæ & effectus.

Plura de hoc lege supra Lib. 4. Aphoris. 62 64. & apud Cardanum *in commentario.*

Aphorismus XLIII.

Quicunque lienosi difficultate intestinorum corripiuntur; iis supervenientem longam Dysenteriam (seu difficultatem intestinorum) aqua inter cutem, aut intestinorum lævitas excipit & moriuntur.

Nota:

Nota 1. Vide Aphorismum 48. huius libri, qui videtur huic præsenti contrariari.

Nota 2. Similis huic præsenti Aphorismo etiam habetur Lib. 7. Aphorismo 76.

Contentum seu Intentio.

De Dysenteriæ commodis & incommodis.

Connexio: Cum de hepatis affectione in priori Aphorismo dixisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo, de affectione lienis verba facit.

Hic Aphorismus in duas partes dividitur: In *Primo* loquitur de cruenta sanguinis dejectione seu dysenteria, ad quam si non solvatur morbus, ulcerari solent intestina, & sequi longa Dysenteria: In *Secunda* dicit longam hanc Dysenteriam, sequi aquam intercutem seu hydropem, aut lienteriam seu intestinorum lævitatem, & tandem mortem.

Seriem ergo quorundam morborum, lienosis contingentium, proponit in hoc Aphorismo Hippocrates, & quidem cum prognosi lethali, ut mox est dictum.

Pro lienosis autem, non intelligit quoscunque liene laborantes, sed eos solum qui diuturna lienis ægritudine laborarunt, cum tumore, obstructione, & duritie manifesta in sinistro hypochondrio: Tales enim non tantum acido & melancholico humore abundant, sed etiam serositatibus gravantur, fere per totum corpus dispersis; siquidem & sanguis universus, in his malus est, & totus habitus corporis fœdus & decolor, nonnisi ab acida ejusdem humoris conditione, & à copia aquosæ superfluitatis, quæ cum non bene repurgetur, nec in renes deferatur, omnia viscera naturalia, & totum corpus inficit & conspurcat. Hinc observant Anatomici, carere Renibus animalia illa, quæ splene sunt orbata, & nos passim in Praxi experimur, spleneticos ex obstructione aut tumore, parum mingere & urinam proferre, decolorem, tenuem & veluti percolatam.

Quoties igitur lienosi, tanta excrementorum copia superabundant, & irruptione per mesenterium, & ramos mesentericos simul & sple-

ſplenicos in alvum facta dyſenteriam incurrant, præſertim longiorem, fore plane ut labefactatis plus juſto viſceribus imi ventris, propter diuturnam excretionem cruentam ſimul & doloroſam inteſtinorum, aqua intercutem ſeu Hydrops aut lienteria ſubſequatur, cum interitu infallibiliter ſucceſſuro. Neque enim videri poterit mirum, quod poſt diuturnam dyſenteriam, lævitas inteſtinorum aut hydrops ſubſequatur; nam cum lienoſi, ex nuper traditis, acidis humoribus, & ſeroſis ſuperfluitatibus abundent, procul dubio iſta cumulatiora fient in lienoſis, poſt inteſtinorum difficultatem, tum quia vires ſunt magis infractæ, partim ex dolore & aſſiduo egerendi conatu, partim quoque ex ſanguinis egeſtione; tum etiam quia fermentum Stomachi digeſtivum, vel dilutius omnino fit, vel aciditate infenſius, unde Chyloſes peſſimæ, adeoque & ſanguis, qui ab his reſtaurari deberet; ut propterea tandem Dyſenteriam excipiat lienteria, ſi acidæ iſtiusmodi aquoſæ ſuperfluitates, petant ventriculum & inteſtina gracilia, vel hydrops, ſi per totum corporis diſpergantur, aut in abdominis cavum deducantur: Superveniens autem alterutra ex his affectionibus, mortem inevitabiliter afferet, cum ægrotantem invadat, diuturno morbo affectum & doloroſis evacuationibus male conflictatum, adeoque viribus imbecillem; qua ſane ratione fiet, ut morti brevi ſuccumbat, effœto ſanguine & ſpiritibus exſoluto. Cæterum quod à pleriſque ſcribitur, ſubſecuturam mortem, in his à labefactata jecoris ſanguificatione, quoniam jecur putatur perpetuo affectum in Hydrope, nec experientiæ nec menti Hippocratis, in hoc Aphoriſmo cohæret: Non experientiæ, quia hydropici, citra jecoris vitium affecti plurimi referuntur, ut alibi jam demonſtravimus; Neque menti Hippocratis, qui ex lienis affectione, acido-melancholica, futuram inquit dyſenteriam, indeque lienteriam aut Hydropiſim, nulla facta de jecoris laborantis mentione. Sed & apud Schnukium, Platerum, Bonetum & alios, plerique memorantur Hydropici, ſolius male affecti lienis vitio, & ex melancholico potius humore ſuperabundanti, quam ex Dyſcraſia frigida & humida jecoris, ſanguinem pituitoſum & aquoſum progignentis; quippe ubi lien tumet & acidus ac melancholicus humor prævalet, aqua etiam, & illa malæ conditionis, perpetim quoque ſuperabundat, ut propterea jure optimo melancholiam Hippocrates aquam appellaverit.

Dices: Hippocrates *Aphorismo 48. hujus Libri* ait, *Dysenteriam lienosis supervenire bonum* Ergo sibi contradicit. ℞. In Aphorismo 48. loquitur de Dysenteria brevi, in hoc autem de longa, ergo sibi non contradicit.

Quæres: Uter fluxus periculosior sit hepaticus an spleneticus? ℞. Licet uterque malus sit spleneticus tamen ob succum acido-melancholicum, corrosivum, ulcera cacoethica & cancrosa gignentem pejor est.

Plura scitu & curiositate digna super commentarium hujus Aphorismi lege apud Cardanum *in commentario.*

Aphorismus XLIV.

Quibus à stranguria (seu stillicidio urinæ) volvulus (seu Ileos) supervenerit, intra septem dies moriuntur, nisi febre superveniente copiosa urina fluxerit.

Contentum seu Intentio.

De Stranguria Ileosa, seu Prognosi Ilei è stranguria.

Connexio: Hippocrates noster tractavit in priori Aphorismo & dixit de lienteria quæ longam Dysenteriam sequitur. In hoc præsenti Aphorismo pergit ad passionem Iliacam quæ sequitur Stranguriam.

Hic Aphorismus in duas partes dividitur: In *Prima* dicit morbum morbo supervenire, nempe volvulum seu, Miserere mei, stranguriæ. In *Secunda* prædicit eventum.

Proponit ergo rursum in hoc Aphorismo, sicut in priori Hippocrates morbum morbo supervenientem considerandum, ut exinde exitum utriusque deducat, aut ad salutem, aut ad mortem: Affert autem exemplum, supervenientis Ilei, Stranguriæ, & ait Ileum Stranguriæ seu urinæ stillicidio supervenientem seu succedentem, intra septem

ptem dies lethum afferre, nisi tamen febris superveniat, & sua vi atqve efficacia, urinam reddat copiosam, & affluenter prodeuntem.

Quid autem sit ileos & à qva causa fiat, abunde à nobis atqve aliis in Praxi est explicatum nempe affectus intestinorum qvo excrementa non dejiciuntur, sed sursum tendunt & evomuntur: Et qvamvis à fæcum constipatione & duritie, à viscosis & tenacibus succis, à situ ejusdem intestini ilei vitiato, vel per contorsionem, vel per intrusionem, vel per inversionem, & deniqve ab inflammatione ejusdem, aut partium circumstantium oriri soleat, in præsenti tamen Aphorismo quia ex urinæ stillicidio provenire dicitur, putandum à confluxu acrium, & mordicantium humorum, illum excitari, ut propterea, qvi humores in vesicam ferebantur, & urinæ stillicidium inferebant, in intestinum ileum delati, aut phlogosim aut inflammationem pariant, maxima autem & vicinissima communio inter vesicam & intestinum ileum intercedit, cum illi proxime vesica superincumbat, qvamobrem prompte possunt, ex una in aliam partem, humores decumbere; sive autem isti extimas vesicæ partes occupent, sive etiam musculum janitorem proritent, sive etiam mediam vesicæ tunicam, fibris carneis intertextam infestent, plane poterunt illam ad micturiendum sollicitare, atqve adeo urinæ stillicidium inferre: Si præterea delati in intestinum ileon, illud inflamment, vel per motum peristalticum inversum ad vomendum lacessant, non sine dolore, & ventris inflatione, profecto fiet, ut mors intra spatium septem dierum sit subsecutura, cum ileus morbus sua natura sit lethalis, & multo magis si fiat ab inflammatione, propter affluxum acrium & mordentium humorum.

Statuitur autem terminus septem dierum, non qvod septimo die mors omnino accidat, cum & sexto, quinto, quarto evenire possit, sed qvia septimus dies, est terminus morborum peracutorum, cujus modi est ileus. Hinc non dixit Hippocrates, in septimo die, sed in septem diebus, hoc est intra spatium septem dierum pereunt. Poterunt tamen patientes ab hac calamitate evadere, si beneficio febris (qvæ procul dubio affectionem hanc, aut à principio comitabitur, aut intra prædictum spatium conseqvetur) dissoluti humores denuo in vesicæ cavum repant, & urinam affluenter promoveant; siqvidem

promota per febrem fermentatione, & attenuatis humoribus, & laxatis viis, in vesicæ cavum tendentibus, fieri poterit transpositio eorundem ab intestino ileo in vesicam; & quamvis de ductibus controverti possit, attenta nihilominus diligenti & accurata Anatome recentiorum, qui duce Bartholino detexerunt de intestinis gracilibus, & præsertim ex ileo, meatus quosdam deduci ad renes, urethe-res, & vesicam, plane satis fieri poterit, ejuscemodi difficultati; quin & sagax natura mille sibi (ut ajebat Galenus) parare solet vias, per qvas se ipsam exoneret & à morbis vindicet.

Quod si urinæ stillicidium fieri dicatur, ab humoribus mucosis, crassis & acidis, qui partim tenacitate, partim acore vesicam ad micturiendum stimulent, longo facilius poterit, à superveniente febre excitatus ileus desinere, & mors præcaveri, quandoquidem per febrem viscosi isti humores, facillime attenuantur & dissolvuntur, unde postmodum urinæ profluvium. Debet autem urina affluenter promoveri, quemadmodum dicitur *in textu*, ut ejusmodi copia non tantum humores in ileo collecti, sed alii quicunque per universum corpus diffusi, veluti critice, uberiori mictu penitus egerantur, siquidem crisis ut sit perfecta debet proportione respondere quantitati humorum peccantium, qui sane in isto casu, non pauci dicendi sunt, cum ileum, febrem, & inflationem cum dolore ventris excitaverint. Et quamvis Hippocrates in Aphorismo non meminerit, cujus conditionis urina futura sit, ut patientem ab ileo & à morte tueatur, credere tamen licet eam debere esse, non solum quantitate copiosam, sed & crassam, multo sale & sulphure saturam, ab abundanti sedimento scatentem, quemadmodum deducere est *ex coacis prænotionibus*.

Dices: Si iliaca passio posset fieri à vesica, plurimum repleta, intestinum comprimente, ergo maxime fieret in graviditate, quæ multo majus spatium occupat. ℞. Levius ferri in utero fœtum, veluti aliquid secundum naturam, quam illud quod toto genere est contra naturam. Quin & urinæ & alvus sæpius supprimuntur in gravidis à fœtu vias illas comprimente, inde oriuntur pedum tumores & œdemata.

Dices II. Galenus dicit hunc affectum seu passionem iliacam, non posse ab inflammatione provenire, ergo falso hic asseritur. ℞. Galenum intelligendum fortasse esse de inflammatione utriusque & in-

intestini & vesicæ, quia notissimum est, quod iliaca passio sæpissime fiat ab inflammatione intestinorum.

Dices III. Si malum iliacum proveniat ab inflammatione, uti dictum est; Ergo per febrem exasperabitur, quod est contra Aphorismum. ℞. Satis esse, si per copiosas urinas possit solvi malum; non est opus ut conjunctive & urinæ & febres operentur: hic enim fit mentio de ileo, qui possit per urinas solvi, si autem proveniat à flatibus, vel obstructionibus crassis (ut in contextu innuimus) per febrem potest solvi.

Plures controversias præsertim contra Galeni interpretationem legere quis poterit apud Cardanum *in Commentario*.

Aphorismus XLV.

Quæcunque ulcera annua sunt, aut longiore tempore durant, in iis os abscedere est necesse, & cicatrices cavas fieri.

Nota: *Similis Aphorismus habetur Libro 7. Aphorismo 77.*

Contentum seu Intentio.

De Prognosi ulcerum & speciatim chronicorum.

Connexio: Cum supra Aphorismo quarto hujus Libri Hippocrates sermonem fecisset, proferens *ulcera circum glabra, maligna* & Aphorismo nono *latas pustulas non valde pruriginosas esse*: In hoc præsenti Aphorismo rursum regreditur ad idem institutum, & de ulceribus sententiam profert, medico vel potius Chirurgo valde utilem. Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Maxime ergo utilis est hic Aphorismus in Praxi Chirurgica, pro curandis ulceribus inveteratis: in eo enim edocet Hippocrates, quænam mala consequantur, ulcera diuturniora, simulque reddit causam, cur eadem difficillime, quandoque curentur, etsi efficacissi-

ma remedia, tum interna, tum externa, fuerint administrata; quippe sæpe evenit, ut adhibitam quamcunque diligentiam eludant, nullaque ratione ad cicatricem perduci queant, licet rubra, munda, & sine ulla inflammatione observentur, ac pus referant concoctum, minimeque fœtidum, quia scilicet ossa illis subjecta livorem aut corruptionem, ab ipsamet diuturnitate, contraxerunt, unde alimentum periostio communicatum inficitur, & infectum nullatenus permittit ulcus ipsum consolidari. Admonentur proinde Chirurgi, aphoristica hac Doctrina, oportere subjectum os denudari, deinde etiam si læsum aut vitiatum & lividum observetur, detergi, abradi, desquamari, quo usque pars sana ossis detecta fuerit. Verum ad exactam totius Aphorismi intelligentiam aliqua erunt adnotanda.

Primo quidem memorari hic ab Hippocrate *ulcera annua aut etiam diuturniora*: nam recentia videntur excipi debere, nec ejusmodi incommodum subire, tum quia non statim ossa, & ossium periostia in ulceribus læduntur, nec alimentum quod illis suggeritur, statim ab initio contaminatur, tum etiam, quia non subito, à pure detento aut vitiato, ulcera sinuosa aut fistulosa fiunt, vel saltem sordida & cacoëthica, unde profundiores illius partes infici possint, tum demum quia magna etiam ex parte resistunt corruptioni & putredini ipsa ossa, quæ ideo non nisi ad longum tempus fœdari & vitiari solent. Itaque ulcera debent esse in longum tempus protracta, ut propterea jure optimo dixerit Hippocrates *ulcera annua*, quæ nimirum per annum & ultra perduraverint. Adjecit autem jure merito, *aut longiore tempore durantia*, quoniam non ab annua conditione, sed à temporis diuturnitate, subjecta in ulceribus ossa inficiuntur: Neque vero diuturniora solum ulcera, debent hic intelligi quæ ultra annum producta sunt, sed etiam alia quæcunque intra annum curari potuissent, & sanata non sunt, cum in aliquibus partibus ulceratis curatio facilior esse soleat, in aliis difficilior; unde experimur partes emunctorias corporis glandulosas, articularias, aliasque similes difficilius curari, longe facilius carnosas & musculosas; quin & inter has adhuc aliqua differentia observatur; nam ulcera in musculis clunium excitata, semper sunt difficiliora, & serius ad cicatricem perducuntur; imo & ulcera musculorum temporalium periculosissima; quamobrem diuturniora appellari poterunt ulcera illa, quæ præter morem

pro-

protrahuntur ſine ulla evidenti cauſa; Dico ſine ulla evidenti cauſa, quia fieri poteſt, ut ulcera in longius tempus differantur, ex mala curatione, & ex imperitia Chirurgi, forte quia non tractantur, iis medicamentorum generibus, quæ à natura ulceris & partis affectæ ſunt expoſtulata, vel quia ſordities non eſt deterſa, vel quia corpus eſt impurum & cacoëthicum, vel quia lue venerea infectum, vel quia in ulceribus occultum aliquod detinetur, quod curationi impedimento eſt, prout Galenus refert *Lib. Artis Medicæ*, & paſſim Chirurgi experiuntur in vulneribus, in quibus aliquod extraneum relictum eſt, id eſt, enſis mucro, ſtuppa, capillus, pila plumbea, ramentum oſſis aliudque ſimile.

Quoties igitur, citra quamcunque cauſam manifeſtam ulcera, quæ cæteroquin apparenter ſalutaria videntur ad cicatricem non perducuntur, neque conſolidationem admittunt, vitium in oſſe contractum ſignificant, quod primum abradi & deſqvamari, deinde deterſum complanari expoſtulat, unde cogendi ſunt Chirurgi, ut in his caſibus cavum & profundum ulceris exqvirant, & tum perioſtium, tum os ſubjectum mundificent, atqve ab omni vitio tueantur, alias abſceſſus, & decubitus humorum ad partem ulceratam factus, non ſolum curationi impedimento erit, verum etiam talem ac tantam læſionem in ſubjecto oſſe inferet, ut de totius oſſis & totius membri enormi læſione timendum ſit, qvare jure merito admonet in hoc Aphoriſmo Hippocrates, ex diuturnitate ulceris abſceſſum in oſſe communicari, & cicatricem cavam fieri ex cauſis ſuperius adductis.

Plura ſcitu digna, ex Chirurgiæ Praxi deduci poterunt: Controverſias vero plures tradit Cardanus *in Commentario.*

Aphoriſmus XLVI.

Qui gibbi ex aſthmate aut tuſſi fiunt, ante pubertatem moriuntur.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Gibboſitatis.

C*onnexio*: Cum tumores & ulcera, magnam inter ſe habeant affi-

affinitatem; ideo jure merito hunc præsentem Aphorismum priori adnectit Hippocrates; quia gibbi etiam inter tubera numerantur. Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Quamvis gibbi plerique sint, & ex multis causis tales fieri possint, non tamen omnes hic Hippocrates considerat, sed eos solum, qvi gibbi fiunt, à dorsi & pectoris structura vitiata, ita ut pulmo & aliæ partes spiritales intra pectoris cavum conclusæ, & in angustum positæ, in respiratione molestentur: Etenim non alia de causa videntur gibbi hic ab Hippocrate memorati, vitæ periculum subire, nisi qvia summopere in respiratione offenduntur, qvæ ad vitam omnino necessaria est.

Sed non solum gibbos hic considerat Hippocrates, cum usu respirationis læso sed etiam ante pubertatis tempora; siqvidem in ea ætate pectus, nimis angustum esse solet, & cum in situ, vacuitate ac figura sit depravatum, nequit procedente ætate, juxta exigentiam corporis amplificari; qvo fit ut viscera spiritalia, in angusto satis loco conclusa, neqve debitam magnitudinem possint adipisci, neqve pro respirationis usu, commode expandi, unde venæ, arteriæ, vasa lymphatica, itemqve pulmonis tubuli, cordis ventriculi, pericardium, admodum exilia & contracta putanda sunt, ut non satis commode sangvinis & cordis motum ad vitæ indigentiam adjuvare qveant, proindeqve necesse sit, vitam procedente ætate, diutius sustineri non posse.

Addidit præterea Hippocrates ex asthmate aut tussi gibbos, quoniam tum gibbositas non ex sola ossium introversione aut extra versione, sed ex pulmonis, & cæterarum partium spiritalium vitio provenit; nam asthma & tussis morbi sunt pectoris, & pulmonis. Verum tamen sicuti ex asthmate & tussi gibbositas oriri potest, ita ex gibbositate è converso asthma & tussis non raro fit, ea tamen differentia, qvod in priori casu gibbositas illa sit maxime periculosa, & plerumqve lethalis; in posteriori vero casu, sit qvidem molesta, sed potius diutius prolongari; sicut experimur in senibus. At vero qvi gibbi fiunt ex asthmate aut tussi, propter violentam & continuam contractionem juguli, ossis sterni, musculorum intercostalium, colli & asperæ arteriæ fieri neqvit, qvin simul una partes internæ spiritales, & externæ pectoris non graviter coafficiantur, præsertim in ætate

pucrili

puerili in qua ossa mollia sunt, neque debitam expansionem, ac convenientem structuram sunt adepta, unde organa universa respirationi destinata, inidoneæ fiunt, vitæ tuitioni.

Atque hinc concludit Hippocrates, eos ante pubertatem interire, cum per eam ætatem exigat, naturæ respirationem ampliorem, & vasa circulationi sangvinis dicata, latiora esse debeant; cumque per gibbositatem, & partium spiritalium contractionem illa insufficientia sint, merito proinde dicitur ante pubertatem illos interire. Sed & posset etiam Aphorismus exponi de gibbis illis ex asthmate, aut tussi factis ante pubertatem, ut proinde sensus fiat, non quod ante pubertatem moriantur, sed quod gibbi ex asthmate & tussi, ante pubertatem facti, in longum tempus vivere non possint. Quocunque autem modo Aphorismus legatur, semper exitus in his lethalis portenditur, quia cum gibbositate respiratio, & motus cordis ac sangvinis plurimum impeditur ac interrumpitur, unde vita diu foveri non potest; hinc etiam gibbosi à nativitate diu durare non solent, raro enim sexagesimum annum pertranseunt ex dictis rationibus.

Advertendum autem quod gibbositas vel est *angulata*, cum una vertebra ex altera recedit, ita ut angulus ex ambabus fiat; vel *arcuata*, cum multæ vertebræ simul incurvantur: rursus unaquæque vel intus est, vel extra, vel ad latera; & iterum vel pertinet ad collum & cervicem, vel ad thoracem, vel lumbos; vel oritur à nativitate vel ex morbo, ut jam dictum.

Animadvertendum itidem quosdam in textu addere *statim moriuntur*, quod verbum *statim* vel significat quod moriantur simul, ac fit gibbositas, vel quod repente moriantur, licet paulo post: quod utrumque contingit; nam suffocantur statim, aut paulo post repente moriuntur.

Dices: Gibbositas potius videtur dilatare thoracem, puta illa quæ secundum curvitatem fit. ℞. Quod licet ex una parte dilatetur, ex aliis tamen angustior fit, unde Hippocrates *Lib. de Articulis* scripsit: *quibus gibba sit spina, dum pueri sunt, priusquam corpus ad augmentum plenum perductum fuerit, his corpus juxta spinam adaugeri non solet, sed crura quidem ac manus perficiuntur, illæ vero partes defectuosæ sunt: & quibus supra septum transversum gibbositas fit, his & costæ in amplitudinem augeri non solent, sed in anteriorem*

partem & pectus acutum fit, sed non latum, & ipsi difficulter spirant & stridulam faucium asperitatem habent; hæc causa est, cur gibbi diu vivere nequeant: Hæc Hippocrates.

Instabis: Duplex sæpe est fornicata seu dilatata gibbositas, & dorsi & pectoris simul, Ergo utrinque magis dilatatur thorax, Ergo nulla responsio. ℞. Licet in reciproca seu utrinque facta gibbositate compressionis minor sit necessitas, tamen major est tensionis, adeoque etiam difficilior respiratio, ob motum pulmonum impeditum, quando ligamenta, quibus pulmones & pectori & dorso ligantur, fortiter tenduntur.

Plura notatu digna de gibbositate lege apud Cardanum in Commentario.

Aphorismus XLVII.

Quibus venæsectio, aut purgatio prodest, hic vere secunda vena, aut purgatio imperanda.

Nota: *Similis Aphorismus habetur Lib. 7. Aphor. 53.*

Contentum seu Intentio.

De Curationibus universalibus.

C*onnexio:* Cum in antecedenti Aphorismo Hippocrates de gibbositate scripsisset, quæ ad tumorem ipsius spinæ & morbos thoracis sequitur; in hoc præsenti Aphorismo, de commodo tempore agit auxiliorum medicorum, quibus etiam gibbositas illa præcaveri, aut commodius curari possit.

Hic Aphorismus brevis est, & breviter & simpliciter concludit unde non dividitur.

Multoties corpora morbis obnoxia, ad sui præservationem indigent evacuationibus, tum per venæ sectionem, tum per purgantis medicamenti assumptionem; sed quia non quocunque tempore, ejusmodi remediorum administratio opportuna est, docet pro-

propterea in hoc Aphoriſmo Hippocrates, quodnam tempus ſit conveniens & opportunum, adeoque magis aptum purgationibus, aut venæ ſectionibus, ut illæ ex voto ſuccedant & proficiant.

At vero non de quibuscunque corporibus, quomodolibet affectis, intelligendus eſt hic Aphoriſmus, ſed de iis duntaxat, quæ præſervatione indigent, ne in morbos labantur, & in quibus humores mali adeo ſuper abundant, ut nullo alio leviori præſidio poſſint emendari, ſed omnino evacuatione egeant; quamobrem non immerito Hippocrates in Aphoriſmo ſcripſit: *Quibus venæſectio aut purgatio prodeſt*; vel ut alii vertunt; *quos opus eſt purgare, vel ſanguinis detractione evacuare*; iſti autem non niſi cacochymi vel plethorici eſſe ſolent, & ut cacochymi purgatione, ut plethorici, ſanguinis miſſione indigere videantur.

Corpora namque actu ægrotantia, ſicut præſentibus, non imminentibus morbis afficiuntur, ita curatione, non præſervatione opus habent: perperam enim quis ageret, ſi morbo jamjam exigente, purgatorium medicamentum, in vernale tempus differre vellet, cum tamen interea, increſcente morbo, facile æger ante hoc tempus perire poſſet. Itaque Aphoriſmus intelligendus eſt, in corporibus præſervandis, non autem curandis, quippe corpora præſervanda, licet actuali morbo, minime corripiantur, ſunt tamen adeo male affecta, cauſis ægrotare facientibus, ut ne progreſſu temporis, iſtæ plurimum adauctæ, vel vitiatæ morbos excitent, peropportune antequam morbos pariant, ab iisdem purganda ſint, & quidem tempore convenienti, quale vernale eſt, priusquam per æſtivum calorem, in motum fermentationem præternaturalem adigantur.

Quænam autem corpora iſta ſint, quæ verno tempore præſervari debent, ne poſtmodum per æſtatem in morbos labantur, inquiſitione dignum: & recte exponuntur à Galeno, & cæteris interpretibus, quæ per æſtatem ægrotare conſueverunt; puta, ſi quis diebus canicularibus ſolitus ſit alias corripi tertiana febre, eryſipelate, diarrhæa, & aliis ſimilibus morbis, quia propter ſuper abundantiam excrementorum acrium ſeu bilioſorum, prædictos morbos æſtivo tempore incurrere conſuevit, profecto antequam æſtas acceſſerit; purgante medicamento, ejuscemodi ex-

crementa biliosa, acria & depravata, educenda erunt, ne scilicet quantitate adaucta, qualitate corrupta, & in corpore diutius detenta, in subsequente æstate febres & alios morbos acutos, cum manifesto vitæ periculo excitent.

Quod dictum est, de vere respectu æstatis, pari ratione ampliari potest ad autumnum respectu hyemis, quoties hyemali tempore, consueverint morbi pluries recurrere, & corpora divexare; unde si fortasse quis per hyemale tempus, solitus sit laborare morbis pituitosis aut lymphaticis, poterit præcedenti tempore autumnali, opportune repurgari, à cumulatis ejusmodi excrementosis superfluitatibus, antequam istæ per hyemen adauctæ, & depravatæ, solitos illos morbos inducant.

Disjunctim præterea notavit Hippocrates *medicationem* aut *venæ sectionem*; nam non in omnibus, indifferenter utraque adhibenda est, sed prout habitudo corporis, morbi conditio, & apparatus humorum expostulaverit; quare corpora plethorica, carnosa, sanguinea, & quæ aliquam sanguinis evacuationem suppressam patiuntur, à qua alias juvamentum susceperunt, *venæ sectione* tractanda erunt; quæ vero cacochyma sunt, & excrementis abundant, vel in morbos delabi consueverunt, humorales dictos, medicationibus seu purgationibus erunt præservanda.

Neque solum ista diversimode peragenda erunt, pro corporum varietate & humorum conditione, sed etiam pro varietate ætatum, temperierum, regionum, consuetudinum; cum quædam corpora, per ejusmodi circumstantiarum diversitatem, hoc vel illo remediorum genere, in melius procedere soleant.

Denique imminentes morbi, debent esse tales, ut præter timorem certæ repetitionis in æstate, aut in hyeme, gravitatem, diuturnitatem, aut vitæ periculum rationabiliter minentur, quamobrem sana ratione, superius dictum est, nullo alio leviori præsidio posse emendari: Nam si fortasse sola diæta, & exacta victus ratione, aut certo alimentorum genere, & recto usu sex rerum non naturalium, præcaveri possent, nequaquam confugiendum erit ad venæ sectionem aut purgationem. Ita quoque si possint eadem præservari medicamentis corrigentibus, aut etiam per alios ductus corporis deducentibus humores, puta, per sudorem, aut vias urinæ; similiter si per

vomi-

vomitum, ut in corporibus Pichrocolis dictis, & in quibus facilis est vomitio, aut sponte natura humores per superiora feruntur, ut ab eodem Hippocrate *Lib. 4.* in Aphorismis plurimis dicitur. Hinc excipiuntur morbi illi, qui immateriales dicuntur, hoc est ab humoribus non pendentes, aut quæ à solo viscerum languore originem ducunt, adeoque sola correctione, non autem evacuatione curantur.

Quoniam vero in hoc *Commentario* Galenus consulit, Podagra, & cæteris articularis doloribus affectis purgationibus quoque per eadem tempora præcaveri posse, cum dicat; *Sed & Podagram & morbum articularem adhuc incipientem, & nondum poros circa articulos facientem, ex tali evacuatione, multis jam annis fieri prohibuimus.* Qui hac ratione, se tutos ab illa credunt, perbelle deridet Podagra apud Lucianum *in sua Trago podagra*, jactabunda sic illos eludens;

Quis est hominum, cui non ego, insuperabilis.
Regina morborum Podagra nota sim?
Quam nulla Thura, nulla fumigatio,
Nec fusus apud aras cruor, aut donaria
Suspensa Templis divitum placabilem
Reddunt: Nec ipso vincere summus omnium
Pœan Deorum Medicus, arte sua potest,
Apollinisve filius Æsculapius &c.

Et infra postquam retulerit, varia remediorum genera quibus eandem retundere sibi mortales persuadent, & plurimas, ut se ipsam vincant, industrias adhibent, tandem concludit.

Sed omnibus illis nil, nisi plorare impero:
Et sic facientibus vel irritantibus,
Occurrere soleo magis iracundior;
Qui vero contra me nihil ejus cogitant,
Illis facilem & tractabilem me præbeo.

Verum ut ut res se habeat, firmo tamen semper stabit talo, in corpore cacochymo & Plethorico, vel ubi cacochymia aut Plethora, tanquam causæ universales adsunt, vix non in omni morbo ab iisdem dependente alvi deductio, aut sanguinis detractio prodesse solet, nec est remedium in mundo, quod juvando sit potentius, in nocen-

do vero innocentius venæ ſectione , quod ipſa Praxis quotidiana conteſtatur.

Signa venæ ſectionem indicantia proponit Poëta.

Qui vivunt hilares, cantando, bibendo, jocando,
Et ducunt lætos , ſorte favente dies.
Candida ſi tacitas, ignorant pectora curas:
Si nox in ronchis, luxque ſedendo perit;
Quos duplices cænæ, quos prandia longa fatigant
Crapula queis cerebrum, quotidiana ferit.
Qui retro fornacem ſua viſcera farcit, edendo:
Quique ſaginatis, & ſimilis ſuibus.
Convenit ambobus vaſorum ſectio : venas
Huic lancetta ferit : Sus lanione perit.

De ſignis autem medice indicantibus & prohibentibus purgationem & venæ ſectionem conſulantur inſtitutiones Medicæ.

Reliquas controverſias ſuper hoc Aphoriſmo, legere quis poterit apud Cardanum *in commentario.*

Aphoriſmus XLVIII.

Lienoſis , difficultas inteſtinorum ſuperveniens bono eſt.

Nota : *Hunc Aphoriſmum , quantumvis apparenter contrarium* Aphoriſmo 43. hujus Libri , *eundem tamen ibidem attigimus & pro parte explanavimus ; Sed hoc non obſtante , ejusdemet explanationi quemadmodum ſequitur incumbendum adhuc intendimus ; ibi enim dictum eſt de commodis & incommodis Dyſenteriæ, in hoc vero ſolum commoda ejusdem explanabimus.*

Contentum ſeu Intentio.

De Dyſenteriæ commodis.

C*onnexio* : Cum ergo in mox dicto Aphoriſmo 43. hujus Libri Dyſenteriam Hippocrates damnaſſet in lienoſis: In hoc præſente

te Aphorismo eandem extollit : Quin imo cum in præcedente Aphorismo, de venæ sectione & purgatione in vere faciendis dixisset ; Nunc in præsenti lienosos asserit salvari fluxu alvi, quasi diceret, in vere potissimum.

Lienosi hic intelliguntur, qui lienis vitio laborant, sed cum tumore citra inflammationem, aut febrem, quia scilicet crassa & tartarea excrementa ibidem collecta sinistrum hypochondrium tumefaciunt, lienis ductus obstruunt, & totum corpus serosis, ac vitiosis humoribus acidis & melancholicis inficiunt : Cumque difficulter humores isti possint evacuari, & lien ab eorundem crassitie ac densitate ægre admodum liberetur, propterea fit, ut non tam facile, medicamentorum beneficio oppletus, pre?usque ille inaniatur.

Solet tamen sponte naturæ non raro, moles ejus adaucto diminui, & per ductus proprios, in mesenterium & intestina exonerari, transfusis nimirum ejusmodi humoribus in alvum, unde Dysenteria, hic ab Hippocrate notata, non quidem in ducta à vitio succorum Pancreatici & biliosi, neque ab erosione venarum aut arteriarum intestinalium, sed per solam metastasim decumbentis humoris, è liene in intestina crassa, cujus causa frequens, sed non adeo dolorosa dejectio exorietur, ut in vera Dysenteria intestinali : id quod non ita pridem contigit observari in nobili quodam viro, qui per integram hebdomadam atrum & crassum humorem, amurcæ sanguinis non dissimilem, non tamen, sine vitæ periculo abundanter egessit. Verum tamen bonum erit indicium, si exinde lien ab ejusmodi evacuatione detumescat, & universi illi humores, ibidem cumulati excernantur, viribus simul una constantibus.

Accedit quod lienosi plerumque serosis humoribus abundant, qui ab acido ibidem hærente, sinistrum illud hypochondrium tumefacere solent ; si deinde sponte naturæ serosa illa colluvies in alvum deferatur, lien ipse detumescet, & ductus ejusdem obstructi reserabuntur, totumque corpus exinde male affectum exonerabitur, atque in meliorem statum abibit.

Est tamen verum quod Dysenteria, hic ab Hippocrate memorata, intelligenda erit sine intestinorum ulcere aut inflammatione, & fortasse etiam sine febre, quam plerique sub nomine Diarrhoeæ potius quam Dysenteriæ solent appellare.

Ete-

Etenim si Dysenteria sit cum ulcere intestinorum, vel cum eorundem inflammatione,& febri conjuncta,plane ex his pertimescenda foret, adhuc si è liene tumefacto penderet, adeoque bonum non foret, cum Dysenteria quæcunque semper mala sit, tum ratione partis affectæ, tum ratione ulceris ibidem contracti, tum denique ratione symptomatum adjunctorum, & præsertim febris acutæ.

Hinc modo edocemur sinendam esse ejusmodi evacuationem, in lienosis, si subinde lien detumeat, cum ægri levamine, & virium constantia: quin si fortasse natura tarda sit, & ægre admodum hanc transpositionem tentet,aut illam non perficiat,poterit sagax Medicus eandem explere. Pari ratione admonemur, lienosos per easdem vias alvi,fore evacuandos medicamentis purgantibus, sed attenuantibus simul,& incidentibus, cum plerumque humores ibidem hærentes crassi & tartarei sint, nec facile possint per alios ductus corporis amandari, nisi solum per intestina.

Quod si post crassorum succorum evacuationem serosi alii supersint,qui forsan nequiverint simul una nec tam brevi tempore evacuari, diureticis plane medicamentis, per vias urinarias deduci poterunt,cum inter lienem & renes magnus consensus ineat,ut ex Anatome patet: Quamquam,si crassi & tenaces succi fuerunt educti, verisimile sit simul una quoque tenues & serosos, per eosdem ductus commode potuisse evacuari.

Animadvertendum, quod non solum lienosis sed & hepaticis superveniens dicta Dysenteria morbum solvere potest: Exemplum habet Hippocrates famulæ hepaticæ,cui per septem annos menses defecerunt,& Dysenteria facta per septem dies,inde Diarrhætica sanata est,& menses illi effluxerunt: Exemplum sane mirabile cum ipse Hippocrates *Lib. de morb. mulierum* ultra sex menses,menstruorum retentionem, insanabilem scripserit,cum præternaturam est.

Plura legi & repeti possunt ex *Aphorismo 43. hujus libri* & apud Cardanum *in Commentario.*

Apho-

Aphorismus XLIX.

Qui Podagrici morbi fiunt, sedata inflammatione, intra dies quadraginta conquiescunt.

Contentum seu Intentio.

De Termino Podagricorum.

CONNEXIO: Cum Hippocrates Aphorismo quadragesimo septimo, de præservatione, quæ in morbis fit, per venæ sectionem aut purgationem dixisset: In hoc præsenti Aphorismo loquitur de Podagra, quæ inter alios morbos, ut ibidem dictum, per ista remedia in vere præcaveri solent.

Terminum Podagricarum affectionum hic memorat Hippocrates, dierum scilicet quadraginta, cum sponte sua & citra quamcunque causam externam aut errorem; tum ab ægrotante, tum à medico commissum, producuntur: Neque solum Podagræ sed cujusvis alterius articularis morbi terminum implicite in hoc contineri existimandum, siquidem par ratio in cunctis est, cum non à partibus affectis, manu scilicet vel pede, sed ab humoribus ibidem depositis, & à loco articulari, terminus quadraginta dierum constituatur: Qua profecto ratione experimur rheumatismum, & rheumaticas quascunque affectiones, in appendicibus musculorum habitas, simili dierum numero terminari solere.

Sed quamquam quadraginta dies hic ab Hippocrate, pro termino desitionis podagricorum affectuum referantur, non tamen quis existimabit, & ante hoc tempus, & multo post finiri non posse; Siquidem juxta variam humorum decumbentium conditionem, ac copiam majorem vel minorem, & citius & tardius poterunt morbi isti desinere; unde si humores pauci sint & tenues, citius, tardius vero, si multi & tenaces fuerint, terminabuntur; Sic in Tophacea seu nodosa Podagra, plerique sunt, qui ad menses, & ultra laborant, sine ulla spe brevioris desitionis. Quamobrem non sine ratione adjecit Hippocra-

tes in textu; *Sedata inflammatione*, nam cum inflammatio eas partes occupat, terminus desitionis speratur quadragesima dies, humores enim depositi in articulos, cum inflammatione, non nisi tenues & calorem præseferentes esse solent: Inflammatio autem in his conspicua fit, quia non solum internodia, & partes interiores articulorum, sed etiam appendices musculorum, tendinum & ligamentorum, imo & cutis ipsa inflammari consuevit. Contra vero cum humores sunt crassi, crudi, phlegmatici, citra quamcunque inflammationem articulos afficiunt, imo quandoque referunt conditionem tumoris œdematosi. Tempus etiam vel æstivum, vel hyemale, ad durationem breviorem vel longiorem valde conferet, promota nimirum vel retardata per poros cutis transpiratione.

Præterea neque dixit Hippocrates desituram esse podagram, in quadraginta diebus, sed inflammationem fortasse cum Podagra copulatam; unde tunc ista finienda speratur, cum inflammatio desierit: Primo enim terminari debet inflammatio, in articulis inducta, postea vero morbus podagricus aut articularis. At qua de causa, tantum tempus exigatur, ut inflammatio desinat, bene explicat Galenus *in Commentario*; quia humores illi debent sensim difflari & per poros cutis dissolvi, quod sane nequit peragi, intra breve tempus, sed omnino necesse est, spatium quadraginta dierum, qui terminus est acutorum morborum, quare inflammatio, quæ morbus acutus est, ejusmodi termino finietur; Podagra vero quæ inter morbos chronicos refertur, etiam ultra hoc tempus prorogari poterit, & ut dictum, pro varietate adhuc humoris ibidem collecti, vel paucioris, vel copiosioris, vel crassioris, vel tenuioris. Accedit quod ex languore articulorum, & ex conditione Phlegmatis ibidem congesti, acidum referentis, multoties humores isti vertuntur in Tophos, unde tophacea & nodosa Podagra, quæ sane longissima sit, & sæpius immedicabilis de qua Ovidius:

Solvere nodosam nescit Medicina Podagram.

Quin imo articuli ipsi ita convelluntur & distorquentur, ut luxationem subeant, nulla ratione reducibilem, ut docet Praxis.

Cæterum licet terminus hic statutus in rheumaticis affectibus, passim talis observetur, sicut & non raro in repetentibus podagricis affli-

afflictionibus, non tamen de universali, totoque durationis tempore Podagræ, intelligendus est, quippe quæ cum longissima sit, cum podagricis ipsis consenescit, & sæpissime commoritur:

Plura qui de Podagra scire anhelat, consulat Practicos & Cardanum *in commentario.*

Aphorismus L.

Quibus divisum est (seu præcisum) cerebrum; his febrem & biliosum vomitum supervenire est necesse.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi vulnerum capitis.

Connexio: In præcedenti Aphorismo Hippocrates docuit, & eventum & tempus eventus dignoscere in Podagra: In hoc præsenti Aphorismo ponit dignotionem loci affecti id est ipsius cerebri.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Est autem hic Aphorismus prognosticus, quo nos edocet Hippocrates quid præsagiendum sit, à præciso vel diviso aut læso cerebro, simulque etiam erit diagnosticus, cum ex symptomatibus hoc loco memoratis, ducamur in cognitionem cerebri præcisi: ubi autem Leonicenus vertit *cerebrum præcisum*, Fuchsius clariori significatione exponit *vulneratum*, quin imo & nos, quomodocunque *contusum, punctum, concussum, aliterque exagitatum*, pari ratione interpretari poterimus; quare ad partem Chirurgicam specialius pertinere videtur monitum hoc præsenti Aphorismo memoratum.

Et quidem cum cerebrum est vulneratum aliterve affectum, non solum ratione vulneris febris accidit, sed specialius à sanguine è vulnere prodeunte & in pus converso; quoniam sanguis alicubi restagnans, statim grumescit, & in pus vertitur, unde postmodum febris, quæ & acuta & continua erit, tum ratione partis affectæ, tum

ratione conclusi ibidem puris, vel alius corrupti liquoris, qui non tantum cerebrum ejusque meninges, sed & per transeuntem sanguinem, statim inficit, atque in indebitam fermentationem adigit; Cum fieri non possit, quin vulnerato cerebro meninges etiam scissæ non sint, & proinde præter fluens per eas sanguis depravetur, & inflammatio ibidem excitetur; modo inflammationes in meningibus cerebri statim febrem inferunt, continuam simul & acutam. Est tamen verum, quod non semper febris hæc statim, & inter initia vulneris contingit, cum aliquando sit observatum, tertia aut quarta die illam supervenire, quia ut dictum, non tam ratione vulneris, quam à sanguine extravasato, corrupto aut in pus converso febris oritur: Atqui pus non statim fit, sed plerumque tertia aut quarta die, ut propterea rationabiliter dixerit Hippocrates, *febrem supervenire*, non comitari. Hinc si fortasse in vulneribus capitis, febris post tertium aut quartum diem non appareat, probabiliter conjicere poterimus cerebrum, ejusque meninges, haud quamquam fuisse vulneratas.

Neque solum febris supervenit cerebri vulneribus, sed etiam vomitus, siquidem vulnerato cerebro, meninges etiam, & principium nervorum afficiuntur, unde postmodum stomachum, ventriculum, septum transversum, & cæteras partes nerveas, simul una collædi necesse est, imo etiam contrahi & convelli, adeoque vomitum subsequi, qui peculiaris actio ventriculi est, quin imo non raro accidit, ut statim ab affecto & vulnerato cerebro, ille succedat, ut & singultus, & Diaphragmatis coarctatio, ob maximum consensum, quem inter sese partes istæ cum cerebro ineunt. Neque solum si cerebrum vulneretur, vomitus accidit, sed etiam si scindantur aut lacerentur meninges, quæ cum nervosissimæ sint, imo nervos & nervorum liquorem convestiant, semper ac illæ afficiuntur, partes cum ipsis consentientes, statim mutuo fibrarum commercio in consensum trahuntur, quemadmodum specialiter est Stomachus, multis refertus nervis è vago pari provenientibus.

Quamquam autem vomitus sæpissime, paulo post inflictum vulnus subsequatur, solet nihilominus etiam tertio aut quarto die supervenire, præsertim à sanguine putrefacto, à sanie & à pure jam genito, quod cum non statim fiat, neque subito vomitum afferet;

post

postquam vero ſanguis effuſus in pus verſus fuerit, atque cerebri meditullium, ac principium nervorum pertigerit, vomitum inducet. Atque hinc deducunt peritiores practici, mortem proxime eſſe affuturam, ut propterea, ſi contingat vomitus in quarta, æger ſit periturus in ſeptima; & ſi accidat in ſeptima, periclitabitur in undecima, & ſic deinceps; eo quod vulnera capitis & cerebri, periculum ſemper vitæ minentur, quosque non fuerint ex integro ſanata; ſed & aliquando etiam viſa apparenter curata, mortem attuliſſe, ichore ex vulnerata parte in cerebri meditullium reſudante; quamobrem, non ſine ratione plerique ad centeſimum quoque diem periculum vitæ protendi exiſtimarunt, ut apud Chirurgos legere eſt: Et ipſemet caſum hunc in Juvene Romæ in Noſocomio conſolationis tegente obſervavi, qui ex graviſſimo cerebri & meningum penetrante læſione, quadrageſimum diem ſuperavit, & tandem apoplexia interiit, ubi pariter doctus ſum, quo modo apoplexia fiat, cum cranium ejus ſat late trepaniſatum, ocularem admiſit inſpectionem.

Sed unde accidat vomitus bilioſus, & utrum à ſolo bilis vomitu, periclitentur ægri, quæri non incongruenter hoc loco poteſt. Et quidem bilis vomitus in his accidit, vel quia ob nervorum convulſionem contrahitur ventriculus, & cum ventriculo pylorus, unde inteſtinum duodenum, in quod per cholidochum ductum portio fellea exoneratur, etiam motu periſtaltico inverſo ſurſum retrahitur, & in ventriculi cavum bilioſum iſtum humorem effundit, qui deinde evomitur; vel quia portiones cibales, in ventriculo relictæ, nec bene digeſtæ, ac propterea in alium humorem degeneratæ, per febrem ex vulnere cerebri ſupervenientem commutantur in excrementa amaricantia, quæ conditionem bilioſam referunt, unde vomitu ſuperveniente poſtmodum evacuantur; id autem ſæpe ſæpius experimur in Praxi, quotiescunque ventriculus male affectus, non bene concoquit, nec diſſolvit alimenta, & ex inconvenienti mixtura, ſuccorum digeſtioni deſtinatorum emergunt ſuperfluitates amaricantes, bilis naturam referentes.

Verumtamen etiamſi vomitus bilioſus non ſit, nec amarorem referat, adhuc nihilominus ejusdem pravitatis exiſtimandus erit, quotiescunque ex vulnerato cerebro accidit: malum enim exinde

significatur, non quod biliosus humor evomatur, sed quod ex vulnerato cerebro vomitus accidat; parum enim referet, an vomitus biliosus an acidus vel pituitosus, aut cibarius sit; nam semper malus erit, veluti designans ex vulnere cerebri meditullium, & nervorum principium, ab effuso sanguine, & à supergenito pure autichore, in eam partem decumbente, fuisse affectum: modo gravis ista affectio à pure vel alio humore deciduo, in principaliorem cerebri partem periculosa semper est.

Denique quod à supervenientibus duobus hisce symptomatibus, febre nempe & bilis vomitu, ægri sint proxime periclitaturi, licet hic ab Hippocrate non sit memoratum, expresse tamen deducitur *ex Libro primo de morbis*, ubi hic Aphorismus in hunc modum scribitur: *Si cerebrum sauciatum fuerit, febrem necesse est supervenire, & bilis vomitum, & aliquam corporis partem siderari atque perire*: Et in *Coacis Prænotionibus Sect. 3* id ipsum fere repetitur: *quibus cerebrum vulneratur, febris plerumque ac bilis vomitus accidit, & corporis sideratio, atque tales perniciose habent*: quin etiam *2. Lib. de morbis* addit, *cerebro corrupto sanguinis vomitum sæpe subsequi.* Cæterum quod sanguis aliquando etiam in his exeat per nares & aures adnotarunt Celsus *Lib. 5. Cap. 26.* & Paulus *Lib. 6. Cap. 88.* licet non semper cum cerebri vulnere conjungatur, sed potius in ictu, contusione, casu, in quibus aut sanguis aut pus ex sanguine genitum, exteriores cerebri partes occupat, & per suos ductus, facilius educi potest, quemadmodum in Praxi sæpe est observatum.

Signa vulnerati cerebri refert Hippocrates in mox prænotatis locis; nempe linguæ balbuties, subitus in terram casus, vertigo, marmariges seu fulgores & corruscationes oculis obversantes sanguis per nares, os, aures, oculos effusus, veternus seu lethargus, vocis privatio, resolutio corporis, mentis læsio, pedum torpor, convulsio, vomitus, febris & alia hujuscemodi.

Controversiæ plures si quæ desiderentur, legantur apud Cardanum *in Commentario.*

Apho-

Aphorismus LI.

Qui valentes (seu sani) capitis repente doloribus corripiuntur, & protinus muti fiunt, & stertunt, intra septem dies intereunt, nisi febris eos prehenderit.

Nota: Hic Aphorismus late explanatus est Lib. 5. Aphorismo 5.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Apoplexiæ.

Connexio: In Aphorismo antecedenti Hippocrates attulit prognosticum signum, divisi & sauciati capitis, cerebri & meningum: In hoc præsenti Aphorismo pariter proponit divus Senex prognosticon funesti termini gravis ejusdem cerebri, soporosi affectus; atque ita, non tantum ratione loci affecti, verum etiam ipsius morbi, duo hi Aphorismi connectuntur.

Hic Aphorismus ergo in duas partes dividitur: In *Prima* ponitur terminus affectus soporosi: In *Secunda* docetur quo modo ejus causa dissolvatur, & exitium evitetur per supervenientem febrem.

Ad prognosim ergo quoque pertinet hic Aphorismus, in quo Hippocrates edocet bene valentes, dolore capitis repente correptos, si statim obmutescant, & stertant, intra septem dies perire, nisi febris eos apprehenderit. Et quidem sanos, beneque valentes hic considerat Hippocrates, non autem ægros aut valetudinarios, in quibus hæc omnia evenire possunt, sed alia profecto de causa, quæ dolorem capitis afferat, & mox etiam Aphoniam seu obmutescentiam cum stertore; siquidem potentior plane causa existimanda est, quæ ejusmodi affectum excitet in sanis, quam quæ in valetudinariis. Itaque sani beneque valentes, si dolore capitis repente capiantur, vi & violentia causæ externæ, aut virulentia & malignitate causæ internæ, taliter affecti intelligendi sunt: & quidem vi ac violentia causæ exter-

næ,

næ, puta ebrietate ex vino meraciori, aut uſu alicujus medicamenti narcotici ac ſtupefactivi, quemadmodum in expoſitione *Libri quinti, Aphoriſmi quinti* late adnotavimus, & etiam repetitur infra Lib. 7. Aphor. 58.

Virulentia vero cauſæ internæ, videlicet humoris maligni, acidi, figentis & coagulantis, humores per cerebri ſubſtantiam diffuſos, prout ipſe Hippocrates *2. de morbis*, alia Phraſi illum retulit, inquiens: *repente* dolor occupat caput, & vox intercipitur, & ſui impotens æger fit; hic in ſeptem diebus moritur, niſi febris invaſerit: *patitur autem hæc cum atra bilis in capite commota, fluxerit in partes, ubi venæ plurimæ ſunt, in collum inquam, & pectus, poſtridie autem apoplecticus fit, atque impotens ſanguine nimium perfrigerato*: & *3 de morbis* ſubdit: *cum à capite dolor acutus, ſtatim vocem intercipit, tum alias, tum ſi ex ebrietate hoc contingat: qui ſic affectus eſt, ſeptima die moritur; minus tamen moriuntur, qui ex ebrietate tali quid perpeſſi ſunt, & voce privati permanſerunt; nam ſi eadem die, aut poſtera aut tertia vocem edant, ſani evadunt; faciunt autem hoc aliqui ex ebrietate, & neutri moriuntur.*

Quoties igitur ex præcedenti dolore capitis repente ſuborto, Aphonia accidit cum ſtertore, non tantum cerebrum ſed etiam nervi vocales in aſperam arteriam & in vaſa ſpiritalia tendentes afficiuntur, & ſive morbus de genere Apoplexiæ fiat, ſive ad ſpeciem cari referatur, ut vult Cardanus, ſive etiam convulſionis naturam ſapiat, procul dubio ex quibusvis, horum morborum, æger perire poterit. Quomodo autem id contingat, deſcribitur ab eodem Hippocrate *2. de morbis*, his verbis: *Sanum repente dolor, circa caput invadit, ſtatimque vox intercipitur, ſtertit & os hiat; ſiquis ipſum vocet, aut moveat, ſolum ſuſpirat, nihil autem intelligit, & multum mingit, & ſe mingere non animadvertit.* Quare ſenſu motuque privatum illum fieri clariſſime deſignatur, ex his, adeoque ægrum proxime accedere, ad Apoplexiam, aut ad aliam cerebri affectionem, huic valde affinem præſertim, quia repente illum corripi, hoc Aphoriſmo memoratur & ſtatim mutum fieri; quæ ſane fieri nequeunt, ſine ingenti cerebri affectione, & cum partis animalis & nervorum læſione. Stertor etiam id ipſum denotat; ſiquidem hic fit impedita reſpiratione & nequeuntibus muſculis thoracis illum attollere, unde aër interceptus,

in

in ductibus asperæ arteriæ, stertorem parit, prout experimur in his, qui suffocationis periculum incurrunt.

Sicut autem Aphonia diutius perduratura est, ita quoque & stertor, qui plerumque conditionem ejusdem sequitur, ut propterea Galenus *2. Aphor. commentario 42.* quatuor Apoplexiæ species constituerit, pro quadruplici respirationis læsione, majori vel minori, ut videre est in Praxi, titulo de Apoplexia.

Hos itaque taliter affectos, in septem diebus mori testatur hic Hippocrates: & licet alibi dixerit Apoplecticos, intra quatuor dies perire, quia Apoplexia morbus acutissimus est, nihilominus non exinde fit, ut nequeant isti, ad alios dies sequentes protrahi, puta ad quintum, sextum vel septimum diem. Neque vero quia Hippocrates in septem diebus illos perire ait, terminus septimæ diei constituitur, nam juxta morem ejusdem, intra septem dies, mortem evenire posse designat, ut sæpe à nobis est dictum, cum & quinta & sexta etiam accidere possit.

Tandem additur in textu, *nisi febris illum prehenderit*, id est, nisi febre intra hoc tempus æger corripiatur, cujus beneficio ligati & obstructi nervi vocales solvantur, & humores cerebrum afficientes per febrim digerantur & alio exturbentur. Quanto citius autem febris accesserit, tanto melior erit, antequam scilicet humor ibidem collectus concrescat & coaguletur ut nequeat postmodum prompte digeri & dissolvi. Verum tamen febris ista, nec adeo mitis & levis esse debet, ut humores impactos & crassos non diluat; nec multum vehemens vel diutius protracta, quæ vires infringat & deprimat, sed laudabilis erit, quæ de genere ephemerarum statuuntur, ut nimirum non transcendat spatium trium dierum, quo sane tempore humor Aphoniam efficiens, digeri & dissolvi, adeoque vel per sudorem vel per urinam evacuari commode possit. Cæterum si febris limites ephemerarum excederet, & vel à visceribus male affectis ac tumefactis, vel ab humoribus plus debito fermentescentibus ac vitiosis proveniret, non omnino tuta foret; quoniam exinde tantum abesset, ut aphonia & stertor desineret, ut potius novus ac deterior morbus exoriretur, priori pejor, ut alias etiam à nobis est animadversum *in Commentario Lib. 2. Aphor. 26.* & aliis.

Reliqua ad curationem hujus morbi facientia legi poterunt apud eundem Hippocratem in præcitato *Lib. 2. & 3. de morbis.*

Dices: Hippocrates *Lib. 2. Aphor. 42.* dixit ſolvere fortem apoplexiam impoſſibile eſt, Ergo neque curari, atqui iſta accidentia in hoc præſenti Aphoriſmo poſita denotant apoplexiam fortem, cum adſit ſtertor, Ergo nec hæc curari poterit. ℞. Duplicem eſſe apoplexiam fortem, aut à cauſa externa aut interna: à cauſa externa ſolvi poterit, exemplum habetur ejus quæ ex ebrietate fit & 5. *Epid.* in puella quæ ex rupe cecidit.

Inſtabis: Quæ in noſtro Aphoriſmo aſſertur apoplexia, non videtur fieri à cauſa externa, cum dicat, *ſi quis repente* quaſi ſine cauſa manifeſta. ℞. Poteſt ſolvi aliquando ſaltem à natura apoplexia fortis, licet non ab arte; vel dico hanc Apoplexiam non eſſe adeo fortem.

Aphoriſmus LII.

Sed in ſomnis etiam, an de oculis aliquid appareat, ſpectare oportet: Nam ſi quid non exacte commiſſis palpebris, ex albo appareat, modo non ex alvi profluvio, aut medicamenti potione, id accidat, malum eſt ſignum & valde perniciosum (ſeu lethale.)

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi ex oculis dormientium.

Connexio: Quemadmodum ad bonum morbi eventum, in priori Aphoriſmo, ab Hippocrate febris poſita eſt: Ita in hoc præſenti Aphoriſmo, ad malum eventum, ſymptoma in oculis apparens, deſcribit.

Hic Aphoriſmus in duas partes dividitur. In *Prima* ponit ſymptoma oculorum, ſi nimirum album oculi in ſomno appareat, ſi non

ex

ex aliquo profluvio vel medicamento proveniat: In *Secunda* affert malum imo lethale ex eo signum.

Cardanus omnino vult hunc Aphorismum adjungendum esse præcedenti, ex eo quod sejunctim ab illo veritati non consonet, quia tamen Cardani mos perpetuus est ut Aphorismos, inter sese connectere plurimum allaboret, ideo & hunc divisum & connexum reliquit; verum tamen est, quod accidentia hæc in oculis ægrotantium memorata, ut malum significent, & eventum quandoque lethalem portendant, à læso cerebro & nervis inde provenientibus proficisci debent: nam si fortasse à vermibus, aut vaporibus, ex imo ventre elevatis orirentur licet præternaturalem corporis constitutionem designarent, non tamen omnino prava forent, ut passim in pueris experimur: Sic pariter, si quis ex consuetudine dormire consueverit, in conniventibus oculis, & non commissis palpebris, neque malum præsagire exinde posset, quandoquidem multi sunt, qui apertis oculis, profunde dormire solent, imo hiante ore, & cum stertore & ronchis horribilibus, citra ullum vitæ periculum.

Itaque de his speciatim intelligendus est Aphorismus, qui ex morbo cerebri & principii nervorum læsione id patiuntur, prout in delirantibus, caroticis, apoplecticis, lethargicis sæpissime experimur, itemque in maligne febricitantibus, cum depravatione animalium operationum. Et licet in præcedenti Aphorismo, de cerebro laborantibus actum sit, quibus in commissis palpebris dormire malum est, nihilominus non solum de iis, sed de quibuscunque aliis, pari ratione cerebro laborantibus, exponi commode potest, ita ut Aphorismus sejunctim sumptus aptabilis sit omnibus ægrotis, quocunque genere morbi, modo cum illo cerebrum compatiatur. Est præterea hic Aphorismus prognosticus, prænuntians malum, & quandoque etiam lethalem eventum, in ejusmodi ægrotantibus, simulque etiam diagnosticus, designans cum illo morbo, cerebrum una affectum esse, adeoque per ejus meditullium, & nervorum principium malitiam ejus morbi esse diffusam.

Unde autem accidat, ut ægrotantes in commissis palpebris dormiant, & album oculorum detectum exhibeant, ratio varia proponitur ab interpretibus; & Galenus *in Commentario* causam attribuit, siccitati jam introductæ, in partibus nerveis; itemque imbecillitati

facultatis motricis, nequeuntis palpebras, undequaque expandere, & amplificare: Verum siccitas ista si talis ac tanta foret, ut hic fingitur à Galeno, certe non minus in palpebris, quam in aliis partibus membranosis & nervis conspicua foret; quin & id ipsum dici oporteret, in pueris inconniventibus oculis dormientibus, ex causa vermium, aut corrupti lactis stagnantis in intestinis, cum tamen ejusmodi siccitas adaucta in his nulla sit. Neque etiam imbecillitas facultatis motricis causa ejusdem adæquata esse potest, quandoquidem in aliis partibus, illa sensibiliter deberet apparere; quin & in palpebris tanta vis movens non videtur necessaria, ut illas expandere & amplificare cogatur, quia sponte sua palpebræ, laxari & ampliari possunt, nulla intercedente interna facultate motrice, unde sæpissime etiam accidit sponte sua illas lymphatico humore gravatas delabi, laxari, & occludere universam oculorum orbitam, præsertim cum palpebræ superiores non committantur, infernæ tamen retractæ, nequeunt expandi, & simul una committi, cum palpebris superioribus. Accedit quod aliquando vitium non totum est palpebrarum in ejusmodi commissione, sed est oculorum, qui cum ex defectu musculorum, & nervorum illos moventium, quodammodo retracti observentur, propterea non secundum rectam dispositionem constituti, velut in straboribus, sed vel sursum vel deorsum contracti, exhibent inter utrasque palpebras albumen. quod secus accideret, si oculi in suo situ forent repositi. Itaque ad solam siccitatem, totum hoc oculorum & palpebrarum incommodum tribuendum minime videtur.

Crediderim ea propter rationabilius palpebrarum suspectiones exoriri in his, qui per morbos sive totius corporis, sive partium principalium ejusdem cerebro laborant, & causa morbi in principium nervorum transfusa est, ubi vel propter acredinem, vel propter malignam conditionem infertur, levis primum, mox gravior nervorum contractio, cujus ratione nervi in sensus externos proximiores corporis tendentes, coafficiuntur, & potissimum illi, qui feruntur in palpebras, eo quod propter exilitatem & tenuitatem facilius commoventur, & proritantur, adeoque affectionem quandam convulsoriam incurrunt. Sic etiam in his sæpissime experimur motus inæquales, spasmodicos & convulsivos dictos, itemque retractionem labiorum per intervalla, & voces tremulas, & visus obtenebrationem, aliaque

acci-

accidentia his similia, ab affecto nervorum principio provenientia, vel saltem à proritatis meningibus, quæ integumenta præstant nervis omnibus corporis, ut ex Anatomia constat.

Hinc itaque deducere licebit, malum esse indicium, aut etiam valde lethale, in ægris, quotiescunque Palpebræ non bene committuntur ipsis dormientibus, ita ut album oculorum subinspiciatur; quia ex hoc arguitur, cerebrum una simul affectum esse, & nervos motus quosdam convulsorios subire à vaporibus, vel humoribus illos vellicantibus; cumque id plerumque non fiat sine absumptione roridæ cerebri substantiæ, aut alterius consimilis liquoris cum ea, quæ irritandi vel vellicandi vim habent, etiam sua natura possint extenuare & exsiccare; idcirco simul cum his sæpe numero etiam partium consumptio & exiccatio copulari poterit, cum languore & jactura virium.

Quoniam vero adjecit Hippocrates in textu: *Si non ex alvi profluvio aut medicamenti purgantis potione*, id evenerit; clarissime ostendit causam in illis debere esse internam, non autem externam, & manifestam; siquidem fieri potest, ut ex immodica evacuatione sive spontanea sive promota per artem, adhuc nerveæ oculorum partes, & aliæ adjacentes, partim ab ipsa evacuatione, vim habente extenuandi, partim ex acredine medicamenti, in humoribus & sanguine relicta, nervi ipsi, & partes membranosæ contrahantur, quemadmodum ab usu Ellebori alias edocuit idem Hippocrates convulsionem exoriri posse, quandoquidem medicamenta purgantia, & præsertim validiora, non tantum dissolvendo, & aliquando humores, verum etiam irritando, evacuationem promovent, & non raro etiam Hypercatharsim inducunt. Et quamvis Hippocrates, de *alvi profluvio* mentionem fecerit, veluti de evacuatione spontanea, nihilominus jam satis unicuique notum est, alvi profluvium, & Diarrhoeam immoderatam, ab acribus & vellicantibus humoribus, proficisci, si nimirum in alvum delati, intestina ad modicam evacuationem lacessant, unde postmodum partium superiorum, & cerebri non levis extenuatio ac proritatio contingit, adeoque palpebrarum retractio, quæ non adeo mala dicenda est, veluti facta à causa manifesta, scilicet ab illa immoderata evacuatione, quæ licet humores, & roridam nervorum substantiam absumpserit, non tamen hærentem in cerebro causam ar-

guit, adeoque non adeo periculosa est, præsertim quia humores illi absumpti & evacuati, facilius remitti & restaurari possunt; secus vero corrigi & emendari qui cerebrum proxime non sine malignitate afficientes in causa sunt ut membranosæ partes convellantur.

Tandem concludit, non tantum malum esse signum, sed etiam valde perniciosum, siquidem in morbis quibuscunque cerebrum, & nervosas partes affici pessimum est, sive quod ille inter principales referantur, sive quod sensui & motui corporis dicatæ sint, atque adeo ad cordis pulsum & ad vitam conservandam proxime conferant, sive demum quia nutritioni incommodant, adeoque viribus sustinendis inidoneæ fiant: qua ratione omnes affectus cerebri periculosissimi semper sunt. At vero non dixit Hippocrates, omnino esse signum lethale, sed valde lethale, hoc est multum & plerumque lethale, unde adverbium illud *valde*, non addit, sed aliquantulum potius diminuere videtur magnitudinem & periculum symptomatis, si præsertim alia non penitus consentiunt.

Hanc ægrorum semiclausis oculis, nil nisi candidum repræsentantibus conditionem considerans Poëta, sequentem dat rationem:

Cælestis sphæra est oculus, pupillaque Sol est.
In cælo lactis nocte videtur iter.
Cur multum de albo moribundus monstret ocellus.
Nosse cupis? Lactis morte videtur iter.

Fusiorem qui desiderat hujus Aphorismi explanationem legat Cardanum & Brassavolum in commentario: Reliqua in præcedenti Aphorismo abunde discussimus.

Aphorismus LIII.

Deliria (seu Desipientiæ) quæ cum risu fiunt tutiora; quæ vero studio adhibito periculosiora.

Con-

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Deliriorum.

Connexio: Cum de cerebri morbis in antecedentibus egiſſet Hippocrates; In hoc præſenti Aphoriſmo adducit delirium, quod etiam cerebri affectio eſt valde pernicioſa.

Hic Aphoriſmus in duas partes dividitur: *Prima* loquitur de deliriis cum riſu tutioribus: *Secunda* de deliriis cum ſtudio periculoſis.

Comparat ergo in hoc Aphoriſmo Hippocrates deliria, & quænam periculoſiora, quæ vero ſecuriora ſint, ab adjunctis breviter deducit; Nam cum riſu ſecuriora, cum ſtudio vero periculoſiora dicit; Sive autem ea ſint cum febre ut phrenitis vel ſine febre ut melancholia vel mania.

Quamvis autem deliria ſeu deſipientiæ, in univerſum plures & variæ eſſe ſolent, prout deducitur ex eodem Hippocrate, atque ex eodem colligit Cardanus: Commode tamen ad tres revocari poſſunt, utpote quæ ſæpe ſæpius ægros afficiant, & patentioribus indiciis manifeſtantur, nempe ad eas quæ cum riſu, quæ cum ſtudio, & quæ cum furore & impetu contingunt, ut bene Galenus *in Commentario iſtius Aphoriſmi*. Inter has autem ſecuriores ſemper ſunt, quæ cum riſu, graviores quæ cum ſtudio, & multo adhuc graviores & periculoſiores, quæ cum furore conjunguntur.

Et quidem quæ cum riſu fiunt ſecuriores ſunt, tum ratione imaginatricis facultatis, non adeo à naturali ſtatu declinantis, tum ratione humoris illum inferentis; etenim quandocunque Phantaſmata per imaginativam diffuſa lætitiam & riſum repræſentant, naturam non deprimunt, nec dejiciunt, ſed potius exhilarant ac ſublevant, motum cordis & ſanguinis non opprimunt aut intercipiunt, neque à ſua Diatheſi multum diſtrahunt aut avertunt, ſed per convenientes ac expeditos ſpiritus confovent & conſervant: Humor autem riſum excitans non niſi benignus eſſe poteſt, qualis eſt ſanguis; & riſus ipſe ſeu riſibilitas eſt paſſio propria, ſeu proprietas homini quaſi eſſentialis, conſentanea plurimum vitæ & animi hilaritati; unde experimur læ-

tos

tos & hilares homines salubriter tegere,& cunctas operationes naturales viriliter peragere atque exercere.

Contra vero desipientiæ cum studio semper sunt graviores,veluti contrariis ex causis inductæ; imaginativam enim magnopere perturbatam designant atque ab Idolis melancholicam & acidam conditionem referentibus,cum timore & mœstitia,unde cogitabundi,timidi,tristes,conversationem aversantes, solitarii, & cibum refugientes,istiusmodi ægri fiunt,utpote qui humoribus abundant acidis, tartareis melancholicis dictis,sanguinem figentibus,effuscantibus,atque in suo motu retardantibus,quamobrem,is parte sua florida, & vivida plurimum diminutus, pulsus & cæteras operationes vitæ necessarias hebetes reddit; indeque postmodum corporis macies, languor & ad motum ineptitudo atque impotentia exoritur, prout experimur in delirio melancholico laborantibus, & sive ab hypochondriis, sive à toto corpore, ex congestione humoris melancholici illud proficiscatur, de quo Galenus *3. de locis affectis cap. 7.*

Longe demum periculosiores sunt desipientiæ,cum furore,impetu & audacia, ut in maniacis, quia in his operationes vitales magis depravantur, & humores præsignantur longe pejores, quales dicuntur à Medicis atrabilarii, plurimum à statu naturali recedentes.

Hinc modo admonemur, quibus remediorum generibus ejusmodi deliria seu desipientias curare debeamus, sive cum risu, sive cum studio,sive cum furore illæ fuerint: Etenim licet Hippocrates in hoc Aphorismo Diagnosim,ac Prognosim, horum deliramentorum visus sit, solummodo referre; Voluisse tacite tamen comprehensas eorundem curationes, sub intelligendus; adeoque majorem diligentiam esse adhibendam in curatione delirii cum studio,aut cum furore,quam in eo,quod cum risu fit,ut patet ex Praxi.

Plures desipientiarum species, atque de iis disquisitiones vide apud Cardanum *in commentario.*

Aphorismus LIV.

In morbis acutis,cum febre luctuosa suspiria,mala.

Con-

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Reſpirationis in Febribus acutis.

CONNEXIO : Cum de læſione mentis in priori Aphoriſmo egiſſet Hippocrates: In hoc agit de reſpiratione: Sicut autem delirium eſt accidens animalis Facultatis; ita reſpiratio cum gemitu &c. eſt Facultatis vitalis : Antea quoque egit de riſu, in hoc agit de luctu. Acuti morbi,ſeu ut alii vertunt acutæ paſſiones,non ſolum hic intelligi debent,quæ brevi temporis intervallo finiuntur,ſed quæ gravioribus ſymptomatibus ſunt ſtipatæ , atque adeo à pravis humoribus progenitæ, cum læſione partium principalium, ad vitam tuendam ſummopere conferentium.

Hinc appoſite adjecit Hippocrates, *quæ cum febre ſunt* : Nam ſi fortaſſe ſine febri forent, leviores procul dubio eſſent exiſtimandæ. Itaque cum febribus conjuncti morbi hoc loco intelliguntur, veluti qui vitium in ſanguine recognoſcunt,&cor proximius & penitius moleſtant : Hi namque ſpiritales partes læſas, vel comitantur, vel conſequuntur, atque adeo facile poſſunt, luctuoſa ſuſpiria excitare, quæ nonniſi ab affecto corde,pulmone ac pectore proficiſcuntur: Luctuoſa namque ſuſpiria ſeu ut vocat Hippocrates *6. Epidem.* dupla reſpiratio,ſunt,quæ fiunt cum interrupto motu thoracis, & reſpirationis, quemadmodum etiam Galenus in *Commentario* memorat, & ſæpiſſime pueris ejulantibus vel cogitabundis aut triſtitia affectis evenire experimur ob anguſtiam thoracis & partium reſpirationi deſtinatarum,ut propterea nequeant ſe ipſas tam bene expandere, ſicut exigit neceſſitas naturæ moleſtia oppreſſæ,quæ amplificatione cordis & pectoris vellet melancholicum affectum excutere , & ab opprimente cauſa ſe liberare. Cum itaque hæc accidunt acute laborantibus & cum febre,procul dubio grave cordis detrimentum arguunt, à maligno & cogente humore,illud comprimente, ut propterea nequeat pro indigentia ſe convenienter amplificare,unde mala ſunt,&quidem tam ratione ipſiusmet cordis male affecti, tum ratione humoris, tam graviter illud afficientis, quamobrem non niſi in malignis, ac peſtilentibus febribus iſta accidunt , in quibus propter ſanguinis concre-

tionem potissimum in vasis pulmonum, & quandoque etiam in arteria venosa, aut in arteria Aorta, ubi grumuli & hærentes succi sæpissime adinventi sunt, cor gravi oppressione afficitur, & veluti à comprimente manu, universa præcordia gravantur, unde pulsus etiam pusilli, intermittentes ac deficientes, exsurgunt, ac postmodum interitus, ut in plerisque cadaveribus, diligenti Anatomica inquisitione sæpe sæpius est observatum. Sive autem hæc omnia fiant cum febre, vel sine febre, ut fit in Tetano, Apoplexia, par ratio est, utrinque enim acute laborant.

Plura de his lege apud Cardanum *in commentario.*

Aphorismus LV.

Dolores podagrici, vere & autumno fere (seu magna ex parte) moventur.

Contentum seu Intentio.
De Paroxismis Podagricis.

C*onnexio*: Fecit Hippocrates supra Aphorismo 28. 29. & 30. hujus Libri mentionem de Podagra, eam removens ab Eunuchis, mulieribus & pueris: In hoc præsenti Aphorismo loquitur de tempore, quo maxime Podagra affligere solet.

Hic Aphorismus ob brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

Podagrici dolores, ut alibi meminimus, à colluvie serosa, & à superabundanti lympha in articulos decumbente excitantur: Ista autem non tantum corpulentia seu quantitate, sed etiam infensa qualitate acri, aut etiam acido-salsa artus ipsos, & adjacentes partes musculosas, itemq; tendines, ligamenta, membranas, nervos tumefaciunt simul & compungunt, unde postmodum rubor, tumor & dolor acerbissimus. Quoniam vero serosi isti & lymphatici humores, superabundare potissimum solent verno & autumnali tempore, idcirco fit, ut per hæc eadem tempora more aliorum morborum ut dictum lib. 3. Aphorismorum, pariter podagrici dolores infestent: Verno quidem tem-

tempore, cum scilicet cumulatæ per hyemem pituitosæ superfluitates, vi postmodum ambientis caloris diluuntur, & melius fluunt: itemque propter sanguinem in cunctis hominibus vegetiorem, atque etiam velocius excurrentem per arterias, ut indicant pulsus per idem tempus celeriores, & vehementiores: Autumno vero ex impeditis & detentis quodammodo sudoribus, qui per Æstatem copiosissimi esse consueverant, tum à potibus largioribus, tum ab esu fructuum immodico, unde excrementa copiosiora fuerant cumulata.

Magna autem ex parte dicuntur per hæc tempora excitari, sive quod non semper in his temporibus, cunctis accidant, sive quod non solum, in Æquinoctiis, verno scilicet & autumnali, sed etiam in Solstitiis promoveri soleant podagrici dolores: Equidem passim experimur, hujusmodi dolores, & alios similes, per hæc tempora excitari, fortasse ob mutationem in aëri inductam, atque ex illo in humanis corporibus commotionem, cum ex calido in frigidum, vel ex temperato in calidum & è converso mutatio fit, ut propterea scripserit Hippocrates *Lib.3. Aphorismo 1. mutationes temporum morbos parere* ut alibi etiam jam ostendimus.

Quantum autem valeant ejusmodi mutationes aëris in perturbandis humanis corporibus, & præsertim iis, quæ valetudine non firma fruuntur, notius est quam ut longiori sermone ostendi possit; etenim præterquam quod aër magnam vim in alterandis corporibus habeat, usu respirationis, etiam simplici suo contactu eadem afficere solet, constipando aut laxando cutim, ejusque poros diversimode afficiendo, unde postmodum vel effluvia, quæ perpetim extramitti debent, retineantur, & retenta sanguinem, & cæteros liquores corporis inficiant, vel affluentius exhalantia, eosdem diluunt & extenuant, unde plus justo dissoluti, inhabiles fiant partibus reficiendis, quin potius apti ad easdem perturbandas & alterandas, quamobrem qui obnoxii sunt doloribus articulorum, facile per hæc tempora illos incurrunt.

Nam vere florescit rosa Regina Florum; vere florescit rosa in pedibus Podagricorum (hoc enim titulo exosum Podagræ nomen longo sæpe tempore honorari solet:) hinc Poëta:

Nata rosa est veneris, veneris quia sanguine nata,
Deque rosa nasci, sæpe Podagra solet.
Est Bacchus Pater, & mater rosa stemma Deorum
Ad divos tantum, diva Podagra venit,

Utque Deos lana pede, vincto incedere dicunt,
Sic pede lanato, diva Podagra jacet.

Pro autumnali tempore de Podagra habet hæc Poëta:

Sola Podagra dolens, Dominorum morbus habetur
Luxuriosa avidæ, filia prima Gulæ.
Rara dat autumnus, gustosaque fercla Palato:
Hinc Podagra autumno, fortior esse solet.

Cardanus in hoc Aphorismo, modum sanandi podagram innuit, quem ipse securissimum appellat, ut scilicet homo jejunus se exerceat usque ad sudorem; inde ponat se in lecto calido, & contectus pannis sudet quousque potest, & hoc faciat quotidie, vel semel aut bis in hebdomada, & prandeat parum, sitque in loco calido & sicco, clausis fenestris contectus & continuet per annum; hæc Cardanus; quam quidem methodum, quemadmodum approbo, ita credo difficilem futurum ægris, ut æger ex ægro citius nasci, quam hic curandi modus discolis patientibus persuaderi possit.

Dices: In hyeme plures fiunt Podagræ quam vere & autumno, imo & in æstate, licet breviores Ergo non tantum in vere & autumno. ℞. cum Aureliano in Chronicis verum esse, quod fortasse in Aphor. addi potuisset, *in* hyeme; quia tamen in hyeme humores sunt fixi & immobiliores, quam in vere & autumno atque æstate sed rarius, ideo hæc tempora Hippocrates intermisit.

Dices II. In vere ad extra, autumno ad intra moventur humores, ergo in autumno non fient Podagræ. ℞. Moventur ad intra per accidens id est clausis poris impinguntur partibus sentientibus concedo, per se nego.

Plura disquisitione & curiositate plena, de Podagra, hunc Aphorismum concernentia si quis desideret legat Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus LVI.

Morborum melancholicorum ad hæc periculosi decubitus, vel corporis syderationem (seu stuporem) vel convulsionem, vel maniam (seu furorem) vel cæcitatem denuntiant.

Con-

Contentum seu Intentio.

De effectis cacochymiæ melancholicæ in Capite.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo de tempore egisset Hippocrates quo podagra affligere solet, quæ species quædam decubitus seu abscessus est; in hoc præsenti Aphorismo agit de decubitu seu abscessibus, qui in morbis melancholicis fieri solent.

Hic Aphor. ob simplicem conclusionem, non eget divisione.

Morbi melancholici dicuntur illi, qui ab humoribus melancholicis dictis seu ut mavult Paracelsus, tartareis & acidis progignuntur; & sive isti proveniant, à melancholica totius corporis constitutione, & peculiari sanguinis diathesi, sive specialius à mala habitudine viscerum naturalium, quemadmodum in hypochondriacis & scorbuticis; in his igitur enumerat Hippocrates, quæ mala sint affutura, nisi cito & opportune succurratur; siquidem increbescente affectu melancholico, & exuberantibus succis acidis ac tartareis, facile subinde accidere solent, stupor corporis vel convulsio, furor vel cæcitas: Stupor vel convulsio, si repant humores in nervos, hebetatis scilicet & male affectis, ab acidis succis, eorundem fibris, vel iisdem, ab acido vellicante proritatis; nam *6. Epid. Sect. 7.* dicitur, *melancholici fiunt epileptici, & epileptici melancholici:* Furor vero seu mania si in cerebrum tendant, unde Galenus explanans relatam modo Hippocratis sententiam *3. de locis affectis* dicebat: Si humor melancholicus vergat in mentem, delirium vel convulsionem, si vero vergat in corpus paralysim vel apoplexiam infert: Denique cæcitas, si in visus organa deducatur, & specialiter in nervos opticos, vel in tunicam retinam, quæ à fibrillis eorundem nervorum ortum ducit.

Quamvis autem hæc solummodo retulerit Hippocrates, non tamen quis credat alia quoque mala exinde suboriri non posse; nam plures alii similes atque affines morbi, iisdem ex causis supervenire poterunt, pro varia corporum habitudine, ætate, consuetudine, sexu & prout in has vel alias partes, fortasse imbecilliores prædicti humores decumbere possunt.

Controversiæ plures super hoc Aphorismo legi possunt apud Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus LVII.

Apoplexiæ autem fiunt maxime à quadragesimo anno, ad sexagesimum.

Contentum seu Intentio.

De Ætate ad Apoplexiam disposita.

Connexio: Cum in priori Aphorismo Hippocrates mentionem fecisset apoplexiæ, quæ sequitur ad melancholicos morbos: In hoc præsenti agit de tempore, quo illa corripere solet homines.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Licet Galenus non de quacunque apoplexia scriptum velit *in suo commentario* hunc Aphorismum, sed de ea solum, quæ ab atra bile dependet, utpote *quia per eam consistentiæ ætatem, atra bilis humor abundet, quemadmodum & in autumno*: nihilominus non negat posse etiam cæteris succis, pituitosis & crudis, per eandem ætatem illam oriri: quin & senes ab his potius, quam ab atra bilariis, aut melancholicis humoribus apoplecticos fieri, alibi etiam sæpius edocuit, cujus causa tam acriter in illum invehitur Cardanus, ut totum hujus Aphorismi commentarium, adversus hoc Galeni placitum, conscriptum videatur.

At vero nobis distinguere fas sit apoplexias; & alias quidem ætatum defectu, alias humorum vitio, & alias à mala partium cerebri conformatione. Ex defectu ætatis, & ob virium languorem, obnoxii magis sunt senes, & provectioris ætatis homines apoplexiæ, à lymphaticis humoribus crassescentibus, & tenacibus, qui per languidam illam ætatem, ex malis coctionibus, & secretionibus humorum, atque ab effœto & vapescente sanguine emergunt, qui deinde cum per cerebri ambitum, & corticales glandulas facile hærescant, ac remorentur, adeoque gravent, oppleant, obtundant apoplexiam & cæteros similes morbos inferunt. Et quamvis in pueris ejusmodi propter humores videantur superabundare, causa præsertim voracitatis; attamen lymphatici isti humores fluxiores sunt, & viæ molliores & laxiores, unde facillime difflantur & evaporant, quique per cruditates progignun-

gignuntur, prompte in ductus urinarios, aut intestinorum delati egeruntur & exonerantur, conferente in hoc idem plurimum partium omnium mollitie ac laxitate.

Humorum insuper vitio contingunt apoplexiæ, sive cum ipsi plus justo cumulati, in cerebri meatibus hærent, & vel gravando ac opprimendo, vel etiam obstruendo, motui sanguinis ac lymphæ impedimento sunt, adeoque excrementorum, sive sensibilium sive insensibilium repurgationi remoram faciunt; qua ratione Heluones, Ebrii, succi pleni, obesi, catharrosi, aliique similes sæpe numero apoplectici aut carotici pereunt, factaque cadaverum sectione, inveniuntur in cerebri anfractibus, & intercapedinibus, seri, lymphæ, vel alius corrupti humoris congestiones. Porro hoc pacto omnes, & quicunque humores gravare, opplere, obstruere, & stagnare valentes, aut etiam reserare, erodere, ulcerare, bene poterunt apoplexias & cæteros similes morbos, in cerebro parere.

Ex mala denique partium cerebri conformatione sive à primordiis vitæ, atque ex defectu naturæ, sine tractu temporis, & ex accidenti morboso progenita, accidunt apoplexiæ; forte quia cerebri moles, pusilla, angusta, duriuscula, aliterve male affecta est; aut etiam ductus, cavitates, pori non convenienter patuli sunt, adeoque arteriolæ, venæ, & vasa lymphatica, liberum excursum & recursum liquidorum non admittunt; unde postmodum interceptiones, occlusiones, obstructiones, aut etiam disruptiones, erosiones, suppurationes, & alia hujus generis incommoda suboriuntur: quo sane respexisse visus est Hippocrates, *4. de ratione victus in acutis 23.* dum scripsit: *cum quis repente obmutescit, id venarum interceptiones, occlusionesque faciunt, si sano absque occasione vel forti alia causa id contigerit*: ubi alia plura in eandem rem accuratissime observanda proponit: hoc etiam pacto ligatis arteriis carroticis, aut contusis musculis temporalibus, concussoque cerebro, aphoniæ & apoplexiæ accidunt, mutata scilicet & turbata partium conformatione. Ex eodem vitio, crediderim plerosque ejusmodi affectibus comatosis natura obnoxios esse, ac repetitis insultibus, per intervalla molestari solere, ut tandem ineunte senili ætate ab iisdem pereant; quin & non raro (anatomia in iisdem instituta) nil quidpiam sensibile extra cerebri ductus inventum est, ut sæpe expertum.

Hinc

Hinc modo putaverim, Hippocratem in hoc Aphorismo, illas solummodo voluisse apoplexiarum species recensere, quæ vitio humorum quidem, sed ex mala cerebri habitudine contingunt, forte quia circuitus humorum, facile per ætatem juvenilem fermentescentium, longam & promptam vasorum expansionem, juxta naturæ indigentiam nactus superveniente ætate consistenti, à fibrarum & membranacearum partium duritie, sensim & sensim inducta, ejusmodi amplificationi non facile deinceps obsequuntur; unde in plexibus cerebri, meningibus, ductibus lymphaticis & aliis, quacunque de causa circumeuntes humores, hærent, aut irruptione, & impetu facto in apicibus eorundem, tenellas illius partes delaxant & aperiunt, vel tumefaciunt, opplent, aggravant, prout acor in illis inductus, major vel minor exstiterit, adeoque obstructiones, & interceptiones, aut erosiones aut disruptiones inferunt plane inemendabiles. Procedente vero ad senium ætate, quia nisus ille & motus fermentativus, in humoribus tractu temporis lentescit, propterea nec vehementem commotionem, nec urgentem impetum, in iisdem excitat: id quod sane manifestissime ostendunt pulsus, per hæc eadem tempora, tardi admodum, rari & imbecilles. Quamobrem licet sopores, hebetudines, languores, in provectiori ætate contingant, non tamen veræ apoplexiæ dicendæ sunt, veluti ab ipso ætatis decrepitæ, languore & virium ac sanguinis labefactatione dependentes, collabente videlicet sensim natura, ex defectu spirituum, ac excrementosorum humorum ingluvie, quo circa soporati potius & comatosi, non vero apoplectici illi pereunt.

Quamvis autem Hippocrates hic dixerit, à quadragesimo ad sexagesimum usque annum apoplexias fieri, non tamen exinde putandum, intra hoc solummodo temporis interstitium illas accidere posse, cum & ante & post ejusmodi tempora bene adhuc possint evenire, si nimirum aliunde causæ illas inferre valentes suppetant; quandoquidem unicuique perspectum est, omnes morbos cunctis ætatibus accidere posse, si causæ vel internæ vel externæ, aut ex defectu naturæ, aut ex aliquo quocunq; accidente supergredientes, salubrem & convenientem corporis œconomiam turbent, ac depravent. Hinc non immerito adjecit adverbium illud *maxime*, ut nimirum indicaret non omnino, & per eam solummodo ætatem, apoplexias evenire,

sed

ſed magis ſolum & plerumque per illam: licet in aliis quoque ætatibus fieri queant, eſto alius generis morbi, quam veræ apoplexiæ.

Dices: Nulla eſt ratio cur Hippocrates, hic non æque fecerit mentionem epilepſiæ ſeu convulſionis & tantum apoplexiæ, cum tamen utriusque eadem ſit cauſa. ℞. Hac ætate epilepſias ſeu convulſiones rarius fieri, quam apoplexias adeoque cum ratione nullam convulſionis fecit mentionem Hippocrates.

Reliquas difficultates magis lectu quam eruditione dignas legi poſſunt apud Cardanum *in Commentario.*

Aphoriſmus LVIII.

Si omentum exciderit, neceſſario computreſcit.

Contentum ſeu Intentio.

De Omento per vulnus elapſo.

Connexio: Nulla apta, hujus Aphoriſmi cum præcedente invenitur connexio, utiliſſimus tamen eſt hic præſens Aphoriſmus, quia docet caſum valde rarum & pro Chirurgis valde utilem.

Hic Aphoriſmus ob ſummam brevitatem & concluſionem ſimplicem non dividitur.

Hunc Aphoriſmum quoque habet Hippocrates *1. de morbis*, & in *coacis prænotionibus*, unde eundem tranſcripſit.

Excidere autem omentum idem eſt, ac extra peritonæum & abdomen, cum forte vulnerata ſunt, egredi ac prolabi, adeoque ambienti frigido exponi; cum enim omentum multo adipe, atq; innumerabilibus glandulis refertum ſit, faciliime ambienti aëri expoſitum alteratur & liveſcit, adeoque nullo negotio, ac breviſſimo temporis intervallo putreſcit, idque potiſſimum cum ex vulnere, ad eas partes afflicto, & ſanguinis profluvio, illæ viribus fatiſcunt & elanguent, ac præſertim ventriculus, in ſuis coctionibus obeundis, quandoquidem ex obſervatione Galeni *4. de uſu partium Cap. 9.* multum ad ciborum confectionem, & chylificationem conferat, ut in gladiatore illo ibidem memorato, cui omentum abſciſſum fuerat, compertum refert.

Ex hoc autem Aphorismo monemur, cautos & sollicitos oportere esse Medicos in illius extra abdominis regionem prolapsu, ad statim, nullaque data mora reponendum, sin secus rescindendum potius, ne putrefactioni subjiciatur; cujus repositionis aut resectionis modum edocent *Celsus Libr. 7. Cap. 21.* Galenus *Libr. 6. Meth. Cap. 4.* Paulus *Libr. 6. Cap. 52.* & Fabritius ab aqua pendente *Lib. 2. cap. 45.* & alii. Atqui non raro etiam contigit, à perita adhuc Chirurgi manu repositum periculo non vacasse & computruisse; quandoquidem tam levis & mollis texturæ est, ut ne tantillum è sua sede dimotum, atque ambienti aëri expositum livorem, & putrefactionem incurrat.

Animadvertendum autem adhuc est, quod omentum non solum extra excidit per vulnera, sed intus etiam & facile herniam, ut rupto vel relaxato peritonæo: sed tum omentum quidem excidit & non putrescit, excidit quidem extra peritonæum, non autem extra cutem ut aëri exponatur & putrescat.

Plura de hoc vide apud Cardanum *in commentario.*

Aphorismus LIX.

Quibus longo coxendicum dolore conflictatis, femoris summum (seu cavitate sua) coxa excidit, rursumque recidit, iis mucores innascuntur (seu superveniunt.)

Contentum seu Intentio.

De effectis doloris ischiadici longioris internis.

Nota: *Cum hic Aphorismus maximam cum sequenti habeat prope in omnibus affinitatem & connexionem, ideo ne chrambem repetamus, cum una fidelia in sequenti explanabimus.*

Aphorismus LX.

Quibus diuturno dolore ischiadico vexatis, femur (seu coxa) excidit, iis crus contabescit, & claudicant, nisi urantur.

Contentum seu Intentio.

De effectis doloris ischiadici longioris externis.

Connexio: Cum supra Aphorismo 28. 29. 30. hujus Libri, de Podagra egisset in his duobus ultimis Aphorismis agit de doloribus coxæ.

Hi duo Aphorismi cum simpliciter concludant non dividuntur.

Hos ergo duos Aphorismos, 59. & 60. non debere à se invicem sejungi, docet *in commentario* Galenus, sed ipsos omnino esse jungendos, ut unus sermo continuatus sit; quasi dicere voluerit Hippocrates, à coxendicum dolore molestatis, ubi per mucoris multitudinem articulus excidit, & rursum recidit necessarium esse, processu temporis os ipsum contabescere, & patientem claudicare, nisi cito ille mucor absumatur & exiccetur, quemadmodum idem Hippocrates *Lib. de articulis*, faciendum consulit, in brachio jugiter excidente: quod & Arabes scriptores quoque omnes admonent peragendum, vel igne *actuali* & ferro candente, vel *potentiali* ope medicamentorum causticorum, & per emplastra picata, quas *ustiones Arabicas* moderni appellarunt: Juxta illud ejusdem Hippocratis *Lib. 8. Aphor 6. Quascunque non sanant medicamenta, ea ferrum sanat: quæ ferrum non sanat, ea ignis sanat: quæ ignis non sanat, ea incurabilia judicare oportet.* Sic Hippocrates curabit hos morbos venæsectione ex poplitibus purgatione, cucurbitulis & demum ustione, ut in Licone habetur exemplum.

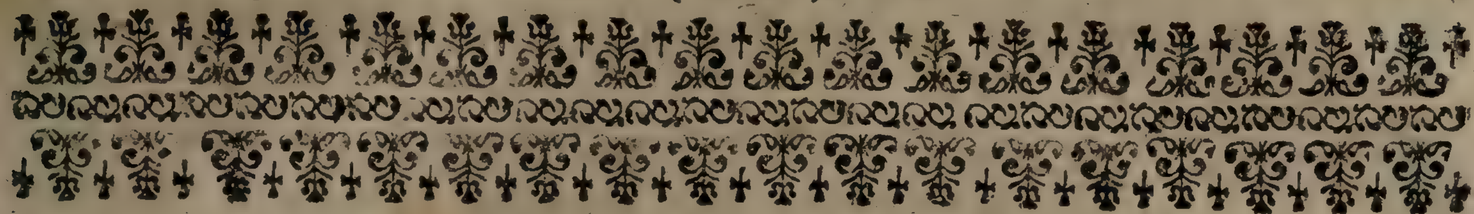
Et quidem considerata ossis coxendicis cum osse sacro articulatione, facile est ut quisque sibi persuadeat, crassos & mucosos succos,

eo loci, ubi coxa exciderit, colligi & adunari posse, quique postquam obduruerint, & calli fere conditionem fuerint adepti, difficulter discuti aut resolvi poterunt, quin imo extra suam sedem, caput femoris sursum protrudent, & impedient ne cavum ossis sacri denuo ingrediatur, quamobrem claudicatio sequetur, contractis subinde, & decurtatis, tum crure, tum tibia usque ad pedem: nec abs re dictum ac repetitum, *cavitate sua excidit coxa, & rursus recidit*; quoniam non satis est coxam excidisse, sive è sua sede dimotam esse, sed oportere pariter recidere, si fortassis aliqua industria, vel sponte sua commissa fuerit; siquidem tum significatur cavum illud ossis, à confluxu humorum præsertim lymphaticorum repleri, vel saltem, à luxatione & relaxatione ligamentorum & tendinum, stare firmiter non posse, sed facillime à cavitate illa desciscere, quam proinde lymphatici humores occupent, & in mucos & tenaces succos, data mora convertantur, unde nequeat imposterum os femoris cum osse sacro convenienter articulari.

Non tantum autem exinde claudicatio, sed & atrophia cruris quoque succedet, nisi per ustionem mucosi isti humores absumantur, quoniam læditur subinde non solum conveniens partium illarum dispositio, ac structura, ut proinde alimentum, pro earundem nutritione, vel in alium humorem degeneret, vel non apponatur aut omnino deficiat, sed etiam membranulæ circum amicientes ossa, & medullaris illa substantia, quæ cavum femoris occupat, male afficiantur, quo circa atrophia, postmodum languor, dolor usque ad genu, in periostiis, musculis, nervis, & cæteris suboriuntur.

Dices: Per ustionem excitatur dolor, doloris autem est attrahere, ergo humores plus attrahentur & malum potius augebitur, quam curabitur. ℞. Semper melior & securior est dolor externus quam internus: neque tantum per ustionem attrahitur, quantum extrahatur, & sic fit materiæ evacuatio & Libri nostri sexti Aphorismorum.

FINIS.

LIBER SEPTIMUS
SEU
SECTIO SEPTIMA
DE
SUPERVENIENTIBUS.

Aphorismus I.

In morbis acutis, frigus partium extremarum, malum.

Nota: *Similis habetur infra hoc Libro Aphorismus 26.*

Contentum seu Intentio.

De Frigore extremorum, scilicet superveniente morbis acutis.

C*onnexio:* Quemadmodum hic Liber, præcedenti nectitur, ita etiam & hic Aphorismus, ad præcedentes Libri sexti refertur; in hoc itaque Libro septimo, sicut in præcedenti, de iis signis, quæ superveniunt morbis pertractatur, & cum ex symptomatibus, frigiditas extremarum partium, morbis acutis superveniens, non postremum, quin quasi primum occupet locum, cum malam esse asserat, ideo ab illa sermonem inchoat Hippocrates in hoc primo hujus Libri Aphorismo.

Hic Aphorismus, ob brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur.

Morbis ergo morbos, & accidentibus accidentia, sive in bonum, sive in malum supervenientia; quæque ex uno in aliud vicissim permutantur, consideranda in hoc septimo Aphorismorum Libro proponit Hippocrates; qui propterea vagus, atque indiscriminatim varia comprehendens, neque certum ordinem neque continuum etiam nexum in iis servat. Initium autem facit, ab extremarum partium frigore, non tantum febribus acutis, sed & aliis quibuscunque morbis acutis contingente, quod nocuum generaliter pronuntiat.

Quamvis autem & hic Aphorismus, cum *Aphorismo 48. Libri quarti*, (ubi in febribus non intermittentibus, interiora uri & exteriora frigere, lethale dixerat) multum convenire videatur; revera tamen, omnino distinctus ab illo est, siquidem ibi speciatim in febribus, hic vero, ut mox diximus, in morbis universaliter acutis, apoplexia, epilepsia, tetano, syncope &c. (idem dicendum de senibus & in hyeme nempe magno frigore ubi nihil mali est habere extrema frigida) nulla interea de interiorum ustione ac siti mentione facta, sed solius frigoris partium extremarum meminit, ut propterea non penitus lethale, sed malum simpliciter protulerit. Neque insuper in eorum sententiam iverim, qui cum Galeno adhuc de acutis tantum febribus Aphorismum hunc interpretantur, ex viscerum inflammationibus, quia tunc plane exitiosum omnino est, & morti proximum, ut etiam in *Coacis Prænotionibus* adnotatur, cum tamen hic solummodo scribatur *malum*. Recte proinde Celsus *Lib. 2. Cap. 4.* hanc sententiam ab illa sejungens, neque interioris incendii, neque urentis sitis mentionem faciens, extremarum duntaxat partium frigus commemoravit, & mali morbi signum in acutis dixit.

Et quidem frigus partium extremarum cum incendio internarum partium atque ingenti siti ab inflammatione interna procedens, facile in gangrænam vergente, lethale signum omnino est; at vero citra internorum viscerum ardorem, & sine ulla inflammationis suspicione, provenit solum ab hebetato & lentescente sanguinis motu, qui per angustos extremarum partium meatus, progredi non potens, potius in illis concrescens adhæret & stagnat,

quam

quam ut porulos earundem pervadens, exangues illas partes, irradiet, & calefaciat, unde non raro etiam liventes illæ comparere solent, ejusmodi autem sunt aures, nares, manus, pedes, & quandoque etiam universa cutis, quæ ambienti aëri quocunque modo exposita, sæpissime horrere solet: addidit autem *in acutis* nam illas in longis & diuturnis morbis frigere non adeo præter rationem videtur evenire: Quamobrem recte Galenus *in commentario* inquit; *in morbis diuturnis, qui præsertim sunt sine febre, & hyeme & ætate senili, partes extremas corporis, veluti nares, aures, pedes & extremas manus frigidas fieri nihil mali*: præsertim quia diuturni morbi (præter corporis languorem à morbi diuturnitate contractam) non nisi à crassis, lentis & frigidis succis progignuntur: At vero acuti pro causis, tenues, mobiles & calorem excitantes humores recognoscunt, unde in illis frigus persentiri dissentaneum omnino est, ideoque malum & longe gravius; ac periculosius livore conjunctum, indicium enim est aut naturam esse superatam aut saltem ruinæ proximam adeoque unum ex tribus malis significat: vel caloris necessarii insufficientiam: vel jam desperatam naturæ operationem: vel paulatinam caloris nativi extinctionem, quæ potissimum in extremitatibus incipit, utpote partibus, paucissimo sanguine & spiritibus præditis, à caloris fonte remotissimis. Verum tamen frigus istud partium extremarum perseverans esse debet, ut omnino malum sit, nam si fortasse ad modicum tempus appareret, & deinde sponte sua, calefactis partibus iisdem, desineret, quemadmodum inter initia tertianarum & quartanarum febrium experimur, procul dubio nihil mali præsagiret, quod tamen potissimum foret, si per totum tempus perduraret, & partes ipsæ, ab admotis calorificis, nullatenus incalescerent; quod & longe adhuc gravius, si cum madore cutis, frigus societur.

Dices: In febrium exacerbationibus sæpe extrema refrigerantur sine periculo, Ergo. ℞. Hanc refrigerationem ut jam diximus in contextu, non esse permanentem, quæ tamen ut periculosa sit, debet esse perseverans.

Quæres:

Quæres: Quomodo ergo rigor & frigiditas differunt? ℞. Rigorem sæpius esse judicatorium, frigiditatem autem nunquam.

Plures controversias videri & legi possunt apud Cardanum.

Aphorismus II.

Ex osse ægrotante, caro livida, malum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Sphaceli.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo Hippocrates egisset, de partium externarum refrigeratione: In hoc præsenti Aphorismo, agit de carnis livore, qui frigoris, vel extincti caloris nativi effectus est.

Hic Aphorismus ob summam brevitatem non dividitur.

Livor in quacunque parte comparens, non tantum frigoris, sed mortificationis & gangrænæ aut sphaceli præsentis, vel imminentis indicium est: cum igitur in osse ægrotante, id est læso, contuso, vulnerato, caro superincumbens, vel circumsepiens, livida sit, ipsum à suscepta læsione corrumpi quoque conjectandum. At non ideo, quia caro livescit, ipsum corrumpi dicemus, sed potius, quia ipsum à læsione corrumpi contingit, caro livescens apparebit: Sæpe enim in gangrænis, caro livida, & omni sensu orbata percipitur, nullo interea in osse vitio existente, idcirco apposite adjecit Hippocrates, *in osse ægrotante caro livida*: Sed & neque solum caro, si liveat, in læsis ossibus, verum etiam si albicet, si flavescat, si ichorem saniosum & fœtidum fundat, si sponte sua sejungatur, & subjecto ossi minime inhæreat, id ipsum arguit: quamquam in his dijudicandis & internoscendis, sagax & accurata Chirurgorum diligentia multum valeat, siquidem non raro fit, ut à contundente corpore, cutis externa solum liveat, nulla interius inducta in osse læsione.

Livor

Livor autem à contusis & vulneratis ossibus, in carne circumjacente & superincumbente, provenit à liquore in nutricatum ossis transmutando, qui cum in partibus circumjacentibus remoretur & stagnet, atque lamellæ ossium externæ quodammodo à reliquis interioribus dissociatæ, imo & periostium quo ipsæ amiciuntur, in suis filamentis & loculis distractum, & sauciatum sit, propterea partes subjectæ rorido & vivificante spiritu destitutæ, sensim languescunt, & ferè emoriuntur, unde postmodum corruptio & putrilago, quæ sensim quoque in adjunctas carnes serpit, & livorem, sphacelum, ac gangrænam parit, simili modo ac in remorante & hærente in poris carnium sanguine contingit; atqui facilius gangræna & mortificatio accidit in membranis ossium quam in carnibus, tum quia illæ exangues sunt, tum quia spiritu valde tenui irradiantur, tum quia glutinosum quid magis & facile coagulabile suscipiunt, quod acore hebetatum, & alkalino spiritu depauperatum, & indomitum redditum tandem frigefacit & mortificat: Hinc experimur gallicas exostoses ab acido illius luis miasmate, nimium infensas, ossibus evadere, corrodendo, frangendo, & terebrando, ut illa pene friabilia reddantur.

Expedit itaque in ejusmodi livoribus, ad carnes circumstantes apparentibus, statim subjectum os detegere, & qua parte squamosum, rima affectum, aut aliter læsum apparuerit, abradere & desquamare, vel etiam urere, & removere, si opus fuerit, ut imposterum meliori alimento reliquum restauretur, & substet, ut ex praxi chirurgica satis notum est.

Unde bene notandum quod ossis ægritudo, vel caries est, vel teredo, vel desquammatio, vel fractura, vel resecatio, vel laxatio; à quacunque autem ex iis affectionibus fiat, caro livida malum, gravius autem malum est ubi magna adsunt vulnera, & pessimum in capite imo lethale.

Exempla talium affectionum, ossium ægrotantium videri possunt apud Hippocratem & Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus III.

A Vomitu singultus & oculorum rubor malum.

Contentum ſeu Intentio.

De malis Phœnomenis vomitus.

Connexio: Cum in antecedenti Aphoriſmo de colore carnis mutato egiſſet Hippocrates, qui ſupervenit oſſi ægrotanti; nunc in præſenti Aphoriſmo agit de colore oculorum mutato, qui ad vomitum accedit, & ſimul ſingultum adjungit, cum hæc ſymptomata invicem copulentur & ad easdem cauſas ſequantur.

Hic Aphoriſmus ob ſummam brevitatem diviſionem non patitur.

Per vomitum ſolent humores non tantum per ventriculi cavum innatantes, ſed ejus tunicis hærentes, aut aliunde confluentes, ſalubriter evacuari, qui propterea ſalutaris pluribus in morbis obſervatur, quin imo à plerisque ſtatis quibusdam temporibus, gratia præſervationis, ſalutariter inſtituitur, quemadmodum ab Ægyptiis ſingulo quoque menſe factitatum refert Herodotus *Lib. 2.* Si qui igitur prodeſſe conſuevit, obſit, ſingultum potius afferens, atque oculorum ruborem, ſymptomata cæteroqui graviſſima, malus plane & pernicioſus cenſendus eſt.

Singultus ſiquidem ad claſſem convulſionum, non irrationabiliter reducitur à Galeno, adeoque ſemper humorum acredinem & malignitatem nervos vellicare ac laceſſere valentem pro cauſa recognoſcit, ut alias oſtenſum; oculorum vero rubor (ſi tamen perſeverans, nec ſubito diſparens ſit) meningum cerebri, quibus oculorum orbitæ componuntur, inflammationem ſignificat: utrumque autem vomitui, unde non leve emolumentum toti corpori acedere ſperabatur, ſupervenire, procul dubio malum eſt.

Num autem utrumque ſimul oporteat ſupervenire an alterutrum tantum, dubitare poteſt, præſertim quia Celſus disjunctim illorum meminit *Lib. 2. cap. 4.* ſententiam hanc Hippocratis, ita in latinum vertens: *Mali morbi ſignum eſt, aut poſt vomitum ſingultum eſſe, vel rubere oculos.*

Et quidem ipſe crediderim fuiſſe utrumque hic conſulto ab Hippocrate memoratum, ut certius de mala prognoſi judicium ferri poſſet; nam etſi ſingultus ſolus ſi ſuperveniat, malus ſit veluti nervorum per ventriculum ſerpentium læſionem deſignans, & potius à prava humorum conditione proveniens, quam ab eorundem multitudine,

dine, quæ saltem magna ex parte inanita per vomitum existimanda est, nihil minus tamen, si cum eodem oculorum rubor pertinax & durabilis conjungatur, longe magis illorum malitiam adauget, utpote quæ cerebrum ejusque meninges in consensum trahere potuerit, & præter irritationem & corrugationem fibrarum nervarum, atque angustum reatuum sanguiferorum etiam phlogosim vel inflammationem in iisdem excitare. Porro per vomitum, præsertim violenter promotum, non solum ventriculus ipse, propter sui inversionem, cum stomacho graviter contorquetur & affligitur, sed etiam septum transversum, thorax, aspera arteria, œsophagus, jugulum, facies & caput universum, moleste admodum afficitur, & non leviter impeditur in his omnibus sanguinis reditus per venas, qui impetuosius per arterias, stante illo per vomitum conatu, sursum appellitur, unde non mirum si oculi & vultus impense rubeant, qui tamen sponte sua à vomitu sedari solent, si is bene cesserit, secus vero, si vitium in humoribus, atque in ipsamet textura ventriculi profundos recognoscat, ut interiorem ipsius membranam & nervis coaffectos arguat. Hinc cautos esse oportet eos, qui ad vomendum inepti vel in partibus capitis & thoracis male formati, crebris vomitionibus se subjiciunt, quoniam facile ejuscemodi pericula subeunt, talia tristia exempla legi possunt apud Hippocratem in historiis *Epidemiorum*; præsertim quæ fiunt ab Elleboro, Mercurio, croco metallorum, vitro antimonii, venenis &c.

Cæterum licet Hippocrates *malam* hic tantummodo dixerit, non tamen istos ab exitio immunes putandos, si alia subinde concurrerent virium languorem contestantia.

Dices: Singultus à vomitu sedatur; ergo non erit tantum periculum. Resp. Singultus qui fit à mordacitate (ut diximus in contextu) & quantitate forte humorum in stomacho concedo quod sedetur à vomitu: qui vero per vel post vomitum fit, & diu perseverat, sedatur à vomitu nego.

Vide plura apud Cardanum *in Commentario*.

Aphorismus IV.

A Sudore horror non bonum.

Contentum seu Intentio.

De horrore & sudore.

C*Onnexio* : Quemadmodum in antecedenti Aphorismo Hippocrates damnavit singultum & oculorum ruborem, qui ad evacuationem per vomitum factam sequitur: Ita in præsenti Aphorismo, damnat horrorem, qui ad evacuationem per sudorem factam succedit.

Hic Aphorismus utpote brevissimus divisione non eget.

Licet sudor totius corporis evacuatio credatur, proxime tamen glandularum subcutanearum humores exhaurit, qui cum à lymphaticis derivent, & isti à sanguine, propterea ab unius exoneratione, reliqui successive diminuuntur, & tandem sanguis ipse, imo & universum corpus, communione illa cum partibus reciproca repurgatur, & impuritatibus inanitur; quamobrem à Medicis evacuatio hæc universalis dicitur, & morbis ferè omnibus indifferenter conducibilis. At vero ut omni ex parte proficiat, non solum exigit, ut è toto corpore faciliter prodeat & calens sit, sed etiam ut levamen ægrotanti afferat, & à morbis solvat, vel saltem temperet, unde si fortè non allevet, sed aggravet, imo nova symptomata inducat, vel præterita resuscitet, procul dubio indicium *non bonum* erit, quoniam ex eodem Hippocrate: *Decretoria non decernentia partim lethalia sunt, partim difficilis judicii*: id est mortem vel longitudinem morbi indicant: Quamquam autem multa alia pessimi indicii mala sudorem subsequi possint, meminit tamen hic speciatim Hippocrates *horroris* seu potius horripilationis, quæ sane sæpius illi succedere solet: nam cum, ut dictum, sudor proxime à glandulis subcutaneis emanet, si forsitan is, per cutim sensu præditam excurrens, acore vitiosus, & glutinositate hærens, porulis ejusdem impingatur, & ab ambiente aëre magis & magis recrudescat & figatur, procul dubio eandem vellicans & compungens, horrorem aut horripilationem incutit, quin imo rigescente corporis habitu, humores ad glandulas è partibus internis commoti, repelluntur, & intro remeant, unde postmodum incommoda majora, & præsertim si id accidat ex sudore manante in febribus, quo tempore speratur crisis; tunc enim non tantum priorem morbum non tollit, sed potius novum & pejorem efficit, elanguente interea natura ac infractis per sudorem viribus: Hinc in multis ægrotis *Epidemiorum*, rigor aut horror post sudorem vel lethalem vel longum saltem morbum demonstravit.

Ve-

Verum debet horror hic à ſudore ſupervenire; nam ſi fortaſſe præextiterit, ut inter initia febrium intermittentium, malus omnino dicendus non erit, velut initiantis futuræ febris prodromus: Criticus enim ſudor in febribus, horrore aut rigore incipit, ſubſequente calore & copioſa tandem emanante humiditate terminatur; diſcuſſa ſcilicet integrè ut ſupra dictum horroris morbifici materia: quod per Exemplum probat Poëta:

Jupiter obſcurum confringens murmure cœlum
 Mille jacit flammas, fulmina mille jacit.
Tandem depoſita, rabioſi Numinis Ira
 Igneus in liquidas ſolvitur æther aquas.
Tempeſtas ſimilis febris eſt, nam frigore & igne
 Incipit, & pluviis, pallida ſinit aquis.

Symptomaticus è contra nec ſemel ſudore incipit, ſæpius autem horrore & frigore terminatur, ob defectum ſpirituum & virium, reluctante materiæ copia, cruditate, malignitate, & ſic inceptum evacuationis opus perficere nequeat atque ex reliquiis morbificis horror ſubſequitur.

Animadvertendum porro hic eſt, quod horror (ut alibi dictum) medius ſit inter frigus & rigorem, horror tamen peior eſt rigore, quia conſtat ex duplici materia, bile & viſcoſitate ſeu lympha aceſcente, eſtque proprius febrium compoſitarum: Sciendum tamen, quod ſicut ſe habent ad invicem calidum & frigidum, ita ſudor & horror: nam ut docet Hippocrates *in libro de veteri Medicina, calidum & frigidum, maximè cognatæ ſunt affectiones in eo, quod alterum alteri facillime ſuccedit uti in febre poſt frigus calor ſequitur, & poſt calorem frigus*: ita etiam horrorem & rigorem ſolet ſequi ſudor.

Quæres: utrum verificetur Galeni commentum, *quod imperfectas judicationes horror ſequatur?* ℞ id non univerſaliter verificari: nam retrocedens ſudor ſæpe citra horrorem necat, vel ſaltem recidivam facit.

Exempla hunc Aphoriſmum concernentia & alias controverſias vide apud Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus V.

Ab insania (seu furore seu mania) difficultas intestinorum, aut Hydrops (seu aqua intercus) aut mentis alienatio, bonum.

Contentum seu Intentio.

De Deliriorum supervenientibus Phænomenis

Connexio: Cum Hippocrates in antecedentibus egisset de symptomatibus ad evacuationes supervenientibus: in hoc præsenti Aphorismo agit de morbis, qui aliis succedunt.

Hic Aphorismus cum simplicem habeat conclusionem; divisione non eget.

Etsi non raro morbus morbo succedens majorem malitiam arguat, & extremum Naturæ languorem, quæ proinde debilis reddita, cuicunque deinceps incommodo succumbat, solent tamen aliqui alios peiores solvere, & è gravioribus principes partes occupantibus liberare, aut saltem in leviores, magis domabiles, aut in longius tempus protrahendos commutare, prout jam dictum *lib. 6. Aphor. 21. & 48. de Melancholicis & Lienosis.* Debent autem isti adjunctam semper habere materiæ peccantis evacuationem, vel saltem decubitum in partem minus nobilem, prout in hoc Aphorismo Hippocrates memorat, de furore in dysenteriam, vel hydropem, aut etiam mentis alienationem, commutato.

Cum enim humor furorem & maniam in cerebro efficiens, alio transfertur, & per intestina, veluti per communem corporis cloacam foras educitur, etsi vellicando & abradendo dysenteriam in illis excitet, attamen quia è cerebro deponitur & maniam delet, omnino salutaris censenda est, tum ratione loci à parte affecta remotissimo, quamquam in ratione convenientis deficiat. Atqui potest etiam

etiam furor & mania desinere, si ex humore in hypochondriis commoto, cerebrum in consensum trahatur, cujusmodi plerique maniaci, per intervalla furiosi, certis duntaxat temporibus perturbantur & impetunt, siquidem in his necesse non est, ut vitiosus humor cerebrum materia sua occupet, sed satis est, si plexum nervorum in Mesenterio, aut Diaphragmate situm afficiat, & fibrillas eorumdem extorquendo, in cerebri meditullium desinat, ac talem commotionem excitet, ut phantasmata rerum confundat ac perturbet. Sed & Ecstasim quoque seu mentis alienationem, non dissimiliter parere potest, deturbata materia in fibras nervorum, vel etiam vaporibus cerebro perfuso, quo pacto de humore melancholico acido dicebat Hippocrates, & Galenus, si is nimirum in mentem vergeret, fieri melancholiam seu delirium melancholicum: Inde enim mania remittitur à continuitate, quia per ecstasim interumpitur, & attenuata materia, in halitus & vapores facilius moxmox penitus sit exsolvenda: constat autem fixos & hærentes succos perpetim molestantes, benigniores evadere, si loco moveantur & attenuentur adeoque mitius affligant & per intervalla; ut è contra acres, tenues, mobiles, si crassescant & subsistant, plerumque commutantur in melius resolutis tenuioribus partibus & subactis, & concretis crassioribus, atq; adeo non tam vehementer ferientibus & perturbantibus, quemadmodum de phreniticis, factis comatosis dicitur *primo Prorrheticorum*, consumpta scilicet parte humoris tenuiori, & relicta crassa mitiori. Commutari vero potest mania in hydropem, si humores illi in hypochondriis stagnantes, & nervos extorquentes, cum phantasmatum perturbatione, loco moti, & inter cavitates imi ventris, à nervorum plexibus sepositi, ipsum tumefaciant, & hydropem efficiant, atque hac de causa maniæ opitulentur.

Nisi etiam fieri contingat, ut melancholici & acidi succi maniam inferentes in serosiores dilati, salino-acidum ex parte dimittant, & in cavum ventris confluentes aquam intercutem inducant; quippe novum non est melancholicos & acidos humores facile commutari solere in aqueos & serosos imo maximam inter utrosque analogiam inesse, ut ab Hippocrate docemur, & constat ex pancreatis liquore, per ductum Wirsangianum in gracilia intestina derivantem. Ab his autem supervenientibus maniæ symptomatibus, licet bonum dixerit

xerit

xerit Hippocrates, non tamen ſimpliciter tale intelligendum eſt, ſed comparatè ſolum ad maniam, & cum criticorum motuum rationem ſapiunt, nam ſi fortaſſe unum aut alterum ex his ſuperveniret, nullatenus interea deſinente, aut miteſcente mania, proculdubio gravius eſſet, ſiquidem unum alterum non deleret, ſed potius augeret: Sic pariter etiam humores alio translati, ſi tenaciter ibidem hærerent, ac conſiſterent morbum ſolummodo in alium morbum commutarent, æque periculoſum, ut ſunt dyſenteria & hydrops, & ſua etiam ex parte Ecſtaſis, quiæq; morbi ſunt non minus quam mania lethales, quin imo ſæpe pernicioſiores ac breviores Debent itaque ejusmodi humorum maniam inferentium motiones criticam conditionem referre, ut ex his illi, vel extra corpus quam citiſſime expellantur, ut in dyſenteria, illæſis interea inteſtinis; vel alio ſepoſiti ignobiliores partes occupent, nobiles deſerendo, ſintque mox etiam facile egerendi, vel denique in ſe ipſis intranea commotione ſubacti, malitiam deponant, & mitiorem nanciſcantur conditionem ut in Ecſtaſi.

Dices morbi cujusvis chronici mutatio in hydropem eſt mala, ergo non poteſt dici hic bona Reſp. mutatio eſt mala ſecundum terminum *à quo* nego: ſecundum terminum *ad quem* tranſeat, quemadmodum jam in contextu abunde explicuimus.

Inſtabis hydrops eſt morbus lethalis, ergo nullo modo poteſt dici bona mutatio: Reſp. hydrops à fruſtratione ſanguificationis opere aut viſcere quocumque modo graviter læſo, concedo: à translatione materiæ morbificæ prout hic ſumitur nego.

Ad hunc Aphoriſmum reduci poſſunt *Lib. 6. Aphor. 40. 44. & lib. 7. Aphor. 53. 54.*

Plures controverſias vide apud Cardanum *in Commentario.*

Aphoriſmus VI.

In morbo diuturno (ſeu longo) cibi faſtidium, & ſynceræ dejectiones malum.

Con-

Contentum seu Intentio.

De Prognosi morborum chronicorum è statu ventriculi.

CONNEXIO: In præcedenti Aphorismo Hippocrates ex quibusdam furorem consequentibus bonum fecit prognosticum: In hoc vero præsente Aphorismo ex consequentibus, cibi nempe fastidio & synceris dejectionibus, post diuturnos morbos, malū facit augurium.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem nullam patitur divisionem.

Quotiescunque morbi spatium quadraginta dierum transiliunt, & ulterius progrediuntur, ex acutis fiunt chronici seu longi, potissimum ex humoribus lentis, crassis, hærentibus progeniti, vel etiam in locis stagnantes, ubi difficulter fermentationi & secretioni subjiciuntur, sed potius impacti tenaciores evadunt & veluti gypsei, quemadmodum in glandulis & articulis, si præsertim viribus infractis langueat natura, & sanguis ac viscerum fermenta suo spiritu alkalino destituta, inertia prorsus evaserint: His ergo si fastidium ciborum, nausea, & inappetentia superveniat, malum erit, tum quia præ longitudine, effœtis omnino viribus, per alimenti carentiam, facile est ut natura penitus succumbat, & concidat, antequam morbus finiatur; tum quia à ciborum fastidio & nausea stomachicum fermentum, valde languidum & ineptum, indicatur, & quod gravius, nec à sanguine & cæteris liquoribus, similiter effœtis, ut decet suggestibile, ut proinde etiamsi vi & conatu cibi resumptivi ingerantur, ob illorum inertiam potius corrumpantur, & degenerent in excrementa magis & magis cumulantia, materialem causam chronicitatis, unde etiam dejectiones syncerae prodeunt. Quamobrem non abs re Hippocrates utrumque symptoma conjunctim in hoc Aphorismo proposuit, quoniam vix fieri potest, ut unum sine altero habeatur: Dicuntur autem synceræ dejectiones, quæ uniformes sunt & impermixtæ, æqualiter fermenta viscerum male affecta significantes, ut ejusdem languoris, tam quod in stomachum derivat, quam quod per confluentes

ſuccos, inteſtinorum excrementorum repurgationi famulatur, vitium denotet, unius modi & homogeneæ conditionis alvi dejectiones efficiat, ſive illæ hunc vel alium colorem referant, à prædominio unius vel alterius ſucci depravati cum cibo commiſti. Hinc & flauæ & virides, & pallidæ & cibales & humorales, vel aliæ eſſe poſſunt, quas propterea generaliori nomine voluit Hippocrates ſynceras appellare. Cæterum eſto alterum horum ſymptomatum ſatis etiam atteſtari poſſit, de malo morborum chronicorum eventu, cum illis ſuperacciderit, juxta ea quæ Celſus *lib. 2. cap. 4.* ſententiam inter ſua prognoſtica referens, commemoravit; crediderim tamen voluiſſe Hippocratem, utrumque hoc loco jungere ut certius mali morbi teſtimonium deſumatur, præterquam quod difficile admodum ſit, ex uno alterum non eſſe conſecuturum, ſi præſertim ciborum faſtidium cum nauſea, in appetentia, & mala aſſumptorum digeſtione conjungatur, ut ſæpius accidit.

Dices I. Nigræ dejectiones ſunt ſynceræ dejectiones, ſed hæ teſte Hippocrate, multos morbos curant, nempe furorem, quartanas &c. Ergo hic Aphoriſmus non ſubſiſtit? ℞ negando quod omnes nigræ dejectiones ſint ſynceræ quia poſſunt heterogenei ſucci eſſe permixti cum colore nigro: deinde non adeſt cibi faſtidium: iſta autem duo debent eſſe conjuncta, ut dixi in contextu.

Dices II. Cibi faſtidium in quartana bonum eſt, nam ubi ægri valdæ ſunt voraces, diutius torquentur; Imo Hippocrates *Lib 2.* Laudat inappetentiam, ergo non eſt tam mala, vel ſibi contradicit. Reſp. Cibi faſtidium in quartana cum ſynceris dejectionibus, quando nempe natura occupata cauſæ morbi concoquendæ, corporis nutritionem negligit, adeoque non appetit, concedo: Nec Hippocrates hîc ſibi contradicit, quia illo loco citato loquitur abſolutè de impuris corporibus; hoc vero loco non, ſed reſpective: deinde ibi loquitur de convaleſcentia, hic de morbo, in quo non tantum adeſt cibi faſtidium, ſed etiam ſyncera & frequens dejectio.

Plures controverſias vide apud Cardanum *in commentario.*

Apho-

Aphorismus VII.

Ex multo potu rigor & delirium (seu desipientia) malum.

Contentum seu Intentio.

De Επιγενομένοις *seu supervenientibus bibacitatis.*

Connexio : Cum in Aphorismo quinto hujus libri Hippocrates mentionem fecisset maniæ seu mentis alienationis , quæ delirii species est:

In hoc præsenti Aphorismo de delirio agit, quod ad ebrietatem sequitur, cumque de horrore, qui ad sudorem sequitur Aphorismo quarto etiam dixisset; In præsenti quoque dicit de Algore, qui sequitur ebrietatem.

Hic Aphorismus ob summam brevitatem non dividitur.

Mala ex ebrietate provenientia, tum mentem tum corpus plurimum turbantia , nemo est qui ignoret, & quidem ex his *lib.5. Aph. 5.* dixerat Hippocrates subsequentem ab ebrietate aphoniam convulsionem inferre , ac postremo mortem, nisi illam febris præverteret; nunc alia memorat , ex multa potatione symptomata & prognosim inde faciendam : Et quamvis potationem simpliciter recensuerit, nulla factâ liquoris potabilis mentione, non est tamen ut ambigamus, de alio ipsum, quam de vini potu sermonem habere voluisse, ut Galenus exponit, & cum eo omnes reliqui interpretes conveniunt; nam à nullo alio liquore, in usum potus deducto rigorem, ac dementiam proficisci posse res in comperto est : dementia enim certe ab aqua nunquam fiet: Itaque ex nimia solum vini potatione , seclusa tamen temulentia ac ebrietate , rigorem & desipientiam supervenientem, malum esse inquit. Quia vero hominum industria factum est, alios æquipollentes liquores pro vino fuisse excogitatos, qui cum immoderatius fuerint epoti, paria incommoda inferant , id ipsum idcir-

co de iis intelligendum suadent, quod à larga vini potatione hic est animadversum, cum non dissimiliter cerebrum & nervi malo afficiantur à vino, quam à cerevisia & zitho (seu specie quadam cerevisiæ) cæterisque aliis artificialibus potibus vinosis, qui identidem cerebrum vaporibus opplent & obfuscant, atque acorem facile redolentes nervos & nervorum fibras vellicant & extorquent, imo spiritus animales acres & tumultuarios progignunt.

Incutitur autem exinde rigor concussione, in iisdem inæqualiter excitata ab acore ipso irritante, & à natura impellente per contractionem & corrugationem earundem partium nervearum; Desipientia vero à turbata fibrarum dispositione & spirituum animalium violenta commotione, qui nimirum à potu vini largiore turgentes & efferi, imo confertiores, mobiliores & acres redditi, non suaviter & blande irrigando ac leniendo fovent, sed è contra impetuose irruendo, omnia conturbant, irritant, & exagitant, unde postmodum delirium.

Junxit autem utrumque non inconsulto Hippocrates, ut malum exinde rationabilius prædici queat, quia per rigorem malum in nervis & fibris membranarum; per desipientiam vero damnum in spiritibus, & in mente, & cerebri substantia portenditur, quæ sanè quantum faciant, ad vitæ tuitionem, nemo est qui nesciat.

Nullatenus autem hic reticebo, quod à bibacibus quibusdam, in usum inter epulas, ne temulentiam incurrant ac pro more largissimè bibant, invectum est, vinum etsi potentissimum, saccharo commiscere, ita enim confitentur illud minus, imo nullatenus inebriare, forte quia per sachari mixtionem ejus spiritus inspissantur, & dulcore coërciti, coarctantur adeo, ut propterea minus, vel nullatenus cerebrum feriant; qua etiam ratione fit, ut vinum colatum dictum, seu non fermentatum, aut etiam mustum ipsum, paucissimos ac inertes admodum spiritus per destillationem emittat, ac largius adhuc epotum minimè inebriet, licet ventrem inflet, & in ingentes flatus erumpat.

Etiam hoc notatu dignum est, rigorem non raro ex largo quoque aquæ gelidæ potu supervenientem, imminentis morbi esse solere prænuncium, prout non raro in praxi observatum est in quibusdam, qui, cum à potu aquæ frigidæ, etiam à prandio & cæna, rigeret, futuram sibi prædicebant infirmitatem, potissimum à stomacho, vel

imo

imo ventre procedentem,& sæpius etiam cum febre; forte quia in fracta,vel deficientia ventriculi,& intestinorum fermenta, ab aquæ potu languidiora reddita, chylosim non bene moderabantur, nec melius excrementorum alvi repurgationem, unde postmodum febris & alia ventris incommoda.

Quæres 1. Cur quidam à cibo frigeant alii non? ℞. Illorum stomachum debilius concoquere & digerere, ob debile fermentum & tonum languidum ventriculi, hinc spiritus aliunde revocantur ad eundem, ad digestionem secundandam, relictis partibus exterioribus algidis: Hi vero utpote fortes & robusti, hac spirituum succursu non egent.

Quæres 2. Quomodo illud Platonis in Timæo sit intelligendum,ubi dicit; Vinum calefacit corpus & animam? ℞. Per animam intelligi spiritus.

Quæres 3. Quomodo vinum generet frigidos morbos; Seu cur multa potatio vini, primum frigus pariat, cum tamen vinum calidum sit? ℞. Cum Aristotele 3. Problem. quod humidum plurimum, seu in copia,& quantitate, non calefaciat, sed sponte refrigeratur, ut sudor ex veste calida cum plurimus fuerit: Ergo etiam vinum, cum ob multitudinem,à calore naturali vinci non possit, ad naturam suam qualem habet antequam hauriretur, redit; sicque totum corpus refrigerat ut testatur Galenus *3. de temperamentis.* Aliter adhuc hoc ipsum explicat & dicit: Proinde nec vinum ipsum semper calefacit animal, æque ut nec oleum flammam accendit,tametsi aptissimum sit ignis nutrimentum: Imo si imbecillæ & exiguæ flammæ, confertim multum oleum infundas, suffocabis eam & prorsus extingues potius quam ut augeas: Sic pariter & vinum ubi plus bibitur, quam ut vinci possit, tantum abest, ut animal calefaciat ut etiam frigidiora vitia gignat nempe cōpressiones, obstructiones, caloris suffocationes,debilitates, spirituum interceptiones, unde frigiditas & tandem etiam ipsa mors. Hanc Philosophi rationem, à ratione esse alienam adeoque vix non absurdam dicit Cardanus *in Commentario.*

Neq; enim (inquit) par exemplum est, de oleo extinguente flammam,quia illam suffocat; & de vino in corpore nostro, quod non nisi quia frigidum refrigerare potest, non prohibere respirationem & exhalationem,ut oleum in igne, sanus mente dicat.

Plures controversiæ videri adhuc possunt apud Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus VIII.

A Tuberculi introrsum ruptione exolutio (seu virium dejectio) vomitio, & animi defectio fit.

Nota: *Conferri potest hic Aphorismus cum Aphorismo 41. Libri sexti.*

Contentum seu Intentio.

De Prognosi rupti abscessus interni.

C*onnexio*: Cum in antecedenti Aphorismo Hippocrates egisset de symptomatibus seu supervenientibus ebrietatis; In hoc præsenti Aphorismo loquitur de symptomatibus seu supervenientibus, rupti abscessus.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Accidentia à tumoribus internis diruptis exorientia, hic ulterius memorat Hippocrates, atque prognosim ex iisdem recenset, quam malam & infaustam ait, si subinde vomitus animi defectio, aut exsolutio consequantur: hinc prognosticus est præsens Aphorismus, & summopere in praxi medica utilis.

Tumores in humano corpore progigni, non tantum externos, sed etiam internos & ratio manifestissima suadet & experimenta plurima ex dissectorum cadaverum observationibus, certo certius attestantur. Eos autem non solum, in viscerum parenchymatibus, jecore, liene, renibus, utero, verum etiam in glandulis, quibus totum fere corpus constructum & contextum est, tum majoribus & conspicuis tum etiam parvis & inconspicuis seu miliaribus, ac solo microscopio observabilibus, cunctis plane in confesso est, adeo ut plerique, nec sine firma & constanti ratione arbitrentur, raro febres acutas, aliosque graves & calamitosos morbos accidere, qui ingenitum tuberculum seu vomicam (quæ potissimum hic intelligitur) comitem non habeant, vel pro causa, sive efficiente, sive fovente non recognoscant.

Quo

Quo ſane videtur Hippocrates reſpexiſſe, cum dixit omnes morbos, vel ulcus eſſe, vel ulceris conditionem præſeferre, ut alibi dictum.

Quoties autem accidit, interius genitos tumores ſuppurari, ac poſtmodum diſrumpi, niſi prompte materia ſuppurata exitum habeat, neceſſe eſt alicubi deponi & hærere, & quidem ſi in glandulis; quæ uti ſpongioſæ, facile quoscunque humores excipiunt facillimè corruptionem inferet, & ſymptomata plane exitioſa; ſi vero in ventriculum feratur, vomitum excitabit; ſi in thoracem & pulmonem tuſſim, anhelitum, ſuffocationem; ſi in inteſtina diarrhœam, vel dyſenteriam; ſi in abdominis cavum hydropem; ſi in renes aut veſicam, ſtranguriam, dyſuriam, iſchuriam, & ſic deinceps alia & alia incommoda pariet, prout in unam vel aliam partem abſcedet. Ex his autem ſpeciatim memoravit Hippocrates, *virium exſolutionem, vomitionem & animi defectionem*, quæ videntur eſſe ſymptomata ſpecialiora diruptionis, ad cavum thoracis & præcordiorum pertinentia, unde gravius timere ſit vitæ periculum; ſiquidem quæ fit ad inteſtina, renes, veſicam & abdomen, levius præ cæteris vitam incommodat, etſi etiam mala ſit.

Silentio autem prætermiſit Hippocrates prognoſim, quam in cæteris antea præſignaverat, forte quia implicite in his continebatur, vel facile ab iisdem deduci poterat; quamobrem recte Mercurialis *hoc loco, ſat fuiſſe*, inquit, *dicere fieri, cum ſint ſemper pernicioſa quommodo cunq; fiant; ſunt enim hæc omnia mala, ſi ſeparatim, & multo magis ſi conjunctim capiantur; tum quia ſignificant magnitudinem tuberculi, & pravitatem illius materiæ, lociq; ad quem miſſa eſt præſtantiam; tum quia cuncta hæc tria ſymptomata, tam per ſeſe, quam conſecutive, unum quodq; ſeparatum, vires magis atterit, atq; alios graves affectus producere poteſt.* Quin & grumi ſanguinis, ex rupto apoſtemate, ulcus ipſum ſordidum, facile in gangrænam terminandum, continuus per eas partes humorum effluxus, fiſtulæ, cuniculi ſinus, & alia plura, quæ ſupervenire ſolent, vitæ periculum adaugent; ut dixit Hippocrates lib. 6. Aphor. 27.

Quibus omnibus unica ſpes eſt evadendi, per iteratas potiones vulnerarias adjecto ſpermate ceti, mumia, & aliis ſimilibus ex praxi delibandis.

Dices: Exſolutio & animi defectio, videntur eſſe eadem, ergo gratis diſtinctim ponuntur? ℞. Exſolutionem eſſe quid minus quam animi defectum ſicut lypothimia levior eſt affectus quam ſyncope, licet uterque gravis ſit.

Apho-

Aphoriſmus IX.

A Sanguinis profluvio deſipientia, aut etiam convulſio malum.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi hæmorrhagiarum.

Connexio : Cum Hippocrates in antecedenti Aphoriſmo egiſſet de ſymptomatibus quæ ad interim abſceſſus ruptionem pertinent, quatenus nimiam evacuationem ſequuntur: In hoc de illis ſymptomatibus agit, quæ ad magnam ſanguinis effuſionem fiunt.

Hic Aphoriſmus cum breviſſimus ſit diviſionem nullam admittit.

Ex ſanguinis fluxu convulſionem aut ſingultum conſequentem, malum eſſe ſcripſit Hippocrates lib. 5. Aphoriſ. 3. in hoc Aphoriſmo addit etiam deſipientiam : Unde propterea crediderim, ſejunctim unum ab altero, ſi hæmorrhagiæ ſuperveniat, malum portendere, quamvis Celſus *Lib. 2. cap. 8* utrumque ſociaverit; & quidem convulſio ſola, aut ſola deſipientia ſatis ſuperque mali morbi teſtimonium eſſe poſſunt, cum cerebri & nervorum læſionem arguant, quæ ſua natura mala ſemper eſt: quod ſi præterea ſimul una copulentur multo deteriora erunt; quare idem Celſus, utrumque conjungens non ſolum *malum*, ſed *mortis periculum* adjecit. At vero hæc non dixit Hippocrates, ſupervenire poſſe cuicunque ſanguinis evacuationi, ſed illius profluvio duntaxat, ſeu largæ & copioſæ hæmorrhagiæ, de qua etiam meminerat *citat. lib. 5. Aphoriſm. 3.* nam ſi modice ſanguis fluat, fieri procul dubio nequit, ut deſipientia vel convulſio ſequatur, quin imo ſæpius accidit, ut ſanguis moderate, præſertim per nares, vel uterum, vel per hæmorrhoides profluens, multum levaminis afferat ægrotantibus, ut etiam ex pluribus locis Hippocratis deducere eſt. Num autem de ſola hæmorrhagia dictum hoc retulerit, an etiam de aliis aliarum partium evacuationibus cruentis, licet dubitari poſſit, probabilius videtur & quocunque ſanguinis immodica evacuatione, cerebrum

brum præ cæteris visceribus magis afficiatur & langueat, attenta præsertim ejusdem conditione, licet quæ è naribus procedit, proximius cerebrum debilitet, qua de causa non solum malum esse indicium censuit Celsus, sed etiam exitiosum dixit *cit. loco.*

Desipientia autem seu dementia, quæ hic notatur, ea potissimum videtur intelligenda, quæ stuporem, stultitiam, & sensuum omnium hebetudinem significat, ut in mente captis, ob ingentem virium præsertim animalium jacturam.

Quæres Cur Hippocrates mentionem non fecerit deliquii animi, quod maxime sequi solet effusiones sanguinis? ℞. Quia deliquium non ita remotum est, imo remedium est effusionis; sequitur autem maxime deliquium animi, cum repente sanguis effluit; & hanc sequi solet convulsio, delirium vero cum paulatim sanguis effluit & tamen durat.

Plura qui desiderat adeat Cardanum *in suo Commentario.*

Aphorismus X.

Ab ileo vomitus, vel singultus, vel convulsio vel delirium (seu desipientia) malum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi ilei.

C*onnexio*: Quemadmodum in præcedenti Aphorismo de sævis symptomatibus quæ à sanguinis effusione proveniunt tractavit Hippocrates; Ita in hoc præsenti Aphorismo de illis accidentibus, quæ ileo superveniunt, æque gravibus sermonem instituit.

Hic Aphorismus ob brevitatem & simplicem conclusionem non dividitur, ileos latine volvulus, est morbus in quo nil quod superne assumptum est, ad inferiora & ad alvum descendit, sed potius sursum revolvitur & per os regeritur, obstructo & constipato, aut etiam contorto, atque inflammato intestino ileo, à quo morbus ipse nomen desumpsit: quamquam autem intestini hujus affectionem specialius morbus iste volvulosus comitetur, aut consequatur,

non tamen omnino vomitus necesse est, ut simul una conjungatur, cum fieri etiam possit ut non tantum ileum intestinum, sed etiam reliqua superiora compertiantur dolore, cruciatu, torminibus, inflatione, febre, siti, inappetentia aliisque symptomatibus, citra vomitum, qui etsi postmodum subsequatur solius cibi assumpti, vel humoris in cavo ventriculi stagnantis esse solet. At vero si vomitus deinde stercorarius accedat, aut etiam cum singultu, omnino lethale esse consuevit, de quo hic Hippocrates: tunc enim intestinum ileon tam crudeliter vexari indicio est, ut irritatione perpetim inducta, fibræ illius lacessitæ distorqueantur, & veluti convulsione affectæ, sursum retrahantur, ac motum peristalticum penitus conturbent & invertant, unde postmodum fæces in cellulis & confractibus illius residentes, evomantur, ex citato simul una singultu.

Perpensis præterea causis, è quibus ileos proficisci solet cum vomitu, plane ab illis periculum vitæ magis adaugetur: nam sive ab inflammatione contingat, sive ab ejusdem contractione ac tortura, aut etiam prolapsu, ut in enterocele, sive à fæcibus induratis, aut viscoso & hærente humore, sive ab alio quopiam vim habente convellendi, & fibras intestinorum proritandi, atque distorquendi, semper exitum minatur, ut historiis quoque compertum est & praxis ipsa pluries ostendit, quamobrem non immerito funestum signum hic ab Hippocrate proclamatur.

Quod si ulterius cum vomitu singultus adjungatur, longe gravius malum indicitur tum ex natura singultus, qui ad convulsionem refertur, tum ex conditione materiæ ventriculum & stomachum impetentis, planè mordicantis & acris; tum denique ex ratione partis affectæ, ad vitæ sustentationem penitus necessariæ (qualis est ventriculus) & propter nervos quibus intexitur innumerabilibus, magnam cum cerebro connexionem habentis, ut alibi dictum.

Hinc non solum Hippocrates singultum supervenientem malum dixit, sed etiam convulsionem, quę procul dubio periculosior censenda erit, ob cerebri & nervorum inde immediate prodeuntium affectionem. Atqui desipientiam quoq; suboriri posse ex ileo, illumq; pari modo funestum signum esse, nulli dubium, tractis nimirum in consensum partibus, ad animales operationes pertinentibus, depravatis spiritibus, & turbatis ac confusis phantasmatibus, imaginativam, &

æsti-

æstimativam dirigentibus ac moderantibus. Quæ cum clariora sint, quam ut fusiori sermone egeant, non est ut diutius in his immoremur; solum id animadvertere juvabit, unum quodque horum symptomatum, satis esse, ad indicandam morbi Ilei pravitatem & contumaciam; quamquam unum ab altero profectum, & intra quatriduum lethum attulisse non raro observatum sit.

Quæres: unde cognoscatur quod Ileos intestina tenuia, an crassa afficiat? Respondet Fonseca vomitum chyli sequi, ubi malum est, in tenuibus intestinis sed fæcum, ubi in crassis consistit.

Plura lege in Cardano *in Commentario.*

Aphorismus XI.

A pleuritide (seu morbo laterali) peripneumonia (seu inflammatio pulmonis) malum.

Contentum seu Intentio.

De prognosi pleuritidis.

C*Onnexio*: Cum in præcedentibus Aphorismis de symptomatibus supervenientibus ad varia mala tractasset Hippocrates, ad prognosin: In hoc præsenti Aphorismo agit de pulmonia pleuritide succedente, in qua mutatione, morbus morbo succedit.

Hic Aphorismus ob summam brevitatem non patitur divisionem.

Pleuritis & peripneumonia adeo inter se affines morbi sunt, ut sæpe unus alterum mentiri soleat, quin imo plerique utrumque confundere consueverint.

At quamvis inter initia, diversimodè molestent, & distinctas partes, Pleuram scilicet, vel pulmonem afficiant, unde postmodum à partis affectæ diversitate, Pleuritis aut peripneumonia vocitetur plerumque tamen, procedente morbo ac pejoribus symptomatibus comitato, citra suppurationem & sputum, etiamsi antea partes à pulmone distantes affecerit, facile in ipsius pulmonis substantiam repere potest, & peripneumoniam seu inflammationem pulmonis exci-

 tare;

tare; cumque hic affectus, majus vitæ periculum minetur, ob majorem cum corde viciniam, & cum toto corpore consensum, per arterias inde latiores excurrentes, ac recta in cor, ejusque ventriculos & aortam sanguinem asportantes; propterea transitus pleuritidis in peripneumoniam longe perniciosior existimatur; id quod considerans in hoc Aphorismo Hippocrates, dicit; *à pleuritide peripneumonia malum.*

Dignoscitur autem his præsertim indiciis transitus hic ex pleuritide in peripneumoniam à febris exacerbatione majori, à difficultate spirandi magis adaucta, à tussi profundiori, vel nulla citra screatum, à genarum rubore, ab urinæ substantia magis flavente & crassa, atque à doloris sensu, qui prius acutus & pungens, mox vero gravis & premens evadit cum majori anxietate, & corporis inquietudine.

Tunc itaque pleuritis in peripneumoniam commutata mala dicetur, cum illa non desinente hæc supergreditur: at vero si cessante priori, posterior adveniat, licet bonum simpliciter non sit, non tamen omnino malum esse solet, si præsertim materia inflammationem inferens aut fovens, perducta ad pulmonem, atque ad ductus ejusdem tracheales, possit subinde facilius & promptius extussiri & excreari. At vero cum pleuritis seu inflammatio pleuræ, non omnino desinit, sed potius majori sua expansione, etiam in pulmones diffu[n]ditur & una simul cum inflammatione pleuræ, pulmonem quoque ipsum, secundum alterutrum saltem lobum, inficit ac tumefacit, tantum abest, ut commutetur, & aliquatenus prosit, ut potius malum malo gravius adjiciat, & pejora vitæ incõmoda pariat, de qua re hic sermo est, unde merito scriptũ *malum*, imo & fortasse pessimũ ac lethale asserere licet, eo quod subinde febris, quę utrumq; morbum comitari solet augeatur, spirandi difficultas increscat, & quod gravis, cor & vitale robur magis & magis infringatur & hebescat; quod si præterea genæ, exinde rubeant, sputum, vel supprimatur, vel crudum, rotundum, flavum, viride aut nigrum, & nonnisi maximo cum conatu & educatur, vel in lethum desinit, vel in empyema ac phthisim commutatur, & postremo in ipsam mortem.

Sed an quod Hippocrates hic dicit, de inflammatione pulmonis ex pleuritide ampliandum quoq; sit è contra in pleuritide, si in hanc pueripnemoniã transeat, ut *in coacis prænotionibus*, ubi peripneúmonia pleuritidis succedanea, tutior primigenia dicitur, & cur ejusmodi trans-

transmutationem Hippocrates tacuerit? Crediderim dicendum illam siluisse., non irrationabiliter Hippocratem veluti rarissimam & insuetam, quæ si aliquando forsan visa sit, pari imo pejori prognostico esse judicandam, cum subinde conjectura pateat, jam pulmonem ex integro fuisse inflammatum, ut proinde incapax novi affluxus humoris, illum excipere non potens, alio divertere faciat, quin imo beneficii educendi per sputum & tussim humorem, penitùs desperatur, à superveniente Pleuritide, quod facilius exspectandum erat, ex sola peripneumonia.

Qua vero de causa Pleuritis in peripneumoniam transire possit, non aliunde crediderim, quam ex impedito magis minusve in partibus pectoris sanguinis circuitu: cum enim in apicibus solum arteriolarum sanguis hæret, cæteræ verò liberæ & expansæ sunt, ac præter fluentem sanguinem admittunt, ac deducunt, levis planè inflammatio fit, & pleuram non excedit; at vero si illæ excipiendo sanguini satis non sint, & adhuc ulteriori egent spatio, forte quia sanguis crassior, acidior, glutinosior, aliusve amplitudinem exigit majorem sed latiorem, tum in adjacentes partes excurrens adhuc in pulmonem divertitur, illiusque substantiam tumefacit ac inflammat: Unde dvo magni morbi hominem vincunt, quorum alteruter sufficiens ad occidendum ut testatur Hippocrates *Lib. de Affectionibus* dicens: *cum morbus alteri succedit plerumque occidit.*

Quæres: Utrum omnis Peripneumonia sit æque periculosa? ℞ in rigore loquendo quod sic: Sed tamen mitiorem illam, quæ à sanguine crudiori fit, esse, quam quæ à sanguine æstuante seu bilioso fit, hæc enim dicitur Erysipelatosa quæ pessima est.

Aphorismus XII.

A Peripneumonia (seu pulmonis inflammatione) phrenitis malum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Peripneumonia.

Connexio: Sicuti facile ad pulmonem transit pleuritis, quando ad malum vergit: Ita ex pulmonia facile Phrenitis sequi solet; adeoque rationabiliter Hippocrates hunc Aphorismum post præcedentem proposuit.

Hic Aphorismus pariter ob brevitatem summam non patitur divisionem.

Quamvis Pleuritis & peripneumonia, morbi sint inter se adeo affines, ut vices invicem commutent, & unus in alterum transire possit, frequentius tamen mutatio in pejus, à superveniente nimirum graviori & periculosiori contingens, juxta seriem ab Hippocrate hic notatam, fieri solet, ut ex pleuritide peripneumonia, atque ex peripneumonia phrenitis accidat.

Hac enim ratione per partes successive nobiliores, & magis ad vitam sustentandam necessarias, periculum adaugetur & propius ad mortem acceditur: Pleuritis autem & peripneumonia, ita à plerisque ut priori Aphorismo dictum, confunditur, ut ex utrisque commune nomen, apud quosdam factum sit, & Pleuro-pneumonia non incongruenter vocitetur.

Cum igitur à Peripneumonia transitur in phrenitidem, aut hæc illi superaccidit ab affectione partis vitalis trahitur in consortium morbus aliuf partis animalis & cerebri, ubi phlogosim & inflammationem pariter exortam suspicari irrationabile non est, eo ferè modo, quo pulmo ipse affectus creditur: Etenim sæpe numero evenit, ut quemadmodum partes externæ erysipelate vexatæ aliis consentientibus & vicinis id ipsum comunicent quod patiuntur, ita & partes internæ inter se invicem consentientes: Sed & fit quoque, ut Erysipelas, veluti per saltum diffundatur, & has & illas partes, non raro etiam dissitas, indifferenter infestet, at in eo quod *volaticum dicunt*: At qui maximus inest consensus per arterias, venas & nervos, inter thoracem & pulmonem cum cerebro, ut patet, estque & hoc notatum in anatome. Si igitur præter pulmonis inflammationem,

nem, cerebrum quoque vel ejus meninges, & plexus, accidat inflammari, unde Phrenitis exoriatur, nullum dubium, mali morbi testimonium esse, & ægrum de vita facile periclitaturum.

Porro in his, sive urinæ turbulentæ compareant, sive è turbidis mox repente tenues fiant, aut etiam quæ inter initia concoctæ videbantur, post quartum diem attenuentur, aut aliter in excretis confusæ varient, mortis prænuntiæ esse solent, ut dicitur ab eodem Hippocrate *Lib. Coacar. prænotionum.*

Aphorismus XIII.

Propter ardores vehementes (seu æstus fortes) convulsio, aut Tetanus malum.

Contentum seu Intentio.

De Effectibus uredinis seu ardoris fortioribus.

C*Onnexio* : Cum de supervenientibus & morbis & symptomatibus ab Hippocrate sit institutus sermo, & in præcedenti Aphorismo, de Phrenitide pulmoniæ superveniente egerit : In hoc præsenti Aphorismo de convulsione verba facit quæ ardores excipit.

Hic Aphorismus ob brevitatem nullam patitur divisionem.

Quo autem pacto legendus sit hic Aphorismus, non satis adhuc constat, cum & neque inter veteres expositores convenisse scribat Galenus *in commentario*, qui fatetur Marinum insignem Aphorismorum interpretem, pro *æstibus*, maluisse scribendum *vulnera*, ut propterea ex vulneribus potius fortibus, quam ex æstibus, convulsiones oriri posse fuerit arbitratus, cum nusquam rationabiliter constare possit, ab æstibus fortibus convulsiones proficisci, aut quinam unquam intelligendi sint, ejusmodi fortes æstus, an ab ambiente aëre, an vero à vehementibus medicamentis, sudorem potissimum inferentibus vel etiam ustionem & Escharam excitantibus, & aliis.

At

At ſicut hæc verſio ſuas patitur difficultates, ita nec altera Marini, ſuis aliis ex adverſo caret; Quis enim unquam veluti rem notatu dignam, & inter Aphoriſticas ſententias collocandam arbitrabitur, ex fortibus vulneribus convulſiones oriri poſſe, aut ortas inter mali morbi teſtimonia reponere dubitabit? cum tamen alias, & pluries id ipſum Hippocrates, memoraverit, ſitque cunctis jam ſatis ſuperque notiſſimum, multoties etiam obſervatum in praxi ab hypocauſtis & laconicis, ex thermis naturalibus, ſudore nimium & vehementer promoto, excalefacta plus juſto, corpora exaruiſſe, ac nervorum & muſculorum tenſionem paſſa eſſe; itemque alia ab uſu cauſticorum medicamentorum ſupra partes ſenſu exquiſito præditas applicatorum, contractas & convulſas illas remanſiſſe, ut & ab uſu Mercurialium; quo circa non omnino impoſſibile putandum, ab æſtibus fortibus, cæterisque extrinſecis calorificis immoderatis convulſionem ac Tetanum poſſe proficiſci: unde Celſus *Lib. 2. Cap. 7.* hanc Hippocratis ſententiam ita accepit, ut verteret: *Poſt magnos fervores corporis, nervorum rigor aut diſtentio malum.*

Sed etſi ab his & aliis ſimilibus cauſis externis convulſiones excitari poſſe crediderim, non videtur tamen hoc loco Hippocrates, voluiſſe iſtas ab illis deducere, ſed duntaxat, quæ ab internis cauſis progignuntur, cum hic de morbis, aliis morbis ſupervenientibus ſermonem habere, à principio hujus libri ſibi conſtituerit: Hinc rationabilius fortes æſtus exponere conveniet, febriles, & quales ab ardentibus inferuntur, quæ cauſones & æſtuoſæ febres appellantur, & aliquando colliquativæ fiunt. Et quidem ab his plurimum commoti & fermenteſcentes humores, non tantum calore intenſiſſimo, & ſiti inexſtinguibili, ægrotantes excruciant ſed etiam acredine ac moleſtia intolerabili, partes cunctas corporis exagitant, laceſſunt & divexant, ut muſculi & nervi, rorida illâ ac blanda ſubſtantia exhauſti, rigidi, & contracti fiant; atque hinc animadverſione dignum ſequitur, quare Hectici & Tabidi effecti, etiamſi toto corpore exarefacti evaſerint, nullatenus tamen convelluntur, qui non à ſiccitate (ut vulgo creditur) quæ ſane in illis extrema eſt, ſed potius ab humorum acritate & irritatione, convulſio nervorum & muſculorum evenit, ut alibi adnotavimus. Quod autem febres ardentes, fortes æſtus ab Hippocrate appellari ſoleant, præter voces græcas πῦρ, πυρεξία, πυρετὸς,

qui-

quibus ipſe utitur ad ſignificandas febres ardentes deducitur quoque ex eodem *libro de medicamento purgante*, ubi in fortibus æſtibus cavendum à catharticis conſulit.

Hinc etiam expoſitioni melius cohæret Celſus antea memoratus *Lib. 2. cap. 7.* hanc Hippocratis ſententiam afferens, dum inquit: *Poſt magnos fervores corporis, nervorum rigor aut diſtentio malum*; quandoquidem ibi de his, quæ intrinſecus in ſingulis morborum generibus accidunt, ſermonem facit.

Sed quid eſt, quod Hippocrates ſejunctim hîc ſcripſerit convulſionem à Tetano, quem Latini vertunt nervorum diſtentionem, cum tamen Tetanus ad convulſiones referatur, ſitque affectus compoſitus ex opiſthono & emproſthono? & dicendum ſuper addidiſſe Tetanum convulſioni ſimpliciter dictæ, veluti morbum ſimplici convulſione deteriorem, eo quod totum corpus, tum anterius tùm poſterius rigidum, contractum & immobile reddat; unde quodam modo ad naturam catalepſis videtur accedere, in qua præter contractionem & tenſionem nervorum & muſculorum, corpus univerſum rigidum & inflexile fit, à nerveo liquore & ſpiritibus, gelu fere coactis.

Controverſiæ circa hunc Aphoriſmum in contextu ſunt ſolutæ.

Aphoriſmus XIV.

Propter plagam (ſeu ictum) in capite acceptam, ſtupor (ſeu obſtupeſcentia) aut deſipientia, malum.

Nota: *Similis Aphoriſmus eſt hujus libri 58.*

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi vulnerum capitis.

Connexio: Cum in præcedenti Aphoriſmo de convulſione, quæ ardoribus ſupervenit, mentionem feciſſet Hippocr. In hoc præſenti Aph. de ſtupore ſeu deſipiſcentia agit, quæ ad capitis percuſſionem ſequitur, quæ ſymptomata convulſioni ſunt affinia.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem & brevitatem non eget divisione.

Capitis vulnera & contusiones, undecunque contingant, vel inflicta sint semper metuenda; innumeris id attestantibus experimentis & confirmante ratione; quoniam primum ratiociniis animæ domicilium conturbant & offendunt quamvis pro regionum varietate magis & minus molesta sint, & serius vel tardius curari soleant, plurimum ad hoc concurrente ambientis aëris conditione ac qualitate: quod & luculenter quoque deducitur, ex pluribus Hippocratis, Galeni, aliorumque clarissimorum Authorum testimoniis: At vero ubi præter generalis hujus timoris causam manifestam, comparent nuper læsi interius cerebri indicia, quæ symptomata sunt veluti pathognomonica, concussæ ejusdem substantiæ, & vitiatæ structuræ, tunc non tantum graviora, sed etiam periculosiora illa existimantur.

Quamobrem scite admodum Hippocrates hoc loco scripsit; *obstupescentiam & desipientiam*, quæ solent esse ejuscemodi læsionis symptomata frequentiora, illis supervenientia, malum esse, ut fusius *Lib. de vulneribus capitis* refert, & admonet. Neque solum à re gravi contundente, ut ferro, lapide, ligno vel alio, sed etiam ab impetente quovis violenter id accedisse plurimæ testantur historiæ: notabilior autem est, quæ scribitur ab eodem Hippocrate, de virgine illa Nerii filia *5. Epidem.* quæ lata manu ad synciput percussa, vertigine capta est, & nona periit: & de eo qui lapide in caput percussus, à Macedone curruit, secunda die voce destitutus, tandem mortuus est; ut & Autonomus in Omilo lapide ex manu ictus, & decima sexta pariter defunctus.

Quoniam vero hic speciatim meminit, *Ictuum*, videndum quid ex his magis quam ex vulneribus cerebro contingat? Et sane noxa quæ obstupescentiam vel desipientiam infert non aliunde provenit, quam ex interna totius substantia cerebri concussione & perturbatione qua nimirum illius fibræ, poruli, sinus, spiritus, & roridus ille liquor, qui ejus substantiam irrorat & vigorat perturbantur, concutiuntur, exagitantur, & è suis loculis dimoventur. Sed & aliquando etiam accidit, ut cerebrum in sua constitutione ac textura depravetur & dissolvatur, vel etiam è diruptis venulis aut arteriolis sanguis gut-

guttatim effluat, atque vel in eadem cerebri ſubſtantia, vel in meningibus & plexibus reſtagnet, ut propterea mole aggravet, aut putrefactione corrumpat, motum fluidorum corrumpat, motum liquidorum interrumpat, & mentem & mentis operationes heberet, ac dementet. Hinc autem fit, quod gravior & periculoſior non raro ſit ictus & contuſio, quam ſimplex vulnus capitis, ſi præſertim per illud prodire poſſit, quidquid extra vaſa effluxerit, & pus exinde proveniens exitum habeat.

Accedit, quod multoties ex ictibus, non ipſa pars percuſſa, aut contuſa, ſed oppoſita lædatur, & ftangatur, unde occultum nimis ubi, & cui medela adhibenda ſit, quod ſecus contingit in vulnere, dummodo fracturam, aut vehementem contuſionem adjunctam non habeat: quamobrem ex contuſionibus, periculoſiores fiunt cerebri læſiones, veluti interius inductæ, nec ſenſibus conſpicuæ & apparentes, ut compluries eſt obſervatum.

Quamquam autem innumera propemodum mala, ex ejusmodi ictibus & contuſionibus capitis accidere poſſint, ſpeciatim tamen meminit in hoc Aphoriſmo Hippocrates obſtupeſcentiæ & deſipientiæ; ſiquidem iſtæ frequentius ex illis accidunt, ob enarratas cauſas. A concuſſione enim cerebri, atque ab effuſione ſanguinis, & alterius liquoris, extra propria conceptacula, facilius cerebrum gravatur, atque exprimitur, unde poſtmodum obſtupeſcentia, qua nimirum icti, vel vulnerati, attoniti, immobiles ac veluti apoplectici remanent. Deſipientia vero hic ab Hippocrate notata, non ad Phrenitidem vel maniam referenda eſt, ſed ad dementiam ſeu ſtupiditatem, per quam mens ſtupefacta nil recte agit, vel cum ſopore, confuſione & ignavia, ut in vacillantibus, temulentis & multo vino repletis.

Denique dixit Hippocrates *malum*, non lethale; quia etſi ſæpe ſic affecti pereant, fieri tamen poteſt, ut revaleſcant & ſalventur, ſi nimirum cerebrum ſua ſubſtantia illæſum, ſolum in ſuis vaſis ſanguiferis aut lymphaticis noxam patiatur, & ſanguis ex illis effluxus, exitum habeat per aures, nares aut os, ut in multis viſum: tunc enim nullibi reſtagnans cerebri ſubſtantiam nec comprimit, nec corrumpit, adjuta potiſſimum natura à traumaticis & vulnerariis medicamentis, de quibus alibi dictum.

Cæterum malum semper est stupere ac dementari ex capitis vulneribus aut ictibus, quoniam ab his cerebri substantia concussa & vitiata significatur, quæque tum ratione sui, tum ratione sanguinis effusi facile in corruptionem abit, ni per patentes suos ductos statim se ipsum exoneret, & commotum & turbatum humorem repurget & emittat. Neque à non apparente extrinseca capitis læsione quis certo conjiciet, nullam internam cerebro commotionem fuisse illatam; quandoquidem non raro etiam compertum est, sine ulla apparente contusionis aut vulneris signatura, cerebrum male affectum, & conturbatum fuisse, atque etiam repente post aliquod tempus mortem intulisse, nullo interea præcedente sensibili symptomate.

In his igitur magnis læsionibus, non tantum capitis, sed & cæterarum partium, statim sanguinem mittere expedit, & tenuissima diæta uti, & aperire vulnus, & secare aut trepanare cranium, præsertim si ea in parte vel os fractum sit, vel disruptum aut incisum.

Plures aut similes controversias super hoc Aphorismo lege apud Cardanum *in Commentario*.

Aphorismus XV.

A sanguinis sputo puris sputum, malum.

Nota: *Similis Aphorismus est 78 hujus libri.*

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Hæmophthyseos.

Connexio: Cum hic liber sit de supervenientibus potissimum scriptus ab Hippocrate, proinde sicut in antecedentibus, ita & in hoc præsente Aphorismo de superveniente signo agit & pro Exemplo adducit sanguinis sputum, symptoma grave & horrendum.

Hic Aphorismus ob suam brevitatem non dividitur.

Dixerat *libr. 4. Aph. 25.* Hippocrates *sanguinem superne quidem efferri, qualiscunque sit, malum*: Nunc superaddit, illum superne ejectum nisi citò & sponte sua desinat, in pus verti atque ab illius sputo, pu-

puris sputum evenire, atque adeo priori malo, aliud pejus & gravius succedere, quod est suppuratio & empyema.

Et quidem sputum hic memoratum, non simplicis spuitionis, aut excreationis intelligendum, veluti ex faucibus & ex faucium glandulis erumpens, sed quod è pectore per tussim ejicitur, quemadmodum omnes interpretes exponunt; huic enim duntaxat puris sputum supervenit, & deinde phthisis de qua sequens Aphorismus subnectitur. Nec aliter pus verum fieri potest nisi sanguis è suis vasis exiliens in pectoris cavo, aut alibi concrescat, & fermentatione subactus suppurationem postmodum subeat. Cohæret hic consuetus loquendi mos Hippocratis, qui cæteras quascunque expurgationes, excreationes semper appellat, per tussim vero habitas, sputa restrictius vocat undè lib. 5. Aphorism. 13. scripsit: *Qui spumosum sanguinem exspuunt, iis ex pulmone educitur: & in coacis prænotionibus*; *Sputa spumosa & flava & alba & nigra, rotunda ac viscosa* nominat quæ è pectore educuntur. Quoties ergo sputum sanguineum observatur mox futurum exspectare est purulentum.

Quoniam vero *à sanguinis sputo*, inquit, vereri subit, num propriè sanguinis puri puti, & simplicis, an etiam mixti, vel sputi solum cruentati is intelligendus sit? Et planè asserendum, in vero pure simpliciter sanguinem esse extussiendum, nam verum pus nonnisi à solo & puro sanguine provenit; at vero à sputo cruento, seu cum aliis humoribus commixto potissimum cum phlegmate, verum pus non exoritur, sed quid puriforme, & puri simile, quemadmodum experimur in catharris diuturnis ad maturitatem perductis. Parum autem refert, sive sanguis excretus multus sit vel modicus, dummodo iteratis vicibus exspuatur, ut exinde conjicere liceat vas aliquod sanguiferum fore apertum vel disruptum & secundum aliquam sui partem, saltem in pectore hæreat, & concrescat, cujus causa deinde fiat, ut in pus vertatur: Sed adhuc gravius erit longe, & pus subinde futurum portendetur, si spumosus ac floridus, adeoque ex pulmonis parenchymate ille prodeat, ut alias ostensum: Cæterum major vel minor copia sanguinis excreti, non nisi proveniet ex vasis apertis vel erosis latioribus aut angustioribus ejusdem, præsertim per pulmonis substantiam dispersis; vasa enim illa, per quæ sanguis, è dextro in sinistrum cordis ventriculum per pulmones traducitur, longe majora sunt,

& cum referantur, ab impetente sanguinis irruptione ac suffocatione & impedita circulatione.

Puris præterea sputum, hoc loco ab Hippocrate notatum tunc eveniet, cum valida natura vim extussiendi ferre potest, nam si forte imbecilla sit, quæ tussis impetum atque anacatharsis molestiam sustinere nequeat, licet sanguis antea prodierit, puris sputum non comparebit, quia interius detentum cavum pectoris occupabit, quocunque autem modo fiat, malum semper erit, quia sputum purulentum & sanguinem præter fluentem inficiendo, & pulmonis substantiam erodendo, phthisis causa evadit, de qua in sequenti Aphorismo.

Verumtamen observare est, non fuisse in Aphorismo absolutè pronuntiatum, omnino à sanguinis sputo puris sputum subsecuturum, sed solum sub conditione, si à sanguinis sputo, puris sputum subsequatur, malum esse; plerosque enim novi, sanguinem non semel tantum, sed pluries atque iterato ad certum tempus exspuisse, nullamque passos esse puris excretionem; quin & pleuritici & mulieres in menstruo catameniorum vel viri in hæmorrhoidum recursu, consuevere ad plures dies copiosum sanguinem sputo, ac tussi, non sine ingenti molestia expurgare, citra succedentem ullam puris excretionem. Jure optimo itaque adjectum est, malum tunc signum esse, cum ad sanguinis sputum, puris sputum consequitur; siquidem hoc pacto fiet, ut deinceps à puris sputo phthisis, & marcor universalis insequatur, ac tandem interitus ut dicitur in sequenti Aphorismo.

Controversiæ circa hunc Aphorismum in contextu sunt explanatæ.

Aphorismus XVI.

A puris sputo tabes (seu phthisis) & fluxus; cum vero sputum retentum fuerit, moriuntur.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi phthiseos.

C*onnexio:* Adeo nectitur hic Aphorismus præcedenti, ut ferè unus censeatur cum illo: cum enim de puris sputo egisset, quod ad san-

ſanguinis ſputum fit; nunc de tabe & fluxu agit, qui puris ſputum ſequi ſolet.

Hic Aphoriſmus duas habet partes: *Prima* dicit ſputo puris ſuccedere tabem & puris fluxionem: *Secunda* indicat tempus mortis, ubi retineatur effluxus.

Quamvis ut mox dictum hic Aphoriſmus cum præcedenti videatur quaſi unus & idem, ex ante dictis tamen clare liquet, non irrationabiliter hunc Aphoriſmum fuiſſe à præcedenti disjunctum, cum non omnino neceſſarium ſit, puris ſputum, ſanguinis rejectionem ſubſequi debere, licet plerumque id fieri ſoleat: Quamobrem ſenſus utriusque Aphoriſmi videtur eſſe, quod ſi à ſanguinis ſputo, puris ſputum habeatur, malum ſit, quia à puris ſputo phthiſis, & deinde fluxus ſequitur, & ſi forſitan puris ſputum impoſterum detineatur, mors infallibiliter ſuccedet; unde Aphoriſmus hic videtur eſſe ratio præcedentis. Sed unde fit, ut à puris ſputo phthiſis & fluxus portendatur, ſitque alterum alterius ſymptoma, veluti neceſſario ſuperventurum? planè id videtur deducendum, à pure & puris conditione; pus enim, ut alias dictum, acredinem habet muriatico ſalinam, adeoque erodentem, atque infenſam ſanguini & pulmoni, ubi hæret, unde cordi, & toti corpori, vis, robur & nutrimentum, ſuggeritur; quamobrem ab infecto, & ulcerato pulmone, ſanguis inde præterfluens, ſemper vitioſus & acer ac mordens redditus, non tantum ulcus ipſum fovet, ſed ſordidum reddit, ſed etiam ventriculos cordis, & reliquos humores inficiens, febrem excitat tabificam, & ſubinde poſtmodum, alia innumera detrimenta & tandem mortem.

At cur ſputum in pleuritide cruentum bonum ſit, & quo citius comparuerit, tanto melius; cum ex adverſo hic malum referatur, & ſuppurationem portendat? ratio facile reddi poteſt ex eo, quia ibi ex diſrupto apoſtemate, à ſanguine extra vaſa reſtagnante, hic vero è pulmonis vaſis diſruptis, vel reſeratis proxime reſilit, etiam cum pulmonis læſione, cujus inſanabilia dicuntur ulcera authore Galeno 4. *de locis affectis cap. 5. & 5. Method. cap 8 & 11.* Legi meretur de hac re Hippocrates *lib. 1. & 2. de morbis*, multiplex genus phthiſeos diſtinguit, & unius cujusque cauſas, ac generationis modum accurate recenſet, ut propterea in illis deſcribendis, non ſit opus hic ulterius immorari.

Fluxus vero, qui in hoc Aphoriſmo nomine generaliori notatur,

vel

vel intelligendus erit, qui ventris dicitur, juxta documentum ejusdem Hippocratis *Lib. 5. Aphoris. 12. & 14*, dicentis: *Tabe laboranti, si alui fluxus superveniat* (id est cum pus ad ventriculum vel ventrem transmittitur seu ad intestina) vel capillorum defluvium, ut ibidem memoratur, vel utrumque plane nihil erit, quod huic sententiæ non conveniat, quoniam ex utrisque proxime imminens interitus portenditur, ut iis in locis à nobis est explanatum; quidquid enim præter naturam evacuari phthisicis, ex pulmonis scilicet ulcere tabefactis contingit, procul dubio malum est, imo etiam lethale, ob maximum naturæ languorem, & virium dispendium: In quam rem non semel observare curiosum fuit, phthisi peremptos, in tam extremam sanguinis consumptionem pervenisse, ut is solum in arteriis & venis superfuerit, qui vix circulationi ejusdem satis foret, reliquo penitus exhausto.

Tandem ad calcem Aphorismi adjicitur *cum sputum detinetur, moriuntur*; & sanè detento etenim pure, pulmo non tantum magis inficitur, sed in usu respirationis multum opprimitur, ut tandem suffocetur; unde cor à suo motu deficiens vivere desinit. Atque hinc liquet, quam gravius sit puris sputum intercipi, & remorari, quam, moleste licet, extussiri & educi; quoniam ex hoc expellentis naturæ robur ostenditur, ab eo vero detento summa ejusdem imbecillitas indicatur, & proximus vitæ finis.

Non est tamen necessarium, ut ad omne puris sputum tabes sequatur: nam ex suppuratione, nisi intra dies quadraginta repurgentur, tabem fieri dixit Hippocrates *Lib. 5. Aphor. 8.* ergo dum repurgantur sanari possunt; & phthisici non fient ut dictum in priori Aphorismo.

Plura qui desiderat legat Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus XVII.

Propter jecoris inflammationem, singultus malum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi inflammati hepatis.

Connexio: Quamvis hic Aphorismus à nobis explanatus fuerit *Lib. 5. Aphoris. 58.* superfluum sanè videri posset, crambem repetere: Ne tamen & Hippocrati & nobis Tautologia seu repetitio ejusdem

rei,

rei, impingatur; dico obiter, Hippocratem ibidem plurium partium inflammationes, & earum effectus enumerasse, adeoque universalior locutum fuisse, quam hic: Ne tamen videamur omisisse aliquid, quod operæ pretium esse posset, breviter & succinctè hunc Aphorismum explanamus.

Hic autem Aphorismus ob prorsus magnam brevitatem divisionem non patitur.

Multoties hepar (sicut & pleraque alia corporis viscera,) ab hærente in ejus substantia, sanguine, utriusq;, vel alterutrius vitio, inflammatur. Cum autem id morbi genus subit, non solum graviter ægrotantes divexat, sed in maximum vitæ periculum, eosdem conjicit, si præsertim vehementiori febre, anhelitu difficiliori, ingenti dolore, siti, vigilia, cæterisque molestioribus accidentibus societur. Ex multis autem quæ illius inflammationem comitari, vel subsequi solent, specialius hic, notat Hippocrates *Singultum*, veluti symptoma raro superveniens, atque ab alio viscere male affecto, puta stomacho, aut diaphragmate dependens; aitque illum malum esse, quia designat, eo diffusam extensamque esse jecoris inflammationem, ut alias quoque partes superiores & adiacentes affecerit, magisque ad vitam sustinendam necessarias. Et quidem à singultu stomachus & diaphragma perpetim convellitur, unde & ciborum assumptio ac eorundem digestio, nec non respiratio plurimum impeditur, quæ operationes sunt quam maxime ad viventis corporis conservationem conferentes, præterquam quod affecti ac proritati, à causa singultum excitante, nervi per stomachum, & septum transversum dispersi, trahunt quoque in consensum cerebrum, unde alia longe graviora & periculosiora mala exoriri possunt, ut cunctis notum est.

Sed etsi hepatis inflammatio ad stomachum & diaphragma non subreperit, adhuc tamen poterit, singultus ab hepatis inflammatione suboriri, propter ligamentum carneum, quo illud diaphragmati alligatur, ut ex anatome patet. Quamobrem illo inflammato, tumefacto ac plus justo distento, ex nimio pondere contrahitur diaphragma, & in suis expansionibus impeditur, cumque stomachus diaphragmati quoque cohæreat, inde fieri potest ut singultus exoriatur, qui utriusque passio dicitur; & quoniam singultus ad

motus spasmodicos refertur, & isti nervos malè affectos, & cerebrum quoque læsum arguunt, adhuc exinde malum signum erit, & multarum partium principalium, simul una laborantium indicium manifestissimum.

Quæres: Quomodo distinguatur hepatis inflammatio à pleuritide? Resp. Distinguitur, quia in hepatis inflammatione dolor gravativus, in pleuritide pungens.

Aphorismus XVIII.

Propter vigiliam (seu à vigilia) convulsio, aut desipientia, malum.

Contentum seu Intentio.

De Supervenientibus vigiliarum.

Connexio: Cum supra Aphorismo 13. hujus libri de convulsione egisset Hippocrates, quæ ex ardoribus nascitur, eamque malam esse pronuntiasset; in hoc præsenti Aphorismo, de convulsione agit & desipientia, quæ ad vigiliam sequitur.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem & brevitatem suam non dividitur.

Quemadmodum convulsio aut desipientia plerisque aliis morbis, cum nervorum læsione conjunctis supervenire solet, & mali morbi testimonium addit; ita si vigiliæ, ut non raro fit accidant, malum pariter portendunt; quia si in reliquis deducti in compassionem cerebri indicia sunt, multo magis in vigilia, cerebrum ipsum male affectum proximius designabunt. Verum vigilia in his vehemens, diuturna, & nulli penitus remedio cedens esse debet, ut convulsionem & desipientiam pariat: sunt etenim & fuere plurimi, qui ad menses integros, somno caruerint, nihilum tamen convulsionis, vel desipientiæ incommoda passi sunt, ut historiis liquet, & de Mecœnate cunctis notum. At vero ubi ex perenni vigilia ista evenerint, non tantum humores & spiritus per cerebri substantiam diffusi, acriores redditi, multum infensi evaserunt, sed etiam cerebrum ipsum id sua constitutione ac textura, non leviter à naturali statu declinasse indicio est; cum ipsius

medi-

meditullium & nervorum principium depravari & offendi contingat, ex contumaci & diuturno pervigilio, alias convulſio vel deſipientia nullatenus accideret. Cujus autem generis deſipientia hic intelligenda ſit, facile ex ſupra dictis deducere licebit quam nimirum vocant melancholicam vel maniacam, ab acidis, exuſtis, vel acribus humoribus progenitam; ab his enim dictum convulſiones excitari ſolere, irritatione nervorum fibris inducta; quamobrem pari ratione ab iisdem deſipientiam hoc loco memoratam proficiſci credendum eſt. Atque hinc modo facile quoque deducitur, cur vigilia, quæ plerisque innocua eſſe ſolet, in his mala fiat, ſi nimirum ad eam convulſio aut deſipientia ſubſequatur, ſiquidem denuntiat, non à ſola exiccatione, aut humoris abſumptione, illam provenire, ſed ab alia pejori, mordaci ac virulenta cauſa, quæ convulſionem ac dementiam gignere valeat, vel ſaltem ex tali ac tanta ſubſtantia cerebri coarctatione, ut roridum ipſius liquorem, vel non gignat, vel in meditullium diffundi non permittat, unde in contumax & incompeſcibilis vigilia ſenſim & ſenſim ſuborta ſit, quamobrem malum ægrotanti portenditur, & fortaſſis etiam interitus, niſi humectantibus ſimul ac retundentibus acredinem convenienter & opportune occurratur.

Dices: Si vigilia eſt cauſa manifeſta, non æque mala erit convulſio & deſipientia, quæ illam ſequitur, ac ſi ſine illa fiat. ℞. Vigiliam hic ut dictum, non eſſe cauſam manifeſtam, ſed ſequi internam cauſam ad facienda prædicta ſymptomata.

Animadvertendum tamen medico eſt pro ſomno conciliando, ne narcoticis & ſtupefacientibus utatur, & malum in lethargum transferat, ſed potius adhibenda modificantia cauſasque corrigentia de quibus conſulendi practici.

Plura videri poſſunt apud Cardanum *in Commentario*.

Aphoriſmus XIX.

Ab (vel ex) oſſis nudatione Eryſipelas.

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi oſſis nudati.

C*onnexio*: Hic Aphoriſmus affinis eſt 14. hujus libri, in quo egit de capitis percuſſionibus, & inde ſtuporem & deſipientiam prognoſticans Hippocrates: In hoc præſenti Aphoriſmo addit Eryſipelas, quod ſi oſſi nudo ſuperveniat, malum eſſe aſſerit.

Hic Aphoriſmus propter brevitatem indiviſibilis manet.

Crediderim, huic Aphoriſmo adjiciendum omnino eſſe *malum*, vel implicitè ſubintelligendum, ut ſenſus Aphoriſmi, conſonet experimento & menti Hippocratis; ſiquidem illo emiſſo, nequaquam videtur utriſque conſentaneum, quod oſſi nudato Eryſipelas perpetuo accidat, quidque portendat, cum ſupervenerit ignoretur, attenta oſſis denudatione. At vero fieri nequit, quin grave & periculoſum ſymptoma, cenſendum non ſit Eryſipelas, oſſi denudato ſuperveniens, tum ſuimet ipſius ratione, tum ob ejuſdem oſſis denudationem, quia denudatum os facile livori & correptioni ſubjicitur, unde poſtmodum ſphacelus. Fuêre ſiquidem oſſa omnia, à provida natura, tenui quadam membranula, quæ perioſtion vocatur undequaque circumveſtita, cujus cauſa foveantur, & ab extrinſecis alterantibus cuſtodiantur: Quamobrem ubi illa orbata ambienti aëri exponuntur, promptiſſimè frigent, liveſcunt, & quamlibet aliam præternaturalem alterationem ſubire poſſunt; cumque liquor & vigor nerveus, qui per illam diffunditur, propter oſſis denudationem, per eas partes permeare nequeat, ſed vel hæreſcit, & circumquaque reſtagnat, vel ex partium circumſtantium vitio, ac ambientis aëris importuna actione, aceſcit, & corrumpitur, proinde fit ut ante dicta mala exoriantur. Hinc cauti & accurati chirurgi, in ejuſmodi caſibus, omnem adhibent diligentiam, ut os denudatum amiciant, ac balſamicis medicamentis tutentur, ſimulque una ab extrinſeco ambiente aëre cuſtodiant, & defendant, imo ſi quid in oſſe vitioſum appareat, ſtatim abraſionibus ac lituris detergant, & amoveant.

Dices 1. Os denudatum non eſt Eryſipelatis, quia Eryſipelas eſt affectus cutis ergo male adſtruitur in hoc Aphoriſmo. Reſp. Non oſſi præciſe, ſed cuti & carni proximæ attribui Eryſipelas,

quam-

quamvis etiam os, suam in tali casu sentiat alterationem, cum plerumque talis ossis denudatio & Erysipelas oriatur à violenta causa, contusione, percussione, vulneratione, &c.

Dices II. Hippocrates *Lib. 2. Aphor. 5.* ait, *si in magnis & pravis vulneribus, tumor non appareat, ingens malum*: Ergo erysipelas non erit malum. ℞ In principio si non apparet concedo: postea & cum ossis denudatione, non est malum, nego.

Plura utilia lege apud Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus XX.

Ab Erysipelate putredo, aut suppuratio malum.

Contentum seu Intentio.

De Erysipelate ulcerato.

C*Onnexio*: Cum in antecedenti Aphorismo de Erysipelate dixisset Hippocrates, quod sequitur ossis nudationem: In hoc præsenti Aphorismo de putredine & suppuratione quæ sequuntur Erysipelas verba facit.

Hic Aphorismus utpote brevissimus, non admittit divisionem.

Quamvis Erysipelas ad tumores referri posse videatur; quia tamen à tenui admodum humore acri & volatili plerumq; fit, qui vix cutem affectum elevat, & ruffo vel flavo colore inficit, propterea sponte sua solet promptissime discuti, & insensibiliter resolvi, intacta atque illæsa relicta parte, si præsertim verum & legitimum illud fuerit. Cum autem præter rubicundum colorem, in manifestum tumorem, cutim attollit, mixtum ex alieno & crassiore humore esse solet, adeoq; spurium appellatur; quin & pro ratione humorum admixtorum, nunc thegmonodes, nunc ædematodes, nunc etiã scirrhodes dicitur, prout in colorem varium inclinat, & hunc vel illum humorẽ adjunctũ habeat, ut apud Chirurgos: quo casu nisi illorum peritia & accurata diligentia accedat, facile in apostema degenerat, & suppurationi succumbit,

queunte ſcilicet alieno illo, & admixto humore, tam prompte attenuari & exſolvi. Id ergo conſiderans in hoc Aphoriſmo Hippocrates, inquit, putredinem aut ſuppurationem ex Eryſipelate inductam, malam eſſe, eo quod à ſua conſueta conſtitutione recedat, & alio quam diſſolutionis & evaporationis modo deſinat, imo in graviorem morbum, & in ulcus ſane periculoſum commutetur.

Et quidem cum in putredinem vel in ſuppurationem tendit, procul dubio deſignat ex mixtura alterius humoris craſſioris, indebitam fermentationem inibi fuiſſe excitatam, per quam partes tenues exſolutæ, fæculentas ac tartareas reliquerint plane irreſolubiles, quæ cum acorem ac virulentiam etiam contraxerint, facile inſuper ſubjectas & circumjacentes partes inficiant & corrumpant ac tandem in gangrænam deſinant, ſubſtratum os vitiantem & contaminantem.

Sed & ex putredine ac ſuppuratione, nova ſemper febris exoritur, & non raro priore pejor, infecto ſubinde ſanguine, per affectam partem in cor remeante, indeque per corpus univerſum, unde poſtmodum, gravius vitæ periculum imminet. Accedit quod putredo iſta & ſuppuratio mali ſemper moris eſſe ſolet, ratione mixtorum humorum, ſpurium eryſipelas progignentium, qui cùm ferè ſemper acorem ſalinum referant, & procedente tempore adipiſcantur, præter craſſitiem & lentorem, ſordidum quoque ulcus efficiunt, quod non tam facile detergi ſolet, nec tam cito conſolidationem admittit, quapropter diuturna mora, etiam circumjacentes partes, excitatis cuniculis afficit, & novos novoſque tumores & abſceſſus promovet, dubium ſemper exitum comminantes, præſertim ſi circa articulos fiant, & in corporibus valetudinariis, & humidis regionibus, atque in ætate ſenili, ut multoties eſt obſervatum: Sic anno 1700. ſub Autumni finem, ac deinceps per totam hyemem ſequentis 1701. Neapoli, genus quoddam cruſtoſi Eryſipelatis vagatum eſt, epidedemicam conſtitutionem referens, qvod cunctos facie peculiariter affecit, cum febre acuta, pervigilio, delirio, è naribus hæmorrhagia, aliiſque ſymptomatibus pernicioſiſſimis, è quo pauci admodum evasêre.

Quares: quomodo ſuppuratio diſtinguatur à putredine? ℞ putredinem eſſe omnino præter naturam, & malignam quandam corruptionem; Suppurationem vero non eſſe abſolutè præter naturam,

turam, sed lysim seu opus partim naturæ vincentis, partim caloris extranei, adeoque medium aliquod inter coctionem & putredinem, unde ex parte bona & mala: bona respectu ad putredinem, mala respectu resolutionis, quæ melior est quam ipsa suppuratio.

Plura qui desiderat, consulat Cardanum *in commentario* & ipsam praxin.

Aphorismus XXI.

A forti in ulceribus pulsu, hæmorrhagia (seu profluvium sanguinis) malum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi pulsationis in ulceribus.

C*onnexio*: Cum Hippocrates in antecedenti Aphorismo egisset de suppuratione: In hoc præsenti Aphorismo agit de pulsu, qui affinis est, & quasi signum suppurationis & inflammationis.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Ulcera sicut etiam vulnera, cum præsertim maligna sunt, & in partibus arteriosis inflicta, solent circum labia, ob indigestam materiam intumescere, & non raro etiam cum rubore, dolore & ardore sociari, ut propterea circum venæ & arteriæ sanguinem deducere & excipere non valeant, unde postmodum ab ipso restagnante, vehementius pulsant & elatius attollantur. In his ergo ait in hoc Aphorismo Hippocrates, facile posse sanguinis profluvium exinde succedere, impetente nimirum illo atque aditum sibi per violentiam faciente: quod cum acciderit malum esse subdit, tum ratione ipsius sanguinis, immodice profluentis, tum ratione ulceratæ partis, quæ ab ejusmodi immoderata sanguinis effusione languida & effœta remanens, difficulter ad cicatricem sit perducibilis.

At vero, hæc in ulceribus quibuscunque contingentia, longe graviora evadunt in carcinomatibus, quorum proprium esse solet

ejus-

ejuscemodi mala inferre, & fortes pulsus, aut irrestagnabiles sanguinis profusiones inducere à maligna, & virulenta materia, arsenicalem conditionem referente? quamobrem non solum malum, sed pessimum in his indicium promitur insanabilitatis & mortis.

Notavit autem signanter Hippocrates *fortem* id est vehementem & elatum *pulsum* esse debere, nam non quælibet pulsatio, in ulceribus mala est, quæ enim concors, & conformis est cum cordis cæterarumque arteriarum pulsu, mala non est, imo potius salutaris, cum sit conveniens debito naturæ usui, arguens ulceratæ partis vim & facultatem validam, & sanguinis circulantis blandam & consentaneam conditionem. Quare ut pulsationes istæ morbosæ sint, fortes, vehementes & impetentes esse debent, vitium ulceris, & qualitatem materiæ restagnantis designantes acrem, multumque infensam, quæ peculiari fermentatione ibidem excitata, violenter concutiat, & percellat arterias, imo & ambitum totius partis ulceratæ; quo circa fiat, ut orificia arteriarum & venarum, ab impetente, atque erodente illius malitia referentur, & scindantur. Sed & nec solum ab vulneratis partibus, sanguis si profluat malum erit, sed etiam si à naribus, hæmorrhoidibus, utero, cæterisque immoderatè exiliat; quippe tunc arguit vitium tale in sanguine inductum, ut non tantum labia ulceris & adjacentes partes tumefaciat & excruciet, verum etiam reliquas omnes, totius corporis inflet, vellicet & depravet; unde Celsus latiori plane significatione sententiam hanc expressit *Lib. 2. cap. 7.* inquiens: *ubi vehementer venæ, super ulcera moventur, sanguinis profluvium erit.* Et quidem ex cancerosis ulceribus aliquando observatum, nares immodice sanguinem fudisse, cum jam patientes in proximum exitium deducti, toto corpore ejus malitia forent infecti. Sunt etiam qui fortem ac vehementem pulsationem, non proxime in ulceribus, sed in corde ex ulceribus vehementer affecto, & elato illam velint, veluti signum inflammationis ibidem inductæ atque ex pulsu cordis manifestandæ, cum pulsationes omnes arteriarum, ab unico & solo corde procedant: & quidem id non inverisimiliter dictum putaverim, quamvis fere cunctis interpretibus creditum sit pulsum Hippocrati, vel incognitum fuisse vel neglectum; at vero si nonnulla in ejusdem operibus loca perpendantur, non inficiabimur, fuisse non raro pulsum in ægrotantibus observatum, si-

qui-

quidem *4. Epidem. N. 9. in acutissimis febribus pulsus densissimos & maximos fuisse* adnotat: *& N. 12. In Zuilo fabro, pulsos tremulos & tardos* memorat: *Item N 23. & 2. Epidem. sect. 5. cui vena*, inquit, *in cubito pulsarit, insanus & iracundus est: & 7. Epidem. N 41. Pherecidæ pulsus in fronte valde obscurus* memoratur: *& N. 42. Venæ in Temporibus saliebant* (pro venis autem arteriæ intelliguntur juxta Veterum morem) *& in Coacis prænotion. quibus in febribus*, ait, *venæ in temporibus pulsant*, atque *ibidem; pulsus lethargicorum tardus esse*, dicit: & inferius *Pulsus* memorat *in præcordio*: Pulsuum etiam circa tempora meminit *Lib. de flatibus & lib. de aliment. Venarum pulsationes, & aëris respirationem sanitatis signa* esse statuit. Ex quibus locis colligere plane & consuevisse aliquando Hippocratem pulsus observare, imo etiam in diversis corporis partibus, eo ferme modo quo apud Chinenses (superstitiose tamen nimis) factitari legimus, quibus mos fertur pulsus in toto fere corpore percipi & observari; Verum eos Hippocrates non adeo magni fert, de hoc *vid. Mercurialis variarum lectionum Lib. 2. cap. 12.*

Dices I. Hippocrates *Lib. de Vlceribus capitis* dicit: in omni ulcere multum sanguinem fluere bonum, ergo hic sibi contradicit. Resp. multum sanguinem effluere è vena bonum est, transeat: ex arteria nego: Resp. II. Hippocratem non intelligere enormem illum sanguinis effluxum sicuti fit rupta arteria.

Dices II. In omni magna inflammatione partis alicujus adest arteriæ pulsatio, & tamen nullus est metus hæmorrhagiæ, ergo nec in ulcere, imo minor erit, quia tanta non est repletio, eo quod alias perpetuo membrum repurget. Resp. negando paritatem arteriarum in parte inflammata & integra, & in parte corrupta: in hoc casu arteriæ sunt multo debiliores, quam in primo: Deinde in parte inflammata, non ideo fortiter pulsant, quia turgent, sed quia comprimuntur à sanguine extravasato, non intravasato.

Plura de hac materia reperire licet apud Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus XXII.

A diuturno partium ad ventrem attinentium dolore, suppuratio.

Contentum seu Intentio.

De prognosi doloris diuturni circa ventrem.

C*onnexio*: Cum in priori Aphorismo Hippocrates egisset de suppuratione. In hoc præsenti Aphorismo agit de signo suppurationem indicante.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Est autem hic Aphorismus diagnosticus & simul prognosticus, summopere ad praxin conducibilis, admonens Medicos, ut in tractandis diuturnis ventris doloribus cauti fiant, ne inadvertenter decipiantur, imo aberrantes à scopo, exoptatæ curationis, ægros in perniciem deducant, quemadmodum non raro plerisque accidisse, maxima sanè incuria observatum.

Accidunt sæpe sæpius ventris dolores in intestinis, ex retentis & constipatis fæcibus, à flatibus cavum eorundem distendentibus, & quodammodo convellentibus, à tenaci & hærente pituita, acorem partium referente, & fibras contrahente & corrugante, aliisque consimilibus causis in praxi memoratis, exceptis his, qui ad utrumque hypochondrium pertinent, ut & ad vesicam & uterum. Isti vero temporis diuturnitate, sponte sua desinere solent, vel ope medicamentorum remitti atque aboleri, discussis nimirum flatibus, egestis fæcibus, & subactis aliis causis, dolorem inferentibus, nisi tamen ut bene advertit Galenus *in Commentario* doloris ferocia à contumaci & repugnanti causa mors ægrum præoccupet.

Quoties ergo dolor in diuturnum tempus producitur, nec beneficio medicamentorum sedatur aut desinit, indicio est doloris causam, cavum intestinorum, aut locum ad exitum, per alvum patentem non occupare, sed interius reconditam esse & fortasse etiam fixam, &

hæren-

hærentem in glandulis mesenterii, omenti, Pancreatis, & similium, quæ non nisi coctione & maturatione subigi, & subacta, maturata & fluida reddita expelli possit; idque beneficio suppurationis, quæ opus naturæ est, in rem malam alicubi conclusam, & fermentationi subjectam, unde optimo jure inquit hic Hippocrates à diuturno ventris dolore suppurationem esse exspectandam, cum non alia subsit via, perquam illa corrigi & expurgari queat. Nisi tamen natura impotens & imbecilla evaserit à laboris & doloris diuturnitate, quam etiam vigiliæ molestissimæ & virium jactura sæpe sæpius consequi consueverunt, unde ægrotanti interitus ante suppurationem accidat, ut non raro evenit, in istiusmodi tumoribus & abscessibus internis. Tacuit postremo Hippocrates *malum*, vel quod implicite subintellectum velit vel potius quod in ipsa suppuratione contineatur, quæ licet opus naturæ concoquentis sit, adeoque bonum, mala tamen est saltem, ex relicto, in parte dolente, ulcere, quod difficulter admodum detergi, & ad cicatricem perduci potest, adeoque timendum deinceps est, ne in longius tempus protractum, denique mortem sit allaturum.

Quod hactenus de imi ventris doloribus est expositum nonnulli quoque ad cæteras corporis cavitates, quas etiam ventres vocant, extendunt, nimirum ad thoracem & caput, ita ut, si in his quoq; dolores diutius perseveraverint, secuturam suppurationem portendant pari ratione. Verum etsi id non improbaverim, cum rationi & experimento non repugnet; Verisimilius tamen id videtur, pronunciatum, ab Hippocrate de infimo ventre, qui proprie, imo specifice talis dicitur atque in diuturnum tempus dolorem sustinere potest, maximè si in Mesenterio, ejusque glandulis progignatur ut dictum. Atque hinc modo facile etiam deducitur, dolorem hic ab Hippocrate memoratum, nullatenus vehementem & magnum esse intelligendum; nam si magnus & ingens foret, nullatenus posset in longum tempus produci, cum tantam doloris vehementiam, & acutiem natura diutius ferre non possit, citra manifestum vitæ periculum. Modo in capite & in pectore dolores, qui fiunt, semper sunt gravissimi, & cito intra terminum acutorum, vel ad salutem vel ad mortem desinunt; secus vero qui in mesenterio, ejusque glandulis fiunt, leviores sunt, & sæpe sine febre, adeoque ad menses integros perdurasse

fatentur historiæ: suppurata autem materia, doloris causa, dolor ipse mitescit, & febris, si quæ fuit, remittit: nam *dum pus conficitur, dolores & febres accidunt magis, quam jam confecto* Hippocrates *Lib. 2. Aph. 47.* atqui pus sive verum sive falsum sit, parum refert, cum utrumque esse possit, pro varietate humoris in parte dolente congesti & subacti. Pro coronide advertendum collectos in glandulis Mesenterii humores, præsertim crassos & consistentes, non semper dolores excitare, neque in suppurationem desinere, sed aliquando in tubercula durissima, scirrhos æmulantia commutari, atque ita cum ægrotantibus consenescere & anatomicis inspectionibus dissectorum corporum sæpius est observatum. Ad hunc Aphor. referendi sunt *Lib. 4. Aph. 10. & lib. 6. Aph. 38.* Plura vero legi possunt apud Cardanum *in Comment.*

Aphorismus XXIII.

A Syncera dejectione Dysenteria (seu difficultas intestinorum,) malum.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Synceræ dejectionis.

Connexio: Cum in antecedenti Aphorismo de dolore infimi ventris egisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo agit de Dysenteria, quæ dolores ejusdem ventris afferre solet.

Hic Aphorismus ob brevitatem non patitur divisionem.

Synceras dejectiones appellat Hippocrates, quæ uniusmodi sunt, & simplicis, ac sinceri humoris conditionem referunt, quales sunt, quæ solius flaventis bilis, seu fellei humoris aut nigricantis, vel albi coloris comparere solent, atque à veteribus, ad flavam aut atram bilem & ad pituitam reduci consueverunt; quamvis num à detectis, industria anatomica, novis humoribus aliter evenire referantur. Utcumque autem istæ fiant, cum comparent, minus male esse solent, eo quod arguant naturam, non tam varie distractam & male affectam, nec viscera, esse diversimode coinquinata, ut alios & alios succos præternaturales gignant, & genitos deponant, in intestina, ut alibi meminerat Hippocrates.

Ve-

Verumtamen non adeo à fæcibus sejunctæ egeri debent, ut penitus impermixtæ ac solidariæ educantur; tum enim immodicum humoris excessum, & causam effectricem, nimium præpotentem denuntiant, quæ nullatenus à reliquis, aliorum viscerum succis corrigatur, ut cum dejectiones flavæ fiunt, ab exuberantia fellei humoris nullatenus à succo pancreatico edomiti, & contemperati; vel è contra, cum nigricantes sunt, ejusdem pancreatici acidioris redditi vitium arguentes, qui ab inerti & pauco succo felleo corrigi non potuit. Has ergo vituperat Hippocrates, tamquam malas, tum ratione signi, quia significant viscera, unde illæ derivant, à naturali constitutione degenerantia; tum etiam ratione causæ, eo quod indomitæ nec correctæ, quo tendunt, veluti efferæ, partes cunctas inficiunt, depravant & excruciant. Quamobrem non immerito hoc loco animadvertit, à synceris dejectionibus, dysenteriam supervenientem malam esse, non quod undecumq; ista proveniat, mala non sit, sed quod longè gravior ac molestior sit futura, cum à synceris dejectionibus originem habuerit. Et quidem ut mox dictum, quia à causa provenit, nimium præpollente & excedente, tum in quanto, tum in quali & viscera, unde dejectio provenit, plurimum à naturali statu recedentia atq; intemperata recognoscit; quare intestina non tantum continuis & constantibus doloribus extorquentur, sed etiam facile subinde exulcerantur & exeduntur. Hinc alias dixerat idem Hippocrates *Dysenteriam ab atra bile lethalem esse*, quippe quæ à simplici & syncero humore procedit; & alibi mutationes colorum in evacuationibus commendavit, utpote arguentes humores sibi invicem in melius succedentes, & mutuo se contemperantes, ne scilicet alter super alterum, nimium prævaleat.

Quod autem hic edocet, de malis dejectionibus synceris, à statu naturali in præternaturalem, excipere convenit in his, quę à statu morboso & præternaturali in sanum accidunt, cum scilicet in declinatione morborum, & præsertim febrium acutarum criticè contingunt; tunc enim facile fit, ut à victrice natura separante bonum à malo, unius duntaxat synceri humoris, febrem foventis evacuatio criticè & salubriter habeatur. Quo pacto experimur sæpe numero, tertianas & alias febres acutas, desinere solere, copiosa, simplicis humoris flavi seu biliosi dicti, evacuatione, unde postmodum æger convalescat; Ita pariter in aurium

obſurdeſcentia ſcripſit Hippocrates, bilioſas dejectiones ſalutares eſſe, redeunte in priſtinum ſtatum auditu.

Neque inſuper inquit Hippocrates, omnino futuram dyſenteriam, ab ejusmodi ſynceris dejectionibus, ſed ſolum ſub conditione, ſi evenerit, malum eſſe; ut propterea perperam à quibusdam omittatur particula *malum.* Quin & ſyncera dejectio, in ſingulari numero, à Leoniceno, & aliis expoſitoribus notata, non unicam ſed iteratam nec modicam ſed copioſam egeſtionem deſignat, quæ ſcilicet valeat dolores, tormina & cruentam quandoque evacuationem excitare: quæ profecto conditiones junctim ſolent dyſenteriam comitari.

Dices 1. Excrementa variegata, plures morbos ſignificant, ut alibi dictum. Atqui ubi plures ſunt morbi, ibi ſemper gravius eſt malum, ergo excrementa ſyncera non ſunt mala. ℞. Nego minorem: Scabies enim in corpore, febris quartana & ophtalmia ſunt plures morbi, qui tamen licet ſimul ſumpti, tantum non afferunt periculum quam hectica in ſummo gradu, vel dyſenteria fortis à ſyncero humore orta.

Dices 2. Dyſenteria poteſt fieri critica ab humore ſyncero poſt acutam febrim, vel etiam poſt quartanam vel maniam cum ſalute ægri; Ergo Aphoriſmus non eſt verus? ℞. Si dyſenteria fiat absque ullius viſceris læſione aut abſceſſu, atque magno dolore, & cibi faſtidio, concedo; ſed de tali dyſenteria non eſt intelligendus Aphoriſmus.

Quæres Utrum Aphoriſmus non poſſit intelligi de aliis ſynceris dejectionibus per vomitum, ſputa, urinas, ſudores &c.? ℞. Affirmative; hæ enim ſi ſint flavæ, porraceæ & atrabilariæ ſeu nigræ, ſemper malæ ſunt, quia ſemper ſunt mali moris & conſtitutionis, ut teſtatur Hippocrates lib.4 Aphoriſm.23.24. Plura vide apud Cardanum *in Commentario.*

Aphoriſmus XXIV.

Ab oſſis præciſione (ſeu vulnere) delirium (ſeu deſipientia) ſi in vacuum uſque penetraverit (ſeu apprehenderit.)

Nota: *Vid. Lib.6. Aphoriſm.50. & Lib.7. Aphoriſm.14.*

Con-

Contentum seu Intentio.

De Prognosi vulnerum Capitis.

C*onnexio* : Cum in Aphorismo 14. hujus libri, stuporem & desipientiam ad capitis plagam seu percussionem supervenientem damnasset Hippocrates; In hoc præsenti Aphorismo docet rursum, quando ista sint timenda & maxime autem desipientia,

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Os hic sumitur per Antonomasiam, cranium, quod cæteris ossibus præcellat, magnitudine, structura, ministerio, præstantia, ac sublimitate; Præciditur autem multoties, exteriori duntaxat lamina vel ad meditullium, aliquando etiam ad ejusdem concavum usque, ubi dura Meninx appingitur & alligatur; sed & quandoque parte posteriori, quæ durior & validior est; interdum vero parte anteriori, tenuiori & magis friabili, quæque molliorem cerebri substantiam amplexatur ubi plerique phantasiam & imaginatricem facultatem stabulari arbitrati sunt.

Etsi autem indiscriminatim scribat Hippocrates, ex illius præcisione desipientiam suboriri, putaverim tamen id non perpetuo successurum (quod sane sæpius observatum, irrita hujus Aphorismi prædictione) nisi ad eam partem sectio, atque incisio facta sit, quæ meningem duram comprehendit aut penetravit; unde ipsa graviter læsa, vel saltem detecta ab ambiente aëre, à confluente sanguine, & hærente sanie, vel alio humore præter naturam alteretur, & subjectam aliampiam meningem, & tenellam cerebri substantiam, in consensum trahat, indeque postmodum desipientia, succedat. Hinc non absre dictum videtur *in ossis præcisione*; quod sane verbum, anterius incidi aut secari significat, græcè διακοπή. Neque solum incisione, sed etiam contusione crediderim, os illud affici oportere, ut, si forrasse desipientia (quam vocalem dicunt) proprie non sequatur, saltem accidat, quæ mentalis dicitur, vel ea quæ cum stupiditate, obstupescentia, caro & comate vigili confundi solet, de qua supra meminerat Hippocrates. Sed quid voluerit intelligendum per ea verba, *si in vacuum apprehenderit, vel penetraverit*, non bene constat apud Interpretes, puto tamen, id

id ipsum hic intelligi, *ac in cavum*, id est in internam & concavam cranii partem, qua *duram matrem* suspensam sustinet: *Vacuum* autem illam partem appellat, quia revera inter cerebrum, suis meningibus obtectum & cranium, spatium quoddam intercedit, quo levis ille & tardus cerebri motus, expansionis & amplificationis peragi possit, ut in ejusdem cranii incisionibus compertum & patentissimus est in recens natis.

Quamquam autem hæc ita exposita, experimento & rationi non dissentiant, sunt nihilominus, qui in hoc Hippocratem criminentur, quod rem scripserit rarissimè contingentem, cum sæpius capite vulnerati, & cranio præcisi, nil penitus desipuerint.

Verum id summæ & accuratæ chirurgorum diligentiæ tribuendum, qui efficacissimis remediis balsamicis, ejusmodi vulnera quam optime tractare sint conati, & non tantum ab imminentibus ejusmodi periculis tueri, verum etiam ad perfectam sanationem perducere satagerunt. Quæ autem imminentia mala, præsagit Hippocrates, intelligenda sunt à vi præcisionis & vulneris, siquidem vulnera & incisiones Cranii, certo certius hæc & alia graviora mala minantur, imo inevitabilem mortem plerumque arcessunt, cum potissimum cerebrum concutiunt & perturbant, atque in his quæ citra artis beneficium accidunt, Aphoristicam hanc sententiam intelligendam mox recensita suadent, juxta Hippocratis observationem, qui & posteris tradidit, quæ sola morborum vi ac violentia, ut plurimum contingant.

Quæres: Quænam sint signa vulneratarum meningum? Resp. Quando æger nucem dentibus frangere non potest; Vomit &c.

Aphorismus XXV.

A Medicamento poto convulsio, lethalis.

HIc Aphorismus satis superque expositus est supra lib. 5. Aphoris. 1. & 4. hic vero quod speciatim de uno genere medicamenti purgantis asseruerat, ad quodvis aliud prorogat & extendit, si tamen catharticum sit; siquidem ut bene exponit Galenus *in commentario* de purgantibus, atque per irritationem, & acredinem humores educentibus

tibus monet intelligendum, cum convulsio nonnisi ad acrimoniam & irritationem nervorum consequatur, ut ibidem à nobis est explicatum; ideo ne chrambem recoquamus, immorari in hisce ultra non licet.

Aphorismus XXVI.

Propter vehementem dolorem partium ad ventrem attinentium, extremarum perfrigeratio malum.

Contentum seu Intentio.

De Frigore extremarum à dolore.

CONNEXIO: Hippocrates hoc libro Aphorismo primo docuit, *in acutis morbis, frigus partium extremarum malum esse*; In hoc præsenti Aphorismo vero specialius memorat id ipsum malum esse, & fortasse pejus in ventris dolore; quoniam ibidem designat, inflammationem genitam, jamjam in gangrænam vergentem, & partes internas mortificantem, unde postea extremarum frigiditas emanat, cum istæ ab illis bene se habentibus, vigorentur & incalescant.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Quandoquidem Hippocrates ventrem indefinitè nominavit, posset quis omnes tres, animalem, vitalem & naturalem subintelligere, juxta consuetam anatomicorum divisionem. Attamen satius credere licebit, notatum hic speciatim ventrem inferiorem; ibi enim specialius dolores atroces, & tormina fiunt, imo ibidem facilius gangrænæ & mortificationes exoriuntur, unde postmodum extremarum partium frigus, quod sane pluribus experimentis comprobatum in cadaverum ejuscemodi genere mortis interemptorum dissectione, quin & varietas viscerum, glandulis & membranis innumeris constantium, id ipsum prompte accidere posse suadet, ut consideranti patet. Cæterum etsi intestina, acutis potissimum doloribus subjiciantur, cætera nihilominus viscera, suo pariter sensu prædita, iisdem expertia non sunt, quæ cum affecta fuerint, proxime adjuncta & consentientia intestina divexant, & condolere quoque cogunt.

Denique quid Hippocrates scribit *malum*. Celsus *lib. 2. cap. 8.* hanc eandem sententiam interpretatus, inquit *periculosum* nec sine ratione, quia ad harum partium inflammationem & gangrænam, nonnisi interitus brevi exspectandus est, prout exemplum refert Hippocrates 1. Epidem. ægroto 9. de Critone quod ibidem legi potest: Id ipsum confirmat *Aphorismus 48. lib. 4.*

Plura legere potes apud Cardanum *in Commentario*.

Aphorismus XXVII.

Si Prægnanti tenesmus supervenerit, abortus est causa.

Contentum seu Intentio.

De Tenesmo gravidarum.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo, de dolore ventris dixisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo, de Tenesmo, qui vel ventris dolor est, vel ad dolores ventris referri potest dicit.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Tenesmus est torminosus & irritus ille conatus disidendi & egerendi fæces, in quo tamen vix mucosum quid sed cruentum, aliquando vero solus crepitus emittetur, molestissimus sane affectus, quo præter tormina, & intestinorum cruciatus, cupiditas ejiciendi perpetua est, nec desinit etiamsi crebro venter comprimatur atque ad egestionem sollicitetur; quamobrem frequentem hanc molestiam & ventris compressionem, vulgo *Premiti* appellare solent.

Id ergo si prægnanti accidat abortum facit, ex multis causis, speciatim ex his quæ illum excitant; siquidem plerumque ex ambiente aëre frigido subter excepto, à cibariis acidis, crudis, crassis, ac glutinosis, gelidis potionibus, fructibus ponticis acerbis aliisque; Itemque ex natura ipsius morbi, & ex situ partis affectæ cum sphincter musculus & intestinum rectum eo àfficiuntur; denique attenta molestia symptomatum adjunctorum, præsertim vero symptomatum intestinalium, & assidua ventris compressione, quibus omnibus accidit sæpe stomachi, tum in appetendo tum in digerendo nimia imbecillitas, qua vires deinde valde imminuuntur. Atqui hæc prægnanti potissimum infensissima

ſima ſunt, ob viciniam partis affectæ, & ob ingentem noxam quam idem uterus ſubire cogitur ab iteratis compreſſionibus, quas cum infans diutius ſufferre nequeat, alia ex parte multum ob carentiam alimenti labefactatus, & procul dubio abortui ſuccumbit, niſi artis auxilio ſuccurratur, de qua re plura in praxi: Id ipſum Hippocrates lib. 5. Aphoriſm. 34. inſinuaſſe videtur, ubi univerſaliorem prodidit ſententiam, ſcribens: *Ex copioſo alui fluxu abortum fieri*, quem fluxum plerumque Teneſmus aut comitatur aut ſubſequitur. Plura vide apud Cardanum *in Commentario*.

Aphoriſmus XXVIII.

Quodcunq; os ſive cartilago, ſive nervus præciſus fuerit, in corpore, neque augetur, neque coaleſcit.

Nota: Qua ratione denuò præſens Aphoriſmus hoc loco inſertus ſit, cum jam *Lib. 6. Aphoriſmo 19.* Latius & clarius eadem ſententia relata & non tantum de his, ſed de aliis quoque ſimilibus partibus diſciſſis ac reſectis explanata adeo, ut ultra non auſim crambem repetere, niſi dicere cum aliquibus velimus, induſtria librariorum fuiſſe adjectum, ut per ampliorem libri molem, hunc reliquis aliis coæquaret; unde lectorem ad lib. 6. Aphoriſm. 19. remittimus.

Aphoriſmus XXIX.

Si Leucophlegmatia (ſeu pituita alba) detento, fortis diarrhœa ſupervenerit, morbum ſolvit.

Nota: *Huc referri poteſt Aphoriſmus 74. libri hujus 7. Albæ pituitæ, aqua intercus ſupervenit.*

Contentum ſeu Intentio.

De Prognoſi Leucophlegmatiæ.

Connexio: Cùm de ventris affectionibus dixiſſet in duobus mox ante dictis Aphoriſmis Hippocrates: In hoc præſenti loquitur de

morbo ad ventrem pertinente, qui leucophlegmatia seu pituita alba seu anasarca dicitur.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Qui leucophlegmatiæ intelligat, hic Hippocrates, non satis bene constat, aliquando enim cum ascite, quandoque etiam imo plerumque cum anasarca, aut hyposarca confunditur. At vero contra ascitem pugnare videtur *Aphorismus 27. lib. sext.* in quo dicitur, quod hydropicis sectis vel ussis, si aqua affatim exeat moriuntur; cum hic ex adverso dicatur vehementem & copiosum alui fluxum illos liberare; quamobrem verisimilius putandum anasarcam aut hyposarcam intelligendem esse, in qua crassa & lenta pituita, vel etiam lympha glutinosior reddita, in extimis partibus corporis, & sub cute universa, diffusa hæret, nihil compatientibus visceribus internis, ut *in Prorrheticis* dicitur, sed solum vitio vasorum lymphaticorum resorbere per glandulas illam non valentium. Soluta namq; fortiter alvo, universus ille humor pituitosus, vel lymphaticus glutinosus, per glandulas ipsas inter sese connexas & consentientes facile sensim sensimque deducitur in proprios ductus & salubriter evacuatur. Porro cum hoc evenit, validum naturæ robur indicatur, quæ non solum vias evacuationis patentes reddit, sed etiam humores ipsos evacuandos, disponit evacuatione, dissolutione, lubricitate, nullo interea viscerū internorum detrimento exoriente; quod sane facilius in asciticis haberi solet. Atqui fluxus iste alvi vehemēs copiosus, & crassi illi⁹ humoris qui peccat esse debet, quemadmodum hic indicitur, ne scilicet tenuiores humores egerantur, crassioribus ac tenuioribus relictis, quamobrem non immerito notatum *fortem ac validum* esse oportere, ut à leucophlegmatia liberet.

Sed quamvis de anasarca aut hyposarca hanc sententiam simus probabilius interpretati, nullatenus tamen diffidendum id ipsum salubriter quoq; evenire posse in ascite, in quo licet in abdomine, contentus humor non tam facile, ad intestina deduci possit, eo quod supra peritonæum ille fluctuet; non raro tamen factum est, ut parante sibi viam natura, adhuc salubriter inter mali initia evacuatus, & cum ascites altam ibidem non fixerit radicem, nec adjacentia viscera infecerit, aut labefactaverit, quæ casu etiam eos perire accidit, & si ab uberrima seri evacuatione videantur sublevati, quoniam paulo post in novam seri collectionem, à labe in visce-

ribus

ribus relicta recidunt, laxatis simul una glandulis, & vasis lymphaticis erosis. At vero neque hic colligere audeant, qui audacter à naturæ evacuationibus, ab arte promovendas, pari gradu procedere contendunt, licere nimirum prudenti medico id ipsum rationabiliter tentare, quod aliquando à natura criticè peractum est; nam disparitas longa & lata nimis est inter utrumque: Siquidem naturæ opus tempestivum ac opportunum, quis umquam, etsi peritus artifex ad amussim poterit imitari? ut alibi dictum. Quin & ipsam naturam quoque non raro fallere ac falli experimur, cum in iisdem evacuationibus, salubriter interdum inchoatis, tandem deficiat & naufragetur sæpe sæpius æger in portu.

Dices I. Si ex pituita seu lympha glutinosiori fit, cur ergo tales subflavum & sublividum colorem referunt? Resp. ex commixtione bilis, adhæc ipsissima ratio est quod leucophlegmatici & chloreticæ fœminæ, ex bilis & salium admixtione vehementissime sitiant.

Dices II. Leucophlegmatici commota Diarrhæa moriuntur ergo hic Aphorismus non subsistit. Resp. Si Diarrhæa fiat à principio morbi & viribus constantibus nego antecedens; Viribus prostratis & visceribus male affectis concedo, in hoc enim casu Diarrhæa non tollit morbum sed ægrum *Teste Dureto.*

Plura vide apud Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus XXX.

Quibus per Diarrhæas (seu alvi profluvia) alvi excrementa spumosa sunt, iis à capite fit defluxio (seu pituita defluit)

Contentum seu Intentio.

De Fæcibus alvi spumosis in Diarrhæa.

C*onnexio:* Cum in antecedenti Aphorismo dixisset de Diarrhæa, quæ leucophlegmatiæ supervenit: In hoc præsenti Aphorismo rursum Diarrhæam assumit, & ex ea Prognosticum notabile affert.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Diarrhæam non ineptè plerique multiplicem faciunt, tum pro diversitate humorum excretorum, tum pro varietate partium affectarum, unde illæ originem ducunt: Memorat autem hic Hippocrates eam, quæ à capite male affecto atque ab humore ejusdem causa congesto, & vel ingenito, vel non repurgato, derivat.

Inquit autem illam internosci à spumosis excrementis, per alvum egestis, non quod ista, si compareant cerebrum affectum designent, cum possint aliunde procedere etiam ab ipsis intestinis; Sed quod male affectum caput, si fortasse per intestinorum cavitates exoneretur, excrementa spumosa deponat, atque ab iisdem apparentibus id ipsum alleviari, spes non levis adsit, quemadmodum *in Coacis prænotionibus* de Angina per intestinales vias solvenda idem Author admonet.

Dicuntur autem spumosa excrementa, quæ præter novum, & tenacem pituitam bullosa comparent, & intermixtos flatus, illam attollentes, ac quodammodo fermentantes, nec non etiam crepitus adjunctos habent. Tales autem egestiones fiunt, quoties lymphaticus, sive pituitosus humor acorem contraxit, & cum tenui & effœto felleo humore, ad intestina delatus commiscetur, qui cum è glandulis, inter se invicem connexis prodeat, & potissimum à cerebro, quod magna glandula ab Hippocrate dicitur, nil mirum si hic ab eodem, censeantur ejusmodi spumosa excrementa è capite defluere, non quod proxime spuma ipsa à cerebro dependeat, sed quod pituitosus seu lymphaticus humor ab ipso malè affecto, ceterisque glandulis potissimum proficiscatur, qui deinde in intestinis, à mixtura cæterorum succorum, atque ab intermixtis flatibus spumosus evadat; quin & non raro docente eodem Hippocrate *Lib. de internis affectionibus, & Lib. de glandulis*, per ventriculum & glandulas per ipsum interserta, ad alvum exoneratur, non levi interea nec unica sed ingenti ac multiplici fermentatione, in itinere promota à variis succis, per ductus & viscera occurrentibus, præsertim felleis, pancreaticis & intestinalibus ut ex anatome constat; sed & per glandulas ipsas in quibus secernitur, diversimode commotus, atque inæqualiter discerptus, & variis salium generibus, pro varietate fermentorum, facillimè postea spumescit, & quæ in intestinis invenit

excre-

excrementa, pari conditione inficit, imo multo magis, coadjuvante nimirum accommoda ejus loci ad fermentandum habitudine.

Quod autem hic interpretes opinantur de spumæ generatione ab intercluso aëre, in liquoribus, vel motu exagitatis, vel calce ebullientibus, verum quidem est in iis, quæ extra corpus sunt, quibus aër intermisceri potest; at cum humoribus per corporis vasa discurrentibus, quomodo umquam externus aër commisceri queat, non bene liquet, nec rationabiliter sibi quis persuadebit, cum vix is pulmonis Tracheolas habeat; quamobrem quod Galenus *in Commentario* edocet, *flatuosum spiritum, dum humori commiscetur, vehementem habentem motum & inæqualem, ita quod ipse dirumpitur & pituitam frangit, in multas plantas & parvas*, spumam progignere, verisimilius optabitur fermentantibus in se ipsis humoribus, in se invicem commixtis, ut mox ante expositum, cum fermentatio ad localem etiam motum partium heterogenearum se ipsas subigentium per quam optime reducatur. Cæterum adhuc si à capite, pituitosus, vel lymphaticus humor non defluat, ut ex longo itinere, & cæterorum succorum commixtione agitari queat, & spumosus fiat, satis tamen erit, si ex confluxu solum prædictorum humorum inter se invicem fermentescentium commotio talis habeatur, ut excrementa spumescant, adeoque indicent, à laborante cerebro pendere, si crassior lympha inde deducatur, ob malam per ejusdem glandulas expurgationem, veluti per filtrum laxum, plus justo vel obstructum, habitam, quemadmodum in catharris, ut proinde per glandulas sensim sensimque delabatur in ventriculum & intestina.

Constat autem ex anatome consentire cum cerebro, glandulas pene universas corporis, tam arcte inter sese connexas, ut catenam indissolubilem efforment, uti præsertim sunt corticales Cerebri, papillares, pituitaria, quæque in collo, jugulis, faucibus & in oesophago intersperssæ sunt, ad ventriculi fundum usque indeque ad intestina, pancreas, mesenterium, ut reliquas sileam, viscerum ferè omnium, & subtercutaneas dictas, quæ nexu equidem inexplicabili cum fibris partium, & præsertim membranacearum texturam efformant reticularem, ut ferme dixerim aliud non esse, humanum corpus, exceptis ossibus, quam exactam & elegantem compagem glandularum, fibrarum filo consutam, exstructam & intertextam.

Qua-

Quare qui hæc in humano corpore consideraverit, plane addiscet qua ratione Hippocrates dixerit partes omnes inter se mutuo consentire, *& consensum* in toto corpore *unum* esse, *conspirationem unam & omnia* esse *consentientia & lib. de locis in homine*; *inter initia*, scripserit: *corporis autem singulæ partes, altera alteri, ubi hinc vel illinc processerit, morbum statim facit, venter capiti, caput carnibus, ac ventri, & reliquæ omnes juxta eandem rationem, quemadmodum venter capiti, & caput carnibus ac ventri &c.* & paulo infra: *Corpus porro ipsum, sibi ipsi idem ac simile est, & ex iisdem compositum est: Similiter autem habet parvas & magnas partes, itemque infernas ac supernas: & si quis minimam partem corporis acceptam male afficere velit, totum corpus affectionem sentiet, qualiscunque ea tandem fuerit propterea quod minima corporis pars omnia habet, quæcunque & maxima* &c. hæc Hippocrates. Ex quibus omnibus patet, non tantum in capite, sed etiam in aliis corporis partibus excrementa spumosa generari, ut plurimum tamen in capite.

Quæres: Utrum ex spumosa urina bene catharri ab urologis præsagiantur? Resp. tutius esse stare experimentiæ quam rationi: illa docet, sæpius observatas esse spumosas urinas, quæ tamen signa non erant catharri, nos autem in praxi observavimus, flatuum potius esse Phænomena.

Plura de his enucleatè tradita lege apud Cardanum *in commentario.*

Aphorismus XXXI.

Quibus per febres, in urinis sedimenta, crassiorem farinam referunt, longam invalitudinem fore significant.

Contentum seu Intentio.

De Urina crassa farinacea.

Connexio: Cum Hippocrates in præcedenti Aphorismo dixisset, de excrementis alvi spumosis: In hoc præsenti Aphorismo de urinis

rinis, earumque sedimentis crassioribus & farinaceis longitudinem morbi significantibus loquitur.

Hic Aphoris. propter simplicem conclusionem non dividitur.

Prognosticus est hic Aphorismus, fortasse congruentius & opportunius inter eos, qui *libr. 4. Aphor. 69. 70. 72 76. usque 82.* continentur, fuisset relatus, cum ibi de his quæ ad febres pertinent, sermo habeatur, sed quia nobis, nunquam curæ fuit, tam anxiè Aphorismorum connexionem exquirere; propterea parum intererit, quo loco hic sit adjiciendus, modo Aphorismi utilitatem & veritatem assequamur.

Urinarum sedimenta hic considerans Hippocrates in febricantibus, dijudicat ex illis futuras diuturnas & chronicas febres, si farinæ crassiori & furfuraceæ simile quid referant. Sunt enim sedimenta in urinis repurgamenta eorum, quæ ex circulante sanguine in visceribus deponuntur, atque cum sero urinario ad filtra tubulorum renalium amandantur, & propterea ostendunt quidquid in sanguine & visceribus præsertim imi ventris superabundat, atque sicut inutile secernitur & repurgatur. Quoniam vero febres, cum longæ futuræ sunt, à crassis, lentis, tartareis, atque acidis succis progenitæ foventur, & his diuturno plane tempore egent, ut dissolvantur, attenuentur ac seponantur, per fermentationem in ipsis promotam; proinde fit, ut cum ejusmodi humores prævalent, longos quoque morbos excitent, quandoquidem hi non alio promptius deduci solent, quam ad renes, quo superabundantes in sanguine & visceribus humores, fermentis eorundem subacti & secreti, simul cum sero urinario transcolantur ac deponuntur, & actione inter se ipsos inita, acidum illorum à sale urinoso alkalino subigitur, unde præcipitatio succedit, cum depositione partium tartarearum & crassiorum, quæ fundum matulæ petentes, sedimentum urinarium efficiunt farinæ crassiori simile; quamobrem cum istud in urinis comparet, indicio est crassos, tartareos & acidos succos in corpore prævalere, qui febrem foventes, illam significant, chronicam & diuturnam futuram.

Cæterum tunc solum sedimenta istiusmodi, farinæ crassiori similia morbi longitudinem indicabunt, cum citra sanguinis, vel coagulati, vel dissoluti vitium accidunt, à sola scilicet crassioris lymphæ, vel glutinosi seri abundantia; at vero si cum aliis

pravis symptomatibus conjungantur, mali moris in sanguine ut non attestantibus, non tantum mala erunt, sed etiam lethalia, ut contigit *Sileno* & qui *in Dealcis horto* decumbebat, ut bene hic advertit Gal. quia tunc non à multitudine aut crassitie humorum dependent, sed à veneno dissolvente, & sua acredine veluti in cinerem redigente, glutinosam sanguinis substantiam, quam reficere difficillimum est, & acre ac corruptivum ejusmodi venenum retundere ac debellare pene impossibile, unde tandem fatiscente corde animal perire cogatur.

Quæres utrum verum an ignominosum sit vulgi proverbium matulam Medico esse quasi speculum fidissimum. Resp. hæc & similia vulgi putatitia scomata, apud eruditos habentur utilia documenta, ex urina enim totius sanguinis crasis, consistentia & dispositio tutissime colligitur, licet huic veritati rixosus quidam Poëta contradicat his versibus.

Turbida significat mentem esse urina serenam
Dum clara urina est, turbidus est animus;
Si speculum matula est, hominis quo cuncta videntur
Intima, erit speculum corporis haud animi.

Dices I. His qui laborant calculo vesicæ, vel renum affectibus, similia quoque prodeunt sedimenta, quæ tamen non habent significationem supra febrem. Resp. hæc sedimenta per febrem distingui, de febre autem intelligendus est Aphorismus: hinc monente Hippocrate in prognostico, medicum attentum esse debere, ne ab urina, si mala sit, ob vitia renum aut vesicæ, turpiter decipiatur.

Dices II. Urinæ farinaceæ & crassæ significant vias esse apertas & vires constantes, ergo non indicabunt morbi longitudinem ℞. habito respectu ad vires & vias apertas, concedo, non fore morbum longum: sed habito respectu ad quantitatem & qualitatem materiæ nego.

Hæc & plura enucleata legi possunt apud Cardanum *in Commentario-*

Apho-

Aphorismus XXXII.

Quibus in urinis biliosa sedimenta, sed supra tenuia apparuerint (seu & superne tenues sunt) acutum morbum significant.

Contentum seu Intentio.

De Urina biliosa.

Connexio: Cum Hippocrates in antecedenti Aphorismo locutus esset de sedimentis crassis urinæ : In hoc præsenti Aphorismo de sedimentis tenuibus sermonem instituit.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Præsens Aphorismus contrarius videtur præcedenti, quia sicut in illa sedimenta furfuracea vel farinacea, velut à pituitosis succis pendentia, chronicum & longum morbum portendere dicta sunt; ita in hoc à sedimentis suspensis & elatis, utpote à biliosis humoribus exortis, acutus morbus prædicitur: & quamvis in priori, attenta potius videatur sedimenti substantia atque conditio, in hoc vero locus & situs ejusdem, si res tamen ipsa intimius pensitetur, idem omnino in utrisque, sub diversa licet consideratione perpensum animadvertemus, cum ea, quæ farinæ crassioris similitudinem referunt, tantum petant, quæ vero biliosa sunt, in altum attolluntur; unde sediminis substantia in præcedenti Aphorismo considerata re ipsa convenit, cum situ hic memorato.

Naturalis equidem sediminis situs in urinis, ut salubritatis indicium sit, medius planè esse debet, inter sublimem & infimum, cum is propriè pertineat ad hypostasim, quam tantopere Medici, in urinarum inspectionibus desiderant, eo quod peractam & absolutam in operibus naturæ coctionem & secretionem demonstret, quæ mediocriter in crassando procedere dicitur. At vero variat plerumque sedimentum, à conditione varia humoris concoquendi, ac secernendi, unde qui crassus & lentus est, licet naturæ concoquenti ac expellenti subjiciatur, imum semper suo pondere in urina locum petit; tenuis vero in altum effertur, ut eo magis, quo urina ipsa multo sale satu-

ra est, quo sane pacto gallinaceum ovum experimur in catino aqua salina repleto, sursum magis vel deorsum tendere, prout multo vel pauco sale marino imbuta illa fuerit.

Quoniam vero sedimina biliosa, præ ceteris tenuiora sunt, ut ex adverso à phlegmaticis & crudis humoribus procedentia, crassiora & compactiora; proinde fit, ut illa sursum attollantur, hæc deprimantur, & fundum matulæ petant: Etenim illa volantis sulphuris, ista acidi coagulantis conditionem participant. Adjecit insuper Hippocrates biliosis hisce sedimentis, aliam in urinis conditionem *ut superne tenues sint*; quæ verba, cui aptanda sint, non satis liquet: & quidem non sedimentis, quæ cum biliosa dicantur, plane tenuia quoque ut dictum, esse debent; neque urinis, quia nullatenus videntur posse simul esse biliosæ & tenues, præsertim juxta expositionem Galeni, qui tenues arbitratur ex mente Hippocratis intelligendas perpetuo aquosas esse. Verum rationabilius illa congruent urinis ipsis, tum secundum propriam substantiam serosam consideratis, tum secundum eorundem contenta, græce hypostases; quia in ejusmodi casibus, & acutiem morbi indicent, præter sedimentum biliosum, supernè tenues quoque esse solent; hac enim ratione neque multitudinem, neque crassitiem aut oleositatem bilis significant, quippe fieri adhuc potest ut cum sedimentis biliosis, urinarum substantia undique crassa & flavo colore plurimum tincta copuletur, at vero, ut brevitatem & acutiem morbi prænuntient, tanto humore flavo tinctæ ac saturæ esse non debent, ut pene ictericæ videantur, cum multitudo, crassities, & oleositas ejusdem longitudinem potius præsignaret: Attamen nec omnino tenues seu decoloratæ esse debent, ita enim malæ quoque forent, ob symptomatum & signorum disparitatem, sed *superne* solum, hoc est ea parte qua sedimentis supernatant, & per comparationem ad infernam earundem partem, quâ coloratiores, opaciores & crassiores erunt. Qua sane ratione salino-sulphureus humor, illas tingens non tantum tenuis, sed etiam modicus designatur, qui propterea, cito concoqui, secerni, atque expurgari possit, unde postmodum morbi acuties & brevitas.

Quod si fortasse tenuitas urinarum talis sit, ut flammeam conditionem referat, & illos reddat quales alibi Hippocrates pellucidas appellavit, tum sane non solum acutus, sed etiam peracutus & valde periculosus

losus præsignabitur, veluti in delirantibus, phreneticis, detenta nimirum parte salino sulphurea crassiori, atque alicubi in partibus principalibus hærente. Verum Galenus *in Commentario superne tenues* non ad *situm* sed ad *tempus* retulit, ut proinde voluerit eas tenues intelligendas fore inter initia, & cum nondum coctio in illis relucere conspicitur, quia inter initia morborum omnia cruda sunt adeoque tenuia, & coctio ut dictum, incrassando procedit: Sed in Galenum more suo acriter invehitur Cardanus, apud quem hæc & alia legi possunt.

Dices: In febribus tertianis maximè æstivis sunt similes urinæ, & tamen non sunt morbi acuti. ℞. Licet hæ tertianæ non sint morbi acuti ratione paroxismi universalis, sunt tamen ratione paroxismi particularis, neque enim sæpe in his delirant & extreme laborant, adde: hunc Aphorismum Hippocrates scripsit de febribus continuis non intermittentibus.

Aphorismus XXXIII.

Quibus divulsæ (seu diversæ) sunt urinæ; iis vehemens fit in corpore turbatio.

Contentum seu Intentio.

De Urina variante.

C*onnexio*: Cum in duobus antecedentibus Aphorismis Hippocrates egisset de crassis & tenuibus urinis: In hoc præsenti de earundem diversitate agit.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Quod ergo mox ante de urinarum sedementis, nunc de iisdem in universum, secundum totam substantiam & contenta, consideratis sermonem subjicit, dicitque urinas divulsas fortem seu vehementem turbationem in corpore significare.

Quid vero pro divulsis intelligat, licet Galenus *in Commentario* dubitare videatur, si tamen perpendantur, quæ ipsemet Hippocrates aliis in locis adnotavit, & in Epidemiorum ægrotantibus observasse

meminit, procul dubio minimè ambiget, divulsas & distractas urinas dici, quæ sive in substantia serosa sive in contentis, sive in utrisque sibi non cohærent, & inæquales, & inconstantes observantur, & modo tenues, modo crassæ, nunc uno nunc alio colore tinctæ, & sedimenta disjuncta sursum, deorsum aut ad latera, magis, minusve concocta referunt, vel eodem tempore, vel diverso, quemadmodum in Phitisco, in Pythione, uxore Philini & aliis.

Quamquam autem indicia ex urinis desumpta, non raro fallacia sint, cum pleræque malæ creditæ, quibusdam consuetæ sint & naturales, imo variata in ætatibus constitutione, victus ratione, exercitatione & aliis, sæpe etiam variæ esse solent, & pro re nata etiam nunc bonæ, nunc malæ, nisi peculiares adhuc viscerum præsertim naturalium affectiones, specialiter quoque illas immutent, ut in hypochondriacis potissimum, unde dubie prorsus conjecturæ deducantur; attenta nihilominus æquali corporis constitutione, ac nihilum præterea permutata in suis ductibus urina, quæ à serosa sanguinis parte, & à lympha procedere putatur, procul dubio fidelius indicabit, quæ in vasis sanguiferis gesta sunt, aut in ductibus reliquis corporis, quos pervadit; quamobrem visceribus ac ductibus omnibus, in sua naturali habitudine constitutis, quandocunque urinæ divulsæ, atque in suis partibus contentis discerptæ comparent ingentem in sanguine commotionem attestantur: Tunc enim sic affectæ & distractæ minguntur cum inæqualiter partes inutiles à sanguine secernibiles, & fermentationi subjectæ, non totæ simul repurgantur sed prout à puriore parte sanguinis, tractu temporis secedunt, quare interruptim, inutiles illæ impuritates in urinis observantur magis vel minus concoctæ & compactæ, quo aliæ ab aliis melius fermentationem subactæ fuerint. Ejusmodi itaque in urinis varietates indicant fortem & vehementem in sanguine commotionem, per quam partes inutiles, ab utilibus sejungi necesse est, neque enim aliter istæ ab invicem secedunt & separantur, quam per fermentationem, in præcipitationem desinente, prout experimur in musto doliis incluso. Recte ergo Hippocrates ab illorum sedimentis apparentibus distractis ac divulsis vehementem in corpore turbationem conjicit. Verumtamen commotio hæc & turbatio non raro etiam fieri solet in hypochondriis & cæteris visceribus naturalibus, è quibus sæpe urina per compendiarios meatus educitur, ut alibi ostendimus,

dimus, cùm jam satis anatome compertum sit, adhuc breviori itinere urinæ materiam in renes percolari, ut propterea peculiares horum viscerum affectiones indicare soleat, ut de Hypochondriacis dictum; quamobrem non immerito Hippocrates indefinite dixit, *fortem in corpore turbationem fieri*, comprehendens sub nomine corporis, omnem & quamcumque ejusdem cavitatem, ubi fermentatio & heterogeneorum succorum commixtio & exagitatio haberi potest.

His ergo divulsis, distractis & inconstantibus ac minimè cohærentibus urinis fidendum non est, eodem quasi modo, quo hominibus inconstantibus qui aliud stantes aliud sedentes dicunt & agunt, de quibus Virgilius:

Animum nunc huc, nunc dividit illuc:

Quæres Utrum excrementorum diversitas etiam in aliis morbis perturbationem significet? ℞. Affirmative: *Varietas enim excrementorum significat varietatem humorum & affectuum*: Exemplo sit Hippocratis doctrina, qui sputum quod post suppurationes ejicitur, ubi in eo cum pure bilis rejicitur, mortiferum asserit.

Dices: Substantia urinæ, quandoque bona est, sed color variat, quandoque color bonus, & substantia tenuis, non raro hypostasis est divulsa, & partes habet differentes, & tamen nulla inde turbatio in corpore fit, Ergo *Comment*. Galeni non subsistit. ℞. In febribus nego, extra febres transeat: Aphorismus autem ut supra dictum intelligendus est de febribus.

Plura vide apud Cardanum *in Commentario*.

Aphorismus XXXIV.

Quibus in urinis (seu in urinarum summo) bullæ innatant (seu insident) nephritim (seu morbum renalem) & longam fore invaletudinem significant.

Contentum seu Intentio.

De Urina spumosa.

C*Onnexio*: Cum de urinis in præcedentibus Aphorismis egisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo de iisdem agit, non autem

autem hic sedimentum, vel urinam ipsam, sed supernatantes bullas pro Medici facienda Prognosi proponit.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non patitur divisionem.

Eruit ergo in hoc Aphorismo, longi & renalis morbi prognosticum Hippocrates, ab his, quæ urinis insident aut innatant, cujusmodi sunt bullæ parum differentes à spuma, nisi quod hæc confertionem sed humiliorem, inclusi halitus elationem in materia crassiori & plerumque teste Hippocrate à capite proveniunt; illæ veluti à materia hærente quidem sed magis expansibili sublimiorem & latiorem tumefactionem referunt, non tamen adeo arcte inter se connexam. Insident autem istæ urinis, cum in mictione sal universum, veluti ammoniacum volatile sali acido lymphatico & sero urinario commixtum, mutua vicissim actione, in tenues halitus elevantur, qui quoad usque extricari nequeunt, à parte phlegmatica urinarum supernatantes bullas, & perdurantes excitant, at vero postquam, interno nisu, atque adigentis externi äëris impulsu extenuantur, rarefiunt & discerpuntur, statim dissolvuntur & evanescunt.

Cum igitur hæc insidentes urinis apparent, renalem morbum significant, quia arguunt, porulos & tubulos renum, ac eorundem filamenta, in pelvim desinentia, anfractuosa & implexa evasisse, ut proinde non tam promptè transcolare sinant serum urinarium suo sale imbutum, à tartareis acidis & viscosis succis, per eas partes derivantibus, unde facile progressu temporis tubuli ipsi & cavum renum infarciri possint, & gravia calculorum, obstructionum, tumorum & aliorum similium accidentium incommoda, ipsis inferre, si præsertim præter bullas sedimentum illæ referant, sabulosum, crassum, & fæculentum. Ab his enim constat plane morbum renalem futurum longum, siquidem vitio crassorum humorum, excitati morbi longi sunt, & præsertim si acorem illi, ut plerumque fieri solet, simul una contraxerint, quo crassities & aciditas humorum difficulter subigitur & cedit.

Dices 1. Similes urinæ etiam à pectore vel capite possunt provenire ergo non tantum à renibus ℞ spumosæ urinæ ut in contextu diximus concedo; quibus bullæ permanentes innatant, nego.

Instabis: Imo bullatæ urinæ ex prædictis partibus prodeunt ergo nulla solutio: Resp. Sunt bullatæ cum circulo livido concedo: sinè illo

illo uti hic, nego. *Vrgebis*: Agitata fortiter urina bullas & ſpumas facit, quæ tamen non proveniunt à renibus, ergo. ℞. Bullas & ſpumas facit brevi evaneſcentes concedo, permanentes nego; ut autem ſint à renibus, debent eſſe permanentes.

* Plura de Bullis & hunc Aphoriſmum concernentibus controverſiis vide apud Cardanum *in Commentario*.

Aphoriſmus XXXV.

Quibus in urina adipalis ſuperficies eſt & conferta (ſeu quibus ſummum eſt pingue, & confertum) iis nephriticum (ſeu dolorem renum) & acutum morbum adeſſe ſignificat.

Contentum ſeu Intentio.

De Urina oleaginoſa.

C*onnexio*: Cum in præcedenti Aphoriſmo Hippocrates egiſſet de ſigno, per quod longus renum morbus dignoſcitur: In hoc præſenti Aphoriſmo de illo ſigno agit, per quod acutus illorum morbus dignoſcatur.

Hic Aphoriſmus pariter ob ſimplicem quam continet concluſionem non dividitur.

Quod ergo dixit in priori Aphoriſmo, de bullis inſidentibus, in hoc præſenti Aphoriſmo de ſuperficie ejusdem urinæ, pingui & conferta pronuntiat; ſed multo gravius quam antea, quippe exinde ait non longum, ſed acutum morbum renum ſignificari. Apparet autem ſumma urinæ ſuperficies pinguis, ac adipoſa alicujus partis ſubſtantia diſſoluta & liquefacta; atqui hæc non tam ingenti & exurenti calori renum, aliarumve partium circumſtantium tribuenda eſt, ut interpretes exiſtimant, quam ſali erodenti ac exſolventi per eas partes cum ſero urinario tranſcolato, quod etſi adipem ipſum, jam concretum minimè diluat, aut corrodat, ſi tamen glutinoſam ſubſtantiam alimentorum abradat atque exſolvat, poterit quoque adipoſam urinam reddere, & ſecundum ſuperficiem pinguefacere, id quod plerumque

fieri solet, in æstuosis aut inflammatoriis febribus, atque exinde acutus morbus significatur.

Non tantum autem pingue, sed etiam confertum, coactum & concretum esse oportere adjicitur, ut nimirum non oleosum, aut guttis adipis conspersum urinæ summum intelligatur quo scilicet compacta substantia sit ex partibus excerpta. At vero falluntur qui putant, acutum morbum hic ab Hippocrate notatum, renibus ipsis insidere, cum is universaliter atque indefinite in Aphorismo recenseatur, ut etiam è quibuscunque partibus imo è toto corpore pendere possit; Renibus autem solus tumor adscribatur, quod plane tum ab acuto morbo, cum febre conjuncto, tum etiam ab urina erodente, & multo sale acri vim habente pungendi, & partium nexum solvendi, imbuta provenit. Hinc hallucinatos eos existimaverim, qui ut Galenus *in Commentario* recenset, pro nephriticis Phreneticos morbos exposuerunt, coarctantes Hippocratis dictum, ad hunc unum duntaxat particularem affectum & quidem à renibus remotissimum, cum tamen urinæ & urinarum contenta, si unquam probabilius quid significant, plane renum & vesicæ affectiones specialius ostendunt, ut cunctis notum est. Quod si concretus adeps, totus simul in urinis excernatur, nec iteratis vicibus appareat, ut confertim potius exeat, quam confertum & coacervatum, tum profecto à renibus, & partibus circumstantibus specialiter prodibit; eadem penitus de causa, ab acri scilicet & erodenti humore salso, cum urinis excreto, vim habente resecandi & abradendi.

Unde autem frustulum adipis, vel adeps ipse liquatus, & deinde in renibus concretus prodeat, non bene ex anatome, ab interpretibus explicatur, quippe ex illa constat renum substantiam in se ipsa consideratam adiposam non esse, & canaliculos in ejus pelvim desinentes, membranosos, fibrosos ac duriusculos esse, ut nec tam facile erodi, nec erosos adipem æmulari, sed potius strigmenta membranacea, vel filamentosa.

Adeps autem quo renes circumvallantur, licet multus sit, & undequaque illos circumdet, nullatenus tamen in ejus substantiam, aut cavitatem patet; unde etiamsi liquetur, vel abscindatur, haud quaquam potest in renum pelvim deduci, & per urinas expurgari, quamobrem difficile admodum videtur viam invenire, qua ipse perduci, & cum urina permisceri queat, ut supernatans in eadem compareat.

Hinc

Hinc verisimilius existimaverim, adipem in urinis apparentem, vel è glutinosa sanguinis portione prodire, vel è glandulis atrabilariis seu capsula atrabilaria seu renibus succenturiatis dictis, quæ consensum cum renibus ineunt; illuc guttatim deduci, ac deinde vel in renum pelvi, vel in vesicæ cavo concrescere, & frustulum adipis æmulari. Sed fieri quoque potest, ut male affectis renibus phlogosi, inflammatione, tumore, tam in suis porulis amplificentur & hient, ut possint attenuati, & liquati, saltem ex parte circumambientis adipis substantiam excipere, atque in pelvim deducere, attenta præsertim recentiorum anatomicorum observatione, qua universa renum substantia refertur innumeris tubulis pervia, ac fibris & glandulis quaquaversum intertexta, quæ ad pelvim undequaque patulam desinunt.

Nota: Ly *confertum* varios sortiri sensus: 1. ut in magna quantitate exeat ex renibus: 2. ut brevi tempore & frequenter admodum veniat: 3. ut modo in magna quantitate, modo in parva inæqualiter prodeat, & hic sensus ultimus est verior & accommodatior, quia duo priores etiam colliquantibus febribus possunt accommodari.

Cæterum amplissimum super hac re, vide Commentarium Cardani.

Aphorismus XXXIV.

Quibus vero è renibus laborantibus, præter supradicta signa, dolores etiam circa spinæ musculos fiunt; siquidem ad loca exteriora sentiantur, extrinsecus quoque abscessum fore exspecta: Si vero dolores ad interiora magis vergant, abscessum etiam intrinsecus futurum potius sperandum est.

Nota: *Confer hunc Aphorismum cum libri hujus septimi Aphorismo 22. quo & hunc vicissim reducimus.*

Contentum ſeu Intentio.

De Abſceſſibus Nephriticorum.

Connexio: Cum de renum affectibus tum longis tum acutis, ex urinis dignoſcendis in præcedentibus Aphoriſmis egiſſet Hippocrates: In hoc præſenti Aphoriſmo, de iisdem affectibus renum agit, deſumens indicium quod ad dolorem pertinet.

Hic Aphoriſmus licet longus ſit, ſimpliciter tamen concludit de abſceſſibus internis & externis, & ſic diviſionem non requirit.

Quæ ergo hactenus ab urinis deduxerat Hippocrates, nunc à doloribus poſticam renum partem occupantibus alia præſagit, & quidem futurum abſceſſum ad anteriora, vel exteriora lumborum, prout illi internas, vel externas partes magis obſederint aut pervaderint: Quia vero renes ad eas partes ſiti ſunt, quæ lumbos & lumbares muſculos reſpiciunt, non raro proinde accidit, ut dolor unius partis, alterius dolorem mentiatur, & aliquando dolores lumborum & muſculorum, tum ad ſpinam, tum ad abdomen pertinentium præſertim cum tumefacti, ac inflammati fuerint, Nephritidem referant; & è converſo, attentis ſolummodo ſitu, & doloris qualitate, quandoquidem ſe quoque deceptum fatetur Galenus, in internoſcendo colico, à nephritico dolore, ob earundem partium vicinitatem; quin & dolor renum, facillime cum lumbis communicat, prout experimentis innoteſcit, & edocet etiam Hippocrates *Lib. de internis affectionibus cap. 16. & 18.* quamobrem plerique crediti nephritidem paſſi, inventi ſunt ſubiiſſe abſceſſum in muſculis lumborum, ut de quodam Medico Piſano fatetur Mercurialis, & in quibusdam obſervatum memorat Bonetus; quamquam dolor in his, atque doloris ſedes omnino differentes ſint. Accuratius ergo hic Hippocrates advertit, quibus jam diu morbo renali laborantibus prædicta accidunt ſigna, & ex *urinis* earumque contentis, nihilum levantur, & dolores ad ſpinæ muſculos protenduntur, vel exterius proditurі, prout ad interiores vel exteriores partes illi vergere videbuntur.

Fiunt

Fiunt autem & perdurant tam diu, ejusmodi dolores ab humoribus ad eas partes transfluxis, & non raro etiam paulatim congestione concretis, quamdiu nec exſolvi, nec per renes aut ureteres ad veſicam, nec per alios ductus ad alvum transferri & evacuari poſſint, ſed in tumorem & abſceſſum coacerventur; unde ſi renum ſubſtantiam, aut alias circumjacentes partes, cum renibus conſentientes occupaverint, & fermentatione ac ſuppuratione ſenſim inducta, fluidiores redditi fuerint, alio tandem decumbent, atque (natura tamen exiſtente valida) per diruptionem atque evacuationem aliquam ſe prodeant; ſi vero lumbares muſculos pertingant, ad extimas renum partes, in illis abſceſſus fiet; procurante interea natura, qua data porta poſſit illos exonerare. Hæc autem præter antedicta, comitabuntur febres ſuppuratoriæ vocatæ, manifeſta in lumbis elatio ac tumefactio, itemque rubor, ac dolor, tactu longe ſenſibilior, quibus prudens & diligens Medicus pro re nata congruis remediis, vel interne vel externe adminiſtratis, opportune opitulabitur.

Dices: Sæpe lumborum dolores torquent ægros diutiſſimè & tamen nullus fit abſceſſus, Ergo. ℞. in febre acuta, & inflammatis renibus nego: Extra febrem & inflammationem ſeu ab obſtructione vaſorum, concedo.

Aphoriſmus XXXVII.

Qui ſanguinem vomunt, ſi ſine febre accidat, ſalutare eſt; ſi cum febre malum: Curatio autem refrigerandi & adſtringendi vim habentibus perficitur.

Huc quadrat Lib. 5. Aphoriſmus 32. ibidem explicatus.

Contentum ſeu Intentio.

De Vomitu cruento.

Connexio: Cum Hippocrates in præcedenti Aphoriſmo de Abſceſſibus, qui quandoque expurgari poſſunt per vomitum ſanguinis & pu-

puris: In hoc ergo præsenti Aphorismo agit de ipso vomitu sanguinis, qui fit cum vel sine febre.

Hic Aphorismus in duas partes dividitur, secundum duas conclusiones.

In *prima* proponit salutarem esse vomitum sanguinis, qui sine febre accidit: malum autem si cum febre fiat: In *secunda* docet, curationem esse faciendam refrigerantibus & adstringentibus.

Verbum Vomere, licet alibi videatur latiori significatione ab Hippocrate usurpatum pro quacunque sanguinis per os rejectione, hîc nihilominus stricte sumptum, audiendum est pro ea duntaxat, quæ à ventriculo procedit, cujus actio specialis est vomere. Eos igitur hoc loco considerat Hippocrates, qui sanguinem evomunt, id est ex ventriculo sanguinem eructant, seclusis viis, qui vel è pectore, vel è capite illum exspuunt, quippe non facile foret febre exemptos eos inveniri, qui sanguinem Tussi atque ex pectore egerunt, saltem procedente tempore excreationis, vel ratione ipsius sanguinis, multo antea male affecti, aut postea alicubi stagnantis & suppurati; qui vero simplici excreatione è faucibus & aliis adjacentibus partibus illum exspuunt, veluti rem nimis levem patientem, nullatenus videntur sub tanta Aphoristicæ sententiæ contemplatione comprehensi, longe admodum ab Hippocratis proposito, qui res graves & notatu dignas solummodo in Aphorismos redegit.

Sed unde est, quod alibi *Libr. 4. Aphor. 25.* scripserit, *sanguinem qualiscunque is sit, superne efferri malum*; hic vero saltem sine febre salutare esse dicat? Verum comparatè locutum animadvertet, qui distinguet, ibi contulisse supernam cum inferna sanguinis evacuatione: hic vero modum expurgationis ejusdem, vomitu ne an tussi, unde locus etiam valde differens conjici possit sanguinis rejecti: Siquidem ab his longe graviora, vel mitiora imminent mala, adeoque præsagia itidem deducuntur periculosiora vel tutiora.

Equidem sanguinem evacuari, nunquam bonum, quia talis evacuatio est de genere eorum, quæ nunquam debent excerni. Facta autem comparatione si aliquando ipsum egeri contingat, pejus est supra quam infra evacuari: ex illis vero, quæ per supernas partes accidunt, sanguinis evacuationes, minus malum est vomitu, gravius vero tussi, levissimum simplici screatu illum rejicere, quoniam hic

ex

ex ore & faucibus, ille ex ventriculo, medius inter utrosque è pectore aut pulmone prodit.

Quoniam vero adhuc qui ſanguis vomitu ejicitur magis, vel minus malus eſſe ſolet, hinc Hippocrates ab adjuncta febre, illum diſcriminandum edocet; & quidem ſine febre ſalutarem, cum febre vero malum eſſe ait, atque ſalutarem hic ſubaudire decet, non qvod proſit, aut ſalutem inferat, ſed quod in ſalutem facile terminetur, niſi etiam dicere velis, ſalutarem eſſe, quia exoneratur natura ſanguine illo, qui extra vaſa, ſi ſtagnaret, vitæ periculum afferret, & fortaſſis etiam mortem; quippe ſanguis non tam obeſt egeſtus, quam cum extra vaſa alicubi hærens coagulatur, & corrumpitur.

Cur autem ſalutaris dicatur qui ſine febre accidit, contra vero qui cum febre fit, ratio facillime deducetur, quia cum febre junctus, vitium in ſangine arguit, qui ſalſa acredine, venas aut arterias arrodat, & ſibi exitum faciat; cumque non tam facile ſit vitium tale à ſanguine delere; atque eroſa vaſa conglutinare, propterea malus omni ex parte exiſtimandus eſt, attenta præſertim ventriculi ſtructura membranacea, quæ corroſa difficillimè reſarcitur; & ſi aliunde ſanguis ille prodeat, atque in ventriculum exoneretur, adhuc malum prænunciat, veluti ſignum labefactati aut exſoluti viſceris, infectique ſanguinis. Contra vero ſine febre excretus ſanguis, non tam malus eſt, quin potius in ſalutem facile terminatur, cum citra ſui vitium prodeat, & per ſolam ut dicunt Anaſtomoſim, apertis & dilatatis oſculis arteriarum aut venarum quæ plerumque ſponte ſua corrugari & counir iſolent, præſertim ſi aliunde is effluat, quam è ventriculi cavo: qua ſane ratione evenit, quare ſalutaris dici etiam poſſit, inducto in viſcere ipſo male affecto levamine, quod neutiquam haberetur, niſi per vomitum ſanguis fuiſſet excretus, id quod tamen adhuc accideret, ſi per alvum deponeretur ut libro quarto oſtenſum.

Non tantum autem ſubſiſtit Hippocrates in vomitus ſanguinei prognoſtico ſed methodum quoque addit eundem curandi, indicatione nimirum ſumpta ab ejusdem exitu, qui plane tum ratione ipſiusmet ſanguinis excreti, tum etiam ratione partis affectæ & evomentis, longè urgentior videtur etiamſi febris adjungatur, quæ ſæpe ſæpius ſymptomatica (ut dicitur) eſſe ſolet: omiſit autem indica-

 dica-

dicationem à febre desumptam, vel quod non semper, cum sanguinis vomitu copuletur, vel quod secundo loco consideranda sit, & subsequenti tempore, eoque longiori, adimplenda, quæ nimirum directa sit ad vitium sanguinis adimendum, vel quod demum è domito sanguinis fluxu, ipsa sponte sua sit desitura repugnante interea, quod alienum in sanguine est natura, per convenientia corporis secernicula, quoties sanguis opportunis remediis prompte constiterit. Hæc autem fore subdit, acerba seu adstringentia & refrigerantia, quæ scilicet una simul oscula venarum & arteriarum conglutinent, fibrosam & glutinosam sanguinis portionem figant, & coarctent, ac denique sanguinem ipsum temperent, atque in suo motu aliquantulum remorentur, quorum sylva magna est apud practicos: præcellunt autem quæ ex chalybe & vitriolo confecta sunt, cum succis plantarum bistortæ, centinodii, pyrolæ & aliis: Cæterum vomitus sanguinis cum febre, ab interna inflammatione, nullus erit; vel unà purulentus observabitur, si nimirum disrupta vel ulcerata illa fuerit, adeoque non multo post lethalis.

Erit tamen summopere advertendum, an non sanguis è venis aut arteriis egressus atque conversus in grumos, ventriculi cavum occupet, tunc enim acerba ista atque adstringentia medicamenta, nullatenus forent administranda; quippe quæ magis concretum sanguinem coagularent & figerent; quin imo communicato inde illi acore non solum in fermentationem eundem adigerent præternaturalem, sed etiam infractis & depravatis succis ventriculi digestivis, ventriculum ipsum labefactarent, & chylosim impensè admodum vitiarent; quamobrem expediet, tum primum concretum sanguinem dissolvere & educere, postmodum oscula venarum aut arteriarum occludere & coarctare.

Conjiciemus autem de grumis ventriculorum occupantibus, à pondere, laxitate, anxietate, & ciborum fastidio, sicut etiam ab assiduo vomendi conatu, aliisque symptomatibus Epigastricam regionem molestantibus. Verum tamen utramque paginam adimplebit mixtura illa Sylviana, ad vomitum sanguineum compescendum peropportuna, præter alia plurima dissolventia, ex testaceis potissimum petita: at vero hæc convenient solum in anastomosi & in simplici reseratione vasorum; etenim in erosione, aut ulcere, alia

lia omnino differentia essent adhibenda, ut propterea hic arguere liceat, Hippocratem non alium sanguinis exitum memorasse quam ex sola apertione venarum & arteriarum, ut dictum.

Adnotare insuper convenit, quanam ex parte probabilius suspicari fas sit, sanguinem prodire, num scilicet ex ipsomet ventriculo, aut gula, aut potius ex inferioribus aut collateralibus visceribus, etenim pro earundem partium varietate, adhibere quoque convenit varia eaque specialiora medicamenta, sine ipsius ventriculi incommodo, qui non nisi ex consensu illarum sanguine oppletur atque ad vomendum lacessitur.

Hæc autem facile erit internoscere ex eorumdemet viscerum affectorum læsione, tumore, dolore, excreti sanguinis quantitate ac qualitate, aliisque symptomatibus adjunctis, & causis prægressis, de quibus fusius in praxi.

Postremo vomitus sanguinis, ex disrupto Aneurismate, adhuc sine febre lethalis est, quin imo momento temporis interimit, ut sæpe observatum.

Difficultates in contextu sunt solutæ, si quis plures desiderat, legat Cardanum & alios in commentariis.

Aphorismus XXXVIII.

Destillationes in ventrem superiorem, ad suppurationem perveniunt, intra dies viginti.

Contentum seu Intentio.

De defluxionibus catharralibus ad Pectus.

C*onnexio:* Hic Aphorismus potius cum Aphorismo 26. hujus libri, quam cum præcedenti conecti videtur; ibi enim egit de suppuratione ventris inferioris, in hoc præsenti Aphorismo de suppuratione ventris superioris.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Quid nomine destillationum seu fluxionum hic intelligat Hippocr. hallucinatos plerosque video, qui putant pituitosos humores in

cerebro collectos, sensim per glandulam pituitariam dictam, in os & guttur irruere, ac postea per tracheam delabi in pectus & pulmonem, ubi si diutius detineantur, forte quia per tussim, & anacatharsim educi non potuerunt, putrefiunt, & in pus verum, vel aliud æquipollens commutantur: Quamobrem destillationes hi authores ad catharros revocant, de quibus extant versicul illi:

Qui fluit ad pectus, dicatur Rheuma catharrus
Ad Fauces Branchus, ad nares esto Coryza.

Quin insuper existimant illas potissimum à vaporibus è visceribus naturalibus plus justo excalefactis exoriri, qui sua tenuitate ad cerebrum elati, ibique concreti (quo pacto experimur in destillationibus artefactis usu alembici) ac denuo in serosos humores redacti, sponte sua decidant, in subjectas partes, & præsertim in pectus & pulmonem, ubi nisi cito expurgentur & suppurentur ac proinde spurium empyema progignant, de quo hic Hippocrates.

At hæc recentioribus non arrisere, quippe qui figmenta dicunt, quæ de viscerum naturalium excalefactione illi commenti sunt, deque attenuatione, evaporatione, & concretione humorum cum & nec vias, per quas efferantur, nec meatus per quos in pectus decumbant patentes, hactenus Anatome detegere potuerit; quamobrem ad vasa lymphatica opportunius confugere coacti sunt, veluti quæ majorē consensum cum partibus inferioribus, tum gutturis, tum pectoris habere observantur. Verū mihi adhuc superest animadvertendum, solere in gravedinibus cerebrū exonerari, per corticales suas glandulas in nares, aures, collum, tonillas, & cæteras per guttur & fauces dispersas; unde multoties copiosè serositates illæ expurgantur, & quandoque etiam raucedines, anginæ, tusses aliæque affectiones exoriuntur; quamobrem verisimile admodum est, per consentientes glandulas posse cerebrum, saltem secundum exteriorem ambitum humoribus gravatum, in subjectas partes exonerari, licet ductus, per quos illi deferuntur, lymphatici esse soleant, quorum interest exsuperantem lympham & alias humiditates referre è glandulis exceptas atque depositas; in quem sane sensum audiendus Hippocrates, cum dixit *Lib. 1. de morbis*: *Pituita multa, cum confertim è capite, in ventrem superiorem fluxerit, putrescit, & pus evadit.*

Quandocunque igitur ejusmodi humores lymphatici aut serosi, è ca-

è capite & cerebro in ventrem superiorem, sive in thoracem, decubitum fecerint, inquit Hippocrates, nisi cito alio deferantur, atque per urinas vel per urinam, vel per sudorem exitum inveniant, infra viginti dies suppurari, id est maturari, concoqui & puriformem conditionem adipisci, cum revera puris naturam subire nequeant, quod non nisi à sanguine stagnante proficiscitur, ut alias dictum. At vero necesse est, eos concoqui & maturari, ut expelli possint, siquidem coctionis beneficio crassescunt, & impulsum per tussim à pectore susceptum sustinent & admittunt: nam tenues & fluidi cum sunt, impellenti pectori cedunt, ac denuo in ejus cavum delabuntur, sicut in omnibus liquidis impulsis experimur. Statuit autem vigesimum diem, pro termino ejusmodi maturationis, non quod ad illum præcise diem, concoctio ista & maturatio perducenda sit, cum possit etiam, saltem in validioribus, & junioribus corporibus, multo citius promoveri, sed quia infra hoc spatium, in occluso pectoris cavo, facile stagnantes humores concoqui possunt, ac deinceps ad subsequentes dies, usque ad quadragesimum expurgari, ut de pleuriticis alias docuerat Hippocrates. Verum tamen ut materia in pectore collecta, re ipsa maturationem & concoctionem subeat, intra hoc spatium viginti dierum, novam aliam defluentem admittere non debet, alias concoqui & suppurari illa non posset: quin & nec ab inspirato frigido aëre, aut ab epotis gelidis & crudis sorbitionibus recrudescere, frigidum enim pectori inimicum est, & coctioni officit, non proficit: quod profecto plerique nulla ratione servantes, catharros etsi leves, in longissimum tempus protrahunt, & sæpius etiam Empyci fiunt.

Neque in fine hujus Aphorismi omittendæ pilulæ quædam plurimum conferentes ad ejusmodi destillationes reprimendas, potissimum si salsam & acrem conditionem referant; potenter enim illas temperant ac sistunt, conficiuntur autem hoc modo: ℞. thuris masculi seu olibani & mastichis aa. ℈j myrrhæ, opii, croci aa. gr. vij succi liquirit ℥j. & cum aq. rosf. f. pilulæ ad magnitudinem pisi, quarum una sumatur tempore somni.

Quares: Cur sanguis potius suppuretur, quam reliqui humores? ℞. quia consistit in calido & humido: & sic corruptio optimi pessima, præsertim cum calidum & humidum excesserit: Alii humores

 non

non facile admittunt ſuppurationem, licet corrumpantur: Sed:

Dices I. Hippocrates *hoc lib. Aphor. 20.* dixit: ab Eryſipelate putredo & ſuppuratio Ergo humores alii ſynceri ſicut ſanguis, ita & bilis quæ cauſa Eryſipelatis eſt, ſuppurantur. Reſp. id non niſi à valde malignis & repercuſſis Eryſipelatibus fieri, quæ non tantum cutem, ſed etiam ſubjectam carnem adoriuntur & corrodunt.

Quæres II. Cur non omnes deſtillationes ad pectus ſuppurantur? Reſp. quia aliæ ſunt cum impetu, aliæ paulatinæ; hæ paulatim reſolvuntur, illæ ſuppurantur. Plures controverſias lege apud Cardanum *in commentario.*

Aphoriſmus XXXIX.

Si quis ſanguinem & grumos meiat, & ſtranguria (ſeu ſtillicidio urinæ) laboret, dolore ad hypogaſtrium (ſeu imum ventrem) & pectinem & perinæum (ſeu ad anum) pertinente, ad veſicã loca laborant.

Nota: *De hoc Aphoriſmo à nobis dictum eſt abunde lib. 4. Aphoriſmo 80. quo lectorem remittimus ne chrambem repetamus.*

Aphoriſmus XL.

Si derepente lingua incontinens fiat, aut aliqua corporis pars attonita ſtupeat, ſignum eſt melancholicum.

Contentum ſeu Intentio.

De Cauſis Apoplexiæ.

C*onnexio*: Poſtquam in penultimo id eſt Aphoriſ. 38. egiſſet Hippocrates de fluxionibus, quæ fiunt ad thoracem; In hoc præſenti Aphoriſmo, tractat de iis, quæ fiunt ad linguam, vel alias corporis partes.

Hic Aphoriſmus ob ſimplicem concluſionem non dividitur.

Di-

Dictio græca ἀκρατὴς, qua hic utitur Hippocrates, in linguæ vitio, ad melancholicos internoscendos, magnum sanè apud interpretes excitavit dissensum; quippe Leonicenus, *Incontinentiam*, Cardanus, *procacitatem*, alii *immobilitatem* exposuerunt, Galenus vero, *in Commentario, eam vult esse, quæ ita infirma est, ut non possit integre vocem dearticulare, aut immobilem, & omnino resolutam esse*: Ex his autem expositionem primam solum retinet, & commendat Mercurialis, ut proinde verbum ἀκρατὴς significet linguam, quæ difficulter firmatur, & quando non oportet sistatur, ob sui imbecillitatem; nam quæ penitus subdit, resoluta est, comprehenditur sub secunda Aphorismi dictione, in qua dicitur, *aut aliqua pars corporis attonita stupeat*, alioquin aut idem his repeteretur, aut lingua non esset corporis pars. In hanc eandem sententiam condescenderant reliqui tum priores tum posteriores Interpretes. Verum Cardanus cunctos redarguens pro incontinenti lingua exponit, quæ plura loquitur quam deceat, ut propterea sensum Hippocratis eum esse dicat, melancholicum indicari, cum quis repente absurda & turpia loquitur. Sed contra observat idem Mercurialis, ejusmodi linguæ incontinentiam seu procacitatem esse potius, cujusvis alterius insaniæ indicium, quam veræ melancholiæ. Et quidem attenta humoris melancholici conditione, nullatenus accidit, ut incontinentes & loquaces, melancholici sint, multoque minus procaces & lubrici, absurda & turpia loquentes. Sed & de linguæ immobilitate, non omnino dici potest Aphorismum esse intelligendum; nam etsi melancholici, taciturni plerumque sint, solitarii, tristes, cogitabundi, non tamen prorsus stupidi observantur, modo immobilitas hæc cum stupiditate confunderetur, quam adjecit in Aphorismo Hippocrates inquiens: *Aut si aliqua corporis pars attonita stupeat*. Ex his ergo colligere plane est, aliud quid per verbum ἀκρατὴς hic illū voluisse sub intelligendum, alias idem repeteret bis, per diversa.

Verisimilius itaq; per verbum ἀκρατὴς, ineptitudinem, impotentiam, hæsitationem seu trepidationem interpretabimur, quæ certè accidentia sunt, melancholicis familiaria, quæq; ut plurimum eosdem invadunt & arripiunt, cumq; non tantum corpulentia & terrestreitate, sed potius halitu acido, & pontica conditione, perquam solent momento ferè temporis molestari, & stuporem ac ecstasim seu congelationem pati ut in catalepticis, propterea non abs re adjectum in Aphorismo adverbium illud *d. repente*. Dddddd 3 Et

Et quamvis Aristoteles in *Problematibus*, scriptum reliquerit, melancholicos in republica administranda, in carminibus pangendis, & in rebus philosophicis exstitisse optimus, hi potius meditando ac scribendo, quàm loquendo valere solent; quin imo de melancholicis, virtute, prudentia ac moribus, veluti à natura, non vero à morbo & causa morbosa alias sumus interpretati.

Adjectum est autem in Aphorismo *derepente* seu *subito*, contractis & convulsis musculis linguam componentibus, non quidem à quantitate humoris melancholici crassi & tartarei, sed à qualitate ejusdem acida corrugante ac figente; acidum enim quod in eo praevalet, non raro aberrans, cito cunctos meatus corporis pervadit, & nervos potissimum afficit, eorumque fibras coarctat.

Quod si non tantum vapore aut halitu, verum etiam crassitie & lentore, capita & oscula nervorum obstruat, stupore ac paralysi, partes afficit, & ideo in Aphorismo dicitur, *aut aliqua corporis pars stupeat*; siquidem acidus humor, melancholicus dictus, quantitate exsolutionem, acore vero convulsionem inducit. Atque hinc etiam deducitur quare linguæ incontinentia ad impotentiam & taciturnitatem, non vero ad loquacitatem referenda sit, ut scilicet Hippocratis mens in duo omnino disparata, ac veluti opposita symptomata, ab uno eodemque humore provenientia deducatur. Quamquam etiam fieri possit, ut ab eodem acido & vitioso humore degenerato ac vellicante fibras nervorum, non solum linguæ loquacitas, & musculorum omnium commotio, sed impetuositas quoque corporis universi excitari possit, veluti in Maniacis unde idem Hippocrates *Lib. 6. Aphorism. 56.* scribit: *In morbis melancholicis, in hæc pericula inciditur, stuporem corporis, vel convulsionem, vel furorem, vel cæcitatem significat.* Refert Lucas Tozzius, Romæ virum quendam religiosum & valdè doctum, à perturbata vehementer imaginatione, cum metu ex imminenti famæ periculo adeo mente commotum esse, ut attonitus fieret, & vocem articulare nequiret, quin imo vix pedibus stare posset; post multos vero dies viribus & animo refectus convaluit, sed adhuc mente hebes perstitit, & in actionibus animalibus imbecillus; Quamobrem constat solere non raro melancholicos attonitos evadere & lingua ac voce titubantes fieri.

Unde autem id illis accidat, facile quispiam deducet, ex humore ipso

ipſo melancholico acido, cujus maleficio ſpiritus animales, & nervi qui plurimi in linguam confluunt pro ejusdem motu & loquela, acore infecti, inefficaces fiant & nequeant pro indigentia linguã promptè ad varios motus peragendos ſollicitare. Sed & quod linguæ accidit, ſæpe etiam ad alios muſculos extenditur, adeoque impotentes ad corporis pondus regendum obſervantur, quo profecto fit, quare puſilanimes & repentino timore deprehenſi, aliquando repente concidant, & nec pedibus ſtare nec progredi poſſint. Notanter autem de linguæ trepidatione & titubatione, mentionem hic fecit Hippocrates, utpotè quæ proximior cerebro eſt, unde labes iſta melancholicorum, cumque lingua muſculis plurimis ſit referta, quandocumque in ſuis motibus fatiſcit, cæteras partes gravius affici poſſe pari vitio demonſtrat: & proinde ſubditur hoc eodem Aphoriſmo, *aut pars aliqua corporis ſtupida fit, tale eſt melancholicum* id eſt morbo melancholico affectum, pariter illi *Lib 6. Aphoriſm. 23. Si timor & mæſtitia longo tempore perſeverant, melancholicum eſt ſignum.*

Dices: Talis ſtupor poteſt etiam fieri à bile, quia celeriter movetur & tenuis eſt: Item poſt colicam biliosam, fit paralyſis & ſtupor partium: Item homini ſummè irato adeſt incontinentia & ſtupor linguæ, Ergo à bile & non à ſolo melancholico humore fit. ℞. Stuporem non fieri cum calida ſeu tenuium partium ſit: ℞. 2. Paraliticos non tam fieri à bile, quam à bilis vehiculo pituitoſo, ſeu lymphatico acido humore nervos imbibente: ℞. 3. Illa linguæ titubatio in iracundis, non provenit à bile, ſed ab inopia ſpirituum ſeu illorum per motum iræ diſſipatione.

Reliqua vide apud Cardanum *in Commentario.*

Aphoriſmus XLI.

Si Senibus ſupra modum purgatis, ſingultus accidat (ſeu ſuperveniat) non bonum.

N*ota.* Hic Aphoriſmus eſt ſimilis illi quem ſupra Lib. 5. Aphoriſ. 4. abundè explicuimus, ubi indiſcriminatim & univerſaliter, de omnibus à medicamento cathartico ſingultientibus explanatus eſt:

Mirum

Mirum proinde est, cur id ipsum Hippocrates repetat non bonum esse in senioribus, cum id ipsum potuisset ex antedicto Aphorismo facillimè deducere: Quamobrem, jure merito & non sine ratione à plerisque hic Aphorismus omittitur, veluti inutiliter ab aliis quam ab Hippocrate hoc loco insertus; Id ipsum & nos pariter facimus; hoc unicè dicendo, Hippocratem hic magis de senibus loqui, & convulsionis non meminisse, sed singultum adduxisse, forsitan quod singultus sit magis peculiaris senum affectus, & ideo etiam illis minus periculosus, & ideo dixit *non bonum:* nolumus tamen hic comprehendere nimis senes aut decrepitos, in quibus singultus, utut cognatus senum morbus, illis non modo non bonus sed lethalis foret.

Aphorismus XLII.

Si febris sit, non ex bile orta, multa aqua calida capiti superfusa, febris solvit.

Contentum seu Intentio.

De Balneorum usu in febribus.

Connexio: Cum Hippocrates Aphorismo 40 hujus libri locutus fuisset de succo melancholico seu acido stuporem inferente: In hoc præsente Aphorismo loquitur de bile quæ febrem non facit, ejusque medelam proponit.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Febres omnes ex bile fieri, alias expresse docuit Hippocrates, præsertim vero *Lib. de natura humana & 2. ac 4. de morbis*; eas autem intelligere oportet, quæ ab humoribus vitiatis progenitæ dicuntur, quales sunt, quæ antiquis putridæ & humorales appellantur, tertianæ, quartanæ, quotidianæ, exceptis hecticis, atque ephemeris, unde febres omnes hic ab Hippocrate memoratas humorales duntaxat interpretari licebit, contra id quod arbitratur Galenus *in Commentario.*

Et quamvis quotidianæ, ac quartanæ febres iisdem fieri credantur,

tur, à pituita vel melancholia putrescentibus, non autem à bile, bene tamen juxta mentem ejusdem Hippocratis, adnotat Prosper Martianus in Commentariis ejusdem, & ante ipsum Mercurialis *hoc loco*, adhuc in ipsis bilem causam esse, cujus scilicet maleficio instar sulphuris, cæteri humores effervescant & inflammentur, ut propterea recte scriptum sit ab eodem Hippocrate febres omnes ex bile fieri; quod scilicet ab hac solummodo reliqui humores in motum & commotionem febrilem adigantur. Et sane quandoquidem etiam à recentioribus dicitur nuspiam sanguinem, lympham, succum pancreaticum, aut alium quemcumque humorem, febrem parere posse, nisi per alterius acrioris humoris, qui biliosi vel fellei cōditionem referat, mixtionem, in motum fermentativum adigatur & sanguinem ad celerius circulandum provocet, & commoveat: id quod communissimum fuit vetustioribus omnibus etiam ante Hippocratis tempora, ut deducitur ex eodem in citatis locis.

Itaq; de iis solummodo febribus, scriptus videtur hic Aphorismus, quæ hecticarum & ephemerarum naturam sapiunt, ad redarguendos scilicet Medicos illos, qui cunctis indiscriminatim febricitantibus, capitis & totius corporis ablutionem commendabant, quemadmodum refert Celsus de Cleophanto *lib.3 c.14.* Quamobrem ejusmodi lotionem convenire solum docet in Ephemeris & hecticis (potissimum ex laboribus, lassitudinibus, cutis constipationibus &c.) minimè vero in putridis dictis & humoralibus febribus. Sed & advertit quoque perquam optimè Mercurialis ex doctrina ejusdem Hippocratis *2. Epidem. sect 6.* (ubi hunc quasi Aphorismum paucis mutatis repetit) nec febrem propriè, & strictè accepta, sed calorem duntaxat excedentem, qualis in febre levissima hic intelligendum documento etiam *Galeni 1. Epidem. ægro 12. & 3. ejusdem operis ægro 2.* quemadmodum ille ipse *in libris Method. Medendi* pro curatione ephemerarum & hecticarum febrium, ex veterum more latius prosequitur & proponit: Sed & num Hippocrates propria, an potius aliorum prædecessorum sententia id protulerit, adhuc plerique non irrationabiliter dubitant; cum aliter ipse de febrium natura & causis sensisse videatur. Cæterū etsi calidam aquam capiti solummodo superfusam, febrem solvere fateatur non tamen exindè colligere est, ut reliquum corpus includat, siquidem antiqui in more habebant, non tantum caput, sed etiam totum corpus abluere ac detergere.

Difficultates in contextu ſunt ſolutæ, plures legi poſſunt apud Cardanum *in Commentario*.

Aphoriſmus XLIII.

Mulier non fit Ambidextra.

Contentum ſeu Intentio.

De Ambidextris.

C*Onnexio* : Nullam video opportunam connexionem hujus Aphoriſmi cum antecedentibus: videtur ergo potius curioſitatis quam artis cauſa interpoſitus: Unde cum diu mente revolvi, quomodo unquam potuerit Hippocrati in mentem cadere, hanc ſententiam inter Aphoriſticas collocare, quæ nec doctrinæ gravitate, nec ſententiæ pondere, nec ad rem medicam faciendam utilitate, videtur tanto viro digna, quoque ſi unquam inter Aphoriſmos recenſenda viſa fuiſſet, certè ſermonis analogia inter eos qui libro quinto continentur, ubi multa de fœminis referuntur, reponenda fuiſſet. Sed & cum Galenus *in Commentario* ex quibusdam Authoribus exponat, ambidextrum hominem intelligi, qui ambabus manibus pro dextris utitur, quemadmodum fertur Homero fuiſſe Ariſtopæum; ſi id ipſum fæminis adſcribere vellemus, plane conſtaret, non omnimodè verum eſſe, cum licet nonnullæ fuerint, quæ dextræ manus opera, ad ſiniſtram etiam tranſtulerint non æque tamen bene, nec cuncta manuum miniſteria pari dexteritate, vi atque vigore illa peragere potuiſſe, valde dubium eſt. Plerasque equidem novimus, quæ acum, forficem, glomum (atque adeo ſuere, incidere, glomerare, nere) ſiniſtra manu expedite nimis & agiliter tractarent; alia vero munia nullatenus, & non niſi dextra ſolum, nec è converſo; quamobrem etſi nonnulla manualia exercitia mulieres plurimæ ſiniſtra manu agant, non tamen illa eadem, nec reliqua omnia æqualiter dextra peragunt.

Sed nec Mares ipſi, qui lævi dextri dicuntur, æque viriliter ac pari robore, ſiniſtra ac dextra utuntur, cum plerique ſtrenue admodum ſiniſtra digladiari viſi ſint, ſcopum vero aliaque inſtrumenta bellica, non-

non nisi dextra solum, prout una vel altera manu ad hujusmodi opera peragenda usum assiduitate contraxerunt, rustici & agricolæ ingentia & ponderosa nimis instrumenta promptissimè tractantes; calamum tamen in scribendo vix regere valent, tacendo alia exempla.

Quo circa rari admodum erunt, qui æque bene utraque manu omnia persolvant, aut æquali dexteritate, vi, ac promptitudine, præsertim quæ majus robur exigunt.

Hinc non irrationabiliter factum crediderim, quare isti Italicè *Mancini* vocentur, veluti mancam & deficientem alterutram manum habentes, ut propterea prout usus & frequentior alterutrius manus exercitatio prævaluerit, aut lævi aut dextri magis, minusve præpotentes evadant: Unde licet Plato *3. de Legibus* & Aristoteles *2. de histor. animalium cap. 1. & 31. probl. 12.* paucos viros, nullas vero fæminas ambidextras fieri dixerint, id tamen non ad virtutis imbecillitatem, & caloris inopiam, quæ sinistro lateri inesse creditur, sed ad defectum exercitationis ejusdem, qui pares & æquipotentes in suis operibus observantur, quia parem instando & incedendo usum & exercitationem ab ortu subiêre: Et quidem plurimum in his valet assiduus exercitationis usus, longo tempore comparatus.

Hac quippe Arte, Amazonidas, Sauromathas, & Scythicas mulieres, in sagittis jaculandis, & bellicis instrumentis tractandis excelluisse refert Hippocrates *Lib. de aere, aquis, & locis*, quia à pueritia ea exercere consuevissent. Experimur pariter artifices omnes, quia ab ineunte prima ætate, sinistra simul & dextra manu, malleum, asciam, serram, terebram, aliaq; artium instrumenta æqualiter tractare consueverant, utraque manu deinceps, pro arbitrio uti solere, & si fortassis sinistram potius quam dextram exercere consuescant, illa potius quam ista prævaleant: fuit aliquando, qui tam bene usum scribendi sinistra manu sibi comparavit, ut non melius dextra characteres efformaret, non alia planè industria, quam assuetudine perpetim, à prima ætate puerili acquisita.

Non multis abhinc annis vidi & masculum & fæminam, pedibus peragendo quidquid à cæteris sola dextra manu perfici solet; tantum valet contractus ab initio vitæ usus & frequens ac iterata eorundem actuum exercitatio.

Cum igitur hæc ita sint, non abs re verendum videtur ab alio

profus quam ab Hippocrate ſententiam hanc, hoc loco fuiſſe inſertam, ut propterea ſi alius unquam inter adjectos Aphoriſmos dicendus eſt, de iſto planè ſuſpicari omnino licebit, ex jam allatis.

Cæterum qui ambidextras dictas volunt (ut memorat Galenus in hoc Commentario) *quæ parte uteri dextra genitæ ſint*; adeoque ambidextras fæminas non fieri, quod in utraque parte uteri minimè generentur; tam longe à veritate declinant, & ob anatomes inſcitiam falluntur, ut nullius penitus mereantur aſſenſum, cum non minus in dextra, quam in ſiniſtra uteri parte, progigni fæmellæ viſæ ſint: *His adhuc magis à ratione alienum* (ſubdit in eodem Commentario Galenus) *alii ajunt de iis qui hermaphroditi nominantur, Hippocratem eſſe locutum, quaſi dicat mari quidem pudendum accreviſſe muliebre, mulieri vero virile minimè.* Quandoquidem id remotiſſimum eſt ab Hippocratis mente nec ullatenus aptari poteſt huic Aphoriſmo, in quo de utriuſque manus dexteritate ſermo fit, quin & fæminis virile membrum, aut quid ſimile, ex elongata clitoride ſuccreviſſe, ac foras prodiiſſe, non ſemel obſervatum, maribus vero muliebria pudenda nullatenus.

Hujus Aphoriſmi veritatem etiam negat Poëta, dum canit de mala muliere:

Cum tua Tiſiphone rabidas exarſit in iras,
Sævior in ſtygia bellua nulla domo.
Ambobus pedibus, conculcans obvia quæque,
Dextra manus monſtrat ligna, ſiniſtra ferit,
Ambi hæc dextra tibi ſi non ſit, & usque furentem
Job patiens tuleris, tu mihi manus eris.

Quæres: Cur Amazones ſibi dextram mammam curabant abſcindi? ℞. Ut eſſent robuſtiores, ut nempe ſpiritus & ſanguis, alias alendæ mammæ neceſſarius brachio dextro communicaretur.

Dices: Sunt mulieres viragines, quæ viris effæminatis ſunt robuſtiores, Ergo etiam fieri poſſunt ambidextræ Reſp. nego ſuppoſitum viros fieri poſſe effæminatos vel eſſe ambidextros.

Quæres: Cur viri qui ſiniſtro brachio utuntur, dicuntur mali moris eſſe. R. Quia fæminas imitantur, adeoque illis comparantur.

Plura & curioſa vide apud Cardanum *in Commentario.*

Apho-

Aphorismus XLIV.

Si Empyicis, cum uruntur, aut secantur, purum & album pus effluat, evadunt: Si vero sub cruentum & faeculentum ac foetidum, pereunt.

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Empyicorum.

Connexio: Cum Hippocrates Aphorismo 38. hujus libri egisset de suppuratione, quæ fit tum in inferiori tum superiori ventre: In hoc præsenti Aphorismo agit de sectione & ejus eventu, quæ in puris collectionibus fiunt.

Hic Aphorismus duas habet partes: quarum *prima* docet: purum & album pus, si per sectionem in suppuratis exeat, esse sanitatis futuræ indicium: *Secunda* vero, quod si pus effluat, subcruentum & fæculentum ac foetidum pereant.

Hippocrates alibi nempe *Lib. 6. Aphor. 27.* docuit Empyicos ustos vel sectos à pure affatim exuente periclitari; nunc à qualitate puris exeuntis bonum vel malum eventum præsagit, & ait, si pus album & purum exeat, bonum, si vero subcruentum &c. exitium portendi. Cum enim pus album & purum prodit, neque materiam in pectore collectam pravam & deleteriam, neque ulcus sordidum aut malignum designatur, quare facile fit, ut ab illius exitu, nulla in pectoris cavo relicta noxa reconvalescant ægrotantes, quod secus accidit, si pus inde prodiens, foeculentum & fætidum comparuerit, unde de ulceris pravitate, & de humoris ibidem collecti ac suppurati malitia judicare est: Subcruentum autem pus rebellem & contumacem humorem, non satis coctioni subjectum indicat, qui & sanguinis è vasis pulmonis profusionem facilem & subitaneam timescendam arguit, unde periculosior eventus: Id ipsum habet idem Hippocrates *in Coacis prænotionibus*. Verum quod in Empyicis tempore Hippocratis frequentissimæ sectionis aut ustionis opera peragebatur, nunc penitus quasi exolevit.

Quoniam vero indiscriminatim Hippocrates dixit *suppuratos*, ansam inde plerique arripuerunt, ut etiam Galenus meminit, de quibuslibet suppurationibus in quavis alia corporis parte habitis intelligendum. Nihilominus idem Galenus advertit, proprie suppuratos ab Hippocrate nominare eos, quibus inter thoracem & pulmonem acervatum pus est, quos urere consuevisse veteres adjicit ex Platone comico. Quin & subsequens Aphorismus de suppurato hepate scriptus, clare etiam designat speciales hic memorare voluisse suppurationes, ut consideranti patet.

Quæres I. Qua arte locum collectionis puris explorare possumus? ℞. præterquam quod locus affectus calidior reddatur, nempe à putredine & halitu puris; Hippocratem *Lib. de morbis 3.* imitari possumus, qui terra Eritriade vel creta liquida ac tepida linteum tenue ablui jubet, eoque totum thoracem obvolvi, ut quæ pars primum resiccari ca perit, in ea sectio fiat, aut ustio: Item cum æger in sanum latus decumbit, sentit aliquod pondus, premitur angustia, & tussi, dolor augetur, eo quod pendens tumor magis gravet; Denique, fluctuatio ac strepitus puris, auditus in parte affecta &c.

Quæres II. Utrum statim ac pus in thoracis capacitatem effusum est, facienda sit sectio aut ussio? Resp. Negativè sed potius cum Hippocrate in *Coacis* differenda est operatio ad decimum quintum usque diem à ruptione vomicæ, donec iterum, illud pus novam admittat coctionem, nam statim post ruptionem crassescit, & sic ineptum foret ad eductionem: Quo autem in loco sectio fieri debeat Resp. inter quartam & quintam costam.

Plura vide apud Cardanum *in Comment.*

Aphorismus XLV.

Quibus purulentum (seu suppuratum) jecur aduritur, si purum pus effluat & album, salvi fiunt; In tunica enim ipsis pus continetur: Si vero qualis amurca profluat, intereunt.

Nota:

Nota: *Hic Aphorismus multum correspondet cum Aphor. 40. libr. 6. & cum Aphor. 52. libri hujus.*

Contentum seu Intentio.

De Prognosi Abscessuum in hypochondriis.

Connexio: Optime hic Aphorismus connectitur cum præcedente; quod ille de suppuratione pectoris seu ventris superioris; hic vero de suppuratione hepatis seu ventris inferioris agat.

Duas habet partes his Aphorismus: *prima* docet, quibus per adustiones purulenti jecoris, pus purum effluat & album, salvi fiunt: *secunda* vero si veluti Amurca profluat, intereunt.

Simul ergo hic Hippocrates Aphorismum prognosticum ab inustione suppurati hepatis proponit, & actionem boni vel mali eventus superaddit, inquit enim ita affectos evadere si purum & album pus fluxerit, quia in his pus continetur in tunica, seu membrana exteriori jecoris; secus vero, si qualis amurca prodeat; quia è converso pus internam jecoris substantiam pervasit, & illius Parenchyma collæsit; id ipsum habet in *Coacis prænotionibus*, ubi de variis hepatis affectionibus agen., speciatim de inustis inquit: *quibus secundum jecur inustis veluti amurca exit, mortale*: Non enim fieri potest, quin jecoris substantia intimius computruerit, si pus exinde prodiens putridum & concretum instar amurcæ, seu fæcis olei appareat, eo quod pravum ulcus ibidem genitum designet: ulcera autem in hepatis parenchymate excitata læthalia omnino sunt.

Quæres: Utrum ustio ista hodierno tempore practicetur: R. ut ingenue fatear, nunquam vidi, & rarius etiam visam audivi ab aliis.

Quæres II. Utrum sectio & ustio eodem tempore fieri possint; Resp. quod sic, ferro nempe incidente & acuto.

Quæres III. Utrum in omni hepatis parte, fieri possit hæc operatio? Resp. negative; nam in parte cava, fieri non potest, sed in Sima seu Gibba.

Quæres IV. Utrum mox hoc remedii genus adhibendum sit? Resp. quod non, sed prius alia ruptoria, tum interna, tum externa esse tentanda.

Plu-

Plura hunc Aphorismum & prædictam operationem concernentia vide Cardanum in Commentario.

Aphorismus XLVI.

Dolores oculorum post meraci vini potum, & aquæ calentis copiosæ balneum, venæsectione curato.

Hic Aphorismus non connectitur ei, qui scriptus est *Libr. 6. Aphorism. 31.* quæ enim hoc loco, unum post aliud proponuntur, ibi disjunctim ad dolores oculorum arcendos commendantur & quidem rationabilius. Hinc non immerito Galenus intersertum, atque adjectitium adeoque expungendum hunc Aphorismum opinatur: Neque præterea congruenter videtur ex mente Galeni & aliorum venæsectio post vini potionem & balneum instituenda in quocunque oculorum dolore, ex quacunq; causa indifferenter proveniente: nam si corpus venæsectione indiget & plethoricum est, non est, cur balneũ & vini potionem prius tentemus; at si non est plethoricum, venæsectione non indiget: Unde forsitan scriptus est hic Aphorismus ab Hippocrate, ut inde discamus quandoque methodum extraordinariam ordinariæ esse proponendam præsertim in casibus temerariis & urgentibus.

Aphorismus XLVII.

Si Hydropicum (seu aqua inter cutem laborantem) tussis habeat, desperatus est.

De hoc Aphorismo dictum abunde est supra in *Commentario Aphorismi 35. Libr. 6.* ut proinde opus non sit eandem chrambem hic repetere, cum igitur locum adeat, qui hujus Aphorismi expositionem desiderat.

Apho-

Aphorismus XLVIII.

Urinæ stillicidium ac mejendi difficultatem, vini meraci potus & venæsectio solvit; incidendæ autem sunt interiores venæ.

Nota: *Hic Aphorismus quoque jam supra expositus est Lib. 6. Aphoris. 36. quo lectorem etiam remittimus:*

Pauca tamen pro claritate hujus addimus, quod nempe urinæ stillicidium plerumque fiat à crassis & lentis succis, meatum urinarium occupantibus, atque urinæ exitum impedientibus, sive isti cum ipsamet urina commixti sint, sive musculo Sphincteri seu Janitori impacti, cumque præter viscositatem, acorem etiam referant, quia facillimè fit, ut qui viscosi sunt, acidi fiant, & è contra etiam accidit ut simul una urinæ exitum retardent, & stillicidium inferant, atque etiam musculum sphincterem vellicent & proritent, unde postmodum stranguria & dysuria. Hac eadem de causa evenit, ut in horum ægrotantium urinis sedimenta observentur semper fere mucosa, cænosa & crassa. His ergo ad diluendas ejusmodi viscositates, summe confert vinum meracum, & largius una vice epotum, vel parcius sed sæpe iteratum; eo enim succi crassi geniti diluuntur ac extenuantur, & forte imposterum gignendi impediuntur, ne fiant, si præsertim in reliquis victus ratio, & usus sex rerum non naturalium, in id ipsum concurrens consulatur, desumptus est hic Aphorismus *ex 2. Epidem.* & ut jam dictum etiam deductus est prædicto *Lib. 6. Aphorism. 36.* & ideo à quibusdam plane hic omittitur.

Cæterum quod spectat ad venæsectionem, & ad selectionem venarum interiorum non tanti est, ut indifferenter prodesse possit, in omni urinæ stillicidio, nisi solum indirectè, ad deplendam seri copiam vel ad impediendam vesicæ inflammationem, si tamen id commodè fieri possit. Præterea notandum, quod inter alia remedia solvendi urinam balneum est, cujus tamen hic non meminit Hippocrates, ratio hujus est, quia non ita promptum videtur, neque omnes balneum ferre possunt. Plura remedia etiam extrema nempe catheteris applicationem &c. suadet & docet praxis & Cardanus *in Commentario.*

Aphoriſmus XLIX.

Ab angina detento, tumor & rubor in pectore ſuperveniens bonum: foras enim morbus vergit ſeu vertitur.

Nota: *Et hic pariter Aphoriſmus repetitus hoc loco invenitur* (*ut & adhuc alii*) *Lib. 6. Aphoriſmo 37. & libr. 4. Aphoriſm. 34.*

Dices: Hic videtur eſſe translatio à parte ignobili ad nobiliorem, Ergo male Reſp. ſi fieret ad ipſos pulmones & ibi Peripneumoniam excitaret concedo, ad partes exteriores nego.

Dices II. Iſta materiæ translatio à collo ad pectus arguit materiæ copiam Ergo non eſt bona. Reſp. in principio morbi concedo, in ſtatu nego.

Inſtabis: Si fiat in ſtatu illa translatio, Ergo rubor adeſſe non poterit, quia etiam ſanguis in inflammatione, poſtquam concoctus eſt ruborem amittit, & alborem induit. ℞. Si ruborem omnino exueret, & alborem indueret, ergo jam facta eſſet ſuppuratio, hoc autem eſſe nequit, neceſſario ille ſanguis etſi magis coctus ruborem retinet, quem parti in quam deponitur & tumorem efficit, communicat: Deinde impoſſibile eſt, quin aliquid ſemper ſanguinis, à dolore partis attrahatur: dolet autem pars dum intumeſcit.

Aphoriſmus L.

Quibus Cerebrum ſyderatum (*ſeu ſphacelatum ſeu concuſſum*) *eſt, intra tres dies intereunt: Si vero hos ſuperaverint, ſani fiunt.*

Con-

Contentum seu Intentio.

De Sphacelo seu Syderatione cerebri.

Connexio: Quemadmodum in præcedenti Aph. egit de gravi ac periculoso morbo nempe angina Hippocrates, ejusque statuit prognosticon: Ita in hoc præsenti Aphorismo agit de Sphacelo, morbo cerebri gravissimo. Hic Aphorismus duas habet partes: in *Prima* dicit cerebro sphacelato affectos intra triduum interire: in *secunda* ait eos sanos fieri, si ultra triduum duraverint.

Verbum hoc *Sphacelari* cunctis Expositoribus, non modicæ fuit offensioni. Attentâ siquidem pressa illius significatione *sphacelari* idem vertunt ac syderari ac corrumpi: cum autem bene noscerent, non posse id Aphoristicæ huic sententiæ commodè adaptari, quia ex cerebro sphacelato impossibile est patientem evadere, cum â corruptione interitus inevitabiliter subsequatur: propterea Galenus, primum mox alii deinceps sphacelismum hic, veluti dispositionem tantummodo ad sphacelum & corruptionem, sunt interpretati, ut accidit ex intemperie aut inflammatione, quæ gangrænam ac sphacelum præcedere solet. At isti minime adverterunt, difficulter admodum imo nullatenus internosci posse internam hanc cerebri corruptionem, ut exinde quisquis etiam oculatissimus, prædicere queat, de interitu intra triduum, vel de convalescentia, atque salute, ipso transacto subsecutura, prout ex hoc Aphorismo deducendum consulit Hippocrates: Nam quis umquam, etsi Lynceus id introspiciet? sed nec insuper facile est, cerebrum inflammatione affectum, tam subito, transacto scilicet triduo consanescere posse, quin potius contra facillimum sit, ut sola inflammatione, imo etiam sola phlogosi succumbat inducta phrenitide cum acuta febre, ut documento Hippocratis, attestante quoque experientia passim observatur: unde ly triduum ut plurimum est intelligendum, aliquando enim ad quinque vel septem dies extenditur teste Hippocrate. A causis præterea internis inductam, istiusmodi syderationem quomodo fieri poterit, ut quis probabiliter conjiciat, fuisse eo innumeris potius inflammationem, & non alias, quæ cæteroqui plures & variæ esse possunt: cum tamen rarissime vel nunquam cere-

 brum

brum sua substantia inflammationi subjiciatur, & in phrenitide potius meninges, quam cerebrum ipsum, inflammentur? hinc factum, quare Cardanus illud *concussum* id est à causis externis, contusum, vulneratum, commotum interpretetur, unde cerebrum interius læsum magis patere potest sensibus, tumore, rubore, vel etiam livore & corruptione.

Et quamvis de cerebro concusso alibi verba faciat Hippocrates, nil tamen obstat quin utrobique in eumdem finem, idem consideraverit, ut in uno causam externam, & signa, in alio prognosim advertat: Siquidem ab ictu, vulnere & concussione Aphonia primum, mox si corruptio subsequatur, mors sit intra triduum successura. Verum quæ in cerebri Sphacelismo contingunt, latius idem Hippocrates memoravit *2. & 3. de morbis* pluribus in locis: faciunt ad hoc idem, quæ ipsemet *in Coacis prænotionibus* Celsus *Lib. 8. cap. 9.* & Galenus *2. de locis affectis cap. 7.* de cerebri Sphacelo edocent, qui videri possunt.

Cæterum sphacelato cerebro, interitus imminet, ob affectæ partis dignitatem, & quidem intra triduum, cum diutinum tempus, læsa cerebri substantia ferre non possit: Post hoc tempus vero ægri evadunt, non quod illud gangræna id est inflammatione, liberetur, sed quod concussio tanta non fuerit, ut gangrænam & spacelum intulerit. Difficultates pleræque in contextu sunt solutæ, plures vide apud Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus LI.

Sternutamentum cietur (seu fit) ex capite, cerebro excalefacto, aut perhumectato spatio in capite inani: aër enim intus contentus foras erumpit: Strepit (seu sonat) autem, quia per angustum ipsi est exitus.

Contentum seu Intentio.

De Physiognomia Sternutationis.

Connexio: Cum in antecedenti Aph. egisset Hippocrates de cerebri affectu præternaturam: In præsenti modo Aphorismo, de Symptomate ejusdem cerebri, naturali, nempe sternutamento agit.

Hic

Hic Aphorismus duas habet partes: *Prima* docet sternutamenti causam esse calidum & humidum: *Secunda* vero docet, strepitum fieri propter aëris per angusta transitum.

Considerat hic Hippocrates sternutamentum veluti male affecti cerebri symptoma, per quod & qualitas morbi ejusdem internosci queat, & ex superantis humoris locus, & modus excretionis; cunctis enim notum, non tantum hac de causa, sed ex multis aliis tum internis tum externis excitari sternutamentum, ut propterea quæcunque, aut irritando aut gravando, tum nares & olfactus sensoria, tum etiam quæ cerebris meninges vellicant, & compungunt, valeant ad sternutandum facescere, de qua re latissimè Galenus *2. de symptom. causis cap. 1.* aliique Doctores. Quoties ergo caput & cerebrum secundum corticem serosis & lymphaticis superfluitatibus gravatur atque ad organa olfactus, per sentientes meninges, illos protrudere potis est, ex angustis & occlusis meatibus, in patentiores propellens, sternutamentum inducit & sonum edit. Quare ex illo cerebrum judicatur superfluitatibus hujusmodi gravari, atque ad earundem expulsionem impelli, non sine manifesto plerumque levamine. Accidere autem illud dicitur ex calefacto cerebro, aut humectato inani spatio, quod partem cerebri anteriorem & cranium interest, siquidem nisi humor lymphaticus ac serosus exinde exstillans, concalescat, & acredinem & vellicationem contrahat, procul dubio sternutamentum non fit, quemadmodum experimur in gravedinibus & coryzis, quæ tunc sternutamentis sociantur, cum materia per nares effluens acris & mordax est, quod etiam palam fit, cum in imminentibus catharris, ab humefacto capite, aërem calidiorem inspiramus, & halitus odoriferos, aut solares radios affatim excipimus. Cæterum sonitus in sternutantibus fit, erumpente cum impetu è naribus veluti ex angustis locis, in apertum aere, sive flatu, aeri analogo, concurrente in id ipsum motu thoracis, vehementius exspirantis; in multis enim similitudinem magnam referunt sternutatio & tussis ut bene explicat Hollerius.

Denique sternutamentum ut salutare sit, & levamen cerebro, imo etiam pectori afferat, cum exitu fluitantis humoris, aut crassioris muci esse debet; nam si inaniter contingat & iterato, sine ulla humoris eductione, malum omen esse consuevit, ut in pestilentiis: tunc enim vel à maligno & irritante miasmate fit; vel si quis humor inest sternuta-

 menti

menti concussione, ob aëris exsuitionem internam, potius cerebri substantiam pervadit & apoplexiam infert.

Dices 1. Sternutamenta quæ fiunt per tabacum & similia, non habent calorem & humiditatem. ℞. Hippocratem loqui de sternutamento à causis internis orto: præterea negatur hæc & similia non habere calorem & humiditatem quia v. g. Calor piperis ad nares attrahit & sternutationem excitat; neque etiam cerebrum unquam est absque humiditate.

Dices 2. Excitatur etiam sternutatio á frigore, Ergo non tantum á calore; ℞. Tanquam à causa externa concedo, tanquam ab interna nego, calor enim per ambiens frigus concentratur, qui expulsionem causat ut mox diximus.

Dices 3. Datur etiam sternutamentum præternaturale, nimirum in morbis à maligna cerebri dispositione, Ergo non tantum fit secundum naturam ℞. Licet causa ipsius sit præternaturalis, actio tamen ipsa cum fiat à natura robusta, dicitur secundum naturam.

Plures controversias vide apud Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus LII.

Quibus Jecur vehementer dolet, iis febris superveniens solvit dolorem.

NOta. Hippocrates lib 6. Aphorismo 40. hunc ipsissimum quasi Aphorismum repetit, ibi quidem dixerat, dolorem in hypochondriis, febre superveniente sedari, in hoc vero Aphorismo, de dextro solum hypochondrio meminit, ubi Jecur jacet. Sed num revera de dolore Jecoris substantiam occupante, an potiꝰ partes eidem annexas, hoc loco intelligat, dubitari potest: Etenim non tam facile quis sibi persuadebit superveniente febre, dolorem in Jecore inductum exsolvi, si ipsius parenchyma affectum fuerit, tumore præsertim inflammatorio qui per febrem potius exasperetur, vel in suppurationem vergeret: Hinc non abs re putavit Mercurialis, legendum *circumdolet*, non dolet, ut partes dolentes Jecori circumpositas potius designaret, non proprias ejusdem.

Verum

Verum si dolor Jecur afficiens ex obstructione sit, prout ex sensu gravante & attollente solum, ut ex tenui materia conjicere licet, procul dubio tunc etiam febris superveniens auxilio esse poterit, quippe per febrem, impactus ibidem humor crassus & stagnans diluitur, meatus aperiuntur, & alio, id est, ad intestina, vel ad renes & vesicam ille deducitur, ac si fortasse ex adverso tenuis fuerit, facillime dissolvitur & evanescit: Febris autem non debet præcedere sed supervenire; si enim dolorem præcederet vel comitaretur, illum velut ab inflammatione, vel phlogosi dependentem argueret, ita neque eundem solveret, sed potius augeret, & mali morbi indicium foret, adeoque periculo non vacaret.

Aphorismus LIII.

Quibus sanguinem è venis detrahere conducit, iis vere secanda est vena.

NOta: Hic ipsissimus quoque Aphorismus jam expositus est *Lib. 6. Aphorismo 47* ubi tamen non tantum de venæ sectione, sed etiam de purgatione actum; Unde eo lectorem amandamus:

Hic solum pro distractione quadam addimus quosdam versus curiosi cujusdam Poëtæ venæsectionem indicantes:

Qui vivunt hilares, cantando, bibendo, jocando,
 Et ducunt lætos, sorte favente dies,
Candida si tacitas, ignorant pectora curas,
 Si nox in ronchis, luxque sedendo perit.
Quos duplices cœnæ, quos prandia longa fatigant,
 Crapula queis cerebrum quotidiana ferit.
Qui retro fornacem sua viscera farcit edendo,
 Quique saginatis, est similis suibus.
Convenit ambobus vasorum sectio: Venas
 Huic lancetta ferit: Sus lanione perit.

Aphoriſmus LIV.

Quibus inter ventriculum & ſeptum transverſum, pituita concluditur, & dolorem affert, in alterutrum ventrem viam non habens, iis per venas in veſicam verſa pituita, morbi ſit ſolutio.

Contentum ſeu Intentio.

De Morbis præcordialibus.

Connexio: Cum in præcedenti Aphoriſmo de hepatis dolore egiſſet: In hoc præſenti Aphoriſmo agit de dolore, qui hepatis dolorem facile mentiri poteſt ob affinitatem.

Quinam ſit iſtiusmodi locus, inter ventriculum & ſeptum transverſum, qui pituitam collectam continere valeat, illamque deinde ad veſicam deducere, ex anatome nondum patuit: Sunt tamen ex hypochondriacis nonnulli qui paſſim de fluctuante aqua, velut in utre concluſa, per eas partes conqueruntur, ac perpetim illam undantem & ſurſum & deorſum vergentem, exaudiunt, atque aliis manu commotam exaudiendam præbent; Sed num revera illa aqua ſit, vel aqueus & flatuoſus liquor, & ubi includatur, perſpectum non eſt, licet plures homines reperiantur qui de hoc ſymptomate & ejusmodi fluctuatione conquerantur & reddita copioſa prima liberantur.

Hinc ſuſpicari fas eſt, ut ſicuti in hydropicis, non raro ſerum ad vias urinæ deducitur & quidem ſalubriter: Ita quoque in his pituita, ſive lympha craſſa, inter ventriculum & lienem, collecta, ac poſtmodum diſſoluta in veſicam delabi poſſit, & cum profectu patientis, ſiquidem ea parte, qua ventriculi fundum lienem reſpicit & colon inteſtinum, humores in hypochondriacis colligi ſolent, ſibi locum facientes. Quod autem Hippocrates dixit *per Venas*, intelligendum eſt vel de arteriis, vel de lymphaticis vaſis, cum olim apud veteres canales omnes corporis venæ appellari conſueverint.

Cæte-

Cæterum cum dolorem affert collecta illic pituita, in vias urinæ efferri potest, quia tunc per fermentationem & sui dissolutionem fluidior reddita, vasa illa subire potest, & foras educi, præsertim si lienem ipsum pervadat, indeque per renes egeratur; hinc diuretica in hoc casu curando sunt optima, minus utilia purgantia.

Plura de hoc casu qui legere desiderat videat Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus LV.

Quibus Jecur aqua refertum eruperit in Omentum, his venter aqua expletur atque moriuntur.

Nota: Contrarius huic Aphorismo, habetur Aphorismus *54. lib. 6.*

Contentum & Intentio.

De Prognosi hydropis.

Connexio: Cum in præcedenti Aphorismo egisset Hippocrates de pituitæ, à septo transverso ad renes: In hoc præsenti Aphorismo similiter agit de aquæ translatione, à Jecore ad omentum & inde abdominis cavitatem.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Qui per omentum & omenti meatus, in renes & vesicam pituitam in præcedenti Aphorismo memoratam deduci posse explicant, non inaniter moventur ex his, quæ in hoc Aphorismo ab Hippocrate, de aqua in hepate collecta, & per vias urinæ excreta referuntur; nam qua ratione Jecur aqua repletum potest per omentum exonerari, pari formiter quoque poterit, collecta inter diaphragma & ventriculum per eosdem ductus in vesicam deferri: Porro id experimentis frequenter comprobatur, sed per quos ductus, huc usque nescitur.

Sagax autem & provida natura, scit mille sibi parare vias, per quas se ipsam exoneret.

Repletur hepar aqua ex vasis lymphaticis illuc confluentibus, & plerumq; hydatides innumeras excitantibus, quæ ubi nimium distentæ amplius extendi non possunt, & aquam stagnantem continere in omentum, quod hepati & ventriculo super incumbit illam exonerant: Undè omentum ipsum sua natura adiposum, ab ejusdem salsilagine acri & erodente dirumpitur, atque universam aquam in ventrem, id est in abdominis cavum effundit, & hydropem ascitem dictum excitat. Exinde autem sequitur ægri interitus, tum à gravi hepatis læsione, atque hydatidum eruptione, tum ab omenti erosione, ubi ulcus insanabile exoritur, tum denique à mala ejusdem lymphatici humoris qualitate salsa & erodente, quæ diuturna ibidem mora, reliqua adjacentia viscera, præsertim vero intestina labefacit & mortificat, cum potissimum nullo aditu remeare is possit, aut per patentes ductus foras educi: Hinc antiquis in usu fuit paracenthesis, quæ cum non minoris periculi fuerit observata, quam morbus ipse, à recentioribus rarissimè adhibetur.

Controversias super hoc Aphorismo plures tradit Cardanus *in Commentario.*

Aphorismus LVI.

Anxietudinem, oscitationem, horrorem, vinum pari aquæ portione temperatum, epotum solvit.

Contentum seu Intentio.

De Remediis anxietatum præcordialium.

C*onnexio*: Cum supra Aphorismo 48. hujus libri dixerit Hippocrates vini potum solvere urinæ difficultatem: In hoc præsenti Aphorismo vini potum extendit ad anxietudinem, oscitationem &c. tollendam.

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Quam in multis conferat vinum, præsertim moderato sumptum, non

non est ut diutius hic suadeam, cum cæteroqui cunctis notum sit summum esse medicamentum, imo medicamentorum omnium maximum de quo sæpius Hippocrates verba facit, illiusque utilitates magnopere commendat. Speciatim autem hoc loco docet, medelam esse anxietudini, oscitationi, horrori, quæ licet sæpe morbi periculosi non sint, solent tamen non raro esse nimium molestæ, & sæpius stomachi atque ventriculi male affecti symptomata, contumacem & fixam causam nervos proritantem indicantia, quæ nisi cito detergatur, & dissolvatur, pejora planè incommoda solet afferre. Est autem anxietudo fastidium illud, in imo ventre, quo ægri huc & illuc se jactare coguntur, cum situm commodum quiescendi non inveniant, etiamsi lecto decumbant; id vero illis accidit, à fixo & glutinoso succo plerumque acido & austero, qui simul vellicando, & transitum reliquis humoribus impediendo quandoque etiam per flatus distendendo, ingentem molestiam excitat, ut ægros loco stare non sinant. Non dissimiliter oscitatio fit, cum in ipsa nervi quoque per ventriculum dispersi, atque in intestina transfusi pariformiter lacessiti, alios & alios sibi correspondentes commovent, & musculos faucium, oris, & mandibularum, ad se trahendum proritant, quod plerumque accidit, cum insomnes, dissolutionem exactam ciborum minimè peregimus, nec vapores per cerebrum & nervos diffusos convenienti somno discussimus. Horror denique ut alibi dictum à crassis & acidis succis in fermentationem indebitam adactis, prout in quartanis febribus provenit.

Porro his omnibus vinum & quidem meracum summopere conferre potest, dissolutis nimirum & detractis succis illis, crassis & tenacibus, quorum causa ventriculus atque intestina afficiuntur. Et quidem subdit Hippocrates pari aquæ portione commixtum potandum esse, tum ut acidum illorum succorum, retundatur, & tenacitas eorundem melius diluatur: tum denique nè totum in vapores exsolutum caput petat, & crassitiem illam succorum minus efficaciter detergat. Mixtio autem variari potest, pro varia vinorum conditione ac virtute.

De hoc vino aquæ nimium mixto canit Poëta:

In Cratere meo thetis est conjuncta, Lyæo,
Est Dea juncta Deo; sed Dea major eo.

Alius Poëta docet quale vinum ferat aquam.

- - - - non omne merum nisi cornua sumat
Censo miscendum, ventres cruciantibus undis:
Omnis adulterii speciem, fugiamus & umbram.

Postremo dicit morbum solvere, id est non solum symptomata ista delere, sed etiam causam eorum abstergere, concoquere & superare.

Vinum lætificat cor hominis. Plura vide apud Cardanum *in Commentario*

Aphorismus LVII.

Quibus in meatu urinario generatur tuberculum, ubi suppuraverit & eruperit, doloris fit solutio.

Nota: *Hic etiam Aphorismus alibi, nempe lib. 4. Aphorismo 82. scriptus & à nobis explanatus est, quare ad eum locum lectorem remittimus: in hoc enim præsenti Aphorismo, nihil additur, nisi dolor, qui in præfato 82. Aphorismo dicti libri non est adductus.*

Aphorismus LVIII.

Quibus occasione aliqua Cerebrum fuerit vehementer concussum, mutos protinus fieri est necesse.

Nota: *Huic Aphorismo correspondet Aphorismus 14. hujus libri.*

Contentum seu Intentio.

De effectibus motus Cerebri.

Connexio: Cum supra Aphorismo 50. hujus libri de Sphacelo cerebri dixisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo concussionem cerebri indicat quæ vel est cerebri syderatio vel illi perquam affinis.

Hic

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Hanc sententiam & latiori quidem sermone exaratam habet Hippocrates *1. de morbis & in coacis prænotionibus*, ubi, *quibus cerebrum*, inquit, *concussum fuerit & doluerit, percussis, aut alias lapsis, hi statim voce privantur*, & neque vident, neque audiunt & plerumque moriuntur. Experimentis quoque confirmatam eandem proponit: *5. & 7. Epidemiorum*, de fæmina quadam palma manus ab alia percussa, & in eo qui à Macedone lapide ictus fuit: Quamobrem ab externis causis, concussionem hanc induci oportere manifestè liquet, ut antea jam dictum: Istos autem Aphonos fieri necesse subdit, quia à cerebri concussione, non tantum spiritus tumultuariè commoventur & confunduntur, verum etiam mole sua cerebrum conturbatur, & qua parte nervis originem tribuit, vel potius in iis elongatur, ingentem patitur perturbationem, ut propterea loquelæ, auditioni ac visui impedimento fiat; cum nervi ad loquelam, auditum & visum pertinentes proximè à cerebro ipso dimanent. Contingit tandem hos plerumque mori, si non statim, vel intra triduum quod summum, resipiscant, siquidem ultra hoc tempus, neque cerebri læsionem gravem fuisse argumento est, neque nervorum originem, stuporem & corruptionem subiisse, ut de corrupto cerebro ibidem dictum. Plura qui desiderat legat Cardanum *in Commentario*.

Aphorismus LIX.

Corporibus humida carne præditis, imperanda fames est: nam fames siccat corpora.

Contentum seu Intentio.

De Remediis corporis humidioris.

C*onnexio*: Cum in Aphorismo 56. hujus libri de utilitate potus vini dixisset Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo de utilitate famis agit.

Hic Aphorismus ob brevitatem non dividitur.

Non de qualibet humida corporum constitutione Aphorismus hic intelligendus, sed de excedente, extranea & præternaturali: quippe moderate humidi atque innata primigenia & radicali, ut vocant humiditate præditi, sicuti in siccam constitutionem deflectendi non sunt, ita neque fame diuturna macerandi, id enim esset illos nullo modo in sanitate tutari, sed potius in morbos & quidem perniciosissimos transferre. Corpora itaque excessive humida & excrementis scatentia serosis seu pituitosis dictis, ut in meliorem constitutionem reducantur, exsiccatione egent, adeoque fame, ne in morbos humidos labantur, præservanda sunt.

Debent pariter hujusmodi corpora, in carnibus, imo in cunctis partibus, humidis superfluitatibus scatere; nam si in una tantum, aut in altera parte humida comparerent, nullatenus fame, veluti re universum corpus exsiccante tractanda forent: quamobrem jure optimo Hippocrates dixit, *corporibus humida carne præditis*, & quidem non solum muscularibus & externis, sed & internis quoque, imo etiam parenchimatibus viscerum, ut ex illis superfluæ undequaque humiditates absumantur. Quin & ab articulis easdem exsolvendas esse docuit idem Hippocrates *Lib. de artic.* Hinc rheumatici, Tussiculosi, Podagrici, hydropici & alii, plurimum ab illa juvari solent. Famem autem his dixit adhibendam, non omnem, seu ab omni cibo abstinentiam, sed moderatam solummodo ciborum subtractionem, præsertim eorum, qui humores adjiciunt; nam qui illos potius detrahunt atque absumunt, commendari possunt.

Sub nomine famis, sitim quoque comprehensam intelligere licet; etenim proportionatè ad salutem conservandam, qui modice edunt, parce etiam bibere debent, unde quibus detrahenda indicitur ciborum copia, diminuta quoque censetur potulentorum assumptio. Et quidem proposuit hic ad exsiccanda humida corpora Hippocrates famem potius, quam cætera alia, sive alimenta sive medicamenta, quippe illa insensibiliter & citra viscerum noxam, æqualiter corpus universum, in meliorem statum revocare potest; reliqua vero omnia tam ex Prophylaxi quā ex therapeutice desumpta, ut sunt exercitia, vigiliæ, diuretica, diaphoretica & cathartica medicamenta, vel non æque cunctis partibus opitulantur & magis offici-

ficiunt, quàm proficiunt, ut bene etiam advertit Cardanus, qui etiam in aliis controversiis legi potest *in commentario.*

Dices I. Fames juxta Hippocratem *libr. 2. Aphorism. 4.* calorem nativum debilitat Ergo nullatenus est admittenda. Resp. Fames immoderata ut dictum in contextu, concedo: moderata nego.

Dices II. Sitis magis siccat quam fames ergo hanc potius esse suadendam. Resp. Sitim quidem potentissimè sicare, sed fames & facilius & tutius quam sitis toleratur.

Aphorismus LX.

Vbi in toto corpore mutatio, & corpus refrigeratur & vicissim calefit, aut colorem alium ex alio mutat, morbi significatur longitudo.

Nota: *Hic Aphorismus explanatus videri potest lib. 4. Aphorismo 40. & 42.*

Aphorismus LXI.

Sudor multus, calidus aut frigidus semper fluens, humoris copiam inesse significat: Hæc igitur robusto quidem superne, debili vero infernè deducenda.

Nota: *Hic Aphorismus explicatus reperitur lib. 4. Aphorismo 41. nisi solum quod hic adjecta est sudoris istius curatio, per humoris nimirum abundantis evacuationem, & quidem, in robustis corporibus per superiora, id est per vomitum, in debilioribus vero per dejectionem, habito scilicet respectu ad tolerantiam patientis.*

Aphorismus LXII.

Si febres non intermittentes, tertio quoque die vehemen-

mentiores fiant, periculosæ. quoquo modo autem intermiserint, periculo vacare significatur.

Nota: *Hic Aphorismus jam explanatus est Lib. 4. Aphorismo 43.*

Aphorismus LXIII.

Quibus febres longæ, his tubercula in articulis aut dolores fiunt.

Nota: *Hic Aphorismus explicatus reperitur lib. 4. Aphor. 44.*

Aphorismus LXIV.

Quibus longa tubercula, aut in Articulis dolores à febre fiunt, hi copiosiore cibo utuntur.

Nota: *Hunc Aphorismum explicatum habes lib. 4. Aphor. 45.*

Aphorismus LXV.

Si quis febricitanti cibum præbeat, valenti quidem robur, ægrotanti vero morbus fit.

Nota: *Vide Aphorismum 10. Lib. 2. & Aphor. 67. hujus libri, qui ambo ejusdem cum hoc præsente sunt tenoris.*

Contentum seu Intentio.

De Victu febricitantium.

C*onnexio*: Cum Aphorismo 59. hujus libri verba fecisset Hippocrates de fame, utpote remedio humiditatis carnium: In hoc præsenti Aphorismo, verba facit de cibo, qui famis est remedium.

Hic

Hic Aphorismus ob simplicem conclusionem non dividitur.

Hic autem Aphorismus nequaquam de cibo, cuicumque ægrotanti exhibito sed duntaxat febricitantibus & quidem acute scriptus est ab Hippocrate, nam in his semper gravior noxa petimescenda est à cumulatis excrementis & à naturæ distractione; nec insuper de quocunque cibo, sed solum de eo, qui sanis offerri solet, unde procul dubio, damnum majus & gravius sequitur, si forte febricitantibus offeratur; quippe sicuti sanis corporibus, is conversus in alimentum robur addit, ita febricitantibus, aut simili alio morbo affectis in malos humores transmutatus, morbum fovet, quod sane cunctis notum est.

Id tamen peculiariter adnotandum, carnium esum fortiores reddere animantes ut sunt lupi, ursi, leones, accipitres, aquilæ aliæque carnivoræ: contra verò quæ herbis vescuntur, ut pecudes debiliores sunt: Et licet Cameli, Elephantes, Equi, plantis nutriti, fortes etiam observentur illæ tamē plantæ exarefactæ sunt & substantiæ longæ solidioris ac vegetioris, ut cardui siccati, schænanthi & similes: Boves deniq; promiscui pastus, cum fæno vescuntur & aridis herbis, fortiores observantur cum vero virentibus utuntur imbecilliores, quamquam & istæ solidioris quoque substantiæ sint, ut lupini, rapa &c.

Quo autem tempore virentibus herbis, tum boves, tum equi pascuntur, licet pinguefiant, non tamen æque bene vigorantur. Hinc commodum animalibus pro rata, & usu propriæ passionis, dentes; mandibulas, musculos temporales aliaque instrumenta, ad atterendos & conficiendos cibos, magna & valida vel minora & laxiora providit natura, ut consideranti palam fieri potest. Hippocrates quoque docet *de veteri Medicina*, à primo illo ævo, homines victu bestiarum fuisse nutritos tandem utpote insuperabilis à natura humana temperatus est & reductus ad cocturā & alias immutationes.

Hunc Aphorismum negat Galenus esse Hippocratis, cui tamen, obstat Cardanus, & Galenum refutat. Vide hæc & alia plura in ejus *Commentario*.

Iratus quidam Poëta in Medicos hac vivendi regula suos patientes excarnificantes, canit hos versus:

Multa vetant medici sanæ seu noxia vitæ,
Hunc piscem, has carnes, hæc fuge vina logi.

Dicunt non faciunt, monitor bibit ac edit omne.
Quæque aliis vetuit, non vetat ipse sibi.
Sic cum non faciant Medici, quæ plurima dicunt.
Nonne Pharisæos dicere jure licet.

Aphorismus LXVI.

Quæ per vesicam excernuntur, spectare oportet, an talia sint, qualia sanis subeunt: nam quæ his minime sunt similia, ea morbosiora: quæ verò valentibus similia, minimè morbosa.

Nota: *Similis prorsus huic Aphorismo est Aphorismus 79. hujus libri.*

Contentum seu Intentio.

De Fundamentis Prognoseos ab Excretis.

Connexio: Hactenus multa particulariter de urinis tradidit Hippocrates: In hoc præsenti Aphorismo ad urinam denuo redit.

Hic Aphorismus licet longus sit, ob conclusionem simplicem non dividitur, licet alias commodissimè in duas partes dividi posset: *Primam* nempe quæ docet excrementa esse spectanda: *Secundam* quæ declarat, urinas sanorum similes esse salubres; Dissimiles vero insalubres.

Et hunc pariter Aphorismum suspicatur Galenus, Hippocratis non esse, cum non habeat elocutionem Hippocratico stylo convenientem. Sed & neque magnum quid, aut in arte reconditum, continere videtur, imo potius cunctis obvium atque manifestum.

Verum tamen habet quoque quidpiam, quod cautum reddat Medicum, in judicandis excrementis & morbosis corporibus prodeuntibus: nam si ea ipsis congruant, dum bene valebant, non solum morbosa dici non poterunt, sed non magnum eadem corpora, reces-

recessum à naturali statu fecisse demonstrant. Sic plerisque in usu est, cum bene valent, urinas mingere perpetuo crudas ac decolores, si in statu morboso, tales quoque inspiciantur meliores plane erunt, quam si ab illo consueto statu recesserint. Sic contra alii aliis urinarum egestionibus sunt natura affecti, ut eo modo bene, contra vero male se habeant.

De ejusmodi autem similitudine, atque dissimilitudine, excretorum in statu sano & morboso meminit quoque idem Hippocrates *Libr. de offic. Medici, & initio Prognosticorum*, & Galenus ex mente Platonis *9. de Plac. Hippocrat. & Platon. cap. 1.* Conferri huc quoque possunt, quæ idem Hippocrates protulit *6. Epidem. sect. 7.* ubi quæ à Medico sint in ægrotantibus consideranda pluribus edocet, sed præsertim, *quæ & ex qualibus*, qualia fiant &c. Hinc etiam animadvertendum, quod ista similitudo & dissimilitudo excretorum, non tantum in urina, sed etiam in alvi fæcibus, sputis, sudoribus, mucis, sordibus & aliis sit facienda, potissimum tamen in urina, quia hæc in febribus potissimum & fidissimum signum observatur, exceptis febribus malignis, in quibus pulsus bonus, urina bona & æger moritur, ibi enim prævalet malignitas, licet urina ex se bona salutem indicet, malignitas tamen occidit.

Plura leges apud Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus LXVII.

Et, quibus dejectiones, si residere (seu stare) permiseris, nec moveris, subsident, veluti strigmenta: quæ si pauca sint, parvus morbus est: si vero multa, magnus: his alvum inferne purgari conducit: alioqui si non repurgata alvo sorbitiones exhibueris, quanto plures dederis, tanto magis nocebis.

Nota: *Huc referri potest libri hujus septimi Aphorismus 31. & 79.*

Contentum seu Intentio.

De Ramentis Excretorum.

C*onnexio*: Cum Hippocrates in præcedenti Aphorismo urinam consideraſſet: in hoc præſenti Aphoriſmo, accedit ad fæces & alvi excrementa.

Hic Aphoriſmus duas habet partes: *Prima* docet ſtrigmenta in febribus, morbum indicare magnum ſi multa fuerint, at parvum ſi pauca: *Secunda* vero dicit, quod quibus talia adſunt, inferius ſunt purgandi.

Si quis umquam alius Aphoriſmus, certe hic non levem ſui ſuſpicionem præbet; fuiſſe ab alio, quam ab Hippocrate, hic inſertum propter nimiam prolixitatem & verborum multitudinem, nihil quidquam novi, utilis aut commendabilis in arte contineat, ut propterea à Galeno & aliis commendatoribus adjectitius reputetur. Et quidem ſi ſtrigmenta, ſeu ramenta in excretis, ſive per urinam ſive per fæces conſiderat, quæ modica, modicum morbum, vel potius modicam morbi cauſam, & multa, copioſiorem ſignificant, cur eſt ut ſubſtantia aut ſuperſtantia obſervanda proponat, illaque ſtare, non autem movere præcipiat? forte quia ſub his conditionibus, malitiam minuant, vel adaugeant, & morbum leviorem vel deteriorem prænuntient? Plane ſi ab illorum præſentia & copia, morbus gravior portenditur, parum vel nihil referet, ſi ſtare vel moveri permiſeris, atque ea vel ſuperſtare vel ſubſiſtere obſerventur; Sed & neque conſonat, quod pro curatione ſubjicitur, conferre his alvi purgationem, ſi præſertim ſtrigmenta aut ramenta inteſtinorum, hic notata intelligantur, quippe quæ non niſi in ferina ac protracta Dyſenteria comparere ſolent, in qua alvi purgatio tuta non eſt, quæ cateroqui à multitudine ramentorum valida & copioſa deſideraretur ut illa penitus depellerentur.

Denique quod à ſorbitionibus, alvo non purgata majus damnum ſit ſubſecuturum, jam dictum eſt ſupra *Lib. 2. Aphoriſmo 10. corpora impura quo plus nutrieris plus læſeris*: unde nihil novi videtur hic additum.

Quam-

Quamvis & hoc ſuam quoque patiatur limitationem, ut ibidem & alibi à nobis eſt animadverſum. Quin & Galenus *in Commentario* rectè admonet, neque omnes ab hujusmodi ſorbitionibus lædi, neque prius eos purgare neceſſarium eſſe, atque adhuc minus, quibus aliquid urinis inſertum eſt, quod ſtrigmenta referat; Sed ſuper hoc legatur Galenus, licet Fonſeca hunc Aphoriſmum ob aliquam humanæ vitæ utilitatem & Hippocratis authoritatem tueatur.

Ita etiam ſentit Cardanus quem lege *in Commentario.*

Aphoriſmus LXVIII.

Quibus cruda deorſum ſubeunt, ab atra ſunt bile; ſi plura, major, ſi pauciora, minor morbus eſt.

Contentum ſeu Intentio.

De Cruditate excretorum.

Connexio: Egit Hippocrates in præcedenti Aphoriſmo de alvi dejectionibus; in præſenti Aphoriſmo de iisdem ſermonem inſtituit.

Hic Aphoriſmus duas habet partes: *Prima* docet cruda deorſum ſubeuntia ab atra bile fiunt: *Secunda* vero dicit, à multa atra bile, majorem, à pauca minorem morbum fieri.

Verum & hic Aphoriſmus adjectitius creditur, quippe qui à pleriſque expoſitoribus penitus omiſſus, ab aliis interpoſitus referatur: continet enim ſententiam vel nunquam praxi reſpondentem, vel falſitatis ream: Si tamen unquam id expertum, aliam planè cauſam recognoſcit cruditas excrementorum deorſum vergens, quam atræ bilis dejectio; de qua nos alibi abunde diximus & de ea controverſiæ ibidem legi poſſunt nempè lib. 4. Aphoriſm. 22. & 23.

Vel lege Cardanum *in Commentario.*

Aphorismus LXIX.

Excreationes in febribus non intermittentibus, lividæ, cruentæ, biliosæ, fœtidæ, omnes malæ; commode tamen si prodeant, bonæ: Per alvum etiam & vesicam & quacunque corporis prodeat aliquid, si non purgatum restiterit, malum.

NOta: Hic Aphorismus est explanatus lib. 4. Aphorismo 47. præter illam ultimam partem, quæ potius concordat, cum Aphorismo 12. libri 2. *Quæ in morbis relinquuntur, recidivas facere consueverunt.*

Aphorismus LXX.

Corpora cum quis repurgare voluerit, fluxilia faciat oportet: & siquidem supra velit, alvus sistenda: Si vero infra humectanda.

NOta: Hic Aphorismus reperitur explicatus lib. 2. Aphorismo 10. nisi quod majoris explicationis causa, pauca quædam hic addat, de sistenda alvo, ubi per superiora purgandum est; & laxanda ubi per inferiora evacuandum: Ne nimirum quis volens purgare vomitu, naturam irritet per medicamenta ad infernam dejectionem & viceversa.

Aphorismus LXXI.

Somnus & vigilia, modum si excesserint, morbus.

Nota: Hunc Aphorismum explanatum invenis lib. 2. Aphorismo 3.

Aphorismus LXXII.

In febribus non intermittentibus, si externa frigeant, interna vero urantur, & sitis detineat, est mortiferum.

Nota:

Nota : Hic Aphoriſmus deductus eſt lib. 4. Aphoriſmo 48.

Aphoriſmus LXXIII.

In febre non intermittente, ſi labrum aut naſus, aut oculus, aut ſupercilium pervertatur, ſi non videat, ſi non audiat, quidquid horum ægro debili, acciderit, lethale.

Nota : Hunc eundem Aphoriſmum habes explicatum lib. 4. Aphoriſmo 49.

Aphoriſmus LXXIV.

Albæ pituitæ, aqua intercus ſupervenit.

Nota : Hic Aphoriſmus in ſuperioribus libris ſparſim explanatus reperitur:

HIc tamen obiter & ſuccinctè adverte, quod aſcites hydrops differat à pituita alba ſeu cachexia, tantum ſecundum magis & minus: Hæc eſt in fieri, ille in facto eſſe; omnes enim hydropis ſpecies inter ſe ſunt cognatæ; unde quo magis depreſſus eſt ſanguis, & evectum ſerum ſeu lympha, eo facilius & cachexia & cachexiæ hydrops ſuccedit; in leucophlegmatia & anaſarca tamen, lympha magis ad coagulum ſeu pituitæ naturam diſpoſita; In aſcite vero copioſa & diluta; In tympanitide elaſtica ſeu halituoſa. Vide plura apud Cardanum *in Commentario.*

Aphoriſmus LXXV.

A Diarrhœa diſenteria ſeu difficultas inteſtinorum.

Nota : Hic Aphoriſmus quoque in ſuperioribus libris ſparſim explanatus eſt & in ſpecie hoc lib. Aphoriſmo 23.

Palam præterea eſt alvi profluvia inter ſe ita affinia eſſe, ut una ſpecies in alteram facile mutetur.

Vide plura apud Cardanum *in Commentario.*

Aphoriſmus LXXVI.

Dyſenteriæ (ſeu difficultati inteſtinorum,) ſupervenit lienteria (ſeu lævitas) inteſtinorum.

Nota: Hic Aphoriſmus reperitur explicatus lib. 6. Aphoriſmo 43. Vide Cardanum *in Commentario.*

Aphoriſmus LXXVII.

A Sphaceliſmo (ſeu à corruptione) oſſis abſceſſus.

Nota: Hic Aphoriſmus explanatus eſt lib. 6. Aphoriſmo 45. Vide plura apud Cardanum *in Commentario.*

Aphoriſmus LXXVIII.

A ſanguinis vomitu tabes, & puris ſupernè purgatio.

Nota: Hic Aphoriſmus explicatus reperitur hoc libro 7. Aphoriſmo: 15.& 16.

Aphoriſmus LXXIX.

Qualia etiam quæ per urinas & alvum ſubeunt, & quæ per carnes abeunt, & ſicubi alias corpus à natura recedat, ſpectare oportet: Nam ſi parum parvus morbus eſt; ſi multum, magnus; ſi valde multum, lethale iſtud eſt.

Nota: Hic Aphoriſmus jam explicatus eſt hoc libro 7. Aphoriſmo 66. unde nihil ſupereſt, niſi hujus libri ſeptimi

F I N I S.

LIBER

LIBER OCTAVUS
SEU
SECTIO OCTAVA
DE
APHORISMIS INTERJECTIS.

QUantumvis conſtitueram, hunc octavum Aphoriſmorum Librum pleroſque Aphoriſmos interjectos, adjectitios & repetitos continentem, exemplo aliorum expoſitorum,&ne chrambem rerum in prioribus Libris pluries repetitam, recoquerem, ſilentio & ſicco pede præterire; quoniam vero paucos repererim expoſitores, qui, ad quos nempe, hi ipſiſſimi, Libri hujus præſentis Aphoriſmi reduci commode poſſint, aut in quibus jam num explanati reperiantur, minimam mentionem feciſſent: Quamobrem judicaveram, ex rationibus in Præfatione hujus operis Aphoriſtici allatis, juventuti medicæ conſulere, atque omnes

hujus Libri octavi Aphorismos, partim ad apta priorum librorum loca reducere, partim si quis illorum sit explanatione dignus aut explicatione nondum attactus, more hactenus solito exponere.

Aphorismus I.

Qui Seniores annis quadraginta phrenetici fiunt, non admodum convalescunt: minus enim periclitantur ii, quorum naturæ & ætati morbus fuerit familiaris.

Nota: *Hic Aphorismus ejusque contentum & intentio explanata reperiuntur, Lib. 2. Aphor. 34. & 39.*

Aphorismus II.

Quibuscunque oculi in morbis lachrimantur voluntarie, bonum: quibus vero sine voluntate malum.

Nota: *Hunc Aphorismum explicatum habes Lib. 4. Aphor. 52.*

Aphorismus III.

Quibus in febribus quartanis, sanguis è naribus fluxerit, malum est.

Nota: *De quartanæ sanguinis è naribus, eruptionibus, quod eæ ægre judicent, ipse Hippocrates dicebat 6. Epid. Sect. 2.*

Ratio

Ratio autem hujus Aphoriſmi facile eruitur, quod *malum* dixerit: Sive enim quartana febris, ex ſucco veterum melancholico, ſive bile aduſta in atram verſa, ſive à ſucco acido, viſcoſo aut glutinoſo recentiorum prodeat; in nullo caſu fluxus ſanguinis poteſt eſſe vere criticus, ſed potius ſymptomaticus & exitialis; per hanc enim, materia febrim quartanam cauſans, nempe humor melancholicus aut acido ponticus, craſſus & fæculentus, qui ſemper inferiora non ſuperiora ſui natura gravante petit, magisque fluxus figit quam excitat, neque proinde hanc viam ſuperiorem affectabit: Unde hic fluxus, ſive paucus ſit ſive copioſus ſemper nocet, quod ſane patet, cum quartanarios tali fluxu prehenſos ſemper fieri magis decolores ac tandem cachecticos imo hydropicos.

Plura vide apud Cardanum *in commentario.*

Aphoriſmus IV.

Sudores in diebus judicatoriis oborientes, vehementes & veloces, periculoſi ſunt: & qui expelluntur ex fronte, veluti guttæ & aquæ ſcaturientes; & frigidi valde ac multi: neceſſe eſt enim ejusmodi ſudorem prodire cum violentia, & laboris exceſſu, ac expreſſione diuturna.

Nota: *Quemadmodum dictum in præcedenti Aphoriſmo excretionem ſanguinis per nares in quartana eſſe malam.*

Ita pariter in hoc præſenti Aphoriſmo dicitur humorum ſeroſorum ſeu lymphaticorum per ſudorem & habitum corporis, vehementem, velocem, & in diebus criticis factum eſſe malum; quoniam non tantum indicat febris vehementiam & magnitudinem, ſed etiam materiæ & cauſæ morbificæ copiam & violentiam, viriumque reſolutarum debilitatem, ac caloris nativi proxime imminentem extinctionem, quæ ſemper repentinam, vehementem, velocem & immodicam

evacuationem, cum qua spiritus universi plurimum disperduntur sequitur: *omne enim violentum naturæ inimicum* atque repentinæ mutationes ab uno extremo ad aliud sunt periculosæ: unde Hippocrates *in Coacis Lib. 4.* ait sudores si paulatim fiunt, juvant qui vero subito & affatim nocent.

Dices: Hippocrates & Galenus, laudant copiosam urinarum excretionem, præcipue die critico, atqui eadem materia est urinæ & sudoris, Ergo si in uno laudabilis est excretio, debet esse etiam in altero. ℞. Nego consequentiam, quia diversa est ratio, quia per urinas crassa etiam expelluntur, quod non fit per sudores, neque per urinas tot spiritus evacuantur, quam per universum sudorem.

Instabis: Excretiones quæ fiunt diebus criticis sunt bonæ: deinde, *nihil criticum debet esse paucum* teste Hippocrate, Ergo sudor multus die critico erit bonus. ℞. Excretiones quæ fiunt diebus criticis moderatæ & cum euphoria seu tolerantia sunt bonæ concedo: Secus nego. ℞. 2. Nihil criticum debet esse paucum, nec etiam nimium, sed medium tenuere beati.

Plura vide apud Cardanum *in commentario*.

Aphorismus V.

Ex morbo diuturno, alvi fluor malum.

Nota: *Hic Aphorismus explicatus reperitur Lib. 5. Aphor. 12. & 14.*

Differentia tamen inter hunc & illos Aphorismos est, quod in hoc de omni morbo longo, ibi de tabe tantum agat Hippocrates. Rationes autem ibidem generaliter sunt deductæ.

Plura vide apud Cardanum *in commentario*.

Apho-

Aphorismus VI.

Quæcunque non sanant Medicamenta, ea ferrum sanat, quæ ferrum non sanat, ea ignis sanat, quæ ignis non sanat, ea incurabilia judicare oportet.

Quamquam Aphorismus hic in Classem illorum Aphorismorum, qui in septem prioribus Libris explanati sunt, redactus non inveniatur, sed inter cæteros hujus Libri octavi relatus, proindeque adjectitius & spurius simul cum iisdem creditus sit; placuit tamen nobis singulariter præ cæteris seligere, utpote qui revera supra reliquos (sive Hippocrates, sive alius quispiam ejus Autor sit) aliquid memorabile, & magis magisque commendabile complectatur. Etenim quæ hactenus ad morborum fere omnium curationem explanata sunt, hoc unico veluti per epitomen, admirabili sane peroratione, videntur comprehensa, ut hinc saltem noscant medici, qua via & quibus mediis in arte progredi debeant, ut therapeiam universam expleant & absolvant, quæque fortassis uno remediorum genere mala cedere non observaverint, alio atque alio subigere adnitantur; quod primum, ac supremum est totius rei Medicæ opificium: Quod si neque his morborum contumacia & prævicacia subjiciatur, immedicabiles illi censendi sint, utpote artis ministerio non subigibiles, & naturam omnino impotentem & abjectam arguentes. Et quamvis hic partem solummodo medicinæ chirurgicam amplexari, atque ad ejus classis morbos curandos pertinere videantur, cum *ferrum* & *ignis* non nisi in vulneribus, ulceribus, tumoribus aliisque similibus adhiberi soleant; si tamen res exactius pensitetur, ad universam Medicinam faciendam eundem spectare, non incongrue existimabit, qui perpenderit cum Hippocrate omnem morbum ulcus esse, aut ulceris conditionem præseferre, sive præsens, sive imminens, & sive apparens ac conspicuum, sive latens & inconspicuum illud sit. Accedit quod

hæc gravis ſententia ad plurimos & numeroſos fere morbos, valde proficua eſt, quin & ſtatuta per ipſam ſeries & methodus applicabilium medicamentorum ex ferro & igne, ac igneis & ignitis rebus, veluti extremis & ſummis Medicinæ præſidiis deſumptorum, non poterit non eſſe plurimum cunctis Medicis fructuoſa.

Et quidem *Primo* ex medicamentis extrinſecus admotis, puta lituris, inunctionibus, cataplaſmatibus, cerotis, emplaſtris, & aliis ſimilibus; mox etiam ab interius aſſumptis catharticis, tum vomitum tum dejectionem, moventibus; itemque diureticis, diaphoreticis, incidentibus, attenuantibus, aperientibus, diſſolventibus, temperantibus, corrigentibus, roborantibus, cæterisque; & tum cephalicis tum cardiacis, tum ſtomachicis, tum thoracicis tum hyſtericis, idque genus aliis, plurimi ac innumerabiles morbi tolluntur, ut ex Praxi Therapeutica & Pharmaceutica patet. Itemque *ferro* tum ſimplici tum candenti, diverſimode incidente, ſecante, terebrante, abradente, ſcalpente; ut in tumoribus, apoſtematibus, abſceſſibus, gangrænis, ſphacelis, fracturis, contuſionibus, calculo, cataracta, cancro, hernia, &c. Tandem *igne* tum actuali, ut vocant, tum potentiali, igneis ac ignitis rebus, & ignea vi uſtionem, rubificationem, veſiculas, eſcharam, aliudve ſimile excitantibus: Itemque thermis, hypocauſtis, laconicis, tum naturalibus, tum artificialibus, ex ſulphure, Mercurio, ſale armoniaco, camphora, gummi quocunque, ac ſpiritu vini, vel ſimplici vel medicato & aliis, fere omnes humani corporis morbi & affectiones indiſcriminatim abiguntur: de ferro ejusque uſu canit Ovidius *1. metamorphoſ.*

Immedicabile vulnus
Enſe reſcindendum, ne pars ſyncera trahatur.

Quæres: Quid per moxam intelligatur? ℞. Eſſe lanuginoſam quandam ſubſtantiam, herbæ cujusdam chinenſis vel japonicæ propaginem (alii lanaginem ex artemiſia ſubſtituunt) quam in coni formam redactam, & ſua baſi parti dolenti aptatam, & bacculis aromaticis accenſam, & ſæpius repetitam, aduſtione facta & veſiculis extractis Podagram curare dicunt, evaneſcentibus nempe doloribus, & tardius & debilius vel nunquam redeuntibus, vide de hac Obſervationes *118. & 124. Ephemeridum Anni ſexti Collegii Naturæ Curioſorum.*

rum. Hanc moxam aliqui judicant, bubonibus pestilentialibus apponendam cum utilitate.

Plura de hoc Aphorismo legere poteris apud Cardanum in hujus *commentario.*

Aphorismus VII.

Tabes iis maxime ætatibus fiunt, quæ à decimo octavo sunt, usque ad tricesimum quintum.

Nota: *Hic ipsissimus Aphorismus explicatus reperitur Lib. 5. Aph. 9.*

Aphorismus VIII.

Qui secundum naturam ad tabem vergunt, omnia quidem vehementia, quædam vero etiam lethalia. Secundum autem erat, si eo tempore ægrotet, quo tempus ipsum morbo opem fert, quemadmodum febri ardenti æstas, hydropico hyems: id enim, quod est à natura, victoriam obtinet: at spleni plus affert timoris.

Nota: *Hujus adjectitii Aphorismi rationes per longum & latum deductas invenies Lib. 3. Aphorismo 1. & sequentibus usque ad 23. & apud Celsum pag. 70. Lib. 26.*

Aphorismus IX.

Lingua nigra atq; cruenta, cum quid horum signorum abest, non admodum malum signum: morbum enim minorem significat.

Nota:

Nota: *Cum enim lingua nigra & cruenta ex febre ardente imo ex urente originem ducat, cujus vi lingua impense exarescit, & adustas fuligines à viscerum incendio elevatas recipiens, camini instar nigredine illa fingitur; proinde si hæc absunt, minus malum portendunt.*

Aphorismus X.

Hæc igitur in febribus acutis observare oportet, quando quis moriturus sit, & quando evasurus.

Nota: *Vel hic Aphorismus nullus est vel ad alios in prioribus Libris de prognosticis tractantes serevocans; alias perse consideratus nihil docet nihil determinat.*

Aphorismus XI.

Testis dexter frigidus & convulsus, mortiferum est.

Nota: *Vix hujus fundamentalis ratio dari potest proinde melius est sicco pede eundem proprie interjectum præterire & rejicere.*

Aphorismus XII.

Ungues nigri, & digiti manuum & pedum frigidi, contracti vel remissi mortem proximam esse significant.

Nota:

Nota: *Hunc Aphorismum explicatum habes Lib. 4. Aphor. 48. 49. & Lib. 7. Aphor. 1. 26. 72.*

Aphorismus XIII.

Labra livida, aut etiam resoluta & inversa & frigida, mortifera.

Nota: *Hic ipsissimus Aphorismus explicatur in iisdem locis, in quibus præcedens nempe duodecimus.*

Aphorismus XIV.

Aures frigidæ, pellucidæ, contractæ, lethales sunt.

Nota: *Et hic quoque ad ea loca spectat quo duodecimus.*

Aphorismus XV.

Et tenebricosa vertigine laborans & lucem aversans, & somno & ardore multo detentus, desperatus est.

Nota: *Signa enim hæc sunt apoplexiæ fortioris mortis prodromæ.*

Aphorismus XVI.

Et qui paulatim rabie agitari incipit, et non agnoscit, neque audit, neque intelligit, exitio proximus est.

Nota: *Hæc omnia signa sunt vel apoplexiæ vel repentinæ mortis.*

Aphoriſmus XVII.

Morituris ſigna hæc multo fiunt manifeſta, & venter attollitur, atque inflatur.

Nota: *Hic Aphoriſmus nec in ratione nec in experientia niſi aliqua alia addantur phænomena, fundatur, unde potius fuiſſet expungendus.*

Aphoriſmus XVIII.

Terminus vero mortis eſt, cum animæ calor, ſupra umbilicum, ad locum ſepto transverſo ſuperiorem aſcendit, & omnis humor exuritur: cum autem pulmo & cor, calore in mortiferis locis coacervato, humorem amiſerit, caloris ſpiritus confertim exhalat, cujus ope totum cum toto compactum erat. Præterea partim per carnes, partim per capitis ſpiracula, unde vivere dicimus, relinquens anima corporis domicilium frigidum, & mortale ſimulachrum, una cum bile, ſanguine, pituita, & carne deditione reddit.

Nota: *Hic Aphoriſmus pura eſt deſcriptio moribundorum & morientium. Alii hos ultimos ſeptem Aphoriſmos reducunt ad Libr. 1. Aphor. 1. ubi occaſio præceps, ſeu tempus mortis hos omnes comprehendit, & ibidem implicite explicati ſunt.*

Nihil ergo amplius ſuper eſt, niſi omnium octo Librorum Aphoriſticorum.

F I N I S.

HIPPOCRATIS LEX.

MEdicina omnium artium præclarisſima eſt. Verum propter ignorantiam & eorum, qui eam exercent, & eorum, qui temere hos ipſos judicant, omnium artium prope infima cenſetur. Qui quidem error ab hac potiſſimum cauſa provenire videtur. Soli namque Medicinæ nulla pœna in Reb. publicis ſtatuta eſt, præterquam ignominiæ: Verum hæc non lædit eos, qui ex ea conflati ſunt. Simillimi enim hujusmodi Medici ſunt perſonis mutis, quæ in tragædiis introducuntur. Quemadmodum enim illi figuram quidem & habitum ac perſonam hiſtrionum referunt, hiſtriones autem non ſunt: Sic & Medici fama quidem & nomine multi, re autem & opere valde pauci. Quisquis enim Medicinæ ſcientjam ſibi vere comparare volet, eum hiſce niti oportet, Natura, Doctrina, Loco Studiis apto, inſtitutione à puero, Studio & Induſtria, atque tempore. Primum quidem igitur omnium Natura opus eſt. Natura enim repugnante, irrita ſunt omnia. Eadem vero viam ad optima commonſtrante, artis Doctrina contingit. Quam ipſam cum prudentia ſibi comparare oportet, ita ut à puero inſtitutio accedat, idque in loco à Natura ad diſciplinam accomodato. Amplius

plius autem & industriam adhibere oportet: eamque ad multum temporis, ut scilicet disciplina in naturam versa ac veluti ingenerata, feliciter & copiose fructus proferat. Qualis enim eorum, quæ terra producit, consideratio est, tales etiam Medicinæ cognitio. Natura enim nostra, velut ager est: Dogmata Præceptorum, veluti semina sunt. Institutioni à puero cum eo convenit, quod opportuno tempore semina terræ committere oportet. Locus autem in quo Disciplina contingit, est velut ambiens aër, è terra nascentibus nutrimentum præbens. Studium autem, cultura est. Tempus postremo hæc omnia corroborat, ut perfecte enutriantur. His igitur ad Artem Medicam allatis, & vera ipsius cognitione comparata, tandem per urbes ambulando, non sermone tantum, sed & opere Medicos haberi convenit. Imperitia vero malus thesaurus est, & infelix, opulentia his, qui eam possident; tum opinione ipsa, tum revera tranquillitatis animi & lætitiæ expers, timiditatis & inconsiderantiæ nutrix. Et timiditas quidem impotentiam, inconsiderantia vero ignorantiam artis arguit. Duo enim sunt, scientia & opinio. Quarum illa scire facit, hæc ignorare. Cæterum res sacræ sacris hominibus communicantur: prophanis id fas non est, priusquam scientiæ orgiis initientur.

FINIS.

INDEX

Rerum & Verborum, Libris sive Sectionibus octo Aphorismorum Hippocratis contentorum.

A.

ABdomen quid sit, v. Anatomiam.
ejus crassities in quo consistat pag: 197
Abortus futuri signa è mammis 760
ejus signa è mammis 762
gracilium 780
mediocriter corpulentarum 784
ejus causa varia 786
Abscessus aquosi an dentur 906
febrium prognostici 588
quid significent 589
in febribus ubi fiant 544
unde præsagiendi ibid.
convalescentium 545
occulti 1002
uteri 701
Abstinentia & victus tenuis morbis curandis commoda 27
quæ circa hæc ponderanda ibid.
Accidentia ab hypercatharsi 652
inflammationum viscerum infimi ventris 821

Accessio in morbis quid 32
Acetabula uteri quid 785
Acetabulorum uteri laxitas ac mucositas, unde dignosci possit 787
signum mucoris in illis ib.
Acuti valde, quando purgandi & quomodo 478
Acutorum morborum prognosis 132
Aër quomodo se habeat 277
illo mutato & constitutio hominis mutatur 275
quid faciat 270
juxta Hippocratem 276
quibus rebus obnoxius sit 271
quot modis nos immutare soleat 286
Ægri quando in febribus cibandi 30
quomodo alendi 26
rei alicujus diuturno desiderio perciti sæpe sanantur 206
exemplum ib.
Æger si non habeat appetitum, quale signum 89
Ægrotantes in commissis palpebris ut dormiant, & album oculorum detectum habeant, unde accidat 1035
cujus mali indicium 1046
Æquinoctia quot 38
Æstatis & autumni declinationes 337
juventutis comparatio 376
Æstate prima qui optime degant 372
qui ib.
quibus remedio sit 377
Æstuatio ventriculi in febribus 613
Ætas ad apoplexiam disposita 1046
& morbi ad anni tempora collati 283
morborum ejus ab intra definitio quotuplex 24. 409
quot 35
puerilis, quibus morbis obnoxia sit 409
senilis quotuplex 434
Alimenta 36
Allium & amygdalæ contra ebrietatem remedia 659

Alvi excretorum diverſitas ratione ætatis 265
fluxus quotuplex 114
ſpontaneus & ſymptomaticus quotuplex ib.
fluxuum ex fæcum mutatione prognoſis 112
fluxus & vomitus atrabilarii in principio 516
in muliere uterum gerente quid 752
profluvia unde 355
ſtricta non ſalutaris & cur 265
ſuccedentis humectationis in febricitantibus ex fluxu ſanguinis prognoſis 531
Amazones cur ſibi dextram mammam abſcindi curabant 1140
Ambidextræ 1138
Amnios & chorion 797
Angina unde 356. 388
prognoſis 994
ejus eventus 674
quotuplex 677
quando eveniat 404
tumoris expers lethalis 549
convulſiva 552
Animus ad aſpera aſſuefaciendus 254
ejus & animæ differentia 82
defectio 692
Anni diviſio 274
tempora ad gignendos & ſolvendos morbos vim habent 302
qualem referant calorem 310
totum temperatum eſſe an magis conducat ſicut in vere, an vero melius ſit, temporum varias eſſe mutationes & contrarias 282
quomodo ab Hipp. Aphor. IV. Sect. IV. dividatur 456
Antiqui, quantum ſanguinis emiſerint per venæ ſectionem 57
Anxietatum præcordialium remedia 1154
Aphtha idem quod oris ulcus 409
unde oriatur in infantibus recens natis 410

Aphtha remedium 412
Apoplexia quid 221
illorum distinctio 1046
quando fiat ib.
prognosis 221
gradus quot ib.
unde 408.1047
ejus causæ 1132
an febre superveniente solvi possit 222
remedia quæ ad ejus curationem tentanda 223
somni nepos 66
Apoplectici quomodo pereant 224
Apostema quo pacto dignosci possit esse ruptum 680
Appetitus quando variet 433
in morbis revertens vires reparat 185
reconvalescentium prognosis 184
ejus in morbis alteratio 186
quotuplex 188
quot modis depravetur 190
ciborum quid 205
Aqua quotuplex 730
quænam levissima 731
mulsa ubi adhibenda 771
quando 772
Aquarum probationes 727
internoscendæ 729
distinctio quomodo facienda ib.
Aquilonares constitutiones quid faciant 359
Aquilonis descriptio 296
vires 297
quales in eo morbi oriantur 297
quando & quibus magis noceat 340
Ardores vehementes quid ex illis expectandum 1079
Arenulæ calculi signa 635
Aromatum suffitus 735

Aromata qualia hac esse debent 735
an bene vel male olentia ib.
quid educunt ib.
Ars longa quid 3
quot partibus constet 7
Articulorum dolores unde 356
præsidia revulsoria 628
Arthritis & calvities eunuchorum 967
Assuefaciendum se vario cibo & potui à juventute 254
corpus & animus ad aspera 254
Asterismus quotuplex 461
quando oriatur 463
Asthma unde 404
cur in senibus non curetur 218
in ætate consistente unde 432
Athletæ qui dicantur 12
cur evacuandi ib.
Atra bilis quid 517
ejus humor deleterius quomodo generetur 517
Aurium dolores quando vagentur 396
consensus cum intestinis unde deducatur 535
humiditates in infantibus recens natis unde 412
contra illas remedium ib.
Auster pluviosus & mollis quid faciat 326
ejus descriptio 295
Autumnus aquilonius & siccus 344
quibus conferat 345
noceat ib.
quales gignat morbos 292
ejus morbi difficiles ib.
qui ad eum male se habeant 280
qui bene 372
Autumni tempus quomodo metiri debeat 313
per illud vagantur plerumqe morbi acutissimi ib.

Autumni tempus quibus noceat 320
ejus & æstatis declinationes 337

B.

Balbi cur facile in apoplexiam incidant 985
illorum diarrhœa 982
Balbuties unde 984
Balneum quomodo oculorum dolores curet 980
Balneorum usus in febribus 1136
Bibacitatis supervenientia 1067
Bibuli cur minus quam alii edant 144
Bilis an famem excitet 145
atra quid 517
Biliosæ dejectiones quæ 534
Boreas vide aquilo
Bubones idem quod tumores 594
qualem ostendant febrem 595

C.

Cacochymia quid & quotuplex 96
in quo reperiatur 97
melancholicæ in capite effecta 1045
est somni nepos 66
Calculi in infantibus unde 420
signa arenulæ 635
Calidum ejus excedentis noxæ 688
innatum quid 36
quid faciat 714
quibus utile 716.717
quotuplex 689
usus ejus Medicus 710
Calor & frigus loci affecti indices 562
quid designent ib.
ejus, frigoris & caloris vicissitudo 564

Calvities unde 971
ejus & varicum comparatio 988
Cancri prognosis 995
quid ib.
quomodo curandus 996
Canicularium dierum numerus 464
Capillorum defluvium unde 989
Capitis dolores unde 408
quando vehementer fiant 338
Capita quot Medicus præmeditari debeat antequam purgans exhibeat 59
Caruncula urethræ 638
Cardialgia idem quod ventriculi morsus 613
febrilis quid ib.
Castrati qui 968
Catharrus senum 213
materia quæ 215
somni filius 66
Cautelæ paracentheseos 963
Cerebro acute & suave olentia infensa sunt & cur 829
Chirurgis quale in ulceribus signum salutare 713
Choleræ in juvenibus unde 433
Chylus bonus vel malus sanitatem vel morbum adfert 97
Cibus cur post illum assumtum quidam frigeant, quidam vero non 1069
fastidium ejus, quando mulieribus superveniat 837
quotupliciter intelligatur 887
immoderatio 124
unde 125
circa illam notæ ib.
in paroxysmis penitus non denegandus 31
quando illis abstinendum 45
æger quando nimis utatur 87
quotupliciter appeti potest ib.
adjici vel detrahi potest 42
Coctio

Coctio quid & quotuplex 54
quomodo alias dicatur ib.
Cœnandi apud veteres usus qualis 732
Coloris, frigoris & caloris vicissitudines 564
Colores menstrui quo cognoscantur & discernantur 760
ex illis cognoscendum, quid mulier gerat 774
Comitiales morbi quando oriantur 404
Concoctionis & symptomatum vigoris differentia 183
Consensus aurium cum alvo 533
Constitutio in morbis quid 32
Constitutiones aquilonares quid faciant 359
austrinæ quid 360
Consuetudo ad quid referenda 42
est altera natura 248
ejus vis quanta 250
quotuplex 253
ejus mutatio ubi fiat 254
Contraria contrariis curantur 147
Convulsio quid 997
ejus causa quotuplex ib.
unde oriatur 998
ejus & febris relatio 163
in muliebri profluvio mala & quomodo 816
aqua frigida large affusa illam levat 726
ex elleboro quid 641
cur lethalis dicatur 644
vulnerum quid 646
quotuplex 647
ab hæmorrhagia 649
Convulsiones & dolores viscerum convulsivi in febribus 615
febrium in somno 616
si à medicamento poto quid 1104
Corpus ad aspera assuefaciendum 254
vomendum aptum 468
impurum quotuplex 97

Corpus cibis non implendum 97
sanum quotuplex 201
quando in morbis ad purgandum præparandum, & quando non 95
quæ illud extenuent 176
ejus partes 697
habitus quotuplex 784
Corpora quænam sint, quæ verno tempore præservari debeant, ne postmodum per æstatem in morbos labantur 1019
Cotyledones idem quod acetabula uteri 785
unde ab illis abortus accidat 786
Coxendicum dolores unde 403
Crisis perfectæ signa quot 104
imperfectæ quot ib.
quid 105
ejus antecedentia & consequentia 107
natæ, quæ ante eam contingunt 108
quot partes habeat 109
ejus prima pars perturbatio quando fiat 109.155
rationes cur noctu fiat 110
ejus tertia pars quando accidat 110
per alvum futuræ signa 627
febris infida 604
regimen 46
Critici dies quotuplices 155
quando sint 156
distinctio in illis septimanarum 158
Criticam aliquam mutationem in naturæ operationibus fieri probatur ex variis autoribus 153
Cruditas humorum unde cognosci possit 54
Cucurbitulæ ubi adhibendæ 804
quot earum genera 805
Cura mensium immodicorum 799
Curatio morborum quotuplex 261
universalis, & quænam 1018

Curiositas quorundum volatilium 4
Cur quidam paulo ante mortem melius sese habere videantur, si febris & symptomata videntur remittere 874

D.

DEfinitio ætatis morborum ab intra quotuplex 24
Defluxiones catharrales ad pectus 1129
Dejectiones syncerae quae 115
Delirium quid 68
quando fiat 69
quotuplex ib.
in febribus unde 587
quomodo illi succurrendum 71
quae medicamenta in illo eligenda ib.
in febribus continuis est lethale 586
prognosis 997
ab ossis praecisione 1102
quotuplex 1039
eorum supervenientia phaenomena 1062
Delinquentia quid 219
ejus gradus ib.
Demersi in aquam, si nondum extincti, quomodo in vitam referri possint 227
Dentes canini qui dicantur 416
quibus accidant, & cur ib.
Dentientium symptomata 414
Dentitionis tempus 413
illius indicium 414
Depilatio in quibus ulceribus maxime adpareat 889
Determinatio circuituum unde 46
Diarrhaea balborum 982
pleuritidis aut peripneumoniae prognostica 923
ejus remedium vomitus 921

Diar-

Diarrhœa quid in illa considerandum 921
gravidarum 752
tabidorum 683
quæ sponte evenit unde 9
Diæta moderata post morbos adhibenda 189
ejus errores quando facilius noceant 44
Diagnosis hæmophthiseos 680
Dies caniculares 274
critici 153
quotuplices juxta veteres 604
Differentia animi & animæ 82
inter intestina crassa & tenuia 932
Difflatio limphæ quando major 43
Dispositio ad pleuritidem 985
Diversitas alvi excretorum ratione ætatis 139
Dolor faucium 115
quando æstimandus 116
quid ad hunc requiratur 117
quid & unde eveniat 236
quotuplex 237
suppurationis ejusque index 239
quando fiat 241
insensilis 80
prognosis 889
Dolores quotuplices 890
quid in illis considerandum 891
in illorum causa quæ advertenda 905
viscerum convulsivi in febribus 613
unde oriantur 616
non una in parte concurrentes 235
Dysenteria unde 405.327
prognosis 885
quæ in illa pessima signa 887
commoda & incommoda 1008
commoda 1022

Dysenteria ab atra bile lethalis 522
non facile sanatur 523
carnosa 529
quæ in ea consideranda ib.
unde lethalis ejus exitus præsagiendus 529
Dispnœa idem quod respirandi difficultas 586
in febribus continuis est lethalis 586
febrilis 618
Dysuria unde 992

E.

EBrietas lethalis 654
quid per illam fiat ib.
quomodo eam convulsio sequatur 655
quid illam prævertere potest 657
quomodo succurrendum ne ægri in convulsionem incidant 658
contra illam remedia 659
Effectus motus cerebri 1156
purgantium 60
Emeticorum præparationes 488
Emmoton quid 792
Empyematis prognosis 684
Empyematici quinam 964
quid cum his agendum ib.
Empyicorum prognosis 1141
Enæorema idem quod sublinamentum 624
est index coctionis in urina ib.
Epilepsiæ prognosis 232. 664
quid 233
quibus propria ib.
differentia ejus quotuplex 234
ejus descriptio ib.
unde 356

Epilepsiæ quando accidat 415
quotuplex 431
definitio 665
vocatur comitialis morbus, & cur ib.
quid illis, qui post vigesimum quintum annum corripiantur expectandum 666
cur hi difficulter convalescant 667
ante pubertatem ab ea correpti quid sortiantur 665
unde accidat 666
Errata victus collata 15
Errores diætæ quando plus noceant 44
Erysipelas interius genitum si ad externas partes vertatur bonum, si introvertatur malum 957
an in illo venæ sectio aut purgatio locum habeat 958
unde 956
quid occupet 582
ulceratum 1093
si mulieri prægnanti in utero fiat quid 778
Evacuatio extrema vitanda 12
ejus scopus quotuplex ib.
quænam bona 61
quomodo fieri debeat 56
quid per eam intelligendum 148
mensium immoderata quando contingat 800
remedium 801
sanguinis quid ex illa timendum 744
quomodo fiat 127
malorum humorum per quid facienda 89
quæ illam faciant laudabilem 61
Evacuationes quæ & quot in illis consideranda 581
symptomaticæ quomodo dicantur 451
quomodo prædisponantur 92
Evacuationum per alvum secundum plerosque distinctio 113
tempus in febribus 177

Evacuatione ex subita tum puris tum aquæ intercutem, qua de causa mors certa immineat 964
Eunuchus à nativitate talis an podagra hæreditaria laborare possit. 972
illorum arthritis & calvities 967
podagra non laborant ib.
cur Hippocratis tempore podagra non laborarint ib.
quotuplices 968
quinam inter illos podagra corripiantur 969
cur calvi non fiant 971
Euphoria idem quod tollerantia consuetorum 252
Excrementa alvi nigra sponte euntia pessima 511
in extenuatis à morbo 519
statim exitialia 522
quænam inspicienda 117
circa illa notæ quædam ib.
juxta assumtorum qualitatem 128
illorum mutatio quotuplex 113
muliebria educenda, quæ & quot requirantur 736
spumosa quæ 1110
Examen & constitutio infimi ventris 196
Excreta ab illis fundamenta prognoseos 1162
Excretionum moduli variatio 10
quæ in illa observanda ib.
Excretio quid 129
triplex 130
Excretorum ramenta 1164
cruditas 1165
prognosis 579
si illa difficulter educantur quid 579
si facile ib.
quænam male censenda 580
Experientia quid 865
Experimenta graviditatis per assumta 771
calorem 774

Expe-

Experimentum periculosum quid 5
Experientiæ plus credendum quam rationi 20
Extenuati extreme & si nigra dejecerint, quid illis expectandum 518
Extenuatio quotuplex 85
quando mala 175
ejus signum unde desumi possit 176
Externa, quæ abesse apud ægrum debent 7
Extrema repletionis & inanitionis 11

F.

Facultatum trium labor 442
Fames quotuplex 75
quid 120
naturalis juxta Aristotelem 75
juxta recentiores 76
unde oriatur ib.
quotupliciter excedat ib.
quid præternaturalis ib.
ejus immoderatio 74
an calorem nativum debilitet 1159
Fatalitas phthiseos ratione ætatis 672
Faucium dolor & tubercula 115
quando æstimanda 116
quid ad hæc requiratur 117
Febricitantium victus 1160
sudor 301
Febris & convulsionis relatio 163
dupliciter bona, si ei convulsio succedat 164
mala si ei convulsio succedat 165
emergentium in illa mutationum ratio 168
Febris quæ & quot in illa significanda signa 170
quotuplex 393
cur æstate potissimum eveniat 394

Febris

Febris spasmi remedium 596
qualis esse debeat 597
an liceat medicamentis id excitare 598
tertianæ exquisitæ terminus 601
obsurdescentiæ in illa solutio 602
si ea detento suffocatio derepente supervenerit, nullo in faucibus adparente tumore lethale 549
repente collum intorqueatur, nullo existente tumore lethale 551
medica hypochondriorum 1000
Febres quibus periculosæ 36
minus periculosæ ib.
acutæ cur in siccitatibus extremis fiant 305
chronicæ unde oriantur 355
ardentes vel tertianæ quotuplices juxta veteres 393
in gravidis cur sint periculosæ 814
quartanæ inter morbos autumnales recensentur 399
erraticæ quæ ib.
cujus temporis peculiares ib.
diuturnæ unde in pueris oriantur 423
acutæ in adolescentibus, unde 430
ardentes in juvenibus unde 433
illarum longitudo ex constantia paroxysmi arguenda 540
in illis abscessus futuri 543
culpa glandularum ortæ 594
continuarum & intermittentium prognosis 572
accidentia quid boni vel mali prænuncient ib.
continuæ quænam 573
intermittentes, an periculosæ 572
illas consequentia tubercula vel dolores 574
inæqualium prognosis 582
si in illis partes exteræ algeant internæ urantur, & sitiant, quid prænuncient 582
in illis mortis imminentis signa 584

Febres in continuis respirandi difficultas & delirium lethale 586
abscessus prognostici 588
lachrymæ in illis prognosticæ 589
illarum crisis infida 604
intermittentium typus 609
in illis rigores quotidiani quid 609
sudor inanis 595
Febribus morborum causæ tolluntur 164
ratio cur ib.
Filius somni quis 66
Fluxus alvi quotuplex 114
immodici differentia à fluxu bene ordinato 816
qui periculosior hepaticus an spleneticus 1010
Fœminæ quæ mala per singulos menses pati debeant 820
quibus suffiendæ 826
quid illis inditum à natura sit 834
quænam ad conceptum aptiores 841
illarum podagra 972
quando illa laborant ib.
deliria 768
Fæces alvi spumosæ in diarrhœa 1109
Fœtus unde 777
cui rei à Galeno comparetur 740
cur exitum suum quærat nono mense 762
Fomentum qua ratione oculorum dolores curet 980
Fractura ossium 936
Frigida aqua tumoris dolorem solvit 724
qualis esse debet 725
perfusio, quomodo adhibenda 709
cui noceat 716
tusses movent 722
& destillationes 723
Frigidi effecta morbosa 722
quibus noecant partibus 721
excedentis noxa 693

Frigidi quomodo illis occurrendum 696
ejus noxæ quoad certas partes 697
usus Medicus 718
narcoticus in doloribus 724
ulteriores noxæ 702
Frigefacientia cujus conditionis esse debeant 701
Frigidum quomodo noceat 698
mordax quomodo intelligendum 703
Frigus quibus maxime noceat 699
quid inducat 704
extremorum scilicet superveniens morbis acutis 1053
à dolore 1105
Furores qui 386
quot eorum classes ib.

G.

Gemelli quomodo generentur 764
juxta veteres ib.
recentiores 765
Genitalium putredines quid 397
quando fiant ib.
Gibbi unde 1016
Gibbosi cur ante pubertatem moriantur 1007
Gibbositas quotuplex 1017
Gingivarum prurigo & dolor unde 414
Glaucedo in senibus unde 438
Glacies & nix, an sint frigidiora aqua pura 723
Graciles post conceptionem quomodo tractandæ 784
quomodo alias omnes purgandi 468
Gracilium abortus 790
Gracilitas unde corporibus accidat 469
Gravedines, quando eveniant 407
Gravidæ an pati possint fluorem album 805

Gravidæ quænam purgandæ 738
quare purgandæ 739
& qua ratione ib.
quibus medicamentis 445.739
illarum morbi acuti 741
lethale est, si morbis acutis corripiantur ib.
venæ sectio 743
quando purgandæ & quando illis secanda vena 447.738.746
in quo morbo 441
illarum diarrhœa 752
tenesmus. 1106
notæ 834
Gravedines unde 389-340
Graviditatis experimenta per assumta 771
colorem 774

H.

Habitus corporis quotuplex 230.784
Hæmophthiseos diagnosis 680
Hæmorrhagia narium menstruis carentium mulierum 750
Hæmorrhoides quid 909
unde 433
illarum prognosis 910
quales esse debeant ib.
quot modis curentur 912
& varices quid per illas supervenientes significetur 947
cur supervenire debeant ib.
Harmonia inter consuetudinem & naturam, quæ & quanta 248
hujus testes quinam ib.
Hectica laborantes febricitant fortiter, & quomodo 176
Helleborus idem quod veratrum quotuplex 642
albus quid adferat ib.
an ab eo assumto vel alio medicamento vomitorio corpus movendum 493

Helleborus ejus dosis & præparatio 491
noxæ 495
quibus noceat ib.
quomodo ex illo convulsio oriatur 496
Hepar multoties inflammatur 1089
Horror & sudor 1060
unde ib.
Humiditas alvi in juvenibus ex duplici causa fit 141
exuperans hæmorrhagiæ largioris pedissequa 531
Humidum quid per illud intelligatur 39
Humores an & quomodo turgeant 54
& corpus quando in morbis præparanda ad purgandum, & quando non 95
mucosi in gravidis unde 787
illorum morbifica dispositio, in quo consistat 147
Hydropis prognosis 917
ex tussi 990
quomodo illa solvatur 919
qualia ad illam curandam requirantur media 920
an in illa præparandi sint humores ib.
an extenuatio in illa æque mala sit, ac in aliis morbis ib.
unde sæpe oriatur 401
est somni nepos 66
ascites an à causa calida oriatur 900
Hyems aquilonia 322
ejus & veris commutata temperies 328
placida quæ dicatur 330
austrina ib.
qui in illa optime degant 372
ejus & senii comparatio 376
Hypercatharsis idem quod superpurgatio ad illam disposita 199
Hypochondriorum medica febris 1000
dolores in illis unde ib.
superveniente febre tolluntur ib.

Hyste-

Hystericus usus sternutatoriorum 758
vox græca quid notet ib.

I.

Ichor quid 241
Icterus idem quod morbus regius 606
quid si febribus superveniat ib.
in quibus & unde fiat 607
quando malus 606
febribus superveniens 611
post septimum diem ib.
ejus prognosis 1006
flatibus carens 874
unde oriatur ib.
Ictus quid ex illis cerebro contingat 1082
ex illis innumera mala oriuntur 1083
Jecoris vulnus lethale 931
Ileos quid 1011
est idem quod volvuli 404
Immoderatio cibi 124
unde 126
somni & vigiliarum 72
satietatis & famis 74
Impuritas quid 96
quotuplex ib.
Inæqualitas temporis dierum morbifera 290
In educendo quid observandum 51
In hyeme appetitus comedendi duplex 38
Infantes cur à partu statim sugant 761
Inflammatio uteri in gravidis 778
quot modis terminari possit 670
Intestinorum difficultates & lævitates inter quos morbos numerandæ. 403
Ischiades idem quod coxendicum dolores ib.

Ischiadici doloris longioris effecta interna 1050
externa 1051
Judicium difficile quid 6
excernendorum 115
boni vel mali signa 311
unde petenda ib.
morbi Medicis quid 541
Juvenes robusti cur citius pereant, quam imbecilles 193
Juventutis & aestatis comparatio 376

L.

LAbor, quid per illum intelligatur 66
Labores consueti eorumque tollerantia 247
corpus cur robustum faciant 249
Lac virginum 765
quando generetur ib.
in quibus generetur ib.
quodnam sit utilius, proli matris vel nutricis 770
circa quod tempus & quomodo effundi debeat 806
malum è mammis effluens cujus rei signum 807
quibus noceat 849
conveniat 850. seqq.
inter ejus species quodnam optimum 852
ad ejus coagulationem quid conferat 854
quot modis exhibeatur 855
Lachrymae prognosticae 589
quales esse debeant 590
Lassitudo spontanea & ejus effectus 77
quid sit & quotuplex 543. 78
quales patiatur differentias 78
quot species habeat ib.
quid excitare possit ib.
unde oriatur 79

Lento-

Lentores circa dentes prognostici 591
quid ib.
unde oriantur & quid præsagiant ib.
Lepra quid 389
Lethalitas vulnerum 929
Lethargus unde 408
in ætate consistente unde 432
Leucophlegmatici an commota diarrhœa moriantur 1109
Lienis tumores unde 400
Lienosi quinam dicantur 1008
Lienteria quid 485. 878
unde 405
prognosis 877
quot modis obtingere possit 882
Lippitudines oculorum, quando vagentur 396
unde 326
quid 927
Livores unde 694
Locus quid 234
evacuandorum 49
Loca conferentia quot 51
non conferentia quot ib.
Lumborum dolor ad quid referatur 483
Lumbrici, quomodo alias dicantur 420

M.

MAgnitudo secundum quid consideretur 267
corporum ad quid inepta 268
causa ejus quæ ib.
Mammæ ex illis futura abortus signa 760
inter illas & uterum consensus ib.
sanguis in illis furorem notat 768
cur 769

Mammas virorum & infantum lactificasse 766
Mater somni pigritia 66
Matula medico est quasi speculum fidissimum 1114
Materia cruda, ubi minus purganda 54
Medicamenta quæ in paroxysmo concedenda 31
quæ in illis observandæ regulæ 42
purgantia ad quid conducant 200
sano corpori nocent 203
cur noceant ib.
Media de robore corporis reparando 86
Medicamentum ex quo uteri gestatio cognosci possit 771
epotum 981
Medicina quid 147
Medicus, qualis esse debeat 4
scientia ejus in quo consistat 41
est naturæ minister 18
cui juxta Galenum comparandus 47
ejus officium 57. 652
circa febricitantes 303
ebrios 660
purgandas uterum gerentes 833
ad quid in reconvalescentibus respicere debeat 88
imperare debet ægro, non æger Medico 205
nec temere promittat salutem in morbo desperato 221
si ad civitatem aliquam accedat, quid ipsi considerandum. 370
Mediocritas in omnibus rebus laudanda 817
Medium tenuere beati 267
Melancholia quid juxta veteres 345
recentiores 346
ejus prognosis 951
& nephritidis prognosis 907
Melancholici qui 953
cur diu vivant 405
quomodo purgandi 476

Melan-

Melancholici morbi quinam dicantur 1045
Mens quotupliciter sumatur 82
quando laboret ib.
quomodo in stultis ægrotet 82
quid 190
laborantis signa 80
raro animadverti possunt & cur 82
Menses gravidarum 831
immodici quantitate peccantes 817
illorum cura 799
immoderata evacuatio quando contingat 800
prognosis 815
decolores & inordinati 758
illis recte fluentibus cætera quoque ad conceptionem destinata benè se habent 835
Menstrua si abundent, quid 817
ex eorum suppressione quid ib.
large fluentia quid ex illis expectandum 818
suppressa quid excitent 821
Mensura evacuandorum 55
Methodus medendi per contraria 146
ejus mutatio 260
est hæc via regia omnis curationis morborum 260
Mictus cruentus & purulentus 630
quid notet ib.
cruentus 633
unde 634
noctu plurimus quid notet 639
Miserere mei qualis morbus 1010
Modi reficiendi 83
Modulus evacuationum 9
offerendorum 41
victus in paroxysmis 44
Mœstitia unde 952

Morbi acuti qui 21
extremi 18
quid in illis faciendum 58
ſtatus cui æquipolleat 24
graviores quid expoſcant 56
chronici quid 85
quid acuti ib.
quomodo curentur 147
æſtivi quibus breviores 160
ratio cur ib.
autumnales, cur hodienum plures curentur 162
eorum cauſæ febrium beneficio tolluntur 164
ratio cur ib.
unde ordinarie pendeant 178
eorum tempora 181
& quot 183
principium quomodo dicatur 182
poſt illos non ſtatim cibi immodice ingurgitandi & cur 189
ſed moderata diæta adhibenda 189
congrui 192
ad anni tempora collati 283
quot modis ad anni tempora comparari poſſint 285
tempeſtati conſoni 305
quomodo in æſtate fiant acutiores 317
ex æſtate aquilonari & autumno auſtrino venientes 337
ex multis imbribus & ſiccitatibus venientes quinam 354
comitiales unde 356
ab anni temporibus invitati 379
æſtate evenientes 393
hyemales qui 406
laterales unde 407
qui & quot in infantibus recens natis oriantur 409
adoleſcentium quinam 428
infantum recens natorum 409
dentientium 413

Morbi

Morbi infantum 418
puerilium ad ætatem accedentium 422
puerilium 424
adolescentum 428
ultra ætatem provectorum 432
senum 434
acuti gravidarum 740
Morbus unde conjiciendus 547
quid ad ejus victoriam requiratur 210
quidam morbi quomodo dicantur 136
breves an facilius discernantur quam longi 137
præcordiales 1152
vesicæ & renum senibus contingentes quinam 894
Morborum acutorum certæ non sunt prædictiones 132
triplex in illis reperitur contingens 136
acutorum gradus diversi, & quo respectu 252
autumnalium acuties unde 314
vernalium pathologia 382
Morbis accidit acute lædere, & ægros affligere unde deducere illud liceat 133
Moriendi modus 872
Mors somni frater 66
ejus signum quale in strangulatis 225
Moschi usus apud Hispanas fœminas 828
Motus quid 244
corporis quotuplex ib.
cerebri effectus 1156
Moxa quid 1174
Muliebria quid 737
Mulier quomodo sterilitatem suam explorare possit 824
quot modis sterilis esse & dici queat 831
quo pacto gubernanda ut concipiat 841
decolores & inordinatos menses habens, quomodo purganda 759
medicamenta purgantia ib.

Mulier, quænam copiosius citius aut tardius fluant 760
Mutationes subitæ 256
morborum quo tempore fiant 157
temporum morbosæ 269
juxta Philosophos duplices 271
aëris duplices 272
morborum repentinæ quid prænuncient 565

N.

NArium hæmorrhagia menstruis carentium mulierum 750
prodest ib.
cur 751
Natura quid juxta Veteres 279
Hippocratem 280
Neotericos 281
optimus Medicus 190
ejus actio in materiam quotuplex 240
occupata circa crisim, quid circa illam faciendum 45
quid illa noceat 47
bene agens nunquam turbanda ib.
quomodo illæ succurrendum 49
morborum medicatrix 50
ejus minister Medicus ib.
Nephritici & melancholici qua ratione curentur 907
quinam intelligi debeant ib.
quomodo supervenientes hæmorrhoides illis conferant 907
illorum abscessus 1124
Nervorum imbecillitas unde 691
quid complectatur ib.
Nimium omne naturæ inimicum 257
Notæ de purgatione 90
circa præparationem purgantium 93.94

Notæ gestati sexus in gravidis 799
Nutritio cacochymicorum corporum 96

O.

OBesitas cui debeat originem 230
quæ damna ipsi adscribantur ib.
corporis cur conceptioni promovendæ impedimento sit 789
remedia illis ad concipiendum apta 790
Obesi & graciles 229
quibus morbis obnoxii 231
Obesiorum sterilitas 788
causa ob quam concipere non soleant 788
Obesus corporis habitus quotuplex 789
Obsurdescentiæ in febribus solutio 602
cur ab hac febris solvatur 603
Occasio quid 4
præceps ib.
juxta veteres 5
Oculorum vertigo quid 369
Offerendorum modulus 41
Officium Medici 757
Omentum per vulnus elapsum 1049
si excidat, quid ib.
Ophtalmia idem quod lippitudo oculorum quid 926
prognosis ib.
curatio 926. 978
quomodo curetur 978
unde fiat 326
sicca unde 332
Orgasmus idem quod turgens materia 53
quando accidat ib.

Oris exulcerationes quando fieri possint 397
Ossa cur coalescere & nutriri non possunt 936

P.

PAracentheseos cautelæ 963
Paroxysmus quid 30
Pars affecta quotuplex 215
ad abscessus recipiendos apta 547
Pathologia morborum æstivalium 393
ætatis consistentis 432
autumnalium 398
dentientium 413
hyemalium 406
infantum 418
recens natorum infantum 409
juvenum 428
puerilium 424
puerilium ad pubertatem accedentium 422
senilium 434
vernalium 382
sterilitatis fœminæ 839
Patientis gustui aliquid indulgendum 205
ratio cur ib.
Pavores infantum unde 411
Peripneumonia qualis morbus 923
laborans, si dejectione per alvum evacuetur, quotuplici malo afficietur 924
an omnis periculosa 1077
unde in illam pleuritis transire possit ib.
Pernionum seu partium congelatarum cura 700
Petechiæ ubi pruriant 903
an sint morbus novus ib.
Phthisis quid 340
est idem quod tabes 672

Phthisis ejus prognosis 677.1086
fatalitas ratione ætatis 672
qua ætate fiat ib.
in adolescentibus unde 429
Phthisicorum purgatio 474
quomodo hi purgandi ib.
medicamenta illos purgantia 475
diarrhœa 679
Phrenitides in ætate consistente unde 432
Phænomena morborum quæ 33
quotuplicia ib.
Physiognomia sternutationis 1148
Pigritia mater somni 66
Pituita somni filius ib.
Plenitudo cibi morborum familiaris causa 148
Plethora quid & quotuplex 96
Pleuritis qualis morbus 684
Podagra quid 725
unde 1042
quando excitetur 1043
illam levat aqua frigida large affusa 726
fœminarum 972
puerorum 975
ejus paroxysmi 1042
Potatio vini, quid ex illa oriatur 731
Potatores vini vel aquæ quinam diutius vivant 731
Potus quid 99
Porri vide verucæ
Præparatio purgantium 90
quotuplex 92
circa illam notæ 93 94
Prægnantium seu gravidarum purgatio 441
Profluvia in juvenibus diuturna unde 433
sanguinis in pueris unde 423

Progno-

Prognosis adpetitus reconvalescentium 184
ex ratione & adpetitu 189
apoplexiæ 221. 1031
anginæ 994
abscessuum in hypochondriis 1143
cancri 995
dolorum 889
è situ 895
capitis 904
deliriorum 947. 1039
dysenteriæ 885
doloris diuturni circa ventrem 1098
empyematis 684
empyicorum 1141
epilepsiæ 232. 664
erysipelatis 956
febrium in gravidis 813
continuarum & intermittentium 571
hæmorrhagiarum 1072
gibbositatis 1015
hæmophthiseos 1084
hepatis inflammati 1088
hæmorrhoidum 910
hydropis 917. 1153
icteri 1006
ilei 1073
è stranguria 1010
leucophlegmatiæ 1107
lienteriæ 877
melancholiæ 951
& nephritidis 907
mensium immodicorum 815
ossis nudati 1092
peripneumoniæ 1078

Prognosis pleuritidis 1075
pulsationis in ulceribus 1095
rupti abscessus interni 1070
sinceræ dejectionis 1100
singultus 913
sphaceli 1056
morborum chronicorum è statu ventriculi 1063
syncopes 218
tetani 661
tremorum in febribus 960
tumorum 862
vitiorum urinæ in senibus 892
ulcerum 888
urinæ crassæ 619
turbatæ 622
tenuis 625
vulnerum capitis 1103. 1081
ex tumore 860
intestinalium in specie 955
hydropis ex tussi 990
ulcerum & speciatim chronicorum 1013
ex oculis dormientium 1034
respirationis in febribus 1041
Proportio urinæ & alvi fæcum redditarum 639
Pruritus pustularum 901
unde 902
Pubertas quid 665
Puer quis dicatur 234
Puerorum podagra 975
unde sit, ut ex veneris usu possint podagra laborare 976
Pulmo discissus quid 930
sanguinem spumosum egerere debet 681
Purgantes in acutis 58
quid in illis adtendendum 61

Purgantes illorum præparatio 90
medius terminus 451
qualitas & modus 449
sitis pedissequa 503
Pruritus in senibus unde 436
Purgatio de quo intelligenda 92
vel vomitus contra cibi fastidium 189
sanorum 202
sub diebus canicularibus 461
sub & ante canem est difficilis ib.
phthisicorum 474
melancholicorum 476
in acutis 478
lientericorum 485
illam promoventia & sistentia 493
ejus distinctæ indicationes infra vel supra 501
ejus notæ per alvum 509
Purgationes menstruæ quid in illis corrigendis considerandum 758
decolores ib.
quid minentur 834
si cessent, quid tum expectandum 836
quomodo cessare debeant ib.
Pus unde fiat 239.944
ejus confectio, quæ habeat tempora 240
quale esse debeat 241
Putredo unde & quid 356
quotuplex 889

Q.

Quartana febris quotuplex 160
ejus in æstate juxta tempora anni prognosis 159
medica 870
Quid circa non educenda faciendum 51
Qui per inferiora purgandi 476
quomodo ib.

Quies

Quies quid 244
quotuplex 245
quid per illam fiat ib.
Quod paulatim fit tutum est 258

R.

Ramenta excretorum 1164
Ratio victus senum & puerorum 36
lymphæ maxima, ubi adhibenda 40
Rationes morborum acutorum incertitudinis quot 134
Raucedines quid per illas intelligatur 214
unde fiant 214-340
quando eveniant 407
Recidiva morborum 102
quotuplex 104
unde oriatur 105
quomodo ei succurrendum 106
Reconvalescentes à morbo voraces 185
plus appetunt, quam concoquere possunt & cur 188
Refectiva fluida quæ 98
Reficiendi seu alterandi modi 83
Regulæ quæ in victu observandæ 42
solerti medico in purgatione observandæ 455
Regimen criseos 46
Relatio laboris & victus 119
Remedia extrema 18
quæ & quotuplicia 18. 19
ubi adhibenda 19
quæ juxta veteres 19. 20
recentiores 18. 20
quid in illis adhibendis sit pensitandum 59
famis morbosæ 143
difficilium curatu morborum, quot & quæ 233
extrema quando optima 259
ad fugandas febres 397

Remedia contra morbos infantum recens natorum 452
anxietatum præcordialium 1154
corporis humidioris 1157
Renum sanguiferorum vasorum causæ quotuplices 634
Repetitio determinata circuituum unde 46
Repletio ciborum quotuplex 127
quid per illam intelligatur 148
Res naturales quid limitent 42
Respiratio ad quid maxime necessaria 224
Respirandi difficultas in febribus continuis lethalis 586
quid 587
ejus differentia, & quæ intelligenda ib.
Revulsoria articulorum præsidia 628
Rigor quid 536
& quotuplex ib.
criticus 597
mortifer 577
si ægrum debilem invadat quid ib.
ejus fontes 867
unde in mulieribus & viris 867
in febricitantibus unde 868
Rigores sexto die evenientes mali 536
quotidiani in febribus quid 609

S.

SAnguis quantum veteres emiserint per venæ sectionem 57
ad omnes corporis partes movetur 214
procedente tempore etiam movetur sensim, & quomodo 426
sputitio ejus in adolescentibus, unde 429
infra & supra excretus 524
immodice fluens nocuus 531
spumantis è pulmone signa 681
unde egeratur 682
ejus vomitus mulieri gravidæ, qualis 747

Sanguis in mammis quid notet 768
in utero gerentibus unde prodeat 832
quantum in puella & masculo toto gestationis tempore retineatur 833
ejus extravasatio 943
quomodo in pus vertendum 944
moram in cavitatibus debet contrahere 945.
cur potius suppuretur quam reliqui humores 1131
Sanies quid 241
Sanorum purgatio 202
Satietas quid significet 77
ejus immoderatio 74
Satyriasmus quid 420
Sectio & ustio extrema remedia 956
Sedes nigra & variegata in genere 511
Secundina retenta 796
Senectus qualis ætas 215
quotuplex 216
Senes cur à morbis renum & vesicæ difficulter liberentur 893
minus edunt quam juvenes 141
ratio cur 142
valetudo illorum 209
cur minus quam juvenes ægrotent ib.
raro acutis morbis corripiuntur ib.
in illis non medicamentis tardandum 210
cur suis diuturnis commoriantur ib,
illorum ad juvenes comparatio 211
catharri 213
obstructi cur pejus habeant quam juvenes 266
Senii & hyemis comparatio 376
Senilis ætas quotuplex 434
Septenarii numeri magna autoritas in diebus criticis 156
Serum in senio cur peccet 216
quale in senibus ib.
Sexus gestati in gravidis notæ 794

Sexus gestati quænam illa nota 795
Siccitates sunt salubriores imbribus 350
quales intelligendæ 351
Signa in febribus imminentis mortis 584
unde desumantur ib.
quid si illa adsint expectandum 584
cur illa sint lethalia 585
criseos per alvum futuræ 627
affectæ vesicæ 636
vesicæ exulcerantis 637
status fœtus è mammis 806
fœtus è mammis comparata 808
ex quibus gravidam esse aliquam cognoscitur 834
internoscere liceat, an vulnera lethalia 934
spuria, quæ accidentaliter superveniunt morbo, quænam sint 33
de urinis à Medicis quibusdam memorata sæpissime fallere, probatur ib.
criseos quot 48
mentis laborantis 80
refectionis corporis quæ 186
certissima salutis vel mortis quæ & quot 189
quæ in significanda febre observanda, & quot 170
boni vel mali judicii unde petenda 311
ex quibus uteri gestatio cognosci possit 804
an fœtus bene valeat 831
qualia in pleuritide 33
Similia similibus curantur 147
Singultus ab hæmorrhagia 649
cur ex eo periclitentur ægrotantes 650
quando sequatur 821
unde oriatur 823
prognosis 913
remedium ib.
quomodo solvatur 916
an præter sternutationem adhuc alia dentur illum sistendi remedia ib.

Singultus ad quam classem reducendus 1058
Sitis nocturna 732
unde oriatur ib.
ejus remedium 734
ejus organum seu sedes 504
in animantibus unde deducatur 505
naturalis ubi excitetur 506
morbosa ubi ib.
Solstitia quot 38
Somnus quid 64
quomodo fiat juxta neotericos ib.
est necessarius juxta sententiam Aristotelis 65
quotuplex ib.
quæ adferat emolumenta ib.
naturalis quid ib.
præternaturalis quid 66
in deliriis 68
ejus habenda est ratio in morbis 70
immoderatio 72
differentiæ 73
quo sensu malus ib.
morbum juvans & minus juvans 63
quid faciat 245
in vomitione quomodo educendus 494
Spadones quinam 968
cur perpetuo valetudinarii 884
Spasmi seu convulsionis remedium est febris 596
Sphacelus seu sideratio cerebri 1147
ejus prognosis 1056
Spirandi difficultas in senibus unde 435
Spumæ causa in strangulatis quæ 215
quotuplex ib.
Sputum in pleuritide cruentum cur bonum 1087
Staturæ proceræ commoda & incommoda 267
Status aquilonius & australis 358

Status australis commoda & incommoda inde provenientia 358
pluvius & siccior morbiferus 354
corporum quotuplex statuatur 88
febricitantium 175
Steriles quibus medicamentis fœcundæ fieri possint 827
Sterilitas obesiorum 788
an omnis curari possit 841
ejus explorandæ experimenta 824
Sternutamentum unde oriatur 756
ubi & cur excitandum 756
ad illud excitandum remedia ib.
Sternutatio quomodo facienda 797
quibus medicamentis excitanda 798
unde oriatur 913
Sternutatoriorum usus hystericus 755
Stillicidium urinæ quando supervenire soleat 821
unde 822
Strangulati cur non redeant in vitam, si spuma circa os adpareat 226
qui sint ib.
illorum solutorum prognosis 224
Strangulationis quotuplex causa 226
Stranguria idem quod stillicidia urinæ quando oriatur 403
unde 403. 823
cur etiam pueris accidat 421
ileosa 1010
& dysuria in senibus unde 435
Strumæ v. tubercula.
Substantia corporis deperdita quot modis reficiatur 99
quotuplex 100
spirituosa quomodo reficiatur ib.
humorosa quomodo 101
solida quomodo ib.
humida quotuplex in strangulatis 225
Suavitas in cibis quotuplex 208
Succi vitiosi in dentibus quid faciant, si cerebrum & nervos afficiant 415

Succi vitiosi quid si ad alvum vergant 415
Sudores critici 553
frigidi 557
cum acuta & continua febre conjuncti quid prænuncient 558
nocturni 567
Sudor loci affecti index 560
frigidus vel calidus continuans malus 569
febrium inanis 595
quid facere debeat, ut febricitantibus prosit ib.
qualis esse debeat 596
febricitantium 301
unde eveniat 302
Suffitus emenagogi 735
quid educant ib.
ad quæ ducenda 737
Suppurationis signa salutis & mortis 687
futuræ signa 671
quomodo illis occurrendum ib.
ne illæ fiant, quomodo Medicus possit prohibere 1006
Suspensi laqueo, sed nondum penitus extincti, quomodo in vitam referri possint 227
Symptomata quando quieta 182
vigoris illorum & concoctionis differentia 183
Syncopes quid 219
ejus causa ib.
prognosis 218
est perniciosissima passio 220
quæ ad curationem ejus adhibenda ib.
unde oriatur 221

T.

Tabes quid 672
genera quot & quæ 319
quando eveniat 401
Tabidi, cur autumnus eis malus sit 320

Tabidi, illorum diarrhœa 683
fatalitas ex tempore anni 318
Temperamenta ad anni tempora collata 279
Tempestatis constantia & inconstantia 309
Temperies humidior comparata 882
Tempora morborum quam requirant methodum 24
quibus plus alimenti consumatur 37
anni quot juxta quatuor Zodiaci puncta 38
quibus magis in febribus humectandum est 40
morborum 181
ex quibus signis internosci illa possint 182
quatuor anni suas habent qualitates 291
anni ætatibus adsignata 372
Tempus purgandi 52. 442
anni commodius ad emetica vel purgantia propinanda 456
vomendi 457
Tempestas sicca cum pluvia comparata 356
Temporis dierum inæqualitas morbifera 290
Tenesmus unde & quando oriatur 403
gravidarum 1106
quid ib.
Terræ motus quædam exempla 298
Terminus acutorum morborum 150
podagricorum 1025
motus 243
Tetanus idem quod distentio nervorum 661
prognosis ib.
exemplum ib.
quando illo correpti intereant 662
ejus signa lethalia quæ 663
contra illum remedia ib.
& convulsiones frigus pariunt 705
cur ib.
Thlasiæ & Thladiæ quinam 968
Thlibiæ qui ib.
Thorexis 143

Timor unde 952
Tolerantia consuetorum 252
Tonsillæ quid sint 418
earum inflammationes, quibus accidant ib.
unde oriantur 419
Transitus ex pleuritide in peripneumoniam unde cognoscatur 1076
peripneumoniæ in phrenitidem 1078
Tremorum prognosis in febribus 960
quomodo ardenter febricitantibus contingere queant 961
quid ib.
quot genera 962
ubi contingant ib.
Tremor & convulsio quomodo differant 963
an hic tremor lethalis ib.
Traulosis quotuplex 983
Trichiasis idem quod mictus pilorum 632
Tritæophyes idem quod febres tertianarum naturam referentes 572
Tubercula faucium 115
quando æstimanda 116
quid ad hæc requiratur 117
quot ex causis oriantur 118
Tuberculorum & dolorum in febribus longis occasio 576
quibus accidant ib.
Tumor quotuplex 550
mollis quinam 863
crudus semper malus 864
Tumores & dolores absque ulcere frigida aqua large affusa levat 724
dolores, ulcera & vulnera conjuncta & recurrentia 855
illorum prognosis 862
quales esse debeant 863
præter naturam quot 240
quot modis terminentur ib.
quot in corpore generentur 1070
Turgens materia quid 53
an per venæ sectionem tolli possit ib.

Turgens materia quando accidat 53
Turgentia in humoribus inducenda quotupliciter 445
Tussis unde 340
sitis antidotum 592
sicca quid & unde ib.
cur ab hac sitis sedetur 593
infantum recens natorum unde 410
remedium 412
Tympanitidis futuræ signa 481
Typus & phœnomena morborum indicia 32
paroxysmorum quid 33
febrium intermittentium 609

V.

Valetudo senum 209
Varices quomodo solvant gibbositatem 949
illorum & calvitiei comparatio 988
Ubera cur primis mensibus non attollantur sed in ultimis 762
Venæsectio dolorum remedium 949
quomodo oculorum dolores curet 981
dysuriæ remedium 992
an etiam in doloribus à calculo conveniat 993
ejus usus in cephalalgia 865
modus juxta veteres 745
recentiores ib.
an purgatio gravidis sit periculosior 746
Venæ frontis sectio ad quid prosit 866
Veneris usus in quacunque ætate cumprimis pueris nocet 977
ratio cur ib.
Ventriculus discissus quid 930
cur lethalis 933
Venter quid per illum intelligatur 38
infimi examen & constitutio 196
superior quid per illam intelligatur 457
quotuplex 460

Venter

Ventris dolores unde 1098
quotuplices 895
Venti 276
morbifici 294
quot juxta veteres ib.
principales ib.
minus principales 295
eorum efficacia causa & origo 297
Ver austrinum 322
ejus & hyemis commutata temperies 328
autumni comparatio 312
Veratrum quotuplex 489
Vertebræ occipitis unde 419
Vertigines unde 408
Vere quinam optime degant 372
Vesicæ scabies unde 633
affectæ signa 636
exulceratæ 637
Veteres cur, antequam cucurbitulas adplicabant, religiose prius corpus multoties purgabant 809
Verucæ quænam dicantur & unde 420
Victus quid 234
ejus gradus & distinctio 14
quotuplex ib.
quibus conveniat ib.
ratio exacta quando admittenda 16
acutorum morborum 21
in vigore morbi, & quidem secundum eorum tempora 23
tenuissimus quis 25
è viribus æstimandus 26
juxta morborum vigorem variandus 27
acutorum in quot classes dividatur 28
in paroxysmis 29
quid in illo rite exhibendo sit considerandum 32
secundum ætates 34
ratione hyemis & veris 37

Victus humidus quid 39
quæ in eo observandæ regulæ 42
ratione æstatis aut autumni 43
Viæ per quas morbi expelluntur 49
Vigiliæ immoderatio 72
supervenientia 1090
infantum recens natorum unde 411
remedium 412
Vinum sacharatum 1068
calefacit corpus & animam, id est spiritus 1069
cur citius acescat in ventriculo quam alii liquores 882
ejus potus qua ratione oculorum dolores solvat 979
an oculis noceat 982
est solutio famis 143
qualem præ cæteris rebus creatis habeat prærogativam, & in quo illa consistat 144
quotuplex ib.
quando dandum ib.
Virginum lac 765
Virilitatis & autumni comparatio 376
Viscera glandulosa, unde contaminentur, & quid exinde oriatur 836
Visus hebetudo quotuplex 437
Vita quid 8
brevis 3
cur brevis sit 8
quousque summa cum inedia sine cibo & potu sustineri queat 122
Visu & tactu Medicus ægros diligenter exploret, & cur 197
Vitiligines quid 389
Ulcera annua quid Chirurgis in illis faciendum 1014
illorum prognosis 888
cur circumglabra dicantur ib.
hydropicorum 897
non sunt in illis tuto excitanda 899
quid exigant 900
Umbilici inflammationes infantum recens natorum unde 411
Umbilici remedium 412

Vomi-

Vomitus qui sponte evenit unde 9
contra cibi fastidium adhibendus 189
cur æstate faciles sint 395
infantum unde 410
an dejectio magis debilitet 471
cruentus mulierum 747
si naturalis prodest ib.
mala phænomena 1058
quid per illum fiat ib.
biliosus unde 1039
cruentus 1125
diarrhϾ remedium 921
quando malus ib.
bonus 922
an semper malus 923
vox vomere quomodo sumenda 1126
Volvuli unde 404
Vomentibus difficulter quid cavendum 472
Vomitoria ad ea dispositi 468
non dispositi 472
Vomitoriorum operationem promoventia & sistentia 491
indicantia 498
quæ illa indicia sunt 498
Urethræ caruncula 638
Urina crassa 619
ejus prognosis ib.
unde oriatur 621
ejus stillicidia unde 356
turbatæ prognosis 622
differentia ejus & jumentorum 622
quid ab hac sequatur 623
tenuis prognosis 625
contenta carunculæ formia & pilaria 631
furfuracea 633
quid denunciet ib.
ejus & alvi fæcum redditarum proportio 639

Urina crassa furfuracea 1112
sedimenta ejus quænam 1113
biliosa 1115
naturalis sediminis in illa situs, qualis esse debeat ib.
varians 1117
spumosa 1119
oleaginosa 1121
Usus & utilitas frigidi in tetano 706
Uteri gestatio quomodo dignosci possit 771
inflammatio in gravidis 778
abscessus 791
status in gravidis 804
intemperati steriles sunt 839
præternaturaliter clausus 811
os internum unde fiat durum 812
quomodo clausuræ huic medendum 812
innumerabilium ærumnarum autor & cur 819
in gerentibus illum quid considerandum 832
gerentes uterum, & non gravidæ quomodo internoscendæ 837
ad quid conferat 839
frigidus, quare ad generandum ineptus ib.
quomodo esse debeat 841
Vulneris convulsio quid 646
nomine quid intelligatur ib.
prognosis ex tumore 860
Vulnera fortia quænam 861
quid illis fere semper superveniat 860
ad evitandum in illis incommodum quid conferat 862
quot modis magna dici soleant ib.
in universum lethalia sunt multiplici ratione 932
an ulcera, magis lethalia 935
Vulnerum intestinalium in specie prognosis 955
Vulneribus capitis quid superveniat 1029
Vulnerati capitis signa 1030

FINIS.